ZİRAİ VE İKTİSADİ RAPOR
2011-2014

26. 8-10 MAYIS GENEL KURUL 2015

Yayın No: 286
ISBN: 978-975-8629-77-0

ÖNSÖZ

Bu rapor (Zirai ve iktisadi rapor 2011-2014), 6964 sayılı kuruluş kanunumuzun 29'ncu maddesinin (a) fıkrası gereğince Türkiye Ziraat Odaları Birliği 26. Genel Kuruluna sunulmak üzere hazırlanmıştır.

Raporda başta Ülke ekonomisinin genel durumu, 2011-2014 yıllarında meydana gelen ekonomik ve sosyal gelişmeler ele alınmış ve bu amaçla milli gelir, yatırımlar, fiyatlar ve enflasyon, dış ticaret, sosyal gelişme konuları incelendikten sonra tarım kesimine ait konular ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Tarım sektörü ve çiftçilerimiz açısından 2011-2014 yıllarında ne gibi değişimler olduğunu ve mevcut durumu ortaya koyabilmek bakımından sektör, önce toprak-su kaynakları ve yapısal yönden incelenmiş, daha sonra bitkisel ve hayvansal üretimdeki gelişmeler, tarımsal destekleme politikası, tarımsal ürün fiyatları ile girdi fiyatları değerlendirilmek suretiyle çiftçilerimizin satın alma gücü ve ekonomik durumları ile ilgili değişimler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bunun yanında tarımsal pazarlama, vergi, çevre ve tarım, tarımda üretici örgütlenmesi, tarımda dış ilişkiler, tarımsal eğitim ve yayım ile ormancılık konularına da raporda yer verilmiştir.

Raporumuzu, tarım sektörü ve çiftçi kesimiyle ilgili karar alma durumunda olanlara ve bu konularla ilgilenenlere yararlı olması dileğiyle, Genel Kurul'un tetkik ve kararlarına saygılarımızla sunarız

TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ
YÖNETİM KURULU

YÖNETİM KURULU

BAŞKAN	: Ş. Şemsi BAYRAKTAR
BAŞKAN VEKİLİ	: M. Nuri Şeyda SORMAN
MUHASİP ÜYE	: Mustafa HEPOKUR
ÜYE	: Bekir Şinasi ÖZDEMİR
ÜYE	: Mehmet Latif MASKAN
ÜYE	: Tuncer BAŞOĞLU
ÜYE	: Nejat GAMZELİ
ÜYE	: Ahmet Bahadır SEZGİN
ÜYE	: Mehmet Cevat DELİL
ÜYE	: Hasan KOZOĞLU

İÇİNDEKİLER

1.TÜRKİYE VE TARIM EKONOMİSİ 19
1.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ve Büyüme Hızı 19
1.2. GSYH ve Tarımdaki Gelişmeler 19
1.3. Enflasyon 20
1.3.1.Tarım ve Enflasyon 20
1.4. Dış Ticaret 21
1.4.1. Tarım Sektörü Dış Ticaret Değerlendirmesi 21
1.5. İşgücü ve İstihdam 22
1.5.1. Tarımsal İstihdam 23
1.6. Genel Değerlendirme 23

2. TOPRAK VE SU KAYNAKLARI 24
2.1. Tarım Arazileri Kullanım Durumu 24
2.1.1. Ülkemizde Tarım Arazilerinin Genel Durumu 24
2.1.2. Tarım İşletmeleri ve Tarım Arazileri Parçalılık Durumu 27
2.1.3. Amaç Dışı Arazi Kullanımı 30
2.1.4. Sonuç 32
2.2. Türkiye'nin Su Varlığı ve Kullanma Durumu 33
2.2.1. Sulama Alanındaki Değişmeler 36
2.2.2. Sonuç ve Öneriler 41

3. ORMAN VARLIĞI VE KULLANIM DURUMU 45
3.1. Dünya Orman Varlığı 45
3.2. Türkiye Orman Varlığı 46
3.3. Sorunlar 51
3.4. Çözüm Önerileri 53

4. BÖLGESEL VE KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI 55
4.1. Kavram 55
4.2 Bölgesel Kalkınma Politikaları 55
4.3 Bölgelerarası Gelişmişlik Farklılıkları 56
4.3.1 Bölgesel Farklılıkların Giderilmesinde Karşılaşılan Temel Sorunlar ve Harekete Geçirilebilecek Olumlu Faktörler 57
4.4 Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (2014–2018) 59
4.5 Bölgesel Kalkınma Planları 62
4.5.1 Yürürlükte Olan Bazı Bölgesel Kalkınma Planları 62
4.5.1.1 Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP) 62
4.5.1.2 Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) 62
4.5.1.3 Güney Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (GAP) 64
4.6 Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) 67
4.7 Kırsal Kalkınma Politikaları 72
4.7.1 Kırsal Alan Kavramı 72
4.7.2 Kırsal Kalkınma Kavramı 72
4.7.3 Kırsal Kalkınmanın Önemi 72
4.7.4 Kırsal Kalkınmada Stratejik Amaçlar ve Öncelikler 73

4.7.5 Kırsal Kalkınmanın Tarım Politikaları ile Uyumu 75
4.7.6 Ülkemizde Uygulanan ve Uygulanmakta Olan Kırsal Kalkınma Projeleri 76
4.7.7 Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP) 78
4.7.7.1. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımların Desteklenmesi 78
4.7.7.2.Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Bireysel Sulama Makine ve Ekipman Alımlarının Desteklenmesi 80
4.7.7.3. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Makine ve Ekipman Alımlarının Desteklenmesi 81
4.7.8 Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı 83

5. TARIMDA GİRDİ KULLANIMI VE GİRDİ FİYATLARI 91
5.1.Tohumculuk 91
5.1.1. Dünyada Tohumluk Ticareti 91
5.1.2. Uluslararası Tohumculuk Kuruluşları 91
5.1.3. Dünyada ve Türkiyede Transgenik Tohum Çalışmaları 93
5.1.4. Türkiyede Tohumluk Üretim ve Dağıtımı 94
5.1.4.1 Tohumluk Üretimi 94
5.1.4.2. Tohumluk Dağıtımı 96
5.1.5. Türkiye'de Tohumluk İhracatı ve İthalatı 98
5.1.5.1. Tohumluk İhracatı 98
5.1.5.2. Tohumluk İthalatı 99
5.1.6. Pazarlama 101
5.1.6.1. Tohum Üretim ve Pazarlamasında Kuruluşların Yeri 101
5.1.6.2 Sertifikalı Tohumluk Fiyatları 102
5.1.7. Sonuç ve Öneriler 104
5.2. Gübre 105
5.2.1. Türkiye'de Kullanılan Kimyevi Gübre Üretim ve Tüketim Durumu 105
5.2.2. Kimyasal Gübre Üretimi 106
5.2.3. Kimyasal Gübre Üretiminde Karşılaşılan Sorunlar 108
5.2.4. Kimyasal Gübre Tüketimi 108
5.2.5. Kimyasal Gübre Tüketiminde Karşılaşılan Sorunlar 110
5.2.6. Türkiye'de Kullanılan Kimyevi Gübre İthalatı ve İhracatı 110
5.2.6.1. Kimyevi Gübre İthalatı 110
5.2.6.2. Kimyevi Gübre İhracatı 111
5.2.7. Gübre Fiyatları 112
5.2.8. Sonuç ve Öneriler 114
5.3. Bitki Sağlığı 116
5.3.1. Ülkemizde Bitki Sağlığı Uygulamaları 117
5.3.1.1. Entegre Mücadele Uygulamaları 117
5.3.1.2. Entegre ve Kontrollü Ürün Yönetimi (EKÜY) Projesi 118
5.3.1.3. Süne (Eurygaster spp.) Mücadelesi 123
5.3.1.4. Çekirge Mücedelesi 125
5.3.1.5. Tarla Faresi Mücedelesi 125
5.3.1.6. Tahmin ve Uyarı Sistemi (TUS) Çalışmaları 126

5.3.1.7. Yaban Domuzu Mücadelesi 127
5.3.2. Bitki Sağlığı Destekleri 128
5.3.2.1. Biyolojik ve Biyoteknik Mücadele Desteklemeleri 129
5.3.2.2.Patates Siğili Hastalığı (Synchytrium Endobioticum) Desteklemeleri 131
5.3.3. Ülkemizde Karantina Uygulamaları 133
5.3.3.1. İhracat ve İthalat Bitki Sağlığı Kontrolleri 134
5.3.3.2. Analiz Verileri 134
5.3.3.3. Sürvey Çalışmaları 134
5.3.3.4. Karantina ve Eradikasyon Çalışmaları 136
5.3.3.5. Bitki Koruma Ürünleri İle Yapılan Çalışmalar 136
5.3.3.5.1. Bitki Koruma Ürünleri ve Zirai Mücadele Alet ve Makineleri ile İlgili Ruhsatlandırma, İmal İzni, Piyasa Kontrolü 136
5.3.3.5.2. Zirai Mücadele İlaçlarının Güvenli ve Sürdürülebilir Kullanımı Projesi 140
5.3.3.5.3. Bitki Koruma Ürünlerinin İthalat ve İhracat İzni İle İlgili Çalışmalar 142
5.3.3.5.4. Çıkarılan Veya Yenilenen Standart İlaç Deneme Metodu (SİDM) 142
5.3.3.5.5. Hasat Öncesi Pestisit ve Denetim Programı 142
5.3.4. Ülkemizde Kullanılan Pestisit Miktarları 144
5.3.5. Sonuç ve Öneriler 146
5.3.6. Mevzuat Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler 148
5.3.6.1.Mevzuat Çalışmaları 148
5.3.6.2. Bitki Sağlığı Standartları (ISPMs) İle İlgili Çalışmalar 151
5.3.6.3. Bitki Sağlığı İle İlgili Uluslararası İlişkiler 152
5.3.7. Bitki Sağlığı İle İlgili Dünya'da Yapılan Çalışmalar 154
5.3.8. Bitkilerde Kullanılan Hormon Çeşitleri, Kullanım Alanları, Yararları ve Çevreye Etkileri 156
5.3.8.1. Hormonların Özellikleri ve Çeşitleri 156
5.3.8.2. Bitki Gelişim Düzenleyici (BGD) Hormonlar 156
5.3.8.3. Bitki Büyümesini Engelleyici (BBE) Hormonlar 158
5.3.8.4. Hormonların; (BGD) ve (BBE) Bitkilerdeki Başlıca Etkileri 160
5.3.8.5. Hormonların Ekosistem ve Canlılar Üzerine Etkileri 160
5.3.8.6. Bitkisel Hormonların Ruhsatlandırılması ve Kontrolü 162
5.3.8.7. Hormon Kullanımı Konusunda Sonuçlar ve Öneriler 162
5.4. Tarımsal Mekanizasyon 163
5.4.1. Tarımsal İşletme Yapısı 164
5.4.2. Tarımsal Mekanizasyonda Mevcut Durum 165
5.4.3. Türkiye Traktör Üretimi ve Satışı 166
5.4.4. Traktör İhracatı ve İthalatı 167
5.4.5. Traktör Fiyatları 169
5.4.6. Biçerdöver Kullanımı ve Sorunları 169
5.4.7. Tarım Alet ve Makine Sayıları 171
5.4.8. Tarım Alet ve Makinelerinde Ömür Faktörü 173
5.4.9. Ortak Makine Kullanımı 175
5.4.10. Sonuç ve Öneriler 176

5.5. Tarımda Kredi Kullanımı 178
5.5.1. Ziraat Bankası A.Ş. Kredi Uygulamaları 181
5.5.2. Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Kredi Uygulamaları 183
5.5.3. Düşük Faizli Kredi Uygulaması 185
5.5.4. Tarımsal Kredi Borçları 187
5.5.5. Sonuç 189

6. TARIMSAL ÜRÜN ANALİZLERİ 191
6.1. Bitkisel Ürün Analizleri 191
6.1.1 Tahıllar 191
6.1.1.1 Buğday 191
6.1.1.1.1 Buğday Üretim ve Tüketimi 192
6.1.1.1.1.1 Dünya Buğday Üretim ve Tüketimi 192
6.1.1.1.1.2 Türkiye Buğday Üretimi ve Tüketimi 194
6.1.1.1.2. Üretim Sorunları ve Kaliteyi Etkileyen Faktörler 196
6.1.1.1.3. Türkiye Hububat Destekleme Sistemi 198
6.1.1.1.4. Pazarlama Sistemleri 199
6.1.1.1.5. Ticaret ve Fiyat Analizleri 200
6.1.1.1.5.1 Türkiye Buğday İthalat ve İhracatı 200
6.1.1.1.5.2 Fiyat Analizleri 201
6.1.1.1.6. Sonuç ve Öneriler 203
6.1.1.2. Arpa 204
6.1.1.2.1. Dünya Arpa Üretimi, Tüketimi ve Stoklar 204
6.1.1.2.2. Türkiye'de Arpa Üretim, Tüketim, İthalat, İhracat 205
6.1.1.3. Mısır 207
6.1.1.3.1. Dünya Mısır Üretim ve Tüketimi 207
6.1.1.3.2. Türkiye Mısır Üretimi ve Tüketimi 209
6.1.1.3.3. Türkiye Mısır Destekleme Sistemi 211
6.1.1.3.4. Mısır Fiyatları 212
6.1.1.3.5. Sonuç ve Öneriler 213
6.1.1.4. Çeltik 214
6.1.1.4.1. Dünya Çeltik Üretimi ve Tüketimi 215
6.1.1.4.2. Türkiye Çeltik Üretimi ve Tüketimi 216
6.1.1.4.3. Türkiye Çeltik Destekleme Sistemi 218
6.1.1.4.4. Türkiye Çeltik ve Çeltik Ürünleri Ticareti 219
6.1.1.4.5. Çeltik Fiyatları 221
6.1.1.4.6. Sonuç ve Öneriler 222
6.1.2. Yemeklik Tane Baklagiller 223
6.1.2.1. Dünya Tane Baklagil Üretim ve Tüketimi 224
6.1.2.2. Türkiye Yemeklik Tane Baklagil Üretim ve Tüketimi 226
6.1.2.3. Türkiye'de Baklagillerde Uygulanan Destekler 227
6.1.2.4. Türkiye Baklagil Ticareti 228
6.1.2.5. Sektörde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri 230
6.1.3. Endüstri Bitkileri 233
6.1.3.1. Tütün 233
6.1.3.1.1. Üretim ve Tüketim 233
6.1.3.1.1.1. Dünya Üretim ve Tüketimi 233

6.1.3.1.1.2. Türkiye Üretim ve Tüketimi 234
6.1.3.1.2. Pazarlama ve Destekleme Politikaları 235
6.1.3.1.3. Tütün İhracatı ve ithalatı 235
6.1.3.1.4. Üretim Sorunları, Sonuç ve Öneriler 236
6.1.3.2.Pamuk 237
6.1.3.2.1. Pamuk Üretim ve Tüketimi 238
6.1.3.2.1.1. Dünya Pamuk Üretimi ve Tüketimi 238
6.1.3.2.1.2. Türkiye Pamuk Üretimi 239
6.1.3.2.2. Pamuk Destekleme Politikası 241
6.1.3.2.2.1. ABD Pamuk Destekleme Politikası 241
6.1.3.2.2.2. AB Pamuk Piyasa Düzeni ve Destekler 242
6.1.3.2.2.3. Türkiye Pazarlama Sistemleri 243
6.1.3.2.2.4. Türkiye Pamuk Destekleme Sistemi 245
6.1.3.2.3. Ticaret ve Fiyat Analizleri 246
6.1.3.2.3.1. Dış Ticaret 246
6.1.3.2.3.2. Fiyat Analizleri 247
6.1.3.2.4. Sonuç 248
6.1.3.3. Şekerpancarı ve Şeker Sektörü 249
6.1.3.3.1. Dünya Üretim ve Tüketim 250
6.1.3.3.2. Türkiye Üretim ve Tüketim 252
6.1.3.3.3. Pazarlama ve Destekleme Politikaları 253
6.1.3.3.4. Fiyat Analizi 255
6.1.3.3.5. Sonuç 256
6.1.4. Yağlı Tohumlu Bitkiler 257
6.1.4.1. Dünya Yağlı Tohumlar Üretimi ve Tüketimi 257
6.1.4.2. Türkiye Yağlı Tohumlar Üretimi ve Tüketimi 259
6.1.4.3. Türkiye Yağlı Tohum Ticareti 262
6.1.4.4. Yağlı Tohumlar Destekleme Politikası 264
6.1.4.5. Yağlı Tohumlar Genel Değerlendirme 265
6.1.5. Yumru Bitkiler 268
6.1.5.1. Patates 268
6.1.5.1.1. Dünya Patates Üretimi 269
6.1.5.1.2. Türkiye Patates Üretimi 269
6.1.5.1.2.1. Üretimi Etkileyen Faktörler 270
6.1.5.1.2.2. Patates Karantina Etmenleri 272
6.1.5.1.3. Pazarlama 274
6.1.5.1.3.1. Pazarlama Sorunları 274
6.1.5.1.4. Dış Ticaret 275
6.1.5.1.5. Destekleme ve Fiyat 276
6.1.5.1.5.1. Destekleme 276
6.1.5.1.5.2. Fiyat 278
6.1.5.1.6. Sonuç ve Öneriler 279
6.1.6. Yaş Sebze ve Meyve 282
6.1.6.1. Dünya Yaş Sebze ve Meyve Üretimi 282
6.1.6.2. Türkiye Yaş Sebze ve Meyve Üretimi 283
6.1.6.2.1. Yaş Sebze ve Meyve Üretimini Etkileyen Faktörler 286
6.1.6.2.1.1. Tohumluk 286

6.1.6.2.1.2. Fide-Fidan 288
6.1.6.2.1.3. Tarımsal İlaç Kullanımı ve Kalıntı Sorunu 289
6.1.6.3. Pazarlama 291
6.1.6.3.1. Dış Ticaret 291
6.1.6.3.1.1. İhracat 291
6.1.6.3.1.2. İthalat 292
6.1.6.3.2. Pazarlama Yapısı 292
6.1.6.3.3. Pazarlama Sorunları 295
6.1.6.4. Sonuç ve Öneriler 296
6.1.7. Meyveler 300
6.1.7.1. Fındık 300
6.1.7.1.1. Dünya Üretim ve Tüketimi 300
6.1.7.1.1.1. Dünya Fındık Üretimi 300
6.1.7.1.1.2. Dünya Fındık Tüketimi 302
6.1.7.1.2. Türkiye Fındık Üretim ve Tüketimi 303
6.1.7.1.3. Fındık Dış Ticareti 308
6.1.7.1.4. Fındık Fiyatları 309
6.1.7.1.5. Ülkemizde Fındık Politikaları 310
6.1.7.1.6. Sorunlar ve Çözüm Önerileri 314
6.1.7.1.7. Sonuç 315
6.1.7.2. Kayısı 316
6.1.7.2.1. Dünya Kayısı Üretimi 317
6.1.7.2.2. Türkiye Kayısı Üretimi 317
6.1.7.2.2.1. Üretimi Etkileyen Faktörler 318
6.1.7.2.2.2. Kayısı ve Sigorta 319
6.1.7.2.2.3. Kayısıda Kükürtleme 320
6.1.7.2.3. Pazarlama 321
6.1.7.2.3.1. Pazarlama Yapısı 321
6.1.7.2.3.2. Dış Ticaret 321
6.1.7.2.3.3. Pazarlama Sorunları 322
6.1.7.2.4. Destekleme ve Fiyat 323
6.1.7.2.4.1. Destekleme 323
6.1.7.2.4.2. Fiyat 323
6.1.7.2.5. Sonuç ve Öneriler 323
6.1.7.3. Zeytin ve Zeytinyağı 326
6.1.7.3.1. Dünya Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi 326
6.1.7.3.2. Türkiye Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi 327
6.1.7.3.3. Tüketim 329
6.1.7.3.4. Pazarlama 330
6.1.7.3.4.1. Pazarlama Yapısı 330
6.1.7.3.4.2 Dış Ticaret 330
6.1.7.3.5. Destekleme ve Fiyat 331
6.1.7.3.5.1. Destekleme 331
6.1.7.3.5.2. Fiyat 334
6.1.7.3.6. Sonuç ve Öneriler 334
6.1.7.4. Üzüm 338
6.1.7.4.1. Üzüm Üretim ve Tüketimi 338

6.1.7.4.2. Destekleme 340
6.1.7.4.3. Pazarlama Sistemleri 340
6.1.7.4.4. Ticaret ve Fiyat Analizleri 342
6.1.7.4.5. Sonuç 343
6.1.7.5. İncir 344
6.1.7.5.1. İncir Üretimi ve Tüketimi 344
6.1.7.5.2. Üretim Sorunları 346
6.1.7.5.3. Destekleme Politikaları 347
6.1.7.5.4. Pazarlama ve Pazarlama Sorunları 347
6.1.7.5.5. Ticaret ve Fiyat Analizleri 349
6.1.7.5.6. Sonuç 350
6.1.7.6. Turunçgiller 350
6.1.7.6.1. Dünya Turunçgil Üretimi 350
6.1.7.6.2. Türkiye Turunçgil Üretimi 351
6.1.7.6.2.1. Üretimi Etkileyen Faktörler 353
6.1.7.6.2.2. Zirai Mücadele 354
6.1.7.6.2.3. Araştırma, Eğitim ve Yayım Faaliyetleri 356
6.1.7.6.3. Pazarlama 357
6.1.7.6.3.1. Pazarlama Yapısı 357
6.1.7.6.3.2. Dış Ticaret 357
6.1.7.6.3.3. Pazarlama Sorunları 359
6.1.7.6.4. Destekleme ve Fiyat 359
6.1.7.6.4.1. Destekleme 359
6.1.7.6.4.2. Fiyat 360
6.1.7.6.5. Sonuç ve Öneriler 361
6.1.7.7. Çay 362
6.1.7.7.1. Dünya Çay Üretimi 363
6.1.7.7.2. Türkiye Çay Üretimi 363
6.1.7.7.2.1. Üretimi Etkileyen Faktörler 364
6.1.7.7.3. Dış Ticaret 366
6.1.7.7.4. Pazarlama 367
6.1.7.7.4.1. Pazarlama Sorunları 369
6.1.7.7.5. Destekleme ve Fiyat 370
6.1.7.7.5.1. Destekleme 370
6.1.7.7.5.2. Fiyat 370
6.1.7.7.6. Sonuç ve Öneriler 370
6.2. Hayvansal Ürün Analizleri 372
6.2.1. Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık 372
6.2.1.1.Dünya Hayvancılığı 372
6.2.1.2.Türkiye Hayvancılığı 374
6.2.1.2.1.Hayvansal Üretim Değeri 374
6.2.1.2.2.Hayvancılık İşletmeleri 374
6.2.1.2.2.1.Türkiye hayvancılık işletmelerinin genel yapısı 374
6.2.1.2.2.2.Türkiye'de süt sığırcılığı işletmeleri 375
6.2.1.2.2.3.Türkiye'de besi sığırcılığı işletmeleri 377
6.2.1.2.2.4.Türkiye'de küçükbaş hayvan işletmeleri 377
6.2.1.2.3.Hayvan sayıları 377

6.2.1.2.3.1.Toplam Hayvan Sayısı 377
6.2.1.2.3.2.Sağılan hayvan sayısı ve süt üretimi 379
6.2.1.2.3.3.Kesilen hayvan sayısı ve et üretimi 382
6.2.1.3.Hayvan Hastalıkları 383
6.2.1.4.Canlı Hayvan ve Et Kaçakçılığı 386
6.2.1.5. Kaba yem kaynakları 387
6.2.1.6.Et ve süt fiyatları 389
6.2.1.6.1.Et fiyatları 389
6.2.1.6.2. Süt fiyatları 392
6.2.1.6.2.1.Türkiye'de çiğ süt fiyat oluşumu 392
6.2.1.6.2.2. Çiğ Süt Fiyatı ve Alım Gücü 395
6.2.1.7.Türkiye'de çiğ süt toplama ve tedarik 396
6.2.1.8.Türkiye'de Çiğ Sütte Kalite 398
6.2.1.9.Süt Tedarik Yönetmeliği 399
6.2.1.10. Et ve Süt Kurumu ve Piyasaya Müdahale 401
6.2.1.11.Damızlık Hayvan ve Sperma Dış Ticareti 402
6.2.1.11.1.Damızlık Hayvan Dış Ticareti 402
6.2.1.11.2. Sperma üretim ve dış ticareti 406
6.2.1.12. Canlı hayvan ve et İthalatı 407
6.2.1.12.1. Damızlık dışı büyükbaş hayvan 407
6.2.1.12.2.Küçükbaş hayvan 410
6.2.1.12.3. Karkas ve et ithalatı 410
6.2.1.13.Süt ve süt ürünleri dış ticareti 411
6.2.1.14.Kurban bayramı ve kurban besisi 414
6.2.1.15. Hayvancılık Destekleri 415
6.2.1.16. Hayvansal Protein Tüketimi 419
6.2.1.17.Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri (TDİOSB) 423
6.2.1.18.Sonuç ve öneriler 427
6.2.2. Kanatlı Sektörü 431
6.2.2.1. Dünya Kanatlı Ürünleri Üretimi 432
6.2.2.2. Dünya Kanatlı Ürünleri Dış Ticareti 433
6.2.2.3. Kanatlı Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri 435
6.2.2.4.Türkiye Kanatlı Ürünleri Üretimi 436
6.2.2.5.Türkiye Yem Hammadde Üretimi, Karma Yem Üretim, Hammadde İthalatı Ve Fiyatlarının Seyri 437
6.2.2.5.1.Yem Hammadde Üretimi 437
6.2.2.5.2.Türkiye Yem Sanayi 440
6.2.2.5.2.1.Yem Sanayi Üretimi 440
6.2.2.5.2.2. Yem sanayi dış ticareti 441
6.2.2.5.2.3. Yem fiyatları 442
6.2.2.6. Kümeslerde kullanılan elektrik ve enerji maliyetleri 443
6.2.2.7. Etlik piliç üretiminde sözleşmeli yetiştiricilik ve fiyatlandırma 444
6.2.2.8. Tavuk gübresi ve çevre kirliliği 446
6.2.2.9. Damızlıkta dışa bağımlılık ve yol açtığı olası riskler 447
6.2.2.10. Kanatlı ürünleri ve diğer et fiyatları 447
6.2.2.11. Türkiye kanatlı ürünleri dış ticareti ve ihracat destekleri 449
6.2.2.12. Kanatlı Eti İhracatı Yapılan Ülkelere Yönelik Firmaların Beklentileri. 451

6.2.2.13. Dış ticarette ihracat destekleri ... 452
6.2.2.14. Sektörün 2025 yılı projeksiyonu ... 452
6.2.2.15. Türkiye piliç eti ihracatında güçlü ve zayıf yönlerimiz ... 453
6.2.2.16. Kanatlı ürünleri tüketimi ... 454
6.2.2.17. Sonuç ve değerlendirme ... 455
6.2.3. Su Ürünleri ... 457
6.2.3.1. Türkiye Su Ürünlerinde Mevcut Durum ... 459
6.2.3.1.1. Üretim ... 459
6.2.3.1.2. Yetiştiricilik ... 460
6.2.3.1.2.1. Deniz ve İçsu Yetiştiriciliği ... 460
6.2.3.1.2.2. Üretim Tesisleri ... 461
6.2.3.1.3. Avcılık ... 461
6.2.3.2. Dış Ticaret ... 464
6.2.3.2.1. İhracat ... 464
6.2.3.2.2. İthalat ... 465
6.2.3.3. Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması ... 466
6.2.3.4. Destekler ... 466
6.2.3.5. Tüketim ... 466
6.2.3.6. Dünya'da Su Ürünleri ... 467
6.2.3.7. Sonuç ve Öneriler ... 471
6.2.4. Arıcılık ... 472
6.2.4.1. Dünyada Arıcılık ... 473
6.2.4.1.1. Dünya Bal Üretimi ... 473
6.2.4.1.2. Dünya Bal Tüketimi ... 473
6.2.4.1.3. Dünya Ticareti ... 474
6.2.4.2. Türkiye Arıcılığında Mevcut Durum ... 476
6.2.4.2.1. Üretim ... 476
6.2.4.2.2. Arıcılık Destekleri ... 478
6.2.4.2.2.1. Üretim Desteği ... 478
6.2.4.2.2.2. İhracat Desteği ... 479
6.2.4.2.3. Türkiye Bal Dış Ticareti ... 479
6.2.4.3. Sonuç ve Öneriler ... 481
6.2.5. İpekböceği Yetiştiriciliği ... 483
6.2.5.1. Mevcut Durum ... 484
6.2.5.1.1. Üretim ... 484
6.2.5.1.2. Yaş İpekböceği Kozası Üretimini Destekleme Çalışmaları ... 486
6.2.5.1.3. Türkiye İpekböceği Kozası ve Ham İpek Dış Ticareti ... 488
6.2.5.2. Sonuç ve Değerlendirme ... 490

7.ORGANİK TARIM ... 492
7.1. Organik Tarım Nedir? ... 492
7.2. Neden Organik Tarım? ... 492
7.3. Dünya'da Organik Tarım ... 493
7.4. Türkiye'de Organik Tarım ... 493
7.4.1. Mevzuat ... 494
7.4.2. Üretim ... 494
7.4.3. Organik Tarımın Yapısı ... 495

7.4.4. Kontrol ve Sertifikasyon 496
7.4.5. Pazarlama 497
7.4.6. Dış Ticaret 497
7.4.7. Fiyat ve Destekleme 498
7.4.8. Araştırma Faaliyetleri 500
7.4.9. Eğitim Faaliyetleri 501
7.4.10. Sorunlar 501
7.4.11. Çözüm Önerileri 502
7.5. Sonuç 503

8. ÖRTÜ ALTI YETİŞTİRİCİLİĞİ 504
8.1. Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Mevcut Durum 504
8.2. Sektörde Karşılaşılan Sorunlar ve Öneriler 507
8.3.Sonuç 508

9. DOĞAL AFETLERDEN KORUNMA VE TARIM SİGORTASI 510
9.1. İklim Değişikliği ve Doğal Afetler 510
9.2. Geçmiş Üç Tarımsal Üretim Döneminde Yaşanan Doğal Afetler 512
9.3. 5363 Sayılı Tarım Sigortaları Kanunu 515
9.4. Sonuç 519

10. SOSYAL GÜVENLİK 521
10.1. Tarım Sektöründe Kendi Nam ve Hesabına Faaliyette Bulunanlarda Sigortalılık 522
10.2. 5510 Sayılı Kanunun Ek 5 İnci Maddesine Göre Tarım Veya Orman İşlerinde Hizmet Akdiyle Süreksiz Olarak Çalışanlarda Sigortalılık 532
10.3. Tarım Sektöründe Sigortalılık Hallerinin Çakışması 535
10.4. Tarımda kendi adına ve hesabına çalışan sigortalılara ilişkin 5510 sayılı kanundaki bazı sorunlar 542

11. TARIMSAL YAYIM VE EĞİTİM 544
11.1. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık 544
11.2. Tarımsal Eğitim 548

12. TARIMDA ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ 553
12.1. Ekonomik ve Sosyal Amaçlı Örgütler 555
12.1.1. Kooperatifler 556
12.1.1.1. 1163 Sayılı Kooperatifler Kanun Kapsamındaki Kooperatifler 556
12.1.1.1.1. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri 558
12.1.1.1.2. Sulama Kooperatifleri 558
12.1.1.1.3. Su Ürünleri Kooperatifleri 559
12.1.1.1.4. Pancar Ekicileri Kooperatifleri 560
12.1.1.2. Tarım Kredi Kooperatifleri 562
12.1.1.3. 4572 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri 564
12.1.1.4. Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2016) 567
12.1.2. Birlikler 570
12.1.2.1. Hizmet Birlikleri 570

12.1.2.2. Islah Amaçlı Birlikler 571
12.1.2.3. Tarımsal Üretici Birlikleri 571
12.1.3. Mesleki Örgütler 574
12.1.3.1. Ziraat Odaları ve TZOB 574
12.1.3.2. Diğer Mesleki Örgütler, Meslek Odaları, Dernekler ve Vakıflar 575
12.2. Sonuç 576

13. ÇEVRE VE TARIM 578
13.1. Toprak ve Su Kirliliği 579
13.2. Hava Kirliliği 582
13.3. İklim Değişikliği 584

14. TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKALARI 587
14.1. Türk Tarım Politikasını Etkileyen Dışsal Faktörler 587
14.2. Tarım Kanunu 588
14.3. Tarımsal Destekleme Bütçesi 589
14.4. Türkiye'de Kullanılan Tarımsal Destekleme Araçları ve Bütçe Dağılımları 590
14.5. Sonuç 594

15. VERGİ 595
15.1. Türkiye'deki Vergi Reformlarının Gelişimi 595
15.2. Türk Vergi Sistemi 595
15.3. Zirai Kazançların Vergilendirilmesi 597
15.3.1. Tevkifat (Stopaj) Yoluyla Vergilendirme 598
15.3.2. Gerçek Usule Göre Vergilendirme 599

16. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE KADIN ÇİFTÇİLERİN DURUMU 603
16.1. Çalışma Yaşamına Katılım 604
16.2. Kadınların İstihdam Alanındaki Sorunları 605
16.3. Kırsal Alanda Kadınların İşgücüne Katılımı 606
16.4. Kadın Çiftçilerin Eğitim Sorunları 608
16.5. Kadın Çiftçilerin Sağlık Sorunları 609
16.6. Kadın Çiftçilerin Sosyal Güvenlikle İlgili Sorunları 609
16.7. Kadın Çiftçilerle İlgili Yasal Düzenlemeler 609
16.8. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Kadın Çiftçilerle İlgili Yaptığı Çalışmalar 610
16.9. Kadına Yönelik Yürütülen Çalışmalar 611
16.10. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Kadına Yönelik Yürüttüğü Çalışmalar 612
16.11. Kadınlarla ilgili Yasal Düzenlemeler 613
16.12. Ulusal Aile Çiftçiliği 613

17. MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLERİ 616
17.1. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin En Önemli Sorunları 618
17.2. Gezici ve Geçici Tarım İşçilerinin Sorunlarına Çözüm Önerileri 619

18. “01 OCAK 2011-31 ARALIK 2014” TARIM SEKTÖRÜNDEKİ 621
MEVZUAT DÜZENLEMELERİ 621
18.1. 2011 Yılında Tarım Sektöründe Yapılan Mevzuat Düzenlemeleri 621
18.2. 2012 Yılında Tarım Sektöründe Yapılan Mevzut Düzenlemeleri 629
18.3. 2013 Yılında Tarım Sektöründe Yapılan Mevzuat Düzenlemeleri 637
18.4. 2014 Yılında Tarım Sektöründe Yapılan Mevzuat Düzenlemeleri 644

1.TÜRKİYE VE TARIM EKONOMİSİ

1.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ve Büyüme Hızı

Türkiye ekonomisi, 2008 yılı sonlarında başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan, 2009 yılında yüzde 4,8 küçülmesine neden olan ekonomik kriz sonrasında 2010 ve 2011 yıllarında yüzde 9,2 ve 8,8 gibi çok yüksek hızlarla büyüdü. Bu hızlı büyüme döneminden sonra artan cari açığın azaltılması amacıyla iç ve dış talebi dengelemeye dönük tedbirler sonucunda bir durgunluk dönemine girdi. 2012 yılında yüzde 2,1 büyüyen ekonomi 2013'de iç talebin artışıyla yüzde 4,2 büyüme gösterdi. Türkiye ekonomisi 2014 yılında yüzde 2,9 büyüme gerçekleştirdi. 2011 yılında 10 bin 408 dolar olan kişi başına GSYH ise 2013 yılında 10 bin 822 dolar iken 2014 yılında 10 bin 404 dolara geriledi (Tablo 1).

Tablo 1. GSYH ve Gelişme Hızı

Yıl	GSYH Gelişme Hızı % (1998 Yılı Temel Fiyatlarıyla)	GSYH (Milyon Lira, Cari Fiyatlarla)	GSYH (Milyon ABD Doları)	Kişi başı GSYH, (ABD Doları)
2008	0,7	950.534	742.094	10.444
2009	-4,8	952.559	616.703	8.561
2010	9,2	1.098.799	731.608	10.003
2011	8,8	1.297.713	773.979	10.428
2012	2,1	1.416.798	786.282	10.459
2013	4,2	1.567.289	823.044	10.822
2014	2,9	1.749.782	800.107	10.404

Kaynak: TUİK

1.2. GSYH ve Tarımdaki Gelişmeler

Son 4 yıllık dilimde ekonominin ana sektörleri içinde yer alan tarımda 2014 yılı negatif büyüme tahmini hariç pozitif büyüme görülmesine rağmen sektörün GSYH'daki payı gelişmekte olan bir ülke ekonomisinin yapısının değişimine ve gelişimine uygun olarak hizmetler sektörü lehine gerilemiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Sektörlerin ekonomi içindeki payları ve büyüme hızları

Yıllar	Tarım		Sanayi		Hizmetler	
	Cari Fiyatlarla Yüzde Pay	Sabit Fiyatlarla Yüzde Değişme	Cari Fiyatlarla Yüzde Pay	Sabit Fiyatlarla Yüzde Değişme	Cari Fiyatlarla Yüzde Pay	Sabit Fiyatlarla Yüzde Değişme
2011	8,0	6,1	24,4	9,7	56,3	9,0
2012	8,0	3,1	23,8	1,8	56,8	2,4
2013	7,4	3,5	23,6	4,1	57,6	5,5
2014	7,1	-1,9	24,1	3,5	57,7	4,0

Kaynak: TÜİK

Tarım sektörü, 2014 yılında ülkemizin hemen her bölgesinde doğal afet yaşadı. Hububatta kuraklık, fındık ve kayısı gibi meyvelerde don görülmesi, üretimi önemli ölçüde düşürdü. Hububat ve meyve de dahil diğer tüm ürünleri etkileyen don, kuraklık, sel, fırtına, dolu gibi doğal afetler, toplam tarımsal üretimde önemli oranda gerilemeye sebep oldu. Bu üretim azalması sonucunda 2014 yılı tarım sektörü büyümesi yüzde 1,9 gerçekleşti (Tablo 2).

Tablo 3. Cari fiyatlarla Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık GSYH ve Kişi Başına Tarımsal Gelir

Yıllar	GSYH (Bin lira)	GSYH (1000 Dolar)	Kişi başına Tarımsal Gelir (dolar)
2008	72.269.626	56.421.833	3.131
2009	78.770.465	50.997.397	2.893
2010	92.732.631	61.743.729	3.563
2011	103.628.154	61.805.708	3.602
2012	111.682.488	61.980.577	3.608
2013	115.658.178	60.736.578	-
2014	125.018.135	57.165.913	-

Kaynak: TÜİK, GTHB

Köy ve beldelerde yaşayan nüfus başına tarımsal GSYH, 2008 yılında 3 bin 131 dolardan 2012 yılında 3 bin 608 dolara yükselmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu 2013 yılından itibaren Büyükşehir Yasasıyla mahalleye dönüşen 16 bin 82 köy ve bin 591 belde ile ilgili nüfusu vermediğinden kişi başına tarımsal GSYH hesaplanamamaktadır (Tablo 3).

1.3. Enflasyon

2009 yılında aralık ayı itibariyle yüzde 6,53 ve 2010'da 6,4 olan tüketici enflasyonu 2011 yılında Türk lirasındaki değer kaybının temel mal fiyatlarına yansıması sonucunda yüzde 10,45'e yükselmiştir.

Bu yılda, yıllık gıda enflasyonunun son yıllara kıyasla daha yüksek bir seviyede gerçekleşmesi, hizmet fiyatlarının son iki yıla kıyasla daha yüksek bir oranda artması, buna ek olarak, enerji fiyat ayarlamaları ile bazı ürünlerdeki ÖTV oranlarının yükseltilmesi tüketici enflasyonundaki artışın diğer sebepleridir. Son üç yılda ise genel enflasyon gıda ve alkolsüz içecek enflasyonu yıllar itibariyle artış göstermiştir.

2011 ve 2013 yıllarında tarım üreticisinin eline geçen fiyatlar, tüketici enflasyonuyla başa baş iken üretici 2012 ve 2014 yıllarında tüketici enflasyonu altında ezilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Enflasyon Verileri (Aralık ayları itibariyle yıllık değişim %)

YILLAR	TÜFE	TÜFE (Gıda ve Alkolsüz İçecekler)	ÜFE	ÜFE (Gıda Ürünleri)	Tarım-ÜFE
2008	10,06	11,90	8,11	8,78	0,16
2009	6,53	9,26	5,93	8,41	14,22
2010	6,40	7,02	8,87	5,74	14,52
2011	10,45	12,21	13,33	12,29	10,54
2012	6,16	3,90	2,45	5,06	-4,17
2013	7,40	9,67	6,97	8,61	7,58
2014*	8,17	12,73	6,36	17,34	6,67

*Bu yılda Yurtiçi Üretici Fiyat Endeksine (Yİ-ÜFE) geçilmiştir - Kaynak: TÜİK

1.3.1.Tarım ve Enflasyon

Resmi verilere göre, 2011-2014 döneminde tarım ürünleri üretici ve tarım ürünleri tüketici fiyatları artışı arasındaki fark, yıllık bazda yüzde 41,2-81,4 aralığında gerçekleşmiştir. 2011 yılında yüzde 41,2 olan fark 2014 yılında yüzde 81,4'e yükselmiştir.

Tablo 5. Tarım Ürünleri Üretici ve Tüketici Fiyat Endeks Değişimi

YILLAR	Tarım-ÜFE (Yüzde)	Tarım-TÜFE (Yüzde)	Tarım-ÜFE ve Tarım TÜFE Farkı (Yüzde)
2011	10,54	14,89	41,2
2012	-4,17	-2,78	50,0
2013	7,58	12,88	70,9
2014	6,67	12,24	81,4

Kaynak: TÜİK, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

1.4. Dış Ticaret

Ülkemiz dış ticaret hacmi 2008-2010 ekonomik kriz yıllarına göre 2012'den itibaren artış göstererek 2013 yılında 403 milyar 463 milyon dolar olmuştur. Dış ticaret hacmindeki gelişmede ithalatın etkisi daha fazladır. Türkiye'nin her yıl dış ticaret açığı veren bir yapısı vardır. 2009'daki ekonomik krizin etkisiyle 38 milyar 786 milyon dolar olan dış ticaret hacmi 2011 yılında 105 milyar dolara yükselmiştir.

Tablo 6. Dış Ticaret (Milyon $)

	Yıllar						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	132.027	102.143	113.883	134.906	152.461	151.802	157.642
İthalat	201.964	140.928	185.544	240.841	236.545	251.661	242.182
Dış Ticaret Hacmi	333.991	243.071	299.427	375.747	389.006	403.463	399.824
Dış Ticaret Açığı	-69.936	-38.786	-71.661	-105.934	-84.083	-99.859	-84.540

Kaynak: TÜİK

1.4.1. Tarım Sektörü Dış Ticaret Değerlendirmesi

Sektörde dış ticaret rakamları TÜİK tarafından yapılan iki sınıflandırmaya göre incelenebilmektedir. Bunlardan ekonomik faaliyetlere göre yapılan sınıflandırma da işlenmemiş tarım ürünleri esas alınmaktadır. Bu açıdan sektör dış ticaret açığı vermektedir. 2014 yılının dış ticaret rakamlarına göre bu sınıflandırmada 3,6 milyar dolar dış ticaret açığı mevcuttur. Bu açığın önemli bir kısmı arz açığımız olan pamuk ve yağlı tohumlar ithalatından ileri gelmektedir. Ayrıca hububatta olduğu gibi kaliteli buğday ve buğday ürünleri rekabetinde dünya üretimi karşısında avantaj sağlama amacıyla dahilde işleme rejimi (DİR) çerçevesinde yaptığımız ithalat dış ticaret açığına neden olmaktadır.

Tablo 7. Ekonomik Faaliyetlere Göre Tarım Dış Ticaret Rakamları (Milyon Dolar)

	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi (İhracat-İthalat)
2008	3.927	6.392	-2.465
2009	4.348	4.591	-243
2010	4.940	6.457	-1.517
2011	6.378	8.657	-2.279
2012	5.912	7.776	-1.864
2013	5.379	7.503	-2.124
2014	5.353	8.944	-3.591

Kaynak: TUİK

TUİK'in yaptığı bir diğer sınıflandırma ise standart ticaret sınıflandırmasıdır. Bu sınıflandırma işlenmemiş tarım ürünleri yanında işlenmiş tarım ürünlerini de kapsamaktadır. Tarım ve gıda ürünleri dış ticareti bu çerçevede yıllar itibariyle fazlalık vermektedir.

Tablo 8. Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Tarım Dış Ticaret Rakamları (milyon $)

	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi (İhracat-İthalat)
2008	10.840	8.760	2.081
2009	10.701	6.355	4.347
2010	12.040	7.683	4.358
2011	14.427	10.961	3.466
2012	15.251	10.734	4.517
2013	16.977	11.200	5.777
2014	18.000	12.418	5.582

Kaynak: TUİK

1.5. İşgücü ve İstihdam

Ülkemizde nüfus artışına bağlı olarak çalışma çağındaki nüfus da artma eğilimindedir. Çalışma çağındaki (15 ve daha yukarı yaştaki) nüfus 2011 yılında 53 milyon 985 iken, 2014 yılında ise 56 milyon 986 bine yükselmiştir. Buna göre aktif nüfus 2011–2014 yılları arası yaklaşık yüzde 5,5 oranında artış göstermiştir.

2011 yılında yüzde 47,4 olan işgücüne katılma oranı 2,8 puanlık artış ile 2014 yılında yüzde 50,2 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde istihdam ise 1,2 puanlık artış ile yüzde 43,1'den yüzde 44,3'e yükselmiştir. Bu sonuçlar gösteriyor ki, özellikle istihdam artışları çalışma çağındaki nüfus artışının gerisinde kalmıştır. Bu da işsizliğin artmasıyla sonuçlanmıştır. İşsizlik oranı 2011 yılında yüzde 9,1 olarak gerçekleşirken 2014'de yüzde 9,9'a yükseliştir. 2008'de başlayıp 2009'da devam eden ekonomik kriz işsizlik oranların çift haneli rakamlara yükseltmiştir. 2011 yılından sonra işsizlikte tek haneli rakamlara dönülmüştür.

Tarım dışı işsizlik krizin en yoğun yaşandığı 2009 yılında yüzde 16'ya yükselirken, 2014 yılında yüzde 12'ye gerilemiştir. Bu yıllarda işsizlik rakamları göz önüne alındığında, tarım sektörü 2009 yılında işsizliğin azaltılmasına 2,9 puan katkıda bulunmuş, 2014 yılında katkı oranı 2,1 puan olmuştur.

Tablo 9. İşgücü Durumu (1000 kişi)

	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	İşgücü Arzı	İstihdam Edilenler	İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	İstihdama katılma Oranı (Yüzde)	İşsizlik (Yüzde)	Tarım dışı İşsizlik (Yüzde)
2008	50 982	22 899	20 604	44,9	40,4	10,0	12,3
2009	51 833	23 710	20 615	45,7	39,8	13,1	16,0
2010	52 904	24 594	21 858	46,5	41,3	11,1	13,7
2011	53 985	25 594	23 266	47,4	43,1	9,1	11,3
2012	54 961	26 141	23 937	47,6	43,6	8,4	10,3
2013	56.486	27.046	24.601	48,3	43,9	9,0	10,9
2014	56.986	28.717	25.933	50,2	44,7	9,9	12,0

Kaynak: TÜİK

1.5.1. Tarımsal İstihdam

Tarım sektöründe istihdam edilen kişi sayısı 2007 yılından itibaren 2011 yılına kadar artış göstermiş ve 2011'de 5 bin 412 olmuştur. Bu yıldan sonra 2012 yıllarında azalış gösteren istihdam 2014 yılında 5 bin 470 olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan 2007 yılında tarımın istihdam içindeki payı yüzde 22,5 iken bu oran 2009 yılındaki kriz döneminde yüzde 23,1'e 2010 ve 2011 yıllarında yüzde 23,3'e yükselmiştir. 2012 yılında tarımın genel istihdamdaki payı yüzde 22,1'e, 2014 yılında da yüzde 21,1'e gerilemiştir.

Tablo 10. İstihdamın Sektörel Dağılımı

	Bin Kişi					Toplam İçindeki Payları (%)			
	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Toplam	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2006	4 653	4 362	1 192	9 726	19 933	23,3	21,9	6,0	48,8
2007	4 546	4 403	1 231	10 029	20 209	22,5	21,8	6,1	49,6
2008	4.621	4.537	1.238	10.208	20.604	22,4	22,0	6,0	49,5
2009	4.752	4.179	1.305	10.380	20.615	23,1	20,3	6,3	50,4
2010	5.084	4.615	1.434	10.725	21.858	23,3	21,1	6,6	49,1
2011	5.412	4.842	1.680	11.332	23.266	23,3	20,8	7,2	48,7
2012	5.301	4.903	1.717	12.016	23.937	22,1	20,5	7,2	50,2
2013	5.204	5.101	1.768	12.528	24.601	21,2	20,7	7,2	50,9
2014	5.470	5.316	1.912	13.235	25.933	21,1	20,5	7,4	51,5

Kaynak:TÜİK

1.6. Genel Değerlendirme

Ekonomi içinde yüzde 7,1 payı ile hala önemini koruyan tarım sektörü kişi başına Türkiye ortalamasının üçte biri oranında kişi başı gelir elde etmektedir. Tarım ve gıdanın gittikçe stratejik önemini artırdığı günümüzde ve gelecekte, çiftçimizin üretimden vazgeçmemesi için gelirinin artırılması, desteklenmesi gerektiği ortadadır.

Tarım sektörü tüketiciye ucuz fiyattan ve bol ürün sunmaktadır. Tarım sektöründe üretici fiyatları, tüketici fiyatlarının ve tarım ürünleri tüketici fiyatlarının altında kalmaktadır. Yani, üreticinin alım gücü düşerken tarım sektörü enflasyona sebep olmamaktadır.

Yaklaşık 106 milyar dolar dış ticaret açığı veren ekonomiye tarım ve gıda sektörünün 5,7 milyar dış ticaret fazlasını katkı olarak vermesi önemlidir.

Yüzde 21,1 payıyla özellikle kriz zamanlarında adeta tampon vazifesi görerek istihdama yaptığı katkının yanında, işsizliğin azaltılmasına verdiği katkı, sektörü ekonomik ve sosyal açıdan değerli kılmaktadır.

2. TOPRAK VE SU KAYNAKLARI

2.1. Tarım Arazileri Kullanım Durumu

Dünyada sahip olduğu doğal kaynakları koruyarak amacına uygun sürdürülebilir kullanmayı başarabilen ülkeler, uzun vadede gelişme gösteren kalkınma sağlayan ülkelerdir. Sahip olduğu doğal kaynak zenginliklerini koruyabilen doğru kullanabilen ülkeler asıl başarıyı gösteren ülkelerdir. Doğal kaynakların başında toprak gelmektedir ki, toprak bütün sektörlerin temel yapı taşıdır. Bu bakımdan toprak tüm dünyada toplumlar için ekonomik, sosyal ve politik açıdan önemini korumaktadır. Bunun en temel nedeni, toprağın çoğaltılma olanağı olmayan tek üretim aracı olması, buna karşılık toprağı kullanan dünya nüfusunun hızla artmasıdır.

Toprak, yerkabuğu üzerindeki parçalanmış ve ayrışmış mineral ve organik maddelerden oluşan canlı doğal kaynaktır. Tarım için gerekli üretim ortamı olduğu kadar, kentleşme ve endüstrileşme için de zorunlu bir üretim maddesidir. Tarım dışı kesimlere iş gücü ortamı sağlayan, çok uzun sürede oluşan değerli ve yaşam için gerekli ama gerekli tedbir alınmadığında kısa sürede yok olan kıt bir kaynaktır.

Zaman zaman karıştırılan toprak ve tarım arazisi tanımları, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda yapılmıştır. Kanunda yer alan tanıma göre toprak, iklim, topografya, ana materyal, hidroloji ve canlıların değişik oranda etkisi altında bulunan yeryüzü parçasını ifade etmektedir. Tarım arazisi ise, toprak, topoğrafya ve diğer ekolojik özellikleri bitkisel, hayvansal ve su ürünleri üretimi için uygun olan ve halihazırda bu amaçla kullanılan veya ekonomik olarak imar, ıslah ve ihya edilerek bitkisel, hayvansal ve su ürünleri üretimi için uygun hale dönüştürülebilen arazileri ifade etmektedir.

2.1.1. Ülkemizde Tarım Arazilerinin Genel Durumu

Tarım sektörü ülkemizde ekonominin temel taşlarından biridir. Bu nedenle sahip olunan kaynakların etkin ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılması, ekonomik kalkınmanın sağlanması bakımdan önemli bir husustur. Ekonominin ana sektörlerinden olan tarımın en temel sermayesi olan toprak, diğer üretim faktörlerinden farklı olarak yeniden üretilemez nitelikte olduğundan, sürdürülebilir kullanımı özel bir önem taşımaktadır.

Tarım arazilerinin genişletilme imkanı oldukça sınırlıdır. Buna karşın nüfus artışı ve nüfus artışına bağlı olarak büyüyen ülke ihtiyaçları, tarımsal alanların büyümesini ve üretimin artırılmasını zorlamıştır.

Tarım topraklarının korunması ve etkin şekilde kullanılması için sahip olunan tarım arazi varlığının tespit edilmesi ve yapısına uygun olarak kullanılması oldukça önemlidir. Bu amaçla, ülkemizde arazi yetenek sınıflarının özellikleri ve dağılımı "arazi kullanma kabiliyet sınıflaması (AKKS)" ile tespit edilmiştir.

Tablo 11. Türkiye Tarım Arazilerinin AKKS'ye Göre Dağılımı

Arazi kabiliyet Sınıfı	Özelliği	Kapladığı Alan (Hektar)	Toplam İçindeki Payı (yüzde)
I	Her türlü tarıma ve işlemeye elverişli	5.086.084	6,5
II	İşlemeli tarıma orta elverişli	6.712.873	8,6
III	İşlemeli tarıma sınırlı elverişli	7.282.763	9,4
IV	Özel önlemle özel ürün	7.425.045	9,5
V	İşlenmeyen yaş veya kaya çıkışlı düz arazi	127.934	0,2
VI	İyi mera, iyi orman	10.825.762	13,9
VII	Bozuk mera, bozuk orman	35.836.350	46,0
VIII	Tarıma elverişsiz arazi	4.542.896	5,8
Toplam		**77.839.707**	**100**

Kaynak: TOPRAKSU, Türkiye Arazi varlığı, Ankara 1978; KHGM, Yıllık Envanter, Ankara 1998

Yapılan çalışma sonucunda ülkemizde araziler 8 sınıfa ayrılmıştır. Bunlardan ilk dört sınıfta yer alan araziler, işlemeli tarım ve uzun ömürlü bitkilerin yetiştirilmesi için elverişli tarım arazileri olarak kabul edilmektedir. Bu durumda sahip olunan toplam arazi varlığının ilk dört sınıfa giren yüzde34,1'inin işlemeli tarım ve uzun ömürlü bitkilerin yetiştirilmesine elverişli olduğu görülmektedir. Öte yandan, toplam arazi varlığının yüzde 0,2'sini işlenemeyen düz araziler, yüzde 13,9'unu iyi nitelikli mera ve orman arazileri, yüzde 46'sını bozuk mera ve orman arazileri oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 5,8 oranındaki arazilerde ise hiçbir şekilde tarımsal üretim yapılamamaktadır.

Ülkemizde işlemeli tarım ve uzun ömürlü bitkilerin yetiştirilmesi için elverişli tarım arazileri toplam 26.5 milyon hektar olup, bu miktarın ancak 5.1 milyon hektarı her türlü tarıma ve işlemeye elverişli I. sınıf tarım arazisi, 6.7 milyon hektarı ise işlemeli tarıma orta elverişli II. sınıf tarım arazisidir. Bir başka deyişle, arazi varlığımızın yüzde6,5'i I. sınıf, yüzde8,7'si II. sınıf, yüzde9,3'ü III. sınıf ve yüzde9,5'ü IV. Sınıftır.

Arazi niteliğinin belirlenmesine yönelik bir diğer standart, tarım arazileri özelinde gerçekleştirilen "Tarım Arazileri Sınıflaması"dır. 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu ve bu kanun gereği çıkarılan Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu Uygulama Yönetmeliği ile yasal zemine kavuşturulan bu sınıflamaya göre araziler; mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri, dikili tarım arazileri, marjinal tarım arazileri, örtü altı tarım arazileri veya seralar ile diğer araziler olarak sınıflandırılmaktadır.

Toprak ve arazi sınıflaması yapılması amacıyla hazırlanan teknik talimatta arazilerin belirlenme kriterleri tespit edilmiştir. Teknik talimata göre;

Mutlak tarım arazisi: Tesirli toprak derinliği en az 50 cm olan, arazinin genel eğimi yörede yıllık ortalama yağış miktarına göre; yağış 640 mm den az ise en fazla yüzde 3, yağış 640 mm den fazla ise en fazla yüzde 8 olan, yöreye adapte olmuş tarımı yapılan her tür bitkinin münavebeye girebildiği ve yöre ortalaması ve üzerinde ürün alınabilen araziler olarak belirlenmektedir.

Marjinal tarım arazileri: Özel Ürün Arazileri ve Dikili Tarım Arazileri dışında yerel önemi veya yerel ihtiyaçlar nedeniyle tarıma açılmış arazilerdir.

Dikili tarım arazileri: Özel ekolojik şartlarda çok yıllık ağaç, ağaççık ve çalı formunda bitkilerin dikili olduğu tarım arazileridir.

Özel ürün arazisi: Bu araziler tarımsal üretim için mutlak tarım arazilerinden daha fazla toprak (tuzluluk, taşlılık, drenaj…vb.) ve topoğrafik (bakı, meyil) sınırlamalara sahiptir.

Tablo 12. Tarım Arazisi Sınıflaması Kapsamında Türkiye Arazi Varlığının Dağılımı (hektar)

Mutlak Tarım Arazisi	Marjinal Tarım Arazisi	Dikili Tarım Arazisi	Özel ürün Arazisi	Genel Toplam
11.613.090	12.135.961	2.883.105	878.594	27.510.750

Kaynak:GTHB, 2012

Türkiye'de tarımsal arazi kullanımında yaşanan değişime bakıldığında İkinci Dünya savaşından sonraki yıllarda çok sayıda traktörün yurdumuza girmesiyle işlenen tarım arazilerinin hızla genişlemeye başladığı görülmektedir. Makine kullanımına bağlı olarak, gübre gibi girdilerin kullanımındaki artışlar ayrıca, nüfus artışı ve nüfus artışına bağlı olarak büyüyen ülke ihtiyaçları, tarımsal alanların büyümesini ve üretimin artırılmasını zorlamıştır. Bu zorunluluk, özelikle 1950 yıllında itibaren tarım sektöründeki makineleşme ile birlikte tarım alanları artmıştır. 1950 yılında işlenen tarım alanı 25,3 milyon hektara, 1980'li yılların sonunda yaklaşık 28 milyon hektar seviyesine ulaşmıştır.

Ancak, Türkiye tarım arazisi alanı 1990'lı yılların başından itibaren daralmaya başlamıştır. Ülkemizden 1990 yılından buyana toplam tarım alanlarına bakıldığında 42.033 bin hektar olan tarım alanının 8,3 oranında azalarak 38.560 bin hektara gerilemiştir. Aynı dönemde toplam işlenen alan ve uzun ömürlü bitki alanı toplamı ise yüzde14 azalarak 23.943 bin hektara gerilemiştir. En fazla azalma ise ekilen alanlarda yüzde16 olarak gerçekleşmiştir.

Tarım alanlarında görülen azalmanın nedenleri arasında, tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanıma tahsis edilmesi, yeterli geliri elde edemeyen küçük ölçekli işletme arazilerinin bir kısmının tarım dışı kalması ve yanlış tarımsal faaliyetler ile yanlış arazi kullanımı sonucu karşılaşılan toprak bozulumu yer almaktadır.

Tablo 13. Türkiye Tarım Alanları (bin hektar)

Yıl	Toplam Tarım Alanı	Toplam İşlenen Alan ve uzun Ömürlü Bitki Alanı	İşlenen Tarım alanı			Uzun Ömürlü Bitkilerin alanı	Çayır Ve Mera Arazisi
			Ekilen alan	Nadas	Toplam		
1990	42.033	27.856	18.868	5.324	24.827	3.029	14.177
1995	39.212	26.834	18.252	5.124	24.373	2.520	12.378
2000	38.757	26.379	18.038	4.826	23.826	2.611	12.378
2005 (1)	41.223	26.606	18.005	4.876	23.830	2.831	14.617
2010	39.012	24.395	16.333	4.249	20.582	3.011	14.617
2011	38.231	23.614	15.692	4.017	19.709	3.091	14.617
2012	38.399	23.782	15.463	4.286	19.749	3.201	14.617
2013	38.423	23.806	15.613	4.148	19.761	3.232	14.617
2014	38.560	23.943	15.789	4.108	19.897	3.238	14.617

Kaynak: TÜİK.

(1) 1995 yılından itibaren sadece meyve ve zeytin kaplı alanlar verilmiş olup, dağınık ağaçların kapladığı alan dahil edilmemiştir.

1990 yılından bu yana nadas alanlarında yüzde22,8 oranında azalma gerçekleşmiştir. 1970 yılında 8,7 milyon hektar olan nadas alanı, 1990'da 5,324 milyon hektara düşmüş, 2014 yılında ise, 4.323 bin hektar olmuştur. Nadas alanlarının azalması münavebe ürünlerinin daha fazla ekilmesi bakımından olumlu bir gelişme olmuştur.

Toplam tarım alanları içerisinde uzun ömürlü bitkilere ayrılan alan (meyveler, içecek ve baharat bitkileri-bağ alanı-zeytin alanları), 1990 yılında 3.029 bin hektar iken, 2000 yılında yüzde 13,8'lik azalma ile 2.611 bin hektara düşmüş, 2014 yılına kadar artarak 3.238 bin hektara çıkmıştır.

Toplam işlenen tarım alanlarında tahıllar ve bitkisel ürünlerin alanı ile bağ alanlarında azalma görülürken sebze ve meyve üretim alanlarında yıllara göre bir artış görülmektedir. 1990 yılında 635 bin hektar olan sebze bahçeleri 2000 yılına kadar yüzde42,3 oranında artarak 904 bin hektara ulaşmış, 2002 yılında ise 930 bin hektar ile en üst seviyeye ulaşmıştır. Bu yıldan itibaren yeniden azalan sebze alanları 2014 yılına kadar yüzde13,5 oranında azalarak 804 bin hektara gerilemiştir.

Bağ alanlarında ise, sürekli bir azalış göze çarpmakta, 1990 yılında 580 bin hektar iken 2000 yılında 535 bin hektara, 2014 yılında ise 467 bin hektara düşmüştür.

Meyve alanlarında inişli ve çıkışlı bir dönem yaşanmış olup, 1990 yılında 1.583 bin hektar alan, 2000 yılında 1476 bin hektara düşmüş, 2014 yılında ise 1.945 bin hektara çıkmıştır. 1990 yılında 866 bin hektar alana sahip olan zeytin alanları, yüzde 30,7'lik hızlı bir düşüşle 2000 yılında 600 bin hektara kadar gerilemiş, 2002 yılından itibaren tekrar artışa geçmiş ve 2014 yılına kadar artarak 826 bin hektara ulaşmıştır.

Toplam ekilebilir alan içerisinde tarla bitkilerine ayrılan alan her zaman daha önemli bir yer tutmaktadır. Bunun en önemli nedenleri bahçe bitkileri üretim dalının yetiştirme özellikleri ve kuruluşlarındaki güçlüklerdir. Bahçe bitkilerinin özel yetiştirme şartları isteyen bir dal olmasının yanında, bu tesislerin uzun zamana ve yüksek sermayeye ihtiyaç göstermesi üretim alanlarının fazla genişlemesini engellemektedir. Tüm bunlara rağmen Türkiye bugünkü durumu ile bahçe bitkileri bakımından dünyada zengin ülkeler arasında yer almaktadır.

Ülkemizin yüzölçümü 78,5 milyon hektar olup 2014 yılı TÜİK verilerine göre ülkemizdeki toplam tarım alanı (Toplam işlenen tarım alanı, uzun ömürlü bitkiler, çayır ve mera alanları) 38,5 milyon hektar olup bu alanlar içerisinde işlenen tarım arazileri 20,7 milyon hektar, bağ ve bahçe alanları 3,2 milyon hektar, çayır ve mera arazileri ise 14.6 milyon hektarlık yer tutmaktadır. İşlenen 20,7 milyon hektar tarım arazisinin toplam arazi varlığımıza oranı yüzde53,7 olup, bunun 15,7 milyon hektarı tarla bitkileri ekim alanı, 4,1 milyon hektarı nadasa bırakılan alan, 804 bin hektarı da sebze üretim alanıdır.

2.1.2. Tarım İşletmeleri ve Tarım Arazileri Parçalılık Durumu

Ülkemizde tarım toprakları, miras hukukundan kaynaklanan olumsuzluklar nedeniyle,

üzerinde karlı işletmeler kurulmasına olanak vermeyecek ölçüde küçük parçalara ayrılmıştır. Bunun sonucunda, tarım alanları ekonomik kullanım sınırının altına düşmektedir. Ülkemizde tarımsal işletmelerde verimliliği büyük ölçüde düşüren arazi parçalanmasının en büyük nedenlerinden biri, Medeni Kanunun 589 maddesinden kaynaklanan "miras ve intikal" yoluyla parçalanmadır.

Başka bir ifadeyle, arazi parçalanması iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi, veraset neticesinde işletmelere ait arazilerinin küçülmesi, bir diğeri ise tarım işletmelerine ait toplam arazi miktarının birbirinden uzak ve küçük parçalardan teşekkül etmesidir. Arazi parçalanmasının nedenlerine baktığımızda, tarımsal nüfusun yoğunluğu, bir işletmeye ait arazilerin varisler arasında bölünmesi ve her varisin özellikle verimli arazilerden pay almak istemesi, karayolu, demiryolu, sulama kanalı, kiracılık ve ortakçılık gibi nedenler görülmektedir.

Tablo 14. Türkiye de Tarımsal İşletme Sayısı ve Ortalama İşletme Büyüklüğü (Da)

Yıllar	İşletme Sayısı	Hayvansal ve Bitkisel (yüzde)	Yalnız Hayvansal (yüzde)	Yalnız Bitkisel (yüzde)	Ortalama İşletme Büyüklüğü
1950	2.527.000	-	-	-	77,0
1963	3.100.900	-	-	-	55,3
1970	3.058.900	83,30	9,40	7,30	55,8
1980	3.650.900	86,03	2,52	11,45	62,3
1991	4.091.530	72,14	3,43	24,43	52,7
2001	3.075.516	67,42	2,36	30,22	61,0

Kaynak:2001 Genel Tarım Sayımı

Tablodan da görüldüğü gibi, 1950 yılında 2.527 bin olan tarım işletmesi sayısı yüzde18'lik bir artışla, 2001 yılı itibariyle 3.075.516 işletmeye çıkmıştır. Ortalama işletme büyüklüğü ise 77 dekardan 61 dekara gerilemiştir.

2001 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre, ülkemizde tarım toprakları miras hukukundan kaynaklanan olumsuzluklar nedeniyle üzerinde karlı işletmeler kurulmasına olanak vermeyecek ölçüde küçük parçalara ayrılmıştır. Bunun sonucunda, tarım alanları ekonomik kullanım sınırının altına düşmektedir.

Örneğin, genişliği 50 dekara kadar olan işletme sayısı, toplam işletmelerin yüzde 64,8'ini; 500 dekardan büyük işletmeler ise yüzde 0,7'sini oluşturmaktadır. Başka bir deyişle toplam işlenen arazilerin yüzde 20'si 50 dekardan daha küçük, yüzde 9,1' ise 500 dekardan daha geniştir. 2001 tarım sayımı sonuçlarına göre 100 dekarın altında araziye sahip olan işletme sayısı, toplam işletmelerin yüzde 83'ünü oluşturmaktadır.

Tablo 15. İşletme Büyüklüğü ve Parça Sayısına Göre, İşletme Sayısı, Arazi Parça Sayısı ve Arazi Büyüklüğü

	Toplam İşletme Sayısı	Toplam Parça Sayısı	Toplam Arazi (dekar)
Toplam	**3.022.127**	**12.323.405**	**184.348.223**
0 - 5	178 006	292 514	481 987
5 - 9	290 461	664 173	1 952 471
10 - 19	539 816	1 650 312	7 378 022
20 - 49	950 840	3 831 683	29 531 619
50 - 99	560 049	2 836 069	38 127 032
100 - 199	327 363	1 881 198	43 884 395
200 - 499	153 685	997 015	42 075 497
500 - 999	17 429	135 983	11 218 554
1000-2499	4 199	32 760	5 476 930
2500-4999	222	1 189	695 541
5000+	57	509	3 526 175

Kaynak: TÜİK, 2001 Genel Tarım Sayımı

Tarım sayımı sonuçlarından anlaşılacağı üzere tarım işletme ölçeklerinin küçüklüğü yanında çok parçalı yapısı yıllar itibarı ile azalmasına rağmen halen tarımın verimliliğinin artırılmasının önünde en büyük engellerden birini teşkil etmektedir. Türk tarım işletmelerinin, bu çok parçalı yapısı, tarıma teknoloji girmesine, uygun girdilerin kullanılmasına ve rasyonel tarım yapılmasına izin vermemekte, verimlilik yeterince yükseltilememekte ve üretici gelirleri giderek düşmektedir.

Ortalama İşletme büyüklüğü ve işletme başına düşen parsel sayısı hakkında güncel veri elde edilmesi amacıyla Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) verileri dikkate alınarak yapılan çalışmaya göre, 2011 yılında ortalama işletme büyüklüğü 68 dekar olarak tespit edilmiştir.

Tablo 16. GTHB Çiftçi Kayıt Sistemi'ne Göre Ortalama Parsel Sayısı ve Parsel Büyüklüğü

Yıllar	Parsel Sayısı (Adet)	Çiftçi Sayısı (Adet)	Alan (Hektar)	İşletme Başına Düşen Parsel Sayısı (Adet)	Ortalama İşletme Büyüklüğü (Hektar)
2002	15.332.976	2.588.666	16.496.038	5,9	6,4
2006	16.457.203	2.609.723	16.493.026	6,3	6,3
2011	15.856.663	2.292.380	15.628.767	6,9	6,8

Kaynak:Kalkınma Bakanlığı 10. Kalkınma Planı Tarım Arazilerinin Sürdürülebilir Kullanımı Çalışma Grubu Raporu

2011 yılı ÇKS verileri dikkate alınarak yapılan çalışmaya göre ortalama işletme büyüklüğü 68 dekara ulaşmış olsa da halen oldukça küçüktür.

Nüfus artışının sebep olduğu baskılarla birlikte veraset yöntemlerinin ortaya çıkardığı gelişmeler sonucunda özelikle, kırsal kesimde işletmelerin hızlı bir biçimde küçük parçalara bölünmesini rakamlar net olarak ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda ve zamanla kırsal aile işletmelerinin sayısında artış gözlenmiştir. İşlenen alanın sahip olduğu toprak büyüklüğünde sürekli azalma gerçekleşmektedir. Ayrıca, miras yoluyla bölüşmeler eğimli arazilerde eğime paralel olarak yapıldığından, parsel genişlikleri giderek daralmakta ve şekilleri bozuk arazi parçalarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Böyle tarlalarda meyle

dik sürüm ve ekim yapılmakta, toprak muhafaza tedbirleri istense de alınmadığından erozyon afeti teşvik edilmiş olmakta ve topraklarımız aşınarak verimsizleşmektedir. Toplulaştırma yapılmayan sulama alanlarında, her parsele su alımı güçleşmekte ve sulama masrafları artmaktadır.

2.1.3. Amaç Dışı Arazi Kullanımı

Cumhuriyet tarihimizin ilk yıllarından itibaren sürdürülen kalkınma çabalarına bağlı olarak, özellikle 1950 yılından sonra nüfus artışı doğrultusunda, hızlı bir şehirleşme ve sanayileşme görülmüştür. Bu hızlı gelişmelere, kar etme düşüncesi de katılınca sanayi bölgeleri, yerleşim alanları, yollar ve turistik bölgeler için tarımsal değeri yüksek topraklar kullanılmış ve bu kullanım zamanla artarak devam etmiştir.

Türkiye'de bugüne kadar izlenen politikaların yanı sıra konu ile ilgili mevzuatın uygulanmasında yaşanan sorunlar nedeniyle, tarım arazilerinin amaç dışı kullanımları halen önemli bir sorundur. Tarım arazilerinin amaç dışı kullanılmalarının en önemli nedeni sürdürülebilir kullanılmalarını sağlayacak arazi kullanım planlarının yapılmamış olması veya yapılmış olan planlarda ise sürdürülebilir arazi yönetimi ilkelerinin temel alınmamış olmasıdır.

Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımının en yaygın görüldüğü alanlar sırasıyla sanayi, konut-kentleşme, turizm ve madencilik ile ulaştırma amaçlı kamu yatırımları şeklinde sıralanmaktadır. Türkiye'de 1989-2010 döneminde toplam 827 bin hektar tarım arazisinin tarım dışı faaliyet alanlarında kullanımına izin verilmiştir. 2011 yılı kayıtlarına göre, tarım arazilerinin tarım dışı kullanımına yönelik sektörel bazlı değerler, konut amaçlı 12,4 bin hektar, sanayi amaçlı 22,4 bin hektar, turizm amaçlı 1,2 bin hektar, madencilik amaçlı 7,9 bin hektar ve ulaştırma amaçlı 650 hektar olmak üzere toplam 44,5 bin hektar olarak gerçekleşmiştir.

Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımında karayolları, hem bizzat kapladığı geniş alanlar, hem de çevresinde geliştirdiği endüstriyel ve kentsel yerleşim nedeniyle çok olumsuz etkide bulunabilmektedir. Karayolu enerji ve iletişim ağlarını yanında toplayarak bu olumsuz etkiyi hızlandırmaktadır.

Amaç dışı arazi kullanımının özellikle Trakya, Çukurova, Bursa, Kocaeli, Adapazarı, Gediz, Menemen, Salihli, Kemalpaşa, Tarsus ve Düzce gibi verimli tarım alanlarının bulunduğu bölgelerde yoğunlaşması konunun önemini artırmaktadır. Bu durum hem verimli tarım alanlarının kaybına neden olmakta, hem de bu alanlarda daha önce büyük masraflarla yapılmış sulama ve tarımsal altyapı yatırımları heba olmaktadır.

Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımının yanı sıra yanlış arazi kullanımı da toprakларımızın elden çıkmasına yol açan en önemli faktörlerden biridir.

Ülkemiz topraklarının yaklaşık yüzde90'ında, tarım alanlarının ise yüzde59'unda çeşitli derecelerde erozyon görülmektedir. Türkiye'de tarım arazileri daha önce de belirtildiği üzere, kurak ve yarı kurak iklim koşullarına bağlı doğal etmenlerin yanı sıra insan faaliyetlerinin de etkisi nedeniyle tuzluluk, erozyon ve çölleşme gibi çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Yıllık yağış, gerek miktar gerekse yıl içerisine dağılımı bakımından topraktaki tuzların yıkanmasını sağlama noktasında yeterli olmadığından tuzluluk artmakta ve bu

durum çoraklaşmayı hızlandırmaktadır. Türkiye genelinde Ülkesel toprak etütlerine göre 2,78 milyon ha arazide tuzluluk ve drenaj, 1.5 milyon hektarında ise çoraklaşma problemi vardır ve çoraklaşan bu arazi toplam işlenen tarım arazilerinin yüzde 5.48' ine eşdeğer büyüklüktedir. GAP'ın sulamaya açılması ile birlikte yapılan yanlış sulama, yanlış toprak ve bitki yönetiminden dolayı bugüne kadar 15 bin hektar alan tuzlulaşmıştır. Konya ovasında aşırı şekilde çekilen yeraltı sularının yarattığı olumsuz etkiler ve azalan su miktarı ile birlikte başlayan Tuz Gölünün kuruması, önümüzdeki dönemlerde İç Anadolu'da başlayacak olan kuraklık ve çölleşmenin de etkisi ile birlikte tarım toprakları elden çıkacaktır.

Bu konudaki Mevzuata bakacak olursak; En önemli doğal kaynaklarımızdan olan toprak varlığının korunması, kullanımı gibi konularda çok çeşitli mevzuatlar bulunmaktadır. Öncelikle 1982 Anayasası; toprak ve su kaynaklarının toplum yararına kullanılmasıyla ilgili birçok hüküm içermektedir. Ana hatlarıyla, Anayasanın 44. maddesi; "toprağın verimli ve ekonomik olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek, topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlama amacıyla gerekli tedbirleri almak"; 45. maddesi; "tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek..." konularında Devlet'i görevli saymıştır. 166. maddesi ise; tüm kaynakların verimli kullanılmasının esas alınacağını ve yatırımlarda toplum yararları ve gereklerinin gözetileceğini belirtmektedir. Bu kapsamda toprak ve su kaynaklarının ülke genelinde bütüncül bir yaklaşımla ve ulusal düzeyde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde arazi kullanımında temel Kanun ise 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'dur. 2005 yılında çıkarılan Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu çerçevesinde, arazi ve toprak kaynaklarının bilimsel esaslara uygun olarak belirlenmesi, sınıflandırılması, arazi kullanım planlarının hazırlanması, koruma ve geliştirme sürecinde toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlarının katılımcı yöntemlerle değerlendirilmesi, amaç dışı ve yanlış kullanımların önlenmesi ile korumayı sağlayacak yöntemlerin oluşturulmasına ilişkin hususlar yasal zemine kavuşturulmuştur. Bu yasaya göre, "Mutlak tarım arazileri, özel ürün üretilen araziler, dikili araziler, sulanan arazilerin" bazı istisnalar dışında tarım dışı amaçla kullanılmayacağı belirtilmektedir. 5403 sayılı kanun ile bölünemez arazi büyüklükleri artırılmasına rağmen uygulamada maalesef bölünmenin önüne geçilememektedir. Bu nedenle yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuş ve son olarak 15 Mayıs 2014 tarihli Resmi gazetede yayımlanan 6537 saylı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanununda, 6537 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, asgari tarımsal arazi büyüklüğü belirlenmiş ve belirlenen asgari büyüklüğe erişmiş tarımsal araziler, bölünemez eşya niteliği kazanmıştır. Kanunda gerçekleştirilen değişikliklerle, asgari tarımsal arazi büyüklüğü ve yeterli gelirli tarımsal arazi büyüklüğü kavramları tanımlanmış, belirlenen büyüklükteki tarımsal araziler üzerinde gerçekleştirilecek mülkiyeti aktarıcı nitelikli işlemlerin yanı sıra, intikal ve miras taksimi işlemlerinde önemli değişiklikler öngörülmüştür.

Kural olarak tarımsal alanlarda gerçekleştirilecek tapu ve kadastro işlemlerinde, tarımsal nitelik taşıyan alanların asgari tarımsal arazi büyüklüğü, yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüğü, arazi sınıfları arasındaki dönüştürme katsayıları, tarımsal alanlar arasındaki ekonomik bütünlük vb. taleplerle ilgili olarak il/ilçe gıda, tarım ve hayvancılık müdürlüklerince olumlu görüş verilmesi durumunda işlemleri gerçekleştirilecektir.

5403 sayılı Kanunun son şekline göre asgari tarımsal arazi büyüklüğü; mutlak tarım arazileri, marjinal tarım arazileri ve özel ürünlerinde 2 hektar, dikili tarım arazilerinde 0,5 hektar, örtü altı tarımı yapılan arazilerde 0,3 hektar olarak belirlenmiştir. Tarım arazileri bu büyüklüklerin altında ifraz edilemez, hisselendirilemez. Hazine taşınmazlarının satış işlemleri hariç olmak üzere pay ve paydaş adedi artırılamaz. Ancak, tarım dışı kullanım izni verilen alanlar veya çay, fındık, zeytin gibi özel iklim ve toprak ihtiyaçları olan bitkilerin yetiştiği alanlarda arazi özellikleri nedeniyle belirlenen asgari tarımsal arazi büyüklüğünden daha küçük parsellerin oluşması gerekli olduğu takdirde, Bakanlığın uygun görüşü ile daha küçük parseller oluşturulabilir.

Tarım arazilerinin kullanımı, paylaşımı gibi konular 5403 sayılı Kanunun dışında birçok Kanun, Tüzük, Yönetmelik vb. mevzuatlarda yer almaktadır. Bu Kanunlardan bazıları, mirasa konu malları eşit paylaşımı konusunda Türk Medeni Kanunu, arazi toplulaştırma, ve tarla içi geliştirme hizmetleri konusunda 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu kanunu, toplulaştırma konusunda 5578 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile getirilen "özel arazi toplulaştırması"dır.

Bunların dışında tarımsal arazi yönetimi ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgili olabilecek hukuki düzenlemelerin başlıcaları şöyledir. 442 sayılı Köy Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 3202 sayılı Köye Yönelik Hizmetler Hakkında Kanun, 3213 sayılı Maden Kanunu, 3402 sayılı Kadastro Kanunu, 3573 sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanun, 4342 sayılı Mera Kanunu, 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 645 sayılı Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 655 sayılı Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Tarım Arazilerinin Korunması, Kullanılması ve Arazi Toplulaştırmasına İlişkin Tüzüktür.

2.1.4. Sonuç

Tarım olmadan istikrarlı bir kalkınma olamayacağı dikkate alındığında, ülkelerin kalkınmalarını sağlamak açısından sürdürülebilir bir tarımsal üretimin temin edilmesi büyük önem taşımaktadır. Sürdürülebilir tarımsal üretim ise, ancak üretimde kullanılan üretim faktörlerinin tükenmesine ve bozulmasına neden olmadan, bunları etkin bir şekilde kullanarak gelecek nesillere bırakmakla olacaktır.

Tarımın en önemli üretim faktörü hiç kuşkusuz topraktır. Toprağı bu denli önemli yapan husus ise, daha önce de altı çizildiği üzere, onun yeniden üretilemeyen bir kıt kaynak olmasıdır. Bu kapsamda, insanlarımızın yeterli ve güvenilir gıdaya ulaşabilmeleri, kalkınmamızın teminatı olan sağlıklı gelecek nesillerin yetiştirilmesi, kırsal kalkınmanın sağlanması, ekonominin gelişimi ve yaşanabilir bir çevre için tarım arazileri sürdürülebilir bir şekilde kullanılmalıdır.

Türkiye'de uzun yıllar boyunca yanlış ve amaç dışı kullanımlar nedeniyle tarım arazileri üzerine olumsuz etkide bulunulmuştur. Ancak, son yıllarda dünyadaki gelişmelere paralel

bir şekilde sürdürülebilir arazi kullanımı konusunda bilincin artmakta olduğu ve bu konuda çeşitli adımların atıldığı görülmektedir. Son yıllarda artan arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetleri, tarım bilgi sisteminin oluşturulmasına yönelik projeler ve sulama yatırımlarının hızlandırılması, tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesinin önlenmesine ilişkin mevzuat değişikliği sürdürülebilir arazi kullanımı ve yönetimine ilişkin ümit verici gelişmelerdir.

Türkiye dünyada toprak rezervi azalan ülkelerden biridir. Bu nedenle topraklarını çok dikkatli ve doğru kullanmak zorundadır. Toprak ve su kaynaklarının korunması insanlığın ve yaşamın devamlılığı için önemlidir.

KAYNAKLAR
1. KHGM,Yıllık Envanter, 1998, Ankara
2. TÜİK, 2014 Yılı İtibarı ile Tarım ve Orman Alanları
3. VIII. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, 2015, Ankara
4. DPT, Tarım İstatistikleri Özeti, 2008, Ankara
5. DPT, Kamu Yatırımları, 2009, Ankara
6. TÜİK, Genel Tarım Sayımı, 2001
7. TÜİK, 2006 yılı Tarımsal İşletme Yapı Araştırması
8. Kalkınma Bakanlığı 10 Kalkınma Planı (Tarım Arazilerinin Sürdürülebilir Kullanımı Çalışma Gurubu Raporu
9. Türkiye Ziraat odaları Birliği "Zirai İktisadi rapor" 2007-2010

2.2. Türkiye'nin Su Varlığı ve Kullanma Durumu

Su, canlılar için vazgeçilemez bir doğal kaynak olup, eksikliği bitkisel üretimi kısıtlayan çok önemli bir gelişim etmenidir. Su kaynakları ülkelerin en önemli doğal zenginlikleri arasında yer almaktadır. Toplumların sosyo-ekonomik kalkınmalarının sağlanması, refah düzeylerinin yükselmesi ve diğer toplumlarla yarışma koşullarının yaratılabilmesi, söz konusu doğal kaynakları geliştirilerek akılcı kullanımı ile olasıdır. Su genel anlamda enerji üretiminde, sanayide, içme kullanma olarak ve tarımsal üretimde kullanılmaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda ve dünya genelinde tarımsal arazi alanı artırmak yerine, birim alanda daha fazla ürün alma düşüncesi gittikçe yerleşmeye başlamıştır.

Ülkemizde, üzerinde tarım yapılabilecek arazilerinin hemen hemen sonuna gelinmiştir. Bu nedenle, birim alanda daha fazla ürün elde etmek için tarımsal sulamayı yaygınlaştırmak ve bu amaçla su kaynaklarının geliştirilmesi ve rasyonel kullanımı büyük önem arz etmektedir.

Nüfus artışı ile beraber artan gıda talebi, küresel ısınma gibi tehditlerle birleşince ülke nüfusunun gıda güvencesinin sağlanması için tarımsal faaliyetlerde verimliliği artırarak, ekonomik kalkınmayı sağlamak ve devam ettirmek toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimine bağlıdır. İnsanoğlunun yerleşim merkezini belirlemesinde temel etken olan su; insanlar ve diğer canlıların hayati fonksiyonlarını sürdürebilmeleri için alternatifi olmayan ve vazgeçilemez bir doğal kaynak olması nedeniyle, özellikle ülkemizde tarımda verimliliğin artması ve gelecek kuşakların gıda ihtiyacının garanti altına alınması amacı ile tarımda kullanılan suyun sürdürülebilirliğinin sağlanması olmazsa olmazlarımız arasında olmalıdır.

Dünyada toplam su miktarı 1,4 milyar km^3'tür. Bu miktarın % 2,5'i nehir ve göllerde tatlı su olarak bulunmaktadır. Tatlı suyun önemli bölümü ise (% 69,5) kutuplarda buzul

olarak veya donmuş toprak tabakasında bulunmaktadır. Tatlı suların yaklaşık % 30,1'i yeraltı suyu, kalan % 0,4'lük bölümü ise yüzey ve atmosfer suları (yağış ve atmosferdeki su buharı) olarak tatlı su gölleri, yüzeysel sular, sulak alanlar, atmosfer, toprak ve canlılardadır. Yüzeyde (göller, akarsular) bulunan tatlı su oranının düşük olması, kolaylıkla yararlanabilecek elverişli miktarın az olduğunu göstermektedir. Tipik su kaynaklarından biri olan akarsu ve göllerdeki su miktarının, dünyadaki toplam mevcut su miktarına oranı yaklaşık on binde bir buçuk gibi çok düşük bir seviyededir. Bu durumlar göz önünde bulundurduğumuzda insanoğlunun kolaylıkla kullanabileceği su miktarının ne kadar az olduğu anlaşılmaktadır. Ülkemizin, 14 milyar m^3 olarak belirtilen yer altı su potansiyeli ve 98 milyar m^3 yüzey suları ile birlikte yılda 112 milyar m^3 tüketilebilir su potansiyeli vardır.

Mevcut su potansiyelimize olan talebin gün geçtikçe artış göstererek su azlığı sınıfına giren ülkeler arasında olan ülkemizde kişi başına yıllık su tüketimi 1.442 m^3'tür. Uluslararası standartlara göre; su sıkıntısı ile karşı karşıya olan ülkeler, yıllık kişi başına düşen su miktarı 1.000 m^3 ile 2.000 m^3 arasında olan ülkeler olarak tanımlanır. 2030 yılına kadar ülke nüfusumuzun 100 milyona varacağı tahmin edilmektedir. Bu durumda kişi başına kullanılabilir su miktarımız 1.120 m^3'e düşeceği ve Türkiye suyu kıt ülkeler sınıfında yer alacağı ortaya çıkmaktadır.

Ülkemiz su kaynakları, su toplama ve boşaltım alanları olarak 26 büyük havzaya ayrılmıştır. Bu havzalardaki yıllık yağış ortalaması 643 mm olup, su olarak bu değerin yıllık karşılığı 501 milyar m^3'tür. Bu suyun 274 milyar m^3'ü toprak ve su yüzeyleri ile bitkilerden olan buharlaşmalar yoluyla atmosfere geri dönmekte, 69 milyar m^3'lük kısmı yeraltı suyunu beslemekte,158 milyar m^3'lük kısmı ise akışa geçerek çeşitli büyüklükteki akarsular vasıtasıyla denizlere ve kapalı havzalardaki göllere boşalmaktadır. Yeraltı suyunu besleyen 69 milyar m^3'lük suyun 28 milyar m^3'ü pınarlar vasıtasıyla yerüstü suyuna tekrar katılmaktadır. Ülkemizde bürüt 186 milyar m^3 yıllık yüzey akışı gerçekleşmektedir. Bunun, 32 milyar m^3 Fırat nehrin de (%17,2) ve 21 milyar m^3 Dicle nehrin de (%11,3) olmak üzere toplam 53 milyar m3 'ü (%28,5) bu iki havzada yer almaktadır. Başka bir ifadeyle, ülkemizin su potansiyelinin 1/3'i Dicle ve Fırat Havzalarında ve 2/3'i ise diğer havzalarda yer almaktadır. Ayrıca komşu ülkelerden ülkemize gelen yılda ortalama 7 milyar m^3(brüt) su bulunmaktadır. Böylece ülkemizin brüt yerüstü suyu potansiyeli 193 (158+28+7) milyar m^3 olmaktadır.

Yeraltı suyunu besleyen 41 milyar m^3 de dikkate alındığında, ülkemizin toplam yenilenebilir su potansiyeli brüt 234(193+41) milyar m^3 olarak hesaplanmıştır. Ancak günümüz teknik ve ekonomik şartları çerçevesinde, çeşitli maksatlara yönelik olarak tüketilebilecek yerüstü suyu potansiyeli yurt içindeki akarsulardan 95 milyar m^3, komşu ülkelerden yurdumuza gelen akarsulardan 3 milyar m^3 olmak üzere, yılda ortalama toplam 98 milyar m^3'tür. 16,4 milyar m^3 (13,54 milyar m3/yıl tahsis yapılmaktadır.) olarak belirlenen yeraltı suyu potansiyeli ile birlikte ülkemizin tüketilebilir yerüstü ve yeraltı su potansiyeli yılda ortalama toplam 112 milyar m^3 olup, 44 milyar m^3'ü kullanılmaktadır.

Ülkemizde havzalar arası su potansiyeli dağılımı çok dengesizdir. Bugünkü teknolojide havzalar arası su transferi ekonomik olarak mümkün olmakla beraber çok masraflı ve sürdürülebilirlikten uzaktır. Dolaysıyla ülkemizin birçok bölgesi su kaynakları açısından yetersizlik göstermektedir. Yüzey suyunun ekonomik olarak kullanılmasının uygun olma-

dığı veya yetersiz olduğu alanlarda sulama suyu talebini yeraltı suyundan karşılamaktır. Ülkemizde 16,4 milyar m³ yeraltı suyu rezervi bulunmakta ve mevcut rezervin 13,56 milyar m³/yıl tahsisi yapılmıştır.

Rakamlarla Türkiye'nin Mevcut Su Durumu

Havzalarda Yıllık Yağış Ortalaması	643 milyar m3/yıl
Ülkemiz Geneline Düşen Yağış	501 milyar m3/yıl
Buharlaşma, Terleme, Tutulma ve Sızma ile	
Kaybolan Miktar	274 milyar m3/yıl
Yıllık Yüzey Akışı	186 milyar m3/yıl
Kullanılabilir Yüzey suyu	98 milyar m3/yıl
Yıllık Çekilebilir Yer Altı Su Miktarı	14,7 milyar m3/yıl
Komşu Ülkelerden Gelen Toplam Su Miktarı (Net)	3 milyar m3/yıl
Türkiye'nin Kullanabilir Toplam Su Potansiyeli	112,7 milyar m3/yıl
Kişi Başına Tüketilen Su Miktarı	1442 m3/yıl
Yıllık Su Tüketimimiz	44 milyar m3/yıl
Tüketilen Yerüstü Su Miktarı	32 milyar m3/yıl
İçme suyunda Kullanılan	7 milyar m³
Sanayide Kullanılan	5 milyar m³
Hizmetimizde Olan ve Tüketilmeyen	68,7 milyar m3/yıl

Not: 2014 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre Türkiye nüfusu 77.695.904 kişidir.

Görüldüğü gibi, yılda su tüketimimiz 44 milyar m³ olup, kullanılabilir toplam su potansiyelimizin %39,3' ünü oluşturmaktadır. 2013 yılı DSİ verilerine göre su kullanımını sektörel bazda incelediğimizde, %11,3'ü (5 milyar m3) sanayide, %15,9'u (7 milyar m3) içme suyu olarak ve %72,8'ü de (32 milyar m3)tarımsal sulamada kullanılmaktadır. Avrupa'da sektörler itibariyle su kullanımı % 22 sulama, % 57 sanayi, % 22 içme ve kullanma amaçlıdır. Dünyada ise %69 sulama, %19sanayi ve %12 kentsel kullanım içindir.

Türkiye'de kişi başına günlük su tüketimi 1980 yılında 98 litre iken, 1990 yılında bu değer 192 litreye ulaşmıştır. Bugün için Türkiye'de kişi başına günlük su tüketimi ortalama 200 litre olup, küresel ısınmaya bağlı olarak beklenen miktarda yağış alınamaması, mevcut kaynakların her geçen gün azalarak yetersiz hale gelmesi sebebiyle Avrupa'da olduğu gibi ülkemizde de bu miktarın daha aşağılara çekilmesine özen gösterilmektedir. Suyun kamu malı olduğu gerçeğinden hareketle korunması ve tasarrufuna azami riayet edilmesi için toplumun eğitimine de önem verilmelidir.

Sanayileşmiş ülkelerde milyonlarca ton kirleticinin akarsulara ve denizlere bırakıldığını ve unun sonucunda dünyadaki birçok akarsuyun kirlenme nedeniyle sadece taşıma amaçlı kullanılabilir hale geldiği görülmüştür. Ülkemizde Gediz, Büyük Menderes, Ergene, Meriç, Susurluk, Ankara Çayı ve Sakarya nehirlerinde "kirliliğin" ciddi boyutlara ulaştığı bilinmektedir. TÜİK 2012 yılı Belediye Atık su İstatistiklerine göre 2012 yılında kanalizasyon şebekeleri ile toplanan 4,1 milyar m³ atık suyun %45,2'si denize, %44,6'si akarsuya, %2,8'i baraja, %1,8'i göl/gölet e %0,9'u araziye ve %4,6'sı diğer alıcı ortamlara deşarj edilmiş ve bu suların ancak % 80'inin arıtıldığı belirtilmiştir. Sanayileşmenin yoğun olduğu bölgelerde su kaynakları hızlı bir biçimde kirlenmekte ayrıca kaçak su çekimi nedeniyle üreticiler sağlıklı ve temiz su temininde sıkıntı çekmektedirler. Ayrıca ticari firmaların çayır ve meralarda bulunan su kaynaklarını yoğun biçimde kullanmaları sonucu söz konusu

alanlarda kuruma tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Kirlilik kaynaklarının gerekli denetimlerle kontrol altına alınması ve kaçak su kullanımının önüne geçilmesi gerekmektedir.

Küresel ısınmanın etkileri ile bitki örtüsünün zayıflamasıyla birlikte, ani ve şiddetli yağışlarla sellerin meydana geldiğini ve doğal felaketlerin yaşanıldığı bilinmektedir. Gerek mevcut su kaynaklarımızın limitleri dışında kullanımı gerek iklim değişikliklerinin etkileri sonucunda, su kaynaklarında azalmaya yol açmaktadır. Küresel ısınma sonucu akarsu havzalarında yıllık akımlarda meydana gelecek azalma sonucunda tarımsal su gereksinimi artacak ve bu azalma, tarımsal üretim üzerinde olumsuz etki yapacaktır. Kurak ve yarı kurak alanların genişlemesine ek olarak, yıllık ortalama sıcaklığın artması, çölleşmeyi, tuzlanmayı ve erozyonu artıracaktır. Mevsimlik kar ve kar örtüsünün kapladığı alan azalacak karla örtülü dönem kısalacaktır. Kar erimesinden kaynaklanan akış zamanı ve hacmindeki değişiklik, su kaynakları üzerinde olumsuz etki yaratacaktır.

2.2.1. Sulama Alanındaki Değişmeler

Türkiye'nin yüzölçümü yaklaşık 800 bin (783.577) km^2'dir. TÜİK' in 2014 yılı verilerine göre ülkemizdeki toplam tarım alanı (Toplam işlenen tarım alanı, uzun ömürlü bitkiler, çayır ve mera alanları) 38,5 milyon hektar olup bu alanlar içerisinde işlenen tarım arazileri 20,7 milyon hektar, çayır ve mera arazileri ise 14,6 milyon hektarlık yer tutmaktadır. Ekili ve dikili alanların yaklaşık 8,5 milyon hektarı teknik ve ekonomik olarak yeraltı ve yerüstü sularla sulanabilir özellikte olup, DSİ'nin 2013 verilerine göre, bunun ancak 5,9 milyon hektarı sulamaya açılmıştır. Diğer bir anlatımla Türkiye'deki toplam ekili ve dikili alanların %15,3'ünde sulu tarım yapılırken, %84,7 sinde kuru tarım yapılmaktadır. Halen işlenen 20,7 milyon hektar işlenen tarım arazisinin 4,1 milyon hektarı yağışların azlığı nedeniyle her yıl nadasa bırakılmak zorunda kalındığından üretim yapılamamaktadır.

DSİ Genel Müdürlüğü; kuruluşundan günümüze kadar Türkiye'nin ekonomik olarak sulanması uygun olan 8,5 milyon hektar tarım sahasının yaklaşık %45'ini suya kavuşturmuştur. 3,610 milyon hektar olan bu alan, ülkemizin toplam tarım alanının (38,5 milyon hektar) yaklaşık 9,37'sini teşkil etmektedir. 2013 yılı sonu itibarıyla ülkemizde sulamaya açılan toplam 5,9 milyon hektar alanın %61'ini teşkil eden 3,610 milyon hektarı DSİ projeleri marifeti ile sulanmakta iken, DSİ tarafından sulama suyu sağlanan alanın 6,5 milyon hektara ulaşması ile bu oran %76,5'e ulaşacaktır. Ülkemizde ekonomik olarak sulanabilecek 8,5 milyon hektar tarım alanının halen yaklaşık %69'u sulanabilmektedir. Beslenme ihtiyacının karşılanması, sanayinin ihtiyacı olan zirai ürünlerin dengeli ve sürekli üretilebilmesi, tarım kesiminde çalışan nüfusun işsizlik probleminin çözülmesi ve hayat standardının yükseltilmesi için kalan 2,6 milyon hektarın da sulanması ve bunun için gereken sulama tesislerinin bir an önce inşa edilmesi özel bir önem taşımaktadır.

DSİ'ce geliştirilerek işletmeye açılmış olan brüt 3,610 milyon hektar sulama alanının yaklaşık %81'i yerüstü su kaynaklarıyla, %19'u ise yeraltı su kaynaklarıyla sulanmaktadır. DSİ Genel Müdürlüğünce 2013 yılı sonuna kadar yapılmış olan hidrojeolojik etütler neticesinde tespit edilmiş olan yer altı suyu rezervi 16,40 km^3'tür. Bu miktarın 3,820 km^3'ü DSİ, kamu kuruluşları ve sulama kooperatiflerine ait devlet eliyle yapılan sulamalarda, 9,740 km^3'ü içme-kullanma ve sanayi suyu ihtiyaçları ile münferit özel sulamalarda olmak üzere toplamda 13,560 km^3'lük yer altı suyu rezervi tahsis edilmiştir.

Tablo 17. Sulamaya Açılan Alan ve Yeraltı Suyu Rezervi, 2013

Teknik ve Ekonomik Açıdan Sulanabilecek Alan (Ha)	8.500.000
Devlet ve Halk Tarafından Sulamaya Açılan Alan (Ha)	5.900.000
Sulanabilir alan içerisinde Sulamaya açılan alanların oranı	%69,4
DSİ'ce tespit edilmiş Yer Altı Suyu Rezervi	16,40 km³/yıl

Tablo 18. DSİ Sulamalarında Su Kaynağı Kullanımı

Yer Üstü Su Kaynaklarından	**%81**
Pompaj	%18
Cazibe	%82
Yer Altı Su Kaynaklarından	**%19**
Cazibeyi Takviye	%16
YAS Sulama Kooperatifi	%84

Tablo 19. Yas Rezerv ve Tahsis Tablosu

Tahsis Şekli	Miktarı (km³)	Oranı (%)
Yeraltı suyu Sulamaları	3.820	23
İçme-Kullanma-Sanayi	4.772	29
Münferit Sulamalar	4.968	30
Tahsis edilmeyen	2.840	0,17
Toplam	**16.400**	**82**

2013 yılı sonu itibariyle DSİ YAS Sulamaları, Kamu YAS Sulamaları ve YAS Sulama Kooperatifleri aracılığıyla 15.912 adet işletme sondaj kuyusundan net 667.080 ha alan yer altı suyundan sulanmaktadır. Bu alanın %72'si sulama kooperatiflerince, %15'lik kısmı DSİ tarafından geri kalan % 13 lük kısmı ise Kamu sulamalarına aittir.

Sulama ile verimin artış gösterdiği bilinmektedir, sulama ile gayri safi milli zirai gelir altı kat artmaktadır. 2013 yılı verilerine göre sulama öncesi projesiz durumda ortalama gayri safi milli zirai gelir 170,6 TL/da iken, projeli sulama sonrasında 1008,4 TL/da olmuştur (5,91 kat artmıştır). Tarım işletmelerinin giderek küçülmesi, arazi veraset sorunları ve buna bağlı olarak gelir ve sermaye düşüklüğü sulama ile elde edilen karlılığı düşürmektedir.

Tarım sektörünün bu gibi yapısal sorunlarının çözülmesi ile elde edilen katma değer artışı dünya ortalamaları olan 8–10 kat düzeyine kadar artabilecektir. DSİ'ce geliştirilen sulamalarda sulanan alandaki bitki desenindeki gelişmeler incelendiğinde en dikkat çekici nokta, sulamadan önce kuru tarım yapılan alanlarda hububat ağırlıklı ekim yapılırken, sulamadan sonra ürün çeşitliliği meydana gelmesidir.

2013 yılı verilerine göre, DSİ tarafından geliştirilen sulamalarda bitki deseni; %14 pamuk, %13 hububat, %25 mısır, %5 şekerpancarı, %5 sebze, %3 bakliyat, %7 meyve, %3 narenciye, %5 ayçiçeği, %6 yem bitkisi, %2 bağ ve %12 diğer ürünler şeklinde gerçekleşmiştir. Bitki verimleri ise; pamukta 481 kg/da, hububatda 484 kg/da, mısırda 1.435 kg/da, şekerpancarında 5.826 kg/da, bakliyatda 353 kg/da, narenciyede 3.904 kg/da, ayçiçeğinde 259 kg/da, yem bitkisinde 1.300 kg/da olmuştur. Sulama projeleriyle hububatta %173, baklagillerde %236, şekerpancarında %86, pamukta %273, mısırda %625, meyvede %147, narenciyede %155, sebzede %143 verim artışı meydana gelmiştir.

Türkiye genelinde sulama şebekelerinin % 39 unda klasik sistem, %47'sı kanalet sistemi ve %14 borulu sistem uygulanmaktadır. 2014 yılına kadar ihale edilmesi planlanan DSİ işlerinin ise %9'u klasik, %3'ü kanalet ve %88'i ise borulu olarak inşaatı planlanmaktadır. Bu noktada eski sulama sistemlerinin biranönce modern sistemlerle yenilenmesi büyük önem arz etmektedir.

Tablo 20. Çeşitli Kuruluşlarca Sulamaya Açılan Alan Miktarı, 2013

DSİ	3,61 milyon ha, (2013)
KHGM ve İl Özel İdareleri	1,29 milyon ha, (2013)
Halk sulamaları	1 milyon ha
Toplam	**5,90 MILYON HA**

DSİ'nin yaptığı değerlendirme kapsamındaki yaklaşık 2,1 milyon hektar alandaki sonuçlara göre mevcut sulanan alanın %97'sinde yüzeysel sulama metotları (karık, tava ve salma) kullanılarak sulama yapılmaktadır. Geri kalan kısımda basınçlı sulama (yağmurlama ve damla) yapılmaktadır. Geleneksel (elle boru taşıma) yağmurlama sulaması çiftçiler arasında bütün ülke genelinde yaygın olup, 200.424 hektarın bu metotla sulandığı belirlenmiştir. DSİ sulamalarında yaklaşık 110.185 hektar alan damla sulama metodu ile sulanmaktadır. (Başlıca şeker pancarı, tahıl, yonca, ayçiçeği, bostan ve sebzeler için).

Su kaynaklarının kapasite ve kalitesinde yaşanan sıkıntılar, su kaynaklarından optimum düzeyde yararlanmamız gerektiğini ve bunun kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Sulu tarımda aşırı su kullanımına yol açan sulama yöntemleri yerine yağmurlama ve damla sulama gibi su tasarrufu sağlayan basınçlı sulama yöntemlerine geçilmesinde su tasarrufunu vurgulamak gerekirse, karık sulama yöntemine oranla, damla sulama %60, yağmurlama sulama sistemi %30 civarlarında su tasarrufu sağlamaktadır.

Ülkemizde halen daha olması gerektiği seviyeye gelemeyen ve önemli bir miktarda su tasarrufu sağlayan basınçlı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması için teşvik ve hibeler artırılarak üreticilerimiz için daha cazip hale getirilmeli ve modern sulama sistemleri yaygınlaştırmak için gerekli çalışmalara ağırlık verilmelidir.

Tablo 21. DSİ Tarafından İşletmeye Açılan Sulamalar, 2013

Sulamalar	Sulama Adedi	Net Sulama Alanı (ha)
1. DSİ tarafından işletilen sulamalar	108	142.740
a) Tarife uygulanan sulamalar	16	47.585
b) Tarife uygulanmayan sulamalar	92	95.155
2. DSİ tarafından inşa edilen ve çeşitli kuruluşlara devredilen sulamalar	779	2.208.936
3. DSİ tarafından bedeli karşılığında inşa edilen sulama tesisleri	30	17.285
4. Sulama kooperatiflerince işletilen sulamalar	1.403	478.421
TOPLAM	**2.320**	**2.847.382**

Tablodan görüldüğü üzere 2013 yılı itibariyle ülkemizde sulanan yaklaşık 5,9 milyon hektar alanın, 3,61 milyon hektarı (2,8 milyon ha net) DSİ tarafından inşa edilmiş ve işletmeye açılmıştır. Sulanan alanların 1,29 milyon hektarı mülga Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve İl Özel İdareleri tarafından işletmeye açılmıştır. Ayrıca yaklaşık 1 milyon hektar alanda da halk sulaması yapılmaktadır. DSİ'ce işletmeye açılan 2,84 milyon hektar net

alanın; 142 bin hektarı DSİ'ce İşletilen Sulamalar, 2,2 milyon hektarı DSİ'ce İnşa Edilen ve Çeşitli Kuruluşlara Devredilen Sulamalar, 17 bin hektarı Bedeli Karşılığında DSİ'ce İnşa Edilen Sulama Tesisleri, 478 bin hektarı Sulama Kooperatiflerince İşletilen Sulamalar (YAS Kooperatifleri) oluşturmaktadır.

Tablo 22. Yıllar İtibarı İle Sulamaya Açılan Alanlar (Ha)

	DSİ Tarafından Geliştirilen Alan (net)	Toplam Sulama Alanları
2002	2.340.000	4.500.000
2003	2.353.000	4.700.000
2004	2.396.000	4.900.000
2005	2.459.000	5.080.000
2006	2.527.000	5.150.000
2007	2.596.000	5.200.000
2008	2.638.000	5.280.000
2009	2.690.035	5.400.000
2010	3.210.000	5.500.000
2011	3.320.000	5.610.000
2012	3.443.000	5.730.000
2013	3.610.000	5.900.000

Tablodan da görüldüğü üzere, 2002-2013 yılları arasında DSİ tarafından geliştirilen net alanların ve dolayısı ile toplam sulama alanlarının geliştirilmesi için yapılan çalışmalar DSİ'ye ve DSİ'nin sulama yatırımlarına ayrılan payın azlığı nedeniyle istenilen hızda ilerleyememektedir.

Tablo 23. Sulama Yatırımları

Kamu Yatırımları İçinde DSİ'ye Ayrılan Bütçe (Tarım Sektörü) Bin TL.										
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
DSİ Bütçesinde Sulama Yatırımlarına Ayrılan Pay	745.349	853.478	1.030.000	1.070.000	1.037.533	2.031.054	2.750.768	3 351.800	3.733.800	3.950.000
DSİ Bütçesi	1.770.124	2.665.097	2.625.000	2.640.000	2.372.533	3.646.058	4.853.465	5.551.973	6.070.800	6.720.000
Toplam Kamu Yatırımları	11.977.543	16.174.256	17.521.667	17.076.806	17.123.197	21.534.153	27.795.290	31.286.345	38.168.774	45.649.121
Sulama yatırımlarının DSİ Bütçesine oranı (%)	42%	32%	39%	41%	44%	56%	56%	60%	61%	58%
Sulama yatırımlarının Toplam Kamu yatırımlarına oranı (%)	6,2%	5,2%	5,8%	6,2%	6%	9,4%	9,8%	10,7%	9,7%	8,6%

Kaynak: DSİ ve Kalkınma Bakanlığı Kamu yatırımları

2004-2013 yılları arası sulama yatırımlarına ayrılan pay incelendiğinde, DSİ bütçesine ayrılan payın yıllar itibarı ile artış gösterdiği görülmektedir. 2004-2013 yılları arası 16 puan artış gözlenmesi sulama yatırımlarına verilen önemi göstermektedir. Ancak toplam yatırım payı incelendiğinde 2004-2013 yılları arası 2,4 puanlık artışın olması yatırımın yetersiz kaldığını göstermektedir.

Tablo 24. DSİ Tarafından İşletilen ve Devredilen Sulamalarda Sulama Oranları

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Sulama Oranı (%)	65	60	63	63	66	65	64	62	65	62	63	63	61	63

DSİ sulamalarında uzun yıllar ortalaması olarak sulama oranı %65, sulama randımanı ise %45 olmuştur. Bu durumda sulamaya açılan alanlarımızın yaklaşık yarısı su olduğu halde sudan istifade edemiyor demektir. Türkiye genelinde toplam sulama oranının değişimine baktığımızda 10 senelik dönem içerisinde sulama oranlarının geliştirilemediği görülmektedir. Teknik açıdan olması gereken sulama randımanı %50-60 arasındadır. Ancak gerçekleşen oranlar, olması gerekenin çok altında bulunması; iletim ve çiftlik düzeyinde su kayıplarının yüksek olduğunu göstermektedir.

2013 yılı itibarıyla tarım alanların sulanmama sebeplerine bakacak olursak sosyal ve ekonomik nedenlerle %25, yağışların yeterli görülmesi ve su talebinin olmaması sebebi ile %28, nadasa bırakma sebebiyle % 13, su kaynağı yetersizliği nedeniyle %6, tesis yetersizliği nedeniyle %7, tarım alanlarının yerleşim, sanayi ve turizm alanına dönüşmesi vb. nedeniyle % 6, sulanmayan çayır-mera alanı %5, topografya yetersizliği nedeniyle % 3, bakım onarım yetersizliği nedeniyle % 3, tuzluluk ve sodyumluk nedeniyle % 2, taban suyu seviyesinin fazlalığıyla %1, diğer nedenlerle ise %1 i sulanamamıştır. DSİ'nin büyük emek ve kaynaklar harcanarak yaptığı yatırımların böylesine sebeplerden dolayı kullanılamaması yatırımların tasarım ve planlanmasında sıkıntılar olduğu sonucunu doğurmaktadır.

Sulama yatırımlarının atıl kalmasındaki en büyük sebeplerden biri de, sulama alanlarında ve sulamaya açılacak alanlarda arazinin parçalı olmasıdır. Arazi toplulaştırmasının yapıldığı sahalarda sulama oranı %90'ların üstüne çıkmaktadır. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü çalışmalarına göre ülkemizde 1960–2012 yılları arasında toplulaştırma yapılan alan yaklaşık 3 milyon hektar olup halen Türkiye genelinde yaklaşık 2 milyon hektar alanda arazi toplulaştırma çalışmaları devam etmektedir. Toplulaştırma çalışmalarının yapılmadığı alanlarda, suyun ekonomik kullanmasını önemli ölçüde engellenmiştir.

Tablo 25. 1961-2014 Yılları Arasında Toplulaştırma Çalışmaları Tamamlanan Alanlara İlişkin Bilgiler

YILLAR	ALAN (HEKTAR)
1961-2002	450.000*
2003-2014	4.532.785
TOPLAM	**4.982.785**

* Bu miktarın 320 000 hektarı mülga KHGM tarafından tamamlanmıştır.

Tarım Reformu Genel Müdürlüğünce 2010–2015 döneminde DSİ tarafından sulamaya açılacak alanlar başta olmak üzere, 1961 yılından 2014 e kadar ülke genelinde yaklaşık 5 milyon hektar alanda arazi toplulaştırma çalışması tamamlanmıştır. Kaynak: Tarım Reformu Genel Müdürlüğü

Sulamaya açılan alanlarda, bilinçsizce yapılan sulamalardan dolayı taban su seviyesi artmış dolaysıyla çoraklaşma en büyük sorun olarak karşımıza çıkmıştır. 2009 yılında Harran Ovası'nda 55.000 ha alanda başlayan Arazi Islahı çalışmaları, 2013 yılında ülke genelinde 74.750 hektara ulaşmıştır. Bugüne kadar bu alanın 58.838 hektarlık kısmının arazi ıslahı tamamlanmış olup, 15.912 hektarlık kısmında ise çalışmalar devam etmektedir. Arazi ıslahıyla ilgili çalışmalar yapan Mülga Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden sonra Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Iğdır Bölge Müdürlüğü'nce Doğu Iğdır'da 600 ha alanda alkali sahaların ıslah çalışmaları yapılmıştır. Bununla birlikte 2009-2012 yılları arasında Şanlıurfa Harran Ovası'nda 19.500 ha alanda arazi ıslahı çalışması tamamlanmıştır. 2012 yılı itibariyle Amasya Suluova-Geldingen Ovası sahasında 10.250 ha, Aşağı Seyhan Ovası (Tarsus Ovası) sahasında 6.500 ha ve Adana Yumurtalık sahasında 3.000 ha alanda drenaj ve ıslah çalışmaları başlamıştır. 2012 yılı itibariyle Şanlıurfa Harran Ovasında 35.500 ha, Amasya Suluova-Geldingen Ovasında 10.250 ha, Aşağı Seyhan Ovasında (Tarsus Ovası) 6.500 Ha, Adana Yumurtalık sahasında 3.000 ha alanda arazi ıslahı ve drenaj çalışmalarına başlanılmış ve bu çalışmalar devam etmektedir. Bu aşamada KOP'ta (143.500 ha), DAP'da (66.000 ha), A.S.O.'da (60.000 ha) ve Osmaniye, Kesiksuyu Aslantaş Ovasında (15.000 ha) drenaj ve arazi ıslah uygulamaları için toprak ve drenaj etütlerine başlanarak uygulama projeleri hazırlanacaktır.

Sulama kanallarının yanı sıra sulamadan dönen ve fazla suların uzaklaştırılması amacıyla inşa edilmiş açık drenaj kanallarının işletmesi de DSİ'ce yapılmaktadır. Yine sulama sonuçları değerlendirilen yaklaşık 2,1 milyon hektar alandaki tespitlere göre toplam drenaj kanalı uzunluğu 24.775 km olup, bunun 7.091 km'si ana drenaj kanalı, 7.623 km'si yedek drenaj kanalı, 10.061 km'si de tersiyer drenaj kanalından ibarettir. Sulamalarda işletme yönetimi ile kanal bakım onarımını yapabilmek ve çiftçilere ulaşım imkânı sağlamak maksadıyla yaklaşık (60.379) km servis yolu da yapılmıştır. DSİ'ce geliştirilen bütün sulamalarda, söz konusu kanalların işletme, bakım ve onarımlarının yeterince yapılabilmesi ve çiftçi katılımının sağlanması için 1993 yılından itibaren işletme yönetimi sorumluluğu Su Kullanıcı Örgütlerine devredilmeye başlanmıştır.

2.2.2. Sonuç ve Öneriler

Ülkemizde tarımda verimliliğin artması ve gelecek kuşakların gıda ihtiyacının garanti altına alınması için tarımda sürdürülebilirliği sağlamak şarttır. Nüfus artışı ile beraber artan gıda talebi, küresel ısınma gibi tehditlerle birleşince ülke nüfusunun gıda güvencesinin sağlanması için tarımsal faaliyetlerde verimliliğini artırarak, ekonomik kalkınmayı sağlamak ve devam ettirmek toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimine bağlıdır.

Bu kaynakların yönetiminde sürdürülebilirliği sağlamak için yapılması gerekenler özetle; etkin sulama yatırımlarının artırılması, sulamaya açılan arazilerde ve yeni açılacak alanlarda etkin sulama sistemlerinin kurulması, yüzey ve yeraltı sularının en uygun şekilde depolanması, toprak ve su kaynaklarının israfının önlenmesi ve üreticiler ile kamuoyunun bu konulardaki farkındalığının artırılması, tarım arazilerinin amaç dışı kullanımına izin verilmemesi, erozyonun ve çoraklaşmanın önüne geçecek önlemlerin alınması olarak sıralanabilir.

Sulama yatırımları hızla tamamlanmalıdır. Bu itibarla DSİ Genel Müdürlüğü'ne yatırımlar için ayrılan bütçe artırılmalıdır. Sulamaya açılacak alanlarda siyasi etkiden uzak

tasarım ve planlamalar yapılmalı çiftçi gelirlerinin en düşük olduğu bölgelerde yapılan yatırımlara öncelik verilmelidir. Sulamaya açılan alanlarda eksik yatırımlar bir an önce tamamlanarak bu yatırımlar ekonomiye kazandırılmalıdır.

Toplam sulamaya açılacak alanların 1,8 milyon hektar nedeniyle GAP eylem planında belirtilen tüm sulama yatırımları hızlandırılarak bitirilmelidir. Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerimizi kapsayan Güneydoğu Anadolu Projesi; söz konusu dokuz ilimizin sahip olduğu kaynakları değerlendirerek bu yörede yaşayan insanlarımızın gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmeyi ve ulusal düzeyde ekonomik gelişime katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin toplam arazi varlığının % 43,6'sı bitkisel üretim, % 29,4'ü çayır-mera ve % 19,2'si orman-fundalık arazisidir. Türkiye'de ortalama işletme büyüklüğü 60 dekar civarında iken, GAP alanında ortalama 104,8 dekar olup, Türkiye ortalama işletme büyüklüğünün hayli üstündedir. Sulanmayan arazilerin sulamaya açılması ile bu alanlarda önemli ölçüde verim artışı beklenmektedir. Kısaca; tarım, sanayi, enerji, ulaştırma, eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı yatırımları ile bölgenin ekonomik ve sosyal göstergeleri ülke ortalamasına getirilecek, bölgede toplam 3,8 milyon kişiye istihdam olanağı sağlanacak, bölge halkının yaşam kalitesi ve refah düzeyi yükseltilecektir.

GAP'tan sonra ülkemizin en büyük sulama projesi yatırımı olma özelliğini taşıyan Konya Ovası Sulama Projesinin bir an önce tamamlanması gerekmektedir. Son günlerde gündemde olan ve ülkemizin bazı bölgelerinde özellikle İç Anadolu bölgesinde söz konusu olan kuraklık tehlikesine karşı, bu sebeple Konya Ovası Sulama Projesinin bir an önce tamamlanması küresel ısınmanın etkisiyle oluşacak tehlikeleri bir nebze azaltacaktır. Konya, Karaman, Aksaray ve Niğde illerini kapsayan KOP projesinde yaklaşık 3 milyon ha tarıma elverişli alan bulunmaktadır. Karasal iklim özellikleri hâkim olan KOP kapalı havzasında yıllık yağış ortalaması ülke ortalamasından yaklaşık %40 daha az yağış almaktadır. Dolayısı ile yöreye uygun, kuraklığa dayanıklı kültür bitkilerine verilen ürün bazlı desteklerin artırılması ve su ihtiyacı az kültür bitkilerinin teşvik edilmesi gerekmektedir. Yörede yer altı suların da azalmanın önüne geçmek amacı ile üreticilere ek bir külfet getirmeden ruhsatsız kuyular ruhsatlandırılmalı ve yeraltı suları kuyularında üretimi azaltmayacak şekilde kullanım kontrol altına alınmalıdır. Tabi ki bu kontrol altına alınma işlemi üreticilerimize sınırlama getirilmeden ve ücretlendirme getirilmeden yapılmalıdır. Aksi durumda kaçak kullanım artar ve su tasarrufu sağlamak yerine aşırı su kullanımına gidilmiş olur. Bu sebeple kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve bu durumdan etkilenen nihai faydalanıcılarında dahil edildiği bir çalışma programı hazırlanarak bir alt yapı oluşturulmalıdır.

Su kaynaklarının kapasite ve kalitesinde yaşanan sıkıntılar, su kaynaklarından optimum düzeyde yararlanmamız gerektiğini ve bunun kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Sulu tarımda aşırı su kullanımına yol açan sulama yöntemleri yerine yağmurlama ve damla sulama gibi su tasarrufu sağlayan basınçlı sulama yöntemlerine geçilmesi önemli bir oranda su tasarrufu sağlayacaktır. Ülkemizde halen daha olması gerektiği seviyeye gelemeyen ve önemli bir miktarda su tasarrufu sağlayan basınçlı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması için teşvik ve hibeler artırılarak üreticilerimiz için daha cazip hale getirilmeli ve modern sulama sistemleri yaygınlaştırmak için gerekli çalışmalara ağırlık verilmelidir.

Bitkide verim kaybına ve toprakta tuzlanmaya neden olan yanlış (vahşi sulama) sulama uygulamaları yerine modern sulama sistemlerine geçilmesi tarımsal üretimde girdi masraflarını azaltacaktır. Ülkemizde sulamaya açılan alan artıkça, üreticilerimizin gelir dağılımı düzelecek, sulama ve gübrelemenin aynı anda kullanılmasına gübre kullanımına imkân sağlanacak ve kolaylaşacak, üretimde çeşitlenme sağlanarak gelir artacak, münavebe de ürün çeşitliliği artacak, yaşanan sıkıntılar azalacak ve bazı bölgelerde bitkinin gelişim süresine bağlı olarak birim alanda yıl içinde birkaç ürün alınmasına imkân verilecektir. Ayrıca sulanmayan alanlar sulamaya açıldığında, istihdamda artış sağlanacak ve bu sebeple kırsal alandan büyük şehirlere göç büyük ölçüde önlenecektir.

Sulama oranları ve sulama randımanları yükseltilmelidir. Sulama şebekelerinde meydana gelen kayıplar yeni geliştirilen sulama projelerinde borulu sistem kullanımı ile büyük ölçüde önlenecektir.

DSİ'nin 2013 yılı itibarı ile toplam geliştirdiği drenaj kanalı uzunluğu 24.775 km olup sorunlu alanlardaki drenaj probleminin giderilmesi için yeterli değildir. Bu kapsamda gerekli drenaj sistemleri acilen kurulmalı bunun için DSİ Genel Müdürlüğüne gereken personel ve bütçe sağlanmalıdır.

Arazilerin parçalı olması, sulama çalışmalarının zamanında bitirilmesini engellemekte ve bitirilen şebekeler çok pahalıya mal olmaktadır. Bu nedenle, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın yılda bir milyon hektar arazi toplulaştırması hedefine bağlı kalarak arazi toplulaştırma çalışmalarının bir an önce tamamlanması gerekmektedir.

Yer altı sularımızın uzun yıllar kullanımı, arazilerimizin çölleşmemesi, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği açısından 167 sayılı yer altı sularını korunması hakkında ki kanunda 6111 sayılı yasa ile kuyu, galeri, tünel ve benzerlerine Otomatik Sayaç Okuma Sistemleri (OSOS) takılması zorunluluğu getirilmiştir. Su israfının önüne geçilebilmesi ve kaçak kullanımları ortadan kaldırmaya yönelik olan bu uygulamanın yerinde bir karar olduğu aşikârdır. Ancak, alt yapısı oluşturulmadan ve sayaç masraflarının üreticilerimize getireceği sıkıntılar düşünülmeden hareket edilmemelidir. Şöyle ki; Yer altı sularının derinliğinin hemen her arazide farklılık göstermesi üreticiler arasında maliyet farkının oluşmasına bu farklılıklar üreticiler arasında huzursuzluğa neden olacaktır. Türkiye deki işletmeler ortalama 6–8 civarında parçalı araziye sahiptir. Bu yasaya göre üreticilerimiz her bir araziye ayrı ayrı su sayacı takması ve yüksek maliyetli kuyu açma masrafları, arazi sayısına göre artacaktır. Üretimde yeterli geliri elde edemeyen üreticilerimiz bu maliyetin altından kalkamayacaktır. Yer altı suyunun korunmasına yönelik bu uygulamaya üreticilerimiz teşvik edilmelidir. Sistemin yaygınlaşması, bu kadar yüksek bir maliyetin düşürülmesine yönelik çalışmalarla sağlanabilir.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı maliyetin aşağılara çekilmesi amacıyla projelendirilmeli, hibe ve destekler vermelidir. Aksi takdirde bu durumun devam etmesi halinde üreticilerimizin yasal olmayan yollarla yer altı sularını kullanmalarına neden olacaktır. Ayrıca; Yeraltı Suları Ölçüm Sistemleri Yönetmeliğinde belirtilen kullanma belgesine bağlanmış, yer altı suyu kuyusu, galeri, tünel ve benzerlerinden belgesinde belirtilen miktarda yer altı suyunun çekilmesini kontrol edecek ölçüm sistemlerinde belirtilen miktarı DSİ'nin tarımsal üretimi azaltmayacak şekilde düzenlemesi

gerekmektedir. Ülkemizde basınçlı sulama sistemlerinin uygulama oranı, oldukça düşüktür. DSİ tarafından belirlenecek olan su miktarı, üreticilerimizin arazilerinde mevcut basınçlı sulama sistemlerinin varlığı ve her bitkinin su tüketim miktarının farklılığı göz önünde bulundurularak hesaplanmadır. Üreticilerimizi basınçlı sulama sistemlerine teşvik edecek uygulamalar sağlanmalı ve üreticilerimize doğru sulama yöntemi seçimi için eğitim verilmelidir.

Çölleşme söz konusu olan bölgelerde, yer altı sularını korumak için üretici kuraklığa dayanıklı kültür bitkileri tarımına teşvik edilmeli, üretimini yaptığı en fazla gelir getiren ürün ile olan fark, ürün bazlı destek olarak üreticiye ödenmelidir.

Sahip olduğumuz arazilerin ve su kaynaklarının özelliklerine ve seçilecek bitki desenine uygun modern sulama sistem ve yönteminin seçilmesi, projelenmesi ve tekniğine uygun olarak kullanılması doğal kaynaklarımızın en iyi şekilde bir sonraki nesillere aktarılmasını ve sürdürülebilir bir tarımsal üretimin yapılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

1.TÜİK
2.VIII. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi
3.DSİ faaliyet raporu
4.Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Md. Verileri
5.Kalkınma Bakanlığı, Kamu Yatırımları verileri, Özel İhtisas Komisyon Raporu

3. ORMAN VARLIĞI VE KULLANIM DURUMU

Orman; yeryüzüne doğal olarak yayılmış çeşitli vejetasyon formasyonlarından biridir. Orman öncelikle ağaçlar olmak üzere bitkisel, hayvansal ve mineral öğeler bütünüdür. Orman, kendini oluşturan öğelerin karşılıklı etkileşimi ve beraberliği sonucu kurulmuş doğal bir ekosistemdir. Bu öğelerden herhangi birinin eksikliği, orman varlığının sürekliliğini tehlikeye sokar.

Dünyadaki hızlı nüfus artışı ve sanayileşme, doğal kaynaklar üzerinde yoğun baskılar oluşturmakta ve bu olumsuzluktan ormanlar ciddi şekilde etkilenmektedir. Yapılan araştırmalar 2023 yılına kadar dünya nüfusunun %2 oranında artacağını, odun ham maddesine olan talebin ağırlıklı olarak doğal ormanlardan karşılanmasına devam edilmesi durumunda, tahribatın daha da artacağını göstermektedir. Ormanların odun üretimi dışında sağladığı diğer hizmet ve işlevlerin giderek artması nedeniyle, odun üretimi yapılacak doğal orman alanları da daralacaktır. Nitekim 1960-2000 yılları arasında kişi başına ortalama odun tüketimi esas alınarak yapılan hesaplamalara göre, 2050 yılında 2,5 milyar m^3 odun hammaddesi arz açığının olacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle, sadece odun üretimi bakımından bakılsa bile, toplumun odun ihtiyacının karşılanması için yapılacak ağaçlandırmalarla orman alanlarının genişletilmesinin kritik önemi bulunmaktadır.

3.1. Dünya Orman Varlığı

Dünyanın toplam ormanlık alanı 4 milyar hektar civarında olup ormanlık alanın toplam kara alanına oranı % 30'u dur. Mevcut ormanların yaklaşık % 95'i doğal ormanlardan, %5'i ise plantasyonlardan oluşmaktadır. Toplam dünya orman alanına oranları itibariyle en fazla orman alanına sahip kıtalar; Avrupa (%44), Kuzey ve Orta Amerika (%31) ve Afrika (%22)'dır. Rusya Federasyonu, Brezilya, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin Halk Cumhuriyeti en çok orman varlığına sahip ülkelerdir.

Tablo 26. Dünyadaki Ormanlık Alanların Kıtalara Göre Dağılımı (1000 ha)

Kıta	Toplam Ülke Alan	Toplam Orman Alanı	Toplam Alana Oranı (%)
Avrupa	2.305.728	1.006.534	44
Güney Amerika	1.780.369	857.188	48
Afrika	3.031.863	667.619	22
Kuzey ve Orta Amerika	2.271.358	698.417	31
Asya	3.197.665	595.897	19
Okyanusya	809.859	189.239	23
Diğer	23.413	7.013	30
Dünya	13.420.255	4.021.910	30

Kaynak: FAO,2012

Tabloda da görüldüğü gibi Avrupa'nın ormanlık alanı 1 milyar ha civarında olup, orman alanının toplam ülke alanına oranı %44'dür. Rusya en büyük orman alanına sahiptir. Rusya ormanları tüm dünya ormanlarının yüzde 22'sini oluşturmaktadır. Rusya, Türkiye orman ürünleri ticareti açısından hem tedarik kaynağı hem olası bir rakip olarak önemli bir ülkedir.

Orman varlığı açısından Rusya'yı Brezilya, Kanada ve ABD izlemektedir. Brezilya henüz orman ürünleri endüstrisinde önemli bir üretici haline gelememiş, ABD ve Kanada bu

üstünlüklerini endüstriye yansıtabilmişlerdir. Çin son on yıl içerisinde hem orman varlığı hem orman ürünleri endüstrisinde önemli atılımlar gerçekleştirmiş bir ülke olarak dikkat çekmektedir. Çin yıllık 1,5 milyon hektarı bulan ağaçlandırmalar ile orman varlığını hızla artırmakta ve tüketiminin gerektirdiği üretime erişmeye çalışmaktadır. Buna karşılık, Kongo Cumhuriyeti, Peru, Angola, Bolivya gibi ülkeler dünya ormanları içerisinde önemli paylara (ortalama yüzde 3) sahipken, orman ürünleri ticaretinde adı geçmeyen ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Hollanda, Belçika, İtalya gibi yoksul sayılabilecek ölçüde az ormana sahip ülkeler, yüksek ithalatları ile yüksek ihracatlar yapabilmeyi başarmış gözükmektedir. Ormanların üretiminin sadece odun hammaddesi olarak kabul edilmemesi, insanların ortak gereksinimleri olan ekosistem hizmetleri ile yakın ilgisi orman mülkiyeti konusunu da tartışılır hale getirmiştir. Bugün dünyada orman mülkiyetinin farklılık göstermesinin tarihi ve ideolojik nedenleri olduğu kesindir. Ancak, ormanlarda kamu mülkiyeti ve denetimi konusunda baskın bir anlayış bulunmaktadır.

3.2. Türkiye Orman Varlığı

Türkiye ormancılık sektörünün planlanmasında; orman varlığı, ormanlık alanlar, bu alanlarda bulunan ağaç türleri ve serveti, servetin gösterdiği artım dikkate alınması gereken mevcut durumun önemli değişkenlerini oluşturmaktadır. Ülkemizin orman varlığı 21,6 milyon hektar olup toplam ülke yüzölçümünün %27,6'sini teşkil etmektedir. Türkiye ormanlarının tamamına yakını (%99) devlet ormanıdır. Ağaçların tepe çatılarının toprağı yüzde 10'dan daha az kapladığı ormanlık alanlar, ormanların birincil yönetim amacının odun hammaddesi üretimi olduğu varsayılarak, "bozuk" orman olarak nitelenmektedir. Kapalılık, ormanların odun hammaddesi üretimini etkileyen önemli bir değişkendir. Bu nedenle, bu tür ormanlar odun üretimi açısından bozuk olarak adlandırılmakta ve normal orman haline dönüştürülmek istenmektedir.

Türkiye'de ilk ormancılık kurumunun 1839 yılında kurulan Orman Müdürlüğü olduğu kabul edilir. 1857 yılında ilk Orman Mektebi açılarak, gerekli uzman insan kaynağı yetiştirilmeye başlanmıştır. 3116 sayılı ilk Orman Kanunu'nun çıkarıldığı, 3204 sayılı kuruluş kanunu ile bugünkü Orman Genel Müdürlüğü'nün devlet yapısı içerisindeki yerini aldığı 1937 yılı, teknik ormancılığın uygulanmaya başlandığı tarih olarak kabul edilmektedir. Anılan Müdürlük ilk olarak merkeze bağlı devlet orman işletme müdürlükleri şeklinde örgütlenmiştir. 1951 yılına gelindiğinde örgüt yapısına bölge müdürlükleri dahil edilmiştir. 1969 yılında devlet yapısı içerisinde ilk defa bir Orman Bakanlığına yer verilmiş ve Orman Umum Müdürlüğü'nün ismi Orman Genel Müdürlüğü (OGM) şeklinde değiştirilmiştir.

OGM' nin, ağaçlandırma, milli parklar ve araştırmaya olan ilgisine bakıldığında; 1957 yılında OGM içerisinde Toprak Muhafaza ve Mera Islah Şubesi açılmıştır. 1956 yılında çıkarılan 6831 sayılı Kanun'un 25. maddesinde ilk kez "Milli Park" kavramına yer verilmiş ve 1958 yılında Yozgat İli sınırları içerisinde, "Yozgat Çamlığı Milli Parkı" adlı ilk milli park OGM tarafından kurulmuştur.6831 sayılı orman Kanunu'nun 4. maddesine göre ormanlar mülkiyet ve idare bakımından;

- Devlet ormanları,
- Tüzel kişiliğe sahip kamu kurum ve kuruluşu ormanları,
- Özel ormanlar bulunmaktadır.

Vasıf ve karakter bakımından ise;

- Muhafaza ormanları,
- Milli parklar,
- İstihsal ormanları olmak üzere sınıflandırılmışlardır.

Ülkemizde doğa koruma çalışmaları ile ilgili ilk hukuki düzenlemeler; orman alanlarında her türlü bitki, bu bitkilerin ürünleri ile avlanmayı izne bağlayan ve muhafaza ormanlarını tanımlayan 3116 sayılı mülga Orman Kanunu ile av kaynaklarının korunmasını ve işletilmesini düzenleyen 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu sayılabilir. 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 25. maddesi ile de ilk kez milli parklar kavramı bir kanun içinde yer almıştır. 1958 yılından günümüze kadar 848 bin hektar alanı kapsayan 40 Milli Park ilan edilmiştir.

Tablo 27. 2012 Türkiye Orman Varlığı (ha)

ORMAN FORMU	NORMAL	BOZUK	TOPLAM KORU ALANI	TOPLAM BALTALIK ALANI
KORU	10.281.728	6.978.864	17.260.592	
BALTALIK	1.276.940	3.140.602		4.417.542
TOPLAM	**11.558.668**	**10.119.466**		
TOPLAM ORMAN ALANI	**21.678.134**			

Kaynak: OGM

Orman alanlarımızın % 79 u baltalık ağaçlar, % 21 ini de koru ormanları oluşturmaktadır. Yine orman alanlarımızın %47 si normal, % 53 ü bozuk ormanlar oluşturmaktadır.

Tablo 28. Orman Alanlarının Ağaç Türlerine Göre Dağılımı, 2012

Ağaç türü grupları	Normal	Bozuk	Toplam
Kızılçam	3.207.914	2.646.759	**5.854.673**
Meşe	2.105.937	3.046.624	**5.152.561**
Karaçam	2.580.193	2.112.867	**4.693.060**
Kayın	1.621.257	340.403	**1.961.660**
Sarıçam	751.060	728.588	**1.479.648**
Göknar	406.989	263.400	**670.389**
Ardıç	91.234	484.081	**575.315**
Sedir	220.328	243.193	**463.521**
Ladin	230.212	104.260	**334.472**
Kızılağaç	99.984	41.134	**141.118**
Kestane	75.249	35.795	**111.044**
Fıstıkçamı	60.889	28.139	**89.028**
Gürgen	15.235	4.727	**19.962**
Ihlamur	9.577	1.946	**11.523**
Dişbudak	8.495	948	**9.443**
Kavak	1.871	4.676	**6.547**
Okaliptus	2.398	130	**2.528**
Diğer türler	69.846	31.796	**101.642**
TOPLAM	**11.558.668**	**10.119.466**	**21.678.134**

Kaynak: OGM

Bozuk ve normal orman alanlarımızın %27 sini kızılçam,% 23,7 sini meşe, %21,6sını karaçam, % 9 unu kayın ve % 6,8 ini sarıçam ağaç türleri oluşturmaktadır. Geri kalan %

11,9 unu ise göknar, ardıç sedir, ladin, kızılağaç, kestane, fıstıkçamı, gürgen ıhlamur, dişbudak kavak, okaliptüs ve diğer ağaç türleri oluşturmaktadır.

Ülkemizde ilk orman envanter sonuçları 1963-1972 yılları arasında elde edilmiştir. Bu sonuçlara göre, ülke toplam alanının yüzde 26,1'ine karşılık gelen 20,2 milyon ha orman bulunmaktadır. Buna karşılık 2012 yılı orman envanterine göre, ormanlık alan 21,6 milyon ha düzeyine yükselmiş ve ormanların ülke alanına oranı yüzde 27,6 düzeyine ulaşmıştır.

Ülkemizde orman varlığına ilişkin ilk ulusal envanter sonuçları 1973 yılında elde edilmiştir. Ülkemizin farklı yıllarda ormanlarımızın büyüklüğü ve değişimleri bakımından gerçekleştirilen orman envanterlerindeki değerlendirme sonuçlarına göre genel ormanlık sahamızın büyüklüğü;

- 1973 yılında: 20.2 milyon ha (Ülke genelinin % 26,1' i),
- 1999 yılında: 20.7 milyon ha (Ülke genelinin % 26,6 ' sı),
- 2005 yılında: 21.1 milyon ha (Ülke genelinin % 27,2'si),
- 2011 yılında : 21.5 milyon ha (Ülke genelinin %27,5'i),
- 2012 yılında: 21,6 milyon ha (Ülke genelinin %27,6'sı) tespit edilmiş bulunmaktadır.

Bu envanter sonuçlarına göre ormanlık alanımızda son 30 yılda yaklaşık 1,4 milyon hektarlık yani %7 oranında bir artış olduğu tespit edilmiştir.

1937 yılında yürürlüğe giren 3116 sayılı Orman Kanunu ile başta orman teşkilatı olmak üzere kamu kurumları, tüzel ve özel kişiler ağaçlandırma yapmakla yükümlü kılınmışlardır. 1963 yılından itibaren başlatılan planlı dönem, 1969 yılında Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğünün kurulması ile planlara ve projelere dayalı uygulamalar, geniş alanlarda gittikçe artan bir tempoyla gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmalarının %95'i kamu tarafından yapılmaktadır. Ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmalarında kullanılan fidanların %99'u da devlet fidanlıklarında üretilmektedir.

Ülkemizde, sınırları içinde devlet ormanı bulunan köyler Orman Köyü olarak tanımlanmakta olup, orman için köyler ve orman bitişiği köyler olarak iki sınıfa ayrılmaktadırlar.

Orman İçi Köy: Mülki sınırları içinde orman olması şartıyla evlerin toplu bulunduğu yerleşim alanından itibaren aralıksız devam eden arazileri dört yönden ormanlarla çevrili köyler;

Ormana Bitişik Köy: Mülki sınırları içinde orman olup da orman içi sayılmayan köyler olarak tanımlanmaktadır.

2014 verilerine göre 21.584 orman köyünde 7.346.297 kişi yaşamakta olup, ülke nüfusunun yaklaşık % 9,6'sını, kırsal nüfusun ise % 40'ını oluşturmaktadır. Mülki sınırları içerisinde devlet ormanı bulunan köyler ile daha önce orman köyü iken 12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı Kanunla mahalleye dönüşen yerler orman köyü olarak tanımlanmaktadır. Orman köylerinde gelir düzeyi diğer köylere göre önemli derecede düşük olup, işsizlik

oranı %60 civarındadır. Orman köylüleri güncel projelerle desteklenerek, sosyo-ekonomik yönden gelişmelerine katkı sağlanmakta, uygulamaya konulan entegre havza projelerinde orman köylüsünün desteklenmesine yönelik kaynak ayrılmaktadır.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de, çevre sorunları geleceğimiz için büyük tehdit oluşturmaktadır. Erozyon, en önemli çevre sorunlarından biri ve toprak kaybının en büyük etkenidir. Erozyonla mücadelede ağaçlandırmanın önemi büyüktür. Ülkemizin orman alanlarında muhtelif nedenlerle oluşan bozulma ve kayıplara rağmen, son 30 yıllık dönemde yaklaşık 1,4 milyon ha lık bir orman alanı artışı meydana gelmiştir. Bu gelişmede, uzun zamandan beri yürütülen ağaçlandırma çalışmalarının payı büyüktür.

4122 sayılı Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu'na istinaden 01.11.2007 tarih ve 26687 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Başbakanlık genelgesi ile başlatılan Milli Ağaçlandırma Seferberliği, ağaçlandırma çalışmaları konusunda atılan önemli adımlardan biridir. Ağaçlandırma Seferberliği ilgili Bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar, mahalli idareler, sivil toplum kuruluşları, medya ve vatandaşlarımızın destek ve katılımı ile yürütülmektedir.

Son dönemde, orman varlığı, dikili servet ve yıllık artımda iyileşmeler yaşanırken, mevcut ormanların yanında 1946-2011 döneminde, her yıl ortalama 32 bin ha orman içi ağaçlandırma, 900 ha orman dışı ağaçlandırma, 1,7 bin ha özel ağaçlandırma, 28 bin ha rehabilitasyon, 14 bin ha erozyon kontrolü, 2 bin ha mera ıslahı yapılmıştır. Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu ve 2008 yılında başlatılan Ağaçlandırma Seferberliği bu kapsamda yapılan çalışmaları teşvik eden önemli düzenlemeler olmuştur. 2008 - 2012 döneminde ağaçlandırma ve erozyon kontrolü seferberliği kapsamında 2,3 milyon ha alanda ağaçlandırma ve rehabilitasyon faaliyetleri gerçekleştirilmiş, her yıl kırsal kesimdeki yaşayan 300 bin kişiye 6 ay süre ile iş sağlanmıştır. Yukarıda açıklanan istihdam özelliklerinin bir sonucu olarak, ülkemizde ormancılık genel kabulün aksine emek-yoğun bir sektör olup, istihdam çarpanı 0,291 olarak alınmakta ve yıllık ortalama 15 milyon adam-gün istihdam imkânı sağladığı kabul edilmektedir.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de ormancılık, ekonominin öncelikli ve ana sektörlerinden biridir. Toplam ağaç serveti yaklaşık 1,5 milyar m^3 olan orman alanlarımızın yıllık cari artımı 42,1 milyon m^3, 2012 yılı için öngörülen eta miktarı baltalık ve koru ormanlarında yaklaşık olarak 19 milyon m^3'dür. Ülkemizde ormancılık, kalkınma planlarına göre tarım sektörü içinde alt sektör olarak yer almaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunun birincil ve ikincil orman ürünlerinin ve hizmetlerinin bilançolara yansıyan parasal değerlerine göre; ormancılık sektörünün GSMH katkısı % 0,8'dir. Ancak, diğer sektörlere bedelsiz veya düşük bedelle verilen girdilerden doğan sübvansiyonlar dikkate alındığında bu payın daha yüksek olabileceği değerlendirilmektedir.

Tablo 29. İbreli ve Yapraklı Orman Serveti Dağılımı, 2012(m^3)

Orman formu	İbreliler	Yapraklılar	Toplam
Normal	942.020.431	475.462.253	1.417.482.684
Bozuk	47.414.621	29.557.233	76.971.854
Toplam	989.435.052	505.019.486	1.494.454.538

Kaynak: OGM

Tablo 30. Yıllık Cari Artımı Dağılımı, 2012

	Normal	%	Bozuk	%	Toplam	%
Orman Formu	40.020.179	95	2.158.936	5	42.179.115	100
Koru Ormanı	37.300.713	89	1.411.640	3	38.712.353	92
Baltalık Ormanı	2.719.466	6	747.296	2	3.466.762	8

Kaynak: OGM

Türkiye'de orman varlığının mülkiyet dağılımına göre OGM'nin halen en önemli odun hammaddesi üreticisi konumundadır. Söz konusu Kuruluşun orman ürünleri üretiminde istikrarlı bir çalışma düzenine sahip olduğu gözükmektedir.1980-2011 yılları arasında ortalama 8 milyon m^3/yıl endüstriyel odun üretilirken, OGM tarafından 11 milyon m^3/yıl yakacak odun piyasaya sürülmüştür.

Ülkemiz yüzölçümünün yaklaşık % 27,6'sına denk gelen ormanlık alanlarımız son derece zengin biyolojik çeşitlilik ve yapısal özellikleri bir arada barındırmaktadır. Biyolojik çeşitlilik bakımından oldukça zengin olan ülkemiz bitki çeşitliliği bakımından da çok özel bir yere sahiptir. Ormanların içerdiği ağaç türü sayısı arttıkça farklı kullanımlara uygun ve çok çeşitli odun hammaddesi elde etme olanağı artmaktadır. Bu durum odun üretimi açısından bir üstünlük olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca; tür çeşitliliği sayesinde daha dayanıklı ekosistemler oluşmaktadır. Ülke ormanlarında 3 bin tanesi endemik olmak üzere 10 binden fazla bitki türü ve 150 ana orman ağaç türü bulunmaktadır. Dolayısıyla ormanların biyolojik çeşitliliğin korunmasındaki rolü de son derece önemlidir.

Ormanlar milli ekonomiye katkıları, iklim, su ve toprak rejimi üzerindeki olumlu etkileri ve bir geçim kaynağı olarak ulusal bir servettir. Orman bir ülkede toprak ve su kaynaklarının muhafazası için hayati önem taşımaktadır. Türkiye, içinde bulunduğu coğrafi konum, iklim, topoğrafya, jeolojik yapı ve toprak şartları sebebi ile erozyona karşı oldukça hassastır. Tarım alanlarımızdaki çoraklaşma, ormanlık ve mera alanlarımızdaki tür çeşitliliğinin ve doğal yapının bozulması, yanlış arazi kullanımı uygulamalarından kaynaklanan betonlaşma ve toprak kirliliğinin devam ediyor olması, birkaç yüz sene önce Orta Anadolu'yu kaplayan ormanların bugün olmaması, ülke topraklarında erozyon ve toprak kaybının mevcut olması gibi gerçekler; ülkemizin çölleşme riski yüksek olan bir kara parçası durumunda olduğunu ortaya koyan sebeplerdir. Topraklarımızın yüzde 63'ü şiddetli ve çok şiddetli, yüzde 20'si orta ve yüzde 7'sinde ise hafif derecede erozyondan etkileniyor. Topraklarımızın yüzde 90'ında görülen erozyon nedeniyle yılda 1,4 miyar ton toprak kaybediyoruz. Bu kadar toprak, su ve rüzgâr etkisiyle taşınmaktadır. İşlenen tarım alanlarının yüzde 59'u, çayır-mera alanlarının yüzde 64'ü ve orman-maki alanlarının ise yüzde 54'ü çeşitli derecelerde erozyona maruz kalmaktadır. Erozyon sonucunda barajlarda biriken toprak, kullanılabilir baraj rezervuar hacminde önemli kayıplara neden olmakta, barajların ekonomik ömrünü kısaltmaktadır. Barajların ömürlerinin uzaması havza içindeki orman ve çayır meraların gelişmesiyle mümkündür. Bütün bunlar ülkemizde ağaçlandırma çalışmalarının ve ormanların korunmasının önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Yağışlarla toprak bünyesine girmesi gereken yılda 50 milyar metreküplük su, arazi üzerinde bitki örtüsünün olmaması ya da tahribatı sebebiyle toprakta tutulamıyor, yüzey sularına karışarak deniz ve göllere akıyor. Kaybedilen su miktarı, dünyanın en büyük barajlarından biri olan Atatürk Barajı'nda tutulan su miktarından fazladır.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi: 18.12.2003 tarihli ve 25320 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Sözleşmenin amacı atmosferde tehlikeli bir boyuta varan insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının iklim sistemi üzerindeki olumsuz etkisinin önlenmesi ve belli bir seviyede durdurulmasıdır. Bilindiği gibi atmosfere verilen sera gazlarındaki artış küresel ısınmaya ve bunun sonucunda iklimin değişmesine neden olmaktadır. Ormanlar, orman toprağı ve orman ürünleri ile birlikte önemli karbon depolarıdır. Sürdürülebilir bir şekilde yönetilen ormanlar atmosferden daha fazla CO_2 uzaklaştırır. Dolayısıyla ormanların tahribi atmosferde sera gazı artışına neden olacaktır. BM Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) raporuna göre dünyadaki toplam sera gazı emisyonların %17'si ormansızlaşma ve orman bozulması sonucunda meydana gelmektedir.

Ormanların su ve su kaynaklarını koruyucu, toprak koruma fonksiyonundan dolayı suyu depolayıcı, su rejimini düzenleyici, sel ve taşkın önleyici etkileri vardır. Ormanlar son yüzyıl içinde büyük bir yok olma süreci yaşamakta, neredeyse yarısından fazlası orman niteliğini kaybetmeye devam etmekte ve bu değerli varlığı korumak için gereken duyarlılık gösterilmemektedir. Ne yazık ki hemen hemen her yıl önemli miktarlarda gerçekleşmekte olan orman yangınları bu duyarsızlığın bir göstergesi olmaktadır.

3.3. Sorunlar

Dünyadaki hızlı nüfus artışı ve sanayileşme, doğal kaynaklar üzerinde yoğun baskılar oluşturmakta ve ormanlar bu olumsuzluktan ciddi şekilde etkilenmektedir. Çeşitli araştırmalarla ortaya konan tahminler; 2023 yılına kadar dünya nüfusunun ortalama %2 artacağını, orman alanlarının tahribinin süreceğini, endüstriyel odun hammaddesi açığının 2050 yılında 2,5 milyar m^3 olacağını, ormanların biyoçeşitlilik, toprak koruma, su üretimi, rekreasyon, avcılık, eko turizm gibi fonksiyonlarının giderek önem kazanacağını ve bunun doğal orman alanlarından yapılan üretim üzerinde bir baskı unsuru oluşturacağını göstermektedir.

Ülkemizde orman içi ve kenarında yaşayarak yaşamını orman kaynaklarına bağlı olarak sürdüren 21.584 adet orman köyünde 7,3 milyon orman köylüsü bulunmaktadır. Tarım politikalarından kaynaklanan sorunlar nedeniyle orman içi ve civarı köylerdeki çiftçilerin gelir düzeyleri düşmüş, buna karşılık alternatif gelir kaynakları geliştirilememiştir. Milli gelirden en az payı alan grupta yer alan bu vatandaşlarımızın sosyo-ekonomik sorunları bugün de önemini korumakta, insanlarımız mevcut geçim kaynaklarının yetersiz oluşu nedeniyle büyük şehirlere göç etmek zorunda kalmaktadırlar.

Orman köylülerinin gelir düzeyinin geliştirilmesi bakımından kooperatifleşme ne yazık ki istenen seviyeye ulaşamamıştır. Kurulan kooperatifler de yaşadıkları sorunlar nedeniyle etkin hizmetler vermede zorlanmaktadırlar.

Orman kadastrosu ülkemiz ormancılığının yıllardır çözülemeyen bir sorunudur. Bu sorun orman alanlarının tanımı, mülkiyet sorunu ve orman kadastrolarıyla ilgili yasal değişikliklerin oldukça sık yapılması gibi nedenlerle çözümsüz kalmaktadır. Kadastro çalışmalarının tamamlanmamış olması ağaçlandırma çalışmalarına da engel olmaktadır.Çoğu bölgede topoğrafik yapının düzgün olmayışı, hisseli ve küçük parsellerin çok olması, ulaşım zorluğu gibi nedenler de kadastro çalışmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Mülkiyet sorunlarının devam etmesi nedeniyle üreticiler mağdur olmaktadır.

Yanlış arazi kullanımı ekolojik ve sosyo ekonomik sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar sonucu meydana gelen nüfus hareketleri ile ortaya çıkan kırsal yoksulluk ve göç, orman alanları aleyhine gelişme göstermekte, yanlış yerleşimler ormanlara zarar vermektedir. Ayrıca erozyon, doğal kaynakların tahribi, orman kaynaklarının yok olmasına yol açmaktadır.

Orman ekosistemlerimizin şekillenmesinde etken olan faktörlerin en önemlilerinden birisi şüphesiz orman yangınlarıdır. Bir taraftan bazı ekosistemlerin ayrılmaz bir parçası olan yangınlar, diğer taraftan her yıl binlerce hektar verimli orman alanının tahrip olmasına, milyonlarca liralık yangınla savaş giderlerine, mal ve hatta bazen can kayıplarına yol açmakta ve ormana bağlı birçok değerden yeterince yararlanılamamasına sebep olabilmektedir. Nitekim Akdeniz coğrafyası ve iklim kuşağında yer alması nedeniyle ülkemiz, özellikle yaz aylarında yoğun bir yangın tehdidi altında bulunmakta ve buna bağlı olarak her yıl çıkan orman yangınları sonucu önemli miktarda orman alanı zarar görmektedir.

Orman alanlarımızın 12,6 milyon ha'lık kısmı yangına çok hassas bölgelerde yer almaktadır. Bu alanların 7,67 milyon ha'ı 1. derecede, 4,91 milyon ha'ı 2. derecede yangına hassas işletmelerde bulunmaktadır. Hatay'dan başlayıp Akdeniz ve Ege sahil bölgelerinden İstanbul'a kadar uzanan kıyı bandı, yangınlar için en riskli bölgeyi oluşturmaktadır.

Ormanların geliştirilmesi için yeterli finansman sağlanamamaktadır. Ülkemizde son yıllarda artan orman yangınları ormanlarımız için büyük tehdit oluşturmaktadır. Ülkemizde orman yangınlarının çıkış sebeplerinin büyük bir bölümü insan kaynaklı olup son 10 yıllık ortalamalara göre yangınların çıkış sebeplerinin %51'i ihmal, dikkatsizlik ve kaza, %11'i kasıt, % 12'si doğal sebepler (yıldırım) sonucu çıkmış, %26'lık bölümünün ise çıkış nedeni belirlenememiştir.

Öte yandan ormanlar, çeşitli böcek, mantar, asit yağmurları vb. etkilerden de zarar görmektedir. Personel, teknik araç ve gereçlerin yetersizliği, gerekli araştırmaların yapılamaması gibi nedenlerle bu tür zararların önüne geçilememektedir.

Çevresel etki değerlendirmeleri yapılmadan ve gerekli önlemler gerektiği şekilde alınmadan verilen madencilik, ulaşım, enerji, turizm vb. yatırım izinleri de bu yatırım bölgeleri civarındaki ormanlara zarar verebilmektedir. 18 Nisan 2014 tarih ve 28976 sayılı Resmi Gazetede "Orman Kanununun 16, 17/3 ve 18 inci Maddelerinin Uygulama Yönetmeliği'' yayımlanmıştır. Söz konusu Yönetmelikte; ormanlık alanlarda enerji üretim santralleri, petrol ve doğalgaz boru hattı, petrol ve doğalgaz arama tesislerinin kurulmasına izin verilmesinin önü açılıyor.

Ayrıca haberleşme tesisleri, işletilme ve yeraltı doğalgaz depolanmasına ilişkin tesisler ile eğitim ve spor tesislerine, yol, liman geri hizmet alanı, havaalanı, demiryolu, teleferik hattı, tünel gibi ulaşım tesislerinin yanı sıra ormanlık alanlar içinde, balık üretim tesislerine, odun kömürü gibi işletilmesinde ağaç kullanılan ocaklara, define aramasına, arkeolojik kazı ve restorasyon yapılmasına da izin verilebilecek. Yönetmeliğe göre, arkeolojik kazı ve restorasyon yapılması için yalnızca Kültür ve Turizm Bakanlığı izin verebilecek. Böylelikle orman alanlarımızda; bir yerleşke oluşturulmak için öncelikle olması gereken alt yapının

oluşturulmasının önü açılmıştır. Ayrıca ihmal, dikkatsizlik ve kaza, kasıt, doğal sebepler ve çıkış nedeni belirlenemeyen yangınlar sonucu birçok orman alanımız yok olmuştur.

Orman yangınlarının çıkmasına mani olmak için halkımıza orman yangınları konusunda eğitim vermek için çalışmalar yapılmaktadır. Maalesef; bir yandan ormanlarımızın korunmasını amaçlayan bir takım tedbirler almak için çaba harcanmakta iken bir yandan da ormanlarımızın talan olmasına fırsat veren kanun ve ikincil mevzuatlar çıkartılmaktadır. Özellikle ülkemizde büyük projelerin temelini atmak için orman kanununda düzenlemeler yapılıyor. Dünyanın akciğerleri ve ülkemiz için büyük öneme sahip olan ormanlarımız ranta kurban edilmemelidir.

3.4. Çözüm Önerileri

Ormanların verimli olarak işletilmesi, geliştirilmesi ve korunması orman köylülerinin sorunlarının çözülmesinde büyük önem taşımaktadır.

Ülkemiz ormancılığının geliştirilebilmesi, ülke topraklarının korunması ve orman köylülerinin sorunlarının çözümü bakımından alınması gereken tedbirlerden bazıları şunlardır:

- Ormanların mülkiyet sorununun çözülmesi için kadastro çalışmalarının bir an önce sonuçlandırılması gerekmektedir.

- Orman ağaçlandırması devlet ve orman köylüsü ile birlikte yürütülmelidir.

- Ormanların korunması ve orman yangınlarının önlenmesi için gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılmalıdır.

- Ormancılık eğitimi bütün dünya ülkelerinin izlediği ve tartıştığı bir konudur. Bu konuya ülkemiz de gereken önemi vermeli ve gelişmeleri yakından takip edilmelidir.

- Ağaçlandırma, erozyon kontrolü ve mera ıslahı çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Ağaçlandırma çalışmalarında biyolojik çeşitliliği sağlayacak türde fidanların seçimine özen gösterilmelidir.

- Ülkemizde aktif olarak 1986 yılında başlayan özel ağaçlandırma çalışmalarına rağmen özel ağaçlandırma sahaları istenilen seviyelere gelememiştir. Bu seviyenin artırılması için özel ağaçlandırmanın teşvik edilmesi ve halkın çevre bilincinin gelişmesi önemlidir.

- Özellikle yangına hassas alanlar başta olmak üzere, ağaçlandırma sahalarında ve doğal ormanlarda bakım çalışmalarının aksatılmadan, titizlikle yapılması gerekmektedir.

- Orman köylerindeki kooperatifçilik çalışmalarına önem verilmeli, kooperatiflerin rekabet gücü artırılmalıdır.

- Orman köylülerinin kalkındırılması için alternatif çözümler üretilmeli, bu konudaki projelere destek verilmelidir.

• Tarım arazilerimizin sellerden zarar görmemesi, topraklarımızın erozyonla kaybolmaması, iklim ve su rejimine ait ekolojik dengenin bozulmaması için çayır mera ve ormanların tahribatının önüne geçilmeli, mevcut orman varlığı ile çayır ve meralar korunmalı ve orman alanları artırılmalıdır.

• Ülkemizde, Kasım 2012 itibariyle, toplam alanı 251.211 ha olan, %1,2 oranında muhafaza ormanı ayrılmıştır. Bu alanla ek olarak milli park, tabiat parkı vb. statüde korunan alanların toplam 1 milyon ha dolayında olduğu ve bu alanın önemli bir bölümünün orman olmadığı göz önüne alındığında, korunan orman alanları bakımından dünya ortalamasının ne kadar altında kalındığı görülmektedir. Bu sebeple, korunan alan sayısının ve alanlarının genişletilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1.OGM, istatistikleri
2.Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı, Özel İhtisasas Komisyon Raporu
3.TUIK
4.OGM Faaliyet Raporu
5.Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği, Or-Koop
6.Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Zirai ve İktisadi Rapor 2007-2010

4. BÖLGESEL VE KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI

4.1. Kavram

Bölgesel ve Kırsal Kalkınma, kırsal alanda yaşayan fertlerin ekonomik ve sosyal refahı ile yaşam kalitesini arttırma çalışmalarıdır. Ülkemizin kırsal kalkınma politikalarının belirlendiği kırsal politika uygulamaları konusunda Ulusal ve Kırsal Kalkınma Stratejisi dışında iki temel doküman daha hazırlanmaktadır. Bunlardan birincisi Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının (IPA) tarım ve kırsal kalkınma bileşeni kapsamında tahsis edilen fonların kullanımını düzenleyen Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programıdır. İkincisi ise ulusal bütçeden kırsal kalkınmaya tahsis edilen kaynaklarla yürütülen faaliyetleri gösteren Kırsal Kalkınma Planıdır. 1970 li yıllarda başlatılan kırsal kalkınma projeleri tarımda verimlilik ve modernizasyon odaklı olup, daha çok az gelişmiş bölgelerdeki illerde uygulanmıştır. 1990'lı yıllarda somutlaşmaya başlayan AB kırsal kalkınma politikasının temel amacı da kırsal politikanın bahsedilen iki boyutlu yapısını desteklemektedir. Bu amaç, tarım sektörünün rekabet gücünün artırılması ile kırsal yerleşimlerin sürdürülebilir kalkınması olarak ifade edilmektedir. 2000'li yıllardan itibaren tarımsal sübvansiyonların nitelik değiştirmesi, tarımsal destek türlerindeki çeşitlenme, tarıma ve kırsal alana yüklenen çok işlevlilik, bölgesel politikalardaki kurumsallaşma ve AB uyum sürecinin de etkisiyle kırsal kalkınma Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde (2007-2013) ilk defa politika belgeleri yayımlanmıştır. Bu politikalardaki amaç;

Kırsal ve kentsel alanlar arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak,
Göçlerin kırsal alanlar üzerindeki olumsuz etkileriyle mücadele etmek,
Kırsal politika yönetişimini merkezi ve yerel düzeyde güçlendirmek,
Katılım öncesinde AB tarım ve kırsal kalkınma müktesebatı uyumuna katkı sağlamaktır.

4.2 Bölgesel Kalkınma Politikaları

Türkiye'de bölge kavramı 1941 yılında düzenlenen Coğrafya Kongresi ile o günün şartlarına bağlı olarak Türkiye'nin topografya ve iklim koşulları esasına göre geliştirilmiş ve ülke 7 coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Ancak Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde oluşturulan AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program'da, kısa vadede yapılacak işler arsında "AB kriterlerine göre hedef/kriter bölgeler (NUTS = Nomenclature of Territorial Units For Statistics = İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması = İBBS) istatistiki olarak tanımlanacaktır" ifadesi yer alması ile 22 Eylül 2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu kararına göre Türkiye'de; 12 adet Düzey-I (NUTS-I), 26 adet Düzey-II (NUTS-II) ve 81 adet Düzey-III (NUTS-III) bölge birimleri oluşturulmuştur. Bu çalışmayla, ülkelerin kişi başına GSYİH, nüfus büyüklüğü ve nüfus yoğunluğu gibi istatistikî verilere dayalı kriterler çerçevesinde bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistikî veri tabanı oluşturulması amaçlanmıştır.

Türkiye'nin AB'ye katılım sürecinde, gerek AB üye ülkeleri ve Türkiye arasında, gerekse Türkiye'nin 26 İBB Düzey-II (NUTS-II) Bölgesi arasında önemli ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklılıkları bulunmaktadır. Bu çerçevede, insan odaklı bir kalkınma anlayışı doğrultusunda bölgelerin içsel potansiyelini harekete geçirmeye yönelik olarak; yerel kalkınma girişimleri desteklenecek ve kurumsal kapasiteler geliştirilmesi, altyapı yatırımlarına fon sağlanması ve kırsal kalkınma teşvik edilmesi ön görülmüştür. Bu şekilde, azgelişmiş

bölgelerin istihdam düzeyi ve rekabet gücü artırılarak bölgeler arası ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklılıklarının azaltılması temel amaç olarak belirlenmiştir.

Orta vadeli ulusal düzeyde bölgesel gelişme stratejisinin öncelik alanları şunlardır

Sürdürülebilir kırsal kalkınma anlayışı, çeşitli politika alanlarının sosyal ve ekonomik anlamda eşitsizliğin ve yoksulluğun bertaraf edilmesine ve tarım sektöründe verimliliğin artırılması suretiyle piyasalarda rekabet edebilirliğin sağlanmasının yanı sıra, kırdan kente artan göç olgusunun tehdit altında bıraktığı sosyal ve çevresel dengenin sürdürülmesini ve siyasi istikrarsızlığa yol açabilecek yoksulluğun azaltılmasını hedeflerken, girişimciliğin desteklenmesi, ekonomik gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi, istihdamı artırma, çevre dostu üretim tekniklerini destekleme, bilgi ve teknolojiye erişimi kolaylaştırma, sağlık, eğitim, ulaşım gibi kamu hizmetlerinin niteliğini artırma, altyapı yatırımları gibi tedbirleri politika aracı olarak belirlemektedir.

Ulusal tercihler ve AB'ye uyum politikaları doğrultusunda, bölgelerin, potansiyelleri değerlendirilerek rekabet güçlerini artıracak öncelikli sektörlerde uzmanlaşmalarına yönelik program ve projeler uygulanacaktır.

Bölgesel düzeyde geliştirilecek kurumsal mekanizmaların koordinatörlüğünde; sivil toplum kuruluşları, yerel idareler, kamu kurum ve kuruluşlarının katılımı ile geri kalmış yörelerde ve kırsal alanda gelir artırıcı küçük ölçekli yöresel projelerin uygulanması yaygınlaştırılacaktır. Tamamlayıcı ve alternatif tarımsal faaliyetler yoluyla çiftçilerin gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesine önem verilecektir. Bölgelerin ve illerin kendi imkanları ile yürüttükleri stratejik planlama çalışmalarına destek verilecek, bu çalışmaların ulusal gelişme stratejileri ile uyumlaştırılması sağlanacaktır.

Bölgesel Gelişme Ekseni Çerçevesinde Öncelikler

Kırsal ekonominin üretim ve istihdam temelinde büyümesi için tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetler birlikte değerlendirilecektir. İklim değişikliğine adaptasyon ve yeşil büyüme ilkeleri çerçevesinde kırsal çevrenin ve doğal kaynakların korunması ve altyapı yatırımlarının üretim faaliyetlerini destekleyecek, kırsal yerleşimlerin peyzaj değerini iyileştirecek ve bireylerin yaşam kalitelerini artıracak şekilde gerçekleştirilmesi için sermayenin geliştirilmesi ve yoksullukla mücadele edilecektir. Bu bağlamda, iş imkânlarının artırılması ve ekonomik kalkınmanın sağlanması, insan kaynaklarının geliştirilmesi, kırsal altyapının güçlendirilmesi, yaşam kalitesinin artırılması, kırsal çevrenin korunması ve geliştirilmesi öncelikler içerisindedir.

4.3 Bölgelerarası Gelişmişlik Farklılıkları

Gelişmişlik düzeyi gerek iller arasında gerekse il içinde önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Farkın nedenleri çok çeşitli olmakla birlikte, öne çıkan nedenler, zorlu iklim ve coğrafya koşulları, kentsel merkezlere ve pazara uzaklık ile dinamik ve üretken kırsal ekonomi için gerekeli ölçeğin nüfus azalması ve yaşlanma nedeniyle kaybedilmesidir. Bu yapısal sorunlara karşın, Türkiye'nin 2000'li yıllarda ulaşım, haberleşme ve bilişim hizmetleri altyapısında gerçekleştirdiği iyileşmeler neticesinde kırsal ve kentsel alanlar arasındaki erişimin güçlenerek fonksiyonel ilişkilerin çeşitlendiği, köyler ve şehirler arasındaki geleneksel bağımlılık ilişkisinin ise yerini ortaklık ve işbirliği ilişkisine bıraktığı görülmektedir.

Türkiye ekonomisi son yıllarda yapısal dönüşüm ve uluslararası piyasalara entegre olma bakımından büyük ilerlemeler kaydetmiş olmasına rağmen, bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları devam etmektedir. Bölgesel farklılıklar doğal ya da coğrafi, iktisadi, sosyal ve kültürel farklılıklardır.

Doğal ve toplumsal kaynakların ülke coğrafyası üzerindeki dağılımı mutlak anlamda eşitlik arz etmediğinden, gelişme de mutlak anlamda dengeli bir süreçten geçememektedir. Dinamik bir yapıya sahip olan gelişme sürecine yön veren sosyo-ekonomik faktörlerin coğrafya üzerinde farklı yoğunluklarda dağılımı, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının nedeni olarak ortaya çıkmaktadır.

Çeşitli ülke deneyimleri gözden geçirildiğinde her ülkenin, bölgesel gelişme farklılıklarını gidermek amacıyla, kendi ekonomik ve toplumsal yapısına uygun politika ve uygulama araçlarına başvurduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkeler sosyal adalete dönük politikalara ağırlık verirken, gelişmekte olan ülkeler, tasarrufları kaynak yaratıcı alanlara yönelterek yatırımları ve milli geliri arttırmaya çalışmaktadırlar.

Avrupa Birliği'nde (AB) bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının değerlendirilmesi ve bölgesel politikaların uygulanması açısından önem taşıyan başlıca göstergeler; satın alma gücü paritesi cinsinden kişi başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH), demografik yapı, işsizlik oranı, GSYİH'nin ve istihdamın sektörel dağılımı ile diğer ekonomik ve sosyal gelişmişliği yansıtan istatistiki verilerdir (eğitim, sağlık, sanayi, tarım, inşaat ve altyapı, mali yapı vs). AB ile uyum sürecinde belirtilen değişkenleri kapsayacak şekilde, istatistikî veri tabanlarının uyumlulaştırılması önemlidir.

4.3.1 Bölgesel Farklılıkların Giderilmesinde Karşılaşılan Temel Sorunlar ve Harekete Geçirilebilecek Olumlu Faktörler

Bölgesel farklılıkların giderilmesi için aşılması gereken temel sorunlar ve geliştirilmesi gereken konular ile ilgili bölge dinamiklerini harekete geçirebilecek SWOT Analizine bakmak gereklidir. Bu konu ile ilgili 2014-2020 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditler analizine ilişkin bulgular Ağustos 2013 te Ankara'da gerçekleştirilen çalıştay sonucunda değerlendirilmiş ve elde edilen verilerin analizi, şu şekilde özetlenmiştir;

Güçlü yönler

- Ağaçlandırmanın artması
- Altyapı yatırımlarının artması
- Arazi toplulaştırmasının artması
- Çevre ve halk sağlığı hizmetleri
- El sanatları ve yerel ürün çeşitliliği
- Göçe rağmen genç nüfus varlığı
- Hane gelirlerinin çeşitlendirilmesi
- Kalkınma Ajansları ve Bölge Kalkınma İdarelerinin kurulması
- Kirlenmemiş tarım alanları
- Kooperatifleşme deneyimi
- Korunan alanların artması

- Köylerdeki geleneksel yaşam
- Meraların genişliği
- Organik tarım potansiyeli
- Örnek işletmeler ve uygulamalar
- STK' ların kırsal alana artan ilgisi
- Sulama yatırımlarının artması
- Tarım dışı ekonomik faaliyetlerde çeşitlenme
- Tarım havzalarındaki çeşitlilik
- Tarım kültürünün yaygın olması
- Tarımda makineleşmenin artması
- Tarımsal amaçlı örgütlenme konusunda artan bilinçlenme
- Tarımsal ürün çeşitliliği
- TKDK'nın kurulması
- Yaşam maliyetinin görece düşük olması
- Zengin doğal kaynak varlığı

Zayıf yönler

- Artan nadas alanları
- Dağınık ve küçük tarım parselleri
- Dağınık ve parçalı yerleşme deseni
- Kırsal alan istatistiklerinin yetersiz olması
- Köylerin çoğunlukla sert topoğrafya ve iklim koşullarında konumlanması
- Kurumlar arası koordinasyon eksikliği
- Modern tarım bilgisinin eksikliği
- Sosyal donatıların ve faaliyetlerin eksikliği
- Tarımda ücretsiz aile işçiliği ve sosyal güvenlik sorunu
- Tarımda işletmelerin sermaye birikimi yapamaması
- Tarımsal sulamalarda bilinçsiz uygulamaların ve izinsiz yeraltı su kullanımının artması
- Tarımsal üretimde düşük verimlilik
- Toprak erozyonunun sürmesi
- Üretici örgütlerinde profesyonel yönetimlerin bulunmaması
- Ürün depolama ve pazarlama alt yapısındaki yetersizlikler
- Yaşlı bakım hizmetlerine erişim güçlüğü
- Yatırımcı ve girişimci eksikliği

Fırsatlar

- AB mevzuatına uyum
- Basınçlı sulama desteklerin artması
- Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması
- Doğa turizmine artan ilgi
- Geleneksel köy yaşamına duyulan özlem
- Hazine arazileriyle ilgili yeni yasal düzenlemeler
- Hizmet talebi ve duyarlılığın artması

- İç talebin büyüklüğü ve yakın dış pazarların varlığı
- Kadın emeğinin ücretlenmesi
- Kır-kent etkileşiminin artması
- Kırsal alanlar için yasal düzenlemelerin artması
- Kırsal yatırımlara yönelik hibe programlarında çeşitlenme
- Kırsala hizmet sunumunda yenilikçe yaklaşımlar
- Kurumların proje yapma ve uygulama kapasitesi
- Nitelikli tarımsal ürünlere artan talep
- Tarımsal üretimde markalaşma
- Uluslararası destek kaynakları
- Uluslararası kuruluşlarla deneyim paylaşımı ve işbirliği
- Yenilenebilir enerjiye yönelme

Tehditler

- Alt yapıyı tahrip eden doğal felaketlerin artması
- Bitki hastalıklarının çeşitlenmesi
- Bölgelere göre kırsal alanların kalkınma düzeylerini farklılaşması
- Enerji ihtiyacı artışının doğal kaynaklar üzerinde oluşturduğu baskı
- Geçimlik aile işletmelerinin tarımdan kopması
- Gençlerin çiftçiliğe ilgisinin azalması
- İklim değişikliğinden kaynaklanan kuraklık riski
- İmalat tesislerinden kaynaklanan çevre kirliliği
- Kentli nüfusun rekreasyon taleplerinin doğal kaynaklar üzerinde oluşturduğu baskı
- Kentsel alan odaklı sosyal politika uygulamalarının kırsal alanı ihmal etmesi
- Kentsel alanların genişlemesinden kaynaklanan çevre kirliliği
- Kırdan kente göçün devam etmesi
- Kırsal nüfusun yaşlanması
- Küçük nüfuslu yerlerin sayıca artması
- Su kaynaklarındaki yayılı ve noktasal kirlenmeler
- Girdi maliyetlerinin yüksek olması
- Verimli tarım arazilerinin amaç dışı kullanımının artması
- Yerel yönetimlerle ilgili düzenlemelerin uygulama için taşıdığı belirsizlik

4.4 Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (2014–2018)

Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde kırsal kalkınma politikaları, ağırlıklı olarak kırsal altyapının geliştirilmesini ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesini destekleyecek şekilde tarım politikalarıyla eşgüdüm içerisinde uygulanmıştır.

- Daha etkili bir kırsal kalkınma politikası yönetimi için ilk defa UKKS ve Kırsal Kalkınma Planı belgeleri yürürlüğe konulmuş, Planın izlenmesi için çok taraflı bir izleme komitesi oluşturulmuş, uygulamalar büyük ölçüde yerel kurumlara devredilmiştir.

- Yerel düzeyde kırsal kalkınmaya ilişkin kurumsal kapasite güçlendirilmiştir. Bu kapasitenin oluşumuna katkı sağlayan kurumların başında; Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Des-

tekleme Kurumu, kalkınma ajansları, il özel idareleri ve köylere hizmet götürme birlikleri gelmektedir. Yeni düzenlemeyle birlikte, 30 ilin büyükşehir belediyesi ve bunların ilçe belediyeleri de kırsal kalkınma konusunda kilit aktörler haline gelmiştir.

• 2005 yılında pilot düzeyde başlatılan KÖYDES, 2010 yılında küçük ölçekli tarımsal sulama ve 2011 yılında atık su bileşenlerinin dâhil edilmesiyle entegre bir kırsal altyapı programına dönüştürülmüştür. 2005-2013 döneminde Projeye cari fiyatlarla yaklaşık 8,5 milyar TL kaynak tahsis edilmiştir. 2012 yılı sonuna kadar yaklaşık 7.000 km ham, 74.000 km stabilize, 98.000 km asfalt ve 2.500 km beton yol olmak üzere toplamda 181.500 km'lik köy yolu yapılmış, 32.000 km uzunluğunda yol onarımı gerçekleştirilmiş ve 2.600 km uzunluğunda kilit parke döşemesi yapılmıştır. Ayrıca, susuz veya suyu yetersiz 47.461 kırsal yerleşim birimi yeterli ve sağlıklı içme suyuna kavuşturulmuştur. Bu dönemde toplam köy yolu ağı yaklaşık 35.000 km artmış, asfalt-beton yol oranı yüzde 33'ten yüzde 45'e ulaşmıştır. Suyu yeterli ünite oranı ise yüzde 81'den yüzde 91'e yükselmiştir.

• Kırsal nüfustaki azalma ve yaşlanma eğilimi devam etmektedir. 20 bin nüfus eşiğini esas alan kır-kent tanımına göre, 2007-2012 döneminde ülke nüfusu toplamda yüzde 7,1 artarken, kırsal nüfus yüzde 8,8 oranında azalarak yaklaşık 22,9 milyondan 20,9 milyon kişiye düşmüştür. Böylece kırsal nüfusun toplam içindeki payı yüzde 32,5'den yüzde 27,7'ye gerilemiştir. 2012 itibarıyla kırsal nüfusun yüzde 57'si köylerde, yüzde 24'ü beldelerde ve yüzde 19'u ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. Aynı dönemde, kırsal kesimde 65 yaş ve üzeri nüfusun payı yüzde 9,6'dan yüzde 11,3'e yükselmiş, 0-14 yaş grubunun payı ise yüzde 27,8'den yüzde 25,5'e gerilemiştir.

• Kırsal nüfustaki azalmaya ve yaşlanmaya karşın kırsal kesimde işgücüne katılma oranı yüzde 50,8'den yüzde 53,6'ya yükselmiştir. Ancak kırsal işgücü ağırlıklı olarak tarım sektöründe istihdam edilmektedir. 2007-2012 döneminde kırsal kesimde tarımın istihdam içindeki payı yüzde 61 civarında seyretmiş, tarım istihdamı yaklaşık 1,1 milyon, tarım dışı istihdam ise yaklaşık 600 bin kişi artmıştır.

• Plan döneminde tarım istihdamındaki artışa rağmen kırsal yoksulluk önemini korumaya devam etmektedir. Zira tarım istihdamı büyük ölçüde atıl işgücü barındıran geçimlik işletmelerdedir. Bu işletmelerin ölçek ve pazarlama sorunları yeterli ve düzenli işletme geliri elde etmelerini engelleyerek yoksulluk ve göç sorunlarını tetiklemektedir. Tarım istihdamındaki olası çözülme karşısında, kırsal alanda tarım dışı istihdam imkânlarının artması ve kırsal işgücünün tarım dışı sektörlerdeki istihdam edilebilirliği daha önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda, 2007-2012 döneminde kırsal işgücü içinde lise ve üstü eğitime sahip olanların payı yüzde 18'den yüzde 18,2'ye yükselmiştir.

• Kırsal yoksullukla mücadelenin etkili ve sürdürülebilir yollarından biri eğitim hizmetlerine erişimdir. Köylerde okul öncesi eğitim hizmetlerinde belirgin bir iyileşme görülmektedir. Ayrıca, 2008-2012 döneminde 6 ve üzeri yaş grubunda okuma-yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 13,3'ten yüzde 7,3'e gerilemiştir.

Diğer taraftan, köylerde nüfus azalmasına paralel olarak okul çağındaki nüfusun düşmesi nedeniyle faal örgün eğitim kurumu sayısı azalmıştır. Bu eğilim taşımalı eğitim

hizmetlerinin iyileştirme ihtiyacını artırdığı gibi ailesi köylerde yerleşik olan ortaöğretim öğrencilerinin il ve ilçe merkezlerinde barınma ihtiyacını da beraberinde getirmektedir.

• Kırsal nüfusun bilgiye erişiminde bilişim teknolojileri altyapısının ve mobil uygulamaların önemi giderek artmaktadır. Bir önceki Kalkınma Planı döneminde bireysel internet erişimi kırsal alanda yüzde 15'ten yüzde 26'ya, hanelerde bilgisayar sahipliği ise yüzde 11'den yüzde 28'e yükselmiştir. Bu gelişmelere rağmen bilgisayar sahipliği ve internet erişimi bakımından kır ve kent arasındaki farkın azaltılması önemini korumaktadır.

10. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın amaç ve hedeflerine bakıldığında;

• Kırsal kesimdeki asgari refah düzeyinin ülke ortalamasına yaklaştırılması temel amaçtır. Hizmet sunumunda kırsalın yeni demografik yapısını ve coğrafi dezavantajlarını gözeten yenilikçi yöntemler geliştirilecek; arz yönlü bir hizmet sunumu için ihtiyaç duyulan kurumsallaşma, merkezi ve yerel idarelerin işbirliğiyle gerçekleştirilecektir.

• Kırsal kalkınma politikasının temel hedefi, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının bulunduğu yörede iyileştirilmesidir. Kırsal politikanın genel çerçevesini ise; kırsal ekonominin ve istihdamın güçlendirilmesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması, sosyal ve fiziki altyapının iyileştirilmesi ile çevre ve doğal kaynakların korunması oluşturacaktır.

10. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın politikalarına bakıldığında;

• Kırsal ekonominin üretim ve istihdam yapısı turizm, ticaret, gıda sanayi, küçük ölçekli üretim gibi tarım dışı ekonomik faaliyetlerle çeşitlendirilecektir.

• Kırsal kalkınma destekleri tarımda rekabet gücünü iyileştirecek şekilde kullandırılacaktır. AB kaynakları ve ulusal kaynaklar arasında hedef birliği güçlendirilecek, potansiyel yararlanıcılar ve coğrafi kapsam bakımından uyum ve tamamlayıcılık ilişkisi geliştirilecektir.

• Sosyal hizmet ve yardımlar köylere arz yönlü sunulacak ve yoksulluk sınırı altındaki haneler ile uzak kırsal yerleşimler öncelikli olarak dikkate alınacaktır.

• Köylerdeki nüfus yoğunluğunun düşmesi nedeniyle yaşlı ve engelli bireylerin, ekonomik ve sosyal hayata katılımı ile bakım ve diğer sosyal hizmetlere erişimini kolaylaştırmak amacıyla yerel düzeyde kamunun hizmet sunum kapasitesi güçlendirilecek ve yenilikçi modeller geliştirilecektir.

• Kırsal nüfusun bilişim hizmetlerine erişimini güçlendirmek amacıyla halen Evrensel Hizmet Fonu kapsamında belirlenmiş bulunan bilişim altyapısı hizmet türleri geliştirilecek ve yatırımlarda dezavantajlı yerleşimlere öncelik verilecektir.

• Orman köyleri başta olmak üzere, milli parklar gibi koruma alanlarının içinde veya civarında kurulu köyler ile dağ köylerinin dezavantajlı konumlarından kaynak-

lanan kalkınma sorunlarını azaltmaya yönelik üretim ve gelir tabanlı destek araçları geliştirilecektir.

- Kırsal yerleşimlerin farklı sektörlerdeki ihtiyaçlarının bir arada programlanmasından oluşacak ilçe bazlı yerel kalkınma programı hazırlanacaktır. Programın tasarımı şehirlere yakınlık durumuna göre, orta ve uzak kırsal yörelerin şartları dikkate alınarak farklılaştırılacaktır.

- Kırsal yerleşimlerin yatırım ve hizmet ihtiyaçlarının tespiti ve takibi yönünde yerel sahiplenmeyi sağlayabilecek, kırsal kesimin sorun çözme kapasitesini geliştirebilecek yerel nitelikteki kalkınma girişimleri desteklenecektir.

- Büyükşehir kapsamındakiler başta olmak üzere ilçe düzeyinden kırsal alana hizmet sunum kapasitesini güçlendirecek kurumsallaşma sağlanacaktır.

- Kırsal alan tanımı revize edilecek, temel nitelikteki ulusal verilerin kır-kent ve il bazında yayımlanması sağlanacaktır

4.5 Bölgesel Kalkınma Planları

4.5.1 Yürürlükte Olan Bazı Bölgesel Kalkınma Planları

4.5.1.1 Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP)

Doğu Anadolu Bölgesinin kalkınmasına ivme kazandırmak amacıyla, 1998 yılında başlatılan Doğu Anadolu Projesi (DAP) Ana Planı çalışmaları 2000 yılında tamamlanmıştır. Söz konusu Plan; Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan 14 ili (Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van) ve kapsamaktadır.

Doğu Anadolu Projesi ile proje alanı olarak belirlenen bölgenin; ekonomik, sosyal ve kültürel yönden bir bütün teşkil eden sürdürülebilir kalkınmasını özellikle bölgenin iç dinamiklerini harekete geçirerek sağlamak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, bölgede kişi başına gelirin ve istihdamın artırılması, potansiyel alanlarda ekonomik yapının çeşitlendirilmesi, bölge içi gelir farklılıklarının azaltılması, eğitim-sağlık hizmetleri ile kent altyapısının kalite ve düzeyinin yükseltilmesi, kentsel ve kırsal alanda refah düzeyinin ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, toprak ve su kaynaklarının korunması için gerekli planlamaların yapılması amaçlanmaktadır.

4.5.1.2 Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP)

Ülkemiz Doğu Karadeniz Bölgesi için çok sektörlü bir bölgesel kalkınma planı hazırlamak üzere Japon Hükümetinden teknik işbirliği talebinde bulunmuştur. Japon hükümetince teknik işbirliği sağlanması neticesinde Japonya'nın bu tür işbirliği program uygulamalarından sorumlu resmi kurumu olan Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) görevlendirilmiş teknik işbirliğinin içerdiği konular Türkiye Cumhuriyeti adına yetkili Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ile ortaklaşa belirlenerek 17 Aralık 1998 tarihinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesinde temel altyapı ihtiyaçlarının karşılanması ve bölgede ekonomik kalkınmanın ve sosyal gelişmenin hızlandırılması amaçlanarak 3 Haziran 2011 tarih ve 642 sayılı KHK ile Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP)Bölge Kalkınma

İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. DOKAP 'ın amaçları sosyal, ekonomik ve çevre konularında gözlenen olumsuzlukları giderecek şekilde ifade edilmiştir.

Bunlar:

1-Bölgenin ekonomik yapısını güçlendirerek ortalama gelir düzeyini yükseltmek ve bölge içi gelir dağılımını iyileştirmek;

2- Bölgenin sosyal gelişmesini ve dayanışmayı sağlayarak bölge içi entegrasyonu sağlamak;

3- Bölgenin doğal kaynaklarını ve çevre kapasitesini koruyarak uzun dönemli sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır.

Kalkınma stratejisi olarak da, ana ulaşım altyapısının geliştirilmesi, çok amaçlı su kaynaklarının geliştirilmesi, toprak mülkiyeti ve kullanımının iyileştirilmesi ve mahalli idarelerin güçlendirilmesi olmak üzere 4 bileşenden oluşmaktadır.

Ülkemizin Doğu Karadeniz bölgesinde yer alan DOKAP, coğrafi konumu nedeniyle ulaştırma, hayvancılık, balıkçılık, tarım, orman, sanayi ve köklü geçmişi ile doğal ve kültür varlıkları ile turizm açısından önemli konuma sahip bir bölgedir. Hazırlanacak planlar kapsamında yürütülecek faaliyetlerle, su kaynaklarının, tarımın ve çevrenin sürdürülebilirliğin sağlanmasının yanı sıra, kamu yatırımları ve diğer tamamlayıcı nitelikli faaliyetlerin gözden geçirilerek yeniden programlanması yoluyla Bölge'nin topyekûn ve istikrarlı kalkınması hedeflenmektedir.

2014-2018 Eylem Planının finansman tablosuna baktığımızda Turizm ve Çevresel Sürdürülebilirlik kapsamında 595 milyon TL, Ekonomik Kalkınma kapsamında 579 milyon TL, Altyapı ve Kentsel Gelişme 7 milyar 24 milyon TL, Sosyal Gelişme Kapsamında 2 milyar 142 milyon TL, Yerel Düzeyde Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi kapsamında 29 milyon TL olmak üzere toplamda 10 milyar 369 milyon TL kamu yatırımı yapılacaktır.

Not: Bu Rakamlar Merkezi Yönetim Bütçesinden tahsis edilecek yatırım ödeneklerini göstermekte olup; diğer kaynaklardan sağlanacak ilave finansman dâhil değildir. Ayrıca, projelerin gerçekleşme durumuna göre ve bütçe imkânlarına bağlı olarak ilave kaynak tahsis edilebilecektir.

2014-2018 Eylem Planında toplam 128 eylem söz konusu olup bu eylemleri tarım sektörü olarak incelediğimizde 31 eylem planı karşımıza çıkmaktadır.

Doğu Karadeniz Proje Bölgesi, 48,256 km^2 alanda yer alan Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Samsun ve Trabzon illerinden oluşmaktadır. Bölgenin ana geçim kaynaklarına bakıldığında tarım ön plana çıkmaktadır.

Bitkisel üretim alanları açısından bölge incelendiğinde 8 ilde işlemeli tarıma elverişli arazi miktarı 1,2 milyon ha civarındadır. DOKAP illerinin tarıma elverişli arazi büyüklükleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Bu alanın yaklaşık % 7,5 i nadasa bırakılmaktadır. Nadas alanları bölgenin batı ve güney (üst kotlarında) kısmında yer almaktadır. Uzun ömürlü bitkiler toplamında en önemli pay fındık ve çaya aittir. DOKAP Bölgesinde Bay-

burt, Gümüşhane ve Samsun hariç diğer illerde tarım alanlarının %70'i fındıklık ve çay bahçelerinden oluşmaktadır.

Bölge arazi yapısı, işletme büyüklüğü, bitkisel ürün çeşitliliği ve ürün verimliliği açısından dezavantajlı konumdadır. Fakat Bölge'nin üretimde veya yetiştiricilikte üstün olduğu alanlar bulunmaktadır. Bitkisel üretimde fındık, çay ve kivi; hayvancılıkta arıcılık, su ürünlerinde alabalık yetiştiriciliği ve avcılıkta diğer bölgelere göre üstündür.

DOKAP Bölgesinde, tarımsal işletme büyüklüğü bölge içerisinde büyük farklılık göstermekle beraber, Samsun, Bayburt ve Gümüşhane illerinde ülke ortalaması ile paralellik sağlarken sahil bandında işletme büyüklüğü ortalama 5 da civarındadır. Ayrıca arazilerin hisseli olması ve kadastro sorunu bulunması önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

DOKAP Bölgesi tarımsal üretimde 2013 yılında; bitkisel üretim değeri olarak yaklaşık 6,3 milyar TL elde etmiştir. Elde edilen bu değerin yarısından fazlası Rize ve Samsun illerinden sağlanmıştır. Rize'de bu değer çay üretiminden elde edilirken Samsun'da bölgenin en geniş işlenebilir tarım arazisine sahip ili olarak sulama imkânları kullanılarak bölge bitkisel üretim değerinin 1/3'ü üretilmektedir.

DOKAP Bölgesinin ikilim koşulları ve meteoroloji durumları dikkate alındığında sulama ihtiyacı bazı bölgelerde elzemken bazı bölgelerde yağışın 2000 mm ve üzeri olması nedeniyle ihtiyaç duyulmamaktadır. Bölge genelinde toplam sulanabilir arazi 858.873 ha'dır. Bu alan içerisinde sulanan toplam alan ise 256.315 ha'dır.

Bilindiği üzere DOKAP Bölgesi oldukça zengin su kaynaklarına sahiptir. Bununla birlikte yıl içi aldığı yoğun yağış miktarı bölge genelinde taşkın riskini artıran en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca sahip olunan zengin su kaynaklarının özellikle tarım alanlarında etkili bir şekilde kullanılması büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle bölgenin sulama altyapısının modernize edilerek güçlendirilmesi, taşkın ve ıslah faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi önemli ihtiyaç alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu kapsamda; bölge genelinde ıslah ve taşkın koruma faaliyetlerinin hızlandırılması, taşkın risk faktörlerinin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve Uzaktan Algılama (UA) teknikleri kullanılarak belirlenmesi ve taşkın alanlarının haritalanması, sulama altyapısının geliştirilmesi ve arazi toplulaştırma (AT) ve tarla içi geliştirme hizmetleri (TİGH) çalışmalarının tamamlanması bölge için önem arz etmektedir.

4.5.1.3 Güney Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (GAP)

Dünyanın en büyük dokuz projesi sıralamasında sekizinci, dünyanın en harika projesi sıralamasında ise ikinci sırada yer alan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Bölgesi'nin sahip olduğu kaynakları değerlendirerek bu yörede yaşayan insanlarımızın gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmeyi, bölgelerarası farklılıkları gidermeyi ve ulusal düzeyde ekonomik gelişme ve sosyal istikrar hedeflerine katkıda bulunmayı amaçlayan, aynı zamanda ülkemizi uluslararası alanda markalaştıran son derece önemli ve kapsamlı bir projedir. GAP, 9 ilin (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak) yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yürütülmektedir. GAP Bölgesi alan ve nüfus açısından ülkemizin yaklaşık % 10'luk bir bölümüne teka-

bül etmektedir. GAP'ın temel hedefleri; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu kaynakları değerlendirerek, yöre halkının gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmek, Bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını gidermek, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam olanaklarını artırarak ulusal düzeyde ekonomik gelişme ve sosyal istikrar hedeflerine katkıda bulunmaktır. GAP, başlangıçta Bölge'nin su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine dayalı bir program olarak ele alınmış; Fırat- Dicle Havzası'nda sulama ve hidroelektrik enerji üretimine yönelik 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ile sulama yatırımlarının yapımı öngörülmüştür. 1989 yılında hazırlanan Master Plan ve 2002 yılında yapılan revizyon ile tarım, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı yatırımlarını da içine alan bir bölgesel kalkınma projesine dönüşmüştür. Çok sektörlü, sürdürülebilir insani gelişmeye dayalı, Bölge'nin rekabet gücünü artırmayı, ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi güçlendirmeyi hedefleyen, entegre bir bölgesel kalkınma projesi olarak uygulanmakta olan GAP, hazırlandığı dönem dikkate alındığında, bugün ağırlıklı olarak vurgulanan yenilikçi yaklaşımları da içeren vizyon er bir bakış açısıyla planlanmıştır.

GAP Eylem Planı (2008-2012) Kapsamındaki Gelişmeler

Küresel ısınma tehdidi nedeniyle son zamanlarda kuraklığın artması sonucu Dünyada olduğu gibi, Ülkemizde de sulama yatırımlarının önemi artmaktadır. Ülkemizde sulamaya açılan alan artıkça, üreticilerimizin gelir dağılımı düzelecek, gübre kullanımına imkân sağlanacak ve kolaylaşacak, üretimde çeşitlenme sağlanarak gelir artacak, münavebe de yaşanan sıkıntılar azalacak ve bitkinin gelişim süresine bağlı olarak birim alanda yıl içinde birkaç ürün alınmasına imkân verilecektir. Ayrıca ekonomik olarak sulanabilecek 8,5 milyon hektar tarım arazisinin tamamı sulamaya açıldığında istihdamda artış sağlanacak ve bu sebeple göçler büyük ölçüde önlenecektir. Uygulanmakta olan entegre kalkınma projelerinin en büyüklerinden biri olan GAP projesi ile birlikte 1.8 milyon hektar alan sulanan alanlara katılacaktır. Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerimizi kapsayan Güneydoğu Anadolu Projesi; 2013 yılı sonu itibarıyla Fırat-Dicle Havzası'nda toplam 411.508 ha alan sulamaya açılmıştır. 65.379 ha alanda halen sulama şebeke inşaatı devam etmekte olup, 1.323.113 ha alan planlama aşamasındadır. Sulama projelerinin %22,9'u işletmededir. Bugün ekonomik olarak sulanabilecek tarım arazisinin 5,9 milyon hektarı sulamaya açılmıştır. Bugüne kadar sulamaya açılan alanın % 6,9 i GAP Bölgesine aittir.

Bölge'den yapılan ihracat 2007 yılında 3,3 milyar dolar iken, 2013 yılında 8,9 milyar dolara ulaşmıştır. GAP Bölgesi, 2.674 ihracatçı firması ile ülke toplam ihracatı içindeki payını %3'ten %5,9'a yükseltmiştir. Kişi başı ihracat değeri de 2007 yılında 458,4 dolardan 2013 yılında 1.096 dolara yükselmiştir. Söz konusu dönem itibariyle ülke ihracatındaki artış %41,6 olurken Bölge'den yapılan ihracat %170 artmıştır.

GAP EP uygulamalarının öncelikle finansman ihtiyacı karşılanmış, yatırımlara tahsis edilen ödenek miktarında çok önemli bir artış sağlanmıştır. 1990-2007 dönemi itibariyle kamu yatırımlarından Bölge'ye yılda ortalama %7 pay ayrılırken bu oran 2008 yılında %12'ye, 2009 yılında %14,4'e yükselmiştir. Eylem Planı'nın tamamlanmasından sonra da GAP yatırımları için kamu bütçesinden ayrılan pay %11'in üzerindeki düzeyini devam ettirmektedir. Plan döneminde GAP EP kapsamındaki yatırımlara, 2012 yılı fiyatlarıyla, 18,2 milyar TL kaynak aktarılmış, 14,7 milyar TL harcama yapılmıştır.

Tarım sektörünün Bölge'nin kalkınması için başta sektör olduğu gerçeğiyle, kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesine devam edilmiş, çiftçi ve üreticilere dönük eğitim ve yayım çalışmaları gerçekleştirilmiş, bu sayede alt- yapı çalışmalarının da gerçek potansiyeline ulaşması amaçlanmıştır. Plan döneminde tarımsal örgütlenme projelerine, organik tarım uygulamalarına, kırsal kalkınma yatırımlarına, hayvancılık ve kurumsal kapasite projelerine toplam 743 milyon TL destek verilmiştir;

Tarımsal Örgütlenme Projeleri kapsamında 93 kooperatife kredi kullandırılmış; 75 kooperatif çalışması tamamlanmıştır. 3.470 aileye 15.580 büyükbaş, 300 aileye 18.200 küçükbaş olmak üzere toplam 33.780 baş hayvan dağıtılmıştır. Ayrıca 650 aileye 325 dekar sera yapılmıştır.

Organik Tarım uygulamaları kapsamında 4.056 dekar alanda organik meyve bahçesi tesis edilmiş, 1.350 da alanda tarla bitkileri demonstrasyonu kurulmuş, 880 adet kovan dağıtılmış ve kompost üretim tesisi kurulmuş, 520 çiftçiyle eğitim ve yayım faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı ile tarımsal üretimi ve istihdamı artırıcı, tarımsal ürünleri pazarlayıcı ve değerlendirici, uygun şartlarda girdi sağlayıcı yatırım projeleri desteklenmiştir. Programa alınan 621 projenin 590 adedi tamamlanmış, 7.073 kişi istihdam edilmiştir.

İlk defa Eylem Planı ile uygulamaya konulan süt sığırcılığının geliştirilmesi amacıyla 50 büyükbaş ve üzeri işletmelere özel destek sağlanmıştır. 2009-2012 döneminde 19.608 baş hayvan alımı gerçekleşmiş, 72,8 milyon TL hibe desteklemesi yapılmıştır. 148 proje tamamlanmış, 82 proje devam etmektedir.

Sulamaya açılmış ve açılacak olan alanlarda tarımsal eğitim ve yayım hizmetlerinin etkinliğini artırmak ve bu konuda hizmet veren başta çiftçi örgütleri olmak üzere kurum ve kuruluşların kapasitelerini geliştirmek amacıyla GAP Tarımsal Eğitim ve Yayım Projesi (TEYAP) başlatılmıştır. Proje kapsamında düzenlenen 42 eğitim programına 2.280 teknik personel katılmıştır. Toplantı, fuar, tarla günleri, eğitim ve demonstrasyonlar gibi proje uygulamalarıyla toplam 10.829 kişiye doğrudan, 140.000 çiftçiye de dolaylı olarak ulaşılmıştır. 2.736 dekar alanda 216 adet alternatif ürün, 3.916 dekar alanda 150 adet sulama ve 360 adet hayvancılık demonstrasyonu kurulmuştur.

Sulamaya açılacak alanların artmasıyla birlikte ekonomik dönüşümün sağlanması açısından üretimin çeşitlendirilmesi, kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesi, hayvancılığın geliştirilmesi ve tarımsal eğitim ve yayım hizmetlerinin bir model çerçevesinde yaygınlaştırılması gerekliliği devam etmektedir.

GAP Bölgesi için hazırlanan Rekabet Gündemi Çalışması çerçevesinde organik tarımın geliştirilmesi, yenilene- bilir enerji ve enerji verimliliğinin artırılması, Bölge'nin turizm potansiyelinin ekonomik kalkınmaya katkı sağlayacak şekilde değerlendirilmesine yönelik proje ve faaliyetlere önem verilmiş; pilot uygulamalara başlanmıştır. Bu uygulamaların geliştirilerek sürdürülmesi rekabet gücünün artırılması açısından önem taşımaktadır.

GAP Eylem Planı (2014-2018)

Eylem planını özetlemek gerekirse;

Tablo 31. 2014-2018 Eylem Planının Finansman Tablosu: (Milyon TL)

Eksenler	2014	2015	2016	2017	2018	2014-2018
Ekonomik Kalkınmanın Hızlandırılması	312	320	328	332	336	628
Sosyal Gelişmenin Güçlendirilmesi	1.186	1.219	1.248	1.265	1.277	6.195
Şehirlerde Yaşanabilirliğin Artırılması	192	198	202	205	207	1004
Altyapının Geliştirilmesi	3.418	3.508	3.592	3.643	3.675	17.836
Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi	5	5	5	5	5	25
Toplam	**5.113**	**5.250**	**5.375**	**5.450**	**5.500**	**26.688**

2014-2018 Eylem Planında tarımla ilgili 11 eylem planı bulunmaktadır.

Bunlar;

1. Tarımsal üretimde verimlilik artırılarak tarıma dayalı sanayi yapısı geliştirilecektir.
2. Tarımsal ürünlerin pazarlanmasına yönelik üretici örgütlülüğü geliştirilecektir.
3. Kırsal alanlarda yaşanabilirlik artırılacaktır.
4. Tarım teknolojileri desteklenerek rekabet gücü artırılacaktır.
5. Tarımsal eğitim ve yayım faaliyetlerinin etkinliğini artıracak modeller geliştirilip, uygulanacaktır.
6. Değer zinciri esaslarına dayalı doğaya dost tarımsal üretim sistemlerinin y aygınlaştırılması desteklenecektir.
7. Tarımsal potansiyelin ekonomik olarak değerlendirilmesi için etüt çalışmaları yapılacaktır.
8. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın geliştirilmesi için altyapı eksiklikleri giderilecektir.
9. İç sularda su ürünleri üretimini artırmaya yönelik destek programları geliştirilecektir.
10. Tarımsal araştırmalar desteklenecektir.
11. Mayınlı alanlar temizlenerek ekonomiye kazandırılacaktır.

KAYNAKLAR
1.2014-2018 DOKAP, GAP EYLEM PLANI
2.DAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
3.GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
4.TUIK
5.Ziraat Odaları Birliği 2007-2010 Zirai İktisadi Raporu
6.Yeşilırmak Havzası Kalkınma Birliği

4.6 Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)

Kalkınma Ajansları, ulusal düzeyde DPT koordinasyonunda, kendine özgü teknik ve finansman (bütçe) mekanizmasına sahip, kâr amacı gütmeyen, çabuk karar alıp uygulayabilen, merkezi ve yerel idarelerin dışında, kamu, özel sektör ve STK'ları bir araya getiren, tüzel kişiliği haiz, 5449 sayılı Kanunla düzenlenmemiş işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi, bölgeler (düzey 2 bölgeleri) esas alınarak Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan teknik kapasitesi yüksek, uygulamacı olmayan, fakat destekleyici, koordinatör ve katalizör olarak faaliyet gösteren kalkınma birimleridir. 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunu, Temmuz 2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova

ve İzmir ilini kapsayan İzmir bölgelerinde Kalkınma Ajansları kurulmuştur. Kurumsal yapı oluşturulup işlevsellik kazandırıldıktan sonra, Çukurova Kalkınma Ajansı 06 Ocak 2007 tarihinde, İzmir Kalkınma Ajansı da 13 Ocak 2007 tarihinde resmen faaliyete açılmıştır.

22 Kasım 2008 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İstanbul, Samsun, Diyarbakır, Konya, Erzurum, Gaziantep, Mardin ve Van illerinin merkez olduğu, 23 ile hizmet edecek sekiz kalkınma ajansı daha kurulmuştur. 2009 yılı içinde ise bütün düzey 2 bölgelerini kapsayacak şekilde 16 kalkınma ajansı daha kurulmuş olup toplamda 26 adet kalkınma ajansı bulunmaktadır.

Kalkınma Ajansları, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla kurulmaktadır.

Kalkınma ajanslarının görevleri;

- Bölgesel gelişmeyle ilgili stratejiler hazırlamak,

- Ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde, ekonomik ve sosyal göstergelerin iyileştirilmesini sağlamak,

- Bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılmasını ve ülkenin genel refahının artırılmasını sağlamak,

- İş ve yatırım imkânlarının araştırılması ve tanıtılmasıyla başta girişimciler olmak üzere bütün yerel aktörlerin kalkınma çabalarına katılımını teşvik etmek,

- Sağlayacağı proje ve faaliyet desteklerinde kişi, kurum ve kuruluşların eş finansmana dayalı ortak proje üretme ve yönetme kültürü ve yeteneğini geliştirmek; kurumlar arasında işbirliğini artırmak,

- Bölgenin girişimcilik potansiyelini harekete geçirmek, Yerel potansiyeli, dinamikleri, özgünlükleri, kaynak ve imkânları ortaya çıkararak harekete geçirmek ve AB fonları ile diğer uluslar arası fonların kullanılmasına aracılık etmek ve koordinasyonu sağlamaktır.

Kalkınma Ajansları, ilk aşamada, temsil ettikleri bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasını proje teklif çağrıları vasıtası ile bölgelerdeki kuruluşların projelerine mali destek sağlayarak gerçekleştirecektir. Ajanslar tarafından uygulanan proje teklif çağrısı modeli AB mali yardımı kapsamında uygulanan modelin bir benzeridir.

Tablo 32. Kalkınma Ajansları iletişim bilgileri

Kalkınma Ajansı	İller	İletişim Bilgileri	
Ahiler Kalkınma Ajansı (AHİKA)	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde,Nevşehir	Web Adres	http://www.ahi-ka.org.tr
		Telefon	0384 214 36 66
		Faks	0384 214 00 46
		Adres	Kapucubaşı Mah. Atatürk Bulvarı No: 57 / 1 Nevşehir
Ankara Kalkınma Ajansı (ANKARAKA)	Ankara	Web Adres	http://www.ankaraka.org.tr/
		Telefon	0312 310 03 00
		Faks	0312 309 34 07
		Adres	Aşağı Öveçler Mah. 1322.Cad. No:11 PK: 06460 Çankaya / ANKARA
Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA)	Antalya, Burdur, Isparta	Web Adres	http://www.baka.org.tr/
		Telefon	0246 224 39 49 / 127
		Faks	0246 224 40 40
		Adres	İl Özel İdaresi Yerleşkesi Atatürk Bulvarı Eğirdir Yolu 4. Km. PK: 32200 ISPARTA
Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA)	Bartın, Karabük, Zonguldak	Web Adres	http://www.bakka.org.tr/
		Telefon	0372 257 74 70 / 1030 / 1071 / 1034
		Faks	0372 257 74 72
		Adres	Güney Mah. Yeni Ereğli Yolu Cad. No:27 PK: 67600 Kozlu / ZONGULDAK
Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)	Bilecik, Bursa,Eskişehir	Web Adres	http://www.bebka.org.tr/
		Telefon	0224 211 13 27
		Faks	0224 211 13 29
		Adres	Yeni Yalova Yolu 4.Km Buttim İş Merkezi Buttim Plaza Kat 6 Osmangazi / BURSA
Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)	Adana, Mersin	Web Adres	http://www.cka.org.tr/
		Telefon	0322 363 00 40 / 147
		Faks	0322 363 00 41
		Adres	Çınarlı Mah. Atatürk Caddesi No: 1 Sabancı İş Merkezi Seyhan / ADANA
Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA)	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	Web Adres	http://www.dogaka.org.tr/
		Telefon	0326 212 25 76
		Faks	0326 212 25 74
		Adres	Hükümet Konağı, Antakya / HATAY
Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)	Bitlis, Hakkâri, Muş, Van	Web Adres	http://www.daka.org.tr/
		Telefon	0432 215 65 55
		Faks	0432 215 65 54
		Adres	Şerefiye Mah. Mareşal Fevzi Çakmak Cad.No:27 Merkez / VAN
Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA)	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon	Web Adres	http://www.doka.org.tr/
		Telefon	0462 321 36 52 - 0462 322 36 12
		Faks	0462 274 36 52-50
		Adres	Gazipaşa Mah. Nemlioğlu Sok. Vakıf İşhanı No:3 TRABZON

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA)	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova	Web Adres	http://www.marka.org.tr/
		Telefon	0262 332 01 44 / 105
		Faks	0262 332 01 45
		Adres	T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Başkanlığı Yenişehir Mah. Demokrasi Bulvarı No:72/A 1. Kat İzmit / KOCAELİ
Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	Web Adres	http://www.dika.org.tr/
		Telefon	0482 212 11 07 / 162
		Faks	0482 213 14 95
		Adres	Savurkapı Mah. Nusaybin Cad. No:31 Meydanbaşı MARDİN
Fırat Kalkınma Ajansı (FKA)	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli	Web Adres	http://www.fka.org.tr/
		Telefon	0422 212 87 98 / 1220
		Faks	0422 212 87 97
		Adres	Turgut Özal Mah. Ankara Cad. No:139 PK: 44090 Merkez / MALATYA
Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)	Aydın, Denizli,Muğla	Web Adres	http://www.geka.org.tr/
		Telefon	0258 371 88 44 / 126
		Faks	0258 371 88 47
		Adres	EGS PARK Kongre ve Kültür Merkezi PK: 20085 DENİZLİ
Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA)	Balıkesir, Çanakkale	Web Adres	http://www.gmka.org.tr/
		Telefon	0266 246 10 00 / 112 (BALIKESİR)
			0286 211 00 81 (ÇANAKKALE)
		Faks	0266 246 17 00 (BALIKESİR)
			0286 211 00 82 (ÇANAKKALE)
		Adres	Paşaalanı Mahallesi A. Gaffar Okkan Caddesi No:36/B Merkez BALIKESİR
İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA)	Adıyaman, Gaziantep, Kilis	Web Adres	http://www.ika.org.tr/default.asp
		Telefon	0342 231 07 01 / 117
		Faks	0342 231 07 03
		Adres	İncilipınar Mah. Muammer Aksoy Bulvarı Vakıflar Güven İş Merkezi Kat : 2-3 Şehitkamil GAZİANTEP
İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA)	İstanbul	Web Adres	http://www.istka.org.tr/
		Telefon	0212 468 34 00
		Faks	0212 468 34 44
		Adres	Havaalanı Kavşağı EGS Business Park Blokları B2 Blok Kat: 16 PK: 34149 Yeşilköy - Bakırköy / İSTANBUL
İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)	İzmir	Web Adres	http://www.izka.org.tr/
			www.investinizmir.com
		Telefon	0232 489 81 81 / 139
		Faks	0232 489 85 05
		Adres	Şehit Fethi Bey Caddesi No:49/1 Birlik Plaza Kat:3 PK: 35210 Gümrük İZMİR

Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ)	Diyarbakır, Şanlıurfa	Web Adres	http://www.karacadag.org.tr/default.asp
		Telefon	0412 237 12 16-17 / 1134
		Faks	0412 237 12 14
		Adres	Karacadağ Kalkınma Ajansı Selahattini Eyyubi Mah. Urfa Bulvarı No:15/A PK: 21080 Bağlar / DİYARBAKIR
Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA)	Çankırı, Kastamonu, Sinop	Web Adres	http://www.kuzka.org.tr/
		Telefon	0366 212 58 52 / 140
		Faks	0366 212 58 55
		Adres	Cebrail Mah. Saray Sk. No:1 PK: 37200 KASTAMONU
Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)	Bayburt, Erzincan, Erzurum	Web Adres	http://www.kudaka.org.tr/
		Telefon	0442 235 61 11 / 151
		Faks	0442 235 61 14
		Adres	Cumhuriyet Caddesi No:3 Yakutiye / ERZURUM
Zafer Kalkınma Ajansı (ZAFER)	Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak	Web Adres	http://www.zafer.org.tr/
			www.invest.org.tr
			www.tr33osbbs.org.tr
		Telefon	0274 271 77 61 / 137
		Faks	0274 271 77 63
		Adres	Cumhuriyet Mah. Haymeana Cad. Metem Tesisleri Kat:4 PK: 43020 KÜTAHYA
Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA)	Karaman, Konya	Web Adres	http://www.mevka.org.tr/
			Konya yatırım sitesi: www.investinkonya.gov.tr
			Karaman yatırım sitesi: www.investinkaraman.gov.tr
		Telefon	0332 236 32 90 / 168
		Faks	0332 236 46 91
		Adres	Feritpaşa Mah. Ulaşbaba Cad. No: 28 Selçuklu KONYA
Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN)	Kayseri, Sivas, Yozgat	Web Adres	http://www.oran.org.tr/
		Telefon	0352 352 67 26 / 105
		Faks	0352 352 67 33
		Adres	Barbaros Mah. Sümer Yerleşkesi Kümeevler, No:1, P.K: 38080 Kocasinan / KAYSERİ
Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA)	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat	Web Adres	http://www.oka.org.tr/
		Telefon	0362 431 24 00 / 2023 / 2021
		Faks	0362 431 24 09
		Adres	Kale Mah. Şükrüefendi Sok. No:2 Kat:3 İlkadım / SAMSUN
Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA)	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars	Web Adres	http://www.serka.org.tr/
		Telefon	0474 212 52 00 / 1303
		Faks	0474 212 52 04
		Adres	Ortakapı Mah. Atatürk Cad. No:117 Merkez KARS

Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA)	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	Web Adres	http://www.trakyaka.org.tr/
		Telefon	0282 263 37 37
		Faks	0282 263 10 03
		Adres	Ertuğrul Mah. İskele Cad. No: 12 TEKİRDAĞ

4.7 Kırsal Kalkınma Politikaları

4.7.1 Kırsal Alan Kavramı

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde (UKKS 2014-2020)belirtildiği üzere Türkiye'de farklı kamu kurumlarınca uygulanan faaliyetlerin amacı ve kapsamına göre değişen kırsal alan tanımları bulunmaktadır. Ancak, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından üretilen kırsal alan istatistikleri esas alındığında iki farklı tanımın kullanıldığı görülmektedir. Buna göre;

Birinci tanım için temel kriter yerleşim yerlerinin idari statüsüdür. Buna göre, il ve ilçe merkezleri dışında kalan tüm yerleşimler köy *(beldeler dâhil)* kabul edilmektedir. Bu tanıma göre, TÜİK tarafından köy-şehir ayrımında istatistikler üretilmektedir.

İkinci tanım için temel kriter nüfus eşiğidir. Kalkınma Bakanlığı tarafından yürütülen ve 1982 yılında sonuçlanan Kent Eşiği Araştırmasına göre asgari kentsel fonksiyonları gösteren yerleşimlerin nüfusu 20 bin olarak kabul edilmiştir. Bu tanıma göre, TÜİK tarafından 1988 yılından itibaren kır-kent ayrımında istatistikler üretilmektedir. Ancak Büyükşehir Belediyeleri'nin bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun ile birlikte Büyükşehir belediye sınırları kırsal alanları da kapsayacak şekilde değişmiştir. Dolayısıyla kırsal alan tanımının yenilenmesi gerekmekte olup konu ile ilgili bakanlıklar çalışmalarını yürütecektir.

4.7.2 Kırsal Kalkınma Kavramı

Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji (UKKS) belgesinde kırsal kalkınma; en genel tanımıyla, kırsal alanda yaşayan fertlerin ekonomik ve sosyal refahı ile yaşam kalitesini artırma sürecidir. Bu durum, çok boyutlu bir kalkınma yaklaşımını ve çok sektörlü kamu politikalarını gerekli kılmaktadır. Nitekim Türkiye'de kırsal kalkınma, gerek politika tasarımı gerekse uygulamalar bakımından sektörel ve mekânsal boyutlarının birlikte ele alındığı yapısal bir politika olarak kabul edilmektedir. Kırsal alandaki temel ekonomik faaliyetin tarım olması nedeniyle bu politikanın sektörel boyutu tarım politikalarına, ulusal refahın kentsel ve kırsal alanlar arasında dengeli dağılmaması nedeniyle bu politikanın mekânsal boyutu ise daha çok bölgesel gelişme politikalarına konu edilmektedir.

4.7.3 Kırsal Kalkınmanın Önemi

Kırsal kalkınma politikasının, kırsal kesimdeki asgari yaşam kalitesinin ülke ortalamasına yaklaştırılması, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak kendi yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması önemlidir.

2001-2023 dönemini kapsayan Uzun Vadeli Gelişme Stratejisi ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanması ve bilgi toplumuna dönüşerek, 2010'larda bölgesel güç olarak etkinliğini daha da artırması, 2020'lerde ise küresel düzeyde etkili bir dünya devleti olması temel amaç olarak belirlemiştir.

Kırsal kalkınma; Türkiye'nin bu amacına ulaşmasında aşağıda sağlayacağı katkılar nedeniyle büyük önem taşımaktadır;

- Kırsal alanın ülke ekonomisine katkısının artırılması ve kırsal toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi suretiyle bölgeler ve kır-kent arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması,

- Göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması dengeli ve sürdürülebilir kalkınma hedefiyle uyumlu bir nüfus yapısına ulaşılması,

- Tarımın yeniden yapılandırılması sürecinde ortaya çıkabilecek sosyoekonomik ve çevresel olumsuzlukların azaltılması,

- Çevrenin ve doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı,

- AB ile ekonomik ve sosyal yakınsamanın ve müktesebat uyumunun sağlanması.

4.7.4 Kırsal Kalkınmada Stratejik Amaçlar ve Öncelikler

2014–2020 dönemini kapsayan UKKS'de, ülkemizin kırsal kalkınma politikasının temel amacıyla uyumlu olarak belirlenen politika çerçevesi; Stratejik çerçeve 5 ana stratejik amaç (eksen) üzerine bina edilmiştir. Her eksen temelde bir odak alana yönelik tedbirlerden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla; (1) kırsal ekonomi, (2) kırsal çevre, (3) kırsal yerleşimler, (4) kırsal toplum ve (5) yerel kalkınma kapasitesidir. Belirlenen tedbirlerle uyumlu olarak hayata geçirilecek faaliyetler Kırsal Kalkınma Eylem Planında (2014-2018) yer alacaktır. Her bir eksenle ilgili tek bir kurumsal sorumluluk tanımlamak yerine, tedbirlere göre farklılaşan çoklu sorumluluk yaklaşımı benimsenmektedir.

Stratejik Amaç-1: Kırsal Ekonominin Geliştirilmesi ve İstihdam İmkanlarının Arttırılması Kapsamında Ki Öncelik ve Tedbirler;

Öncelik 1.1 Tarım ve gıda sektörlerinin rekabet gücünün geliştirilmesi		
Tedbir	1,1.1	Üretici örgütlerinin kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi
Tedbir	1.1.2	Tarım-gıda ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması
Tedbir	1.1.3	Üreticilere yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi
Tedbir	1.1.4	Tarım ve gıda işletmelerinin modernize edilmesi
Tedbir	1.1.5	Gıda güvenilirliğinin artırılması
Öncelik 1.2 Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi		
Tedbir	1.2.1	Kırsal turizmin geliştirilmesi
Tedbir	1.2.2	Tarım ve tarım dışı yerel ürünlerde katma değer artışının sağlanması
Tedbir	1.2.3	Tarım dışı sektörlerdeki ticari işletmelerin modernize edilmesi
Tedbir	1.2.4	Mikro işletmecilik temelinde girişimciliğin teşvik edilmesi
Tedbir	1.2,5	Su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesi

Stratejik Amaç-2: Kırsal Çevrenin İyileştirilmesi ve Doğal Kaynakların Sürdürülebilirliğinin Sağlaması Kapsamında Ki Öncelik ve Tedbirler;

Öncelik 2.1 Toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması		
Tedbir	2.1.1	Çevre dostu tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması
Tedbir	2.1.2	Organik tarımın geliştirilmesi
Tedbir	2.1.3	Tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan çevre kirliliğinin önlenmesi
Tedbir	2.1.4	Meraların ıslah edilmesi
Öncelik 2.2 Tarım arazilerinin kullanımında etkinliğin sağlanması		
Tedbir	2.2.1	Sulama altyapısının geliştirilmesi
Tedbir	2.2.2	Arazi toplulaştırmasının yaygınlaştırılması
Öncelik 2.3 Orman kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması		
Tedbir	2.3.1	Orman ürünlerine yönelik gelir getirici faaliyetlerin geliştirilmesi
Tedbir	2.3.2	Ormanların rehabilitasyonu ile ağaçlandırmanın yaygınlaştırılması
Tedbir	2.3.3	Korunan alanlarda ve civarında gelir getirici faaliyetlerin geliştirilmesi

Stratejik Amaç-3: Kırsal Yerleşimlerin Sosyal ve Fizik Altyapısının Geliştirilmesi Kapsamında Ki Öncelik ve Tedbirler;

Öncelik 3.1 Fiziki altyapının geliştirilmesi		
Tedbir	3.1.1	Ulaşım ağının iyileştirilmesi
Tedbir	3.1.2	İçme suyu altyapısının iyileştirilmesi
Tedbir	3.1.3	Atık yönetiminin geliştirilmesi
Tedbir	3.1.4	Bilişim teknolojileri kullanımının yaygınlaştırılması
Tedbir	3.1.5	Yenilenebilir enerji kaynaklan kullanımının yaygınlaştırılması
Tedbir	3.1.6	Yapılaşmada yöresel mimarinin teşvik edilmesi
Tedbir	3.1.7	Doğal afetlerle mücadele için güvenli yerleşim koşullarının sağlanması
Öncelik 3.2 Sosyal altyapının geliştirilmesi		
Tedbir	3.2.1	Yöresel kültür mirasının korunmasına ilişkin altyapının geliştirilmesi
Tedbir	3.2.2	Spor ve sanatsal faaliyetler altyapısının geliştirilmesi
Tedbir	3.2.3	Atıl kamu binalarının kalkınma faaliyetleri için yeniden düzenlenmesi

Stratejik Amaç-4: Kırsal Toplumun Beşeri Sermayesinin Geliştirilmesi ve Yoksulluğun Azaltılması Kapsamında Ki Öncelik ve Tedbirler;

Öncelik 4.1 Beşeri sermayenin geliştirilmesi		
Tedbir	4.1.1	Örgün ve yaygın eğitim hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması
Tedbir	4.1.2	Koruyucu sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması
Öncelik 4.2 Yoksullukla mücadelenin güçlendirilmesi		
Tedbir	4.2.1	Mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik hizmetlerin etkinleştirilmesi
Tedbir	4.2.2	Sosyal hizmet ve yardımların etkinleştirilmesi
Tedbir	4.2.3	Dezavantajlı bireyler için sosyal içermenin güçlendirilmesi

Stratejik Amaç-5: Yerel Kalkınmaya İlişkin Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi Kapsamında Ki Öncelik ve Tedbirler;

Öncelik 5.1 Kamunun hizmet sunum kapasitesinin geliştirilmesi		
Tedbir	5.1.1	Beldelerin ve köy muhtarlıklarının hizmet sunum kapasitelerinin geliştirilmesi
Tedbir	5.1.2	İlçe belediyelerinin hizmet sunum kapasitelerinin geliştirilmesi
Tedbir	5.1.3	Kamusal hizmetlerin sunumunda yenilikçi modellerin geliştirilmesi
Öncelik 5.2 Yerel kalkınmaya yönelik girişimlerin güçlendirilmesi		
Tedbir	5.2.1	Kamu ve kamu dışı paydaşların ortaklığında strateji geliş. strakalkınma stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanması
Tedbir	5.2.2	Yerel kalkınmaya yönelik sivil inisiyatiflerin teknik kapasitesinin geliştirilmesi
Tedbir	5.2.3	Ulusal kırsal kalkınma işbirliği ağının oluşturulması

4.7.5 Kırsal Kalkınmanın Tarım Politikaları ile Uyumu

Belirli bir kırsal alan içinde yaşayan insanların bir bütün olarak tarımsal, ekonomik, kültürel, politik ve sosyal alanlarda kalkınmalarına ve çevre duyarlılığına yardımcı olacak tüm unsurların harekete geçirilmesine ve bunların optimal düzeyde yer almasına dayanan kırsal kalkınma uğraşıları kırsal alandaki toplumların ekonomik, toplumsal ve kültürel olanaklarını geliştirmek, bu toplumları ulusal yaşam düzeyine kavuşturmak, onların ulusal gelişmeye bütünüyle katılımlarını sağlamak üzere, toplulukların ve devletin birleşik çabaları sonucu ortaya çıkan ilerlemeyi kapsayan politikalardır.

Tarım, kırsal alandaki en önemli ekonomik faaliyet olarak, ülkemizin gelişmesine ivme kazandıran bir sektördür. Onuncu Kalkınma Planı'nda yer aldığı üzere, kırsal kalkınma tarım sektöründe geleneksel savunmacı yaklaşımı değil ekonomik ve beşeri kaynak potansiyelini ülke kalkınması yolunda değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Kırsal kabul edilen alanlarda kalkınmanın tüm bileşenlerini içeren, dolayısıyla sadece tarımsal üretime yönelik değil; sanayi, hizmet, ticaret, turizm, eğitim, sağlık, enerji, altyapı, konut ve çevre vb. gibi temel sektörlerde de müdahaleler öngören kırsal kalkınma, özü itibarıyla bir işbirliği, koordinasyon, örgütlenme ve yetkinleştirme sürecidir. Dolayısıyla, Kırsal Kalkınma Planı'nın temel gereklerinden biri sektörler arası eşgüdümü sağlamasıdır. Bu süreç, kırsal nüfusun yaşam kalitesini artırmaya yönelik olarak sunulan yatırımlar ve hizmetlerin birlikte planlanması ve uygulanmasını zorunlu kılmaktadır.

Tarım ve kırsal kalkınma politikalarının hedef kitleleri dikkate alındığında, iki politika arasında belirgin bir ölçek farkı olduğu söylenebilir. Tarım politikalarının odak hedef kitlesi tarım ve gıda işletmeleri iken, kırsal politikaların ise kırsal hane halklarıdır. Kırsaldaki hanelerin, kentlerdeki hanelerin sahip olduğu yaşam standartlarına kavuşturulması hedefi, bir taraftan kırsal kalkınmanın çok sektörlü kapsamını ortaya koyarken diğer taraftan da kırsal kalkınmanın sonuç değil süreç odaklı olduğunu göstermektedir.

Kırsal kalkınma, kırsal kesimde ve kentlerde yaşayanlar arasında eşitliği ve yapısal uyumu gözeten bir yaklaşımla tasarlanması gerektiğinden, kamu kuruluşları tarafından yönlendirilmesi ve kamu kaynakları ile desteklenmesi zorunlu olan bir kalkınma sürecidir. Kamu kuruluşlarının bu süreçteki rolü, kırsal kesimde yaşayanların çalışma ve yaşam şartlarının asgari standartlarda sağlanmasıdır.

İki farklı düzleme karşılık gelen tarım ve kırsal kalkınma politikaları arasındaki en belirgin ilişki tarımsal destekler konusunda tanımlanmıştır. UKKS 2014-2020 belirtildiği gibi AB be diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de kırsal kalkınmaya ilişkin politika tasarımı ve uygulama deneyimi ağırlıklı olarak destekleme faaliyetlerine yöneliktir Ülkemizde kırsal ve kentsel refah farkları nedeniyle kırsal nüfusun yaşam kalitesi üzerine etkili olan kamusal hizmetlerin sunumu ve bu hizmetlere ilişkin altyapı yatırımları da kırsal kalkınma ulusal yaklaşımımız kapsamında değerlendirilmektedir.

Ülkemizde kırsal kalkınma tarihsel olarak çok sektörlü bir politika alanı olarak benimsenmiştir. Bu anlayışla daha etkili bir kırsal politika yönetimi için kurumlar arası işbirliği temelinde Dokuzuncu kalkınma planı döneminde yönetişim mekanizmaları oluşturulmuştur. Türkiye'de kırsal kalkınmanın sağlanmasındaki araçların başında tarımsal destekler gelmektedir. Tarım Stratejisi belgesinde yer alan tarımsal destek türleri arasında göste-

rilen "kırsal kalkınma destekleri" tarımsal destekleri tamamlayıcı nitelikte geliştirilen ve uygulanan desteklerdir. "Tarımsal destekler" kapsamında değerlendirilen kırsal kalkınma desteklerinin temel amacı; küçük ölçekli tarımsal sanayinin geliştirilmesidir. Böylece, üreticilerin tarımsal katma değerden daha fazla pay alması ve yaratılan katma değerin üretime en yakın yörede kalmasını sağlamak suretiyle kırsal kesimdeki üreticilerin gelir artışı ve istikrarı yakalaması amaçlanmıştır.

Gerek tarım gerekse bölgesel politika hedeflerini tamamlayıcı bir işlevle yapılandırılan kırsal kalkınma; Dokuzuncu ve Onuncu Kalkınma Planlarında bölgesel gelişme ekseni altında konumlandırılırken, bu politikanın içeriği tarım sektörünün rekabet gücünü ve yerel kalkınmayı[1] destekleyecek şekilde tanzim edilmiştir.

Tarımsal üretimin ağırlıklı olarak kırsal alanda ve yerleşimlerde yapılması nedeniyle, tarımsal üretime ilişkin üretim faktörlerinin (işgücü, sermaye, doğal kaynak, girişimci vb.) niteliği ve verimlilik düzeyi kırsal kesimdeki gelişmişlik düzeyiyle yakından ilişkilidir. Bu bakımdan, tarımsal üretimdeki verimlilik ve kalite artışlarıyla ilintili birçok konu (mesleki eğitim, örgütlenme, tarımsal altyapı, tarımsal danışmanlık, bankacılık ve kredi, işleme ve pazarlama, depolama ve ambalajlama, üretim teknolojileri, girişimcilik vb.) kırsal kalkınma politikalarına konu edilmektedir. Bu içerikte tasarlanan ve güçlendirilen kırsal politikaların tarımsal politikalara paralel şekilde uygulanması üretimde verimliliği artırmaktadır. Bu nedenle, tarım destekleriyle üretim maliyetlerinin sübvanse edilmesi göz önünde bulundurulduğunda, yukarıda ifade edilen alanlarda geliştirilecek kırsal kalkınma uygulamalarıyla tarımın rekabet gücünün artırılması sağlanabilir.

4.7.6 Ülkemizde Uygulanan ve Uygulanmakta Olan Kırsal Kalkınma Projeleri

Ülkemizde 1970'li yıllardan beri uygulanmakta olan entegre kırsal kalkınma projeleri, kırsal kalkınmaya yönelik kaynak kullandırılan politika araçlarının başında gelmektedir. Bu çerçevede, ülkemizde geçmiş dönemlerde uygulanmış ve halen uygulanmakta olan çok sayıda kırsal kalkınma projesi bulunmaktadır. Tamamlanma durumuna göre, aşağıda sınıflandırılan bu projeler, kırsal kalkınma için ayrılan kamu kaynaklarının mekansal ve sektörel dağılımını göstermesi bakımından önemli bulunmaktadır.

Kırsal kesimde yoksulluğun azaltılması, hane ve üretici gelirlerinin artırılmasını temin etmek üzere mevcut işletmelerde kapasite geliştirme, tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetleri çeşitlendirmeye yönelik uygulamaları gerçekleştirmek olup, temel amacı kırsal toplumun refah seviyesinin artırılması olarak özetlenebilir.

Tablo 33. 2000 yılından bu yana ülkemizde hayata geçirilen ve devam eden kırsal kalkınma projelerinin özeti

Programın/Projenin Adı	Uygulama Dönemi	Toplam Yatırım (Cari Fiyatlarla, Bin TL)	Açıklama
Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi	2004 - 2012	46.654	Tamamlanan

Ardahan-Kars-Artvin Kalkınma Projesi	2010 - 2015	51.286	Devam eden
Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES)	2007 - 2008	633.500	Tamamlanan
Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programı (ÇATAK)	2009 - 2017	4.905	Devam eden
Çoruh Nehri Havzası Rehabilitasyon Projesi	2011 - 2019	148.491	Devam eden
Diyarbakır-Batman-Siirt Kalkınma Projesi	2007 - 2014	54.082	Tamamlanan
Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi			Kamu projesi değil.
GAP Entegre Kırsal Kalkınma Projesi	2009 - 2018	100.000	Devam eden
Göksu Taşeli Havza Kalkınma Projesi			Fizibilite çalışmaları devam ediyor.
Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım Projesi	2012 - 2017	6.000	Devam eden
Kırsal Kalkınma Programı (IPARD-I ve II)		1.070.000 €	800 milyon Avro AB Finansmanı, 270 milyon Avro ulusal katkı.
Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi	2003 - 2010	1.073.633	Tamamlanan
Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı	2005 - 2008	53.700	Tamamlanan
Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi (Köy-Mer)			TAR-GEL Projesinin ilk versiyonu. Tarım danışmanlarının köylerde görevlendirilmesini içeriyor. Kırsal kesime doğrudan kaynak transferi yok.
Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES)	2005 -	9.539.179	Tamamlanan
Mev. Gezici Tar. İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarını İyileş.Prj.	2010 - 2012	92.500	Tamamlanan
Murat Nehri Havzası Rehabilitasyon Projesi	2012 - 2018	74.300	Devam eden
Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi	1995 - 2007	16.368	Tamamlanan
Organik Tarımın Yaygınlaştırılması ve Kontrolü Projesi	2012 - 2016	15.000	Devam eden
Rize Bayburt Gümüşhane Kalkınma Projesi			Fizibilite çalışmaları devam ediyor. Yatırım programına dahil edilmedi.
Sivas-Erzincan Kalkınma Projesi	2004 - 2013	49.875	
Tarım Reformu Uygulama Projesi (ARİP)	2005 - 2008		Tarımsal destekleme politikalarında değişim öngören projedir. Mevcut tarımsal desteklerin farklı başlıklar altında verilmesi sağlanmıştır.
Tarımsal Amaçlı Kooperatif Projeleri	2003 - 2012	1.049.932	Tamamlanan
Tarımsal Üretici Örgütlerinin Rekabet Gücünün Geliştirilmesi Prj.	2014 - 2016	2.300	Devam eden
Televizyon Yoluyla Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi (YAYÇEP)			Proje kapsamında çiftçilere yönelik bilgilendirme filmleri hazırlanıyor. Kırsal kesime doğrudan kaynak transferi yok.
Hayvancılık Yatırımlarının Desteklenmesi Programı	2012 - 2017	398.771	GAP, DAP, KOP, DOKAP Bölgelerinde hayvancılık yatırımlarına hibe desteği verilmektedir.
Özyeğin Vakfı Kavar ve Ravanda Havzası Projeleri			Kamu projesi değil.

4.7.7 Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP)

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı, 2006-2010 Tarım Stratejisi çerçevesinde; tarım üreticilerinin, kırsal alanda bireysel veya bir arada yapacakları öz sermayeye dayalı tarım ürünlerinin depolanması, işlenmesi ve ambalajlanmasına yönelik ekonomik faaliyetler ve altyapıya yönelik yatırım projelerinin desteklenmesini amaçlamaktadır.

Programın uygulanmasına 2006 yılında, Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı sonucunda elde edilen deneyim kullanılarak, Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı kapsamındaki 16 il dışındaki 65 ilde başlanmıştır ve halen 81 ilde devam etmektedir.

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının desteklenmesi programı aşağıdaki amaçları içermektedir:
- Kırsal alanda gelir düzeyinin yükseltilmesi ile alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması,
- Tarımsal pazarlama altyapısının geliştirilmesi,
- Tarımsal makine kullanılmasının artırılması,
- Gıda güvenliğinin güçlendirilmesi,
- Basınçlı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması,
- Yürütülmekte olan kırsal kalkınma projeleri etkinliklerinin artırılması,
- Kırsal toplumda belirli bir kapasitenin oluşturulması,
- Tarımsal üretim ve tarımsal sanayi entegrasyonunun sağlanması için küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi.

Program çerçevesinde kırsal alanda ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak için, gerçek ve tüzel kişilerin ekonomik faaliyete yönelik yatırımları, makine ve ekipman alımı ve yerinde montajı ile bireysel sulama makine ve ekipman alımları ile yerinde montajı desteklenmektedir.

Tablo 34. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Genel Durumu

		Adet	Hibe (TL)
2007-2013 Makine Ekipman Destekleri	Alet-Ekipman	261.149	993.161.940
	Tarla İçi Sulama	8.896	128.018.907
Toplam		**270.045**	**1.121.180.847**
2005-2014 Tamamlanan Ekonomik Yatırımlar	Ekonomik Yatırımlar	4.820	1.016.931.972
	T. Basınçlı Sulama	630	98.951.953
Toplam		**5.450**	**1.115.883.925**
Desteklenen Projelere Ödenen Toplam Hibe			**2.237.064.772**

4.7.7.1. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımların Desteklenmesi

Tarıma dayalı ekonomik yatırımların desteklenmesindeki amaç; doğal kaynaklar ve çevrenin korunmasını dikkate alarak, kırsal alanda gelir düzeyinin yükseltilmesi, tarımsal üretim ve tarıma dayalı sanayi entegrasyonunun sağlanması için küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi, tarımsal pazarlama altyapısının geliştirilmesi, gıda güvenliğinin güçlendirilmesi, kırsal alanda alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması, yürütülmekte olan kırsal kalkınma çalışmalarının etkinliklerinin artırılması ve kırsal toplumda belirli bir kapasitenin oluşturulmasıdır.

Ekonomik yatırımlar destekleme programı yatırım konuları

1. Tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik yeni tesislerin yapımı,
2. Tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik mevcut faal olan veya olmayan tesislerin kapasite artırımı ve teknoloji yenilenmesi,
3. Tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik kısmen yapılmış yatırımların tamamlanması,
4. Alternatif enerji kaynakları kullanan yeni seraların yapımı,
5. Tebliğ kapsamında bulunan konularla ilgili tarımsal faaliyetlere yönelik yapılmış veya yapılacak tesislerde ayrıca 3 dekardan küçük olmaması şartıyla örtü altı kayıt sistemine kayıtlı mevcut modern seralarda kullanılmak üzere; alternatif enerji kaynaklarından jeotermal ve biyogazdan ısı ve/veya elektrik üreten tesisler ile güneş ve rüzgar enerjisinden elektrik üreten tesislerin yapımı,
6. Tarımsal üretime yönelik modern sabit yatırımlar,
7. Hayvansal orjinli gübre işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması,

Kimler Başvuruda Bulunabilir

Bu programa, Bakanlık tarafından oluşturulan çiftçi kayıt sistemine veya Bakanlık tarafından oluşturulmuş diğer kayıt sistemlerine kayıtlı gerçek ve tüzel kişiler başvuru yapabilmektedir. Bu kapsamda, kollektif şirket, limited şirket ve anonim şirket şeklinde kurulmuş olan şirketler ve bunların aralarında oluşturdukları ortaklıklar, tarımsal amaçlı kooperatifler, birlikler ile bunların üst birlikleri, ekonomik yatırım konularına tüzel kişilik olarak başvurabilirler.

Hibeye Esas Proje Tutarı

Ekonomik yatırımlar için hibeye esas proje tutarı 2011 ve 2012 yıllarında gerçek kişiler için 150.000, tüzel kişiler için 600.000 lira olarak 81 il de uygulanmıştır.

2013 yılında hibeye esas proje tutarı gerçek kişiler için 300.000, tüzel kişiler için 800.000 lira olmuş ve 81 il de uygulanmıştır.

2014 yılında ise ekonomik yatırım konularında hibeye esas proje gideri;

Bitkisel ürün işlenmesi, paketlenmesi ve depolanmasına yönelik yatırımlardan yaş meyve sebze tasnif, paketleme ve depolama yatırımları için 3.000.000 lira, tohum işleme, paketleme ve depolama yatırımları için 3.000.000 lira, bunun dışında kalan yatırımlar için 1.000.000 lira, hayvansal ürün işlenmesi, paketlenmesi ve depolanmasına yönelik yatırımlara 3.000.000 lira, su ürünleri işlenmesi, paketlenmesi ve depolanmasına yönelik yatırımlara 3.000.000 lira, hayvansal orjinli gübre işlenmesi, paketlenmesi ve depolanmasına yönelik yatırımlara 2.000.000 lira, alternatif enerji kaynakları kullanan yeni seraların yapımına yönelik yatırımlara 3.000.000 lira, soğuk hava deposu yapımına yönelik yeni yatırımlara 1.000.000 lira, çelik silo yapımına yönelik yeni yatırımlara 1.000.000 lira, tebliğ kapsamında bulunan konularla ilgili tarımsal faaliyetlere yönelik yapılmış veya yapılacak tesislerde kullanılmak üzere; alternatif enerji kaynaklarından jeotermal ve biyogazdan ısı veya elektrik üreten tesisler ile güneş ve rüzgar enerjisinden elektrik üreten tesislerin yapımına yönelik yeni yatırımlara 3.000.000 lira, tarımsal üretime yönelik modern sabit yatırımlardan mantar yetiştiriciliği ve kültür balıkçılığına yönelik sabit yatırımlara 1.000.000

lira, büyükbaş hayvan yetiştiriciliğine yönelik sabit yatırımlara 1.500.000 lira, küçükbaş ve kanatlı hayvan yetiştiriciliğine yönelik sabit yatırımlarda 1.000.000 lira olmuştur. Hibeye esas proje tutarının yüzde 50'sine hibe yoluyla destek verilmiştir.

2014 yılında 81 il yerine konularına göre desteklenecek iller şu şekilde belirlenmiştir. Program çerçevesinde Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Hatay, Isparta, Mersin, Kars, Kastamonu, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muş, Nevşehir, Ordu, Samsun, Sivas, Tokat, Trabzon, Şanlıurfa, Uşak, Van, Yozgat, Aksaray, Karaman, Ardahan illerinde;

- Yaş meyve sebze tasnif, paketleme ve depolama yatırımları hariç bitkisel ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması,
- Hayvansal ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması konusunda sadece ham derinin işlenmesi,
- Soğuk hava deposu,
- Çelik silo,
- Hayvansal orijinli gübre işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması,
- Alternatif enerji kullanan yeni sera,
- Alternatif enerji üretim tesisleri konularında yapılacak yatırımlar.

Adana, Adıyaman, Antalya, Artvin, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Bolu, Edirne, Eskişehir, Gaziantep, Gümüşhane, Hakkari, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kırklareli, Kırşehir, Kocaeli, Muğla, Niğde, Rize, Sakarya, Siirt, Sinop, Tekirdağ, Tunceli, Zonguldak, Bayburt, Kırıkkale, Batman, Şırnak, Bartın, Iğdır, Yalova, Karabük, Kilis, Osmaniye ve Düzce illerinde ise;

- Bitkisel ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması,
- Hayvansal ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması,
- Su ürünlerinin işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması,
- Soğuk hava deposu,
- Çelik silo,
- Hayvansal orijinli gübre işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması,
- Alternatif enerji kullanan yeni sera,
- Alternatif enerji üretim tesisleri
- Tarımsal üretime yönelik modern sabit yatırımlar desteklenmiştir.

2005 yılında başlatılan program kapsamında bu güne kadar 8 etap halinde 5.450 proje desteklenerek bugüne kadar 1.114.283.968 TL. hibe desteği ödemesi yapılmıştır.

4.7.7.2.Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Bireysel Sulama Makine ve Ekipman Alımlarının Desteklenmesi

Bireysel sulama makine ve ekipman alımlarının desteklenmesindeki amaç; tarımsal faaliyetler için geliştirilen modern basınçlı bireysel sulama makine ve ekipmanlarının üreticiler tarafından kullanımını yaygınlaştırarak; daha kaliteli ve pazar isteklerine uygun üretim yapılmasını sağlamak, iş gücünü azaltmak ve üretim maliyetlerini düşürerek üreticilerin gelir düzeyinin yükseltilmesidir.

Bireysel sulama makine ve ekipman alımı destekleme programı yatırım konuları

1. Tarla içi damla sulama sistemi kurulması,
2. Tarla içi yağmurlama sulama sistemi kurulması,
3. Tarla içi mikro yağmurlama sulama sistemi kurulması,
4. Lineer sistem yağmurlama sulama makinesi alınması,
5. Center pivot sistem yağmurlama sulama makinesi alınması,
6. Tamburlu sistem yağmurlama sulama makinesi alınması,
7. Güneş enerjili sulama sistemleri kurulması,

Kimler Başvuruda Bulunabilir

Bireysel sulama makine ve ekipman alımı destekleme programına, Bakanlık tarafından oluşturulan çiftçi kayıt sistemine kayıtlı gerçek ve tüzel kişiler başvuru yapabilmektedir. Bu kapsamda, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununda tanımlanan kollektif şirket, limited şirket ve anonim şirket şeklinde kurulmuş olan şirketler, kuruluş tüzük ve sözleşmelerinde belirtilen çalışma konularına uygun olması şartı ile tüzel kişilik olarak başvurabilir. Gerçek kişiler ve yukarıda belirtilen şirketler kendilerine ait arazilerde veya en az 3 yıl ve üzeri süreyle kiralama yaparak başvuru yapabilirler. Sulama kooperatifleri ve tarımsal kalkınma kooperatifleri de ana tüzüklerinde tarımsal üretim yapabileceklerinin yer alması şartıyla, kendilerine ait arazilerde veya kamu arazilerinden en az 10 yıl ve üzeri kiralama yaparak tüzel kişilik olarak başvuru yapabilirler. Belirtilen yatırım konularından yararlanmak üzere sadece birisi ve tek bir parsel için başvuru yapabilir. Program tüm illerde uygulanmaktadır.

Hibeye Tutarı

Hibeye esas mal alım tutarı 2012 yılında gerçek kişiler için 50.000 lira, tarımsal amaçlı şirketler için 100.000 lira ve sulama kooperatifleri ve Köylere Hizmet Götürme Birlikleri için 200.000 lira olarak 81 il de uygulanmıştır.

2013 ve 2014 yıllarında gerçek kişiler için 100.000 lira, tüzel kişiler için 200.000 lira olarak 81 il de uygulanmıştır.

Hibe sözleşmesinde belirlenen hibeye esas mal alım tutarının KDV hariç yüzde 50'si hibe yoluyla program kapsamında desteklenmektedir.

KKYDP, Bireysel Sulama Makine ve Ekipman alımlarının desteklenmesi tebliği kapsamında 2014 yılı sununa kadar toplam 9.525 projeye 227 Milyon TL. hibe desteği sağlanarak yaklaşık 840.000 dekar alanda basınçlı sulama sistemlerinin kurulumu sağlanmıştır.

Tablo 35. KKYDP Kapsamında Sulama Destekleri

	Proje Sayısı	Hibe (TL)	Alan (da)	Üretici Sayısı
Tarla İçi Sulama (Makine Ekipman	8.896	128.018.907	560.649	8.896
T. Basınçlı Sulama (Ekonomik Yatırımlar)	630	98.951.953	281.225	55.653
Toplam	**9.526**	**226.970.860**	**841.874**	**64.549**

4.7.7.3. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Makine ve Ekipman Alımlarının Desteklenmesi

Makine ekipman alımlarının desteklenmesindeki amaç; tarımsal faaliyetler için geliştirilen yeni teknolojilerin üreticiler tarafından kullanımını yaygınlaştırarak daha kaliteli ve

pazar isteklerine uygun üretim yapılmasını sağlamak, zor şartlarda ve bedenen çalışan üreticilerimizin işlerini kolaylaştırmak ve üretim maliyetlerine katkı vererek uluslararası düzeyde rekabet edilebilirliğini sağlamaktır.

Makine ekipman alımı destekleme programı yatırım konuları

1. Anıza doğrudan ekim makinesi,
2. Arıcılık makine ve ekipmanı,
3. Balıkçı gemilerinde soğuk depo,
4. Balya makinesi,
5. Bahçe traktörü,
6. Biçerbağlar,
7. Biçerdöver ürün hasadında kullanılan verim ölçer kiti,
8. Canlı balık nakil tankı,
9. Çayır biçme makinesi,
10. Çeltik fide dikim makinesi,
11. Çiftlik gübresi dağıtma makinesi,
12. Dal parçalama makinesi,
13. Diskli tırmık,
14. Dip kazan,
15. El traktörü,
16. Fındık toplama makinesi,
17. File sisteminin kurulması,
18. Güneş kolektörü,
19. Kimyevi gübre dağıtma makinesi,
20. Mibzer,
21. Mini yükleyici,
22. Motorlu tırpan,
23. Pamuk toplama makinesi,
24. Pancar söküm makinesi,
25. Patates söküm makinesi,
26. Pülverizatör,
27. Sap parçalama makinesi,
28. Sap toplamalı saman makinesi,
29. Silaj makinesi,
30. Sıra arası çapa makinesi,
31. Su ürünlerinde buzlama makinesi,
32. Su ürünleri için kuluçka dolabı,
33. Süt sağım ünitesi ve soğutma tankı,
34. Süt analiz cihazı,
35. Tambur filtre,
36. Taş toplama makinesi,
37. Tarım römorkları,
38. Toprak frezesi,
39. Yem hazırlama makinesi,
40. Zeytin hasat makinesi.

Kimler Başvuruda Bulunabilir

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklemesi Programı Makine ve Ekipman alımı programına, Bakanlık tarafından oluşturulan çiftçi kayıt sistemine veya Bakanlık tarafından oluşturulmuş diğer kayıt sistemlerine kayıtlı gerçek ve tüzel kişiler, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununda tanımlanan kollektif şirket, limited şirket ve anonim şirket şeklinde kurulmuş olan şirketler ve Tarımsal amaçlı kooperatif, birlikler ve bunların üst birlikleri programdan yararlanmak üzere başvuru yapabilmektedir

Hibeye Desteği Oranı

2011 yılında hibeye esas tutar gerçek kişiler için mal başına 50.000 lira ve tüzel kişiler için mal başına 100.000 liradır. Basınçlı sulama sistemleri başvurularında gerçek kişiler için 100.000 lira ve tüzel kişiler için 200.000 liradır.

2012 yılında hibeye esas yatırım tutarı gerçek kişiler için mal başına 50.000 lira ve tüzel kişiler için mal başına 100.000 liradır. Ancak sadece süt üretici birlikleri 100.000 TL'lik yatırım tutarı kadar birden fazla süt soğutma tankı alabilirler.

2013 yılında hibeye esas mal alım tutarı gerçek kişiler için 100.000 lira ve tüzel kişiler için 200.000 liradır.

2014 yılında hibeye esas yatırım tutarı gerçek kişiler için mal başına 50.000 lira, tüzel kişiler için mal başına 100.000 liradır. Ancak süt üretici birlikleri, damızlık sığır yetiştiricileri birlikleri, koyun-keçi yetiştiricileri birlikleri, hayvancılık kooperatifleri üst birlikleri ve tarımsal amaçlı kooperatifler 100.000 liralık yatırım tutarı kadar birden fazla süt soğutma tankı alabilirler. Hibeye esas yatırım tutarının yüzde 50'si hibe yoluyla desteklenir.

Program kapsamında 2007 yılından bugüne kadar 39 çeşit makine ekipmandan oluşan toplam 270.045 adet makine ekipman alımı desteklenmiş ve bu makine-ekipmanlara toplam olarak 1.121.180.847 TL hibe desteği verilmiştir.

4.7.8 Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı

Yasal Dayanak Ve Stratejik Amaçlar

1085/2006 sayılı IPA Konsey Tüzüğü, AB'nin daha önceden uygulamış olduğu PHARE, ISPA, SAPARD, Türkiye Katılım Öncesi Aracı ve CARDS programlarının yerini almıştır. Yeni tüzükte katılım öncesi desteğin temel amaç ve öncelikleri ortaya konulmakta ve IPA bileşenleri tanımlanmaktadır. Bu kapsamda, desteğin çerçevesi 5 bileşen ile ortaya çıkmaktadır:

I. Geçiş yardımı ve kurumsal yapılanma
II. Sınır ötesi işbirliği
III. Bölgesel kalkınma
IV. İnsan kaynakları gelişimi
V. Kırsal kalkınma

Kırsal Kalkınma Bileşeninin amacı, politika geliştirme ve Topluluğun Ortak Tarım Politikası'nın uygulanması ve idaresi için hazırlıkların tamamlanmasını desteklemektir. Desteğin genel amacı; aday ülkede tarım sektörünün ve kırsal alanların sürdürülebilir adaptasyonuna

katkı sağlanması ve Ortak Tarım Politikası ile Kırsal Kalkınma Politikası kapsamındaki topluluk mevzuatının uygulanmasına hazırlık çalışmalarına katkı sağlamaktır.

Desteğin verilmesi ile; Avrupa Birliği'nin 1698/2005 sayılı Konsey Tüzüğünde öngörüldüğü üzere 2007-2013 döneminde Avrupa Kırsal Kalkınma Tarımsal Fonu (EAFRD) aracılığıyla finansmanı yapılan, AB Üye Devletleri uygulamalarına benzer faaliyetlerin finansmanına katkı sağlanacaktır.

IPARD Programının stratejik amaçları:

• Hedeflenen yatırımlar vasıtasıyla tarım sektörünün (işleme dahil) sürdürülebilir modernizasyonuna katkı sağlanması,

• Genişleme Paketinde belirtildiği üzere; gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı, çevre ve diğer standartlara ilişkin AB müktesebatının üstlenilmesinin teşvik edilmesi,

• Kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlanması,

• Yerel kırsal kalkınma stratejileri ve tarım-çevre tedbirlerinin uygulanması için hazırlık faaliyetlerinin yapılmasıdır.

Türkiye için IPA Kırsal Kalkınma Programı (IPARD Program) ülkenin kırsal kalkınma bağlamında katılım öncesi dönemdeki öncelikleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Bu çerçevede 2007-2013 yıllarını içeren 9uncu Kalkınma Planı, 2006-2010 yıllarını içeren Tarım Stratejisi ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi öncelikleri yanında Avrupa Birliği Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi'nin stratejik öncelikleri de dikkate alınmıştır. AB'nin 1085/2006 IPA Konsey Tüzüğü ve tüzüğün uygulanması esaslarını içeren 718/2007 sayılı IPA Uygulama tüzüğü Programın dayanağını oluşturmaktadır.

IPARD Kapsamında Destek Sağlanan Tedbirler

Avrupa Birliği (AB) tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere destek olmak amacıyla oluşturulan, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı'nın (Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA) Kırsal Kalkınma (Rural Development-RD) bileşeni olarak adlandırılan Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı, Avrupa Komisyonu tarafından 25 Şubat 2008 tarihinde onaylanmıştır.

IPARD Programı, 3 tedbir için 29 Ağustos 2011 tarihi itibariyle 17 ilde ve 2 Mart 2012 tarihi itibariyle 3 ilde (Erzurum, Ordu, Van) olmak üzere toplam 20 ilde uygulanmaya başlamıştır. IPARD Programı 2 faz halinde toplam 42 ilde uygulanmakta olup, 2. faz uygulama illeri için ulusal akreditasyon 28 Eylül 2012 tarihinde tamamlanmıştır. Kasım 2012'de gerçekleştirilen Avrupa Komisyonu denetimlerini takiben 2013 yılı Haziran ayında geri kalan 22 il için yetki devri alınmıştır. 501 Teknik Destek Tedbiri'nin uygulanmasına Komisyonun 26 Ağustos 2014 tarih ve C(2014)/6001 sayılı yetki devri kararını takiben başlanmıştır.

Bu üç tedbir sırasıyla;

• Tedbir 101: Tarımsal işletmelerin yeniden yapılandırılmasına ve topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar

• Tedbir 103: Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının yeniden yapılanmasına ve topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar
• Tedbir 302: Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik yatırımlardır.

IPARD-1 kapsamında 10 alt tedbire yönelik çağrıya çıkılmış, projeler değerlendirilmiş ve hayata geçirilmiştir.

• Süt Üreten Tarımsal İşletmeler (101-1)
• Et Üreten Tarımsal İşletmeler (101-2)
• Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-1)
• Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-2)
• Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-3)
• Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-4)
• Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi Ve Geliştirilmesi (302-1)
• Yerel Ürünler Ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi (302-2)
• Kırsal Turizm (302-3)
• Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi (302-4)

Bu kapsamda; ilk çağrıya (1. Çağrı) 01 Temmuz 2011 tarihinde, son çağrıya (13. Çağrı) ise 10 Kasım 2014 tarihinde çıkılmış, projeler kabul edilmiştir. Bu çağrı dönemlerinde en çok destek bütçesi 11. Ve 12. Çağrı dönemlerinde olmuştur.

Tablo 36. IPARD-1 Kapsamında çağrı ilanları ve toplam destek bütçesi

ÇAĞRI DÖNEMİ	ÇAĞRI TARİHİ	BAŞVURU KABUL TARİHİ	TOPLAM DESTEK BÜTÇESİ (TC + AB KATKISI) / €
1. Çağrı	01 Temmuz 2011	01 -26 Ağustos 2011	91.388.000
2. Çağrı	04 Temmuz 2011	05 Eylül-06 Ekim 2011	100.894.560
3. Çağrı	17 Ekim 2011	19 Aralık 2011- 16 Ocak 2012	106.020.000
4. Çağrı	19 Aralık 2011	01-29 Şubat 2012	74.774.800
5. Çağrı	01 Mart 2012	15 Mart-13 Nisan 2012	164.737.344
6. Çağrı	15 Mayıs 2012	18 Haziran-16 Temmuz 2012	124.430.542
7. Çağrı	24 Ağustos 2012	01-31 Ekim 2012	120.267.485
8. Çağrı	23 Kasım 2012	17 Aralık 2012-15 Ocak 2013	295.134.385
9. Çağrı	23 Ocak 2013	15 Şubat -26 Mart 2013	236.482.591
10.Çağrı	19 Nisan 2013	26 Nisan-6 Mayıs 2013	195.910.610
11. Çağrı	26 Ağustos 2013	30 Eylül 2013-8 Kasım 2013	512.713.338
12.Çağrı	15 Ocak 2014	10 Şubat-21 Mart 2014	488.772.128
13.Çağrı	10 Kasım 2014	12 Ocak-10 Şubat 2015	187.826.012

Kaynak: TKDK, IPARD İzleme Komitesi 12.resmi toplantısı, 4 Aralık 2014, Ankara.

IPARD Programı kapsamında 20 ilde (I. Faz iller) gerçekleştirilen 12 başvuru çağrısına; toplamda 6844 başvuru yapılmıştır. Bu illerden en çok başvuru alan iller sırasıyla Samsun , Sivas ve Amasya olup, en az başvuru alan iller ise sırasıyla Van, Trabzon ve Erzurum olmuştur.

IPARD Programı kapsamında 22 ilde (II: Faz iller) gerçekleştirilen 12 başvuru çağrısına; toplamda 4870 başvuru yapılmıştır. En çok başvuru alan iller sırasıyla Ankara, Kü-

tahya ve Aksaray olup, en az başvuru alan iller sırasıyla Muş , Ağrı ve Giresun olmuştur. 12 çağrı dönemi içerisinde, 5.845 başvuru ile en çok başvuru 11. çağrı döneminde gerçekleşmiştir. Bunun nedeni, traktör desteğinin bu çağrı döneminde kabul edilmesidir. Bu destek sonraki dönemde kaldırılmıştır.

12 çağrı dönemine kadar toplam olarak 11.714 proje başvurusu olmuştur.

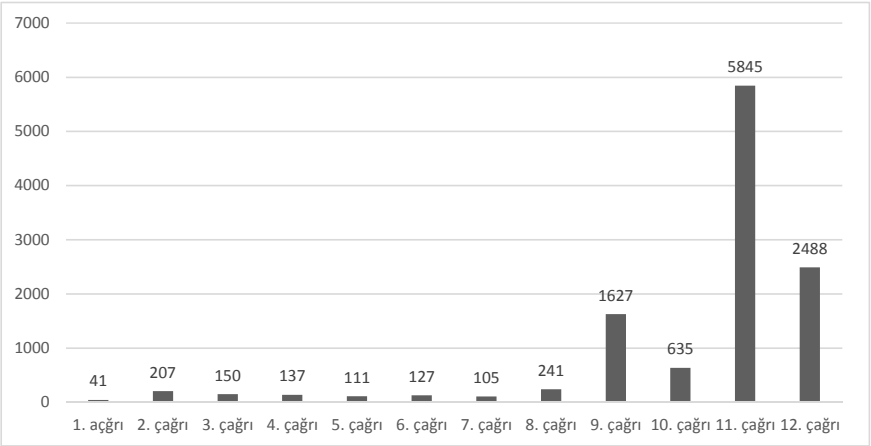

Şekil 1. Gelen Başvuruların Çağrı Dönemlerine Göre Dağılımı (adet)

12 çağrıya kadar geçen süreçte en fazla başvuru 7665 adet ile 302-1 tedbirine yapılmıştır. Bunu 1812 adet ile 101-2 tedbiri, 1154 adet ile de 101-1 tedbiri izlemiştir.

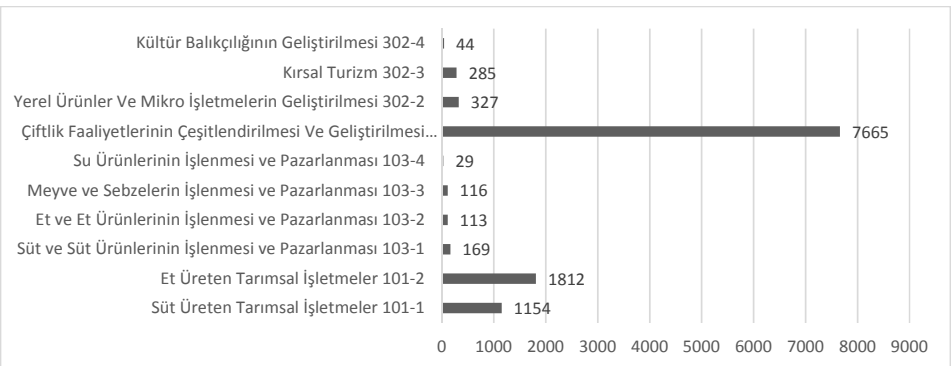

Şekil 2. Gelen Başvuruların Tedbirlere Göre Dağılımı (adet)

12 çağrı dönemi sonunda toplam olarak 7886 proje onaylanmış ve sözleşme imzalanmıştır. İmzalnan bu sözleşmelerin alt tedbirlere göre dağılımına bakıldığında; en fazla payı %71,57'lik payla 302-1 tedbirinin aldığı, bunu sırasıyla 101-2 tedbiri (%14,72) ve 101-1 tedbiri (%6,82) nin izlediği görülmektedir.

Tablo 37. Sözleşmelerin ve Destek Ödemelerinin Alt Tedbirlere Göre Dağılım

Alt Tedbirler	Sözleşme sayısı (Adet)	Oran (%)	Toplam Yatırım (TL)	Toplam Destek (TL)
Süt Üreten Tarımsal İşletmeler 101-1	538	6,82	910432218,8	565737712,4
Et Üreten Tarımsal İşletmeler 101-2	1161	14,72	1481471365	914587790,2
Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması 103-1	85	1,08	252989666,8	126300048,2
Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması 103-2	54	0,68	188221928,7	94111051,75
Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması 103-3	66	0,84	162519191,8	81304277,59
Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması 103-4	13	0,16	36468415,06	18189769,5
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi Ve Geliştirilmesi 302-1	5644	71,57	482048845,5	241022778,3
Yerel Ürünler Ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi 302-2	159	2,02	118266379,9	59115809,87
Kırsal Turizm 302-3	155	1,97	132122229,8	66061136,72
Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi 302-4	11	0,14	5715818,14	2857909
TOPLAM	**7886**	**100,00**	**3770256059**	**2169288283**

Kaynak: TKDK, IPARD İzleme Komitesi 12.resmi toplantısı, 4 Aralık 2014, Ankara.

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu verilerine göre; 12 çağrı döneminde toplam olarak 11714 başvuru yapılmış, bunların 7886'sı kabul edilerek sözleşmeye bağlanmıştır. Sözleşmeye bağlanan projelerin yatırım tutarı 3,770,256,059 Avro olup, ödenecek destek tutarı 786,474,668 Avrodur. Yapılan bütün bu yatırımlara Avrupa Birliğinin katkısı ise 589,856,001 Avrodur. Mevcut başvurular ve kabuller üzerinden bir hesaplama yapıldığında; ilk çağrı dönemlerinde başvuruların çok az bir kısmı kabul ediliyorken, son çağrı dönemlerinde özellikle verilen bilgilendirme çalışmaları ve danışman eğitimleri neticesinde kabul edilen proje sayılarının arttığı görülmektedir. En fazla başvurunun kabul edildiği dönem %78'lik kabul oranı ile 11. Çağrı dönemi olup, bunu traktör desteğine bağlamak mümkündür. Bu zaman kadar ki 12 çağrı döneminin toplamına bakıldığında ise proje kabul oranının %67,3 olduğu görülmektedir.

Tablo 38. Çağrı Dönemlerine Göre Yatırımlar ve Ödemelerde Son Durum

Çağrı	Alınan başvuru (A)	Sözleşmeye bağlanan proje (B)	Sözleşmeye bağlanan başvuru (%) (B/A)**	Toplam yatırım tutarı (Avro)	Ödenen destek tutarı (Avro)*	AB katkısı (Avro)
1. çağrı	41	4	9,8	2122077	471415	353561,47
2. çağrı	207	38	18,4	53116745	12200408	9150305,81
3. çağrı	150	73	48,7	97824803	24569372	18427029,19
4. çağrı	137	36	26,3	40417126	10064075	7548056,39
5. çağrı	111	36	32,4	39826607	10306829	7730121,84
6. çağrı	127	34	26,8	47406186	11360949	8520711,92
7. çağrı	105	32	30,5	43870532	11230869	8423151,95
8. çağrı	241	98	40,7	98837301	24121632	18091223,82
9. çağrı	1627	940	57,8	440508881	99616738	74712553,72
10. çağrı	635	404	63,6	127036154	27623454	20717590,2
11. çağrı	5845	4557	78,0	1221413919	233672706	175254529,7
*12. çağrı	2488	1634	65,7	1557875729	321236221	240927165,4
Toplam	**11714**	**7886**	**67,3**	**3770256059**	**786474668**	**589856001,3**

Kaynak: TKDK, IPARD İzleme Komitesi 12.resmi toplantısı sunuları, 4 Aralık 2014, Ankara. * 27 Kasım 2014 tarihine kadar ki veriler (PDSK verileri dahil edilmiştir). ** Mevcut verilerden tarafımızca hesaplanmıştır.

En az proje alan illerin gerekçesi aşağıda ifade edilmektedir;

• Proje hazırlama konusunda sağlanan danışmanlık hizmetinin yetersizliği,
• İl düzeyinde yatırım iştahının dış nedenlere (güvenlik, teknik altyapı, vb.) bağlı olarak az olması,
• IPARD Programı illeri ile kıyaslandığında ekonomik seviyenin / gelir seviyesinin göreceli az olması,
• Projeye dayalı yatırım yapma kültürünün az gelişmiş olması; bu konudaki potansiyelin yetersiz oluşu,
• Hayvansal işletmelerin çok küçük aile işletmeleri (geçimlik) olması,
• Olumsuz coğrafik koşullar ve hava şartları,
• 2011 yılında Van ilinde yaşanan deprem.

En az proje imzalayan iller gerekçesi aşağıda ifade edilmektedir;

• Proje hazırlama konusunda sağlanan danışmanlık hizmetinin yetersizliği,
• Eş finansman şartları nedeniyle, proje yapacak olan üreticilerde nakit para sıkıntısının olması
• Hatay ilinde tarıma dayalı sanayi altyapısının gelişmemiş olması.

Tablo 39. Başvuruların ve Sözleşme İmzalanan Projelerin İllere Göre Dağılımı

	İller	(Sayı Adet)
En çok proje alan iller	Samsun	812
	Ankara	681
	Sivas	650
En az proje alan iller	Muş	50
	Ağrı	56
	Van	64
En çok sözleşme imzalayan iller	Samsun	672
	Sivas	469
	Kütahya	428
En az sözleşme imzalayan iller	Muş	37
	Hatay	34
	Van	36

Kaynak: TKDK, IPARD İzleme Komitesi 12.resmi toplantısı, 4 Aralık 2014, Ankara.

IPARD 2 Programı

Avrupa Komisyonu yetkilileri 2014-2020 IPARD II Programı' nın onaylandığını aşağıda özeti verilen Komisyon mektubu vasıtasıyla ilan etmiştir;

Türk yetkilileri tarafından Ekim 2014 tarihinde sunulmasının ardından 9 Aralık 2014 tarihinde alınan IPA Komitesi tarafından onaylanan 2014-2020 IPARD II Programı, Avrupa Komisyonu tarafından IPA II spesifik amaç ve mali yardım tematik öncelikleri göz önünde bulundurularak uygun bulunmuş ve 27.01.2015 tarihli ve 337 sayılı Komisyon kararı ile 2014-2020 Türkiye Çok Yıllı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD II Programı) onaylanmıştır. Komisyon kararının sonucunda 801.000.000 Avro tutarındaki AB katkısı aşağıda bahsi geçen sektörlerde kullanılmak üzere Türkiye Cumhuriyeti' ne tahsis edilmiştir;

• Tarımsal İşletmelerin fiziksel varlıklarına yönelik yatırımların desteklenmesi
• Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasına yönelik fiziksel varlıkların desteklenmesi
• Tarım çevre iklim ve organik tarım tedbiri
• Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanmasının desteklenmesi-LEADER Yaklaşımı
• Kırsal Kamu Altyapı Yatırımlarının desteklenmesi
• Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme
• Teknik Destek (Bu tedbirin faydalanıcısı Yönetim Otoritesi olarak Genel Müdürlüğümüzdür ve Yönetim Otoritesinin tanıtım, değerlendirme, izleme, raporlama İşlevleri ve LEADER yaklaşımı bu tedbirden desteklenecektir)

IPARD II Programı için tahsis edilen fonların kullanımı TKDK'nın Komisyon denetçileri tarafından resmi bir değerlendirmeye tabi tutulmasının ardından başlatılacaktır. IPARD II Programının uygulaması 2015 yılı sonu-2016 yılı başında başlatılacaktır.

IPARD 2 Programındaki Yenilikler

• Yeni Programda uygulanmaya başlanacak olan Kırsal Altyapı tedbiri kapsamında yerel idarelere yenilenebilir enerji konusunda hibe desteği verilecektir. Bu destek ile yerel idarelerin yaşadığı enerji maliyetleri problemlerinin çözüme katkıda bulunma amacını taşımaktadır.

• Yeni program ile Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme tedbiri kapsamında mantar yetiştiriciliği desteği, makine parkları ve yenilenebilir enerji destekleri verilecektir. Mantar yetiştiriciliği desteği, potansiyel faydalanıcıların talepleri; yenilenebilir enerji desteği, fosil yakıtların tükenmekte oluşu, alternatif enerji kaynaklarına ihtiyacın artışı ve AB'nin konuya ilişkin ciddi adımları; makine parkları ise kırsal alanda iş geliştirme konusunda temel öneme sahip olması dikkate alınarak eklenmiştir.

• Tarım Veri Sistemine yönelik çalışmalar tamamlandığında üretici gruplarının kuruluma destek tedbiri için akreditasyon çalışmaları da başlayacaktır.

• Tarımsal İşletmelerin Kurulumuna yönelik destekler kapsamında yumurta tavukçuluğuna da destek verilecektir.

• Süt ve et üretimine yönelik olarak da manda yetiştiriciliği desteği verilecektir.

• IPARD 2 Programına yeni eklenen Danışmanlık Hizmetleri ve Eğitim tedbirlerinin ise kapasite geliştirme çalışmaları tamamlandıktan sonra uygulanması için çalışmalar yapılacaktır.

IPARD Programı Genel Değerlendirme ve Beklentiler

IPARD-I programı verilerine bakıldığında başvuruların %67'sinin sözleşmeye bağlandığı, geriye kalan %33'ünün kabul edilmediği görülmektedir. Proje faydalanıcıları proje hazırlarken danışmanlık firmalarına ciddi paralar ödemektedirler. Dolayısıyla projenin kabul edilebilir şekilde hazırlanmaması veya reddedilmesi hem bu paraların boşa gitmesine, hem proje hazırlatanların programa olan inançlarının yok olmasına hem de başkalarının da bu programa katılmamaları şeklinde bir propaganda yapılmasına neden olabilecektir.

Örneğin projesi reddedilen bir faydalanıcı "bu programa başvurmayın ben başvurdum kabul edilmedi, danışmanlara boşa para vermeyin nasılsa kabul edilmiyor, kabul edilmesi çok zor bir program" şeklinde yapılacak bir kara propagandanın yol açacağı zararın düzeltilebilmesi için çok ciddi eğitim ve yayım çalışmasına ihtiyaç duyulacaktır. O nedenle mümkün olduğunca kabul edilebilirliği yüksek proje hazırlayacak altyapının oluşturulmasına ve kaynakların israf edilmesinin önüne geçilmesine çalışılmalı, bu konudaki altyapı çalışmaları artırılmalıdır.

IPARD projesi hazırlayacak danışmanların akreditasyonu, proje hazırlayacak danışmanların "IPARD Proje hazırlama sertifikasyon kurslarına katılımı" gibi zorunluluklar, projelerin istenilen şekilde hazırlanması, meydana gelebilecek mağduriyetlerin ve kaynak israfının önlenmesi açısından faydalı olacaktır.

Tüm faydalanıcıları hedef alan yayım çalışmalarının yanında "Potansiyel faydalanıcılar" belirlenerek, onlara yönelik özel bilgilendirmeler yapılmalıdır.

Programın ana amacı kırsalda işletmelere pazara dönük, rekabetçi bir yapı kazandırılması, bu işletmelerin mümkün olduğunca AB standartlarına uydurulmasıdır. Dolayısıyla öncelikli hedef; "ne kadar AB standartlarında işletme kuruldu" yerine "ne kadar işletme AB standartlarına uyumlu hale getirildi" şeklinde belirlenmelidir. Kaynakların sınırlı olması da dikkate alınarak öncelikle yeni işletmelerin kurulması yerine, rehabilitasyona ihtiyaç duyan mevcutların bu kaynakları kullanmasına yönelik çalışma yapılmalı, gerekirse işletmesini yenileyenlere "artı bir puan" verilme yöntemi denenmelidir.

Programa başvuru işletmelerin sermaye yapılarıyla birebir ilişkilidir. AB standartlarında üretim yapamayan işletmelerin rehabilite edilmesi için öz sermayeye veya kredi kaynaklarına ihtiyaçları vardır. Parası olan kişiler zaten sıfırdan işletme kurabilmekte, krediye de kolayca ulaşabilmekte dolayısıyla bu programdan kolayca faydalanabilmektedir. Asıl sorun parası olmayan ama bu programa da ihtiyaç duyan işletmelerdir. Bu nedenle bu tür işletmelerin sermaye ihtiyaçlarını (kredi kaynakları vb.) karşılayabilecek ve ödemesini kolaylaştırabilecek bir yöntem belirlenmelidir. Bugünkü kredi şartları bu programa başvuruyu imkânsız hale getirmektedir.

IPARD programı kırsala dönük uygulanan birçok programla da çakışmaktadır. Kırsal kalkınma ajansları, Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi gibi birçok program bu kapsamda değerlendirilebilir. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde (2014-2020) bu konuya değinilmekte ve "Kırsal alana yönelik olarak IPARD Programı kapsamında verilen hibe desteklerle paralellik gösteren diğer ulusal ve uluslararası destekler IPARD Programı desteklerini olumsuz etkilemeyecek şekilde tamamlayıcılık ilkesine uygun olarak yapılandırılacaktır. Tüm kamu kurum ve kuruluşları bunu münhasıran gözetecektir" denilmektedir. Olayın gözetmekten ziyade tüm ilgili kurumların katılımıyla oluşturulacak bir üst kurul tarafından rutin aralıklarla takip edilmesi ve yönlendirilmesi, bahsedilen hususta başarı şansını daha fazla artıracaktır.

KAYNAKLAR

1-https://ipard.tarim.gov.tr/ipardprg.aspx
2-IPARD İzleme Komitesi 12. Resmi Toplantısı, 4 Aralık 2014, Ankara

5. TARIMDA GİRDİ KULLANIMI VE GİRDİ FİYATLARI

5.1.Tohumculuk

Bitkisel üretimde verim ve kaliteyi doğrudan etkileyen faktörlerden bir tanesi tohumluktur. Diğer bitki yetiştirme tekniklerindeki değişmelere fazla bağımlı olmayan ve karmaşık bir nitelik göstermeyen tohum teknolojisi, üretim üzerine olan etkisini oldukça açık, net ve doğrudan göstermektedir.

Dünyada ve ülkemizde ekim alanları giderek daralmaktadır. Ekim alanlarını artırarak üretimi çoğaltmak mümkün gözükmemektedir. Bu noktada üretimi artırmak için tüm girdilerin en iyi şekilde kombine edilerek çiftçiye sunulması önemlidir. Bu kombinasyondaki en önemli unsurlardan biri de ekolojiye uygun kaliteli tohumluk kullanımıdır. Tohum, üretimin başlangıç noktasıdır. Tohum, temel üretim girdisi olduğu gibi aynı zamanda tohumun kendisi tek başına bir gıda materyalidir ve verimliliğe etkisi en fazla olan girdilerden biridir. Bu nedenledir ki tohum üretiminin artırılması ve tohum ihtiyacımızın yurt içinden karşılanmasının sağlanması önem taşımaktadır.

5.1.1. Dünyada Tohumluk Ticareti

Tohumluk ticareti 1970'lere kadar dünya ticaretinde önemsiz seviyelerde kalmıştır. Tohumculuk endüstrisinin o zamanki uluslararası organizasyon yapısının zayıflığı, Ar-Ge imkânları, ülkesel tohumculuk düzenlemelerinin farklılığı gibi konular tohumluk dış ticaretini kısıtlayıcı unsurlar olarak öne çıkmışlardır. 1970'lerden sonra dünya tohumculuğu pek çok bakımdan değişim göstermiş ve 21. yüzyılın ilk yarılarında tüm dünyada kaliteli tohumluk üretimi, kullanımı, pazarlaması ve ticaretinde önemli gelişmeler olmuştur.

Uluslararası Tohum Federasyonu ISF verilerine göre 2012 yılında dünyada kullanılan tohumluğun ticari değerinin 45 milyar dolar civarında olduğu belirtilmektedir. ABD %27 oranıyla dünya tohum piyasası içinde ilk sırada yer alırken, Çin %22 ile ikinci sırada, %21'ini AB ülkeleri, %6'sını Brezilya, %5'ini Kanada, %4'ünü Hindistan, %3'ünü Japonya, %1,7'sini Türkiye ve %9'unu diğer ülkeler oluşturmaktadır. Dünya tohumluk ticaretinde ağırlıklı olarak tahıllar, yağlı tohum bitkileri, sebzeler, çiçekler ve çim bitkileri yer almaktadır.

5.1.2. Uluslararası Tohumculuk Kuruluşları

Uluslararası Tohumluk Ticaretinin oluşturulması, yeni bitki çeşitlerinin korunması, sertifikasyon sistemi gibi konularda faaliyet gösteren, ISF, ISTA, UPOV ve OECD gibi kuruluşlar bulunmaktadır. Ülkemiz üye olduğu bu kuruluşlarla yakın ilişkilerini sürdürmektedir.

ISF verilerine göre, 1970'li yılların sonunda yaklaşık 1 milyar dolar civarında olan uluslararası tohumluk ticareti, 1980'li yılların ortasından itibaren hızla artmaya başlamıştır. 2012 yılı itibariyle uluslararası toplam tohumluk ticareti yaklaşık 10,9 milyar dolara ulaşmıştır. Bu artış trendi halen aynı hızla devam etmekte olup, uluslararası tohumluk ticaretinin en önemli iki ayağı AB ülkeleri ve ABD'dir.

Uluslararası Tohum Federasyonu ISF (International Seed Federation)

1924 yılında kurulmuştur. Bu kuruluşun görevleri arasında tohumculuk alanında uğraş veren meslek kuruluşları, hükümet dışı organizasyonlar ve tohum şirketleri arasındaki ilişkileri düzenlemek, uluslararası tohumluk ticareti kurallarını belirlemek, üye şirketler

arasındaki anlaşmazlıklarda arabuluculuk ve hakemlik yapmak gelir. ISF her yıl farklı bir ülkede düzenlediği yıllık toplantısında tohum şirketleri için çok önemli bir ticaret ortamı hazırlamaktadır. Ülkemiz 1998 yılında ISF'ye üye olmuştur.

Tablo 40. Bazı Dünya Ülkelerinin Tohum Pazarı (milyon $)

Ülke	İç Pazar Değeri	İthalat	İhracat
ABD	12,000	1,312	1,531
Çin	9,950	268	251
Fransa	2,800	687	1,804
Brezilya	2,625	120	165
Almanya	1,170	700	727
Japonya	1,350	231	145
Hindistan	2,000	84	67
İtalya	767	422	315
Arjantin	990	95	150
Kanada	2,120	223	323
Hollanda	590	685	1583
Rusya	500	373	11
Macaristan	300	139	385
Türkiye	750	188	55
İsrail	50	49	126
Yunanistan	200	66	9
Güney Afrika	428	101	78
Mısır	140	53	3
İspanya	660	374	145

Kaynak: ISF (Uluslararası Tohum Federasyonu, 2012 verileri)

Uluslararası Tohumluk Test Birliği ISTA (International Seed Testing Assosiation)

1924 yılında tohum analizi ve çeşit safiyeti ve değerlendirme konularında üniformite ve metot birliği sağlamak amacıyla kurulmuştur. ISTA uluslararası tohumluk ticaretinde, tohum hareketlerinde üretim, paketleme, dağıtım ve kullanım faaliyetlerinde de etkilidir. Ülkemiz 1963 yılında ISTA sertifikasyon sistemine dahil olmuştur. Uluslararası Tohum Test Birliği (ISTA) tarafından düzenlenen 30. Uluslararası Tohumculuk Kongresi Antalya'da yapılmıştır.

Uluslararası Yeni Bitki Çeşitlerini Koruma Birliği UPOV (International Union for The Protection of New Varieties of Plants)

1961 yılında kurulmuştur. UPOV, üye ülkeler arasında çeşit deneme ve tescili ile ilgili uluslararası ilişkiler için bir örnek mutabakat anlaşması ortaya koymuştur. Anlaşmanın amacı, tanımlanmış şeffaf prensipler temelinde ıslahçıların fikri mülkiyet haklarını kabul ederek yeni bitki çeşitlerinin gelişimini teşvik etmektir.

Korumaya uygun olması için çeşitlerin belirli şartlara uygun, bilinen çeşitler olması, yeterli derecede uniform ve istikrarlı olması gerekmektedir. Yeni çeşitler, gıda üretimini sürdürülebilir şekilde yükselten, tarım sektöründeki geliri artırarak kapsamlı bir gelişmeye bağışlayan güçlü araçlardır. Türkiye 2007 yılında UPOV sözleşmesini kabul ederek 65. ülke olarak bu birliğe üye olmuştur.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü OECD (OECD Schemes for Certification)

Sertifikasyon için kendi programını ortaya koymuştur. Bu amaçla 1958'de Çayır Mer'a ve Yem Bitkileri Sertifikasyon sistemi, daha sonraki yıllarda çeltik dahil olmak üzere hububat, mısır, yağlı tohumlar, şeker pancarı, sebze tohumları ve orman ağaçlarının soy çoğaltımında kullanılan materyallerini sertifikasyon sistemine dahil etmiştir. Ülkemiz 1968 yılında OECD sertifikasyon sistemine dahil olmuştur. 1989 yılında bazı bitki türlerinde Avrupa Birliği ile Eşdeğerlilik hakkına sahip olan ülkemiz 2007 yılında bazı sebze tohumluklarında da OECD sistemine dahil olmuş ve AB eşdeğerliği 2012 yılına kadar uzatılmıştır. OECD Yıllık Tohum Toplantısı Mayıs 2011'de İstanbul'da yapılmıştır.

Ülkemizde tohum teknolojisi ve kalite testlerinde ISTA kuralları, uluslararası tohum ticareti ve çeşit sertifikasyonu konusunda OECD sistemi, yeni bitki çeşitlerinin tescili ve korunması ile ilgili teknik inceleme çalışmalarında UPOV ve AB teknik prensipleri uygulanmaktadır.

5.1.3. Dünyada ve Türkiyede Transgenik Tohum Çalışmaları

Günümüzde modern biyoteknoloji, verim artışı sağlamak için klasik bitki ıslahı programlarını tamamlayan ve destekleyen alternatif bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır. Gen teknolojisi kullanarak doğal süreçlerle elde edilmesi mümkün olmayan yeni nitelikler kazandırılmış organizmalar'' Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar'' (GDO) olarak adlandırılmaktadır.

Bu tip organizmalar herbisite ve böceklere direnç, erken ya da geç olgunlaşma, değiştirilmiş biyokimyasal içerikler ve soğuk, sıcaklık, kuraklık gibi abiyotik stres koşullarına dayanıklılık sağlanması gibi hedefler için kullanılmaktadırlar. Dünyada 1996 yılından itibaren transgenik ürünlerin ekim alanları artmıştır. Transgenik ürünlerin ekim alanı 2013 yılında 175,2 milyon ha alandır.

Tablo 41. Ülkeler Bazında Transgenik Bitkilerin Alanı

ÜLKE	GDO Ekim Alanı(Milyon Ha)
ABD	70,1
BREZİLYA	40,3
ARJANTİN	24,4
HİNDİSTAN	11
KANADA	10,8
ÇİN	4,2
PARAGUAY	3,6
GÜNEY AFRİKA	2,9
PAKİSTAN	2,8
URUGAY	1,5

Kaynak: ISAAA,2013

İspanya, Portekiz, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Romanya'da 2013 yılında toplam 138.734 ha alanda genetiği değiştirilmiş mısır ekimi yapılmıştır. Dünyada en fazla ekim alanına sahip 4 adet transgenik bitki vardır. Bunlar soya, mısır pamuk ve kanoladır. Dünyada genetiği değiştirilmiş soyanın ekim alanlarının toplam soya üretim alanları içerisindeki payı %79dur. Bu durum pamukta %70, mısırda %32 ve kanolada % 24 dür.

Ülkemiz genel olarak bitkisel biyoteknoloji, özelde ise genetik mühendisliği konularında oldukça yetersiz durumdadır. Bu teknolojinin biran önce ülkemiz çıkarlarına uygun olarak alınması, geliştirilmesi ve kullanılması önem taşımaktadır. Ülkemizde gen teknolojilerinde geç kalınmadan klasik ıslah etkinlikleri içerisinde kullanılması için geliştirilen görece daha basit yöntemler bulunmaktadır. Özellikle ıslah çalışmalarına hız kazandıracak olan melez bitkilerin belirlenmesi hastalık ve zararlılara karşı yapılacak seleksiyonlarda, bazı kalite özelliklerinin ve bitki mikro elementlerinin belirlenmesinde moloküler markör desteklerinden yararlanılması öncelikle ele alınabilecek konulardan bazılarıdır.

5.1.4. Türkiyede Tohumluk Üretim ve Dağıtımı

5.1.4.1 Tohumluk Üretimi

Ülkemizde, tohumluklarda özel sektör kuruluşları tohumluk üretim, işleme, depolama, ilaçlama, paketleme gibi alt yapı tesisleri ile Avrupa ülkelerindeki standartlara uygun tohumluk tesislerini kurarak, faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye tohumluk tedarik sistemi içerisinde kamu tohumculuk kuruluşları hâlihazırda buğday, arpa ve bazı yem bitkileri gibi açık tozlanan bitkilere odaklanan sınırlı bir üretim ve dağıtım faaliyeti içerisindedir.

Tablo 42. 2006-2013 Dönemindeki Bazı Tohumlukların Üretim Miktarları (Ton)

T Ü R L E R	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
BUĞDAY	211.848	210.044	158.452	227.852	315.676	410.766	327.924	421.588
ARPA	28.351	20.645	20.180	36.144	34.416	48.401	43.162	79.189
MISIR	16.107	14.592	34.097	28.921	35.234	31.338	32.796	38.576
ÇELTİK	3.241	3.645	3.410	5.025	5.521	8.649	8.627	7.629
HiBRİT AYÇİÇEĞİ	7.670	6.190	8.727	9.298	11.854	14.137	14.732	18.756
SOYA	969	752	1.274	1.169	1.982	2.274	2.248	3.699
YERFISTIĞI	61	100	50	30	70	114	147	171
ŞEKER PANCARI	582	1.448	947	1.005	466	1.479	1.166	896
PATATES	75.138	44.919	45.651	58.877	70.654	96.295	185.485	150.908
PAMUK	18.855	14.323	10.985	10.811	15.679	16.911	23.074	10.260
NOHUT	161	143	127	459	253	309	1.239	1.603
KURU FASULYE	19	3	3	3			62	54
MERCİMEK	628	1.113	380	38	107	589	894	2.078
KANOLA (KOLZA)	321	175	72	148	107	63	12	91
SEBZE	2.283	2.731	2.087	2.758	2.500	2.213	2.115	1576
SUSAM	1	1			1	14	0	3
YONCA	508	678	517	864	349	473	670	610
KORUNGA	929	125	698	22	56	200	2	12
FİĞ	2172	2206	2024	1.057	858	876	876	385
SORGHUM	2	5		263	180	6	12	24
SUDANOTU	21	25			0	0	1	11
SORGUMxS.OTU	192	335	5			220	120	120
ASPİR				248	397	269	250	750
YEM ŞALGAMI	2	5		1		14	12	55
YEMLİK PANCAR	21	11	8	18	26	33	44	8
ÇİM VE ÇAYIROTU	656	799	454	50	56	3	208	106
DİĞERLERİ	10				1.523	1.686	1024	4035
TOPLAM	**370.748**	**325.013**	**290.148**	**385.061**	**497.964**	**637.330**	**646.905**	**743.193**

Kaynak: BÜGEM

Son yıllar itibariyle, özel tohumculuk şirketleri bu türlerde de pazar paylarını önemli ölçüde arttırmaya başlamışlardır. Türkiye'de Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 2014 yılına kadar yetkilendirilmiş 497 tohumculuk kuruluşu bulunmaktadır. Büyük bir kısmını özel sektör firmalarının oluşturduğu bu kuruluşlar arasında sermaye yapısı, istihdam durumu, üretim ve işleme kapasitesi, çeşit geliştirme ve temini, ürün yelpazesi ve endüstriyel entegrasyon derecesi bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Tohumluk üretimimiz 2010 yılında 497.964 ton iken, 2013 yılına kadar %49,2'lik artışla 743.193 tona ulaşmıştır. 2007-2008 yıllarında kuraklığa bağlı olarak gerileyen tohumluk üretimi 2009 dan 2013 yıllarında sürekli artmıştır.

Buğday tohumluk üretimimiz 2010 yılında 315.676 ton olarak gerçekleşmiş iken 2010-2013 yılları arasında % 33,5 oranında artmış ve 421.588 tona ulaşmıştır.

Mısır tohumluk üretimimiz 2010 yılında 35.234 ton iken 2013 yılına kadar % 9,5 oranında artmış ve 38.576 ton olarak gerçekleşmiştir.

Çeltik tohumluk üretimine baktığımızda; 2010 yılında 5.521 ton olan çeltik tohumluk üretimi 2013 yılına kadar % 38,1 oranında artış göstererek 7.629 tona yükselmiştir.

2010 yılında 11.854 ton olan hibrit ayçiçeği tohumu üretimi, 2013 yılında %58,2 artış göstererek 18.756 ton olarak gerçekleşmiştir.

Soya tohumluk üretimimiz 2010 yılında 1982 ton iken 2013 yılına kadar %86,6 artışla 3.699 tona ulaşmıştır. 2010 yılında 466 ton olan şekerpancarı tohumluk üretimi ise 2013 yılına kadar %92,2 artışla 896 tona yükselmiştir.

2010 yılında 70.654 ton olan patates tohumluğu üretimimiz 2013 yılına kadar % 113,5 oranında artarak 150.908 tona ulaşmıştır.

Pamuk tohumluğu üretimi 2010 yılında 15.679 ton iken 2013 yılına kadar %34,5 oranında azalarak 10.482 tona düşmüştür.

2006 yılında 2.283 ton olan sebze tohumluğu üretimimiz 2010 yılında %9,5 artarak 2.500 tona, 2010 yılından itibaren % 36,9 azalış göstererek 2013 yılına 1.576 tona düşmüştür. Büyük oranda dışa bağımlı olduğumuz sebze tohumluğu üretimindeki bu azalış üzücüdür. Bu rakamlar yerli üretimimizin gelişmesi için destek vermemiz gerektiğini göstermektedir.

Nohut tohumluğu üretimimiz 2010-2013 yılları arasında 253 tondan 1.603 tona, mercimek tohumluğu üretimimiz 107 tondan 2.078 tona çıkmıştır. Kuru fasulye tohumluğu üretimimiz ise 2013 yılında 54 ton olarak gerçekleşmiştir.

2010 yılında 858 ton olan fiğ tohumu %55,1 oranında azalarak 2013 yılında 385 tona düşmüştür. Yonca tohumluğu ise %74,5 oranında artarak 349 tondan 610 tona yükselmiştir.

5.1.4.2. Tohumluk Dağıtımı

Ülkemizde tohumlukta karşılaşılan sorunların başında bu tohumlukların temininde ve dağıtımındaki aksaklıklar gelmektedir. Tohumluk üretim ve dağıtım sistemi belirli esaslara bağlanmıştır. Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM), ülkemiz tarım sektörünün en önemli girdilerinden olan sertifikalı tohumluk ve damızlık gibi materyallerin üretimi ve dağıtımı ana ekseninde faaliyet gösteren, tüzel kişiliğe sahip, faaliyetlerinde özerk bir İktisadi Devlet Teşekkülüdür. Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde kamu ve özel sektör aracılığı ile çiftçilere dağıtılmaktadır. Özel sektör dağıtım hizmetlerini bayilik sistemleri içerisinde gerçekleştirirken, kamu sektörü ise bu hizmeti Bakanlıkça görevlendirilen dağıtıcı kuruluşlar aracılığıyla yürütmektedir.

Tablo 43. Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Serin İklim Tahılları Tohumluk Dağıtım Miktarları (Ton) ve Türkiye İhtiyacını Karşılama Oranı

TÜRLER	2002	2005	2010	2011	2012 *	2013 *
Buğday	80.089	173.386	262.764	356.328	327.924	421.588
Arpa	4.127	21.643	31.822	41.265	43.162	79.189
Toplam	84.216	195.029	294.586	397.593	371.086	500.777
İhtiyacı Karşılama %	11,3	26,2	39,7	49	54	71

*Türkiye 2013-2013 yılları sertifikalı hububat tohumu dağıtım miktarı verilerine ulaşılamadığı için üretim verileri kullanılmıştır.

Kaynak: GTHB, 2013 TİGEM tohumculuk Sektör Raporu

Tablo 44. TİGEM'in Yıllar İtibariyle Serin İklim Tahılları Tohumluk Dağıtım Miktarları (Ton) ve Türkiye İhtiyacını Karşılama Oranı

TÜRLER	2002	2005	2010	2011	2012*	2013*
Buğday	72.059	151.721	156.925	153.513	150.209	152.681
Arpa	3.753	16.783	16.795	20.475	12.906	21.431
Tritikale	174	567	1.055	698	550	1.933
Hububat Toplam	75.986	169.071	174.775	174.686	163.665	176.045
Hububatta İhitiyacı Karşılama (%)	10,2	22,8	23,6	21,5	23,8	25,1
TİGEM in Dağıtımdaki Payı (%)	90,2	86,7	59,3	41,2	44,1	35,1

*Türkiye 2013-2013 yılları sertifikalı hububat tohumu dağıtım miktarı verilerine ulaşılamadığı için üretim verileri kullanılmıştır.

Kaynak: GTHB, 2013 TİGEM tohumculuk Sektör Raporu

Ülkemizde, TÜİK verilerine göre 2013 yılında 7,8 milyon hektar buğday, 2,7 milyon hektar arpa, 138 bin hektar çavdar, 93 bin hektar yulaf ve 35 bin hektar tritikale ekilişi yapılmıştır. Ülkemizin, 3 yılda bir yenileme hesabı ile her yıl 518 bin ton buğday, 181 bin ton arpa, 9 bin ton çavdar, 6 bin ton yulaf ve 2 bin ton tritikale olmak üzere toplam 717 bin ton sertifikalı hububat tohumluğuna ihtiyacı duyulmuştur. Ülkemizde 2013 yılında 422 bin ton buğday ve 79 bin ton arpa sertifikalı tohumluk üretimi yapılmış, ancak dağıtım verilerine ulaşılamamıştır. TİGEM ise 2013 yılında 153 bin ton buğday ve 21 bin ton arpa sertifikalı tohumluk dağıtımını gerçekleştirmiştir. Ülkemizde 2013 yılında üretimi yapılan tohumluğun tamamının dağıtıldığı varsayıldığında TİGEM'in ülkemiz tohumluk dağıtımında buğdayda %36 ve arpada %27 paya sahip olmuştur. TİGEM'in 2002 yılına göre sertifikalı hububat tohumluğu dağıtımı 2013 yılında %128 artmasına rağmen dağıtımındaki payı %35'e düşmüştür. Bu durum son yıllarda özel sektör firmalarının da sertifikalı hububat tohumu üretimi alanında hızlı bir şekilde geliştiğini göstermektedir.

Ülkemizde, TÜİK verilerine göre 2014 yılında 7,9 milyon hektar buğday, 2,7 milyon hektar arpa, 115 bin hektar çavdar, 94 bin hektar yulaf ve 34 bin hektar tritikale ekilişi yapılmıştır. Ülkemizin, 3 yılda bir yenileme hesabı ile her yıl 527 bin ton buğday, 185 bin ton arpa, 7,6 bin ton çavdar, 6,2 bin ton yulaf ve 2,3 bin ton tritikale olmak üzere 2014 yılında toplam 728 bin ton sertifikalı hububat tohumluğuna ihtiyaç duyulmuştur.

Tablo 45. Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Sıcak İklim Tahılları Tohumluk Dağıtım Miktarları (Ton) ve Türkiye İhtiyacını Karşılama Oranı

TÜRLER	2002	2005	2010	2011	2012*	2013*
Hibrit Mısır	14.547	27.706	30.763	40.679	32.796	38.576
İhtiyacı Karşılaması%	122,9	234	209,5	180,6	263,4	233,8
Çeltik	897	1.289	.040	2.281	8.627	7.629
İhtiyacı Karşılaması%	13,4	19,3	30,4	27,8	72	103

*Türkiye 2013-2013 yılları sertifikalı hububat tohumu dağıtım miktarı verilerine ulaşılamadığı için üretim verileri kullanılmıştır.
Kaynak: GTHB, 2013 TİGEM tohumculuk Sektör Raporu

Tablo 46. TİGEM'in Yıllar İtibariyle Sıcak İklim Tahılları Tohumluk Dağıtım Miktarları (Ton) ve Türkiye İhtiyacını Karşılama Oranı

TÜRLER	2002	2005	2010	2011	2012	2013
Hibrit Mısır	402	538	84	106	91	82
İhtiyacı Karşılaması %	3,2	4,5	0,7	0,6	0,2	0,2
Çeltik	188	295	514	174	247	180
İhtiyacı Karşılaması %	4,6	4,4	7,7	1,7	7,2	0,2

*Türkiye 2013-2013 yılları sertifikalı hububat tohumu dağıtım miktarı verilerine ulaşılamadığı için üretim verileri kullanılmıştır.
Kaynak: GTHB, 2013 TİGEM tohumculuk Sektör Raporu

Ülkemizde mısır üretimi, birinci ve ikinci ürün olarak 6 milyon 600 bin dekar sulu tarım arazisinde yapılmaktadır. Ekilişlerin tamamına yakın kısmında hibrit tohumluk kullanılmaktadır. Ülkemizde hibrit mısır tohumluğu üretimi ağırlıklı olarak özel sektör firmaları tarafından gerçekleştirilmektedir. Ülkemizde 2013 yılında 38.576 ton hibrit mısır üretimi gerçekleştirilmiş, bu miktarın 13.186 tonu ihraç edilmiştir.

Ülkemizde 2013 yılında 1 milyon 106 bin dekar sulu tarım arazisinde çeltik üretimi yapılmıştır. 3 yılda bir yenileme esasına göre her yıl ortalama 7 bin ton sertifikalı çeltik tohumluğuna ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkemizde 2003 yılında ihtiyaç duyulan sertifikalı çeltik tohumluğunu ülke üretimiyle karşılama oranı %19,4 iken 2013 yılında ihtiyacın tamamı yerli üretimden karşılanmıştır.

Tablo 47. Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Yem Bitkileri Tohumluk Dağıtım Miktarları ve Türkiye İhtiyacını Karşılama Oranı (Ton)

TÜRLER	2002	2005	2010	2011	2012*	2013*
Yonca	416	1.061	1.465	943	670	610
Fiğ	803	2.366	1.315	952	876	385
Korunga	885	1.491	858	119	2	12
Toplam	2.104	4.918	3.638	2.014	1.548	1.007
İhtiyacı Karşılama %'si	14	32,1	23,7	13,1	8,2	5,8

*Türkiye 2013-2013 yılları sertifikalı hububat tohumu dağıtım miktarı verilerine ulaşılamadığı için üretim verileri kullanılmıştır.

Kaynak: GTHB, 2013 TİGEM tohumculuk Sektör Raporu

Tablo 48. TİGEM'in Yıllar İtibariyle Yem Bitkileri Tohumluk Dağıtım Miktarları ve Türkiye İhtiyacını Karşılama Oranı (Ton)

TÜRLER	2002	2005	2010	2011	2012	2013
Yonca	129	141	262	245	79	60
Fiğ	935	1.460	2.080	634	1.079	402
Korunga	288	790	503	270	282	28
Toplam	1.352	2.391	2.845	1.149	1.440	490
TİGEM Ülke İhtiyacını Karşılama% si	8,3	20,8	5,9	8,3	7,6	2,8
TİGEM'in Ülke Dağıtımındaki Payı (%)	64,3	48,6	78,2	45,1	93	49

*Türkiye 2013-2013 yılları sertifikalı hububat tohumu dağıtım miktarı verilerine ulaşılamadığı için üretim verileri kullanılmıştır.

Kaynak: GTHB, 2013 TİGEM tohumculuk Sektör Raporu

Ülkemizde yonca yem bitkileri içerisinde en fazla ekim alanına sahip olup, 4 yılda bir yenileme hesabına göre her yıl 3.143 ton sertifikalı yonca tohumluğuna ihtiyaç duyulmaktadır. 2013 yılında sertifikalı yonca tohumunun 610 tonu ülkemiz üretiminden, yaklaşık 1.000 tonu ithalattan ve diğer kalan miktarı ise çiftçilerin kendi üretimi olan mahsul üründen karşılanmıştır. 2013 yılında 2002 yılına göre ülkemiz sertifikalı yonca tohumluğu üretimi artmış olmasına rağmen önemli bir tohumluk açığı bulunmaktadır.

5.1.5. Türkiye'de Tohumluk İhracatı ve İthalatı

5.1.5.1. Tohumluk İhracatı

Toplam tohumluk ihracatımız 2010 yılında 29.586 ton iken 2013 yılına kadar %12,6'lık artışla 33.320 tona çıkmıştır.

2010–2013 yılları arasında mısır tohumluğu ihracatında %48,5 ayçiçeğinde %28,3 artış; pamukta %53,2, sebze tohumluğu ihracatında %94 oranında azalış gerçekleşmiştir.

2010-2013 dönemindeki ihracata parasal değer olarak baktığımızda tabloda görüldüğü gibi, 2010 yılında 94 milyon 789 bin dolar olan ihracatımız 2013 yılına kadar %33 oranında artarak 126 milyon 73 bin dolara yükselmiştir. 2010, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında toplam 450 milyon 606 bin dolarlık ihracat gerçekleştirilmiştir.

Tablo 49. 2010-2013 Dönemindeki Bazı Tohumlukların İhracat Miktarları (Ton)

ÜRÜNLER	İHRACAT MİKTARI (TON)				PARASAL DEĞERİ (000 $)			
TARLA BİTKİLERİ	**2010***	**2011***	**2012***	**2013***	**2010***	**2011***	**2012***	**2013***
BUĞDAY	4.825	3.444	9.768	3.049	3.452	1.832	6.773	2.369
ARPA	86	350	48	60	50	128	25	37
H.MISIR	8.874	9.428	9.628	13.186	25.371	25.745	29.184	40.974
ÇELTİK	10	10	11	12	17	18	15	19
TOPLAM	**13.795**	**13.232**	**19.454**	**16.307**	**28.890**	**27.723**	**35.997**	**43.399**
ENDÜSTRİ BİTKİLERİ								
PAMUK	3.123	4.552	4.113	1.459	6.944	9.006	8.024	3.959
H.AYÇİÇEĞİ	8.017	10.810	11.646	10.292	38.403	50.944	59.569	57.149
KANOLA	0	22	0	8	0	25	0	66
SOYA	0	2	15	28	0	6	27	62
YERFISTIĞI	0	0	0	14	0	0	0	44
PATATES	156	173	149	2.200	11	146	67	1.523
Ş. PANCARI	92	84	6	85	652	965	334	1.131
TOPLAM	**11.388**	**15.643**	**15.931**	**14.086**	**46.009**	**61.091**	**68.021**	**63.933**
TOPLAM YEM BİTKİLERİ	1.357	281	393	483	1.691	1.163	1.191	1.673
ÇİM VE ÇAYIROTU TOHUMLUĞU TOPLAM	144	165	250	158	651	758	1.160	784
HİBRİT SEBZE	2.093	319	240	120	16.173	16.202	12.279	13.259
TOPLAM SEBZE BİTKİLERİ	2.093	319	240	120	16.173	16.202	12.279	13.259
DİĞERLERİ	809	914	1.170	2.165	1.373	2.010	2.148	3.025
TOPLAM	**29.586**	**30.554**	**37.439**	**33.320**	**94.789**	**108.948**	**120.796**	**126.073**

*2010 yılına ait miktarlar DTM verileridir. Rep kolza(diğer), keçiboynuzu, arpacık soğan ve kuru sarımsak dahil değildir.
*2011.2012.2013 yılı verilerinde rep/kolza(diğer),kabak(veri tabanı hariç),kuru sarımsak, arpacık soğanı hariçtir.

KAYNAK: GTHB

5.1.5.2. Tohumluk İthalatı

Tarımda bitki gelişimi için gerekli koşullar optimum düzeyde olsa bile yeterli ürün elde etmek, kullanılan tohumluğun kalitesine bağlıdır. Tohumculuk sektöründe ülkemizin büyük tarım potansiyeli, tohumculuk için uygun ekolojik şartlar ve bölgesel konumu elverişli olmasına rağmen ülke olarak imkanlar yeterince değerlendirilememektedir.

Tohumluk ithalatına bakıldığında; 2010 yılında 40,610 ton olan ithalatımız, 2013 yılına kadar %11,2 oranında azalarak 36.056 tona düşmüştür. En fazla ithalat tarımsal üretim açısından önem arz eden patates, mısır ve sebze tohumluklarında gerçekleştirilmiştir. Çoğunluğu özel firmalar tarafından üretilen mısır, sebze ve patates tohumluğu ithalatı 2010-2013 yılı toplam ithalatımızın % 58,4 ünü oluşturmaktadır.

2010 yılında 1.105 ton olan toplam yem bitkileri ithalatımız 2013 yılına kadar % 272,9 oranında artarak 4.121 ton olarak gerçekleşmiştir.

2010 yılı tohumluk ithalatında 2013 yılına göre buğdayda % 74, şekerpancarında % 69 oranında azalış gerçekleşmiştir. 2010 yılında 895 ton olan şekerpancarı tohumluğu ithalatı 2013 yılında 277 tona düşmüştür.

Tablo 50. 2010-2013 Dönemindeki Bazı Tohumlukların İthalat Miktarları (Ton)

ÜRÜNLER	İTHALAT MİKTARI (TON)				PARASAL DEĞERİ (000$)			
TARLA BİTKİLERİ	**2010***	**2011***	**2012***	**2013***	**2010***	**2011***	**2012***	**2013***
BUĞDAY	3.434	1.269	612	892	1.348	1.226	726	1.134
ARPA	58	133	93	131	51	152	114	200
H.MISIR	3.164	2.462	2.667	1.559	14.145	15.285	18.165	16.226
ÇELTİK	17	109	1	20	22	111	1	31
TOPLAM	**6.673**	**3.973**	**3.372**	**2.602**	**15.566**	**16.773**	**19.006**	**17.590**
ENDÜSTRİ BİTKİLERİ								
PAMUK	147	148	60	20	487	824	190	94
H.AYÇİÇEĞİ	387	196	157	186	4.465	3.815	5.299	7.183
KANOLA	81	88	152	103	612	839	1.109	814
SOYA	0	10	0	5	0	30	2	20
YERFISTIĞI	0	0	0	0	1	0	0	0
PATATES	22.025	20.788	18.997	8.041	16.331	18.794	14.822	7.124
Ş. PANCARI	895	314	159	277	18.383	6.020	5.146	8.691
TOPLAM	**23.535**	**21.544**	**19.526**	**8.633**	**40.279**	**30.322**	**26.568**	**23.927**
TOPLAM YEM BİTKİLERİ	1.105	2.147	2.763	4.121	2.826	6.518	9.880	15.135
ÇİM VE ÇAYIROTU TOHUMLUĞU TOPLAM	3.522	4.373	3.848	4.974	5.844	8.722	8.464	11.688
TOPLAM SEBZE	3.185	1.056	1.223	499	107.298	108.558	128.217	114.993
DİĞERLERİ	2.591	3.661	2.429	15.226	4.978	7.228	5.513	10.952
GENEL TOPLAM	**40.610**	**36.754**	**33.160**	**36.056**	**176.792**	**178.121**	**197.649**	**194.286**

*2010 yılına ait miktarlar DTM verileridir. Rep kolza(diğer), keçiboynuzu, arpacık soğan ve kuru sarımsak dahil değildir.
*2011,2012,2013 yılı verilerinde rep/kolza (diğer), kabak (veri tabanı hariç), kuru sarımsak, arpacık soğanı hariçtir.
Kaynak: GTHB

Hibrit mısır ithalatına bakacak olursak; 2010 yılında 3.164 ton olarak ithal edilen hibrit mısır tohumluğu 2013 yılına kadar % 50,7 oranında düşüş göstererek 2013 yılında 1.559 ton ithal edilmiştir.

2010 yılında 3.522 ton olan çim/çayırotu tohumluğu ithalatı süreklilik arz etmeyerek 2013 yılına kadar % 41,2 artış göstermiş ve 2013 yılında 4.974 tona yükselmiştir.

Sebze tohumluğu ithalatımız 2010-2013 yılları arasında sırasıyla 3.185 ton, 1.056 ton, 1.223 ton ve 499 ton ithalat gerçekleştirildiği görülmektedir. 2010 yılında 3.185 ton olan sebze tohumluğu ithalatı 2013 yılına kadar % 84,3 oranında azalarak 499 tona düşmüştür.

Tabloda görüldüğü gibi 2010 yılında 176 milyon 792 bin dolar olan ithalatımız 2013 yılına kadar %9,8 oranında artarak 194 milyon 286bin dolara yükselmiştir. 2010–2013 yılları arasında toplam 746 milyon 848 bin dolarlık tohum ithalatı yapılmıştır. 2013 yılında yapılan 194 milyon 286 bin dolar tohumluk ithalatının 114 milyon 993 bin doları sebze tohumluğuna aittir.

5.1.6. Pazarlama

5.1.6.1. Tohum Üretim ve Pazarlamasında Kuruluşların Yeri

Tohumluğun kalite kontrolü üzerinde ilk bilimsel çalışmalar 1869 yılında Almanya'nın Tharand kasabasında kurulan laboratuarda Friedrick Nobbe tarafından başlatılmıştır. Ülkemizde ise, çeşit geliştirme ve tohumluk alanındaki ilk bilimsel çalışmalar 1925'lerden sonra Adapazarı, Adana, Eskişehir, Samsun Tohum Islah İstasyonlarının ve 1933'te Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulmasıyla başlatılmış ve GTHB'nın da katkılarıyla giderek yaygınlaştırılmıştır. 01.03.1950 tarih ve 5433 sayılı yasa ile Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıyla; ülkemizde geliştirilen çeşitlerin tohumluklarının üretilmesi olanakları da genişlemiş, yurdun değişik bölgelerine dağılmış işletmeleriyle bu Genel Müdürlük giderek genişleyen boyutlardaki tohumluk üretim ve dağıtım programlarının asıl yükünü üstlenmiş, Türkiye'de tohumluk ve çeşit anlayışının yaygınlaştırılmasına büyük katkılarda bulunmuştur.

Tohumculukla ilgili birimler ise, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın değişik Genel Müdürlükleri bünyesine dağıtılmıştır. Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü'nün (BÜGEM) görevleri arasında Bitkisel ürünlerde üretimi, verimliliği ve çeşitliliği artırmak bulunmaktadır. Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nce (TAGEM) çeşit geliştirme ve her türlü araştırma faaliyetleri, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü'nce (GKGM) bitki, hayvan, gıda ve yem güvenirliğini gözeterek tüketiciyi ve halk sağlığını korumak amacıyla tedbirler almak, Tarımsal İşletmeler Genel Müdürlüğü'nce (TİGEM) tohumluk ve fidan üretimleri, haşhaş tohumluğu üretimi ve dağıtımı ise Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) sorumluluğu altında yapılmaktadır.

Buğday, arpa ve yem bitkileri gibi kendine döllenen bitkilerin sertifikalı tohumluk üretimi ve dağıtımı büyük ölçüde TİGEM tarafından yapılmaktadır. TİGEM sertifikalı hububat tohumluğu konusunda tekel sayılabilecek etkisi yanında yem bitkileri, h. mısır ve baklagiller tohumu üretiminde önemli etki ve paya sahiptir. Özel sektörün piyasaya sunduğu hibrid tohumlar büyük ölçüde TİGEM İşletmelerinde sözleşmeli olarak yetiştirilmektedir. Ayrıca TİGEM fidan dağıtımı bakımından da büyük öneme sahiptir.

Ülkemizde tohumculuk faaliyetlerine baktığımızda; kamu kuruluşları buğday, arpa ve yem bitkileri gibi kendine döllenen bitkilerde tohum üretiminde faaliyet gösterirken, özel sektör tohumculuk kuruluşlarının ise buğday ve arpanın yanı sıra mısır, ayçiçeği, patates ve sebzelerde hibrit tohum üretimine ağırlık verdiği görülmektedir.

Tablo 51. 2010-2011 Yıllarında Kamu ve Özel Sektörün Tohumluk Üretimdeki Payı (%)

YIL		BUĞDAY	ARPA	SOYA	HİB. MISIR	HİB. AYÇİÇEĞİ	PATATES	PAMUK	SEBZE	YEM BİTKİLERİ
2010	KAMU	163.109	17.698	114	222	0	-	104	7	1.007
	ÖZEL	152.567	16.717	1.868	35.012	11.853	70.654	15.574	2.493	502
	TOPLAM	**315.676**	**34.416**	**1.982**	**35.234**	**11.854**	**70.654**	**15.679**	**2.500**	**1.509**
	Ö.S. %Sİ	48	49	94	99	100	100	99	100	33
2011	KAMU	185.974	20.714	240	19	0	0	20	3	846
	ÖZEL	224.792	27.687	2.034	31.319	14.137	96.295	16.890	2.211	983
	TOPLAM	**410.766**	**48.401**	**2.274**	**31.338**	**14.137**	**96.295**	**16.910**	**2.213**	**1.829**
	Ö.S. %Sİ	55	57	89	100	100	100	100	100	54
2012	KAMU	137.728	11.608	66	151	0	8	170	125	850
	ÖZEL	190.196	31.554	2.182	32.645	14.732	185.478	22.904	1.990	1.095
	TOPLAM	**327.924**	**43.162**	**2.248**	**32.796**	**14.732**	**185.485**	**23.074**	**2.115**	**1.945**
	Ö.S. %Sİ	58	73	97	100	100	100	99	94	56
2013	KAMU	175.360	22.557	168	173	0	39	48	169	520
	ÖZEL	246.228	56.632	3.531	38.403	18.756	150.870	10.213	1.407	1.294
	TOPLAM	**421.588**	**79.189**	**3.699**	**38.576**	**18.756**	**150.908**	**10.260**	**1.576**	**1.815**
	Ö.S. %Sİ	58	72	95	100	100	100	100	89	71

Kaynak: BÜGEM

5.1.6.2 Sertifikalı Tohumluk Fiyatları

Tarımsal üretimin artışı, ekonomik gelişmesini belli bir düzeye ulaştırmış olan ülkemizde, endüstri sektörüne destek olmak ve toplumun beslenme düzeyini yükseltebilmek için önemli olmaktadır.

Tarımda bitki gelişimi için gerekli koşullar optimum düzeyde olsa bile yeterli ürün elde etmek, kullanılan tohumluğun kalitesine bağlıdır. Kullanılan tohumluğun kalitesi kadar tohumluk fiyatları da çiftçinin sertifikalı tohumluk kullanım miktarını etkilemektedir.

Tablo 52. Hububat Tohumluk Fiyatları (krş/kg)

Tohumluk Cinsi	2010 (Krş/Kg)	2011 (Krş/Kg)	2012 (Krş/Kg)	2013 (Krş/Kg)	Bir Önceki Yıla Göre Azalış (%)	2014 (Krş/Kg)	Bir Önceki Yıla Göre Artış (%)
Makarnalık Buğday	80	90	110	105	-4,5	116	10,4
I.Grup Ekmeklik Buğday	80	90	110	104	-5,4	116	11,5
II.Grup Ekmeklik Buğday	78	88	108	103	-4,6	115	11,6
Tritikale	70	80	102	98	-3,9	110	12,2
Arpa	62	72	93	95	2,1	107	12,6

Kaynak: TİGEM (Fiyatlara KDV dahil değildir.)

Tabloda görüldüğü gibi 2013 yılında tohumluk fiyatlarında bir önceki yıla göre makarnalık buğdayda % 4,5, 1. Grup ekmeklik buğdayda %5,4,2. Grup ekmeklik buğdayda

%4,6, tritikalede %3,9 düşüş ve arpada % 2,1 lik artış gerçekleşmiştir. Bu düşüş çiftçilerimiz açısından olumlu bir gelişme olmuştur.

2014 yılı tohumluk fiyatlarında bir önceki yıla göre makarnalık buğdayda %10,4, 1. grup ekmeklik buğdayda %11,5, 2. grup ekmeklik buğdayda %11,6, tritikalede %12,2 ve arpada %12,6'lik artış gerçekleşmiştir.

Bilindiği gibi ülkemizde girdi fiyatları dünyada rekabet içerisinde olduğumuz ülkelere göre yüksek seyretmekte ve dolayısıyla üretim maliyetleri de artmaktadır. Artan maliyetler karşısında satın alma gücü azalan çiftçi daha az girdi kullanımına yönelmekte, bu da çiftçinin kaliteli üretim yapmasını engellemektedir. Çiftçilerimizin uygun fiyatla tohum temin etmesi verimli ve kaliteli üretimin devamlılığı bakımından önemlidir.

Ülke ihtiyacının sürdürülebilir şekilde karşılanması, yurt içerisinde tohumluk üretimlerini artırılması ve tohumculuk sektörünün gelişmesinin sağlanması için sertifikalı tohumluk üretimi ve sertifikalı tohum kullanımı desteklenmektedir. Yurtiçi sertifikalı tohum kullanımı desteklemesi hakkında tebliğ (Tebliğ No: 2014/19), 17 Mayıs 2014 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Tebliğe göre sertifikalı tohumluk kullanan, çiftçi kayıt sistemine kayıtlı olan çiftçilerimize dekar başına yapılacak destekleme ödeme miktarı buğdayda 7,5 TL, arpa, tritikale, yulaf ve çavdar için 6 TL; çeltik, yerfıstığı ve yonca için 8 TL; nohut, kuru fasulye ve mercimek için 10 TL; susam, kolza (kanola) ve aspir için 4 TL; patates için 40 TL; soya için 20 TL; korunga ve fiğ için 5 TL'dir.

Tohumluk üretiminin yetersiz olduğu bazı türlerde, yurt içinde sertifikalı tohumluk üreten/ürettiren özel sektör tohumculuk kuruluşlarına ise sertifikalı tohumluk üretimi desteği ödenmektedir. Yurtiçi Sertifikalı Tohum Üretiminin Desteklemesi Hakkında Tebliğ (Tebliğ no: 2014/18), 17 Mayıs 2014 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Tebliğde belirtilen türlerin tohumluklarını yurt içinde üretip sertifikalandıran ve yurt içinde satışını gerçekleştiren yetkilendirilmiş tohumculuk kuruluşlarına kilogram başına yapılacak destekleme ödeme miktarı buğday için 0,10 TL; arpa, tritikale, yulaf, çavdar ve patates için 0,08 TL; çeltik için 0,25 TL; nohut, kurufasulye, mercimek, aspir, korunga ve fiğ için 0,50 TL; soya için 0,35 TL; kanola için 1,20 TL; susam için 0,60 TL; yonca için 1,50 TL ve yerfıstığı için 0,80TL'dir.

2014 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar ise 12 Nisan 2014 tarih ve 28970 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Karara göre yurt içi sertifikalı tohum kullanım desteği dekar başına buğdayda 7,5 TL, arpa, tritikale, yulaf ve çavdar için 6 TL; çeltik, yerfıstığı ve yonca için 8 TL; nohut, kuru fasulye ve mercimek için 10 TL; susam, kolza (kanola) ve aspir için 4 TL; patates için 40 TL; soya için 20 TL; korunga ve fiğ için 5 TL'dir.

2014 yılı yurt içi sertifikalı tohum üretim desteği miktarları ise buğday için 0,10 TL; arpa, tritikale, yulaf, çavdar ve patates için 0,08 TL; çeltik için 0,25 TL; nohut, kurufasulye, mercimek, aspir, korunga ve fiğ için 0,50 TL; soya için 0,35 TL; kanola için 1,20 TL; susam için 0,60 TL; yonca için 1,50 TL ve yerfıstığı için 0,80TL'dir.

5.1.7. Sonuç ve Öneriler

Tohumculuk sektöründe ülkemizin büyük tarım potansiyeli, alternatif türleri tohumculuk için uygun ekolojik şartlar ve bölgesel konumunun elverişliliği düşünüldüğünde yapılan çalışmalar sonucunda yeterli düzeyde verimlilik artışı sağlanamamaktadır.

Ekim zamanı ve kullanılan yöntemlerin doğru seçilmemesi, çeşit ve tohumluk seçimindeki hatalar, yöresel yetiştirme tekniklerinin ortaya konulmaması tohumluktaki verimsizliğe yol açan faktörlerdir.

Sertifikalı tohum fiyatlarının yüksekliği çiftçinin kaliteli üretim yapmasını engellemekte, çiftçilerimizin sertifikalı tohumluk kullanım oranlarının artırılmaması da, üretimden beklenen verimin alınamamasına neden olmaktadır. Eğer; yerli tohumculuk endüstrisi geliştirilebilir, bu konuda dışa bağımlılık azaltılabilir, yerli üretim teknolojisi ihtiyaca cevap verebilecek hale getirilebilirse, tohumculuk sektörü ile ilgili verimlilik de artacaktır.

Ülkemizde tohumluk ihracat ve ithalat dengesi yıllara göre değişmektedir. Tablolarda da görüldüğü gibi 2013 yılında 126 milyon dolar tohum ihracatı yapılmışken 194 milyon dolarlık ithalat yapılmıştır.

- Tohumlukta dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla, yeni çeşit geliştirmek için araştırma ve geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bunun için başlangıçta Kamu Araştırma Kuruluşları, Üniversiteler ve tohumculuk kuruluşları arasında sıkı bir diyalog kurularak Kamunun Ar-Ge alt yapısından yararlanılmalıdır. Araştırma ve geliştirme faaliyetlerin yapılabilmesi için yeterli kaynak ayrılmalıdır.

- Tohumculuk sektörü mutlaka Ar-Ge alt yapısını kurması yönünde özendirilmelidir. Tohumluk üretimi ve çeşit geliştirme ile ilgili birliklerin koordinasyonunda tohumluk üretiminin yaygın olduğu yerlerde Ar-Ge merkezleri oluşturulmalıdır. Bu merkezlerin kurulmasında devlet desteğinin yanı sıra, kamu araştırma kurumları ve üniversitelerin, teknik bilgi ve destekleri gereklidir.

- Tohum satışlarında gerekli denetimler yapılmalıdır.

- 2013-2014 üretim döneminde ülkemiz çoğu bölgede önemli derecede kuraklık yaşanmıştır. Yaşanan kuraklıkla birlikte tohumun ne denli önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. Özellikle kuraklık riski olan bölgelerde kuraklığa dayanıklı tohum çeşitlerinin geliştirilip çiftçiye ulaştırılması sağlanmalıdır.

- Sertifikalı tohumluk kullanımının yaygınlaştırılması için prim ödemelerinde sertifikalı tohumluk kullananlara yapılan destek artırılarak devam etmelidir.

- Çiftçilerimiz artık kaliteli üretim için ekolojik koşullara uygun tohum çeşitlerini istemekte, ancak, çiftçi yeni çeşitlere ulaşmakta zorlanmaktadır. Bu nedenle; kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanarak eğitim ve yayım hizmetleri daha verimli hale getirilmeli, çiftçilerimizin yeni tohum çeşitlerine ulaşması sağlanmalıdır.

- Ülkemiz yemeklik tane baklagiller, yem bitkileri ve çim çayır otu türlerine ait tohumlukların üretilmesi açısından istenilen seviyede değildir. Bu gruplara giren türlere ait yeni çeşitlerin ıslahı ve üretimi için Ar-Ge çalışmalarının yapılması gereklidir.

- Hibrit tohumların üretilmesi konusunda özel sektör kuruluşlarının yeterli potansiyele sahip olmalarına rağmen, Üretim materyalinn düşürülmesi bakımından özellikle işçilik ücreti ucuz olan ülkelerle rekabet edebilmemiz için devlet desteği gereklidir.

KAYNAKLAR
1.GTHB,
2.BÜGEM,
3.TİGEM,
4.TUIK,
5.Ziraat Odaları Birliği 2007-2010 Zirai İktisadi Raporu
6.UPOV, (Uluslararası Yeni Bitki Çeşitlerini Koruma Birliği)
7.ZMO, 2015. TMMOB, Ziraat Mühendisleri Odası, Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı 1-2,
8.TİGEM 2013 Sektör Raporu,

5.2. Gübre

Ülkemizin ve ekonomimizin ana sektörünü oluşturan tarımdaki verimliliğin artırılması girdi kullanımının yaygınlaştırılmasına ve bu girdilerin tekniğine uygun şekilde kullanılmasına bağlıdır. Ülkemizde gübre, ilaç gibi girdilerin kullanımında yetersizlikler bulunmakla birlikte, bazı bölgelerimizde bu tür girdilerin bilinçsizce kullanıldığı ve bu nedenle gereksiz harcamaların yapıldığı bilinmektedir. En önemli girdilerden biri olan gübrenin verimlilik üzerinde etkisinin en üst düzeyde olabilmesi için, toprak ve yaprak analizi ile birlikte belirlenecek gübre cinsi, miktarı, gübreleme yöntem ve zamanının iyi ayarlanması, ayrıca yağışların ve sulamanın zaman ve miktarına da dikkat edilmesi gerekmektedir. Toprağın korunarak verimliliğinin sağlanması açısından toprak ve bitkinin ihtiyaç duyduğu bitki besin maddesini içeren gübrenin toprağa verilmesi gerekir. Bilinçsizce ve tekniğine uygun olarak kullanılmayan gübreler, bitkisel üretimin azalmasına yol açarken, toprak yapısını bozmakta, içme sularının kalitesini düşürmekte ve yeraltı sularını kirleterek doğal kaynaklarımızın israfına yol açmaktadır. Bu nedenle, birim alandan elde edilen üretim miktarının artırılması, yani verimlilik artışı için girdi kullanımının önemi son derece büyüktür.

5.2.1. Türkiye'de Kullanılan Kimyevi Gübre Üretim ve Tüketim Durumu

Kimyevi gübreler; azotlu, fosforlu ve potasyumlu ve kompoze gübreler olarak 4'e ayrılmaktadır.

Azotlu gübreler amonyum sülfat, amonyum nitrat ve üre olarak üç grupta toplanmaktadır. Amonyum sülfat gübresinin içinde % 21 oranında azot bitki besin maddesi vardır. Eğer bu gübre asit reaksiyonlu topraklarda uzun süre ve çok kullanılırsa, toprakların daha fazla asitleşmesine neden olacağından toprak verimsizleşir. Amonyum nitrat gübresinden % 26 saf azot besin maddesi içeren kireçli, %33 saf azot besin maddesi içeren ise saf olan amonyum nitrat gübresidir. Amonyum nitrat gübresi ekim zamanında kullanılabildiği gibi bitkinin büyüyüp geliştiği dönemlerde de başarı ile uygulanabilir. Üre gübresinin içinde ise ağırlığının yarısına yakın % 46 saf azot besin maddesi bulunmaktadır. Üre gübresi sonbahar gübrelemesinde kullanıldığı gibi, bitkilerin belirli gelişme dönemlerinde ilkbaharda veya daha sonra da kullanılabilir. Üre toprağa verildikten sonra derhal topra-

ğa karıştırılmazsa, toprak yüzeyinde kalan gübreden azot kaybı olabilmektedir. Azotlu gübreler toprakta çok hareketli gübreler oldukları için fazla yağışlarla ve sulama suyu ile yıkanarak veya gaz halinde uçarak kaybolabileceği için, hepsinin bir defada ekim veya dikimde verilmeyip, bitkinin çeşitli büyüme devrelerinde olmak üzere birkaç kısma bölünerek verilmesi daha uygun olmaktadır.

Fosforlu gübrelerden, triplesüperfosfat gübresi taban gübresi olarak da bilinmektedir. Triplesüperfosfat (TSP) gübresinin kullanılmasında dikkat edilmesi gereken konu, gübrenin ekim veya dikimden önce verilmesini ve mümkün olduğu kadar tohum ve kök derinliğine gömülmesini sağlamaktır. Fosforlu gübreler ekimden veya dikimden hemen önce veya ekim sırasında verilmelidir.

Potasyumlu gübreler, potasyum sülfat ve potasyum klorür olarak ikiye ayrılmaktadır. Potasyum sülfat gübresinin ağırlığının yarısı oranında (% 50) , potasyum klorür gübresinin ise ağırlığının yarısından biraz fazla % 60 oranında potasyum besin maddesi bulunmaktadır. Azot ve fosfor bakımından fakir potasyum besin maddesi bakımından ise yeterli olan topraklarımızda potasyumlu gübre kullanımı azot ve fosforlu gübre kullanımına göre daha az olmaktadır. Toprak analizleri yaptırılarak potasyum eksikliği tespit edilen yerlere verilecek olan potasyumlu gübreler ekim ve dikim zamanında verilmelidir.

Kompoze gübreler ise, birden fazla bitki besin maddesini bir arada bulunduran gübrelerdir. Kompoze gübrenin içerisindeki bitki besin maddeleri sırası ile azot, fosfor ve potasyumdur. Diamonyum fosfat gübresi de kompoze bir gübre olup, 100 kg. diamonyum fosfat gübresinde 18 kg. azot ve 46 kg. fosfor bulunmaktadır. Diamonyum fosfat gübresi hububat ve benzeri bitkilere sonbaharda ekim esnasında verilmelidir.

5.2.2. Kimyasal Gübre Üretimi

Ülkemizde çok çeşitli gübre üretimi yapılmakla birlikte ağırlıklı olarak kompoze gübre üretimi yapılmaktadır. Toplam 7 üretici firma ile faaliyet gösteren yurtiçi kimyevi gübre sektörünün toplam üretim kapasitesi 5,7 milyon ton düzeyindedir. Kimyevi gübre üretimi için gerekli olan hammadde kaynağından yoksun olan Türkiye'de doğalgaz, fosfat kayası, potasyum gibi üretim için gerekli ana girdilerin %95'i ithal edilmektedir.

Türkiye fiziki gübre üretimi 2013 yılı itibariyle 3,57 milyon ton, eşdeğer toplamı 6,85 milyon ton, toplam bitki besin maddeleri 1,38 milyon ton ve toplam N-P-K üretimi ise 1,12 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Gübre sanayi 2013 yılı üretimi 2004 yılına göre 10 yıllık süreçte %12 oranında artmıştır. 2004-2013 yılları arasında, özellikle amonyum nitrat (%33N) gübresinin üretiminde gerçekleşen %879'luk artış ile DAP gübresinin üretiminde % 395,7'lik artış dikkati çekmektedir. Aynı dönemde amonyum nitrat (%26 N) gübresindeki %28,8 ile üre gübresindeki % 7,8 oranındaki düşüş dikkat çekmektedir.

2013 yılında üretilen toplam 3.576.598 ton kimyevi gübreler içerisinde en fazla üretimi yapılanlar sırasıyla; amonyum nitrat (%26N) gübresi, kompoze 20-20-0 gübresi, amonyum nitrat (%33 N), üre, kompoze 20-20-0+Zn, DAP ve 15-15-15 gübreleri olmaktadır.

Tablo 53. 2004–2013 Yılı Gübre Üretimi (Ton)

GÜBRE CİNSİ	2004	2010	2011	2012	2013	2004-2013 % Artış
AMONYUM SÜLFAT	111.112	202.092	166.304	207.180	166.475	49,8
AMONYUM NİTRAT (%26 N)	980.607	894.284	1.028.981	722.444	697.714	-28,8
AMONYUM NİTRAT (%33 N)	52.698	334.661	258.247	536.199	515.987	879,1
Ü R E	390.709	116.009	513.649	437.844	360.356	-7,8
TRIPLE SÜPER FOSFAT	108.692	122.966	114.300	120.240	111.000	2,1
DIAMONYUM FOSFAT	42.299	495.809	301.520	250.267	209.660	395,7
KOMPOZE						
20-20-0	688.912	598.471	534.336	530.195	585.836	-15,0
20-20-0+Zn	225.168	317.243	359.194	350.801	319.188	41,8
15-15-15	326.717	130.648	139.178	155.742	202.433	-38,0
15-15-15+Zn	58.779	67.982	92.530	84.725	77.951	32,6
15-25-15		912	1.901		1.143	
20-10-10	4.150				6.674	60,8
12-30-12	71.461	67.176	104.116	101.813	73.698	3,1
10-25-20	38.647	18.383		35.307	23.559	-39,0
16-20-0	1.650		1.050	13.900	10.988	565,9
8-24-24					2.143	
10.15.25	5.135	3.676	34.362	48.396	61.623	1100,1
26.13.0			13.140			
25-5-10	62.639	53.512	51.972	44.987	58.049	-7,3
10-20-20			13.966			
20.32.0.+Zn	4.926	1.146	2.200	17.061	29.650	501,9
8.24.24	5.000					
18.24.12.+Zn	6.289	18.840	18.738	1.914	62.471	893,3
12.20.12	6.513	2.062	100	2.142		
POTASYUM SÜLFAT		893	137			
FİZİKİ TOPLAM	**3.192.103**	**3.446.765**	**3.749.921**	**3.661.156**	**3.576.598**	**12,0**
AZOTLU (%21 N)	3.602.333	3.659.120	4.426.197	4.308.888	4.121.722	14,4
FOSFORLU (%17P205)	2.047.309	3.102.298	2.644.480	2.570.287	2.560.504	25,1
POTASLI (%50K20)	169.656	101.420	129.454	144.867	170.833	0,7
EŞDEĞER TOPLAMI	**5.819.298**	**6.862.838**	**7.200.131**	**7.024.042**	**6.853.059**	**17,8**
AZOT	756.668	768.588	929.709	905.087	865.777	14,4
FOSFOR	348.171	527.573	453.122	437.102	435.441	25,1
POTAS	84.828	50.710	64.727	72.433	85.416	0,7
TOPLAM B.B.M.	1.189.667	1.346.871	1.447.558	1.414.622	1.386.634	16,6
N	756.668	768.588	929.709	905.087	865.777	14,4
P	152.011	230.338	197.833	190.839	190.114	25,1
K	70.390	42.079	53.710	60.105	70.878	0,7
N-P-K TOPLAM	**979.070**	**1.041.006**	**1.181.253**	**1.156.030**	**1.126.769**	**15,1**

Kaynak: GTHB

Burada dikkatleri çeken bir husus da çinko içerikli kompoze gübre (10.15.25, 16-20-0, 20.32.0.+Zn v.s) üretiminde büyük artış olmasıdır. Bunun nedeni ülkemiz topraklarının pH değerinin yüksekliği, organik madde ve nem değerinin düşüklüğü nedeniyle toprakta mevcut mikro elementlerin bitkilere yarayışlılığını azaltmasıdır. Yapılan bir araştırmaya göre, tarım arazilerinde Zn eksikliği % 49 oranla en yaygın olan mikro element eksikliği olarak saptanmış ve bunu % 27' lik oranla demir (Fe) eksikliği izlemiştir.

2013 yılında toplam bitki besin maddesi (BBM) üretimimiz 1.386.634 tondur. Bu miktarın % 63'ü Azot (N), % 31'i Fosfor (P) ve % 6'sını Potas oluşturmaktadır.

5.2.3. Kimyasal Gübre Üretiminde Karşılaşılan Sorunlar

Ülkemizde yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte, yılda ortalama 3,5 milyon ton kimyevi gübre üretilmektedir. Kimyasal gübre sanayimizin toplam üretim kapasitesi, gübre tüketimimizin % 90'ından fazlasını karşılayabilecek düzeyde olmasına karşın, çeşitli sebeplerle fabrikaların tam kapasite ile çalışamaması nedeniyle 2013 yılında toplam gübre tüketimimizin ancak % 60 kadarı üretimle karşılanabilmiştir. Bu oran gübre çeşitlerine göre düşmektedir. Kapasite kullanım oranının düşüklüğünde; azotlu gübrelerin üretim maliyetinin çok fazla olması, ithalat artışı, bazı gübre cinslerinde tüketimin azalması ve hammadde temininde yaşanan zorluklar etkilidir. Hammadde bakımından büyük oranda dışa bağımlı olan gübre üretim sektörümüz, hammadde fiyatlarında sık ve ani fiyat değişimleri yanında ham maddeleri (ham fosfat, fosforik asit, sülfürik asit, amonyak, nitrik asit, doğal gaz, potas tuzları vb) zamanında temin edememe nedeni ile gübre üretimini düzenli yapamamaktadır. Ayrıca, dünya piyasalarındaki ham madde fiyatları ile döviz kurundaki artış, ülkemizde üretim maliyetinin artmasına neden olmaktadır.

Bu konu ile ilgili olarak Ekonomi Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanan "Girdi Tedarik Stratejisi ve Eylem Planı 2013-2015 raporunda gübre sektöründeki sıkıntılara yer verilmiştir. Raporda gübre üretiminin temel girdilerinden amonyağın ana maddesi olan doğalgaz için ara malı ve yakıt ayrımının yapılması kararlaştırılmış, bu durumun sektörde hammadde maliyetlerinin düşürülmesinde etkili olacağı belirtilmiştir. Raporda, yeni kapasite yatırımlarıyla arz açığı bulunan yurtiçi gübre çeşitlerinin üretiminin artırılmasının yanı sıra ucuz hammadde kaynaklarına sahip ülkelerle yapılacak stratejik ortaklıklar sayesinde ucuz hammadde temini, sürdürülebilir rekabet gücünün sağlanması gerekliliğine de değinilmiştir.

5.2.4. Kimyasal Gübre Tüketimi

Ülkemizde 2004-2013 yılları arasındaki 10 yıllık süreçte gübre tüketimi %12,3 oranında artarak 5,81 milyon tona ulaşmıştır. 1981 yılından bu yana gübre en fazla 2013 yılında tüketilmiştir. Ülkemizde 2013 yılı itibariyle gerçekleştirilen 3,57 milyon ton üretime karşılık, 5,81 milyon ton tüketim gerçekleşmiştir.

2007/08 döneminde yaşanan küresel mali krizin etkisiyle 2008 yılında gübre fiyatlarında meydana gelen yaklaşık % 200 'lük artış nedeniyle bu dönemde gübre tüketimi 4,1 milyon ton seviyesine düşmüştür. 2009 yılında toparlanarak 5,3 milyon ton seviyesine çıkmıştır. 2010 ve 2011 yıllarında yeniden gerileyen tüketim rakamları 2013 yılında en yüksek düzeye çıkmıştır.

2004-2013 yılları karşılaştırıldığında, amonyum sülfatta %70, amonyum nitratta (%33 N) %28,8, ürede %27,7, DAP gübresinde ise % 8,3 oranında artış görülürken, amonyum nitrat (%26 N) gübresinde % 14,1, kompoze 20.20-0 %15,8 bir azalma görülmektedir.

Türkiye'de etkili BBM olarak tüketilen gübrenin ortalama % 68,5' ini azotlu gübreler, % 27'sini fosforlu gübreler ve %4,5'ünü potasyumlu gübreler oluşturmaktadır.

Tablo 54. 2004–2013 Yılı Gübre Tüketimi (ton)

GÜBRE CİNSİ	2004	2010	2011	2012	2013	2004-2013 % Artış
AMONYUM SÜLFAT	292.950	456.613	413.110	467.729	499.101	70,4
AMONYUM NİTRAT (%26 N)	929.300	736.375	733.193	883.212	798.593	-14,1
AMONYUM NİTRAT (%33 N)	807.621	872.652	842.090	995.848	1.040.160	28,8
Ü R E	862.068	879.523	760.295	872.413	1.100.865	27,7
NORMAL SUPER FOSFAT	32.773	3.079	7.117	2.988	1.945	-94,1
TRIPLE SÜPER FOSFAT	43.339	20.109	29.198	24.222	26.166	-39,6
DIAMONYUM FOSFAT	568.527	495.465	386.467	460.497	615.745	8,3
KOMPOZE						
20-20-0	870.242	701.586	679.739	672.532	732.723	-15,8
20-20-0+Zn	225.669	322.864	347.383	347.294	331.718	47,0
15-15-15	338.144	189.646	205.891	202.751	215.146	-36,4
15-15-15+Zn	54.608	71.385	85.389	83.703	80.457	47,3
20-10-10				1	7.426	
12.20.12		1.667	1.901	2.129	2.961	
12-30-12	74.635	75.055	102.787	134.217	105.038	40,7
10-25-20		18.568	21.944	24.469	24.222	
13-0-46	10.560	28.382	30.308	25.865	22.699	115,0
16-0-0	2.630	6.178	6.840	7.727	9.174	248,8
16-20-0			1.047	33	50	
8-24-24		4.625	4.200			
10.15.25		9.873	42.239	47.596	59.868	
25-5-10	28.582	51.647	41.499	48.834	51.190	79,1
18.24.12+Zn	6.227	1.825	1.845	3.918	44.045	607,3
20.32.0+Zn	4842	1.143	2.187	16.195	29.606	511,4
15-25-15					1.007	
POTASYUM SÜLFAT	22.467	19.798	19.688	15.719	13.707	-39,0
FİZİKİ TOPLAM	**5.175.184**	**4.968.058**	**4.766.356**	**5.339.893**	**5.813.612**	**12,3**
AZOTLU (%21 N)	6.506.198	6.397.090	5.995.500	6.817.217	7.542.247	15,9
FOSFORLU (%17P205)	3.471.456	3.028.666	2.882.296	3.129.299	3.662.099	5,5
POTASLI (%50K20)	175.131	166.996	196.512	202.466	211.410	20,7
EŞDEĞER TOPLAMI	**10.152.786**	**9.592.751**	**9.074.308**	**10.148.982**	**11.415.756**	**12,4**
AZOT (N)	1.366.618	1.343.698	1.259.352	1.431.946	1.584.237	15,9
FOSFOR (P2O5)	590.360	515.060	490.170	532.174	622.782	5,5
POTAS(K2O)	87.566	83.498	98.256	101.233	105.705	20,7
TOPLAM B.B.M.	**2.044.544**	**1.942.256**	**1.847.778**	**2.065.354**	**2.312.724**	**13,1**
N	1.366.618	1.343.698	1.259.352	1.431.946	1.584.237	15,9
P	257.751	224.875	214.008	232.347	271.907	5,5
K	72.662	69.287	81.533	84.003	87.714	20,7
N-P-K TOPLAM	1.697.031	1.637.860	1.554.893	1.748.297	1.943.858	14,5

Kaynak: GTHB

2013 yılında tüketilen toplam 5.813.612 ton kimyevi gübreler içerisinde en fazla kullanılanlar sırasıyla; üre, amonyum nitrat (%33N) gübresi, amonyum nitrat (%26N) gübresi, kompoze 20-20-0 gübresi, DAP, amonyum sülfat, kompoze 20-20-0 Zn gübresi, kompoze 15-15-15 gübresi ile diğer gübrelerdir.

5.2.5. Kimyasal Gübre Tüketiminde Karşılaşılan Sorunlar

Kimyasal gübre tüketiminde karşılaşılan sorunların başında çiftçinin alım gücü gelmektedir. 2005 yılından bu yana uygulanmakta olan Kimyevi Gübre Destekleme Ödemesi çiftçilere bir nebze de olsa yardımcı olmaktadır, ancak yeterli değildir. Artan petrol fiyatları da gübre fiyatlarını olumsuz etkilemektedir.

Gübre tüketiminin istenilen seviyeye ulaşmasını sağlamanın yolu tarımın yapısal sorunlarına çözüm için gerekli tarım reformundan geçmektedir. Gübre talebini olumlu yönde etkileyecek her türlü teknik tedbir ile fiyat istikrarını sağlayacak ekonomik önlemlerin zamanında gerçekleştirilememesi, bilimsel verilere dayalı gübre kullanımını sağlayacak eğitim ve yayım hizmetlerine ilgili kuruluşların katılımını sağlayacak yasal düzenlemelerin yetersizliği, tekniğine uygun gübre kullanımının sağlıklı bir zemine oturtulamaması gibi etmenler gübre tüketimini olumsuz etkilemektedir (DPT,2008).

5.2.6. Türkiye'de Kullanılan Kimyevi Gübre İthalatı ve İhracatı

5.2.6.1. Kimyevi Gübre İthalatı

Ülkemizde gerçekleştirilen gübre üretimi ihtiyacı karşılamamakta, gübre açığı her yıl gerçekleştirilen ithalatla karşılanmaktadır. 2013 yılı Türkiye gübre ithalatı 2.934.152 ton olarak gerçekleşmiştir. İthalat bir önceki yıla oranla yüzde 40,6 artarken son 10 yılda artış yüzde 8,3 seviyesinde olmuştur. 2013 yılında en fazla ithalatı yapılan gübre cinsleri ise sırasıyla, üre, amonyum nitrat (% 33), amonyum sülfat (%21 N) ve DAP olmuştur.

Tablo 55. 2004–2013 Yılı Gübre İthalatı (ton)

GÜBRE CİNSİ	2004	2010	2011	2012	2013	2004-2013 % Artış
A.SÜLFAT (%21 N)	283.921	258.766	421.129	259.457	513.672	80,9
A.NİTRAT (%26 N)	12.130	35.120	72.685	61.173	200.418	1552,3
A.NİTRAT (%30 N)						
A.NİTRAT (%33 N)	900.960	599.645	653.912	357.969	540.287	-40,0
ÜRE	655.982	904.711	502.148	743.877	1.007.252	53,5
TSP	18.823		2.967	6.408	2.469	-86,9
NSP	27.182		5.020	3.571	837	-96,9
DAP	563.383	322.024	204.509	371.170	366.102	-35,0
KOMPOZE						
20-20-0	191.361	89.896	213.280	172.865	174.402	-8,9
20-20-0+Zn			2.200			
15-15-15	14.956	17.536	99.544	26.158	70.137	369,0
15.15.15.+Zn	1.000					
15.25.15		49				
13-0-46	8656	28.516	35.995	21.500	22.038	154,6
25-5-10						
10.25.20						
18.24.12 zn		24				
8-24-24		4.500	1.500			
12.20.12		24				
12.30.12		24		30.557	18.650	
11-52-0						

P.SÜLFAT	27.632	14.435	19.203	25.483	9.230	-66,6
16-0-0	3889	8.373	7.822	5.597	8.658	122,6
FİZİKİ TOPLAM	**2.709.875**	**2.283.643**	**2.241.914**	**2.085.784**	**2.934.152**	**8,3**
AZOTLU (%21 N)	3.835.652	3.625.496	3.118.392	3.063.001	4.377.199	14,1
FOSFORLU (%17P205)	1.836.246	998.785	908.743	1.303.844	1.297.194	-29,4
POTASLI (%50K20)	40.382	48.123	82.902	60.444	55.022	36,3
EŞDEĞER TOPLAM	5.712.280	4.672.404	4.110.037	4.427.288	5.729.415	0,3
AZOT (%100 N)	805.668	761.520	655.004	643.369	919.398	14,1
FOSFOR (%100 P205)	312.265	169.850	154.541	221.729	220.599	-29,4
POTASYUM (%100K20)	20.191	24.061	41.451	30.222	27.511	36,3
B.B.M.TOPLAMI	**1.138.124**	**955.431**	**850.996**	**895.319**	**1.167.508**	**2,6**
N	805.668	761.520	655.004	643.369	919.398	14,1
P	136.335	74.157	67.473	96.807	96.314	-29,4
K	16.754	19.966	34.396	25.078	22.829	36,3
N-P-K TOPLAM	**958.757**	**855.642**	**756.873**	**765.254**	**1.038.540**	**8,3**

Kaynak: GTHB

Kimyevi gübrelerde yapılan ithalat rakamları kimyevi gübre tüketimleri ile karşılaştırıldığında; 2004 yılı kimyevi gübre tüketiminin yüzde 52'si, 2010 yılı tüketiminin yüzde 46'sı, 2011 yılı tüketiminin yüzde 47'si, 2012 yılı tüketiminin yüzde 47'sinin ve 2013 yılı tüketiminin yüzde 50'si kadar ithalat yapılmıştır.

İthalatın payının önemli boyutta olmasının sebepleri gübre cinslerine göre değişmekle birlikte ana sebepler arasında kapasite yetersizliği, hammadde yetersizliği, ithalat indirimi, ekonomik üretim yapılamaması gibi etmenler sayılabilir.

5.2.6.2. Kimyevi Gübre İhracatı

Gübre ihracatımız 2010/13 dönemini kapsayan dört yılda ortalama 385 bin ton olarak gerçekleşirken 2013 yılında 181.560 ton olarak gerçekleşmiştir. Gübre ihracatı 10 yıllık süreçte yüzde 7 azalırken, bir önceki yıla göre yüzde 42 oranında azalmıştır. En fazla ihracat yaptığımız gübre cinslerinin başında 65.935 ton ile DAP gübresi gelmektedir. Bunu sırasıyla, kompoze 20.20.0, kompoze 15-15-15, amonyum sülfat (%21 N) takip etmektedir.

Gübre ihracatı ham madde fiyatlarına, iç piyasa koşullarına ve uluslararası gübre fiyatlarına göre değişim göstermekle birlikte 2013 yılı üretiminin sadece yüzde 5'i ihraç edilmiştir. Gübre ihracatı genelde Batı Avrupa, Afrika ve Orta Doğu ülkelerine yapılmaktadır.

İhracat miktarımızın diğer ülkelere göre az olmasının nedeni, iç pazara yönelik ürün üretilmesi, hammadde kaynağı bakımından yüzde 90 oranında dışa bağımlı olunması, üretim maliyetlerinin yüksekliği, özellikle de azotlu gübrelerde ihracatçı ülkelerle rekabet edebilme şansının bulunmamasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 56. 2004–2013 Yılı Gübre İhracatı (ton)

GÜBRE CİNSİ	2004	2010	2011	2012	2013	2004-2013 % Artış
A.SÜLFAT (%21 N)	2.890	53.190	57.304	19.742	15.534	437,5
A.NİTRAT (%26 N)	54.540	82.144	303.181	50.781	3.455	-93,7
A.NİTRAT (%33 N)	3.537	5.863	17.272	93.397	4.560	28,9
Ü R E	91.739	22.239	906	3.931	6.710	-92,7
TSP	1.913	24.510		3.504		-100,0
NSP		989	624	954	794	
DAP	1.035	264.408	110.539	76.097	65.935	6270,5
20-20-0	17.363	38.345	42.580	20.252	36.468	110,0
20.20.0 -Zn		1.400	400	450	313	
15-15-15	4.835	2.515	4.789	22.291	24.558	407,9
15-15-15-Zn			350	325	350	
13-0-46	160	244	502	130	86	-46,3
20.10,10	4.150					
12.20.12			100			
12.30.12				150		
10-15-25			250	525	1.410	
18-24-12					300	
16-20-0	1.762		3.100	13.900	10.915	
15-25-15					8.400	
10.25.20	11.236			8.720	85	
16-0-0		27	79	63	215	
25.05.10			100	13		
P.SÜLFAT		5.478	1.166	296	1.472	
FİZİKİ TOPLAM	**195.160**	**501.352**	**543.242**	**315.521**	**181.560**	**-7,0**
AZOTLU (%21 N)	308.483	479.201	604.104	354.225	166.466	-46,0
FORFORLU (%17 P_20_5)	53.350	827.098	358.759	289.791	271.300	408,5
POTASLI (%50 K_20)	6.922	6.457	3.314	10.989	12.355	78,5
EŞDEĞER TOPLAMI	**368.756**	**1.312.756**	**966.177**	**655.005**	**450.121**	**22,1**
AZOT (%100 N)	64.795	100.647	126.877	74.405	34.968	-46,0
FOSFOR (%100 P_20_5)	9.073	140.651	61.010	49.281	46.137	408,5
POTASYUM (%100 K_20)	3.461	3.228	1.657	5.495	6.178	78,5
B.B.M.TOPLAMI	**77.329**	**244.527**	**189.544**	**129.181**	**87.283**	**12,9**
N	64.795	100.647	126.877	74.405	34.968	-46,0
P	3.961	61.408	26.637	21.516	20.143	408,5
K	2.872	2.679	1.375	4.559	5.127	78,5
N-P-K TOPLAM	**71.628**	**164.734**	**154.889**	**100.481**	**60.238**	**-15,9**

Kaynak: GTHB

5.2.7. Gübre Fiyatları

Türkiye gübre üretimi yetersiz olduğu için, halen ihtiyaç her yıl gerçekleştirilen ithalatla karşılanmaktadır. Ülkemizde üretilen gübrelerin de hammadde ihtiyacı yine ithalatla karşılandığı için ülkemizde gübre fiyatları tamamen dış piyasa fiyatları ve dolar kuruna bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Gübre hemen hemen her tarımsal ürünün üretimi aşamasında kullanılmakta, tarımsal ürünlerin masraf kalemlerinde önemli oranlarda yer almaktadır. Gübre fiyatlarının yurt dışı fiyatlarına göre ve dolar kuruna göre değişkenlik göstermesi nedeniyle fiyatlar üreticilere yüksek gelmektedir.

Tablo 57. Gübre Fiyatları (TL/Ton)

Yıllar	Gübre Cinsi					
	%21 A.S.	%26 Can	%33 A.N	ÜRE	DAP	20.20.0
2005	251	294	312	421	503	374
2006	257	298	346	465	553	399
2007	329	350	410	602	725	493
2008	564	510	585,5	760	1672	1110
2009	325	436	479	630	689	520
2010	347	439	531	631	919	617
2011	532	561	678	893	1362	964
2012	583	692	800	1071	1332	958
2013	566	739	836	1018	1209	873
2014	563	753	873	1039	1392	945

Kaynak:GTHB

Tabloda ülkemizde en fazla tüketilen gübrelerin fiyatları verilmiştir. En fazla tüketilen üre gübresi fiyatları on yıllık süreçte yüzde 147 oranında artış göstermiştir. Aynı süreçte %21 A.S gübresi yüzde 124, %26 Can gübresi yüzde 156, %33 A.N gübresi yüzde 180, DAP gübresi yüzde 177, 20.20.0 gübresi ise yüzde 153 artış göstermiştir.

Gübre fiyatlarında en fazla artış 2008 yılında gerçekleşmiştir. Dünyada ekonomik krizin yaşandığı 2008 yılında dünya gübre fiyatları olağanüstü artış göstermiş, bu artış ülkemize de yansımıştır. Dünya gübre fiyatlarındaki artış 2007 yılı sonunda başlamış 2008 yılı Eylül ayına kadar devam etmiş bu tarihten itibaren fiyatlar gerilemeye başlamıştır. 2009 yılından itibaren gübre fiyatlarında her yıl artış görülmekle birlikte 2013 yılında bazı gübre fiyatlarında gerileme gerçekleşmiştir.

2014 yılında ise fiyatlar bir önceki yıla göre, %21 A.S gübresi yüzde 0,5 oranında gerilerken, %26 Can gübresi yüzde 1,89, %33 A.N gübresi yüzde 4,4, DAP gübresi yüzde 15, 20.20.0 gübresi ise yüzde 18,2 artış göstermiştir.

Ürün maliyetlerinin düşürülmesi için gübre masrafının üretim maliyetlerindeki payının azaltılması amacıyla gübre kullanımı 2005 yılından bu yana desteklenmeye başlanmıştır. İlk olarak 7 Eylül 2005 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 2005/9321 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile sebze, meyve, süs bitkileri, özel çayır mera, orman emvali ürün alanları için dekar başına 1 TL, hububat, yem bitkileri, baklagiller ve yumru bitkiler için dekar başına 1,6 TL, yağlı tohumlu bitkiler ve endüstri bitkilerinin yetiştirildiği alanlar için dekar başına 3 TL kimyevi gübre destekleme ödemesi yapılmıştır.

Son olarak ise 12 Nisan 2014 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 2014/6091 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile peyzaj, süs bitkileri, özel çayır, mera ve orman emvali alanları için dekar başına 4,3 TL, hububat, yem bitkileri, baklagiller, yumru bitkiler, sebze ve meyve alanları için dekar başına 6 TL, yağlı tohumlu bitkiler ve endüstri bitkilerinin yetiştirildiği alanlar için dekar başına 7,5 TL gübre destekleme ödemesi yapılmıştır.

Ülkemizde en fazla üretim yapılan hububat, yem bitkileri, baklagiller, yumru bitkiler, sebze ve meyve alanlarına verilen gübre desteğindeki artışa bakıldığında 2005 yılında dekar başına 1,6 TL olan destek miktarı 2014 yılına kadar yüzde 275 oranında artış ger-

çekleşmiştir. Gübre desteği gübre fiyatlarının düşürülmesi bakımından oldukça önemlidir. Verilen destekleme ödemesi artırılarak devam etmelidir.

5.2.8. Sonuç ve Öneriler

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de artan nüfus ve değişen beslenme alışkanlıkları tarımsal üretimi artırmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Bu nedenle, tarımda modernleşmenin teşviki, modern yöntem ve araçların daha yaygın kullanımı, toprak yapısı ve ihtiyacına uygun gübre çeşit ve miktarının kullanımı ve kaliteli tohumluk kullanarak birim alandan elde edilen verimin yükseltilmesi, üretim kayıplarının asgariye indirilmesi, ekonomik üretim yapacak çiftlik büyüklüklerine ulaşılması ve çiftçilerin bilinçlendirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Gelişmiş ülkelerde ekili tarım alanlarında gübre tüketimi hektara 200 kg dolaylarında olmakla birlikte dünya ortalaması 116 kg'dır. Türkiye'de hektar başına gübre kullanımı 100 kilogramdır. Bu miktar, Fransa'da 207 kg, Almanya'da 195 kg, İtalya'da 185kg ve ABD'de 171 kg'dır. Bu değerlerden de açıkça anlaşılacağı gibi; ülkemizde mevcut gübre kullanım düzeyi, önemli artışlara rağmen, tarımı gelişmiş ülkelerde kullanılan miktarlara göre çok düşük ve dünya ortalamasının altındadır.

Tarımsal ürün maliyetleri içinde % 10–15 paya sahip olan gübrenin, tek başına, bitki ve bölgenin özelliklerine bağlı olarak verimi % 50'ye yakın artırdığı gerçeği göz önüne alınarak, ülkemizde bilinçli gübre kullanımının artırılması ve yaygınlaştırılması için destek ve teşviklerin sürdürülmesine ihtiyaç vardır. 2005 yılı Eylül ayında Bakanlar Kurulu kararı ile gübre desteği ekilen alan üzerinden ve farklı bitki/ürün alanları için farklı tutarlarda ödeme yapılmaya başlanmıştır. 2005 yılında kimyevi gübre desteği; sebze, meyve, süs bitkileri, özel çayır, mera, orman emvali ürün alanları için dekara 1 TL; hububat, yem bitkileri, yumru bitkiler alanları için dekara 1,6 TL; yağlı tohumlu bitkiler ve endüstri bitkileri alanları için dekara 3 TL olarak belirlenmiştir. Her yıl belirli oranlarda artarak devam etmiştir.

En son 2014 yılında; çiftçilerin çiftçi kayıt sistemine dahil olmaları halinde, dekar başına; 2,5 TL toprak analiz desteği, hububat, yem bitkileri, baklagiller, yumrulu bitkiler, sebze ve meyve alanları için 6 TL kimyevi gübre destekleme ödemesi, yağlı tohumlu bitkiler ve endüstri bitkileri için ise, dekar başına 7,5 TL kimyevi gübre destekleme ödemesi yapılmıştır.

Gübre kullanımı yeterince bilimsel ve etkili bir biçimde yapılmamaktadır. Kullanılacak gübrelerin cins ve miktarlarını belirleyen en etkili yöntem olan toprak analizi ise yaygın ve etkin bir şekilde yapılmamaktadır. Bunların yapılabilmesi için ise; yayım teşkilatının çiftçi ile işbirliği içerisinde bulunarak, araştırma, eğitim ve yayım hizmetlerinin yeterince ve koordineli bir şekilde yapılması sağlanmalıdır. Toprak analiz laboratuvarları yaygınlaştırılmalı ve çiftçiye tekniğine uygun gübre kullanımı konusunda yeterli eğitim ve yayım hizmeti götürülerek, gübre uygulamalarını toprak analiz sonuçlarına göre yapmalıdır. Bu konuda verilen destekle birlikte son yıllarda toprak analizi sayısı ve analiz artmakla birlikte henüz yeterli düzeyde değildir.

Gübrelemenin çevrede yaratacağı olumsuz etkilerin önlenmesi ve beklenen verimin alınabilmesi için ihtiyaç duyulan cins ve miktarda gübre kullanımıdır. Bilinçsizce ve gereksiz yere yapılan gübreleme sonucunda beklenilen fayda sağlanamayacağı gibi, toprak, su ve bitki kalitesinde de bir takım bozukluklar meydana gelmektedir.

Öneriler:

• Çiftçiye tekniğine uygun gübre kullanımı konusunda yeterli eğitim ve yayım hizmeti götürülerek, gübre uygulamalarının toprak ve bitki analiz sonuçlarına göre yapılmasının ülkemiz tarımına önemli yararlar sağlayacağı bilinci kazandırılmalıdır. Bu konuda verilen destek artırılarak devam etmelidir.

• Gübre ambalajları üzerinde üreticilerin anlayabileceği şekilde gübre ile ilgili teknik bilgilere yer verilmelidir. İlgili kanun ve yönetmeliklerin gerektirdiği etiketleme yapılmalı ve bununla ilgili kontrollere önem verilmelidir.

• Gübre sektörünün sürekli dışardan gübre hammaddesi ithal etmek yerine, kendi kaynaklarımızdan yararlanarak hammadde üretimini gerçekleştirmek amacıyla teknolojilerini yenilemeleri gerekmektedir.

• Gübrelemede araştırma, üretim, dağıtım ve kredilendirme zinciri iyi ve sağlam kurulmalıdır.

• Gübre üreten ve tüketenlerin haklarının korunması amacıyla üretilerek veya ithal edilerek piyasaya arz edilen gübrelerin standardına uygunluğunun tespiti amacı ile yapılan piyasa denetimlerinin daha sıkı yapılması gerekmektedir.

• Çiftçiler tarafından talep edilen kaliteli gübre üretiminin sağlanabilmesi ve denetimlerin başarı ile uygulanabilmesi için de çiftçilerin ve tarımla ilgili kuruluşların karşılaştıkları sorunlu gübrelerle ilgili bilgileri Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına zamanında bildirmeleri gerekmektedir.

• Gübre sektöründeki AR-GE alt yapısının kurularak geliştirilmesi özendirilmelidir.

• Yayım teşkilatının çiftçi ile işbirliği içerisinde, araştırma, eğitim ve yayım hizmetlerini yeterince ve koordineli bir şekilde yapması sağlanmalıdır.

• Toprak ve bitki analiz laboratuvarları, bölgelerin özellikleri de dikkate alınarak yurt düzeyinde yaygınlaştırılmalıdır.

• Gübre üreticisi kuruluşlarının AR-GE birimlerini kurması veya Üniversite ve araştırma kurumları ile AR-GE çalışmaları yapmaları sağlanmalıdır.

• Ahır gübresi, yeşil gübre, kompostlar gibi organik gübre ve materyallerin tarımda yaygın olarak kullanımını artıracak önlemler hemen alınmalıdır.

• Bölgelerin toprak özelliklerine ve bitki isteklerine uygun özelliklere ve özellikle de birbirleri ile karıştırılabilir yüksek tek besin elementi içeriğine sahip gübreler üretilmesi teşvik edilmelidir.

KAYNAKLAR

1-TZOB Zirai İktisadi Rapor 2007-2010
2-www.tarim.gov.tr
3-www.gubretas.com.tr

5.3. Bitki Sağlığı

Bitkisel üretimin her aşamasında, ürünlere zarar veren çok sayıda hastalık, yabancı ot ve zararlı böcek bulunmaktadır. Bu durum, bitkisel üretim faaliyetlerinde hastalık ve zararlılar ile mücadeleyi zorunlu hale getirmektedir. Mücadele amaçlı kullanılan teknikler ise üretim şartlarına, teknolojiye ve üreticilerin imkânlarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Bir ülkenin veya bölgenin yeni zararlı organizma girişinden korumak için alınan yasal tedbirleri ve uygulamaları ifade eden karantina çalışmaları, bitki sağlığı tedbirlerinin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Son yıllarda küreselleşme olgusuna bağlı olarak artan tarımsal ticaret ve buna bağlı olarak özellikle üretim materyallerinin hızlı değişimi ve insan trafiği hastalık ve zararlıların dünyanın diğer bölgelerine hızla yayılması sonucunu doğurmuştur. Bugün için ülkemizde, ekonomik düzeyde zarar yapan 569 adet organizma bulunmaktadır. Bunların sayısının yakın gelecekte azalmasından ziyade artması beklenmektedir. Bu durum, gelişmiş tüm tarım ülkeleri ile benzerlik arz etmektedir.

Dünyada bitkisel üretimde, 5000 civarında zararlı organizma varlığı bilinmektedir. Ülkemizdeki mevcut zararlı organizma sayısı düşünüldüğünde, korunmamız gereken 4500 civarında etmen olduğu görülmektedir. Ülkemizde bu çalışmalar, 1957 yılında yürürlüğe giren mülga 6968 sayılı "Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu" kapsamında yürütülürken, 2011 yılından itibaren, 13 Haziran 2010 tarihli ve 27610 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan 5996 sayılı "Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu" kapsamında yürütülmektedir.

Ülkemizde zirai mücadele faaliyetleri;

- Devlet mücadelesi,
- Devlet yardım mücadelesi,
- Yönetimli çiftçi mücadelesi, şeklinde yürütülmektedir.

Yönetimli çiftçi mücadelesi ise;

- Zirai mücadele,
- Entegre mücadele programı,
- Entegre mücadele ve kontrollü ürün yönetimi şeklinde yürütülmektedir.

Bu mücadele çalışmalarında, ülkemizde bulunan 569 zararlı organizmanın 329'u ile 81 ilde, 14 milyon hektar alanda mücadele faaliyeti yürütülmektedir.

Ülkemizde yapılan tüm zirai mücadele faaliyetinin maliyeti ise yaklaşık olarak 1,5 milyar TL'dir. Ülke ekonomisine sağlanan katkı ise bu maliyetin çok üstündedir. Entegre mücadele çalışmaları, GTHB'nin ana mücadele stratejisini oluşturmakta olup, 1995 yılında iki üründe başlayan ve 100 bin dekar alanda yapılan entegre mücadele çalışmaları, 2011 yılında 16 ürüne ve 6 milyon dekar alana ulaşmıştır. Bu çalışmalar, aynı zamanda iyi tarım uygulamalarının temelini oluşturmaktadır. Şimdiye kadar, 16 ürün için (elma, turunçgil, bağ, zeytin, kiraz, şeftali, kayısı, buğday, mısır, patates, nohut, mercimek, örtü altı sebze, pamuk, fındık, antep fıstığı) "Entegre Mücadele Teknik Talimatı" hazırlanmıştır.

Ayrıca, ülkemizde büyük sorun olan bitki hastalıkları, zararlı ve yabancı otlarla mücadele edilebilmesini sağlamak üzere, 552 adet Zirai Mücadele Teknik Talimatı hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Yürütülen bu çalışmalar içerisinde ülkemiz için en önemli zararlı olan "süne mücadelesi" ayrı bir yer tutmakta olup, uzun yıllar 12-19 milyon dekar alanda yapılan mücadele, 2012 yılında 10 milyon dekara indirilmiştir. Emgili dane oranı ise yüzde 3-5'lerden yüzde 1'in altında tutulmuştur (GKGM, 2012). Zararlı organizmaların kontrolünde kullanılan ve tarım ilacı ya da pestisit olarak adlandırılan Bitki Koruma Ürünleri (BKÜ) ifadesi, yalnızca kimyasal kökenli sentetik preparatları değil aynı zamanda biyolojik ve biyoteknik kökenli preparatları da kapsamaktadır. Pestisit veya ilaç terimi daha çok sentetik kimyasallardan elde edilmiş BKÜ ifade etmektedir. Ülkemizde, tüm dünyada olduğu gibi en yaygın şekilde kimyasal BKÜ kullanılmaktadır.

Ülkemizde dünyanın gelişmiş ülkelerindeki gibi bir ruhsatlandırma mevzuatı ve denetim faaliyeti vardır. Türkiye birim alana kimyasal ilaç kullanımı bakımından dünyada 17 nci sırada yer almaktadır. Son on yılda Türk tarımında üretim artmasına rağmen, BKÜ kullanımı azalmıştır. (Kaynak: ÖİK Raporu-2014-2018, GTHB-GKGM).

Hastalık ve zararlıların ortaya çıkışını tahmin etmek ve mücadele zamanını belirlemek için geliştirilmiş olan tahmini uyarı sistemleri de bitki sağlığı çalışmalarında büyük önem arz etmektedir. Tahmini uyarı sistemleri, genel olarak kimyasal ilaç kullanımını 2/3 oranında azaltmakta ve böylece mücadele maliyetini 1/3 oranında düşürmektedir. Ülkemizde, 27 ilde toplam 230 civarında tahmini uyarı sistemi bulunmaktadır. Bu sistemler aracılığıyla, 4 adet zararlı organizmaya karşı mücadele edilmektedir. Ülkemizde yürütülen bitki sağlığı araştırmalarıyla, kültür bitkilerinde zararlı olan hastalık, zararlı ve yabancı otlar ile mücadelede, çevre ve insan sağlığının korunması esas alınmakta, kimyasallara alternatif metot ve tekniklerin araştırılması, uygulamaya aktarılması ve sonuçta bol, kaliteli, ilaç kalıntısı bulunmayan güvenilir ürün elde edilmesi hedeflenmektedir.

Bu amaçla, Gıda Tarım ve Hayvancılık bakanlığı 2010 yılından itibaren biyolojik ve biyoteknik mücadeleyi destekleme kararı almıştır. Zirai mücadele uygulamalarında biyoteknik ve biyolojik mücadele uygulamaları yüzde 1'in altında iken yüzde 5-6' lara ulaşmıştır.

5.3.1. Ülkemizde Bitki Sağlığı Uygulamaları

5.3.1.1. Entegre Mücadele Uygulamaları

Entegre mücadele; kültür bitkilerinde zararlı türlerin popülasyon dinamikleri ve çevre ile ilişkilerini dikkate alıp, uygun olan bütün mücadele metotlarını ve tekniklerini uyumlu bir şekilde kullanarak, bunların popülasyonlarını ekonomik zarar seviyesinin altında tutan bir zararlı yönetimi sistemidir. Diğer bir ifade ile bir agro- ekosistem içerisinde zararlı popülasyonlarını idare ve yönetim sistemidir.

Entegre Mücadele projeleri, hedef kitle olan üreticiler için hazırlanmış olup, araştırmacı, yayımcı ve üretici işbirliği ile uygulanmaktadır. Tablo' da görüleceği üzere Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü tarafından 2014 yılında yapılan çalışmalar sonucunda tüm entegre mücadele programı, hedeflerin üzerinde olacak şekilde %119 oranında gerçekleştirilmiştir.

Entegre mücadele, insan sağlığı, çevre ve doğal dengenin de dikkate alınarak kimyasal mücadelenin son çare olarak ele alındığı, sürdürülebilir bir mücadele sistemi olup, bu özelliği ile "Entegre Ürün Yönetimi", "İyi Tarım Uygulamaları" ve "Sürdürülebilir Tarımsal Üretimin" temelini oluşturur.

Tablo 58. 2014 Yılı Entegre Mücadele Uygulaması

Ürün	İl Sayısı	2014		2014 Yılı Programına göre Gerçekleşme Oranı(%)
		Çiftçi Sayısı	Alan(da)	
Antepfıstığı	6	96	9.207	108
Bağ	23	950	31.750	111
Buğday	37	3.278	670.850	118
Elma	20	440	11.920	211
Fındık	11	595	11.059	91
Kayısı	8	193	4.870	108
Kiraz	11	390	4.932	114
Mısır	6	184	31.936	179
Nohut	5	107	4.428	144
Örtüaltı	14	530	1.340	147
Pamuk	12	784	131.384	78
Patates	11	244	97.900	284
Şeftali	6	131	10.016	86
Turunçgil	2	212	4.399	147
Zeytin	14	2.083	92.500	99
TOPLAM	**35**	**10.217**	**1.118.491**	**119**

(GKGM-2014)

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen bitki sağlığı çalışmaları, insan ve çevre sağlığını gözeten sürdürülebilir tarımsal üretimi hedefleyen ve uluslararası kabul görmüş olan "Entegre Zararlı Yönetimi" kapsamında yürütülmektedir. Bu çalışmalar, ilgili tüm birimlerin katılımı ve hazırlanan "Entegre Mücadele Uygulama ve Prensipleri" çerçevesinde, 5 yıllık programlar halinde yürütülmektedir.

5.3.1.2. Entegre ve Kontrollü Ürün Yönetimi (EKÜY) Projesi

Entegre ve kontrollü ürün yönetimi, tarladan sofraya güvenilir gıda, temiz çevre ve sağlıklı toplum için geliştirilmiş bir Entegre Mücadele sistemidir. EKÜY projelerinde, kalıntı riski bulunan ürünlerde ve bölgelerde Entegre Mücadele ilkeleri doğrultusunda çalışmalar yürütülerek, üretim alanları Mavi Bayrak ile işaretlenmekte, üretim sezonu boyunca proje koordinatörlerince tarla, bağ, bahçe, sera ziyaretleri ile çiftçi eğitim ve denetim çalışmaları yapılmakta, hasat öncesinde ürünler pestisit analizine tabi tutulmakta ve kalıntı içermeyen ürünler için sertifika ve logolar verilerek ürünlerin daha iyi koşullarda pazarlanması sağlanmaktadır.

EKÜY projeleri ile hem iç pazara güvenilir ürün arzı sağlanmakta, hem de ihracatta olası sorunların yaşanması önlenmektedir. EKÜY projesi, 2014 yılında 13 ürün grubunda, 11 yeni il daha eklenerek, toplam 35 ilde uygulanmıştır. Entegre mücadelenin; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı uzmanlarınca sahada yürütülen çalışmaların sonucunda Tablo' da görüleceği üzere, 2014 yılı hedefleri % 102 oranında yüksek bir başarı oranıyla gerçekleştirilmiştir.

Tablo 59. 2014 Yılı Entegre ve Kontollü Ürün Yönetimi Uygulaması

Ürün	İl Sayısı	EKÜY 2014		2014 Yılı Programına göre Gerçekleşme Oranı (%)
		Çiftçi Sayısı	Alan (da)	
Armut	3	449	9.323	109
Bağ	6	1.005	29.757	100
Çilek	1	10	48	100
Domates	4	311	5.433	117
Elma	7	536	21.240	103
Erik	1	9	62	90
İncir	2	150	2.033	99
Kayısı	2	100	1.800	100
Kiraz	11	1.099	13.142	104
Örtüaltı	9	1.270	11.264	98
Şeftali	5	521	10.324	97
Turunçgil	8	1.556	102.697	105
Zeytin	1	100	4.000	100
Biber	1	10	47	100
Hıyar	1	46	106	100
TOPLAM	**35**	**7.172**	**211.276**	**102**

(GKGM-2014)

Tabloda yıllar itibariyle Entegre Mücadele ve EKÜY programlarında, 2012 yılı öncesi ürün üzerinden değerlendirmeler yapıldığından, üretici sayısı ve alan(da) miktarı verilememiştir. Entegre mücadele ve EKÜY programlarında yıllar itibariyle artış olması, çiftçilerimiz ile yapılan eğitim çalışmalarının başarısının göstergesidir.

Tablo 60. Yıllar İtibariyle Entegre Mücadele ve EKÜY Çalışmaları

YILLAR	ENTEGRE MÜCADELE			EKÜY		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
İl Sayısı	75	81		24	24	
Üretici Sayısı	2136	4.945	10.217	6.821	7.077	7.172
Alan (da)	300.000	537.519	1.118.491	-	197.310	211.276

a. EKÜY Projesi

Zararlı türlerin popülasyon değişimlerinde rol oynayan tüm faktörlerin, çevresiyle birlikte düşünülerek zararlı popülasyonların ekonomik zarar düzeylerinin altında tutabilmesi için bütün teknik ve yöntemlerin birbirleriyle uyum içerisinde kullanımıdır. 1995 yılından itibaren programlı olarak yürütülmektedir.

Ülkemizde 16 üründe; (Elma, Kiraz, Kayısı, Zeytin, Turunçgil, Şeftali, Fındık, A.Fıstığı, Bağ, Buğday, Mısır, Pamuk, Patates, Nohut, Mercimek ve Örtüaltı) Yürütülmektedir.

Bitkisel üretimin korunmasında çevre ve insan sağlığını esas alarak doğal dengeyi önemseyen kaliteli ve pestisit kalıntısı bulunmayan ürünler hedeflenmektedir.

Ayrıca, Entegre ve Kontrollü Ürün Yönetimi (Eküy) çalışmaları kapsamında, Türkiye'de, tarladan sofraya güvenilir gıda arzının sağlanması, taze sebze ve meyvede ihracat ve iç tüketiminde yaşanan kalıntı sorununun çözülmesi, çevre ve insan sağlığı ile fauna ve

floranın korunması açısından, 2006 yılından bu güne kadar çok önemli düzenlemeler yapılmıştır. Uçakla kimyasal maddelerin kullanımı yasaklanmış, pestisitlerin kayıt altına alınması ve izlenebilirliğinin sağlanması amacıyla üreticilere kayıt defteri tutma zorunluluğu; zirai mücadele ilaçlarının reçeteyle satışı ve kimyasal mücadele uygulayıcılarına sertifika mecburiyeti getirilerek yasal düzenlemeler tamamlanmıştır.

Buna rağmen, uygulamada üreticilerin geleneksel yöntemleri ve alışkanlıklarını terk etmemeleri nedeniyle yapılan değişikliklerden beklenen sonuçlar alınamamıştır.

Özellikle, ihracat ve iç tüketime sunulan taze sebze ve meyvelerde kalıntı sorununun yaşanmaması amacı ile bu çerçevede yapılan çalışmaların sistemli bir şekilde yürütülebilmesi, teknik elemanların ve üreticilerin eğitimi, çiftçi tarla okullarının kurulması, Proje Destek Ofislerinin (danışmanlık ofisi) oluşturulması, pestisit yönetimi, ürünlerin kalıntı açısından analiz edilerek belgelendirilmesi ve logo verilerek pazara arzının sağlanması için "Entegre ve Kontrollü Ürün Yönetimi" (EKÜY/ICCM) proje çalışmaları başlatılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Günümüzde, üreticilerin hala kimyasal mücadeleyi ilk planda tercih etmesi sonucu, çevre kirliliği, doğal dengenin bozulması, direnç ve kalıntı problemi olarak ortaya çıkmakta, ihracat ve iç tüketime sunulan ürünlerle de kalıntı nedeniyle insan sağlığı tehdit edilmektedir.

Pestisitlerden kaynaklanan kalıntı sonucunda, zaman zaman ihracatta önemli ekonomik kayıplara neden olunmakta, ürünlerle ilgili geri bildirimler alınmakta ve ihracat yapılamamaktadır. Bu durumdan, üreticiler, ihracatçılar etkilenmektedir. Kalıntı içeren ürünlerin pazarlanması neticesinde tüketicilerin sağlığı tehdit edilmektedir.

Taze sebze ve meyve üretiminin çok yapıldığı illerde, gerek üreticiler gerekse yöneticiler ve teknik elemanlarla görüşmeler ve anketler yapılarak mevcut durum analizi yapılmış ve problemler belirlenmiştir.

Pestisit kalıntısı olmayan taze sebze ve meyve üretilmesi, insan ve çevre sağlığının korunması ve ihracatta kalıntı nedeniyle yaşanan problemlerin çözülmesi amacı ile 2010 yılında 16 ilde ve 10 ürün/ürün grubunda yürütülmek üzere, entegre ve kontrollü ürün yönetimi (EKÜY/ICCM) projesi hazırlanmıştır.

Proje; Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı koordinasyonu ile Tarım ve Kredi Kooperatiflerinin, ziraat odalarının, ihracatçı birliklerinin, marketlerin, ürün tedarikçilerinin ve üreticilerin zirai danışmanları ile yürütülmüştür.

Projenin yürütüleceği 16 ilde, teknik elemanlara, üreticilere ve proje ortaklarına proje tanıtılmış, faaliyetler, görevler, çiftçi-tarla okulları, danışmanlık ofisleri hakkında bilgi verilmiştir.

Projenin uygulanması ile teknik eleman eğitimleri gerçekleştirilmiş, "Çiftçi Tarla Okulları" kurulmuş ve ve üretici eğitimleri bu okullarda uygulamalı olarak gerçekleştirilmiş, hasattan 3-5 gün ürünlerde pestisit kalıntı analizlerinin yapılması ve ürünlerin sertifikalandırılması sağlanmıştır. Entegre ve Kontrollü Ürün Yönetimi Projesi uygulamaya verilmeden

önce, Bakanlık tarafından hazırlanan uygulama projelerinde ortaya çıkan başarısızlıklar ele alınmış ve EKÜY projesinin başarılı olabilmesi için takip edilmesi ve yapılması gereken faaliyetler belirlenmiştir.

Projenin hazırlanmasında; Beş yıllık IPM projesi (2014-2018) hazırlandı ve 2023 IPM hedefleri oluşturulmuştur.

Projenin mevcut problemleri çözebilir, uygulanabilir, sonuçlarının kabul edilebilir, sürdürülebilir ve yaygınlaştırılmaya müsait olması esas alınmıştır. Bu bakış açısı ile hazırlanan projenin başarılı olmasında:

Proje ortaklarının projeyi kabul etmesi, benimsemesi ve desteklemesi, Üreticilerin projeyi kabul etmesi, benimsemesi ve desteklemesi, üreticilere proje simgesi mavi bayrak verilmesi ve üretim yerlerine bayrakların asılması, ürünlerin hasat edilmeden 3-5 gün önce pestisit kalıntı analizlerinin yapılarak, belge ve logo ile iç tüketime ve ihracata arz edilmesi, çevre sağlığının, fauna ve floranın korunması, uygulamalarda biyolojik ve biyoteknik yöntemlere öncelik verilmesi, pestisit kirliliğinin önlenmesi ve pestisitlerin kayıt altına alınması, pestisit uygulayıcılarının sertifikalı olması, pestisitlerin reçeteli kullanılması, girdi kullanımın, özellikle pestisit kullanımının azaltılması ile üretim maliyetlerinin düşürülmesi, proje ortakları arasında etkili koordinasyon ve iletişimin sağlanması, proje izleme ve denetim faaliyetlerine önem verilmesi, projenin Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı tarafından kabul görmesi etkili olmuştur.

Proje ortaklarının belirlenmesi amacı ile sivil toplum kuruluşları, Tarım ve Kredi Kooperatifleri, ziraat odaları, tüketici dernekleri, marketler, salça, meyve suyu vb. ürün işleyen özel sektör, üniversite temsilcileri ile toplantılar yapılmış ve projenin tanıtımı yapılmıştır.

Taze sebze ve meyve üretiminin çok olduğu 16 il belirlenmiş ve her ilde teknik elemanlara ve üreticilere projenin tanıtımı yapılmıştır. Her ilde, Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü teknik elemanları tarafından, ekonomik anlamda taze sebze ve meyve üretimi yapılan ilçeler ve köyler belirlenmiştir. Projenin üreticiler tarafından benimsenmesi ve uygulanması amacı ile köylerde proje koordinatörü ve Genel Müdürlük temsilcilerinin de katılımı ile teknik elemanlardan oluşan proje ekipleri tarafından proje tanıtım toplantıları yapılmıştır. Gönüllü üreticiler projeye dâhil edilmiştir.

Ürünlerin kolay pazarlanabilmesi için, köylerde üreticilerin tamamının veya çoğunluğunun projeye katılması sağlanmıştır. Tarım Kredi Kooperatifleri üyesi üreticiler, ihracatçı firmaların sözleşmeli üreticileri, marketler ve ürün tedarikçileri ile onlara bağlı sözleşmeli üreticiler de projeye dâhil edilmiştir.

Projede görev alan il müdürlüğü teknik elemanları, (Bitki Koruma Şube Müdürlüğü, Kontrol Şube Müdürlüğü, Çiftçi Eğitim ve Yayım Şube Müdürlüğü) ve proje ortakları, ziraat mühendisleri, proje personeli olarak görevlendirilmiş ve Proje Destek Ofisi (danışmanlık ofisi) oluşturulmuştur.

Proje uygulanacak alanlara, mavi bayrak asılmış ve uygulama alanlarına diğer üreticilerin dikkati çekilmiştir.

Teknik eleman eğitimleri, her ürün için teorik ve uygulamalı olarak bitki fenolojisi, hastalık ve zararlıların biyolojisi esas alınarak, 3 veya 4 dönemde yapılmıştır.

Tablo 61. EKÜY Projesinin Yürütüldüğü İl/İçeler

İLLER	BAĞ	MEYVE	ÖRTÜALTI SEBZE
ANTALYA	-	-	AKSU
ANTALYA	-	-	ELMALI
ANTALYA	-	-	FİNİKE
ANTALYA	-	-	DEMRE
ANTALYA	-	-	GAZİPAŞA
ANTALYA	-	-	KAŞ
ANTALYA	-	-	KUMLUCA
ANTALYA	-	-	MANAVGAT
ANTALYA	-	-	SERİK
DENİZLİ	BAKLAN	ÇAMELİ	-
DENİZLİ	BULDAN	ÇİVRİL	-
DENİZLİ	BEKİLLİ	HONAZ	-
DENİZLİ	SARAYKÖY	-	-
DENİZLİ	GÜNEY	-	-
ÇANAKKALE	-	BAYRAMİÇ	-
ÇANAKKALE	-	GELİBOLU	-
ÇANAKKALE	-	LAPSEKİ	-
İZMİR	MENEMEN	BAYINDIR	BERGAMA
İZMİR	MENDERES	KEMALPAŞA	MENDERES
İZMİR	-	SELÇUK	MENEMEN
İZMİR	-	TİRE	TORBALI
İZMİR	-	TORBALI	-
MANİSA	MERKEZ	DEMİRCİ	-
MANİSA	AKHİSAR	GÖRDES	-
MANİSA	ALAŞEHİR	SALİHLİ	-
MANİSA	GÖLMARMARA	SELENDİ	-
MANİSA	SALİHLİ	TURGUTLU	-
MANİSA	TURGUTLU	-	-
MERSİN	AKDENİZ	MUT	AKDENİZ
MERSİN	MEZİTLİ	MEZİTLİ	BOZYAZI
MERSİN	TARSUS	TARSUS	SİLİFKE
MERSİN	TOROSLAR	TOROSLAR	-
MUĞLA	-	-	FETHİYE
MUĞLA	-	-	ORTACA
MUĞLA	-	-	DALAMAN
	Bağ 17 İlçe	Meyve 20 İlçe	Örtüaltı Sebze 20 İlçe
İl	İlçe Sayısı	İl	İlçe Sayısı
ANTALYA	9	MANİSA	11
DENİZLİ	8	MERSİN	11
ÇANAKKALE	3	MUĞLA	3
İZMİR	11	-	-
		TOPLAM	**56**

Köylerde, Çiftçi Tarla Okulları (FFS) kurulmuş, üretici eğitimleri bu okullarda uygulamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Çiftçi Tarla Okullarında eğitime alınan üretici aileler arasında entegre mücadele aileler yarışması yapılarak, il birincileri ve final yarışması ile proje birinci entegre mücadele ailesi belirlenmiştir.

Özel sektör ve ziraat odaları temsilcileri ve teknik elemanları ile toplantılar (Technical days);Proje Paydaşları; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği ve il/ilçe ziraat odası başkanlıkları işbirliği ile yürütülmüştür.

Araştırma Enstitüleri, Üniversiteler, Ticaret Borsaları, İhracatçı Birlikleri, Taze Sebze ve Meyve İşleme Sanayi, Marketler, Federasyonlar, Dernekler, Birlikler vb. sivil toplum kuruluşları projenin diğer paydaşları olarak yer almışlardır.

Projede, Bakanlığın ve proje paydaşlarının ziraat mühendisleri görev almıştır. Teknik eleman eğitimleri, Bakanlık araştırma enstitülerinde görevli konu uzmanları ve üniversitelerin ilgili öğretim üyeleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Proje harcamaları, Bakanlık ve FAO tarafından bütçelendirilmiştir. FAO desteği ile 4 uluslararası danışman ve bir ulusal eğitim danışmanı projede görev almıştır. Zaman zaman proje ortaklarının proje faaliyetlerine maddi destekleri olmuştur.

Proje kapsamında, eğitici eğitimleri gerçekleşmiş ve projenin yürütüldüğü köylerde çiftçi tarla okulları kurulmuştur. Çiftçi tarla okulu bahçede, tarlada açık alanda yapılan uygulamalı bir üretici eğitim modelidir ve eğitimlerde aileler hedef alınmıştır.

5.3.1.3. Süne *(Eurygaster spp.)* Mücadelesi

Ülkemizde 7,9 milyon hektar alanda buğday tarımı ve buğday tarımı yapılan alanda da 19 milyon ton buğday üretimi yapılmaktadır. Bu buğday alanının, yaklaşık 40 milyon da' lık kısmı (yaklaşık yarısı) süne tehdidi altında bulunmaktadır. Bu sebeple, buğday üretiminde süne mücadelesinin zamanında ve etkin yapılması büyük önem arz etmektedir.

Ülke çapında süne bulaşık alanın tamamı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı teknik ekiplerince takip edilmekte olup süne zararı oluşabilecek alanların ilaçlanması sağlanmaktadır. Bu alan miktarı, yıllara ve iklim faktörlerine göre değişebilmektedir. Buğdayda süne ile mücadele yapılmadığı zaman, ortalama % 70, kesafetin yoğun olması durumunda ise % 100'e varan oranlarda kalite ve kantite kaybı meydana gelebilecektir.

Geçmiş yıllarda süne mücedelesi, Devlet Mücadelesi şeklinde havadan ilaçlama ile yapılırken, 2008 yılından itibaren tamamen yer aletleri ile "Yönetimli Çiftçi Mücadelesi" şeklinde yapılmaktadır. Geçmiş yıllara göre kimyasal mücadele alanı ile kullanılan zirai ilaç miktarında yaklaşık 1/3 oranında bir azalış görülmüştür

Süne popülasyonu, ekonomik zarar eşiğinin üzerinde olan 10.998.134 dekar alanda ilaçlama kararı alınmış olup, 25 ilde, 6.460.213 dekar alanda kimyasal mücadele yapılmıştır. İlaçlama kararı alındığı halde, çiftçilerimiz tarafından 4.537.921 dekar alanda ilaçlama yapılmamıştır (ilaçlama yapılan alan son 22 yılın en düşük alanıdır).

Sürvey çalışmaları sonucunda, yaklaşık 32 milyon dekar hububat alanı ilaçlama dışı bırakılmıştır. 5.1 milyon parazitoid üretimi ve salımı yapılmış olup, son 10 yılda toplam 84.2 milyon parazitoid üretim ve salımı yapılmıştır. Mücadelenin başarısını değerlendirmek amacıyla, 13.441 numune üzerinden emgi analizi yapılmış olup, emgi oranı %1'in altında belirlenmiştir. Süne mücadelesinin milli ekonomiye katkısı 945 milyon TL olmuştur.

Ülkemiz için çok önemli olan süne zararlısına karşı yapılan çalışmalar aşağıdaki tabloda görülmekte olup, son 5 yılda ülkesel emgi oranı, ortalama %1'in altında tutulmuş ve ekonomiye büyük bir katkı sağlanmıştır.

Tablo 62. Yıllara Göre Süne Mücadelesi

SÜNE MÜCADELESİ	2010	2011	2012	2013	2014
İl Sayısı	36	22	25	21	25
Sürvey Alanı (da)	39.654.300	44.577.393	41.250.000	40.903.495	43.356.005
Mücadele Yapılan Alan (da)	10.878.512	6.857.011	10.355.041	9.025.578	6.460.213
Emgi Oranı (%)	%1'in altında	%1'in altında	%1'in altında	%1'in altında	%1'in altında

Diğer taraftan, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Orman ve Su işleri Bakanlığı arasında imzalanan bir protokol çerçevesinde; "süneyle biyolojik mücadele, yaban hayatının geliştirilmesi, biyolojik çeşitlilik ve hayvan genetik kaynaklarının korunması temelinde keklik üretimi ve ar-ge faaliyetlerinin yürütülmesi" amacıyla hazırlanan ortak projeyle; öncelikle altyapının yenilenmesi ile yıllık 100 bin adet keklik üretimi kapasitesine erişilecektir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü tarafından üretilen keklikler, hububatta emgi zararı yapan süneye karşı zararlı kimyasalları kullanmak yerine doğa ile barışık biyolojik mücadelede kullanılmaktadır. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ise ülkemizin değişik illerinde belirlenen alanlara, üretilen kekliklerden avlaklara salım yaparak yaban hayatı geliştirme çalışmaları yürütmektedir. Aşağıdaki tabloda Orman ve Su İşleri Bakanlığının yıllar itibari ile biyolojik mücadele kapsamında yaptığı çalışmalar, yıllar itibariyle görülmektedir. (GKGM-2014).

Tablo 63. Orman ve Su İşleri Bakanlığının Yıllar İtibari Biyolojik Mücadele Kapsamında Yaptığı Çalışmalar (2011-2014)

Biyolojik Mücadele Kapsamında	2011	2012	2013	2014
Keklik Salımı(adet)	-	7.025	5.700	3.629
Çamkese önemli bir paraziti olan *Phryx Caudata*(adet adacık)	2.573	1.335	2.031	1.327
Kuş yuvası(adet)	55.740	61.325	62.225	68.310
Yırtıcı böcek	528.234	539.888	537.331	493.990
Karınca (adet)	163	148	130	96

Kırmızı Orman Karıncaları, özellikle iğne yapraklı (çam, sedir, göknar) ağaçlarının bulunduğu ormanlara zarar veren *Scolytidae* (Kabuk böceği), *Thaumetapoae pityocampa* (Çam kese böceği), *Diprion pini* (Çalı antenli çam yaprak arısı), *Lymantria dispar* (Sünger örtücü) gibi böceklerin biyolojik mücadelesinde kullanılmaktadır.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü tarafından, biyolojik mücadele kapsamında; ormanlarımıza 62.225 adet kuş yuvası asılmış, 130 adet karınca nakli gerçekleştirilmiştir. 53 adet laboratuvarda toplam 537.331 adet yırtıcı böcek üretimi ger-

çekleştirilerek hastalıklı alanlara bırakılmıştır. Ayrıca; çamkese böceğinin görüldüğü alanlarda, 2.031 adet adacık tesis edilerek çamkese böceğinin önemli bir paraziti olan *Phryx Caudata*'nın popülasyon artışı sağlanmış, 5.700 adet keklik salımı gerçekleştirilmiştir. Kestane Dal Kanseri İle Mücadele Projesi kapsamında; proje ekibine yönelik hipovirulentlerin uygulanması konulu eğitim düzenlenmiş, yerel halka kestane kanseri ile mücadele ve farkındalık eğitimleri verilmiştir. (OGM-2014)

5.3.1.4. Çekirge Mücedelesi

Tarım alanlarının dışında kalan; çayırmera, hazine arazisi, köy ortak arazisi gibi şahıs mülkü olmayan yerlerde çekirge mücadelesi, devlet yardım mücadelesi şeklinde yürütülmektedir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı teknik ekiplerince çekirge çıkış noktaları, inficar alanları takip edilerek, çekirge ergin hale gelmeden ve geniş alanlara yayılmadan, nimf döneminde mücadele yapılması sağlanmaktadır.

2014 yılında; programa alınan 58 il, 263.820 dekar alan takip edilerek, kimyasal mücadele yapılması gereken 51 ilde, 210.010 dekar alanda mücadele yapılmıştır. Tüm dünya için önemli ve salgın yaptığında büyük felaketlere yol açabilen bir zararlı olan çekirgeye karşı yapılan mücadele çalışmalarının son beş yıllık verileri aşağıdaki tabloda görülmektedir. Ayrıca yaklaşık olarak 36.000 dekar alanda, 4900 keklik, 1500 hindi ve martılar ile biyolojik mücadele sağlanmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda zararlılar başarılı bir şekilde kontrol altında tutularak, herhangi bir epidemi oluşmasına müsaade edilmemiştir.

Tablo 64. Yıllara Göre Çekirge Mücadelesi

ÇEKİRGE MÜCADELESİ	2010	2011	2012	2013	2014
Kontrol Yapılan İl Sayısı	54	55	52	59	58
Kimyasal Mücadele Yapılan İl Sayısı	48	47	49	53	51
Mücadele Programı (da)	233.750	273.620	247.305	234.825	263.820
Mücadele Yapılan Alan (da)	152.817	97.990	122.500	158.701	210.010

(GKGM-2014)

5.3.1.5. Tarla Faresi Mücedelesi

Tarla fareleri; buğday, arpa, çavdar, yulaf, pirinç, mısır, baklagiller, endüstri ve yağlı tohumlar gibi tarla bitkilerine, meyve sebze bahçelerine, çayır-mera alanlarından genç ormanlara kadar her türlü bitki için zararlıdırlar. Ürünleri ve besinleri kesmek, kemirmek, yemek ve yedikleri miktarın en az 10 katı kadar kısmını da kirletmek suretiyle zarar verirler. Yoğunluklarına bağlı olarak verdikleri zarar %100'e kadar çıkabilir. Nitekim bazı yıllar, yaşanan tarla faresi salgınları nedeniyle, üreticilerin çoğu hasat yapamadan tarlalarını sürmek zorunda kalmışlardır.

Ergin bir tarla faresinin günde ortalama 25 gr. yeşil, 15 gr. kuru yem yiyebildiği dikkate alınırsa, ekonomik yönden ne derece önemli kayıplara yol açabildikleri ortaya çıkar. Bu zararın ortadan kaldırılması için tarla faresine karşı geniş çaplı mücadele yapılması şarttır. Tarla faresinin çoğalması, doğal düşmanlarla ve diğer önlemlerle azaltılabilmesine karşın kimyasal mücadelede çok önemlidir. Tarla faresine karşı kimyasal mücadelede, çinko fosfür ve zehirli yem (zehirli buğday) kullanılmaktadır.

Tarla faresiyle mücadele amacıyla, 2014 yılında 73 ilde, 15.873.078 dekar alanda sürvey yapılmış ve sürvey sonucuna göre, bulaşık olan 1.848.511 dekar alanda mücadele yapılmıştır. Ülkemizdeki birçok üründe önemli kayıplara neden olabilecek genel zararlılardan tarla faresi mücadelesi kapsamında, yapılan son beş yıllık çalışmalar aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, 2010 yılında görülen epidemi kontrol altına alınmış ve son beş yılda etkili bir mücadele yürütülmüştür (GKGM-2014).

Tablo 65. Yıllara Göre Tarla Faresi Mücadelesi

	2010	2011	2012	2013	2014
İl Sayısı	48	51	51	72	73
PROGRAM(Da)	6.265.375	3.387.550	4.584.870	8.195.445	9.636.694
Müc.Yap.Alan(Da)	5.896.920	4.878.764	1.449.256	1.379.024	1.848.511
Kul.Zehr.Yem.(Kg)	-	199.277	32.948	59.222	-

5.3.1.6. Tahmin ve Uyarı Sistemi (TUS) Çalışmaları

TUS ile tarımsal alanlarda zararlı popülasyon yoğunluğunu ve hastalık varlığını ortam üzerinde etkili olan iklim faktörleri ile birlikte değerlendirip kimyasal mücadelenin gerekli olup olmadığı, gerekiyorsa en uygun ilaçlama zamanına karar vererek, üreticilerin önceden uyarılması, maliyet, enerji ve zaman kaybının önlenmesi amaçlanmaktadır.

Ülkemizde elmada; karaleke ve iç kurdu ile bağda; bağ salkım güvesi ve bağ mildiyösü hastalık zararlıları konularında tahmin ve uyarı sistemleri kullanılmaktadır. Ayrıca patates, domates ve çeltikte deneme amaçlı Tahmin ve Uyarı çalışmaları yürütülmektedir.

2014 yılında, 41 ilde 274 adet TUS kullanılarak, toplam 1.845.053 dekar alanda çalışmalar sürdürülmüş olup, bu çalışmaların özet dökümü aşağıda verilmektedir.

Tablo 66. Tahmin ve Uyarı çalışmaları

Konusu	İl Sayısı	Cihaz Sayısı(adet)	Hitap Ettiği Alan
Elma	34	206	1.013.212
Bağ	17	68	831.841
Toplam	41*	274	1.845.053

*10 İlde hem elmada hem bağda TUS vardır.

Tablo'da yıllar itibariyle Tahmin ve Uyarıya Dayalı Mücadele Uygulamaları verilmiştir.

Tablo 67. Tahmin ve Uyarıya Dayalı Mücadele Uygulamaları

Yıllar	Bağ Alanı (Dekar)	Elma (Adet-dekar)
2009	1.610.645	16.048.850
2010	1.629.108	841.722
2011	1.374.529	614.677
2012	726.831	663.149
2013	917.874	918.789
2014	47 İlde 274 adet TUS kullanılarak toplam 1.845.053 da	

(GKGM-2014)

5.3.1.7. Yaban Domuzu Mücadelesi

Ülkemiz' de, yaban domuzu, genellikle orman alanlarına yakın bölgelerde tarımsal faaliyet gösteren çiftçilerimizin korkulu rüyasıdır. Yaban domuzu, bu tür bölgelerde yetiştirilen tarımsal ürünlere %100'e varan zararlar vermektedir. Tüm geçimini tarımsal faaliyetten sağlayan çiftçilerimiz mağdur duruma düşmektedir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğünce oluşturulmuş ve Birliğimizin de içinde yer aldığı, Ulusal Bitki Sağlığı Komitesinde yaban domuzu ile ilgili sorunlar dile getirilmiştir.

Çiftçilerimizin yaban domuzundan dolayı zarar görmeleri durumunda en yakın tarım teşkilatına dilekçe vererek sürek avı düzenlenmesini istemeleri yasal haklarıdır. Yeterli düzeyde şikayet olması durumunda, Orman ve Su İşleri Bakanlığının ilgili birimleri ile birlikte durum değerlendirilmesi yapılabilmektedir. Yaban domuzu sürek avı izni, verildiği sürelerde tescil edilmiş, genel ve devlet avlaklarında ise Orman Şube Müdürlüğünce tespit edilecek kotalar dahilinde izin alınmak koşuluyla yapılabilmektedir.

Zirai mücadele maksatlı yaban domuzu sürek avı esas ve usullerine göre, izin verilen yer ve tarihlerde, belgeli 15 avcı ve 20 sürekciden fazla katılımcı olmamak şartıyla sürek avı düzenlenebilmektedir. İl özel idare müdürlükleri, ziraat odaları gibi sivil toplum kuruluşları yaban domuzu ile mücadelede çiftçilerimize fişek yardımı yapılabilmektedir.

Yaban domuzu, kültür bitkilerini yemek, çiğnemek, tarlayı burnuyla sürüp tahrip etmek suretiyle zarar vermektedir. Çiftçi şikâyetleri, zararlı yoğunluğu, bitki florası incelenerek, yabani domuzu populasyonunun zarar eşiğini geçip geçmediği değerlendirmeye alınmaktadır. Yabani domuzu mücadelesi için İl Müdürlüğü'nce sürek avı yapılmasına karar verildiğinde; İl Müdürlüğü'nce Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın ildeki ilgili birimi ile birlikte avın yapılacağı tarih ve günü, avın yapılacağı alan zararlı yoğunluğu florasına ait bilgileri içeren bir rapor tanzim edilerek, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Milli Park ve Av Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü'ne gönderilerek gerekli izin alınmaktadır.

Domuz avı büyük av kabul edilir. Türkiye'de lisanlı avcıların yapabildiği, ücretsiz katılım olan tek büyük avdır. Diğer büyük avlar, (geyik, kurt, ayı, dağ keçisi ve yaban koyunu) av turizmi kapsamında önemli paralar karşılığı yapılabilmektedir.

Bu yöntemlerin dışında, özellikle bağbozumu zamanında çiftçi tarladaki ürününü domuzdan korumak için gece beki yapmaktadır. Bu bir av değil zirai mücadeledir, ancak avcılar da katılabilmektedir.

Ülkemizde, Yaban domuzu mücadelesi, 1936 yılından itibaren Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığımız tarafından yürütülmektedir.

2013 yılında 44 ilde, zarara neden olmuştur. 8 İl'de zararı tespit edilememiş olup, 36 ilin tespitlerine göre, farklı birçok kültür bitkisinde zarara neden olmuştur.

2014 yılında 44 il de 1.339.085 dekar alanda zarara neden olmuştur.
1.988.910 dekar alandaki zararın maddi değeri 213.339.451 TL olmuştur.

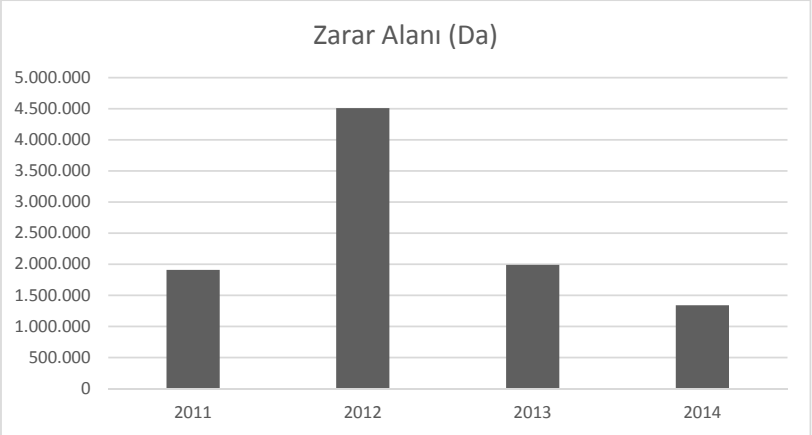

	2011	2012	2013	2014
Zararalanı(dekar)	1.907.133	4.509.464	1.988.910	1.339.085

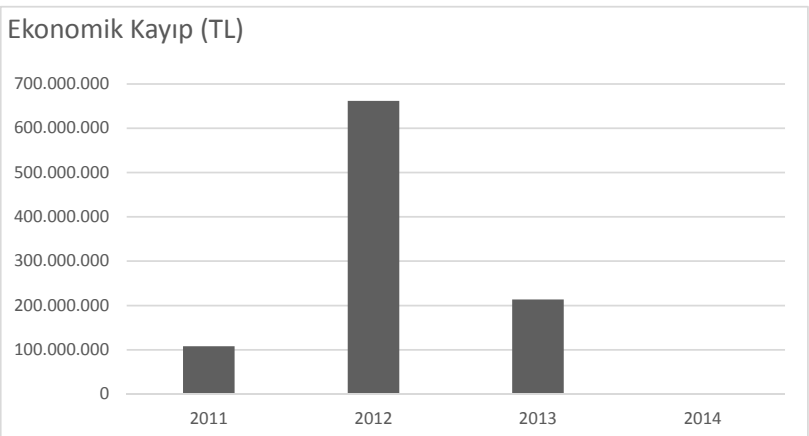

	2011	2012	2013	2014
Ekonomik Kayıp (TL)	107.760.851	661.915.602	213.339.451	*

*2014 yılı Ekonomik kayıpla ile ilgili veri henüz yayınlanmamıştır.
(GKGM-2014)

5.3.2. Bitki Sağlığı Destekleri

GTHB'lığın bitkisel üretimde zararlı organizmalarla mücadelede belirlediği strateji, Ülkemizde yıllık olarak kullanılan pestisit miktarının azaltılmasını ve doğru kullanımını öngörmektedir. Bu amaçla, kimyasal mücadelenin en son çare olarak kullanıldığı biyolojik ve biyoteknik mücadele başta olmak üzere, kimyasal mücadeleye alternatif yöntemler ve entegre mücadele önerilmektedir.

Bitkisel üretimde karşılaşılması muhtemel hastalık ve zararlılar nedeniyle yaşanan ürün kayıplarının önlenmesi için yapılan zirai mücadele çalışmalarında, kimyasal dışındaki mücadeleleri teşvik bakımından devletçe bazı desteklemeler yapılmaktadır. Bunlar, şöylece sıralanabilir;

5.3.2.1. Biyolojik ve Biyoteknik Mücadele Desteklemeleri

GTHB'mızca, sürdürülebilir tarım için bitkisel üretimde zararlı organizmalarla mücadelede kimyasal mücadeleye alternatif yöntemler teşvik edilmektedir. Bu yöntemlerden biyolojik ve biyoteknik mücadele metotları; kimyasal ilaç kullanımının azaltılması, insan sağlığının ve doğal dengenin korunması amacıyla desteklenmektedir.

İnsan ve çevre sağlığı açısından önem arz eden biyolojik ve biyoteknik mücadele yöntemlerinin üreticiler tarafından daha geniş alanlarda kullanılmasının teşvik edilmesi için 2010 yılından itibaren bu uygulamalar destekleme kapsamına alınmıştır.

Ülkemizde biyolojik mücadele desteklemeleri, 2010 yılında örtü altı üretimde; hıyar, patlıcan, domates, biber ve kabakta başlatılmış olup, sonraki yıllarda; açık alanda domates, turunçgil, elma, üzüm, kayısı, zeytin ve nar ilave edilerek ürün çeşitliliği ve birim alana verilen destekleme miktarları arttırılarak devam edilmiştir.

Ülkemizde ilk defa uygulanmaya başlanan biyolojik ve biyoteknik mücadele yapan üreticilerimize, yaptığı mücadele maliyetlerinin yaklaşık % 50'si kadar destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Biyolojik ve biyoteknik mücadele uygulamalarının artırılması ile ilaç tüketiminin azaltılması, sürdürülebilir tarımsal üretimin sağlanması, taze sebze ve meyve ihracatında ve iç tüketiminde yaşanan kalıntı sorununun çözümüne katkı sağlanması, fauna ve floranın korunması ile daha temiz, yaşanabilir sağlıklı bir çevre tesis edilmesi hedeflenmektedir. Böylece, kaliteli ürünler elde den üreticinin gelir düzeyi artacak ve ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayacaktır.

Destekleme ödemesinin başladığı 2010-2011 üretim döneminde, örtü altında 973.365 TL destekleme ödemesi yapılmış, sonraki yıllarda destekleme kapsamına açık alanda; domates, turunçgil, elma, üzüm, kayısı, zeytin ve nar ilave edilerek 2013 yılında 6 kat artışla 6.159.000 TL' lik destekleme ödemesi yapılmıştır.

2014 yılında örtü altında biyolojik mücadele desteği; 350 TL/dekar, biyoteknik mücadele desteği 110 TL/dekar olmak üzere, paket halinde 460 TL'ye çıkarılmıştır. Açık alanda ise biyolojik mücadele desteği 35 TL/dekar, biyoteknik mücadele desteği 35 TL/dekar olup, paket toplamı 70 TL/da'dır.

Yapılan bu çalışmalar neticesinde, son 5 yılda biyolojik ve biyoteknik mücadele yapılan alan yaklaşık 10 kat, bu desteklemelerden yararlanan üretici sayısı ise yaklaşık 9 kat artmıştır. Biyolojik ve biyoteknik mücadele destekleme bilgileri aşağıdaki Tabloda verilmiştir.

Tablo 68. Yıllara Göre Biyolojik Mücadele Desteklemeleri

Yıllar	İşletme/Üretici Sayısı	Destekleme Alan(Da)	Ödeme Miktarı(TL)
2010-2011*	615	5.294	413.496,58
2011	548	16.327,02	559.868,60
2012	2.819	66.059,54	3.103.977,97
2013	5.327	133.538,801	6.160.264,57
2014**	4.903	159.747,42	5.605.101,45
Toplam	14.212	380.967,78	15.842.709,17

*Eylül 2010-Ağustos 2011 arası örtüaltı üretim sezonunu kapsamaktadır.
**Örtüaltı destekleme başvuruları 31 Aralık 2014 tarihi itibari ile tamamlanmış olup, ödeme işlemleri Mart 2015 tarihinde tamamlanacaktır.

Bitkisel üretimde kullanılan mücadele yöntemleri içerisindeki Biyolojik ve Biyoteknik Mücadele kullanım oranının 2018 yılında % 15'e, 2023 yılında ise % 25 oranına çıkarılması hedeflenmektedir.

Tablo 69. Yıllar İtibari İle Biyolojik ve/veya Biyoteknolojik Mücadele Destekleme Tutarları

Biyolojik ve/veya biyoteknolojik mücadele destek	Açık alanda TL/dekar	Örtüaltı TL/dekar
2011	40TL/da	30TL/da-200TL/da
2012	60TL/da	430TL/da
2013	60TL/da	430TL/da
2014	70TL/da	460TL/da

2011 yılı için Bitkisel Üretimde Biyolojik ve/veya Biyoteknolojik Mücadele Destekleme Ödemesi Uygulama Tebliği, 27.08.2011 tarih ve 28038 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu tebliğe göre, açık alanda domates, turunçgil 40TL/da ve örtüaltı bitkisel üretimde biyolojik ve/veya biyoteknolojik mücadele yapan üreticilere 30TL/dekar ile 200TL/dekar arasında değişen destekleme ödemesi yapılmıştır.

2012 yılı için Bitkisel Üretimde Biyolojik Ve/Veya Biyoteknik Mücadele Destekleme Ödemesi Uygulama Tebliği, 10.08.2012 tarih ve 28380 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu tebliğe göre, açık alanda domates, turunçgil, elma ve bağda 60TL/da ve örtüaltı bitkisel üretimde biyolojik ve/veya biyoteknolojik mücadele yapan üreticilere paket toplamı 430TL/dekar destekleme ödemesi yapılmıştır.

2013 yılı için Bitkisel Üretimde Biyolojik ve/veya Biyoteknik Mücadele Destekleme Ödemesi Uygulama Tebliği, 02 Haziran 2013 tarih ve 28665 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu tebliğe göre, Açık alanda domates, turunçgil, elma, bağ, kayısı, Nar, Zeytinde 60TL/da ve örtüaltı bitkisel üretimde biyolojik ve/veya biyoteknolojik mücadele yapan üreticilere paket toplamı 430TL/dekar destekleme ödemesi yapılmıştır.

2014 yılı için Bitkisel Üretimde Biyolojik ve/veya Biyoteknik Mücadele Destekleme Ödemesi Uygulama Tebliği, 03 Haziran 2014 tarih ve 29019 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu tebliğe göre, Açık alanda domates, turunçgil, elma, bağ, kayısı, Nar, Zeytinde 70TL/da ve örtüaltı bitkisel üretimde biyolojik ve/veya biyoteknolojik mücadele yapan üreticilere paket toplamı 460TL/dekar destekleme ödemesi yapılmıştır.

Son dört yılı değerlendirdiğimizde, biyolojik ve biyoteknik mücadele uygulamalarının artırılması ile ilaç tüketiminin azaltılması, sürdürülebilir tarımsal üretiminin sağlanması, taze sebze ve meyve ihracatında ve iç tüketimde yaşanan kalıntı sorununun çözümüne katkı sağlanması, fauna ve floranın korunması ile daha temiz, yaşanabilir sağlıklı bir çevre tesis edilmesi için çiftçilerimiz desteklenmektedir. Ancak, desteklemelerde yeterli artış olmadığından, girdi fiyatlarında sürekli yükseliş seyrederken, destekleme miktar artışının olmaması ve artış olduğunda da yetersiz kalması üreticilerimizin belli başlı sorunları arasındadır.

5.3.2.2.Patates Siğili Hastalığı (*Synchytrium Endobioticum*) Desteklemeleri

Bitkisel üretimi tehdit eden karantinaya tabi ve mücadelesi mümkün olmayan hastalık ve zararlıların bulunduğu alanlar karantina kapsamına alınmaktadır. Bu uygulamada amaç, üreticiyi, bulaşık alanlarda zararlı etmenin konukçusu olmayan alternatif bitkileri yetiştirmeye yönlendirmektedir. Karantinaya tabi ve mücadelesi mümkün olmayan patates siğili etmeni ile bulaşık alanlarda ve etrafında oluşturulan güvenlik kuşağında patates üretimi yasaklanmıştır. Yasak nedeniyle üreticilerin uğrayacağı ekonomik kaybı telafi etmek amacıyla, karantina altındaki alanların destekleme kapsamına alınmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Ülkemiz patates üretiminin geleceği için son derece önemli olan konuda bulaşık alanlarda yetişen yumru ve bulaşık toprak hareketleriyle yayılan Patates Siğili (Synchytrium endobioticum) hastalığıdır.

Ülkemizde bu hastalığın yayılması yumrularla olmaktadır. Hastalığın mücadelesinde, bulaşık alanlarda başta patates olmak üzere patatesle aynı familyadan olan solanaceae' lerden hiçbir bitkinin yetiştirilmemesi gerekmektedir. Ayrıca, toprak taşıma ihtimali olan diğer yumru bitkiler, fide ve fidan yetiştirilmemelidir. Ülkemiz ekonomisini de olumsuz etkileyen patates siğili hastalığı, tek geçim kaynağı patates üretimi olan bölge üreticilerini de mağdur etmektedir.

Patates siğili hastalığının etmeninin ülkeye girişi ve yayılışının önlenmesi, sürekli olarak kontrol edilmesi, yerinin ve yayılışının tespit edilmesi, eğer tespit edilmişse kontrol altına alınması ve mücadelesinin yapılması, patates yetiştiriciliğinin bu tip zararlı organizmalardan korunması ve üretim kapasitesinin dolayısıyla tarımsal verimliliğinin artırılması amacıyla Patates Siğili İle Mücadele Hakkında 2002 yılında tebliğ yayınlanmış ve 2004 yılında ise söz konusu tebliğde değişiklik yapılmıştır.

Söz konusu tebliğe göre, bulaşık tarlalarda patates ve Solanaceae familyasına ait bitkiler ve bu tarlalarda toprak parçası taşıyacak yumrulu bitkiler ile şaşırtma amaçlı fide ve fidan gibi üretim materyalinin yetiştirilmesi yasaklanmıştır. Ayrıca bulaşık tarlaların etrafında güvenlik kuşağı oluşturulmuştur. Bulaşık patates tohumluklarının bir yerden bir yere nakli yasaklanmıştır. Yine 2012 yılında tebliğde değişiklik yapılarak, patates siğili etmeni olan synchytrium endobioticum'un ortaya çıkışı herhangi bir şekilde kaydedilmesi durumunda, bulaşık tarlanın çevresinde ve çevresindeki alanları koruma altına almaya yetecek büyüklükte bir güvenlik kuşağı oluşturulması ve bu alanın sınırları belirlenmesi gerektiği, bir tarlada en azından bir tek bitkide hastalık belirtisinin görülmesi halinde, tarla

bulaşık kabul edilip, bulaşmanın mevcut olup olmadığı ve çeşit dayanıklılığını saptamak için uygun ve geçerli metotlar kullanılması hususu hükme bağlanmıştır.

Bu bağlamda karantina etmenleri ile ilgili eradikasyon çalışmaları sürmekte , Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı sürekli olarak kontrol ve takibini yapmaktadır.

Ülkemizde patates üretiminin geleceğinin güvence altına alınması bakımından hastalığın ırkının tespit edilmesi, yurt dışında ırklara dayanım gösteren tohum çeşitlerinin ülkemizde görülen ırklara da toleranslı olup olmadığı belirlenmeli, ülkemiz koşullarına uygunluğu test edilmeden girişine izin verilmemeli, üreticilerimiz bir riskle daha karşı karşıya bırakılmamalıdır. Ayrıca, patates karantina etmenleri hakkında il müdürlüklerimizin çiftçileri bilinçlendirilmesine yönelik çalışmaları arttırmalıdır.

Bu hastalığın kimyasal mücadelesi yoktur. Hastalık etmeninin dayanıklı sporlarının toprakta yaklaşık 30 yıl ve daha fazla sürede canlı kalabilmesi nedeniyle mücadelesi oldukça güçtür. Sıkı karantina uygulamalarının yanında kültürel tedbirlerle hastalığın yayılmasının önlenmesine çalışılmaktadır.

Karantina tedbirleri kapsamında hastalık tespit edilen tarlaların etrafında 100-300 metre genişliğinde güvenlik kuşağı oluşturulmuş ve bu alanlarda patates üretimi yasaklanmıştır. Bu uygulama 2008 yılı Ocak ayı itibarıyla değişikliğe gidilmiştir. Yapılan değişiklikle birlikte daha önce güvenlik kuşağı olarak belirlenen ve ekim yasağı getirilen 100-300 metre genişliğindeki alan uygulaması kaldırılarak, bulaşık tarlalara sınır olan tarlaların güvenlik kuşağı olarak belirlenmesine karar verilmiştir. Alınan bu kararla birlikte güvenlik kuşağı daraltılmıştır. “Bitki Pasaportu Sistemi ve Operatörlerin Kayıt Altına Alınması Hakkında Yönetmeliğin” 12 Ocak 2011 tarihinde yayımlanması ile birlikte “Ticari Amaçlı Patateslerin İzlenebilirliği Hakkında Yönetmelik” yürürlükten kaldırılmıştır. Getirilen yeni düzenleme ile birlikte yine patates üretimi yapan üreticilerimiz üretime başlamadan önce İl Müdürlüklerine başvurmak zorundandır. Yemeklik patateslerin dolaşımında ambalajların üzerinde veya ürün dökme ise ürüne eşlik eden sevk irsaliyesi veya faturaya operatör kayıt numarasının yazılması zorunlu kılınmıştır. Yönetmelik ile yapılan bir diğer düzenlemeyle de yemeklik patates üreticilerimiz için getirilen 2 yıllık münavebe süresi 3 yıla çıkarılmıştır.

Söz konusu yönetmeliğe göre; kendi ihtiyacı için üretim yapan ve ticari bir amaç gütmeyen üreticilerin kayıt altına alınma ve bitki pasaportu kullanma gibi zorunlulukları bulunmamaktadır. Yemeklik patates bitki pasaportundan muaf olup, nihai tüketicilere satışını yapanlar da kayıt altına alınmazlar şeklinde istisna getirilmiştir.

Patates Siğili Hastalığı nedeniyle karantina altına alınan alanlara, Bakanlar Kurulu Kararına istinaden, tavsiye edilen alternatif uygulamaların desteklenmesi amacıyla hazırlanan ve yayımlanan tebliğ hükümlerine göre dekar başına destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Diğer taraftan, 12 ocak 2011 tarih ve 27813 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanarak yürürlüğe giren, “Bitki Pasaportu Sistemi ve Operatörlerin Kayıt Altına Alınması Hakkında Yönetmelik’ te, yemeklik patates üreticileri için aynı parsele üç yılda bir defa dikim yapma şartı getirilmiştir. Bu nedenle, karantina nedeniyle patates, tohumluk, fide, fidan dışında

diğer tüketim amaçlı alternatif ürünleri yetiştiren ya da nadasa bırakan çiftçilere yapılan alternatif destekleme ödemesi, aynı parsel için 3 yılda bir yapılacaktır.

Patates siğili görülen alanlar ile patates siğili için oluşturulan güvenlik kuşağındaki alanlarda, karantina önlemi olarak alternatif ürün yetiştirilmesi veya nadasa bırakılması durumunda, çiftçi kayıt sistemine dahil olan çiftçilere dekar başına 110 TL destek verilmektedir.

Patates Siğili Görülen Alanlarda ve Güvenlik Kuşağında Uygulanacak Desteğe İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliği, (2013/21)'ne göre, aynı parsel için 3 yılda bir defa ödenecek şekilde düzenlenen destekleme ödemesi, 2013 yılı sonunda dekar başına yapılmış olup, aynı parsel için bundan sonraki ödeme 3 yıl sonra, 2016 yılında yapılacaktır.

Patates siğili hastalığı görülen Adana, Giresun, Gümüşhane, Kayseri, Niğde, Nevşehir, Ordu ve Trabzon illerinde sertifikalı fidan ve standart fidan ile bağ ve bahçe tesis eden üreticilere ilave olarak %50 fazla ödeme yapılmasına dair Yurt İçi Sertifikalı Fidan/Çilek Fidesi Ve Standart Fidan Kullanımı Desteklemesi Hakkında Tebliği de yayınlanmıştır.

Diğer taraftan patates siğili hastalığının yanı sıra Patates ve Domateste Bakteriyel Solgunluk ve Patateste Kahverengi Çürüklük, Patates Halka Çürüklüğü Hastalığı, Patates Kist Nematodları görüldüğü alanlarda karantina tedbirleri kapsamına alınmış ve mücadeleleri hakkında yönetmelikler yayınlanmıştır.

3 Haziran 2014 tarih ve 29019 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan, "Yurt İçi Sertifikalı Fidan/Çilek Fidesi Ve Standart Fidan Kullanımı Desteklemesi Hakkında Tebliğ"ile; Patates siğili hastalığı görülen Adana, Giresun, Gümüşhane, Kayseri, Niğde, Nevşehir, Ordu ve Trabzon illerinde sertifikalı fidan ve standart fidan ile bağ ve bahçe tesis eden üreticilere ilave olarak %50 fazla ödeme yapılması sağlanmıştır. Söz konusu tebliğ ile, Patates siğili hastalığından etkilendiği tespit edilen ve karantina uygulanan bulaşık alanlar ve/veya oluşturulan güvenlik kuşağı alanlarında 2014 yılında sertifikalı fidan ve standart fidan kullanılarak tesis edilen bağ/bahçelere ilave fark ödemesi desteği ödenmektedir. Aynı tebliğde desteklemeden yararlanmaya hak kazanan çiftçilere aşağıda belirtilen, virüsten ari fidanlara ilave olarak Standart fidanlara 50TL/da, Sertifikalı fidanlara 100TL/da destekleme ödemesi yapılmaktadır.

DESTEKLEME ŞEKLİ	Standart (TL/da)	Sertifikalı (TL/da)
Virüsten ari fidanlara ilave olarak	50	100
Patates Siğili Görülen Alanlarda Sertifikalı Fidan ve Standart Fidan Kullanım Desteği	Aldığı Desteğe %50 İlave	Aldığı Desteğe %50 İlave

5.3.3. Ülkemizde Karantina Uygulamaları

Bitki sağlığı faaliyetleri kapsamında ithal edilecek ürünlerden kaynaklanacak olumsuzlukların engellenmesi amacıyla, bu ürünlerde zararlı organizma varlığı için denetim yapılmaktadır. Ülkemiz mevzuatına uygun görülmeyen zararlı organizma tespiti halinde, ürünlerin yurda girişine izin verilmemekte ve ihracatçı ülke uygunsuzluk konusunda uyarılmaktadır.

5.3.3.1. İhracat ve İthalat Bitki Sağlığı Kontrolleri

İthalatta bitki sağlığı kontrolleri, bitki ve bitkisel ürünlerin Türkiye Gümrük Bölgesine giriş yaptığı kara, hava ve deniz hudut kapılarında yapılmaktadır. Bu amaç ile sınır kontrol noktaları oluşturulmaktadır.

Ülkemizdeki karantina uygulamaları, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Bitki Sağlığı ve Karantina Daire Başkanlığı tarafından yürütülmekte, taşrada ise Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı, 12 Zirai Karantina Müdürlüğü tarafından ithalatta bitki sağlığı denetimleri yapılmaktadır.

İhracatta, ülkemiz ürünlerinin alıcı ülkeler tarafından sorunsuz kabul edilmesinin sağlanması amacıyla, ihraç edilecek ülkenin mevzuatına göre, bitki ve bitkisel ürünlerin bitki sağlığı kontrolleri yapılarak Bitki Sağlık Sertifikası düzenlenmektedir.

İthalat ve ihracatta bitki sağlığı denetimlerini gerçekleştirmek üzere, görev yapan inspektörlere düzenli olarak hizmet içi eğitimler verilerek, ulusal ve uluslararası gelişmeler takip edilmektedir.

İthalatta bitki sağlığı kontrolleri sonucunda, ülkemiz mevzuatına uygun olan ürünler için "Uygunluk Yazısı", ihracatta alıcı ülke mevzuatına göre bitki sağlığı denetimi yapılarak uygun bulunan ürünler için ise "Bitki Sağlık Sertifikası" düzenlenmektedir.

5.3.3.2. Analiz Verileri

İthalatta ve ihracatta yapılan bitki sağlığı denetimleri sonucunda, denetimlerin laboratuvar analizi ile desteklenmesi, ihtiyaç doğması halinde, denetimi yapılan ürünlerden numune alınarak yine Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı laboratuvarlarında analizleri yapılmaktadır.

Ayrıca, yapılan analizlerde, metot birliğini sağlamak amacıyla, karantina listelerinde yar alan beş ana disiplinde (Entomoloji, Nematoloji, Viroloji, Bakteriyoloji, Mikoloji) 366 adet organizma için uluslararası standartlara uygun Teşhis Protokolü hazırlanarak analizlerin yapıldığı laboratuvarlara dağıtılmaktadır.

5.3.3.3. Sürvey Çalışmaları

Sürvey, faydalı ve zararlı organizmaların bir yerde var olup olmadığını, var ise yayılış alanını ve yoğunluğunu belirlemek için yapılan çalışmalardır. GTHB'mızca yapılan sürvey çalışmaları 3 gruba ayrılır:

a-Keşif Sürveyi:

Herhangi bir zararlı organizmanın bir ülkede veya bir bölgede var olup olmadığını tespit etmektir.

b-Sınırlandırma Sürveyi:

Zararlı organizmalardan ari olduğu veya zararlı organizma ile bulaşık olan alanı belirleyerek, zararlı organizmaları yok etmek (eradikasyon) ya da yayılmasını önlemek amacıyla yapılan çalışmalardır.

c-Değerlendirme Sürveyi:

Zararlı organizmaların var olduğu yerlerde yoğunluklarını belirlemek, bununla birlikte karantina etmenleri söz konusu olduğunda gerekli karantina tedbirleri almaktadır.

Bitkisel üretim maliyetlerinin önemli bir oranını kapsayan zararlı organizmalarla mücadele, sürdürülebilir bitkisel üretim ve ticaret için en önemli faktörler arasındadır. Uluslararası seyahat ve ticaretin artması ile birlikte zararlı organizma kaynaklı mevcut riskler de artmış ve yeni bir zararlı organizmanın tespiti ve salgınları önlemek büyük maliyetler getirmiştir.

Sürveyler, uluslararası ticaretin artmasıyla birlikte oluşabilecek zararlı organizma kaynaklı risklerin azaltılması, zararlı organizmaların erken tespiti, hızlı uyarı ile gerekli önlemlerin zamanında alınması, zararlı organizmaların yayılmasının önüne geçmek amacıyla yürütülen en önemli faaliyetler arasındadır.

Ülkemizde, 2012 yılında, bitki sağlığı açısından riskli ve bu nedenle olup, karantinaya tabi olan 28 konuda, bilimsel temellere dayanılarak, GTHB'ı tarafından "Sürvey Talimatları Kılavuz El Kitabı" hazırlanmıştır. Kılavuz kitapta, zararlı organizmalar hakkında bilgiler, resimler, sürvey zamanı, örnek alma metodları, alınması gereken karantina tedbirleri gibi konular yer almaktadır.

Tablo 70. 2014 Yılı Sürvey Çalışmaları

Sürvey yapılan etmenler	İl Sayısı	Sürvey Programı	Sürvey Sonucu	Alınan Tedbir
Patates siğili	48	Sınıflandırma	35.615 da	Bulaşık Alanlarda karantina tedbirleri alınmıştır.
Bakteriyel Solgunluk ve Patates Kahverengi çürüklüğü	48	Sınıflandırma	6.552 da	
Patates Halka Çürüklüğü	48	Sınıflandırma	275 da	
Patates Kist Nematodları	48	Sınıflandırma	3.664 da	
Patates kök ur nemotodları	48	Sınıflandırma	5.925 da	
Şarka Virüsü	77	Sınıflandırma	538 ağaç / 17.100 fidan / 51 da	Bulaşık ağaçlar/ fidanlar imha edilmiştir.
Palmiye Kırmızı Örümceği	2	Sınıflandırma	231 ağaç	
Karpuz bakteriyel meyve lekesi	4	Sınıflandırma	29 da	Karntina tedbirleri uygulanmıştır.
Epitrix simiralis (Patates yumrullarında zararlı türü)	48	Keşif	0	Zararlı organizmaya rastlanmamıştır.
Pamuk unlu biti	20	Keşif	0	
Çeltikte beyaz uç nemotodu	3	Keşif	0	
BN-FD Fitoplazması	24	Keşif	0	
Bursaphelenchus xylophilus (Çam odun nematodu)	2	Keşif	0	
Citrus greening bacterium (Turunçgilde zararlı organizma)	6	Keşif	0	
Batı mısır kök kurdu	23	Keşif	0	
Kivide bakteriyel kanser	11	Keşif	0	
Narda bakteriyel yanıklık	10	Keşif	0	

5.3.3.4. Karantina ve Eradikasyon Çalışmaları

Kültür bitkilerine arız olan karantinaya tabi zararlı organizmalarla ilgili gerekli önlemler alınmadığı takdirde, bitkisel ürünlerde % 100' lere varan kayıplar olabilmektedir. Bu nedenle, yurda girmiş fakat tümüyle yayılmamış karantinaya tabi zararlı organizma ve konukçuların temiz bölgelere bulaşma ve yayılmasını önlemek amacıyla, yok edici, sınırlayıcı ve uzaklaştırıcı yasal tedbirlerin alınması önem arz etmektedir.

Diğer taraftan, ülkemizin de taraf olduğu uluslararası anlaşmalar gereğince ülke içerisindeki karantina tedbirlerine titizlikle uyulması, zararlı organizmaların görüldüğü yerde sınırlandırılması gerekmektedir. Aynı zamanda bazı zararlı organizmalar için karantina tedbirlerini yeterince alamadığımız takdirde, hastalığın görüldüğü bölgede üretilen tarımsal ürünün ihracatına da sınırlama getirilmekte ve önemli ekonomik kayıplar oluşmaktadır.

Karantina tedbirlerinin etkin bir şekilde uygulanması ile zararlı organizmanın zaman içerisinde eradikasyonu mümkün olabilmekte ve temiz bölgelere bulaşmasının önüne geçilmektedir. Bu kapsamda, yapılan çalışmalar tabloda yer almaktadır.

Tablo 71. 2014 yılı Karantina ve Eradikasyon Çalışmaları

Karantina Etmeni	İl Sayısı	Alan (da)	Tedbir	Durum
*Patates Siğili	12	36.962	Patates ve diğer konukçu bitki üretimi yasaklanmıştır.	Karantina tedbirleri uygulanmaya devam etmektedir.
Bakteriyel solgunluk ve patates kahverengi çürüklüğü	11	6.552	Patates ve diğer konukçu bitki üretimi yasaklanmıştır.	
**Patates halka çürüklüğü	4	275	Patates üretimi yasaklanmıştır.	
***Patates kist nematodları	5	3.664	Patates ve diğer konukçu bitki üretimi yasaklanmıştır.	
Karpuz bakteriyel meyve lekesi	1	29	Karpuz ve diğer konukçu bitki üretimi yasaklanmıştır.	
Şarka Virüsü	11	538 ağaç / 17.100 fidan / 51 da	Bulaşık ağaçlar/fidanlar imha edilmiştir.	

*Kasım-2014 tarihi itibariyle
**Kayseri İlinde, Patates halka çürüklüğü nedeniyle karantina uygulanan 43 da alan eradike edilmiştir.
***Bolu ilinde, Patates kist nematodu nedeniyle karantina uygulanan yemeklik patates üretimine açılan alan.

5.3.3.5. Bitki Koruma Ürünleri İle Yapılan Çalışmalar

5.3.3.5.1. Bitki Koruma Ürünleri ve Zirai Mücadele Alet ve Makineleri ile İlgili Ruhsatlandırma, İmal İzni, Piyasa Kontrolü

Bitki koruma ürünleri ile zirai mücadele alet ve makinelerinin ruhsatlandırılması, üretim izinleri ve piyasa kontrolleri, 5996 sayılı "Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu" ve bu Kanuna bağlı olarak çıkarılan ilgili Yönetmelik hükümlerine göre, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca düzenlenmektedir.

2014 yılında ruhsatlandırılan bitki koruma ürünleri ve zirai mücadele alet ve makineleri, bu ürünleri imal eden firmalara verilen üretim izinleri, tavsiye alan bitki koruma ürünleri ile piyasa kontrolleri konusunda yapılan çalışmalara ait bilgiler aşağıdaki tablo' da verilmiştir.

Bu kapsamda 31.12.2014 tarihi itibariyle, toplam 600 adet BKÜ ile 98 adet zirai mücadele alet ve makinesine ruhsat verilmiştir.

Tablo 72. 2014 Yılı Bitki Koruma ürünleri ve Zirai Mücadele Alet ve Makinaları

	Bitki Koruma Ürünleri	Zirai Mücadele Alet ve Makineleri
Ruhsat	600	98
Tavsiye	290	-
Üretim İzni	16	15
Piyasa Kontrolü	730	137

(GKGM-2014)

Ruhsatlandırılan bitki koruma ürünlerinin kayıt altına alındığı ve ruhsat alan bitki koruma ürünlerinin gizlilik şartı olmayan etiket bilgilerinin internet ortamında herkes tarafından takip edilebileceği web tabanlı program hazırlanmış ve 31.12.2014 tarihi itibariyle genel kullanıma açılmıştır.

Bu program, sürekli erişime açık ve güncel olacağından herhangi bir yardımcı kaynağa gerek kalmadan tüm ilgililer bitki koruma ürünlerini takip edebilecektir.

Bitki koruma ürünlerini aşağıdaki şekilde sıralanabilmektedir:
- Pestisitler
- Bitki gelişim düzenleyiciler (BGD)
- Böcek cezbediciler (Atractantlar)
- Böcek kaçırıcılar (Repellentler)
- Böcek gelişimi düzenleyiciler (IGR)
- Beslenmeyi engelleyiciler
- Biyopreparatlar
- Bitki aktivatörleri
- Fizyolojik hastalıkların tedavisinde kullanılan maddeler
- Biyolojik mücadele etmenleri
- Tuzak ve feromonlar'dır.

Dünyanın herhangi bir ülkesinde, yasaklanmış, sınırlama getirilmiş, bir bitki koruma ürününün, ülkemizde ruhsatlandırılması, kullandırılması söz konusu değildir.

Ülkemizde yaklaşık olarak 5840 civarında bitki koruma ürünü ruhsatlıdır. Bunların 1900 tanesi, piyasada bulunmaktadır. 343 aktif madde ruhsatlıdır. Ülkemizde, bitki koruma ürün'leri konusunda aktif faaliyet gösteren ruhsat sahibi 165 firma bulunmaktadır.

Bitki koruma ürünleri, tüm dünyada Ar-Ge faaliyetlerine en yüksek payın ayrıldığı sektörler arasında yer almaktadır. Dünya BKÜ Pazar büyüklüğü yaklaşık 36 milyar dolardır. Bu pazarın dörtte biri AB'ye aittir. Türkiye'nin payı ise 195 milyon €'dur. Etkili maddelerin % 80'i ithal edilmektedir. Ülkemizde, hektara ortalama 0,47 kg aktif madde kullanılmaktadır. Bu değer, Hollanda'da 10,3 kg/ha, Yunanistan'da 4,41 kg/ha, İtalya'da 5,25 kg/ha, İspanya'da 3,09 kg/ha'dır. Dolayısıyla, Ülkemizde hektara kullanılan aktif madde oranı, gelişmiş ülkelere oranla oldukça düşüktür.

Tablo 73. Bitki Koruma Ürünleri İle Bu Bitki Koruma Ürünlerin İmalinde Kullanılan Hammaddelerle İstatistiki Bilgiler

	2010	2011	2012	2013
Ruhsatlı Bitki Koruma Ürünü Sayısı (Adet)	6.104	5.126	5.628	5.840
Piyasada Bulunan Ruhsatlı BKÜ Sayısı (Adet)	2.400	2.500	2.500	1.900
Ruhsatlı Aktif Madde Sayısı (Adet)	389	332	333	343
Firma Sayısı (Aktif Olan) (Adet)	124	120	140	165
BKÜ (Pestisitler) İthalat Miktarı (Ton)	22.001	25.776	22.440	20.637
BKÜ (Pestisitler) İthalat Tutarı (Bin USD)	171.882	235.414	233.332	210.957
BKÜ (Bakır, Kükürt, Bitkisel Ürünler, Demirli Bileşikler, Biyopreparatlar, BGD'ler, Aktivatörler, Böcek Cezbediciler, Mineral Yağlar) İthalat Miktarı (Ton)	4.008	7.354	3.383	5.515
BKÜ (Bakır, Kükürt, Bitkisel Ürünler, Demirli Bileşikler, Biyopreparatlar, BGD'ler, Aktivatörler, Böcek Cezbediciler, Mineral Yağlar) İthalat Tutarı (Bin USD)	31.329	29.476	17.868	22.830
BKÜ (Feromon ve Tuzaklar) İthalat Miktarı (Bin Adet/Ünite)	953	1.762	3.389	8.216
BKÜ (Feromon ve Tuzaklar) İthalat Tutarı (Bin USD)	1.313	932	934	1.976
BKÜ (Biyolojik Mücadele Etmenleri) İthalat Miktarı (Bin Şişe/Poşet)	205	24	384	249
BKÜ (Biyolojik Mücadele Etmenleri) İthalat Tutarı (Bin USD)	4.176	534	12.722	5.580
BKÜ (Pestisitler) İmalat Miktarı (Ton)	30.763	39.734	34.525	35.172
BKÜ (Bakır, Kükürt, Bitkisel Ürünler, Demirli Bileşikler, Biyopreparatlar, BGD'ler, Aktivatörler, Böcek Cezbediciler, Mineral Yağlar) İmalat Miktarı (Ton)	4.567	7.170	5.496	6.034
BKÜ (Feromon ve Tuzaklar) İmalat Miktarı (Bin Adet/Ünite)			49	2
BKÜ Tüketim Miktarı (Ton)	38.704	40.111	40.012	39.439
Bayilere Satılan B.K.Ü. (Pestisitler) Miktarı (Ton)	45.963	60.556	50.329	52.325
Bayilere Satılan B.K.Ü. (Pestisitler) Tutarı (Bin TL)	733.776	957.269	914.236	1.046.041
Bayilere Satılan B.K.Ü. (Bakır, Kükürt, Bitkisel Ürünler, Demirli Bileşikler, Biyopreparatlar, BGD'ler, Aktivatörler, Böcek Cezbediciler, Mineral Yağlar) Miktarı (Ton)	7.900	12.509	12.269	11.396
Bayilere Satılan B.K.Ü. (Bakır, Kükürt, Bitkisel Ürünler, Demirli Bileşikler, Biyopreparatlar, BGD'ler, Aktivatörler, Böcek Cezbediciler, Mineral Yağlar) Tutarı (Bin TL)	127.115	112.671	107.528	114.769
Bayilere Satılan B.K.Ü. (Feromon ve Tuzaklar) Miktarı (Bin Adet/Ünite)	887	1.638	3.706	8.251
Bayilere Satılan B.K.Ü. (Feromon ve Tuzaklar) Tutarı (Bin TL)	2.854	2.434	3.267	6.828
Bayilere Satılan B.K.Ü. (Biyolojik Mücadele Etmenleri) Miktarı (Bin Şişe/Poşet)	205	24	72	78
Bayilere Satılan BKÜ (Biyolojik Mücadele Etmenleri) Tutarı (Bin TL)	4.176	2.007	4.864	5.678
Bayilere Satılan BKÜ'deki Aktif Madde Miktarı (Ton)	21.915	29.056	27.419	25.268
Hammadde İthalat Miktarı (Ton)	24.944	24.639	22.928	23.181
Hammadde İthalat Tutarı (Bin USD)	111.330	122.314	118.487	126.026
Aktif Madde Üretimi (Ton)	877	1.997	1.058	1.301
BKÜ Kontrole Alınan Örnek Sayısı (Adet)	935	799	682	788
BKÜ'de Kontrol (%)	39	32	27	41

Kaynak: GTHB Gıda ve Kontol Genel Müdürlüğü, (www. tarım.gov.tr)

Ülkemizde kimyasal mücadele kullanım sebepleri şunlardır;

• Zararlılar üzerinde etkisinin kısa sürede ve oldukça belirgin şekilde izlenebiliyor olması,
• Kalite ve kantite kaybına uğrayarak üreticinin gelir kaybı yaşama endişesi,
• İklim koşulları, hastalık ve zararlıların ortaya çıkışını etkileyerek tarımsal verimin doğrudan olarak etkilenmesi,

Bitki Koruma Ürünlerini Kullanırken Üreticilerimizin;

• En az BKÜ kullanıp en yüksek biyolojik etkinlik sağlamasına,
• En az çevre kirliliği oluşturmasına,
• Ekonomik BKÜ uygulamasına,
• Uygun alet ve makine kullanımına,
• BKÜ etiketinde yer alan son ilaçlama ile hasat arasındaki sürenin uygunluğuna dikkat edilmelidir.

Bitki koruma ürünlerinin, insan sağlığına, sulara, toprağa, atmosfere etkisi, dayanıklılık sorunu, hayvanlara ve besin maddelerine etkisi bulunduğundan, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca, havadan ilaçlamanın yasaklanması, tarımsal üretimde kullanılan kimyasal maddelerin kayıt altına alınması, Bitki koruma ürünlerinin reçeteli olarak satılması mecburiyeti getirilmiştir. Bitki koruma ürünlerini uygulayacak üreticilerin sertifikalandırılması mecburiyeti bulunmaktadır.

Bitki koruma ürünleri satanların standartlarının yükseltilmesini, yeterli bilgi birikimine sahip olmalarına ve gerçek anlamda konuya hakim olanların bu işi yapabilmelerini sağlayacak düzenlemeler yapılmıştır. Biyolojik ve biyoteknik mücadele uygulamaları teşvik edilerek, biyolojik mücadele etmenleri ve biyoteknik yöntemeler tarımsal destek kapsamına alınmıştır. AB'ye uyum çalışmalarında ise son altı yılda 180 aktif madde yasaklanmıştır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğünün pilot olarak yürüttüğü, ziraat odaları, sivil toplum kuruluşları ve bayilerinde yer aldığı, Bitki Koruma Ürünlerinin Güvenli Kullanımı ve Ambalajlarının Geri Dönüşümü veya İmhası konusunda, Bitki Koruma Ürünlerinin Güvenli Kullanımı ve Üçlü Yıkama sistemi konusunda Birliğimizin de katılım sağladığı çalıştay yapılmıştır.

Yapılan çalışmalar sonucunda ;
1- Yapılacak projenin sürdürülebilir olması,

2- Uygulanacak projede; eğitimlere ağırlık verilmesi, kamu spotlarının hazırlanması, destekleme-teşvik mekanizmasının göz önünde bulundurulması, üçlü yıkama görsel materyallerin hazırlanması (film vb.), teşvik-ödül verme üzerine bir çalışma yapılması (Ambalaj getiren üreticiye bilet vererek daha fazla bilet biriktiren üreticilerin ödüllendirilmesi vb.),

3- İlaç hazırlama üniteleri oluşturularak, BKÜ ambalajlarının bu ünitelerin yanına yerleştirilecek toplama üniteleri aracılığı ile toplanmasının sağlanması,

4- Paydaşların belirlenmesi, (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, özel sektör vb)ve paydaşlar arasında sorumlulukları içeren protokol yapılması,

5- Plastik ambalajların yanında kağıt ambalajların da projede dikkate alınması,

6- Uygulamanın ekonomik kaynağının iyi araştırılması,

7- Toplanan ambalajların yakılmasından daha çok geri dönüşümünü içerecek bir sistem üzerinde çalışmaların yapılması,

8- Bitki koruma ürünleri ile ilgili olarak oluşturulacak kayıt sistemi ile satışı yapılan bitki koruma ürünlerinin ambalajlarına yönelik üretici bazında bir kontrol sisteminin oluşturulması,

9- Konu ile ilgili mevzuat hazırlanması,

10-Ruhsat sahibi firmalar ile bitki koruma ürünü ambalaj firmalarına sorumlukluk getircek bir sistemin oluşturulması,

11-Uygulanabilir bir sistem oluşturulduktan sonra yurtdışı kaynaklı fonların araştırılması,

12-Konu ile ilgili yapılacak uygulamada, AB direktiflerinin dikkate alınması, (2009/128, 2006/12)

13-Yeni bir proje başlatılması durumunda, Bursa, İzmir ve Konya illerinde uygulanması,

14-Yeni bir proje olmaması durumunda, farkındalık sağlanmış olması nedeniyle Antalya ilinde uygulamaya devam edilmesi ancak, Kumluca ilçesinin farklı bölgesinde çalışmanın devam ettirilmesi, konularında görüş birliği sağlanmıştır.

5.3.3.5.2. Zirai Mücadele İlaçlarının Güvenli ve Sürdürülebilir Kullanımı Projesi

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Türkiye Ziraat Odaları Birliği ve Zirai Mücadele İlaçları Üreticileri Derneği (ZİMİD) tarafından ortaklaşa yürütülen, Bitki Koruma Ürünlerinin Güvenli ve Sürdürülebilir Kullanımı Projesi başlatılmış ve bu kapsamda, çiftçilerimizi bilinçlendirici el broşürü ve ziraat mühendislerine yönlendirici teknik talimat hazırlanmıştır.

Bitki Koruma Sektörü, herbisitler, fungusitler, insektisitler ve bio-pestisitler gibi bitki koruma ürünleri sunarak; tarım, meyve yetiştiriciliği, ormancılık ve bahçecilik alanlarında kullanım için çözümler sağlamaktadır. Bu ürünlerin pazara ulaşmaları için önce uzun bir araştırma ve geliştirme sürecinden geçmeleri gerekmektedir. Bundan sonra ise bitki koruma ürünü üreticilerinin Avrupa Birliği düzeyinde başlayan, son derece katı ve kompleks bir ruhsat prosedürünü aşmaları gerekmektedir. Her iki prosedür komplike ve maliyetlidir, aynı zamanda ürünün kullanıcı, tüketici, hayvan popülasyonu ve bitki örtüsü, yer altı suları ve genel olarak çevre için güvenli olmasını garanti edecek bir dizi çalışmayı içerir. Bu çalışma ve gerekliliklerin önemli bir bölümü, kullanıcıların (çiftçilerin ve onların işçilerinin)

güvenliğiyle ve kullanıcıların ürünün doğru uygulanması için almak zorunda oldukları önleyici önlemlerle ilgilidir.

Üreticilerin ve onların işçilerinin güvenlik standartları en son çıkarılan bütün yasal gerekliliklerin ötesine gider ve bütün ürünler resmi olarak yazılmış koruma, hijyen ve önleme tedbirleriyle etiketlenir.

Bitki koruma ürünlerini uygulayan operatörler, zaman zaman ve özellikle kişisel koruyucu ekipmanların rahatsızlık verici olabildiği sıcak ve nemli iklimlerde, ürün etiketindeki koruyucu giysi kullanılması önerilerine uymayabilmektedirler. Ayrıca, bu tür iklimlerde zararlılar ve hastalıklar bol miktarda olabilmekte ve bundan dolayı, yıl boyunca bitki koruma ürünleriyle bir çok ilaçlama yapmak gerekli olabilmektedir.

Bitki koruma sektörü, bitki koruma ürünleri kullanılırken mesleki korunmayı ve ürün etiketindeki önerilerin gereği gibi uyulmasını teşvik etmektedir.

Kapsam Ve Amaçlar; Güvenlik önlemlerinin alınması özellikle, Avrupa Kıtasının yiyecek ihtiyacının büyük kısmını karşılayan bir bölge olan Akdeniz ülkelerinin sıcak, kuru ve bazen nemli olan koşullarında zorlanabilmektedir.

Sektörün on yıl önce başlangıçta Portekiz, İspanya, Fransa, İtalya ve Yunanistan'daki milyonlarca çiftçinin güvenlik koşullarının iyileştirilmesini amaçlayan, Güvenli Kullanım Girişiminin başlatılmasında iki belirleyici faktördü. Daha sonra, Güvenli Kullanım Girişimi, aralarında Polonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya, Bulgaristan, Kıbrıs ve Türkiye'nin ve daha yakın bir zamanda Sırbistan'ın da bulunduğu ülkelere yayıldı.

ECPA (Avrupa Bitki Koruma Derneği) bu girişimi, Güneydoğu İspanya'da en yoğun sera oluşumlarının bulunduğu Almeria bölgesinde başlattı zira seralar, kişisel koruyucu ekipmanların kullanımında en zorlu çalışma şartlarını barındırır.

Bu projenin amacı; bitki koruma ürünlerinin üzerindeki etikete uyumla ilgili güvenlik konularında, çiftçilerimizde bilinci ve farkındalığı artırmaktır.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Teknik Hizmetler Kurulu Başkanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü ve Zirai Mücadele ilaçları Üreticileri Derneği tarafından ortaklaşa yürütülen çalışma sonucunda, Çiftçilerimize aşağıdaki konularda uyarılarda bulunulmasının yerinde olacağı anlatılmıştır; "

1. Zirai Mücadele ilaçlarını ruhsatlı bayilerden veya yetkili kurumlardan satın alınız.
2. Zirai Mücadele ilaçlarını kilit altında ve özel yerlerde depolayınız.
3. Zirai mücadele ilaç etiketini dikkatle okuyunuz, etikette yer alan bilgi ve ikazlara uyunuz.
4. Zirai mücadele ilacı uygulama belgesi alınız ve ilaç uygulamalarının kayıtlarını tutunuz.
5. İlaçlamadan önce zirai mücadele makinenizi kontrol ediniz.
6. Zirai mücadele ilaçlarını hazırlamadan önce, mutlaka koruyucu malzemelerinizi giyiniz ve ilaçlama bitinceye kadar çıkartmayınız.
7. Zirai mücadele ilaçlarını uygularken, hedef dışı bulaşmaları engelleyiniz.

8. Zirai mücadele ilaç ambalajlarını çevreye atmayınız.
9. Uygulama sonrası temizliği ihmal etmeyiniz.
10. Uygulama yapılan tarım alanlarına, insan ve hayvanların girmesine izin vermeyiniz.
11. Son ilaçlama ile hasat arasındaki süreye (bekleme süresi) mutlaka uyunuz.
12. Acil yardım durumlarında doktora başvurunuz. "

2013 yılında proje kapsamında "Bitki Koruma Ürünlerinin Güvenli ve Sürdürülebilir Kullanımı" hakkında, ECPA'nın desteğiyle 10.000 adet el broşürü basılarak ve meyve ve sebze üretimi en çok olan illere TZOB tarafından dağıtılmıştır.

2014 yılında, proje kasamında, Antalya ilinde pilot olarak, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, TZOB VE ZİMİD"İN İşbirliği İle Zirai Mücadele İlaçlarının Güvenli Kullanımı Pojesi Kapsamında eğitimler verilmiştir. Bu bağlamda 35 ziraat mühendisine Antalya ZMO'da, Antalya İl Müdürlüğü'nün 50 mühendisine ve 40 Çiftçiye Antalya Ziraat Odası Organizasyonu İle Birliğimiz uzmanı tarafından eğitimler verilmiştir. 2015 yılında da eğitimler devam edecektir.

5.3.3.5.3. Bitki Koruma Ürünlerinin İthalat ve İhracat İzni İle İlgili Çalışmalar

Firmalar tarafından gümrük idaresine sunulmak üzere ithalat iznine esas "Uygunluk Yazısı" Bakanlığımızca düzenlenmektedir. 2014 yılında ithalat izinleri ile ilgili çalışmalara ait bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu kapsamda, 31.12.2014 tarihi itibariyle, toplam 2665 adet BKÜ ile 2657 adet BKÜ hammaddesine uygunluk yazısı verilmiştir.

Tablo 74. 2014 yılı İthalat ve İhracat İzinleri

İzin nedeni	Bitki Koruma Ürünü (adet)	Hammadde (adet)
İthalat İzni	2437	2587
Numune İthalat İzni	148	11
İhraç Amaçlı İthalat İzni	80	59
Toplam	**2665**	**2657**

5.3.3.5.4. Çıkarılan Veya Yenilenen Standart İlaç Deneme Metodu (SİDM)

İhtiyaç duyulan konularda veya talepler doğrultusunda, yeni Standart İlaç Deneme Metotlarının (SİDM) hazırlanması ve mevcut SİDM'da revizyon yapılması ile ilgili yapılan iş ve işlemler aşağıdaki tablo'da verilmiştir.

Tablo 75. Standart İlaç Deneme Metotlarının Durumu

SİDM Durumu	Entomoloji	Fitapatoloji	Herboloji
Yeni	7	2	3
Gözden geçirilen	-	9	4
Toplam	**7**	**11**	**7**

5.3.3.5.5. Hasat Öncesi Pestisit ve Denetim Programı

Ülkemiz, meyve sebze üretimi ve ticareti açısından büyük bir potansiyele sahip olup erken ve geç dönemlerde ürün teminini sağlayan iklimsel avantajlarının olması, ürün çeşitliliğinin fazla olması, AB, Rusya ve Ortadoğu gibi büyük pazarlara yakın olunması,

birçok üründe dünya çapında önemli üretimlerin bulunması bu alanda rekabet gücümüzün yüksek olmasını ve sektörel avantaja sahip duruma gelinmesini sağlamıştır. Türkiye, Dünya'da 7 ürünün üretiminde 1. sırada, 30 üründe ilk 10 arasında yer almakta olup, ülkemizde 27,8 milyon ton sebze, 18 milyon ton meyve üretilmektedir.

Artan üretim miktarlarının, GSMH'ya ve istihdama sağladığı katkı ve yapılan ihracat sonucu elde ettiği döviz girdisi ile Ülkemizde meyve ve sebze sektörü son yıllarda gelişme eğiliminde olsa da, üretim ve pazarlama aşamasında yaşanan kalite ve kalıntı sorunları nedeniyle potansiyelini ticari olarak yeterince kullanamamaktadır. Zirai mücadele uygulamalarında pestisitlerin hatalı kullanımı sonucu oluşan kalıntı sorunu nedeniyle, insan sağlığı ve çevre açısından riskler oluşmakta, iç ve dış ticarette olumsuz etkiler meydana gelmektedir.

Başlıca sorunları şöyle özetleyebiliriz;

• Tüketilen kalıntılı ürünler, kronik zehirlenmelere sebep olmakta ve kanserojen etkiler oluşturmaktadır.

• Gereksiz kullanılan pestisitler, toprak ve su kaynaklarında kirliliğe sebep olmakta, doğal denge ve fauna üzerine olumsuz etkilerde bulunmaktadır.

• Kalıntı nedeniyle, zaman zaman ihracatta önemli ekonomik kayıplar oluşmakta, ürünlerle ilgili geri bildirimler alınmaktadır.

• Ayrıca medya tarafından konunun istismar edilmesi ile tüketiciler tedirgin olmakta, tükettiği ürünlere karşı güven sorunu yaşamalarına sebep olmaktadır.

Ülkemizin sahip olduğu potansiyeli ve gücü korumak için bitki sağlığı bakımından yaşanan sorunların önlenmesi, insan ve çevre odaklı yaklaşımların yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, zirai mücadelede entegre mücadele, biyolojik mücadele ve entegre ve kontrollü ürün yönetimi çalışmalarına devam edilmesinin yanında, yaşanan sorunların çözümüne yönelik eğitim projeleri ve hasat öncesi kalıntı izleme programının etkin olarak uygulanması büyük önem taşımaktadır.

Bitkisel üretimde, "Tarladan Sofraya Gıda Güvenilirliği" kapsamında; sera, bağ ve bahçede henüz hasat edilmeyen ürünlerde denetim yapılmakta ve bu denetimlerde tavsiye dışı veya hatalı bitki koruma ürününün kullanımının tespit edilmesi durumunda, idari para cezası, hasat geciktirme veya imha işlemleri uygulanmaktadır.

Bakanlığımız tarafından, 2012 yılında yaş meyve ve sebzede tarladan sofraya güvenilir gıda temini ve kalıntı sorunun çözümü için bağ, bahçe ve tarlada hasat öncesi dönemde pestisit denetim faaliyetine başlanmıştır. Böylece, daha önce uygulanmakta olunan hasat sonrası denetim ile birlikte üretimden tüketime kadar tüm zincir boyunca denetimin yapılması sağlanmaktadır.

Ülkemizde, meyve ve sebze üretiminin yoğun olarak yapıldığı 63 ilde ve kalıntı riski görülen 27 üründe, hasat öncesi üretim alanlarında yapılan denetimler ile yanlış ve bilinçsiz pestisit kullanımının önüne geçilerek sorunun kaynağında önlenmesi amaçlanmıştır. Denetim programı kapsamında, üretim alanlarından alınan numunelerin analizleri sonucunda, Hatalı Bitki Koruma Ürünü kullanımı tespit edilmiş ürünlere imha veya hasadı geciktirme, ürün sahiplerine ise idari para cezası uygulanmaktadır.

Başarıyla uygulanan bu program kapsamında 3 yılda alınan toplam 17.900 numuneden 293'ü tanesi için üretim alanında tedbir alınarak piyasaya sürülmesi önlenmiştir. Bu denetimler sonucunda, tavsiye dışı BKÜ kullanıldığı tespit edilen 99.590 kg ürün imha edilmiş ve üreticilere 872.580 TL idari para cezası uygulanmıştır.

Hasat öncesi üretim alanlarında yapılan denetimler neticesinde, olumsuzluk oranı 6 aylık etkin denetim faaliyetleri sonunda % 73 oranında azalmıştır. Limit üzeri tespit edilen 49 ürün için, tespit edilen pestisit miktarının belirlenen limitlerin altına inene kadar hasat geciktirme işlemi uygulanmıştır. Yapılan denetimler yerel ve ulusal medya ile paylaşılmakta, cezai yaptırımlar ve imha işlemleri diğer üreticiler üzerinde caydırıcı etkide bulunmaktadır.

5.3.4. Ülkemizde Kullanılan Pestisit Miktarları

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de pestisit tüketimi giderek artış göstermektedir. Dünyada pestisit tüketimi yıllık 3,5 milyon ton olup, bunların satış tutarı 2013 yılı sonu itibariyle 45 milyar dolara ulaşmıştır. 2014 yılı sonu itibariyle bu pazarın yaklaşık 52-53 milyar dolara ulaşacağı öngörülmektedir. Ülkemizde, yaklaşık 6.000 ruhsatlı preparat bulunmakta ve bunların yıllık tüketimi, ortalama 45.000 tona ulaşmaktadır. Bu ürünlerin satış tutarı 2013 yılı sonu itibariyle yaklaşık 950 milyon TL olmuştur. 2014 yılı itibariyle, Ülkemizde bu ürünleri satan yaklaşık 6.500 bayi bulunmaktadır (zmo.org.tr., 2014).

Ülkemizde bitkisel üretim miktarı, 2002 yılına göre %33 oranındaki bir artışla 105 milyon tondan 140 milyon tona çıkarken pestisit (zirai ilaç) kullanımı son on yıllık süreçte, 54 bin tondan %27 oranında azalarak, 39,4 bin tona düşmüştür. Pestisit kullanımındaki bu önemli orandaki azalma, çevre ve insan sağlığı ile sürdürülebilir tarım açısından son derece önemli bir başarıdır.

YILLAR	İNSEKTİSİT	FUNGUSİT	HERBİSİT	AKARİSİT	RODENSİTİST	DİĞER	TOPLAM
2001							51.209.739
2005							43.362.627
2010	7.175.831	17.545.584	7.451.591	1.039.739	147.404	5.343.714	38.703.862
2011	6.119.933	18.123.614	7.406.602	1.061.609	421.426	6.977.775	40.110.958
2012	7.263.617	15.525.122	7.350.997	859.265	246.590	8.766.030	40.011.621
2013	7.740.595	16.247.979	7.335.914	857.597	128.812	7.127.740	39.438.637

Türkiye'de pestisit sorunu ve bu sorunun kaynakları

Bitkileri hastalık, zararlı ve yabancı otlardan zararlanmasını önlemek amacıyla, uygulanan bitki koruma önlemleri değişik yöntemleri içermektedir. Ancak pek çok ülkede olduğu gibi, Ülkemizde de bu yöntemler arasında en yoğun kullanılanı tarım ilaçlarının (pestisitlerin) yer aldığı kimyasal savaşımdır. Çünkü kimyasal savaşım diğer yöntemlere oranla, daha yüksek etkililikte olup, daha hızlı sonuç vermesi yanı sıra, ürünü mikotoksin bulaşmalarından koruyabilmekte ve bitki gelişiminin isteğe uygun yönlendirilebilmesini sağlayabilmektedir. Bu olumlu etkilere karşın, kimyasal savaşım bilinçsiz ve kontrolsüz biçimde yapılacak olursa, zararlı organizmalarda duyarlılık azalışına, çevre kirliliğine, gıdaların zehirli kalıntılar ile bulaşmasına ve tarım ürünü dış satımında olumsuzluklara yol açar. Bu sorunları yaşamamak için, pestisitlerin bilinçli, kontrollü kullanılması ve en önemlisi de kimyasal savaşımın entegre savaşım görüşüne uygun biçimde yapılması gereklidir (Delen,N, 2014).

Türkiye'de tarım ilacı tüketimi

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) verilerine göre, bakır sülfat ve toz kükürt dışında, Ülkemizdeki pestisit tüketiminin, etkili madde olarak, 1978 – 2004 döneminde 8 bin ton ile 14 bin ton düzeylerinde oynadığı görülür. Bu dönemde hektara düşen etkili madde ise, 500 g ile 750 g arasındadır. 2006 yılında tüketim, em olarak artış eğilimine girmiştir. 2006'da 18 bin tonu aşan tüketim, 2008 yılında 20 bin tonu geçmiş; 2009 yılı hariç tutulursa, 2010 – 2013 döneminde 20 bin tonun üzerinde seyir etmiştir. Hektara etkili madde tüketimi ise, 2009 dışında, sürekli 1 kg üzerinde olmuştur(Delen,N, 2014).

Tarım ilacı tüketiminin etkili madde olarak son yıllarda gösterdiği bu artışa karşın, üreticimiz çoğunlukla, bu kimyasalların gıda güvenliği, çevre ve sağlık açısından ciddiyetini tam kavramış görünmemektedir. Bu nedenle, Ülkemizde tarım ilacı kullanımında üreticilerin bilinçsizlikleri sürmektedir.(Delen,N, 2014)

Maksimum kalıntı miktarları; pestisitin toksikolojik özelliklerinin yanı sıra; kullanıldığı ürünün yetiştirme şekli, mücadele metotları, ilaçlama sayıları, hasat edilen ürünü tüketen kitlenin beslenme alışkanlıkları, çevre şartları ve buna bağlı ürünün gelişme süresiyle çok yakından ilgilidir. Bu nedenle, MRL, her ülkeye göre değişebilir. Toleransların üzerinde bulunan ilaç kalıntıları içeren ürünlerle sürekli beslenilmesi, kronik zehirlenmelere neden olacağından bu ürünlerin tüketilmesi tehlikelidir. Hem ihracat ürünleri açısından hem de insanımızın sağlıklı beslenmesi açısından tüm tarımsal ürünlerde kalıntı kontrollerinin yapılması gereklidir.

1990 – 2012 döneminde pestisitlerin maksimum kalıntı limit (MRL) değerleri 5 kez değiştirilmiştir. Ancak bu değerlere uygun olarak etkili madde'lerin son ilaçlama – hasat (bekleme) süreleri güncellenmemiştir. Buna ek olarak, bazı pestisitlerin ayni kültür bitkisinde farklı zararlı ya da hastalığa karşı kullanımlarında, farklı dozlarda önerilmelerine karşın, bekleme sürelerinde uyumsuzluklar göze çarpmaktadır. Bu durum, üreticilerin kalıntı açısından güvenli ürün elde etmesini zorlaştırmaktadır.

Avrupa Birliği'nin (AB) istekleri doğrultusunda, alternatifler tam araştırılmadan gerçekleştirilen pestisit yasaklamaları, bazı önemli zararlılara karşı ruhsatlı etkili madde kalmamasına yol açmıştır. Sonuçta, alternatifsiz kalan üretici ruhsatsız pestisitleri kullanma durumuna girmiştir.

Ülkemizde bitkisel üretimde zararlı organizmalar nedeniyle ürün kayıplarının önlenmesi için bitki koruma ürünlerinin kullanım oranı alternatif yöntemlere göre oldukça fazladır. Bitki Koruma Ürün'lerinin hatalı uygulanması nedeniyle insan sağlığı ve çevre üzerine olumsuz etkiler oluşmaktadır.

Gıdaların güvenirliliğinin sağlanması, gıdadan kaynaklı oluşabilecek risklerin önlenmesi amacıyla düzenlenen 5996 sayılı kanun ile kalıntı sorununun önlenmesi amacıyla etkili tedbirler alınabilmesi sağlanmıştır.

Bitki Koruma Ürün'lerinin hatalı kullanımı neticesinde olumsuz etkilerinin önlenesi amacıyla Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından düzenlenen mevzuatlar ve uygulanan eğitim projeleri yanında denetim faaliyetlerinde de sonuç getiren kontrol sis-

temlerinin oluşturulması gerekmektedir. Bitki Koruma Ürün'lerinin teknik talimatlara ve etiketinde belirtilen uyarılara uygun olarak doğru dozda, doğru zamanda uygulanması eğitim ve denetim faaliyetlerinin birlikte planlanması ile sağlanabilecektir.

Taze meyve sebzelerde 2006 yılından itibaren kalıntı ile mücadele amacıyla tüketim noktalarında yapılan denetimler ile yaşanan bazı zorluklar nedeniyle sorunun çözümü tam olarak sağlanamamıştır. Üretimden tüketime kadar tüm tedarik zincirinde denetimin sağlanması, hatalı Bitki Koruma Ürünü kullanımından kaynaklanan sorunların kaynağında çözülmesi amacıyla birincil üretimde Hasat Öncesi (HÖ) Pestisit Denetim Programı başlatılmıştır. Yapılan denetiler sonunda sorunun gerçek sorumlularına yaptırımlar uygulanmaktadır. Böylece insan sağlığı açısından risk oluşturmayan ve daha çok talep edilen güvenilir ürün elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Ülkemizde üretilen bitkisel ürünlerin Avrupa Birliğine ihracatında son yıllarda biber ve domateste kalıntı sorunları yaşanması nedeniyle Avrupa Komisyonu Sağlık ve Tüketicinin Korunması Genel Müdürlüğü Gıda ve Veterinerlik Ofisi (FVO) Misyon Heyeti tarafından Ülkemizdeki pestisit uygulamarını ve alınan önlemleri incelemek üzere 2013 yılı Nisan ayında ülkemize yaptığı ziyarette; Avrupa Birliğinin Türkiye'den yaptığı meyve sebze ihracatında ek tedbir alması olasılığına karşı ülkemizde alınan tedbirler ile birlikte Hasat Öncesi Denetim Programı ile ilgili çalışmalar ve başarılı etkileri anlatılmış, 2013-2015 yılları için oluşturulan "Çok Yıllık Kalıntı Kontrol Planı" kapsamında önümüzdeki yıllarda alınacak tedbirler misyon 112 2014 Yılı Bitki Sağlığı Uygulama Programı Denetim Hizmetleri heyetine sunulmuştur. Misyon heyeti yapmış olduğu incelemeler neticesinde düzenlemiş oldukları raporlarında özellikle Hasat Öncesi Kalıntı Denetim Programı kapsamında yapılan çalışmalara geniş yer vererek, alınan tedbirlerden övgüyle bahsetmişlerdir.

Yapılan ziyaret sonrasında mevcut tedbirler haricinde ek tedbir alınması gündeme gelmemiş, hatta 2013 yılının Eylül ayında Domateste AB'ne ihracat aşamasında uygulanan % 10 kontrol sıklığı kaldırılmıştır. 2012 yılında hasat sonrası denetim programının yarısı olarak uygulanan hasat öncesi denetim için, 2013 yılında hazırlanan "Çok Yıllık Kalıntı Kontrol Planı" çerçevesinde hasat sonrası denetimden farklı program oluşturulmuştur. Risk esasına göre oluşturulan planlama ile riskli ürünlerden, riskli zaman aralığında, riskli uygulamalar için denetim yapılarak, hatalı BKÜ uygulamarının kaynağında denetlenmesi sağlanmıştır. Uygulanan cezai işlemlerin caydırıcı etkide bulunması neticesinde hasat sonrası piyasa denetimlerinde ve ihracatta alınan geri bildrimlerde önemli oranda azalma olmuştur.

İhraç edilen ürünlerde gelen bildirim sayılarının düşmesine rağmen, özellikle iç piyasada tüketilen ürünlerde kalıntı sorununun engellenmesi için mevcut laboratuvarların kapasitesinin artırılması, yurt genelinde; hallerde ve pazarlarda yeni laboratuvarların yaygınlaştırılması, denetimlerin etkinleştirilerek sıklaştırılması ve tüm bunların ötesinde tarım ilacı kullanımında kontrolün sağlanması için Bakanlıkça var olan çiftçi eğitimlerinin etkin bir şekilde artırılması gerekmektedir.

5.3.5. Sonuç ve Öneriler

Her ne kadar IPM konusunda çok olumlu adımlar atılmaktaysa da, gerek üreticimizin bir bölümün bilinçsizliği, gerek resmi bitki koruma yapısındaki değişikliklerle bitki koruma

kuruluşlarının ve hizmetlerinin güç kaybetme sürecine girmesi ve gerekse kimi yetersiz mevzuat ülkemizde pestisitlerin sorun olarak gündemde kalmasına ve gıda güvenliğimizi etkilemesine yol açmaktadır.

Ülkemizin AB ve birçok gelişmiş ülkeye ciddi ölçülerde tarım ürünü satışının sürdüğü günümüzde, insan sağlığı, çevreyi ve dış ticaretimizi koruyabilmek amacıyla, tarım ilacı kullanımının gelişmiş ülkeler standartlarında, çok bilinçli ve kontrollü yapılması gerekmektedir. Bilindiği üzere; ilaç etiketinde son ilaçlama ile hasat arasında ne kadar süre beklenilmesi gerektiği belirtilmektedir. İlaç kalıntılarının üründe kabul edilebilir sınırlar içinde olabilmesi için bu süreye kesinlikle uyulması gerekmektedir.

Bitki Sağlığında sorunların kalıcı olarak çözülmesi ve yaşanan sorunların önlenmesi için;

• 2014 yılı hasat öncesi denetim faaliyetlerinin etkili bir şekilde uygulanması,

• Her ilin risk taşıyan ürün ve dönemlerine göre hazırlanan yıllık Hasat Öncesi Denetim Programının risk esasına göre ilçe düzeyinde programlanması, numunelerin il ve ilçeyi temsil edecek şekilde alınması, örneklemenin doğru şekilde yapılması,

• Denetim esnasında denetim ve amaçları, kalıntı ve etkileri, BKÜ' lerinin kontrollü kullanımı ve uygulamaları hususlarında çiftçilere bilgilendirme yapılması,

• Numune alma esaslarına uyulması, numune alma esnasında bulaşmayı önleyici tedbirlerin alınması,

• Yaş sebze ve meyvelerde yüksek derecede kontrolsüz BKÜ kullanıldığı belirlenen bölgelerde, hatalı uygulamaların önlenmesi için yetiştiriciliği yapılan illerde alınan denetim tedbirlerine hassasiyet gösterilmesi, üreticilere yönelik eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmesi,

• Turunçgil yetiştiriciliğinde alıcı durumundaki firmaların, üreticilere tavsiye dışı ilaç kullanmaları yönünde telkinde bulunmaları nedeniyle kalıntı sorunu yaşandığından, turunçgillerde tavsiye dışı ilaç kullanımının önlenmesi amacıyla eğitim, yayım ve denetim faaliyetlerine önem verilmesi,

• Entegre Mücadele uygulamalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması ile gereksiz Bitki Koruma Ürün kullanımını önlenebilecek, üreticilerin zorunlu durumda bilinçli kimyasal mücadele yapmaları sağlanmalıdır.

• Bakanlık, üniversite, özel sektör, çiftçi birlikleri, diğer resmi kuruluşlar arasındaki ortak çalışma ve işbirliğini artırmaya yönelik organizasyon ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

• Zirai mücadele ilaçlarının insan sağlığı, çevre ve doğal denge üzerinde olumsuz etkilerinden korunmak için entegre mücadeleye önem verilmeli bu kapsamda kimyasal mücadeleye alternatif olan biyolojik mücadele olmak üzere, kültürel önlemler, biyoteknik mücadele yöntemleri uygulanmalıdır.

• Tarım ilacı uygulamalarında, çiftçilerin amaca uygun ekipman seçmeleri, seçilen ekipmanın kalibrasyonunu doğru yapmaları, birim alana atılan ilaç miktarının gereğinden çok veya az olmaması, ilaçlamanın uygun zamanında yapılması için cezbedicilerle gereken tedbirler alınmalı ve çiftçileri bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.

• Tarımsal yayım teşkilatının çiftçi ile işbirliği içerisinde, araştırma, eğitim ve yayım hizmetlerini yeterince ve koordineli bir şekilde yapabilmesi,

• Üniversitelerde ve araştırma merkezlerinde yapılan araştırmaların sonuçları da üreticilerimize aktarılarak, uygulanabilirliği sağlanmalıdır.

• Hastalık ve zararlılara dayanıklı, verimi yüksek çeşitlerin modern tekniklerle geliştirilmesi ile ilgili araştırmalara önem verilmelidir.

• Tarımda sürdürülebilir ve çevreye duyarlı üretimi teşvik eden "İyi Tarım Uygulamalarının" gerek kamu gerekse özel sektör tarafından desteklenmesi ve üreticilerin İyi Tarım Uygulamalar hakkında bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.

• Ülkemizde akredite olmuş yeterli düzeyde rezidü laboratuvarının kurulması teşvik edilerek yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

Çiftçinin ilaç kullanırken dikkat etmesi gereken kurallar;

• Doğru ilacın - doğru zamanda - doğru dozda - doğru yöntemle kullanılması ve hasat bekleme süresine uyulması, ilaç kalıntı sorununu ortadan kaldırmaktadır.

• Doğru ilaç; teknik talimatlara göre tavsiye edilen üründe, tavsiye edilen hastalık ve zararlılar için kullanılması uygun görülen ilaçtır.

• Doğru zaman; tavsiye edilen zamanlarda ilacın kullanılmasıdır.

• Doğru yöntem; tavsiye edilen tekniğine uygun yöntemle kullanılmasıdır.

• Hasat bekleme süresi; hasadın, ilacın etki süresinin bitimini takip eden zamanda yapılmasıdır.

• Yasaklanmış olan ilaçlar kesinlikle kullanılmamalıdır. Bu konuda tarım il ve ilçe müdürlüklerindeki ziraat mühendislerine danışılmalı ve bilgi istenmelidir.

Üreticilerimizin burada dikkat etmesi gereken en önemli husus kullanılması gerekli görülen pestisitin üzerindeki etikette belirtilen ve reçete ile tavsiye edilen, uygun doz, uygun zaman ve ilaçlama ile hasat arasındaki bekleme süresi, ilaçlama yapılmış makinenin temizliği ve kalibrasyon ayarının iyi olması hususlarıdır.

5.3.6. Mevzuat Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler

5.3.6.1.Mevzuat Çalışmaları

Bitki ve bitkisel ürünlere arız olan zararlı organizmaların teşhisini, kullanılacak bitki

koruma ürünlerinin önerilmesini, bitkisel üretim yeri ve depolarda zirai mücadele teknik talimatları ve teknik tavsiyeler doğrultusunda uygulanması, yapılan uygulamaların kayıt altına alınarak bitki ve bitkisel ürünlerde gıda güvenilirliği açısından izlenebilirliğin sağlanması amacıyla daha önce uygulamada olan üç Yönetmelik, farklı bir vizyonla daha uygulanabilir şekilde birleştirilerek yeniden düzenlenmiştir.

Hazırlanan "Bitki Koruma Ürünlerinin Önerilmesi, Uygulanması ve Kayıt İşlemleri Hakkında Yönetmelik" 01.02.2015 tarihinde yürürlüğe girmek üzere 03.12.2014 tarih ve 29194 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. 2014 yılı mevzuat geliştirme çalışmaları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 76. 2014 Yılı Mevzuatı Geliştirme Çalışmaları

Mevzuatın cinsi	Yeni Çıkarılan Sayısı	AB Uyum Kapsamında Yapılan Mevzuat Sayısı
Yönetmelik	1	1
Tebliğ	1	-
Talimat	3	-
Toplam	5	1

Tablo 77. Bitki Sağlığı İle İlgili Mevzuatlar

SIRA NO	MEVZUAT ADI	RESMİ GAZETE TARİHİ VE NO
1	5996 SAYILI VETERİNER HİZMETLERİ, BİTKİ SAĞLIĞI, GIDA VE YEM KANUNU	13.06.2010 tarih ve 27610 sayılı RG
2	Bitki Pasaportu Sistemi ve Operatörlerin Kayıt Altına Alınması Hakkında Yönetmelik	12.01.2011 tarih ve 27813 sayılı RG
3	Bitki Koruma Ürünlerinin Önerilmesi, Uygulanması ve Kayıt İşlemleri Hakkında Yönetmelik	03.12.2014 tarih ve 29194 sayılı RG
4	San-Jose Kabuklu Biti ile Mücadele Hakkında Yönetmelik	15.09.2011 tarih ve 28055 sayılı RG
5	Karanfil Yaprak Bükenleri ile Mücadele Hakkında Yönetmelik	15.09.2011 tarih ve 28055 sayılı RG
6	Patates Halka Çürüklüğü Hastalığı İle Mücadele Hakkında Yönetmelik	24.09.2011 tarih ve 28064 sayılı RG
7	Patates ve Domateste Bakteriyel Solgunluk ve Patateste Kahverengi Çürüklük Hastalığı ile Mücadele Hakkında Yönetmelik	24.09.2011 tarih ve 28064 sayılı RG
8	Patates Kist Nematodları ile Mücadele Hakkında Yönetmelik	03.10.2011 tarih ve 28073 sayılı RG
9	Pepino Mozaik Virüsü İle Mücadele Hakkında Yönetmelik	30.11.2012 tarih ve 28483 sayılı RG
10	Batı Mısır Kök Kurdu İle Mücadele Hakkında Yönetmelik	30.11.2012 tarih ve 28483 sayılı RG
11	Palmiye Kırmızı Böceği İle Mücadele Hakkında Yönetmelik	18.12.2012 tarih ve 28501 sayılı RG
12	Ani Meşe Ölümü Ve Çam Çıralı Kanser Hastalığı İle Turunçgil Uzun Antenli Böceği Ve Kestane Gal Arısı Mücadelesi Hakkında Yönetmelik	17.06.2014 tarih ve 29033 sayılı RG
13	Bitki Karantinası Yönetmeliği	03.12.2011 tarih ve 28131 sayılı RG
14	Bitki Karantinası Fumigasyon Yönetmeliği	19.06.2011 tarih ve 27969 sayılı RG
15	Bitki Karantinası İnspektörü Yönetmeliği	21.04.2011 tarih ve 27912 sayılı RG
16	Ahşap Ambalaj Malzemelerinin Isıl İşleme Tabi Tutulması ve İşaretlenmesine Dair Yönetmelik	04.12.2011 tarih 28132 sayılı RG
17	Bitki Koruma Ürünlerinin Ruhsatlandırılması Hakkında Yönetmelik	25.03.2011 tarih ve 27885 sayılı RG
18	Bitki Koruma Ürünlerinin Toptan Ve Perakende Satılması İle Depolanması Hakkında Yönetmelik	10.03.2011 tarih ve 27870 sayılı RG
19	Bitki Koruma Ürünleri Kontrol Yönetmeliği	20.05.2011 tarih ve 27939 sayılı RG

20	Bitki Koruma Ürünü Üretim Yerleri, Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik	06.07.2011 tarih ve 27986 sayılı RG
21	Zirai Mücadele Alet ve Makineleri Hakkında Yönetmelik	02.04.2011 tarih ve 27893 sayılı RG
22	Bitki Koruma Ürünlerinin Sınıflandırılması, Ambalajlanması ve Etiketlenmesi Hakkında Yönetmelik	25.03.2011 tarih ve 27885 sayılı RG
23	Patates Siğili [Synchytrium endobioticum (Schilberszky) Percival] İle Mücadele Hakkında Tebliğ	29.09.2002 tarih ve 24891 Sayılı RG
24	Patates Siğili Görülen Alanlarda Ve Güvenlik Kuşağında Uygulanacak Desteğe İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliği (Tebliğ No: 2013/21)	15.05.2013 tarih ve 28648 Sayılı RG
25	Bitkisel Üretimde Biyolojik Ve/Veya Biyoteknik Mücadele Destekleme Ödemesi Uygulama Tebliği (Tebliğ No: 2014/23)	03.06.2014 tarih ve 29019 Sayılı RG
26	Bilimsel Çalışma, Deneme ve Çeşit Islahı Amacıyla Bitki, Bitkisel Ürün ve Diğer maddeler ile Zararlı Organizmaların Ülkeye Girişi ve/veya Ülke içinde Dolaşımı Hakkında Tebliğ (Tebliğ NO: 2014/59)	26.12.2014 tarih ve 29217 Sayılı RG

SIRA NO	MEVZUAT ADI	RESMİ GAZETE TARİHİ VE NO
YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILAN YÖNETMELİKLER (01.02.2015)		
1	Bitki Koruma Ürünlerinin Reçeteli Satış Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik	21.04.2011 tarih ve 27912 sayılı RG
2	Bitki Koruma Ürünleri Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik	20.03.2011 tarih ve 27880 sayılı RG
3	Bitkisel Üretimde Kullanılan Bitki Koruma Ürünlerinin Kayıtlarının Tutulması ve İzlenmesi Hakkında Yönetmelik	25.11.2011 tarih ve 28123 sayılı RG

1 Kanun, 21 Yönetmelik, 4 Tebliğ

SIRA NO	KHK ve YÖNERGELER
1	3/6/2011 tarihli 639 sayılı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
2	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Merkez Teşkilatı Görev Yönergesi
3	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Taşra Teşkilatının, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge
4	Ulusal Bitki Sağlığı Komitesi Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönerge

*Güncelleme 09.01.2015

http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Mevzuat.aspx?OgeId=1

Söz konusu yönetmelikle, reçete sınavı kaldırılmış ve odalarımızda çalışan ziraat mühendisleri il müdürlüklerine başvurmaları halinde, reçete yazma yetkisine sahip hale getirilmiştir.

Ulusal Bitki Sağlığı Komitesi; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Bitki sağlığı çalışmalarının Bakanlık politikalarına uygun, stratejik bir plan dahilinde yürütülmesi için; Bakanlığın ilgili birimleri, Orman ve Su İşleri Bakanlığının bitki sağlığı ile ilgili birimleri ile üniversiteler ve ziraat odaları arasında araştırma, planlama ve uygulama birlikteliğinin sağlanması maksadıyla, söz konusu birimlerin bir araya gelerek ulusal ve stratejik planların yapılması, uygulamaların koordinasyonu ve takibinin yapılmasını sağlamak amacıyla, Ulusal Bitki Sağlığı Komitesi Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönerge, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde Müsteşarlık Makamının,

02.08.2013 tarih ve 1535 sayılı olur'ları ile Türkiye Ziraat Odaları Birliğininden de konu uzmanının komite üyesi olarak yer aldığı, Ulusal Bitki Sağlığı Komitesi (UBSK) kurulmuştur.

Komitenin görevleri

• Komite, Ülkemiz bitki sağlığı ve karantina faaliyetlerinin Bakanlık politikalarına uygun şekilde planlanması ve yönlendirilmesinden sorumludur.

• Komite, Bakanlık politikalarına uygun olarak bitki sağlığı ile ilgili kurumlar arası araştırma, planlama ve uygulama birlikteliği sağlamak üzere, ulusal stratejik plan ile orta ve uzun vadeli ulusal planları hazırlar, takip eder ve sonuçlarını değerlendirir.

• Komite, bitki sağlığı araştırmaları, bitki koruma faaliyetleri, bitki koruma ürünlerinin ve zirai mücadele alet-makinelerinin ruhsatlanması, sertifikasyon, eradikasyon ve karantina gibi bitki sağlığını ilgilendiren Bakanlık uygulamalarında kurumlar arası uyum ve eşgüdüm sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alınmasını sağlar.

• Bitki Sağlığı, karantina, sertifikasyon, bitki koruma ürünleri ve bitki pasaportu uygulamalarında karşılaşılan sorunları ve paydaşların önerilerini de dikkate alarak bunların çözümüne yönelik tedbirleri planlar ve uygulanmasını takip eder.

• Tarımsal desteklemelerin, belirlenen bitki sağlığı stratejisi çerçevesinde uygulamaya geçirilmesi için TDYK'na rapor ve/veya öneri sunar.

İlk toplantıda; "AR-GE Uygulama İşbirliğinin" geliştirilmesine yönelik Bakanlık birimleri üzerine düşen görevler, üniversitelerin ya da araştırma kuruluşlarının yürütmüş oldukları çalışmalar sonucunda, zararlı organizmalarla ilgili yapılacak ulusal ve uluslararası bildirimlerin, öncelikle Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na yapılması,

Biyolojik ve Biyoteknik Mücadele Desteklemelerinin kapsamı ve yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar, genel zararlılar ve Kestane Kanseri ile mücadelede GTHB ve OSİB arasında kurumsal işbirliğinin geliştirilmesi,

Mevcutlara ilaveten, dört yeni konuda daha Entegre Mücadele Teknik Talimatlarının hazırlanarak uygulamaya verilmesi,

kararları alınmıştır.

Ayrıca, bitki karantinası uygulamalarından, bitki pasaportu uygulamaları ve Ulusal Bitki Sağlığı Komitesinin çalışma usul ve esasları gözden geçirilmiş olup, diğer konulardan Şarka, Akdeniz Meyve Sineği ve Tahmin uyarı Sistemleri üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır.

5.3.6.2. Bitki Sağlığı Standartları (ISPMs) İle İlgili Çalışmalar

Bakanlığımız tarafından, Uluslararası Bitki Koruma Konvansiyonu'nun ortaya koyduğu standartların Türkçe'ye çevrilmesine ve düzenli takip edilmesine yönelik bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu çerçevede, halen 10 adet ISPM Türkçe'ye çevrilerek Bakanlık web adresinde (http://www.tarim.gov.tr/ Konu/940) yayınlanmıştır.

Bunlar;
ISPM 1-Uluslararası Ticarette Bitkilerin Korunması ve Bitki Sağlığı Tedbirlerinin Uygulanmasına İlişkin Bitki Sağlığı İlkeleri,
ISPM 4-Zararlı Organizmadan Ari Alanların Oluşturulmasına İlişkin Gereklilikler,
ISPM 5-Bitki Sağlığı Terimleri Sözlüğü,
ISPM 6-Gözetim Hakkında Rehber,
ISPM 8-Bir Alandaki Zararlı Organizma Durumunun Belirlenmesi,
ISPM 18-Işınlamanın Bitki Sağlığı Tedbiri Olarak Kullanılması Hakkında Rehber,
ISPM 19-Zararlı Organizmalar Hakkında Rehber,
ISPM 20-Bitki Sağlığı İthalat Düzenleyici Sistemi Hakkında Rehber,
ISPM 24-Bitki Sağlığı Tedbirlerinde Eşdeğerliğin Belirlenmesi ve Tanınması Hakkında Rehber,
ISPM 26-Meyve Sineklerine (Tephrıtıdae) İlişkin Zararlıdan Ari Alan Tesis Edilmesi,
ISPM 31-Sevkiyat Örnekleme Yöntemleri. (GKGM-2014)

5.3.6.3. Bitki Sağlığı İle İlgili Uluslararası İlişkiler

Zararlı Risk Analizi Çalışmaları

Bitkisel ürün ihracat ve ithalatının mümkün olabilmesi için bu ürünlerin ticaretinde taraflar için herhangi bir bitki sağlığı riski olmadığı veya böyle bir risk var ise nasıl yönetileceğinin belirlenmesi için "Zararlı Risk Analizi- ZRA" çalışmalarının yapılması ve bitirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmalar, Uluslararası Bitki Sağlığı Sözleşmesi (IPPC) ve bölgesel karantina örgütlerinin belirlediği standart metotlar ve güncel bilimsel verilere göre yürütülmektedir. GKGM, bu amaçla "Zararlı Risk Değerlendirme" birimi kurmuş ve ülke ihracatını artırmak için gerek duyulan risk analiz çalışmalarına ağırlık vermiştir. Şimdiye kadar ithalata yönelik 30 ülkeden 14 ürün için ZRA istenmiş, ihracata yönelik ise 15 ülkeye 26 ürün için ZRA hazırlanarak gönderilmiştir.

Uzakdoğu ihracatı geliştirme çalışmaları

Uzakdoğu'ya yaş meyve ihracatı ile ilgili izinlerin alınması çalışmaları kapsamında 18.08.2010 tarihinde greyfurt, 07.02.2014 tarihinde ise limon ihracatının önündeki engeller kaldırılmış, soğuk işlem uygulamasına tabi tutulmak kaydıyla Japonya'ya ihracatı serbest bırakılmıştır. Yine bu kapsamda; Türk kirazının dış satım potansiyeli, Japonya'nın da dünyanın en büyük kiraz ithalatçısı olduğu dikkate alınarak, kiraz ihracatına yönelik çalışmalar başlatılmış, süreç devam etmektedir.

Çin Halk Cumhuriyetine ihracatı geliştirme çalışmaları

Ülkemizden Çin Halk Cumhuriyeti'ne ihracatını talep ettiğimiz Antepfıstığı, Kiraz, Turunçgiller, Taze İncir, Nar ve Kesme Çiçek gibi ürünlere ilişkin iki ülke arasında Zararlı Risk Analizi (ZRA) çalışmaları devam etmekte olup, bu kapsamda hazırlanan Antepfıstığı, Kiraz, Turunçgil, Nar, Limon ve İncir PRA formları Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Çin Halk Cumhuriyeti resmi makamlarına iletilmiştir. ZRA çalışmaları çerçevesinde, öncelikli olarak Antepfıstığı ve Kiraz ürünleri ile ilgili olarak Çin Halk Cumhuriyeti Kalite Kontrol, Denetim ve Karantina Genel İdaresi yetkilileri tarafından 2014 yılında ülkemize teknik bir inceleme ziyareti gerçekleştirilmiş, Antepfıstığı'nın Çin'e ihracatına yönelik hazırlanan protokolde imza aşamasına gelinmiştir. Ayrıca, iki ülke arasında Bitki Koruma ve Karantina Alanında İşbirliği Anlaşması çalışmaları halen devam etmektedir.

Bitki koruma ürünleri ile ilgili uluslararası sözleşmeler

a) Rotterdam Sözleşmesi (Bazı Tehlikeli Kimyasallar ve Pestisitlerin Uluslar Arası Ticaretinde Ön Bildirimli Kabul Usülüne Dair Rotterdam Sözleşmesi):

Amacı, kimyasalların özelliklerine ilişkin bilgi alışverişini kolaylaştırarak, kimyasalların ithalatı ve ihracatıyla ilgili ulusal karar verme sürecini oluşturmayı sağlayarak, bu kararları taraflara duyurarak; bazı tehlikeli kimyasalların, insan sağlığına ve çevreye verebilecekleri olası zararlardan korunmayı ve bu tür kimyasalların çevreyle uyumlu bir biçimde kullanılmalarını teminen uluslararası ticaretinde, taraflar arasında paylaşılmış sorumluluğu ve işbirliği çabalarını artırmaktır.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ile Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) eşgüdümünde hazırlanan "Bazı Tehlikeli Kimyasallar ve Pestisitlerin Uluslar Arası Ticaretinde Ön Bildirimli Kabul Usülüne Dair Rotterdam Sözleşmesi", 10 Eylül 1998 tarihinde imzalanmış olup, 24 Şubat 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

b) Stockholm Sözleşmesi (Çevre ve insan sağlığının Kalıcı Organik Kirleticilerin olumsuz etkilerinden korunması amacıyla Stockholm Sözleşmesi):

Sözleşme, Kalıcı Organik Kirleticilerin (KOK'ların) üretimini ve kullanımını yasaklamayı ya da katı bir şekilde denetlemeyi ve atıkların bertarafını düzenlemeyi amaçlamaktadır. Bu, sözleşmeye taraf olan ülkelerin bu maddeleri üretmemesi, kullanmaması ve satmaması; aynı zamanda, mevcut stoklarını da mümkün olan en uygun yöntemlerle ve yeni kalıcı organik kirleticiler yaratmayacak şekilde yok etmeleri anlamına gelmektedir.

Kalıcı Organik Kirleticiler (KOK'lar), ileri derecede dirençli olmaları nedeniyle çevreye bulaştığında ortamda uzun süre kalan, besin zincirinde aktarılarak biyolojik birikime uğrayan, bu yolla insan sağlığı ve çevre üzerinde zararlı etkilere yol açan kimyasal bileşiklerdir. Çevre ve insan sağlığının KOK'ların olumsuz etkilerinden korunması amacıyla, 22 Mayıs 2001'de Stockholm Sözleşmesi kabul edilerek, 17 Mayıs 2004'de yürürlüğe girmiştir.

c) Basel Sözleşmesi
(Tehlikeli Atıkların Sınırötesi Taşınımına ve Bertarafına İlişkin Basel Sözleşmesi):

Amacı, İnsan sağlığı ve çevrenin, tehlikeli ve diğer atıkların oluşumu, yönetimi, sınırötesi taşınımı ve bertarafından kaynaklanabilecek olumsuz etkilerinden korunmasıdır. Sözleşme, 22.05.1989 tarihinde imzalanmış ve 05.05.1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

d) Montreal Protokolü
(Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü):

Türkiye, Protokole 19 Aralık 1991 tarihinde taraf olmuştur ve tüm değişikliklerini kabul etmiştir. Protokole ilişkin ulusal ve uluslararası çalışmaların izlenmesi Ulusal Odak Noktası görevini yürüten Çevre ve Orman Bakanlığı'nın koordinasyonunda gerçekleştirilmektedir. Ülkemiz, Montreal Protokolünün uygulanmasında en başarılı ülkeler arasında yer almaktadır.

12 Kasım 2008 tarih ve 27052 sayılı Resmi Gazete'de "Ozon Tabakasını İncelten Maddelerin Azaltılmasına İlişkin Yönetmelik" yayımlanmıştır.

5.3.7. Bitki Sağlığı İle İlgili Dünya'da Yapılan Çalışmalar

Uluslararası pestisit standart belirleme faaliyetlerine gelişmekte olan ülkelerin Geliştirilmesi katılımı

FAO, pestisit kullanımı ile sürdürülebilir tarımsal üretimin teşviki için, ilişkili risklerin azaltılmasında, uluslararası pestisit standartlarını belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. FAO, pestisitlerin özelliklerini düzenlemek amacıyla veya pestisit kalitesinin ticari ilişkilerinde referans olarak uluslararası bir noktadır. Codex Alimentarius Maksimum Kalıntı Limitleri (MRL) kapsamında uyum için uluslararası kriterler şunlardır. Ticaret Sıhhi ve Bitki Sağlığı (SPS) ve Teknik Engeller (TBT) Dünya Ticaret Başlatma (DTÖ) Anlaşmaları ve sahip gıda güvenliğinin sağlanması ve uluslararası ticareti kolaylaştırmak için dünya çapında kabul edilmiştir.

Pestisit kalıntı risk değerlendirmesi ve standartları ile ilgili eğitimleri bir dizi Afrika, Asya ve Latin Amerika'da uluslararası ve bölgesel düzeyde yapılmıştır. FAO bu ülkelerde konuyla ilgili projelere destek sağlamaktadır.

En son, Latin Amerika bahçe ürünleri ihracat pazar erişimini artırmak için yüksek değerli tropik meyvelerle ilgili uluslararası kalıntı standartları belirlenmiştir. Proje aynı zamanda uluslararası standart belirleme sürecine katılan Latin Amerika ülkeleri kapasitesini artırmayı amaçlamaktadır.

Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras, Panama, Dominik Cumhuriyeti, Peru, Kolombiya, Bolivya, Paraguay ve Ekvador gibi Tarım İşbirliği İnter-Amerikan Enstitüsü (IICA) gelen kurumları bu projede teknik olarak yer almaktadır.

Muz Fusarium solgunluk hastalığının önlenmesi ve yönetimi

Hastalık etmeni "fusarium" adlı bir mantar olup, bu mantar bitkide kök ve iletim demetlerini tıkayarak solgunluk hastalığına neden olmaktadır. Bu etmenin yeni bir ırkı olan (Tropical Race) TR4'tür. Bu hastalık, Panama hastalığı olarak da bilinir. Bu solgunluk etmeni mantar, muzlarda önemli zararlara yol açmakta olup, önce Güneydoğu Asya ülkelerinde görülmüş, buralarda yayıldıktan sonra, son zamanlarda Mozambik ve Ürdün'de de ortaya çıkmıştır. Hastalığın etkili bir kimyasal mücadele yöntemi yoktur. Kültürel ve yasal önlemlerle bulaşmanın önüne geçilmesi gerekir. Hastalık, enfekteli fide veya toprakla bulaşmaktadır.

Ülkemizde bu hastalık etmeninin varlığı bilinmemektedir. Hastalıkla ilgili olarak Ülkemizde şu ana kadar herhangi bir şüpheli durum veya tespit yapılmamıştır. Hastalığın Ülkemize gelmemesi için Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığımız tarafından gerekli tedbirler alınmış olup, bulaşmayı engellemek için muz fidesi ile topraklı bitki ithalatı da yapılmamaktadır. Yine tedbirler kapsamında, söz konusu hastalık hakkında üreticiler, Bakanlığımız tarafından bilgilendirilmektedir.(GTHB-2014, FAO).

Pasifik bölgesi için yol haritalarının pestisit riski azaltma

12 Pasifik Ada ülkeleri ve bölgede (Cook Adaları, Mikronezya Federe Devletleri, Fiji, Marshall Adaları, Niue, Palau, Samoa, Solomon Adaları, Tonga, Vanuatu, Kiribati ve Papua Yeni Gine) pestisit riski azaltmak için bir çalıştay düzenlenerek bölgesel öncelikler ile;

• Ulusal mevzuat ve pestisit kayıt sistemlerinin uyumlaştırılması

• Bir pestisitler için konteyner yönetim şeması pilot; Entegre Zararlı Yönetimi (IPM), organik tarım ve ekosistem ve biyolojik çeşitlilik yönetimi eğitimleri ve eğitim materyallerinin geliştirilmesi,

• Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejileri ve Eylem Planları ve adresleme Aichi Hedefleri 7, 13 ve 14 olarak tarım entegrasyonu,

• Pestisit riski azaltma üzerine bilinçlendirme ve halk eğitimi,

• Onay ve Rotterdam Sözleşmesinin uygulanması için eylem planı, oluşturuldu.(FAO).

AB ve FAO, eski Sovyetler Birliği'nde pestisit ve kimyasal yönetimini iyileştirmek için birlikte çalışma

Eski Sovyetler Birliği'nde pestisit yönetimi, FAO-AB ortaklık projesi ile iki yıldır aktif olarak devam etmektedir. Pestisit ve kimyasal yönetimini iyileştirmek için birlikte çalışma hedeflenmektedir (FAO,2015).

Pestisitlerin gelen risklerin farkındalığını oluşturmak için Çiftçileri Bilinçlendirme Eğitimleri

17-21 Mart 2014 tarihinden itibaren, "Eski Sovyetler Birliği'nde geliştirilmiş pestisitler ve kimyasallar yönetimi" FAO / AB ortaklık projesi Chisinau, Moldova çiftçilerini bilinçlendirme ve iletişim eğitimleri düzenlenmektedir.

Proje, Avrupa'da oniki ülkeyi, Orta Asyalı ve Rusya Federasyonu bölgeleri ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarını ve Rotterdam Sözleşmesinin Sekreterliğini kapsamaktadır.

FAO ve Orta Amerika, Orta Amerika'da Kahve Pas Hastalığına Karşı Mücadelede İşbirliği

FAO, kahve paslanmasına karşı mücadelede Orta Amerika'da ortakları ile işbirliği gerçekleştirmiştir. Hastalık, şu anda bölgenin kahve hasadı için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

1. ab.immib.org.tr
2. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, www.csb.gov.tr
3. Doğu Anadolu İhracatçılar Birliği, www.daib.org.tr
4. www.fao.org.
5. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü
6. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı web sayfası (tarim.gov.tr, 2014)
7. Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyon Raporu-2014-2018
8. Resmi Gazete (www.resmigazete.gov.tr)
9. Ziraat Mühendisleri Odası (zmo.org.tr – 2014)
10. Ziraat Mühendisleri Odası, Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-2
11. GTHB, Gıda ve Kontol Genel Müdürlüğü- 2014 Faaliyet raporu.
12. N.Delen, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü E. Öğr. Üyesi Makalesi 2014.

5.3.8. Bitkilerde Kullanılan Hormon Çeşitleri, Kullanım Alanları, Yararları ve Çevreye Etkileri

Bitki hormonları; bitkiler tarafından oluşturulan fitohormonlar ya da bitkiye sentetik olarak üretilip dışarıdan verilen, Bitki Gelişim Düzenleyici maddeler (BGD)'dir. Hormonlar; büyüme, gelişme ve diğer fizyolojik olayları etkileyen maddelerdir. Bitkiler; büyüme, gelişme ve değişime uğramaları için kendi ihtiyaçları olan bu temel maddeleri kendileri üretirler. Bitki bünyesinde oluşup, büyüme ve gelişmeyi düzenleyen bu maddelere bitki hormonları adı verilmektedir. Bitki hormonlarının sentetik türevleri olan kimyasal maddelere bitki gelişim düzenleyicileri (BGD) adı verilir (Akgül, 2008; Çetinkaya ve Baydan 2006).

Bitki büyüme düzenleyicilerinin (BGD) önemi, ilk kez 1930'lu yıllarda anlaşılmış, bu tarihten itibaren bunların tarımsal ürünlerdeki fonksiyonu araştırılmaya çalışılmıştır. Bitki fizyolojisi konularında yapılan çalışmalar, BGD'nin bitki büyüme ve gelişmesindeki rollerini ortaya koymuş ve zamanla bitki bünyesinde sadece büyümeyi teşvik eden maddelerin değil, aynı zamanda büyümeyi engelleyen maddelerin de sentezlendiği anlaşılmıştır (Güleryüz, 1982; Raven et al., 1992).

Tarımsal üretimde BGD'lerin kullanımı sıralandığında; çelikle çoğaltma, tohumların çimlenmesini artırmak, çiçeklenmeyi arttırmak veya geciktirmek, soğuğa dayanıklılığı artırmak, meyvelerde tohum oluşumunu artırmak, meyve iriliğini artırmak, meyve muhafaza süresini uzatmak, bitkilerin hastalık ve zararlılara dayanıklılığını artırmak, yabancı ot kontrolünü sağlamak, pamuk ve tahıllarda yatmayı önlemek, hasat öncesi meyve dökülmesine engel olmak, makinalı hasadı kolaylaştırmak için tüm bitkilerin aynı zamanda olgunlaşmasını sağlamak ve hasatta iş gücünü azaltmak, olgunlaşmayı hızlandırarak yatmayı engellemek, patateste dormansiyi kırmak, özellikle doku kültürü çalışmalarında kök-sürgün ve yumru oluşumunu teşvik etmek şeklindedir (Budak ve ark., 1994; Kaynak ve Ersoy, 1997).

Bir bileşiğin bitki hormonu olarak nitelendirilebilmesi için şu özelliklerin olması gerekir

a. Bitki bünyesinde oluşması,
b. Oluştuğu yerden başka bir yere taşınabilir olması,
c. Taşındığı yerde değişik yaşam olaylarını yönetmesi veya düzenlemesi
d.Çok düşük konsantrasyonlarda bile bu etkilerini gösterebilmesi gerekmektedir.

5.3.8.1. Hormonların Özellikleri ve Çeşitleri

ABD Çevre Koruma Kurumu, Environmental Protection Agency (EPA) tarafından, büyüme düzenleyiciler: Böcek veya bitkilerin büyümelerini geciktiren veya hızlandıran kimyasallar olarak tanımlanmış ve pestisitler kategorisinde sınıflandırılmıştır (Güler ve Çobanoğlu, 1997).

Hormonlar kullanım özelliklerine göre; bitki gelişimini düzenleyen (BGD) ve bitki büyümesini engelleyen (BBE) olarak 2 gruba ayrılırlar.

5.3.8.2. Bitki Gelişim Düzenleyici (BGD) Hormonlar

Oksinler

Oksin tipindeki BGD'ler tarımda en eski kullanılan hormonlardır. Bunlar hücre geniş-

lemesi ve büyümeye neden olan maddelerdir. Bitki hormonu olan oksin bütün yüksek bitkiler tarafından sentezlenir ve en çok bulunan oksin formu ise Indol-3-asetik asit (IAA)'tir (Halloran ve Kasım, 2002; Grunewald et al.,2009;). Araştırıcılar IAA'in doğal olarak oluşan tek oksin olduğunu belirtmişlerdir. IAA dışında en yaygın bulunan oksinler; indol bütirik asit (IBA), naftalin asetik asit (NAA), naftoksi asetik asit (NOAA), fenoksi asetik asit (FOAA), 2,4-D, fenil asetik asit (FAA), parakloro fenoksi asetik asit (4-CPA) ve 2,4,5-triklorofenoksi asetik asit (2,4,5-T)'lerdir.

Sitokininler

Bitki dokularında özellikle hücre bölünmeleri esnasında, ortaya çıkan, diğer hormonların aksine, hem bitkilerde, hem de hayvanlarda bulunan kinin yapısındaki organik maddelerdir. Sitokininler; sentetik *phenylurea* türevleri, thidiazuron (TDZ), phenylurea (CPPU) üre, kinetin ve benzyladenin (BA)' dir. Sentetik phenylurea türevleri özellikle TDZ adenin türevlerinden daha yüksek etki düzeyine sahiptirler (Te-chato et al., 2008). Kinetin, benzil adenin ve zeatin sitokininlerin en yaygın olanlarıdır. Genelde genç dokularda bulunurlar. Oksinlerin kök oluşumunu teşvik etmelerine karşın, sitokininler sürgün oluşumunu teşvik ederler. Sitokininler dormansinin kırılmasında, karbonhidrat transferinde, tepe sürgünü baskınlığının engellenmesinde, bitki ıslahı ve doku kültürü uygulamalarında kullanılmaktadır. Sitokininler meyve tutumu, iri meyveler elde etmek, marul ve maydanoz gibi sebzelerin ve kesme çiçeklerin hasat sonrası bozulmalarını azaltmak ve tohumların çimlendirilmesinde de kullanılmaktadır (Güleryüz, 1982; Westwood, 1993; Kaynak ve Ersoy, 1997).

Gibberellinler (Gibberellik Asit)

İlk defa Japonya'da *Gibberella fujikuroi* mantarlarından izole edilmiş, bu mantarın çeltikte aşırı boylanmaya neden olmasıyla fark edilmiştir (Seçer, 1989). Tarımsal üretimde ve bahçe bitkilerinde kullanılan gibberellin hormonu, çoğunlukla *Gibberella* fungusundan fermantasyon yoluyla elde edilmektedir. Ticari amaçla en yaygın kullanılan GA3'tür (Güleryüz, 1982; Walsh, 2003; Westwood, 1993). Malt sanayinde, üretimden ve zamandan avantaj sağlamak için, şeker kamışı, kereviz ve enginarda hasat verimini artırmak için, kabakgillerde cinsiyeti kontrol etmek ve hibrit tohum üretiminde ebeveyn hatları muhafaza etmek için kullanılırlar. Büyüme, gelişme ve dormansinin sona ermesinde kullanılırlar. (Budak, 1994; Kaynak ve Ersoy, 1997; Kaynak ve İmamgiller, 1997; Kaynak ve Memiş, 1997)

Tuberonik Asit

Patates yapraklarından ve yaşlı patates yumrularından elde edilen bu bileşik kimyasal yapı bakımından Jasmonik asite benzer. Patates bitkisinde yumru birikimine katkısı olduğu bilindiğinden, *in vitro* (laboratuar koşullarında) yumru elde edilmesini teşvik etmek için tuberonik asit kullanılmaktadır (Koda ve Okazawa, 1988). Tuberonik asit olarak adlandırılan "*aglycone*" adlı bir bileşik, sürgünlerin geliştiği agar ortamına ilave edildiğinde, tek boğumlu sap filizlerinde yumru oluşumunu teşvik ettiği görülmüştür (Koda et al., 1991).

Indol-Butirik Asit (IBA)

Oksin ailesinden olan IBA çeliklerin köklendirilmesinde en yaygın olarak kullanılan sentetik hormonlardır (Kaynak ve Ersoy, 1997). Özellikle zor köklenen türlerde çeliklerin kök oluşumunu hızlandırmak, çelik başına kök sayısını ve kalitesini arttırmak için köklendirmede en yaygın kullanılan büyüme düzenleyici madde, oksin gurubundan IBA'dır.

IBA, oksini yıkan enzim sistemleri tarafından yavaş parçalandığından köklenmeyi teşvik etmekte, etkisi sürekli ve oldukça fazladır (Zenginbal ve ark., 2006).

Etilen türevleri

Etilen gaz şeklinde bir hormondur. Kimyasal bileşimi çok basit olmasına rağmen, bitkilerdeki fizyolojik etkisi çok düşük konsantrasyonlarda bile görülür. Çiçeklenmeyi teşvik eder, etli meyve ve sebzelerde olgunlaşma üzerine etkilidir, ceviz, zeytin, kiraz, vişne v.b. meyve dökülmesini teşvik ederek seyrekleşmeyi sağlar (Kaynak ve Ersoy, 1997). Etilen sadece içinde bulunduğu bitkiyi değil, gaz halinde yayılarak komşu bitkileri de etkilemektedir. Örneğin olgunlaşmış ve olgunlaşmamış elmalar bir araya getirilirse, olgunlaşmamış olanların olgunlaşmış elmalarla temasından dolayı çabuk olgunlaştıkları görülür. Bu yönü ile etilen hasat sonrası olgunlaşmayı teşvik amacıyla da kullanılmaktadır. Ağaç üzerindeki yeşil meyvelere veya hasat sonrası yeşil kalan bazı etli meyveli ham ürünlere (muz ve domates gibi) uygulandığında, hemen olgunlaşma sağlanmaktadır. Ayrıca, hücre bölünmesi ve büyümenin kontrolünde, tomurcuk ve çiçek oluşumunun engellenmesinde, solunumda, tohum dinlenmesinde, yaşlanma ve olgunlaşmada etkilidir (Seçer, 1989).

Naftalin Asetik Asit (NAA)

Sentetik olan naftalin asetik asit ve türevleri, uzun yıllardan beri meyvecilikte fazla olan meyve tutumunu seyreltmek için kullanılmaktadır. Seyreltmenin etkisiyle meyve büyüklüğü ve kalitesi artar. Ayrıca çelik köklendirilmesinde ve patates depolanmasında gözlerin sürmesinin engellenmesinde ve çiçeklenmenin artmasında etkilidir (Kaynak ve Ersoy, 1997).

Brassionosteroidler

Brassinler fasulyenin ikinci internod bölgesinde aktif olarak bulunan, bu bölgenin şişkinliğine ve sertliğine neden olan, kolza polenlerinden elde edilen, steroid yapısında ekstraktlardır. Biyolojik aktivite yönünden birçok sistemde değerlendirilmek üzere test edilmiş; soğuk, hastalık ve zararlılar ile tuz stresine mukavemet sağladığı, tohum çimlenmesini, uzamayı, kök büyümesini ve ürün artışını teşvik ettiği, meyve dökülmesini ise engellediği tespit edilmiştir (Kim, 1991; Nasar, 2004).

Salisilatlar

Salisilik asit ile aynı aktiviteyi gösteren bitki fenolü olan bir bileşiktir. Çok sayıda bitkide doğal olarak bulunduğu bilinmesine rağmen, 34 civarında bitki türünden izole edilebilmiştir. Bitkilerde çiçeklenmeyi teşvik ettiği, termogenik bitkilerde ısı üretimini ve dolayısıyla zararlılara direnci artırdığı belirlenmiştir (Raskin,1992;Lopez-Delgado ve Scott 1997) patates mikro bitkilerinin bulunduğu ortama asetil salisilik asit (Aspirin=ASA) ilavesiyle, bu ortamlarda %100 yumru oluştuğunu belirlemişlerdir.

5.3.8.3. Bitki Büyümesini Engelleyici (BBE) Hormonlar

Bitkilerde doğal olarak oluşan zıt etkili bazı bileşikler, normal savunma mekanizmasının parçası gibi bitki büyümesini azaltabilirler. Bu maddeler; büyüme, gelişme, çiçek ve meyve oluşumunu engelleyerek bunlara bağlı gelişen fizyolojik olayları hızlandırır.

Etilen

Etilen'in (C2H4) bitkinin kendisi tarafından üretilen gaz formunda yüksek etkili bir BBE olduğu uzun yıllardan beri bilinmektedir (Westwood, 1993). Etilen bitkide bulunan

gaz halindeki tek hormondur ve tüm dokularda üretilebilmektedir. Bitkinin büyümesinin ve gelişmesinin her aşamasında üretilebilen bir hormondur. Olgunlaştırma hormonu (gazı) olarak da bilinir. Yeterince havalandırma yapılmayan depolarda meyve ve sebzelerde etilen salgısı nedeniyle ürünlerde çabuk olgunlaşma, gevşeme ve bozulma meydana gelir.

Henüz olgunlaşmadan koparılan muzlar etilen salgısı meydana getiren bir madde (karpit) ile aynı ortama konulup olgunlaşması sağlanır. Ticari olarak etilenin sentetik üretilen isimleri ethephone veya ethrel'dir. (Seçer, 1989; Raven et al.,1992; Kaynak ve Ersoy, 1997). Ethephon uygulanan ürünlerde etilenin parçalanması sonucu monokloroasetik asit oluşarak üründe birikebilmektedir. Aşırı düzeyde toksik olan bu maddenin gıdalarda mevcut olması tehlikeli ve yasaktır (Halloran ve Kasım, 1999; Çetinkaya ve Baydan, 2006).

Absisik Asit (ABA)

Sesquiterpen yapısındaki bir maddedir. Oksin, gibberellin ve sitokinin gibi büyümeyi hızlandırıcıların doğal antagonistidir (engelleyici bileşik). Bitkilerin hemen her yerinde ve her zaman bulunur. Yalnız çevre şartları değiştikçe azalır veya çoğalır. Normalde dormansi halindeki tohum ve tomurcuklarda yüksek miktarlarda bulunmakta ve dormansiyi sürdürücü bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Ancak, yaprak gövde ve meyvelerde de bulunur. Büyümeyi engelleyici olarak kullanılmaktadır. Bitkiler bünyelerinde ürettikleri ABA'yı yaprak dökülmesi olacak bölgelere gönderirler ve bu yolla sonbaharda yaprak dökülmesi görülür. Bitkisel üretimde ABA hem doğal, hem de sentetik olarak üretilebilmektedir. (Seçer, 1989; Raven et al., 1992; Kaynak ve Ersoy, 1997)

Jasmonik Asit (JA veya MeJA)

JA (Jasmonik asit), α-linolenik asitten sentezlenir. Yaklaşık 20 yıl kadar önce JA ve onun kokulu esteri olan MeJA (metil jasmonate)'in bitki büyümesini engelleyici rolü belirlenmiştir. Çiçeklerden (Yasemin, *Jasminum grandiflorum* L. ve *Rosmarinus officianalis* L.) ve çeşitli meyvelerden elde edilen kokulu bir bileşiktir. Eğrelti otu, yosun, bazı mantar ve alglerle birlikte yaklaşık 206 bitki türünde Jasmonik asite rastlanmıştır (Meyer et al., 1984). Son zamanlarda, MeJA'in bitki genlerindeki sinyal moleküllerinde önemli olduğu belirlenmiş, özellikle bazı spesifik bitki genlerinin oluşumunu belirgin olarak artırdığı tespit edilmiştir. Özellikle, bitkiye gelen bir zarar durumunda ortaya çıkan tepki genlerinin oluşmasında etkilidir (Staswick, 1992).

Chlormequat Chlorur (CCC=CYCOCEL) ve Daminozid (Antigibberellin)

Bitki boyunun uzamasına engel olan sentetik BBE'dir. Bu nedenle, tahıllarda yatmayı engellemek için yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, üzümlerde meyve tutumunun artırılması (CCC), elmalarda antosiyanin sentezinin artırılması, hasat öncesi meyve dökülmesinin azaltılması ve depo zararlarının azaltılmasında (Daminozid) uygulanmaktadır. Alar (daminozid) meyve endüstrisinde vejetatif büyümeyi azaltmak, meyve şekli ve rengini değiştirmek ve meyve kalitesini artırmak için kullanılmaktadır (Kaynak ve Ersoy, 1997). Kanserojen etkisi olduğu inancıyla, kullanımı süs bitkileriyle sınırlı kalmıştır (Sağlam, 1991). Açelya, sardunya ve poinsettia gibi saksılı süs bitkilerinin gelişmelerini engellemek, erken çiçek açmalarını teşvik etmek, çiçeklenmeyi artırmak, bitki başına tomurcuk ve çiçek sayısını artırmak için kullanılmaktadır.

Ancymidol

Bitkilerde boğum arası uzunluğunu azaltmada kullanılan büyüme engelleyici bir sentetik BBE'dir. Özellikle, süs bitkileri yetiştiriciliğinde uygulanır (Kaynak ve Ersoy, 1997). Ancymidol büyümeyi geriletici ve bitki bünyesindeki GA içeriğini düşürücü etkide bulunmaktadır. Ancymidolun, bitkilerde selüloz sentezinde de engelleyici etkide bulunduğu, yüksek doz uygulamalarında ise hücre büyümesini ve yeni hücre duvarı oluşumunu engellediği bildirilmiştir (Hofmannova et al., 2008).

Maleik Hidrazid (MH)

Hücre bölünmesine ve odunsu bitkilerde tomurcuk oluşumuna engel olurlar. Soğan ve yumrularda çimlenmeyi kontrol etmek için kullanılmaktadır. Sentetik bileşik hasat öncesi yapraklara uygulanır ve hızla depo organlarına taşınır. Genellikle, fazla hasara neden olmasından dolayı, kullanımı çim bitkileriyle sınırlı kalmıştır (Kaynak ve Ersoy, 1997).

Phosphon-Do ve Amo-1618

Giberellin sentezine engel olarak meristematik aktiviteyi ve hücre genişlemesini azaltırlar ve boyuna büyümeyi engellerler (Kaynak ve Ersoy, 1997).

Paclobutrazol (PPP 333)

Vejetatif gelişmeyi azaltıp, generatif gelişmeyi artıran sentetik BBE'dir. Özellikle meyvecilik ve süs bitkilerinde fazla vejetatif gelişmeye engel olmak için kullanılır (Kaynak ve Ersoy, 1997).Bazı bitkilerde Gibberellin biyosentezini engelleyen Paclobutrazol uygulandığında bitkinin soğuğa (dona) dayanıklı hale geldiği kaydedilmiştir (Aydoğdu ve Boyraz, 2005).

5.3.8.4. Hormonların; (BGD) ve (BBE) Bitkilerdeki Başlıca Etkileri

Tablo 78. Hormonların Başlıca Etkileri (Fırat, 1998; Akgül, 2008)

Özellikler	Oksin	Gibberellin	Sitokinin	Dormin	Etilen
Çimlenme	0	+	+	-	0
Hücre bölünmesi	+	+	++	-	-
Hücre uzaması	+	+	(?)	-	-
uzun gün bitkisinde çiçeklenme	+	+	0	-	0
Taşıma	+	+	+	-	(?)
Assimilat oluşumu, depolama	(?)	(?)	++	-	(?)
Gözeneklerin açılması	0	0	+	-	(?)
Yaşlanma	-	-	-	+	+
Yaprak dökümü	-	-	-	+	0
Tomurcukların kış uykusu	0	-	-	+	0

5.3.8.5. Hormonların Ekosistem ve Canlılar Üzerine Etkileri

Tarımsal alanda üreticilerin bilerek veya bilmeyerek yaptıkları yanlış uygulamalar, çeşitli çevre sorunlarına neden olmaktadır. Bu uygulamalar arasında, zirai ilaç (pestisit) ve kimyasal gübre kullanımındaki yanlışlıklar ile sulama, toprak işleme ve bitkisel hormon kullanımındaki yanlışlıklar sayılabilmektedir. Yanlış uygulamalar temel olarak şunlardır;

1.Fazla ürün almak için gereğinden fazla BGD kullanımı
2.Uygulama zamanının doğru tespit edilememesi

3.Doz ayarlama ve uygulamada yeterli hassasiyetin gösterilememesi
4.BGD'lerin çevresel ve sağlık riskleri göz önüne alınmadan uygulanması
5.Teknik bilgileri yetersiz kişiler tarafından yapılan uygulamalar (Akgül, 2008).

Yoğun, bilgisiz ve bilinçsiz yapılan tarım uygulamaları, bitkisel ve hayvansal besinler aracılığıyla toplum sağlığına yönelik ciddi tehlikelere dönüşebilmektedir. Bu tehlikeler, sadece insan sağlığıyla sınırlı kalmayıp, hava, toprak ve su üçlüsünü de içine alan ciddi bir ekosistem kirliliğine de neden olmaktadır (Sayılı ve Akman, 1994; Morsümbül ve ark.,2010; Kumlay ve Eryiğit, 2011). Güler ve Çobanoğlu'nun (1997); çalışmalarında belirtikleri üzere, EPA tarafından yapılan sınıflandırmada BGD'ler pestisitler sınıfında belirtilmektedir. Tarımsal uygulamalarla toprağa ve sızma yolu ile yer altı sularına ve yüzeysel su kaynaklarına ulaşan bu maddeler canlı bünyelerinde biyolojik birikime neden olmaktadır. Biyolojik birikim, içme suları ve ürünlerde bulunan kalıntılar ile insan bünyesine geçebilen BGD'lerin insan sağlığına olası toksik etkileri mevcuttur.

Özellikle, yetişme döneminin çok kısa olduğu örtü altı seracılıkta, ısının azalmaya başladığı dönemlerde ortaya çıkan tozlaşarak döllenme sorunun giderilmesi için 2,4-D gibi kimyasalların kullanılması sonucu verim önemli ölçüde artmakta, fakat domates, biber, patlıcan gibi meyve oluşumu döllenmiş çekirdeğe bağlı ürünlerde, pazarlarda gördüğümüz kof, amorf görünümlü, memeli ürünler meydana gelmektedir. (Sayılı ve Akman, 1994).

Yetersiz veya fazla konsantrasyon, çok olumsuz etkiler oluşturabileceği gibi, uygulama zamanının tam belirlenememesi de istenmeyen sonuçlara neden olabilir. BGD'lerin aşırı dozlarda kullanılması neticesinde, Resim 1 (a), (b), (c)'de görüldüğü üzere, ürünlerde kofluk ve şekil bozuklukları meydana gelmektedir. Bu ürünlerin tüketimi neticesinde ise ürünlerin üzerinde aşırı miktarda bulunan kalıntı maddeleri besin zinciri yoluyla canlı bünyelerine geçerek toksik etkilere neden olabilmektedir (Kaftanoğlu, 2003; Uygur, 2005).

(a) (b) (c)

Resim1: Aşırı hormon kullanım sonucu,
(a) Patlıcanda meydana gelen deformasyon, (b) Kırmızıbiber meydana gelen şekil bozuklukları
(c) Domatesin içinde yeni filizlerin oluşumu

BGD'lerin canlılar üzerinde yaratabileceği çeşitli toksik etkiler laboratuar koşullarında farklı araştırmacılar tarafından gözlemlenmiştir.

Yılmaz ve ark. (2005) tarafından yapılan bir araştırmada; bitki büyüme hormonu olan indole 3 asetik asit (IAA), hamile farelerin deri altına uygulanmış, üçüncü nesil farelerin

kemik iliği hücrelerinde mitoz bölünmeye uğrayan hücrelerin yüzdesini kontrol grubuna göre arttırdığı gözlemlenmiştir. Bu artış, canlılar üzerinde genetik bozukluklara ve kanser riskinin artmasına neden olmaktadır. (Çokuğraş ve ark. 2003) tarafından yapılan bir çalışmada; IAA'nın at ve insan kan serumundaki butirilkolinesteraz enzimi üzerindeki etkileri incelenmiş, inhibisyon etkisi sonucunda canlıların sinirsel ileti sisteminde olumsuzluklara yol açtığı belirlenmiştir. Çelik ve ark. (2006) araştırmalarında, farelerin içme suyu içerisine karıştırılan 100 ppm IAA (Indole acetic acid) ve Kinetin, 21 gün boyunca farelere oral yolla verilmiştir.

Sonuç olarak, IAA ve Kn'nın bağışıklık sistemi enzimlerine ve toksik maddelerin atılmasını sağlayan enzimlere olumsuz etkileri gözlemlenmiştir. Çelik ve ark. (2002), tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise; sekiz adet dişi sıçandan oluşan gruplar üzerindeki etkiler tespit edilmiştir. Gruplar, deneysel çalışmalar boyunca içebildikleri oranda 100 ppm'lik IAA, IBA (indole 3 butyric acid) ve kinetin uygulamasına 3 hafta maruz bırakılmıştır. Sonuç olarak; bu kimyasalların özellikle böbrek ve karaciğer enzimleri üzerinde toksik etkilere sahip oldukları görülmüştür. Melo ve ark. (2007), IAA'nın farelerin nötrofil (akyuvar) hücreleri üzerinde etkilerini araştırmış, akyuvar hücrelerinde tahribat yaptığını gözlemlemişlerdir. Memeli hayvanlar ve kuşlar üzerinde yapılan bir başka çalışmada ise canlı ağırlık basına 100-300 mg 2,4-D verildiğinde ani ölümlerin oluştuğu, canlı ağırlık basına 10 mg'ın üzerindeki dozlarda doğum ve üreme kusurlarının meydana geldiği bildirilmiştir (Akgül, 2008).

5.3.8.6. Bitkisel Hormonların Ruhsatlandırılması ve Kontrolü

Türkiye'de BGD' ler, 1987 yılından itibaren pestisit ve benzeri maddeler içine dahil edilerek, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından tarım ilaçları sınıfında ruhsatlandırılmaya başlanmıştır. Bu maddeler, halen yürürlükte bulunan "Zirai Mücadelede Kullanılan Pestisit ve Benzeri Maddelerin Ruhsatlandırılması Hakkında Yönetmelik" esaslar, çerçevesinde işlem görmektedir. Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan "Gıdalarda Maksimum Bitki Koruma Ürünleri Kalıntı Limitleri Tebliği" 'nde ülkemizde ruhsatlandırılmış bitki gelişim düzenleyicilerinin kabul edilebilir en yüksek kalıntı limitleri ile Avrupa Birliği direktiflerinde yer alan maksimum kalıntı limitleri yer almaktadır.

5.3.8.7. Hormon Kullanımı Konusunda Sonuçlar ve Öneriler

Tarımsal alanlarda ürün veriminin arttırılması ve ürünlerin ıslahı konusunda BGD'ler günümüzde yaygın olarak kullanılmaktadırlar.

BGD'ler, doğru zamanlama ile ve uygun oranlarda kullanılması gereken kimyasallardır. Yanlış zamanlarda ve aşırı dozlarla yapılan uygulamalar, ürünlerde şekil bozukluklarına, kofluklara ve ürün üzerinde tahribatlara yol açmaktadır. Bu maddeler, biyolojik birikim yolu ile besin zincirine katılmakta ve canlılar için çeşitli sağlık problemlerine neden olmaktadırlar. Laboratuar koşullarında araştırmacılar tarafından (Çelik ve ark. 2002; Çokuğraş ve ark. 2003; Yılmaz ve ark., 2005; Çelik ve ark., 2006; Morshed et al., 2005; Melo ve et al., 2007; Prodanchuk et al.,2008) yapılan çeşitli çalışmalarda; BGD'lerin, canlıların enzim yapıları, enzim seviyeleri, bazı organları ve uzuvları üzerinde tahribatlara neden olduğu ispatlanmıştır. Dolayısıyla, hem ekosistemin korunması hem de ürün verimliliğinin sağlanması için bu kimyasalların kullanımı gelişmiş ülkelerde sıkı kontrollere tabi tutularak yapılmaktadır (Anonim, 2007).

BGD kullanımı sırasında oluşabilecek problemlerden birisi de, teknik bilgisi yetersiz kişilerin çiftçileri yanlış yönlendirmesi ve bunun tabii sonucu olarak da yanlış uygulamalarla karşılaşılmasıdır. Bu sebeple BGD'lerin kullanımından önce, yetiştiricilerin yeterli seviyede bilgi donanımına sahip kişilerce bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.

Sonuç olarak; Hormonların BGD ve BBE kullanımı ve uygulanması için en önemli konu, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından ruhsatlandırılmış ürünlerin etiket bilgilerine göre kullanılmasıdır. Uygulama zamanı ve dozlarının önerilen şekilde kullanılması, uyarıların dikkate alınması, teknik bilgisi yeterli kişilerce uygulanması, ilaç uygulamalarında olduğu gibi ilaçlama tulumu, eldiven ve maske kullanılması önemlidir. Gereksiz ve bilinçsiz olarak yapılan hormon kullanımı sonuçta hem çevreyi, hem sağlığımızı hem de üretimimizi olumsuz yönde etkileyecektir.

KAYNAK
Akbulut, A, Bursa/Yıldırım İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürü, "Bitkilerde Kullanılan Hormon Çeşitleri, Kullanım Alanları, Yararları Ve Çevreye Etkileri" Makalesi, Bursa Tarım Dergisi 2014.

5.4. Tarımsal Mekanizasyon

Tarımsal mekanizasyon, tarımda üretimin artırılması, alanların genişletilmesi amacıyla kullanılan her türlü enerji kaynağı, mekanik araç ve gerecin tasarımı, yapımı, geliştirilmesi, pazarlaması, yayımı, eğitimi, işletilmesi ve kullanılması konularını içermektedir. Tarımsal üretim, birbirinden farklı çok sayıda girdinin bir araya getirilmesini gerektiren, değişken yapılı bir süreçtir. Tarımın bu dinamik yapısı üretim sürecine giren tüm girdilerin en verimli şekilde kullanılmasını sağlayacak bir planlamayı zorunlu kılmaktadır.

Tarımsal mekanizasyon bir üretim teknolojisidir. Bazı ülkelerde mekanizasyon farklı düzeylerde gelişme ve uygulama göstermektedir. Bu farklılık özellikle tarımsal işletmelerde de izlenebilir. Diğer bir deyişle mekanizasyon, her tarımsal işletmede, işletmenin teknik ve ekonomik yapısına bağlı olarak farklı düzeylerde uygulanmaktadır.

Türk tarımı mekanizasyonda gerek bitkisel gerekse hayvansal üretim bakımından ABD ve AB ülkelerinin gerisindedir. Çiftçilerin alım gücünde meydana gelen değişimler tarım sektöründe mekanizasyonun gelişiminde büyük rol oynamaktadır.

Ülkemiz tarım makineleri parkına bakılacak olursa yaşlı traktör ve makinelerden oluşmaktadır. Tarım sektöründe kullanılan mekanizasyon araçları belirli dönemlerde yenilenmeli, gelişen teknoloji yakından takip edilmelidir. Tarım sektörüne verilen destekler genelde mazot, tohum ve gübre girdilerine verilmekte ancak asıl önem taşıyan mekanizasyona gereken önem verilmemektedir.

Mekanizasyon uygulamasından sağlanan yararlar aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- Üretimde yeni teknoloji uygulamalarına imkan sağlar.
- İnsan iş gücünün verimini arttırarak yapılan işin maliyetini düşürür.
- Tarımsal üretimi doğa koşullarına bağımlı olmaktan kurtararak, daha bol ve kaliteli ürün sağlanmasına yardımcı olurken daha geniş alanların işlenmesine de imkan verir.
- Üretim işlemlerinin zamanında yapılması ile gecikmeden doğacak kayıpları önler.

- Kırsal kesimde çalışma koşullarını iyileştirerek tarımsal iş verimini yükseltir.
- Kırsal kesimde teknik bilgi ve beceriyi geliştirerek, sanayi kesimi için işgücünün gelişmesine yardımcı olur.
- Tarım araçları sanayideki gelişmeler ile yeni iş alanlarının açılmasına olanak sağlar.

Üretim teknolojileri arasında, tarımsal mekanizasyonun özel bir yeri vardır. Tarımsal üretimde insan el emeği ve gözetimi yerine makine kullanımı olarak tanımlanan tarımsal mekanizasyon, diğer teknolojiler gibi üretim artısına doğrudan etkili değildir. Ancak, tüm üretim teknolojilerinin uygulanabilmesi için zorunlu ve gereklidir. Ayrıca yeni teknolojilerle birim alanda sağlanan daha bol ve kaliteli üretim, tarımsal mekanizasyon yardımıyla zamanında tamamlanabilir. Bu nedenle, her yeni teknoloji ileri tarımsal mekanizasyon uygulamalarına ihtiyaç gösterir.

Tarımsal mekanizasyon, koşullara bağlı olarak planlı bir şekilde uygulandığı zaman yarar sağlayan teknolojik bir olanaktır. Aksi halde mekanizasyon uygulamadan yarar yerine zarar da görülebilir.

Mekanizasyon yüksek maliyetli bir üretim girdisidir. Doğru seçilmemesi ve uygulanmaması durumunda işletme ölçeğinde üretimin karlılığını olumsuz etkileyebilmekte, plansız mekanizasyon sonucu tarım ve sanayi kesimleri arasındaki denge tarım aleyhine bozulabilmekte ve kırsal kesimdeki işsizliğin artmasına neden olabilmektedir.

Tarım sektörü, tarım alet ve makineleri imalat sanayi sektörünce üretilen ürünlerin pazarı durumundadır. Dolayısıyla tarım sektöründe ortaya çıkan olumlu ya da olumsuz gelişmeler doğrudan bu sektöre yansımakta, bu sektördeki olgular dolaylı biçimde tarım sektörünü etkilemektedir.

5.4.1. Tarımsal İşletme Yapısı

Ülkemizde ortalama işletme büyüklüğü 2001 tarım sayımına göre 6,10 ha dır. Türkiye'de tarımsal işletmeler, küçük olmalarının yanında yıllara göre parçalanma sorunu da yaşamaktadır. Tarımsal işletmelerin parçalılık durumu aşağıda belirtilmekte olup,1970-2006 yılları arasındaki değişimlere baktığımızda tek parçalı arazilerin azaldığı, arazi parsel yapısının 2-5 parcalı araziye sahip işletmelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yoğunlaşma % 48,1 seviyesindedir.

Tablo 79. Tarımsal İşletmelerin Parçalılık Durumu

Parça Sayısı	1970	1980	2001	2006
1	14,62	9,40	4,78	10,20
2-5	53,22	48,62	44,20	48,10
6-9	19,76	22,22	27,99	21,40
10+	12,40	19,70	23,03	20,30

Kaynak: ZMO VIII Teknik Kongresi Kitabı, TUIK,2013

Ülkemizde tarımsal işletmelerin yarıdan fazlasını küçük işletmeler oluşturmaktadır. Küçük işletmelerin büyük bir kısmının öz tüketim için üretim yapmaları ve sermaye birikiminde güçlük çekmeleri nedeniyle, bu işletmelerin mekanizasyon uygulaması da kısıtlı olmaktadır. Bununla birlikte küçük işletmelerin yeterli işletme büyüklüğüne sahip olma-

maları, ayrıca işletmelerin dağınık ve parçalı olması, tarımsal mekanizasyondan beklenen faydanın elde edilmesini engellemekte, dolayısıyla da tarım alet ve makinelerinin ekonomik kullanımı sağlanamamaktadır.

Mekanizasyon, tarımsal üretimin en pahalı girdilerinden biri olması nedeniyle, bu girdinin en ekonomik kullanımı ancak yöresel koşullara uygun planlama modelleri ile mümkün olabilir.

5.4.2. Tarımsal Mekanizasyonda Mevcut Durum

Tarım sektörü, Tarım Alet ve Makineleri imalat Sanayi sektörünce üretilen ürünlerin pazarı durumundadır. Dolayısıyla tarım sektöründe ortaya çıkan olumlu ya da olumsuz gelişmeler doğrudan bu sektöre yansımakta, bu sektördeki olgular da dolaylı biçimde tarım sektörünü etkilemektedir. Geçtiğimiz sene olumsuz hava koşulların bazı bölgelerde yarattığı tahribata rağmen sektör dinamiklerinde önemli bir gerileme yaşanmadığı söylenebilir. Bahar döneminde sezonu olan ekipmanlarda, bir önceki seneye göre artış yaşanmakla birlikte, hasat sezonuna yönelik ekipmanların satışlarında genel olarak bir gerileme söz konusu olmuştur. Diğer yandan bu sene kırsal kalkınma destekleri kapsamında tarım işletmelerine 180 Milyon TL'lik bir hibe verilmiştir. Bu da yaklaşık 400 Milyon TL'lik bir pazara vesile olmuştur. Bunun yanı sıra IPARD kapsamında traktör ve diğer mekanizasyon araçlarının alımı sektör dinamiklerini olumlu etkilemiştir.

Türkiye traktör endüstrisinde ise, imalat ve ihracatta tüm yılların en yüksek değerine ulaşılmıştır. Sektörde faaliyet gösteren imalatçı firmalar tarafından açıklanan rakamlara göre; 2014 yılında, 64.342 adet traktör üretilmiş olup, 2013 yılına göre % 14 artış sağlanmıştır. İhracatta da çok iyi bir yıl geçiren sektör, 2013 yılına göre %10,6'lık bir artışla toplam 17.555 adet traktör ihracatı gerçekleştirilmiştir. Traktör trafik tescilinde ise 2014 yılında 59.458 adet 2013 ve 2014 model traktörün trafik tescili yapılmıştır. Seviye, 2014 yılına göre % 14 artmıştır.

Günümüzde Sektörün ihtiyaç duyduğu mekanizasyon araçlarının tamamına yakını imal edilmekle birlikte, üretim ve satış adetleri bakımından yerli sanayi tarafından yapılması rasyonel olmayan, genel olarak büyük parsellere ve işletmelere uygun olarak imal edilmiş kapasite ve modellerde tarım makinaları (özellikle biçerdöver, kendi yürür silaj ve pamuk hasat makinası, sabit sağım tesisleri) dışındaki tarımsal mekanizasyon araçlarının imalatı ülkemizde yapılmakta ve ihraç edilmektedir. Henüz küresel bir marka değerimizin olmaması yüzünden özellikle kendi yürür tarım makinalarının imalatı için yapılacak yatırımlar gerçekleşememektedir.

2014 yılında, tarım makinaları ihracatımız 2013 yılı seviyesine göre %22 arttırmış ve 734 Milyon dolar seviyesine çıkmıştır. Bu değere, traktör aksam ve parçaları dahil değildir. İthalatımız 2013 yılı seviyesine göre %9 düşmüş ve 651 Milyon dolar olmuştur. Kg başına düsen ihracat değeri, 2013 yılına göre %7,8 artmıştır. Yani katma değeri daha yüksek tarım manikaları ihracatı gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, ihracatın ithalat karşılama oranı %113 olmuştur. Yani sektör, dış ticaret fazlası vermeye (+%13) başlamıştır. Yine bu dönemde ABD, İtalya, Irak, Cezayir, Azerbaycan, Fransa, Rusya, Bulgaristan, İran ve Sudan en önemli ihracat pazarımız olmuştur. Bu 10 ülkenin ihracatımızdan aldığı pay, %63'dür.

Türkiye makine imalat sektörü, ambalaj makinalarından takım tezgâhına, iş makinalarından tekstil makinalarına kadar 22 ayrı kategoride üretim ve ihracat yapmaktadır. Türk tarım manikaları sanayi bu alt kategoriler içinde ihracat büyüklüğü ve dış ticaret dengesi bakımından 6. sırada, değer artışı bakımından 2. sırada yer almaktadır.

Ülkemizdeki tarım alet ve makineleri imalat sanayisinin ürün yelpazesi içinde yer alan ürünler genel olarak şunlardır: tarım traktörleri, biçerdöverler, tek akslı motorlu çapalar, motorlu biçme makineleri, toprak isleme ve tohum yatağı hazırlama makine ve ekipmanı, ekim, dikim makine ve ekipmanı, gübreleme makineleri, bitki koruma ve sulama için araç ve donanımlar, hasat makineleri ve ekipmanı, ürün harmanlama, kurutma, savurma, temizleme, sınıflandırma, işleme için makine ve ekipmanlar, hayvancılık için makine ve ekipmanlar ve tarla ve bahçe üretimi için diğer makine ve ekipmanlar.

Türkiye tarım alet ve makineleri sektörü, tarım alet ve makineleri sanayisi ve traktör sanayisi olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Yaklaşık 1.000 adet tarım alet ve makineleri üreticisi ve ithalatçısı bulunmaktadır. Traktör sektöründe ise 30 a yakın firma faaliyet göstermekte ve bu firmalar 40 civarında firmayı temsil etmektedirler. Bu grupta 8 firma imalatçı vasfıyla, değişik yerli katkı oranlarıyla sektörde yer almaktadır. Bu firmalardan 3'ü kendi motorunu üretirken, yerli marka altında üretim yapmakta olanların pazar payları %28'dir. Lisanlı üretim yapan firmalarla birlikte yerli traktörlerin pazar payı %80'dir. Söz konusu 1.000 firmanın yaklaşık 120 adedi sulama sektöründe faaliyet göstermektedir. Traktör ve ekipman konusunda faaliyet gösteren yaklaşık 850 firma söz konusu olup bunların 150 kadarı sadece ithalatçı vasfına sahiptir. Bu firma adetlerine sadece bitki koruma manikaları imal edenler dahil değildir.

Ülkemizde, TÜİK verilerine bakıldığında 1952 yılında 31.415 adet olan traktör sayısı 1990 yılında 692.454 adet, 2000 yılında 941.835 adet, 2009 yılında 1.073.538 adet, 2013 yılında ise 1.213.560 adete ulaşmıştır.

5.4.3. Türkiye Traktör Üretimi ve Satışı

Ülkemizde son 10 yılda traktör üretimine baktığımızda 2011-2014 yıllarında önemli bir artış olduğunu aşağıdaki tablodan görebiliriz. Dünyada yaşanan ekonomik kriz başta olmak üzere, çiftçinin borçlu olması, girdi ve ürün fiyatlarındaki dengesizlik nedeniyle alım gücünün düşmesi sebebiyle 2009 yılında traktör üretimi 18.000 adetlik üretim ile %38' daralmış, ihracat miktarı ise 9.337 adet ile %13 oranında düşmüştür. Daha sonra 2010 yılında 39.134 adet, 2011 yılında önceki yıla göre % 59 luk bir artışla son 10 yılın en fazla üretimi olan 2. Yıl olarak 62.250 adet traktör üretimine ulaşılmıştır. Sonraki yıl % 13,2 lik bir düşüşle üretim 2012 yılında traktör üretimi 53.982 olmuştur. 2013 yılında ise önceki yıla göre % 4,4 lük artış olmuş ve üretim 56.407 adet olmuştur. 2014 yılında 2013 yılına göre % 14 lük bir artış gerçekleşerek son on yılın en fazla üretimi olarak 64.342 adet traktör üretilmiştir.2011-2014 yıllarında ihracatımız 2011yılında 10.719 adet, 2012 yılında 16.191adet, 2013 yılında 15.872 adet ve 2014 yılında 17.250 adet olmuştur. İhracatımızda son 4 yılda önemli bir artış olmakla birlikte ithalatımızda da önemli bir artış olmuştur. Yine son 4 yılda 10 yıllık süreçlere baktığımızda iç pazar da önemli bir atış gerçekleşmiştir. 2011 yılında 60.466, 2012 yılında % 16,7 düşüşle 50.320, 2013 yılında %3,9 artışla 52.285, 2014 yılında % 0,5 lik düşüşle 52.035 adet olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında Türkiye pazarında satılan her 100 traktörden 89'u tarla tipi, 11'i bahçe tipidir. Ayrıca iç pazarda satılan traktörlerin %21'i ithal menşelidir.

Bu gelişmelerin yanı sıra, traktör sektöründe son yıllarda büyük bir yapısal dönüşüm yaşanmakta olup imal edilen traktörlerin %93'ü 50 beygir gücü ve üstünde olup, ihraç edilen traktörlerin %81'i 80-100 beygir gücü aralığındadır.

Tablo 80. 2004 -2014 Yılları Arası Traktör Üretim, İhracat, İthalat ve Satış Miktarı (Adet)

YILLAR	İmalat (Adet)	İhracat	İthalat	Satış (Pazar)
2004	42.511	10.376	4.207	29.583
2005	41.502	8.361	5.977	34.996
2006	44.386	9.871	7.345	39.706
2007	37.623	9.376	4.925	34.399
2008	28.751	10.766	5.441	27.022
2009	17.762	9.337	3.803	13.758
2010	39.134	10.000	8.896	36.072
2011	62.250	10.719	14.961	60.466
2012	53.982	16.191	11.699	50.320
2013	56.407	15.872	11.166	52.285
2014	64.342 (14%)	17.250	13.610	*52.035

*2014 Kasım ayı itibari ile
Kaynak: TARMAKBİR

2007 yılında uygulamaya başlanan "kırsal kalkınma makine ve ekipman desteği", özellikle 2009 yılından itibaren sektöre kayda değer bir ivme kazandırmıştır. Kırsal kalkınma destekleri kapsamında makine ve ekipman alımlarının desteklenmesi programı ile 7 yılda yaklaşık 929 milyon TL hibe desteğine ve 2 milyar TL satış değerine ulaşılmıştır.

Ülkemizdeki tarım arazilerinde artış olmamasına rağmen, tarımda yaşanan verim ve üretim artışının en önemli sebebi tarımın daha modern makinalarla yapılmasıdır. Bu desteklemelerin önümüzdeki yıllarda artarak devam etmesi, eski makine parkımızın yenilenmesi adına çok önemli bir çalışma olacaktır. Ayrıca ülke ekonomisine katılan yeni ve teknolojik tarımsal mekanizasyon araçları ile iş gücü ve verimde artış sağlanacaktır. Tarımda çalışma koşulları iyileştirilecek ve tarımda rekabet gücünde artış meydana gelecektir. İmalatçılar, çiftçinin yeni teknolojili ve verim faktörü yüksek makineleri tercih etmesi nedeniyle daha fazla AR-GE faaliyetleri içinde bulunmaya başlayacaktır. Desteklerin bir diğer faydası desteklemeye konu edilmeyen traktör ve diğer ekipmanların satışlarına olmuştur. Hibe kapsamında olmayan makine satışları da dolaylı olarak artmıştır.

5.4.4. Traktör İhracatı ve İthalatı

Traktör grubunda 2011 yılında 10.719 adet traktör, 2012 yılında 16.191 adet, 2013 yılında 15.872 adet, 2014 yılında 17.250 adet traktör ihraç edilmiştir. Traktör grubunda toplam ihracatımız 2014 yılında 2011 yılına göre % 60 oranında artışla gerçekleşmiştir. Yıllar itibari ile ihracatta elde edilen değer 2011 yılında 219,5 milyon dolar, 2012 yılında 324,8 milyon dolar ve 2013 yılında 341 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizde 2013 yılında yaklaşık 120 ülkeye tarım makinaları ihracatı yapılmıştır. Bu ihracatın değeri ise 660 milyon dolar seviyesindedir. İhracat değerinin 341 milyon doları traktör, 265 milyon doları da ekipman, 55 milyonu ise traktör aksam ve parçalarından elde edilmiştir. 2013 yılında en fazla traktör ihracat yaptığımız ülkeler ABD, İtalya, Fas, Güney Afrika ve Polonya'dır. En fazla ekipman ihracatı ise Irak, Azerbaycan, Fransa ve Bulgaristan'a yapılmıştır.

Sektör, traktör ihracatın adet olarak üçte birini ABD ve İtalya'ya yapmıştır. Ülkemizde traktörler en fazla ihraç edilen tarım makinasıdır. Genel olarak sektör ihracatın yarısı traktör ihracatından oluşmaktadır.

Tablo 90. Traktör İhracat ve İthalat Miktarı (Adet)

YILLAR	İhracat	İthalat
2011	10.719	14.961
2012	16.191	11.699
2013	15.872	11.166
2014	17.250	13.610

Kaynak: TARMAKBİR

2011 yılında 14.961 adet traktör ithalatı olmuş ve 2001 yılından günümüze kadar en yüksek seviyeye ulaşmıştır.2011 yılında 345 milyon dolar traktör ithalat değeri, 407 milyon dolarda ekipman ithalat değeri gerçekleşerek toplamda 752 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Gerek traktöre olan aşırı talep ve gerekse hibe ekipman destekleri ile sulama ve hayvansal üretim ekipmanlarındaki sıfır faizli zirai krediler nedeniyle ekipman pazarındaki canlanma beraberinde ithalatı da kayda değer oranda artırmıştır.

2012 yılında traktör ithalat adet sayısı %22 oranında düşerek 11.699 adet gerçekleşmiştir. İthalat değeri ise 2012 yılında bir önceki yıla göre %25 oranında düşerek 259 milyon dolar olmuştur. 2013 yılında traktör ithalat adet sayısı % 4,5 oranında düşmüş ve 11.166 adet olarak gerçekleşmiştir. İthalat değeri ise % 5,7 oranında düşerek 244 milyon dolar olmuştur. 2014 yılında traktör ithalat adet sayısı % 21,8 oranında artmış ve 13.610 adet olarak gerçekleşmiştir. İthalat değeri ise %11,7 oranında artarak 273 milyon dolar olmuştur.

Dünyada traktör grubu ihracatında lider ilk 5 ülke ABD, Fransa, Almanya, Kanada ve İngiltere'dir. Traktör grubunda en çok ithalat yaptığımız ilk 10 ülke ise Hindistan, İtalya, Fransa, Almanya, Güney Kore, ABD, Japonya, İngiltere, Meksika ve Avusturya'dır. Ekipman grubunda en çok ithalatımız ülkeler ise Polonya, İtalya, Almanya, Çin, Hollanda, ABD, Belçika, Israil, Fransa ve İspanya'dır.

Tablo 91. Traktör İhracat Değerleri

YILLAR	İHRACAT(ADET)	DEĞER(DOLAR)
2011	10.719	219.413.000
2012	16.191	324.849.000
2013	15.872	341.080.000
2014	17.250	

Kaynak: TARMAKBİR

Tablo 92. Traktör İthalat Değerleri

YILLAR	İTHALAT(ADET)	DEĞER(DOLAR)
2011	14.961	345.233.000
2012	11.699	259.295.000
2013	11.166	244.492.000
2014	13.610	273.242.000

Kaynak: TARMAKBİR

Tablo 93. Ekipman İhracat Değeri

YILLAR	EKİPMAN DEĞERİ (DOLAR)
2010	165.586.000
2011	204.173.000
2012	237.470.000
2013	263.932.000 (11%)

Kaynak: TARMAKBİR

Tablo 94. Ekipman İthalat Değeri

YILLAR	EKİPMAN DEĞERİ(DOLAR)
2010	255.524.000
2011	407.618.000
2012	408.722.000
2013	473.276.000 (16%)

Kaynak: TARMAKBİR

5.4.5. Traktör Fiyatları

Ülkemizdeki tarımsal mekanizasyon düzeyinin gelişmesini, çiftçinin satın alma gücünün azalması ve gelişmiş tarım tekniğinin bir aracı olarak kabul edilen tarım alet ve makinelerin fiyatlarındaki artışlar etkilemektedir.

Tablo 95. Traktör Fiyatları

Yıllar	Fiyat (TL)	Artış (%)
2010	35.515	3*
2014	47.862	34,7

*2009 yılına göre artış

Kaynak: NEW HOLLAND (TT 55 B 12X28)

2010-2014 yılları arası traktör satış fiyatlarına bakılacak olursa New Holland firmasının üretmiş olduğu TT 55 B 12X28 tipi traktörde artış %34,7 oranında gerçekleşmiştir. New Holland TT 55 B serisi traktörün 2010 yılında 35.515 TL olan satış fiyatı 2014 yılında 47.862 TL olmuştur.

5.4.6. Biçerdöver Kullanımı ve Sorunları

Biçerdöverler, hasat ve harman işini beraber yapan kombina makineler olup, her çeşit daneli ürünü değişik ürün ve tarla şartlarında hasat ve harman edebilir özelliktedir. Biçme ve dövme makinelerinin son aşaması olan biçerdöverler için gerekli güç, 1930'lardan sonra traktör ve biçerdöver üzerinde ayrı bir motordan sağlanmaya başlanmış olup, daha sonraki dönemlerde kendi yürür biçerdöverler uygulamaya sokulmuştur. Biçerdöverlerin kapasiteleri ve motor güçleri artarken operatörlerden gelen talepler doğrultusunda herhangi bir tıkanma veya arıza sırasında biçerdöverlere ürün akışını kesen düzenler yapılmıştır. Biçerdöverlerdeki bu gelişmelere paralel olarak değişik ürünlerin hasadında kullanılmaları yönünde de ilerlemeler olmuştur.

Pahalı bir tarım makinesi olan biçerdöverlerin hububat hasat döneminin uzun olması, biçerdöverlerin bölgeler arasında nakline ve dolayısıyla uzun süre kullanılmasına yol açmaktadır. Ülkemizde biçerdöver faaliyetlerinin Mayıs ayından Ağustos sonuna kadar

devam etmesi, biçerdöver müteahhitliğini hareketli ve kazançlı bir duruma getirmektedir. Tuık verilerine göre ülkemizde 2010 yılda 13.778, 2011 yılında 14.313, 2012 yılında 14.813 ve 2013 yılnda ise 15.486 adet biçer döver vardır.

Ülkemizdeki biçerdöver parkının yenilenmesi gerekirken, eski ve çok yaşlı biçerdöverlerin yurda getirilmesi ise, büyük sakıncalar yaratmaktadır. l980 yılından sonra çıkarılan bedelsiz dışalım tebliği ile yurda getirtilen biçerdöverlerde yeni ve kullanılmamış olma şartı yanında marka ve model kısıtlaması getirilmiş, sonradan bu kısıtlama kaldırılarak 5 yaş sınırı konulmuştur. l994 yılında ise 5 yaş sınırı da kaldırılarak yurt dışında üretilen her marka ve model biçerdöverlerin yurda girişine izin verilmiştir.

1997 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığınca yayımlanan tebliğ ile de, biçerdöverler ve diğer kendi yürür kombine hasat makineleri 31 Aralık 1997 tarih ve 23217 sayılı Resmi Gazetede fiili ithal tarihinde 5 yaşından eski olmamak üzere kullanılmış olarak ithal edilebilecek maddelere ilişkin tebliğ kapsamı dışında tutulmuştur. 7 Şubat 1999 tarihinde yayınlanan İthalat Rejimi Kararına göre; dışarıdan gelen biçerdöverler için gümrük vergisi muaf tutulmuştur. 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete yayınlanan Eski, Kullanılmış veya Yenileştirilmiş Olarak İthal Edilebilecek Maddelere İlişkin Tebliğe göre; "eski, kullanılmış veya yenileştirilmiş olarak 10 yaşına kadar (10 yaş dahil)" ithalat yapılmaktadır.

Bilindiği üzere; hububat üretimi tarım sektörünün olduğu kadar genel ekonomimiz için de önemli bir faaliyettir.

Ülkemizde ekili alanların % 70-80'ini hububat alanları oluşturmakta olup, tüm bu alanın % 70 kadarı kendi yürür biçerdöverlerle hasat edilmektedir. Her yıl yaklaşık 18–20 milyon ton hububat biçerdöverle hasat edilmekte ve hasat sırasında oluşacak % 1'lik kayıp 180 – 200 bin ton hububat kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Yalnızca hasat esnasındaki kayıpların değerinin böylesine yüksek oluşu, diğer kayıplar da göz önüne alındığında konunun önemini daha da artırmaktadır.

Biçerdöver imal eden firmalar, biçerdöverlerini sıfır dane kaybına göre üretmektedirler. Tarlanın verimi ve arazinin durumu biçerdöver ayarlarının uygun yapılması ve biçerdöverin uygun çalışma hızında gitmesi sağlandığında sıfıra en yakın dane kaybına ulaşılacaktır.

Biçerdöver sahip ve operatörlerinin art niyeti olmasa bile hububat hasadı sırasında dane kayıplarına sebebiyet verilmektedir. Biçerdövere bağlı olmayan bir takım olumsuz şartları da dikkate aldığımızda dane kaybının %3 değerini aşmaması gerekmektedir.

Biçerdöverle hasatta dane kaybının nedenleri kısaca,

1. Zamansız hasat (hasat olgunluğu devresi harici hasat),
2. Biçerdöver kullanıcılarının "operatör yetiştirme kursu"na katılmadığından teknik bilgilerden mahrum oluşu,
3. Kurs görmüş dahi olsa kar amacı ile biçerdöverlerin yüksek hızda çalıştırılması,
4. Biçerdöveri hububat durumuna göre her tarla için yeniden ayar yapmaması,
5. Tarlanın tesviyesiz olması,
6. Çiftçinin biçerdöver hakkındaki teknik bilgileri ve dane kayıp ölçüm yöntemini bilmemesi, şeklinde sıralanabilir.

Biçerdöverle hasatta meydana gelecek ürün kayıplarının önlenmesinde en büyük görev ürünü bin bir zorlukla üreten çiftçilerimize düşmektedir. Alın teriyle ürettikleri ürünlerin alınacak basit önlemlerle kaybedilmesinin önüne geçmelidirler. Ürününü hasat ettirecek çiftçilerimizin dikkat etmeleri gereken hususları kısaca sıralarsak;

- Makineli Hasada uygun tohum kullanmaları,
- Uygun çeşit ve miktarda gübre kullanmaları,
- Uygun sulama yöntemlerini kullanmaları,
- Yabancı otların makinenin çalışmasını engellememesi için, (tıkanmalar vb. yapmaması için) kültürel tedbirler almaları veya kimyasal mücadele yapmaları,
- Arazi tesviyesi yaptırmaları,
- Taşıma ve depolama kayıplarını azaltma yönünde hazırlıklar yapmaları,
- Hasat olgunluğuna gelmeyen ürünlerini ve çiğli ürünlerini hasat ettirmemeleri
- Biçim esnasında ürünün başında olmaları ve dane kayıplarını sık sık kontrol etmeleri, operatörü uyarmaları, uymayan operatörleri en yakın İl ve İlçe Tarım Müdürlüklerine bildirmeleri gerekmektedir.

5.4.7. Tarım Alet ve Makine Sayıları

Ülkemiz tarım alet ve ekipman sayılarına bakacak olursak gittikçe artan bir trend içerisinde olduğu görülmektedir.

2007 yılında uygulamaya başlanan kırsal kalkınma makine ve ekipman desteği sektöre kayda değer bir ivme kazandırmıştır. Raporlara göre özellikle balya makinesi, damla ve yağmurlama sulama sistemleri, ilaçlama makineleri, el traktörü ve ekim makinelerine çiftçiler büyük rağbet göstermiştir.

Tablo 96. Türkiye Tarımsal Alet ve Makine Sayısı

Tarımsal Alet ve Makine	2010	2011	2012	2013
Karasaban	58.695	51.889	49.453	45.965
Hayvan Pulluğu	137.526	129.153	121.320	110.903
Kulaklı Traktör Pulluğu	1.014.188	1.025.892	1.041.903	1.045.122
Ark Açma Pulluğu	63.926	64.402	66.664	66.791
Diskli Traktör Pulluğu	67.954	67.452	68.332	68.773
Diskli Anız Pulluğu (Vanvey)	43.642	43.251	44.220	44.387
Kulaklı Anız Pulluğu	36.797	37.752	39.834	39.909
Toprak Frezesi (Rotovatör)	41.685	42.649	43.972	46.716
Kültüvatör	479.972	488.802	500.126	503.786
Merdane	81.094	82.100	83.033	83.487
Diskli Tırmık (Diskarolar)	213.909	221.884	229.761	232.278
Dişli Tırmık	351.866	350.406	350.968	343.906
Kombikürüm (Karma Tırmık)	25.971	26.029	24.840	24.495
Ot Tırmığı	99.729	101.452	103.940	106.668
Hayvanla Çekilen Hububat Ekim Makinası	506	460	346	289
Traktörle Çekilen Hububat Ekim Makinası	117.276	119.889	128.675	131.471
Kombine Hububat Ekim Makinası	187.459	196.147	199.640	202.915
Patates Dikim Makinası	14.006	14.413	14.970	15.152
Çiftlik Gübresi Dağıtma Makinası	2.282	2.508	2.519	2.915

Kimyevi Gübre Dağıtma Makinası	366.781	371.771	385.149	389.918
Orak Makinası	69.411	66.768	63.092	61.954
Biçer Bağlar Makinası	6.451	6.987	7.409	8.468
Balya Makinası	13.303	14.524	15.887	18.024
Tınaz Makinası	12.015	11.523	11.201	10.710
Döven	18.875	17.305	15.612	14.874
Patates Sökme Makinası	18.679	19.274	20.176	19.756
Kombine Patates Hasat Makinası	766	811	839	902
Pancar Sökme Makinası	13.750	14.306	14.752	15.125
Kombine Pancar Hasat Makinası	4.271	4.590	4.921	5.288
Hayvanla Çekilen Çayır Biçme Makinası	1.564	1.561	1.535	1.521
Traktörle Çekilen Çayır Biçme Makinası	61.248	66.193	68.579	73.314
Ot Silaj Makinası	3.471	3.778	3.917	4.248
Mısır Silaj Makinası	16.627	18.507	19.988	21.887
Yerfıstığı Hasat Makinası	282	295	330	295
Pamuk Toplama Makinası	595	730	910	950
Yerfıstığı Harman Makinası	249	231	238	245
Fındık Harman Makinası	5.309	5.362	5.474	5.621
Mısır Daneleme Makinası	5.350	4.388	4.336	4.352
Mısır Hasat Makinası	863	915	987	1.019
Selektör (Sabit Veya Seyyar)	4.347	4.388	4.481	4.455
Yem Hazırlama Makinası	22.140	23.397	24.478	25.891
Sap Parçalama Makinası	16.685	17.288	17.968	17.889
Tarımsal Mücadele Uçağı	20	22	10	8
Sırt Pulverizatörü	591.373	597.460	606.366	612.626
Sedyeli, Motorlu Pulverizatör Tozlayıcı Kombine Atomizör	14.188	14.020	14.303	14.325
Kuyruk Milinden Hareketli Pulverizatör	278.761	291.505	305.295	312.651
Motorlu Pulverizatör	73.745	75.905	78.151	80.457
Tozlayıcı	22.800	21.543	19.509	19.307
Atomizör	112.738	113.641	114.435	116.789
Santrifüj Pompa	109.155	110.450	108.665	108.872
Elektropomp	174.294	180.399	186.503	192.378
Motopomp (Termik)	193.032	193.898	194.776	194.154
Derin Kuyu Pompa	131.009	134.734	142.540	148.675
Yağmurlama Tesisi	229.691	235.104	236.078	240.253
Krema Makinası	214.482	210.047	200.922	197.520
Kuluçka Makinası	1.000	1.147	1.140	1.146
Civciv Ana Makinası	1.390	1.384	852	853
Süt Sağım Tesisi	7.280	7.959	7.336	8.182
Süt Sağım Makinası (Seyyar)	208.457	225.937	254.348	268.164
Römork (Tarım Arabası)	1.061.656	1.074.764	1.098.995	1.109.917
Su Tankeri (Tarımda Kullanılan)	198.031	200.350	206.078	208.544
Dip Kazan (Subsoiler)	27.688	27.541	29.054	30.401
Rototiller	10.760	11.080	11.640	11.942
Taş Toplama Makinası	530	653	806	990
Toprak Tesviye Makinası	17.301	17.602	17.943	17.657
Set Yapma Makinası	15.032	15.734	15.892	16.004
Toprak Burgusu	4.920	5.047	5.502	5.561

Hayvanla Ve Traktörle Çekilen Ara Çapa Makinası	138.413	137.838	135.428	133.608
Pnömatik Ekim Makinası	25.390	27.153	29.377	30.921
Üniversal Ekim Makinası (Mekanik) (Pancar Mibzeri Dahil)	61.487	62.015	61.702	61.922
Anıza Ekim Makinası	633	736	860	1.046
Fide Dikim Makinası	13.270	13.036	13.391	13.894
Sap Döver Ve Harman Makinası (Batöz)	187.978	188.153	185.327	181.320
Sap Toplamalı Saman Yapma Makinası	13.662	14.062	15.062	16.445
Saman Aktarma-Boşaltma Makinası	13.347	13.955	14.175	14.009
Motorlu Tırpan	32.608	47.985	56.693	65.013
Ürün Kurutma Makinası	675	739	826	862
Meyve Hasat Makinaları	1.535	2.522	4.119	6.565
Ürün Sınıflandırma Makinası (Selektör Hariç)	13.215	13.601	13.763	14.371
Yem Dağıtıcı Römork	1.483	1.711	1.844	2.052
Damla Sulama Tesisi	245.823	264.639	293.967	318.413
Yayık	261.161	254.791	249.449	252.104
Kepçe (Tarımda Kullanılan)	38.867	41.163	41.620	42.470

Kaynak: TUİK

5.4.8. Tarım Alet ve Makinelerinde Ömür Faktörü

Tarım makineleri belirli bir dönem sonucunda yenilenmesi gereken bir makinelerdir. Türkiye tarım makineleri parkı oldukça yaşlı traktör ve makinelerden oluşmaktadır. Mekanik ve ekonomik ömrünü fazlasıyla doldurmuş tarım makinaları ile çalışmak ülkemiz tarımında olağanüstü boyutlarda ekonomik kayıplara neden olmaktadır. Ayrıca yaşlı tarım makinaları ile çalışmak (teknolojisi eskidiği için)rekabet edilebilirliği azaltır. Özellikle traktör, biçerdöver, pamuk hasat makinesi gibi karmaşık makinelerde kullanım ömürleri, yaştan ziyade çalışma saati ile belirlenmektedir.

Örneğin pamuk hasat makinesi işlevsel özellikleri itibariyle 2000–3000 fan saati kullanımı sonunda yenilenmesi gereken bir makinedir. Aksi halde bakım onarım giderleri katlanarak artar, ayar tutmakta zorlanır ve arıza olasılıkları yükselir.

Tablo 97. 25 Yaş Altı ve Üstü Traktörlerin Oranı

YAŞ	Adet	Yüzde Oran	Ortalama Yaş
0-24	836.113	%52	11,5
25+	776.197	%48	37,5
TOPLAM	**1.612.310**	**%100**	**24**

Kaynak: TARMAKBİR

Tablo 98. 25 Yaş ve Üstü Traktörlerin Dağılımı

YAŞ	Adet	%
25-29	137.771	17
30-34	152.521	21
35-39	203.045	26
40+	282.860	36
TOPLAM	**776.197**	**100**

Kaynak: TARMAKBİR

Uluslararası standartlara göre traktörün mekanik ömrü 10-12 bin saattir. Tarımda ileri ülkelerde traktörler yılda ortalama 1.000 saat çalıştırılmakta ve buna bağlı olarak mekanik ömürleri için 10–12 yıl öngörülmektedir. Traktörün Türkiyede yıllık kullanım süresi ise 500-550 saattir. Bu demek oluyor ki Türkiyede taraktörlerin ömrü ortalama 24 yıl denilebirlir. TÜİK verilerine göre mevcut traktör parkında 1.612.310 adet traktör mevcuttur. Parkın yaş ortalaması 23'dür. Parkta 25 yaş ve üstünde toplam 776.194 adet traktör bulunmaktadır. Bu traktörlerin yaş ortalaması 37,5'dir. Yaklaşık 480 bin traktör, 35 yaşınn üstündedir. Kayda değer sayıda bir traktör, parkta trafik kayıtlarında gözükmesine rağmen, tamamen hurda niteliğinde ve işlemez durumda olduğu, trafik tescilinden terk edilmediği de bilinmektedir. Ayrıca, bu traktörlerin % 48 i 25 yaş üstü traktördür.

Eski teknoloji ürünü ve çok eskimiş durumda olan bu makinelerin çalışır durumda olması zorlaşmış, bakım onarım maliyetleri ve diğer işletme giderleri artmış durumdadır. Ayrıca aşırı yakıt tüketimleri ve yanmadaki verimsizliklerine bağlı olarak egzoz emisyon değerleri yükselmiş, artan arıza sıkıntılar nedeniyle zaman ve iş kayıpları artmış durumdadır.

Ömür dışı traktör kullanımının yol açtığı kayıplara baktığımızda yıllık; 700 lt daha fazla yakıt (700x3,9 TL=2,7 bin TL),1,8 bin TL bakım onarım, iş kaybı (100 saat)(6,5 bin TL) olmak üzere toplamda 11 bin TL dir. (Ürün Kayıpları Hariç Tahmin Edilen Toplam Yıllık Kayıp)

Çitçilerimizce de bilinen bu olumsuzluklara karşın bu makinelerin hala hurdaya çıkarılmamalarının nedeni, ülkemiz tarım sektöründeki işletme yapısının küçük olması ve elde edilen gelirin düşük olmasıdır. Bu ömrünü tamamlamış traktörlerin bir plan dâhilinde uygulamaya konacak bir teşvik programıyla hurdaya ayrılarak parkın yeni teknoloji ürünler ile yenilenmesi gerekmektedir. Bu durum ülkemiz tanrım, sanayi ve ekonomisine pek çok kazanç sağlayacaktır.

Traktör tarımın temel güç kaynağıdır, üretim işlemlerinin neredeyse tamamı traktörle çalıştırılan alet ve makinelerle yapılmaktadır. Bu nedenle, mekanik ve ekonomik ömrünü fazlasıyla doldurmuş olduğu kesin olan belli yaşın üzerindeki makinelerin yenilenmesi yönünde teşvik paketleri uygulamaya konulmalıdır.

Türkiye'de 2013 yılı sonu itibariyle 15.486 adet biçerdöver bulunmaktadır. Rapora göre ilgili standartlarda (ASAE D497.4JAN98) biçerdöver mekanik ömrü için 3.000 saat öngörülmektedir. Tarımda ileri ülkelerde biçerdöver yıllık çalışma saati ortalama 300-350 saat dolayındadır, buna bağlı olarak yıl cinsinden ömürleri 9-10 yıldır.

Türkiye'de ise biçerdöverler daha çok müteahhitler tarafından bölgeden bölgeye gezerek ve birden fazla ürünün hasadında kullanıldığından, yıllık çalışma süreleri uzamakta, buna karşılık mekanik ömürleri kısalmaktadır. Şöyle ki, sezon Mayıs ayının 2. yarısında tahıl hasadı ile başlamakta ve müteahhitler sahil bölgelerinden içerilere ilerleyerek tahıl hasadını 2 ila 2,5 aylık sürede tamamlamaktadır. Ardı sıra ayçiçeği hasadına geçilmekte, bunu mısır ve çeltik hasadı izlemektedir. Bunun sonucunda biçerdöverlerin yıllık kullanım süreleri ortalama 1.200 saat kadar olmakta, dolayısıyla mekanik ömürleri 3–4 yıl içinde dolmaktadır.

Teknik açıdan bu süre sonunda hurdaya çıkarılması gereken bu biçerdöverler ekonomik zorluklar nedeniyle yoğun bir bakım-onarım desteği ile hizmette tutulmaya çalışılmak-

tadır. Ancak bu durumda işletme giderleri (bakımonarım, yağ-yakıt, işçilik v.b.) artmakta, ayrıca hasattaki ürün ve kalite kayıpları yükselmektedir.

Bu denli yoğun kullanıma karşılık, halihazırdaki parkın %25'ini 11–20 yaş arasındaki, %28 'inin ise 20 yaşın üstündeki biçerdöverlerden oluşması acilen çözülmesi gereken bir sorun olarak dikkat çekmektedir. Mekanik ömrünü doldurmuş, yaşlı biçerdöverlerle yapılan hasatta, ne kadar özen gösterilirse gösterilsin, nicesel ve nitesel ürün kayıpları kabul edilebilir seviyelerin çok üstüne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, aşırı yakıt tüketimleri ve yanmadaki verimsizliklerine bağlı olarak egzoz emisyon değerleri alabildiğine yükselmiş, artan arıza sıklıkların nedeniyle zaman ve iş kayıpları artmış, kaza yapma ve can güvenliği riskleri en üst düzeye çıkmış durumdadır. Bu biçerdöverlere, ne kadar çok para harcanırsa harcansın yeni bir biçerdöver erki kazandırılması mümkün değildir. Öte yandan, eski teknoloji ürünü olmaları, çağdaş biçerdöverlerin hasat performansı, yeni üretim teknolojilerine uygun donanım (hassas tarım v.s.), çevre ve insan iş güvenliği alanlarındaki üstünlüklerine sahip olmamaları da konuyla ilgili değerlendirmede dikkate alınması gereken bir diğer önemli husustur.

Mekanik ömürlerini çoktan doldurmuş, demode olmuş biçerdöverlerin bir teşvik programıyla hurdaya ayrılmalarının sağlanması, ülke ekonomisinde programın gerektirdiği mali yükün çok üstünde kazançlar yaratacak, ayrıca çevre kirliliği ve iş güvenliği açısından ciddi kazanımlar sağlayacaktır.

AB sürecinde üründe ilaç kalıntısı, toprağın kimyasal yapısının bozulması, su kaynaklarının kirlenmesi gibi olumsuzluklar yaşanmaması adına ve tarımsal mekanizasyon araçları parkımızda ciddi bir yaşlanma olduğu gerçeğinden hareketle parkın en kısa sürede modern makinelerle yenilenmesi elzemdir.

5.4.9. Ortak Makine Kullanımı

Tarım makineleri kullanımının zamana bağlı olması nedeniyle, insan faktörü ile tarımsal üretimin yapısı dikkate alınarak makine kullanma şeklinin iyi seçilmesi gerekir. Konuyla ilgili olarak yaptığımız çalışmalar sonucunda, tarımsal mekanizasyonu ileri ülkeler seviyesine ulaştırabilmek hektardan elde edilen üretimi artırabilmek, çiftçinin yeterli teknik bilgiye sahip olmasını ve gelişen teknolojinin uygulanabilmesini sağlayabilmek için, ortak makine kullanımı örgütlerinin kurulması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Ortak makine kullanımında bir makinenin çalışacağı alan artarken, hektara düşen masraf azalmakta, böylece ekonomik çalışma imkanı sağlanabilmektedir. Makinelerin fazla çalışma sonucu amortismanları daha kısa zamanda biteceğinden, yeni ve modern makineleri alma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra çiftçi her zaman istediği makineyi istediği anda temin edemeyeceği için bir kısım çiftçilerimiz ise ortak kullanımı gereksiz bulmaktadır. Çünkü makine çeşitli işletmelerin aynı özellikteki işini yapmak zorunda olduğundan çiftçinin makine kullanma serbestliği belli oranlarda sınırlandırılmaktadır.

Ortaklaşa Makine Kullanımı uygulamalarının temel bazı avantajları ;

- Üretici ekonomik olmayan sermaye yatırımlarından tasarruf ederek sabit gider ödentilerinden kurtulur.

- Elde bulunan işgücü fazlasının diğer işletmelerde çalıştırılması sonucu daha verimli bir üretim sağlar.
- Dışarıdan kiraladıkları ilave işgücü kapasitesi sayesinde yıllık işgücü ihtiyaçlarındaki tepe noktalarını aşağıya çekebilirler.
- Daha yüksek faiz geliri getirebileceğini tahmin ettikleri diğer alanlara yatırım yapma şansına sahip olurlar.
- Gerek organizasyon ve gerekse üretim değişikliklerine yönelik olarak daha esnek bir yapıya kavuşurlar, Uzun dönem yatırımlara bağımlı değildirler.
- Tarım makineleri sektörünün gelişiminde rol sahibi olurlar.
- Kapasite kullanımındaki artışa bağlı olarak amortisman süresinin kısalması ve daha sık aralıklarla makine yenileme sonucu daha yeni teknolojilere yatırım imkanları yaratır.
- Sonuç olarak, üretici elindeki kapasite fazlasını değerlendirerek ek kazanç elde etme şansına sahip olmaktadır.

5.4.10. Sonuç ve Öneriler

Tarımsal mekanizasyonun tarımsal üretim içindeki fonksiyonunun artırılabilmesi ancak tarımsal mekanizasyon planlamasının doğru bir şekilde yapılması ile sağlanacaktır.

Ülkemiz koşullarında mekanizasyonun yeterli düzey de gelişememesinin nedeninin tamamen istikrarlı bir tarım politikamızın olmamasından kaynaklandığı görülmektedir. Tarım işletmelerinin yapısı düzeltilmeden, kırsal ve tarımsal alt yapıda gerekli iyileştirmeler yapılmadan teknolojinin verimli kullanımı sağlanamayacağı gibi, istikrarlı bir tarım politikasının uygulanması da mümkün olmayacaktır.

Tarımda mekanizasyonun başarılı olabilmesi ise ancak, tarımsal alt yapının geliştirilmesi ile mümkün olacağından ilk önce;

- Arazi toplulaştırılması,
- Birim alan maliyetlerinin düşürülmesi
- Verimliliğin artırılması gerekmektedir.

Verimliliğin artırılması için ise;

- İşlemeye elverişli olmayan arazilerde işlemeli tarıma son verilmeli.
- Verim ve üretimi artırmak üzere en önemli potansiyel olan sulanabilecek alanların tamamı (8,5 milyon ha) sulamaya açılmalı,
- Üretimde verimliliği artırmak için girdiler daha etkin kullanılmalı, modern yöntem ve araçların kullanımını yaygınlaştırmalı, tarımsal eğitim-yayım ve danışmanlık hizmetleri daha etkin hale getirilmeli,
- Ekonomik verimliliği ve işgücü verimliliğini artırmak için; atıl işgücünü (gizli işsizliği) azaltmak üzere tarımsal kalkınma ve kırsal kalkınma politikalarının uygulanabilir olması sağlanmalı,
- İşletme yapılarımızın ekonomik ölçeklere uygun hale getirilebilmesi için toprak reformu ve arazi toplulaştırılması faaliyetlerine hız verilmelidir.

Yatırımların verimliliği büyük ölçüde insan unsurunun eğitimine bağlı bulunmaktadır. Yapılan yatırımların başarısı da çiftçilerin eğitim, bilgi, beceri ve projeyi benimseme derecesine göre belirlenecektir. Çiftçilerinin en önemli özelliklerinden birisi, tarım tekniğini görerek kabul etmesidir.

Ülkemizde başta üretimden tüketime kadar tarım ürünlerindeki kayıplar olmak üzere, arazi kullanımı ve sulama alanlarındaki israf, hayvancılık sektöründeki verimsiz yapı, yeterli ve doğru girdi kullanılmaması, çok düşük düzeydeki işgücü verimliliği, gıda sektöründe atıl kapasite gibi tarım sektörümüzde önemli israf alanlarının bulunduğu bilinmektedir.

Verimlilik, çağdaş dünyanın ekonomik sorunlarını çözümleyecek anahtar kavramlarından biri olup, kalkınmanın da itici gücüdür. Yüksek verimlilik, geçici güçlüklerle sarsılmayan üretme gücü demektir. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler üretim sürecinde ve üretim tekniklerinde yeniliklere yol açmaktadır. Bizler bu gelişmelere ayak uydurabildiğimiz sürece, verimlilik artışında geri kalmaktan kurtulabiliriz.

Bu nedenle;

- Ülkemizdeki tarımsal mekanizasyon düzeyinin gelişmesini, çiftçinin satın alma gücünün azalması ile birlikte gelişmiş tarım tekniğinin bir aracı olarak kabul edilen tarım alet ve makinelerin fiyatlarındaki artışlar etkilemektedir. Ürün ve girdi fiyatı ile destekleme politikaları gibi faktörlerden kaynaklanan çiftçi gelir düzeyini etkileyen dalgalanmaların engellenmesi sağlanarak çiftçinin satın alma gücü artırılmalıdır.

- Tarımda mekanizasyonun gelişmesiyle birlikte akaryakıta olan talep önemli ölçüde artmış ve zamanla akaryakıt masrafları önemli bir maliyet unsuru durumuna gelmiştir. Bu nedenle; mazotta meydana gelen artışların üreticilerimizi mağdur etmemesi için mazotun yeterli miktarda desteklenmesine devam edilmelidir.

- Ülkemizdeki biçerdöver parkının yenilenmesi gerekirken, eski ve çok yaşlı biçerdöverlerin yurda getirilmesi ise, büyük sakıncalar yaratmaktadır. Bilindiği üzere; hububat üretimi tarım sektörünün olduğu kadar genel ekonomimizin de temelini oluşturmaktadır. Ülkemizde ekili alanların % 70-80'ini hububat alanları oluşturmakta olup, tüm bu alanın % 70 kadarı kendi yürür biçerdöverlerle hasat edilmektedir. Her yıl yaklaşık 18–20 milyon ton hububat biçerdöverle hasat edilmekte ve hasat sırasında oluşacak % 1'lik kayıp 180 – 200 bin ton hububat kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Hasat sırasında meydana gelen dane ve sap kayıplarının azaltılabilmesi için, çiftçiler ve biçerdöver sahipleri eğitilmeli ve çok yaşlı biçerdöverlerin yurda girişi engellenmelidir.

- Tarım alet ve makine üreticilerinin üniversite-sanayi işbirliği çerçevesinde değişik imkanları kullanarak özgün makine modelleri hedefine yönelik AR-GE faaliyetlerine önem vermesi gerekmektedir. Tarım alet ve makinelerini geliştirmek ve verimli kullanımlarının sağlanabilmesi amacıyla üniversitelerde ve araştırma merkezlerinde yapılan araştırmaların sonuçları da üreticilerimize aktarılarak, uygulanabilirliği sağlanmalıdır.

- Ülkemizde tarımsal işletmelerin yarıdan fazlasını küçük işletmeler oluşturmaktadır. Küçük işletmelerin yeterli işletme büyüklüğüne sahip olmamaları, ayrıca işletmelerin

dağınık ve parçalı olması, tarımsal mekanizasyondan beklenen faydanın elde edilmesini engellemekte, dolayısıyla da tarım alet ve makinelerinin ekonomik kullanımı sağlanamamaktadır. Bu nedenle, İşletme yapılarımızın iyileştirilmesi, küçük işletmelerin ekonomik ölçeklere uygun hale getirilmesi ve bölünmüş tarım arazilerinin birleştirilmesi ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır.

- Tarım alet ve makinelerin bilinçli kullanımlarının sağlanabilmesi için makinelerin bakımı ve onarımı konusunda çiftçilerin eğitilmesi gerekmektedir. Ülkemizdeki istenilen üretim artışının sağlanması, tarım teknolojisinin kullanılması ve üretim organizasyonunun daha iyi işleyebilmesi için tüm kuruluşların konuya kendi açılarından yaklaşmaları ve eğitime gereken önemin verilmesi ile mümkün olacaktır.

- Mekanizasyon yüksek maliyetli bir üretim girdisi olması nedeniyle; doğru seçilmemesi ve uygulanmaması durumunda işletme ölçeğinde üretimin karlılığını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu girdinin en ekonomik kullanımı ancak yöresel koşullara uygun planlama modelleri ile mümkün olabileceği için, tarımsal mekanizasyonun tarımsal üretim içindeki fonksiyonunun artırılabilmesi ancak tarımsal mekanizasyon planlamasının doğru bir şekilde yapılması ile sağlanacaktır.

- Ülkemizdeki istenilen üretim artışının sağlanması, tarım teknolojisinin kullanılması ve üretim organizasyonunun daha iyi işleyebilmesi için tüm kuruluşların konuya kendi açılarından yaklaşmaları ve eğitime gereken önemin verilmesi ile mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

1.Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
2.www.tuik.gov.tr
3.Sektör İstatistik Raporu, TARMAKBİR,
4.www.tarmakbir.org.tr
5.Türkiye Tarım Makinaları Sektör Raporu, TARMAKBİR,
6.ZMO, 2015. TMMOB, Ziraat Mühendisleri Odası, Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı 1-2,
7.Onuncu Kalkınma Planı,
8.BÜGEM, Tarımsal Mekanizasyon Kurulu Toplantısı 2013,
9.2007-2010 TZOB Zirai ve İktsadi Raporu,

5.5. Tarımda Kredi Kullanımı

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tarım tüm ülkelerde en fazla önem arzeden sektörlerden biridir. Ülkelerin tarım politikalarının oluşturulmasında, kırsalda yaşayanların gelir seviyelerinin artırılarak hayat standartlarının yükseltilmesi ana hedef olarak kabul edilmektedir.

Bu hedefin gerçekleştirilmesi için, tarımsal üretimin ana materyali olan toprak ve su potansiyelinin üretime dönüştürülmesi, üretim faaliyetlerinin düzenli, sürekli ve etkin olarak yürütülmesi, gerekli tarımsal yatırımların yapılmasına bağlıdır. Bu bakımdan tarım sektöründe sermaye gereksiniminin büyük önemi vardır. Ancak, birçok ürünü yılda bir satılan, buna karşılık bütün bir yıl masraf yapılan tarım sektöründe sermaye birikimi zor yapılmakta, kullanılabilir sermaye miktarı çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Bu durumda öz sermayesi yetersiz olan işletmelerin, üretim faaliyetlerini devam ettirebilmeleri, işletmelerini büyütebilme ve yeni yatırımlar gerçekleştirebilmeleri için dış kaynaklara ihtiyaçları

bulunmaktadır. Bu sebeple tarımsal politikaların en önemli bölümünü oluşturan tarımsal kredilerin, faiz oranlarının düşük olması, zamanında ve yeterli miktarda kolaylıkla kullanılmasının sektörün gelişmesi açısından büyük önemi vardır.

Bu gerçekten hareketle, işletmelerin tarımsal kredi ile desteklenmeleri gerektiği ortaya konulmuş ve ilk olarak 15 Ağustos 1888 yılında Ziraat Bankası'nın resmi olarak açılmasıyla tarım kesimine kredi desteği verilmeye başlanmıştır. Yıllar itibariyle Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri başta olmak üzere özel ve kamu sermayeli birçok banka tarım kesimini düşük faizli kredilerle desteklemişlerdir.

1985 yılı itibariyle çok küçük kredi miktarları da dikkate alındığında, toplam dokuz özel ve kamu sermayeli banka tarım sektörüne kredi verirken, 2000 yılında tarıma kredi veren banka sayısının Ziraat Bankası, Milli Aydın Bankası ve Şeker Bank olmak üzere üçe indiği, bu bankaların da toplam kredi hacmi içerisinde tarıma ayırdığı payın yıldan yıla azaltılarak 2000 yılında yüzde 9.5'e düşürüldüğü görülmektedir.

2001 yılından itibaren ise bu üç kuruluş da çeşitli sebeplerle tarımsal kredi uygulamasını kısıtlamış ve Türk çiftçisinin üretime devam edebilmesi için ihtiyaç duyduğu krediyi yeterli miktarda, kısa sürede ve uygun faiz koşullarıyla alabileceği imkanlar azalmıştır.

2003 yılından itibaren yeniden üretim ve üretimde sürekliliğin sağlanması için, çiftçilerimize üretimden pazarlamaya kadar her alanda kolay ve ucuz kredi kullanabilme olanağı sağlanması yönünde diğer bankalar çalışmalara başlamıştır.

İlk olarak İş Bankası olmak üzere, sektörün büyüklüğü ve gelişimi için ihtiyaç duyulan kredinin önemini dikkate alan özel bankalar tarımsal kredi uygulamasına başlamışlardır. Ziraat Bankası da tekrar sektöre yakınlaşmaya ve kredi sistemini değiştirerek yeni kredi uygulamalarına başlamıştır.

Bugüne gelindiğinde, Ülkemizde tarım sektörüne Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri başta olmak üzere, Denizbank, Vakıfbank, Türk Ekonomi Bankası, İş Bankası, Yapı ve Kredi bankası, Şekerbank, Garanti Bankası, Halkbank ağırlıklı olmak üzere birçok banka kredi kullandırmaktadır. Ayrıca, girdi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla düşük miktarlarda olmak üzere Tarım Satış Kooperatifleri de kredi kullandırmaktadır.

Tablo 99. Yıllar itibariye Bankalar Tarafından Tarım Sektörüne Kullandırılan Kredi Tutarı

Yıllar	Toplam Nakdi Kredi (bin TL)	Yüzde Artış
2005	6.959.357	36,5
2006	7.811.152	12,2
2007	9.832.218	25,9
2008	12.849.749	30,7
2009	15.246.468	18,7
2010	22.549.534	47,9
2011	30.256.390	34,2
2012	31.834.131	5,2
2013	35.564.194	11,7
2014	44.926.718	26,3

Kaynak: BDDK

Ülkemizde tarım sektörüne kullandırılan toplam nakdi kredi miktarının 10 yılık değişimine bakıldığında 2005 yılında 6.959.357 bin TL olan tutarın, 2014 yılında 44.926.718 bin TL'ye ulaştığı görülmektedir. 10 yılık süreçte tarım sektörü kredilerinin 6,4 kat arttığı görülmektedir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı verilerine göre 2005 tarım destek bütçesi 3,68 milyar TL olarak belirlenmiştir. 2005 yılında tarım sektörüne kullandırılan kredi tutarı tarım destek bütçesinin 1,8 katı olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılında ise, tarım destek bütçesi 9,59 milyar TL olarak belirlenmiştir. 2014 yılında tarım sektörüne kullandırılan kredi tutarı tarım destek bütçesinin 4,6 katına ulaşmıştır.

Tarımsal üretim faaliyetlerinin devam ettirilebilmesi, işletmelerin büyütülebilmesi ve yeni yatırımların gerçekleştirebilmesi için üreticilerimizin sürekli olarak kredi kullanımına ihtiyaçları bulunmaktadır. Tarımda istenilen tablo yeni yatırımların veya üretim aşamasında kullanılan nakit ihtiyacının öncelikle tarımdan elde edilecek gelirle sağlanmasıdır. Ancak ülkemizde durum böyle değildir. Üretici tarımdan elde ettiği gelirle geçimini zor sağlarken gerek yeni yatırımları, gerekse yeni üretim dönemindeki nakit ihtiyacı için kredi kullanmak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle tarım sektörüne kullandırılan kredi miktarı olması gerekenin üzerinde gerçekleşmektedir.

2005 yılından itibaren bankaların kullandırdığı kredilere baktığımızda, ilk yıllarda diğer bankaların kullandırdığı kredi miktarları az iken, 2006 yılından itibaren verilen kredi miktarlarında artış olmuştur. Tarım sektörüne kullandırılan kredilerde kamu ağırlıklı yapı yıldan yıla azalma göstermiştir. 2005 yılında toplam kredilerin yüzde78'i kamu bankaları, yüzde20'si yerli özel bankalar, yüzde2'si ise yabancı bankalar tarafından kullandırılmıştır.

Tablo 100. Bankalar itibariyle Tarımsal Kredi Dağılımı (bin TL)

Yıllar	Toplam Nakdi Kredi	Kamu Bankaları	Kamu Banka Yüzdesi	Yerli özel Bankalar	Yerli Banka yüzdesi	Yabancı Bankalar	Yabancı Banka Yüzdesi
2005	6.959.357	5.392.515	0,78	1.422.030	0,20	144.812	0,02
2006	7.811.152	5.408.054	0,69	1.984.892	0,26	418.206	0,05
2007	9.832.218	6.553.642	0,67	2.578.149	0,26	700.427	0,07
2008	12.849.749	8.392.163	0,65	2.623.160	0,21	1.834.426	0,14
2009	15.246.468	10.730.629	0,70	2.450.240	0,16	2.065.599	0,14
2010	22.549.534	16.758.311	0,74	3.386.152	0,15	2.405.071	0,11
2011	30.256.390	22.647.536	0,75	4.784.755	0,16	2.824.099	0,09
2012	31.834.131	22.589.470	0,71	5.499.505	0,17	3.745.156	0,12
2013	35.564.194	23.129.145	0,65	7.224.660	0,20	5.210.389	0,15
2014	44.926.718	29.254.025	0,65	8.740.948	0,20	6.931.745	0,15

Kaynak:BDDK

2014 yılına gelindiğinde ise kamu bankalarının payı yüzde 65'e gerilerken, yerli özel bankaların oranı aynı kalmış, yabancı bankaların oranı ise yüzde 15'e ulaşmıştır. Kamu bankalarının toplam kredilerden aldığı pay 2007-2008 yıllarında azalmıştır. Bu yıllarda ülkemizde gerçekleşen kuraklık nedeniyle yeterli geliri elde edemeyen üreticiler kredi borçlarını ödeyememiştir. 2008 yılı üretim sezonuna nakit sıkıntısı ve kredi borcu ile giren üreticiler Ziraat Bankasından geçmiş yıllara ait borcu nedeniyle kredi kullanmakta

zorlanmış, kolay kredi veren diğer bankalara yönelmişlerdir. Rakamlardan da görüldüğü üzere, yabancı bankalar 2007 yılında 700 milyon TL kredi kullandırırken, Ziraat Bankasından kredi alamayan üreticilerin bu bankalara yönelmesi ile 2008 yılında tarım sektörüne kullandırılan kredi miktarı yüzde 162 oranında artmıştır. Yabancı bankalar tarım sektörüne kullandırdığı kredi miktarını yıldan yıla artırarak 2005 yılında yüzde2 olan payını 2014 yılında yüzde 15'e çıkarmıştır.

Tarım sektörüne kredi kullandıran kamu bankalarının içerisinde Ziraat Bankası 2014 yılında toplam 27,8 milyar TL kredi kullandırmıştır. Bu rakam toplam kredinin yüzde 62'sini kapsarken kamu bankaları tarafından kullandırılan toplam kredilerin yüzde 95'ini kapsamaktadır.

Tarım sektörüne kredi kullandıran yabancı içerisinde en büyük payı alan Denizbank 2014 yılında yaklaşık 4 milyar TL kredi kullandırmıştır. Bu rakam toplam kredinin yüzde9'unu kapsarken yabancı bankalar tarafından kullandırılan toplam kredilerin yüzde 58'ini kapsamaktadır.

Bilindiği üzere tarımsal krediler dönemler itibarıyla şekli değişmekle birlikte geçmişten bu yana devlet tarafından desteklenen bir konu olmuştur. 2004 yılından itibaren ise yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararları ile faiz indirimi yapılmakta, üreticiler Ziraat bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığıyla düşük faizli kredi kullanabilmektedir. Sektördeki tecrübesi ve devlet desteğine aracılık etmesi gibi nedenlerle Ziraat Bankası tarım sektörüne kullandırılan kredilerde her zaman ilk sırada yer almıştır. Ancak, diğer bankaların sektöre girmesi ve kredi kullanımında talep ettiği teminatlar gibi nedenlerle Ziraat Bankasının payı azalma göstermiştir.

2012 yılından sonra kamu bankalarının dolayısıyla Ziraat bankasının toplam tarımsal kredilerdeki payının yüzde 65'e gerilemesinin nedenleri arasında 2012 yılında kredi kullanacak çiftçilere tarım sigortası yaptırma zorunluluğunun getirilmesi de yer almaktadır. Üreticilerimizin yaşanan afetlerden dolayı ürünlerini devlet destekli sigorta yaptırmaları önemli bir gerekliliktir. Ancak, çiftçilerin tarım sigortası yaptırabilmesi için ÇKS'ye kayıtlı olmaları gerekmektedir. Bu durumda dolaylı olarak ÇKS kaydı olmayan çiftçiler Ziraat Bankasından düşük faizli kredi kullanamamışlardır.

Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerinden kredi kullanan çiftçilere devlet desteği ile birlikte uygulanan faiz oranı, konusuna göre değişmekle birlikte 2014 yılında yıllık yüzde 0-8,25 arasında iken, diğer bankaların tarımsal kredilere uyguladığı faiz oranları yüzde 15-25 arasında değişmektedir.

5.5.1. Ziraat Bankası A.Ş. Kredi Uygulamaları

Kuruluş amacı, Türk çiftçisinin kalkınmasına, tarımsal üretimin artmasına ve tarım sektörünün gelişmesine yönelik kredileri düzenlemek, dağıtmak, denetlemek ve tarımın gelişmesine katkıda bulunacak her türlü kuruluşu kurmak, korumak ve gerektiğinde bu kuruluşların sermayesine katılmak için her türlü girişimde bulunmak olan Ziraat Bankası, kurulduğu tarihten itibaren 2001 yılına kadar tarıma verilen kredilerin, hemen hemen tamamına yakın bölümünü karşılamıştır. Ancak 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ve tarım politikalarında gerçekleştirilen değişiklikler sonucu Ziraat Bankası tarım kesimine

kullandırdığı kredilere sınırlamalar getirmiştir. 2004 yılından itibaren yeniden tarımsal kredi kullanımını artırmıştır.

2004 yılında Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığıyla başlatılan düşük faizli kredi uygulaması ile Ziraat Bankasının kullandırdığı kredi miktarları yeniden artmıştır. 2005 yılında toplam kredilerden yüzde31 pay alan Banka 2014 yılında yüzde62 oranında pay almıştır.

Tablo 101. Çiftçilere Kullandırılan Kredi Miktarları (1000 TL)

Yıllar	Ziraat Bankası	Ziraat Bankası Yüzde Artış	Toplam Tarımsal Kredi	Ziraat Bankası Pay (Yüzde)
2005	2.161.000	-	6.959.357	31
2006	3.522.000	63,0	7.811.152	45
2007	4.810.000	36,6	9.832.218	49
2008	6.358.000	32,2	12.849.749	49
2009	7.708.000	21,2	15.246.468	51
2010	13.600.000	76,4	22.549.534	60
2011	18.900.000	39,0	30.256.390	62
2012	17.900.000	-5,3	31.834.131	56
2013	19.400.000	8,4	35.564.194	55
2014	27.800.000	43,3	44.926.718	62

Ziraat Bankası tarafından tarımsal üretime yönelik hemen hemen her konuda işletme ve yatırım kredisi kullandırılmaktadır. İşletme kredileri bitkisel ve hayvansal üretim ile su ürünleri avcılığı/yetiştiriciliği konularında faaliyette bulunan tarımsal işletmelerin; tohum, fide, gübre, zirai ilaç, yem, aşı, hayvan sağlığı ilacı, yavru balık, işçilik, akaryakıt, toprak işleme, hasat, harman, pazarlama, elektrik, su, bakım-onarım, sigorta gibi işletme giderlerini finanse etmek amacıyla azami 24 ay vade ile kullandırılan kredilerdir.

Yatırım kredileri ise, bitkisel ve hayvansal üretim ile su ürünleri avcılığı ve yetiştiriciliği konularında; tarımsal işletme kurulması, tarımsal işletme/arazi edindirilmesi, mevcut tarımsal işletmelerin modernize edilmesi veya büyütülmesi, bina/tesis inşası veya tadilatı, bağ, meyve bahçesi, fidan yetiştiriciliği, çok yıllık yem bitkisi tesis giderleri, süt hayvanı, safkan at, fidan gibi sabit sermaye yatırımı niteliğindeki canlı materyallerin ve diğer demirbaşların alımı, tarımsal amaçlı makine, araç-gereç ve alet-ekipman vb. alımına yönelik yatırım giderlerinin finansmanı amacıyla azami 7 yıl vade ile kullandırılabilen orta ve uzun vadeli kredilerdir.

2013 yılında Ziraat Bankası tarafından kullandırılan kredilerin yüzde47'sini orta ve uzun vadeli yatırım kredileri, yüzde53'ünü ise kısa vadeli işletme kredileri oluşturmaktadır.

Tarımsal kredi kullanımında kredi faiz oranları her zaman önemli bir konu olmuştur. Üstü açık fabrika konumunda olan tarım sektörü üretimin her aşamasında risk altındadır. Üreticiler hasata yakın iyi bir rekolte beklerken, bir afet yaşaması durumunda tüm planları değişebilmektedir. Özellikle tek geçim kaynağı tarım olan üreticiler hem gelir kaynaklarını kaybedebilmekte hem de yaşamsal ihtiyacı için nakite ihtiyaç duyabilmektedir. Tarım sektörünün bu özelliği krediye olan ihtiyacı artırmakta, gelir seviyesi düşük olan üreticilerin düşük faizli kredi kullanması daha önemli hale gelmektedir.

2004 yılından buyana devam eden düşük faizli kredi uygulanmasında Ziraat Bankası cari faiz oranları dikkate alınmaktadır. Bu durum sektöre en fazla kredi kullandıran Ziraat bankasının tarımsal kredilerde uyguladığı cari faiz oranlarını daha da önemli hale getirmektedir.

Tablo 102. Ziraat Bankası Tarımsal Kredi Yıllık Cari Faiz Oranları

Yıllar	Faiz Oranı (yüzde)
2005	23.0
2006	18.0
2007	17.5
2008	17.5
2009 Eylül	15.0
2010 Ocak	13.0
2011	10.0
2012	10.0
2013 Mayıs	8.0
2014	8.0

Kaynak: Ziraat Bankası

Ziraat bankası tarımsal kredilerde uyguladığı cari faiz oranlarını yıldan yıla düşürmüştür. 2005 yılında yüzde23 olan faiz oranı 2014 yılına gelindiğinde 1 yıl ve daha vadeli kredilerde yüzde8'e, 1-4 yıl arası kredilerde yüzde10'a, 4 yıl üzeri kredilerde yüzde11'e gerilemiştir. Faiz desteği de dikkate alındığında 2014 yılında devlet destekli tarımsal kredi kullanımında faiz oranları yüzde0-yüzde8,25 arasında değişmiştir.

Tarım sektörüne tarımsal kredi kullandıran diğer bankaların faiz oranlarının yüzde 15-25 arasında olması, devlet destekli tarımsal kredi uygulamasının önemini ortaya koymaktadır.

5.5.2. Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Kredi Uygulamaları

Üreticilerin ekonomik menfaatlerini korumak ve özellikle meslek ve geçimleriyle ilgili ihtiyaçlarını sağlamak amacıyla karşılıklı yardım prensibine dayanılarak kurulan Tarım Kredi Kooperatifleri, kuruluş amacına uygun olarak ortaklarının üretim ve işletmeleri ile ilgili kısa ve orta vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Tarım Kredi Kooperatiflerince çiftçilere kullandırılan krediler, Kooperatif, Merkez ve Bölge Birlikleri öz kaynakları ile yabancı kaynaklardan sağlanmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri yetkisinde olan azami kredi limitlerinin yıllar itibariyle miktarları artmıştır. 2014 yılında kooperatif yetkisinde (genel şahıs haddi) en fazla 50.000 TL kredi kullandırılırken, bölge birlikleri yetkisinde en fazla 250.000 TL, merkez birliği yetkisi ile ise 500.000 TL olarak kullandırılmıştır.

Genel şahıs hadlerinin artırılması çiftçilerin kendi kooperatiflerinden daha fazla kredi kullanmasını sağlamaktadır. Bu şekilde yüksek limitli kredi kullanımının sağlanması hem Ziraat Bankasına olan başvuru yoğunluğun azaltılması bakımından hem de faizi yüksek olan diğer bankalara olan ihtiyacın azaltılması açısından da önem taşımaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri 2014 yılında 5,7 milyar kredi kullandırmayı hedeflemiş, 20 Kasım 2014 tarihi itibariyle ise 401 bin çiftçiye 5 milyar 100 milyon kredi kullandırmıştır. Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığıyla kullandırılan 5,1 milyar TL, toplam tarımsal kredilerin yüzde11'i kadardır.

Tarım Kredi Kooperatifleri Tarafından Tarımsal Üretime Yönelik Kullandırılan Krediler

Tarım Kredi Kooperatifleri 1863 yılından günümüze kadar üreticilerimizin ekonomik menfaatlerini korumak ve özellikle meslek ve geçimleriyle ilgili ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla üreticilerimize kısa ve orta vadeli kredileri kullandırmaktadır.

Kısa Vadeli İşletme Kredileri

Kısa vadeli işletme kredileri, üreticilerin tarımsal işletmesinin tohumluk, fide, fidan, kimyevi gübre, zirai mücadele ilacı, karma hayvan yemi, akaryakıt gibi girdilerin temini ve nakit ihtiyaçlarının karşılanması amacı ile bir yıl vade ile verilen kredidir.

-Genel İhtiyaç Kredileri: Genel ihtiyaç kredileri, üreticilerin yıllık devamlı üretim giderlerini karşılamak ve işletme sermayesinin eksik unsurlarını tamamlamak amacıyla o yılın ürün bedelinden ödenmek üzere en çok bir yıl vade ile açılmakta ve nakit olarak kullandırılmaktadır.

-Tohumluk Kredileri: Tohumluk kredileri bir dekardan elde edilecek ürün verimini artırmak amacıyla üreticilere ayni olarak hububat, patates gibi ürünler için kullandırılan en çok 1 yıl vadeli kredidir.

-Kimyevi Gübre Kredileri: Bir dekardan elde edilecek ürün verimini artırmak amacıyla en çok bir yıl vadeli ve ayni olarak kullandırılır.

-Hayvancılık İşletme Kredileri: Tarımsal bir işletmesi olan veya arazisi olmadığı halde doğrudan doğruya besicilik dahil hayvancılıkla uğraşan ortaklara hayvanların cinsi ve sayısı göz önüne tutularak verilen kredilerdir. Hayvancılık kredileri büyük ve küçükbaş hayvancılık, arıcılık, kümes hayvancılığı v.b. kapsamaktadır.

-Tarımsal İlaç Kredileri: Zirai mücadele için açılan ilaç kredileri ile ürün cinsi ve ekim sahası göz önüne tutularak üreticilerin her türlü haşere, zararlı ile mücadele etmesini sağlamak üzere ayni olarak kullandırılan kredilerdir.

-Akaryakıt Kredisi: Üreticilerin ihtiyaç duydukları motorin ve madeni yağ ihtiyaçları ayni olarak karşılanmaktadır.

Orta Vadeli Yatırım Kredileri

Donatma kredileri; tarımsal işletmenin canlı ve cansız demirbaş unsurlarını oluşturan her nevi tarımsal araç, meyve fidanı ile irat hayvanlarının sağlanması amacıyla en çok 4 yıla kadar vade ile açılan ayni olarak kullandırılan kredilerdir.

-Tarımsal Araç-Gereç Kredileri : İşletmenin faaliyetini sürdürmesinde ihtiyaç duyulan her çeşit tarımsal araç-gereç, tarımsal araç lastikleri, sergi ve örtü malzemesi vb. diğer girdilerin kooperatifçe sağlanarak ortaklara en çok 4 yıla kadar vadeli kullandırılan ayni kredilerdir.

-Hayvancılık Donatma Kredileri : Üreticilerin ihtiyacı olan kültür ırkı büyükbaş ve küçükbaş irat hayvanı, arı kovanı ve kolonisi, su ürünleri ekipmanları, ipekböcekçiliği ve kümes hayvancılığında kullanılan donatma malzemelerinin kooperatiflerce sağlanarak ortaklara en çok 4 yıla kadar vadeli kullandırılan ayni kredilerdir.

-Tarımsal Sulama Kredileri : Üreticilerin, su kaynağından alınan suyun tarla içine dağıtılması amacıyla damla, yağmurlama veya mikro yağmurlama sulama sistemleri kurulması konusundaki taleplerini karşılamak üzere en çok 4 yıla kadar vadeli kullandırılan ayni kredilerdir.

5.5.3. Düşük Faizli Kredi Uygulaması

Tarımsal kredi faiz oranlarının yıldan yıla düşmesine rağmen halen yüksek oluşu sebebiyle 2004 yılından itibaren kredi faiz oranları desteklenmeye başlanmıştır. Her yıl Bakanlar Kurulu Kararı ile uygulanan destekleme sistemi, Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü ile Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdürlüğü tarafından kullandırılan kredilerde geçerlidir. Düşük faizli kredi uygulamasına yönelik ilk olarak, Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı 25 Şubat 2004 tarih ve 25384 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu uygulamada hayvancılık, bitkisel üretim, organik tarım, su ürünleri vb. üretim kolları için konularına göre faiz indirimi yapılmakta ve çiftçilerimiz düşük faizli kredi kullanabilmektedir. İndirim oranı ilk Bakanlar Kurulunun yayınlandığı 2004 yılında yüzde 25-60 arasında değişirken, 2015 yılında yüzde25-100 arasında değişmiştir. Bakanlar Kurulu Kararında yer alan indirim oranları, Ziraat Bankası tarafından tarımsal kredilere uygulanan cari faiz oranlarına uygulanmaktadır.

Düşük faizli kredi Kararı kapsamında yüzde 50 indirim oranı ile 1 yıl vadeli arıcılık kredisi kullanmak isteyen bir üreticiye 2015 yılında Ziraat bankasının 1 yıl vadeli kredilere uyguladığı yüzde 8 olan faiz oranında yüzde 50 indirim yapılmaktadır. Üretici 1 yıl vadeli arıcılık işletme kredisini yıllık yüzde4 faiz oranı ile kullanabilmektedir.

Düşük faizli kredi uygulamasında konu sayısı ve kredi limitleri yıldan yıla artırılmıştır. 2011 yılında devlet destekli tarımsal kredi kullanımında toplam konu sayısı 15, kredi üst limitleri ise 7.500.000 TL olarak belirlenmiştir.

Ülkemizde tarımsal üretim çok çeşitli konularda gerçekleştirilmektedir. Kredi kullanımında konu sayısının 15 ile sınırlanması ile üreticilerimiz birçok konuda düşük faizli kredi kullanamamıştır. Ayrıca, özellikle hayvancılık işletmeleri çok yüksek rakamlara mal olduğu için, yatırım kredisi üst limitlerinin yetersiz oluşu ile çoğu üretici diğer bankalara başvuru yaparak ihtiyaç duyduğu kredileri tamamlamıştır. Bu ihtiyaç göz önüne alınarak, 2012 yılında düşük faizli kredi kararında konu sayısı 21'e, 2013 yılında 24'e, 2014 yılında 25'e, kredi üst limiti ise 20.000.000 TL'ye kadar çıkarılmıştır.

Tarımda üretimden nakliyeye kadar her aşamada kullanılan traktör alımında faiz oranları yüksek uygulanmaktadır. Arazi ve traktör alımına yönelik kullandırılan kredilerin faiz oranlarının düşürülmesine yönelik, 2012 yılında traktör ve arazi alımı gibi önemli konu-

larda da faiz oranları desteklenmeye başlanmıştır. Ayrıca 2011 yılında 6 konuda sıfır faiz uygulanırken yıldan yıla konu sayısında değişiklik yapılmış 2014 yılında toplam 15 konuda sıfır faiz uygulanmaya başlanmıştır.

Tablo 103. 2015 yılı Faaliyet Konusu İtibariyle İndirim Oranları ve Kredi Üst Limitleri

KREDİ KONULARI	İNDİRİM ORANI (yüzde)		
HAYVANSAL URETIM KONULARI	Yatırım Dönemi	İşletme Dönemi /Kredisi	KREDİ ÜST LİMİTİ (TL)
Damızlık süt sığırı yetiştiriciliği 750.000 TL'ye kadar	100	50	12.500.000
750.001-5.000.000 TL	75	50	
5.000.001-15.500.000 TL	50	25	
Yaygın hayvansal üretim 200.000 TL'ye kadar			500.000
200.001-500,000 TL	75	50	
	50	25	
Damızlık etçi ve kombine sığır yetiştiriciliği	100	75	7.500.000
Damızlık düve yetiştiriciliği	100	75	7.500.000
Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği	50	25	3.000.000
Büyükbaş hayvan besiciliği	50	50	5.000.000
Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği	100	75	5.000.000
Küçükbaş hayvan besiciliği	100	50	1.500.000
Arıcılık	50	50	1.500.000
Kanatlı sektörü	50	25	3.000.000
Kanatlı sektörü damızlık yetiştiriciliği	100	100	7.500.000
Su ürünleri yetiştiriciliği	100	50	5.000.000
Su ürünleri avcılığı	50	50	2.000.000
Hindi besiciliği	50	75	1.000.000
BITKISEL URETIM KONULARI			
Kontrollü örtualtı tarımı 750.000 TL'ye kadar			
750.001-5.000.000 TL	75	50	10.000.000
5.000.001-10.000.000 TL	50	25	
	25	25	
Yaygın bitkisel üretim 50.000 TL'ye kadar			500.000
50.001 - 500.000 TL	50	50	
	25	25	
Çok yıllık yem bitkisi üretimi	100	75	2.500.000
Yurt içi sertifikalı tohum, fide, fidan, üretimi	100	100	10.000.000
Yurt içi sertifikalı tohum, fide kullanımı	50	50	1.000.000
Yurt içi sertifikalı fidan kullanımı	50	50	5.000.000
Süs bitkisi üretimi	50	50	2.500.000
Stratejik bitkisel üretim	50	50	2.000.000
MUHTELİF KONULAR			
İyi tarım/Organik tarım uygulamaları	50	50	5.000.000
Tanmsal mekanizasyon	50	50	1.500.000
Modern basınçlı sulama	100	75	1.500.000
Arazi alımı	25	25	500.000
Lisanslı depoculuk yatırımları	50	25	5.000.000

Düşük faizli kredi uygulamasına yönelik 2015 yılını kapsayan, Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğünün, finansman ihtiyaçlarının uygun koşullar-

da karşılanması amacıyla tarımsal üretime yönelik düşük faizli yatırım ve işletme kredisi kullandırılmasına ilişkin, 2014/7201 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 22 Ocak 2015 tarih ve 29244 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

2015 yılı sonuna kadar uygulanmak üzere yayınlanan Bakanlar kurulu kararında yer alan indirim oranları dikkate alındığında kanatlı sektörü damızlık yetiştiriciliği ile yurtiçi sertifikalı tohum, fide, fidan üretimi ile modern basınçlı sulama sitemleri konularında kullanılacak işletme ve yatırım kredilerinde uygulanacak faiz oranı yüzde 0 olacaktır.

2015 yılında kredi konu başlıklarına, yüzde 75 faiz indirimi uygulanmak üzere "damızlık kombine sığır yetiştiriciliği ve hindi besiciliği", yüzde 50 faiz indirimi uygulanmak üzere "stratejik bitkisel üretim", yüzde 25 faiz indirimi uygulanmak üzere "lisanslı depoculuk yatırımları" eklenmiştir. Kararnamede "diğer üretim konuları" düşük faizli kredi kapsamından çıkarılmıştır.

Üreticilere kullandırılacak olan işletme ve yatırım kredisi üst limitleri konularına göre değişmekle birlikte 500.000 TL ile 12.500.000 TL arasında değişmektedir. 2014 yılında 20.000.000 TL'ye çıkarılan üst limit 2015 yılında 12.500.000 TL'ye düşürülmüştür.

5.5.4. Tarımsal Kredi Borçları

Ülkemizde son yıllarda iklimde görülen değişimlerden dolayı aşırı yağışlar, sel, dolu, don gibi afetler daha fazla yaşanmakta, tarım ürünleri daha fazla etkilenmektedir. Üreticiler her yıl ekim döneminin başlangıcından itibaren gerçekleşen aşırı yağışlarla, ürünlerin gelişme döneminde oluşan don, dolu, kuraklık vb. hadiselerle karşı karşıya kalmaktadır.

Tarımsal üretimde verimliliği ve kaliteyi artırabilmek için gerekli tüm tedbirler alınıp en son teknoloji kullanılsa bile tarım, doğal risklerden en fazla etkilenen sektördür. Önlenmesi mümkün olmayan bu riskler sık sık görülmekte çiftçiler için zaman zaman büyük felaketlere neden olmaktadır. Üretimde meydana gelebilecek miktar kayıpları ve zaman zaman bazı ürünlerde gerçekleştirilen ihtiyaç fazlası ithalat üreticilerin gelir kaybını daha fazla azaltmaktadır. Geliri azalan üretici nakit ihtiyacı ancak karşılarken üretime devam edebilmek amacıyla kullanmış olduğu kredi borcunu ödeyememektedir.

BDDK verilerine göre, 2011 yılında toplam tarım kredisinin yüzde 2,96'sı takibe düşmüş kredilerden oluşmuştur. Bu orana göre 2011 yılında takibe düşen kredi miktarı 914 milyon 880 bin liraya yaklaşmıştır. Takibe düşmüş kredilerin oranı bankalara göre değişkenlik göstermektedir. Bu oran, 2011 yılında Ziraat Bankası'nda yüzde 1,7 iken, Vakıfbank'ta yüzde 3,7'yi, Yapı Kredi Bankası'nda yüzde 5'i, Denizbank'ta ise yüzde 7,2'yi bulmuştur.

2014 yıl sonu itibarıyla toplam kredinin yüzde 2,8'i takibe düşmüş kredileri kapsarken, takibe düşen kredi miktarı 1.283 milyon TL olmuştur. Takibe düşmüş kredilerin oranı bankalara göre değişkenlik göstermektedir. Bu oran, 2014 yılında kamu bankalarında yüzde 2,3 iken, yerli özel bankalarda yüzde 3,0, yabancı bankalarda ise 5,0'dır.

Rakamlardan görüldüğü üzere tarım sektöründe takibe düşen kredi tutarlarında önemli oranlar görülmemektedir. Yaşanan afetler sonrası ziraat bankası ve tarım Kredi

Kooperatiflerine olan kredi borçları ertelenmekte, üreticilerin borçları takip kayıtlarında görülmemekte, üretici geçici de olsa rahatlamaktadır.

Ziraat bankası ve TKK'leri dışında diğer bankalara olan kredi borçlarının takibe düşmesi çiftçiler açısından riskli bir durum oluşturmaktadır. Çünkü daha yüksek faizlerle alınan kredilerin temerrüt faizleri daha da artmakta üretici borç yükü altında kalmaktadır. Zaman zaman üreticilerin arazileri ve tarımsal ekipmanları satılmaktadır.

2011 yılından bu yana yaşanan afetler sonrası Ziraat bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerine olan kredi borçları belirtilen bakanalar kurulu kararları ile ertelenmiştir.

21 Aralık 2011 tarih ve 28149 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile 15/9/2011-20/10/2011 tarihleri arasında Antalya, Aydın, Hatay, Denizli, Manisa, Muğla ve Rize illerinde meydana gelen sel, fırtına, heyelan, aşırı yağış, dolu ve hortum afetleri ile 4/11/2011-14/11/2011 tarihleri arasında Kayseri, Muş, Nevşehir ve Niğde illerinde meydana gelen don afetine maruz kalan ve söz konusu afetler sebebiyle ekilişleri, ürünleri, hayvan varlıkları, tesisleri veya seraları zarar gören Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı gerçek ve tüzel kişi üreticilerin (kamu kurum ve kuruluşları hariç), Ziraat Bankası A.Ş. (Banka) ve Tarım Kredi Kooperatiflerine (TKK) olan düşük faizli kredi borçları bir yıl süre ile ertelenmiştir.

10 Ocak 2012 tarih ve 28169 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile 04 Kasım 2011 ile 14 Kasım 2011 tarihleri arasında Bitlis'teki meydana gelen don afeti 23 Ekim 2011 tarihindeki deprem nedeniyle zarar gören gerçek ve tüzel kişi üreticilerin Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerine olan kredi borçları 1 yıl süre ile faizsiz ertelenmiştir.

28 Ağustos 2012 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile 01.01.2012-28.08.2012 tarihleri arasında sel, su baskını, fırtına, aşırı yağış, aşırı kar yağışı, dolu, don, kuraklık, yıldırım düşmesi ve hortum afetlerine maruz kalan ve bu afetler nedeniyle ekilişleri, ürünleri, hayvan varlıkları, tesisleri ve seraları zarar gören çiftçi kayıt sistemine kayıtlı gerçek ve tüzel kişi üreticilerin Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerine olan 60 İli kapsayan kredi borçları 1 yıl süre ile ertelenmiştir. Daha sonra il sayısı 81'e çıkarılmıştır.

2012 yılında yaşanan tabii afetler yıl sonuna kadar devam etmiştir. Bu amaçla çiftçilerimizden gelen talep üzerine yapılan başvuru sonucunda 02 Ocak 2013 tarih ve 28516 sayılı Resmi gazetede ilgili 2012/4076 sayılı Bakanlar kurulu kararı yayınlanmış ve 2012 yıl sonuna kadar yaşanan afetlerden dolayı zarar gören üreticilerin borçları da kapsama alınmıştır.

23 Ağustos 2013 tarih, 28744 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile, 01.01.2013-23.08.2013 tarihleri arasında meydana gelen yangın, aşırı sıcak zararı, samyeli, çığ, heyelan, taban suyu yükselmesi, sel-su baskını, fırtına, aşırı yağış, aşırı kar yağışı, dolu, don, kuraklık, yıldırım düşmesi ve hortum afetlerine maruz kalan ve bu afetler nedeniyle ekilişleri, ürünleri, hayvan varlıkları, tesisleri ve seraları zarar gören Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı gerçek ve tüzel kişi üreticilerin Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerine olan düşük faizli kredi borçları 1 yıl süre ile ertelenmiştir.

13 Mayıs 2014 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile 23.08.2013-31.12.2014 tarihleri arasında meydana gelen yangın, aşırı sıcak zararı, samyeli, çığ, heyelan, taban suyu yükselmesi, sel-su baskını, fırtına, aşırı yağış, aşırı kar yağışı, kar fırtınası, dolu, kırağı, don, kuraklık, yıldırım düşmesi ve hortum afetlerine maruz kalan ve bu afetler nedeniyle ekilişleri, ürünleri, hayvan varlıkları, tesisleri ve seraları zarar gören Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı gerçek ve tüzel kişi üreticilerin Ziraat Bankası AŞ ve Tarım Kredi Kooperatiflerine olan düşük faizli kredi borçları 1 yıl süre ile ertelenmiştir.

Son dört yıldır Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerine olan kredi borçlarının ertelenmesine yönelik kararlar çıksa da yeterli olmamıştır. Çünkü uygulanan ertelemeler diğer bankalara borcu olan üreticiler ile Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerinden cari faizle kredi kullanan üreticileri kapsamamıştır.

5.5.5. Sonuç

Tarımsal üretim faaliyetlerinin devam ettirilebilmesi, işletmelerin büyütülebilmesi ve yeni yatırımların gerçekleştirebilmesi için üreticilerimizin sürekli olarak kredi kullanımına ihtiyaçları bulunmaktadır.

Ancak tarımda kredi kullanımının bir disiplinde olmaması ve üreticilerin zaman zaman bilinçsiz kredi kullanımı sektörü zor duruma düşürmektedir. Ödenemeyen kredi borçları arazi satışlarına üreticilerin üretimden kopmasına neden olmaktadır.

2004 yılında başlatılan ve son olarak 2015 yılında yayınlanan Bakanlar Kurulu kapsamında uygulanan düşük faizli kredi uygulaması halen devam etmektedir. Ancak, devlet tarafından verilen faiz indirim desteğinin sadece Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığı ile uygulanır olması ile çoğu çiftçimiz bu faiz oranlarından kredi kullanamamaktadır.

2014 yılında tarım sektörüne kullandırılan toplam kredinin yüzde35'i yerli ve yabancı özel bankalar tarafından kullandırılmıştır. Geri kalan yüzde65'i ise kamu bankaları tarafından kullandırılmıştır. Kamu bankaları içerisinde ise Ziraat bankasının payı yüzde95'tir. Ancak ziraat bankası tarafından kullandırılan kredilerin toplamı da devlet destekli düşük faizli kredi değildir. Bu durum da dikkate alındığında devlet destekli düşük faizli kredi kullanımı oldukça düşüktür.

Devlet desteğinin sadece Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığıyla kullandırılıyor olması, yayınlanan Kararlarda tarım sigortası zorunluluğu dolayısıyla ÇKS zorunluluğunun uygulanması, takibe düşen borcu olan üreticilerin başvuru yapamaması, devlet desteğinin yetersiz oluşu gibi nedenler tüm üreticilerin düşük faizli kredi kullanımını kısıtlamaktadır.

Ziraat Bankası teminat şartları şubelere göre değişmekte; bazı şubeler memur kefil, şehir merkezinde daire vb. teminatlar istemektedir. Bu teminatları sağlayamayan çiftçilerin kredi kullanımını sınırlamaktadır.

Tarım kredi kooperatiflerinin uzun vadeli yatırım kredisi kullandıramaması ayrıca, kooperatife üye olma zorunluluğu vb. nedenlerle çiftçilerimizin tamamının Tarım Kredi Kooperatiflerinden düşük faizli kredi kullanamamasıdır.

Tarım sektöründe faaliyet gösteren 5 milyona yakın çiftçiye sadece Tarım Kredi Kooperatifleri ile Ziraat bankasının hizmet vermesi sebebiyle, çiftçiler teminat şartlarını sağlasa bile kredi cevabının geri dönüşü çoğu zaman 1 ayı bulmaktadır. Sektörün yapısı gereği kredi ihtiyacı acil olmakta, çiftçi ihtiyaç duyduğu zaman krediyi kullanamamaktadır. Ziraat Bankası tarımsal üretime yönelik şube ve personel sayısını artırsa da, toplam çiftçi sayısı dikkate alındığında halen yeterli değildir.

Tarım sektörünün kredi ihtiyacı ortadadır. Tarım sektörü, 2014 yılında bankalar aracılığıyla toplam 44.926.718 bin TL, Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığıyla ise 5,1 milyar kredi kullanmıştır. Çiftçilerin yüksek faiz oranları ile kredi kullanımını önlemek için Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri sektörün ihtiyacını karşılar hale getirilmeli veya faiz indirimlerinin tarımsal kredi kullandıran diğer bankalara da tanınması sağlanmalıdır. Bu şekilde çiftçi daha kolay kredi kullanabilecektir. Ayrıca sektöre kullandırılan kredilerin kontrolü daha iyi yapılabilecektir. Yıllık olarak sektörün ihtiyacı olan kredi miktarı bankaların tarım sektöründeki yeri dikkate alınarak dağıtılmalı ve faiz desteği bu dağılıma göre uygulanmalıdır.

Son dört yıldır Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerine olan kredi borçlarının ertelenmesine yönelik kararlar çıksa da yeterli olmamıştır. Çünkü uygulanan ertelemeler özel bankalara borcu olan üreticileri kapsamamış, Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerine borçlu üreticiler için de 1 yıl yeterli olmamıştır. Halen çoğu üreticilerimiz, borcunu ödemek üzere diğer bankalardan kredi kullanmak yöntemini seçmektedir. Bu da durumu daha da içinden çıkılmaz hale sokmaktadır. Çiftçilerin özel bankalara olan kredi borçlarına uygulanan faiz oranları çok yüksektir. Çiftçilerimizin geriye dönük borçlarının ödenerek, tarımsal faaliyetlerini daha rahat yapabilme imkanı tanınması konusunda tüm bankalara olan kredi borçları dahil edilerek uzun vadeli bir ödeme kolaylığı sağlanmalıdır.

Son yıllarda kullanılan tarımsal kredilerde bankalarca alınan masraflar oldukça artmıştır. Kredi kullanımında tüm bankalar tarafından genel olarak komisyon masrafı, hayat sigortası, zaman zaman değişik isimler altında farklı sigortalar talep edilmektedir. Bu masraflar özellikle faiz desteğinin olmadığı bankalarda yüksek olan kredi faiz oranını daha da artırmaktadır.

Bu masrafların üzerine 2012 yılından itibaren düşük faizli kredi kararına tarım sigortası yaptırma zorunluluğunun eklenmesi çiftçilerimizin kredi kullanımında daha fazla maliyet artışına neden olmuştur. Bu durum düşük faizli kredi kullanımında yüzde 0-8,25 arasında uygulanan faiz oranının artmasına neden olmaktadır. Bu mecburiyet düşük faizli kredi desteğinin amacına ulaşmasını da engellemektedir.

Tarımsal kredi masrafları bankalarca yeniden gözden geçirilmeli özellikle sigorta işlemleri üreticinin talebine bağlı olmalıdır.

KAYNAKLAR

1. www.tarim.gov.tr
2. www.tarimkredi.org.tr
3. www.tuik.gov.tr
4. Bankaların web sayfaları
5. Türkiye Ziraat Odaları Birliği “Zirai İktisadi Rapor” 2007-2010

6. TARIMSAL ÜRÜN ANALİZLERİ

6.1. Bitkisel Ürün Analizleri

Ülkemiz sahip olduğu iklim ve toprak özellikleri bakımından birçok ürünün yetiştirilmesine uygun olup, yaklaşık 24 milyon hektar alanda bitkisel üretim yapılmaktadır. TÜİK, 2014 yılı verilerine göre gerçekleştirilen üretim miktarı 106 milyon 482 bin 149 tondur. 2014 yılı itibarıyla gerçekleştirilen üretimin yüzde 30,7'sini hububat, yüzde 22,3'ünü meyvesi yenen sebzeler, yüzde 15,8'ini şeker pancarı, yüzde 3,9'unu üzüm, yüzde 3,9'unu patates, yüzde 3,6'sını turunçgiller, yüzde 2,9'unu yumuşak çekirdekli meyveler, yüzde 2,9'unu yumru ve kök sebzeler, yüzde 2'sini yağlı tohumlar, yüzde 1,7'sini zeytin, yüzde 1,2'sini çay, yüzde 1'ini de baklagiller oluşturmaktadır.

Tablo 104. Bitkisel Üretim Miktarları (Ton)

Ürünler	2011	2012	2013	2014
Hububat	35.202.073	33.377.430	37.489.268	32.714.157
Patates (Diğer)	4.613.071	4.795.122	3.948.000	4.166.000
Kuru Baklagiller	1.136.986	1.190.706	1.147.735	1.035.832
Yüksek Nişasta İçerikli Yumru Ve Kökler	35.893	27.686	8.130	9.818
Yağlı Tohumlar	1.700.228	1.764.921	2.025.965	2.117.440
Tütün	45.435	73.285	93.158	70.000
Şeker Pancarı	16.126.489	14.919.940	16.488.590	16.860.000
Hayvan Pancarı	127.114	125.610	131.289	127.300
Tekstilde Kullanılan Ham Bitkiler	2.580.020	2.320.006	2.250.001	2.350.001
Parfümeri, Eczacılık Ve Benzeri Alanlarda Kullanılan Bitkiler, Hayvan Yemi Bitkilerinin Tohumları	151.426	123.970	150.263	98.257
Üzüm	4.296.351	4.185.126	4.011.409	4.175.356
Muz, İncir, Avakado, Kivi	497.556	521.439	557.619	585.895
Turunçgiller	3.613.766	3.475.024	3.681.158	3.783.517
Yumuşak Çekirdekli Meyveler	3.210.640	3.484.919	3.747.140	3.067.057
Taş Çekirdekli Meyveler	2.128.852	2.381.288	2.445.267	1.795.669
Diğer Taze Meyveler	640.963	794.155	884.191	890.908
Zeytin	1.750.000	1.820.000	1.676.000	1.768.000
Sert Kabuklu Meyveler	855.348	1.151.354	992.609	809.799
Baharat Bitkileri	201.150	202.048	243.861	227.362
Çay	1.231.141	1.250.000	1.150.000	1.260.000
Yumru Ve Kök Sebzeler	3.425.622	3.108.193	3.187.276	3.052.073
Meyvesi İçin Yetiştirilen Sebzeler	22.424.786	23.004.689	23.514.578	23.724.312
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer Sebzeler	1.697.054	1.707.325	1.746.364	1.793.396
Toplam Üretim	**107.691.964**	**105.804.236**	**111.569.872**	**106.482.149**

6.1.1 Tahıllar

6.1.1.1 Buğday

Ülke nüfusumuzun önemli bir bölümünün geçimini sağlayan ve ülke ekonomisinin en önemli sektörü olan tarımda; tarımsal üretimin temelini oluşturan tahılların insan ve hayvan beslenmesinin yanı sıra ham madde olarak endüstride kullanımları nedeniyle ülkemizde ve dünyada tarımında ön plandadır. Ülkemizde hububat üretiminin bitkisel ürün türleri içerisinde tarımsal gelirimize katkısı en yüksek düzeydedir. Ülkemiz dünya buğday ekim alanının %3,5 ine sahiptir.Ülkemizde ise toplam işlenen tarım alanlarının yaklaşıl % 32 sini , tahıl ekili alanların ise % 67 si ise buğday ekim alanıdır.Ana vatanı

Anadolu olarak kabul edilen buğday, Ülkemizde hububat üretiminin büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

Ülkemizde yapılan bir araştırmaya göre insanların günlük kalori ihtiyacının % 60'ı buğdaydan karşılanmaktadır. Bu sonuç buğdayın beslenmede ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Buğdayın tüketimi gelişmiş ülkelerde daha az olmasına karşın, ülkemizde ve kişi başına gelir düzeyi düşük olan ülkelerde ekmeğe dolayısıyla buğdaya dayalı beslenme oldukça önemlidir.

6.1.1.1.1 Buğday Üretim ve Tüketimi

6.1.1.1.1.1 Dünya Buğday Üretim ve Tüketimi

2011-2014 yıllarında dünya fiyatlarındaki iniş ve çıkışlar, insanların beslenme alışkanlıklarında ki değişiklikler ve dünya nüfusundaki artış buğdayın stratejik önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Ülke nüfusumuzun önemli bir bölümünün geçimini sağlayan ve ülke ekonomisinin en önemli sektörü olan tarımda; tarımsal üretimin temelini oluşturan tahıllar insan ve hayvan beslenmesinin yanı sıra ham madde olarak endüstride kullanımları nedeniyle ülke tarımında ön plandadır. Tahıllar içerisinde de buğday gerek ekiliş alanı gerekse üretim yönünden ilk sıradadır. 2011 yılında 8,09 milyon hektar alanda 21,8 milyon ton, 2012 yılında 7,5 milyon hektarda 20,1 milyon ton, 2013 yılında 7,7 milyon hektar alanda 22,05 milyon ton buğday üretimi yaptık. 2014 yılında ise yaşanan doğal afetler nedeniyle 7,9 milyon hektarda 19 milyon tonun buğday üretimi gerçekleşmiştir. Ülke nüfusunun yılda yaklaşık olarak % 1,5 arttığı göz önünde bulundurulduğunda, nüfusumuz yılda yaklaşık 1 milyon artış göstermektedir. Artan nüfusa paralel olarak üretim miktarının artması beklenirken üretimin ve ekim alanının dalgalı bir yapı gösterdiği görülmektedir.

Tablo 105. Dünya Hububat Üretim Miktarları (Milyon Ton)

	2010	2011	2012	2013
Buğday	649	699	671	715
Mısır	851	887	877	1018
Arpa	123	132	133	143
Yulaf	19	22	21	23
Çavdar	11	13	14	16
Diğer	822	835	847	864
Dünya	2.475	2.588	2.563	2.779

Kaynak: FAOSTAT

Son yıllarda, iklim değişikliği, küresel ısınma, gıda güvenliği ve güvencesi konularının sık sık gündeme gelmesi ve tarım ürünlerindeki arz ve talep dengesinin değişmesi ile dünyanın tarıma olan ilgisi giderek artmaktadır. FAOSTAT verilerine göre 2011-2012-2013 dünya buğday üretim miktarları sırasıyla 699,3 milyon ton, 671,4 milyon ton ve 715,9 milyon ton olmuştur. USDA verilerine göre ise 2014 yılı 716,1 milyon ton olmuştur. Dünya ekim alanı aynı yıllar için FAOSTAT verilerine göre 220,3 milyon hektar, 217,6 milyon hektar ve 219 milyon hektar olmuştur. USDA verilerine göre 2014 yılında ekim alanı 220,9 milyon hektardır. Ülkemizde ise buğday ekim alanları 2000 yılından sonra azalmaya başlamış ve buğday ekim alanları 9,4 milyon hektardan 7,9 milyon hektara gerilemiştir. Ülkemizde buğday ekim alanlarının yeniden 9,4 milyon hektara ulaşması halinde son 4 yıllık verim ortalaması ile üretim rakamımız 25,8 milyon tona ulaşacaktır. Bu üretim rakamı kendine

yeterliliğin dışında buğdayda ihracatçı bir ülke konumuna gelmemizi sağlar. Türkiye mevcut potansiyelini kullandığında yaklaşık 26 milyon ton buğday üretimini gerçekleştirebilir. Böylelikle dünyada gittikçe sıklaşan emtia piyasalarındaki krizleri fırsata dönüştürebilir.

Ayrıca, Ülkemiz, dünya buğday üretiminin yaklaşık % 2,5 ini karşılamaktadır. Hal böyle iken USDA verilerine göre tahmini 2,44 ton/ha olan verimimiz, 3,24 ton/ha olan tahmini dünya verim ortalamasının oldukça altındadır.

Dünya buğday verim ortalaması ile ülkemiz buğday verimi arasında ki farkı kapatmak için tarım sektöründe yapısal sorunların çözümlenmesi, çiftçilerimizin gelirlerinin istikrara kavuşturulması ve kırsal refahın artması, tarım sektöründe ki politikaların istihdam ve sosyal politikalar içinde yer alması ve üreticilerimize tarım ürünlerinin dünya pazarlarında ki kaliteye erişiminin teşvik edilmesi şarttır. Sertifikalı tohumluk kullanımının yaygınlaşması, zamanında ve yeterli girdi kullanımıyla üretim miktarımızı daha da artırma şansımız vardır.

Tablo 106. Dünya Buğday Üretiminde Önemli Ülkeler

ÜLKELER	ÜRETİM(Milyon Ton)
Çin	121.727.000
Amerika Birleşik Devletleri	57.966.700
Hindistan	93.510.000
Rusya Federasyonu	52.090.800
Fransa	38.613.900
Kanada	37.529.600
Afrika	28.072.600
Almanya	25.019.100
Pakistan	24.231.000
Avustralya	22.855.600
Ukrayna	22.793.000
Türkiye	22.050.000
Dünya	713.183.000

Kaynak: 2013, FAOSTAT

Dünya buğday üretimi yaklaşık 600-750 milyon ton arasında değişmektedir.FAOSTAT verilerine göre 2010 ve 2013 yılları arasında üretim miktarı sırasıyla 649, 699, 671 ve 715 milyon ton olmuştur.IGC verilerine göre ise 2010-2014 yılları arasında üretim miktarı sırarsıyla 653,695,655 ve 713 milyon ton olmuştur.

Son yıllarda üretim miktarları bakımından dünya buğday üretiminde söz sahibi olan ülkeler başta Çin olmak üzere Hindistan, ABD, Rusya ve Fransa'dır. Bu ülkeler dünya buğday üretiminin yaklaşık %51'ini gerçekleştirmektedir.

Tablo 107. Dünya Buğday Verileri (Milyon Ton)

	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14*	2014/15**
Üretim	653	695	655	713	719
Ticaret	126	145	141	155	152
Tüketim	656	697	678	696	709
Stok	195	192	170	187	197

Kaynak: IGC Mart 2015 (*) Tahmin, (**) Öngörü

2013/14 dönemi küresel buğday tüketimi, yemlik talebi diğer yemlik hububat türlerine kıyasla yüksek fiyatı nedeniyle bir miktar azalırken gıdalık talebinin artmasıyla bir önceki yıla göre % 2,6 artışla 696 milyon ton düzeyinde tahmin edilmektedir.

6.1.1.1.1.2 Türkiye Buğday Üretimi ve Tüketimi

Bugün ülkemizde buğday toplam işlenen tarım alanının yaklaşık % 33 ünü, tahıl ekili alanın ise yaklaşık % 67, 5 ini kaplamaktadır.

Ülkemiz, geniş bir ürün yelpazesine imkan veren iklim ve ekolojik özelliklere sahip olması nedeniyle tarımsal üretim açısından oldukça avantajlı bir konumdadır. Doğu Karadeniz Bölgesinde küçük bir şerit hariç hemen hemen her bölgede yetiştirielen buğday, özellikle İç Anadolu Bölgesinde yaygın olarak üretilmektedir. 2014 verilerine göre 19 milyon ton olan buğday üretiminin %30,9 u iç Anadolu Bölgesinden üretilmiştir. Bu üretimi%18,8 Güneydoğu Anadolu bölgesi, %15,8 Marmara Bölgesi, %11,2 si Akdeniz Bölgesi, % 8,6 Ege Bölgesi, % 8,3 Karadeniz Bölgesi, % 5,9 Doğu Anadolu Bölgesi takip etmektedir. (İl Bazında TUİK Verileri)

Bugün ülkemizde ekili - dikili tarım alanlarının yaklaşık üçte birinde buğday üretilmektedir. Son 10 yılda buğday ekim alanlarında değişim azalış şeklinde kendini göstermiş, 2004 de 9,3 milyon hektar olan buğday ekim alanı 2014 yılına gelindiğinde ise 7.9 milyon hektara gerilemiştir. Başta buğday olmak üzere hububat ürünlerinin, ülkemiz için hem ekonomik ve hem de sosyal açıdan taşıdığı önem büyük olmasına rağmen buğday ekim alanlarındaki azalışın en önemli nedeni daha fazla gelir getiren ürünlere yöneliştir.

Ülkemizde artan nüfusa paralel olarak buğday talebi de artmaktadır. Ekmek, bulgur, makarna, irmik, bisküvi, nişasta ve diğer buğdaya dayalı unlu mamuller tüketimi dikkate alındığında buğday tüketimimiz 18-19 milyon ton seviyelerindedir. Gerek dünyada ve gerekse ülkemizde özellikle buğday üretiminde herhangi bir nedenle azalma olduğunda gerek ekmek fiyatları veya gerekse undan yapılan gıda maddelerinin fiyatları yükselerek doğrudan herkesi etkilemektedir. Bu sebeple ülkeler gerek buğday üretimi gerekse stoklar yönünden yeterli olmaları için gerekli tedbirleri almaktadırlar. Ülkemizin, kişi başına yıllık tahıl tüketiminin en yüksek düzeyde bulunduğu ülkelerden biri olması göz önüne alındığında, genellikle kıraç arazide üretimi yapılan buğdayda gerçekleştirilebilecek verim artışları, Türkiye buğday üretimine önemli katkıda bulunacaktır.

Ülkemizde buğday ekim alanları etkin bir şekilde 2005 yılından sonra düşmeye başlamıştır. 2000 yılı baz alındığında buğday ekim alanlarında yaklaşık 1 milyon 500 bin hektarlık bir daralma olmuştur.

Türkiye buğday ekim alanlarının yaklaşık %16,1' inde (1.28 milyon hektar) makarnalık buğday üretimi yapılmaktadır. Bu ekim alanının %66,3'ü yağış yetersizliği olan kıraç arazide yapılmaktadır. Ekim alanlarının geniş yer kapladığı makarnalık buğday üretiminin yapıldığı İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde buğday verimi oldukça düşüktür.

Türkiye'nin kişi başına yıllık tahıl tüketiminin en yüksek düzeyde bulunduğu ülkelerden biri olması göz önüne alındığında kıraç arazide yapılan üretimlerde gerçekleştirilecek verim artışları Türkiye buğday üretimine önemli katkıda bulunacaktır.

Aşağıdaki tablodan da görüldüğü üzere son 10 yılda ülke geneli düşünüldüğünde verimimiz (2007 ve 2014 yıllarındaki kurak mevsimler göz ardı edildiğinde) her geçen yıl artmaktadır. Verim artışının önemli sebeplerinden birisi son yıllarda sertifikalı tohum üretim ve kullanımının desteklenmesiyle, sertifikalı tohum kullanımındaki artıştır.

Tablo 108. Türkiye Buğday Ekim Alanı, Üretim ve Verimi

Yıllar	Ekim Alanı (1000 Ha)	Üretim (1000 Ton)	Verim (Kg/Da)
2000	9.400	21.000	223
2001	9.350	19.000	203
2002	9.300	19.500	210
2003	9.100	19.000	209
2004	9.300	21.000	226
2005	9.250	21.500	232
2006	8.490	20.010	236
2007	8.097	17.234	213
2008	8.090	17.782	221
2009	8.100	20.600	254
2010	8.094	19.660	242
2011	8.096	21.800	269
2012	7.529	20.100	266
2013	7.772	22.050	283
2014	7.912	19.000	240

Kaynak: TUİK

Ülkemizin buğday üretimi iç tüketimi karşılamaya yeterlidir. Ancak artan nüfusa paralel olarak buğday talebi de artmaktadır. Ülke nüfusunun yılda %1,5 arttığı göz önünde bulundurulduğunda nüfusumuz yılda 1.000.000 artış göstermektedir. Artan nüfusa paralel olarak üretim miktarının artması beklenirken üretimin dalgalı bir yapı gösterdiği görülmektedir. Ülkemiz buğday tüketim rakamı üretim rakamı gibi dalgalı bir yapı göstermektedir. Tüketim işlenmiş ürün dış satımı, tohumluk kullanım oranı ve yem hammaddesi kullanımına göre değişmekle birlikte son 13 yıllık ortalamasına göre yaklaşık 18,6 milyon ton olarak belirlenmektedir.

Tablo 109. Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Buğday Tüketimi

Yıllar	Yurt İçi Kullanım (000 Ton)
2000/01	19.362
2001 /02	19.780
2002/03	19.857
2003/04	18.957
2004/05	19.402
2005/06	16.846
2006/07	18.943
2007/08	16.882
2008/09	17.781
2009/10	16.961
2010/11	18.187
2011/12	19.610
2012/13	19.375

Kaynak: TMO

6.1.1.1.2. Üretim Sorunları ve Kaliteyi Etkileyen Faktörler

Üretimde fiyat politikaları daima en etkili faktördür. Ürüne verilen birim fiyat ile girdilerin fiyatları ekim alanının boyutunu değiştirerek veya verimi etkileyerek üretimde önemli değişmeler yapabilir.

Üretimdeki en büyük problemlerden birisi işletme ölçeklerinin küçük daha da önemlisi parçalı oluşudur. Bu durum teknoloji ve girdilerin ekonomik kullanımını engellemekte ve üretim maliyetlerini yükseltmektedir.

Kaliteyi ve üretimi olumsuz etkileyen faktörlerin azaltılması, özellikle girdi ve teknoloji kullanımında üreticileri bilinçlendirmek amacıyla gerekli eğitim faaliyetlerini yürütmek, üreticilerin ihtiyaç duyduğu teknik desteğin sağlanmasıyla mümkün olacaktır.

Buğday verimini artırmanın en önemli faktörlerinden biri yüksek vasıflı tohum kullanımıdır. Ülkemizdeki buğday ekim alanları dikkate alındığında, yıllık buğday tohumluk ihtiyacımız 527 bin ton civarındadır.Tohumluk, üretim için etkili girdilerden biridir. Üstün nitelikli bir tohumluk diğer üretim koşullarına da bağlı olarak verimde %20-30 oranında artış sağlayabilmektedir. Tohumluğu birinci derecede etkileyen faktör ise çeşittir. Ekolojiye uygun, verim düzeyi yüksek çeşitler kuru ve ya sulu koşullara bağlı olarak verimde %20 -50 arasında verim artışı sağlayabilir.

Ülkemizdeki buğday üretiminin büyük bir çoğunluğu kıraç arazide gerçekleştirilmektedir. Geçtiğimiz yıl yaşanan kuraklık ve önümüzdeki dönemde küresel ısınma tehdidi dikkate alınarak, buğdayda kuru şartlarda daha iyi verim elde etmek üzere kuraklığa dayanıklı tohum ıslah çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

Ülkemizde buğday üretiminde karşılaşılan sorunların en önemlisi kaliteli üretimdir. Sanayinin ihtiyaç duyduğu kaliteli buğdayın yurt içinden temin edilmesi üreticilerimizin kazanması açısından oldukça önemlidir. Sanayinin ihtiyaç duyduğu kaliteli buğdayı üretemediğimiz için her yıl belirli miktarlarda buğday ithalatı yapılmaktadır. Dolayısı ile üreticilerimiz sanayinin ihtiyaç duyduğu kaliteli buğday üretimine teşvik edilmelidir.

Buğday üretimi ile ilgili genel sorunları, işletme büyüklükleri, kaliteli tohumluk, gübreleme, zirai mücadele, münavebe ve eğitim olarak sıralaya biliriz. Bu sorunlara kısaca değinmek gerekirse;

1-İşletme Büyüklükleri

Üretimdeki en büyük sorunlardan birisi işletme ölçeklerinin küçük ve işletmelerin parçalı oluşudur. Ülkemizde ortalama işletme büyüklüğü 55-60 dekar olup, ortalama 7 parçadan oluşmaktadır. Bu durum teknoloji ve girdilerin ekonomik kullanımını engellemekte ve üretim maliyetlerini yükseltmektedir. Dolayısıyla işletmelerin küçük ve parçalı oluşu verim ve kaliteyi olumsuz etkilemektedir.

2-Kaliteli Tohumluk

Sertifikalı ve kaliteli tohumlukların zamanında ve uygun bir fiyatla çiftçilere ulaştırılması tarımsal üretimin artırılması açısından önemlidir.

Ülkemizde girdi fiyatları dünyada rekabet içerisinde olduğumuz ülkelere göre yüksek seyretmekte ve dolayısıyla üretim maliyetleri de artmaktadır. Artan maliyetler karşısında satın alma gücü azalan çiftçi daha az girdi kullanımına yönelmekte, bu da çiftçinin kaliteli üretim yapmasını engellemektedir. Çiftçilerimizin uygun fiyatla tohum temin etmesi verimli ve kaliteli üretimin devamlılığı bakımından önem arz etmektedir. Dolayısıyla sertifikalı tohum kullanımını artırmak ve üretimde kaliteyi artırmak için fiyatların olabildiğince düşük olması gerekmektedir. Ayrıca, ülkemizde çok fazla buğday çeşidi olmasına rağmen kaliteli ve yüksek vasıflı tohum ıslah çalışmalarına ihtiyaç vardır.

3-Gübreleme

Kaliteli ve bol ürün alabilmenin yolu, toprağın ve bitkinin ihtiyaç duyduğu makro ve mikro bitki besin elementlerinin bir biçimde toprağa kazandırılmasından geçer. Toprağın ve bitkinin ihtiyaç duyduğu bitki besin element miktarının belirlenmesinde en etkili yöntem, toprak ve yaprak analizi ile mümkündür.

Üreticilere tekniğine uygun gübre kullanımı konusunda bilinçlendirmeye yönelik yeterli eğitim ve yayım hizmeti götürülmeli, toprak analiz laboratuvarları, bölgelerin özellikleri de dikkate alınarak yurt düzeyinde yaygınlaştırılmalı, çiftçilerin gübre uygulamalarını toprak analiz sonuçlarına göre yapmaları Ziraat Odaları tarafından da desteklenmelidir.

4-Zirai Mücadele

Buğday kalitesini etkileyen bir diğer unsur ise zirai mücadeledir. Tarımsal mücadele ilaçlarının uygun ve zamanında kullanılabilmesi için ilaçlama programları konusunda çiftçi eğitim çalışmalarının etkili ve yaygın olarak sürdürülmelidir. Tarımsal mücadele ilaçlarının uygun ve zamanında kullanılabilmesi için, çiftçi eğitimine gereken önem verilmelidir. Ayrıca yabancı ot mücadelesinin de önemi vurgulanmalıdır. İlaçlama programları konusunda çiftçi eğitim çalışmalarının etkili ve yaygın olarak sürdürülmesi için Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl ve İlçe teşkilatlarının Ziraat Odaları ile yakın bir işbirliğine girmeleri önem taşımaktadır.

Hasat öncesinde ürün kaybının engellenmesi bakımından alet ve ekipmanların bakım ve onarım gibi kontrollerinin de hasat öncesinde yapılması için üreticiler bilgilendirilmelidir.

Buğdayda kalite sorunlarının çözümlenerek zararlı (süne, zabrus, hortumlu böcek gibi), hastalık, uygun çeşit seçimi gibi faktörlere dikkat edilerek buğdayın yemlik olarak kullanımının önüne geçilmelidir.

5-Münavebe

Sadece buğday ve arpaya dayalı üretimin yapıldığı topraklarda tek yönlü besin maddesi tüketimi nedeniyle besin maddesi noksanlığı ortaya çıkmakta ve toprak yapısı bozulmaktadır. Mono kültür yapılan topraklarda bazı zararlı böceklerin popülasyonu artmaktadır. Buğday üretimi yapılan topraklarımızın yapısının düzeltilmesi bakımından münavebe yapılmalıdır.

6-Eğitim

Kaliteyi ve üretimi olumsuz etkileyen faktörlerin azaltılması, özellikle girdi ve teknoloji

kullanımıyla, biçerdöverlerde ürün kayıpları konusunda üreticileri bilinçlendirmek amacıyla gerekli eğitim faaliyetlerini yürütmek, üreticilerin ihtiyaç duyduğu teknik desteğin sağlanmasıyla mümkün olacaktır

6.1.1.1.3. Türkiye Hububat Destekleme Sistemi

Buğday ülkemizde 1932 yılından beri destekleme kapsamında olan bir üründür. 1938'den 2002 yılına kadar TMO, devlet adına alım yaparak destekleme işlemini sürdürmüştür. Aralık 1999'da IMF ile yapılan Stand By anlaşması ve ilk niyet mektubu ile birlikte hububat politikası da değişikliğe uğramıştır. İlk niyet mektubunun 41. maddesinde buğday destekleme alım fiyatlarının belirlenmesinde izlenecek yol ve TMO'nun alımları düşürülerek stoklarını azaltması yönünde taahhütler verilmiştir. Taahhütler doğrultusunda TMO 1999 yılından bu yana alımlarını azaltmış ve 2002 döneminde destekleme alımı bırakılarak kendi bünyesinde müdahale alım fiyatları açıklamıştır.

TMO, sermayesinin tamamı Devlete ait 08.06.1984 tarihli, 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname (KHK) hükümlerine tabi, tüzel kişiliğe ve faaliyetlerinde özerkliğe sahip, sorumluluğu sermayesi ile sınırlı bir İktisadi Devlet Teşekkülüdür.

Piyasayı regüle etme görevi TMO' dadır. Müdahale alımları ve ihtiyaç duyulan dönemlerde yapılan ithalatla oluşan stoklar, piyasa dengeleri de gözetilerek öncelikle ilgili sektöre veya tüm kesimlere satılabilmektedir. Üretimde görülen artışa paralel olarak iç piyasada talep görmeyen ürünler; stok maliyeti, muhafaza durumu ve piyasada görülen gelişmeler değerlendirilerek ihraç edilmektedir.

2001 yılında genel olarak destekleme sisteminin değişmesi, girdi desteklerinin kaldırılması ve yerine Doğrudan Gelir Desteği uygulamasının konulması sonucu destekleme alımları da kaldırılmıştır. TMO son destekleme alımını 2001 yılında yapmıştır. Sektör 2003 yılına kadar üretimden bağımsız Doğrudan Gelir Desteği (DGD) ile desteklenmiştir. 2004 yılı sonunda kabul edilen Tarım Strateji Belgesi ve Nisan 2006'da yürürlüğe giren 5433 sayılı Tarım Kanunu ile destekleme araçları çeşitlenmiş, en büyük destek kalemi olan DGD 2007 yılında son kez uygulanmıştır.

Tablo 110. TMO Müdahale Başlangıç Alım Fiyatları ve Müdahale Alım Miktarları (Ekmeklik Buğday Fiyatları)

Yıllar	Alım Fiyatı (TL/Ton)	Alım Miktarı (Ton)
2005	350	4.171.303
2006	375	1.456.571
2007	425	121.920
2008*	500	62.934
2009	500	3.771.343
2010	550	980.233
2011	605	823.988
2012	665	1.634.449
2013	720	1.985.646
2014	-	-

*2008 yılında müdahale alım fiyatları açıklanmamış, emanet alımlar için belirlenen fiyattır

Kaynak: TMO

Buğdayda 2011 yılında müdahale alım fiyatları ekmekli buğdayda Temmuz ayı müdahale alım fiyatı 605 TL/Ton olarak açıklanmıştır. Alımlar, TMO ve borsaların yanı sıra tüccarlar tarafından da yapılmıştır. Ofisin piyasayı dengeleyici bir unsur olarak bu yılda uyguladığı fiyat politikası üreticilerin emeğinin karşılığını almasına yardımcı olmuştur.

2011 yılında 605-620 TL/Ton olarak açıklanmış olan müdahale alım fiyatı 2012 yılında Anadolu Kırmızısı Sert Ekmeklik buğday için 665 TL/ton olarak belirlenmiştir. Bu fiyat %11,5-12 oranında protein içeren buğdaylar için belirlenmiş olup, proteini %13 ve üzerinde, süne oranı düşük olan kaliteli buğdaylarda ton başına 685 TL'ye kadar çıkabilmiştir.

Toprak Mahsulleri Ofisinin 2013 yılı müdahale alım fiyatları; Anadolu kırmızı ve beyaz sert ekmeklik buğday için ton başına 720 TL, diğer kırmızı ve beyaz ekmeklik buğday için ton başına 685 TL, makarnalık buğday için ton başına 765 TL olmuştur. Ayrıca, düşük vasıflı makarnalık buğday için müdahale fiyatı ton başına 640 TL, düşük vasıflı ekmeklik buğdayda ise 620 TL olmuştur. 2014 yılında, TMO müdahale alım fiyatını açıklamamıştır.

6.1.1.1.4. Pazarlama Sistemleri

Ülkemizde buğday pazarlama kanalları TMO, borsalar, özel alıcı veya tüccar olarak sıralanabilir.

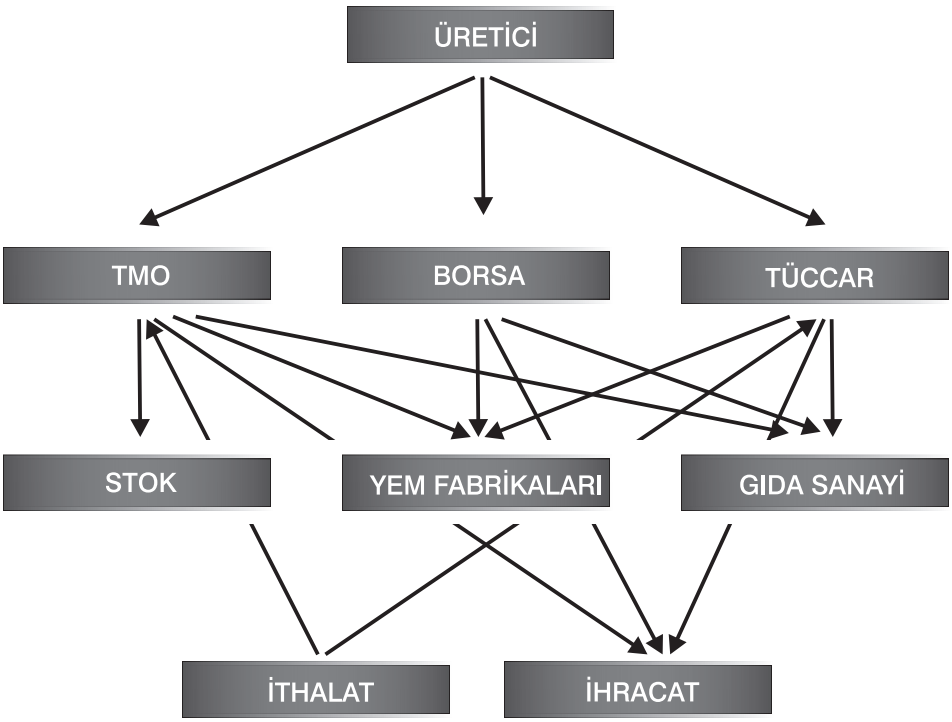

TMO daha öncede belirtildiği üzere 1938-2002 yılları arasında devlet adına alım yaparak gerek fiyat oluşumu gerekse, pazarlama anlamında önemli görevler üstlenmiştir. Halen TMO'nun alım politikası pazarlama sezonunun belirleyicisidir

Ülkemizdeki mevcut durumda işletme büyüklüklerinin küçük olması TMO'ya ürün getiren çiftçilerin %70'inin 20 tona kadar üretim yapmaları, TMO'nun piyasaların gelişmediği yerlerde küçük çiftçiyi koruyucu durumda olması, çiftçinin hasat sonrası nakit ihtiyacından dolayı ürünü bir an önce satmak zorunda kalması gibi sebepler bu günkü durumda TMO'yu sektörün ayrılmaz bir parçası yapmaktadır.

6.1.1.1.5. Ticaret ve Fiyat Analizleri

6.1.1.1.5.1 Türkiye Buğday İthalat ve İhracatı

Dünya buğday fiyatları, uygulanan gümrük vergisi oranı ve dahilde işleme rejimi (DİR) kapsamında belgelerin kullanımı, ülkemiz buğday ithalat miktarını büyük oranda etkilemektedir. Ülkemizde buğday ithalatının büyük çoğunluğu navlun ve rekabetçi fiyat avantajına bağlı olarak Rusya Federasyonu, Kazakistan ve Ukrayna'dan yapılmaktadır. Son yıllarda arpa ithalat miktarı, üretime, yurt içi kullanım miktarına uygulanan gümrük vergisi oranına ve Dahili İşlem Rejimi (DİR) kapsamında kullanılan belge sayısına bağlı olarak yıllar itibariyle değişiklik göstermektedir.

Ülkemizde her yıl belirli miktarlarda kaliteli ham maddeye duyulan ihtiyaç nedeniyle buğday ithalatı yapılmaktadır. Kaliteli buğday üretimi üzerine kaliteli tohumluk, topraktaki makro ve mikro besin elementlerinin durumu, sulama, gübreleme, yabancı ot mücadelesi, hastalık ve zararlılar gibi üretim tekniklerinde yapılan hatalar özellikle makarnalık buğdayda kalitenin düşmesine sebep olmaktadır. Ülkemiz kaynaklarının en iyi şekilde değerlendirilmesi ve kendi üreticimizin kazanması bakımından sanayinin ihtiyaç duyduğu kaliteli buğdayın yurt içinde üretiminin teşvik edilmesi gerekmektedir. TMO, yüksek proteinli ve kaliteli hammadde de gerek fiyatta uygunluk ve istikrarı, gerekse de her an kaliteli hammaddenin bulunabilirliğini sağlamak amacıyla DİR kapsamında buğday ithalatı yapmaktadır. Bu politika devam ettiği takdirde dünya fiyatları ile büyük fiyat farkı olmayan kaliteli hammaddeyi sanayicimiz iç piyasadan istediğinde kolayca temin yönüne gidecek, böylece döviz kaybı da önlenmiş olacaktır.

Tablo 111. Türkiye'nin Buğday Dış Ticareti

Yıllar	Üretim (Ton)	İthalat (Ton)	İhracat (Ton)
2011	21.800.000	4.754.682	5.233
2012	20.100.000	3.719.174	116.079
2013	22.050.000	4.053.001	275.132
2014	19.000.000	5.285.441	68.577

Kaynak: TUİK

Tablo 112. Buğday Dış Ticareti Değerleri (Bin Dolar)

Yıllar	İthalat Değer	İhracat Değer
2011	1.623.088	2.575
2012	1.126.179	34.246
2013	1.289.438	79.321
2014	1.546.035	35.365

Kaynak; TUİK

Ülkemizde, buğday ihracatı, üretim miktarı ve ürün kalitesiyle yakından ilgilidir. Üretim miktarın büyük ölçüde iklim koşullarına bağlı olması nedeniyle ihracatta yıldan yıla dalgalanmalar görülmektedir. 1995 yılına kadar ülkemizden buğday ihracatını sadece TMO

yapmaktaydı günümüzde serbest piyasa ekonomisi koşullarında özel sektör tarafından da buğday ihracatı yapılmaktadır. Türkiye buğday yanında önemli miktarlarda un, makarna, bulgur ve diğer buğday mamulleri ihraç eden bir ülkedir. Özellikle un ve makarna ihracatında dünyada önemli bir yere sahiptir.

Tablo 113. Türkiye Un İhracat Rakamları

Yıllar	Miktar (Ton)	Değer (1000$)
2011	2.062.485	933.434
2012	2.049.986	870.293
2013	2.170.686	962.121
2014	2.236.260	949.528

Kaynak: TUİK

Buğdayda ihracatımız az görünmekle birlikte un ihracatındaki artış oldukça sevindirici görünmektedir.

6.1.1.1.5.2 Fiyat Analizleri
Dünya Fiyatları

Tablo 114. ABD 2HRW Buğday Fiyatları(FOB Dolar/Ton)

Yıl	1. Ay	2. Ay	3. Ay	4. Ay	5. Ay	6. Ay	7. Ay	8. Ay	9. Ay	10. Ay	11. Ay	12. Ay
2009	255	241	244	244	267	268	251	217	202	215	231	221
2010	218	214	211	206	200	191	218	279	308	297	299	326
2011	348	370	339	363	364	341	305	333	325	301	295	289
2012	298	300	297	281	282	294	355	362	372	376	375	360
2013	349	335	324	321	330	322	312	321	313	337	320	305

Kaynak: TMO

Tablo 115. Fransız Ekmeklik Buğday Fiyatları(FOB Dolar/Ton)

Yıl	1. Ay	2. Ay	3. Ay	4. Ay	5. Ay	6. Ay	7. Ay	8. Ay	9. Ay	10. Ay	11. Ay	12. Ay
2009	194	188	182	187	207	209	192	188	183	189	195	189
2010	182	171	166	174	174	174	212	282	304	298	304	317
2011	351	369	338	364	359	335	283	291	283	261	255	244
2012	264	285	289	287	281	283	313	326	341	342	352	347
2013	341	333	321	327	308	286	254	251	254	275	280	291

Kaynak: TMO

Tablo 116. Fransız Durum Buğday Fiyatları(FOB Dolar/Ton)

Yıl	1. Ay	2. Ay	3. Ay	4. Ay	5. Ay	6. Ay	7. Ay	8. Ay	9. Ay	10. Ay	11. Ay	12. Ay
2009	267	275	252	266	284	346	342	320	286	264	259	256
2010	241	218	219	227	232	230	267	301	321	343	339	350
2011	437	448	419	413	409	498	497	479	469	448	437	407
2012	385	373	363	373	356	339	357	400	406	403	402	407
2013	385	370	356	355	355	360	356	364	349	338	340	359

Kaynak: TMO

2010 yılında yaşanan kuraklık ve tarım alanlarında görülen yangınlar sonrasında Rusya tarafından 12 aylık süre boyunca hububat ihracatını yasaklamıştır. Bu durum, dünya buğday piyasalarında dalgalanmalara sebep olmuştur. Rusya'nın buğday ihracatını yasaklama kararının da etkisiyle bir ay içinde dünya buğday fiyatlarında %20'lere varan artışlar yaşanmıştır. Ukrayna'da 31 Mart 2011 tarihine kadar hububat ürünlerinde kota uygulaması yapılmıştır. AB, ABD ve Avusturalya'da buğday kalitesini etkileyen sorunlar yaşanmıştır.

Dünyada yaşanan bu olumsuzluklar neticesinde, 2010 yazı ve sonbaharında dünya buğday fiyatlarında ani yükselişler görülmüştür. 2010-11 dönemi hasat başlangıcında ortalama fiyat 191 Dolar/Ton olan ABD 2 HRW buğdayı, 2011 yılının Şubat ayında 370 dolar/ ton' a yükselmiştir. 2010-11 dönemi hasat başlangıcında ortalama fiyat 174 dolar/ ton olan Fransız ekmeklik buğdayı, 369 dolar/ton a çıkmıştır. Fransız durum buğdayı ise aynı dönemlerde 230 dolar/ton dan 448 dolar/ton a yükselmiştir.

1 Temmuz 2011 tarihinde Rusya ihracat yasağını kaldıracağını açıklamış, Kazakistan, Rusya ve Ukraynanın buğday üretimlerinde 2011 yılınla önemli artışlar yaşanmıştır. Bu durum dünya fiyatlarının düşmesine sebep olmuştur. 2011 Aralık ayında, ABD 2 HRW buğday fiyatı 289 dolar/ton'a, Fransız durum buğdayı 407 dolar/ton'a Fransız ekmeklik buğdayı ortalama da 244 dolar/ton a düşmüştür.

2012 yılında özellikle Rusya, Ukrayna, Kazakistan, Avustralya ve Arjantinde yaşanan kuraklık nedeniyle görülen üretim düşüşlerinden dolayı, dünya buğday üretiminin bir önceki yıla göre yaklaşık % 6 oranında düşmüş, hasat sonrası buğday fiyatları artmıştır. 2012 yılı haziran ayı ortalaması 294 dolar/ ton iken ekim ayına kadar 376 dolar/ ton'a yükseşmiş ve aralık ayına kadar tekrar düşüşe geçerek 360 dolar/ ton olmuştur. Fransız durum buğdayının fiyatı, haziran ayında 339 dolar/ ton iken aralik ayına kadar 407 dolar/ ton'a çıkmıştır. Fransız ekmeklik buğday fiyatı, haziranm ayında 283 dolar/ ton iken kasım ayında 352 ton / dolara kadar çıkmış aralık ayında düşüşe çerek 347 dolar/ ton'a düşmüştür.

2013 yılında dünya buğday üretimi, artan ekiliş alanları ve verime bağlı olarak % 8,2 oranında yükselmesi nedeniyle fiyatlarda düşüşler görülmüştür. ABD 2 HRW buğday fiyatı ocak ayı ortalamasına 349 dolar/ ton iken aralık ayı ortalaması 305 dolar/tona düşmütür. Fransız durum buğdayı fiyatı aynı tarihler arasında 385 dolar/ton dan 359 dolar/ ton'a, Fransiz ekmeklil buğday fiyatı ise 341 dolar/ton'dan 291 dolar/ton'a düşmüştür.

İç Piyasa Fiyatları

Tablo 117. Buğday Maliyet Ve Ürün Fiyatlarının Enflasyonla Karşılaştırılması

	MALİYET		FİYAT		ENFLASYON	
Yılllar	*Değişim%	Endeks	**Değişim%	Endeks	*** Değişim %	Endeks
2010	2	100	10	100	8,5	100
2011	4,8	104,8	10	110	6,7	106,7
2012	9,2	114,5	9,9	120,9	8,9	116,3
2013	7,0	122,5	8,3	130,9	7,2	124,7
2014	11,8	137,0	-	-	9,0	136,0

*Maliyetteki % Değişim TZOB Maliyetine göre Hesaplanmıştır

** TMO' nun Ekmeklik Buğday Alım fiyatıdır. (2014 Yılında Müdahale Alım Fiyatı Açıklanmamıştır.

*** TUIK Enlasyon Rakamları Baz Alınmıştır.

Son dört yıllık dönemde buğday maliyetindeki ortalama artışın, fiyat ve enflasyon artışından daha az olduğu görülmektedir.

6.1.1.1.6. Sonuç ve Öneriler

Ülkemiz üreticisinin büyük bir kısmı hububat üreticisiyken, nüfusumuzun tamamının tüketici olduğu gerçeğiyle hububat dolayısıyla da buğday stratejik bir öneme sahiptir.

Türkiye üreticilerinin önemli bir kısmını ilgilendiren hububatta, bu yeni yapılanmalar çerçevesinde üreticilerin gelir istikrarını koruyacak, tarımsal yapısına uygun bir piyasa düzenini kurmak zorundadır.

Buğday özelinde ülkemizde tarım sektörü, bu güne kadar yüksek gümrük vergileriyle korumak zorunda olduğumuz dolaysıyla dünya fiyatlarının iç piyasaya çok fazla yansımadığı bir sektördü. Artık dünya'da tarımsal ürünler en önemli yatırım araçları arasında sayılmaktadır. Öyle görünüyor ülkelerinde tüketim alışkanlıklarının değişmesi sonucu taleplerin artması ve bioyakıtlara olan talep, önümüzdeki yıllarda tarımsal ürünlerin dünya pazarlarında oldukça etkili olacağını göstermektedir.

Ülkemizin üretim potansiyelini kullanarak amacımız yurt içi tüketimi karşılamak değil, gelişen dünya tarım ürünleri pazarından daha fazla pay almak olmalıdır.

Türkiye üretimi artırma yönünde bir an önce tedbirlerini almalıdır. Kaliteli buğdayda dışa bağımlılıktan kurtulmamız gerekmektedir.

Görüldüğü üzere dışarıda ucuz üretmeyelim zihniyetinde olanlar için şunu hatırlatmak gerekir ki artık dünyada da pahalı, daha önemlisi değişen ve gelişen bir pazar var, Türkiye üretim kapasitesiyle bu pazarda yerini almalıdır. Aksi halde gıdaya erişim bile çok yüksek maliyetlere sebep olacaktır.

Dünya'da özellikle büyük sermayenin ilgi duyduğu tarımsal ürün pazarlarında, Türkiye yerini alt yapı sorunlarını tamamlamış tarım sektörü ve örgütlü bir çiftçiyle yer almalıdır.

Sonuç olarak Türkiye buğday üretimini artırmalıdır ve özellikle kaliteli buğday üretimini artırmalıdır;

Türkiye buğday üretim potansiyelini iyi değerlendirmek üzere üreticilerin gelir istikrarını koruyacak, tarımsal yapısına uygun bir piyasa düzenini oluşturmak zorundadır.

Destekleme sisteminde destekler maliyeti azaltıcı yönde ağırlık kazanmalıdır. Sertifikalı tohumluk kullanımı daha fazla yaygınlaştırılmalıdır. Kurağa dayanıklı tohum çeşitlerinin üretim ve dağıtımı sağlanmalıdır.

Kuraklık riski ve bazı değerlendirmelere göre bölgemizin tarımsal kuraklık periyoduna girebileceği düşünüldüğünde tarımsal sulama konusu büyük önem arz etmektedir. Üreticilerimizin suyu bilinçli kullanması için çiftçi eğitimleri verilmeli ve dekara verilecek su miktarını belirlenerek gereğinden fazla ya da gereğinden az su verilmesinin önüne geçilmedir.

Ayrıca çölleşme söz konusu olan bölgelerde, yer altı sularını korumak için üretici kuraklığa dayanıklı kültür bitkileri tarımına teşvik edilmelidir. Modern sulama yöntemlerinin (yağmurlama, damla) kullanılabileceği potansiyel tarım arazileri belirlenmeli ve modern sulama yöntemine uygun mevcut sulama tesislerinin teknik ve ekonomik imkanlar çerçevesinde dönüşümünü sağlanmalıdır. Ayrıca üreticilerimiz modern sulama sistemlerini kullanabilmeleri için teşvik ve hibeler artırılarak devam ettirilmelidir. Bitkinin ihtiyacı olan suyu ihtiyacı olduğu dönemde sağlamak üretimin önemli bir teminatıdır.

Sonuç olarak son yıllarda dünyadaki gelişmeler buğdayın ne kadar stratejik bir ürün olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Ülkemizde buğday ekim alanları 2000 yılından sonra azalmaya başlamış ve buğday ekim alanları 9,4 milyon hektardan 7,9 milyon hektara gerilemiştir. Ülkemizde buğday ekim alanlarının yeniden 9,4 milyon hektara ulaşması halinde bugünkü verimle üretim rakamımız 25-26 milyon tona ulaşacaktır. Sertifikalı tohumluk kullanımının yaygınlaşması, zamanında ve yeterli girdi kullanımıyla üretim rakamımız %10 daha artırma şansımız vardır. Bu üretim rakamı kendine yeterliliğin dışında buğdayda ihracatçı bir ülke konumuna gelmemizi sağlar. Böylelikle dünyada gittikçe sıklaşan emtia piyasalarındaki krizleri fırsata dönüştürebilir.

6.1.1.2. Arpa

Dünyada tahıl üretimi içerisinde dördüncü olan arpa, ülkemizde ise buğdaydan sonra ikinci sıradadır. Buğdaygiller familyasından gelen arpa, tek yıllık uzun gün bitkisi olup değişik gün uzunluklarına da uyum sağlayabilmektedir.

Dünya ekonomisinde olduğu kadar ülkemiz ekonomisinin de temelini oluşturan tahıllar içerisinde yer alan arpa, hayvansal üretim faaliyetinde yem rasyonlarına doğrudan katılarak tüketebilme özelliğine sahiptir. Arpanın insan beslenmesinde doğrudan kullanımı çok azdır.

Kültüre alınmış arpalar iki sıralı ve altı sıralı olarak sınıflandırılmaktadır. Fazla soğuk ve fazla sıcak olmayan, nispi nemi yüksek olan yerlerde iyi gelişen arpa, sıcaklığın 0^0C nin altına düşmediği ve 18-20^0C nin üzerine çıkmadığı, nispi nemi yüzde 70-80 olan yerler arpa için çok uygundur. Soğuk bölgelerde iki sıralı ılıman bölgelerde ise altı sıralı arpalar yetiştirilmektedir.

6.1.1.2.1. Dünya Arpa Üretimi, Tüketimi ve Stoklar

Tablo 118. Yıllara Göre Dünya Arpa üretim, tüketim ve stok miktarları

Yıllar	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
Üretim	122,4	134	129	145
Tüketim	135,9	135	133	141
Stok	27,1	26	22	26

Kaynak: IGC, 26 Şubat 2015

Dünya arpa üretimimin uzun yıllar ortalaması 139,5 milyon ton olup tüketimin ise 139,8 milyon ton civarındadır. Dünya arpa üretiminde uzun yıllarda yaşanan dalgalanmalar ile tüketimdeki artış ve azalışlar karşılaştırıldığında üretiminde yaşanan dalgalanmalar daha dar bir aralıktadır.

Tablo 119. Dünya Arpa Üretiminde Önemli Üretici Ülkeler (Milyon Ton)

Ülkeler	2010	2011	2012	2013
Avrupa Birliği	53,3	51,9	55	59,9
Rusya	8,3	16,9	13,9	15,3
Ukrayna	8,4	9	6,9	7,5
Kanada	7,6	7,7	8	10,2
Türkiye	7,2	7,6	7,1	7,9
ABD	3,9	3,3	4,7	4,6
Avustralya	7,2	7,9	8,2	7,4
Diğer	27,7	28,6	29,2	31,1
DÜNYA	123,6	132,9	133	143,9

Kaynak: FAOSTAT 2013

FAOSTAT verilerine göre arpa üretimi 2010 yılında 123,6 milyon ton, 2011 yılında 132,9 milyon ton, 2012 yılında 133 milyon ton ve 2013 yılında 143,9 milyon ton olmuştur. 2010 ve 2012 dönemlerinde olumsuz hava şartlarına bağlı olarak verimin düşmesi ve arpa ekim alanlarının azalmasıyla üretim son 6 yılın en alt sevilerine düşmüştür.

2013 yılında arpa üretimi toplam ekim alanının düşmesine rağmen verim rekor seviyede olmuş ve üretim bir önceki yıla göre yüzde 8,1 oranında artış sağlayarak yaklaşık 144 milyon ton olmuştur.

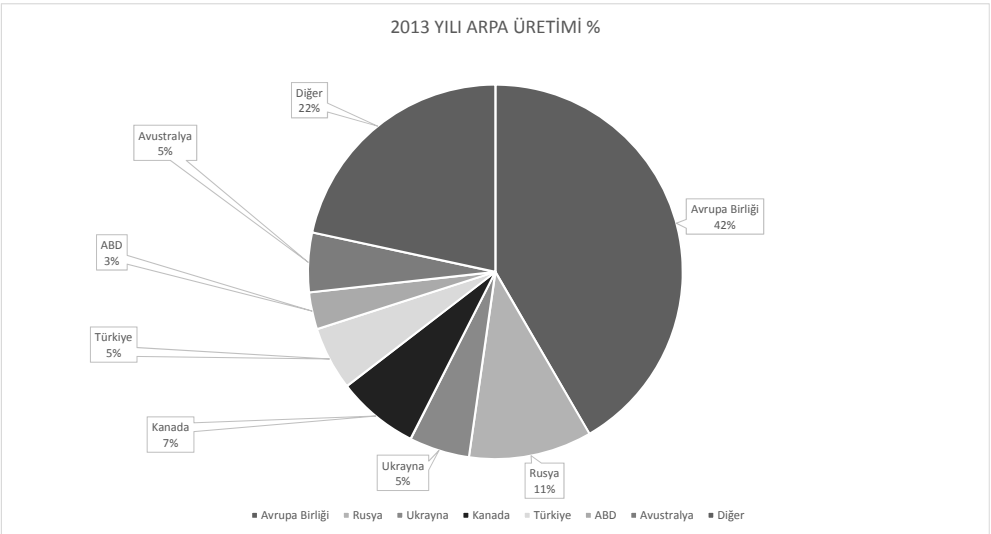

6.1.1.2.2. Türkiye'de Arpa Üretim, Tüketim, İthalat, İhracat

Ülkemizde her bölgede üretimi yapılan arpa, tarla ürünleri içerisinde ekim alanı ve üretim miktarı bakımından ikinci sıradadır.

Özellikle İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, arpa üretiminde önemeli iki bölgedir. Son 8 yıla bakıldığında arpa ekim alanlarının ortalaması 2,9 milyon ha olup, üretim ise 7,06 milyon ton civarındadır.

Tablo 120. Türkiye Arpa Ekim Alanı, Üretim ve Verimi

Yıllar	Ekim Alanı (Bin Ha)	Üretim (Bin Ton)	Verim (Ton/Ha)
2007	3.428	7.306	2,42
2008	2.950	5.900	2,17
2009	3.010	7.300	2,45
2010	3.400	7.250	2,41
2011	2.869	7.600	2,66
2012	2.749	7.100	2,58
2013	2.721	7.900	2,91
2014	2.787	6.300	2,27

Kaynak: TUIK

Türkiye'nin Arpa Tüketimi

Ülkemizde arpa üretimimiz tüketimimizi karşılamakta ancak bazı yıllar yaşanan kuraklık ve kalite sorun u nedeniyle ithalat yapılmaktadır. 2012/13 dönemi arpa tüketim miktarı 7 milyon ton civarında olup bunun yaklaşık 6 milyon tonu yemlik olarak kullanılmıştır.

Tablo 121. Arpa Tüketimimiz

Yıllar	Yurt içi Kullanım (Ton)	Gıda Olarak Tüketim (Ton)	Tohumluk Kullanım (Ton)	Yemlik Kullanım (Ton)	Endüstriyel Kullanım (Ton)	Kayıplar (Ton)	Stok Değişimi (Ton)	Yeterlilik Derecesi (%)
2009/10	5.622.113	68.620	602.000	4.556.902	223.041	171.550	529.534	122,05
2010/11	6.510.144	68.150	608.000	5.440.443	223.176	170.375	319.055	104,68
2011/12	7.035.510	71.440	573.767	5.994.934	216.769	178.600	18.028	101,5
2012/13	7.270.250	66.740	549.753	6.243.686	243.221	166.850	-306.770	91,8

Kaynak: TUIK

Tablo 122. Arpa İthalat, İhracat ve Değerleri

Yıllar	İthalat			İhracat		
	Miktar (Ton)	Değer (Bin $)	Ort. Fiyat ($/Ton)	Miktar (Ton)	Değer (Bin $)	Ort. Fiyat ($/Ton)
2011	36.132	13.693	379	3.221	1.047	325
2012	76.319	26.706	350	100.771	26.415	262
2013	256.812	85.782	334	110	54	491
2014	675.993	164.189	243	13.998	6.411	458

Kaynak: TUIK

Ülkemizin arpa ithalat ve ihracat miktar ve değerlerine ilişkin bilgiler üst tabladan da anlaşılacağı üzere, son dört yılda ithalat miktarımız sürekli artmış, 2011 yılında 36.132 ton, 2012 yılında 76.319 ton, 2013 yılında 256.812 ton ve 2014 yılında 675.993 ton olmuştur. 2012 yılında bir önceki yıla göre ithalat artış oranı % 112, 2013 yılında bir önceki yıla göre artış oranı % 236, 214 yılında bir önceki yıla göre artış oranı % 163 olmuştur.

Arpa ihracatımız ise 2011 yılında 3.221 ton, 2012 yılında 100.771 ton, 2013 yılında 110 ton ve 2014 yılında 13.998 ton olmuştur.

KAYNAKLAR
1. TMMOB, Ziraat Mühendisleri Odası, Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi.
2. TZOB 2007-2010 Zirai ve İktisadi Raporu,
3. TMO, 2013 Sektör Raporu,
4. TMO, 2013 Hububat Raporu
5. www.fao.org
6. www.tuik.gov.tr
7. www.tarim.gov.tr

6.1.1.3. Mısır

Mısır, gerek besin maddesi olarak gerekse glikoz, nişasta, yağ ve yem sanayinin ham maddesi olarak kullanılan önemli bir üründür. Ülkemizde üretilen mısırın tamamına yakını yurtiçinde tüketilmektedir. İçinde bulundurduğu zengin besin maddesi nedeniyle insan ve hayvan beslenmesinde büyük değer taşımaktadır.

Dünya mısır üretiminin değerlendirmesi yapıldığında, yaklaşık 177 milyon hektar alanda, 980 milyon ton mısır üretimi yapıldığı görülmektedir. Ortalama mısır verimi ise dekara 550 kg'dır. Dünya mısır üretimi yıldan yıla artarak 2014 yılında 980 milyon tona ulaşmış ve 2005/06 yılına oranla yüzde40 oranında artmıştır.

6.1.1.3.1. Dünya Mısır Üretim ve Tüketimi

Tablo 123. Dünya Mısır üretim ve tüketim miktarları

Yıllar	Ekilen Alan (Ha)	Üretim (Ton)	Verim (ton/ha)
2005/06	145.400.000	700.700.000	4,8
2006/07	150.300.000	716.600.000	4,8
2007/08	160.400.000	795.500.000	5,0
2008/09	158.700.000	800.900.000	5,0
2009/10	158.700.000	825.600.000	5,2
2010/11	164.600.000	835.900.000	5,1
2011/12	172.200.000	889.300.000	5,2
2012/13	177,200.000	868.807.000	4,9
2013/14	178.000.000	984.400.000	5,5
2014/15	176.800.000	980.963.000	5,5

Kaynak: FAS USDA

Mısır üretiminde dünyada önde gelen ülkeler ABD, Çin, Brezilya, AB(27), Meksika ve Hindistan'dır. 2012/13 yılında dünya mısır üretiminin yüzde32'sini ABD, yüzde24'ünü Çin gerçekleştirmiştir. Türkiye ise dünya mısır üretiminden yüzde0,5 oranında pay almaktadır.

Dünya mısır üretiminin yüzde56'sını karşılayan ABD ve Çin ekim alanı olarak değerlendirildiğinde ise toplam ekim alanının yüzde20'sini karşılamaktadır. Özellikle ABD'nin 4,9 ton olan dünya verim ortalamasının üzerinde üretim yapması, dünya üretiminden yüzde32 oranında pay almasına sebep olmaktadır.

Mısır üretiminde birinci sırada yer alan ABD 35 Milyon hektar alanda 274 milyon ton üretim yapmaktadır. ABD'nin mısır verimi ise hektara ortalama 10 ton iken 2012 yılında 8 tona gerilemiştir.

Tablo 124. Dünya Mısır Üretiminde önde Gelen Ülkelerin Üretim Durumu (Ton)

Ülkeler	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
ABD	316.165.000	313.949.000	273.832.000	353.715.000	352.060.000
Çin	177.245.000	192.780.000	205.614.000	218.490.000	222.000.000
Brezilya	57.400.000	73.000.000	81.500.000	78.000.000	74.000.000
EU 27	58.265.000	68.118.000	58.866.000	64.573.000	65.642.000
Arjantin	25.200.000	21.000.000	27.000.000	24.000.000	26.000.000
Meksika	21.058.000	18.726.000	21.591.000	21.900.000	22.500.000
Hindistan	21.730.000	21.760.000	22.260.000	24.190.000	22.000.000
Dünya	835.900.000	889.300.000	868.807.000	984.400.000	980.963.000

Kaynak. USDA

Dünya üretiminden yüzde0,5 oranında pay alan ülkemizde, mısır verimi 2013 yılında dekara 894 kg ile dünya ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Üretimin yoğun olarak yapıldığı Akdeniz, Güneydoğu Anadolu ve Marmara Bölgesinde verim miktarı ortalama 1.000 kg'ın üzerinde gerçekleşmekte, dünya ortalamasının oldukça üzerine çıkmaktadır.

Dünya Mısır Tüketimi

Dünyada mısır başta yem ve biyoetanol sanayi olmak üzere, nişasta ve nişasta bazlı şekerler sanayi, bitkisel yağ sanayi, mısır ekmeği yapımı, taze tüketim, cips ve çerez olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, sap ve yaprakları endüstride, kağıt, karton, dolgu maddesi ve ambalaj olarak değerlendirilmektedir.

Gerek besin maddesi olarak gerekse glikoz, nişasta, yağ, biyoetanol ve yem sanayinin ham maddesi olarak kullanılan mısırın dünya tüketimi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

2014/15 üretim yılı Temmuz ayı tahminlerine göre dünya mısır üretimi 980 milyon ton, dünya mısır tüketimi ise 966 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 125. Dünya Mısır İç Tüketimi Ve Önemli Tüketici Ülkeler (Bin Ton)

ÜLKELER	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
ABD	285.123	279.035	263.641	295.543	295.542
Çin	180.000	188.000	200.000	212.000	222.000
EU 27	64.900	69.500	69.600	76.000	76.500
Brezilya	49.500	50.500	52.500	55.000	56.500
Meksika	29.500	29.000	27.000	31.500	32.750
Hindistan	18.100	17.200	17.500	19.500	20.300
Kanada	11.761	11.636	11.605	12.200	12.200
Mısır	12.500	11.700	11.700	12.000	12.200
Dünya	852.448	884.816	865.219	949.227	966.328

Kaynak: USDA

Dünya mısır tüketimine ait veriler incelendiğinde, dünya üretiminde ilk sırada yer alan ABD'nin tüketimde de yüzde31 pay alarak ilk sırada yer aldığı görülmektedir. ABD'yi yüzde 23 pay ile Çin izlemektedir.

ABD'de hayvancılığın, biyoetanol ve mısır sanayinin gelişmiş olması, tüketimin de fazla olmasını sağlamaktadır.

Dünya mısır ticareti 2013/14 üretim yılında 122 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2013/14 yılında dünya mısır ihracatının yüzde 62'si ABD, Arjantin, Brezilya tarafından gerçekleştirilmiştir. ABD 2012 yılına kadar dünya mısır ihracatının ortalama yüzde 50'sini gerçekleştirirken 2012 yılında ABD'nin düşen verim miktarı nedeniyle üretim azalmış, ihracat da gerilemiştir. 2013 yılında ise ABD dünya mısır ihracatından yüzde 40 oranında pay almıştır.

2014/15 üretim sezonunda ise Ağustos ayı verilerine göre dünya mısır ticaretinin 117 milyon ton olması beklenmektedir. Bu üretim sezonunda dünya mısır ihracatının yüzde37,5'ini ABD'nin, yüzde18,8'ini Brezilya'nın, yüzde 13,6'sını Afrika'nın, yüzde 12,8'ini ise Arjantin'in yapması tahmin edilmektedir.

2014/15 üretim sezonunda, dünya mısır ithalatının ise, yüzde13,6'sını Japonya'nın, yüzde9,4'ünüAB ülkelerinin, yüzde9,3'ünü Meksika'nın yapması beklenmektedir. USDA verilerine göre, 2013/14 üretim sezonunda Türkiye'nin ithalat rakamı 1,2 milyon ton olarak görülürken, 2014/15 sezonunda ithalatın 2,5 milyon ton olarak gerçekleşmesi tahmin edilmektedir. Bu verilere göre Türkiye mısır ithalatının bir yılda yüzde48 oranında artması beklenmektedir.

6.1.1.3.2. Türkiye Mısır Üretimi ve Tüketimi

Mısır ülkemizde başta Akdeniz Bölgesi olmak üzere tüm bölgelerimizde yetiştirilmektedir. Toplam hububat üretiminden yüzde 18,2 oranında pay alan mısır, buğday ve arpadan sonra üretim miktarı bakımından üçüncü sırada yer almaktadır.

Ülkemizde 1980 yılında 583 bin hektar alanda mısır üretimi gerçekleştirilirken ekim alanlarında yıldan yıla artış ve azalışlar gerçekleşmiş, ekim alanı en fazla 2013 yılında 660 bin hektara ulaşmıştır. 2014 yılında ise 658 bin hektara gerilemiştir.

Mısır üretiminde önemli gelişme verim artışında gerçekleşmiştir. 1980 yılında 212 kg/da olan mısır verimi, 2014 yılında 903 kg/da kadar çıkmıştır. Türkiye ortalama mısır verimi geçmiş yıllarda dünya ortalamasının altında gerçekleşirken, son yıllarda dünya verim ortalamasının üzerine çıkmıştır. Ülkemizde üretimin yoğunlaştığı Akdeniz ve Marmara Bölgesinde ortalama verim 10 ton/ha üzerine çıkarak dünya ortalamasının iki katını geçmektedir.

Verim artışı son yıllarda ülkemizde tohumluk üretiminde sağlanan başarıdan kaynaklanmaktadır. İlk yıllarda az sayıda melez mısır çeşidi ile üretim yapılırken, günümüzde tüm bölgelerimizin özelliklerine uygun çok sayıda melez mısır çeşidi ile üretim yapılmaktadır.

2014 yılında 5,95 milyon ton olarak gerçekleşen üretim rakamı, 1990 yılında 2,1 milyon ton olan mısır üretiminin üç katına ulaşmıştır. Birçok sektörde kullanılan mısırda üretim artışının sağlanması oldukça sevindirici olmakla birlikte, bu üretim rakamının daha da artırılması gerekmektedir.

2013 yılı üretim rakamlarına göre birinci sırada olan Akdeniz Bölgesi toplam üretimden yüzde 34 oranında pay almaktadır. Bu bölgeyi yüzde 27,6 oranında Güneydoğu Anadolu, yüzde 14 oranında pay ile Ege Bölgesi, yüzde 10,5 oranında aldığı pay ile Marmara Bölgesi izlemektedir.

Tablo 126. Türkiye Mısır Üretim Rakamları

Yıllar	Ekim alanı (Ha)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/da)
1980	583.000	1.240.000	212
1985	567.000	1.900.000	335
1990	515.000	2.100.000	407
2005	600.000	4.200.000	700
2006	536.000	3.811.000	711
2007	517.000	3.535.000	683
2008	595.000	4.274.000	718
2009	592.000	4.250.000	718
2010	594.000	4.310.000	726
2011	589.000	4.200.000	713
2012	622.609	4.600.000	739
2013	660.000	5.900.000	894
2014	658.645	5.950.000	903

Kaynak: TUİK

Son yıllarda ikinci ürün yetiştiriciliğinin artması ile birlikte ekolojik olarak ikinci ürün yetiştiriciliğine uygun olan Akdeniz, Güneydoğu Anadolu ve Ege Bölgesinde mısır üretimi de artmıştır. Özellikle GAP projesinin sulanabilir tarım alanlarını arttırması ile birlikte Güneydoğu Anadolu Bölgesi mısır üretiminde büyük bir potansiyele sahip olmuştur.

Türkiye Mısır Tüketimi

Ülkemizde mısırın önemli bir bölümü yem sanayinde kullanılmasına rağmen kullanım alanı oldukça geniştir. Nişasta ve nişasta bazlı şekerler sanayi, bitkisel yağ sanayi, biyoyakıt sanayi, mısır ekmeği yapımı, taze tüketim, cips ve çerez olarak kullanılmaktadır. Mısır ayrıca, sap ve yaprakları endüstride kağıt, karton, dolgu maddesi ve ambalaj olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 127. Türkiye Mısır Talebi

Yıllar	Yurt İçi Kullanım (Ton)
2007/08	4.210.987
2008/09	5.187.487
2009/10	5.150.000
2010/11	5.250.000
2011/12	5.112.472
2012/13	5.757.400
2013/14*	6.546.000

Kaynak: TUİK *:TMO tahmini

Mısır üretiminin son yıllarda artmasına paralel olarak mısır tüketimi de artış göstermektedir. 2000/01 üretim yılında 3 milyon ton olan yurtiçi mısır kullanımı 2012/13 üretim yılında 5.75 milyon tona ulaşmıştır. Yıllara göre değişmekle birlikte 2012 yılında Türkiye mısır üretiminin yüzde 87'si yem sanayi tarafından kullanılmıştır.

Ülkemizde mısır üretimi uzun yıllar tüketimi karşılayamamış, ihtiyaç ithalatla karşılanmıştır. Son yıllarda üretim alanlarındaki artışın da etkisiyle artan üretim miktarına bağlı olarak mısırda ithalat azalmıştır.

Tablo 128. Ülkemiz Mısır Tüketimi Sektörel Dağılımı (Ton)

Kullanım Alanı	2012/13
Yem Tüketimi	3.997.952
Tüketim (NBŞ, nişasta, mahalli tük)	1.439.853
Tohumluk	15.565
Endüstriyel	170.170
Üretim Kayıpları	133.860
Toplam	**5.757.400**

Kaynak:TUİK

Mısır ithalatımız özellikle üretimin az olduğu 2002, 2003 ve 2004 yıllarında önemli oranda artış göstermiştir. Mısır üretiminde gerçekleşen artışa paralel olarak mısır ithalatı da 2005 ve 2006 yılında azalmıştır. Ancak 2007 yılında ekim alanlarında görülen azalma ve kuraklığa bağlı olarak azalan üretim ve mısır tüketimindeki hızlı artış sebebiyle mısır ithalatı tekrar 1 milyon tonun üzerine çıkmıştır. 2008 ve 2009 yıllarında üretim miktarının ihtiyacı karşılaması ile 2009 ve 2010 yılında ithalat miktarı gerilemiştir. 2013 ile 2014 yıllarında ise üretim miktarları artmasına rağmen mısır ithalat rakamları oldukça yüksek gerçekleşmiştir.

Tablo 129. Türkiye Mısır İthalat Rakamları

Yıllar	İthalat Miktarı (Ton)	İthalat Değeri (1000$)
2002	1.179.937	133.754
2003	1.818.458	276.182
2004	1.049.744	190.477
2005	218.059	47.335
2006	30.579	12.702
2007	1.128.456	269.337
2008	1.151.407	381.938
2009	485.130	135.136
2010	452.362	124.157
2011	381.292	136.119
2012	807.480	245.918
2013	1.548.133	473.137
2014	1.423.594	350.247

Kaynak: TUİK Not:1005 GTİP tamamı alınmıştır.

Türkiye her yıl yoğun olarak ABD'den tüketim amaçlı mısır ithalatı gerçekleştirilmektedir. Ülkemiz ABD'den 2012 yılında 124 ton gerçekleştirmişken, 2013 ve 2014 yıllarında hemen hemen hiç ithalat yapılmamıştır. GDO'lu mısır üretiminin en fazla gerçekleştirildiği ABD'den ithalatın yapılmaması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. 2014 yılında tüketim amaçlı (Tohumluk hariç) mısır ithalatı en fazla Rusya Federasyonundan yapılmıştır. 2014 yılında gerçekleştirilen toplam 1.423.594 ton ithalatın 909.517 tonu bu ülkeden yapılmıştır. Ayrıca 2014 yılında, toplam ithalatın yüzde 98,2'si, Romanya, Sırbistan, Bulgaristan, Bosna Hersek ve Moldova'dan yapılmıştır.

6.1.1.3.3. Türkiye Mısır Destekleme Sistemi

Üreticilerin kullandıkları mazot ve gübre masrafının azaltılması amacıyla 2005 yılından itibaren mısır üretimi desteklenmeye başlanmıştır.

2005 yılında 2,40 TL/da olarak başlatılan mazot desteği 10 yıl içerisinde yüzde91,7 oranında artmıştır. Gübre desteği ise 2005 yılında 1,6 TL/da olarak başlatılmış, 2014 yılına kadar artış yüzde275 olarak gerçekleşerek 6 TL/da'a ulaşmıştır.

2004 yılına kadar 5 üründe uygulanan prim desteğine, 2004 yılı ürününe verilmek üzere dane mısır da eklenmiştir. 2004 yılında 2,5 kr/kg olarak başlatılan prim miktarı 2007 yılında 2 kr/kg'a düşürülmüş, 2009 yılında 4 kr/kg çıkarılan destek tutarı halen aynı tutarda devam etmektedir.

Tablo 130. Yıllar itibariyle Mısır Üretimine Uygulanan Destekler

Yıllar	Prim Miktarı (Kr/Kg)	Artış (%)	Mazot Desteği (TL/da)	Artış (%)	Gübre Desteği (TL/da)	Artış (%)
2004	2,5	-	-	-	-	-
2005	5,0	100	2,40	-	1,6	-
2006	6,7	34	2,88	20	2,13	33
2007	2,0	-70	2,88	0	2,13	0
2008	3,6	80	2,925	1,5	3,825	79,5
2009	4,0	12	3,25	11	4,25	11
2010	4,0	0	3,25	0	4,25	0
2011	4,0	0	3,75	15	4,75	11
2012	4,0	0	4,0	6,7	5,0	5,2
2013	4,0	0	4,3	7,5	5,5	10
2014	4,0	0	4,6	7,0	6,0	9,1

KAYNAK:TKB

6.1.1.3.4. Mısır Fiyatları

Mısır, uzun yıllar devlet destekleme alımları kapsamında olup, alım fiyatları Bakanlar Kurulunca belirlenerek Resmi Gazete'de ilan edilmiştir. Destekleme alımlarında alıcı kuruluş olarak TMO görevlendirilmiştir.

Destekleme alım fiyatları her yıl Bakanlar Kurulu Kararları ile açıklanarak TMO tarafından alım gerçekleştirilmiştir. Hububat politikası 2002 yılında değiştirilmiş ve TMO, 2002 yılından itibaren destekleme alımı yerine müdahale alımı yapmaya başlamıştır.

Tablo 131. Mısır Üretici Satış Fiyatları (Kr/Kg)

Yıllar	TMO Alım Fiyatı	Artış (%)
2005	26,0	-
2006	35,0	34,6
2007	40,0	14,2
2008	43,0	7,5
2009	45,0	4,6
2010	49,0	10,0
2011	54,0	10,2
2012	59,5	10,2
2013	64,0	7,5
2014*	70,4	10,0

Kaynak: TMO, 2006,2007 Adana Ticaret Borsası fiyatları *:12.08.2014 tarihli TMO günlük bülten

2006 ve 2007 yıllarında ise TMO mısır fiyatı açıklamamıştır. 2006 yılında üretim tüketim dengesi sağlanmış, yüksek gümrük vergi oranı ile ithalata sınırlama getirilmesi sonucu üretici pazarlamada fazla sorun yaşamamıştır. 2006 yılında mısır fiyatlarında yüzde35 oranında artış gerçekleştiği görülmektedir. Bu fiyat artışı 2005 yılında TMO'nun açıkladığı düşük fiyattan kaynaklanmıştır. Oysaki üretici 2006 yılında maliyetin altında ürün pazarlamıştır.

Dünyada yemlik mısır kullanımının artması ve son yıllarda biyoetanol üretiminin hızla artması dünyada mısıra olan talebin artmasına sebep olmuştur. Ayrıca, 2007, 2008 yıllarında yüksek enerji fiyatları sebebiyle biyoyakıtlara olan ilginin artması, gelir artışları, iklim değişikliği, tüketim alışkanlıklarının değişmesi gibi faktörlerin etkisiyle tarım ürünleri fiyatları ciddi oranlarda artmıştır. Fiyat artışları mısır fiyatlarına da yansımıştır. 2013 yılından itibaren ise dünya mısır fiyatları gerilemeye başlamıştır.

Tablo 132. Dünya ve Türkiye Mısır Fiyatları

Yıllar	ABD (FOB $/Ton)	Artış (%)	Türkiye (Kr/Kg)	Artış (%)
2005	99	-9,2	26,0	-21,7
2006	122	23,2	35,0	34,6
2007	169	36,8	40,0	14,2
2008	223	33,5	43,0	7,5
2009	173	-25,5	45,0	4,6
2010	197	10,2	49,0	10,0
2011	295	49,7	54,0	10,2
2012	303	2,7	59,5	10,2
2013	221	-27,0	64,0	7,5
2014*	195	-11,7	70,4	10,0

Kaynak:TMO *: TMO 12.08.2014 tarihli günlük bülten fiyatları

6.1.1.3.5. Sonuç ve Öneriler

Kullanım alanlarının fazlalığı ve özellikle son yıllarda dünyada biyoetanol üretiminde mısırın hammadde olarak kullanılması, mısıra olan ilginin artarak devam edeceğini göstermektedir.

Diğer ülkelerde üreticilerin ülkemizdeki üreticilere göre daha fazla desteklenmesi, verimlerinin yüksek oluşu ve ucuz girdi temin etmeleri dolayısıyla üretim maliyetlerinin daha az olması nedeniyle, dünya fiyatları ülkemize göre daha düşüktür. Ülkemizde mısır üreticileri dünya fiyatları ile rekabet etmekte zorlanmaktadır. İç piyasada oluşan fiyatların gerilememesi için ithalat özellikle hasat döneminde tamamen durdurulmalı, gümrük vergi oranları en yüksek seviyede tutulmalıdır.

Artan gübre ve motorin fiyatlarının masraflar içerisindeki payının azaltılması için girdi desteği artırılmalıdır.

Mısır üretimine verilen önemli desteklerden biri prim desteğidir. Prim uygulamasının amacı, üretimin yönlendirilmesi, üreticilerimizin gelir seviyesinin korunması, tarımsal üretimde sürekliliğin sağlanması, sanayici ve ihracatçıya dünya fiyatlarından mal temini ve rekabet şansı kazandırılması, sağlıklı bir piyasa oluşumunun sağlanması, spekülatif hareketlerin önlenmesi, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasıdır. Prim uygulamasının

amacına ulaşabilmesi ise ancak primlerin yeterli miktarda verilebilmesine bağlıdır. Prim miktarı belirlenirken piyasa fiyatları ile üretim maliyetine göre belirlenecek hedef fiyat arasındaki farkı karşılayacak şekilde olmasına dikkat edilmelidir.

Ülkemizde ilaç, gübre, mazot, sulama ve sulamada kullanılan elektrik gibi girdilerde fiyatların yüksek oluşu maliyeti artırmaktadır. Bu durumda, üreticilerimiz haksız bir rekabetle karşı karşıya kalmaktadır. Üreticilerimizin verimli bir şekilde üretim yapabilmeleri bakımından ucuz girdi kullanımı sağlanmalı, gübre, mazot ve elektrikteki vergi oranları indirilmelidir.

Tohumlar gerekli performans analizleri ve demonstrasyonlar yapılmadan piyasaya sürülmektedir. Bu da üretimi ve verimi olumsuz etkilemektedir. Yabancı ot, hastalık ve zararlılara dayanıklı çeşitlerin geliştirilmesine ağırlık verilmeli ve geliştirilen çeşitlerin performans denemeleri ve adaptasyon çalışmaları yapılarak sonuçları üreticilerimize aktarılmalıdır.

Mısır üretiminin artırılması için sulanan alanların genişletilmesi, bunun için de sulama yatırımlarına ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Suya fazla ihtiyaç duyması nedeniyle mısır üretim döneminde yapılan masraflar içerisinde sulamanın payı artmaktadır. Özellikle damla sulama yöntemi ile su kullanımında tasarruf önemli şekilde sağlanmaktadır. Bu nedenle mısır yetiştiriciliğinde suyun daha etkin olarak kullanıldığı yağmurlama ve damla sulama yöntemlerinin kullanımının yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

GAP bölgesinde, mısır için ön görülen üretim hedeflerine ulaşabilmek için üretim, planlı bir şekilde teşvik edilmelidir.

KAYNAKLAR
1.www.tuik.gov.tr
2.www.tarim.gov.tr
3.www.fas.usda.gov
4.TMO 2013 Hububat Raporu
5.Türkiye Ziraat Odaları Birliği “Zirai İktisadi Rapor” 2007-2010

6.1.1.4. Çeltik

Çeltik, su içinde çimlenebilen ve kökleri suda erimiş oksijenden yararlanabilen tek tahıl cinsidir. Çeltiğin Türkiye tarımı bakımından önemli bir yönü de, tuzlu ve alkali arazilerde yetiştirilmesi ve hatta bu tip arazilerin ıslahında etkili olmasıdır. Ayrıca çeltik besin kaynağı olarak tahıllar içinde buğdaydan sonra en önemli kültür bitkisidir.

Dünya’da yaşayan insanların yarıdan fazlasının ana besinidir. Pirinçte nişasta oranı buğdaydan yüksektir. 100 gram pirinçte, 78 gram nişasta, 8 gram protein, 13 gram su, 1 gram kül ve yağ bulunmaktadır. Pirinç besin maddesi olarak taşıdığı bu değer yanında endüstride de yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda; çeltik saplarından preslenerek sunta yapılabileceği, iyi bir yalıtım malzemesi olarak kullanılabileceği, kıyılmış çeltik saplarını çimento içerisine karıştırarak, betona esnek ve gözenekli bir yapı kazandırarak dayanıklılığını artırılabilecek katkılı çimento yapılabileceği, çeltik

saplarının fındıkkabuğu ve zeytin pirinası ile karıştırılıp sıkıştırılarak yapay odun halinde yakıt olarak kullanılabileceği, tespit edilmiştir.

6.1.1.4.1. Dünya Çeltik Üretimi ve Tüketimi

Dünya'da 2014/15 yılı itibariyle 160 milyon hektar alanda, 707 milyon ton çeltik üretimi gerçekleştirilmiştir. 2005/06 yılında 622 milyon ton olan çeltik üretiminin 2014/15 yılında yüzde13,7 artarak 707 milyon tona ulaşması beklenmektedir.

Tablo 133. Dünya Çeltik Yetiştirilen Alan, Üretimi ve Verim

Yıllar	Ekilen alan (Ha)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)
2005/06	154.000.000	622.300.000	400
2006/07	154.600.000	625.600.000	400
2007/08	154.700.000	642.500.000	420
2008/09	158.100.000	668.300.000	420
2009/10	155.800.000	656.600.000	420
2010/11	158.200.000	671.400.000	420
2011/12	160.300.000	696.300.000	430
2012/13	158.200.000	703.800.000	440
2013/14	160.900.000	711.400.000	440
2014/15*	160.200.000	707.500.000	440

Kaynak : USDA *:2015 Şubat ayı tahmini

Dünya pirinç üretiminin yüzde52'si Çin ve Hindistan tarafından gerçekleştirilmektedir. En fazla ekim alanına sahip olan Hindistan, çeltik verimindeki düşüklük sebebiyle üretim bakımından ikinci sırada yer almaktadır. Çin aldığı 680 kg/da verim miktarı ile çeltik üretiminde birinci sırada yer almaktadır. Dünya çeltik üretiminin yoğun olarak gerçekleştirildiği ülkeler arasında en fazla verim alan ülkeler Mısır ve ABD'dir. Mısır çeltik verimi 1000 kg/da ile dünya ortalamasından yüzde127 oranında daha fazladır. Dünyada çeltik üretimi yapan tüm ülkeler dikkate alındığında, Türkiye çeltik veriminde, Avustralya, Mısır, ABD, Uruguay ve Peru'dan sonra 6. sırada yer alarak dünya ortalamasının üzerindedir.

Dünya üretiminde ilk sırada olan Çin son beş yılda üretimini yüzde5,5 oranında artırmıştır. Hindistan'ın pirinç üretimi ise 2013/14 yılında 106 milyon tona ulaşırken, 2014/15 yılında verimde görülen azalma sonucunda 102 milyon tona gerilemesi beklenmektedir. Pirinç üretiminde söz sahibi olan ülkelerden Tayland son beş yılda üretimini azaltan ülke olmuştur. Tayland pirinç üretiminin yüzde3,8 oranında azalarak 19,5 milyon tona olması beklenmektedir.

Tablo 134. Dünya Pirinç Üretiminde Önde Gelen Ülkeler ve Üretim Miktarları (bin ton)

Ülkeler	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15*
Çin	137.000	140.700	143.000	142.530	144.500
Hindistan	95.980	105.310	105.240	106.540	102.000
Endonezya	35.500	36.500	36.550	36.300	36.500
Bangladeş	31.700	33.700	33.820	34.390	34.600
Vietnam	26.371	27.152	27.537	28.161	28.250
Tayland	20.262	20.460	20.200	20.460	19.500
Dünya Top.	449.960	467.003	471.998	477.080	474.556

Kaynak: USDA, *:2015 Şubat ayı tahmini

Dünyada üretimi gerçekleştirilen toplam 474 milyon ton pirincin 42 milyon tonu dış ticarete konu olmaktadır. Son 5 yılda dünya pirinç ticaretinde artış görülmektedir. Şöyle ki, 2010/11 yılında 36,5 milyon ton olan ticaretin yüzde15,5 artarak 2014/15 yılında 42,2 milyon ton'a ulaşması beklenmektedir.

Dünyada pirinç ithalatı gerçekleştiren ülkelerin başında Çin, Nijerya, Filipinler, İran, AB, Suudi Arabistan ve Endonezya gelmektedir.

Çeltik üretiminde 6. sırada olan Tayland en fazla pirinç ihracatı yapan ülkedir. Tayland 19,5 milyon ton üretiminin yüzde58'ini ihraç etmektedir. Bu ülkeyi Hindistan, Vietnam, Pakistan, ABD izlemektedir.

Tayland, 2000 yılında 6 milyon ton olan ihracatını yüzde83 artırarak 11 milyon tona yükseltmiştir. Dünya üretim sıralamasında ilk sırada olan Çin, gerçekleştirdiği pirinç ihracatını son yıllarda düşürmüştür. Çin'in, 2000 yılında 3 milyon ton olan ihracatı yüzde87 azalarak 2014/15 yılında 400 bin tona gerilemiştir.

Dünya Pirinç Tüketimi

FAO verilerine göre 2011 yılı itibariyle dünyada kişi başı pirinç tüketimi yıllık 54 kg'dır. Dünya üretiminde ilk sırada olan Çin'de yıllık kişi başı tüketim 79 kg, Hindistan'da 72 kg, Endonezya'da 133 kg, Bangladeş'te 173 kg, Vietnam'da 145 kg, Tayland'da 112 kg, Mısır'da 40 kg, ABD'de 7,5 kg'dır. Ülkemizde ise kişi başı pirinç tüketimi TMO verilerine göre 8 kg civarındadır.

Dünya üretiminde ilk sırada olan Çin 148 milyon ton tüketim ile yine ilk sırada yer almaktadır. Bu ülkeyi Hindistan ve Endonezya izlemektedir.

6.1.1.4.2. Türkiye Çeltik Üretimi ve Tüketimi

Ülkemizde tahıllar içerisinde buğday, arpa ve mısırdan sonra gelen çeltik üretimi çok miktarda suya ihtiyaç duyan bir tarım ürünü olması nedeniyle üretimi masraflı ve zor bir üründür. Ülkemizde çeltik üretimi izne bağlı olup, 23 Haziran 1936 tarihinde çıkarılan 3039 sayılı Çeltik Ekim Kanunu'na göre ve ilçe düzeyinde oluşturulan çeltik komisyonlarının iznine bağlı olarak ekilmektedir. Bu Kanun sıtma mücadelesi ve su düzenlemesi amacı ile çıkartılmış olup, günümüzde ise kanun çeltik üreticisine pek çok zorluk çıkartmaktadır. Artık sıtma ile çeltik arasında önemli bir bağ olmadığı belirlenmiş, su dağıtım ve düzenlemesi ise üreticilere devredilebileceğinden Kanun'da bugünün sorunlarına çözüm bulacak şekilde değişiklik yapılması gündeme gelmiştir. Kanun değişikliğine yönelik çalışmalara başlanmış ancak Kanun taslağı henüz Meclis gündemine gelmemiştir.

Ülkemizde 2014 yılı itibariyle 110 bin hektar alanda 830 bin ton çeltik üretimi gerçekleştirilmiştir. Son 10 yılda çeltik üretimimiz yüzde38,3 oranında artış göstermiştir. Sağlanan üretim artışı hem verim artışı hem de ekim alanlarının artmasından kaynaklanmıştır. Ekim alanları ve verim artışı birçok nedenle gerçekleşmiştir. Verim artışının önemli nedenleri arasında, verim potansiyeli yüksek, kısa boylu, makineli hasada uygun, hastalık ve zararlılara dayanıklı, farklı yetişme devrelerinde soğuğa toleranslı ıslah edilmiş çeltik tohumlarının kullanımının artması gelmektedir.

Yurdumuzda son yıllarda çeltik üretimindeki artışta, 1997 yılında tescil edilen Osmancık-97 çeşidinin önemli payı bulunmaktadır. Osmancık-97 çeşidi yüksek tane verimi, iyi tane kalitesi, yüksek pirinç randımanı, yatmaya dayanıklılık ve *Pyricularia oryza*-yanıklık hastalığına toleranslı olmak gibi birçok özelliğe sahiptir.

Tablo 135. Ülkemizde Yıllara göre Çeltik Ekim Alanı, Üretim ve Verimleri

Yıllar	Ekim Alanı(da)	Çeltik Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)
2005	850.000	600.000	706
2006	991.000	696.000	702
2007	939.000	648.000	690
2008	995.000	753.000	757
2009	967.541	750.000	778
2010	990.000	860.000	869
2011	994.000	900.000	905
2012	1.197.247	880.000	735
2013	1.105.924	900.000	814
2014	1.108.844	830.000	749

Kaynak: TUİK

Çeltik üretimindeki ekim alanı artışı 2004 ve 2005 yıllarından itibaren hızlanmıştır. Bu artışın önemli sebebi ise, ülke ihtiyacından fazla gerçekleştirilen ithalatı önlemek amacıyla bu yıllarda uygulanan kota ve tarife kontenjanı kararıdır. Bu karar ile, belli miktarda ürünün yurt içinden alınması şartıyla belirlenen miktarlara kadar pirinç veya pirinç karşılığı çeltik ithalatına daha düşük gümrük vergi oranları ile izin verilmiştir. Uygulanan bu karar ile çeltik ithalatı azalmış, ithalatçılara üreticiden ürün alma şartını getirdiği için TMO'nun yükünü hafifletmiş, üretici ürününü daha kolay pazarlayabilmiştir. Sonuçta, üretici ürününü kolay ve değerinde pazarlamış ve sonraki yıl ekim alanı artmıştır. Ekim alanlarının artmasında etkili olan bir diğer faktör de 2005 yılından itibaren çeltik üreticilerine verilen prim desteği desteğidir.

Ülkemizde toplam 30 ilde, 110 bin hektar alanda çeltik tarımı yapmaktadır. Ekilen alan ve üretim bakımından ilk sırada Marmara Bölgesi yer alırken ekim alanı bakımından bu bölgeyi Karadeniz, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesi takip etmektedir.

Tablo 136. 2013 yılı İtibariyle İller Bazında Çeltik Üretimi

İller	Ekilen Alan (da)	Üretim (Ton)	Üretim Dağılım (%)
Edirne	430.401	361.918	40,2
Samsun	144.128	122.710	13,6
Balıkesir	129.714	99.467	11,0
Çanakkale	113.477	90.295	10,0
Çorum	77.263	65.523	7,3
Sinop	39.600	34.434	3,8
Tekirdağ	31.000	28.899	3,2
Kırklareli	26.105	25.769	2,8
Türkiye Toplam	1.105.924	900.000	100

Kaynak:TUİK

2013 yılında üretilen çeltiğin yüzde40'ı Edirne ilinde üretilmiştir. En çok çeltik üretimi yapılan diğer illerimiz sırasıyla Samsun, Balıkesir, Çanakkale, Çorum, Sinop, Tekirdağ,

Kırklareli olup ülkemiz üretiminden aldıkları pay ise sırasıyla yüzde13,6, yüzde11, yüzde10, yüzde7,3, yüzde3,8, yüzde3,2, yüzde2,8'dir. Türkiye çeltik üretiminin yüzde92'si bu 8 ilde yetiştirilmektedir.

Türkiye Pirinç Tüketimi

Pirinç doğrudan tüketim yanında, pirinç unu insan ve hayvan beslenmesinde, pirinç kepeği sığır besiciliği ve pastacılık sektöründe, bira yapımı ve mayalı ürünlerde, ayrıca, çeltik kavuzu yakacak ve yalıtım malzemesi olarak kullanılmaktadır.

Ülkemizde kişi başı pirinç tüketimi 1990 yılından önce 5-6 kg, 1995-1998 yılları arasında ortalama 6-7 kg, iken son yıllarda kişi başı tüketim 8 kg'a yükselmiştir. Ülkemizin yıllık toplam pirinç talebi yaklaşık 600.000 ton civarındadır. Ülkemizdeki nüfus artışı dikkate alındığında pirinç talebinin her yıl artacağı görülmektedir.

6.1.1.4.3. Türkiye Çeltik Destekleme Sistemi

Çeltik, yurtta hububat fiyatlarının üreticiler yönünden normalin altına düşmesini ve tüketici halk aleyhine anormal derecede yükselmesini önlemek, bu ürünlerin piyasasını düzenleyici tedbirler almak gibi amaçlarla kurulan TMO aracılığıyla 1938 yılından 2002 yılına kadar desteklenmiştir. 2002 yılından itibaren ise TMO kendi alım fiyatlarını kademeli olarak açıklamıştır.

TMO her yıl belirli miktarlarda çeltik alımı yapmaya devam etmektedir. 2005 yılından itibaren en fazla alım 2006 yılında 87.000 ton olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 137. Yıllar İtibariyle Türkiye Çeltik Üretimi ve TMO Alımları

Yıllar	Üretim (Ton)	TMO Alım Miktarı (Ton)	TMO Alımlarının Üretime Oranı (%)
2005	600.000	12.000	2,0
2006	696.000	87.000	12,5
2007	648.000	33.000	5,1
2008	753.000	1.000	0,1
2009	750.000	11.000	1,4
2010	860.000	-	0,0
2011	900.000	13.000	1,4
2012	880.000	41.000	4,7
2013	900.000	-	0,0

Kaynak:TMO

Çeltik üretiminin artırılması amacıyla çeşitli destekler ödenmeye başlanmıştır. Çeltik üretimi gerçekleştiren üreticilere prim, sertifikalı tohum kullanımı, mazot ve gübre desteği ödenmektedir.

2004 yılına kadar 5 üründe uygulanan prim desteği 2005 yılından itibaren de hububat ürünlerine de verilmeye başlanmıştır. 2005 yılında 3 kr/kg olarak başlatılan prim miktarı 2008 yılında 9 kr/kg'a çıkarılmış, 2009-2014 yılları arasında 10 kr/kg olarak açıklanmıştır.

Üretici gelir elde edeceği ürünü üretmektedir. 2005 yılında 3 kr/kg primle desteklenmeye başlaması çeltik üretiminin artmasında etkili olan faktörlerin başında yer almaktadır.

Ancak son yıllarda çeltik primi artırılmamış, son beş yılda üretim rakamlarında da önemli artış görülmemiştir.

Tablo 138. Yıllar itibariyle Çeltik Üretim Destekleri (Kr/Kg)

Yıllar	Çeltik Prim Desteği (TL/KG)	Sertifikalı tohum Kullanım Desteği (TL/KG)	Mazot Desteği (TL/Da)	Gübre Desteği (TL/Da)
2005	3,0	3,0	2,40	1,6
2006	6,0	5,0	2,88	2,13
2007	9,0	7,0	2,88	2,13
2008	9,0	7,2	2,925	3,825
2009	10,0	8,0	3,25	4,25
2010	10,0	8,0	3,25	4,25
2011	10,0	8,0	3,75	4,75
2012	10,0	8,0	4,0	5,0
2013	10,0	8,0	4,3	5,5
2014	10,0	8,0	4,6	6,0

Çeltik üretiminde sertifikalı tohumluk kullanımının artırılması amacıyla 2005 yılından itibaren sertifikalı tohumluk kullanımı desteklenmeye başlanmıştır. Sertifikalı tohumluğa uygulanan destek sertifikalı tohum kullanımını artırmıştır. Şöyleki, 2005 yılında 1.289 ton olan çeltik tohumluğu dağıtımı, 2013 yılında 7.629 tona ulaşmıştır. 2005 yılında sertifikalı tohum dağıtımı ihtiyacın yüzde19,3'ünü karşılarken, 2013 yılında bu oran yüzde103'ü bulmuştur.

Çeltik üretimi gerçekleştiren üreticilerin üretim aşamasında kullandıkları mazot ve gübre masrafının azaltılması amacıyla bu girdiler 2005 yılından itibaren desteklenmeye başlanmıştır. 2005 yılında 2,40 TL/da olarak başlatılan mazot desteği 10 yıl içerisinde yüzde91,6 oranında artmıştır. Gübre desteği ise 2005 yılında 1,6 TL/da olarak başlatılmış, 2014 yılına kadar artış yüzde275 olarak gerçekleşmiştir.

6.1.1.4.4. Türkiye Çeltik ve Çeltik Ürünleri Ticareti

Ülkemiz sahip olduğu ekolojik özellikler nedeniyle çeltik üretiminde büyük bir potansiyele sahiptir. Ancak, bu potansiyel yeterince değerlendirilememektedir.

Gerek ekim alanlarındaki artış, gerekse verimdeki artış sebebiyle belli bir düzeyde üretim artışı sağlanabilmiştir. Ancak bu artışa rağmen çeltik üretiminde son yıllarda yeterli düzeye ulaşılamamıştır. Halen ülkemizin pirinç ihtiyacı her yıl belirli miktarlarda gerçekleştirilen ithalatla karşılanmaktadır.

Türkiye çeltik ve ürünleri ithalatı 2014 yılında toplam 491.960 ton iken, ihracat 20.130 ton'dur. Türkiye, çeltik ve ürünleri ithalatında son on yıl incelendiğinde ithalatın en fazla 2010 yılında 535 bin ton ve 2014 yılında 492 bin ton olarak; en az ise 2009 yılında 222 bin ton olarak gerçekleştiği görülmektedir.

2005 yılında toplam 302.813 ton çeltik ve pirinç ithalatı yapılırken on yıllık süreçte ithalat miktarlarında artma ve azalmalar gerçekleşmiştir. Bu süreçte çeltik ve pirinç ithalatı yüzde 62 oranında artarken bu ürünlere ödenen toplam döviz miktarı yüzde185 oranında artış göstermiştir.

Tablo139. Türkiye Çeltik ve Çeltik Ürünleri İthalatı

Yıllar	İthalat		İhracat	
	Miktar (Ton)	Değer (1000 $)	Miktar (Ton)	Değer (1000 $)
2005	302.813	97.186	796	1.002
2006	272.608	89.083	761	968
2007	279.139	111.392	965	1.387
2008	239.998	172.790	4.379	5.420
2009	222.176	132.755	18.994	20.094
2010	535.106	264.541	51.374	47.372
2011	349.566	152.439	86.676	76.128
2012	263.528	111.345	86.995	69.720
2013	283.702	150.521	7.010	6.949
2014	491.960	276.941	20.130	20.226

Kaynak: TUİK, TMO

2005 yılında toplam ithalatın yüzde 33,7'sini çeltik, yüzde 13,9 kahverengi pirinç yüzde 52,3'ünü pirinç oluşturmaktadır. 2014 yılında ise toplam ithalatın yüzde 61'ini çeltik, yüzde 0,2'sini kahverengi pirinç yüzde 38,8'ini pirinç oluşturmaktadır.

Tablo 140. Yıllar İtibariyle Ürün Bazında İthalat Rakamları (Ton)

Yıllar	Çeltik	Kahverengi Pirinç	Pirinç	Toplam Pirinç Karşılığı
2005	102.197	42.193	158.423	251.386
2006	105.005	54.430	113.175	217.000
2007	6.016	4.840	184.911	192.150
2008	45.307	15.087	179.603	218.103
2009	63.202	5.172	154.387	195.836
2010	409.199	264	125.643	371.360
2011	277.083	31.473	41.011	230.866
2012	227.539	10.879	25.110	169.792
2013	164.537	602	118.563	217.736
2014	299.965	928	191.067	371.742

Kaynak:TUİK

Türkiye 2014 yılında 13 ülkeden çeltik ithal etmiş olup, ithalatın yoğun olarak yapıldığı ülkeler ABD, Rusya, Portekiz, Bulgaristan ve Ukrayna'dır. 2014 yılı çeltik ithalatımızın yüzde 43'ü ABD, yüzde 32'si Rusya'dan gerçekleştirilmiştir.

Türkiye 2014 yılında 22 ülkeden pirinç ithal etmiş olup, ithalatın yoğun olarak yapıldığı ülkeler Hindistan, ABD, İtalya, Tayland, Yunanistan, Bulgaristan, Myanmar'dır. 2014 yılı pirinç ithalatımızın yüzde 39'u Hindistan, yüzde 20'si ABD, yüzde 16'sı İtalya'dan gerçekleştirilmiştir.

2014 yılı Türkiye çeltik üretimi 830.000 ton, bu üretimin pirinç karşılığı 500 bin tondur. Pirinç tüketimi ise 600 bin ton'dur. 2014 yılında az miktarda ithalata ihtiyaç duyulmasına rağmen gerçekleştirilen ithalat 371 bin ton olmuştur.

6.1.1.4.5. Çeltik Fiyatları

Bilindiği üzere gerek dünya gıda tüketiminin artması gerekse biyoyakıt kullanımın artması ile gıda fiyatlarında önemli artışlar söz konusu olmuştur. 2007/08 yılında dünyada pirinç fiyatları ciddi artışlar göstermiştir. 2008 yılı Mayıs ayında dünya pirinç fiyatı 963 $/Ton'a kadar çıkmıştır. Ancak, dünya çeltik üretimi, tüketimi ve stoklarında bu yıla özgü bir değişim söz konusu değildir. 2007/08 yılında dünya çeltik üretimi ile tüketim dengesi eşdeğer gitmektedir. Stoklarda ise 2004 yılından itibaren önemli bir değişme söz konusu değildir. Hatta 2007/08 yılında artan üretime bağlı olarak stoklarda bir miktar artış görülmektedir. Dünyada üretim tüketim ve stoklarda değişme olmamasına rağmen ihracatçı ülkelerden Tayland, Hindistan ve Mısırın ihracatlarını azaltmaları dünya pirinç fiyatlarının artmasına sebep olmuştur. Artan dünya pirinç fiyatları sonraki yıllarda azalmıştır. 2011 yılında yeniden artan pirinç fiyatları 2013 yılında ABD pirinç fiyatı 628 $/ton, Tayland pirinci 489 $/ton olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 141. Tayland ve ABD Pirinç Fiyatları (FOB $/Ton)

Yıllar	Tayland (%100 B)	Artış (%)	ABD (Long Grain) (Long Gra	Artış (%) Artış
2005	327	0,3	334	-16,9
2006	300	-8,2	399	19,4
2007	334	11,3	459	15
2008	679	103	764	66
2009	565	-16,6	544	-24,3
2010	507	-10,2	513	-5,7
2011	559	10,2	578	12,7
2012	572	2,3	567	-1,9
2013	489	-14,5	628	10,7

Kaynak:TMO

Türkiye çeltik ve çeltik ürünlerinde halen kendine yeter hale gelememiştir. Her yıl belirli miktarlarda ithalat yaparak ihtiyacını tamamlamaktadır. Bu nedenle ülkemizde çeltik fiyatlarının oluşumunda dünya fiyatları önemlidir. Çeltik ve pirinçte uygulanan gümrük vergi oranlarının düşüklüğü nedeniyle ithal pirinç ülkemize uygun fiyatla girmekte üretici bazı yıllar ithal pirinç fiyatları ile rekabet edememektedir.

Tablo 142. Yıllar İtibariyle TMO Uzun Tane Çeltik Alım Fiyatları ve yüzde Artışları (TL/ton)

Yıllar	Fiyat	Artış (%)
2005	720	-
2006	720	0,0
2007	750	4,2
2008	870	16
2009*	1.100	26,4
2010*	1.000	-9,1
2011	1.060	6
2012	1.165	9,9
2013*	1.340	15,0
2014*	1.680	25,3

Kaynak:TMO *:Piyasa ortalama fiyatları

Ancak son yıllarda dünya fiyatlarının artması ayrıca dolar kurunun yüksekliği gibi nedenlerle ithal fiyatlarda artış gerçekleşmiştir. Bu durum ülkemizde de üretici fiyatlarının artmasında etkili olmuştur.

Piyasayı regüle eden ve ürün fiyatı düşüşlerinde piyasaya müdahale ederek üretici koruyan TMO piyasa fiyatlarının üretici beklentilerini karşıladığı yıllarda fiyat açıklamamıştır.

6.1.1.4.6. Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda gösterilen çabalar sonuç vermiş, Türkiye çeltik üretimi yıldan yıla artış göstermiştir. Ancak çeltik üretiminin artırılması için ülkemizde yeterli potansiyel bulunmasına rağmen halen Türkiye, çeltik ihtiyacını karşılayacak üretimi gerçekleştirememektedir.

Ülkemize göre dünyada çeltik ve pirinç fiyatları düşük seyretmektedir. Gerek üretim maliyetlerinin fazlalığı gerekse rekabet içerisinde olduğumuz ülkelerin verimlerindeki yükseklik, üreticinin ve çeltik üretiminin korunmasını zorunlu kılmaktadır. Fiyatlar arasındaki farklılık, çeltik ve ürünlerinin ithalatı için belirlenerek DTÖ'ye bildirilen yüzde 45 oranındaki gümrük vergi oranı, ülke üreticilerinin korunmasına imkan vermemektedir. Ek korunma tedbirleri alınmadığı sürece çeltik üretiminde istikrarlı bir artış sağlamak mümkün değildir. Ülke üretimi ihtiyacı karşılayacak seviyeye gelinceye kadar ihtiyaç duyulan ithalatın yapılması kaçınılmazdır. Ancak, önemli olan ithalatın ihtiyaçtan fazla yapılmamasıdır. Bu nedenle özellikle hasat döneminde ithalat kesinlikle yapılmamalıdır.

Rekabeti oluşturan şartlar sağlanıncaya kadar, çeltik üreticisi düşük fiyatlı ürünlere karşı korunmalıdır. ABD ile Türkiye arasında tartışmalara neden olan "tarife kontenjanı" uygulaması devam etmeli veya özellikle çeltik pazarlama dönemlerinde yerli üreticilerimizi mağdur etmeyecek şekilde ithalatı kısıtlayıcı farklı tedbirler alınmadır.

Çeltik sulu koşullarda üretimi gerçekleştirilen bir üründür. Çeltiğin ekiminden hasadına kadar tarlanın su altında tutulması ve bitkilerin su isteklerinin tam olarak karşılanması yüksek verim alınabilmesi için önemlidir. Bu nedenle çeltik üretiminin artırılması için yeni sulanan alanların açılması gerekmektedir.

Sulama ücretleri çeltik maliyetinde önemli bir kalemi oluşturmaktadır. Sulama maliyetlerinin düşürülmesi ve su tasarrufunun sağlanması bakımından basınçlı sulama sistemlerinin uygulanabilirliği araştırılmalı, çiftçilere bu konuda eğitim verilmelidir. Ayrıca, sulama ücretleri azaltılmalıdır.

Çeltiğin çok miktarda suya ihtiyaç duyan bir tarım ürünü olması, işgücü gereksinimine fazla ihtiyaç duyulması gibi nedenlerle üretimi yüksek maliyetli ve zordur. Bu sebeple üretim maliyetlerini azaltıcı tedbirlerin alınması sağlanmalıdır.

Uygulanan destekler olumlu karşılanmakla birlikte, girdiler için gerçekleştirilen masraflar için verilen destek miktarı yeterli olmamaktadır. Bu sebeple verilen destekler üretim maliyetleri dikkate alınarak belirlenmelidir.

Üretim maliyetlerini azaltmak için, işletme ölçeklerinin büyütülerek verimli girdi kullanımı sağlanmalıdır.

Sertifikalı tohumluk kullanımının devam etmesi için sertifikalı tohumluk kullananlara yapılan destek artırılarak devam etmelidir.

Yabancı ot gelişiminin azaltılması, hastalık ve zararlıların çoğalımının önüne geçilmesi bakımından çeltikte ekim nöbeti uygulanması oldukça önemlidir. Ancak, çeltikte ekim nöbeti fazla uygulanmamaktadır. Çeltik alanlarında tuzlanmayı önleyecek ekim nöbeti uygulanmalıdır.

Tarımsal üretimde kullanılan gübre, motorin, tarımsal sulamada kullanılan elektrik gibi girdilerde KDV'lerin indirilerek birim fiyatlarının düşürülmesi sağlanmalıdır.

Ürün bazında örgütlenmenin artırılarak, üreticilere daha güçlü ürün pazarlama ortamı sağlanmalıdır. Örgütlenmenin etkin bir şekilde yapılabilmesi için, üreticiden tüketiciye standartlara uygun ürünlerin sunulması amacıyla oluşturulacak tesisler kurulum aşamasında desteklenmelidir.

TMO, üretici fiyatlarının gerilediği durumlarda piyasaya zamanında müdahale etmeli, üreticiyi mağdur etmeyecek fiyatı açıklamalıdır.

Lisanslı depoculuk geliştirilerek, ürün arzının zamana yayılması sağlanmalıdır.

Trakya Bölgesi'ndeki çeltik tarlalarında yaygın olarak görülen ve önemli verim düşüklüğüne yol açan yanıklık hastalığı-Pyricularia oryza, bitkilerin tam olarak boylandığı, salkım çıkartma devresinde görülmekte ve ilaçlamanın kısa sürede tamamlanması gerekmektedir. Bu hastalıkla yer aletleri ile zamanında ve etkili bir savaşım yapılamaması nedeniyle hastalıktan kaynaklanan verim ve kalitede önemli düşüşler olmaktadır. Geniş alanlarda ve sadece çeltik ekilişinin yapıldığı bölgeler için, havadan uçakla ilaçlamanın yapılması için izin verilmesi çeltik üreticilerini rahatlatacak ve çeltik üretiminin artışına önemli katkısı olacaktır (ZMO VIII Teknik Kongresi).

KAYNAKLAR
1.www.tuik.gov.tr
2.2013 Yılı Hububat Raporu TMO
3.www.fao.org
4.www.ers.usda.gov
5.ZMO VIII. Teknik Kongresi Yurdumuzun Tahıl Üretim Potansiyeli, Sorunları ve Çözüm Önerileri)
6.TZOB "Zirai İktisadi Rapor" 2007-2010

6.1.2. Yemeklik Tane Baklagiller

Yemeklik tane baklagiller (YTB) insanoğlu tarafından yetiştirilen ilk kültür bitki gruplarındandır. Arkeolojik bulgular M.Ö.5600 yıllarında baklagillerin gıda maddesi olarak kullanıldığını ortaya koymuştur.

Mercimek, nohut, fasulye, bezelye, bakla ve börülceyi içine alan yemeklik tane baklagiller, dünyadaki 2 milyardan fazla insan için protein kaynağıdır. Yağ oranı düşük, karbonhidrat oranı yüksek ve besleyicidir. Dünyada insan beslenmesindeki bitkisel proteinlerin yüzde 22'si, karbonhidratların yüzde7'si hayvan beslenmesindeki proteinlerin yüzde38'i karbonhidratların yüzde5'i yemeklik tane baklagillerden sağlanmaktadır.

Baklagiller beslenmede bitkisel proteinin ana kaynağını oluşturan yemeklik baklagiller, dünya ve ülkemiz için çok önemlidirler. Tarla bitkileri yetiştiriciliğinde ekim alanı ve üretim bakımından tahıllardan sonra gelen tane ürünüdürler. Dünyada 73 milyon hektar alanda 66 milyon ton yapılmaktadır. Ancak son yıllarda dünya baklagil üretimi, ülkelerin biyodizel üretimi için mısır ve diğer bazı bitkileri teşvik etmeleri nedeniyle düşmüştür. Özellikle, bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde bu bitki grubunun önemi, son yıllarda yaşanan kuraklık vb. nedenlerle azalan üretim karsısında daha iyi anlaşılmıştır. Kurak ve yarı kurak alanlarda nohut ve mercimeğin, sulu alanlarda ise fasulyenin ekim nöbetine girmesi, gerek birim alanda elde edilen verimin artırılması, gerekse nadas alanlarının azaltılması açısından önemlidir. Türkiye, baklagillerin gen merkezi olarak kabul edilen 'verimli hilal'in en önemli parçasıdır. Bunun dışında tüketim oranları açısından dünyada önemli bir yeri olduğu gibi tarihsel olarak net ihracatçı konumunda olmuştur. Ülkemizde kişi basına yıllık ortalama 3 kg fasulye, 4 kg mercimek ve 6 kg nohut tüketildiği dikkate alındığında, yemeklik tane baklagillerin ülkemiz insanları açısından önemi büyüktür.

Besin değerleri bakımından zengin oldukları gibi yetiştirildikleri toprağa da olumlu etkilerde bulunmaktadır. Havanın serbest azotunu toprağa bağlama özellikleri bakımından, çevrecilik ve sürdürülebilir tarımın popülaritesinin arttığı günümüzde bu bitkilerin önemleri daha da artmaktadır. Baklagiller ile ortak yasayan *Rhizobium* türü bakteriler, havada serbest halde bulunan, ancak canlılar tarafından direkt olarak yararlanılamayan azotu yasadıkları ortama bağlayarak köklerinin yayıldığı toprak katlarını organik azotça zenginleştirirler ve gereksinimlerini bu azottan sağlarlar. Yemeklik baklagillerin toprağa bağladıkları azot miktarı çeşide ve çevre koşullarına göre değişmekle beraber, yılda genel olarak 5-20 kg/da dolaylarındadır (Sehirali,1988).

6.1.2.1. Dünya Tane Baklagil Üretim ve Tüketimi

Dünyada 2013 yılı itibariyle 73 milyon hektar alanda, 66 milyon ton fasulye, nohut, mercimek, bezelye, bakla, börülce üretimi gerçekleştirilmektedir. Dünyada üretimi gerçekleştirilen yemeklik baklagiller arasında fasulye ilk sırada yer almaktadır. Bu ürünü nohut, bezelye ve mercimek izlemektedir. Ülkemizde ise, baklagiller içerisinde en fazla nohut üretimi yapılmaktadır. Bu ürünü mercimek ve fasulye takip etmektedir.

Dünyada son 3 yılda baklagil ekim alanlarında önemli değişiklik görülmemektedir. 2011 yılından bu yana kuru fasulye, bakla ekim alanında azalma görülürken, nohut, börülce, mercimek, bezelye ekim alanlarında artış yaşanmıştır.

Tablo143. Dünya Baklagil Ekim Alanı (hektar)

Ekim Alanı	2011	2012	2013
Kuru Fasulye	30.417.902	29.318.105	29.234.228
Nohut	13.272.903	12.345.432	13.540.398
Börülce	10.739.295	11.129.151	11.316.105
Bezelye	6.185.042	6.768.600	6.379.535
Güvercin Bezelye	5.952.126	5.603.639	6.219.876
Mercimek	4.142.723	4.382.324	4.344.671
Kuru Bakla	2.431.765	2.544.661	2.057.883
Bambara fasulyesi	210.101	237.807	315.392
Genel Toplam	73.351.857	72.329.719	73.408.088

Kaynak: FAO

2013 yılı itibariyle dünyada 23,1 milyon ton fasulye, 13,1 milyon ton nohut, 10,9 milyon ton bezelye, 5,7 milyon ton börülce, 4,9 milyon ton mercimek, 4,7 milyon ton güvercin bezelye, 3,3 milyon ton kuru bakla, 243 bin ton bambara fasulye üretimi gerçekleştirilmektedir.

Tablo 144. Dünya Baklagil Üretim Miktarı (ton)

Üretim	2011	2012	2013
Kuru Fasulye	23.211.018	23.917.503	23.139.004
Nohut	11.750.103	11.613.037	13.102.023
Bezelye	9.756.275	10.400.732	10.979.946
Börülce	4.993.617	5.706.042	5.718.145
Mercimek	4.423.901	4.706.351	4.951.720
Güvercin Bezelye	4.516.964	4.318.455	4.742.128
Kuru Bakla	4.308.747	4.457.031	3.398.330
Bambara fasulyesi	141.074	176.575	243.620
Genel Toplam	63.101.699	65.295.726	66.274.916

Kaynak:FAO

Ülkemizde en fazla üretilen kuru fasulye, nohut ve mercimeğin dünyadaki durumu incelendiğinde, fasulye üretiminde Myanmar'ın, nohut üretiminde Hindistan'ın, mercimek üretiminde Kanada'nın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Türkiye mercimek üretiminde 3. nohut üretiminde 4.sırada yer almaktadır. Hindistan tüm baklagil ürünlerinde önemli üretici ülkelerdendir. Dünyadaki toplam üretim olarak değerlendirildiğinde verim rakamlarındaki düşüklüğe rağmen ekim alanlarının fazlalığı nedeniyle ilk sıralarda yer almaktadır. Dünya mercimek üretiminde ilk sırada yer alan Kanada 2005 yılında 554 bin hektar olan mercimek ekim alanını 2013 yılına kadar yüzde72 oranında artırarak 954 bin hektara çıkarmıştır.

Tablo 145. 2013 yılı Dünyada Önemli Baklagil Üreticileri

Ürün	Ülke	E. Alanı (ha)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/da)
Fasulye	Myanmar	2.700.000	3.800.000	141
	Hindistan	9.100.000	3.630.000	40
	Brezilya	2.831.008	2.936.444	104
	Çin	925.000	1.400.000	151
Nohut	Hindistan	9.600.000	8.832.500	92
	Avustralya	573.600	813.300	142
	Pakistan	992.000	751.000	76
	Türkiye*	423.557	506.000	121
Mercimek	Kanada	954.200	1.880.000	197
	Hindistan	1.890.000	1.134.000	60
	Türkiye*	281.178	417.000	148
	Avustralya	144.900	324.100	224

Kaynak: FAO *:TUİK

Ülkemiz dünya mercimek üretiminden yüzde 8,4, nohut üretiminden yüzde 3,7, fasulye üretiminden yüzde1, pay almaktadır.

Yemeklik tane baklagiller, dünyada gelişmekte olan ülkelerde düşük gelirli insan gruplarının önemli bir besin kaynağını oluşturmaktadır. Buna karsın dünyada ortalama değer-

lere bakıldığında, kişi basına tüketilen miktar çok düşük olup fasulyede 3-4, bezelyede 1kg dolaylarında iken; mercimek ve nohutta 1 kilogramın altındadır.

6.1.2.2. Türkiye Yemeklik Tane Baklagil Üretim ve Tüketimi

Ülkemizde üretimi gerçekleştirilen 7 çeşit yemeklik tane baklagiller arasında en fazla üretilen nohut, kuru fasulye ve mercimektir. Ülkemiz baklagil üretimi ülke geneline yayılmış olmakla beraber genel olarak; Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu ve Marmara Bölgesi'nin güneyi üretimin en yoğun olduğu bölgelerdir. Yoğun olarak kırmızı mercimek Güneydoğu'da, yeşil mercimek, nohut ve kuru fasulye Orta Anadolu ve geçit bölgelerinde, bakla ve bezelye ise Ege ve Güney Marmara'da yetişmektedir.

Yıllar itibariyle Türkiye baklagil üretiminde artış ve azalışlar olmuş, 2005 yılından itibaren baklagil üretimi 2008 yılına kadar her yıl gerilemiş, sonraki yıllarda artış ve azalışlar gerçekleşmiş ancak halen toplam baklagil üretiminde 2005 yılı rakamına ulaşılamamıştır.

1990 yılı baklagil üretim rakamları dikkate alındığında önemli oranlarda azalma olduğu görülmektedir. 1990-2014 yılları arasında toplam baklagiller üretimi yüzde 48,4 oranında azalmıştır. Azalma en fazla yüzde90,7 oranı ile yeşil mercimekte görülürken, bakla üretiminde yüzde 80,1, kırmızı mercimekte 48,4, nohut üretiminde yüzde 47,7, bezelye üretiminde yüzde 33,6 gerçekleşmiştir. Aynı dönemde üretim artışı gerçekleşen ürünler ise yüzde 23,1 oranı ile börülce ve yüzde 2,4 oran ile kuru fasulyede olmuştur.

Son on yıldaki baklagil üretimine bakıldığında, kuru fasulye dışında tüm ürünlerde azalma olduğu görülmektedir. Azalma yüzde 60 oranı ile yeşil mercimekte görülürken toplam baklagil üretiminde ise yüzde 27,2 oranında azalma gerçekleşmiştir.

Tablo146. Türkiye Baklagil Üretimi (ton)

Yıllar	Nohut	K.Merc.	Y.Merc.	Fasulye	Bakla	Bezelye	Börülce	Toplam
1990	860.000	630.000	216.000	210.000	75.000	4.500	1.630	1.997.130
2005	600.000	520.000	50.000	210.000	28.000	3.600	2.500	1.414.100
2006	551.746	580.298	42.326	195.970	21.316	4.373	2.937	1.398.966
2007	505.366	508.378	26.803	154.243	21.043	3.503	1.845	1.221.181
2008	518.026	106.361	24.827	154.630	20.668	3.920	3.072	831.504
2009	562.564	275.050	27.131	181.205	21.150	3.604	3.017	1.073.721
2010	530.634	422.000	25.400	212.758	19.898	3.200	2.290	1.216.180
2011	487.477	380.000	25.952	200.673	19.678	3.628	2.149	1.119.557
2012	518.000	410.000	28.000	200.000	18.406	2.686	2.111	1.179.203
2013	506.000	395.000	22.000	195.000	17.826	3.235	2.112	1.141.173
2014	450.000	325.000	20.000	215.000	14.927	2.987	2.006	1.029.920

Kaynak: TUİK Bakla: hayvan yemi ve yemeklik toplamı alınmıştır

Türkiye baklagil üretiminde yüzde43'lük payla nohut ilk sırada yer almaktadır. Ülkemizde başlıca üretimi yapılan illerimiz sırasıyla Mersin, Antalya, Kırşehir, Yozgat, Karaman, Konya, Uşak, Kütahya, Adıyaman, Çorum, Balıkesir, Ankara illerimizdir. Bu illerimizin toplam nohut üretimimizden aldıkları pay yüzde 61'dir.

Ülkemizde mercimek üretimi yeşil ve kırmızı mercimek olarak gerçekleştirilmektedir. 2014 yılı verilerine göre 345.000 ton olan toplam mercimek üretimimizin yüzde 94'ünü

kırmızı, yüzde6'sını ise yeşil mercimek oluşturmaktadır. 2014 yılı itibariyle mercimek üretiminin toplam baklagiller içindeki payı ise yüzde33'dür.

Yeşil mercimek ile kırmızı mercimek üretiminin yapıldığı iller farklılık göstermektedir. Kırmızı mercimek üretiminin yüzde 76'sı sırasıyla Şanlıurfa, Diyarbakır ve Mardin illerinde yapılmaktadır. Yeşil mercimek üretimi ise daha çok İç Anadolu Bölgemizde yapılmakta olup üretimin yüzde 43'ü sırasıyla Çorum, Ankara ve Yozgat'da yapılmaktadır. Yeşil mercimek üretiminde ilk sırada olan Yozgat ilinde üretim 1990 yılından 2003 yılına yüzde75 oranında düşmüştür. Yozgat ilinde yeşil mercimek üretiminin yerini şeker pancarı, kuru soğan ve mısır almıştır.

Toplam baklagil üretiminden yüzde 17 pay alan kuru fasulye ülkemizin hemen hemen bütün bölgelerinde yetiştirilmektedir. En fazla üretim yapılan illerimiz Konya, Karaman, Niğde, Erzincan, Kahramanmaraş, Aksaray, Balıkesir'dir. Adı geçen illerimizin toplam kuru fasulye üretimimizden aldıkları pay yüzde 67'dir.

Ülkemizin hemen hemen her bölgesinde yetiştirilen yemeklik tane baklagiller Türk mutfağının ve özellikle dar gelirli ailelerin protein kaynağını oluşturmaktadır. Ülkemizde üretimi gerçekleştirilen baklagillerin önemli bir kısmı yurt içinde tüketilmektedir. 1980 yılların başlarında toplamda kişi basına tüketim 7 kg iken, 2011-12 yılı verilerine göre toplam baklagillerin kişi başı tüketim rakamı 13,9 kg'dır. 2011-12 döneminde ürün bazında tüketim rakamları ise, nohutta 5,46, yeşil mercimek 0,51kg kırmızı mercimekte 4,53, fasulyede ise 2,98 kg'dır.

6.1.2.3. Türkiye'de Baklagillerde Uygulanan Destekler

Ülkemizde baklagiller üretimi veya pazarlanmasına yönelik özel bir politika uygulanmamaktadır. Ülkemizde çeşitli ürünlere uygulanan prim desteği, sertifikalı tohumluk kullanım desteği, mazot ve gübre desteği baklagiller içinde uygulanmaktadır.

Üretimde sürekliliğin devamı için ön koşullar arasında üretici gelirlerinin artırılması gelmektedir. Bu gerçekten yola çıkarak baklagil üretimini canlandırmak amacıyla baklagillere prim desteği verilmeye başlanmıştır. 2008 yılında baklagiller için başlatılan destekleme ödemesi üreticilerin tekrar üretime dönmelerinde etkili olmuştur. 2008 yılında 9 kr/kg olarak uygulanmaya başlanan destekleme miktarı 2009 yılında 10 kr/kg'a çıkarılmıştır. Ancak verilen destekleme miktarında 6 yıldır artış yapılmaması desteğin amacına ulaşmasını engellemiştir.

Tablo 147. Baklagillere Verilen Prim Desteği (Kr/Kg)

Yıllar	Nohut	Mercimek	Fasulye
2008	9	9	9
2009	10	10	10
2010	10	10	10
2011	10	10	10
2012	10	10	10
2013	10	10	10
2014	10	10	10

Kaynak: GTHB

Ayrıca, 2005 yılından itibaren baklagil üretiminde kullanılan mazot ve gübre için de destekleme yapılmaya başlanmıştır. 2005 yılında 2,40 TL/da olarak başlatılan mazot desteği 2014 yılına kadar yüzde91,7 oranında artmıştır. Gübre desteği ise 2005 yılında 1,6 TL/da olarak başlatılmış, 2014 yılına kadar artış yüzde 275 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 148. Yıllar İtibarıyla Uygulanan Mazot ve Gübre Desteği Miktarları (TL/da)

Yıllar	Mazot Desteği	Artış (%)	Gübre Desteği	Artış (%)
2005	2,40	-	1,6	-
2006	2,88	20	2,13	33
2007	2,88	0	2,13	0
2008	2,925	1,5	3,825	79,5
2009	3,25	11	4,25	11
2010	3,25	0	4,25	0
2011	3,75	15	4,75	11
2012	4,00	6,7	5,00	10
2013	4,30	7,5	5,50	10
2014	4,60	6,9	6,00	9,1

Kaynak: GTHB

Ülkemizde baklagiller üretim artışını engelleyen nedenlerden biri de verim düşüklüğüdür. Baklagillerde sertifikalı tohum kullanımı oldukça yetersizdir. Sertifikalı tohum kullanımının artırılması amacıyla tohum üretimi yapan ve sertifikalı tohum kullanan üreticiler desteklenmektedir. 2010 yılında 6 TL/da, 2011 ve 2012 yılında 7 TL/da, 2013 yılında ve 2014 yılında sertifikalı tohum kullanan üreticiler 10 TL/da destek almışlardır.

6.1.2.4. Türkiye Baklagil Ticareti

Dünya baklagil üretiminden önemli pay alan ülkemiz aynı zamanda ihracatçı ülke konumunda idi. Ülkemiz baklagil üretimi büyük ölçüde iç tüketime yönelik olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte özellikle nohut ve mercimekte ülkemiz ihracatta ön sıralarda yer almakta idi.

FAO verilerine göre, 1990 yılı dikkate alındığında 846.000 ton mercimek üretimi ile dünya ihracatının yüzde 47'sini karşılayarak ilk sırada yer alan ülkemiz, 2011 yılında dünya ihracatından yüzde 11 pay alarak 3. sırada yer almıştır. Aynı şekilde 1990 yılında 860.000 ton nohut üretimi ile dünya ihracatının yüzde 62'sini karşılayarak ilk sırada yer alan Ülkemiz, 2011 yılında dünya ihracatının sadece yüzde 2'sini karşılayarak 10. sıraya gerilemiştir.

İhracattaki bu azalış hem üretimde yaşanan sorunlar hemde dünya piyasasında rakip ülkelerin elde ettikleri rekabet üstünlüklerinden kaynaklanmaktadır. Ülkemizde baklagiller üretim maliyetlerinin yüksekliği ucuz fiyatla dünya piyasalarına ürün satan ülkeler karşısında rekabet şansını yok etmektedir.

1990 yılına kadar dünyanın en büyük yeşil mercimek ihracatçısı olan Türkiye, kendi üretimindeki azalmanın yanı sıra Kanada ve ABD'nin, üretimlerini artırması, verim yüksekliği ile uyguladıkları desteklere paralel olarak düşük fiyatla dünya piyasalarına girmeleri neticesinde üstünlüğünü kaybetmiştir. Kanada'nın 1990 yılında 213.000 ton olan mercimek üretimi 2013 yılında 1.880.000 tona yükselmiştir.

Tablo 149. Türkiye Baklagil İhracatı

Yıllar	Kuru Fasulye		K.Mercimek		Nohut	
	Miktar (Ton)	Değer (1000$)	Miktar (Ton)	Değer (1000$)	Miktar (Ton)	Değer (1000$)
2005	2.923	3.599	116.621	69.380	123.593	83.026
2006	3.973	4.896	300.020	157.208	104.684	83.660
2007	2.269	3.208	184.978	125.424	69.192	57.986
2008	3.499	5.423	68.654	98.869	88.337	76.757
2009	19.005	17.836	127.754	171.694	88.500	74.967
2010	1.584	2.408	192.384	213.466	56.718	54.705
2011	1.330	2.000	209.692	196.709	28.179	36.483
2012	1.369	2.520	194.161	157.036	25.317	30.995
2013	2.523	5.419	175.630	163.617	19.243	19.548
2014	8.844	15.526	180.816	188.437	18.086	17.433

Kaynak: TUİK

Ülkemizde 2005 yılında toplam 243.137 ton kuru fasulye, mercimek ve nohut ihracatı gerçekleşmiştir. 2014 yılında ise bu rakam yüzde14,5 azalarak 207.746 tona gerilemiştir. Ürün bazında bakıldığında kuru fasulye ve kırmızı mercimek ihracatı artarken, nohut ihracatında gerileme yaşanmıştır.

2014 yılında fasulye ihracatı 8.844 ton, kırmızı mercimek ihracatı 180.816 ton, nohut ihracatı ise 18.086 ton olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 150. Türkiye Baklagil İthalatı

Yıllar	Kuru Fasulye		Nohut		Yeşil Mercimek		Kırmızı mercimek	
	Miktar (Ton)	Değer (1000$)	Miktar (ton)	Değer (1000$)	Miktar (ton)	Değer (1000$)	Miktar (Ton)	Değer (1000$)
2004	13.748	6.654	546	306	1.852	957	3.704	1.700
2005	37.497	21.457	646	358	8.004	3.972	56.276	25.189
2006	30.820	27.417	1.881	1.569	17.171	7.842	51.590	22.688
2007	36.726	37.426	5.178	4.362	19.756	11.603	11.222	6.861
2008	51.088	54.719	8.759	9.141	22.695	21.391	168.107	221.715
2009	53.273	54.946	4.404	4.177	16.967	16.164	124.501	117.298
2010	37.270	38.342	7.585	7.286	22.036	21.582	188.253	172.249
2011	32.818	34.966	8.450	9.641	18.885	19.330	290.663	186.196
2012	28.908	34.017	34.938	46.575	24.081	20.396	143.891	85.031
2013	24.800	34.119	56.875	62.584	28.393	21.260	170.679	110.345
2014	52.267	87.650	41.164	50.262	30.606	21.695	271.814	179.484

Kaynak: TUİK

Uzun yıllar baklagil ihracatçısı olarak bilinen Türkiye'nin son yıllarda ithalatında da artışlar görülmektedir. Özellikle geçmişte yok denecek kadar az olan kırmızı mercimek ithalatı, 2014 yılında 271.814 tona ulaşmıştır. K.mercimek ithalatı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşanan kuraklığın etkisi sonucu 2008 yılında artmış, ithalat diğer yıllarda da devam etmiştir. En fazla kırmızı mercimek ithalatı 2011 yılında 290.663 ton olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemiz tarafından DTÖ'ne bildirilen en yüksek gümrük vergi oranı baklagiller için yüzde19,3'dür. Bu oran ülke üretimini korumaya yetmemektedir.

6.1.2.5. Sektörde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Türkiye'nin baklagil ithalat miktarındaki artışların devam etmesi durumunda ileriki yıllarda baklagillerde de ithalatçı ülke konumuna gelmesi kaçınılmazdır.

Ülkemizde yetiştirilen tarımsal ürünlerde genel sorun üretim maliyetlerinin yüksekliğidir. Üretimde kullanılan girdilerdeki fiyat yüksekliği maliyetleri artırmaktadır. Fiyatların yüksekliği sebebiyle yeterince girdi kullanılmaması, küçük parçalı tarımsal arazilerde üretim yapılması, sertifikalı tohumların yeterince kullanılmaması vb. sebepler verim miktarını düşürmektedir. Üretim masraflarının artması ve verim düşüklüğü ürün maliyetlerini artırmakta, böylelikle ülkemizde üreticiler dünya fiyatları karşısında rekabet şansını kaybetmektedir.

Baklagiller, hastalıklara ve zararlı böceklere karşı "mükemmel bir beslenme koşulu sağlayan yüksek protein oranları nedeniyle" hassastır. Özellikle mercimek üretiminde Şanlıurfa, Yozgat, Mardin gibi illerimizde kök çürüklüğü ve canavar otu yüzünden üreticiler üretimden vazgeçebilmektedir.

Birçok baklagil türünde hasat zamanında kabukların soyulması nedeniyle ürün kayıpları ile karşılaşılmaktadır.

Dünya'da ve Türkiye'de nohut ekim alanlarını sınırlayan en önemli faktör antraknoz (Ascochyta blight) hastalığıdır. İklim koşullarının hastalığa uygun ortam sağladığı yıllarda hastalık yüzde100'e varan kayıplara neden olabilmektedir. Üreticilerimizin elinde bulunan yerel nohut çeşitlerinin tamamı bu hastalığa hassastır. Antraknoz hastalığının yayılması ve gelişmesi nem ve sıcaklık şartlarına bağlı olduğu için üretici ekim zamanını ilkbahardaki yoğun yağışların azaldığı ve hava sıcaklığının yükseldiği döneme kaydırarak hastalıktan kaçmaya çalışmaktadır. Geç ekimler de verim potansiyelini düşürmektedir.

Verimliliğin artırılması için, miras hukuku ile arazi parçalanması önlenerek, ülkemizde genel olarak küçük aile işletmelerinde geçimlik tarım olarak gerçekleştirilen baklagil üretiminin pazara yönelik olarak yapılması sağlanmalıdır. Ayrıca, verimliliğin artırılması için, farklı ekolojik bölgelere uyum gösteren, iç ve dış pazar isteklerine uygun, kaliteli, yüksek verimli, hastalık ve zararlılara dayanıklı çeşitlerin geliştirilmesi için araştırma faaliyetleri hızlandırılmalıdır.

Üretimde kullanılan girdi fiyatlarının maliyet içerisindeki payının azaltılması amacıyla uygulanan girdi destekleri, üretim içerisindeki payları dikkate alınarak gerçekçi şekilde uygulanmalıdır. Sertifikalı tohumluk kullanımı baklagillerde yetersiz düzeydedir. Genel olarak üreticiler ekim için kendi üretimlerinden ayırdıkları tohumları kullanmaktadırlar. Sertifikalı tohumluk kullanımı konusunda uygulanan destekleme bu konuda gerçekleştirilen önemli bir destekleme olup, önümüzdeki yıllarda da devam etmesi gerekmektedir.

Birçok tarımsal üründe olduğu gibi baklagillerde de, etkin bir pazarlama ağı olmadığı gibi örgütlenme de yetersizdir. 1990 sonrası TMO'nun baklagil alımlarını azaltması 1994'de tamamen durdurması ve yerine herhangi bir baklagil pazarlama politikası oluşturulamaması ile birlikte üretici pazarlama sorunu yaşamaya başlamıştır. Ürettiği ürünü elinde kalan üretici baklagil ekim alanlarını, fiyat garantisi olan ve üretimi daha kolay olan diğer ürünlere kaydırmıştır.

TMO'nun alımları bıraktığı 1994 yılından itibaren Ülkemizde üretilen ve ihracata konu olan baklagiller içerisinde sadece kırmızı mercimek, tarım satış kooperatifi olan Güneydoğubirlik tarafından alınmıştır. Ancak, Güneydoğubirlik'te piyasayı regüle edecek şekilde alım yapamamıştır. Özellikle 16 Haziran 2000 tarihinde yürürlüğe giren 4572 sayılı yasa ile Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin yeniden yapılandırma kapsamına alınması sonucu Birlikler maddi sıkıntı içerisine girmiş ve Güneydoğubirlik 2000-2003 yılları arasında alım yapamamıştır. 2004 yılında maddi yönde gelişme gösteren Birlik toplam k.mercimek üretiminin yüzde2'sine denk olan 9.946 ton alım gerçekleştirmiştir.

Gelecek yıllarda baklagiller için tahmin edilen gerilemenin yaşanmaması için ürün değerlendirme ve pazarlama olanakları sağlanarak ülkesel bir baklagil politikası oluşturulmalı, üretimde yeniden atılım sağlanmalıdır. Ancak, uzun yıllardır baklagil üretimi hedefsiz, politikasız ve desteksiz kendi haline bırakılmıştır.

Bilindiği üzere Ülkemizde bugüne kadar ürün bazında kurulan örgütlenme yeterince sağlanamamış, geçmişi uzun yıllara dayanan Tarım Satış Kooperatifleri ise son yıllarda içinde bulunduğu maddi sıkıntı sebebiyle ürün pazarlamasında etkili olamamıştır. Tarım Satış Kooperatiflerinin de etkili olduğu ürün grubu sınırlı kalmıştır. Son olarak üreticilerin ürün grubu bazında örgütlenmesinin sağlanması amacıyla 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu 6 Temmuz 2004 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 2004 yılında yürürlüğe giren 5200 sayılı üretici Birlikleri Kanunu kapsamında kurulan ve faal olan 993 üretici birliği bulunmaktadır. Kurulan üretici birlikleri içinde doğrudan baklagil üzerine kurulan üretici birliği sayısı sadece 2 tanedir. Bunlardan biri organik baklagil üretimi, diğeri ise kuru fasulye için kurulan birliklerdir. Baklagiller üzerine kurulan iki birlikten biri olan Kuru Fasulye Üretici Birliği Erzincan ilinde kurulmuştur. Birlik tarafından alınan kuru fasulyenin paketlenerek Birliğin kendi marka ve ambalajıyla katma değerini artırarak tüketiciye sunulması amacıyla temizleme, paketleme tesisi Sivas-Erzincan Kalkınma Projesi kapsamında kurulmuştur. Diğer birlik ise Tunceli İli Ovacık ilçesinde kurulan Organik Baklagil Üreticileri Birliğidir. 2014 yılında Merkez Köylere Hizmet Götürme Birliği ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğünün proje ortağı olduğu 1 milyon TL bütçeli Organik Baklagil paketleme tesisi 2015 yılında hizmete açılacaktır. Kurulan bu iki birlik verilen destekle illerde üreticilerinin pazarlama sorununu çözmede yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bu iki birlik oldukça güzel örnekler olmakla birlikte rakam oldukça yetersizdir.

Yeterli örgütlenme yapısı olmayan baklagil üreticisi fiyat konusunda belirleyici olamamaktadır. Halen ürün fiyatları piyasadaki ürün azlığı veya fazlalığına göre gelişmekte, üretici baklagil üreteceği konusundaki kararı o yılki fiyat durumuna göre vermektedir.

Üretimde sürekliliğin devamı için ön koşullar arasında üretici gelirlerinin artırılması gelmektedir. Bunun sağlanması için öncelikle üretici ürettiği ürünün elinde kalmayacağını veya maliyetinin altında pazarlamayacağını bilmelidir. Bunun için dünya piyasalarındaki fiyat düşüşlerinin yaşandığı veya ürün arzının fazla olduğu yıllarda tüccarın insafına kalan üreticinin maliyetinin çok altında ürün pazarladığı yıllarda bu fiyat düşüşlerini önleyecek, devlet adına alım yapan bir müdahale kurumunun oluşturulması sağlanmalıdır.

Üretici örgütleri teknik ve kurulum aşamasında (Tesislerin projeler bazında oluşturulması) maddi yönden desteklenerek aktif hale getirilmelidir. Bu sayede sertifikalı tohum

kullanımının sağlanarak kaliteli üretimin gerçekleştirilmesi, üretim aşamasında üreticilere ucuz girdi ve ortak makine kullanım parkı ile maliyetlerin düşürülmesi ve üyelerinden aldığı ürünü gerek yurt içinde gerekse yurt dışında değerinde pazarlayarak üreticilerin yeniden baklagil üretimine yönlendirilmeleri sağlanabilir. Üretici örgütlerinin geliştirilmesi ile günümüzde çoğunlukla tüccar veya toptancıya ucuz fiyatla pazarlanan ürünün tüketiciye kadar ulaşmasında el değiştirme azalacak, böylelikle ürün fiyat artışları önlenmiş olacaktır.

İç piyasa fiyatlarını etkileyen bir diğer unsur ise düşük fiyatlı gerçekleştirilen ithalattır. DTÖ kararları çerçevesinde baklagil ithalatında uygulanan gümrük vergilerinin üst sınırları bellidir. Bu sınırlar, dış piyasa fiyatları ile üreticimizin rekabet edebilmesi için yeteri kadar yüksek değildir. Bu nedenle özellikle üreticinin ürün hasadı döneminde tarife dışı engellerle ithalat kesinlikle önlenmelidir. Kuru fasulye ithalatının artmasına engel olacak gözetim uygulaması gibi benzer Kararlar diğer ürünler için de uygulanmalıdır. Koruma tedbirleri alınırken geç kalınmamalıdır.

Üretimin teşviki için en önemli unsur çiftçi gelirleridir. Üretici ürettiği üründen kar ederse üretim yapmaktadır. AB ve baklagillerde söz sahibi diğer ülkeler çeşitli şekillerde baklagil sektörüne destek vermektedirler. Üreticilerine uyguladıkları desteklerle üretimlerini yılan yıla artırarak dünya piyasalarında söz sahibi haline gelmişlerdir.

Gelir seviyesi düşük kesimin protein ihtiyacının karşılanmasında alternatif olan baklagillerin toprak iyileştirici özellikleri nedeniyle taşıdığı önem de dikkate alınarak, baklagil sektörüne gereken önem verilmeli; üretimin artırılması ve üretimde istikrarın sağlanması amacıyla fiyatların düşük seyrettiği dönemlerde çiftçi gelirlerinin korunması amacıyla baklagil üreticisi desteklenmelidir.

Azalan baklagil üretiminin artırılması için alınması gereken önlemler;

• Üretimden vazgeçen üreticilerin yeniden baklagil üretime yönlenebilmesi için prim desteklemesi artırılarak devam etmelidir.

• Özellikle hasat dönemlerinde baklagil ithalatına kesinlikle izin verilmemelidir.

• Sertifikalı tohum kullanımının yaygınlaştırılması için tohum desteği devam etmelidir.

• Hastalıklara dayanıklı, verimi yüksek tohum çeşitleri geliştirilmelidir.

• Sektörün tüm taraflarının bir araya geldiği baklagil konseyi aktif şekilde çalışmalıdır.

• Üreticilerin pazarlamada söz sahibi olabilmeleri için baklagil üretici birlikleri kurulmalı, kurulacak birliklerin etkin olabilmesi için kurulum aşamasında desteklenmelidir.

• Toprak verimliliğinin artırılması ve korunması yönünden önemli katkılar sağlayan baklagillerin ekim nöbetine alınması teşvik edilmelidir.

• Nohut ve mercimeğin ekim alanlarının genişletilmesi bakımından geçmişte uygulanan nadas alanlarda üretim uygulaması yeniden başlatılmalıdır.

• İhracatın artırılması için dış pazar istekleri dikkate alınarak üretim yapılmasına önem verilmelidir.

KAYNAKLAR:
1-http://www.tarim.gov.tr
2-www.fao.org.tr
3-www.tuik.gov.tr
4-ZMO VIII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı
5-TZOB “Zirai İktisadi Rapor” 2007-2010

6.1.3. Endüstri Bitkileri

6.1.3.1. Tütün

Sağlığa olumsuz etkileri yönüyle her geçen daha fazla tartışılan bir ürün olmasına rağmen günümüzde tarım, ticaret, sanayi sektörlerinde vazgeçilmez olan ve büyük bir önem taşıyan, dolayısıyla dünya üretiminde önemli bir paya sahip olan tütün, oluşturduğu yan sanayi ve hizmetleriyle, geniş kullanım alanı ve istihdam sağlayarak önemli bir sanayi bitkisidir.

Üretimden değerlendirme aşamasına kadar halkımıza geniş istihdam imkanı sağlayan tütün, yüzyıllardır çeşitli bölgelerimizde yaygın şekilde aile tarımı olarak üretilmekte, başta ihracat olmak üzere devlet gelirleri ve ulusal gelir açısından Türk ekonomisinde oldukça önemli bir yere sahip olmaktadır. Tütün, kurutulmuş yapraklarından yararlanılan tek yıllık bir tarım ürünüdür. Farklı ekoloji ve mikro klimalara bağlı olarak ülkemizde çok çeşitli tip tütünlerin üretimi yapılmaktadır. Türkiye'de üretilen tütünlerin %95'i Türk tütünü olup geri kalan kısmı yabancı menşeili tütündür.

Tütünün anavatanının neresi olduğu kesinlik kazanmamış olup, arkeolojik çalışmalar neticesinde Amerika kökenli olduğu görüşler ağırlıktadır. Gerek tarımda, gerekse sanayide geniş bir istihdam olanağı sağlayan tütünden, yapraklarından nikotin, tohumundan yağ, saplarından selüloz ve çiçeklerinden esans gibi maddeler elde edilerek üretildiği ülkelerde büyük bir dış ticaret geliri sağladığından üretici ülkeler için büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca tüketiminden alınan vergilerden dolayı vazgeçilmez bir üründür.

Tütün üretimi ilk defa 1621 yılında yasaklanmıştır.1678 yılında ise ilk defa vergi alınmaya başlanmıştır. Aradan yaklaşık 200 yıl sonra 1862 yılında devlet tekeli altına alınmıştır. 1874 yılında sigara üretimi yapan fabrikalar kurulmuş ve 1883 yılında yapılan bir şartname ile tütün inhisarlarının işletilme hakkı 30 yıl süre ile '' Memaliki Osmaniye Dunhanları Müsterakilmenfaa Reji Şirketi'' adlı Fransız şirketine verilmiştir.1925 yılında tütün tekrar devlet tekeli altına alınmış ve 1984 yılında yabancı sigaraların ithalatına başlanmıştır. 1986 tarihinden itibaren tütün mamüllerinin üretim ve dağıtımı serbest bırakılmıştr. 2002 yılından itibaren tütünden destekleme alımı kaldırılmış ve TAPDK kurulmuştur. 15.04.2008 tarih ve 26848 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 4733 sayılı kanunda değişiklik yapılması hakkında 5752 sayılı kanun ve diğer kanunlarla kuruma verilen görevleri yerine getirmek ve yetkileri kullanmak üzere kamu tüzel kişiliğini haiz, ,idari ve mali özerkliğe sahip olarak Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu kurulmuştur.

6.1.3.1.1. Üretim ve Tüketim

6.1.3.1.1.1. Dünya Üretim ve Tüketimi

Bugün dünyanın 128 değişik ülkesinde (daha çok gelişmekte olan ülkelerde) değişik kalite ve özelliklere sahip tütün tarımı yapılmaktadır. Dünyada en fazla tütün üretimini % 42,3 oran ile Çin gerçekleştirmektedir. Toplam tütün üretiminin yaklaşık % 72,6 sını Çin, ABD, Hindistan, Brezilya, Malavi, Endonezya ve Türkiye'de yapılmaktadır.

Dünya genelinde tütün üretiminin uzun yıllar ortalaması 5,5 milyon ton olup son 4 yılın ortalaması 7,2 milyondur. Dünya üretiminin % 72 si Flue cured, % 12 si Burley, % 8 i Sun cured, %2,5 i Dark cured, %0,5 i Dark fired ve % 5 i diğer grup tütünlerden oluşmaktadır. Dünyada Flue cured tipi tütünlerin yarısını Çin üretmektedir.

Tablo 151. İşlenmemiş Tütün Üretim Miktarları

Yıllar	Üretim (Ton)
2010	6.889.919
2011	7.448.826
2012	7.248.318
2013	7.435.067

Kaynak FAO

Dünya geneli tütün üretimine baktığımızda yıllar itibari ile; 2010 yılında 6,8 milyon ton, 2011 yılında7,4 milyon ton, 2012 yılında7,2 milyon ton ve 2013 yılında 7,4 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya tütün mamülleri piyasasında genellikle harmanlanmış tütün kullanılmakta ve bu harmanlarda belirli oranlarda şark tipi tütün kullanılması gerekmektedir. Dünyada, şark tipi tütün üreten ülkeler arasında gerek kalite bakımından ve gerek üretim ve ihracat miktarları bakımından Türkiye ilk sıralardadır. Dünya şark tipi tütün üretiminde Türkiyenin payı % 25 dir.

6.1.3.1.1.2. Türkiye Üretim ve Tüketimi

Türkiye Tütün Üretimi

Ülkemizde tütün tarımı özellikle Ege, Karadeniz, Marmara Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır. Makine gücünden ziyade insan gücüne ve emeğine dayalı olan tütün tarımı, birçok ailenin esas geçim kaynağını oluşturmaktadır. 4733 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi sonucunda tütünün destekleme kapsamından çıkarılması, TEKEL'in özelleştirilmesi ve tütün fiyatlarında alıcının belirleyici olması sebebiyle üretimde çok büyük düşüşler yaşanmıştır.

Tablo 152. Türkiye'de Tütün Ekim Alanı, Üretim ve Sözleşmeli Üretici Adedi

Yıllar	Ekiliş Alanı (Ha)	Üretim (Ton)	Tütün Ekicisi Sayısı
2000	237.722	208.002	583.474
2011	76.657	45.435	54.314
2012	107.698	73.284	69.343
2013	133.073	93.158	85.078
2014*	106.031	70.000	68.375

* 2014 üretim ve ekim alanı rakamları TUIK verileridir ve rakamlar geçicidir.

Kaynak: TAPDK,

Yıllar itibariyle ülkemizdeki tütün üretimi 2000 yılına oranla 2014 yılında %66,3 oranında azalma ile 70 bin tona düşmüştür.2011 yılından 2013 yılına kadar tütün üretimi % 105 oranında artmıştır ve 2014 yılı geçici verilerine göre tekrar % 24 oranında düşerek 70 bin ton olarak gerçekleşmiştir. 2011-2013 yıllarında tütün üretimindeki artışın nedeni sözleşmeli tütün alımı yapan şirket sayısının artması beraberinde rekabeti getirmiş, dolayısıyla tütüne verilen fiyat üreticinin tütüne yönelmesine sebep olmuştur. Bu yönelişte sözleşme yapan şirketlerin yılda dört defa faizsiz avans vermesinin de etkisi büyüktür.

2014 yılı itibariyle ülkemizde üretilen tütünün yüzde 69'u Ege, yüzde 12,8'i Karadeniz, yüzde 7,9'u Güneydoğu Anadolu, yüzde 4,3'ü Marmara, yüzde 1,8' i Doğu Anadolu, yüzde 3,8'i de Akdeniz Bölgemizde üretilmektedir. Ülkemizde yabancı menşei tütün üretimi Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgemizde yapılmaktadır. Tütün üretiminin büyük bir çoğunluğu sözleşme esasları doğrultusunda yapılmaktadır.

Tablo 153. 2014 Ürün Yılında Bölgelere Göre Sözleşmeli Tütün Üretimi

BÖLGE	ÜRETİCİ (Sayı)	ÜRETİM ALANI (da)	ÖNGÖRÜLEN ÜRETİM MİKTARI (kg)
AKDENİZ	3.438	24.162	2.568.100
DOĞU ANADOLU	253	2.606	394.000
EGE	43.558	702.214	54.352.635
GÜNEYDOĞU ANADOLU	4.351	65.184	5.654.329
KARADENİZ	13.117	148.560	16.934.380
MARMARA	3.658	43.218	3.673.120
TOPLAM	68.375	985.944	83.576.564

Kaynak:TAPDK

6.1.3.1.2. Pazarlama ve Destekleme Politikaları

Tütün üretimi, 2000 yılında yaklaşık 583 bin çiftçi tarafından 208 bin ton olarak gerçekleştirilmişken, 2013 yılında üretim 85 bin çiftçi tarafından 93 bin ton olmuştur.

Tütün tarımı bir yaşam şekli, bir kültürdür. Tütün tarımından kopmalar özellikle 2002 yılında yürürlüğe giren 4733 sayılı kanun sonrasında hızlanmıştır.

Ülkemizde üretilen tütünün pazarlanması 2002 yılına kadar TEKEL ve tüccar aracılığıyla yapılmıştır. Bu yıla kadar tüccar, satın aldığı tütünü, yurt içinde kurulu özel sigara fabrikalarına pazarlamış veya yurtdışına satmıştır. Tekel ise hem destekleme alımı görevini yerine getirmiş hem de aldığı tütünü kendi fabrikalarında kullanmış ve ihracatını gerçekleştirmiştir.

4733 sayılı Kanun çerçevesinde Türkiye'de üretilen üretici tütünleri, yazılı sözleşme esası veya açık artırma yöntemiyle pazarlanmaktadır. Bu yasayla tütün üretimi tamamen serbest hale gelmiştir. Ancak Kanun yürürlüğe girdiği andan itibaren üretimin hemen hemen tamamı yazılı sözleşme esasına göre yapılmaktadır. Sözleşme dışı üretilen ürünlerin ekici elinde kalması halinde ne olacağı hususunda kanunda herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Halihazırda sektörün tek düzenleyicisi olan TAPDK'nın da bu konuda herhangi bir yetkisi bulunmamaktadır. Bununla birlikte 2008 yılında yapılan değişiklikle tanımlanmış menşeler için belirlenen üretim alanlarında, başka menşelerin üretiminin yapılması veya yabancı menşeli tütünlerin üretimi için kurumdan izin alınması öngörülmüştür.

Üretici tütünlerinin yazılı sözleşme esasına göre alım satımı, Kurum tarafından tütün ticareti yetki belgesine sahip alıcıya bedeli karşılığında verilen Tütün Üretim ve Alım-Satım Sözleşmesine göre yapılmaktadır. Sözleşmeli üretim esasına göre üretilen tütünlerin fiyatları, tütün mamulleri üreticileri ve/veya temsilcileri arasında varılan anlaşmaya göre belirleneceği kanunda belirtilmesine rağmen, sözleşme fiyatları genelde sözleşmeyi yapan firmalar tarafından belirlenmektedir. Sözleşmeli üretim modelinde üreticiler tek bir alıcıya bağımlı bulunmakata, alıcılar öncelikle fiyat saptanması olmak üzere pek çok hususta birlikte hareket ettikleri ve örğütlendikleri halde, üreticiler örgütsüz halde bulunmaktadır. Bu nedenle tam rekabet kuralları işletilememektedir.

6.1.3.1.3. Tütün İhracatı ve ithalatı

Ülkemizden ihraç olunan yaprak tütünün miktarı yıllar itibariyle farklılık göstermektedir.

Ülkemizde üretilen tütün oriental tip tütün olması sebebiyle alıcı ülkeler tarafından diğer çeşitlerle harmanlanarak kullanılmaktadır. Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkelerin başında yaklaşık %27,7'lik payı ile ABD gelmekte bu ülkeyi %10,9'luk payı ile Endonezya, yine %10,9 'luk pay ile Belçika takip etmekte, % 50,5 lik payı ise diğer ülkeler oluşturmaktadır.

Tablo 154. Tablo Türkiye'nin Tütün İhracatı

Yıllar	Miktar (ton)	Değer (1000$)
2005	134.533	476.377
2006	127.975	497.043
2007	113.942	449.752
2008	152.033	428.442
2009	97.183	480.231
2010	80.311	413.779
2011	68.685	372.138
2012	75.320	427.631
2013	56.899	423.295
2014*	38.994	298.795

*ilk 6 aylık dönem verileridir.
Kaynak: TAPDK

Tütün 2013 yılı verilerine göre ihracatımızın %67,33 ünü Ege, % 12,15 ini Karadeniz, % 7,7 sini ise Güney Doğu Anadolu tütünleri teşkil etmektedir. Ülkemiz, oriental tip kaliteli tütün yetiştiren ülkelerle dünya piyasalarında rekabet edebilmesi, yaprak tütünlerimizi alacak olan ülkelere tütünlerimizi sıkıntı çekmeden satabilmemiz için maliyet düşürücü, kaliteyi bozmadan birim alandan azami ekonomik verimin alınması sağlanmalıdır.

Dünya ithalatında %1,99 oranında yer alan ülkemizin oriental tip tütün ithalatına ihtiyacı yoktur. Ancak tüketicinin son yıllarda içim zevkinin amerikan blend sigaralara kayması nedeniyle 1990'lı yıllardan sonra tütün ithalatı yıldan yıla artış göstermiştir. Sadece tütün değil, sigara harmanlarında kullanılan yarı mamul olarak adlandırılan homojenize ve şişirilmiş tütün ithalatı da her geçen gün artmaktadır.

Tablo 155. Tütün Ürün İthalatı

Yıllar	Miktar (ton)	Değer (1000$)
2009	77.266	388.550
2010	67.241	357.634
2011	66.308	389.048
2012	81.858	464.954
2013	80.463	472.443

Kaynak: TAPDK

Her ne kadar amerikan blended sigaraların harmanlarında ihtiyaç duyulan Virginia ve Burley tütünlerin üretimleri ülkemizde artarak devam etmekte ise bu üretim henüz ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktır. Ülkemiz ithalatının % 63,5 i Virginia, burley ve harmanlanmış burley tütünleri oluşturmaktadır.

6.1.3.1.4. Üretim Sorunları, Sonuç ve Öneriler

Ülkemizin geleneksel ihraç ürünlerinden olan tütün, meyilli, kıraç ve gübrelenmeyen arazilerde üretilmektedir. Tütün alternatifi olmayan bir üründür.Bu bilinçle kırsalın yerinde

istihdamı ve bu işten geçimini sağlayan çiftçilerin yaşamının idamesi için yeterli geliri elde etmeleri yönünde politikalar geliştirmelidir. Diğer yandan dünyanın pek çok ülkesinde her geçen yıl blended sigara talebi artmaktadır. Ülkemizde de sigara tüketimi blended sigaralar doğrultusundadır. Dolayısıyla yurdumuzda en çok üretimi yapılan oriental tütünün kullanım alanı sınırlı durumda bulunmaktadır.

Ülkemizde yabancı tütün yetiştiriciliğinin geçmişi oldukça yenidir. Bu tütünlerin üretimi ve kurutulması yerli tütünlerimize göre büyük farklılıklar arz etmektedir. Kurutulmaları pahalı ve özel bir teknoloji ile gerçekleştirilmektedir. Yabancı tütünlerin ülkemizdeki adaptasyon çalışmalarının, kurutma, fırın ve hangar tesislerinin hızlandırılması gerekmektedir.

Hastalık ve zararlılarla mücadelede tarım ilaçlarının genelde bilgisizlik nedeniyle yanlış kullanımı sebebiyle (uygulanacak ilaç türü, dozu, uygulama adedi, tarzı ve döneminde yapılan hatalar) tütünde verim ve kaliteyi olumsuz etkilemektedir. Hatalı ilaç kullanımının yarattığı en büyük sorun tütün yapraklarında tarım ilacı kalıntısı (rezidü) sorunu olarak ortaya çıkmaktadır.

Ekonomi ve sağlık açısından önemi olan entegre mücadeleye ağırlık verilmelidir. Bu bilgileri üreticiye ulaştırmak ve bilinçlendirmek için yayın çalışmaları yapılmalıdır.

Tütünde uygulanan yanlış politikalar sebebiyle alternatif ürün yetiştirebilen üreticilerimizin bir çoğu tütün üretiminden vazgeçmiştir. Tütünden başka bir geliri olamayacak arazilerde bulunan üreticilerimiz ise, gençlerin büyükşehirlere göç etmesi ve üretimin geçmiş yıllara göre alt seviyelere inmiştir.

Çiftçilerimize üretim maliyetlerinin karşılanması için düzenli olarak nakdi ve/veya ayni (ilaç, mazot, gübre, avadanlık yardımı) avans ödemesi gerçekleştirilmelidir. Ayni yardımlar yine tütün üretilen bölgede bulunan esnaflar, kooperatifler ve ziraat odaları aracılığı ile gerçekleşmeli, üretim girdisinin o bölgede kalması ve kalkınması sağlanmalıdır.

Üreticilerin iklim koşullarından kaynaklanan sözleşme fazlası miktarları aynı randıman fiyatından alınmalı, üretici mağdur edilmemelidir.

Doğal afetlere (sel baskını, dolu, kuraklık) karşın üreticilerin ve alıcı firmaların kayıplarının karşılanması yönünde tarım sigortasının yaygın ve etkin hale getirilmesi gereklidir.

Tütün İhracatçıları Birliği'nin ihracat amaçlı yeni ekonomik pazarlar bulması için çaba sarf etmesi ve neticesinde üretimin artması/artırılması kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKLAR

1.TMMOB VIII. Teknik Kongresi; ZMO
2.www.tapdk.gov.tr
3.www.tuik.gov.tr
4.http://faostat3.fao.org

6.1.3.2.Pamuk

Pamuk, Ülkemiz için yüksek katma değer yaratan bir tarım ürünü olması, üretim, istihdam ve ihracat açısından lokomotif sektör konumunda olan tekstil ve konfeksiyon sektörü

için temel bir girdi niteliğinde olması, doğrudan veya dolaylı şekilde milyonlarca insana istihdam yaratması nedeniyle stratejik bir önem arz etmektedir.

Bilindiği üzere Türk tekstil sanayi, sağladığı katma değer, tekstil ihracatının ülke ekonomisine kazandırdığı döviz miktarı, emek yoğun işgücü olmasıyla yaratılan istihdam hacmi ile vazgeçilemez bir sektördür. Ülkemizin lokomotif sektörü olan tekstil sanayimizin stratejik ham maddesi ise pamuktur. Tekstil sanayimizde olduğu kadar harp sanayinin de önemli bir hammaddesidir. Pamuk ayrıca bir yağ bitkisi olup tohumu, gıda sanayinde bitkisel yağ üretiminde kullanılmaktadır. Arta kalan küspesi ise, proteini yüksek bir hayvan yemi olarak büyük önem taşımaktadır. Pamuk sahip olduğu özellikleri nedeni ile stratejik bir ürün olup uluslararası ticarette yeri büyüktür. Sentetik elyaf üretimi karşısında dahi öneminden bir şey kaybetmemiştir. Pamuk tüm bu özellikleriyle de Ülkemizde altı milyon kişinin geçimini sağlamaktadır.

Ülkemizde tarım sektörünün potansiyeli, stratejik bir özelliği olan pamuğun üretimi ve kullanımı diğer bir ifadeyle pamuk politikası, tekstil ve konfeksiyon sektörünün mevcut kapasitesi göz önüne alındığında, pamuk üretiminin sürdürülebilirliğinin sağlanması gereklidir.

6.1.3.2.1. Pamuk Üretim ve Tüketimi

6.1.3.2.1.1. Dünya Pamuk Üretimi ve Tüketimi

Tablo 156. Dünya Pamuk Ekim Alanları (Bin Ha)

Ülkeler	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015*	2015/2016**
Hindistan	12.178	11.760	11.650	12.250	11.638
Çin	5.528	4.975	4.700	4.200	3.780
ABD	3.829	3.793	3.053	3.999	3.599
Pakistan	2.800	2.960	2.914	2.805	2.665
Özbekistan	1.316	1.285	1.275	1.275	1.275
Brezilya	1.393	870	1.010	1.004	1.014
Burkina Faso	429	586	644	644	631
Türkmenistan	550	525	545	545	545
Türkiye	542	488	451	484	455
Tanzanya	568	420	400	336	329
Myanmar	349	349	299	299	239
Zimbabve	450	397	250	238	239
Arjantin	528	362	506	520	523
Diğer	5.582	5.102	4.985	4.931	4.679
TOPLAM	36.042	33.872	32.682	33.530	31.611

Kaynak: ICAC Cotton This Month-Şubat 2015 (*) Tahmin, (**) Projeksiyon

Dünya'da pamuk ekimi daha çok Asya kıtasında toplanmıştır. Bunu izleyen kıtalar ise sırasıyla, Amerika ve Afrika'dır.

Dünya pamuk ekim alanlarının en geniş olduğu ülke yaklaşık 11 milyon hektar alan (yüzde 34) ile Hindistan'dır. Onu sırasıyla Çin, ABD, Pakistan, Özbekistan, Brezilya, Bur-

kina Faso ve Türkmenistan izlemektedir. Türkiye'nin ekim alanları tablodaki beş dönemin ortalamasına göre dokuzuncu sırada yer almaktadır.

Dünyanın en büyük üreticisi olan Çin ve Hindistan aynı zamanda en fazla pamuk tüketicisi konumundadır. Bu iki ülke dünya pamuk tüketiminin yüzde 58'in gerçekleştirmektedir. Ülkemiz ise yaklaşık 1.4 milyon ton tüketim ile dördüncü sırada yer almaktadır. Gelişen tekstil ve konfeksiyon sanayi, artan dünya nüfusu, fert başına gayrı safi milli hasıladaki artış ve bu unsurların yanında sentetik elyaf fiyatları ve tüketim eğilimi dünya pamuk tüketimini etkileyen başlıca unsurlardır.

6.1.3.2.1.2. Türkiye Pamuk Üretimi

Ülkemiz pamuk üretimi bakımından elverişli ekolojik şartlara sahiptir. Özellikle Ege, Güneydoğu, Akdeniz ve bir kısım Doğu ve Orta Anadolu illerinde pamuk ekimi yapılmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, tüm ekim alanlarının yüzde 61.8'ini kapsarken Ege Bölgesi 2014 yılında yüzde 19.9'unu oluşturmuştur.. Son yıllarda sulanan alanlarında artmasıyla birlikte GAP Bölgesinde pamuk ekim alanları artış göstermiş, Ege ve Akdeniz Bölgesinde de hızla gerilemiştir. Özellikle Akdeniz Bölgesinde pamuk ekim alanları yerini mısıra bırakmıştır.

Pamukta en büyük farklılığın üretim miktarında değil ekim alanlarında olduğu gözlenmektedir. Ülkemiz pamuk verimi konusunda dünya ortalamasının oldukça üzerindedir. Bazı yıllarda ekim alanları azalsa bile üretimde artış olması veya aynı seviyede kalmasının sebebi, verim artışından kaynaklanmaktadır.

Tablo157. Türkiye'de Pamuk(lif) Ekim Alanı, Üretim ve Verim Durumu

	Ekim Alanı (Ha)	Üretim (lif) (ton)	Verim (Lif) (kg/Ha)
1998	756 566	882 154	1 166
1999	719 294	791 298	1 100
2000	654 177	879 940	1 345
2001	684 665	914 404	1 336
2002	721 077	988 120	1 370
2003	637 329	919 531	1 443
2004	640 045	935 928	1 462
2005	546 880	863 700	1 579
2006	590 700	976 540	1 653
2007	530 252	864 500	1 630
2008	495 000	691 600	1 397
2009	420 000	655 500	1 560
2010	480 650	817 000	1 700
2011	542 000	980 400	1 809
2012	488 496	881 600	1 805
2013	450 890	855 000	1 896
2014	468 143	893 000	1 908

Kaynak:TUİK(kütlü pamuk üretim rakamları yüzde 38 randımanla Lif'e çevrilmiştir)

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Pamuk Raporunda belirtildiği üzere 2001/02 ile 2007/08 arası yedi yıllık dönem ortalamasına göre Türkiye dünya pamuk üretiminin yaklaşık yüzde

4'ünü gerçekleştirirken, 2012/13 sezonunda ülkemizin dünya üretimindeki payı % 3,2 ve 2013/14 sezonunda yüzde 2,9 olmuştur. 2014/15 sezonunda yüzde 2,7'i ve 2015/2016 sezonunda ise yüzde 3,3 olacağı tahmin edilmektedir.

Pamukta ekim alanlarındaki değişim çiftçinin kazancıyla, yani ürün maliyetleri, fiyat ve desteklerle doğrudan ilişkilidir. Pamuk Gümrük Birliğinden dolayı tarife uygulaması yapamadığımız tek tarımsal üründür. Bunun için iç piyasa pamuk fiyatları dünya fiyatlarından doğrudan etkilenmekte ve dünya fiyatlarındaki düşüş üretimi de etkilemektedir.

Üretim Sorunları ve Kaliteyi Etkileyen Faktörler

Pamuk tarımında verimi artırmanın yollarından biri de bölgelere uygun çeşitlerin seçimi ve bu çeşitlerin sertifikalı tohumluğunun sağlanmasıdır. Bu yönde yapılan çalışmalardan birisi de prim uygulamalarında sertifikalı ve delinte tohumluk kullananlara verilen teşviktir.

Pamuğun gübrelenmesi ve sulanması konusunda bilinçsiz ve yanlış uygulamalar sonucunda genellikle toprağın fiziksel ve kimyasal dengesi bozulmaktadır.

Pamuk üretiminde çiçeklenme başlangıcı ile koza oluşma dönemleri arasında sulamaya dikkat edilmelidir. Suyun en az kayıpla etkin kök bölgesine ulaşmasını sağlamak için uygun ve etkili bir sulama yöntemi belirlenmelidir.

Bilinçsiz sulama özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgemizde tuzlanmaya ve toprak kaybına sebep olmaktadır. Bu bilgilerin çiftçiye ulaştırılması için de eğitim ve yayın faaliyetlerine ağırlık verilmelidir.

Pamukta özellikle hasattaki yüksek işçilik masraflarının azaltılması ve sanayisinde en büyük problemlerden birisi olan kontaminasyonun üreticiden oluşan kısmının önlenmesi için makineli hasada geçilmesi gerekmektedir.

Tablo 158. Türkiye Pamuk Tüketimi

Yıllar	Tüketim miktarı (1000 ton)
1999/2000	1.200
2000/2001	1.150
2001/2002	1.231
2002/2003	1.365
2003/2004	1.300
2004/2005	1.525
2005/2006	1.502
2006/2007	1.589
2007/2008	1.350
2008/2009	1.110
2009/2010	1.219
2010/2011	1 300
2011/2012	1 300
2012/2013	1 325
2013/2014	1 365

Kaynak: TARİŞ

Tablodan da görüldüğü üzere gelişen tekstil sanayimizin ham maddesi olan pamuk üretimimiz, tüketimimize paralel artış gösterememekte ve pamukta her geçen gün dışa bağımlılığımız artmaktadır.

Ülkemizde pamuk üretim maliyetlerinin yüksek olması, destekleme primlerinin rakip ülkelere göre durumu, önemli pamuk üretimi yapılan Ege ve Çukurova bölgelerinde üreticinin üretim yapabileceği alternatif ürün çeşitliliğinin fazla olması ve ABD gibi ülkelerin uyguladığı politikalar sonucu dünya fiyatlarıyla rekabet edilememesi sonucu pamuk ekim alanlarında başka ürünlerin tercih edilmesi ve alternatif ürünlere geçen üreticinin, üretimi ve hasadı nispeten daha zor olan pamuk üretimine geri dönmede istekli davranmaması gibi diğer çeşitli faktörlerin de etkisiyle üretim azalarak daha kritik bir seviyeye gelmiştir.

6.1.3.2.2. Pamuk Destekleme Politikası

6.1.3.2.2.1. ABD Pamuk Destekleme Politikası

ABD'nin 2008-2012 yılları tarım destekleri için yaptığı bütçe 307 milyar dolardır. Buna göre ABD yıllık tarım için ayırdığı bütçe yaklaşık 61 milyar dolardır.

ABD'nin 2008 yılında yürürlüğe giren tarım bütçesi ve mevzuatına göre 10 yıl içerisinde 170 milyar dolar harcama yapması öngörülmektedir ve bu miktarın 50 milyar doları tahıl, pirinç ve pamuk üreticilerine ayrılmıştır. Pamuğa yönelik destekleme politikası ise şu şekildedir.

Doğrudan ödemeler

Tarım Bakanlığı ile sözleşme yapan üreticilere gelir garantisi sağlamak amacıyla uygulanmaktadır.

Doğrudan ödeme miktarı; üreticilerin son dört yıllık üretim gerçekleştirdikleri alanların, Bakanlık tarafından belirlenen bölgesel üretim verimleri ile çarpımının sonucu hesaplanan üretim miktarlarının doğrudan ödeme katsayısı çarpımı ile bulunur. Doğrudan ödeme katsayısı pamuk için 147$/ton olarak belirlenmiştir. Bir üreticinin alabileceği en fazla doğrudan ödeme 40.000 $'dır.

Ek ödemeler

Kanun, pazar fiyat ile doğrudan ödemelerin toplamı hedef fiyatın (Üreticilerin gelir istikrarını sağlayacak fiyat düzeyidir) altında kalması halinde bir ek ödeme öngörmektedir.

Ek Ödeme=Hedef Fiyat – (Pazar Fiyatı+ Doğrudan Ödeme)

Ek ödemeler ayrıca pazar fiyatlarının, ürün rehin kredisi için belirlenen taban fiyatının (üreticilerin üretime devam etmeleri için gerekli olan minimum fiyat) altına düşmesi halinde hedef fiyatla taban fiyat arasındaki fark olarak da uygulanmaktadır.

Ek ödeme = Hedef Fiyat- Taban Fiyat

Bir üreticiye en fazla 65.000$ ek ödeme yapılabilecektir. ABD pamuk taban fiyatı 1144$/ton, hedef fiyatı ise 1598 $/ton olarak belirlenmiştir.

Ürün rehin kredileri

Ürünlerin pazarlama sezonlarını uzatmak ve üreticilerin nakit ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla daha önceki kanunlarla uygulanan ürün rehin kredisi uygulaması devam etmektedir.

Tarım Bakanlığı'nın depolarına veya anlaşmalı depolara ürün getirip rehin ettiren üreticilere dokuz ay vadeli, belirlenen taban fiyatının kredi ikraz birimi olarak uygulandığı ürün rehin kredileri açılmaktadır. Pamuk için belirlenen kredi limiti 1148$/ton'dur. Kredi faiz oranları piyasa faiz oranlarından daha düşük olarak sekreterya tarafından belirlenmektedir. Bir üreticinin alabileceği en fazla kredi miktarı 75.000$'dır.

ABD'deki tüm bu destekleme programı doğrudan ödemeler, satın alımlar, rehin bedellerinin ödenmesi gibi konularda Ürün Kredi Birliği (CCC) tarafından yapılmaktadır. Kredi ikaz birimi olarak 2002-2007 dönemine ait taban fiyatlar dikkate alınmaktadır. Orta Elyaflı Pamuk için Rehine telafi Pirimi 52 Cent/Libre'dir.

Gelir Koruma Ödemeleri (ACRE)

2009 yılından itibaren devreye giren yeni uygulamada amaç, çiftçi gelirlerinin telafisidir. Ürün veriminin beş yıllık eyalet ortalamasının altına düşmesi ve fiyatının da 2 yıllık ulusal ortalama fiyatın altına düşmesi halinde çiftçiler bu programa müracaat ederek ek ödemelerden daha fazla faydalanabileceklerdir. Bu program dahilinde bir çiftçiye en fazla 32.000$ doğrudan ödeme, 73.000$ ek ödeme verilebilmektedir.

İhracat Desteği

Ürün Kredi Birliği, Amerikan tarım ürünleri dış satımını satışlar, ödemeler, dış satım kredileri ve diğer faaliyetlerle geliştirmeye çalışır. GSM kredileri bu kapsamda, dış alımcılara üç ila on yıl arasında değişen uzun vadelerde ve düşük faizle uygulanan kredilerdir. Pamuk için uygulanan GSM 102 kredi programı üç yıla kadar olan kredileri kapsamaktadır. Bu sistemde pamuk alıcıları pamuk bedelini vadeli öderken ABD pamuk satıcısı ürün bedelini CCC garantörlüğünde aracı bankadan peşin almaktadır.

Amerika'daki pamuk fiyatlarının dünya fiyatlarından fazla olması halinde aradaki fark ihracat desteği olarak ihracatçıya verilmektedir.

6.1.3.2.2.2. AB Pamuk Piyasa Düzeni ve Destekler

AB'nin en büyük pamuk üreticisi Yunanistan'dır. Yunanistan'ın Birliğe katılımıyla pamuk için de bir destekleme mekanizması geliştirilmiştir. Başka bir pamuk üreticisi olan İspanya'nın Birliğe katılımıyla pamuk üretimi maksimum garanti edilmiş miktarla sınırlandırılmıştır. 1995 yılında maksimum garanti edilmiş miktar 1.031 ton olarak belirlenmiş ve kotalar ülke bazında dağıtılmıştır.

AB'de pamuk destekleme için, sezon başında Konsey tarafından sabitlenmiş bir hedef fiyat ilan edilmektedir. Bu fiyat baz alınarak çırçırcıların üreticiden pamuğu almaları gereken bir minimum fiyat ilan edilmektedir. Çırçırcılar minimum fiyattan daha aşağıya ürün alamazlar. Bu sistemde fark ödemesi şeklinde yapılan destek çırçırcıya verilmektedir. Fark ödemesi Komisyon tarafından ayda bir kez belirlenen dünya fiyatı ile hedef arasındaki farktır.

Fark Ödeme = Hedef Fiyat-Dünya Fiyatı

Bundan başka AB'de pamuk ortak piyasa düzeni içinde örgütlenmiş üreticilerin makineli hasada geçişini kolaylaştırmak üzere mekanizasyona yaptıkları yatırımın yüzde 50'si karşılanmaktadır.

AB'de pamuk üreticisi minimum fiyat garantisi ile desteklenmektedir. Çırçırcının pamuğu minimum fiyattan alması ise çok sıkı kontrol edilmektedir. Çırçırcıya ödenen fark ödemesi her ay değişmektedir. 2001 yılında Konsey tarafından belirlenen minimum fiyat 100,099 €/100kg, hedef fiyat ise 106,3 €/100 kg olarak belirlenmiştir.

AB'de, 1 Ocak 2006'dan sonra pamuk için ödemeler, pamuk ekimi alanlarının hektarı başına yapılmaktadır. Buna göre Yunanistan için 370.000 ha, İspanya için 70.000 ha ve Portekiz için 360 ha ulusal temel alan belirlenmiştir. Buna göre Yunanistan'da 300.000 ha için 594 €, kalan 70.000 ha için 342,85 €, İspanya için 1.039 €, Portekiz için 556 € hektar başına yardım belirlenmiştir.

AB pamuk yardımlarının yüzde 35'i alan bazlı ödenirken yüzde 65 ise tek ödeme planında ödenmektedir.

6.1.3.2.2.3. Türkiye Pazarlama Sistemleri

İç talebimizi karşılamak için üretimin artırılması gerekmektedir. Buda üretim alanlarımızın artırılması ile mümkündür. Ancak üretim artışındaki en büyük engel oluşan fiyatların üreticiyi tatmin etmemesidir.

Şekil 3: Türkiye Pamuk Pazarlama Kanalları

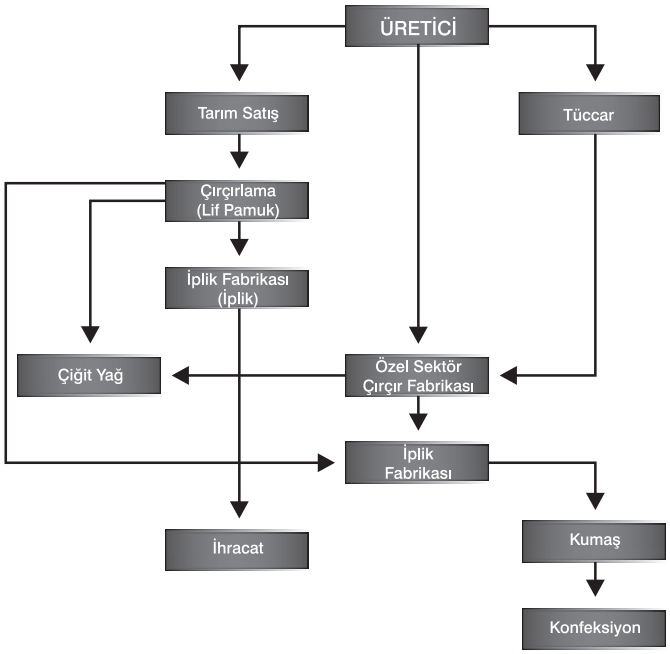

Pamuk tarım satış kooperatifleri ve birlikleri ve özel sektörce satın alınmakta veya borsalarda işlem görerek tüketiciye ulaşmaktadır.

Tarım Satış Kooperatifleri

Ülkemizin en büyük üretici organizasyonları olan Tarım Satış Kooperatifleri, bilindiği üzere 1935 yılında kurulmuş, zaman içinde ürün pazarlamasının dışında ortaklarından aldığı ürünlerin işlenmesi, ihraç edilmesi gibi bir dizi ekonomik faaliyetleri de başarıyla gerçekleştirmiştir. Zaman içinde kurulan işleme tesisleri tarımsal sanayinin gelişmesinde de öncülük etmiştir.

Pamuk birliklerinden Çukobirlik 1940, Tariş Pamuk Birlik 1949, Ant Birlik 1952 yılında kurulmuştur.

Kooperatif ve birlikler 1960'dan sonra değişen ekonomik şartlar karşısında, tarımsal destekleme politikası aracı olarak görülerek destekleme alımları ile görevlendirilmişlerdir. Birlikler, piyasada alıcı rolü üstlendikleri için fiyatların hedeflenen düzeylerin altına inmesini önlemektedirler. Diğer yandan, lif pamuk piyasasında satıcı rolü üstlenmekte, kaliteli ürün garantisi sağlayarak piyasa arz talep dengesinin üretici aleyhine oluşmasını engellemektedirler (Nacak,2004).

1986-88 döneminde destekleme alımları kooperatifler tarafından yapılmıştır. 1991-93 yıllarında pamuk tekrar destekleme kapsamına alınmıştır. 1994 yılından sonra ise DFİF'den sağlanan düşük kredi ile kooperatifler kendi adlarına alım yapmışlardır.

Tarım Reformu Uygulama Projesi kapsamında Tarım Satış Kooperatifleri 16 Haziran 2000 tarihinde yürürlüğe giren 4572 sayılı yasa ile yeniden yapılandırma sürecine girmiştir. Bu yasaya göre de Ülkemizde bu güçlü üretici örgütlerine finans desteği kesilmiştir. Üretimini desteklemenin bir yolu da kurulmuş olan bu Tarım Satış Kooperatiflerini yaşatmaktır. Pamuk alımı ve pazarlamasında faaliyet gösteren birliklerin sektördeki payları oldukça gerilemiştir. Bu yüzden bu kooperatiflere yeniden finans kaynakları sağlanmalıdır.

Bilindiği üzere bu güçlü üretici kuruluşları yok sayılarak üreticilerin örgütlenmesi için yeni oluşumlar yaratılmaktadır. Oysa 2004 ilerleme raporunda belirtildiği gibi yeni oluşumların AB sürecinde de bir anlamı yoktur. Mevcut üretici organizasyonlarımızı güçlendirmeli, lisanslı depoculuk, müdahale kurumu gibi yeni düzenlemelerde bunların aktif rol almaları sağlanmalıdır.

Borsalar

Pamuk için Dünya Bankasıyla yürütülen proje kapsamında İzmir, Adana, Şanlıurfa Ticaret Borsaları pamuk ihtisas borsası olması yönünde gerekli alt yapı çalışmaları yapılmıştır. Türkiye'de tarım ürünlerinin vadeli olarak işlem gördüğü Vadeli İşlem Borsası da (VOB) İzmir de kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır. Pamuk üreticisinin bir yıl sonraki ürünün fiyatı hakkında bir fikir sahibi olması ve ürünü daha erken pazarlayabilme imkanı sağlayan vadeli işlem borsası da pamuk için olumlu gelişmelerdir.

Ulusal Pamuk Konseyi

Pamuk özelinde, sektörün tüm taraflarının eşit şekilde temsil edilmesi, bir konsey ku-

rulması kütlüden ipliğe sektörün tüm sorunlarına paydaşları tarafından çözüm üretilmesi amacıyla Ulusal Pamuk Konseyi çalışmaları tamamlanmış, "Ulusal Pamuk Konseyi Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik" 05 Nisan 2007 tarihinde yayınlanmıştır.

6.1.3.2.2.4. Türkiye Pamuk Destekleme Sistemi

Ülkemizde hızla gelişen tekstil ve konfeksiyon sektörüne paralel olarak tüketimin hızla artması, üretimin artırılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. İlk olarak 1993 yılında uygulanmaya başlanan pamuk prim desteği 1998 yılında yeniden gündeme gelmiş ve 1998 yılından beri genel desteklemenin yanında primle de desteklenmeye devam edilmiştir.

Prim sisteminde sertifikalı tohumluk kullanımını da artırmak için 2001 yılından sonra yüzde 10, 2004 yılından itibaren de yüzde 20 sertifikalı tohumluk farkı ödenmiştir.2012 yılı itibariyle yalnızca yurt içinde üretilip sertifikalandırılan tohumları kullanan üreticilere destek verilmeye başlanmıştır.

Tablo 159. Yıllar İtibari ile Uygulanan Pamuk Prim Miktarları

Yıllar	Prim Miktarı	Sertifikalı tohumluk farkıyla verilen prim miktarı
1998	10 (cent/Kg)	
1999	12 (cent/kg)	
2000	9 (cent/kg)	
2001	7,00 (kr/Kg)	7,70 (kr/Kg)
2002	8,50 (kr/Kg)	9,35 (kr/Kg)
2003	9,00 (kr/Kg)	9,90 (kr/Kg)
2004	19,00 (kr/kg)	22,80 (kr/Kg)
2005	26,67 (kr/kg)	32,00 (kr/Kg)
2006	29,00 (kr/kg)	34,80 (kr/Kg)
2007	29,00 (kr/kg)	34,80 (kr/Kg)
2008	27,00 (kr/Kg)	32,4 (kr/kg)
2009	35,00 (kr/kg)	42 (kr/kg)
2010	35,00 (kr/kg)	42 (kr/kg)
2011	35,00 (kr/kg)	42 (kr/kg)
2012	-	46 (kr/kg)
2013	-	50 (kr/kg)
2014	-	55 (kr/kg)

Prim sistemi; üretimin yönlendirilmesi, üreticilerin gelir seviyelerinin korunması, tarımsal üretimde sürekliliğinin sağlanması, sanayici ve ihracatçıya dünya fiyatlarından mal temini ve rekabet şansı kazandırılması, sağlıklı bir piyasa oluşumu sağlanabilmesi, spekülatif hareketlerin önlenebilmesi, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması için yeterli prim miktarları ile zamanında ödenerek uygulanmalıdır.

Ülkemizde prim sistemi özellikle üretimi yönlendirme ve üretici gelir seviyesini korunması açısında istenilen başarıyı sağlayamamıştır. Prim miktarı hedef fiyat ile piyasa fiyatı arasındaki fark olarak belirlenip üreticiye ödenmelidir. Ancak yıllardır Ülkemizde prim belirlenen bütçenin ürünler arasında dağıtılması şeklinde uygulanması ile 2014 yılında 55 kr/kg olmuş fakat girdi fiyatları ve gelişmelere bakıldığında arttırılmalıdır. Bu yüzden pamukta halen istenen üretim artışı sağlanamamış ve dışa bağımlılığımız azalmamıştır.

Prim uygulamasının dışında pamuk üreticileri genel anlamda uygulanan gübre ve mazot desteklerini almaktadırlar.

Tablo 160. Pamuk için Ödenen Mazot ve Gübre Desteği Miktarları (TL/da)

Yıllar	Mazot Desteği	% Artış	Gübre Desteği	% Artış
2005	4,5	-	3	-
2007	5,4	20,0	3	0,0
2008	5,4	0,0	3	0,0
2009	5,4	0,0	5,4	76,0
2010	5,5	1,8	5,5	1,8
2011	6,0	9,0	6,0	9,0
2012	6,4	6,6	6,3	5
2013	7,0	9,3	7,0	11,1
2014	7,5	7,1	7,5	7,1

Mazot desteği; mazot desteği ilk olarak 2003 yılında dönüme 3,90 TL olarak uygulanmıştır. 2011 yılında 6 TL olan mazot desteği 2014 yılında 7,5 TL'ye yükselmiştir.

6.1.3.2.3. Ticaret ve Fiyat Analizleri

6.1.3.2.3.1. Dış Ticaret

Ülkemiz her yıl gelişen tekstil sanayimizin ihtiyacını gidermek için daha fazla pamuk ithalatı yapmaktadır. Yıllara göre değişmekle birlikte Türkiye dünya pamuk ithalatında ilk üç sırada yer almaktadır.

Son yıllarda pamuk üretimini azaltan ABD halen dünya ihracatında ilk sırada yer almaktadır. Türkiye'nin pamuk ithalatının yaklaşık yüzde 70'i ABD ve Yunanistan'dan yapılmaktadır. ABD'nin payı yüzde 50-60 civarındadır. Bu ülkeleri Türkmenistan, Brezilya, Tacikistan, Hindistan ve Suriye gibi ülkeler takip etmektedir. Yıllara göre değişmekle birlikte her yıl yaklaşık 700-850 bin ton pamuk ithal edilmekte ve bunun karşılığı olarak 1 milyar doların üzerinde döviz ihracatçı ülkelere ödenmektedir.

Tablo 161. Dünya Lif Pamuk İthalatı (Bin Ton)

ÜLKELER	2011/12	2012/13	2013/14 (*)	2014/2015 (**)	2015/2016 (**)
Çin	5.342	4.426	3.075	1.526	1.950
Bangladeş	680	631	987	965	967
Türkiye(***)	519	804	876	828	688
Endonezya	440	683	651	662	805
Vietnam	379	429	691	780	822
G. Kore	255	286	280	279	265
Tayland	275	329	337	362	372
Meksika	221	245	233	246	230
Tayvan	188	205	186	183	174
Pakistan	173	470	402	520	399
Diğer	1.261	1.279	1.022	1.172	1.172
DÜNYA TOPLAM	9.755	9.709	8.740	7.523	7.844

Kaynak: ICAC Cotton This Month- Şubat 2015 (*) Tahmin, (**) Projeksiyon

***2013/14, 2014/15, 2015/16 sezonu ICAC, diğer sezonlar TUİK kesinleşen

Tablo 162. Dünya Lif Pamuk İhracatı (Bin Ton)

ÜLKELER	2011/12	2012/13	2013/14 (*)	2014/15 (**)	2015/16 (**)
ABD	2.526	2.836	2.293	2.177	2.427
Hindistan	2.159	1.685	2.014	1.207	1.415
Avustralya	1.010	1.305	1.037	560	388
Brezilya	1043	938	485	675	724
Özbekistan	550	653	650	605	595
Pakistan	250	92	80	33	33
Yunanistan	200	237	280	219	229
Burkina Faso	152	215	270	195	285
Türkmenistan	118	171	170	178	108
Türkiye(***)	65	47	115	60	60
Diğer	1.697	1.847	1.468	1.614	1.580
DÜNYA TOPLAM	9.770	10.026	8.862	7.523	7.844

Kaynak: ICAC Cotton This Month- Şubat 2015 (*) Tahmin, (**) Projeksiyon

*** 2013/14, 2014/15, 2015/16 sezonu ICAC, diğer sezonlar TUİK kesinleşen

Türkiye pamuk ihracatı ise yok denecek kadar azdır. Özellikle son yıllarda iyice azalmıştır.

Tüketimin üretimle karşılanması ancak pamuk ekim alanlarımızı artırmakla mümkün olacaktır. Türkiye pamuk ekim alanları 1998-2009 yıları arasında yüzde 44 oranında azalmıştır. 2009/10 sezonundaki 480 bin ha olan ekim alanı 2011/12 sezonunda 542 ha' a ulaşmıştır. Ancak sonraki iki sezonda pamuk fiyatlarıyla birlikte azalarak geçen sezonda 468 bin ha'a gerilemiştir.

Türkiye pamuk veriminde dünyada 3 sıradadır. Pamuk ithalatının önemli bölümünün gerçekleştirildiği ABD'nin yaklaşık 2 katı verim elde etmekteyiz. Ekim alanlarındaki bu azalma yaşanmasa idi, elde ettiğimiz verim değerleri ile ithalata gerek duyulmayacaktı. Ülke olarak pamuk üretim potansiyelinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Ekim alanlarının artırılması doğru politika ve destekleme araçlarının kullanımıyla olacaktır.

6.1.3.2.3.2. Fiyat Analizleri

Daha öncede belirtildiği üzere pamuk gümrük vergisi uygulayamadığımız tek tarımsal üründür. Bundan dolayı iç piyasa fiyatları dünya fiyatlarından doğrudan etkilenmektedir. Gelişmiş ülkelerin büyük ihracat sübvansiyonlarıyla oluşturdukları dünya fiyatları karşısında, maliyetleri yüksek olan ülkemiz pamuk çiftçisinin rekabet etmesi oldukça zordur.

Tabloda görüleceği üzere pamuk fiyatları ,alımı ve pazarlamasında etkili olan ve faaliyet gösteren birliklerin sektördeki payları oldukça gerilemiştir. Tariş Pamuk Birliği, Çukobirlik ve Antbirlik'in pamuk alımındaki payları 1998 yılında yüzde 25 civarında iken, 2004 yılında yüzde 17'ye, 2008 yılında yüzde 9'a, 2009 yılında ise yüzde 2,8 civarına gerilemiştir. 2010 ve 2011 yıllarında bu oran yüzde 4'ler seviyesinde gerçekleşmiştir. Bilindiği üzere Tarım Satış Kooperatifleri pamukta açıkladığı alım fiyatları fiyat etkileri tespit edilen fiyatlardan yapılan kütlü pamuk alım fiyatları; dünya fiyatları, borsa fiyatları, ihracat fiyatları ve enflasyon dikkate alınarak, maliyet fiyatlarına üretici karı eklenerek Çukurova, Ege, Antalya Bölge ve yörelerinde farklı olarak belirlenmekte idi. Tarım Satış Kooperatifleri piyasa fiyat belirleyicisi durumunda iken son yıllarda alımları azalınca piyasa güçleri de azalmıştır.

Tablo 163. Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri'nce Uygulanan Pamuk Alım Miktar ve Fiyatları

YILLAR	TARİŞ PAMUK BİRLİĞİ		ÇUKOBİRLİK		ANTBİRLİK	
	Miktar (Ton)	Fiyat (TL/Kg)	Miktar (Ton)	Fiyat (TL/Kg)	Miktar (Ton)	Fiyat (TL/Kg)
2000/01	194.648	0,400	123.638	0,400	35.682	0,390
2001/02	257.161	0,680	153.309	0,565	28.514	0,680
2002/03	306.532	0,800	122.812	0,655	31.463	0,800
2003/04	249.390	1,010	64.963	0,900	27.960	1,000
2004/05	272.270	0,900	117.075	0,830	15.564	0,900
2005/06	160.428	0,830	74.777	0,740	10.047	0,950
2006/07	166.109	0,920	87.030	0,840	11.579	1,000
2007/08	117.470	1,000	82.707	0,830	10.101	1,110
2008/09	92.261	0,980	65.257	0,820	8.734	1,430
2009/10	28.855	1,018	8.773	0,880	10.017	1,540
2010/11	51.565	2,220	12.249	1,530	21.785	1,920
2011/12	43.800	1,440	35.941	1,590	28.247	1,510
2012/13	11.800	1,49	22.047	1,39	23.628	1,60
2013/14	22.812	1,90	20.590	1,77	17.998	2,05
2014/15*	28.403	1,54	25.340	1,45	17.600	1,60

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı *30 Kasım 2014 itibari ile alım miktarları

2010 yılı dünya piyasalarındaki hareketlenmenin sebeplerine de kısaca değinmek gerekir. Dünyadaki büyük pamuk üretici ülkelerde yaşanan doğal afetler, pamukta arz talep dengesini bozmuştur. Pakistan'daki sellerin pamuk tarlalarında etkili olmasıyla bu ülke satıcı konumundan alıcı konumuna düşmüştür, Avustralya'daki sellerin üretimi olumsuz etkilemesi, Hindistan iç piyasa tüketiminin aşırı artması ve pamuk ihracatına kısıtlama getirmesi, ABD üretiminin düşmesi ve stoklarını erken satması, Çin'deki talep artışı dünya pamuk fiyatlarını tarihi zirveye taşımıştır. Dünyadaki bu fiyat yükselişi Ülkemize de yansımıştır.

Pamuk piyasalarında en önemli sorun fiyat oluşumudur. Tekstil ve konfeksiyon sanayi, uluslararası ticaret ortamında giderek güçlenen rekabetçi ortamda dünya fiyatlarından girdi temin etmek istemektedir. Aynı şekilde üretici de pamuğunu dünya fiyatlarından satmak istemektedir. Tarımsal üretimde kullanılan girdilerin fiyatları artış gösterirken, ürün fiyatlarında durgunluk söz konusudur. Uygulanan prim miktarı da üreticinin gelir kaybını telafi etmeye yetememektedir.

6.1.3.2.4. Sonuç

Ülkemizde pamuk üretimi, ihtiyacın oldukça altında gerçekleşmektedir. Dünyada sınırlı sayıda ülkenin ekolojisinin elverişli olduğu pamuk üretimi, ülke ekonomisine sağladığı katma değerle yaklaşık 6 milyon kişinin geçimini sağlayan bir endüstri bitkisidir.

Dünya piyasalarında pamuğun ucuz olması ve Gümrük Birliği'nden dolayı pamukta herhangi bir koruma uygulaması yapamamamız, ABD'nin uyguladığı düşük faizli ucuz GSM kredileri ile ithal pamuğun daha cazip hale gelmesi, Ülkemiz pamuk üretim alanlarının, dolayısıyla pamuk üretimimizin her geçen gün azalmasına sebep olmaktadır. Üreticisi pamuk yerine alternatif ürün aramaktadır, Çukurova, Akdeniz ve Ege bölgelerinde ekim alanları gittikçe daralmıştır.

Üretimde ülkemizin verimi dünya ortalamasının üzerinde olmasına rağmen maliyet sorunu vardır. Tekstil sanayinin ham maddesi olan pamuğun üretimindeki girdi kalemlerinde maliyetlerin çok yüksek oluşu üretimin her yıl daha da azalmasına sebep olmuştur. Türkiye'deki girdi fiyatlarının özellikle gübre, ilaç ve sulama maliyetlerinin yüksekliği üretimi azaltmakta ve sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir.

Pamuk ekim alanlarındaki daralmaya paralel olarak üretim de düşmektedir. Ancak tekstil sanayinin pamuk ve pamuk ipliği ihtiyacı ise her geçen gün artmaktadır. Pamuk tüketiminde artış karşısında üretim artışı sağlayamıyor olmamız, aksine üretim rakamlarımızın düşmesi ithalatı da artırmaktadır. Pamuk ithalatı için yıllık ortalama 1 milyar dolar harcanmaktadır.

Pamuk üretimini artırabilmek için aşağıdaki önlemlerin alınması gerekmektedir.

1. Prim miktarı; üretim maliyetleri ve diğer ürünlere göre getirisi göz önüne alınarak belirlenmelidir.
2. Tohumluk, ilaç, gübre, elektrik, mazot gibi girdi kalemlerinde alınan KDV ve ÖTV oranları düşürülmelidir.
3. Pamuk üretimi sadece tarımsal üretim olarak değil; bu ülkede en büyük ihracatı ve istihdamı gerçekleştiren bir sektörün hammaddesi olarak değerlendirilerek, stratejik ürün olarak değerlendirilmeli, bu bakış açısıyla politika üretilmelidir.
4. Türkiye'de pamuk üretilecek arazilerin tamamında sadece pamuk üretilmesi için gerekli çaba gösterilmeli, belirlenen tarım havzalarında destekleme bu amaçla uygulanmalıdır.
5. Üretici örgütlerinin zayıflaması, pamuk üretiminin azalışı ve istikrarsızlığında önemli bir etkendir. Pamuk ile ilgili kooperatif birlikleri olan Tariş Pamuk Birliği, Çukobirlik ve Antbirlik'in gerekli düzenlemeler yapılarak güçlendirilmesi önemlidir.
6. Uluslararası gelişmelerden fazlasıyla etkilenen pamuğun, laboratuvar ortamında standartlarının belirlendiği, kalitenin kullanıma kadar korunduğu Lisanslı Depoculuğun yaygınlaştırılması ,üreticinin teşvik edilmesine yönelik alınan tedbirler önemlidir ve desteklenmesi gereklidir.

Bunların sağlanması bütün olumsuzluklara rağmen pamuk üretiminde artışlara neden olacaktır. Böylece tekstil sanayimizin hammadde ihtiyacı karşılanacak ve pamuk için ödediğimiz döviz miktarı azalacaktır.

KAYNAKLAR

1.Avrupa Topluluğunda Tarımsal Ürünlere Yönelik Destekler ve Çiftçilere Yapılan Yardımlar, Can, F., Mayıs 2005, Ankara
2.Türkiye Pamuk Dış Ticaretinin Yapısı ve Bunu Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. Nacak,İ.P.,İTB Yayın No:83, 2004
3.Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 2014 Yılı Pamuk Raporu
4.www.cottoninc.com/marketınformation
5.www.itb.org.tr
6.ZMO VIII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı Lif Bitkileri Üretiminin Artırması Olanakları Bildirisi

6.1.3.3. Şekerpancarı ve Şeker Sektörü

Şeker pancarı, çiftçiyi tarlaya ve köye bağlayan, ailenin tüm fertlerine çalışma imkanı ve istihdam sağlayan, yan ürünlerinin tamamı değerlendirilen bir bitkidir.

Şeker pancarı tarımı, modern tarım tekniklerini çiftçiye kazandıran, örgütlü üretim ve pazarlamanın en güzel örneklerinden birisidir. Ayrıca şeker sanayi tarıma dayalı sanayinin en önemli ve en başarılı sektörlerinden biridir. Sadece şeker değil ve yan ürünleri göz önüne alındığında şeker pancarının Ülkemiz ekonomisine sağladığı katma değer oldukça fazladır.

Sektör, kalkınma için seçilecek sektörlerde aranan en temel özellik olan ileri ve geri bağlantılara sahiptir. Yalnız şeker üretmek için tarımsal hammadde (şeker pancarı) kullanmakla kalmaz, aynı zamanda ürettiği yan ürünler de hayvancılık, alkol ve maya sektörü için önemli bir girdi kaynağıdır.

Şeker neredeyse tüm ülkeler için yaşamsal önemini sürdürmekte olup, iki önemli hammaddeden üretilmekle birlikte, teknolojik gelişmeler sonucu, muadili konumunda olan yapay tatlandırıcılarla da rekabet etmek zorunda kalmaktadır.

6.1.3.3.1. Dünya Üretim ve Tüketim

Dünya şeker üretiminin yaklaşık yüzde 18'si pancardan, yüzde 82'si ise kamıştan üretilmektedir. Şeker çok çeşitli ürünlerden üretilebilmekte olup, dünya şeker arzı büyük oranda şeker kamışı ve şeker pancarından sağlanmaktadır.

Dünya şeker borsa fiyatlarını ise, dünyada üretilen şekerin yaklaşık yüzde 80'inini oluşturan ve ticarete hakim pozisyonda olan düşük maliyetli kamış şekeri belirlemektedir. Pancar serin iklim kuşağında üretilmektedir ve dünyada şekeri pancardan üreten ülkelerin başında AB ve ABD gelmektedir.

Tablo 164. En Büyük Şeker Üreticisi Ülkeler (2012)

Ülke	Üretim (Ton)*	Payı (yüzde)
Brezilya	40.219.000	22,4
Hindistan	28.830.000	16,1
Çin	14.193.000	7,9
Tayland	10.569.000	5,9
ABD	8.179.000	4,6
Rusya	5.167.000	2,9
Pakistan	5.077.000	2,8
Meksika	5.048.469	2,8
Almanya	4.596.232	2,6
Fransa	4.097.000	2,3
Avustralya	3.733.000	2,1
Guatemala	2.700.000	1,5
Filipinler	2.437.000	1,4
Ukrayna	2.330.800	1,3
TÜRKİYE	2.315.000	1,3
DÜNYA TOPLAMI	**179.570.702**	**100,0**

(*) Ham şeker bazında
Kaynak: FAO

2003/14 yılında 166,6 milyon tonluk şeker üretiminin 30,6 milyon tonu pancar şekeri, 136 milyon tonu ise kamış şekeri olarak üretilmiştir.

Dünya şeker ticareti kamış şekerinin oluşturduğu fiyatlar üzerinden gerçekleşmektedir. Gerek işlemesi gerekse maliyeti daha ucuz olan kamış şekerine karşılık, pancardan şeker üreten ülkeler daha korumacı bir politikayla üretimlerini sürdürmeye çalışmaktadır.

Yıldan yıla üretim yüzdelerindeki pay şeker kamışı lehine artmaktadır. Önde gelen kamış şekeri üreticileri Brezilya, Hindistan, Çin ve Tayland olup, bu ülkelerin üretimleri ve arz-talep dengeleri doğrudan dünya şeker piyasalarını etkilemektedir.

Avrupa Birliği, Rusya, Ukrayna gibi ülkeler de şekeri pancardan; ABD, Japonya, Çin gibi ülkeler hem pancardan hem kamıştan; Brezilya, Hindistan, Meksika, Pakistan, Tayland, Avustralya başta olmak üzere birçok ülke kamıştan üretmektedir. AB, pancardan şeker üretimin yarısını gerçekleştirirken, dünyanın en büyük şeker üreticisi Brezilya'dır.

Tablo 165. En Büyük Şeker Pancarı Üreticisi Ülkeler (2012)

Sıra No	Ülkeler	Ekim Alanı (Bin ha)	Üretim		Verim (Kg/Ha)
			Bin ton	Payı (%)	
1	Rusya		45.057		
2	Fransa	390	33.688	12,5	86.479
3	ABD	487	31.966	11,8	65.593
4	Almanya	402	27.891	10,3	69.363
5	Ukrayna	449	18.439	6,8	41.076
6	Türkiye	281	15.000	5,6	53.381
7	Polonya	212	12.350	4,6	58.248
8	Çin	235	11.469	4,2	48.705
9	Mısır	178	9.126	3,4	51.276
10	İngiltere	120	7.291	2,7	60.758
GENEL TOPLAM		**4.906**	**269.825**	**100,0**	

Kaynak: FAO

Dünya şeker tüketimi de üretimi ile paralellik arz etmektedir. En büyük üretici ülkeler aynı zamanda tüketici ülkelerdir. Dünyanın en büyük şeker tüketicisi Hindistan'dır. Ancak son yıllardaki şeker üretimi azalmış buna paralel olarak dünya şeker stokları da azalmıştır.

Tablo 166. En Büyük Şeker Tüketicisi Ülkeler

Ülkeler	Tüketim (Milyon Ton)	Kişi Başına Tüketim (Kg/yıl)
Hindistan	23,5	19,2
AB	17,1	34,0
Çin	14,5	10,7
Brezilya	11,9	57,4
ABD	9,8	30,9
Rusya	5,4	39,3
Endonezya	5,5	21,8
Meksika	4,5	37,9
Pakistan	4,3	22,3
Mısır	3,1	36,0
TÜRKİYE*	2,3	25,0

Kaynak: Şeker Kurumu 2013 Yılı Faaliyet Raporu
(*) Türkiye`de kişi başı tüketim, yurtiçi satış miktarı üzerinden hesaplanmıştır.

6.1.3.3.2. Türkiye Üretim ve Tüketim

Pancar ve şeker üretimi, yarattığı katma değer ve istihdam imkanları, sosyal ve ekonomik yaşam üzerindeki etkileriyle bütün dünya da stratejik önemi olan bir sektördür. Bu doğrultuda Ülkemizde şeker pancarı üretimi ve kurulu şeker sanayi önem arz etmektedir.

Şeker pancarı tarımı ülkemizde Güneydoğu Anadolu Bölgesi dışındaki altı bölgede yapılmaktadır. Sözleşmeli üretimin ilk örneklerinden biri olup, tarımın sanayiye entegre olmasını sağlamış ve gıda sanayinin temel taşını oluşturmuştur.

Ülkemizde ve Avrupa'da iklim şartları nedeniyle daha ucuz bir hammadde olan kamış yerine stratejik bir ürün olan şeker pancarı üretilmektedir. Ülkemizde pancar şekerinin ihraç pazarlarında kamış şekeri ile rekabet şansı bulunmaması nedeniyle, ticaret amacıyla değil ama kendi kendine yeterlilik amaçlanarak üretilmektedir.

Şeker pancarı üretiminde 1998 yılından sonra kota sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Şeker pancarı ve şeker politikası 2001 yılında yürürlüğe giren 4634 sayılı Şeker Kanunu ve bu Kanuna dayalı olarak çıkarılan Yönetmelikler çerçevesinde düzenlenmektedir. Üretimde kota uygulaması bu kanunla da sürdürülmektedir. Üretim yazılı sözleşme hükümlerine göre yapılmaktadır.

Tablo 167. Türkiye'de Şeker Pancarı Ekilişi, Üretimi ve Verimi

Yıllar	Ekiliş (Ha)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/da)
1998	504.493	22.282.539	4.448
1999	423.234	17.102.326	4.041
2000	410.023	18.781.380	4.590
2001	358.763	12.632.522	3.521
2002	372.468	16.395.644	4.436
2003	314.000	12.576.019	4.169
2004	315.344	13.517.241	4.286
2005	335.812	15.181.247	4.521
2006	325.699	14.452.162	4.437
2007	300.242	12.414.715	4.135
2008	321.980	15.488.332	4.810
2009	324.443	17.274.674	5.324
2010	329.166	17.942.112	5.459
2011	297.264	16.126.489	5.488
2012	280.694	14.919.940	5.325
2013	291.328	16.488.590	5.668
2014	288.785	16.572.790	5.765

Kaynak: TUİK

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere 1998 yılından sonra kota uygulaması üretim düşüşüne sebep olmuştur. Ancak üretim de en büyük düşüş 2001 yılında yürürlüğe giren 4634 sayılı yasa sonrası gerçekleşmiştir.

1998 yılında 22 milyon ton olan şeker pancarı üretimi 2014 yılında 16,5 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Bu yıllar arasında şekerpancarı üretiminde yüzde 25,6 azalma görülmektedir.

Şeker Kurulu tarafından Ülke ihtiyacına göre belirlenen şeker kotası şeker fabrikalarına paylaştırılmaktadır. Fabrikalar ise üretim sahalarında belirlenen kota oranındaki şeker üretimi için üreticilerle yazılı sözleşme yapmaktadırlar.

Şeker üretim miktarı Kanun gereği sakaroz kökenli şekerler (pancar şekeri) ve diğer şekerler için Şeker Kurulu tarafından ayrı ayrı belirlenir.

Tablo 168. Şeker Üretim Kotaları (1000 ton)

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Pancar şekeri	2.288	2.288	2.282	2.317,5
NBŞ	244	244.	244	250
Ülke Toplamı	2.532	2.532	2.526	2.567,5

Kaynak: Şeker Kurumu

Yasa Sonrası Ülkemizde nişasta bazlı şeker (NBŞ) üretimi de kotaya tabi olmuştur. Toplam A kotasının yüzde 10 kadar kota tahsis edilen NBŞ kotası yasa gereği Bakanlar Kurulu Kararıyla yüzde 50 azaltılıp artırılabilmektedir. 2011-2013 yıllarında değişmeyen yani 244 bin ton olan nişasta bazlı şeker üretim kotası 2014 yılında 250 bin ton olmuştur.

Şeker Kurumu tarafından sektöre tahsis edilen kotalarda Kanun yürürlüğe girdiğinden itibaren fazla bir değişim görünmemektedir. Ülkemiz nüfus artışına paralel olarak tüketimin dolayısıyla şeker kotasının artması beklenirken, Ülke şeker kotasında 2011 ve 2012 yıllarında aynı olduğu 2013 ve 2014 yıllarında da az bir artış olduğu görünmektedir.

Kota tahsisinin pancar üretimine yansıması önemlidir. Ülke şeker kotası, şeker fabrikaları tarafından paylaşılmaktadır. Fabrika stok miktarı kotadan düşülerek pancar ekicilerine kota tahsis edilmektedir. Bir fabrikada üç yıl üst üste stok bulunması halinde söz konusu fabrika stok miktarı kadar kotasını kaybetmekte dolayısıyla bu da o bölgedeki pancar üretimine yansımaktadır.

6.1.3.3.3. Pazarlama ve Destekleme Politikaları

Pazarlama

Türkiye'de sakaroz kökenli ve nişasta kökenli olmak üzere iki tür şeker üretimi bulunmaktadır. Sakaroz kökenli olarak pancar şekeri üretimi yapılırken, nişasta kökenli olarak glukoz şurubu, izoglukoz, (yüksek fruktozlu mısır şurupları-HFCS) ve kristal fruktoz üretimi yapılmaktadır. Türkiye'de şeker sektörü bünyesinde; yedi adet pancar şekeri üreticisi ve beş adet nişasta bazlı şeker üreticisi olmak üzere birbirine rakip oniki şirket faaliyet göstermektedir.

Ülkemizde şeker pancarı yirmi beşi devlete, altısı Pankobirlik'e, iki tanesi de özel sektör ait toplam 33 şeker fabrikası tarafından alınarak işlenmektedir. Üretim yazılı sözleşme usülü yapılmaktadır. Nişasta bazlı şeker üretimi ise 5 özel şirket tarafından üretilmektedir. Şeker pancarına yeni bir pazarlama olanağı da biyoyakıt üretimi için yapılan yatırımlardır.

2011 yılında 2.270 bin ton olan pancar şekeri üretiminin 1.170 bin tonu Türkşeker fabrikalarında 1.055 bin tonu da özel fabrikalarda üretilmiştir. 2012 yılında 2.129 bin ton olan pancar şekeri üretiminin 1.170 bin tonu Türkşeker fabrikalarında 959 bin tonu da

özel fabrikalarda, 2013 yılında ise 2.390 bin ton pancar şekeri üretiminin 1.295 bin tonu Türkşeker fabrikalarında 1.095 bin tonu özel fabrikalarda üretilmiştir.

Türkiye şeker fabrikalarının sektör raporunda da belirtildiği üzere kamu şeker fabrikalarının pazardaki payı her geçen gün azalmakta, 2002 yılında yüzde 71 olan pazar payı 2008 yılında yüzde 55'e düşmüş ve sonra ki yıllarda da yaklaşık aynı sevilerde seyretmiştir.

Pancar kotasının düşmesi, çiftçilerin gelirlerinin de düşmesi demektir. Şeker pancarı çiftçisi küçük çiftçidir, her yıl kotaların düşmesi pancar üretimi yapılan ve alternatifi olmayan bölgelerde çiftçilerin mesleklerinden uzaklaşmasına yol açmaktadır.

Özelleştirme

Ülkemizde İktisadi Devlet Teşekküllerinin Özelleştirilmesi, 4046 sayılı Yasa ile düzenleme altına alınmıştır. Bu konuda her türlü tasarruf Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun aldığı kararlar doğrultusunda Özelleştirme İdaresinin bağlı bulunduğu Bakanlığa aittir.

Kamu'nun elindeki Şeker fabrikalarının özelleştirilmesine dair, IMF'ye Haziran 2000 ve Aralık 2001 tarihli niyet mektuplarında taahütler verilmiştir.

Genel olarak özelleştirmenin amacı; devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi ve atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. 20 Aralık 2000 tarih ve 2000/92 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararıyla Özelleştirme kapsamına alınmıştır.

Bu bağlamda büyük bir bölümü 1991 yılında özelleştirilen Amasya Şeker Fabrikasının Kamu'da kalan yüzde 15 hissesi Pankobirliğe Ağustos 2004'de satılmıştır. Yine Kütahya şeker fabrikasındaki yüzde 56'lık hissesi Ekim 2004'de özel bir şirkete satılmıştır. Depremden büyük zarar gören ve 1999 yılından sonra faaliyetini durduran Adapazarı Şeker fabrikası ise Kasım 2005'de Pankobirliğe satılmıştır.

Özelleştirme Yüksek Kurulunun 2007/57 sayılı kararıyla Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş'deki kamu hisseleri, özelleştirme programına alınarak Özelleştirme İdaresi Başkanlığına devredilmiştir. Sonraki süreçte Şeker-İş sendikasının gerek bu karara gerekse daha sonra yapılan ihale ve özeleştirmeler karşı Danıştay da açtığı davalar sonucunda Kamudaki şeker fabrikalarının özelleştirilmesi mümkün olamamıştır.

T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'ye ait Portföy-B: Malatya, Erzincan, Elazığ ve Elbistan Şeker Fabrikaları ile Portföy-C: Kastamonu, Kırşehir, Turhal, Yozgat, Çorum ve Çarşamba Şeker Fabrikaları, portföy grubu olarak bir bütün halinde 2011 yılında tekrar ihale ilanı verilmiş, nihai pazarlık görüşmeleri 29/11/2011 tarihinde yapılmıştır. Ancak, Portföy-C ve Portföy B Şeker Fabrikaları'nın ihaleleri Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 09/10/2012 tarih ve 2012/151 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir.

Şeker Fabrikalarının özelleştirilmesinde bu sektörden geçimini sağlayan insanları çok yakından ilgilendirmektedir. Özelleştirme kapsamında olan şeker fabrikalarının bölgedeki

istihdama katkısı, göçün yavaşlatılması, bölgesel kalkınmışlık farklarını azalması gibi sosyal işlevleri asla göz ardı edilmemelidir.

Özelleştirilecek fabrikalarda, üretimin devamlılığı ve sürekliği ön planda olmalıdır. Aksi halde daha önce özelleştirme tecrübelerinde yaşandığı gibi (Et- Balık Kurumu gibi) özelleştirme sonrasında fabrikaların kapanması ve arazilerin satışa çıkarılması olası bir ihtimaldir.

Biyoetanol

Son yıllarda özellikle azalan petrol rezervleri, artan petrol fiyatları karşısında enerji tarımını daha da önemli bir noktaya taşımaktadır. Türkiye'de üretim potansiyeli düşünüldüğünde bu konudaki bilinç ve yatırım her geçen gün artmaktadır.

Biyoetanol, kökeni nişasta olan ve tarım ürünlerinden elde edilen oktan sayısı yüksek bir biyoyakıttır. Biyoetanol, tarım ürünlerinde var olan nişastanın şekere dönüşümünden sonra uygulanan fermantasyon işlemi sonucu ortaya çıkar. Benzinle doğrudan karışabilir. Yapılan araştırmalar en ekonomik biyoetanolün şekerpancarı, mısır ve buğdaydan üretilebileceğini ortaya koymaktadır.

Kotaya bağlanan şeker pancarı üretimi, biyoetanol tesisleri sayesinde yeni bir pazar olanağına kavuşmuştur. Ülkemizde 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren benzine yüzde 2; 1 Ocak 2014 tarihinden itibaren de yüzde 3 oranında biyoetanol harmanlanma zorunluluğu başlamış, Avrupa Komisyonunu'nun EC-2003/30 sayılı kararı çerçevesinde biyoetanolün benzine katkı olarak belirlediği oran, 2020 yılına kadar Avrupa Komisyonu kararıyla bütün üye ve aday ülkeler için yüzde 10'a çıkarılacak olup bu limitlere uymak yasal bir zorunluluk duruma gelecek.

Türkiye'de Biyoetanol üretimi tamamen şeker fabrikalarında yapılmaktadır. Yıllık üretim 66.5 milyon litredir. Benzine katkı olarak kullanılacak yüzde 5.75 (3 milyon litre benzin tüketimine göre) oran için gereksinim duyulan miktar 165 milyon litre/yıl olup, 2020 yılına kadar yüzde 10 oran için yaklaşık 300 milyon litre etanola ihtiyaç vardır. Bu durumun şeker pancarı tarımına canlılık yaratacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, şeker pancarı gibi üretim maliyeti yüksek olan bir ürünün bioyakıt olarak yetiştirilerek fosil yakıtların yerini alması da kolay değildir. Hedeflenen amaca ulaşılabilmesi için üretim maliyetinin düşürülmesi, verimin arttırılması, teşvik ve destek uygulamalarının devam etmesi gerekmektedir.

Destekleme

Şeker pancarı üreticileri genel destekleme araçlarıyla desteklenmekte, şekerpancarı üretimine yönelik özel bir destekleme aracı bulunmamaktadır. Şeker pancarı üreticileri, gübre desteği, mazot desteği, toprak analiz desteği gibi genel destekleme araçlarıyla desteklenmektedir.

6.1.3.3.4. Fiyat Analizi

Pancar sadece üretim tekniği, istihdamı ve pazarlama sorunu olmadığı için sağladığı gelirle de bu güne kadar çiftçiyi memnun eden bir endüstri bitkisi olmuştur.

Şeker pancarı fiyatları 2001 yılına kadar destekleme kapsamında olan bir üründü ve fiyatlar Bakanlar Kurulu tarafından ilan edilmekteydi. 2001 yılında yürürlüğe giren 4634

sayılı Şeker Kanunu sonrasında Ham Madde ve Şeker Fiyatları Yönetmeliğine göre şeker pancarı fiyatları, şeker fabrikasını işleten gerçek ve tüzel kişiler ile üretici veya üretici temsilcisi arasında, yıllık enflasyon oranı, üretici maliyetlerindeki artış ve dünya şeker fiyatları dikkate alınarak varılacak mutabakata göre belirleneceği hüküm altına alınmıştır.

Bundan sonraki şekerpancarı alım fiyatları genellikle Kamu elindeki Şeker Fabrikalarının ilan ettiği fiyatları şeklinde olmuştur.

Tablo 169. Şekerpancarı Alım Fiyatları

Yıllar	Fiyat (Kr/kg)	%Artış
2000	3,375	
2001	5,00	48
2002	7,40	48
2003	8,88	20
2004	9,89	11
2005	9,90	0,1
2006	9,0	-10
2007	9,5	7
2008	10,8	14
2009	10,8	0
2010	11,8	8
2011	12,6	6,7
2012	13,7	9
2013	14,6	6,5

6.1.3.3.5. Sonuç

Şeker pancarı tarımı ülkemizin sosyal ve ekonomik yaşantısında da çok önemli rol oynamıştır. Şeker pancarı tarımının gelişmesi sonucu dünyada şeker üretimi önemli derecede artmıştır. Diğer taraftan şeker pancarı yalnız sanayi ham maddesi değil, aynı zamanda besi hayvancılığında çok kıymetli gıda olan yaprak, baş ve posa ile bir yem bitkisidir. Bu ürünün gelişmesi, et ve süt üretiminin artmasına, böylece artan gıda kalitesi ile daha yüksek hayat standardının oluşmasına ön ayak olmuştur.

Bu gerçek DTÖ müzakereleri ve AB uyumu sırasında da asla unutulmamalıdır. Türkiye şekeri pancardan üretmektedir ve gerek AB, gerekse ABD'de de olduğu gibi şekerpancarı üretiminin sürekliliği konusunda gerekli önlemler alınmalıdır.

Özelleştirme kapsamına alınan kamu fabrikalarında, özelleştirme de esas üretimin devamı olmalıdır. Şeker pancarı fiyatları Kanun'da öngördüğü üzere üretici ve sanayicilerin karşılıklı mutaakatı ile belirlenmelidir.

KAYNAKLAR

1. TZOB Zirai ve İktisadi Rapor 2007-2010
2. Türk Şeker sektör raporu, 2013.
3. Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi Bildirimler Kitabı
4. www.pankobirlik.org.tr
5. www.sekerkurumu.gov.tr
6. www.tuik.gov.tr
7. www.zmo.org.tr

6.1.4. Yağlı Tohumlu Bitkiler

Yağlı tohumlu bitkiler, gıda sanayi başta olmak üzere, yem, kozmetik, boya, enerji gibi çeşitli sektörlere ham madde sağlaması bakımından ülke ekonomisinde büyük öneme sahip ürün grubumuzu teşkil etmektedir. Yağlı tohumlu bitkiler olarak adlandırdığımız grubun içerisinde yer alan ürünlerimiz çiğit (pamuk tohumu), ayçiçeği, soya fasulyesi, yerfıstığı, susam, kolza (kanola), haşhaş, aspir, keten (tohumu) ve kenevir (tohumu) yer almaktadır. Ürünler içerisinde pamuk tohumu yağlı tohumlar grubunda yer almamakta ancak ülkemizin bitkisel yağ sanayinde önemli katkı sağlaması bakımından bu grupta değerlendirilmektedir. Ayrıca, yağlı tohumlar içerisinde yer almayan mısır ve zeytin de yağ sanayinde önemli yere sahiptir.

6.1.4.1. Dünya Yağlı Tohumlar Üretimi ve Tüketimi

Dünyada üretimi gerçekleştirilen yağlı tohumlar arasında en fazla üretilenler soya fasulyesi, kanola, çiğit, ayçiçeği, yerfıstığı, palmiye tohumu ve hindistan cevizidir. Ayrıca, yağ keteni, hint yağı, susam, aspir, haşhaş gibi ürünler de dünyada yağlı tohumlu bitkiler arasında yer almaktadır.

Dünyada en fazla yetiştirilen ürünler dikkate alındığında, dünya yağlı tohumlar ekim alanı son beş yılda yüzde7,6 artarak 263 milyon hektara, üretim ise yüzde15,4 artarak 532 milyon tona ulaşmıştır.

Tablo 170. Dünya Yağlı Tohumlar Üretim Miktarları (Milyon ha, milyon ton)

Yıllar	Ekilen Alan (milyon ha)	Üretim (milyon ton)
2010/11	244.73	460.97
2011/12	248.59	447.71
2012/13	255.24	475.80
2013/14	258.54	504.28
2014/15	263.42	532.15

Kaynak: USDA

Tabloda da görüldüğü üzere, dünya yağlı tohumlar ekim alanları her yıl artış göstermektedir. Ekim alanlarına bağlı olarak üretim miktarı da artmıştır ancak, dünyada 2011/12 sezonunda önemli üretici ülkelerde yaşanan kuraklık, üretim miktarının 447 milyon tona gerilemesine neden olmuştur.

Dünyada yağlı tohumlu üretimi gerçekleştiren ülkelerin başında ABD, Brezilya, Arjantin, Çin ve Hindistan gelmektedir. ABD dünya toplam yağlı tohum üretiminin yüzde22'sini gerçekleştirmektedir. Bu ülkeyi, yüzde18 payla Brezilya, yüzde11 paylarıyla Arjantin ve Çin, yüzde7 payla Hindistan izlemektedir. Ülkelerin yetiştirdikleri ürünlere bakıldığında soya fasulyesi üretiminin yüzde82'si ABD, Brezilya ve Arjantin'de gerçekleştirilmektedir. Kanola üretiminin yüzde76'sı AB(27), Çin ve Kanada'da, ayçiçeği üretiminin yüzde77'si Ukrayna, AB(27), Rusya ve Arjantin'de gerçekleştirilmektedir.

Dünyada en fazla üretilen yağlı tohumların ürün bazında dağılımı tabloda verilmiştir. Ürün bazında değerlendirildiğinde son beş yılda en fazla artış yüzde20,6 ile ayçiçeğinde gerçekleşmiştir. 2010/11 yılında 33 milyon ton olan ayçiçeği üretimi 2014/15 yılında 40 milyon tona ulaşmıştır. Soya fasulyesi yüzde19,2 artarak 315 milyon tona, kanola yüz-

de17,64 artarak 71 milyon tona, çiğit üretimi yüzde1,28 artarak 45 milyon tona ulaşmıştır. Son dört yılda yerfıstığı üretiminde yüzde2,1 oranında azalma görülmektedir.

Tablo 171. Dünya Yağlı Tohumlar Üretim Miktarları (milyon ton)

Yıllar	Soya	Kanola	Çiğit	Ayçiçeği	Yerfıstığı
2010/11	264.25	60.56	44.42	33.07	39.82
2011/12	240.49	61.57	48.25	39.68	38.33
2012/13	268.77	63.76	46.50	35.97	40.12
2013/14	283.74	71.15	45.35	42.91	39.84
2014/15	315.06	71.24	44.99	39.87	38.98

Kaynak: USDA

Dünya yağlı tohumlar üretimi artışının artışın önemli bir nedeni de alternatif enerji kaynağı olan biyodizelin üretimindeki artıştır. Azalan enerji kaynakları ve çevre dostu olarak dünyada yerini alan biyodizel üretimi her geçen yıl artmakta, bu sebeple yağlı tohumlara olan ihtiyaç da artmaktadır.

Dünyada biyodizel üretimi gerçekleştiren ülkelerin hammaddelerine bakıldığında en fazla kanolanın kullanıldığı, AB, ABD ve Brezilya gibi ülkelerde soya ve ayçiçeğinin de biyodizel üretiminde kullanıldığı görülmektedir. AB ülkeleri ise biyodizel üretiminde hammadde olarak önemli oranda kanola ve soya kullanmaktadır.

Dünya yağlı tohumlar üretimi son 5 yılda yüzde15,4 artarken, dünya yağlı tohumlar tüketimi yüzde11,3 oranında artmıştır. 2011/12 yıllarında üretici ülkelerde yaşanan kuraklık nedeniyle üretim miktarı azalırken, tüketim artış göstermiştir.

Tablo 172. Dünya Yağlı Tohumlar Tüketim Miktarları (Milyon Ton)

Yıllar	Üretim	Tüketim
2010/11	460.97	445.93
2011/12	447.71	466.55
2012/13	475.80	469.04
2013/14	504.28	490.20
2014/15	532.15	505.42

Kaynak: USDA

Dünya Yağlı Tohum Fiyatları

Dünya tarım ürünleri fiyatları 2007 yılı Haziran ayından itibaren olağanüstü artış göstermeye başlamıştır. OECD, FAO, IFPRI (Uluslararası Gıda Politikası Araştırma Enstitüsü) gibi uluslararası kuruluşların dünyada tarım ve gıda tüketimi konularında yaptıkları tespitlere göre; yüksek enerji fiyatları sebebiyle biyoyakıtlara olan ilginin artması, gelir artışları, iklim değişikliği, tüketim alışkanlıklarının değişmesi gibi faktörlerin etkisiyle tarım ürünleri fiyatları tarihsel denge seviyelerinin üzerine çıkmıştır.

2007 yılından itibaren özellikle yağlı tohumlar fiyatı en çok artan ürünler olmuştur. Temel hammadde olan bu ürünlerdeki fiyat artışları gıda ve yem fiyatlarına da yansımıştır. Bu artışlar 2008 yılı ortalarında en üst seviyelere ulaşmış sonra gerilemeye başlamıştır.

Dünyada enerji kaynaklarının azalması, biyodizel üretimine olan ilgiyi artırmıştır. Bu nedenle biyodizel üretimi ve yağlı tohumlara olan talep de her geçen yıl artmaktadır. Gıda için üretilen yağlı tohumların özellikle son iki yılda biyodizel hammaddesi olarak önemli miktarlarda kullanılması, bunun yanında yem olarak da tüketimin artması, yağlı tohumlarda fiyatların önemli oranda yükselmesine yol açmıştır.

2007 yılının son aylarında dünya yağlı tohum fiyatları önemli oranda artmaya devam etmiştir. Aralık ayındaki artış oranı bir önceki yılın aynı ayına göre soya fasulyesinde yüzde73, kanolada yüzde63, ayçiçeğinde ise yüzde109 oranlarında gerçekleşmiştir. Diğer ürünlerde de benzer artışlar gerçekleşmiştir.

Yıllık olarak bakıldığında 2007 yılında bir önceki yıla göre en fazla artış oranı yüzde65 ile ayçiçeğinde gerçekleşmiştir. 2007 yılında dünya ayçiçeği üretiminin azalması ve diğer ürünlere göre az da olsa biyodizel üretiminde kullanılması bu artışın nedeni olmuştur.

Tablo 173. Dünya Yağlı Tohum Fiyatları ($/Ton)

Yıllar	Soya Fasulyesi		Kanola		Ayçiçeği	
	Fiyat	Artış (%)	Fiyat	Artış (%)	Fiyat	Artış (%)
2006	268,6	-2,2	313,2	20,5	301,2	-0,7
2007	384,1	43,0	427,3	36,4	497,5	65,2
2008	522,8	36,1	604,9	41,5	655,7	31,8
2009	436,2	-16,5	391,2	-35,3	379,0	-42,2
2010	449,8	3,1	466,9	19,3	517,7	36,6
2011	541,9	20,5	647,7	38,7	627,7	21,2
2012	591,4	9,1	623,0	-3,8	624,7	-0,48
2013	538,4	-8,9	551,0	-11,6	533,7	-14,6
2014	500,9	-6,9	490,4	-11,0	457,3	-14,3

Kaynak:FAO Not: Kanola (EU, 00, cif Hamburg), Ayçiçeği (EU, cif Lower Rhine), Soya Fasulyesi (US, No:2 yellow, cif Rotterdam)

2007 yılında dünya kanola ekim alanları ve üretimi artmasına rağmen kanola fiyatları bir yılda yüzde36,4 oranında artmıştır. Bu artış 2008 yılında da devam etmiş kanola fiyatı 604,9 $/ton'a ulaşmıştır.

2007 de başlayan fiyat artışları 2008 yılı ortalarında azalmaya başlamış, 2009 yılında daha da gerilemiştir.

2011 yılında yağlı tohum üretici ülkelerde gerçekleşen kuraklık üretim rakamlarının gerilemesine neden olmuştur. 2011 yılı yağlı tohumlar üretimi azalırken tüketimin artması sonucu fiyatlarda yeniden yükselme gerçekleşmiştir. 2011 yılında en fazla artış yüzde38,7 ile kanola da görülmüştür. 2011 yılında ayçiçeği fiyatları yüzde21,2 oranında artarken, soya fasulyesi fiyatları yüzde20,5 artış göstermiştir. Sonraki yıllarda üretim rakamlarının artması ile fiyatlarda gerileme görülmüştür.

6.1.4.2. Türkiye Yağlı Tohumlar Üretimi ve Tüketimi

Türkiye Yağlı Tohumlar Üretimi

Yağlı tohumlu bitkiler, gıda sanayi başta olmak üzere, yem, kozmetik, boya, enerji gibi çeşitli sektörlere ham madde sağlaması bakımından ülke ekonomisinde büyük öne-

me sahip ürün grubumuzu teşkil etmektedir. Yağlı tohumlu bitkiler olarak adlandırdığımız grubun içerisinde, çiğit (pamuk tohumu), ayçiçeği, soya, yerfıstığı, susam, kanola (kolza), haşhaş (tohum), aspir, keten (tohum) ve kenevir (tohum) yer almaktadır.

Tablo 174. Türkiye Yağlı Tohumlar Üretimi (Ton)

Yıllar	Çiğit	Ayçiçeği	Soya	Yer Fıstığı	Susam	Kanola	Aspir	Toplam
2005	1.291.180	975.000	29.000	85.000	26.000	1.200	215	2.421.338
2006	1.476.556	1.118.000	47.300	77.454	26.545	12.615	395	2.789.149
2007	1.320.831	854.407	30.666	86.409	20.010	28.727	2.280	2.352.383
2008	1.077.440	992.000	34.461	85.274	20.338	83.965	7.068	2.311.432
2009	1.021.200	1.057.125	38.442	90.081	21.036	113.886	20.076	2.396.044
2010	1.272.800	1.320.000	86.540	97.310	23.460	106.450	26.000	2.969.477
2011	1.527.360	1.335.000	102.260	90.416	18.000	91.239	18.228	3.227.588
2012	1.373.440	1.370.000	122.114	122.780	16.221	110.000	19.945	3.138.361
2013	1.287.000	1.523.000	180.000	128.265	15.457	102.000	45.000	3.299.967
2014	1.391.200	1.637.900	150.000	123.600	17.716	110.000	62.000	3.508.640

Kaynak:TUİK
Not: Toplam yağlı tohumlar rakamlarına tabloda yer almayan keten, kenevir, haşhaş tohumları dahildir.

Ülkemizde toplam 3,5 milyon ton yağlı tohum üretimi gerçekleştirilmektedir. Geçtiğimiz on yılda toplam yağlı tohumlar üretimi yüzde45 oranında artış göstermiştir. Ürün bazında son on yılda ayçiçeği, soya, yerfıstığı, kanola, aspir, çiğit üretimi artarken, susam üretimi azalmıştır. Ayçiçeğinde üretim artışı yüzde68, yerfıstığında yüzde45, çiğitte yüzde8 gerçekleşirken, soyada üretim 5,2 kat, kanolada 91,6 kat artış gerçekleşmiştir. Üretim bakımından en büyük artış aspirde yaşanmıştır. Ülkemizde 2005 yılında 215 ton olan üretimle bitme noktasına gelen aspir üretimi 2014 yılında 62.000 tona çıkmıştır. Aspir üretiminin yağ açığının kapatılmasında önemli bir ürün olması, ülkemizde hemen hemen tüm bölgelerimizde yetiştirilebilir olması gibi sebeplerle üretimin artırılması için 2006 yılından itibaren prim desteği uygulanmaya başlanmıştır. Prim desteğinin yanısıra pazar imkanlarının da oluşturulması ile aspir üretimi on yıl önce yok denecek kadar az iken son yıllarda çalışmalar sonuç vermiş ve üretim önemli düzeye ulaşmıştır. Kanolanın yağ olarak tüketiminin yanısıra biyodizel içinde önemli hammadde olması üretim artışında önemli etken olmuştur. 2006 yılında ülkemizde biyoyakıt firmaları Türkiyede kanola üretiminin artırılması için çalışmalar yapmış, şözleşmeli üretim yaparak üreticinin ürününe alım garantisi vermiştir.

Ülkemizde genel olarak pamuk Ege Bölgesi, Akdeniz Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, ayçiçeği Marmara, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgesinde, soya fasulyesi Karadeniz ve Akdeniz Bölgesinde, yerfıstığı Akdeniz Bölgesinde, susam Akdeniz, Güneydoğu Anadolu bölgesinde yetiştirilmektedir. Kanola üretimi ise geçmiş yıllarda Trakya Bölgesinde yoğunlaşırken 2006 yılından itibaren ülke geneline yayılmaya başlamıştır.

Yağlık ayçiçeği üretimi ülke geneline yayılmış olmakla birlikte üç bölgede yoğunlaşmıştır. Türkiye ayçiçeği üretiminin yüzde 88,4'ü Marmara, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgesinde yetiştirilmektedir. Marmara bölgesi toplam üretimden yüzde 47,2 oranında pay alırken, İç Anadolu bölgesi yüzde 29,2, Karadeniz Bölgesi yüzde 12 pay almaktadır.

Ayçiçeği üretiminde il düzeyinde de yoğunlaşma vardır. Toplam 5 ilin üretimleri toplam üretimin yüzde 60'ını oluşturmaktadır. Bu illerden Konya toplam üretimin yüzde 17'sini

karşılayarak ilk sırada yer almaktadır. Konya ilini Tekirdağ, Edirne, Adana ve Kırklareli illeri takip etmektedir.

Susam ülkemizde Güneydoğu, Ege ve Marmara bölgesinde birinci ve ikinci ürün olarak tek bitki, ara tarımı veya bazı bitkilerle karışık olarak ekilmektedir. En fazla üretim Antalya, Muğla, Manisa, Uşak, Adana ve Balıkesir'de yapılmaktadır.

Susam, yetiştirme süresinin kısalığı yönünden, hemen hemen her kültür bitkisi ile ekim nöbetine girebilmektedir. Genel olarak pamuk-buğday -susam şeklinde üçlü münavebe, en çok yapılan münavebe şeklidir. Susam hasadının elle yapılıyor olması hasat maliyetlerini artırmaktadır. Verim miktarı da düşük olunca diğer ürünlerle rekabet edememektedir.

Soyanın Çukurova ve Ege Bölgesinde münavebeyle ikinci ürün olarak, İç Anadolu, Karadeniz Bölgesi ve Marmara Bölgesinde ise ana ürün olarak ekimi oldukça uygundur.

Birçok alanda kullanılan soya fasulyesinin ülkemizde üretiminin artırılmaması için bir engel bulunmamaktadır. Soya üretiminin en fazla yapıldığı iller Adana, Mersin, Samsun, Osmaniye ve Mardin'dir. İklim ve toprak istekleri göz önüne alındığında, Doğu Anadolu Bölgesi hariç ülkemizin hemen her bölgesinde sulanabilir alanlarda soya yetişebilmektedir. Özellikle; Akdeniz, Ege ve GAP bölgelerinde, ikinci ürün olarak üretim yapılabilmekte ve yüksek verim alınabilmektedir.

Yerfıstığı, Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde ana ürün ve buğday hasadından sonra da ikinci ürün olarak başarıyla yetişebilmektedir. Diğer bölgelerimiz yerfıstığı tarımı için uygun değildir. Yerfıstığı Ülkemizde en fazla Adana, Osmaniye, Kahramanmaraş, Aydın ve Antalya illerinde üretilmektedir. Yağ içeriği bakımından en yüksek (yüzde50-55) yağlı tohumlu bitkilerin başında yer almaktadır. Son yıllarda, özellikle, Çukurova Bölgesinde yerfıstığı hasadının mekanize olması ve birim alandan getirisinin de yüksek olması nedeniyle, geniş alanlarda üretilmeye başlanılmıştır.

Aspir üretimi ülkemizde en fazla Ankara, Eskişehir, Konya, Kırşehir, Kırıkkale ve Aksaray illerinde gerçekleştirilmektedir. Kurağa çok dayanıklı olduğu için, ülkemizin hemen her bölgesinde yetişebilme potansiyeli mevcuttur. Özellikle nadas uygulamasının yapıldığı bölgelerde, iyi bir münavebe bitkisidir. Bu açıdan bakıldığında; Orta Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri aspir tarımı için çok uygundur.

Türkiye Yağlı Tohumlar Tüketimi

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre, bir kişinin yıllık yağ tüketiminin en az 30 kg olması gerekmektedir. Dünya kişi başı yağ tüketimi 15 kg olmasına karşılık, ABD'de kişi başı tüketim 38,5 kg, Almanya'da 34 kg, AB'de ise 30 kg'dır. Ülkemizde kişi başına düşen bitkisel yağ tüketimi 20 kg'dır (BYSD).

Ülkemizde 2013 yılında sıvı yağ ve margarin toplam kullanımı 2.570.000 ton olarak gerçekleşmiştir. Toplam yağ kullanımının 1.506.000 tonu iç piyasada tüketilirken, 771 tonu ihraç edilmektedir. Toplam sıvı yağ ve margarin iç tüketiminin, yüzde 65'ü sıvı yağ olarak tüketilirken, geri kalanı ise margarin olarak tüketilmektedir.

2013 yılında 983.000 ton olan toplam sıvı yağ tüketiminin yüzde84'ünü ayçiçek yağı, yüzde6'sini mısır yağı, yüzde5'sını pamuk yağı, yüzde4'ünü kanola yağı, yüzde1'ini soya yağı oluşturmaktadır. Susam tohumları dünyada yağ üretmek için kullanılsa da, Türkiye ve diğer Ortadoğu ülkelerinde simitlik, bisküvilik, tahin ve tahin helvasına işlenerek değerlendirilmektedir. Yerfıstığı da ülkemizde çerezlik olarak tüketilmektedir.

Soya fasulyesi, olağanüstü özellikleriyle sağlıklı beslenmedeki öneminin yanı sıra tutkal, mürekkep, sabun, benzin, böcek ilacı, alkol, plastik ve lastik gibi 400'ün üzerinde endüstriyel ürünün üretimin de kullanılan ender tarla bitkilerinden biridir. Türkiye'de gıda sektöründe kullanımının yanısıra soya, ağırlıklı olarak yem sektöründe kullanılmaktadır. Yağı alındıktan sonra geriye kalan küspe bol miktarda protein içerdiğinden, iyi bir hayvan yemi olarak özellikle kanatlı yem rasyonlarında yüksek oranda kullanılmaktadır. Bu sektörde soya yeşil gübre olarak da kullanılmaktadır. Bu durum soyada tüketimi de artırmaktadır.

Tablo 175. Türkiye Toplam Sıvı Yağ ve Margarin Kullanımı (Ton)

Ürünler	2011	2012	2013
Ayçiçeği	786.000	819.000	824.000
Soya Fasulyesi	8.000	14.000	22.000
Mısırözü Yağı	47.000	52.000	61.000
Pamuk	160.000	126.000	95.000
Palm Yağı	341.000	343.000	428.000
Kanola Yağı	74.000	93.000	76.000
Toplam (İç Tüketim)	1.455.000	1.447.000	1.506.000
İhracat	566.000	690.000	771.000
Diğer (Yem, boya, sabun)	193.000	251.000	293.000
Toplam Yağ Kullanımı)	2.145.000	2.388.000	2.570.000

Kaynak:BYSD

2013 yılında toplam yağlı tohum üretimi 3,3 milyon ton'dur. Bitkisel yağ sanayicileri derneği verilerine göre ülkemizde üretilen yağlı tohumlardan elde edilen yağ miktarı ise 811 bin ton, toplam yağ kullanımı ise 2,57 milyon tondur.

6.1.4.3. Türkiye Yağlı Tohum Ticareti

Türkiye yağ ihtiyacının sadece yüzde31'i ülkemizde üretilen yağlı tohumlardan karşılanmaktadır. Yağ ihtiyacımızın karşılanması amacıyla her yıl yağ ve yağlı tohumlar ithalatı gerçekleştirilmektedir.

2014 yılı itibarıyla ülkemizin yağlı tohum ithalatı 3.097.276 ton, bitkisel yağ ithalatı 1.583.225 ton ve bunların işlenmesi sonucu arta kalan küspelerin ithalatı ise 1.560.489 ton olarak gerçekleşmiştir. Bütün bu ithalat kalemlerine ödediğimiz döviz tutarı ise 4,33 milyar dolar'dır. İthalat miktarları ve ödediğimiz döviz miktarı her yıl artış göstermektedir. 2013 yılında toplam ödenen tutar 3,68 milyar dolar iken 2014 yılında yüzde17,7 artarak 4,33 milyar dolara ulaşmıştır. İthalat miktarları ve ödediğimiz döviz miktarı her yıl artış göstermektedir. 2014 yılında toplam tarım ve gıda ürünleri ithalatımız 18 milyar dolardır. Yağlı tohum, yağ ve küspe ithalatının toplam tarım ve gıda ürünleri ithalatı içerisindeki payı yüzde 24'dür.

Tam yağlı soya ve soya fasulyesi küspesi kanatlı yemlerimize yüzde 25-35 oranında öncelikli olarak giren hammaddedir. Ülkemizde soya üretimi için yeterli potansiyel olmasına rağmen, soyanın yüzde84'ü ithal edilmektedir.

Ülkemizde soya fasulyesi maliyetlerinin yüksek oluşu nedeniyle üretici dünya fiyatları ile rekabet edememekte, pazarlama sıkıntısı ve üretici alışkanlıkları gibi birçok nedenlerle üretim yıllardır artırılamamaktadır.

Yağlı tohumlar içerisinde en fazla soya ithalatı gerçekleştirilmektedir. 2014 yılında toplam yağlı tohum, yağ ve küspe ithalatı toplam 6,26 milyon ton'dur. Gerçekleştirilen toplam ithalatın yüzde42'sini soya ve ürünleri oluşturmaktadır. Soya fasulyesi daha çok tohum olarak ithal edilmekte soya yağı ithalatı düşük kalmaktadır. 2014 yılı soya fasulyesi ithalatı 2 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre artış yüzde 87 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 176. Türkiye Yağlı Tohum, Sıvı yağ, Margarin ve Küspe İthalat Miktar ve Değeri

CİNS	2013		2014	
	MİKTAR (Ton)	DEĞER ($)	MİKTAR (Ton)	DEĞER ($)
soya fasulyesi	1.073.752	642.959.057	2.008.260	1.119.668.369
keten tohumu	49.074	26.212.016	44.854	24.929.018
rep kolza tohumları (düşük erusik asitli)	134.024	77.172.691	431.687	211.202.525
rep kolza tohumları diğer	2.987	1.570.108	5.321	2.616.186
ayçiçeği tohumu	710.843	474.001.894	556.909	406.154.956
pamuk tohumu	20.383	8.058.100	2.423	792.475
diğer yağlı toh. kaba unları	21.060	14.918.012	47.822	34.566.276
TOHUM TOPLAM	**2.012.123**	**1.244.891.878**	**3.097.276**	**1.799.929.805**
soya yağ	5.656	7.046.379	4.956	6.162.812
palm yağı diğer	592.056	499.239.292	595.712	491.539.987
ayçiçeği tohumu yağı ham	625.849	908.122.428	812.401	1.177.993.944
rafine ayçiçek yağı	6.204	10.241.643	16.756	21.489.724
pamuk tohumu yağları,ham	77	194.332	237	1.409.379
palm çekirdeği yağı ham	13.606	12.113.206	18.315	21.167.991
palm çekirdeği yağı diğer	79.293	74.390.513	76.925	91.284.143
rep,kolza yağı ham	66	129.002	2.591	2.466.670
keten tohumu yağı, ham	7	24.677	4	8.125
mısır yağı	33.240	41.301.104	23.294	24.656.445
mısır yağı diğer	4.753	6.236.796	24	49.495
bitkisel yağlar vb.frak.	30.573	42.701.831	32.009	51.541.610
HAM YAĞ TOPLAM	**1.391.381**	**1.601.741.203**	**1.583.225**	**1.889.770.325**
margarin (sıvı hariç)	98	191.665	888	1.192.203
margarin diğer	17.026	28.173.526	25.036	42.978.279
MARGARİN TOPLAM	**17.124**	**28.365.191**	**25.924**	**44.170.482**
soya küspesi	1.086.740	627.954.231	615.550	346.499.498
ayçiçek küspesi	462.049	141.536.116	772.794	214.602.359
rep-kolza tohumu küspesi	39.771	12.757.412	46.994	13.091.365
palm küspesi	120.177	23.593.498	111.673	21.740.813
diğer küspeler	13.825	1.904.246	13.477	1.669.338
KÜSPE TOPLAM	1.722.562	807.745.503	1.560.489	597.603.373
GENEL TOPLAM	5.143.191	3.682.743.775	6.266.914	4.331.473.985

Kaynak:BYSD

Sıvı yağlar içerisinde en fazla tüketilen ayçiçeğinde ise ürün ithalatı 2013 yılına göre yüzde 21,6 oranında azalırken, ham yağ ithalatı yüzde 29,7, rafine ayçiçeği yağı ise yüzde 170 oranında artmıştır. Yağlı tohumlarda üretim yetersizliği nedeniyle ithalat kaçınılmazdır. Ancak, ülkemizde yağ sanayisi gelişmiştir. Bu nedenle yapılması zorunlu ithalatın ürün olarak yapılması kurulu kapasitenin değerlendirilmesi açısından önemlidir.

6.1.4.4. Yağlı Tohumlar Destekleme Politikası

Ülkemizde yağlı tohumlar üreticisinin korunması, yemeklik bitkisel yağ fiyatlarında devamlılığın sağlanması, ülkemizdeki bitkisel yağ açığının kapatılabilmesi ve üretimin özendirilmesi gibi amaçlarla 1969/70 üretim döneminden bu yana devlet adına satın alınmış, ancak 1994 yılı ekonomik istikrar tedbirleri çerçevesinde destekleme kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu tarihten sonra ayçiçeği ve soya ürünlerine prim uygulaması ilk olarak 1999 yılında başlamış ve halen devam etmektedir. Ülkemizdeki bitkisel yağ açığının kapatılması amacıyla prim desteğine 2000 yılında kanola, 2006 yılından itibaren ise aspir eklenmiştir. Ayrıca, yağlı tohumlar üreticilerine sertifikalı tohum desteği, gübre ve mazot desteği gibi çeşitli destekler ödenmektedir.

Tablo 177. Yıllar İtibarıyla Uygulanan Prim Miktarları (kr/kg)

Yıllar	Yağlık Ayçiçeği	Artış (%)	Kanola	Artış (%)	Soya Fasulyesi	Artış (%)	Aspir	Artış (%)
2005	17,5	-	20,0	-	20,0	-	-	-
2006	20,0	14,2	22,0	10,0	22,0	10,0	22,0	-
2007	20,0	0,0	22,0	0,0	22,0	0,0	22,0	0,0
2008	18,9	-5,5	20,7	-5,9	20,7	-5,9	23,0	4,5
2009	21,0	13,5	23,0	11,1	27,5	11,1	25,0	8,7
2010	23,0	9,5	27,5	19,5	35,0	28,2	30,0	20,0
2011	23,0	0,0	40,0	45,4	50,0	45,4	40,0	33,3
2012	24,0	4,3	40,0	0,0	50,0	0,0	40,0	0,0
2013	24,0	0,0	40,0	0,0	50,0	0,0	45,0	12,5
2014	30,0	25,0	40,0	0,0	50,0	0,0	45,0	0,0

Kaynak:GTHB

Ülkemizde prim sistemi; üretimin yönlendirilmesi, üreticilerin gelir seviyelerinin korunması, tarımsal üretimde sürekliliğin sağlanması, sanayici ve ihracatçıya dünya fiyatlarından mal temini ve rekabet şansı kazandırılması, sağlıklı bir piyasa oluşturulması ve kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması amacıyla uygulanmaktadır. Ancak, prim miktarları yetersiz kaldığı için bu amaçlara tam olarak ulaşılamamaktadır.

Son on yılda ayçiçeği primi yüzde71, kanola primi yüzde100, soya fasulyesi primi yüzde150, aspir primi yüzde104 oranında artmıştır. Yağlı tohumlar üretimi için ülkemizde gerekli potansiyel olmasına rağmen ve son yıllarda önemli artışlar gerçekleşmesine rağmen halen yağlı tohumlar üretimi yeterli değildir.

Yağlı tohum üretimi için ödenen gübre desteği 2005 yılından buyana yüzde150 artarken, mazot desteği ise yüzde 66,7 oranında artış göstermiştir. Aynı dönemde mazot fiyatlarındaki yüzde118 artış göz önüne alındığında verilen mazot desteği artışı mazot fiyatlarının oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir.

Tablo 178. Yağlı Tohumlu Bitkiler için ödenen Mazot ve Gübre Desteği Miktarları (TL/da)

Yıllar	Mazot Desteği	Artış (%)	Gübre Desteği	Artış (%)
2005	4,5	-	3	-
2007	5,4	20,0	3	0,0
2008	5,4	0,0	3	0,0
2009	5,4	0,0	5,4	76,0
2010	5,5	1,8	5,5	1,8
2011	6,0	9,0	6,0	9,0
2012	6,4	6,7	6,3	5,0
2013	7,0	9,4	7,0	11,1
2014	7,5	7,1	7,5	7,1

Kaynak:GTHB

6.1.4.5. Yağlı Tohumlar Genel Değerlendirme

Ülkemizde yağlı tohumlu bitkiler içerisinde, özellikle ayçiçeği, soya, yerfıstığı, susam ve kanola gibi bitkilerin üretimlerini arttırabilmek için büyük bir potansiyel mevcuttur. Ülkemizin yıllardan beri çözüm bulamadığı bitkisel yağ açığı, mevcut imkanlarımıza rağmen, üretim artışı sağlanamaması nedeniyle kapatılamamıştır. Üretimin yeterince artırılamamasında pazarlama sorunları, ithal fiyatlarla rekabet edememe, ekim alanlarının artırılamaması, üretim maliyetlerinin düşürülememesi vb. birçok faktör etkili olmaktadır.

Öncelikli olarak; ülkemizin yağ ve protein gereksinimleri göz önüne alınarak, yağlı tohumlu bitkilerin, en az tahıllar kadar stratejik öneme sahip bir ürün olduğu her kesim tarafından kabul edilmesi gerekmektedir.

Yağlı tohumlu bitkilerin üretiminde üretimi teşvik edici bir fiyat politikası izlenememesi üreticileri üretimden vazgeçiren unsurların başında gelmektedir. Ekim alanlarındaki artışa neden olabilecek en önemli faktör alımlar ve uygulanan fiyat politikalarıdır. Üretici için alım garantisi çok önemlidir. Yağlı tohumlu ürünlerden üretimin yaygın oldu ayçiçeğinin yıllardır Trakyabirlik, Karadenizbirlik ve Çukobirlik tarafından alınması üretimin gerçekleştirilmesi için önemli bir etken olmaktadır. Soya fasulyesinin Karadeniz ve Akdeniz Bölgesinde yaygınlaşmasının bir nedeni de buradaki birliklerin alım yapmasındandır. Ancak oluşturulan politikalarla Birlikler finansman güçlüğü içine girmişlerdir. Bu durum Tarım Satış Kooperatiflerinin pazarda ve fiyat oluşumunda denge görevini yerine getirmelerini engellemektedir. Yağlı tohumların alımı ve pazarlanmasında etkili olan Tarım Satış Kooperatiflerinin finansal destekleri 4572 sayılı yasa ile kesilmiştir. Kesilen finansal desteklerin yerine, yeni finans kaynakları oluşturulmalı, ekonomik kayıplara neden olan depolama koşulları iyileştirilmelidir.

Yağlı tohumlu bitkilerin üretimini teşvik etmek amacıyla uygulanan fiyat politikalarından biri de prim uygulamasıdır. Prim uygulamasının amacı, bilindiği üzere üretimin yönlendirilmesi, üreticilerimizin gelir seviyesinin korunması, tarımsal üretimde sürekliliğin sağlanması, sanayici ve ihracatçıya dünya fiyatlarından mal temini ve rekabet şansı kazandırılması, sağlıklı bir piyasa oluşumunun sağlanması, spekülatif hareketlerin önlenmesi, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasıdır. Prim uygulamasının amacına ulaşabilmesi ise ancak primlerin yeterli miktarda verilebilmesine bağlıdır. Primler kendinden beklenen amacı gerçekleştirecek düzeyde belirlenmelidir.

Yağlı tohumlu bitkilerin üretim alanlarının başka ürünlere kaymasını önlemek bakımından, üretimi teşvik edici bir parite sisteminin uygulanması büyük önem taşımaktadır. Örneğin ayçiçeği-buğday arasındaki fiyat paritesinin 2'nin altına düşmesi ayçiçeğinde ekim alanların daralmasına yol açmıştır. Ülkemizde yağlı tohumlu bitkiler üretiminde ilk sırada ayçiçeğinin olduğu dikkate alındığında bitkisel yağ açığımızın daha da artırılmaması için ayçiçeği-buğday fiyat paritesi 2'nin altına düşürülmemelidir.

Bu unsurların yanında diğer ülkelerdeki üreticilerin, ülkemizdeki üreticilere göre daha fazla desteklenmesi, verimlerinin yüksek oluşu ve ucuz girdi temin etmeleri dolayısıyla üretim maliyetlerinin daha az olması nedeniyle, dünya fiyatları daha düşüktür. Ülkemizde ise ilaç, gübre, mazot, sulama ve sulamada kullanılan elektrik gibi girdilerde fiyatların yüksek oluşu maliyeti artırmaktadır. Bu durumda, üreticilerimiz haksız bir rekabetle karşı karşıya kalmaktadır. Üreticilerimizin verimli bir şekilde üretim yapabilmeleri bakımından ucuz girdi kullanımı sağlanmalı, gübre, mazot ve elektrikteki KDV oranları indirilmelidir.

Ucuz girdi temininin yanı sıra girdilerin verimli bir şekilde kullanılmasının sağlanması bakımından üreticilerin eğitimi de büyük önem taşımaktadır. Eğitim faaliyetleri ile girdilerin doğru zamanda, doğru miktarda optimum verimi elde edecek şekilde kullanımı sağlanmalı ve tarımda teknoloji kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

Sulu tarım yapılan yörelerde ekim alanlarının artırılması bakımından yağlı tohumlar üretimi teşvik edilmelidir. Bu amaçla, sulamaya yönelik teşvikler artırılmalı ve bu tür uygulamalar desteklenmeli, sulamada kullanılan elektrik fiyatları makul bir seviyeye getirilmelidir.

Tohumlarda gerekli performans analizleri ve demonstrasyonlar yapılmadan piyasaya sürülmektedir. Bu da üretimi ve verimi olumsuz etkilemektedir. Yabancı ot, hastalık ve zararlılara dayanıklı çeşitlerin geliştirilmesine ağırlık verilmeli ve geliştirilen çeşitlerin performans denemeleri ve adaptasyon çalışmaları yapılarak sonuçları üreticilerimize aktarılmalıdır.

DTÖ çerçevesinde yağlı tohumlar ve bunların ürünlerinin ithalatında uygulanan gümrük vergilerinin üst sınırları bellidir. Bu sınırlar, dış piyasa fiyatları ile üreticimizin rekabet edebilmesi için yeteri kadar yüksek değildir. Bu nedenle özellikle üreticinin ürün pazarlama döneminde (hasat ve sonrası) tarife dışı engellerle ithalat kesinlikle önlenmelidir. Dünya Ticaret Örgütü ile yapılan anlaşmalar gereği, yağlı tohum ve ham yağ ithalatındaki sınırlamayı kaldıran vergi oranlarının ülkemiz lehine yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Yağlı tohumlu bitkilerin üretimin artırılabilmesi bakımından münavebe durumu gözden geçirilerek, bu yolla ekim alanında artış sağlanmalıdır.

GAP bölgesinde, yağlı tohumlu bitkileri artırmak için, başta soya olmak üzere, ayçiçeği, kanola, yerfıstığı ve susam gibi bitkilerin üretimleri planlı bir şekilde teşvik edilmelidir.

Ülkemizde soyanın işlenmesi ve değişik kullanım alanları ile ilgili bilgiler yeterli düzeyde değildir. Soyanın hasadı depolanması ve işlenmesi ile ilgili eğitim faaliyetleri günü-

müzde yok denecek kadar azdır. Soya yağlı tohum olduğundan çabuk bozulabilmekte, bu sebeple uygun şartlarda depolanması önem arz etmektedir. Ülkemizde soyanın depolanması ile alakalı kurutma ve depo tesisleri yeteri kadar bulunmamakta, bulunanlarda ise modern teknolojiler kullanılmamaktadır. Soya üretiminin artırılmasına paralel olarak soyanın işlenmesi ve depolanmasına yönelik eksiklikler giderilmelidir.

Nadas alanlarında yetişebilecek başta Aspir olmak üzere, uygun yağ bitkileri belirlenmeli ve bunların nadas yapılan bölgelerde yetiştirilmeleri için gerekli teşvikler sağlanmalıdır.

Ülkemizde yemeklik yağ tüketiminde en fazla ayçiçeği tercih edilmektedir. Son yıllarda kanola marketlerde yerini alırken halen tüketici tarafından tam olarak benimsenmemektedir. Yağlı tohumlu bitkilerden aspir üretimi de artırılmasına yönelik çalışmalar artırılmıştır. Bu ürünlerin tüketimde yerini alması yönünde çalışmalar artırılmalıdır.

Ayçiçeği tarımında en önemli sorunlardan biri Orabanş'tır. Orabanş özellikle en fazla üretim yapılan Trakya Bölgesinde yoğun zarar vererek üretim miktarında düşüşlere yol açmaktadır. Orabanşa dayanıklı, kaliteli, yüksek verimli tohumluk kullanılması halinde verim ve üretimde önemli artışlar elde edilmesi mümkün olacaktır.

Bu amaçla orabanşa ve hastalıklara dayanıklı, melez gücü yüksek ve üstün performanslı ayçiçeği çeşitlerinin ıslahına öncelik verilmeli, üniversite ve araştırma kuruluşlarınca piyasada mevcut çeşitlerin performans denemeleri ve adaptasyon çalışmaları yapılarak sonuçları üreticilerimize aktarılmalıdır.

Ayçiçeği tarımı ülkemizde bazı bölgeler hariç genelde kuru koşullarda yapılmaktadır. Ayçiçeği bitkisi oluşturduğu kuvvetli ve derinlere inen kök sistemi nedeniyle kurağa nispeten dayanıklı bir bitkidir. Ancak, ayçiçeğinde su ihtiyacının en fazla olduğu dönem tablo oluşumu başlangıcıyla tanenin süt gibi olduğu devre olup, en kritik dönemdir. Bitki sulandığında yüzde100'e yakın verim artışı sağlanabilmektedir. Bu nedenle ayçiçeğinde sulamaya yönelik teşvikler artırılmalı ve bu tür uygulamalar desteklenmeli, sulamada kullanılan elektrik fiyatları makul bir seviyeye getirilmelidir.

Ayçiçeği genelde alım istasyonlarında oluşturulan toprak silolarda depolanmaktadır. Ülkemizde bir depolama sorunu mevcut olup, depolama tesislerinin kurulması da son derece yüksek bir maliyet gerektirmektedir. Ürün kayıplarını önlemek açısından uygun muhafaza depolarının kurulması ve bu konuda birlik ve kooperatiflerin teşvik edilmesi gereklidir.

31 Aralık 2014 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Gümrük vergi oranlarına göre 2015 yılında ham susam için uygulanan gümrük vergi oranı yüzde 10 iken, soyulmuş susama uygulanan vergi oranı yüzde 23,4'dür. Ülkemizde ihtiyaç duyulan susamın üretilmesi kısa sürede mümkün görünmemektedir. Bu amaçla sanayinin ihtiyaç duyduğu ürün mecburen ithalatla karşılanmaktadır. Ancak, üretimi artırma politikaları uygulanırken önemli olan üreticinin ürünü pazarladığı dönemde ithalatın kısıtlanmasıdır. Hasat döneminde yapılan fazla ithalat üreticinin ürününü elde kalmasına neden olmakta veya piyasa fiyatlarını düşürerek üreticiyi üretimden uzaklaştırmaktadır.

Susam üretimi yıldan yıla artırılmalı, üretim artışına paralel olarak ithalatı kısıtlayıcı tedbirler uygulanmalıdır.

Susam, yetiştirme süresinin kısalığı yönünden, hemen hemen her kültür bitkisi ile ekim nöbetine girebilmektedir. Genel olarak pamuk-buğday -susam şeklinde üçlü münavebe, en çok yapılan münavebe şeklidir. Susamın bu avantajı değerlendirilerek üretim rakamları artırılabilir.

Susam hasadının elle yapılıyor olması hasat maliyetlerini artırmaktadır. Verim miktarı da düşük olunca diğer ürünlerle rekabet edememektedir. Bu amaçla üretim maliyetlerini azaltıcı tedbirler aranmalıdır.

Üreticilerin susam üretimine yönelmeleri için pazar imkanları belirlenmelidir. Sözleşmeli üretim devreye sokularak Pazar imkanı genişletilmeli, üreticilerin pazar imkanı daha kolay olan diğer ürünlere yönelmeleri engellenmelidir. GAP bölgesinde, susam üretimi planlı bir şekilde teşvik edilmelidir.

KAYNAKLAR

1-TZOB Zirai İktisadi Rapor 2007-2010
2-www.tuik.gov.tr
3-www.bysd.org.tr
4-ZMO VIII. Teknik Kongre Yağlı Tohum Üretiminde Yeni Arayışlar
5-Gümrük ve Ticaret bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü 2013 Yılı Ayçiçeği Raporu

6.1.5. Yumru Bitkiler

6.1.5.1. Patates

Patates (*Solanum tuberosum L.*) orijini Türkiye olmayan nadir bitkilerden biridir. Yeni dünya bitkisi olan patates, Avrupa'ya ilk defa süs bitkisi olarak Güney Amerika'nın And Dağlarından gelmiştir. Ülkemize ise 150 yıl kadar önce Rusya ve Kafkaslar üzerinden doğu bölgelerimize, bir asır kadar önce de Avrupa üzerinden batı yörelerimize girmiştir. Bugün ise yurdumuzun hemen her yerinde yetiştirilebilmektedir (DPT,2001).

Patates, tahıllardan sonra insan beslenmesinde önemli bir paya sahiptir. Ucuzluğu, birim alandan fazla verim alınması, besin değerinin yüksek oluşu, sindirim kolaylığı, endüstride farklı şekillerde kullanılması ve her çeşit iklimde yetişmesi nedeniyle bugün hemen hemen bütün dünya ülkeleri tarafından yetiştirilmekte ve tüketilmektedir. Dünyada yaklaşık 376,4 milyon tonluk üretimle mısır, çeltik ve buğdaydan sonra en fazla üretimi yapılan dördüncü bitkidir.

Patatesin kullanım alanlarına baktığımızda dünyada üretilen patatesin yüzde 50'den azı taze olarak tüketilmekte, geri kalanı ise işlenmiş gıda ürünü, hayvan yemi, endüstriyel nişasta ve tohumluk olarak kullanılmaktadır. Taze tüketim daha çok fırında pişirme, haşlama, kızartma şeklinde olurken, işlenmiş gıda dondurulmuş parmak patates ve cips şeklinde olmaktadır. Patates nişastası ise ilaç, tekstil ve kağıt endüstrilerinde yapışkan, tutkal şekillerinde kullanılmaktadır. Patates kabuğu ve işlendikten sonra kalan diğer değersiz atıklar ise nişasta yönünden zengin olduklarından sıvılaştırılabilmekte ve yakıt olarak kullanılan etanol yapılmak üzere mayalanabilmektedir (AKİB, 2008).

Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Örgütü (FAO) tarafından taşıdığı ekonomik önem, besin değeri, dünyadaki açlığın ve kırsal yoksulluğun azaltılmasına sağladığı katkı dolayısıyla patates, "Gizli Hazine" olarak tanımlanmış ve 2008 yılı dünya patates yılı olarak ilan edilmiştir.

Dünya nüfusunun giderek arttığı dikkate alındığında, doğal kaynakların korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların gıda güvencesinin sağlanmasında patates önemli bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır.

6.1.5.1.1. Dünya Patates Üretimi

FAO verilerine göre 2013 yılı itibarıyla dünya patates üretimi 376,4 milyon tondur. Dünyada patates üretimi yapan ülkeler içinde ilk sırayı Çin almaktadır. Çin'in dünya patates üretiminden aldığı pay yüzde 25,5 olup dünya üretiminin yaklaşık dörtte birini tek başına gerçekleştirmektedir. Bu ülkeyi sırasıyla Hindistan (yüzde 12), Rusya (yüzde 8), Ukrayna (yüzde 5,9) ve ABD (yüzde 5,3) izlemektedir. Ülkemiz ise dünya üretiminden yüzde 1 pay almaktadır. Dünya patates verimi 1.947 kg/da'dır. Ülkemizin patates verimi 3.158 kg/da olup, dünya ortalamasından yüksektir.

Tablo 179. Dünya Patates Ekilen Alan, Üretim ve Verim

	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/da)
2000	200.879.790	327.600.195	1.631
2005	193.535.970	326.692.819	1.688
2010	186.936.002	333.617.253	1.785
2011	192.568.148	375.076.702	1.948
2012	193.755.205	370.594.695	1.913
2013	193.370.709	376.452.524	1.947

Kaynak: FAO.

Dünya patates tüketiminin önemli bir bölümü üretici ülkelerde tüketilmekte ancak çok küçük bir bölümü uluslararası ticarete konu olmaktadır.

6.1.5.1.2. Türkiye Patates Üretimi

Ülkemizde hemen hemen her ilde patates üretimi yapılmaktadır. 2000 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye'de 2 milyon 50 bin dekar alandan 5 milyon 370 bin ton patates üretimi elde edilmiştir. Ancak 2004 yılında, patates siğili hastalığı nedeniyle uygulanan karantina tedbirleri sonucunda ekim alanlarındaki daralmaya bağlı olarak üretim miktarı düşmüştür. 2004 yılında 1 milyon 776 bin dekar alandan 4 milyon 770 bin ton ürün elde edilmiştir. 2005 yılında patates ekim alanı 1 milyon 528 bin dekar olup, 4 milyon 60 bin ton ürün alınmıştır.

2000 yılı ile karantina tedbirlerinin uygulandığı 2005 yıllarını kıyasladığımızda, Ülkemizin patates ekim alanları yüzde 25 daralmıştır. Üreticilerimizin yaşadığı pazarlama sorunları nedeniyle ekim alanlarındaki daralmaya bağlı olarak 2013 yılında üretim 3 milyon 948 bin tona gerilemiştir. 2014 yılında ise olumsuz hava koşullarının da etkisi le üretim 4 milyon 166 bin ton düzeyinde gerçekleşmiştir.

Tablo 180. Türkiye Patates Ekilen Alan, Üretim ve Verim

Yıllar	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/da)
2000	2.000.000	5.370.000	2.620
2005	1.528.000	4.060.000	2.657
2006	1.579.084	4.366.180	2.765
2007	1.525.975	4.227.726	2.771
2008	1.478.883	4.196.522	2.838
2009	1.428.738	4.397.711	3.078
2010	1.388.660	4.513.453	3.251
2011	1.429.849	4.613.071	3.260
2012	1.720.867	4.795.122	2.814
2013	1.250.297	3.948.000	3.160
2014	1.297.032	4.166.000	3.245

Kaynak: TÜİK.

Ülkemizde üretimin yoğun olarak yapıldığı iller sırasıyla Niğde, Konya, İzmir, Afyon, Kayseri ve Bolu'dur. Bu illerimizi sırasıyla Aksaray, Nevşehir, Adana, Sivas, Bitlis ve Erzurum illerimiz takip etmektedir (TÜİK, 2014.). Ülkemiz patates üretiminin yaklaşık yüzde 82,6'sı bu illerimiz tarafından yapılmaktadır. Patates siğili hastalığı nedeniyle karantina tedbirleri kapsamında ekim yasağı getirilmesi ile birlikte üretim, Nevşehir, Niğde gibi illerimizden diğer illere kayma göstermiştir. Nitekim Kayseri ilinde üretim geçmiş yıllara nazaran iki katına çıkmış, Konya, Adana, Bitlis gibi illerimizde de üretim artmıştır.

6.1.5.1.2.1. Üretimi Etkileyen Faktörler

Birim alandan elde edilen verimi artıran, dolayısıyla üretimi etkileyen en önemli faktörlerden biri tohumluktur. Genel olarak tohumluğun verime etkisi yüzde 25 civarında olduğu dikkate alındığında, üretimde tohumluk faktörünün önemi açıkça görülmektedir. Bu bağlamda, tohumluk Ülkemizde patateste verimi etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Patateste verimi ve üretimi artırmak veya en azından aynı seviyede tutabilmek ve sağlıklı bir üretim gerçekleştirebilmek için, her üç yılda bir tohumluğun değiştirilmesi ve virüsten ari tohumluk kullanılması gerekmektedir. Seçilen çeşit ne kadar yüksek verim potansiyeline sahip olursa olsun, tohumluk yumrular, sağlıklı ve istenilen özelliklere sahip değilse hedeflenen verimin elde edilmesi mümkün değildir. Ülkemizde üreticilerimizin sertifikalı patates tohumluğu ihtiyacı, ülkemizde üretilen yerli çeşitlerin olmaması nedeniyle ithalatla karşılanmaktadır. Bu da öz sermayesi yetersiz olan çiftçilerimiz için maliyeti artırıcı bir unsur olmaktadır.

Ülkemizde patates tohumluğu konusunda tescilli yerli çeşitlerin çok az olması, olanların da üretimde hemen hemen hiç kullanılmaması nedeniyle patates tohumluğunun tamamına yakını ithal edilmektedir. Taze patates ithalatımızın büyük kısmının patates tohumluğu olduğu dikkate alındığında ülke kaynaklarının heba edilmemesi bakımından sertifikalı tohumluk üretimi teşvik edilmeli ve tohumlukların denetimlerinin de tekniğine uygun şekilde yapılması gerekmektedir.

Tohumluk üretimi için üniversiteler ve araştırma kuruluşları ile işbirliği yapılarak tohumluk üretimi geliştirilmeli, üreticilerimizin ihtiyaç duyduğu patates tohumluğu yurt içinden temin edilmelidir. Ülkemizin tohumda dışa bağımlılıktan kurtulması sağlanmalıdır. Bu amaca yönelik olarak tohumluk kontrollerine gereken önem verilmeli, bu konuda do-

nanımlı laboratuvarlar oluşturulmalıdır. Firmaların getirdiği her çeşidin üretime girmesi önlenmeli, Türkiye'de yetiştirilecek çeşitlerin adaptasyon yeteneği kanıtlanmış olmalıdır.

Ülkemizde patateste yemeklik ve tohumluk patates üretimleri iç içe yapılmaktadır. Sağlıklı tohum üretimi için tohumluk ve yemeklik patates üretim bölgelerinin birbirinden ayrılmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamda tohumluk üretim alanları olarak Sivas, Kayseri, Konya, Tokat, Kahramanmaraş, Kütahya, Niğde, Eskişehir, Erzincan ve Erzurum İllerinde yaklaşık 207 bin 400 hektar alanın kullanılabileceği tespit edilmiştir (TAGEM, 2013).

Tohumluk üretim alanlarının belirlenmesi, temel tohumluk üretim programlarının belirlenmesi, yerli patates çeşitlerinin ıslah edilmesi olmak üzere başlıca üç alt projeden oluşan "Ülkesel Patates Tohumluk Üretim Sistemlerinin Geliştirilmesi Projesi" TÜBİTAK'ın desteği ile Niğde Patates Araştırma İstasyon Müdürlüğü koordinatörlüğünde yürütülmüştür. Proje kapsamında Niğde Patates Araştırma Enstitüsü, Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Doğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü ve Ege Üniversitesi'nde doku kültürü laboratuvarları ve seralar kurularak söz konusu kurumlar "Doku Kültürü Yöntemleriyle Tohumluk Patates Üretecek Kuruluş" olarak yetkilendirilmiştir (TÜBİTAK, 2010).

Projenin en önemli çıktılarından biri de yerli patates tohum adaylarının üretilmesi olmuştur. Niğde Patates Araştırma İstasyon Müdürlüğü'nde patates ıslah alt yapısı oluşturularak, Ülkemize ait yerli çeşitlerin geliştirilmesi kapsamında 211 bin melez patates tohumu üretilerek önemli bir genetik stok oluşturulmuştur. Bu melez tohumlardan 70 bini kullanılarak melez çeşit adayları seçilmiş ve seleksiyon çalışmaları ile 5 bine yakın milli patatesimiz diyebileceğimiz çeşit adayları geliştirilmiştir. Bunların arasından da ilk etapta üretime hazır 15 yeni çeşit adayı belirlenmiştir. 6 tane çeşit de Niğde Patates Araştırma İstasyon Müdürlüğü tarafından tescile sunulmuştur.

Tohumluk ihtiyacımızın ithalatla karşılanması sonucu ödenen döviz nedeniyle ülkemizin uğradığı ekonomik kayıp, gelen tohumların hastalık taşıma riskleri nedeniyle bu proje, tohumluk patates ihtiyacımızın yerli çeşitlerimizle karşılanmasına yönelik önemli bir gelişme olarak görülmektedir. 2005-2009 dönemini kapsayan proje Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın desteği ile 2016 yılına kadar devam edecektir. Gerekli kaynak aktarılarak projenin devamlılığı sağlanmalı, yerli patates çeşitlerimiz elde edilerek, kendi tohumlarımızla üretim yapılmalıdır.

Üretimde tohumluğun yanı sıra, kültürel uygulamalar da oldukça önemli olup, patates yetiştiriciliğinde münavebenin üretim ve verim üzerinde etkisi büyüktür. Özellikle patates tarımının yoğun olarak yapıldığı yerlerde münavebenin yeterince uygulanmaması yani üst üste uzun yıllar patates dikiminin yapılması neticesinde toprak yorgunluğu, toprak yapısının bozulması, patatese zarar veren hastalık, zararlı ve yabancı ot oranının artması ve buna bağlı olarak meydana gelen ürün kayıpları neticesinde verimde düşüşler meydana gelmektedir. Bu durumda üreticilerin dekardan elde edeceği ürün miktarında meydana gelen azalma ile birlikte ürün maliyetlerinde de artışa neden olmaktadır. Bu durum büyük bir maddi kayıp olarak karşımıza çıkmaktadır. Bitki Pasaportu Sistemi ve Operatörlerin Kayıt Altına Alınması Hakkında Yönetmelik ile birlikte münavebe süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir.

Verimli bir üretimin gerçekleştirilmesi bakımından bir diğer unsur da sulamadır. Özelikle patates üretiminin yoğun olarak yapıldığı yerlerde yeraltı su kaynakları kullanılarak elektrikle sulama yapılmaktadır. Maliyetlerin düşürülmesi ve suyun daha verimli kullanılması sağlanmalıdır.

Sulamanın yanında gübrelemenin de doğru yapılması büyük önem taşımaktadır. Patates tarımında, aşırı azotlu gübre kullanımı durumunda ürün maliyeti artmakta, topraktaki diğer besin maddelerinin alımı güçleşmekte, yıkanma sonucu yeraltı sularına karışan azot nedeniyle çevre kirliliği gibi sorunlar ortaya çıkmakta ve yumruların da dayanıklılığı azaldığından depo kayıpları meydana gelmektedir. "Niğde ve Nevşehir Yöresinde Patates Yetiştiriciliğinde Damla Sulama ve Azot Kullanılarak Yapılan Fertigasyon Çalışmaları Projesi"nin sonuçlarına göre patates yetiştiriciliğinde fertigasyon uygulaması ile azotlu gübrenin yüzde 40 oranında azaltılmasının mümkün olacağı ortaya konmuştur. Doğru sulama ve gübreleme tekniklerinin uygulanması halinde minimum girdi ile maksimum faydanın elde edildiği verimli gübreleme yapılması mümkün olacaktır.

Üretimi etkileyen faktörlerden biri de zirai mücadeledir. Hastalık ve zararlılarla yeterli düzeyde mücadele yapılmadığında ürün kayıpları ortaya çıktığı gibi, hastalıklı yumruların depoya taşınması sonucu depo kayıpları daha da fazla olmaktadır. Bu nedenle; etkin bir tarımsal mücadele yapılmalı, kimyasal mücadele ilaçlarının uygun miktarda ve zamanında kullanılmasına dikkat edilmelidir. İlaçlı mücadelenin söz konu olmadığı virüs hastalıkları için, dayanıklı çeşitler tercih edilmeli, sertifikalı tohumluk kullanılmalı, hijyen kurallarına dikkat edilmelidir.

Üretimde daha çok kimyevi ilaçlar ile kimyevi gübrelerin kullanımının tercih edilmesi nedeniyle tekniğine uygun gübreleme ve ilaçlama konusunda üreticilerimize yeterli eğitim ve yayım hizmeti götürülmelidir. Ayrıca bütün mücadele metotlarının bir uyum içerisinde kullanıldığı entegre mücadele çalışmalarına gereken ağırlık verilerek üreticilerimiz bu konuda da bilgilendirilmelidir.

Doğru bir gübreleme yapılması bakımından toprak analiz laboratuvarları, bölgelerin özellikleri de dikkate alınarak yurt düzeyinde yaygınlaştırılmalı, çiftçilerin gübre uygulamalarını toprak analiz sonuçlarına göre yapmaları sağlanmalıdır. Ayrıca piyasaya arz edilen kimyevi gübre ve ilaçları kullanan üreticilerin güvenli ürün kullanmalarının temini ve etkin bir piyasa denetimi sağlanması hususunda gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu ürünlerin satışını yapan kişilerinde denetlenerek daha sıkı bir kontrol sisteminin getirilmesi üreticilerin yararına olacaktır.

6.1.5.1.2.2. Patates Karantina Etmenleri

Ülkemiz patates üretiminin geleceği için son derece önemli olan bir başka konu da, bulaşık alanlarda yetişen yumru ve bulaşık toprak hareketleriyle yayılan patates siğili hastalığıdır. Ülkemizde en önemli yayılma yolu yumrularıyla taşınmadır. Hastalığın mücadelesinde, bulaşık alanlarda başta patates olmak üzere patatesle aynı familyadan olan hiçbir bitkinin yetiştirilmemesi gerekmektedir. Ayrıca, toprak taşıma ihtimali olan diğer yumru bitkilerle, fide ve fidan yetiştirilmemelidir. Ülkemiz ekonomisi göz önüne alındığında, patates siğili hastalığı, tek geçim kaynağı patates üretimi olan bölge üreticilerini mağdur etmektedir.

Bu hastalığın kimyasal mücadelesi yoktur. Hastalık etmeninin dayanıklı sporlarının toprakta yaklaşık 30 yıl ve daha fazla sürede canlı kalabilmesi nedeniyle mücadelesi oldukça güçtür. Sıkı karantina uygulamalarının yanında kültürel tedbirlerle hastalığın yayılmasının önlenmesine çalışılmaktadır.

Ülkemizde başlangıçta patates siğili görülen, Niğde, Nevşehir, Ordu ve Giresun olmak üzere 4 ilde hastalık daha da yayılmış olup, bu illerimizin yanı sıra ilk önce Kayseri ve Trabzon ve sonrada Adana ve Gümüşhane'de de hastalık tespit edilmiş ve karantina tedbirleri uygulanmaya başlanmıştır.

Konunun taşıdığı öneme binaen patates siğili hastalığının etmeni olan Synchytrium endobioticum'un ülkeye girişinin ve yayılışının önlenmesi, sürekli olarak kontrol edilmesi yerinin ve yayılışının tespit edilmesi, eğer tespit edilmişse kontrol altına alınması ve mücadelesinin yapılması, patates yetiştiriciliğinin bu tip zararlı organizmalardan korunması ve üretim kapasitesinin dolayısıyla tarımsal verimliliğinin artırılması amacıyla Patates Siğili İle Mücadele Hakkında Tebliğ yayımlanmıştır. Tebliğe göre bulaşık tarlalarda patates ve Solanaceae familyasına ait bitkiler yetiştirilmesi, bu tarlalarda toprak parçası taşıyacak yumrulu bitkiler ile şaşırtma amaçlı fide ve fidan gibi üretim materyalinin yetiştirilmesi yasaklanmıştır. Ayrıca bulaşık tarlaların etrafında güvenlik kuşağı oluşturulmuştur. Niğde, Nevşehir ve Ordu illerinin tümü ile Kayseri ili Develi ve Yeşilhisar ilçelerinde tohumluk patates üretimi yasaklanmıştır.

Tebliğin yanı sıra Bitki Pasaportu Sistemi ve Operatörlerin Kayıt Altına Alınması Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre patates üreticilerimizin üretime başlamadan önce İl Müdürlüklerine başvurması ve Bitki Pasaportu Sistemine kayıt olması gerekmektedir. Yemeklik patateslerin dolaşımında ambalajların üzerinde veya ürün dökme ise ürüne eşlik eden sevk irsaliyesi veya faturaya operatör kayıt numarasının yazılması zorunlu kılınmıştır. Kendi ihtiyacı için üretim yapan ve ticari bir amaç gütmeyen üreticiler, kayıt altına alınma ve bitki pasaportu kullanma zorunluluğundan muaf tutulmuştur. Yönetmeliğe göre münavebe süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir. Bu durumda üreticilerimiz aynı alana 3 yılda bir yemeklik patates dikimi yapılabilmektedir. Bu kapsamda, patates siğili hastalığı nedeniyle karantina alanı ilan edilmiş ve ekimi yasaklanmış alanlar için 3 yılda bir alternatif destekleme ödemesi yapılmakta olup, en son 2013 yılında ödeme yapılmıştır.

Ülkemizde patates üretiminin geleceğinin güvence altına alınması bakımından hastalıkla mücadele büyük önem taşımaktadır. En önemli yayılma yolunun yumrular olduğu dikkate alındığında tohumların hastalık etmeni ile bulaşık olmaması gerekmektedir. Ayrıca hastalığın ırkının tespit edilmesi ve hastalığa dayanıklı çeşitlerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. 2013 yılından itibaren Niğde Patates Araştırma İstasyon Müdürlüğü ve TÜBİTAK destekleri ile patates siğili hastalığına dayanıklı çeşitlerin geliştirilmesi üzerine araştırma çalışmaları başlatılmıştır.

Konunun ülkemiz için taşıdığı önem dikkate alındığında, yurt dışında hastalık ile ilgili ırklara dayanım gösteren tohum çeşitlerinin ülkemizde görülen ırklara da toleranslı olup olmadığı, ülkemiz koşullarına uygunluğu test edilmeden girişine izin verilmemeli, üreticilerimiz bir riskle daha karşı karşıya bırakılmamalıdır.

Patates siğili hastalığının yanı sıra Patates Bakteriyel Solgunluk ve Patateste Kahverengi Çürüklük, Patates Halka Çürüklüğü Hastalığı, Patates Kist Nematodları patates üretimimizin geleceği açısından önem arz etmektedir. Bu hastalık ve nematodların görüldüğü alanlar karantina tedbirleri kapsamına alınmış ve mücadeleleri hakkında yönetmelikler yayınlanmıştır.

6.1.5.1.3. Pazarlama

İç piyasaya sunulan patatesin pazarlaması, 26 Mart 2010 tarih, 27533 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5957 sayılı "Sebze ve Meyveler İle Yeterli Arz Ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun" hükümlerine göre yapılmaktadır.

6.1.5.1.3.1. Pazarlama Sorunları

Belirli dönemlerde pazara arz edilen ürün, fiyatlarda o dönem için düşmelere yol açmakta, üretimin pazara arz edilmediği dönemlerde de var olan talebi karşılamayan arz sonucunda da fiyatlar yükselmektedir. Ülkemizde patates talebinin arza göre yıl içerisinde durağan olduğu dikkate alındığında, patates fiyatlarını belirleyen unsurun daha çok arz olduğu görülmektedir. Patates üretiminde üretici kararını, diğer faktörler yanında en çok bir önceki dönem elde edilen hasılat etkilemekte olup, patateste üretim bir önceki dönem fiyatına göre şekillenmekte bu da üretimdeki dalgalanmalar, dolayısıyla pazarlama problemlerini de beraberinde getirmektedir.

Diğer taraftan üretimde özellikle girdi fiyatlarında yaşanan artışlar nedeniyle maliyetler yükselmekte, bu nedenle diğer ülkelerle rekabet etmekte zorlanan üreticilerimiz ürün ihracatında da sıkıntı yaşamaktadırlar. Bilindiği üzere, hem iç piyasada fiyat istikrarının sağlanarak üreticinin hak ettiği geliri elde edebilmesi, hem de diğer ülkelerle rekabet edilebilmesi açısından ihracat iadeleri son derece önemlidir. Üreticilerimizin ürettikleri patatesi daha kolay pazarlayabilmelerini teminen taze patates için ihracat desteği verilmesi büyük önem taşımaktadır. Son yıllık ortalama verilere bakıldığında patates üretimimizin ancak yüzde 2,6'sı ihraç edildiği dikkate alındığında, düzenli olarak verilecek ihracat iadelerinin ihracatımızın artırılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İhracatın hareketlenmesi iç piyasayı da harekete geçirecektir.

Ülkemizin patates ihracatında istikrarlı ve düzenli bir pazarı bulunmamaktadır. Özelikle ülkemizde yetiştirilen çeşitlerin dış ülkelerce tercih edilmemesi, ambalaj ve nakliye gibi, sorunlar daha çok sofralık çeşitlerin yetiştirilmesi nedeniyle gerçekleştirilen üretim ihracata yönlendirilememektedir. Taze patates ihracatında en önemli pazarlarımız Irak ve Suriye'dir. Ancak komşu ülkelerde yaşanan karışıklıklar ihracatımızı da olumsuz etkilemektedir. Patates üretiminin ihracata yöneltilmesinde teknik ve politik tedbirler alınmalıdır.

Özellikle yurt dışına pazarlanacak patatesler başta olmak üzere, pazara arz edilecek bütün patateslerde standardizasyona gidilmelidir. Ürünler uygun ambalajlara konulup etiketlenmelidir. Nişasta ve protein oranlarına, yemeklik, cipslik ve pürelik olmalarına göre sınıflandırma yapılmalıdır.

Ülkemizde patates cips, parmak patates, un, dondurulmuş ve konserve olarak işlense de gerek maliyetin yüksek oluşu gerekse halkın tüketim alışkanlığı nedeniyle patates

sanayi yeterince gelişememiştir. Ülkemizde üretilen patateslerin sadece yaklaşık yüzde 11'lik kısmı sanayide işlenmektedir (TMMOB, 2015).

Patateste hem kalite kayıplarını hem ürün kayıplarını önlemek hem de pazarda belli dönemlerde yığılmaları engelleyerek piyasaya daha uzun süre ürün sunmak açısından patatesin sanayiye entegrasyonunu sağlamak suretiyle, patateste üretim ve işleme çeşitliliği sağlanmalıdır. Bu sayede meydana gelebilecek arz dalgalanmalarından dolayı mağdur olan üretici sayısı azaltılabilir ve milli servetin heba olması önlenebilir.

Ayrıca sanayilik patates üretiminin ülkemizde yeterli miktarda yapılamaması neticesinde, bu sektörde faaliyet gösteren firmaların ham madde talepleri yeterince karşılanamamakta, ülkemizin potansiyeli olmasına karşın bu potansiyelden gereği gibi istifade edilememektedir.

Ülkemizde patates, haşlama, yemeklik ve kızartmalık olarak değerlendirilmektedir. Farklı tüketim şekilleri basın-yayın yoluyla bütün tüketicilere tanıtılmalı, bu sayede tüketim teşvik edilerek tüketimin artması sağlanmalıdır. Yemeklik veya sanayilik patates ithalatı mutlaka önlenmelidir.

Ayrıca, ülkemizde patates daha çok adi depo olarak adlandırılan, nem, hava ve ışık kontrolünün yapılamadığı, ambar, kiler, bodrum, kaya mağara ve hatta toprak altı çukurlarında saklanmaktadır. Bunun yanında depolarda hastalık ve zararlıların da etkisiyle yüzde 20' ye yaklaşan oranda kayıplar meydana gelmektedir. Tekniğine uygun depolarda azami yüzde 10' luk bir kayıpla 8-10 ay süreyle, patatesleri uygun fizyolojide ve kalitede saklamak mümkün olabilmektedir. Depolama kapasitesinin yetersizliği bir diğer sorun olarak karşımıza çıkmakta olup, ürün bir an önce elden çıkarılması zorunlu hale gelmekte, bu da pazarlama periyodunu kısaltarak ürün fiyatlarında üretici aleyhine sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle hem tohumluk hem de yemeklik ürünlerde depo kayıplarını minimuma indirerek, pazara kaliteli ve devamlı ürün arzı sağlayabilmek için gerekli modern depolar oluşturulmalıdır.

6.1.5.1.4. Dış Ticaret

Ülkemizin patates ve patates ürünleri dış ticaret rakamları incelendiğinde, 2014 yılı itibarıyla patates ve patates ürünleri ithalatı için 41 milyon dolar ödenirken, ihracattan elde edilen gelir ise 16 milyon dolar olmuştur. İthalat verilerine göre, ülkemiz patates ithalatının büyük bir kısmını tohumluk patates oluşturmaktadır. 2014 yılında 19 bin 7 ton tohumluk patates ithalatı için 16,6 milyon dolar ödenmiştir. Patates ve patates ürünleri ithalatımızda bir diğer önemli ithalat kalemi ise patates nişastasıdır. Mevcut verileri değerlendirdiğimizde Türkiye'nin taze patates ihraç edip, tohumluk patates ve işlenmiş patates ürünleri ithal ettiği görülmektedir.

Tablo 181. 2014 Yılı İtibarıyla Türkiye Patates ve Ürünleri Dış Ticareti

GTİP	Patates ve Ürünleri	İTHALAT		İHRACAT	
		Miktar (Ton)	Değer (1000$)	Miktar (Ton)	Değer (1000$)
70110000000	Patates; tohumluk	19.007	16.632	3.135	2.109
70190500000	Patates; taze	3.965	1.533	27	20
70190900000	Patates; diğer	5.598	3.579	11.406	2.288
71010000000	Patates (dondurulmuş)	1	1	60	86
71290050000	Patates (kurutulmuş)	0,2	2	-	-
110510000012	Patates ezmesi ve tozları	0,04	15	1	6
110520000000	Patates flokonları, granülleri ve pelletleri	1.571	2.398	0,3	1
110813	Patates nişastası	9.195	7.524	23	38
200410	Patates; sadece pişirilmiş	364	554	1.600	1.648
200410990000	Patates konserveleri(dondurulmuş)	2.025	2.470	2.467	2.622
200520	Patates konserveleri (dondurulmamış)	2.505	6.454	1.396	7.365
Toplam		**44.232**	**41.161**	**20.115**	**16.186**

Kaynak: TÜİK

Patates ihracatımızın büyük bir kısmı taze patates şeklinde olmaktadır. Ancak 2014 yılında taze patates ihracatımız oldukça düşüktür. Son on yıllık üretim ve ihracat verilerine göre, patates üretimimizin ancak yüzde 2,6'sı ihraç edilmektedir.

Tablo 182. Yıllar İtibarıyla Taze Patates İhracatımız

Yıllar	Miktar(Ton)	Değer($)
2005	77.890	6.376.224
2006	41.105	7.658.071
2007	239.647	37.670.680
2008	89.872	8.706.573
2009	68.768	5.772.087
2010	84.365	9.689.337
2011	100.184	17.206.804
2012	91.209	10.518.336
2013	314.126	41.684.577
2014	11.433	2.308.736

Kaynak: TÜİK

Dünya patates ticaretinin daha çok işlenmiş patates şeklinde yapıldığı ve patates siğili hastalığı nedeniyle taze ürün ihracatımızın gerilemesi de dikkate alındığında var olan üretim potansiyelinin değerlendirilmesi bakımından patatesin sanayiye entegrasyonu sağlanmalı ve işlenmiş patates ihracatına ağırlık verilmelidir.

6.1.5.1.5. Destekleme ve Fiyat

6.1.5.1.5.1. Destekleme

Taze patates ihracatına teşvik primi verilmemektedir. Ancak, 2009/2010 üretim sezonunda 1 Mart 2010-31 Mayıs 2010 tarihleri arasında taze patates ihracatı için ton başına 40 dolar teşvik primi verilmiştir. Ancak bu uygulama çok kısa bir dönem için yapılmıştır.

2011 ve 2012 yıllarında yaşanan pazarlama sorunları akabinde, ihracatımızın artırılması, üreticilerimizin ürettikleri patatesi daha kolay pazarlayabilmelerini teminen patates ihracatında 1 Ekim 2012- 30 Nisan 2013 uygulama döneminde ton başına 50 TL ihracat iadesi verilmiştir. Bu uygulamaya rağmen piyasalardaki durgunluk aşılamamıştır.

Bunun yanında "Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Para-Kredi Ve Koordinasyon Kurulu Tebliğleri"ne göre kurutulmuş sebzeler, dondurulmuş meyve ve sebze ile meyve ve sebze işleme sanayine dayalı gıda maddeleri kapsamında yer alan işlem görmüş patatesler için ihracat iadesi verilmektedir. Ancak patates işleme sanayinin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle kurutulmuş patatese ton başına 670 dolar ihracat iadesi verilmesine karşın 2014 yılında ihracat yapılmamış olup, bu destekleme kaleminden faydalanılamamıştır.

Dondurulmuş ve dondurulmamış patates konserveleri için verilen ihracat iade miktarının 2013 yılından itibaren artması bu ürünlerin ihracatını artırmıştır. 2012 yılında konserve edilmiş patates ihracatı 3 bin 227 ton iken 2013 yılında 4 bin 063 tona yükselmiş, 2014 yılında ise 3 bin 864 ton olmuştur.

Tablo 183. İhracat İadeleri

Madde Adı	Miktar ($/Ton)			Miktar (TL/Ton)	
	2001	2002-2006	2007-2012	2013-2014	2015
Kurutulmuş patates(07.12)	370	370	370	670	670
Konserve patates(20.04-20.05)	65	68	75	135	150

Ülkemizde ortaya çıkan patates siğili hastalığı nedeniyle karantina tedbirleri kapsamında bulaşık alanlar ile güvenlik kuşağında patates yetiştirilmesi yasaklanmıştır. Patates üretiminden vazgeçen üreticilerin gelir kaybının önlenmesi amacıyla, patates siğili görülen alanlar ile patates siğili için oluşturulan güvenlik kuşağındaki alanlarda, karantina önlemi olarak patates ve solanaceae familyasına ait bitkiler ile toprak parçası taşıyacak yumrulu bitkiler, fide ve fidan gibi üretim materyalleri dışındaki bitkisel ürünleri yetiştiren veya nadas uygulaması yapan Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı olan üreticilere 2007 yılı için dekara 110 TL /da verilmesi kararlaştırılmıştır. 2008 yılında verilen miktar 100 TL/da, 2009 yılında 99 TL/da, 2010 yılında ise dekara 110 TL verilmiştir. Münavebe uygulamasının getirilmesi ile birlikte destekleme ödemesi 3 yılda bir yapılmaya başlanmıştır. 2013 yılında dekar başına 110 TL destek verilmiş olup bir sonraki ödeme 2016 yılında yapılacaktır.

Patates üreticilerine yönelik yapılan desteklemelerden biri de sertifikalı tohum kullanım desteğidir. Sertifikalı tohum kullanımının artırılması amacıyla 2005 yılından itibaren destek verilmeye başlanmıştır. 2014 yılında dekar başına 40 TL sertifikalı patates tohumu kullanım desteği verilmiştir.

Tablo 184. Sertifikalı Patates Tohumu Kullanım Desteği

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Fiyat(TL/da)	18	20	20	18	20	20	20	20	40	40

Sertifikalı tohum kullanımının yanı sıra, tohum üretiminin de teşvik edilmesi amacıyla 2009 yılından itibaren sertifikalı patates tohumu üreten firmalara da destek verilmeye baş-

lanmıştır. 2014 yılında kilogram başına 0,08 TL sertifikalı patates tohumu üretim desteği verilmiştir.

Tablo 185. Sertifikalı Patates Tohumu Üretim Desteği

Yıllar	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Fiyat(TL/kg)	0,099	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08

Tarımda verilen gübre, mazot, toprak analizi gibi destekler patates üreticilerine de verilmektedir. 2014 yılı itibarıyla 6 TL/da gübre desteği, 4,6 TL/da mazot desteği, 2,5 TL/da toprak analizi desteği verilmiştir.

6.1.5.1.5.2. Fiyat

Ülkemizde iç piyasa fiyatların oluşumunda arz faktörü talep faktöründen daha etkili gibi görülmektedir. Nitekim ürünün pazara en çok sunulduğu Ağustos-Eylül aylarında fiyatlar daha düşük seyretmekte olup, fiyatta belli bir standardından bahsetmek mümkün olmamaktadır.

Patates fiyatlarındaki dalgalanma, pazara arz edilen patates miktarına bağlı olduğu kadar, patatesin üreticiden tüketiciye ulaşıncaya kadar izlediği pazarlama kanalına da bağlı olmaktadır. Pazarlama kanalının uzunluğu veya ürün çeşitlendirme faaliyetleri, pazarlama hizmetlerinin etkin bir şekilde yapılmaması gibi nedenler, patates fiyatını dolayısıyla pazarlama marjını artırıcı bir rol oynamaktadır. Nitekim ürünün fazla olduğu yıllarda fiyatlar düşerken, ürünün az olduğu yıllarda fiyatlar yükselmektedir. Üretim planlamasının olmaması nedeniyle bir önceki sezonun fiyat durumuna bakarak üretim kararını vermek zorunda kalan üreticiler ise bu durumdan en fazla zarar gören kesim olmaktadır.

Nitekim 2011/2012 sezonu ile 2012/2013 sezonunda üreticilerimiz yaşadıkları pazarlama sorunları nedeniyle oldukça zor durumda kalmıştır. 2011/2012 sezonunda Nevşehir ilimizde, yazlık çeşitlerin henüz piyasaya çıkmadığı, ürün arzının daraldığı bir dönem olan Nisan ayında 1 kg patatesin üretici fiyatı 25 kuruşa kadar gerilemiştir. 2012 Mayıs ayında ise fiyatlar 5 kuruşa kadar düşmüş, patates stoklarının bitmesi gereken bu ayda depolarda patates bulunduğu bir dönemde yazlık çeşitlerin hasadı başlamıştır. Hem yeni, hem de eski ürünün aynı anda piyasada olması üretici açısından piyasayı olumsuz etkileyerek yazlık olarak adlandırılan erkenci çeşitlerin de fiyatının düşmesine yol açmıştır. Piyasada yaşanan bu tıkanıklık kışlık patatese de yansımıştır. Nitekim, yoğun olarak hasadın yapıldığı Eylül- Ekim'de üreticimiz kilogramını 30-35 kuruşa mal ettiği patatesi 15 kuruşa dahi alıcı bulmakta zorlanmıştır.

Bu sürecin ardından 2012/2013 sezonunda da üreticilerimiz ellerindeki ürünü pazarlamakta ciddi sıkıntı yaşamış, patatesini 20-25 kuruşa bile satmakta zorlanmış, hatta bazı üreticilerimizin ürünü depoda kalmıştır. Bu sezonda 1 Ekim 2012- 30 Nisan 2013 uygulama dönemini kapsayan 50 TL/Ton ihracat iadesi verilmesine rağmen piyasadaki durgunluk aşılamamıştır.

Girdi fiyatlarında yaşanan artış karşısında üretime devam etmekte zorlanan üretici ürününü de pazarlayamayınca ekimden vazgeçmiştir. 2013 yılında ekim alanları yüzde 27,3 daralırken üretim yüzde 17,7 düşüş göstermiştir.

Görüldüğü üzere üretimde meydana gelen dalgalanma ve pazarlama sorunları üreticiden tüketiciye tüm tarafları derinden etkilemekte, pazarlama sorunlarının yaşandığı dönemde düşük fiyat nedeniyle üretici mağdur olurken, arzın daraldığı dönemde yüksek fiyat nedeniyle tüketiciler mağdur olmaktadır.

Pazarlamada problemlerin, ne patateste ne de başka bir üründe yaşanmaması için eğitim faaliyetlerine gereken önem verilmeli, üretim planlaması yapılmalı, çiftçi nerede ne kadar ürün yetiştireceğini bilmeli, üretim Türkiye'nin ihtiyaçlarına göre planlanmalıdır.

6.1.5.1.6. Sonuç ve Öneriler

Tahıllardan sonra insan beslenmesinde önemli bir paya sahip olan patates, ucuzluğu, birim alandan fazla verim elde edilmesi, besin değerinin yüksek oluşu, sindirim kolaylığı, çeşitli şekillerde kullanılması ve her çeşit iklimde yetiştiği için bugün Ülkemizde yetiştiriciliği yapılmakta ve halkımız tarafından tüketilmektedir.

Patates tarımı yapan üreticilerimiz bugün oldukça ciddi pek çok problemle karşı karşıya kalmışlardır. Üretimde karşılaşılan sorunların giderilebilmesinde en önemli unsurlardan birinin de eğitim olduğu dikkate alındığında üreticileri bilinçlendirmek amacıyla gerekli eğitim faaliyetlerini yürütmek, üreticilerin ihtiyaç duyduğu teknik desteği vermek amacıyla üreticiden tüketiciye kadar tüm taraftar el birliği ile hareket etmelidir.

Patates üreticisinin fiyat dalgalanmalarından etkilenmemesi ve patates bitkisinin ülkemiz tarımında hak ettiği noktaya gelebilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır. Bu amaçla;

• Pazarlama problemlerinin ne patateste ne de başka bir üründe yaşanmaması bakımından eğitim faaliyetlerine gereken önem verilerek, üretim planlaması yapılmalı; çiftçi nerede ne kadar ürün yetiştireceğini bilmeli, üretim Türkiye'nin ihtiyaçlarına göre belirlenmelidir.

• Ülkemizde patates cips, un, parmak patates, dondurulmuş ve konserve olarak işlense de gerek maliyetin yüksek oluşu, gerekse halkın tüketim alışkanlığı nedeniyle patates sanayi yeterince gelişememiştir. Patateste hem kalite kayıplarını hem ürün kayıplarını önlemek hem de pazarda belli dönemlerde yığılmaları engelleyerek piyasaya daha uzun süre ürün sunmak açısından patatesin sanayiye entegrasyonunu sağlamak suretiyle, patateste üretim ve işleme çeşitliliği sağlanmalıdır. Bu sayede meydana gelebilecek arz dalgalanmalarından mağdur olan üretici sayısı azaltılabilir ve milli servetin heba olması önlenebilir.

• Diğer ülkelerle rekabet edilebilmesi, iç piyasada fiyat istikrarının sağlanması, üreticinin hak ettiği geliri elde edebilmesi bakımından ihracat iadeleri son derece önemlidir. Patates pazarlamasında karşılaşılan sıkıntıların giderilmesi, üreticilerimizin ürettikleri patatesin daha kolay pazarlayabilmelerinin sağlanması bakımından taze patates için ihracat desteğinin her yıl düzenli olarak verilmesi sağlanmalıdır.

• Türkiye patates ve patates ürünleri dış ticaret verilerinde ülkemizin taze patates ihraç edip daha çok tohumluk patates ile patates nişastası ithal ettiği görülmektedir. Taze patates üretimimizin ancak yüzde 2,6' sı ihraç edilebilmektedir. Taze patates için ihracat iadesi verilmesi ihracatımızın artırılmasına katkı sağlayacaktır.

• Ülkemizin patates ihracatında istikrarlı ve düzenli bir pazarı bulunmamaktadır. Özelikle ülkemizde yetiştirilen çeşitlerin dış ülkelerce tercih edilmemesi, ambalaj ve nakliye gibi sorunlar, daha çok sofralık çeşitlerin yetiştirilmesi nedeniyle gerçekleştirilen üretim ihracata yönlendirilememektedir. Ayrıca komşu ülkelerde yaşanan karışıklıklar da ihracatımızı olumsuz etkilemektedir. Patates üretiminin ihracata yöneltilmesinde teknik ve politik tedbirler alınmalıdır.

• Patates ihracatında istenen analizler, Nevşehir ve Niğde illerimizde laboratuvar olmadığı için başka illerde yapılmaktadır. Bu durum ihracat için gerekli bitki sağlık sertifikası alımını dolayısıyla ihracatı geciktirmektedir. Bölgede patates siğili hastalığı bulunması nedeniyle analizlerin daha fazla olması masrafları artırmaktadır. Analiz yapacak laboratuvar sayısı artırılmalı, ve analiz ücretleri düşürülmelidir.

• İç talebin artırılması için yüksek besleyici değere sahip patatese, toplu gıda tüketiminin olduğu yatılı okullarda ve kışlalarda çıkartılan yemek menülerinde, daha fazla yer vermek suretiyle değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde patates haşlama, yemeklik ve kızartmalık olarak değerlendirilmektedir. Farklı tüketim şekilleri basın-yayın yoluyla bütün tüketicilere tanıtılmalı, bu sayede tüketim teşvik edilerek tüketimin artması sağlanmalıdır.

• Patates unu, ekmekte aroma ve kaliteyi artırmakta ve ekmeğin bayatlama süresini uzatmaktadır. Ayrıca patates proteininin içerdiği amino asitlerin yeni gelişen canlılarda ve gençlerde mutlak gerekli yapı taşları olması nedeniyle patates ununun yüzde 1,5- 5 oranında ekmek yapımında kullanılması sağlanmalıdır. Böylece ürettiğimiz patates değerlendirilerek hem tüketim miktarı artırılabilecek hem de patatesin besleyici özelliğinden daha fazla faydalanılabilecektir.

• Patateste pazarlama sorunlarının çözümüne yönelik olarak, üreticilerin örgütlenmesi için gerekli eğitim ve yayım faaliyetlerine ağırlık verilmeli, üreticiler özellikle pazarlama problemlerini çözmede örgütlenmenin önemi konusunda bilinçlendirilmelidir. Üreticilerimizin patatesten hak ettiği geliri elde edebilmesi bakımından, patateste tasnif ve paketleme tesisleri kurulmalı, ihraç edilecek ürünler başta olmak üzere pazara arz edilecek ürünlerde standardizasyon sağlanarak, yemeklik, tohumluk ve sanayi tipi olmak üzere bir sınıflandırma yapılmalıdır.

• Ülkemizde patates tohumluğu konusunda tescilli yerli çeşitlerin çok az olması, olanların da üretimde hemen hemen hiç kullanılmaması nedeniyle patates tohumluğunun tamamına yakını ithal edilmekte, üreticilerimizin sertifikalı tohum ihtiyacı ithalatla karşılanmaktadır. Bu da öz sermayesi yetersiz olan çiftçilerimiz için maliyeti artırıcı bir unsur olmaktadır. Patates ithalatımızın büyük bir kısmını patates tohumluğunun oluşturduğu dikkate alındığında, ülke kaynaklarının heba edilmemesi bakımından İhtiyaç duyulan anaç kademedeki tohumluğun yurt içinde üretilmesi sağlanmalı, sertifikalı tohumluk kullanımının desteklenmesine devam edilmelidir.

• Sertifikalı olmadığı halde sertifikalı diyerek yemeklik nitelikteki tohumluk vasfı olmayan patateslerin tohumluk olarak satışı, yekililerce gerekli denetimler yapılarak engellenmelidir.

• Ülkemizde AR-GE çalışmaları finansman ve personel yetersizliğinden istenilen seviyede değildir. AR-GE çalışmalarına yeterli kaynak aktarılmalı ve araştırma sonuçları üreticilere ulaştırılmalıdır.

• Ülkemiz ekonomisi göz önüne alındığında, patates siğili hastalığı, tek geçim kaynağı patates üretimi olan bölge üreticilerini mağdur etmektedir. Ülkemizde patates üretiminin geleceğinin güvence altına alınması bakımından hastalığın ırkının tespit edilmesi büyük önem taşımaktadır. Yurt dışında ırklara dayanım gösteren tohum çeşitlerinin ülkemizde görülen ırklara da toleranslı olup olmadığı, ülkemiz koşullarına uygunluğu test edilmeden girişine izin verilmemeli, üreticilerimiz bir riskle daha karşı karşıya bırakılmamalıdır.

• Gerek topraktaki besin maddelerinin tek yönlü tüketiminin önlenmesi, hastalık ve zararlı populasyonlarının artışının engellenmesi, verimde düşüşlerin yaşanmaması ve üretimde dengenin sağlanması bakımından, özellikle patates tarımının yoğun olarak yapıldığı alanlarda münavebeye gereken önem verilmelidir.

• Patates üretiminde maliyeti etkileyen en önemli unsur elektriktir. Birim fiyatın düşürülmesi bakımından elektrikte uygulanmakta olan yüzde 18 KDV tarımda kullanılan elektrikte yüzde 1'e indirilmeli, yüzde 2 TRT payı kaldırılmalı, tarımda kullanılan elektrik desteklenmelidir.

• Elektrikte yaşanan bir diğer sorun ise özelleştirmedir. 6552 sayılı Kanun ile elektrik borçları yapılandırılmıştır. Ancak, özelleştirilen elektrik dağıtım şirketlerine ait borçlarda yapılandırma olmamıştır. Üreticilerimizin özelleştirilen elektrik dağıtım şirketlerine olan elektrik borçları da yapılandırılmalıdır.

• Üreticilerimiz için bir diğer önemli konu ise depolamadır. Ülkemizde patates daha çok adi depo olarak adlandırılan, nem, hava ve ışık kontrolünün yapılamadığı, ambar, kiler, bodrum, kaya mağara ve hatta toprak altı çukurlarında saklanmaktadır. Ürün kayıplarının önlenmesi bakımından depolama koşulları iyileştirilmelidir. Bu nedenle hem tohumluk hem de yemeklik ürünlerde depo kayıplarını minimuma indirerek, pazara kaliteli ve devamlı ürün arzı sağlayabilmek için yeterli kapasitede modern depolar oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

1.AKİB,2008, "2008 Uluslararası Patates Yılı, Patates: Gizli Hazine", Akdeniz İhracatçı Birlikleri, Araştırma Serisi, 52, 17.11.2008.
2.DPT,2001, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bitkisel Üretim ÖİK Komisyonu, Sanayi Bitkileri Alt Komisyonu Raporu, ANKARA.
3.Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, 2014 Yılı Bitki Sağlığı Uygulama Programı.
4.Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, 2014 Faaliyet Raporu.
5.Niğde Tarım Master Planı, Niğde Tarım İl Müdürlüğü, Aralık 2002.
6.Niğde Patates Araştırma İstasyon Müdürlüğü, http://arastirma.tarim.gov.tr/patates
7.Nevşehir Tarım Master Planı, Nevşehir Tarım İl Müdürlüğü, Nisan 2003.
8.Onaran H., Ünlenen L. A., Nam M., "Patatesin Önemi ve Faydalanma Şekilleri Hakkında Rapor", Patates Araştırma İstasyon Müdürlüğü, Niğde, 25.12.2003.
9.Onaran H., Ünlenen L. A., Doğan A., "Patates Tarımı, Sorunları ve Çözüm Yolları", Patates Araştırma İstasyon Müdürlüğü, Niğde, 2000.
10.TAGEM, 2013, Tarımsal Araştırmalar Ve Politikalar Genel Müdürlüğü 2014 yılı Bütçe Hazırlık Kartları, 2013.
11.TMMOB, 2015, Çalışkan M. E., Söğüt T., Demirel U., Arıoğlu H., "Nişasta ve Şeker Bitkileri Üretiminde Değişimler ve Yeni Arayışlar", 12-16 Ocak 2015, ANKARA.

12.Türkiye İstatistik Kurumu,
13.TÜBİTAK, 2010, "TÜBİTAK Bülten, Sayı 99, Sayfa 5, Mart, 2010"
14.Ulusal Patates Zirvesi Sonuç Bildirgesi, 26 Mart 2005, NEVŞEHİR.
15.www.faostat.fao.org

6.1.6. Yaş Sebze ve Meyve

Dünya nüfusunun sürekli arttığı, buna karşılık tarım arazilerinin ve temiz su kaynaklarının giderek azaldığı yüzyılımızda, gıda ve suya ulaşmak ülkeler için daha zor olacak ve tarım iki binli yılların en stratejik sektörü olmaya devam edecektir.

Genelde tarım, özelde yaş sebze meyve üretimi temel besin maddelerinin sağlanmasının yanı sıra sağlıklı beslenmenin de temini bakımdan hayati önem taşımaktadır. Günümüz yaşam koşullarında pek çok hastalığın ortaya çıkması ile birlikte sağlıklı beslenmeye yönelik ürünlerin tüketimi de hız kazanmıştır. Bu açıdan baktığımızda yaş sebze ve meyve yüksek oranda su, yaşam için önem arz eden mineraller, düşük oranda protein, karbonhidrat ve yağ içermeleri nedeniyle sağlıklı beslenmenin önemli bir parçası haline gelmektedir.

Ayrıca bünyelerinde antioksidanlar, bitkisel kimyasallar, diyet lifi gibi yararlı bileşenleri içermeleri nedeniyle de kronik hastalıklara karşı koruyucu özellik taşımakta, vücudumuzun zararlı maddelerden temizlenmesini sağlamaktadır. Nitekim yapılan bilimsel araştırmalar sonucunda sebze ve meyve tüketimi kansere karşı korunmada oldukça etkin bulunmuştur.

Yaş sebze ve meyvenin insan sağlığı ve ülke ekonomisindeki öneminin giderek artması ile talepte ve buna bağlı olarak da üretimde artış görülmektedir. Ancak stratejik bir sektör olan tarımda üretimin artırılması tarımsal gelirlerin yükseltilmesi için yeterli değildir. Üretimin doğru yönlendirilmemesi halinde, pazarlama ve değerlendirme sorunu ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde özellikle yaş meyve ve sebzede, patates ve soğanda bu sorun zaman zaman gündeme gelmektedir.

Ülkemizde yaş sebze meyve sektörü için etkin bir pazarlama sistemi ve organizasyonun kurulamamış olması, mevcut sistemin ise aracılar tarafından kontrol ediliyor olması, hem ürün kayıplarına neden olmakta hem de üretici-tüketici niteliğindeki geniş toplum kesimlerinin çıkarlarını olumsuz etkilemektedir.

Hasat döneminde çok miktarda ürünün pazara çıkması, depolama olanaklarının yetersizliği, üreticinin içinde bulunduğu finansman olanaklarının yetersizliği, hasat döneminde fiyatların düşmesine ve üreticilerin önemli miktarlarda gelir kaybına uğramasına neden olmaktadır. Ayrıca, tarım işletmelerinin büyük çoğunluğu ekonomik ölçeklere göre küçük ve çok parçalı araziye sahip, verimli üretim koşulları olmayan işletmeler olması bu yapıyı desteklemektedir.

6.1.6.1. Dünya Yaş Sebze ve Meyve Üretimi

Dünyadaki duruma baktığımızda FAO 2013 yılı verilerine göre toplam yaş sebze ve meyve üretimi 1 milyar 812 milyon 360 bin 657 tondur. Dünyada toplam yaş sebze ve meyve üretiminin yüzde 62,7'sini sebzeler, yüzde 37,3'ünü ise meyveler oluşturmaktadır.

Tablo 186. Dünya Yaş Sebze ve Meyve Üretimi (Ton)

Yıllar	Meyve	Sebze (Kavun, Karpuz Dahil)	Meyve Sebze Toplam
2000	479.172.987	781.006.624	1.260.179.611
2005	539.490.505	899.682.225	1.439.172.731
2010	620.307.776	1.050.636.018	1.670.943.795
2011	644.598.249	1.087.699.706	1.732.297.955
2012	650.683.756	1.113.767.611	1.764.451.367
2013	676.670.441	1.135.690.216	1.812.360.657

Kaynak: FAO

Dünya meyve üretiminde önde gelen ülkeler sırasıyla Çin (yüzde 22,4), Hindistan (yüzde 12,2), Brezilya (yüzde 5,6), ABD (yüzde 4)'dir. Ülkemiz dünya üretiminden yüzde 2,3 pay almaktadır. Dünya sebze üretiminde önde gelen ülkeler ise sırasıyla Çin (yüzde 51,1), Hindistan (yüzde 10,7), ABD (yüzde 3) ve Türkiye (yüzde 2,5)'dir.

Verilerden de görüldüğü üzere dünya toplam yaş sebze meyve üretiminde önde gelen ülkeler Çin, Hindistan, AB ülkeleri, Amerika, Brezilya, Türkiye ve İran'dır. Bu veriler doğrultusunda ülkemizin dünya üretiminde oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

6.1.6.2. Türkiye Yaş Sebze ve Meyve Üretimi

Ülkemiz sahip olduğu ekolojik yapı ve iklim özellikleri bakımından bazı tropik meyveler dışında birçok meyve türünün yetiştirilmesine elverişli olduğu gibi özellikle yaş sebze ve meyvede önemli bir potansiyele sahiptir.

2014 yılı TÜİK verilerine göre; ülkemizde tarımsal üretim yapılan yaklaşık 24 milyon hektar alanın yüzde 3,4'ünü sebze, yüzde 8,1'ini meyve (baharat ve içecek bitkileri dahil), yüzde 2'sini bağ, yüzde 3,2'sini zeytin alanları oluşturmaktadır. Tarımsal üretim yapılan alan içerisinde meyve, bağ ve zeytin alanlarının toplam payı ise yüzde 13,5'tir.

Tablo 187. Ülkemizin Toplam Sebze ve Meyve Üretim Alanı ve Miktarı (Ton)

Yıllar	Meyve Alanı (Da)	Meyve Üretimi (Ton)	Sebze Alanı (Da)	Sebze Üretimi (Ton)	Toplam Üretim (Ton)
1995	23.845.650	10.824.294	9.545.810	21.868.745	32.693.039
2000	24.765.680	13.421.100	9.350.510	24.638.162	38.059.262
2005	26.998.310	14.715.475	9.122.570	26.472.162	41.187.637
2006	27.722.481	14.990.670	8.759.364	25.851.612	40.842.282
2007	27.882.985	14.320.544	8.492.823	25.661.138	39.981.682
2008	28.277.356	15.594.011	8.643.132	27.218.319	42.812.330
2009	28.185.715	16.388.726	8.418.144	26.780.395	43.169.121
2010	28.800.064	16.385.745	8.362.199	25.997.195	42.382.940
2011	29.571.538	16.993.476	8.514.624	27.547.462	44.540.938
2012	30.586.213	17.862.484	8.719.927	27.820.207	45.682.691
2013	30.922.401	17.995.395	8.559.860	28.448.218	46.443.613
2014	31.019.033	16.876.201	8.464.462	28.569.781	45.445.982

Kaynak: TÜİK

Tablo 188. 2014 Yılı İtibarıyla Yaş Meyve Sebze Üretimi

Meyveler	Üretim(Ton)	Yüzde Pay	Sebzeler	Üretim(Ton)	Yüzde Pay
Üzüm	4.175.356	24,74	Domates (Sofralık)	7.935.110	27,77
Elma	2.480.444	14,70	Domates (Salçalık)	3.914.890	13,70
Portakal	1.779.675	10,55	Karpuz	3.885.617	13,60
Zeytin	1.768.000	10,48	Soğan (Kuru)	1.790.000	6,27
Mandarin	1.046.899	6,20	Kavun	1.707.302	5,98
Limon	725.230	4,30	Hıyar (Sofralık)	1.701.708	5,96
Şeftali	608.513	3,61	Biber (Sivri)	907.126	3,18
Armut	462.336	2,74	Biber (Salçalık, Kapya)	829.809	2,90
Kiraz	445.556	2,64	Patlıcan	827.380	2,90
Fındık	412.000	2,44	Fasulye (Taze)	638.469	2,23
Nar	397.335	2,35	Havuç	557.977	1,95
Çilek	376.070	2,23	Lahana (Beyaz)	492.610	1,72
İncir	300.282	1,78	Biber (Dolmalık)	391.009	1,37
Kayısı	270.000	1,60	Kabak (Sakız)	299.858	1,05
Erik	265.490	1,57	Marul (Göbekli)	230.755	0,81
Muz	251.994	1,49	Pırasa	223.303	0,78
Greyfurt (Altıntop)	229.555	1,36	Ispanak	207.676	0,73
Vişne	182.577	1,08	Turp	192.988	0,68
Ceviz	180.807	1,07	Marul (Kıvırcık)	172.207	0,60
Ayva	107.243	0,64	Lahana (Kırmızı)	164.069	0,57
Antep Fıstığı	80.000	0,47	Karnabahar	161.331	0,56
Badem	73.230	0,43	Soğan (Taze)	148.255	0,52
Kestane	63.762	0,38	Hıyar (Turşuluk)	144.041	0,50
Dut	62.879	0,37	Bezelye (Taze)	105.279	0,37
Trabzon Hurması	33.470	0,20	Biber (Çarliston)	104.364	0,37
Kivi	31.795	0,19	Balkabağı	93.672	0,33
Keçi Boynuzu	13.985	0,08	Sarımsak (Kuru)	91.000	0,32
Yenidünya	12.900	0,08	Barbunya Fasulye (Taze)	77.051	0,27
Kızılcık	10.982	0,07	Lahana (Karayaprak)	73.643	0,26
Zerdali	8.210	0,05	Marul (Aysberg)	65.551	0,23
Ahududu	4.587	0,03	Maydanoz	58.351	0,20
Muşmula	4.134	0,02	Brokoli	40.818	0,14
İğde	4.093	0,02	Bakla (Taze)	39.502	0,14
Böğürtlen	2.402	0,01	Mantar (Kültür)	38.767	0,14
Turunç	2.158	0,01	Kabak (Çerezlik)	36.331	0,13
Avokado	1.824	0,01	Enginar	34.576	0,12
Hünnap	248	0,00	Acur	33.238	0,12
Yaban Mersini (Mavi Yemiş)	180	0,00	Bamya	33.103	0,12
			Sarımsak (Taze)	25.089	0,09
			Börülce (Taze)	19.353	0,07
			Kereviz (Kök)	14.791	0,05
			Nane	14.700	0,05
			Roka	8.791	0,03
			Tere	8.732	0,03
			Kırmızı Pancar	7.161	0,03
			Pazı	6.060	0,02

			Semizotu	5.797	0,02
			Dereotu	4.603	0,02
			Lahana (Brüksel)	2.759	0,01
			Kereviz (Sap)	1.532	0,01
			Şalgam	1.509	0,01
			Pepino	100	0,00
			Kuşkonmaz	68	0,00
Toplam Meyve	**16.876.201**	**100,00**	**Toplam Sebze**	**28569781**	**100,00**

Kaynak: TÜİK

Ülkemizde yıllar itibarıyla yaş sebze ve meyve üretim durumuna baktığımızda 1995 yılında toplam 32 milyon 693 bin 039 ton olan yaş sebze ve meyve üretimimiz 2000 yılında 38 milyon 59 bin 262 ton olurken, 2014 yılında üretim miktarımız 45 milyon 445 bin 982 tona ulaşmıştır.

Tablo 189. Seçilmiş Ürünlerde Yıllar İtibarıyla Üretim Miktarları(Ton)

Ürünler	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Üzüm	3.600	3.850	4.255	4.296	4.234	4.011	4.175
Elma	2.400	2.570	2.600	2.680	2.889	3.128	2.480
Portakal	1.070	1.445	1.710	1.730	1.661	1.781	1.780
Mandarin	560	715	859	872	875	942	1.047
Limon	460	600	787	790	710	726	725
Şeftali	430	510	539	546	611	638	609
Armut	380	360	380	386	443	462	462
Kiraz	230	280	418	439	471	494	446
Nar	59	80	209	218	315	383	397
İncir	240	285	255	261	275	299	300
Kayısı	530	860	450	650	760	780	270
Muz	64	150	210	207	208	215	252
Greyfurt	130	150	214	219	227	229	230
Domates	8.890	10.050	10.052	11.003	11.350	11.820	11.850
Karpuz	3.940	3.970	3.683	3.864	4.022	3.887	3.886
Biber	1.480	1.829	1.987	1.975	2.042	2.159	2.232
Hıyar	1.825	1.745	1.739	1.749	1.742	1.755	1.846
Kuru Soğan	2.200	2.070	1.900	2.141	1736	1.905	1.790
Kavun	1.865	1.825	1.612	1.648	1.689	1.700	1.707
Patlıcan	924	930	847	822	799	827	827
Taze Fasulye	514	555	588	615	621	632	638
Havuç	235	388	533	602	714	570	558

Kaynak: TÜİK

Toplam yaş sebze ve meyve üretimimizin yüzde 37,1'ini meyve, yüzde 62,9'unu ise sebze oluşturmaktadır. 1995 yılından bu yana meyve üretimimiz yüzde 55,9, sebze üretimimiz ise yüzde 30,6 artış göstermiştir.

Meyve üretiminde görülen artışta toplu meyvelik alanların artışı etkili olmuştur. Meyve alanlarının genişlemesi ve üretim miktarının artışında, 2005 yılından itibaren sertifikalı fidan desteğinin verilmesi ile birlikte kapama bahçelerin kurulması payı büyüktür. Son yıllara zeytinciliğimizdeki gelişmeler doğrultusunda zeytinlik alanların artışının yanı sıra,

elma, kiraz, nar yetiştiriciliği yapılan alanların artışı da meyve alanlarının genişlemesine ve üretim miktarının artmasına neden olmuştur.

Sebze üretim alanlarında çok ciddi bir değişim görülmezken üretim miktarı 28 milyon 569 bin 781 tona ulaşmıştır. Sebzecilik sektörünün büyümesinde üretimimde kullanılan ekipmanlara yönelik sektörün gelişimi, modern seraların kurulması, topraksız tarım tekniklerinin devreye girişi, üretim tekniklerinde modernleşme, ıslah çalışmalarının hızlanması, çeşitlerin iyileştirilmesi, üretici ve tüketicilerin bilinçlenmesi etkili olmuştur (TMMOB, 2015-1).

Yaş sebze ve meyve üretim durumumuz, ekolojik zenginliğimiz nedeniyle bölgelere göre değişkenlik gösterirken; kullanılan teknolojilere ve budama, sulama, gübreleme gibi kültürel uygulamalara bağlı olarak üretilen yaş sebze ve meyvenin verimliliğinde farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Bununla birlikte çeşitli hastalık ve zararlıların etkileri, üretim desenindeki değişimler, ürünün özelliği nedeniyle var yılı ve yok yılı olma durumu, doğru tohum ve fide-fidan kullanımı ve iklim faktörlerinde meydana gelen değişimler yaş sebze ve meyve üretimini etkileyen faktörlerdir. Meyve sebze üretimini etkileyen faktörlerde meydana gelen değişimler üretimi doğrudan etkilemekte, üretimde zaman zaman dalgalanmalara da yol açabilmektedir.

Nitekim, 2013-2014 üretim döneminin başladığı Ekim ayından itibaren yaşanan risklerin tümü değerlendirildiğinde hububatta kış kuraklığının ardından yaşanan don, dolu, aşırı yağışlar bu yıl birçok üründe verim kaybına yol açmıştır. Üreticilerimiz zor bir yıl geçirmiştir. Üreticilerimiz, yoğun emek vererek yetiştirdikleri ürünlerin zarar görmesi nedeniyle yeterli geliri elde edemediği gibi rekoltede de düşüş yaşanmıştır.

Görüldüğü üzere yetiştirme tekniklerinin yanı sıra iklim değişiklikleri de her geçen gün kendini daha da hissettirmekte, doğal kaynakların etkin ve verimli kullanımının ne denli önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmış bulunmaktadır.

6.1.6.2.1. Yaş Sebze ve Meyve Üretimini Etkileyen Faktörler

6.1.6.2.1.1. Tohumluk

Bitkisel üretimde verim ve kaliteyi doğrudan etkileyen faktörlerden bir tanesi de tohumluktur. Diğer bitki yetiştirme tekniklerindeki değişmelere fazla bağımlı olmayan ve karmaşık bir nitelik göstermeyen tohum teknolojisi, üretim üzerine olan etkisini oldukça açık, net ve doğrudan göstermektedir.

Dünyada ve ülkemizde ekim alanları giderek daralmaktadır. Ekim alanlarını artırarak üretimi çoğaltmak mümkün gözükmemektedir. Bunun sonucunda üretimi artırmanın tek yolu, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi tüm girdilerin en iyi şekilde kombine edilerek çiftçiye sunulmasıdır. Şüphesiz bu kombinasyondaki en önemli unsur, kaliteli tohumluk kullanımıdır. Bilindiği gibi, tohumluğun verim ve üretim artışındaki payı ortalama yüzde 25 civarında olup, bu oranı bazı durumlarda yüzde 40'lara çıkarmak mümkün olabilmektedir.

Domates, biber, patlıcan, hıyar, kavun, karpuz, kavun, kabak yaygın yetiştirilen sebze türleri olması nedeniyle tohumluk ihtiyacı da bu türlerde daha fazla olmaktadır. Hibrit sebze tohumluğu ihtiyacımız ithalat ile karşılanmaktadır. Sebze tohumluğunda dışa bağımlılığımızın azaltılması amacıyla kamuda ıslah çalışmaları başlatılmış, domates, hıyar,

biber, patlıcan gibi önemli sebze türlerinin yerli çeşitleri geliştirilmiştir. Sebze tohumculuğunda yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, sebze tohumluğu üretimi toplam tohum üretimi içinde yüzde 1'e bile ulaşamamıştır. Dışa bağımlılık devam etmektedir. Sebze tohumluğunda ithalat miktarı giderek azalma gösterse de ödenen döviz miktarında bir azalma olmamıştır. Hibrit domates çeşitlerine ödenen ücretin yüksek olmasının yanı sıra, açıkta sebze yetiştiriciliğinde kullanmak üzere yeterince çeşit sahibi olamayışımız ödenen döviz miktarının artmasına neden olmaktadır (TMMOB, 2015-2).

Tablo 191. Sebze Tohumluklarının Üretim ve İthalat Miktarları (Ton)

	Üretim	İthalat	
	Miktar (Ton)	Miktar (Ton)	İthalat (1000 $)
2005	1.942	1.691	49.065
2006	2.283	1.475	61.736
2007	2.731	1.620	74.900
2008	2.087	1.927	96.000
2009	2.758	2.474	97.998
2010	2.500	3.185	107.298
2011	2.213	1.056	108.558
2012	2.115	1.223	128.217
2013	1.576	499	144.993

Kaynak : Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

Tohumculuk sektörümüzün teknolojik olarak dışa bağımlılığının azaltılması ve yerli teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından "Türkiye F1 Hibrit Sebze Tohumu Çeşit Geliştirilmesi Projesi" uygulamaya konulmuştur. Proje kapsamında araştırma enstitüleri, üniversite özel sektör firmalarıyla ortak çalışmalar yapılmış, 2004 yılında yüzde 10 olan yerli hibrit sebze tohumluk üretimi 2013 yılı sonunda yüzde 50'lere çıkmıştır. Bu proje ile domates, biber, kavun ve hıyarda ilk çeşitlerin ticari tohumluk kayıtları yapılmış; enstitülerdeki gen havuzu büyüklüğü 4 yılda son 35 yılda ulaşılan miktarın 10 katına çıkartılmış, 8 sebze türüne ait 15 bin örnek, 5 araştırma enstitüsünde muhafaza altına alınmıştır (TAGEM, 2013).

Tohumda dışa bağımlılığımızın azaltılması, yerli teknolojinin kullanımının yaygınlaştırılması bakımından yapılan çalışmalar ümit verici olup, büyük önem taşımaktadır. Yerli tohumculuk endüstrisi geliştirilebilir, bu konuda dışa bağımlılık azaltılabilir ve yerli üretim teknolojisi ihtiyaca cevap verebilecek hale getirilebilirse, tohumculuk sektörü ile ilgili verimlilik de artacaktır.

Yerli üretimin artırılması halinde, tohum fiyatlarının yüksekliği nedeniyle maliyetleri artan ve rekabet etmekte zorlanan çiftçimizin yanı sıra döviz kaybına uğrayan ülkemiz de önemli kazanımlar elde edecektir.

Bu nedenle, tohumculuk sektörü sürekli dışarıdan tohum ithal etmek yerine yeni çeşit geliştirmek için araştırma ve geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmak ve yapmaya devam etmek zorundadır. Bunun için Kamu Araştırma Kuruluşları, Üniversiteler ve tohumculuk kuruluşları arasında sıkı bir diyalog kurularak Kamunun Ar-Ge alt yapısından yararlanılmalıdır. Uzun vadede ise tohumculuk sektörü mutlaka Ar-Ge alt yapısını kurması yönünde özendirilmelidir.

6.1.6.2.1.2. Fide-Fidan

Ülkemizde sebze fidesi yetiştiriciliği, geleneksel yöntemlerle, üretici koşullarında yastıklarda, alçak plastik tünellerde üretilen topraksız fideler ile ısıtmasız seralarda yoğun iş gücüne dayalı olarak torba ve saksılarda yapılırken, son yıllarda hazır sebze fidesi üretimi yapan kuruluşların faaliyete geçmesi ile sebze fidesi yetiştiriciliğinde önemli gelişmeler kaydedilmiş, fidecilik başlı başına bir sektör haline gelmiştir.

Ülkemizde hazır fide üreten işletmeler, modern tesislerde gelişmiş teknolojilerle, sağlıklı, virüssüz, el değmeden fide üretimi yapmaktadır. Her geçen yıl yüksek verim ve kaliteli ürün sağlayan bu fideleri kullanan üretici sayısı hızla artmaktadır. Örtü altı sebze yetiştiriciliğinde hazır fide kullanım oranı yüzde 100'e ulaşmıştır. Açıkta sebze yetiştiriciliğinde ise bu oran yaklaşık yüzde 70'tir (TMMOB, 2015-3).

Fideciliğin yanı sıra meyve fidanı üretiminde de önemli ilerlemeler kaydedilmiş, fidancılık da önem taşıyan bir sektör olmuştur. Meyve ağaçlarının çok yıllık bitki türü olması nedeniyle başta doğru fidanların seçimi olmak üzere, bahçe tesisi üzerinde titizlikle durulması gerekmektedir.

Bu nedenle, meyvecilikte kullanılan fidanların seçimine özen gösterilmeli; kaliteli, bol ürün alabilmek için virüs ve virüs benzeri hastalıklardan ari, anaç-kalem uyuşması iyi, doğru anaç üzerine pazara uygun çeşitlerin aşılandığı, nematod, fungal hastalıklar gibi toprak kökenli patojenlerden ari, sağlıklı fidanlar ile bahçelerin kurulması sağlanmalıdır.

Sertifikalı fidan kullanımı konusunda bilgilendirme ve yönlendirmedeki eksiklikler, fidan satışlarında yeterli kontrolün yapılamaması ve sertifika etiketinin pahalı olması gibi nedenlerle sertifikalı fidan üretimi yetersiz düzeyde kalmıştır. 2001 yılından itibaren fidan üretimine yapılan desteğin kaldırılması da üretimi olumsuz etkilemiştir. Bununla birlikte 2005 yılından itibaren sertifikalı fide-fidan desteğinin verilmeye başlanması sevindirici bir gelişme olmuştur. 2014 yılı itibarıyla destekleme tutarlarına baktığımızda, bodur ve yarı bodur meyve fidanları ile standart çeşitlerle bahçe tesisinde 150 TL/da, sertifikalı çeşitlerle bahçe tesisinde bodur çeşitler için 350 TL/da, yarı bodur çeşitler için 300 TL/da; diğer meyve fidanları ile standart çeşitlerle bahçe tesisinde 100 TL/da, sertifikalı çeşitlerle bahçe tesisinde 230 TL/da verilmiştir. Bahçe tesisinde virüsten ari fidanların kullanılmasına verilen destek standart çeşitler için 50 TL/da, sertifikalı çeşitler için 100 TL/da olarak belirlenmiştir.

Sertifikalı fidan kullanımın desteklenmesi yeni bahçe kurmak ve çeşit değiştirmek isteyen üreticinin yatırım masraflarının bir nebze olsun karşılanması, sertifikalı fidan kullanımının yaygınlaştırılması bakımından önemli ve olumlu gelişmelerdir. Yapılan desteklerin amacına ulaşması ve beklenen faydayı sağlaması bakımından, ekonomik önemini kaybetmiş çeşitlerin neler olduğunun belirlenmesi, türler ve çeşitler bazında çeşit tavsiye listeleri hakkındaki bilgiler ile bölgelere göre tavsiye edilen çeşitlerin fidan üretiminin ne durumda olduğu ve talebin karşılanma durumu hakkında üreticilerin bilgilendirilmesi, üretimin zamanında ve doğru yönlendirilmesi gerekmektedir. Hedeflenen sadece üretim artışı olmamalı, artan üretimin nasıl değerlendirileceği üzerinde de önemle durulmalıdır.

Sertifikalı fidan kullanımının taşıdığı önem dikkate alındığında, araştırma enstitüleri ile ziraat fakültelerinin ortaklaşa yürüteceği çalışmalar sonucunda geliştirilen hastalık ve

zararlılara dayanıklı, iklim ve toprak koşullarına en iyi uyum sağlayan çeşitler üreticilere tanıtılmalı ve üreticilerimizin bu fidanları temin etmesi sağlanmalıdır.

Genellikle tohum fide–fidan temininde üreticiler bayiler ve firmalar tarafından yönlendirilmektedir. Bu yönlendirme sonucunda ekolojik koşullara uygun olmayan çeşitlerin tavsiye edilmesi üreticilerimizin mağduriyetine neden olduğu gibi, çeşit enflasyonuna da yol açmaktadır.

Tohum, fide, fidan tedarikinde karşılaşılan bu sorunların giderilmesi bakımından kuruluşlar arasındaki koordinasyon sağlanarak, denetim, eğitim ve yayım hizmetlerinin daha verimli hale getirilmesi gerekmektedir.

6.1.6.2.1.3. Tarımsal İlaç Kullanımı ve Kalıntı Sorunu

Bitki koruma ürünleri, tüm dünyada Ar-Ge faaliyetlerine en yüksek payın ayrıldığı sektörler arasında yer almaktadır. Dünya'da bitki koruma ürünlerinin pazar büyüklüğü 36 milyar dolardır. Tarımsal üretimde kimyasal mücadele yöntemleri hastalık, zararlı ve yabancı otların neden olduğu ürün kayıplarının önlenmesi amacıyla tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kullanılmaktadır.

Günümüzde AB ve ABD gibi ülkeler çevreyi ve sağlığı olabildiğince az etkileme potansiyelindeki "düşük riskli" pestisitlere yönelmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda son altı yılda ülkemizde ruhsatlı bulunan bitki koruma ürünü aktif maddelerinden 180 adedi Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yasaklanmıştır.

Rusya, AB ve birçok gelişmiş ülkeye ciddi ölçülerde tarım ürünü dış satımımızın sürdüğü günümüzde, sağlığı, çevreyi ve dış ticaretimizi koruyabilmek amacıyla, tarım ilacı kullanımı gelişmiş ülkeler standartlarında, çok bilinçli ve kontrollü yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde hem insan ve çevre sağlığı olumsuz etkilenmekte hem de ürünlerde kalıntı çıktığı zaman ihraç edilen ürünümüz geri gönderilmektedir. Bu durumdan hem üreticilerimiz hem de ülkemiz zarar görmektedir.

Kullanılan kimyasal mücadele ilaçlarının insan sağlığı, çevre ve doğal dengeyi olumsuz yönde etkilemesi nedeniyle, bu tarım ilaçlarının dikkatli ve en az ilaç kaybına neden olacak şekilde uygulanması gerekmektedir. Bu nedenle ilaç uygulamalarında amaca uygun ekipman seçimi, seçilen ekipmanın kalibrasyonunun doğru yapılması, birim alana atılan ilaç miktarının gereğinden çok veya az olmaması ilaçlamanın uygun zamanında yapılması ilaçlama maliyetini de azaltacaktır.

Yapılan araştırmalar, püskürtülen ilacın yaklaşık yüzde 50-80'lik kısmının hedef yüzeylere ulaşamadığını, ya sürüklenme yoluyla hedef dışına taşındığını ya da aynı alan içerisindeki toprak yüzeyine ulaştığını göstermektedir. İlaç sürüklenmesi, ilaçlama sırasında veya ilaçlamadan sonra ilaçlamanın yapıldığı hedef alandan hedef olmayan bir alana doğru ilaç damlacıklarının hava içerisinde hareketi ciddi bir sağlık ve güvenlik problemidir. Sürüklenme yoluyla oluşan ilaç kayıplarını azaltarak püskürtülen ilaç damlalarının hedefte toplanma etkinliğini artırmak, ilaç tüketimini azaltarak ilaçlama maliyetini düşürmek amacıyla çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Bu nedenle; çevreye olan risk potansiyeli en düşük seviyeye indirilmeli, ilaç kullanımında maksimum etkinlik elde etmek için yeni yöntemler

ve ekipmanlar geliştirmeli, bu amaçla üniversitelerde ve araştırma merkezlerinde yapılan araştırmaların sonuçları üreticilerimize de aktarılarak uygulanabilirliği sağlanmalıdır.

Ülkemizde güvenilir ve kaliteli ürünlerin üretiminde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Nitekim, tarladan sofraya gıda güvenliği politikası doğrultusunda, çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretimin yapılması, doğal kaynakların korunması, tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik ile güvenilir ürün arzının sağlanması amacıyla İyi Tarım Uygulamaları Yönetmeliği yayımlanmış ve bu yönetmelik hükümleri doğrultusunda üretimler gerçekleştirilmeye başlanmıştır. 2007 yılında 53 bin 607 dekar olan üretim alanı 2013 yılında 985 bin 98 dekara ulaşmıştır.

Örtü Altı Üretimin Kayıt Altına Alınması Hakkında Yönetmelik hükümlerinin uygulanmasının yanı sıra üreticilere kayıt defteri turuma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca kalıntıyı önlemek, ruhsatlı ilaç kullanımını artırmak, daha az ilaç kullanımını sağlamak amacıyla getirilen yasal düzenlemelerle zirai mücadele ilaçlarının reçeteli satışına başlanmıştır.

Türkiye'de yetiştirilen kültür bitkilerindeki hastalık, zararlı ve yabancı otların mücadelesinde ekonomi, insan sağlığı, çevre, biyolojik çeşitliliğin korunması esas alınarak, sürdürülebilir tarım amaçlarına uygun mücadele yapmak, üreticiye bitki yetiştirme tekniği ve bunun bitki sağılığı ile olan ilişkisini ve Entegre Zirai Mücadelenin önemini benimsetmek, üreticinin kendi tarlası, bağı ve bahçesindeki mücadele faaliyetlerini yönetecek hale getirmek, doğal dengenin korunması ve pestisit kalıntısı bulunmayan temiz ve kaliteli ürün elde etmek amacıyla Entegre ve Kontrollü Ürün Yönetimi Projesi başlatılmıştır. Proje kapsamında EKÜY uygulama alanlarına EKÜY Bayrağı yani mavi bayrak asılmakta, hasat öncesinde ürünlerden alınan numuneler analiz ettirilerek uygun olanlara sertifika verilmektedir (GTHB) .

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 2012 yılında bağ, bahçe ve tarlada hasat öncesi dönemde pestisit denetim faaliyetine başlanmış, yapılan denetimler ile yanlış ve bilinçsiz pestisit kullanımının önüne geçilerek sorunun yerinde çözümlenmesi amaçlanmıştır.

Bütün bu gelişmelerin yanı sıra bitkisel üretimde kimyasal mücadele yerine alternatif mücadele tekniklerinin kullanılmasını teşvik etmek için biyolojik ve biyoteknik mücadelenin desteklenmesi de önemli bir gelişme olmuştur. İlk etapta 2010 yılında sadece örtü altı üretim için verilen destek, 2011 yılında açık alanda yetiştirilen domates ve turunçgiller için de verilmeye başlanmış, 2012 yılında elma ve bağ eklenmiştir. 2013 yılında ise açık alanda desteklenen ürünlere zeytin, kayısı ve nar eklenmiştir. 2014 yılında verilen biyolojik ve biyoteknik mücadele destek tutarına baktığımızda örtü altı paket toplamı 460 TL/da, açık alanda ise paket toplamı 70 TL/da olarak belirlenmiştir.

Yapılan çalışmalara bakıldığında ülkemiz sanıldığının aksine oldukça iyi durumdadır. Ülkemizde kalıntı sorununun çözümü ve sağlıklı ürünlerin üretiminde oldukça önemli bir mesafe kaydedilmiştir. Yapılan çalışmaların kalıcılığının sağlanması, sürdürülebilir bir üretimin gerçekleştirilmesi için üreticilerin eğitimine gereken önem verilerek, eğitimin kesintisiz bir şeklide devam etmesinin yanı sıra piyasa denetimlerinin düzenli bir şekilde yapılması sağlanmalı, analiz laboratuarları sayı ve nitelik bakımından yeterli hale getirilmelidir.

Tablo 192. Biyolojik Ve Biyoteknik Mücadele Destek Miktarı (TL/da)

Ürün	Biyolojik Mücadele	Biyoteknik Mücadele
Örtüaltı (Domates, Biber, Patlıcan, Hıyar, Kabak)	350	110 (Feromon+Tuzak)
Turunçgil	35	35 (Feromon+Tuzak) 20 (Yalnızca Feromon)
Domates (Açıkta)	-	35 (Feromon+Tuzak)
Elma	-	35 (Feromon yayıcısı)
Bağ	-	35 (Feromon yayıcısı)
Zeytin	-	20
Kayısı	-	35
Nar	35	-

Kaynak: GTHB

Ülkemizin sahip olduğu potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi, halkımızın gıda güvenliğinin sağlanması, ülkemizin dış pazarlarda rekabet üstünlüğü sağlayarak dünya pazarından aldığı payı yükseltmesi, ihracat imkanlarının artırılabilmesi yaşanan problemlerin kalıcı olarak çözümlenmesi ile mümkündür. Üreticilerimizin zan altında bırakılmaması ve Ülkemiz itibarının zedelenmemesi bakımından izlenebilir bir üretim gerçekleştirilmelidir.

6.1.6.3. Pazarlama

6.1.6.3.1. Dış Ticaret

6.1.6.3.1.1. İhracat

Ülkemiz sebze ve meyvede ihracat şansına sahip şanslı ülkelerden birisidir. Toplam yaş sebze ve meyve üretimimizin yaklaşık yüzde 8'i ihraç edilmektedir.

Tablo 190. Yıllar İtibarıyla Yaş Sebze ve Meyve İhracatı

	Taze Sebze		Taze Meyve		Toplam	
	Miktar (Ton)	Değer (1000$)	Miktar (Ton)	Değer (1000$)	Miktar (Ton)	Değer (1000$)
2005	563.070	272.988	1.238.631	694.368	1.801.700	967.356
2010	1.044.221	719.086	1.851.580	1.451.170	2.895.802	2.170.256
2011	1.089.378	687.770	2.114.064	1.637.129	3.203.442	2.324.899
2012	1.077.226	644.854	1.936.328	1.522.283	3.013.553	2.167.137
2013	1.242.180	691.839	2.097.802	1.638.827	3.339.982	2.330.666
2014	1.166.584	710.184	2.359.877	1.662.659	3.526.462	2.372.842

Kaynak: AKİB

2014 yılı itibarıyla toplam 3 milyon 526 bin 462 tonluk yaş sebze meyve ihracatı karşılığında 2,3 milyar dolar gelir elde edilmiştir. İhracat miktarımızın ürünler bazında dağılımına baktığımızda öne çıkan ürünler sırasıyla mandarin (yüzde 18), domates (yüzde 17), limon (yüzde 12), portakal (yüzde 10), soğan-şalot (yüzde 6), üzüm (yüzde 7), greyfurt (yüzde5), nar (yüzde 4), hıyar-kornişon (yüzde 3) ve elma (yüzde 3), biber (yüzde 2), kabak (yüzde 2), kiraz-vişne (yüzde 1), taze incir (yüzde 1), şeftali (yüzde1), kayısı(yüzde 1) ile patlıcan (yüzde 1)'dır (AKİB, 2015).

Yaş sebze meyve ihracatımızın ülkeler bazında dağılımına baktığımızda, en önemli pazarımız Rusya ve Irak'tır. Miktar bazında toplam yaş sebze ve meyve ihracatımızın yüzde

36'sı Rusya'ya, yüzde 17'si ise Irak'a yapılmaktadır. Bu ülkeleri sırasıyla Almanya (yüzde 9), Bulgaristan (yüzde 6), Ukrayna (yüzde 4), Suriye (yüzde 4) izlemektedir (AKİB, 2015).

Türkiye'de yaş sebze ve meyve üretimi miktar itibariyle oldukça önemli olmasına karşın, ihracatın üretime oranı geçmiş yıllara nazaran artış gösterse de var olan üretim potansiyelimiz dikkate alındığında oldukça düşüktür. Toplam yaş sebze ve meyvenin ancak yüzde 8'si ihraç edilebilmektedir. İhracata konu olan sebze ve meyve çeşitlerinin uluslararası piyasalarda talep edilen çeşitlere uygun olmayışı, üretimden tüketime miktar ve kalite kayıplarının yüksekliği, ürünlerin dış pazardaki rekabet güçlüğü bu yapının en önemli nedenleri arasındadır. İhracat imkanlarının artırılması bakımından dış pazar talepleri dikkate alınmalıdır.

Dünya ticaretinde gıda güvenliği ve kalitesi gibi unsurların önemi gün geçtikçe artmakta hatta ticaret yapabilmenin ön koşulu haline gelmektedir. Ülkemizin sahip olduğu potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi ve ülkemizin dış pazarlarda rekabet üstünlüğü sağlayarak, dünya pazarından aldığı payı yükseltmesi dolayısıyla ihracatımızın artırılabilmesi bakımından izlenebilirlik, gıda güvenliği ve kalitesini sağlamaya yönelik sistemler devreye sokulmalı, bu kapsamda üretim yapılmalıdır.

Bazı yaş sebze ve meyve ürünlerinde ihracat iadeleri oldukça önem taşımakta olup, ihracat iadelerinin amacına ulaşabilmesi, ihracatçının önünü görebilmesi için, ihracatın gelişmesi için ihracat teşvikleri sezon öncesi açıklanmalı ve yeterli miktarda verilmelidir.

6.1.6.3.1.2. İthalat

Ülkemizde muz, Hindistan cevizi, ananas, avokado armudu gibi yetiştiricilik imkanı kısıtlı olan veya yetiştiriciliği mümkün olmayan meyveler ithal edilmektedir. Dahilde İşleme Rejimi kapsamında gıda işleme sanayinin ihtiyaç duyduğu çeşitlerin temini ile birlikte sezon dışı talebi karşılamak amacıyla ithalat yapılmaktadır. Zaman zaman da re-export yapmak amacıyla yaş meyve-sebze ithal edildiği görülmektedir (İGEME 2008).

6.1.6.3.2. Pazarlama Yapısı

Ülkemizde yaş sebze ve meyve pazarlaması 5957 sayılı Kanun hükümlerine göre yapılmaktadır. 5957 sayılı "Sebze ve Meyveler İle Yeterli Arz Ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun" 26 Mart 2010 tarihi itibarıyla Resmi Gazete' de yayımlanmış, 1 Ocak 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Kanunla birlikte getirilen en önemli düzenleme "Bildirim Sistemi" olmuştur. Alım satıma konu olan tüm sebze ve meyveler Hal Kayıt Sitemine bildirilecektir. Toptancı hale bildirimde bulunmak kaydıyla sebze ve meyveler hal dışında alım satım yapılabilmesi ile birlikte toptancı hale giriş zorunluluğu kaldırılmıştır.

Yine kanunla yeni düzenlemelerden biri de ürün künyesidir. Satıcılara, satışa sunulan malların izlenebilirliğine yönelik, malların üretim yerini, cinsini, miktarını, hangi üretici ve işletmeye ait olduğunu, varsa sertifika bilgileri içeren künyeleri, malların üzerinde ya da kap ve ambalajlarında bulundurma zorunluluğu getirilmiştir.

Semt pazarında bulunan toplam satış yerinin en az yüzde 20'sinin özel satış yeri olarak üreticilere ayrılması, semt pazarlarının kurulduğu günlerle aynı olmamak kaydı ile belediyelerce üretici pazarlarının kurulabilmesi, toptancı hallerde işyeri tahsisinde üretici örgütlerine yüzde 20 yer ayrılması, Hal Hakem Heyeti'nde Ziraat Odalarımıza, Toptancı Hal Konseyi'nde ise Birliğimize yer verilmesine ilişkin hususlar Kanunda yerini almıştır.

Kanunla birlikte getirilen bir diğer düzenleme ise Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından Hal Kayıt Sisteminin kurulmasıdır. Toptancı halleri tarafından elektronik ortamda tutulan bilgilerin izlenmesi ve duyurulması, meslek mensuplarının kayıt altına alınması ve bunlara yönelik veri tabanının oluşturulması ve toptancı halleri arasında ortak bilgi paylaşımının ve iletişimin sağlanması amacıyla, Bakanlık bünyesinde elektronik ortamda merkezi Hal Kayıt Sistemi kurulmuştur.

Komisyoncuların satış bedeli üzerinde alacakları komisyon oranı yüzde 8 olarak belirlenmiştir. Komisyoncular teslim aldıkları malların bedelini, kanuni kesintileri düştükten sonra malın satış tarihinden itibaren 15 iş günü içerisinde üreticiye veya üretici örgütüne ödenmesi gerektiği kanunda yer almıştır.

Kanunda düzenleme getirilen konulardan biri de hal rüsum oranlarıdır. Toptancı hal dışında satılan mallardan daha önceden yüzde 15 olarak tahsil edilen hal rüsumu yüzde 2'ye düşürülmüş, toptancı hal içinde satılan mallardan ise yüzde 1 hal rüsumu alınması hükme bağlanmıştır.

Hal rüsumu alınmayacağı durumlar sınai üretimde kullanılmak üzere satın alınan mallar, ihraç edilmek üzere satın alınan mallar, üretici örgütlerince toptancı halinde satılan mallar, toptancı haline bildirimde bulunmak şartıyla üretici örgütlerince toptancı hal dışında satılan mallar ile üreticilerce perakende olarak doğrudan tüketicilere satılan mallar, organik tarım ile iyi tarım uygulamaları kapsamında sertifikalandırılan ürünlerden olarak belirlenmiştir.

Ancak, 6455 sayılı Gümrük Kanunu İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 11 Nisan 2013 tarih, 28615 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmesi ile birlikte 5957 sayılı Kanun'un çeşitli maddeleri değiştirilmiştir.

Yapılan değişiklikle birlikte, hal rüsumu alınmayacak mallara ilişkin karar Bakanlar Kurulu'nun yetkisine bırakılmış, hal rüsumunun tahakkuk, tahsilat ve paylaşımına ilişkin usul ve esasların Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirleneceği hükme bağlanmıştır. Üreticilerce pazar yerleri gibi perakende olarak doğrudan tüketicilere satılan mallar bildirime tabi mallar arasından çıkarılmıştır. Komisyoncuların teslim aldıkları mallara ait ödeme takvimi vadeli satışlar için süre 30 iş günü olarak belirlenmiştir. Üretici ve üretici örgütleri de dahil olmak üzere toptancı hallerinde faaliyet gösteren kendi aralarındaki mal alım, satım ve devri serbest bırakılmıştır.

5957 sayılı Kanun'un uygulanması amacıyla, 7 Temmuz 2012 tarihinde "Sebze Meyve Ticareti ve Toptancı Halleri Hakkında Yönetmelik", 11 Temmuz 2012 tarihinde "Hal Hakem Heyeti ve Toptancı Hal Konseyi Hakkında Yönetmelik", 12 Temmuz 2012 tarihinde ise "Pazar Yerleri Hakkında Yönetmelik" Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

5957 sayılı Kanun ve Yönetmelik uygulamalarını genel olarak değerlendirecek olursak,

Kanunda rüsum oranında bir indirim öngörülse de, doğrudan üreticiden mal alımının önü açılsa da, isteyen üreticinin perakendeci, isteyen üreticinin komisyoncu ile çalışma imkanı sağlansa da sitemdeki işleyişte yer alan aracıların mevcudiyeti devam etmektedir. Üretici birlikleri güçlenmediği sürece, sistemde genel anlamda üretici açısından çok büyük bir değişiklik beklenmemektedir. Nitekim üreticinin ürününü alacak olan yine büyük marketler, toplayıcı tüccarlar, pazarcılar, komisyonculardır.

Kanun üreticinin lehine olan hususları ihtiva etmekle birlikte daha çok marketlerin lehine bir işleyiş ortaya koymaktadır. Büyük organize marketleri komisyoncuların elinden kurtarmıştır. Yeni düzenlemenin büyük marketlerin yaş sebze ve meyve satışlarındaki paylarını daha artıracağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra pazarcıların biraz daha aktif rol alacağı düşünülmektedir.

Kanunla birlikte doğrudan mal alımının dolayısıyla aracı sayısının azaltılmasına imkan tanınsa da, serbest piyasa kurallarının işlediği bir ortamda alıcının malın üzerine ne kadar kar koyacağının bir garantisi yoktur. Alınan malın üzerine eklenecek karın denetlenmesi ya da sınırlandırılması noktasında herhangi bir yaptırım da yoktur.

Büyük mağazaların ürün konusundaki taleplerinin üreticiyi pazar talebi olan ürünleri üretmeye, pazarın istediği şartları sağlamaya yönlendireceği, üreticinin üretimde daha organize olmasını da beraberinde getireceği düşünülmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta büyük marketlerin tekelleşerek, üretici üzerinde baskı kurma riskidir. Tekelleşmeyi önlemenin yolu üretici birliklerinin güçlü bir şekilde pazara girmesidir.

Dikkat edilmesi gereken en önemli konulardan biri de çiftçinin alıcıya doğrudan satış yapması durumunda, çiftçinin dolandırılma tehlikesinin olmasıdır. Çiftçinin alıcılar karşısından dikkatli olması gerekmektedir. Nitekim, Kanunda belirtilen teminatlar sadece toptancı hal içinde yapılan satışlarda alınmaktadır. Toptancı hal dışındaki satışlar teminat dışında bırakılmıştır. Üreticilerin mağdur olmasının engellenmesi bakımından teminat uygulaması hal dışı yapılan satışları da kapsayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Sebze Meyve Ticareti ve Toptancı Halleri Hakkında Yönetmelik'te üreticilerimizi yakından ilgilendiren husus Bildirim başlıklı 41 inci maddenin 11 inci fıkrasıdır. Bu fıkrada "Üreticiler, organik ve iyi tarım uygulamaları kapsamında üretilenler dâhil sebze ve meyvelerin üretimine ilişkin Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca tutulan ilgili sistemlere kaydolmak zorundadır. Söz konusu sistemlere kayıtlı olmayan üreticiler tarafından üretilen mallara ilişkin bildirimde bulunulamaz" hükmü yer almaktadır. Bu hüküm ile üreticilerimizin ürettiği mallara ilişkin bildirimde bulunulabilmesi için Çiftçi Kayıt Sistemi'ne (ÇKS) kayıtlı olma zorunluluğu getirilmiştir.

Pazar Yerleri Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre de semt ve üretici pazarlarındaki satış yerlerinin tahsis yoluyla işletileceği hükme bağlanmıştır. Satış yeri tahsis edilecek üreticilerimiz için yine ÇKS'ye kayıtlı olma zorunluluğu getirilmiştir.

Ancak elinde olmayan nedenlerle bazı üreticilerimiz Çiftçi Kayıt Sistemine kaydolamamaktadır. Bu durumda olan üreticilerimizin ürettikleri ürünler için bildirimde bulunulamamakta ve pazarlamada sorunlar yaşamaktadır. Üreticilerimizin mallarına ilişkin bildirimde bulunulabilmesi, pazarlarda tahsis işlemlerinin yapılabilmesi bakımından ÇKS kaydı olamayan üreticiler için ziraat odalarımızdan alınacak "ÇİFTÇİ BELGESİNİN" istenmesi ve bu yönde yönetmelikte gerekli değişikliğin yapılması hususunda Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı nezdinde gerekli girişimlerde bulunulmuştur. Söz konusu talebimizin mevzuat değişikliği çalışmalarında değerlendirileceği Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından bildirilmesine karşın henüz bir değişiklik yapılmamıştır. Elinde olmayan nedenlerle ÇKS kaydı yaptıramayan üreticilerimizin ürünlerini pazarlamalarına imkan sağlanmalıdır.

Kanunla birlikte gelen en önemli değişiklik bildirim işlemidir. Üretici örgütlerine de bildirim yetkisi verilmiştir. Hal kayıt sistemine kayıt yaptıran herkes şifre alabilmekte ve bildirimde bulunabilmektedir. Bu durumda bildirim konusunda üretici örgütlerine tanınan ayrıcalık da ortadan kalkmış olmaktadır. Üretici örgütleri güçlü bir yapıda olmadığından kanuni haklarından yeterince faydalanmamaktadırlar.

Bildirim konusunda yaşanan sıkıntılardan biri de bildirim işlemleri ile uğraşmak istemeyen komisyoncular nedeniyle üreticilerimizin yaşadığı mağduriyettir. Bazı komisyoncular üreticiler adına bildirimde bulunmak istememekte, üreticilerimiz ürününü pazarlayamama endişesi ile komisyoncusu hakkında şikayette bulunmamaktadır. Bu durumda bildirim yeterliliğine sahip olamayan üreticilerimiz malı ile baş başa bırakılmaktadır.

Görüldüğü üzere kanundan beklenen faydanın sağlanması ancak ve ancak güçlü üretici birliklerinin ve örgütlü tüketicilerin varlığının yanı sıra etkin bir denetim mekanizması ile mümkün olacaktır.

6.1.6.3.3. Pazarlama Sorunları

Ülkemiz için oldukça önem taşıyan yaş sebze ve meyve sektöründe üreticilerimiz, üretimden pazarlamaya kadar pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Üretimde meydana gelen dalgalanmalar ürün fiyatlarını direkt olarak etkilerken ihracatta yaşanan sorunlar da üreticiye yansımaktadır. Dolar kurundaki dalgalanmalar, ihracat iadelerinin açıklanıp açıklanmayacağından emin olunamaması, açıklanan ihracat iadelerinin ise dış piyasa fiyatlarıyla rekabet edecek şekilde belirlenmemesi gibi sebeplerle, pazar ve fiyatlarda yaşanan sorunlardan en fazla etkilenen kesim yine üreticilerimiz olmaktadır.

Ülkemizde, küçük hacimlerde üretim yapılması, etkin bir pazarlama organizasyonlarının kurulamamış olması, taşıma ve depolama sistemlerinin yeterince gelişmemiş olması, mevcut sistemin aracılar tarafından kontrol edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu da piyasa aktörlerinin işine yaramakta ve fiyatların bu aktörler tarafından speküle edilmesine zemin oluşturmaktadır. Ayrıca ülkemizde, üreticilerin özellikle pazarlamada örgütlü bir güç haline gelememiş olması, piyasada arzı düzenleyici değil, yalnız tedarikçi rolü üstlenmesi gibi nedenlerle piyasaya müdahale edemediği gibi gelişmelerden olumsuz etkilenmektedir.

Bunun yanı sıra toplama, nakliye, ambalajlama, kanuni kesintiler nedeniyle çiftçiden çıkan ürün üzerine bir masraf eklenmektedir. Özellikle yaş sebze ve meyvede fire oran-

larının yüksek olmasının getirdiği risk de yine fiyata yansımaktadır. Bu durum üreticiden tüketiciye kadar bir miktar fiyat farkına yol açacaktır. Ancak bu fark ülkemizde yaşanan sorunlar nedeniyle daha fazla olmaktadır.

Üreticiden tüketiciye olan zincirin kısalması, üreticinin kendi ürettiği üründe söz sahibi olabilmesi, sahip oldukları hakları etkin bir şekilde kullanabilmesi bakımından örgütlenme büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde tarımsal ürünlerin pazarlanması konusunda üreticiler yeterince örgütlü değildir. Üretilen ürünlerin pazarlanmasında üreticilerin daha güçlü olarak piyasalara girmesini sağlayacak olan üretici birlikleri maddi yetersizlikler nedeniyle tam olarak beklenen faydayı sağlayamadığı gibi, üreticilerimiz kanuni haklarından da faydalanamamaktadır.

Sonuç olarak üretici-tüketici fiyatları arasındaki makas açılmakta, pazarlamadaki sorunlar nedeniyle üretici düşük fiyata ürün satarken, tüketiciler de daha pahalıya ürün tüketmek durumunda kalmaktadır.

Üreticilerimizin hak ettiği geliri elde edebilmeleri bakımından örgütlenmenin taşıdığı önem dikkate alındığında, eğitim ve yayım faaliyetlerine ağırlık verilmeli, üreticiler özellikle pazarlama problemlerini çözmede örgütlenmenin önemi konusunda bilinçlendirilmelidir.

İhracatta düzenli bir pazarlama organizasyonunun olmaması, talep edilen çeşitlerin zamanında, istenen kalite ve miktarda temin edilememesi, iklimsel değişikliklere bağlı olarak üretimde meydana gelen dalgalanmalar ihracatımızı olumsuz etkilemektedir. Ayrıca ihracatçılarımızın kendi aralarında rekabete girerek çok parçalı olarak pazara girmeleri ihracat yapılan ülkelerdeki pazar payının yeterince artırılmamasına yol açarken, mevcut pazarların da kaybedilmesine neden olabilmektedir. Bu olumsuzluklar doğal olarak üreticilerimize de yansımaktadır. Mevcut üretim potansiyelimizin ekonomik değer olarak ülkemize ve ülkemiz üreticilerine dönmesi bakımından ihracatımıza gereken önem verilmelidir.

AB'ye yaş meyve sebze ihracatımızda büyük önem taşıyan GLOBALGAP protokolü ile, başta sebze ve meyve olmak üzere tarımsal ürünlerde aranan minimum standartların çerçevesi belirlenerek, İyi Tarımsal Uygulamalar sertifikalandırılmış olmaktadır. Büyük hipermarketler tarafından talep edilen bu sertifika, gelecekte AB'ye ürün satışımızın ön koşulu haline gelecektir. Ayrıca dünya ticaretinde kalite ve standartların tarife dışı engeller olarak uygulamaya konduğu da dikkate alındığında, üreticilerimizin ve ihracatçılarımızın bir pazarlama problemi yaşamamaları bakımından protokol hükümlerine uyumun sağlanması gerekmektedir.

Ülkemizin dış pazara daha kolay ürün sunabilmesi bakımından üretimin dış pazarlar talepleri dikkate alınmalı, talep edilen çeşitlerin kaliteli bir şekilde üretilmesi ve bu konuda üreticilerin yönlendirilmesi sağlanmalıdır.

6.1.6.4. Sonuç ve Öneriler

Dünya nüfusu giderek artmaktadır. Dünya nüfusundaki hızlı artışla birlikte gıda maddelerine duyulan ihtiyaç da yoğun bir şekilde artmış ve giderek de artmaktadır. Temiz su kaynaklarının giderek azaldığı, tarım yapılacak alanlarının giderek daraldığı, iklim değişik-

liğinin önemli bir tehdit olduğu günümüz dünyasında en temel insan haklarından biri olan yeterli ve güvenli gıdaya erişim tüm dünya ülkelerinin en önemli öncelikleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda insanoğlunun var olabilmesi için ihtiyaç duyulan gıda maddelerinin üretildiği tarım sektörünün önemi daha da artmıştır.

Tarım gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm ülkeler için vazgeçilmez bir sektördür. Gelişmiş ülkeler bugün bulundukları noktaya tarıma verdikleri önem sayesinde ulaşmışlardır. Genelde tarım, özelde yaş sebze meyve ülkemiz için hayati öneme sahip sektörlerdir.

Sonuç olarak; tarım ekonominin anahtar sektörüdür. Kalkınmanın yolu ise ancak ve ancak üretmekten geçmektedir.

Bu amaca yönelik olarak;

• Üreticilerimizin dünya ülkeleri ile eşit koşullarda rekabet edebilmesi için girdileri daha uygun fiyatla temin etmesi sağlanmalı, üretim maliyetlerinin düşürülmesi bakımından gübre, mazot, elektrik gibi temel girdilerde KDV oranları düşürülmelidir.

• Seralarda kullanılan elektrik ticarethane abone grubundan tarifelendirilmektedir. Bilindiği üzere seralar özellikle yaş sebze üretiminin yoğun olarak yapıldığı yerler olup, ülke insanının beslenmesini sağlayan, istihdam yaratan, tarımsal amaçlı üretim faaliyetlerinin yapıldığı işletmelerdir. Maliyetlerin düşürülerek işletmelerin rekabet gücünün artırılabilmesi bakımından seralar, ticarethane kapsamından çıkarılmalı, daha uygun fiyatla elektrik alması sağlanmalıdır.

• Ürün ve kalite kayıplarının önüne geçilebilmesi bakımından hasat zamanı ve tekniğine dikkat edilmesinin yanı sıra daha ürün arzının daha uzun sürede sağlanması ve üreticinin kayba uğramaması bakımından depolamaya özel önem verilmeli, soğuk hava depolarının sayısı ve kapasitesi artırılmalıdır. Depolama kapasitesinin artırılması için daha fazla teşvik verilmelidir.

• Türkiye'de yaş sebze ve meyve üretimi miktar itibariyle oldukça önemli olmasına karşın, ihracatın üretime oranı yaklaşık yüzde 8'dir. İhracat imkanlarının artırılması bakımından dış pazar talepleri dikkate alınmalı, ihracat iadeleri yeterli miktarda ve düzenli olarak verilmeli, hükümetler arası diyaloğa önem verilmelidir.

• İç ve dış pazarlarda ürünlerin rekabet şansını artıran en önemi unsurlardan biri de ambalajdır. Bu nedenle ambalaj malzemelerinde standardizasyon ile ambalaj malzemelerinin uygun fiyata temin edilmesi sağlanmalıdır.

• Diğer girdilerin yanı sıra tohum fiyatlarının da yüksek olması üretim maliyetlerini artırmaktadır. Yerli tohumculuk endüstrisi geliştirilebilir, bu konuda dışa bağımlılık azaltılabilir, yerli üretim teknolojisi ihtiyaca cevap verebilecek hale getirilebilirse, tohumculuk sektörü ile ilgili verimlilik de artacaktır. Yerli üretimin artırılması halinde; tohum fiyatlarının yüksekliği nedeniyle maliyetleri artan ve rekabet etmekte zorlanan çiftçimizin yanı sıra döviz kaybına uğrayan Ülkemiz de önemli faydalar sağlayacaktır.

• Tohumculuk sektörü sürekli dışarıdan tohum ithal etmek yerine yeni çeşit geliştirmek için araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmalıdır. Bu amaca yönelik olarak başlangıçta Kamu Araştırma Kuruluşları, Üniversiteler ve tohumculuk kuruluşları arasında sıkı bir diyalog kurulmalı, Kamunun Ar-Ge alt yapısından yaralanılmalı, uzun vadede ise tohumculuk sektörü mutlaka Ar-Ge alt yapısını kurması yönünde özendirilmelidir.

• Meyvecilikte kaliteli ve bol ürün alabilmek için virüs ve virüs benzeri hastalıklardan ari, anaç-kalem uyuşması iyi, doğru anaç üzerine pazara uygun çeşitlerin aşılandığı, nematod, fungal hastalıklar gibi toprak kökenli patojenlerden ari, adına doğru sağlıklı fidanlar ile bahçelerin kurulması sağlanmalıdır. Üretim bölgelere ve ihtiyaca göre yönlendirilmelidir.

• Genellikle tohum, fide ve fidan temininde üreticiler bayiler ve firmalar tarafından yönlendirilmektedir. Bilgilendirme ve yönlendirmedeki eksiklikler sonucunda ekolojik koşullara uygun olmayan çeşitlerin tavsiye edilmesi üreticilerimizin mağduriyetine neden olduğu gibi, çeşit enflasyonuna da yol açmaktadır.

• Tohum, fide, fidan tedariğinde karşılaşılan bu sorunların giderilmesi bakımından kuruluşlar arasındaki koordinasyon sağlanarak, denetim, eğitim ve yayım hizmetleri daha verimli hale getirilmelidir. Hedeflenen sadece üretim artışı olmamalı, artan üretimin nasıl değerlendirileceği üzerinde de önemle durulmalıdır.

• Kullanılan zirai ilaçlarda dışa bağımlılığımız ve bilinçsiz ilaç kullanımı özellikle ihracatta büyük sorunlara yol açmaktadır. İlaç kalıntısından kaynaklanan sorunların giderilmesi için, üreticilerin bilinçlendirilmesi ve gereksiz kullanımlardan kaçınılmasına yönelik yapılan çalışmalara titizlikle devam edilmelidir.

• Dünya ticaretinde gıda güvenliği ve kalitesi gibi unsurların önemi gün geçtikçe artmakta hatta ticaret yapabilmenin ön koşulu haline gelmektedir. Ülkemizin sahip olduğu potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi ve ülkemizin dış pazarlarda rekabet üstünlüğü sağlayarak, dünya pazarından aldığı payı yükseltmesi dolayısıyla ihracat imkanlarının artırılabilmesi bakımından izlenebilirlik, gıda güvenliği ve kalitesini sağlamaya yönelik sistemler kapsamında üretim yapılması teşvik edilmelidir.

• Çevre koruma, hayvan ve bitki sağlığına dönük kırsal kalkınma politikalarının öne çıktığı günümüzde, organik tarım ülkemiz için bir avantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu avantajdan gereği gibi faydalanılabilmesi bakımından üreticilerimiz organik tarıma yönlendirilmeli, üreticimize ve ülke ekonomisine katkısının artırılması bakımından organik tarıma gereken önem verilmelidir.

• Ülkemizde akredite olmuş yeterli düzeyde rezidü laboratuarının kurulamamış olması dolayısıyla ürünlerimizin ilaç kalıntı kontrollerinin ihraç ettiğimiz ülkede yapılarak olumsuz sonuçlarla geri dönmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle, rezidü laboratuarlarının yaygınlaştırılmasının taleplere zamanında cevap verilmesi açısından çok büyük bir önemi bulunmaktadır. Bu nedenle analiz yapacak laboratuarlarımız sayı ve nitelik bakımından yeterli hale getirilerek, akredite olmuş laboratuarlar kurulmalı, mevcut laboratuarların da akreditasyonu sağlanmalıdır.

• Kalite ve standartlar dış ticaretimizde tarife dışı engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaş sebze meyve ihracat miktarının artırılması için alıcı ülkelerin kalite ve standartlarla ilgili düzenlemeleri yakından takip edilmeli, üreticiler bilgilendirilmelidir.

• Sektörde araştırma faaliyetleri gerek ziraat fakülteleri ve gerekse ilgili bakanlıklara bağlı araştırma kuruluşları tarafından yürütülmektedir. Ülke genelinde Araştırma-Geliştirme çalışmalarına yeterince destek verilmemektedir. Gayri Safi Milli Hasıla'dan AR-GE çalışmalarına ayrılan payın düşük oluşu sektörde faaliyet gösteren kuruluşların altyapı eksikliklerine neden olmaktadır.

• Kamu ve özel sektör işbirliği ile araştırma ve geliştirme çalışmalarına ağırlık verilerek, gerek pazar taleplerine uygun miktar ve kalitede üretim yapılması hedeflenerek, araştırma-yayım-üretici koordinasyonu daha etkin bir hale getirilmeli, eğitim faaliyetlerine gereken önem verilmeli, araştırma sonuçlarının uygulamaya aktarılması sağlanmalıdır.

• Hal mevzuatında Çiftçi Kayıt Sistemine kayıt olma zorunluluğu getirilmiştir. Ancak elinde olmayan nedenlerle bazı üreticilerimiz ÇKS'ye kaydolamamaktadır. Bu durumda olan üreticilerimizin ürettikleri ürünler için bildirimde bulunulamamakta ve pazarlamada sorunlar yaşamaktadır. ÇKS kaydı olamayan üreticiler için ziraat odalarımızdan alacakları "ÇİFTÇİ BELGESİ" ile üreticilerimizin mallarına ilişkin bildirimde bulunulabilmesi ve pazarlarda tahsis işlemlerinin yapılabilmesi sağlanmalıdır.

• Kendi ürettiği ürünü mevzuatta belirtilen satış limitleri dahilinde, semt pazarında satan ve vergiden muaf olan üreticilerimize tahsis gerekçe gösterilerek, maliye tarafından vergi mükellefi gibi işlemde bulunulmakta, üreticilerimiz zor durumda bırakılmaktadır. Kanun uygulamaları konusunda taraflar bilgilendirilmeli, üreticilerimiz mağdur edilmemelidir.

• Hal mevzuatı ile birlikte getirilen en önemli düzenlemelerden biri bildirim olup, bildirimler sırasında üreticilerimiz mağdur edilmemelidir.

KAYNAKLAR

1. AKİB, 2015, "Türkiye Geneli (2013/2014 Ocak-Aralık Dönemi) Yaş Meyve Sebze İhracatçıları Birliği Değerlendirme Raporu" Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, Yaş Meyve Sebze Sektör Şefliği, MERSİN.
2. Dünya Gıda, OKAY, G., TOPAL, D., EŞİYOK, F., EŞİYOK, D., "Sağlıklı Beslenmemizde Sebze ve Meyvelerin Önemi" Dünya Gıda, Sayı 2008/09, Eylül 2008.
3. GTHB, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, 2015 Yılı Bitki Sağlığı Uygulama Programı.
4. İGEME,2008, KOÇ SUBAŞI, D. "Yaş Sebze Meyve", T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2008.
5. KAŞKA, N., GÜLERYÜZ, M., KAPLANKIRAN, M., KAFKAS, S., ERGİŞLİ, S., EŞİTKEN, A., ASLANTAŞ, R., AKÇAY, E. " Türkiye Meyveciliğinde Üretim Hedefleri" Türkiye Ziraat Mühendisliği IV. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara, 519-594.
6. TAGEM, 2013, Tarımsal Araştırmalar Ve Politikalar Genel Müdürlüğü 2014 yılı Bütçe Hazırlık Kartları, 2013.
7. TMMOB, 2015-1, YANMAZ, R., DUMAN, İ., YARALI, F., DEMİR, K., SARIKAMIŞ, G., SARI, N., BALKAYA, A., KAYMAK, H.Ç., AKAN,S., ÖZALP, R., "Sebze Üretiminde Değişimler ve Yeni Arayışlar", Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi, 12-16 Ocak 2015, Ankara, 579-605.
8. TMMOB, 2015-2, TÜZEL, Y., GÜL, A., DAŞGAN, H.Y., ÖZTEKİN, G.B., ENGİNDENİZ, S., BOYACI, H.F., "Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Değişimler ve Yeni Arayışlar", Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi, 12-16 Ocak 2015, Ankara, 685-578.
9. TMMOB, 2015-3, BALKAYA, A., DUMAN, İ., ENGİZ, M., ERMİŞ, S., ONUS, A.N., ÖZCAN, M., ÇELİKEL, F., DEMİR, İ., KANDEMİR, D., ÖZER, M., "Bahçe Bitkileri Tohumluğu Üretimi ve Kullanımında Değişimler ve Yeni

Arayışlar", Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi, 12-16 Ocak 2015, Ankara, 985-1010.
10. Türkiye İstatistik Kurumu, www.tüik.gov.tr
11. Türkiye Ziraat Odaları Birliği "Zirai İktisadi Rapor "2003-2006", Ankara.
12. Türkiye Ziraat Odaları Birliği "Zirai İktisadi Rapor "2007-2010", Ankara.
13. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, "Bitkisel ve Hayvansal Üretimde Hormon ve İlaç Kullanımı", Ankara, 2005.
14. www.akib.org.tr
15. faostat.fao.org
16. www.tarim.gov.tr
17. www.tagem.gov.tr

6.1.7. Meyveler

6.1.7.1. Fındık

Ülkemiz ve özellikle Karadeniz Bölgesi ekonomisinde oldukça önemli yeri olan fındığın bazı kaynaklara göre Anadolu'dan bütün dünyaya yayıldığını bazı kaynaklara göre ise fındığın Orta Asya'dan Karadeniz sahillerine göçler yoluyla Türkler tarafından getirildiğini, daha sonra Avrupa'ya götürüldüğü ifade edilmektedir.

Fındığın Kuzey Yarım kürenin ılıman iklim kuşağını, Japonya'dan Çin, Mançurya, Kafkasya, Türkiye, Avrupa ve Kuzey Amerika'ya kadar yabani formlar biçiminde kapladığı bilinmektedir. Fındığın kültüre alınma tarihi ise 2500 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Dünya üzerinde bu meyvenin ticareti 600 yıldan beri yapılmaktadır.

Bugün Türkiye'den başka, Yunanistan, Fransa, İtalya, İspanya, Gürcistan, Azerbaycan ve ABD fındık üreticisi ülkeler arasında yer almaktadır.

Türkiye dünyanın en önemli fındık üretici ülkesi olup, dünya fındık üretiminin yaklaşık %75'i, ülkemiz tarafından gerçekleştirilmektedir. Ülkemiz Karadeniz Bölgesi fındık üretimi bakımından elverişli ekolojik şartlara sahiptir. Başta Giresun, Ordu ve Trabzon olmak üzere Karadeniz'e kıyısı olan hemen her ilde yetiştirilmektedir. Bu illerde fındık üretimi ve ticareti sosyo-ekonomik yapının lokomotifi durumundadır.

Dünya fındık üretimi FAO verilerine baktığımızda 1960'lı yıllarda dalgalanmalarla yaklaşık 230 bin ton civarında iken aradan geçen süre içinde %274 artarak son yıllarda ortalama 860 bin ton civarına yükselmiştir.

Fındık, tarım sektöründe, ihracatımızda ve döviz girdilerimizde daima ön planda yer almış ve halen tarımsal ürün ihracatımızda da ön sırayı işgal etmekte ve hatta bazı seneler birinci sırada yer almaktadır. 2005–2006 yılı kampanya döneminde 234.499 ton fındık karşılığı 1 milyar 938 milyon dolarlık bir ihracat geliri elde edilmiştir.

6.1.7.1.1. Dünya Üretim ve Tüketimi

6.1.7.1.1.1. Dünya Fındık Üretimi

Dünya fındık üretim alanları incelendiğinde yıllar itibarı ile artış olduğu gözlenmektedir. Dünya fındık üretim alanları son yıllarda artarak 850 bin hektar alanı aşmıştır. Türkiye başta olmak üzere İtalya, Azerbaycan, Gürcistan, İspanya ve ABD'de fındık tarımı geniş ölçüde yapılmaktadır. Fındık bademden sonra dünyada en yaygın yetiştiriciliği yapılan sert kabuklu meyvedir.

Tablo incelendiğinde, 2006-13 döneminde dünyadaki fındık alanlarının yaklaşık yüzde 78,5'lik kısmının Türkiye'de bulunduğu görülmektedir. İtalya yüzde 7,8'lik pay ile ikinci sırada gelirken, üçüncü olan Azerbaycan'ın yüzde 2,5 payı bulunmaktadır.

Tablo 193. Dünya Fındık Alanları (Ha)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	666.226	663.193	642.867	642.867	667.865	696.964	701.407	702.143
İtalya	69.685	72.314	71.050	70.526	55.904	70.492	57.992	71.484
Azerbaycan	17.379	19.994	21.577	22.193	22.691	23.242	23.768	24.822
İspanya	19.937	16.802	15.411	13.500	13.800	14.067	14.000	13.800
Gürcistan	13.000	12.000	10.000	12.000	15.000	15.500	12.400	16.000
ABD	11.453	11.574	11.493	11.614	11.736	11.938	11.890	11.120
Diğer	44.144	48.663	50.380	51.384	52.546	54.649	68.686	60.526
TOPLAM	**841.824**	**844.540**	**822.778**	**824.084**	**839.542**	**886.852**	**890.143**	**899.895**

Kaynak: FAO, (Türkiye bilgileri TÜİK 'ten alınmıştır)

Dünya fındık üretimi ile ilgili istatistikler incelendiğinde, dünyada ortalama 845 bin ton civarında fındık üretildiği görülmektedir. Bu üretim rakamları içerisinde 2008-13 döneminde ülkemiz ortalama 590 bin ton üretimle dünya üretiminin %70' ini gerçekleştirmiştir. Aynı dönemde dünya İtalya, ortalama 108 bin ton üretim ve yüzde 12,9'luk payla ikinci sırada yer almıştır. Azerbaycan aynı dönemde 36,6 bin tonluk ortalama üretimiyle yüzde 4,34'lük pay alarak üçüncü sıraya yerleşmiştir. Yaklaşık yüzde 4'lük pay ve ortalama 34,23 bin tonluk üretimle ABD dördüncü büyük fındık ülkesi olmuştur. Diğer bir önemli fındık üreticisi ülke olan İspanya ise ortalama 20,25 bin ton üretim gerçekleştirerek 2008-13 döneminde toplam dünya fındık üretiminden yüzde 2,4 pay almıştır.

Fındığın periyodisite gösteren bir ürün olması, üretimde dalgalanmalara sebep olmaktadır. Türkiye'nin dünyanın en büyük fındık üreticisi olması, dünya fındık üretiminde büyük değişimler meydana getirebilmektedir. Tablodan da görüneceği üzere Türkiye'de fındık rekoltesinin düşük ya da yüksek olduğu yıllarda dünya fındık üretimi de düşmekte ya da artmaktadır.

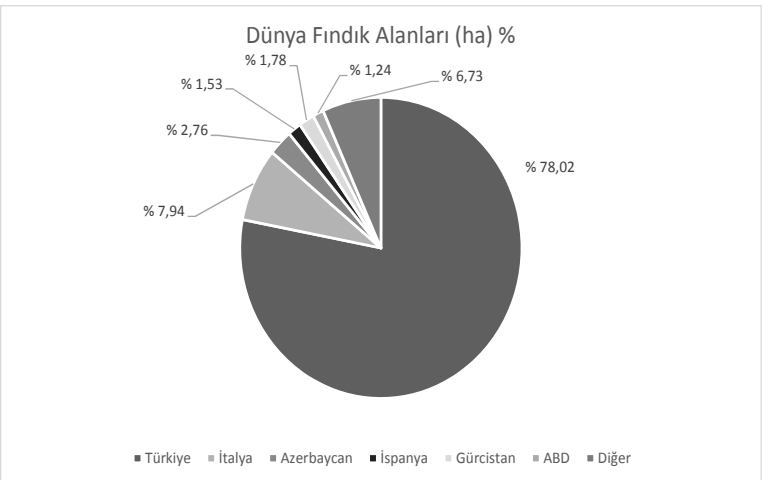

Tablo 194. Dünya Fındık Üretimi (Ton/Kabuklu)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	800.791	500.000	600.000	430.000	660.000	549.000
İtalya	125.000	85.000	87.200	140.000	84.000	132.000
Azerbaycan	40.000	30.000	25.000	55.000	40.000	30.000
ABD	36.280	42.600	24.500	35.000	32.000	35.000
Gürcistan	35.000	27.000	40.000	30.000	28.000	35.000
İspanya	26.000	18.000	20.000	22.000	16.000	19.500
Diğerleri	5.900	20.000	27.000	27.000	25.000	25.000
Toplam	**1.068.971**	**722.600**	**823.700**	**739.000**	**885.000**	**825.500**

Kaynak: INC, * Türkiye verileri TÜİK 'ten alınmıştır.

Dünya fındık üretimi ile ilgili istatistikler incelendiğinde, dünyada her yıl ortalama 800–850 bin ton civarında fındık üretildiği görülmektedir. Bu üretim rakamları içerisinde ülkemiz dünya üretiminin her yıl ortalama %75' ini gerçekleştirmektedir.

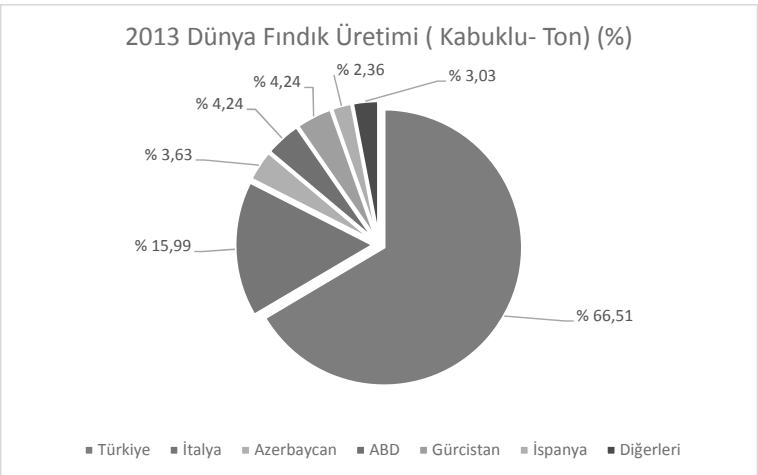

Türkiye 2013 yılında 825,5 bin ton olan dünya fındık üretiminin yüzde 66,5'lik kısmını karşılayarak 549 bin ton üretim gerçekleştirmiştir. 2012 yılında bu oran yaklaşık yüzde 74,6 olmuştur. İtalya ise 132 bin tonluk üretimle yüzde 16, ABD ve Gürcistan 35 biner tonluk üretimle yüzde 4,2, Azerbaycan 30 bin ton fındık ile yüzde 3,6 ve İspanya 19,5 bin ton üretimle yüzde 2,4'lük dilime yerleşmiştir.

6.1.7.1.1.2. Dünya Fındık Tüketimi

Dünya' da en çok fındık tüketen ülkeler Avrupa ülkeleridir. Fındık üretiminin %91'indan fazlasını tüketen bu ülkelerde, büyük ölçüde (% 80) çikolata ve şekerleme sanayinde ham madde olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle fındığa olan talep artışı da çikolata ve şekerleme sanayinin büyümesine ve bu sanayide fındığın tercih edilmesine bağlanmaktadır.

Almanya ve Rusya en büyük tüketici ülkeler olup bu ülkeleri Fransa, İngiltere, Hollanda, Avusturya, İsviçre ve İskandinav ülkeleri izlemektedir.

Tablo 195. Dünya ve Türkiye Fındık Tüketimi (Ton/Kabuklu)

Yıllar	Dünya Tüketimi	Türkiye Tüketimi*
2001	636.000	80.000
2002	642.000	80.000
2003	628.000	70.000
2004	594.000	60.000
2005	638.500	60.000
2006	735.310	80.000
2007	705.438	80.000
2008	748.740	100.000
2009	733.200	90.000
2010	810.000	100.000
2011	744.000	100.000
2012	810.000	130.000
2013	780.000	120.000

Kaynak: Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü 2013 faaliyet Raporu

Kesin rakamlar mevcut olmamakla birlikte, önemli üretici ülkelerin ellerinde kalan stok miktarları veri alınarak yapılan hesaplamalara göre dünyada toplam fındık tüketiminin 750-850 bin ton civarında olduğu tahmin edilmektedir.

6.1.7.1.2. Türkiye Fındık Üretim ve Tüketimi

Ülkemizde fındık üretimi genel olarak Karadeniz Bölgesinde gerçekleştirilmektedir. Arazi yapısı bölgenin önemli bir kısmında fındık dışında başka bir tarıma izin vermemektedir. Fındık, erozyon tehlikesiyle karşı karşıya olan bölgede verimli toprakların yok olmasını engelleyip çevreye olumlu katkı sağlamaktadır. Fındık tarımı genellikle küçük arazilerde ve aile işletmeciliği biçiminde yapılmaktadır. Türkiye'de yaklaşık 702 bin hektar arazide fındık üretimi yapılmaktadır. Fındık, yetiştirildiği bölgede doğrudan ya da dolaylı olarak 8 milyon nüfusu ilgilendirmektedir. Fındık tarımı yapılan bölgeler üç gruba ayrılmaktadır.

A–1. Standart Bölge

Bu bölge içerisinde Artvin, Rize, Trabzon, Giresun ve Ordu illeri girmektedir.

B–2. Standart Bölge

Samsun, Sinop, Kastamonu, Zonguldak, Bolu, Sakarya ve Kocaeli, Düzce, Bartın ile Gümüşhane illerini kapsamaktadır.

C–3. Çerezlik Bölge

Başta İstanbul ve Bursa İlleri olmak üzere 25 kadar ilimizi kapsamaktadır.

Birinci standart bölge, Artvin, Rize, Trabzon, Giresun Ordu illerinin sahil kesiminde dar bir şerit halindedir. Bu bölge aynı zamanda en eski fındık üretim bölgesi olarak bilinmektedir. Bu bölgede verim daha düşük, üretim dalgalanmaları da diğer bölgelere göre daha fazladır. Bunun nedenleri arasında arazilerinin eğimli olması ve buna bağlı olarak toprak kalınlığının az olması ayrıca fındık bahçelerinin gereğinden fazla yaşlı olması gelmektedir.

İkinci standart bölge, Samsun ilinin Terme ilçesinden başlayarak Kocaeli iline kadar devam eden sahil şeridini kaplamaktadır. Bu bölgede denize paralel yüksek dağlar bu-

lunmadığından, fındık iç kısımlara kadar yayılmıştır. Bu bölgede fındık üretiminin geçmişi 40–50 yıla dayandığından bu bölgedeki bahçeler daha genç ve daha düzenli olup verim birinci standart bölgeye göre daha yüksektir. Ancak bu bölge standart fındık çeşidi yönünden zengin olmayan farklı tip ve çeşitte fındık türleri bulunmaktadır. Yine taban arazilerde taban suyunun yüksek olması ve drenaj koşullarının yetersiz olması nedeniyle yakın bir gelecekte fındık bahçelerinde yerel kurumaların meydana gelmesi kaçınılmazdır.

Çerezlik bölge, ülkemizin çeşitli illerine yayılmış olup üretildikleri il veya çevresindeki illerde tüketilmektedir.

1. standart bölge fındık üretiminin en yoğun olarak yapıldığı bölge olup toplam üretimde %60'lık paya sahiptir. Batı Karadeniz Bölgesini kapsayan II. Standart bölge toplam üretimin %40'ına yakın kısmını karşılamaktadır. III. Standart bölge ise ekonomik açıdan değil daha ziyade tüketim amaçlı olup istatistiki değer taşımamaktadır.

Ülkemiz fındık dikim alanındaki artışa paralel olarak fındık üretim de artmaktadır. 2004 yılında yaşanan don olayından dolayı bir önceki yıla oranla %27 oranında düşen rekolte dikkate alınmadığında Türkiye 1995-2013 döneminde fındık üretimi ortalaması 537 bin tondur.

Ülkemizdeki fındık alanları her yıl ortalama yüzde 1,5 büyümüş, 1995 yılında 538,87 bin hektar olan toplam fındık bahçesi arazisi 2013 yılına gelindiğinde yüzde 30,3 artışla 702,14 bin hektara ulaşmıştır. 2014 yılında ise 701,14 bin hektar alanda 412 bin ton fındık üretilmiştir.

Tablo 196. Türkiye'de Fındık Üretim Alanı, Üretim ve Verim Durumu

Yıl	Üretim Alanı (he)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
1995	538.873	455.000	84
1996	539.009	446.000	83
1997	538.010	410.000	76
1998	540.322	580.000	107
1999	530.674	530.000	100
2000	549.500	470.000	86
2001	555.000	625.000	113
2002	560.000	600.000	107
2003	600.000	480.000	80
2004	650.000	350.000	54
2005	655.000	530.000	81
2006	666.226	661.000	99
2007	663.817	530.000	80
2008	663.193	800.791	121
2009	642.867	500.000	78
2010	667.865	600.000	90
2011	696.964	430.000	62
2012	701.407	660.000	94
2013	702.144	549.000	78
2014	701.141	412.000	59

Kaynak: TÜİK

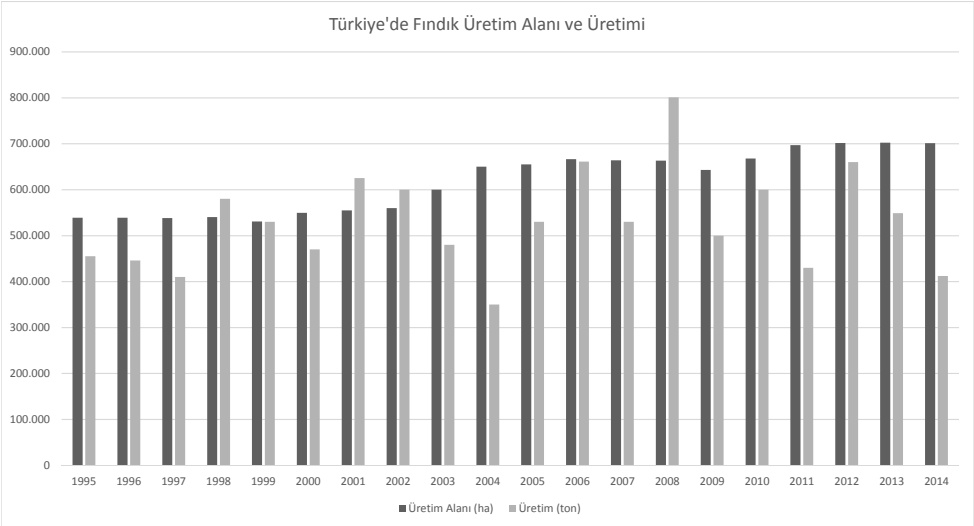

Fındığın yetiştirilmesine uygun olan ekolojisi nedeniyle dünyanın en kaliteli fındık üretimi yapılan ülkemizde verim, maalesef diğer üretici ülkelere göre oldukça düşüktür. Dünya Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) 2013 rakamlarına göre dekardan alınan fındık miktarı; ABD'de 364, Gürcistan'da 248, İtalya'da 157, Avrupada Birliğinde 146, İspanya'da ise 110 kilogramdır.

Tablo incelendiğinde, bazı yıllar artış olmasına rağmen 2002 yılındaki verim dekardan 107 kilogram iken 2013 yılına gelindiğinde 78 kilograma düştüğü görülmektedir. Buna göre 1995-2014 döneminde dekardan ortalama 86,6 kilogram fındık alınmaktadır. Ayrıca geçen sene yaşanan doğal afetler nedeniyle 2014 yılı üretimi önceki yıla göre % 25 oranında düşmüş ve verim 59 kilağrama gerilemiştir.

Fındıkta verimin düşük olmasının başlıca sebepleri işletmelerin yapısal sorunlarının yanı sıra, özellikle Doğu Karadeniz'de fındık bahçelerinin ekonomik yaşlarını doldurmuş olması, arazi eğimi ve toprak derinliğinin az olmasıdır. Ayrıca budama, gübreleme ve ilaçlama gibi kültürel işlemlerin yetersizliği, zamanında yapılamaması ve ürünün periyodisite (var-yok yılı olması) göstermesi diğer sorunlar arasında yer almaktadır.

Özellikle 1980'li yıllardan sonra fındıkta izlenen politikalar fındığı diğer tarımsal ürünlerden daha karlı duruma getirmiş ve fındık dikim alanlarının hızla genişlemesine sebep olmuştur. Türkiye'de 1995 yılında 538 bin hektar olan dikim alanı 2014 yılına geldiğinde yüzde 30,1'lik artış ile yaklaşık 702 bin hektara ulaşmıştır. İller bazında 1995–2014 döneminde fındık alanları; yaklaşık Kastamonu'da yüzde 274, Bartın'da yüzde 183, Sinop'ta yüzde 178, Rize'de yüzde 76, Zonguldak'ta yüzde 70, Samsun'da yüzde 49, Ordu'da yüzde 35, Trabzon'da yüzde 33, Giresun'da yüzde 21, Kocaeli'de yüzde 13, Sakarya'da yüzde 6 ve Düzce'de yüzde 2 oranında genişlemiştir. Ülke genelindeki fındık alanları 1995-2013 döneminde yüzde 30 oranında artmıştır.

Tablo 197. İllere Göre Fındık Üretim Alanlarındaki Değişim (Ha)

	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Artvin	3.015	3.797	10.167	11.127	11.322	11.322	8.850	8.664
Bartın	2.119	2.396	3.138	3.141	4.102	4.102	6.000	6.000
Düzce	61.604*	62.040	62.729	62.698	62.675	62.706	62.706	62.685
Giresun	96.463	96.404	108.378	117.639	117.639	121.773	117.729	117.136
Gümüşhane	200	295	302	778	825	825	837	822
Kastamonu	1.998	1.932	7.314	7.423	7.525	7.463	7.473	7.470
Kocaeli	7.030	6.992	9.309	8.439	8.435	8.436	8.016	7.965
Ordu	168.587	170.913	212.649	200.538	227.054	227.119	227.183	227.182
Rize	2.051	2.051	3.080	3.558	3.558	3.558	3.610	3.606
Sakarya	68.332	68.660	68.661	69.193	69.085	69.082	72.175	72.173
Samsun	60.174	60.891	87.046	88.341	88.341	88.341	89.594	89.593
Sinop	602	567	1.312	1.665	1.665	1.665	1.676	1.676
Trabzon	49.204	49.846	50.326	62.809	64.283	64.544	65.485	65.431
Zonguldak	13.855	17.006	24.597	23.418	23.418	23.418	23.591	23.591
Diğer	3.639	5.710	5.992	7.098	7.037	7.053	7.219	7.147
Toplam	**538.873**	**549.500**	**655.000**	**667.865**	**696.964**	**701.407**	**702.144**	**701.141**

Kaynak: TUİK

Birinci standart bölge olarak adlandırılan ve Artvin, Giresun, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsayan fındık bölgesinin yıllara göre üretim miktarları tabloda verilmiştir. Buna göre Ordu 2008-14 döneminde ortalama 115 bin 032 ton fındık üretimi ile ilk sırada yer almaktadır. Aynı dönemde diğer illerde ortalama, Giresun'da 67 bin 788 ton, Trabzon'da 38 bin 209 ton, Artvin'de 8 bin 386 ton ve Rize'de bin 650 ton fındık üretimi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 198. Birinci Standart Bölge Fındık Üretimi (ton)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ordu	215.649	117.751	141.714	99.881	145.353	178.357	84.874
Giresun	136.138	68.974	74.944	67.603	101.532	81.342	25.327
Trabzon	61.485	36.802	45.932	33.410	58.767	44.537	31.065
Artvin	9.376	10.439	10.711	9.416	9.414	14.420	9.346
Rize	2.502	2.159	1.962	2.174	1.633	1.377	1.122
Toplam	**425.150**	**236.125**	**275.263**	**212.484**	**316.699**	**320.033**	**151.734**

Kaynak: TÜİK

Ülkemiz fındık üretiminin yaklaşık yüzde 60'nın sağlandığı birinci standart bölgede 2014 yılında 151 bin 734 ton fındık üretilmiştir. İller bazında bir önceki yıla oranla Ordu'da yüzde 52,4 azalışla 84 bin 874 tonluk fındık üretimi ile ilk sırada yer alırken, Giresun yüzde 68,8 azalışla 25 bin 327 ton üretimle ikinci sırada yer almaktadır. Trabzon'da 2014 yılında 2013 yılına göre yüzde 30'luk azalma ile 31 bin 65 ton, Artvin'de yüzde 35'lik azalmayla 9 bin 346 ton ve Rize'de yüzde 18,5'lik azalışla bin 122 ton fındık üretimi yapılmıştır.

İkinci standart bölge Bartın, Bolu, Düzce, Gümüşhane, Kastamonu, Kocaeli, Sakarya, Samsun, Sinop ve Zonguldak illerinden oluşmaktadır. Bölgenin yıllara göre fındık üretim miktarlarına bakıldığında, 2008-14 döneminde Sakarya'da ortalama 82 bin 742 ton fındık üretimi yapılmıştır. Aynı dönemde Samsun'da 67 bin 260 ton, Düzce'de 60 bin 751 ton,

Zonguldak'ta 20 bin 983 ton, Kocaeli' de 9 bin 971 ton, Kastamonu'da 3 bin 812 ton, Bartın'da 3 bin 790 ton, Sinop'ta bin 102 ton, Gümüşhane'de 519 ton ve Bolu'da 246 ton fındık üretimi yapılmıştır. İkinci standart bölgede son yedi yılda ortalama her yıl 283 bin 22 ton fındık üretimi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 199. İkinci Standart Bölge Fındık Üretimi (ton)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Sakarya	114.547	79.041	108.150	74.537	118.057	64.540	84.865
Samsun	114.886	66.617	83.830	52.087	88.392	69.392	65.011
Düzce	91.272	72.399	78.902	45.098	81.278	48.295	56.306
Zonguldak	25.902	18.478	26.098	20.365	25.890	19.105	30.148
Kocaeli	14.230	13.598	13.473	10.649	10.524	8.531	7.323
Kastamonu	4.633	4.025	4.311	4.488	4.993	5.102	4.231
Bartın	3.162	3.239	2.742	3.683	7.016	5.684	6.688
Sinop	1.863	1.216	1.439	1.092	1.024	1.112	1.078
Gümüşhane	223	225	648	758	903	876	878
Bolu	55	392	310	299	299	290	364
Toplam	**370.773**	**259.230**	**319.903**	**213.056**	**338.376**	**222.927**	**256.892**

Kaynak: TÜİK

Bir önceki yıla göre 2014 yılında; Sakarya'da yüzde 31,5 artışla 84 bin 865 ton, Samsun'da yüzde 6,31 azalışla 65 bin 11 ton, Düzce'de yüzde 16,5 artışla 56 bin 306 ton, Zonguldak'ta yüzde 57,8 artışla 30 bin 148 ton, Kocaeli'nde yüzde 14,1 azalışla 7 bin 323 ton, Kastamonu'da yüzde 17 azalışla 4 bin 231 ton, Bartın'da yüzde 17,6 artışla 6 bin 688 ton, Sinop'ta yüzde 3 azalışla bin 78ton, Gümüşhane'de yüzde 0,2 artışla 878 ton ve Bolu'da yüzde 25,5 azalışla 364 ton fındık üretimi gerçekleşmiştir.

Türkiye Fındık Tüketimi

Maalesef fındık tüketimi ile ilgili veriler yetersiz durumdadır. Üretim, ihracat ve devir stok rakamlarının baz alındığı hesaplamalarla iç tüketim miktarı tahmin edilebilmektedir.

Tablo 200. Türkiye Fındık Tüketimi (Kabuklu-Ton)

Yıllar	Miktar
2000-01	183.657
2001-02	183.000
2002-03	190.000
2003-04	128.000
2004-05	47.813
2005-06	60.000
2006-07	80.000
2007-08	80.000
2008-09*	190.000
2009-10*	228.000
2010-11*	232.000
2011-12*	135.000
2012-13*	140.000
Ortalama	144.421

Kaynak: USDA *TMO Tahmin

TÜİK Bitkisel Ürün Denge tablolarına göre fındık iç tüketim miktarı 2007-11 döneminde ortalama 67,51 bin tondur. Aynı dönemde kişi başı tüketim miktarı ortalama 0,926 kilogramdır.

Ancak TMO yapmış olduğu çalışmaya göre 2000-12 döneminde ortalama tüketim miktarı 144.421 bin ton olarak hesaplanmıştır. Tabloda yer alan yüksek tüketim rakamları, FKB ve TMO'nun arz fazlası stoklarını yağ imalatında kullanmasından kaynaklanmaktadır.

6.1.7.1.3. Fındık Dış Ticareti

Dünya Fındık Ticareti

Dünya fındık ihracatının %88'i iç fındık olarak gerçekleştirilmektedir. Dünyada %12 oranında yapılan kabuklu fındık ihracatının önemli bölümünü ise ABD yapmaktadır. Ülkemizin kabuklu fındık ihracatı ise yok denecek kadar azdır.

Uluslararası Kabuklu Meyveler Konseyi (INC) 2007-11 dönemi istatistiklerine göre dünya fındık ihracatında ülkemiz, ortalama 198,68 bin ton ve yüzde 81'lik dilim ile ilk sırada yer almaktadır. Aynı dönemde ikinci sırada, 15,41 bin ton ve yüzde 6'lık payla İtalya gelmektedir. Azerbaycan üçüncü, ABD dördüncü, Gürcistan beşinci İspanya ise altıncı sırada yer almaktadır.

Türkiye Fındık Ticareti

Dünya fındık ihracatında ülkemiz ortalama %70-75'lik dilim ile ilk sırada yer almaktadır. Fındık ihracatımızda AB ülkeleri en önemli yeri tutmakta ve bu ülkelerin toplam fındık ihracatımızdaki payları yıllara göre değişmekle beraber, %80–85 düzeyinde gerçekleşmektedir. Fındık ihracatımız ülkeler itibarıyla incelendiğinde ise yıllara göre değişmekle 100 den fazla ülkeye fındık ihracatı yapılmaktadır.

Türkiye dünya fındık ihracatında geçtiğimiz 11 sezonda, ortalama 240 bin ton iç fındık ihraç etmiş ve karşılığında sezonda ortalama 1,55 milyar dolar gelir elde etmiştir. Son 11 sezon ortalama rakamlarına göre, ihraç edilen iç fındığın kilogram fiyatı 6,503 dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 201. Türkiye Fındık Ticareti

Sezon	İhracat		
	Miktar (İç/Ton)	Değer ($)	İhraç Fiyatı (KG/$)
2003–04	217.176	878.754.034	4,046
2004–05	194.594	1.554.156.298	7,987
2005–06	239.368	1.952.767.268	8,158
2006–07	248.633	1.262.427.069	5,077
2007–08	207.287	1.589.547.748	7,668
2008–09	244.628	1.178.101.490	4,816
2009–10	218.714	1.378.691.431	6,304
2010-11	281.330	1.783.567.588	6,340
2011-12	229.628	1.819.725.806	7,925
2012-13	301.193	1.750.439.804	5,812
2013-14*	267.643	1.981.441.719	7,403

*01.09.2013-31.08.2014 tarihleri arasıdır.
Kaynak: KİB

2011-12 sezonu üretimi bir önceki sezona göre düşüş göstermiş olsa da, 2005-06 sezonundaki gibi ihraç fiyatlarının yükselmesinden kaynaklı daha fazla döviz kazandırmıştır. Bu sezonda ihraç edilen fındığın kilogram fiyatı 7,925 dolar olarak gerçekleşmiştir.

2012-13 sezonunda 301.193 ton iç fındık ihracatı yapılarak, ülkemiz fındık ihracatında miktarsal anlamda rekor seviyeye ulaşılmıştır. Ancak bir önceki sezona göre miktarsal anlamda yüzde 31,2 artış olmasına rağmen kazanılan döviz miktarında 38 oranında düşüş yaşanmıştır. 2011-12 sezonunda kilogramı 7,925 dolara ihraç edilen fındık, 2012-13 sezonunda 5,812 dolara kadar gerilemiştir.

2013 yılında İtalya'da fındık rekoltesinin bir önceki yıla göre yüzde 57,1 artmış olması ve dünya fındık tüketiminin en fazla olduğu Avrupa pazarına yakın olmasının da avantajlarını kullanarak ürününü daha az maliyetle satabilmesi, ülkemizdeki fındık ihracat fiyatlarını etkilemiştir. Bunun yanında Türkiye'nin pazara sunduğu fındık miktarındaki artış da fındık ihracat fiyatlarını düşürmekte etkili olmuştur.

Geçtiğimiz yıl yaşanan don afeti neticesinde ülkemiz fındık rekoltesinde yaşanan düşüş, dış piyasaları etkilemiş ve fındık ihracat gelirimiz son 11 yılın en üst seviyesini yaşamıştır. Karadeniz İhracatçı Birlikleri verilerine göre 267 bin ton fındık ihracatı karşılığında 1 milyar 981 milyon dolarlık gelir elde edilmiş, ihraç edilen fındık fiyatının kilogramı 7,403 dolar olarak gerçekleşmiştir. 2013–2014 sezonunda ihraç miktarındaki düşüşe rağmen, ihraç değerindeki artış yaşanan don olayı sebebiyle fındık ürününün olmayışından kaynaklanmıştır.

2013-2014 sezonunda gerçekleştirilen 267 bin 643 ton fındık ihracatının %75'i AB üyesi ülkelere yapılmıştır. Almanya, İtalya ve Fransa ülkemizde üretilen fındığın en büyük alıcılarıdır.

Yıllar itibarı ile Avrupa ortalama ihraç fiyatları incelendiğinde artan bir eğilim içerisinde olduğu görülmektedir.

Ülkemizdeki fındık hasadı diğer ülkelere göre daha erken gerçekleşmesi ve fındık fiyatının diğer üretici ülkelere göre daha erken açıklaması sebebiyle ülkemiz, dünya fındık fiyatını belirleyen ülke konumundadır. Buna bağlı olarak Türkiye'de açıklanan fındık fiyatı diğer üretici ülkelerce baz alınmaktadır.

6.1.7.1.4. Fındık Fiyatları

İç Piyasa Fiyatları

Ülkemizin dünya fındık sektöründeki payı göz önünde tutularak Devlet tarafından uzun zamandır Fiskobirlik, TMO gibi kuruluşlar vasıtasıyla fındık piyasası kontrol altında tutulmuştur. O yıllarda en güçlü fındık alıcısı konumunda olan bu kurumlar, fındık için taban fiyat belirleyerek onun üzerinde işlem yapmışlardır.

Aşağıdaki tabloda yıllara göre Odalarımızın bilgileri doğrultusunda Birliğimiz tarafından hazırlanan fındık maliyet ve taban fiyatları bulunmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere; bazı yıllarda taban fiyatı üretici maliyetlerinin altında kalmıştır.

Fındık maliyeti; o yıla ait masraf kalemlerinin toplamının tahmini rekolte bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Periyodisite yani var-yok yılı gösteren bir ürün olan fındıkta, maliyetin yüksek çıktığı yıllarda rekoltenin az olduğu görülecektir. İşte bu nedenle bazı yıllarda fındık üreticisi zarar etmiştir. Ancak ürününü emanete bırakan ya da kendi imkanları ile bir sonraki sezona kadar saklayabilen üreticiler, ürünlerini karlı bir şekilde satabilmişlerdir. Ürünün bir sonraki sene pazara inmesi, başlangıç stoklarının bilinememesi nedeniyle, yapılan rekolte tahminleri üzerinde bazı tartışmalara yol açmıştır.

Tablo 202. Yıllara göre Fındık Maliyeti ve Taban Fiyatı

	Maliyet	Taban Fiyat	
1997	0,28	0,40	
1998	0,55	0,68	
1999	0,77	1,02	
2000	1,08	1,10	
2001	1,62	1,50	
2002	2,04	1,62	
2003	2,60	2,50	
2004	3,70	5,25	
2005	4,30	7,05	
2006	3,40	4,00(1)	3,80(2)
2007	4,59	5,15(1)	5,00(2)
2008	4,07	4,00(1)	3,90(2)
2009	5,05	Serbest Piyasa	
2010	4,39	Serbest Piyasa	
2011	5,97	Serbest Piyasa	
2012	4,71	Serbest Piyasa	
2013	5,64	Serbest Piyasa	

Kaynak: TZOB (Maliyet), FKB (Fiyat)
(1) TMO Giresun Kalite, (2) TMO Levant Kalite

Geçen yıl ilkbaharda 29-30 Mart tarihlerinde meydana gelen kar yağışı ve – 10 derecelere varan düşük sıcaklıklar ise fındıkta rekolte kayıplarına neden olmuş, bunun sonucu olarak fiyatlar yükselmiştir. Odalarımızdan aldığımız bilgilere göre (14.01.2015 tarih itibariyle) serbest piyasada fındık fiyatları ortalama 14,21 TL civarındadır.

Ülkemizde geçen yıl yaşanan don felaketi,bunun sonucu aniden yükselen fındık fiyatları, lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsasının ne kadar önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

Bölgede lisanslı depo ve ürün ihtisas borsalarının kurulmasıyla, fiyat istikrarı, kaliteli ürünün her an piyasada bulunabilirliği sağlanmış, üreticinin de mağduriyeti önlenmiş olacaktır. Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsalarının hayatiyete geçirilmesiyle, üreticimiz zor şartlarda ürettiği ürününü depolayacak, borçları nedeniyle ürün arzının yoğun olduğu dönemde ürününü yok pahasına elden çıkarmayacak veya tüccara emanet usulü vermeyecektir.

6.1.7.1.5. Ülkemizde Fındık Politikaları

Devlet fındık üretiminin en uygun alanlarda yapılmasını ve üretimin talepteki gelişme-

lere göre yönlendirilmesini düzenlemek amacıyla, 1983 yılında 2844 sayılı Fındık Üretiminin Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi Hakkında Kanunu çıkarmıştır.

Kanunda, fındık üretimi yapılacak alanların, kalite özellikleri ile arazi kullanma kabiliyet sınırları dikkate alınarak, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde Bakanlar Kurulu'nca belirlenecek alanlarla sınırlandırılacağı, konu ile ilgili olarak yayımlanacak yönetmelikte yeni fındık dikim alanlarının tespit ve ilanı ile yeni fındık bahçesi tesisine veya yenilenmesine izin verilme usul ve esaslarının düzenleneceği hüküm altına alınmıştır.

Bu Kanun ile planlı bir fındık politikası uygulanması için gerekli hukuki altyapı oluşturulmuştur. İlgili Kanun uyarınca Fındık Üretiminin Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik ise Bakanlar Kurulunun 1989 tarihli Kararı ile yürürlüğe girmiştir.

Fındık üretimine izin verilecek sahalar ise, Kanundan 10 yıl sonra 1993 yılında yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir.

Tarım sektöründe başlatılan yapısal uyum çalışmalarını desteklemek amacıyla Dünya Bankası ile yapılan görüşmeler neticesinde, 2001 tarihinde Tarım Reformu Uygulama Projesi Anlaşması imzalanmıştır. Proje ile fındık üretiminden vazgeçerek, alternatif ürün yetiştirecek üreticilere destek imkânı sağlanmıştır. Bu alandaki çalışmalara paralel olarak yayımlanan 2001 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile diğer Kararlar yürürlükten kaldırılmış ve sökülen fındık alanına önerilen alternatif ürünü eken veya diken üreticiye, fındıktan elde ettiği ortalama net gelir ile yeni ektiği veya diktiği alternatif ürünün ortalama net gelir farkının iki katı tutarında bedel ödenmesi ve bahsi geçen ödemelerin finansmanının uluslararası finans kuruluşlarından sağlanan doğrudan mali kaynak ve/veya kredi yoluyla sağlanması hususları hüküm altına alınmıştır.

Yapılan bu anlaşma ile uyumlu olarak 2001 yılında yayımlanan diğer bir Bakanlar Kurulu kararı ile fındık üretimi yapılan kararname ekindeki illerin 1'inci, 2'nci ve % 6'dan daha az eğimli 3'üncü sınıf tarım arazilerinde tesis edilmiş fındık sahalarında Alternatif Ürün Programı uygulanması hüküm altına alınmıştır.

Daha önce de belirtildiği üzere, kanuni düzenlemeler fındık üretimine izin verilen alanların kontrol altına alınmasını sağlayamamıştır. Kanunun çıkarıldığı 1983 yılında yaklaşık 425 bin hektar olarak tahmin edilen fındık alanları, 2014 yılına gelindiğinde 701 bin hektara kadar yükselmiştir.

Destekleme Alımları ve Yağlık İşlemleri

Destekleme alımlarında Fiskobirlik 1994 yılına kadar doğrudan Devlet adına, 1995 yılından itibaren ise Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan aldığı kredileri kullanarak kendi nam ve hesabına fındık alımı yapmış ve talep fazlası fındığı piyasadan çekme görevini devam ettirmiştir.

Fiskobirlik'in stoklarında bulunan arz fazlası fındıklar ise, 1988 yılından itibaren yağlık olarak değerlendirilmek üzere ayrılmış ve yağlığa ayırma işlemi sonucunda oluşan zarar Devlet tarafından üstlenilmiştir.

Fındık üreticilerinin kilogram başına gelirlerini 2 milyon TL tutarına yükseltebilmek amacıyla, 2002/4165 sayılı Karara istinaden yayımlanan 2002/41 sayılı Tebliğ uyarınca 2002 yılı Doğrudan Gelir Desteği ödemelerinden faydalanmak üzere başvuran fındık üretici belgesine sahip fındık üreticilerine, dekar başına 25 TL ödeme yapılması öngörülmüştür. Bu kapsamda fındık üreticilerine toplam 9,5 milyon TL tutarında ödeme yapılmıştır.

Piyasaya dolaylı müdahaleler ise, Fiskobirliğe 1995 yılından itibaren Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan (DFİF) sağlanan krediler vasıtasıyla olmuştur. 1996 yılından 4572 sayılı Birlikler Kanununun çıkarıldığı 2000 yılına kadar Fiskobirliğin stoklarında bulunan talep fazlası fındığın yağlık olarak değerlendirilmesi ve yağlığa ayırma işlemi sonucunda Fiskobirliğin uğradığı zararın, Birliğin Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'na (DFİF) olan kredi borçlarına mahsup edilmesi için Bakanlar Kurulu Kararları çıkarılmıştır.

Piyasaya müdahaleler sonucunda Fiskobirlik, temel fonksiyonlarını kaybetmiş ve kooperatifçilik yapısından uzaklaşmıştır. Fiskobirlik faaliyet giderlerini, her yıl çıkartılan yağlık kararlarından elde ettiği gelirler ile sürdürmeye çalışmıştır.

14 Temmuz 2009 tarihi fındık ürünü ve fındık sektörü açısından farklı bir milat olmuş ve ülkemizde uygulanacak yeni "Fındık stratejisi" açıklanmıştır. 2009 yılı Hükümet Programı çerçevesinde, "Fındık ürününün desteklemesine ilişkin uygulamanın rasyonel hale getirilmesi" hedeflenmiştir.

Dünya fındık üretiminin %75'ini, ticaretinin ise %85'ini gerçekleştiren ülkemizde fındık üretimi, 2844 sayılı Kanun ve Bakanlar Kurulu Kararı ile izin verilen (eğimi %6'dan fazla 3 üncü sınıf tarım arazileri ile 750 m rakıma kadar olan alanlar) sahaların bulunduğu 16 ilde; Artvin, Rize, Trabzon, Ordu, Sinop, Giresun, Samsun, Kastamonu, Zonguldak, Sakarya, Kocaeli, Düzce, Bolu, Tokat, Gümüşhane ve Bartın'da yapılmaktadır.

Yeni Fındık Stratejisinde ruhsatlı alanlarda üretim yapan fındık yetiştiricilerine "Alan Bazlı Gelir Desteği", ruhsatsız alanlarda fındık yetiştiriciliği yapanlara ise alternatif ürünlere geçmeleri halinde "Alternatif Ürün Desteği" verilecektir.

TMO bundan sonra artık fındık alımı yapmayacaktır. TMO'nun 535 bin ton ürün stoku bulunmaktadır. Bu stokun piyasaları olumsuz etkilemesine izin verilmeyecektir. Stokun önemli bir bölümü yağ üretiminde kullanılacaktır.

Fındık üreticilerine verilecek destekler ise;

1- Alan Bazlı Gelir Desteği;

Alan bazlı gelir desteğinde, 2001 tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulan Fındık Alanlarının Tespitine Dair Karar ile belirlenen ve ruhsat verilen sahalarda fındık yetiştiriciliği yapan, Fındık Üretici Belgesine sahip üreticilere yılda bir defaya mahsus olmak üzere 2009–2011 yıllarında her yıl için 150 TL/da olmak üzere üç yılda toplam 450 TL alan bazlı gelir desteği ödemesi yapılmıştır.

28.1.2013 tarihli ve 2013/4245 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan ''Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Üreticilere Telafi Edici Ödeme Yapılmasına Dair Karar'' ile belirlenen ve ruhsat verilen sahalarda fındık yetiştirici-

liği yapan fındık üretici belgesine sahip, kamu kurum ve kuruluşları hariç gerçek ve tüzel kişilere 2012 yılı ürünü için 150 TL/da, 2013 yılı ürünü için 160 TL/da ve 2014 yılı ürünü için 170 TL/da alan bazlı gelir desteği ödemesi yapılması kararlaştırılmıştır.

NO	İller	Fındık Üretimine İzin Verilen İlçeler
1	Artvin	Arhavi, Borçka, Hopa ve Murgul
2	Bartın	Bütün İlçeler Bartın il merkezi, Amasra, Kurucaşile, Ulus
3	Bolu	Göynük ve Mudurnu,
4	Düzce	Merkez, Akçakoca, Cumayeri, Çilimli, Gölyaka, Gümüşova, Kaynaşlı ve Yığılca
5	Giresun	Merkez, Bulancak, Çanakçı, Dereli, Doğankent, Espiye, Eynesil, Görele, Güce, Keşap, Piraziz, Tirebolu ve Yağlıdere,
6	Gümüşhane	Kürtün,
7	Kastamonu	Abana, Bozkurt, Cide, Çatalzeytin, Doğanyurt ve İnebolu,
8	Kocaeli	Kandıra
9	Ordu	Bütün ilçeler, Akkuş, Altınordu, Aybastı, Çamaş, Çatalpınar, Çaybaşı, Fatsa, Gölköy, Gülyalı, Gürgentepe, İkizce, Kabadüz, Kabataş, Korgan, Kumru, Mesudiye, Perşembe, Ulubey, Ünye
10	Rize	Ardeşen, Fındıklı ve Pazar,
11	Sakarya	Adapazarı, Akyazı, Arifiye, Erenler, Ferizli, Geyve, Hendek, Karapürçek, Karasu, Kaynarca, Kocaali, Pamukova, Sapanca, Serdivan, Söğütlü ve Taraklı,
12	Samsun	Alaçam, Asarcık, Atakum, Ayvacık, Bafra, Canik, Çarşamba, İlkadım, Ondokuzmayıs, Salıpazarı, Tekkeköy, Terme ve Yakakent,
13	Sinop	Merkez, Ayancık, Dikmen, Erfelek, Gerze ve Türkeli,
14	Tokat	Erbaa
15	Trabzon	Bütün ilçeler, Akçaabat, Araklı, Arsin, Beşikdüzü, Dernekpazarı, Düzköy ,Hayrat, Köprübaşı, Maçka, Of, Ortahisar, Sürmene, Tonya, Vakfıkebir, Yomra, Çarşıbaşı, Çaykara, Şalpazarı
16	Zonguldak	Bütün ilçeler Zonguldak il merkezi, Alaplı, Çaycuma, Devrek, Gökçebey, Kilimli, Kozlu, Ereğli

7 Şubat 2015 tarih ve 29260 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürülüğe giren Bakanlar Kurulu Kararı ile ''Fındık Alanlarının Tespitine Dair Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar"a göre fındık üretimine izin verilen iller tabloda belirtilmiştir.

2- Alternatif Ürün Desteği;

Fındık Alanlarının Tespitine Dair 1993 yılında çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararına uymayan, ruhsatsız fındık bahçelerini sökerek, alternatif ürüne geçen üreticilere, 2009–2012 yılları arasında sonbahar ve ilkbahar ekim/dikim dönemleri dikkate alınarak telafi edici ödeme yapılacağı hükme bağlanmıştır.

Fındık üreticilerine 2009–2010 döneminde başvuranlara, ilk yıl söküm desteği (150 TL) ile alternatif ürün desteği (150 TL) olmak üzere toplam 300 TL, ikinci ve üçüncü yıllar için 150 TL/da olmak üzere üç yılda toplam 600 TL/da, 2010–2011 döneminde başvuranlara, ilk yıl için 300 TL/da, ikinci yıl için 150 TL/da olmak üzere iki yılda toplam 450 TL/da, 2011–2012 döneminde başvuranlara 300 TL/da telafi edici ödeme yapılacağı açıklanmıştır.

28.1.2013 tarihli ve 2013/4245 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirtilen şartlara uyamayan, ruhsatsız fındık bahçelerini sökerek alternatif ürüne geçen kamu kurum ve ku-

ruluşları hariç olmak üzere gerçek ve tüzel kişilere, 2012-2014 yılları arasında telafi edici ödeme yapılır.

Buna göre, alternatif ürüne geçen üreticilere telafi edici ödemesi şu şekilde yapılır.

1) 2012 yılı için başvuranlara, ilk yıl için 300 TL/da, ikinci ve üçüncü yıllarda ise her bir yıl için 150 TL/da olmak üzere üç yılda toplam 600 TL/da,

2) 2013 yılı için başvuranlara, ilk yıl için 300 TL/da, ikinci yıl için 150 TL/da olmak üzere iki yılda toplam 450 TL/da,

3) 2014 yılı için başvuranlara 300 TL/da ödeme yapılır.

Alternatif ürün programı ile özellikle taban arazilerde fındık yerine alternatif ürüne geçen üreticilere yapılacak desteklerle, katma değeri yüksek ürünlerin yetiştirilmesi sağlanacaktır. Üç yılın sonunda ruhsatsız alanlarda fındık üretimine izin verilmeyecektir.

Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Üreticilere Telafi Edici Ödeme Yapılmasına Dair Karar, Birliğimizin de talepleri doğrultusunda 10 Nisan 2010 tarihinde yeniden düzenlenmiş ve yeni yayınlanan Karar ile fındık üretimine izin verilen alanlarda, hazine ve orman arazileri üzerinde kiralama ve tahsis yoluyla fındık üretimi yapan ve çiftçi kayıt sistemine kayıtlı olan üreticiler destek ödemeleri kapsamına alınmıştır.

6.1.7.1.6. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Fındıkta verimin düşük olmasının başlıca sebepleri budama, gübreleme ve ilaçlama gibi kültürel işlemlerin zamanında yapılamaması, fındık bahçelerinin ekonomik yaşlarını doldurmuş olması, fındığın periyodisite göstermesi (var-yok yılı olması), işletmelerin yapısal sorunları ve topraktan kaynaklı sorunlardır.

Verimin artırılması için, ekonomik ömrünü tamamlamış bahçelerin sökülerek yerlerine yeni bahçelerin oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca kültürel işlemler zamanında yapılması, genç sayılabilecek fındık bahçelerinde teraslama çalışmaları yapılarak toprak derinliğinin artırılması ve 2-3 dekara kadar inen fındıklıklarda toplulaştırma çalışmaları fındık verimini artıracak diğer tedbirlerdir.

Öte yandan ülkemizde üretilen fındığın tamamının pazarlanmaması da önemli bir sorundur. Geçmişte TMO'nun alım yaptığı fındığı satamamış ve yağlık olarak değerlendirilmek zorunda kalmıştır. TMO'nun ihracat yetkisi olmaması, tecrübe eksiliği gibi sebeplerle ekonomik değeri yüksek bir ürünün yağlık olarak değerlendirilmesi ve TMO'nun zararının karşılanması ekonomik olarak büyük bir kayıptır.

Sektördeki rakip ülkelerin üretim miktarı, üreticilerine ve ihracatçılarına yaptığı destekler, pazara olan yakınlığı gibi nedenlerle ülkemiz fındık ihracatında büyük dalgalanmalar olabilmektedir. İhracat miktarının düştüğü bu dönemlerde, üretici, tüccar ve sanayi kesimlerinin hepsi zarar etmektedir. Geçmişte örneğini gördüğümüz bu durumun olumsuz etkilerinin en aza indirilebilmesi ve fiyat istikrarının sağlanması bakımından, iç tüketim miktarının artırılması gerekmektedir.

Fındıkta üretim potansiyelimizi dış pazarlarda daha iyi değerlendirmek amacıyla, tanıtım çalışmaları artırılmalı ve ihraç edilecek fındık ürünlerinde kalite ve standarttan ödün verilmemelidir. AB ülkelerinin yanı sıra üretim ve arz fazlası olduğu yıllar sıkıntı yaşanılmaması için deniz aşırı ülkelere özellikle Çin, Japonya Kore gibi Uzak Doğu ülkelerine fındık ihracatı yapılabilmesi için gerekli pazar araştırmaları yapılmalı ve Türk Fındığı adı ile tanıtım faaliyetleri yaygınlaştırılmalıdır. Türk fındığının ihraç politikası, natürel iç fındığın yanı sıra, işlenmiş mamul ve yarı mamul oranı artırılacak şekilde olmalıdır. İşlenmiş ürünlerde Türk fındığını öne çıkararak, markalaşma yoluna gidilmelidir. Özellikle üretici olmayan, ithal ettiği fındığı işleyerek ihraç eden ülkelerin pazarları ilk hedef olmalıdır.

Dünya ticaretinde gıda güvenliği ve kalitesi gibi unsurların önemi gün geçtikçe artmaktadır. Hatta ticaret yapabilmenin ön koşulu haline gelmektedir. Ülkemizin sahip olduğu potansiyelin değerlendirilebilmesi ve ihracat imkânlarının artırılabilmesi bakımından iyi tarım uygulamaları (EUREP-GAP), HACCP gibi gıda güvenliğini sağlamaya yönelik araçlar ile ISO 9000 gibi hem gıda güvenliği hem de kalite yönetim sistemleri yaygınlaştırılmalı, bu standartlar kapsamında üretim yapılması teşvik edilmelidir.

Fındık ihracatımızın önemli bölümünün AB ülkelerine yapıldığı, AB ülkelerinde de organik ürünlere olan talep de dikkate alındığında, organik fındık üretimine de gereken önem verilmelidir

Önemli ihraç ürünümüz olan fındıkta aflatoksin önemli sorunlardan biridir. Üretim aşamasından başlayarak, tüketiciye kadar olan zamanda aflatoksin oluşumunu önleyici tedbirlerin alınması başta insan sağlığı olmak üzere ülkemiz için ekonomik değeri büyük olan fındığın hak ettiği değeri bulabilmesi, ihracatta bulunduğumuz yeri koruyabilmemiz ve fındığın itibarının zedelenmemesi açısından son derece önemlidir.

Üretici açısından en büyük ve devam etmekte olan sorun üretim maliyetlerinin yüksek olmasıdır. Girdi kalemlerindeki vergilerin yüksek olması, fındık bahçelerinde tarımsal mekanizasyonun hemen hiç kullanılamaması, verimin düşük olması, periyodisite gibi sebepler üreticinin gelirini düşürmektedir. Geliri düşen üretici bahçesi için gerekli olan gübre, ilaç gibi girdileri temin edememekte, bunun sonucunda birim alandan alınan ürün dolayısıyla gelir daha da düşmektedir. Bu döngünün devam etmesi durumunda üreticinin başka alanlara yönelmesi kaçınılmaz olacaktır.

6.1.7.1.7. Sonuç

Fındık ürünü özellikle Doğu Karadeniz Bölgesinin coğrafik özellikleri nedeniyle alternatifsiz tek geçim kaynağını oluşturmaktadır. Ülkemizde fındığa verilen iç fiyat dünya fındık fiyatını belirlemektedir. Her yıl ülkemize en fazla döviz getiren tarım ürünü niteliğini taşımaktadır.

Açıklanan "Yeni Fındık Stratejisi" sonrası bugün gelinen noktada ülkemizde henüz tam anlamıyla serbest piyasa şartları oluşmamıştır. Çok üretici az alıcı karşısında örgütlenemediği, lisanslı depoculuğun sisteme girmesi ancak başarılı olamaması, ürün borsalarının sadece adının olması, maliyetlerin yüksek olması vb. belli başlı sebeplerle, fındık serbest piyasa şartlarında şekillenememektedir.

Bu nedenle üreticinin, maliyetin altında serbest piyasa şartlarında oluşacak bir fiyat karşısında korunması için müdahale alımları yapabilecek bir mekanizmanın hayata geçirilmesi zaruridir. Fındık üreticileri piyasaya olan borçlarından dolayı bir yıl boyunca emek harcayarak üretmiş olduğu fındık ürününü, hasat sonrası hemen elinden çıkarıp borçlarını kapatmak zorunda kalmaktadır. Bu durum fındık fiyatlarının düşük seviyelerde gerçekleşmesine yol açtığı gibi, ülkemiz ihracatında önemli yer tutan, ihracat gelirimizin de düşmesine neden olmaktadır.

Fındık gibi stratejik bir ürünün desteklenmesi kaçınılmaz bir durumdur. Alan bazlı gelir desteğinin 2014 ten sonra da devamının sağlanması son derece önemlidir. Üretimin büyük bölümünün gerçekleştiği Doğu Karadeniz'deki verimin nispeten düşük olması büyük bir problemdir. Bu bölgede yaşayan ve geçimini fındıktan sağlayan ailelerinin sayısı oldukça fazladır. Alan bazlı destekler, fındık fiyatlarının ürün maliyetlerin altında kaldığı yıllarda üretici için can simidi durumundadır.

Öte yandan Alan Bazlı Gelir Desteğinin ödeme tarihlerinde de bir düzenleme de yapılabilir. Fındık üreticilerine verilecek olan alan bazlı gelir desteğinin yarısı üreticilerin paraya en çok ihtiyacı olduğu hasat sonrası (Eylül ayında) verilmesi, diğer yarısının da yetiştirme dönemi başında (Şubat-Mart ayında) verilmesi üreticilerin sıkıntısına çare olacaktır. Bu şekilde yapılacak destek ödemeleri hem yerini bulacak hem de fındık fiyatlarının piyasada istikrarlı bir şekilde seyretmesine katkı sağlayacaktır

Dünyada fındık üretiminde ve ihracatında ilk sırada yer alan ülkemiz bu avantajını ne yazık ki tam olarak değerlendirememektedir. Dünya fındık tüketiminin üretiminden az olması sektörün en temel sorununun arz fazlası olduğunu göstermektedir. Bu sorun sadece ülkemiz değil, diğer üretici ülkeler için de sorun oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR
1.Fiskobirlik
2.TMO
3.Karadeniz İhracatçı Birlikleri
4.Ulusal Fındık Konseyi
5.Ordu Ticaret Borsası
6.Giresun Ticaret Borsası
7.Trabzon Ticaret Borsası
8.www.tuik.gov.tr
9.www.fiskobirlik.org.tr
10.www.fao.org
11.www.usda.gov
12.TZOB,2007-2010 Ziraai ve İktisadi Raporu,
13.International Nut And Dried Fruit Council (I.N.C.)
14.Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2013 Faaliyet Raporu

6.1.7.2. Kayısı

Kayısının anavatanı Kuzeydoğu Çin, Orta Asya, İran-Kafkasya ve Anadolu'dur. Dünyanın diğer alanlarına bu bölgelerden yayılmıştır. Kayısı (Prunus armeniaca L.), fazla nemden hoşlanmadığı için Karadeniz Bölgesinin çok nemli olan doğu kısımları ile kış soğukların çok şiddetli olduğu Doğu Anadolu Bölgesinin yüksek yaylaları dışında kalan, hemen her yerde yetiştirilebilmektedir.

Kayısı; kuru, dondurulmuş, konserve, pulp, nektar, konsantre, reçel, marmelat, pestil gibi çok çeşitli ürünlere işlenebilen bir meyvedir. Kayısı çekirdeğinden badem yağı, esans, üretilebildiği gibi yakacak olarak da faydalanılmaktadır.

Kayısı, içerdiği mineral maddeler ve vitaminler bakımından beslenmedeki önemi büyüktür. Kayısı sinir sistemine etki ederek zihinsel faaliyetlerin düzenlenmesinde, stresin azaltılmasında, sinirlerin düzenli çalışmasında, çocuklarda diş ve kemik gelişiminde, mide ve bağırsak sisteminin düzenli çalışmasında, kabızlığın önlenmesinde, kan yapımının artırılmasında oldukça faydalıdır. Kalp kaslarını kuvvetlendirerek daha düzenli çalışmasını sağladığı gibi kansere karşı da koruyucu bir etkiye sahiptir.

6.1.7.2.1. Dünya Kayısı Üretimi

FAO verilerine göre 2013 yılı itibarıyla dünyada 5 milyon 43 bin 190 dekar alanda kayısı üretimi yapılmakta olup elde edilen kayısı miktarı ise 4 milyon 111 bin 76 tondur.

Tablo 203. Dünya Kayısı Yetiştirilen Alan, Üretimi ve Verim

Yıllar	Üretim Alanı (Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/da)
2000	4.004.930	2.922.086	730
2005	4.540.240	3.543.521	780
2010	4.863.110	3.311.114	681
2011	4.951.770	3.687.105	745
2012	4.883.550	3.957.392	810
2013	5.043.190	4.111.076	815

Kaynak: FAO.

FAO 2004-2013 yılları ortalama üretim rakamlarına bakıldığında ülkemiz, dünya kayısı üretiminden aldığı yaklaşık yüzde 18'lik pay ile ilk sırada yer almaktadır. 2013 yılı verilerine göre Türkiye'yi sırasıyla İran, Özbekistan, Cezayir, İtalya, Pakistan, Ukrayna, Fransa, İspanya ve Japonya izlemektedir. Bu ülkelerden Özbekistan'ın kayısı üretimi 2000 yılında 68 bin tondan 2013 yılında 430 bin tona çıkmıştır. İran'dan sonra en önemli üretici ülke durumuna gelmiştir.

Dünyada oldukça sınırlı sayıda ülkede kayısı üretimi yapılmakta olup, buna bağlı olarak kuru kayısı üreten ülke sayısı da oldukça azdır. Üretimde meydana gelen dalgalanmalara göre değişmekle birlikte dünya kuru kayısı üretiminin yaklaşık yüzde 70'i ülkemiz tarafından yapılmaktadır.

6.1.7.2.2. Türkiye Kayısı Üretimi

Ülkemizde hemen her yerde kayısı yetiştirilmekle birlikte, kayısı üretiminde en önemli ilimiz Malatya'dır. Ülke üretimimizin yaklaşık yarısı Malatya ilimiz tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu ilimizi Mersin, Kahramanmaraş, Elazığ, Iğdır, Isparta illerimiz izlemektedir. Sofralık kayısı üretimi Mersin, Isparta, Antalya, Adana, Hatay illerimizde yapılırken, Malatya ilimizde üretilen yaş kayısının yüzde 90'ı kurutmalık olarak değerlendirilmekte, kurutulan kayısının da yaklaşık yüzde 90-95'i ihraç edilmektedir.

Tablo 204. Ülkemizde Kayısı Sayısı ve Üretimi

Yıllar	Meyve Veren Ağaç Sayısı (Adet)	Meyve Vermeyen Ağaç Sayısı (Adet)	Üretim (Ton)
2000	10.730.000	2.690.000	530.000
2005	12.000.000	2.100.000	860.000
2010	13.770.000	2.315.000	450.000
2011	13.859.000	2.499.000	650.000
2012	14.133.000	2.530.000	760.000
2013	14.453.000	2.521.000	780.000
2014	14.505.000	2.384.000	270.000

Kaynak: TÜİK

Ülkemiz kayısı üretiminde yıllar itibarıyla dalgalanmalar görülmektedir. Üretimde meydana gelen dalgalanmanın en önemli nedeni ise ilkbahar geç donları olup, üretimde zaman zaman ciddi düşüşlere yol açmaktadır.

Tablo 205. Ülkemizde Kuru Kayısı Üretimi

Yıllar	Üretim (Ton)
2005	127.897
2006	62.591
2007	79.435
2008	103.475
2009	101.010
2010	59.360
2011	142.200
2012	187.218
2013	115.945
2014	8.210

Kaynak: Malatya Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü

Özellikle üretimin yoğun olarak yapıldığı Malatya ilimizde bu durum bariz bir şekilde kendini göstermektedir. İklimsel faktörlere bağlı olarak don olayının çok etkili olduğu dönemlerde kayısı rekoltesinde ciddi düşüşler yaşanırken, hava koşullarının iyi olduğu dönemlerde de rekoltede artışlar meydana gelebilmektedir.

Nitekim, kayısı üretimi 2000 yılında 530 bin ton, 2005 yılında 860 bin ton, 2010 yılında ise 450 bin ton olmuştur. 2014 yılı Mart ayı sonunda yaşanan don afeti nedeniyle kayısı üretiminin yarısını karşılayan Malatya ilimizde yüzde 95' in üzerinde zarar meydana gelmiş üretim 270 bin tona düşmüştür. Üretimdeki bu azalmaya bağlı olarak kuru kayısı üretiminde de büyük düşüş yaşanmış, kuru kayısı rekoltesi 8 bin 210 ton olmuştur.

6.1.7.2.2.1. Üretimi Etkileyen Faktörler

Kayısı erken çiçek açan meyve türleri arasında yer alması nedeniyle ilkbahar geç donlarından önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu bakımdan üretime başlarken yani bahçe tesis ederken planlamanın çok iyi yapılması gerekmektedir. Don tehlikesinin bulunduğu rutubetli taban araziler ve soğuk havanın biriktiği vadi içlerinde kayısı bahçesi tesis etmemeye gayret gösterilmelidir. Üretimin yoğun olarak yapıldığı yerlerde don kuşakları belirlenmeli, buralara plantasyon kurulmamalıdır.

Bunun yanında üretim planlaması yapılarak, kayısının uygun yerlerde yetiştirilmesi sağlanmalı, bölgenin ekonomik konumuna, ekolojisine göre çeşitler belirlenmelidir. Hangi bölgelerde sofralık, hangi bölgelerde kurutmalık veya sanayiye uygun çeşitlerin yetiştirileceği tespit edilmelidir.

Bahçe tesis ederken kaliteli, adına doğru üretilmiş sertifikalı fidanların dikimde kullanılması konusuna gereken önem verilmelidir. Ülkemizde fidan üretimi daha çok özel sektör tarafından yapılmakta olup, bununla birlikte kamu kuruluşları tarafından da üretim yapılmaktadır. Ülkemizde kaliteli, ismine doğru üretilmiş sertifikalı fidan üretim konusuna gereken önem verilmelidir. Araştırma enstitüleri ile ziraat fakültelerinin ortaklaşa yürüteceği çalışmalar neticesinde geliştirilen hastalık ve zararlılara dayanıklı, iklim ve toprak koşullarına en iyi uyum sağlayan çeşitler üreticilere tanıtılarak, üreticilerimizin temin etmesi sağlanmalıdır. Çünkü kayısı yetiştiriciliğinde, doğru yerde, doğru üretim materyali ile üretime başlanmasının yanında, kültürel uygulamalarında doğru bir şekilde yapılması büyük önem taşımaktadır. Kayısı ağacı öteki, meyve türlerine göre çok fazla su istemese de sulama topraktaki nem kontrollerine göre yapılmalıdır. Sulamanın yanında gübreleme de yine toprak ve yaprak analizlerine göre yapılmalıdır. Aksi takdirde bilinçsiz ve yanlış yapılan gübreleme sonucunda toprağın fiziksel ve kimyasal yapısı bozulduğu gibi aşırı gübreleme ile kuvvetli büyüme gösteren kayısılarda vejetatif gelişimi fazla olacak, pişkinleşemeyen fidanlarda don riski artacaktır. Diğer taraftan hastalık ve zararlıları ile mücadelede kültürel ve kimyasal programlar titizlikle zamanında yerine getirilmelidir. Gereksiz kimyasalların kullanımından kaçınılmalıdır.

Kaynakların verimli kullanımı, sağlıklı ve güvenilir bir üretimin gerçekleştirilmesi bakımından gerekli eğitim ve yayım faaliyetleri yapılmalıdır.

6.1.7.2.2.2. Kayısı ve Sigorta

Üretimde meydana gelen dalgalanmaların en önemli nedeni ilkbahar geç donlarıdır. Kayısı da erken çiçek açan meyve türü olması nedeniyle ilkbahar geç donlarından etkilenmekte, en fazla zarar gören kesim ise yine üreticilerimiz olmaktadır.

Üreticilerimizin don zararının şiddetinin azaltılabilmesi için özel sobaların kullanılması, rüzgar pervaneleri kullanılarak bahçe havasının karıştırılması, ağaçların üzerine mikrosprinkler uygulaması veya yağmurlama sulama ile tepeden ağaçların ıslatılması, su püskürtülmesi (yaprağını döken ağaçlara), bahçenin değişik yerlerinde sap-saman vesaire yakılması gibi teknikler kullanılabilmektedir. Ancak, bu tekniklerden bazılarının yüksek maliyete sahip olması, bazılarının da uygulama güçlüğü nedeniyle çiftçilerimiz tarafından yoğun olarak kullanılamamaktadır.

Bu durumda üreticilerimizin uğradığı kaybın bir nebze olsun telafi edilebilmesi bakımından tarım sigortası büyük önem taşımaktadır. Üreticilerimizin tabi afetler nedeniyle meydana gelen kayıplarının telafi edilebilmesi bakımından Tarım Sigortaları Kanunu 21 Haziran 2005 tarih, 25852 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun kapsamında sigorta yaptıran çiftçiler devlet tarafından desteklenmekte, devlet destekli tarım sigortası yaptıran üreticiler, belirtilen risklerden zarar görmesi halinde zararları karşılanmaktadır. Kayısı üreticilerimiz için sigorta konusunda yaşanan en önemli gelişme çiçeklenme döneminin kapsama alınması olmuştur. Çiçeklenme döneminin sigor-

ta kapsamına alınması ile prim oranları artmıştır. Bu durum dikkate alınarak yayımlanan 2011/1244 sayılı BKK kapsamında verilen yüzde 50 prim desteğine ilave olarak sadece don riski primine 1/3 oranında ek prim desteği verilmiştir.

Söz konusu gelişmeler olumlu olarak değerlendirilmekle birlikte, ödenen sigorta bedellerinin üreticilere yüksek gelmesi, muafiyet oranlarının yüksek olması, müşterek sigorta oranlarının yüksekliği nedeniyle çiftçinin alacağı tazminatın düşmesi ve buna bağlı olarak üreticinin uğradığı zararın karşılanma oranının düşük kalması gibi nedenler tarım sigortası yaptıran üretici sayısını olumsuz etkilemektedir. Kayısının başkenti olan Malatya'da don teminatı için alınan alan poliçe sayısı 2011 yılında 9 bin 994 iken bu rakam 2013 yılında 3 bin 126'ya düşmüştür. Tarım sigortasına olan talebin düşmesi, tarım sigortalarının sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından bir risk teşkil etmekle birlikte, üreticilerimizin uğradığı maddi kaybın daha fazla olmasına yol açmaktadır.

Üreticilerimizin kayıplarının karşılanmasının yanı sıra, tarımsal üretimde sürekliliğin sağlanması açısından tarım sigortasının düzenli olarak her yıl yaptırılması büyük önem taşımaktadır. Tarım sigortalarından beklenen faydanın sağlanabilmesi ve üreticilerimizin tarım sigortası talebinin artması için prim miktarları ve muafiyet oranları düşürülmelidir. Üreticilerimizin düzenli olarak her yıl tarım sigortası yaptırması sağlanmalı, sigortanın önemi konusunda da bilinçlendirilmelidir. Dondan korunma yöntemleri konusunda uygulamalı eğitimler verilerek çiftçilerin bilinçlendirilmesi sağlanmalı, üreticilerimizin dondan korunmada modern tarım tekniklerini kullanabilmelerinin sağlanması ve teşviki bakımından Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı kapsamında yer alan tarımsal üretime yönelik sabit yatırımlar içerisine rüzgar pervaneleri de dahil edilmelidir.

6.1.7.2.2.3. Kayısıda Kükürtleme

Kayısı kurutma işlemi doğal olarak ya da kükürtleme ile yapılmaktadır. Kükürtleme yapmadan doğal olarak kurulan kayısılar gün kurusu olarak adlandırılmaktadır. Kurutma süresini kısaltmak, ürünün altın sarısı olan tabii rengini korumak, muhafaza süresini artırmak, fermantasyon ve böceklenmeyi önlemek amacıyla kükürtleme işlemi daha çok tercih edilmekte ve yapılmaktadır. Nitekim toplam kuru kayısı üretiminin yüzde 80'inden fazlası kükürtleme yöntemi ile kurutulmaktadır. Gün kurusunda lezzet daha fazla olmasına rağmen dayanıklılık çok az ve renk daha kara olmaktadır.

Ülkemiz ve Avrupa Birliği'nde kuru kayısı için kabul edilen kükürt dioksit üst limiti 2.000 ppm'dir. Örneğin hedef pazarlar arasında yer alan Çin'de kuru kayısıdaki kükürt dioksit limiti 100 ppm olup, bu ülkeye olan kuru kayısı ihracatımız natürel kuru kayısı ile sınırlı kaldığından oldukça düşük düzeydedir (EİB, 2014). Kuru kayısıdaki kükürt miktarı, kükürt dioksit cinsinden, AB'de 2000 ppm iken, ABD'de 2500 ppm'dir (FKA, 2010). Görüldüğü üzere ülkeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Kükürtlemede en önemli sorun nem ve kükürt oranının ayarlanmasında yaşanmaktadır. Yanlış ve fazla kükürtlemenin yanı sıra, ülkelerin kükürt limitlerinin farklı olmasından dolayı ihracatta zaman zaman sorunlar çıkabilmektedir. Avrupa Birliği ülkemizden ithal ettiği kuru kayısı için yaptığı resmi kontrollerin sıklık oranını 1 Temmuz 2014 tarihinden itibaren yüzde 10'a yükseltmiştir. Bu durumda ihracatta bir sorun yaşanmaması bakımından kükürt kullanımı konusunda daha hassas davranılması gerekmektedir.

Kükürt kullanımı konusunda üretici bilinçlendirilmeli, bu amaçla gerekli eğitim faaliyetleri yapılmalıdır. İhracatta sorun yaşanmaması ve ihracat imkanlarının artırılması bakımından alıcı ülke talepleri doğrultusunda kuru kayısı üretimi yapılması sağlanmalıdır.

6.1.7.2.3. Pazarlama

6.1.7.2.3.1. Pazarlama Yapısı

Ülkemizde üretilen kayısı hem taze hem de kurutulmuş olarak pazarlanmaktadır. Taze kayısının pazarlaması, 26 Mart 2010 tarih, 27533 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5957 sayılı "Sebze ve Meyveler İle Yeterli Arz Ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun" hükümlerine göre yapılmaktadır. Kuru kayısı pazarlamasında ise üreticiden çıkan ürün, tüccarlar, ihracatçılar aracılığıyla alıcılara ulaşmaktadır.

6.1.7.2.3.2. Dış Ticaret

Dünya kuru kayısı ihracatının yaklaşık yüzde 80'i ise ülkemiz tarafından yapılmaktadır. Dünya kuru kayısı ihracatında Ülkemizin ardından sırasıyla Özbekistan, Afganistan ve İran öne çıkarken, taze kayısı ticaretinde ilk sırada Fransa yer almaktadır. Taze kayısı ihracatında, Fransa'yı İspanya ve Türkiye izlemektedir.

Ülkemizde üretimde meydana gelen dalgalanmalar ihracatımıza da yansımaktadır. Yıllara göre değişmekle birlikte son 5 yıllık verilere göre ortalama kuru kayısı ihracat miktarımız 94 bin 950 ton, ihracat gelirimiz ise 333,5 milyon dolar olmuştur. Yine 5 yıllık verilere göre ortalama taze kayısı ihracat miktarımız 56 bin 202 ton, ihracat gelirimiz ise 33,4 milyon dolar olmuştur.

Ülkemizin kuru kayısı ihracatında ABD, Rusya, Almanya, Fransa, İngiltere en önemli alıcılarımız olarak karşımıza çıkarken, taze kayısı ihracatımızda ise en önemli alıcılarımız Rusya, Irak, Almanya Bulgaristan, Suudi Arabistan'dır.

Tablo 206. Türkiye Taze ve Kuru Kayısı İhracatı

Yıllar	Kuru Kayısı		Taze Kayısı	
	Miktar (Ton)	Değer ($)	Miktar (Ton)	Değer ($)
2005	95.981	179.650.048	9.844	10.111.458
2006	113.845	194.322.522	13.956	11.704.469
2007	105.031	236.020.954	14.897	14.979.290
2008	98.178	313.496.362	22.120	31.986.590
2009	101.244	278.879.978	18.428	20.586.336
2010	92.687	350.597.345	25.817	26.647.508
2011	90.321	360.906.561	28.489	28.936.413
2012	101.550	296.503.953	56.202	41.613.080
2013	112.429	314.133.650	41.543	42.390.717
2014	77.964	345.296.356	26.692	27.419.988

Kaynak: TÜİK

Dünyada 264 bin 48 ton taze kayısı ihracatı yapılırken ülkemizin büyük bir potansiyeli olmasına karşın dünya taze kayısı ihracatından yaklaşık yüzde 10,8 pay almaktadır. Geçmiş yıllara oranla taze kayısı ihracatımız artsa da, dünya taze kayısı ihracatı dikkate alındığında yeterli değildir.

Dünya pazarlarında turfanda kayısı, önemli bir yere sahip olup yüksek gelir getirmektedir. Turfanda kayısı yetiştiriciliği için Akdeniz Bölgemiz önemli avantajlara sahiptir. Ancak bu avantaj gereği gibi değerlendirilememektedir. Bu nedenle turfanda kayısı yetiştiriciliği ile birlikte sofralık kayısı yetiştiriciliğine gereken önem verilerek ihracat imkanları daha da artırılmalıdır.

6.1.7.2.3.3. Pazarlama Sorunları

Kayısıda önemli bir üretici ülke olmamıza karşın pazarlamada karşılaşılan sorunlar gerek üreticilerimizin gerekse ülkemizin bu üründen hak ettiği geliri elde etmesini engellemektedir. Özelikle sınır ticareti yoluyla ülkemize giren kuru kayısı piyasada haksız bir rekabet yaratmakta, ayrıca İran'dan gelen kalitesiz kuru kayısı ihracatta Türk kayısı imajını olumsuz etkilemekte ve bu faktörler kayısı fiyatlarının düşmesine neden olmaktadır. Bu nedenle gerek sınır ticareti yolu ile gerekse kaçak yollarla ülkemize kuru kayısı girişi önlenmelidir.

Diğer taraftan ihracat yapan firmaların sayısının çok olması ile ihracatçılar arasındaki rekabet artmakta, böylelikle ihraç fiyatları düşmekte, beklenen döviz girdisi sağlanamamaktadır. Buna bağlı olarak üreticinin elde edeceği gelire de mani olunmaktadır.

Kayısıların dış etkilerden korunması, koruyucu madde olarak kullanılan kükürdün zamanla uçmasını önlemek amacıyla ambalajlanmaktadır. Kuru kayısı ihracatında ambalajlama tekniği ve ambalajlama şekli önemli bir unsurdur. Günümüzde ürünün kalitesi kadar ambalajlama tekniği ve albenisi de aranan özellikler arasında yer almaktadır (ÇATI, YILDIZ, 2007). Türkiye, kuru kayısı ihracatının genellikle dökme olarak adlandırılan 6-12,5 kg'lık kutularla yapılmakta ve alıcı ülkeler tarafından küçük paketler haline getirerek tekrar pazarlamaktadır. Bu durum Türkiye için büyük katma değer kaybına yol açmaktadır. İhracatın ve ihracattan elde edilen gelirin artırılması bakımından ambalajlamaya gereken önem verilmeli, farklı pazarlara göre değişen tüketici tercihleri belirlenerek, dış pazar istekleri yönünde bir üretim yapılmalı, bu amaçla üreticiye eğitim desteği sağlanmalıdır.

Kuru kayısı pazarlamasında ve ihracatında karşılaşılan sorunlardan biride aşırı kükürtleme nedeniyle kayısıdaki kükürt oranının yüksek çıkmasıdır. Kayısıda kükürt miktarına göre alım yapılmamaktadır. Bununla beraber üreticilerin ürününü satamama endişesi nedeniyle daha uzun süre ürününü depolayabilmek için kullanılan kükürt miktarı fazla olabilmekte bu da ihracatta sorunlara yol açmaktadır. İhracatta sorunların yaşanmaması bakımından kükürt kullanımı konusunda üretici bilinçlendirilmeli, bu amaçla gerekli eğitim faaliyetleri yapılmalıdır.

Taze kayısı ihracatında ürünün niteliğinin muhafaza edilmesi, ürünün yurt içi ve dışı tüketici gruplarına ulaştırılabilmesi için ön soğutma, frigofrik (soğuk zincir) taşımacılığın geliştirilmesi, hava yollarının tercih edilmesi sağlanmalıdır.

Taze kayısı ihracatının artırılması için gerekli tedbirler alınmalıdır. Taze kayısı ihracatının artması kuru kayısı fiyatlarını da artıracağından üretici gelirlerinin de artmasını sağlayacaktır.

Kayısının piyasadaki yerinin korunması için hem kalite standartlarının yerine getirilmesi hem de ürün çeşitlendirilmesi ve organik tarım ürünlerine olan talebin giderek arttığı günümüz koşullarında alternatif üretim şekillerine gidilmelidir.

Nitekim dünya ticaretinde gıda güvenliği ve kalitesi gibi unsurların önemi gün geçtikçe artmakta hatta ticaret yapabilmenin ön koşulu haline gelmektedir. Ülkemizin sahip olduğu potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi ve ihracat imkanlarının artırılabilmesi bakımından İyi Tarımsal Uygulamalar (GLOBALGAP), HACCP gibi gıda güvenliğini sağlamaya yönelik araçlar ile ISO 9000 gibi hem gıda güvenliği hem de kalite yönetim sistemleri yaygınlaştırılmalı, bu standartlar kapsamında üretim yapılması teşvik edilmelidir. Bu tür gıda güveliği ve kalitesine yönelik sistemlerin uygulanması, ülkemiz için dış pazarlarda rekabet üstünlüğü yaratacağı gibi dünya pazarından pay alma imkanını da artıracaktır.

6.1.7.2.4. Destekleme ve Fiyat

6.1.7.2.4.1. Destekleme

Tarımda verilen gübre, mazot, toprak analizi gibi destekler kayısı üreticilerine de verilmektedir. 2014 yılı itibarıyla 6 TL/da gübre desteği, 4,6 TL/da mazot desteği, 2,5 TL/da toprak analizi desteği verilmiştir. Destekleme kalemlerinden biri de 2005 yılından itibaren verilen sertifikalı fidan desteğidir. 2014 yılı itibarıyla destekleme tutarlarına baktığımızda, bodur ve yarı bodur meyve fidanları ile standart çeşitlerle bahçe tesisinde 150 TL/da, sertifikalı çeşitlerle bahçe tesisinde bodur çeşitler için 350TL/da, yarı bodur çeşitler için 300 TL/da; diğer meyve fidanlarından standart çeşitlerle bahçe tesisinde 100 TL/da, sertifikalı çeşitlerle bahçe tesisinde 230 TL/da verilmiştir. Bahçe tesisinde virüsten ari fidanların kullanılması halinde standart çeşitler için 50 TL/da, sertifikalı çeşitler için 100 TL/da olarak belirlenmiştir.

6.1.7.2.4.2. Fiyat

Bilindiği gibi kayısı yetiştiriciliğinde ilkbahar geç donları üretimi etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Üretimde meydana gelen dalgalanmalar fiyatları direkt olarak etkilemektedir. Üretim ve ihraç miktarına bağlı olarak fiyatlar değişebilmektedir. Fiyat dalgalanmalarından en fazla etkilenen kesim üreticilerimiz olmaktadır. Kayısı Birliğin kapanması ile birlikte fiyatlar serbest piyasa şartlarına göre oluşmaktadır. Ürünün yoğun olarak piyasaya sürüldüğü dönemlerde fiyat düşerken, üreticinin elinde ürün kalmadığında piyasa fiyatları yükselmektedir. Kuru kayısıda fiyat düşüşünün önlenmesi, gerek üreticilerimizin gerekse ülke ekonomisinin gelir kaybına uğramaması bakımından gerekli tedbirler acilen alınmalıdır. Ürünün bir kısmının taze olarak pazarlanması sağlanmalı, bu amaçla taze kayısı ihracatına destek verilerek kuru kayısıda fiyat düşüşleri önlenmelidir.

6.1.7.2.5. Sonuç ve Öneriler

Dünya kuru kayısı üretimi üretiminin yüzde 70'i ve kuru kayısı ihracatının ise yüzde 80'i Ülkemiz tarafından yapılmaktadır. Kuru kayısı ihracatından elde edilen ortalama 333,5 milyon dolarlık gelir ile ülkemize sağladığı döviz girdisi bakımından stratejik öneme sahip olup, üstün besleyici özellikleri nedeniyle de tartışılmaz bir ürünümüzdür. Bu ürünümüzden gereği gibi istifade edilebilmesi bakımından;

• Kayısı kurutma işlemi doğal olarak ya da kükürtleme ile yapılmaktadır. Kurutma süresini kısaltmak, ürünün altın sarısı olan tabii rengini korumak, muhafaza süresini artırmak, fermantasyon ve böceklenmeyi önlemek amacıyla kükürtleme işlemi daha çok tercih edilmekte ve yapılmaktadır. Nitekim toplam kuru kayısı üretiminin yüzde 80'inden fazlası kükürtleme yöntemi ile kurutulmaktadır. Kükürtlemede en önemli sorun, nem ve kükürt oranının ayarlanamamasıdır. Yanlış ve fazla kükürtlemeden dolayı ihracatta zaman zaman sorunlar

çıkabilmektedir. Kükürt kullanımı konusunda üretici bilinçlendirilmeli, bu amaçla gerekli eğitim faaliyetleri yapılmalıdır. İhracatta sorun yaşanmaması ve ihracat imkanlarının artırılması bakımından alıcı ülke talepleri doğrultusunda kuru kayısı üretimi yapılması sağlanmalıdır.

• Türkiye'den kuru kayısı ihracatı genellikle dökme olarak adlandırılan 6-12,5 kg'lık kutularla yapılmakta ve alıcı ülkeler tarafından küçük paketler haline getirerek tekrar pazarlamaktadır. Bu durum Türkiye için büyük katma değer kaybına yol açmaktadır. İhracatın ve ihracattan elde edilen gelirin artırılması bakımından ambalajlamaya gereken önem verilmeli, farklı pazarlara göre değişen tüketici tercihleri belirlenerek, dış pazar istekleri yönünde bir üretim yapılmalı, bu amaçla üreticiye eğitim desteği sağlanmalıdır. Depolama koşulları iyileştirilmelidir.

• Markalaşma konusunda büyük bir eksiklik söz konusudur. Bugün kuru kayısı denince akla bir marka gelmemektedir. Markalaşmaya gereken önem verilmelidir.

• Turfanda kayısı yetiştiriciliği için Akdeniz Bölgemiz önemli avantajlara sahiptir. Ancak bu avantajı gereği gibi değerlendirememektedir. Bu nedenle turfanda kayısı yetiştiriciliği ile birlikte sofralık kayısı yetiştiriciliğine gereken önem verilerek ihracat imkanları artırılmalıdır.

• İlkbahar geç donları kayısı üretimini olumsuz etkileyen faktörlerden biri olup, üretimde önemli kayıplara yol açmaktadır. Dondan korunma yöntemleri konusunda uygulamalı eğitimler verilerek çiftçilerin bilinçlendirilmesi sağlanmalı, üreticilerimizin dondan korunmada modern tarım tekniklerini kullanabilmelerinin sağlanması ve teşviki bakımından Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında yer alan tarımsal üretime yönelik sabit yatırımlar içerisine rüzgar pervaneleri de dahil edilmelidir.

• Tarım Sigortalarından beklenen faydanın sağlanması bakımından sigortanın önemi konusunda üretici bilgilendirilmelidir.

• Üretim planlaması yapılarak, kayısının uygun yerlerde yetiştirilmesi sağlanmalıdır. Bölgenin ekonomik konumuna, ekolojisine göre çeşitler belirlenmelidir. Hangi bölgelerde sofralık, hangi bölgelerde kurutmalık veya sanayiye uygun çeşitlerin yetiştirileceği tespit edilmelidir.

• Araştırma enstitüleri ile ziraat fakültelerinin ortaklaşa yürüteceği çalışmalar neticesinde geliştirilen hastalık ve zararlılara dayanıklı, iklim ve toprak koşullarına en iyi uyum sağlayan, geç çiçeklenen çeşitler üreticilere tanıtılarak, üreticilerimizin temin etmesi sağlanmalıdır.

• Üretiminde maliyeti etkileyen en önemli unsur elektriktir. Birim fiyatın düşürülmesi bakımından elektrikte uygulanmakta olan yüzde 18 KDV tarımda kullanılan elektrikte yüzde 1'e indirilmeli, yüzde 2 TRT payı kaldırılmalı, tarımda kullanılan elektrik, daha önceki yıllarda olduğu gibi mutlaka desteklenmelidir.

• Elektrikte yaşanan bir diğer sorun ise özelleştirmedir. 6552 sayılı Kanun ile elektrik borçları yapılandırılmıştır. Ancak, özelleştirilen elektrik dağıtım şirketlerine ait borçlar yapılandırılmamıştır. Üreticilerimizin özelleştirilen elektrik dağıtım şirketlerine olan elektrik borçları da yapılandırılmalıdır.

• Ülke genelinde Araştırma-Geliştirme çalışmalarına gerekli destek verilmemektedir. GSMH' dan AR-GE çalışmalarına ayrılan payın düşük oluşu sektörde faaliyet gösteren kuruluşların altyapı eksikliklerine neden olmaktadır. Bununla birlikte ülkemizin yeni pazarlar bulması, üretimde çeşitliliğin sağlanması, kayısıların yetiştirilmesinden pazarlanıp tüketiciye ulaşana kadar olan süreçte çok yönlü "Ar-Ge" çalışmalarının gerçekleştirilip desteklenmesi gereklidir.

• Araştırma-yayım-üretici koordinasyonu daha etkin bir hale getirilmeli araştırma sonuçlarının ziraat odalarımız kanalı ile üreticilerimize aktarılması sağlanmalıdır.

• Kayısının piyasadaki yerinin korunması, kalite standartlarının yerine getirilmesi, ürün çeşitlendirilmesi bakımından organik tarım ürünlerine olan talebin giderek arttığı günümüz koşullarında alternatif üretim şekillerine gidilmelidir.

• Dünya ticaretinde gıda güvenliği ve kalitesi gibi unsurların önemi gün geçtikçe artmakta hatta ticaret yapabilmenin ön koşulu haline gelmektedir. Ülkemizin sahip olduğu potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi ve ülkemizin dış pazarlarda rekabet üstünlüğü sağlayarak, dünya pazarından aldığı payı yükseltmesi dolayısıyla ihracat imkanlarının artırılabilmesi bakımından izlenebilirlik, gıda güvenliği ve kalitesini sağlamaya yönelik sistemler devreye sokulmalı, bu kapsamda üretim yapılması teşvik edilmelidir.

• İç tüketim yetersizdir. Ülke insanımızın yeterli ve dengeli beslenmesi, piyasa dengelerinin sağlanması bakımından gerekli tanıtım faaliyetleri yapılarak gerek kuru, gerekse taze kayısı iç tüketim miktarı artırılmalıdır. Ürün çeşitlemesine gidilerek, gıda sanayicilerimizin bu ürüne ilgi göstermesi ve bu ürüne yatırım yapması sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

1.8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bitkisel Üretim ÖİK Komisyonu, Meyvecilik Alt Komisyonu Raporu, DPT, 2000.
ÇATI, YILDIZ, 2007.,ÇATI, K., YILDIZ, S., "Türkiye'de Kuru Kayısı Üretim ve Pazarlama Problemleri ve Çözüm Önerileri", İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:21, Sayı: 1, 21 Ocak 2007.
2.EİB, 2014., Ege Kuru Meyve ve Mamulleri İhracatçıları Birliği, 2013/14 Sezonu Çalışma Raporu ve Faaliyet Planı, İzmir, Nisan 2014.
3.Ekonomi Bakanlığı, Kuru Kayısı Sektör Raporu, www.ekonomi.gov.tr
4.FKA, 2010, ÜNAL, M. R., "Kayısı Araştırma Raporu", T.C. Fırat Kalkınma Ajansı, Malatya, Eylül, 2010.
5.GÜLCAN, R.,MISIRLI, A., ERYÜCE, N., SAĞLAM, H., DEMİR,T., "Kayısı Yetiştiriciliği", TÜBİTAK, Türkiye Tarımsal Araştırma Projesi Yayınları, İzmir, 2001.
6.GÜNDÜZ, M., "DTÖ Anlaşmaları Çerçevesinde Dünya Ticaretini Yönlendiren Gelişmeler ve Türk Gıda Sanayi", T.C. Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2003.
7.İstanbul Kuru meyve ve Mamulleri İhracatçıları Birliği, 01.07.104/496 tarihli sirküler.
8.KARAHOCAGİL, P., "Kuru Kayısı", Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Sayı 3, Haziran 2003.
9.KOÇAL, H., "Türkiye'de Kayısı Tarımı", Eğridir Bahçe Online Tarımsal Bilgi-Magazin Dergisi, Eğridir Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, Sayı 7, Şubat 2004.
10.Malatya İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Brifing Dosyası, Mayıs 2014.
11.Malatya Tarım Master Planı, Malatya Tarım İl Müdürlüğü, Mart 2003.
12.Özbek, S., "Özel Meyvecilik", Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları. No 128, Adana, 1978.
13.Türkiye İstatistik Kurumu, www.tüik.gov.tr
14.www.tarim.gov.tr
15.www.aostat.fao.org
16.www.malatyatb.tobb.org.tr
17.www.malatya.tarim.gov.tr
18.www.fka.org.tr

6.1.7.3. Zeytin ve Zeytinyağı

Oleacea familyası, Olea cinsinin bir türü olan zeytinin (*Olea europaea* L.) anavatanı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni de içine alan Yukarı Mezopotamya ve Güney Ön Asya'dır. Zeytinin dünyaya yayılışı üç yoldan olmuştur. Birincisi Mısır üzerinden Tunus ve Fas, ikincisi Anadolu boyunca Ege adaları, Yunanistan, İtalya ve İspanya, üçüncüsü ise İran üzerinden Pakistan ve Çin'dir. İlk kültüre alınışı ve ıslahı ise Sâmiler tarafından olmuştur. Arkeolojik çalışmalar, zeytin yetiştiriciliğinin M.Ö 4.000'li yıllara kadar dayandığını göstermektedirler. İlk Grek ve Roma yazıtlarında zeytinin barış ve birlikteliğin ebedi simgesi olduğuna değinilmiştir. Kuran, İncil ve Tevrat'taki sayısız bölümde zeytine yer verilmiştir. Tarihi gelişimi içinde birçok efsaneye kaynak olan zeytin, eski uygarlıkların yazıtları ve kutsal kitaplarda yer almıştır (ZMO, Teknik Kongre, 2010).

Kökleri tarihe dayanan ve kutsal kitaplarda yerini bulan zeytinin sıkılması ile elde edilen zeytinyağı içerdiği antioksidanlar, karotenoidler, fenolik bileşikler ve vitaminler bakımından beslenme ve sağlık üzerindeki önemi büyüktür. Zeytinyağının bu özelliği, temel içeriği olan tekli doymamış yağ asidi olan oleik asitle ilişkilendirilmektedir. Zeytinyağı, içerdiği bileşikler nedeniyle hücre zarı akışkanlığı, lipid peroksidasyonu, yaşlanmaya neden olan serbest radikalleri bağlayıcı özelliği ile oksidasyonu engelleyerek kötü kolesterolü azalttığı ve iyi kolesterolü artırdığı bilimsel çalışmalarla da kanıtlanmıştır. Ayrıca, doymamış yağ asitlerinin özellikle meme, kalın bağırsak ve prostat kanserlerinde görülen azalmayla ilişkili olduğu da yapılan çalışmalarda belirtilmektedir.

Günümüzde, beslenme biçimi ve kötü huylu tümörlerin gelişimi arasında bir ilişki bulunduğu bilinen bir gerçektedir. Nitekim, İspanya, Yunanistan ve İtalya gibi temel yağ kaynağı olarak zeytinyağının kullanıldığı ülkelerde, kuzey Avrupa ülkelerine oranla kanser sıklığı daha düşük oranlardadır.

Yağlardan alınan enerjinin günlük kalori ihtiyacının yüzde 30'unu aşmaması ve bunun da yüzde 60-70'inin zeytinyağından sağlanacak şekilde beslenilmesi önerilmektedir (TMMOB, KMO, 2006).

Ölmez bir ağaç olarak adlandırılan zeytin, ülkemizde geniş bir sahayı kaplamaktadır. Ülkemizde yaklaşık 24 milyon hektarlık tarım alanının yüzde 3,4'ü zeytinliklerden oluşmaktadır. Yağlık ve sofralık olarak yararlanılan zeytin, hem yüksek besin değerine sahip olması hem de iç ve dış ticaretimize konu olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır.

6.1.7.3.1. Dünya Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi

Dünya'da zeytin yetiştiriciliği yapılan alanın yaklaşık yüzde 98' i Ülkemizin de içinde bulunduğu Akdeniz havzasındaki ülkelerde yapılmaktadır. Dünyada yaklaşık, 103 milyon dekar alanda 20 milyon ton dane zeytin üretilmektedir. 2013 yılı FAO verilerine göre zeytin üretiminde öne çıkan ülkeler ise sırasıyla İspanya (yüzde 38,6), İtalya (yüzde 14,4), Yunanistan (yüzde 9,8), Türkiye (yüzde 8,2), Fas (yüzde 5,8), Tunus (yüzde 5,4), Suriye'dir (yüzde 4,1).

Tablo 207. Dünyada Zeytin Üretilen Alan, Üretim ve Verim

Yıllar	Üretim Alanı(Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)
2005	92.302.010	15.970.461	173
2010	98.453.980	19.627.471	199
2011	100.895.050	20.415.393	202
2012	103.371.670	16.882.025	163
2013	103.092.747	20.396.700	198

Kaynak: FAO

Dünya zeytin üretiminde öne çıkan ülkeler aynı zamanda önemli zeytinyağı üreticisi ülkelerdir. Yıllar itibarıyla ortalama dünya zeytinyağı üretimi 2,9 milyon tondur.

Tablo 208. Dünya Zeytinyağı Üretimi (1000 Ton)

Ülkeler	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14*	2014/15**
AB	2224,6	2209,1	2395,2	1461,7	2476,6	1532,2
Tunus	150	120	182,2	220	70	260
Suriye	150	180	198	175	165	50
Fas	140	130	120	100	120	110
Cezayir	26,5	67	39,5	66	44	44
Türkiye	147	160	191	195	190	190
Diğer	56,5	81	74,5	62	71	73
Toplam	**2973,5**	**3075,0**	**3321,0**	**2401,5**	**3270,5**	**2393,0**

Kaynak: IOOC, *: Tahmin, **: Öngörü

Tablo 209. AB Zeytinyağı Üretimi (1000 Ton)

AB Ülkeler	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14*	2014/15**
GKRY	4,2	6,5	6,5	5,6	5,6	5,6
İspanya	1401,5	1391,9	1615,0	618,2	1775,8	825,7
Fransa	5,7	6,1	3,2	5,1	4,9	5,0
Yunanistan	320,0	301,0	294,6	357,9	131,9	300,0
İtalya	430,0	440,0	399,2	415,5	461,2	302,5
Portekiz	62,5	62,9	76,2	59,2	91,6	90,0
Slovenya	0,7	0,7	0,5	0,2	0,6	0,2
AB Toplam	**2224,6**	**2209,1**	**2395,2**	**1461,7**	**2476,6**	**1532,2**

Kaynak: IOOC, *: Tahmin, **: Öngörü

6.1.7.3.2. Türkiye Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi

Ülkemiz bulunduğu coğrafi konum ve sahip olduğu Akdeniz iklimi özellikleri nedeniyle İspanya, İtalya, Tunus ve Yunanistan gibi diğer Akdeniz ülkeleriyle birlikte dünyanın önde gelen zeytin ve zeytinyağı üreticilerindendir.

Bugün ülkemizde Ege, Marmara, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde zeytin yetiştirilmekle birlikte üretimin önemli bir bölümü Ege Bölgesi'nde yapılmaktadır. İzmir, Aydın, Muğla, Manisa, Balıkesir, Hatay, Mersin, Çanakkale, Bursa önde gelen illerimizdir. Bursa ilimizde üretilen zeytinin tamamı sofralıktır. İçel ve Manisa İlerimizde de sofralık zeytin üretimi ağırlıktadır. Aydın, İzmir, Muğla, Balıkesir, Çanakkale ve Hatay illerimizde gerçekleştirilen zeytin üretiminin yüzde 75' inden fazlası yağlıktır.

Tablo 210. Ülkemizin Zeytin Ağaç Sayısı ve Üretimi

Yıllar	Ağaç Sayısı (1000 Adet)		Toplam Zeytin Üretimi (Ton)	Sofralık Zeytin Üretimi (Ton)	Dağılım (yüzde)	Yağlık Zeytin Üretimi (Ton)	Dağılım (yüzde)
	Meyve Veren	Meyve Vermeyen					
2000	89.200	8.570	1.800.000	490.000	27,2	1.310.000	72,8
2001	90.000	9.000	600.000	235.000	39,2	365.000	60,8
2002	91.700	9.900	1.800.000	450.000	25	1.350.000	75
2003	92.250	10.500	850.000	350.000	41,2	500.000	58,8
2004	94.950	12.150	1.600.000	400.000	25	1.200.00	75
2005	96.625	16.555	1.200.000	400.000	33,3	800.000	66,7
2006	97.773	31.492	1.766.749	555.749	27,3	1.211.000	72,7
2007	104.219	40.110	1.075.854	455.385	36,4	620.469	63,6
2008	106.139	45.491	1.464.248	512.103	25,0	952.145	75,0
2009	109.127	44.596	1.290.654	460.013	40,0	830.641	60,0
2010	111.398	45.758	1.415.000	375.000	26,5	1.040.000	73,5
2011	117.941	37.486	1.750.000	550.000	31,4	1.200.000	68,6
2012	120.820	37.084	1.820.000	480.000	26,4	1.340.000	73,6
2013	129.161	37.869	1.676.000	390.000	23,3	1.286.000	76,7
2014	140.712	28.285	1.768.000	438.000	24,8	1.330.000	75,2

Kaynak: TÜİK

TÜİK verilerine göre ülkemizde, yaklaşık 140,7 milyon meyve veren, 28,3 milyon meyve vermeyen olmak üzere toplam 169 milyon zeytin ağacı mevcuttur. 2014 yılı itibarıyla 438 bin tonu sofralık, 1 milyon 330 bin tonu yağlık olmak üzere toplam 1milyon 768 bin ton üretim gerçekleştirilmiştir. Son yıllarda yeni zeytin fidanlarının dikimi ve üreticinin zeytin üretimine özendirilmesiyle birlikte, ağaç sayımızdaki artışa bağlı olarak, üretimde de artış meydana gelmiştir. Toplam zeytin üretiminin yıllar itibarıyla ortalama yüzde 30'unun sofralığa, yüzde 70'inin de yağlığa ayrıldığı görülmektedir.

Zeytin üretim rakamlarına bakıldığında yıllara göre artış ve azalışlar görülmektedir. Bu durum zeytin ağacının periyodiste gösteren bir tür olması nedeniyle bir yıl yüksek bir yıl düşük ürün alınmasından kaynaklanmaktadır. Ülkemiz zeytin yetiştiriciliğinde karşılaşılan sorunların başında, kültürel uygulamalardaki yetersizlik gelmektedir. Diğer meyve türlerine göre sulama, gübreleme çok az yapılmaktadır. Yine zeytin ağaçları her yıl budamaya ihtiyaç gösteren bir tür olmasına karşın, ülkemizde budamanın da yeterli yapıldığını söylemek mümkün değildir. Zeytin sineği yüzünden yüzde 100'e yakın meyve dökümleri meydana gelebilmektedir.

Bunların yanında hasatta mekanizasyona gidilememesi ve sırıkla hasadın yapılması bir yıl sonra ürün verecek olan sürgünlerin zarar görmesine neden olmaktadır. Bütün bu faktörler hem birim alandan alınan verimin düşmesine hem de var yılı ile yok yılı arasındaki farkın iyice artmasına neden olmaktadır.

Ancak son yıllarda yeni oluşturulan zeytinliklerde kültürel uygulamaların (budama, sulama, zirai mücadele, gübreleme, hasat şekli vs) daha itinalı yerine getirilmesi, periyodistenin şiddetini azaltması sonucu, yeni dikilen zeytin fidanlarının meyve vermeye başlaması ile birlikte var yılı ve yok yılı arasındaki fark biraz daha azalmıştır.

Var yılı ve yok yılı arasındaki makasın azaltılabilmesi için özellikle kültürel işlemlerden budama ve sulamaya gereken önem verilmelidir. Bitkinin ihtiyaç duyduğu besin maddelerinin yeteri kadar temin edilebilmesi için gübreleme işlemleri toprak ve yaprak analizlerine göre yapılmalı, bitki sağlığı, gıda kalitesi ve güvenliğinin giderek önem kazandığı günümüzde, sürdürülebilir tarım tekniklerinin kullanımı konusunda gereken hassasiyet gösterilmelidir.

Yer seçiminden fidan seçimine, yetiştiricilikte uygulanan kültürel tedbirlere kadar üretimin her safhasındaki uygulamalara bağlı olarak elde edilen ürün de şekillenmektedir. Yetiştiriciliğe başlarken özellikle fidan seçimi konusunda büyük titizlik gösterilmelidir. Fidanlar, değerlendirme şekli yanında, ekolojik istekleri ve adaptasyon yetenekleri dikkate alınarak temin edilmelidir.

Sertifikalı fidan kullanımının taşıdığı önem dikkate alındığında, araştırma enstitüleri ile ziraat fakültelerinin ortaklaşa yürüteceği çalışmalar sonucunda geliştirilen hastalık ve zararlılara dayanıklı, iklim ve toprak koşullarına en iyi uyum sağlayan çeşitler üreticilere tanıtılmalı ve üreticilerimizin bu fidanları temin etmesi sağlanmalıdır.

Verimli ve kaliteli bir üretimin gerçekleşmesi bakımından gerek üretim gerekse işlemede modernizasyona gidilmeli, üretim doğru yönlendirilmelidir. Tekniğine uygun üretim konusunda gerekli eğitim ve yayım faaliyetleri ile üreticilerimiz bilinçlendirilmelidir.

Üreticilerimizin binbir emekle ürettiği ürünün kalite ve değer kaybına uğramaması bakımından tekniğine uygun üretimin yanı sıra hasat, işleme ve depolama da ayrı bir önem taşımaktadır. Zeytinlerin uygun olmayan koşullarda toplanması, depolanması ve zeytinyağı üretim aşamasında ısıtma, aşırı güç uygulanması gibi etkenler kalitenin düşmesine, asit ve peroksit değerinin yükselmesine neden olmaktadır. Düzgün toplanmamış, ezilmiş, bekletilmiş, geç toplanmış zeytinden elde edilen yağların kullanılabilmeleri için rafine edilmeleri gerekmektedir. Rafinasyon işleminden geçmiş yağların kullanılabilmeleri için bir miktar naturel yağ ile karıştırılmaları gerekmektedir.

Kaliteli naturel zeytinyağının üretiminin artması, elde edilen ürünün en iyi şekilde değerlendirilebilmesi bakımından hasatta gereken titizlik gösterilmeli, ürün bekletilmeden işlenmeli ve uygun koşullarda depolanmalıdır.

Ülkemiz zeytinciliği büyük bir gelişim içerisindendir. Zeytin üretimindeki olumlu gelişmelere paralel olarak son yıllarda zeytin sıkma tesislerinin modernleşmesi, kapasitelerinin artması ve modern rafine zeytinyağı işleme tesislerinin devreye girmesi ile zeytinyağı üretimi ve kalitesinde ilerleme kaydedilse de kalite konusu üzerinde daha fazla durulması gerekmektedir.

6.1.7.3.3. Tüketim

Zeytinyağı, öncelikle hiçbir kimyasal işleme tabi tutulmadan yenilebilen tek bitkisel yağ olup, özelliğinden kaynaklanan doğal ve içeriğinde bulunan birçok vitamin ve koruyucu maddeleri nedeniyle sağlıklı beslenmede çok çok önemlidir. Sağlık üzerindeki olumlu etkilerinin uzmanlar tarafından da dile getirilmesiyle gelir düzeyi yüksek olan ülkelerde zeytinyağı tüketimi giderek artmaktadır.

Ülkemizde de geçmiş yıllara nazaran kişi başına tüketim 1 litre seviyesinden 2 litre seviyesine çıksa da yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Zeytinyağı üreticisi ülkeler arasında en az zeytinyağı yine Türkiye'de tüketilmektedir. Nitekim kişi başına zeytinyağı tüketimi Yunanistan'da 24 litre, İtalya ve İspanya'da 14 litre, Tunus, Portekiz, Lübnan ve Suriye'de 8 litre düzeyindedir (GTHB, 2014).

Dünyada ve ülkemizde insan sağlığına yönelik önemi her geçen gün biraz daha artan zeytinyağının tüketimini artırmak amacıyla yapılan çalışmalar olumlu sonuçlar vermektedir. Buna rağmen bu ürünün pahalı bir gıda maddesi olması, ülkemizde margarin ve ay çiçek yağı tüketim alışkanlığı ve tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği nedeniyle, ülkemiz tüketimi arzu edilen seviyeye ulaşamamıştır.

Ülkemizin 2014 yılı itibarıyla yağlı tohum, ham yağ ve yağlı tohumların işlenmesi sonucu arta kalan küspelerin ithalatı için ödediği döviz miktarı 4,3 milyar dolardır. Bitkisel yağ açığımızın kapatılması bakımından zeytinyağı devreye sokulmalı, iç tüketimin çeşitli tanıtım faaliyetleri ile daha da artırılması sağlanmalıdır.

6.1.7.3.4. Pazarlama

6.1.7.3.4.1. Pazarlama Yapısı

Ülkemizde üretilen zeytinin yıllara göre değişmekle birlikte genel olarak yüzde 30'u sofralık, yüzde 70'i yağlık olarak değerlendirilmekte, buna göre de ayrı pazarlama sistemleri ve pazarlama kanalları ortaya çıkmaktadır. Yağlık zeytinler yağhanelere veya tarım satış kooperatiflerinin zeytin sıkma tesislerine ulaştırılmaktadır. Elde edilen zeytinyağı tüccarlar, birlikler, ihracatçılar aracılığıyla iç ve dış piyasalarda pazarlanmaktadır. Sofralık zeytinde ise tane iriliğine göre boylaması yapılan ve Marmarabirlik, tüccarlar, özel salamura işletmelerine teslim edilen ürün, toptancı, perakendeciler aracılığıyla iç ve dış piyasada satışa sunulmaktadır.

6.1.7.3.4.2 Dış Ticaret

Ülkemizde üretilen zeytin, yağlık ve sofralık olarak işlendikten sonra, siyah zeytin, yeşil zeytin ve zeytinyağı olarak ihraç edilmektedir.

Tablo 211. Türkiye'nin Zeytinyağı, Siyah Zeytin, Yeşil Zeytin İhracatı

Yıllar	Zeytinyağı		Siyah Zeytin		Yeşil Zeytin	
	Miktar (Ton)	Değer (1000 $)	Miktar (Ton)	Değer (1000 $)	Miktar (Ton)	Değer (1000 $)
2000	16.449	30.479	21.682	20.472	5.521	6.095
2005	93.957	305.347	48.144	62.733	7.791	14.489
2010	20.385	69.517	54.420	93.586	12.332	23.987
2011	13.976	52.303	59.717	103.444	11.793	22.787
2012	25.804	81.067	58.815	91.286	13.581	26.217
2013	96.629	305.373	61.904	101.808	15.063	28.814
2014	24.085	91.672	62.817	104.961	15.022	29.881

Kaynak:TÜİK

Türkiye'nin zeytinyağı ihracatı, yıldan yıla zeytin ve buna bağlı olarak zeytinyağı üretiminde meydana gelen dalgalanmalar nedeniyle artış ve düşüşler göstermektedir. İşleme teknolojisi, pazarlama politikaları ve rakiplerimizin zeytinyağı üretimindeki yükseliş ve düşüşleri de ihracatımızı etkileyen diğer önemli unsurlardır.

Zeytin ve zeytinyağı ihracatımızdan 2014 yılı itibarıyla yaklaşık 226,5 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Zeytinyağı ihracatımızda ciddi bir artış görülmektedir. Bu artışta İspanya'da ve İtalya'da rekoltede yaşanan düşüş etkili olmuştur. 2014/2015 sezonunda İspanya'da zeytinin çiçeklenme döneminde meydana gelen aşırı sıcaklıklar ve hastalık İtalya'da ise zeytin sineği ve yaz döneminde meydana gelen aşırı yağışlar nedeniyle üretimde düşüş meydana gelmiştir.

Dünyada zeytinyağına yönelik talebin artması ile birlikte ülkemizin ihracat yaptığı ülke sayısı da artış göstermiştir. Zeytinyağı ihracatımızda öne çıkan ülkeler Suudi Arabistan, Japonya ve ABD'dir. Hem üretici hem de ihracatçı ülke konumunda olan İtalya ve İspanya, bizim içim hem pazar hem de diğer pazarlarda rakip olmaları nedeniyle zeytinyağı ihracatımızda oldukça önem taşımaktadır. Ayrıca bu ülkelerin üretim ve talep durumları da ihracatımızı birebir etkilemektedir. Bu nedenle üretici AB ülkeleri Ülkemizin zeytinyağı ihracatında ayrı bir öneme sahiptir.

Ülkemizde artan üretimin gereği gibi değerlendirilmesi, bu amaçla ihracatın artırılması bakımından pazar araştırmaları yapılarak yeni pazarlar bulunmalı, potansiyel durumda olan pazarlara ayrıca önem verilmelidir.

Ülkemizin başta önemli üretici ülkeler olmak üzere dünyada yaşanan gelişmelerden uzak kalmaması ve müdahil olması bakımından en önemli gelişmelerden bir de Uluslararası Zeytinyağı Konseyine (UZK) 2010 yılı içinde yeniden üye olmasıdır.

UZK ile Ülkemiz arasında yürütülecek faaliyetlerde sekretarya hizmetinin verilmesi ve bu kuruluşa ödenecek olan yıllık katkı paylarının ödenmesi konusunda Gümrük ve Ticaret Bakanlığı görevlendirilmiş, 22-25 Haziran 2010 tarihinde Fas'ta düzenlenen UZK 15. Olağanüstü Üyeler Konseyi oturumuna üye ülke olarak katılım sağlanmıştır.

Türkiye'nin zeytin üretiminde kendine yeterli olması ve artan üretimle birlikte ithalatı yok denecek düzeydedir.

6.1.7.3.5. Destekleme ve Fiyat

6.1.7.3.5.1. Destekleme

Sektörde, bahçe tesisi, fark ödeme desteği, üretim girdileri ile birlikte ihracat yönelik desteklerin verildiği görülmektedir.

Zeytinyağı ilk kez 1996 yılında destekleme kapsamına alınmıştır. 1966 yılından 1986 yılına kadar destekleme alımı kapsamında yer alan ve desteklenen zeytinyağı, 1987-1990 yılları arasında destekleme alımı kapsamından çıkarılmıştır. 1991 yılında yeniden destekleme kapsamına alınan zeytinyağı 5 Nisan 1994 Kararlarıyla birlikte tekrar destekleme kapsamı dışında bırakılmıştır. Dünya Ticaret Örgütü ve AB Ortak Tarım Politikalarına uyum sağlamak, ekonomiyi kayıt altına alarak vergi gelirlerini artırmak, tarımsal kayıt ve envanter tutulmasını sağlamak, üretici ve sanayiciyi aynı zamanda koruyup, üretimi teşvik etmek, sanayiye dünya fiyatlarından hammadde sağlamak, ve devlet hazinesine en az yük getirecek olan prim sistemine aşamalı olarak geçmek amaçlanarak zeytinyağında prim sistemine geçilmiştir (TEAE, 2006).

Tablo 212. Zeytinyağına Verilen Fark Ödemesi Desteği

Yıllar	Destek Miktarı (Kr/Kg)
2004	25,0
2005	10,0
2006	11,0
2007	20,0
2008	18,9
2009	25,0
2010	30,0
2011	50,0
2012	50,0
2013	70,0
2014	70,0

Kaynak: GTHB

Zeytinyağında fark ödemesi desteği olumlu karşılanmakla birlikte "üretici ve sanayiciyi aynı zamanda koruyup, üretimi teşvik etmek, sanayiye dünya fiyatlarından hammadde sağlamak" şeklinde belirtilen amaçlara ulaşıldığını söylemek oldukça güçtür. Açıklanan primler, üretici maliyetleri ve piyasa fiyatları dikkate alınmadan belirlenmekte, prim miktarları ihtiyacı karşılamaktan uzak kalmaktadır. Prim sisteminden beklenen faydanın elde edilebilmesi için primler üretim maliyeti dikkate alınarak ilan edilmelidir.

Ülkemizde zeytinyağı için verilen bir diğer destek de ihracat iadeleridir. Zeytinyağında ihracat iadesi yardımları Resmi Gazete'de yayımlanan Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliğleri doğrultusunda verilmektedir.

Tablo 213. Zeytinyağı İhracat İadeleri ($/Ton)

	($/Ton)								(TL/Ton)		
Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
İade Miktarları	150	100	125	100	100	80	40	40	50	50	30

14 Şubat 2015 tarih, 28256 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2015/1 numaralı Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliği hükümleri çerçevesinde zeytin için 50 TL/Ton, zeytinyağı için ise 30 TL/Ton ihracat iadesi verilmesi kararlaştırılmıştır. "Tescilli Türk markaları" ve Made in Turkey" ibaresi ile ihraç edilen zeytin ve zeytinyağlarında ise iade miktarları artırılarak verilmektedir. GTİP numarası ve kilogramına göre zeytinler için 235-345-500 TL/ton, zeytinyağı için ise 360-675-1.300 TL/ton ihracat iadesi verilmesi kararlaştırılmıştır. Markalı ve ambalajlı ürün ihracatımızın teşviki, ülkemizin sahip olduğu zenginliklerin katma değere dönüştürülerek ülke menfaatleri doğrultusunda hareket edilmesi oldukça sevindirici gelişmelerdir.

İhracat iadelerinin yanında üretimin yönlendirilmesine yönelik desteklerde verilmektedir. Bu kapsamda yeni bahçe tesis eden üreticilere sertifikalı fidan desteği verilmektedir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yayımlanan 2005/20 numaralı tebliğ ile bir ayrım yapılmaksızın dekara 30 TL destek verilmiştir. Bir sonraki yıl yayımlanan 2006/19 numaralı tebliğ ile tüm zeytin çeşitleri için dekara 250 TL ödenmesi kararlaştırılmıştır. Zeytinde çeşit ayrımı gözetilmeksizin alınan bu karar, köklenmesi kolay olması nedeniyle fidanları piyasa-

da daha fazla bulunan siyah sofralık bir zeytin çeşidi olan Gemlik çeşidinin ekolojisi dışına yayılmasına bu durum ister istemez verim ve kalitede birtakım sorunlara yol açmıştır.

Yaşanan sorunlar üzerine 2007/15 numaralı tebliğ ile fide fidan desteklenmesinde değişikliğe gidilmiştir. Söz konusu değişiklik ile birlikte, sertifikalı fidan ile yeni tesis kurarak destekten yararlanacak üreticilerin kullanacağı sertifikalı tür ve çeşitlerin, araştırma kuruluşlarınca düzenlenmiş olan çeşit tavsiye listesine ve üretimine ihtiyaç duyulanlara göre Bakanlıkça belirleneceği, Bakanlıkça belirlenenler dışındaki tür ve çeşitlerin ise destekleme kapsamı dışında tutulacağı kararlaştırılmıştır. Alınan bu kararın ardından gemlik çeşidi için verilen destek 45 TL/da düşürülmüştür. Daha sonra 2010/20 numaralı Tebliğ ile sadece yağlık çeşitler için destek verilmesi kararlaştırılmıştır. 2010-2011-2012-2013 yıllarında zeytinde yağlık çeşitler için standart çeşitlerle bahçe tesisinde 50 TL/da, sertifikalı çeşitlerle bahçe tesisi için 100 TL/da olarak belirlenmiştir.

2013 yılında yayımlanan 2013/20 numaralı tebliğ ile birlikte kapama zeytin bahçesi tesis edilecek alan için marjinal tarım arazisi olma şartı getirilmiştir. Tarım Arazilerinin Korunması Ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik'te marjinal tarım arazileri; mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri ve dikili tarım arazileri dışında kalan, toprak ve topoğrafik sınırlamaları nedeniyle üzerinde sadece geleneksel toprak işlemeli tarımın yapıldığı, yerel önemi olan ve kullanım kararlarının yerel ihtiyaçlara göre belirlendiği araziler olarak tanımlanmış, tarım dışı amaçlı arazi kullanım ihtiyaçları öncelikle kuru şartlarda tarım yapılan marjinal tarım arazileri içerisinden karşılanır hükmü getirilmiştir. Bu kararla birlikte zeytin fidanı dikiminde destek verilen alan tanımlanarak sınırlandırılmıştır.

Fidan destekleri ile birlikte, zeytincilikte izlenen politikalar doğrultusunda geçmiş yıllara nazaran üretimde önemli artışlar yaşanmıştır. Hedeflenen sadece üretim artışı olmamalı, artan üretimin nasıl değerlendirileceği üzerinde de önemle durulmalıdır.

Üreticilerimizin faydalandığı bir diğer destek de gübre, mazot ve toprak analizi desteğidir. 2014 yılı itibarıyla 6 TL/da gübre desteği, 4,6 TL/da mazot desteği, 2,5 TL/da toprak analizi desteği verilmiştir.

AB'de zeytincilik desteklemelerine baktığımızda; 1 Kasım 2005'den itibaren tek ödeme sistemine geçmiştir. Bu sistemle birlikte üretim yardımı kaldırılmıştır. Zeytincilere verilecek tek ödeme tutarlarının hesaplanması için 1999/2000-2000/2001-2001/2002 ve 2002/2003 pazarlama yılları referans dönemi olarak kabul edilerek, üreticilerin almış oldukları desteklerin seviyesi dondurulmuştur. Üretici referans dönemine göre veriminde az ya da çok bir değişim olsa da AB'den aldığı destek miktarı değişmemektedir. Zeytin üreticisinin bu pazarlama yıllarında elde ettiği zeytinyağı miktarı ile üretim yardımı birim tutarının çarpılarak tek ödeme yardımı belirlenmektedir. Verilen tek ödeme tutarı ise 1,30 /kg civarındadır.

Yeni düzenleme ile 0,3 hektardan küçük zeytinliklere referans dönemi uygulaması yapılmayacak olup, sadece tek çiftlik ödemesi verilmektedir. Bu durumda bu üreticiler sadece genel ödeme sistemi düzenlemelerine tabi olmaktadırlar. Zeytin üreticilerine verilen tek ödeme yardımlarının yanında tek ödeme sistemine geçilmesi sonucunda bazı bölgelerdeki zeytinliklerin varlığının tehlikeye girmesini engellemek amacıyla zeytinliklerin muhafazası için üye devletlerin isteğine bağlı olarak ilave prim verilmektedir.

Bunun yanında zeytinyağı piyasasında ciddi rahatsızlıklar yaşanması durumunda piyasayı düzenlemek amacıyla özel stoklama yardımı yapılmaktadır. Ayrıca zeytincilik sektöründe kalitenin artırılmasına yönelik faaliyetler de finanse edilebilmektedir.

Görüldüğü üzere AB'de sistemli bir fiyat ve müdahale politikası izlenmektedir. AB'de verilen bu desteklerin yanında, çiftçi gelirlerini arzu edilen seviyede tutmak üzere topluluk sınırında gümrük vergisi ve prelevman (değişken spesifik ithalat vergisi) tahsili yoluyla, ithal edilen ürünler nedeniyle, topluluk içi piyasalarda ürün fiyatlarının düşmesini önlenmeye çalışarak üreticilerini korumaktadır. Ancak AB bazı üretici ülkelere yaptığı özel anlaşmalar ile ihracatta çeşitli ayrıcalıklar tanımaktadır. Nitekim Tunus'a her yıl 55 bin ton zeytinyağı alma garantisi vermiştir (TEAE, 2006).

Üreticilerimiz gerek AB'nin diğer üye olmayan üretici ülkelere tanıdığı ayrıcalıklar gerekse üreticilerine vermiş olduğu destekler karşısında rekabet etmek durumuna bırakılmaktadır. Sektörün desteklenmesine yönelik girişimler olumlu karşılanmakla birlikte ülkemizin rekabet etmesi için yeterli değildir. Verilen destek miktarı artırılmalı, yapılacak görüşmelerle AB'nin diğer üretici ülkelere tanımış olduğu tavizlerden Ülkemizin de faydalanması sağlanmalıdır.

6.1.7.3.5.2. Fiyat

Sofralık zeytin fiyatları Marmarabirlik tarafından açıklanırken, zeytinyağı fiyatları ise Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği tarafından açıklanmaktadır. Üretici eline geçen fiyatlarda Birliklerin verdiği fiyatlar esas alınmakta, piyasa bu fiyatlara göre oluşmaktadır. Birliklerin zeytin ve zeytinyağı piyasasını etkileyici rol oynadığı dikkate alındığında ilan edilen fiyatların miktarı kadar, fiyatların zamanında açıklanması da ayrıca önem taşımaktadır. Sofralık zeytinde ve zeytinyağında üreticiye güven verici bir fiyat politikası takip edilmemesi yanında etkili bir stoklama sistemi bulunmaması ile birlikte, yok yılında fiyatlar yükselirken var yılında fiyatlar düşmektedir. Ülkemizde ise depolama imkanlarının yeterli olmaması sonucunda da bol ürün yıllarında üretici adeta cezalandırılmaktadır. Bunun yanında, girdi fiyatlarındaki artış ile birlikte alım gücü günden güne azalan çiftçi, mağdur olmaktadır.

Nitekim geçmiş yıllara bakıldığında 2005 yılında 4 lira 75 kuruş olan üretici satış fiyatı, 2006 yılında 3 lira 86 kuruşa gerilemiştir. 2006-2012 yılları arasında ise üreticilerimiz 1 kg zeytinyağını 3 lira 98 kuruştan ancak satabilmiştir. 2013 yılında ortalama 5 lira 19 kuruştan, 2014 yılında ise 7 lira 81 kuruştan ürününü satmıştır. 2015 yılı Şubat ayı itibarıyla üretici 1 kg zeytinyağını 10 liradan satmıştır. Geçmiş yıllara nazaran kişi başı 2 kilogram düzeyine çıkan iç tüketimin yanı sıra fiyat artışında etkili olan asıl neden olumsuz iklim koşulları nedeniyle dünyada önemli üretici ülkelerin zeytin rekoltesinde meydana gelen düşüştür. Son iki sezona kadar üreticilerimizin maliyetin altında ürün sattığı dikkate alındığında üreticilerimizin yüzü ancak gülmüştür.

6.1.7.3.6. Sonuç ve Öneriler

Ülkemizin yemeklik bitkisel yağ açığı henüz kapanmış değildir. Hemen hemen her yıl diğer bitkisel yağların hammadde üretimlerinin ihtiyaca cevap vermemesi nedeni ile önemli miktarlarda bitkisel yağ ithalatı yapılmaktadır. Ülkemizin sahip olduğu kaynakların iyi değerlendirilmesi ile zeytinyağı üretiminin artırılması ve yağ açığının bir ölçüde zeytin-

yağı ile karşılanması mümkündür. Ancak iç tüketimin artırılamamış olması artan üretimin değerlendirilmesinde en önemli problemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tane zeytinde ve zeytinyağında üreticiye güven verici bir fiyat politikası takip edilmemektedir. Girdi fiyatlarının günden güne artışının çiftçimizin alım gücünü azaltması, üreticinin bakımı zor ve masraflı olan zeytinliklerine gerektiği şekilde bakamamasına sebep olmaktadır. Bilgi ve beceri gerektiren zeytin tarımı konusunda üreticilere yeterli şekilde eğitim hizmetleri götürülememektedir. Dünyada zeytincilikte gelişmiş ülkeler var yılı ile yok yılı arasındaki verim farkını en aza indirmeye çalışmakta, üretimin çok olduğu yıllarda üretilen zeytinyağını stoklayarak dünya pazarlarına değer fiyattan satmakta ve üreticiye iyi fiyat vererek üretimi teşvik etmektedirler. Ülkemizde ise depolama imkanlarının yeterli olmaması, bol ürün yıllarında üretimin gereken şekilde değerlendirilememesine sebep olmaktadır.

Zeytinciliğimizin ve zeytinyağı üretimimizin arzulanan düzeye ulaşabilmesi, ekonomimize katkısının artırılması için şu tedbirlerin alınmasında yarar görülmektedir.

• Zeytin ağacı mutlak periyodiste gösteren bir türdür. Bu nedenle zeytin üretimimiz yıllara göre inişli çıkışlı bir grafik izlemekte olup bir yıl yüksek bir yıl düşük ürün alınmaktadır. Ancak son yıllarda yeni dikilen fidanların verime yatması ile birlikte var yılı ve yok yılı arasındaki makas daralmış görünse de periyodiste gösteren bir tür olması nedeniyle kültürel uygulamalar oldukça önem taşımaktadır. Periyodistenin şiddetinin azaltılmasında oldukça etkili olan budama, damla sulama, zirai mücadele, gübreleme ve hasat şekli üzerinde önemle durulmalıdır.

• Hasat sırasında gelecek yıl ürün verecek veya ağaçların gelişmesini sağlayacak sürgün ve filizlerin kırılmamasına özen gösterilmelidir. Maliyetlerin düşürülmesi ve ürün kayıplarının azaltılması bakımından, kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesi kapsamında zeytin hasat makineleri için verilmekte olan destek artırılarak devam etmelidir.

• Girdi fiyatlarının günden güne artışının çiftçimizin alım gücünü azaltması, üreticinin bakımı zor ve masraflı olan zeytinliklerine gerektiği şekilde bakamamasına sebep olmaktadır. Üreticilerimizin teknik ve pratik bilgi düzeyi, uygulanacak eğitim programları ile yükseltilmeli, alınacak tedbirlere yeterli ölçüde tarımsal girdi kullanımı teşvik edilmeli ve ucuz girdi temini sağlanmalıdır.

• Zeytin verimi ve kalitesini olumsuz etkileyen halkalı leke, zeytin sineği gibi hastalık ve zararlılara karşı gerekli tedbirler alınmalıdır. Ürün ve kalite kayıplarının yaşanmaması bakımından çevreye duyarlı tekniğe uygun etkin bir zirai mücadele yapılmalı, zirai mücadele konusunda araştırma, eğitim ve yayım hizmetlerine ağırlık verilmelidir.

• Zeytin zararlılarına karşı, mücadele birliklerinin etkin hale gelmesi ve işlevlerini yerine getirebilmeleri bakımından, finansman yönünden güçlendirilmesi sağlanmalıdır.

• Zeytinyağının depolanması sırasında kullanılan saç, galvaniz tank veya plastik kaplarda muhafaza edilmesi ve muhafaza ortamının uygun olmaması zeytinyağının asit oranını artırarak yağ kalitesini düşürmektedir. Kalite kayıplarının önlenmesi için zeytinya-

ğının modern paslanmaz çelik tanklarda muhafaza edilmesi sağlanmalıdır. Üreticilerimizin, binbir emekle ürettikleri ürünlerin kalitesinin bozulmadan daha uzun süre muhafaza edilmesi, ürünlerinin değer kaybına uğramadan pazara arz edilebilmesinin sağlanması, ülkemizin ekonomik kayba uğramaması bakımından, azot korumalı modern paslanmaz çelik tanklar makine ekipman desteği kapsamına alınmalıdır.

• Toplanan zeytinlerin işletmeye nakilleri sırasına kullanılan ve zeytinyağında kalite kayıplarına yol açan naylon torba veya çuvalların yerine kasalarla taşınması, toplanan zeytinler en kısa sürede işlenmesi sağlanmalıdır.

• Sofralık zeytin işleme tesisleri, zeytinyağı fabrikaları ve yağhanelerin teknolojik bakımından geliştirilmesini ve modernizasyonunu teşvik edici tedbirler alınmalıdır.

• Zeytinciliğimizde üretim artışını yanı sıra kalite artışı üzerinde önemle durulmalıdır. Zeytinyağında yaşanan kalite kayıplarının önüne geçilmesi, bu ürünün ülke ekonomisine olan katkısının artırılması bakımından verilen destekler kalite ile ilişkilendirilmelidir.

• Sertifikalı fidan desteklerinin amacına ulaşabilmesi bakımından üretimin bölgeler ve ihtiyaca göre yönlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bölgesel iklim koşullarının kalite üzerindeki etkileri de dikkate alınarak yöreye uygun çeşitlerin dikimi sağlanmalıdır. Zeytincilikte yöresel çeşitler üretime kazandırılmalıdır. Adaptasyonu tamamlanmış, coğrafi yöre ile özdeşleşmiş çeşitlerin diğer bölgelere dikimi engellenmelidir.

• Yerel çeşitlerin ülkesel ve uluslararası alanlarda tanınırlığının sağlanması için coğrafi işaret tescili, mahreç veya menşe çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

• Sertifikalı fidan kullanımının taşıdığı önem dikkate alındığında, araştırma enstitüleri ile ziraat fakültelerinin ortaklaşa yürüteceği çalışmalar sonucunda geliştirilen hastalık ve zararlılara dayanıklı, iklim ve toprak koşullarına en iyi uyum sağlayan çeşitler üreticilere gerekli yayım çalışmaları yapılarak tanıtılmalı ve üreticilerimizin bu fidanları temin etmesi sağlanmalıdır.

• Ülkemizde yetişen zeytin ağaçları çevresel etkilere karşı doğal seleksiyon ile uyum sağlamıştır. Bu ağaçlar genetik açıdan büyük önem taşımakta olup, mutlaka korunmaya alınmalı, ıslah çalışmalarında değerlendirilmelidir.

• İşleme teknolojisi, pazarlama politikaları ve diğer zeytinyağı üreticisi rakiplerimizin zeytinyağı üretimindeki artış ve düşüşler ihracatımızı etkileyen başlıca etkenlerdir. Bu nedenle ihracatımızın artırılarak gerek ülke ekonomisine olan katkısının artırılabilmesi için ürün arzında süreklilik sağlanmalı, stoklama imkanları geliştirilmeli, AB'de olduğu gibi üreticiye depolama yardımı verilmelidir. Gerekli tanıtım ve pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi ile de hedef pazarlar değerlendirilmelidir.

• Zeytin rekoltesindeki artışa bağlı olarak elde edilen zeytinyağı rekoltesi de artmaktadır. Artan üretiminin değerlendirilmesinde ham yağ ihracatının serbest bırakılması çözüm yolu olarak düşünülmemelidir. Ülkemizde tüketim mutlak surette artırılmalı, zeytinyağında söz sahibi olmak için çaba sarf edildiği bir dönemde tedarikçi ülke konumuna sokulmamalıdır.

• Sınır yolu ile Suriye'den ülkemize zeytin ve zeytinyağı girişi önlenmelidir.

• Ülkelere dökme formda ihraç ettiğimiz zeytinyağı, daha sonra ambalajlanarak diğer pazarlarda çeşitli markalar altında rakip olarak karşımıza çıkmaktadır. İhracatımızın ambalajlı ürünler halinde yapılması ülke ekonomisine daha fazla katkı sağlayacak ve üreticilerimizin emeği daha iyi değerlendirilmiş olacaktır. Zeytinyağı ihracatında özellikle ambalajlı ve markalı ihracatın teşvik edilmesine devam edilmelidir.

• Zeytinyağının önden gelen sorunlarından birisi de tağşişdir. Bu nedenle, piyasa düzenli olarak takip edilmeli ve tağşişli yağ üretim ve satışı engellenmelidir. Tağşişli yağla ilgili kamu denetimleri artırılarak etkin hale getirilmelidir.

• Birliklerin zeytin ve zeytinyağı piyasasını etkileyici rol oynadığı dikkate alındığında ilan edilen fiyatlar maliyetin altında bırakılmamalı, Birlikler finansman bakımından güçlendirilmelidir.

• Üretim artmaktadır. Gerek bitkisel yağ açığımızın kapatılması gerekse ihracatımızın artırılması bakımından üretim artışı olumlu olarak değerlendirilmektedir. Ancak burada en önemli sıkıntı iç tüketimin artırılamamış olması ve AB'nin kendi üreticilerine verdiği destekler karşısında Ülkemiz üreticilerinin rekabet edememesidir. 2014 yılı için verilen prim tutarı 70 kuruştur. Verilen bu destekler olumlu karşılanmakla birlikte, AB'de üreticilere kg başına verilen yaklaşık 1,3 euro destek ile karşılaştırıldığında oldukça yetersiz olduğu görülmektedir.

• Üreticinin zeytin üretimine devam etmesinin sağlanması ve zeytin üretiminin teşviki, üretim istikrarının sağlanması, üretici gelirinin artırılması bakımından prim sistemine devam edilmeli, prim sisteminden beklenen faydanın elde edilebilmesi için primler üretim maliyeti dikkate alınarak belirlenmelidir. Sofralık zeytin için de prim verilmelidir.

• Tanıtım faaliyetleri ile iç tüketim artırılmalıdır. Bu amaçla, etkileme gücü yüksek yayın araçlarıyla tüketiciyi özendirmek için reklam faaliyetleri devletçe desteklenmeli, bitkisel yağ açığımızın kapatılmasında zeytinyağı devreye sokulmalıdır.

• Zeytin üreticilerimizi ve ülkemiz zeytinciliğinin geleceği için oldukça önem taşıyan konulardan biri de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan "Zeytinciliğin Islahı Ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı" dır. Kanun tasarısına eklenen zeytinlik saha tanımı ile en az 25 dekar büyüklüğündeki alanlar zeytinlik saha olarak kabul edilmiştir. Bu durumda 25 dekarın altında kalan işletmeler zeytinlik saha kapsamına girmemekte ve zeytinlik olarak kabul edilmemektedir. Büyüklüğü 25 dekarın altındaki zeytinlik alanları jeotermal kaynaklı teknolojik sera yatırımları, madencilik faaliyetleri, elektrik üretimine yönelik yatırımlar, petrol ve doğalgaz arama ve işletme faaliyetleri, savunmaya yönelik stratejik ihtiyaçlar, doğal afet sonrası ortaya çıkan geçici yerleşim yeri ihtiyacı, yol altyapı ve üstyapısı faaliyetlerinde bulunacak yatırımlara açık hale getirilmektedir. Söz konusu Kanun Tasarısı geri çekilmelidir.

• Zeytinliklerimizin mevcudiyetine devam etmesi ve korunması bakımından, konut, turizm, sanayi ve madencilik alanı olarak kullanılması engellenmelidir.

- Her ne ad altında olursa olsun zeytin ve zeytinyağı ithalatına izin verilmemelidir.

KAYNAKLAR
1.TEAE,2006; TUNALIOĞLU, R., KARAHOCAGİL, P., "Zeytinyağı, Sofralık Zeytin, Prina Yağı Durum ve Tahmin", Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Mart 2006, ANKARA.
2.KAŞKA, N., GÜLERYÜZ, M., KAPLANKIRAN, M., KAFKAS, S., ERGİŞLİ, S., EŞİTKEN, A., ASLANTAŞ, R., AKÇAY, E. " Türkiye Meyveciliğinde Üretim Hedefleri" Türkiye Ziraat Mühendisliği IV. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara, 519-594.
3.8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bitkisel Üretim ÖİK Komisyonu, Meyvecilik Alt Komisyonu, Zeytin Raporu, Bornova, 2000.
4.GTB, 2014, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, "2013 Yılı Zeytin ve Zeytinyağı Raporu", Şubat 2014.
5.IOOC, www.internationaloliveoil.org
6.TARİŞ, 2005, "Avrupa Birliği Bilgi Notu ve Çeviri Raporu"
7.TMMOB, KMO, 2006, LALELİ, Y.R., "Niçin ve Nasıl Zeytinyağı", TMMOB Kimya Mühendisleri Odası, Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Sempozyum ve Sergisi", 15-17 Eylül 2006, İzmir, 27-31.
8.ZMO, Teknik Kongre, 2010, ÖZKAYA, M.T., TUNALIOĞLU, R., EKEN, Ş., ULAŞ, M., TAN, M., DANACI, A., İNAN, N., TİBET, Ü., "Türkiye'de Zeytinciliğin Sorunları ve Çözüm Önerileri", Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, 11-15 Ocak 2010, Ankara, 515-538.
9.ZMO, Teknik Kongre, 2015, ÖZKAYA, M.T., TUNALIOĞLU, R., ÖZKAYA, F.D., ULAŞ, M., "Zeytin Üretiminde Değişiler ve Yeni Arayışlar", Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi, 12-16 Ocak 2015, Ankara, 630-643.
10.www.tarim.gov.tr
11.www.fao.org
12.www.duzen.com.tr

6.1.7.4. Üzüm

Bağcılık için yer kürenin en elverişli iklim kuşağı üzerinde bulunan Ülkemiz, asmanın gen merkezi olmasının yanı sıra en eski ve köklü bir bağcılık kültürüne de sahiptir. Üzüm; çeşitli değerlendirme yöntemlerinin oluşu, iklim ve toprak istekleri yönünden çok seçici olmayışı, çok yıllık olması ve çoğalma yöntemlerinin kolay oluşu gibi etkenlerin de etkisiyle dünyada da en yaygın kültür bitkilerinden biridir.

6.1.7.4.1. Üzüm Üretim ve Tüketimi

Dünya Üzüm Üretimi ve Tüketimi

Dünyada yaklaşık 7 milyon hektar alanda yaklaşık 69 milyon ton üzüm üretilmektedir. Dünya üzüm üretiminin yarıdan fazlası Avrupa kıtasında gerçekleştirilmektedir. Dünya yaş üzüm üretiminde İspanya, İtalya, Fransa, Çin, Türkiye ve ABD başlıca ülkelerdir. Dünya bağ alanlarının yaklaşık yüzde 5'i ülkemizde bulunmaktadır.

Bağ alan büyüklüğüne bakıldığında; 943 bin hektarla ilk sırada yer alan İspanya'yı Fransa, İtalya ve Çin izlemektedir. Türkiye 462.296 hektarla beşinci sırada yer almaktadır. Üzüm üretim miktarlarına bakıldığında da, 9 milyon 600 bin ton üretimiyle Çin ilk sırada yer almaktadır. Türkiye; ABD, İtalya, Fransa ve İspanyanın ardından 6. sırada yer almaktadır.

Dünya üzüm üretiminin yaklaşık yüzde 65'i şaraba işlenirken, yüzde 8-10'u kurutmalık ve yaklaşık yüzde 20'si sofralık olarak değerlendirilmektedir. Kuru üzümde ABD, Türkiye, İran, Yunanistan Güney Afrika, Şili ve Afganistan önemli ülkelerdir.

Kuru üzüm üretiminde ise ABD ve Türkiye dünya kuru üzüm üretiminin yaklaşık yüzde 70'ini gerçekleştirmektedir. 2012/2013 sezonu verilerine göre, dünya kuru üzüm üretiminin yüzde 27,45'ini Türkiye gerçekleştirmektedir. Ülkemizi önemli üretici ülke olarak

ABD (yüzde 21,99), Çin (yüzde 13,29), İran (yüzde 11,96) ve Hindistan (yüzde 11,07) izlemektedir.

Dünya çekirdeksiz kuru üzüm tüketimi yaklaşık 750-850 bin ton civarındadır. Tüketimde 190-200 bin tonla ABD ilk sırayı alırken bunu 25-30 bin tonla Avustralya ve Türkiye izlemektedir. Diğer önemli tüketici ülkeler ise Afganistan, İran, Güney Afrika ve Yunanistan'dır.

Türkiye Üretim ve Tüketimi

Türkiye Üzüm Üretimi

Ülkemiz yaklaşık 480 bin hektar bağ alanında yılda yaklaşık 4,2 milyon ton üzüm üretimi gerçekleştirilmektedir.

Tablo 214. Türkiye Üzüm Ekim Alanları ve Üretim Miktarları

Yıllar	Ekilen Alan (1000 Hektar)	Üretim (1000 Ton)
2005	516	3.850
2006	513	4.000
2007	484	3.612
2008	482	3.918
2009	479	4.264
2010	477	4.255
2011	472	4.296
2012	462	4.234
2013	468	4.011
2014	467	4.175

Kaynak:TUİK

Ülkemiz dünyanın 6. büyük üzüm üreticisidir.

Bölgelerimize göre üretim incelendiğinde ise; Ege Bölgesinde çekirdeksiz kuru üzüm, Marmara Bölgesinde sofralık ve şaraplık, Akdeniz Bölgesinde ilk turfanda, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde şaraplık, şıralık, sofralık, çekirdekli kurutmalık üzüm yetiştiriciliği yönünden gelişme gösterdiği görülmektedir. Ülkemizde üretilen üzümlerin yaklaşık yüzde 30'u sofralık, yüzde 35'i kurutmalık yüzde 30'u pekmez, pestil, sucuk, şıra ve yüzde 5'i de şaraplık olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'de çekirdeksiz kuru üzüm üretimi ihracata yönelik ilk sırayı almaktadır. Türkiye'de üzüm ihracatının yüzde 95'ini sultani çekirdeksiz üzüm oluşturmaktadır. Üretilen sofralık yaş üzüm ise başta Rusya, Almanya olmak üzere Avrupa Birliği ülkelerine ihraç edilmektedir.

Tablo 215. Değerlendirme Şekline Göre Üzüm Üretimi

Yıllar	Üretim Toplam	Sofralık	%	Kurutmalık	%	Şaraplık	%
2009	4 264 720	2 256 845	52.9	1 531 987	35.9	475 888	11.2
2010	4 255 000	2 249 530	52.8	1 543 962	36.3	461 508	10.9
2011	4 296 351	2 268 967	52.8	1 562 064	36.3	465 320	10.9
2012	4 234 305	2 219 813	52.4	1 613 833	38.1	400 659	9.5
2013	4 011 409	2 132 602	53.2	1 423 578	35.5	455 229	11.3
2014	4 175 356	2 166 749	51.9	1 563 480	37.4	445 127	10.6

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de bağcılık sektörü önemlidir. Bağcılıkta fidan üretiminden başlayarak, tesis, üretim ve ürünün pazarlanması ve işlenmesi konularının sürdürülebilir olması sağlanmalıdır. Bunun için de planlı üretimin, doğru, kaliteli, çevre ile uyumlu ve izlenebilir mevzuat koşullarında gerçekleştirilmesi hedefine ilerlenmelidir.

Tablo 216. Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretimi

Yıllar	Çekirdeksiz Üzüm Alanı (bin dekar)	Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretimi (bin ton)
2005	850,8	225
2006	851,6	256
2007	834,4	244
2008	850,8	349
2009	849,7	275
2010	847,9	248,5
2011	847,9	256,6
2012	852,6	310
2013	967,6	242,6

Kaynak: Tariş Üzüm Birliği

Türkiye Üzüm Tüketimi

Yıllar itibari ile bakıldığında nüfusun sürekli artış göstermesine rağmen kişi başına üzüm tüketimimiz artmamış, aksine azalmıştır. 1990'ların başında yaklaşık 45 kg olan kişi başı üzüm tüketimi günümüzde 30-32 kg arasında değişmektedir. Çekirdeksiz kuru üzümde ise iç tüketim toplam 35-50 bin ton seviyesindedir.

Üretim Sorunları

Bağlarda özellikle bakteriyel hastalıklar, virüs hastalıkları ve floksera zararlısına karşı ilaçlı mücadelede mümkün olmamaktadır. Bu nedenle virüs ve bakteriyel hastalıklara karşı en etkin yöntem temiz ve sağlıklı fidan kullanımıdır. Floksera ve nematodlar için ise dayanıklı Anaçları ile bağların tesis edilmesi şarttır.

Aşılı asma fidan üretiminde en büyük sorun yetersizliktir. Aşılı fidan talebi yılda 8-10 milyon adettir ancak üretim bu talebi karşılayamamaktadır. Özellikle son yıllarda uygulanan fidan desteği talebin daha da artmasına yol açmıştır.

6.1.7.4.2. Destekleme

Üzüm üreticileri genel anlamda uygulanan gübre, mazot, toprak analiz desteğinden faydalanmaktadır. Bunun dışında yeni bağ tesis edenlere sertifikalı fidan desteği de uygulanmaktadır.

6.1.7.4.3. Pazarlama Sistemleri

Türkiye bağcılığının geliştirilmesi her şeyden önce elde edilen ürünün taze veya işlenmiş olarak iç ve dış pazarlarda değerlendirilmesine bağlıdır. Bu nedenle üretim hedefleri iç ve dış pazarlarda rekabet edecek şekilde belirlenmelidir.

Daha öncede bahsedildiği üzere Ülkemizde üretilen üzümlerin yaklaşık yüzde 30'u sofralık, yüzde 35'i kurutmalık yüzde 30'u pekmez, pestil, sucuk, şıra ve yüzde 5'i de şaraplık olarak değerlendirilmektedir.

Sofralık üzüm pazarlaması çok sayıda alıcı ve satıcının olduğu ve ürünün tüketiciye ulaşıncaya kadar çok sayıda el değiştirdiği bir pazarlama yapısı bulunmaktadır. Diğer yaş sebze ve meyvelerde olduğu gibi sofralık üzüm pazarlaması da 552 sayılı Hal Kanununa göre yapılmaktadır.

Sumalık üzümler TEKEL'in Alkol ve Alkollü içecekler bölümü özelleşmesinden sonra tamamen serbest piyasaya kalmıştır.

Çekirdeksiz kuru üzümde pazarlama ve pazarlama sorunları

Ülkemizin geleneksel ihraç ürünlerinden olan, üretiminde Dünya lideri olduğumuz çekirdeksiz kuru üzümde pazarlama kanalı içerisinde ise en büyük pay tüccar alımlarıdır. Bu alımları TARİŞ üzüm alımları izlemektedir. Çekirdeksiz kuru üzüm borsada işlem gören bir üründür.

Çekirdeksiz üzüm Ege Bölgesi üreticilerinin en büyük geçim kaynaklarından birisi olmasının yanında adı ve kalitesiyle dünyada tanınmış olan geleneksel ihraç ürünümüzdür.

Bölgede üretilen üzüm çoğunlukla kurutmalık olarak değerlendirilmekle birlikte, sofralık ve sumalık olarak da değerlendirilmektedir. Bölgede gerek kuru üzüm, gerekse sofralık üzüm daha çok ihraç ürünlerimizdir.

Tekel'in İçki Bölümünün özelleşmesi sonucu tüm suma fabrikaları özelleşmiştir. Bölgedeki sumalık üzümler özelleşen içki fabrikaları tarafından alınmaktadır.

Türkiye mevcut durumda 240.000 ton'luk kuru üzüm rekoltesini pazarlaya bilecek bir potansiyele sahiptir.

Ülkemiz, Dünya çekirdeksiz kuru üzüm üretim ve ihracatında ilk sıralarda yer almaktadır. Dolayısıyla ihraç fiyatımız aynı zamanda dünya kuru üzüm fiyatını da belirlemektedir. Kuru üzümde rekolteyi artıran sebeplerden birisi de taze olarak pazarlanamayan üzümün kurutmaya ayrılmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple sofralık üzüm ihracat iadesi önem arz etmektedir.

Çekirdeksiz üzümdeki rekolteye bağlı olarak arz-talep dengesinin bozulması, üreticilerimiz aleyhine işlemekte ve bir yıllık emeklerinin sonucunda maliyetin altında ürün satmak zorunda kalmakta veya ürün toplanmadan bağda kalmaktadır. İhracat kapılarının zamanında açılması üründe fiyatın belirlenmesini, sofralık üzümün kalite kaybı olmadan ihracını sağlayacaktır.

Kuru üzüm ticaretinde en büyük alıcı ve piyasayı regüle edici konumda olan TARİŞ ise yeniden yapılandırma süreci sonrasında kaynak yetersizliğinden piyasayı regüle edecek miktarda bir alım gerçekleştirememektedir.

Ürün pazarlamasında ve serbest piyasada oluşan fiyatı kaçak yollarla gelen üzümler olumsuz etkilemektedir. Kuru üzümde sınır ticareti adı altında Ülkemize giren ve sınır illerinde kalmayıp, ihraç edilen kuru üzümün içine karıştırılarak kalitemizi tehdit eden kaçak girişlerin daha sıkı kontrollerle önlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Kuru üzüm pazarlamasında ve ihracatında önemli sorunlardan biri temizliktir. Çoğunlukla yerde veya örtü üzerinde kurutulan üzümlerde ihracat esnasında temizlik en büyük problem olmaktadır. Üzümlerin bu nedenle beton veya tel sergi üzerinde kurutulması gerekmektedir.

Ambalajlamada özellikle en büyük pazarımız olan AB standartlarına uyum göstermek için çalışmalar yapılmalıdır. Çekirdeksiz kuru üzümde AB benzeri bir depolama kuruluşunun oluşturulması ve depolama maliyetinin desteklenmesi gerekmektedir.

Üzümde alternatif değerlendirme şekillerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Ürünün serbest piyasada fiyatının oluşabilmesi için çok fazla alıcı ve satıcının bir arada bulunması gereklidir. Bunun için ürün ihtisas borsaları oluşturulmalı ya da mevcut borsalara işlerlik kazandırılmalı, ticaret borsaları tescil kurumu olmaktan çıkarılmalıdır.

Türkiye bağcılığının geliştirilmesi her şeyden önce elde edilen ürünün taze ya da işlenmiş olarak iç ve dış pazarlarda değerlendirilmesine bağlıdır. Bu nedenle üretim hedefleri iç ve dış pazarlarda rekabet edecek şekilde belirlenmelidir.

Girdi fiyatları düşürülmeli, kuru üzüm üreten diğer ülke üreticileriyle rekabet edebilmesi için üzüm üreticisi desteklenmelidir.

6.1.7.4.4. Ticaret ve Fiyat Analizleri

Dış Ticaret

Ülkemiz gerek bağ alanı gerekse üzüm üretiminde dünya düzeyinde önemli bir yer almasına karşın dünya sofralık üzüm ticaretinde söz sahibi olamamaktadır. Ancak özellikle kuru üzüm dünya ticaret hacminden yüzde 50'ye yakın bir pay almakta ve ihracatından son yıllarda ortalama 480 milyon doların civarında gelir sağlanmaktadır.

Tablo 217. Türkiye taze ve kuru üzüm ihracatı

Yıllar	Taze Üzüm		Kurutulmuş üzüm	
	Miktar (ton)	Değer (bin dolar)	Miktar (ton)	Değer (bin dolar)
2010	237.644	203.820	212.627	417.546
2011	239.583	175.339	214.064	506.455
2012	209.395	162.593	224.947	520.190
2013	203.304	187.677	216.111	490.280
2014	257.828	201.695	225.350	477.346

Kaynak: TÜİK (0806 ve 0810 GTIP kullanılmıştır)

Fiyat Analizi

Ülkemiz dünyada en büyük çekirdeksiz kuru üzüm üreticisi ve ihracatçısı konumundadır. Dünyadaki çekirdeksiz kuru üzüm ihracatının yüzde 40-45'ini gerçekleştiren ülkemiz, dünya çekirdeksiz kuru üzüm fiyatlarının oluşmasında önemli etkiye sahiptir. Ülkemizde üretilen üzümün yaklaşık 2/3'si çekirdekli, 1/3'i ise çekirdeksiz üzümden oluşmaktadır.

Fiyat oluşumunda arz ve talep miktarları ile uygulanan alım ve fiyat politikası büyük ölçüde belirleyici olmaktadır. Tariş alım fiyatları halen piyasa belirleyicisidir. Arz fazlası oluşan yıllarda piyasa fiyatları Tariş alım fiyatlarının oldukça altına düşmektedir.

Çekirdeksiz kuru üzümde üretimin ağırlıklı olduğu Manisa'da Ticaret Borsasında son yıllarda spot işlemlerin gerçekleşmesi üretici ve alıcıların bir araya gelerek fiyat oluşması oldukça olumlu bir gelişmedir. Üreticinin fiyatı bilmeden tüccara malı teslim etmesi ve ardından ihtiyacı oranında avans alarak satış ve tescil işlemlerinin sonradan yapılması gibi çiftçiyi tek tüccara bağlayan uygulamanın bir miktar değişmesi ve serbest piyasa şartlarında fiyat oluşumu olumlu bir gelişmedir.

Tablo 218. Çekirdeksiz Kuru Üzüm TARİŞ Alım Fiyatları ve Artışları

Üretim Sezonu	Fiyat (Kr/kg)
2007/08	165
2008/09	176
2009/10	282
2010/11	290
2011/12	373
2012/13	324
2013/14	537

Kaynak: TARİŞ Üzüm Birliği

6.1.7.4.5. Sonuç

Ülkemiz dünyanın 6. büyük üzüm üreticisidir. Özellikle çekirdeksiz kuru üzümde dünya liderliğini elde tutmaktadır. Ancak bu konuda kalitenin artması pazara uygun üretim yapılması, üretici geliriyle doğrudan ilişkilidir. Çekirdeksiz kuru üzümde AB benzeri bir depolama kuruluşunun oluşturulması ve depolama maliyetinin desteklenmesi gerekmektedir. Aksi halde piyasada yaş üzüm kuru üzüm fiyat dengesi herhangi birinin lehine değişmesi üreticinin ürünü o yönde değerlendirmesine sebep olmaktadır.

Çekirdeksiz kuru üzüm piyasasında Tariş Üzüm Birliği'nin rolü, 2000 öncesi koşullardaki kadar olmasa da (bu dönemde birlik piyasa payının yüzde 30'una yakınını elinde bulundurmaktaydı) mevcut durumda da önemli ölçüde devam etmektedir. Buna karşın, Birlik son yıllarda ihracat miktarlarını ciddi oranlarda (yaklaşık yüzde 200) artırmış ve çekirdeksiz kuru üzümde en büyük ihracatçı kuruluş konumuna gelmiştir. Ancak 2000 yılı sonrası yeniden yapılanma döneminde kaynakların sınırlandırılması TARİŞ'in özellikle stok maliyetini yüklenmesini zorlaştırmaktadır.

Ancak Ülkemizde tüm depolanabilen ürünler için yapılması gereken lisanslı depoculuk faaliyetlerinin bir an önce işlemesi ve depolama yardımlarıyla da desteklenmesi gerekmektedir.

Kuru üzümde sınır ticareti adı altında Ülkemize giren ve sınır illerinde kalmayıp, ihraç edilen kuru üzümün içine karıştırılarak kalitemizi tehdit eden kaçak girişlerin mutlaka önlenmesi gerekmektedir.

Çekirdeksiz kuru üzümde elverişli koşullar oluşturularak üretimleri ve kurutulmalarının sağlanması, ürünün sağlığı ve kalitesi için, Avrupa'da ve ülkemizde gelişen tüketici bilincine paralel olarak üretimde, zirai ilaç kullanımında daha bilinçli hareket edilmesi, üründe kalıtım sorunu oluşturan girdilerin (içinde ağır metal iyonu bulunan kimyevi gübreler gibi) kullanımının engellenmesi, sektörün gelişimi için önemle üzerinde durulması gereken başlıklardır.

Ziraat odalarının Ege Bölgesinde Ziraat Odalarımızın başlattığı ürününe sahip çık kampanyası bölge çiftçisinin ürün pazarlamasında oldukça etkili olmuştur. Alivre satış için uyarı yapan ve ihtiyacı kadar ürünü satmasını öngören bu kampanya sayesinde bölge kuru üzüm çiftçisinin ürün pazarlamada her yıl biraz daha bilinçlendiği gözlenmektedir.

KAYNAKLAR
1. TZOB Zirai ve İktisadi Rapor 2007-2010
2. www.igeme.org.tr
3. www.egebirlik.org.tr
4. www.tuik.gov.tr
5. 2014 Yılı Çekirdeksiz Kuru Üzüm Raporu (GTB Koop. Gn Md)

6.1.7.5. İncir

İncir kültürü Anadolu'da insanlık tarihi kadar eski devrelere dayanan kültür meyveleri içinde, en eski gelişme tarihine sahip meyvelerden biridir. İncirin anavatanı Türkiye olup, buradan Suriye, Filistin ve daha sonra da Ortadoğu üzerinden Çin ve Hindistan'a yayılmıştır. İncirin özel döllenme ve kendine özgü kurutma şartları isteyen bir meyve olması yetiştiği bölgeleri sınırlı kılmaktadır.

İncir, her ne kadar subtropik bir meyve olsa da geniş ekolojik uyum kabiliyeti nedeniyle yurdumuzun tüm sahil kuşağında ticari olarak yetiştirilmekte olup, kuru ve taze incir üretim amacı ile Büyük ve Küçük Menderes havzalarında belirgin bir yoğunlaşma görülmektedir. İncirin yüzde 80'i Aydın çevresinde yetiştirilmekte olup, burada da daha çok kurutmalık incir mevcuttur.

6.1.7.5.1. İncir Üretimi ve Tüketimi

Dünya İncir Üretim ve Tüketimi

FAO verilerine göre 2010 yılı itibarıyla dünyada yaklaşık 1 milyon ton incir üretilmektedir. Dünya incir üretiminden aldığı yüzde 23,9'luk pay ile 2010 yılında ülkemiz ilk sırada yer almıştır. Üretim miktarı bakımından yüzde 17,3'lük payla Mısır ikinci sırada yer almıştır. Mısır'ı sırasıyla Cezayir (yüzde 9,3), İran (yüzde 7,1), Fas (yüzde 6,9) izlemektedir.

Tablo 219. Dünya İncir Üretiminde Önde Gelen Ülkeler ve Üretim Miktarları (Ton)

Ülkeler	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Türkiye	210.152	205.067	244.351	254.838
Mısır	170.000	304.110	286.682	184.972
İran	88.000	57.057	76.414	76.414
Fas	77.000	69.723	70.000	74.300
Cezayir	70.000	78.735	83.801	99.100
Suriye	51.000	40.262	53.724	41.000
A.B.D.	38.500	39.281	39.740	36.290
İspanya	38.000	25.906	24.400	26.800
Tunus	22.000	25.000	28.000	28.700
İtalya	20.000	15.900	12.106	12.022
Brezilya	21.500	22.565	24.146	25.727
Diğerleri	195.643	220.586	218.126	216.273
Toplam	**1.001.795**	**1.112.570**	**1.149.384**	**1.064.414**

Kaynak: FAO

Dünyada oldukça sınırlı sayıda ülkede incir üretimi yapılmaktadır. Türkiye, dünyanın önemli bir incir üreticisi olmasının verdiği avantajla kuru incir üretim ve ihracatında dünya lideridir. Dünya üretilen yaklaşık 105 bin ton'luk kuru incirin yaklaşık 56-57 bin tonu Türkiye'ye aittir. Türkiye kuru incir ihracatında yüzde 54 ile dünya lideri konumundadır. Dünya kuru incir ihracatında 2012 yılı itibariyle Türkiye'den sonra İran, ABD, Yunanistan ve İspanya önemli ihracatçı ülkelerdir.

Tablo 220.Dünya Kuru İncir Üretim Miktarları (Ton)

Ülkeler	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13
Türkiye	50.604	56.590	58.662	55.653	56.935
İran	22.000	23.000	22.500	23.000	22.000
ABD	11.000	12.000	10.000	11.000	9.250
Yunanistan	8.000	9.000	7.500	8.000	7.600
İspanya	4.500	5.000	5.000	5.000	6.000
İtalya	4.000	4.000	3.500	4.500	3.900
Toplam	**100.104**	**109.590**	**107.162**	**107.153**	**105.685**

Kaynak: FAO

Yaklaşık 105.000 ton civarındaki dünya kuru incir üretiminin yüzde 15-20'si üretici ülkeler tarafından tüketilmekte, üretici ülkelerin iç tüketiminden arta kalan kısım ise, ihracata konu olmaktadır.

Türkiye'de ve dünyada kuru incir tüketiminde, özellikle sağlıklı gıdalar pazarının hızlı gelişimine paralel olarak artan bir talep vardır. Yurtdışı pazarlarda noel, yurt içinde de Ramazan ayı dönemlerinde kuru incir talebinde belirgin artışlar görülmektedir.

Türkiye İncir Üretimi ve Tüketimi

Dünya'da gerek miktar, gerekse kalite bakımından önemli sayılabilecek incir üreticisi ülkeler az sayıdadır. Türkiye, dünyanın en büyük ve kaliteli incir üreticisi olup, dünya taze incir üretiminin yüzde 23,9'unu, dünya kuru incir üretiminin yüzde 53'ünü gerçekleştirmektedir.

İncir, yaklaşık olarak 30-35 bin çitçi ailesinin yetiştiriciliği yaparak geçimini sağladığı ve sektörde 250.000 kişiye istihdam imkanı yaratan bir ürünümüzdür.

Ülkemizde yoğun olarak yetiştiriciliğin yapıldığı bölge Ege Bölgesi'dir. İhraç değeri yüksek kurutmalık çeşitler Ege Bölgesinin Büyük ve Küçük Menderes Havzalarında yetiştirilmektedir. Sofralık çeşitler ise Ege, Akdeniz, Marmara Bölgesinde ve hatta Karadeniz sahil şeridinin pek çok yöresinde yetiştirilmektedir. Özellikle Aydın ilimiz incir ile özdeşleşmiştir.

Ülkemizde üretilen çeşitler arasında en yaygın olan ve dünyaca tanınan, ekonomik değeri yüksek ve birinci sınıf standart çeşit, Sarılop'tur. Ülkemiz incir üretiminin yüzde 90'ından fazlasını Sarılop çeşidi incirlerden oluşturmakta olup, Bursa Siyahı (Dürdane İnciri), Göklop, Yeşilgüz, Morgüz ve Bardacık gibi diğer çeşitlerde yetiştirilmektedir.

Tablo 221. Ülkemizde İncir Üretimi ve Ağaç Sayıları

Yıllar	Meyve Veren Ağaç Sayısı	Meyve Vermeyen Ağaç Sayısı	Üretim (Ton)
2000	8.950.000	820.000	240.000
2005	9.450.000	818.000	285.000
2006	9.958.000	772.000	290.151
2007	9.855.000	920.000	210.152
2008	9.271.000	823.000	205.067
2009	9.337.000	814.000	244.351
2010	9.301.028	804.573	254.838
2011	9.391.060	984.323	260.508
2012	9.455.874	933.169	275.002
2013	9.647.390	859.250	298.914
2014	9.746.562	926.992	300.282

Kaynak: TUİK

Tablo 222. Ülkemizde Kuru İncir Üretimi

Yıllar	Üretim(Ton)
2005	56.327
2006	60.393
2007	48.012
2008	50.604
2009	56.590
2010	58.662
2011	55.653
2012	56.935
2013	61.909
2014*	69.731

Kaynak:İzmir Ticaret Borsası Rekolte Tahmin Raporları, *:Tahmin

Ülkemizde üretilen incirin yaklaşık yüzde 30'u taze olarak iç pazarda, yüzde 70'i kuru incir olarak dış ve iç pazarda tüketilmektedir.

Yüksek kalorili, kalsiyum, potasyum ve A vitamini yönünden oldukça zengin olan kuru incirin tüketimi ülkemizde arzu edilen seviyeye henüz ulaşamamıştır. Ülkemizde kişi başına yıllık kuru incir tüketimi tahminen 200-250 gr. civarındadır. Türkiye'nin yıllık kuru incir tüketim miktarı ise ortalama 5-6 bin ton civarındadır. Besin değeri ve sağlık açısından son derece önemli olan bu ürünümüzün çeşitli tanıtım faaliyetleri ile iç tüketiminin artırılması gerekmektedir.

Ülkemizde kişi başına düşen taze incir tüketimi ise 400-600 gramdır. Bu miktarım artırılması gerek halkımızın yeterli ve dengeli beslenmesi, gerekse piyasalarda dengenin sağlanması bakımından gerekli görülmektedir.

6.1.7.5.2. Üretim Sorunları

Kuru incirin temiz, gerekli standartlara uygun ve kaliteli üretiminin sağlanması her dönemde güncelliğini koruyan bir sorundur.

Aflatoksin birçok gıda maddesinde olduğu gibi incirlerde de oluşmakta, tüketim aşamasında insan sağlığı ve dış satım açısından sorun yaratmaktadır. İncirlerde aflatoksin oluşumunun engellenmesi için;

- Zamanında ve tekniğine uygun şekilde budama yapılmalı,
- Temiz ilek kullanılmalı,
- Hasat döneminde yere düşen meyveler sık sık toplanmalı,
- Kurutma tahta ızgaralar (kerevit) üzerinde yapılmalı,
- Küf oluşumunun önlenmesi için tam kurutma sağlanmalı,
- İncirler sergiden alınırken hurda incirler ayrılmalıdır.

Kuru incirlerde aflatoksin vb. hastalıkların oluşumunu engellemek için güneş enerjisinden yararlanarak geliştirilen solar kurutma sistemlerinin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Bu yöntemle zamanla nemini kaybeden (yüzde 50-60) buruklaşmış incirler, toprağa dökülmeden önce, ağaçtan toplanarak, plastik telli kerevetlere dizilir ve sonra solar kurutma tüneline sokularak, meyvedeki nem oranının yüzde 20-22 seviyesine düşmesi sağlanır. Böylelikle hem zamandan kazanılmakta, hem de aflatoksin vb. hastalıların oluşmasının önüne geçilmektedir.

Ayrıca, kuru incirlerin pazarlanıncaya kadar bekletildikleri depo ortamı temiz olmalı, kireç badanası yapılmalı, incir kurdu kelebeğinin girişini engelleyecek tül gibi materyalle çevrilmeli ve kuru incirler en kısa sürede pazarlanmalıdır. Depolamada hijyen koşulları iyileştirilmelidir.

Taze ve kuru incir kalitesinin yükseltilmesi bakımından üreticilere gerekli eğitim ve girdi sağlanmalıdır. Aflatoksin hakkında üretici bilinçlendirilmeli, bu amaçla gerekli eğitim faaliyetleri yapılmalıdır.

Türkiye kuru incir ihracatının büyük bir bölümünü Avrupa Birliği ülkelerine gerçekleştirmektedir. Bu maksatla, Avrupa Birliği'ne ürün ihraç eden rakip pazarlar karşısında rekabet gücünü artırılması amacıyla, ülkemizde çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretim modeli olan ve doğal kaynakların korunması, tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik ile gıda güvenliğinin sağlanmasının amaçlandığı 'İyi Tarım Uygulamaları'nın hayata geçirilmesi teşvik edilmelidir.

6.1.7.5.3. Destekleme Politikaları

İncir üreticisi ve işleyenlerine, doğrudan yapılan bir destek bulunmadığı gibi, destekleme alımı da mevcut değildir. Dünya taze incir üretimi ve dünya kuru incir ihracatında tekel konumundaki ülkemiz için incir stratejik bir ürün olup, taze ve kuru incir sektörünün ve incir üreticisinin geleceği açısından diğer bazı tarımsal ürünlerde olduğu gibi incirde de prim sistemine geçilmelidir. İncir üreticileri genel anlamda uygulanan gübre ve mazot desteklerini almaktadırlar. Bunun dışında yeni bahçe alanlarına sertifikalı fidan desteği de devam etmektedir.

6.1.7.5.4. Pazarlama ve Pazarlama Sorunları

Kuru incirde alım ve pazarlama TARİŞ ve tüccarlar aracılığı ile yapılmaktadır. Ülkemizde üretilen incirlerin yüzde 30'ü genellikle taze olarak iç pazarda, yüzde 70'i ise kuru incir ola-

rak iç ve dış pazarlarda tüketilmektedir. Tariş İncir Birliği tarafından, 2014/2015 sezonunda 1.023 ton ürün alımı yapılmış olup, toplam üretimden birliğin aldığı pay yüzde 1,4'tür. Üreticilerin pazarlık güçlerini artırabilmeleri bakımından örgütlenmeleri gerekmektedir.

Ürünün serbest piyasada fiyatının oluşabilmesi için çok fazla alıcı ve satıcının bir arada bulunması gereklidir. Bunun için ürün ihtisas borsaları oluşturulmalı ya da mevcut borsalara işlerlik kazandırılmalı, ticaret borsaları tescil kurumu olmaktan çıkarılmalıdır. Aydın'da Kuru İncir Borsası kurulmalıdır.

İç tüketim yetersizdir. Ülke insanımızın yeterli ve dengeli beslenmesi, piyasa dengelerinin sağlanması bakımından gerekli tanıtım faaliyetleri yapılarak gerek kuru, gerekse taze incir iç tüketim miktarı artırılmalıdır. Gıda sanayicilerimizin bu ürüne ilgi göstermesi sağlanarak, özellikle incir ezmesinin pasta ve bisküvi sanayinde değerlendirilerek tüketimini artırılmalıdır. Alkol ve pekmez fabrikalarının modernizasyonu sağlanarak hurda incirlerin kullanım alanlarının artırılması ve tüketicilere ulaştırılması gerekmektedir.

Kuru incir özelliği gereği en fazla bir yıl içerisinde tüketilmelidir. Rekoltenin fazla olduğu yıllarda stok oluşmaktadır. Rekoltenin yüksek olduğu yıllarda düşük kaliteli ve hurda incirlerin düşük fiyatla ihraç edilmesi Türk incirciliğini baltalamaktadır. Bu konuya çözüm getirmek amacıyla AB de uygulanmakta olan depolama kurumu oluşturulmalı ve depolama yardımları devreye girmelidir.

Kuru incir ihracatında ilk yükleme tarihi önem arz etmektedir. İlk yükleme tarihi uygulaması tamamen kaldırılmalı ve ihracata hazır olan ürün bekletilmeden ihracatı yapılabilmelidir. İlk yükleme tarihinin geç belirlenmesi, bu süreçte arzın artmasıyla ürünün piyasa fiyatının düşmesine ve bunun sonucu üreticilerin mağdur olmasına sebep olabilmektedir.

Yine kuru üzümde olduğu gibi sınır ticareti yoluyla Ülkeye giren ve sınır illerinde kalmayarak, ihracata konu olan ürüne karışarak ihraç kalitemizi düşüren kuru incirin Ülkeye girişi önlenmelidir. İhracatın artırılması bakımından dış pazar istekleri yönünde bir üretim yapılmalıdır. Bu amaçla üreticiye eğitim desteği sağlanmalı, ambalajlamaya gereken önemin verilmelidir.

Taze incir ihracatında ürünün niteliğinin muhafaza edilmesi, ürününü yurt içi ve dışı tüketici gruplarına ulaştırılabilmesi için ön soğutma, frigorofik soğuk zincirli taşımacılığın geliştirilmesi, hava yollarının tercih edilerek tüketiciye ürünün kalitesi bozulmadan ulaşması sağlanmalıdır.

Kuru incir pazarlamasında ve ihracatında en büyük problem aflatoksindir. Üretici ve tüketicilerin aflatoksin konusunda bilinçlendirilerek, oluşumu engellenmeli ve aflatoksinin kabul edilebilir asgari düzeyinin belirlenmesi gereklidir.

Kuru ve taze incir için dış pazarlarda artan standart ve azalan toleransa cevap verebilecek, temiz ürün elde edilmesi sağlanmalıdır. İncirin piyasadaki yerinin korunması için hem kalite standartlarının yerine getirilmesi hem de ürün çeşitlendirilmesi ve organik tarım ürünlerine olan talebin giderek arttığı günümüz koşullarında alternatif üretim şekillerine gidilmelidir.

Ülkemiz kuru incirinin rekabet gücünü artırmak ve üretiminin sürekliliğini sağlamak açısından, tarımsal ürünlerde uygulanan ihracat iadesi yardımlarından yararlanan ürünler kapsamına kuru incirin de dahil edilmesi yararlı olacaktır.

6.1.7.5.5. Ticaret ve Fiyat Analizleri

Dış Ticaret

Dünyada her yıl yaklaşık 80 bin ton kuru incir ihracatı yapılmaktadır. Dünya ihracatının ortalama yüzde 52'si ülkemiz tarafından gerçekleştirilmektedir. İhracatımızın yüzde 60-70'i Avrupa Birliği ülkelerine yönelik olup, başta Fransa, olmak üzere Almanya, İtalya ve İsviçre'ye yapılmaktadır.

Dünya kuru incir ihracatında 2012 yılı itibariyle Türkiye'den sonra İran, ABD, Yunanistan ve İspanya önemli ihracatçı ülkelerdir. Dünya'nın önemli kuru incir ithalatçı ülkeleri ise Almanya, Fransa, Hindistan ve İtalya'dır.

Kuru incir ihracatımızda en önemli kalemleri ekstra kuru incir ve birinci sınıf incir oluşturmaktadır.

Tablo 223. Türkiye Taze ve Kuru İncir İhracatı

Yıllar	Kuru İncir		Taze İncir	
	Miktar(Mt)	Değer (1000$)	Miktar(Mt)	Değer (1000$)
2005	52.595	105.078	9.583	12.598
2006	54.237	120.697	8.895	17.794
2007	40.101	150.528	7.489	17.914
2008	33.123	162.908	9.573	24.293
2009	38.809	150.894	12.941	25.989
2010	44.617	157.882	13.615	26.749
2011	44.800	151.488	13.547	29.291
2012	49.582	166.837	14.350	29.773
2013	60.064	206.647	16.202	34891
2014	55.586	238.316	17.907	42.467

Kaynak:TUİK

Önemli bir incir üreticisi olan Ülkemiz incir ihracatçısı olması nedeniyle yapılan ithalat çok az miktardadır.

Fiyat Analizi

Tablo 224. Kuru İncir Alım Fiyatları (TL/Kg)

Yıllar	Baz Fiyat	Birlik Ortalama Alım Fiyatı
2007/08	3,50	3,04
2008/09	4,30	3,96
2009/10	3,00	2,71
2010/11	3,50	2,68
2011/12	3,30	3,13
2012/13	3,10-4,83	3,16
2013/14	4,00	4,00
2014/15	6,25	5,37

Kaynak: TARİŞ

Fiyat oluşumunda en büyük ağırlığı, Tariş'in alım fiyatları oluşturmaktadır. Ancak diğer Tarım Satış Kooperatiflerinde olduğu gibi TARİŞ İncir Birlikte'de 2000 yılı sonrasında yeniden yapılanma sürecine girmesi kaynak yetersizliğinden açıkladığı alım fiyatları piyasaya da yansımaktadır.

6.1.7.5.6. Sonuç

Ülkemiz kuru incir üretim ve ihracatında dünya lideridir. Bu konumu korumak üretimden pazarlamaya doğru politikalar oluşturmak ve pazar istekleri doğrultusunda üretimle mümkün olacaktır.

Kuru incirde TARİŞ halen fiyat belirleyici rolü devam etmektedir. Ancak 2000 yılı sonrası yeniden yapılanma döneminde kaynakların sınırlandırılması TARİŞ'in özellikle stok maliyetini yüklenmesini zorlaştırmaktadır. Yeniden üretici organizasyonları kurma yerine kurulu bu büyük çiftçi kooperatiflerinin güçlenmesi yönünde destek sağlanmalıdır.

AB'de olduğu gibi arz fazlası dönemlerde oluşturulacak bir depo kurumu oluşturulmalı ve bu kuruluşa da depolama yardımı sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR
1. TZOB Zirai ve İktisadi Raporu 2007-2010
2. 2014 Yılı Kuru İncir Raporu (GTB Koop. Gn Md)
3. www.fao.org
7. www.tuik.gov.tr

6.1.7.6. Turunçgiller

Turunçgiller (narenciye), portakal, limon, mandarin ve greyfurt (altıntop) gibi citrus cinsine ait türleri içermektedir. Ekvatorun 40 derece güney ve kuzey enlemleri arasında yer alan ülkelerin tamamında yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bugün ticari anlamda en çok tarımı yapılan turunçgil tür ve çeşitlerinin anavatanı Hindistan, Malaya, Güneydoğu Çin, Filipinler, Burma, Tayland, Endonezya gibi Asya'nın tropik ve suptropik bölgeleridir (DPT,2000). Ülkemiz turunçgillerin anavatanı olmamakla birlikte, 2 bin yıldan beridir Anadolu'da yetiştiriciliğinin yapıldığı belirtilmektedir.

Turunçgiller taze tüketimin yanında meyve suyu, konsantre, reçel, marmelat olarak çeşitli ürünlere işlenebildiği gibi kabuklarından da esans elde edilebilmektedir. Turunçgiller içerdiği organik asitler ve vitaminler (C ve B) bakımından beslenmedeki önemi büyüktür. Turunçgillerin bünyesinde bol miktarda bulunan bioflavonidler vücutta toksinlerin atılmasında önemli rol oynamaktadır. Bununla birlikte gribal enfeksiyonlara dayanıklılık sağlamada, kalbi kuvvetlendirmede, kan damarlarını ve kılcal damarları güçlendirmede, kanı temizlemede, sinirleri yatıştırarak bedeni ve zihni yorgunlukların giderilmesinde, diş etlerini güçlendirmede oldukça faydalıdır. Ayrıca, portakal ve greyfurdun felci önlemede etkili olduğu belirtilmektedir.

6.1.7.6.1. Dünya Turunçgil Üretimi

FAO verilerine göre 2013 yılı itibarıyla dünyada 96 milyon 787 bin 663 dekar alanda turunçgil üretimi yapılmakta olup üretilen toplam turunçgil miktarı 135,8 milyon tondur. Dünyada ortalama turunçgil verimi ise 1.403 kg/da'dır.

Tablo 225. Dünya Turunçgil Yetiştirilen Alan, Üretim ve Verim

Yıllar	Üretim Alanı(da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)
2000	74.625.040	105.942.285	1.420
2005	79.367.854	112.206.114	1.414
2010	89.926.362	128.373.876	1.428
2011	91.468.657	132.696.520	1.451
2012	92.924.196	131.998.376	1.420
2013	96.787.663	135.761.181	1.403

Kaynak: FAO

2013 yılı FAO verilerine göre toplam turunçgil üretiminin türler bazında dağılımına baktığımızda, 135,8 milyon ton olan dünya turunçgil üretiminin yüzde 52,6'sını portakal, yüzde 21,1' ini mandarinler, yüzde 11,2' sini limon ve laym, yüzde 6,2'sini greyfurt ve pomelo, yüzde 8,8'ini de diğer turunçgil türleri oluşturmaktadır.

Tablo 226. Türler Bazında Dünya Turunçgil Üretimi (Ton)

Yıllar	Portakal	Mandarin	Limon ve Laym	Greyfurt ve Pomelo	Diğer
2000	63.833.109	18.366.494	11.390.772	5.774.457	6.577.453
2005	63.200.633	23.985.646	12.337.810	4.543.809	8.138.216
2010	69.461.798	24.073.926	15.003.910	7.533.359	12.300.883
2011	71.241.218	27.473.504	15.166.834	7.906.138	10.908.826
2012	68.817.475	27.983.469	15.054.397	8.083.622	12.059.412
2013	71.445.353	28.678.214	15.191.482	8.453.446	11.992.686

Kaynak: FAO

Dünyada toplam turunçgil üretimine baktığımızda ilk sırada Çin (yüzde 24), ikinci sırada Brezilya (yüzde 14,5), üçüncü sırada ise Amerika (yüzde 7,5) yer almaktadır. Bu üç ülke dünya turunçgil üretiminin yüzde 46'sını gerçekleştirmektedir. Bu ülkeleri sırasıyla Hindistan (yüzde 7,4), Meksika (yüzde 5,6), İspanya (yüzde 4,7), Mısır (yüzde 3), Nijerya (yüzde 2,8), Türkiye (yüzde 2,7) Arjantin (yüzde 2,1), İtalya (yüzde 2) ve İran(yüzde 2) izlemektedir.

6.1.7.6.2. Türkiye Turunçgil Üretimi

Turunçgiller, yaş meyve üretimi içinde önemli bir ürün grubumuz olup, toplam meyve üretimimizin yüzde 22,4' ünü turunçgiller oluşturmaktadır. Turunçgil üretiminin kendi içindeki dağılımına baktığımızda 2014 yılında gerçekleşen 3 milyon 783 bin 517 tonluk üretimin yüzde 47' sini portakal, yüzde 27'sini mandarin, yüzde 19,2'sini limon, yüzde 6,1'ini greyfurt ve yüzde 0,1'ini de turunç oluşturmaktadır.

Turunçgil üretimimizin bölgelere göre dağılımına baktığımızda üretimin yüzde 84,7'sinin Akdeniz bölgemizde yapıldığı görülmektedir. Bu bölgemizdeki illerimizden; Adana (yüzde 25,9), Mersin (yüzde 22,7), Hatay (yüzde 18,6), Antalya (yüzde 16,2), üretimin en yoğun olarak yapıldığı illerimizdir. Bu bölgemizi yüzde 14,5'lik pay ile Ege Bölgemiz izlemektedir. Ege bölgemizde Muğla, İzmir, Aydın turunçgil üretiminde önemli illerimizdir. Marmara Bölgemizin üretimden aldığı pay 0,7 iken, Karadeniz Bölgemizin üretimden aldığı pay ise yüzde 0,1'dir. Doğu Anadolu Bölgemizde sadece Artvin ilinde üretim yapılmakta olup, toplam üretimden aldığı pay yüzde 0,1'dir.

Tablo 227. Yıllar İtibarıyla Ülkemiz Turunçgil Üretimi (Ton)

Yıllar	Portakal	Mandarin	Limon	Greyfurt	Turunç	Toplam
2000	10.70.000	560.000	460.000	130.000	2.200	2.222.200
2005	14.45.000	715.000	600.000	150.000	3.000	2.913.000
2006	15.35.806	791.255	710.401	179.988	2.985	3.220.435
2007	14.26.965	744.339	651.767	162.621	2.972	2.988.664
2008	1.427.156	756.473	672.452	167.765	3.090	3.026.936
2009	1.689.921	846.390	783.587	190.973	2.901	3.513.772
2010	1.710.500	858.699	787.063	213.768	2.346	3.572.376
2011	1.730.146	872.251	790.211	218.988	2.170	3.613.766
2012	1.661.111	874.832	710.211	226.738	2.132	3.475.024
2013	1.781.258	942.226	726.283	228.799	2.592	3.681.158
2014	1.779.675	1.046.899	725.230	229.555	2.158	3.783.517

Kaynak: TÜİK

Tablo 228. Narenciye Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı (Ton)

Bölgeler	Türler						
	Portakal	Mandalina	Limon	Greyfurt	Turunç	Toplam	Oran (yüzde)
Adana	390.294	284.227	132.953	170.652	1.105	979.231	25,9
Mersin	276.488	142.602	414.499	25.292	100	858.981	22,7
Hatay	290.220	349.075	40.556	23.682	196	703.729	18,6
Antalya	500.663	34.518	73.369	5.638		614.188	16,2
Kahramanmaraş	1.066	2.597	150			3.813	0,1
Osmaniye	32.982	9.428	860	68		43.338	1,1
Akdeniz Bölgesi	1.491.713	822.447	662.387	225.332	1.401	3.203.280	84,7
Muğla	229.571	13.601	60.411	3.686	161	307.430	8,1
İzmir	556	149.163	301			150.020	4,0
Aydın	55.505	32.283	1.534	527	596	90.445	2,4
Burdur	13		9			22	0,0
Ege Bölgesi	285.645	195.047	62.255	4.213	757	547.917	14,5
Balıkesir	420	24.126	203			24.749	0,7
Çanakkale		614				614	0,0
Marmara Bölgesi	420	24.740	203			25.363	0,7
Bartın		15				15	0,0
Kastamonu	1	2				3	0,0
Trabzon	378	969	51			1.398	0,0
Ordu	50	148	15			213	0,0
Giresun	135	541	19			695	0,0
Rize	570	1.703	268	7		2.548	0,1
Karadeniz Bölgesi	1.134	3.378	353	7		4.872	0,1
Artvin	763	1.287	32	3		2.085	0,1
Doğu Anadolu Bölgesi	763	1.287	32	3		2.085	0,1
Türkiye Toplamı	**1.779.675**	**1.046.899**	**725.230**	**229.555**	**2.158**	**3.783.517**	**100,0**

Kaynak: TÜİK, 2014.

6.1.7.6.2.1. Üretimi Etkileyen Faktörler

Turunçgiller, çok yıllık meyve türü olması nedeniyle üretime başlarken yani bahçe tesis ederken planlamanın çok iyi yapılması gerekmektedir. Turunçgiller orta derinlikte, hafif yapılı, kumlu, killi, iyi havalanan ve geçirgen toprakları tercih eder. Taban suyu yüksek olan topraklarda mutlaka drenaj yapılmalıdır. Soğuk rüzgarlara açık araziler ile don tehlikesinin bulunduğu yörelerde gerekli tedbirler alınmalı, bahçe tesis ederken bu faktörlere dikkat edilmelidir.

Özellikle üreticilerimiz don olayı gibi iklim değişikliklerinden önemli ölçüde etkilenmekte, üretimde önemli kayıplar ortaya çıkabilmektedir. Düşük sıcaklıklara karşı etkili tedbirlerin alınması ile birlikte yöre koşullarına uygun çeşitlerin seçimi büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte düşük hava sıcaklılarından yani dondan korunmada rüzgar pervaneleri oldukça etkilidir. Ancak bunların ithal edilmesi ve fiyatlarının yüksek olması teminini zorlaştırmaktadır. Rüzgar pervanelerinin Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında yer alan tarımsal üretime yönelik sabit yatırımlar içerisine rüzgar pervaneleri de dahil edilmelidir. Üretici teşvik edilmelidir.

Tarım Sigortaları Kanunu 21 Haziran 2005 tarih, 25852 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Üreticilerimizin olası bir doğal felaket karşısında mağdur olmaması ve Kanundan beklenen faydanın sağlanması bakımından üreticilerimiz, sigortanın önemi konusunda bilinçlendirilmelidir.

Yer seçiminin yanı sıra fidan ve anaç seçimi büyük önem taşımaktadır. Arzu edilen verim ve kalitede ürün elde etmenin ön koşullarından biri, geri dönüşü olmaması nedeniyle belki de en önemlisi sağlıklı fidanların kullanımıdır. Bu nedenle turunçgil ağaçlarından kaliteli, bol ürün alabilmek için; virüs ve virüs benzeri hastalıklardan ari, anaç-kalem uyuşması iyi, doğru anaç üzerine pazara uygun çeşitlerin aşılandığı, nematod, fungal hastalıklar gibi toprak kökenli patojenlerden ari, adına doğru sağlıklı fidanlar ile bahçelerin kurulması sağlanmalıdır.

Ülkemizde son yıllarda virüsten ari sertifikalı turunçgil üretiminde önemli gelişmeler olmasına rağmen, istenilen düzeye ulaşamamıştır. Özellikle turunçgil fidan üreten işletme sayısının fazla olması ile birlikte kontrol ve denetimlerin yetersizliği turunçgil fidan üretiminin arzu edilen kalitede olmasını engellemektedir. Genel olarak sertifikalı fidan kullanımı konusunda bilgilendirme ve yönlendirmedeki eksiklikler, fidan satışlarında yeterli kontrolün yapılamaması ve sertifika etiketinin pahalı olması gibi nedenlerle sertifikalı fidan üretimi yetersiz düzeyde kalmıştır.

Virüs hastalıklarına karşı en önemli mücadele yolunun virüsten ari fidanların kullanımı olduğu dikkate alındığında, sertifikalı ve virüsten ari fidan kullanan üreticilerin desteklenmeye başlanması oldukça memnuniyet verici gelişmelerdir. Üreticilerimizin virüsten ari sertifikalı turunçgil fidanı kullanımının özendirilmesi yanında, virüsten ari sertifikalı turunçgil fidanı üreten işletmeler de desteklenmelidir.

Sertifikalı fidan kullanımının taşıdığı önem dikkate alındığında, araştırma enstitüleri ile ziraat fakültelerinin ortaklaşa yürüteceği çalışmalar sonucunda geliştirilen hastalık ve zararlılara dayanıklı, iklim ve toprak koşullarına en iyi uyum sağlayan çeşitler üreticilere tanıtılmalı ve üreticilerimizin bu fidanları temin etmesi sağlanmalıdır.

Üretimde önemli olan bir diğer faktör de sulamadır. Özelikle yaz aylarının kurak geçtiği Akdeniz ve Ege Bölgelerinde sulama gerekmektedir. Suyun öneminin giderek artığı günümüzde mevcut su kaynağının optimum kullanımına da olanak veren modern sulama tekniklerinin kullanımı konusunda üreticiler özendirilmeli ve gerekli kolaylıklar sağlanmalıdır. Ürünlerin verim ve kalitelerinin artırılması için sulamaya gereken önem verilmeli, sulama topraktaki nem kontrollerine göre yapılmalıdır.

Birim alandan elde edilen üretim miktarının yani verimin artırılması, turunçgil ağaçlarının optimum gelişme göstermesi bakımından, ihtiyaç duyulan bitki besin maddelerini içeren gübrenin toprağa verilmesi gerekmektedir. Bilinçsiz ve yanlış yapılan gübreleme toprağın fiziksel ve kimyasal yapısını bozduğu gibi meyve miktarını ve kalitesini olumsuz etkilemektedir.

Besin maddelerinin yetersizliği ve fazlalığı turunçgillerde meyve iriliği, kabuk kalınlığı, kabuğun düzgünlüğü ve rengi ile meyvenin su oranını etkilemektedir. Örneğin, fazla azot meyvenin küçük olmasına yol açarken, fazla miktarda verilen fosforda meyvenin kaba olmasına yol açarak kaliteyi düşürmektedir. Yeterli gübreleme yapılmadığında ise ağaçlar, ihtiyaç duydukları maddeleri alamamakta verim ve kalite düşmektedir. Turunçgil ağaçlarında verim ve kalitede yaşanan düşüşlerin bir diğer nedeni de demir, çinko, mangan gibi mikro besin elementlerinin noksanlıklarıdır.

Bitkinin ihtiyaç duyduğu besin maddelerinin yeteri kadar temin edilebilmesi için gübreleme işlemleri toprak ve yaprak analizlerine göre yapılmalı, bu amaçla üretimin yoğun olarak yapıldığı yerlerde laboratuvarlar sayı ve nitelik bakımından yeterli hale getirilmelidir. Doğru gübre kullanımı konusunda gerekli eğitim ve yayım faaliyetleri yapılmalıdır. Bununla birlikte gübre üreten ve tüketenlerin haklarının korunması bakımından üretilerek veya ithal edilerek piyasaya sürülen gübrelerin standartlara uygunluğunun tespiti amacıyla piyasa denetimleri daha sıkı yapılmalıdır.

6.1.7.6.2.2. Zirai Mücadele

Turunçgil bahçelerinde pek çok hastalık, zararlı ve yabancı ot bulunmaktadır. Bunlarla yeterli kısmı mücadele yapılmadığında ekonomik kayıplara neden olmaktadır. Turunçgillerde uçkurutan, turunçgil meyvelerinde kahverengi çürüklük ve gövde zamklanması, depo çürüklükleri, yeşil küf çürüklüğü, mavi küf çürüklüğü, turunçgil kahverengi leke hastalığı, turunçgil dal yanıklığı, turunçgil cüceleşme viroidi, turunçgil gözenek viroidi, turunçgil tristeza virüsü turunçgil psorosis virüsü, turunçgil palamutlaşma hastalığı önemli turunçgil hastalıklarıdır.

Ülkemizde üretimi tehdit eden hastalıkların başında turunçgil virüs hastalıkları gelmektedir. Virüs hastalılarına karşı mücadele için virüssüz damızlıklardan aşı kalemi almalı, virüse dayanıklı anaç kullanılmalı, yeni kuracak bahçelerde virüsten ari sertifikalı fidan kullanılmalı, virüslerin yayılmasını engellemek için budama aletlerinin dezenfeksiyonuna ve yabancı ot mücadelesine gereken önem verilmelidir. Virüs belirtisi gösteren ağaçlardan Tristezalı (Göçüren) olanlar hemen sökülmelidir.

Virüs hastalıklarının yanı sıra, turunçgillerde etkili olan bazı zararlıları da ekonomik kayıplara neden olmaktadır. Turunçgil unlu biti, akdeniz meyve sineği, turunçgil kırmızı

ve sarı kabuklu bitleri, turunçgil galeri güvesi, turunçgil kırmızı örümceği, turunçgil pas böcüsü, turunçgil tomurcuk akarı, torbalı koşnil, harnup güvesi, turunçgil pamuklu beyaz sineği ve turunçgil beyaz sineği turunçgil bahçelerinde önemli zararlılar durumundadır.

Bu zararlılar içerisinde yer alan akdeniz meyve sineği, turunçgil ihracatımız açısından büyük önem taşımaktadır. İhraç edilen turunçgillerde akdeniz meyve sineği ile bulaşık tek bir ürün dahi istenmemektedir. Akdeniz meyve sineği çok sayıda konukçu bitkiye zarar vermektedir. Ülkemizde bu sineğin önemli konukçularının başında şeftali, kayısı, elma, armut, incir, nar, trabzon hurması, ayva, mandarin, portakal ve avakado gelmektedir. Akdeniz ve Ege kıyılarında bu sineğe oldukça sık rastlanmaktadır. Zararlı kışın soğuk dönemlerini toprakta pupa olarak, ya da ağaç üzerinde kalan turunçgil meyveleri üzerinde larva olarak geçirmekte, ilkbaharda hava sıcaklığının uygun olmasıyla ergin çıkışları başlamaktadır. Yumurtadan çıkan larvalar meyvenin etli kısmıyla beslemekte, böylece larvanın bulunduğu yer yumuşamakta ve çökmektedir. Zarar gören meyveler zamanından önce olgunlaşarak dökülmektedir.

Akdeniz meyve sineğine karşı mücadelede başarı sağlanabilmesi için ben düşme döneminde yani renk oluşumunun başladığı andan itibaren bahçeler cezbedicileri de kullanmak suretiyle titizlikle takip edilmeli ve ilk sinek görüldüğü anda mücadeleye başlanmalıdır. Mücadelede başarı sağlanabilmesi bakımından yapılacak eğitim faaliyetleri ile üreticilerimize akdeniz meyve sineğinin önemi anlatılmalıdır. Ayrıca konunun ihracatta taşıdığı önem dikkate alınarak denetim sıklaştırılmalı, laboratuarlar sayı ve nitelik bakımından yeterli hale getirilmelidir.

Son yıllarda nara olan talep giderek artmakta, yeni dikimler gündeme gelmektedir. Akdeniz meyve sineğinin en önemli konukçularından birinin de nar olduğu dikkate alındığında özelikle turunçgil bahçelerinin yoğunlukta olduğu bölgelerimizde, Akdeniz meyve sineği zararının arttırılmaması bakımından talebin doğru yönlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Turunçgil bahçeleri parazitler ve yararlı böcekler bakımından oldukça zengin olup, turunçgil zararlıları bu organizmalar tarafından baskı altında tutulabilmektedir. Turunçgil bahçelerinde bilinçsizce yapılacak ilaçlamalar mevcut faydalı ve zararlı böcek dengesini bozacağından ileride daha büyük sorunların çıkmasına yol açabilecektir. Bu nedenle biyolojik zenginliğin arttırılması, yararlı canlıların korunması ve desteklenmesi amacıyla fiziksel, mekanik, biyolojik, kültürel, kimyasal mücadele gibi değişik mücadele yöntem ve tekniklerinin birbiri ile uyumlu şekilde kullanıldığı, zararlı popülasyonunu tamamen yok etmek yerine ekonomik zarar eşiğinin altında tutmayı amaçlayan entegre mücadele yöntemi, turunçgil bahçelerinde büyük önem taşımaktadır. Yararlı böceklerin yaşamına devam edebilmesi, doğal dengenin korunması, ilaç kullanımını azaltılarak daha az kimyasal maddelerin kullanıldığı bir üretim gerçekleştirebilmek için, entegre mücadele yöntemine ağırlık verilmeli ve üreticilerin bu mücadele şeklini benimsemeleri sağlanmalıdır. Bitki sağlığı, gıda kalitesi ve güvenliğinin giderek önem kazandığı günümüzde sürdürülebilir tarım tekniklerinin kullanımı konusunda gereken hassasiyet gösterilmelidir.

Zirai mücadele de karşımıza çıkan bir diğer sorun da denetim olup, zirai mücadele ilaçları ile bu ilaçları üreten ve satan firmalar sıkı bir şekilde denetlenmeli, ilaçlar etiketlerinde yazılan özellikleri taşımalıdır.

6.1.7.6.2.3. Araştırma, Eğitim ve Yayım Faaliyetleri

Ülkemizde meyvecilik araştırmaları büyük ölçüde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü'ne bağlı araştırma enstitüleri ve ziraat fakültelerinde yapılmaktadır. TÜBİTAK, İlgili diğer genel müdürlükler, FAO, ihracatçılar birliği ve ilgili özel sektör kuruluşları araştırmalara destek veren kuruluşlar arasında yer almaktadır. Narenciye ve subtropik meyve araştırmaları büyük ölçüde Antalya-Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsünde yürütülmektedir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Tarımsal Araştırma Master Planı'nda (2011-2015) turunçgil yetiştiriciliği alt sektörünün, değişen dış pazarlara uyum sağlayacak ve hasat sezonunu uzatacak verimli ve kaliteli yeni anaç-çeşitlerle modern yetiştirme tekniklerinin uygulanması ve rekabet gücünün artırılarak sürdürülebilirliğin sağlanması; hasat sonrası ürün ve kalite kayıplarının azaltılması, tarımsal üretimde bitki koruma amaçlı kullanılan kimyasalları azaltılması ile gübre, diğer kimyasallar ve üretim tekniklerinin etkin bir şekilde kullanımı sonucu sürdürülebilir bir tarım sisteminin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Yüksek verimli, değişen tüketim eğilimlerine uygun kalitede, çevreye dost yoğun bahçecilik tekniklerinin geliştirilmesi; hasat sonrası ürün ve kalite kayıplarının önlenmesi; kimyasal mücadeleye alternatif metotların bulunması, bitki koruma amaçlı kullanılan kimyasal maddelerin yeni uygulama teknikleri ile daha az miktarda ve etkin kullanımının araştırılması ile hastalık, zararlı ve yabancı otlarla uygun mücadele yöntemlerinin geliştirilmesi araştırma hedefleri olarak belirlenmiştir.

Turunçgiller konusunda araştırma hedeflerine ulaşabilmek için;

Kısa ve orta dönemde; değişik ıslah yöntemleriyle sık dikime uygun yeni bodur-yarı-bodur klonal anaçlarının geliştirilmesi, biyotik (hastalık-zararlı) ve abiyotik (olumsuz çevre koşulları) streslere dayanıklı, erkenci ve geççi yeni çeşitlerin ıslahı, mutasyon ıslahının özellikle çekirdeksiz çeşit geliştirmede kullanılması, önemli karakterlerin çalışma mekanizmalarının aydınlatılması ve ıslah sürecinin kısaltılması için moleküler markırların geliştirilmesi, entegre ürün yönetimi modellerinin geliştirilmesi, dünya standartlarında çoğaltım materyalinin kitlesel üretiminin geliştirilmesi, küresel iklim değişikliğinin turunçgiller üzerine olası etkilerinin belirlenmesi öncelikli araştırma konuları olarak belirlenmiştir.

Uzun dönemde; önemli karakterlerin çalışma mekanizmalarının aydınlatılması ve ıslah sürecinin kısaltılması için moleküler markırların geliştirilmesi, hasat mekanizasyonunun geliştirilmesi, hasat ve hasat sonrası kayıplarının en aza indirilmesi için yeni teknolojilerinin geliştirilmesi, turunçgillerde dinamik veri tabanı oluşturulması, üretim alanlarının ve rekoltenin Coğrafi Bilgi Sistemi ve Uzaktan Algılama yöntemleri ile belirlenmesi öncelikli araştırma konuları olarak belirlenmiştir (GTHB).

Araştırmaların yapılması ve araştırma hedefine ulaşılabilmesi bakımından ülke genelinde Araştırma-Geliştirme çalışmalarına gerekli destek verilmeli, kamu ve özek sektör arasında işbirliği sağlanmalıdır. Bununla birlikte araştırma-yayım-üretici koordinasyonu daha etkin bir hale getirilmeli, eğitim faaliyetlerine gereken önem verilerek, araştırma sonuçlarının uygulamaya aktarılması sağlanmalıdır.

6.1.7.6.3. Pazarlama

6.1.7.6.3.1. Pazarlama Yapısı

Ülkemizde turunçgillerin pazarlaması yaş meyve sistemi içinde değerlendirilmekte olup yaş sebze ve meyve ticareti, 26 Mart 2010 tarih, 27533 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan 5957 sayılı "Sebze ve Meyveler İle Yeterli Arz Ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun" hükümlerine göre yapılmaktadır. Yeni yasada da ürünler tüketiciye ulaşıncaya kadar üretici, komisyoncu, perakendeci kanalından geçerek tüketiciye ulaşmaktadır. Bu kapsamda turunçgil meyveleri genel olarak ağaç üzerinde tüccara ya da ihracatçıya götürü usulde satılmaktadır. Turunçgillerin en önemli pazarlama kanallarından biri de ihracattır. 2010 yılı itibariyle üretimin yaklaşık yüzde 42'si ihracata konu olmuştur. Üretimdeki artış ve tüketimin bu artışı dengeleyecek kadar artmaması ürünün ihracatının daha fazla yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Turunçgillerde üreticiden tüketiciye ulaşıncaya kadar olan pazarlama zincirinin uzunluğuna bağlı olarak pazarlama marjı değişmektedir. Pazarlama zincirinin uzaması neticesinde üretici fiyatları ile tüketici fiyatları arasındaki uçurumda artmaktadır.

6.1.7.6.3.2. Dış Ticaret

Ülkemiz yapılan turunçgil üretimi kendini ihtiyacımızı karşıladığı gibi dış ticaretimizde de önemli yeri olan ürün gurubumuzu oluşturmaktadır. Nitekim 2014 yılı itibarıyla gerçekleştirilen 3,5 milyon tonluk toplam yaş meyve ve sebze ihracatımızın yüzde 44,9'unu, 2,4 milyon tonluk toplam yaş meyve ihracatımızın miktar olarak yüzde 67,2'sini turunçgiller oluşturmaktadır. Yapılan ihracat karşılığında ülkemize yaklaşık 942 milyon dolarlık dövizin ülkemize girmesini sağlayarak ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır.

Türler bazında ele aldığımızda toplam 1 milyon 585 bin 470 ton olan turunçgil ihracatımızın yüzde 40,8'ini mandarin, yüzde 26,1'ini limon, yüzde 21,7'sini portakal, yüzde 11,4'ünü de greyfurt oluşturmaktadır.

Turunçgil ihracatımızın ülkelere göre dağılımına baktığımızda, yüzde 33'lük pay ile Rusya ilk sırada yer almaktadır. Bu ülkeyi yüzde 25'lik pay ile Irak, yüzde 11'lik pay ile Ukrayna, yüzde 4'lük paylar ile de Suudi Arabistan ve Romanya izlemektedir (AKİB, 2015). Turunçgil ithalatımız ise oldukça az olup, daha çok sanayiye yönelik portakal ithalatı yapılmaktadır.

Tablo 229. Yıllar İtibarıyla Türkiye İhracatı

Türler	Portakal		Mandarin		Limon		Greyfurt		Diğer		Toplam	
Yıllar	Miktar (Ton)	Değer (1000$)	Miktar (Ton)	Değer (1000$)	Miktar (Ton)	Değer (1000$)	Miktar (Ton)	Değer (1000$)	Miktar (Ton)	Değer (1000$)	Miktar (Ton)	Değer (1000 $)
2000	90.971	30.579	141.475	9.634	162.000	66.436	85.000	22.607	9	2	479.455	169.258
2005	179.645	72.624	249.422	110.587	359.207	170.458	100.291	50.835	10	4	888.576	404.507
2010	220.472	150.633	416.702	282.011	423.409	311.388	154.599	101.268	93	109	1.215.275	845.409
2011	355.970	260.354	473.782	341.639	487.668	355.528	158.151	110.263	25	56	1.475.596	1.067.840
2012	325.271	229.408	415.816	300.250	374.734	272.344	167.815	109.009	31	36	1.283.667	911.047
2013	281.246	181.560	535.199	353.738	413.657	302.657	141.043	92.916	42	13	1.371.187	930.587
2014	344.079	190.013	646.109	369.104	414.051	286.355	181.230	96.739	1	1	1.585.470	942.213

Kaynak: AKİB

6.1.7.6.3.3. Pazarlama Sorunları

Turunçgil üreticilerimiz çeşitli pazarlama sorunları ile karşı karşıya kalmaktadır. Üreticilerimizin pazarlama problemlerinin üstesinden tek başlarına gelmemeleri mümkün değildir. Giderek büyük bir gelişme gösteren süpermarketler karşısında rekabet edebilmek, kaliteli bir üretim gerçekleştirebilmek ve bu üretimleri karşılığında hak ettikleri geliri elde edebilmek için üretimden pazarlamaya kadar örgütlenme şarttır. Turunçgil üretiminde önemli bir yeri olan aynı zamanda da AB ülkesi olan İspanya'ya baktığımızda satışın büyük çoğunluğunun kooperatifler aracılığıyla yapıldığı görülmektedir. Ülkemizde kooperatifler aracılığıyla pazarlama yok denecek kadar azdır. Üreticilerimiz tam olarak örgütlenemediğinden herhangi bir pazarlık gücü de bulunmamaktadır. Üreticilerimizin hak ettiği geliri elde edebilmeleri bakımından üreticilerin örgütlenmesi için gerekli eğitim ve yayım faaliyetlerine ağırlık verilmeli, üreticiler özellikle pazarlama problemlerini çözmede örgütlenmenin önemi konusunda bilinçlendirilmelidir.

İhracatta düzenli bir pazarlama organizasyonunun olmaması, talep edilen çeşitlerin zamanında, istenen kalite ve miktarda temin edilememesi, iklimsel değişikliklere bağlı olarak üretimde meydana gelen dalgalanmalar ihracatımızı olumsuz etkilemektedir. Ayrıca ihracatçılarımızın kendi aralarında rekabete girerek çok parçalı olarak pazara girmeleri ihracat yapılan ülkelerdeki pazar payının yeterinde artırılmamasına yol açtığı gibi mevcut pazarların da kaybedilmesine de neden olabilmektedir. Bu olumsuzluklar doğal olarak üreticilerimize de yansımaktadır. Mevcut üretim potansiyelimizin ekonomik değer olarak Ülkemize ve Ülkemiz üreticilerine dönmesi bakımından ihracatımıza gereken önem verilmelidir.

Son yıllarda gıda güvenliği kapsamında tarladan sofraya kadar, çevre ve insan sağlığına zarar vermeyen, üretimin her aşamasında gerekli kontrolleri yapılmış, sağlıklı ve güvenilir ürünlere olan talep giderek artmaktadır. Artan talep doğrultusunda dünya ticaretinde de gıda güvenliği ve kalitesi gibi unsurların önemi gün geçtikçe artmakta hatta ticaret yapabilmenin ön koşulu haline gelmektedir. Ülkemizin sahip olduğu potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi ve ihracat imkanlarının artırılabilmesi bakımından İyi Tarımsal Uygulamalar (GLOBALGAP) gibi gıda güvenliğini sağlamaya yönelik üretim sistemleri yaygınlaştırılmalı, bu standartlar kapsamında üretim yapılması teşvik edilmelidir. Bu tür gıda güveliği ve kalitesine yönelik sistemlerin uygulanması ülkemiz için dış pazarlarda rekabet üstünlüğü yaratacağı gibi dünya pazarından pay alma imkanını da artıracaktır.

Dış pazar taleplerindeki değişim de ihracatta önemli olup, direkt olarak üretici etkilemektedir. Son yıllarda dünya da tüketici talepleri çekirdeksiz, kolay soyulabilen meyveler yönünde gelişme göstermektedir. Bu durumda ülkemizin dış pazara daha kolay ürün sunabilmesi bakımından üretimin tüketici talepleri doğrultusunda yönlendirilmesi sağlanmalı, dış pazarlar talepleri dikkate alınarak aranan çeşitlerin kaliteli bir şekilde üretilmesi sağlanmalı ve bu konuda üreticiler yönlendirilmelidir. Ayrıca dış pazarlarda turunçgillerin azaldığı dönemde piyasaya ürün sunabilme ve oluşan bu pazar boşluğunu doldurabilmek için erkenci ve geççi çeşitler üzerinde araştırmalar yapılmalıdır.

6.1.7.6.4. Destekleme ve Fiyat

6.1.7.6.4.1. Destekleme

Tarımda verilen gübre, mazot, toprak analizi gibi destekler turunçgil üreticilerine de

verilmektedir. 2014 yılı itibarıyla 6 TL/da gübre desteği, 4,6 TL/da mazot desteği, 2,5 TL/da toprak analizi desteği verilmiştir. Tarımda genel olarak verilen gübre, mazot gibi genel desteklerin yanında 2005 yılından itibaren sertifikalı fidan desteği verilmektedir.

2014 yılı itibarıyla destekleme tutarlarına baktığımızda, bodur ve yarı bodur meyve fidanları ile standart çeşitlerle bahçe tesisinde 150 TL/da, sertifikalı çeşitlerle bahçe tesisinde bodur çeşitler için 350TL/da, yarı bodur çeşitler için 300 TL/da; diğer meyve fidanları ile standart çeşitlerle bahçe tesisinde 100 TL/da, sertifikalı çeşitlerle bahçe tesisinde 230 TL/da verilmiştir. Bahçe tesisinde virüsten ari fidanların kullanılması halinde standart çeşitler için 50 TL/da, sertifikalı çeşitler için 100 TL/da olarak belirlenmiştir.

Sertifikalı fidan desteğinin dışında turunçgillerin ihracatına teşvik primi verilmektedir. Turunçgil ihracatımızda verilen teşvik primleri yani ihracat iadeleri, ülkemizin turunçgil ihracatında diğer ülkelerle rekabet edebilmesi, iç piyasada fiyat istikrarının sağlanması, üreticini hak ettiği geliri elde edebilmesi bakımından son derece önemlidir.

İhracat iadelerinin amacına ulaşabilmesi, ihracatçının önünü görebilmesi, ihracatın gelişmesi için ihracat teşvikleri yeterli miktarda ve zamanında verilmesi, iade miktarlarının sezon öncesi açıklanması gerekmektedir. İhracat iadelerinin mahsup şeklinde uygulanması ve yeterli miktarda ihracat iadesi verilmemesi ihracatçılarımızın dış piyasada rekabeti gücünü azaltmaktadır. Bu durum üreticiye fiyat düşüşleri şeklinde yansıyarak, üreticilerimizi de mağdur etmektedir. Dünya Ticaret Örgütüne verdiğimiz taahhütler nedeniyle iade miktarları her yıl azaltılarak uygulanmaktadır. DTÖ'ye verilen taahhütler nedeniyle yeterli ihracat desteği verilemiyor ise doğrudan desteklerle üreticilerin kaybı telafi edilmelidir.

Ülkemiz tarımının genel sorunlarından biri olan üretim maliyetlerinin yüksekliği narenciye üreticilerimiz için de geçerli olup, diğer üretici ülkelerle rekabetimizi zorlaştırmaktadır. Üreticilerimizin rekabet edebilmesi için maliyetlerin düşürülmesi bu amaçla gübre, mazot gibi üretim girdilerinin desteklenmesinin yanı sıra, ilaçlama, depolama, ambalajlama, nakliye gibi unsurların da desteklenerek girdilerdeki KDV oranlarının indirilmesi gerekmektedir.

6.1.7.6.4.2. Fiyat

İklim koşulları, üreticiden tüketiciye ulaşıncaya kadarki pazarlama zincirinin uzunluğu, ilgili taraflar arasında yaşanan koordinasyonsuzluk, ihracatta yaşanan sorunlar, üretimde kullanılan temel girdilerde yaşanan dışa bağımlılık, dünya ticaretinde değişen kuralların etkisi doğal olarak fiyatlara yansımakta, bundan en fazla etkilenen kesim ise üreticilerimiz olmaktadır.

Bunun yanında iklim koşullarında meydana gelen değişimler zaman zaman rekolteyi etkilemekte, üretimde meydana gelen dalgalanmalar da fiyatlara yansımaktadır. Nitekim 2014/2015 sezonunda özellikle mandalina rekoltesinde görülen artışın yanı sıra, havaların sıcak gitmesi ve mandalina çeşitlerinin hasadının çakışması ile birlikte iç piyasada bir yığılma meydana gelmiştir. Piyasada yaşanan bu yığılma ile birlikte 1 kg mandalinanın üretici fiyatı 25 kuruşa kadar gerilemiş, bazı yerlerde ürün dalında kalmıştır. Bu durum ister istemez diğer turunçgil türlerini de etkilemiştir. Sezon başında kilogramı 1 lira 30 kuruştan alıcı bulan limon ise 80 kuruşa düşmüştür.

İhracat iadelerinin düşük açıklanmasının yanı sıra gecikmeli açıklanması ürün fiyatlarına yansımakta, döviz kurunda yaşanan değişimlerden ihracatçılarımızı ve ihracatımız olumsuz etkilenmektedir. Turunçgillerde en önemli pazarımız olan Rusya, Irak ve Ukrayna'da yaşanan sıkıntılarda eklenince ihracatta yaşanan sorunlar daha da derinleşmektedir. Yaşanan bu sıkıntıların üzerine ihracatta yaşanan sorunlar eklenince en fazla etkilenen kesin yine üreticilerimiz olmaktadır.

6.1.7.6.5. Sonuç ve Öneriler

Ülkemiz yapılan turunçgil üretimi kendini ihtiyacımızı karşıladığı gibi dış ticaretimizde de önemli bir payı olan ürün gurubumuzu oluşturmaktadır. Nitekim 2014 yılı itibarıyla gerçekleştirilen 3,5 milyon tonluk toplam yaş meyve sebze ihracatımızın yüzde 44,9'unu, 2,4 milyon tonluk toplam yaş meyve ihracatımızın miktar olarak yüzde 67,2'sini turunçgiller oluşturmaktadır. Yapılan ihracat karşılığında ülkemize yaklaşık 942 milyon dolarlık dövizin ülkemize girmesini sağlamıştır.

Ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunan bu üretim dalından gereği gibi istifade edilebilmesi sağlanması bakımından;

• Üreticilerimizin gerek iç gerekse dış pazarda rekabet edebilmesi için maliyetlerin düşürülmelidir. Bu amaçla gübre, mazot gibi üretim girdilerinin desteklenmesinin yanı sıra, ilaçlama, depolama, ambalajlama, nakliye gibi unsurların da desteklenerek girdilerdeki KDV oranlarının indirilmesi gerekmektedir.

• Ülkemizin turunçgil tüketimi artırılmalıdır. Bununla birlikte ülkemizde genelde taze olarak tüketilen turunçgillerin meyve suyu olarak tüketimine ağırlık verilmelidir. Yurt dışında yürütülen tanıtım faaliyetlerine devam edilmeli, aynı tanıtım faaliyetleri yurt içinde de yürütülmelidir.

• Virüsten ari fidanı kullanan üreticilerin desteklenmesine devam edilmeli, sertifikalı turunçgil fidanı üreten işletmeler de desteklenmelidir.

• Entegre mücadele yöntemine ağırlık verilmeli ve üreticilerin katılımı sağlanmalıdır. Bitki sağlığı, gıda kalitesi ve güvenliğinin giderek önem kazandığı günümüzde sürdürülebilir tarım tekniklerinin kullanımı konusunda gereken hassasiyet gösterilmeli, zirai mücadele ilaçları ile bu ilaçları üreten ve satan ve firmalar sıkı bir şekilde denetlenmelidir.

• Şeker ve asit oranı yeterli seviyeye gelmemiş narenciyenin hasat edilmesi kaliteyi düşüreceğinden, erken hasattan kaçınılması sağlanmalıdır.

• Ürün ve kalite kayıplarının önüne geçilebilmesi bakımından hasat zamanı ve tekniğine dikkat edilmesinin yanı sıra daha uzun sürede ürün arzının sağlanmalı ve üreticinin kayba uğramaması bakımından depolamaya özel önem verilmeli, soğuk hava depolarının sayısı ve kapasitesi artırılmalıdır.

• Ülkemizin yeni pazarlar bulması, üretimde çeşitliliğin sağlanması ile hasat süresinin uzatılması, turunçgillerin yetiştirilmesinden pazarlanıp tüketiciye ulaşana kadar olan süreçte çok yönlü "ar-ge" çalışmalarının gerçekleştirilip desteklenmesi gereklidir. Araştır-

ma-yayım-üretici koordinasyonu daha etkin bir hale getirilmeli, eğitim faaliyetlerine gereken önem verilerek, araştırma sonuçlarının uygulamaya aktarılması sağlanmalıdır.

• Üreticilerimizin pazarlama problemlerinin çözümü bakımından, üretici birlikleri finansman bakımından güçlendirilerek daha aktif hale gelmelerinin sağlanmalıdır.

• Son yıllarda gıda güvenliği kapsamında tarladan sofraya kadar, çevre ve insan sağlığına zarar vermeyen, üretimin her aşamasında gerekli kontrolleri yapılmış, sağlıklı ve güvenilir ürünlere olan talep giderek artmaktadır. Ülkemizin sahip olduğu potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi ve ihracat imkanlarının artırılabilmesi bakımından İyi Tarımsal Uygulamalar (GLOBALGAP) gibi gıda güvenliğini sağlamaya yönelik üretim sistemleri yaygınlaştırılmalı, bu standartlar kapsamında üretim yapılması için üretici teşvik edilmelidir.

• Markalaşmaya gereken önem verilerek marka oluşturulmalı, yeni pazarlar bulunarak ihracat artırılmalıdır.

• Üretimden pazarlamaya kadar olan bütün aşamalarda eğitim ve yayım faaliyetlerine gereken önem verilmeli, bu üretim dalından menfaat elde eden tüm taraflar arasında bir işbirliği ve koordinasyon sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

1.AKİB, 2015, "Türkiye Geneli (2013/2014 Ocak-Aralık Dönemi) Yaş Meyve Sebze İhracatçıları Birliği Değerlendirme Raporu" Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, Yaş Meyve Sebze Sektör Şefliği, MERSİN.
2.DPT, 2000, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bitkisel Üretim ÖİK Komisyonu, Meyvecilik Alt Komisyonu, Turunçgiller Raporu, ANTALYA.
3.DUMANOĞLU, H.,YEŞİLOĞLU, T., ERDOĞAN, V.,SERÇE, S., DEMİRSOY, H., AKÇAY, E., YAZICI, K., ERNİM, C., KARABAT, S., ÖZÜPEK, Ö., "Meyve Üretiminde Değişimler ve Yeni Arayışlar" , Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi, 12-15 Ocak 2014, Ankara, 550-578.
4.GENÇTAN, M., TUGAY, M.E., GEÇİT, H.H., BOZKURT, B., ERGUN, E., EKİZ, H., YALVAÇ, K., GEVREK, M.N., ELÇİ, A., BALKAN, A., "Türkiye'de Tohumluk, Fide ve Fidan Üretimi, Kullanımı", Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara, 803-823.
5.GTHB, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Tarımsal Araştırma Master Planı, 2011-2015.
6.KAŞKA, N., GÜLERYÜZ, M., KAPLANKIRAN, M., KAFKAS, S., ERCİŞLİ, S., EŞİTKEN, A., ASLANTAŞ, R., AKÇAY, E., "Türkiye Meyveciliğinde Üretim Hedefleri", Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara, 519-549.
7.Türkiye İstatistik Kurumu, ww.tüik.gov.tr
8.TEAE,2003, KARAHOCAGİL, P., TUNALIOĞLU, R., TAŞKAYA, B., ANAÇ, H., "Turunçgiller Durum ve Tahmin: 2003/2004" Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara, Kasım 2003.
9.TZOB Gübre Raporu, Haziran 2004.
10.www.lokman-hekim.com
11.www.bahçe.biz
12.www.tarim.gov.tr
13.www.faostat.fao.org

6.1.7.7. Çay

Tropik ve subtropik iklim bitkisi olan çayın anavatanı Çin ve Hindistan olarak bilinmektedir. Theaceae familyasına ait olan çay bitkisinin botanikte kabul edilen adı Camellia sinensis (L) O.Kuntze'dir. Çin Çayı, Assam Çayı ve Kamboçya Çayı olmak üzere morfolojik farklılıklar gösteren 3 tipi bulunmaktadır.

Yaprağını dökmeyen çay bitkisi doğada kendi haline bırakıldığında bir ağaç görünümü alarak yaklaşık 100 yıl yaşar. 4 yaşından itibaren ürün vermeye başlayan çay bitkisi, 10-15 yaşından sonra ekonomik verime ulaşır. Ekonomik verim yaşı işe 50-60 yıldır.

Çayın en önemli özelliği, hiçbir yapay renklendirici, koruyucu ve kokulandırıcı içermemesi nedeniyle tamamen doğal bir ürün olmasıdır.

6.1.7.7.1. Dünya Çay Üretimi

2013 yılı itibarıyla dünyada 35 milyon dekar alanda çay üretimi yapılmakta olup elde edilen kuru çay miktarı ise 5,3 milyon tondur. Dünya çay verimi ise 152 kg/da'dır. (FAO)

Tablo 230. Dünya Çay Yetiştirilen Alan, Üretim Ve Verim

Yıllar	Üretim Alanı(Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/da)
2000	23.681.160	3.014.442	127
2005	26.863.310	3.682.119	137
2010	31.496.090	4.606.069	146
2011	34.125.390	4.771.205	140
2012	35.173.840	5.034.968	143
2013	35.212.210	5.345.523	152

Kaynak: FAO

Tablo 231. Dünya Çay Üretiminde Önde Gelen Ülkeler (2013)

Ülkeler	Üretim Alanı(Ha)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/da)
Çin	17.500.000	1.924.457	110
Hindistan	5.639.800	1.208.780	214
Kenya	1.986.000	432.400	218
Sri Lanka	2.219.690	340.230	153
Viet Nam	1.216.490	214.300	176
Türkiye	764.260	212.400	278

Kaynak: FAO

Dünyada oldukça sınırlı sayıda ülkede çay tarımı yapılmakta olup, dünya çay üretiminde önde gelen ülkeler Çin, Hindistan, Kenya, Sri Lanka'dır. Dünya üretiminin yüzde 73'ü bu dört ülke tarafından gerçekleştirilmektedir. Ülkemiz, dünya çay üretiminden aldığı yüzde 4'lük payla altıncı sırada yer almaktadır.

6.1.7.7.2. Türkiye Çay Üretimi

Ülkemizde çay tarımı, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, Gürcistan Cumhuriyeti sınırından başlayıp batıda Fatsa İlçesine kadar olan ve dar bir şerit halinde uzanan alanda yapılmaktadır. Trabzon'un Araklı deresine kadar olan Artvin, Rize, Trabzon illerini kapsayan ve yer yer 30 km kadar içlere uzanan, 1000 m yükseklikler varan alanlar, çay yetiştiriciliği için en elverişli bölge olması nedeniyle birinci sınıf çay bölgesi olarak kabul edilmektedir. Araklı deresinden başlayarak Ordu'nun Fatsa ilçesine kadar uzanan bölge ise ikinci sınıf çay bölgesi olarak tanımlanmaktadır.

Çay tarımı ülkemizde küçük aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır. Çay üreticilerinin, yüzde 76,07' si 0-5 dekar arasında, yüzde 20,65'i 5-10 dekar arasında, yüzde 3,14'ü 10-20 dekar arasında, yüzde 0,15'i ise 20 dekarın üzerinde çaylık alana sahiptir.

Çay tarımının yapıldığı Doğu Karadeniz Bölgemizde, 2013 yılı verilerine göre 764 bin 255 dekar alanda 207 bin 660 üretici tarafından 1 milyon 180 bin ton yaş çay yaprağı üretilmiştir. 2014 yılında ise 760 bin 515 dekar alanda 1 milyon 260 bin ton yaş çay yaprağı üretilmiştir.

Tablo 232. Ülkemizde Çaylık Alan, Çiftçi Sayısı, Yaş Çay Yaprağı Üretimi

Yıllar	Çiftçi Sayısı	Çaylık Alan (Dekar)	Yaş Çay Yaprağı Üretimi (Ton)
1990	202.904	905.750	608.440
1995	201.657	766.090	523.465
2000	204.491	767.500	758.038
2005	202.699	766.250	1.192.004
2010	202.494	758.641	1.305.566
2011	205.312	758.895	1.231.141
2012	206.724	759.025	1.250.000
2013	207.660	764.255	1.180.000
2014	-	760.515	1.260.000

Kaynak: TÜİK, ÇAYKUR

Çaylık alanların illere göre dağılımına baktığımızda, Rize ilimiz yüzde 65,5'lik bir payla ilk sırada yer almaktadır. Bu ilimizi sırasıyla yüzde 20,5 ile Trabzon, yüzde 11,3 ile Artvin, yüzde 2,7 ile Giresun ve Ordu illerimiz izlemektedir.

Ülkemizde üretilen çayın büyük bir kısmı ülke içinde tüketilmektedir. Halkımızın tükettiği sıcak içeceklerin başında çay gelmektedir. Ülkemizde yıllık kişi başı çay tüketimi ise 2011 yılı FAO verilerine göre 3,1 kg'dır. Verilere göre dünyada en fazla çay tüketen ülkelerden biri Türkiye'dir.

6.1.7.7.2.1. Üretimi Etkileyen Faktörler

Çay üretiminde etkili en önemli faktörlerden biri kalite olup, çoğaltım yönteminin seçimi, iklim faktörleri, deniz seviyesinden olan yükseklik, hasat şekli ve dönemi, kültürel uygulamalar çayın kalitesine etki eden faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. İklim ve çevre faktörlerine müdahale etme şansımızın olmadığı dikkate alındığında, yaş çay yaprağı kalitesi dolayısıyla kuru çay kalitesinin artırılması bakımından kültürel uygulamaların zamanında ve doğru bir şekilde yapılması büyük önem taşımaktadır.

Bahçe Tesisi

Yetiştiriciliğin ilk aşamasının doğru üretim materyalinin seçilmesi ile başladığı dikkate alındığında, kaliteli ve verimli bir çay üretiminin gerçekleştirilmesinde fidan konusu önem taşımaktadır. Ülkemizde çay tarım alanlarının büyük bir kısmı tohumdan yetiştirilen fidanlarla tesis edilmiştir. Yabancı döllenme özelliğine sahip çay bitkisinden elde edilen çay tohumları büyük ölçüde açılma gösterdiğinden, çay tohumu ile tesis edilen çay bahçelerinde zaman içinde farklı tipler oluşmuştur. Bu durumda, bir bahçe içinde farklı tipler farklı zamanda hasat olgunluğuna gelmekte, bazı ürünler daha tomurcuk halindeyken bazı ürünlerin de hasat zamanı geçmiş olabilmektedir. Bu da kaliteyi olumsuz etkilemektedir. Çay tarım alanlarının önemli bir bölümü yaşlanmış çay ocaklarından oluşmaktadır. Kalitenin artırılması bakımından yaşlanmış, verimden düşmüş, açılımlar nedeniyle bir örnekliği bozulmuş bahçeler, üstün verim ve kaliteye sahip çay tiplerinden alınan çelikler ile üretilmiş fidanlarla bir program dahilinde yenilenmelidir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Sayın Mehmet Mehdi EKER tarafından "Çaylıkların Yenilenmesi Projesi"nin başlatıldığı açıklanmıştır. Çaylıkların yenilenmesine yönelik çalışmaların başlamış olması sevindiricidir. Çalışmalar hızlandırılmalı, bahçeler yenilenirken çay üreticileri devlet tarafından desteklenerek, teşvik edilmelidir.

Gübreleme

Çay üretiminde gübre kullanımı toprak yapısı ve verimlilik üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Çay bitkisi genelde pH' sı 4,5-6 arasında olan topraklarda optimum gelişme göstermektedir. Toprak pH'sı asit ya da alkali yöne doğru kaydıkça çay bitkisinden istenen verim ve kalitede ürün alınamamaktadır. Nitekim amonyum sülfat gübresinin tek yönlü ve aşırı ölçüde kullanılması neticesinde toprak pH' sı 4' ün altına düşmüştür. Çay topraklarının asitlik problemini gidermek amacıyla çay özel gübresi (azot, fosfor ve potasyumca zengin 25:5:10 terkibinde kompoze gübre) kullanılmış ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Bu da bize doğru gübrelemenin önemini göstermektedir. Bunun yanında organik gübre gereksinimi mevcut imkanlar değerlendirilerek (ahır gübresi, budama artıkları, çay atıklarının çürütülmesi ile elde edilen organik materyal gibi) giderilmeye çalışılmalıdır. Ayrıca, çay topraklarında mikro besin elementi analizleri de yapılarak, gübreleme programına dahil edilmelidir.

Kaliteli bir üretimin gerçekleştirilebilmesi bakımından gübreleme işlemleri toprak ve yaprak analizlerine göre yapılmalı, bu amaçla üretimin yoğun olarak yapıldığı yerlerde laboratuarlar sayı ve nitelik bakımından yeterli hale getirilmelidir. Doğru gübre kullanımı konusunda gerekli eğitim ve yayım faaliyetleri yapılmalıdır.

Budama

Yaş çay yaprağı kalitesine etki eden bir diğer faktörde budamadır. Kaliteli yaş çay yaprağı üretimi için verimden düşmüş çay ocaklarının mutlaka budanması gerekmektedir. Budama ile çay ocaklarından güçlü, taze ve tomurcuklu sürgülerin elde edilmesi sağlanmaktadır.

Yaşlanmış çay bahçelerinde azalan verim ve kalitenin yeniden artırılarak kalitelinin kontrol altına alınması amacıyla 15 Aralık 1993 tarih ve 93/5096 sayılı Kararname yayımlanmıştır. Bu Kararname ile her yıl 1/5 oranında budama yapılmak suretiyle ocakların kademeli olarak gençleştirilmesi, budama nedeniyle ürün kaybına uğrayan üreticilerin kaybının devlet tarafından tazmin edilmesi, çay bahçelerinin ruhsatlarının yenilenmesi ve kaçak olarak tesis edilen, yani ruhsatsız çay bahçelerinin tekniğine uygunluğu kaydı ile bir defaya mahsus olmak üzere ruhsatlandırılması; gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan yaş çay işleme tesislerinin ihtiyaç duydukları yaş çay yaprağını ruhsatlı üreticilerden alabilecekleri; yaş çay işleme ve paketleme tesislerinin sahip olması gereken teknik ve hijyenik özellikleri taşıyıp taşımadığının denetlenmesi kararlaştırılmıştır. Nitekim bu kararname ile çaylıklar 1/5 oranında budanmaya başlanmış ve ruhsatsız çaylıklara ruhsat verilmiştir.

93/5096 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, yaş çay yaprağı kalitesinin artırılması ve çaylıkların gençleştirilmesi için önemli bir adım olmuş ve olumlu sonuçlar vermiştir. Bunun üzerine, 93/5096 sayılı Kararnamenin uygulama süresi 17 Ekim 1998 tarih ve 98/11807 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 5 yıl daha uzatılmıştır.

Çay bahçelerinin ıslahı ve kaliteli çay üretiminin temini amacıyla budamaya tabii tutulan çaylıklar nedeniyle üreticilerin uğradığı gelir kaybının tazmin edilmesi 31 Aralık 2003 tarihi itibarıyla sona ermiştir. Budamadan elde edilen olumlu sonuçların devamının sağlanması bakımından, 23 Ağustos 2004 tarih, 2004/7758 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ruhsatlı çay bahçelerinin 1/5 yerine her yıl 1/7'sinin budanmasından doğacak gelir kaybının üreticilere 7 yıl için ödenmesine ilişkin uygulama 01 Ocak 2005 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yeniden başlatılmıştır. Bu kararın uygulama süresi ise 2011 yılı sona ermiştir.

Kalitelinin artırılmasına yönelik budama işlemlerinin devamının sağlanması bakımından budamaya tabi tutulan çaylıklar nedeniyle üreticilerin uğradığı gelir kaybının tazminine dair 1 Ocak 2012 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren 2011/2526 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile geçerlilik süresi 10 yıl olmak üzere budama oranı 1/10 olarak belirlenmiştir.

Hasat

Yaş çay ürünü, çay bitkisi üzerindeki genç sürgünlerin ucundan itibaren, tepe tomurcuğu ve tepe tomurcuğunu takip eden birinci ve ikinci yapraktan oluşan körpe, taze ve lif vermeyen, kaliteli kuru çay üretimine elverişli nitelikteki filizden ibaret olup, hasatta iki yaprak bir tomurcuk istenmektedir.

Ülkemizde çay hasadı makasla yapılmaktadır. Makas ile yapılan hasat neticesinde çay ocakları çalılaşmakta, oluşan sürgünler köre kaçmakta ve verimde düşüşler meydana gelmektedir. Bugünkü şartlarda elle hasat mümkün görülmemektedir. Bu nedenle makas ile hasatta daha itinalı ve dikkatli davranılmalıdır.

Sürgünlerin zamanında hasat edilmesi de büyük önem taşımaktadır. Hasadın erken yapılması halinde alınacak ürün miktarı azalacak, geç yapılması durumunda ise ürün kartlaşarak kalitede bozulmalar olacaktır. Nitekim yapılan araştırmalarda çayda bulunan ve çayın işlenmesi sırasında ortaya çıkan sıvı kıvamına, çayın nem çekme ve diğer başka özeliklerine olumlu etki yapan pektik madde miktarının genç yapraklardan yaşlı yapraklara doğru azaldığı ifade edilmektedir. Çayın kalitesine etki eden bir diğer madde de kafein olup, yaşlı yapraklarda bulunan kafein oranı da azdır. Ayrıca yaşlı yapraklar genç yapraklara oranla daha fazla klorofil içermektedir. Yaşlı yaprakların hasat edilmesi halinde bu yapraklardan elde edilen siyah çayda daha fazla klorofil bulunacaktır. Bu nedenle demlenen çayın rengi yeşil olduğu için otsu bir tat almaktadır. Bu veriler ışığında çayda kalite kayıpların önlenmesi bakımından yaşlanmış yaprakların hasat edilmemesi büyük önem taşımaktadır.

Bir sonraki hasat için bitkinin gelişiminde ihtiyaç duyduğu bitki besin maddelerinin üretilmesinin sağlanması bakımından hasat sonrası ocakta yeterli miktarda olgun yaprağın bırakılması hasatta dikkat edilmesi gereken hususlardan biridir.

Kaliteli ürün elde edilebilmesi bakımından hasatta gereken titizlik gösterilmeli, yetiştirme tekniklerine göre üretim yapılması sağlanmalıdır.

6.1.7.7.3. Dış Ticaret

Çay sektöründe uzun yıllar temel strateji, yurt içi tüketimi karşılamaya yönelik olduğundan dış ticaret ile ilgili çalışmalar yetersiz kalmıştır.

Çay ihracatımız, ülkemizin var olan potansiyeline rağmen artırılamamıştır. Çay ihracatında ülkemizin karşılaştığı en önemli sorun üretim maliyetlerinin yüksekliğidir. Dünyada çay üretimi daha çok gelişmekte olan ülkelerde yapılmakta olup, bu ülkelerde yıl boyu hasadın yapılması ülkemizin dünya piyasalarında rekabet etmesini güçleştirmektedir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Ülkemiz çayının tarım ve sanayinde kimyasal ilaç ve katkı maddesi kullanılmadan üretilmesi büyük bir avantaj olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizin ihracat imkanlarının artırılması bakımından, maliyeti düşürücü tedbirler alınarak, ülkemiz çayının sahip olduğu üstünlükler tanıtılmalı ve dış pazar araştırması yapılarak, ülkelerin taleplerine uygun, istenen kalitede ve ambalajda çay ihracatı yapılmalıdır.

Tablo 233. Türkiye Çay İhracatı ve İthalatı

Yıllar	İthalat		İhracat	
	Miktar (Ton)	Değer (1000$)	Miktar (Ton)	Değer (1000$)
2006	3.821	7.735	2.674	5.631
2007	3.511	8.158	3.330	7.570
2008	4.305	11.322	3.191	11.232
2009	5.361	13.538	1.808	7.754
2010	8.618	21.530	2.191	9.163
2011	8.066	17.732	2.241	10.367
2012	5.158	13.710	3.161	12.201
2013	5.879	17.554	4.853	17.716
2014	4.631	20.414	5.481	16.045

Kaynak: TÜİK

Ülkemizin çay ithalat durumuna bakıldığında 1960'lı yıllardan itibaren üretimin tüketimi karşılamaya başlaması ile sona erdiği görülmektedir. Yapılan ithalat ise çok cüzi düzeydedir. Yürürlükteki ithalat rejimi kararı çerçevesinde Ülkemizde çay ithalatı serbesttir. İthal ürünlerin girişinin zorlaştırılması bakımından vergi oranı yüksek tutulmaya çalışılmaktadır. Nitekim 2015 yılı itibarıyla belirlenen gümrük vergi oranı yüzde 145' dir. Çayımız yüksek gümrük vergileri ile korunmaya çalışılmaktadır.

İthalatın yanı sıra, zati eşya muafiyeti, yolcu beraberi hediyelik eşya muafiyeti ve kaçak yollarla ülkemize yurt dışından çay gelmektedir. İthalat dışında özellikle kaçak yollarla ülkemize giren çaylar büyük tehdit oluşturmaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgemizde yaklaşık 200 bin aile geçimini çaydan sağlamaktadır. Yöre halkının en önemli geçim kaynağı olan çayın yetiştirildiği alanlarda başka bir ürünün yetiştirilme şansı hemen hemen yoktur. Çay eğimli arazilerin değerlendirilerek erozyona karşı toprakları korumaktadır. AB'ye uyum sürecinde kırsal kalkınmanın taşıdığı önem dikkate alındığında, istihdama sağladığı katkı, göçün önlenmesi bakımından çay önemli bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikler nedeniyle Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ile müzakerelerde özel ve hassas ürünler kapsamında ele alınmalıdır.

6.1.7.7.4. Pazarlama

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürütülen çay tarımı ve pazarlaması ile ilgili faaliyetler, 1950'li yıllarda ekonomik üretime geçilmesiyle birlikte değişim göstermiştir. Çay tarımı ile ilgili faaliyetler Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürü-

tülmeye devam edilirken, kuru çay üretimi ve pazarlaması ilgili faaliyetler de Gümrük ve Tekel Bakanlığı Tarafından yürütülmeye başlanmıştır.

Çay tarımı ve çay sanayinin ekonomik ve sosyal yönden daha etkin hale getirilmesi amacıyla 6 Aralık 1971 tarihinde 1497 sayılı "Çay Kurumu Kanunu" yürürlüğe konmuştur. Bu Kanunun ile tarım, üretim ve pazarlama dahil tüm faaliyetler Çay Kurumu Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. 19 Ekim 1983 tarih ve 2929 sayılı "İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları Hakkında Kanun'un" hükümlerine dayanılarak Çay Kurumu Kanunu'nda yapılan değişiklikle Çay Kurumu Genel Müdürlüğü, Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü adı altında Kamu İktisadi Kuruluşuna dönüştürülmüştür. 24 Kasım 1994 tarih ve 4046 sayılı "Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile Çay-Kur Kamu İktisadi Kuruluşu listesinden çıkarılarak İktisadi Devlet Teşekkülü sınıfına dahil edilmiştir.

Çay-Kur, 3046 sayılı Kanunun 4060 sayılı Kanunla değişik 4. ve 3313 sayılı Kanunla değişik 10. maddeleri uyarınca 26 Kasım 2002 tarihinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu olmuştur.

Çaydaki gelişmelerin dünü ve bugünü dikkate alındığında, çayda en büyük değişiklik 4 Aralık 1984 tarihinde yürürlüğe giren 3092 sayılı "Çay Kanunu" ile gerçekleşmiştir. Bu kanunla çayın tarımı, üretimi, işlenmesi ve satışı serbest bırakılmıştır. Böylece gerçek ve tüzel kişilere üreticilerden yaş çay yaprağı satın alabilmelerine, çay işleme ve çay paketleme fabrikalarını kurup işletmelerine imkan tanınmıştır. Kanunla, çayda devlet tekelinin kaldırılarak özel sektörün de çay da faaliyet göstermesi sağlanmıştır. Ancak, çay tarım alanlarının belirlenmesi Bakanlar Kurulunun yetkisine bırakılmıştır. Bakanlar Kurulunun belirlediği alanlar dışında çay tarımı yasaklanmış, çay tarım alanlarına giren yörelerde çay bahçesi kuracakların önceden ruhsat almaları zorunlu kılınmıştır.

Çay bahçeleri en son 93/5096 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1994 yılında ruhsatlandırılmıştır. Bu karar ile hem mevcut ruhsatlı çay bahçelerinin yeniden ölçülmek suretiyle ruhsatları yenilenmiş, hem de 1994 yılına kadar ruhsatsız olarak tesis edilen çay bahçelerine ilk defa ruhsat verilmiştir. Bu işlemler sonucunda 767 bin dekar çaylık alan tespit edilmiştir. 1994 yılından sonra da günümüze kadar yeni alanlar için ruhsatlandırma işlemi yapılmamış, yeni çaylık tesisi de yasaklanmıştır.

Bu kararın ardından 27 Nisan 2012 tarihli ve 28276 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Çay Tarım Alanlarının Belirlenmesi ve Bu Alanlarda Çay Tarımı Yapan Üreticilere Ruhsatname Verilmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı" ile 93/5096 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni Bakanlar Kurulu Kararı ile birlikte çay tarım alanlarının belirlenmesi ile belirlenen bu alanlarda çay tarımı yapan üreticilerin mevcut ruhsatnamelerinin yenilenmesi ve önceden ruhsatname almadan çay bahçesi kuranlar varsa bu bahçeler için ruhsatname verilmesine ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir. Bu kararname ile çay tarımı yapılacak il ve ilçeler belirlenmiştir. Çay tarımı yapılacak alanlar; Artvin ilinde Arhavi, Borçka ve Hopa ilçeleri, Giresun ilinde Çanakçı, Espiye, Eynesil, Görele, Güce ve Tirebolu ilçeleri, Rize ilinde Merkez ve tüm ilçeler, Trabzon ilinde Merkez ve Araklı, Beşikdüzü, Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat, Köprübaşı, Of, Sürmene ve Vakfıkebir ilçeleri ile sınırlandırılmıştır.

Çayda pazarlama yapısına baktığımızda, 1984 yılında yayımlanan 3092 sayılı Kanun gereği çayın pazarlanması Çay-Kur ve özel sektör firmaları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bugün sektörde, yaş çay alımlarının yüzde 57'si Çay-Kur, yüzde 43'ü özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir.

6.1.7.7.4.1. Pazarlama Sorunları

4 Aralık 1984 tarihlinde yürürlüğe giren 3092 sayılı "Çay Kanunu" ile çayda devlet tekeli kaldırılmış, özel sektörün de çay da faaliyet göstermesi sağlanmıştır. Bu düzenleme ile birlikte üreticilerimiz özel sektör tarafından çay alımları yapılmaya başlanmıştır. Bugün gelinen noktada özel sektöre ürün teslim eden üreticilerimiz düşük fiyat ve ödemelerin geciktirilmesi gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

Çaykur'un kota miktarlarının düşük olması nedeniyle çiftçi, çayının önemli bir bölümünü özel sektöre satmak zorunda kalmaktadır. Bazı özel sektör firmaları kendilerine ürün teslim eden üreticilerimize teslim edilen yaş çay karşılığında yüzde 25-50 oranında, para yerine kuru çay teslim etmektedirler. Böylece pazarlama işini üreticiye yaptırdığı gibi, verdiği kuru çayı da piyasa satış fiyatından üreticiye vermektedir. Üretici zararına ürün teslim etmek durumunda bırakılmakta ve mağdur olmaktadır.

Ayrıca, çayda kalite kaybının yaşanmaması bakımından hasat edilen yaş çayın en kısa sürede bekletilmeden işlenmesi gerekmektedir. Bu nedenledir ki hasat olgunluğuna gelen çayın alımının, ürün kalite kaybına uğramadan ve üreticilerimiz mağdur edilmeden yapılması büyük önem arz etmektedir. Üreticilerin mağduriyetinin giderilmesi bakımından çayda uygulanmakta olan kota miktarı ile Çay-Kur'un işleme kapasitesi artırılmalıdır.

Ülkemiz çayındaki en büyük tehditlerden biri de kaçak yollarla ülkemize giren çaylardır. Kaçak çaylar, tüketicinin damak tadını etkileyerek, kendi çayımıza yabancılaşma tehlikesini beraberinde getirmektedir. Kaçak çaylar halk sağlığını tehdit ettiği gibi Türk çay pazarının daralmasına yol açarak üreticinin emeğinin ziyan olmasına neden olmaktadır. Bu durumda kendi üreticimiz yerine başka ülkelerin üreticileri desteklenmiş olmaktadır. Zarar gören sadece üretici değildir. Uğradığı vergi kaybı nedeniyle devlet de kaçak çaydan büyük zarar görmektedir. Bunun yanında yurda kaçak yollarla sokulan çay, zaman zaman stok oluşmasına yol açmaktadır. Üreticilerimizin emeğinin ziyan edilmemesi bakımından gerekli tedbirler alınarak gayri resmi yollarla ülkemize çay girişi kesinlikle engellenmeli, kaçak olarak ele geçirilen çaylar imha edilmelidir.

Üreticilerimizin pazarlama problemi ile karşılaşmamaları bakımından üzerinde durulması gereken bir diğer konu da özelleştirmedir. 2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planında; plan dönemi sonunda kamunun çay sektöründen tamamen çekilmesi öngörülmüştür. Henüz Çay-Kur özelleştirilmemiş olmakla birlikte 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma planında özelleştirme uygulamalarının, uzun vadeli sektörel öncelikler çerçevesinde belirlenmiş bir program dâhilinde sürdürüleceği belirtilmektedir.

Bilindiği üzere Çay-Kur üreticilerimizin ürettiği çayın pazarlanması ve değerlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim üretilen çayın yüzde 57' si Çay-Kur tarafından alınmakta ve pazarlanmaktadır. Son yıllarda Çay-Kur yeşil çay, beyaz çay, organik çay, poşet çay gibi çeşitlerle ürün yelpazesini genişleterek, çay piyasasında daha fazla yer

almaktadır. Ülkemiz çay üretiminin ve çay üreticilerimizin korunması bakımından Çay-Kur özelleştirilmemelidir.

6.1.7.7.5. Destekleme ve Fiyat

6.1.7.7.5.1. Destekleme

Çay-Kur tarafından her yıl yaş çay yaprağı alım fiyatı açıklanmaktadır. Çay tarımının yapıldığı yerlerde tek üretim modelinin çay olması, çayın çok yıllık bir bitki olması ve bölgede alternatif tarımın mümkün olmaması, açıklanan taban fiyatın yetersiz olması gerekçe gösterilerek, ilk kez 2003 yılında çay üreticisine fark ödemesi yapılmaya başlanmış ve bugüne kadar devam edilmiştir. Çayda "fark ödemesi desteği" uygulaması ile birlikte sektör kayıt altına alınmıştır. 2003 yılında kilogram başına 5 kuruş fark ödemesi desteği verilirken, 2014 yılında bu rakam 12 kuruş olarak belirlenmiştir.

6.1.7.7.5.2. Fiyat

Bölgede çayın ekonomik ve sosyal yönden yeri ve önemi dikkate alındığında yaş çay ürününün fiyatlandırılması büyük önem taşımaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesinin arazi ve iklim yapısı, üreticileri çaya bağımlı kılmaktadır. Bu nedenle fiyat politikaları üreticileri doğrudan etkilemektedir. Önümüzdeki sezonda da çay fiyatlarının maliyetin altında kalmaması ve fark ödemesi desteğinin artırılması sağlanmalıdır.

Tablo 234. Yıllar İtibarıyla Açıklanan Çay Fiyatı, Fark Ödemesi Desteği ve Maliyet

Yıllar	Çay-Kur Alım Fiyatı (TL/Kg)	Fark Ödemesi Desteği (Kr/Kg)	Alım Fiyatı+Fark Ödemesi Desteği (TL/Kg)	Maliyet* (TL/Kg)
2002	0,32	-	-	0,40
2003	0,40	5	0,45	0,45
2004	0,46	6,5	0,525	0,48
2005	0,515	7	0,585	0,62
2006	0,57	8	0,65	0,64
2007	0,64	9	0,73	0,83
2008	0,737	10,17	0,839	1,06
2009	0,79	11,5	0,905	1,10
2010	0,885	11,5	1,00	1,14
2011	0,98	12	1,10	1,20
2012	1,10	12	1,22	1,27
2013	1,23	12	1,35	1,34
2014	1,38	12	1,50	1,40

Kaynak: GTHB, *:TZOB

6.1.7.7.6. Sonuç ve Öneriler

Doğu Karadeniz Bölgesinde oldukça önemli bir yere sahip olan çay tarımı ve sanayi istihdam yaratarak bölgesel göçü önlemiş ve yaklaşık bir milyon insanın geçim kaynağı olmuştur. Ülkemizi çayda dışa bağımlılıktan kurtararak ülke ekonomisine büyük katkılar sağlamıştır. Gerek ekonomik gerek sosyal yönden oldukça önemli bir yere sahip olan çay sektörünün daha iyi bir yere gelebilmesi ve üreticilerimizin hak ettiği geliri elde edebilmeleri bakımından gerekli tedbirler alınmalıdır. Bu amaçla;

• Yaşlanmış, verimden düşmüş, açılımlar nedeniyle bir örnekliği bozulmuş bahçeler, üstün verim ve kaliteye sahip, çay tiplerinden alınan çelikler ile üretilmiş fidanlarla bir

program dahilinde yenilenmeli ve bu aşamada çay üreticileri devlet tarafından desteklenerek, teşvik edilmelidir. Çaylıkların yenilenmesine yönelik çalışmalar hızlandırılmalıdır.

• Kaliteli yaş çay yaprağı üretimi için budama tekniğine uygun olarak yapılmalıdır.

• Gübreleme işlemleri, toprak ve yaprak analizlerine göre yapılarak, bu amaçla üretimin yoğun olarak yapıldığı yerlerde laboratuvarlar sayı ve nitelik bakımından yeterli hale getirilmeli ve doğru gübre kullanımı konusunda gerekli eğitim ve yayım faaliyetleri yapılmalıdır.

• Üreticilerin mağduriyetinin giderilmesi bakımından çayda uygulanmakta olan kota miktarı ile Çay-Kur'un işleme kapasitesi artırılmalıdır.

• Yaş çay fiyatları, üreticilerimizin çay tarımından yeterli gelir elde edebilmesini sağlayacak düzeyde belirlenmeli, kilogram başına verilen fark ödemesi desteği artırılmalıdır.

• Ülkemiz çayının tarım ve sanayinde kimyasal ilaç ve katkı maddesi kullanılmadan üretilmesi önemli bir avantajdır. Bu da organik çay tarımına geçişte büyük kolaylık sağlayacaktır. AB ülkelerinde organik ürünlere olan talebin yüksekliği ve AB ülkelerinde çay tarımı yapılmadığı dikkate alındığında organik çay üretimi önemli bir potansiyel olarak görülmektedir. Bu avantajın değerlendirilebilmesi için organik çay üretimine gereken önem verilmelidir.

• Ülkemizin ihracat imkanlarının artırılması bakımından, maliyeti düşürücü tedbirler alınarak, ülkemiz çayının sahip olduğu üstünlükler tanıtılmalı ve dış pazar araştırması yapılarak, ülkelerin taleplerine uygun, istenen kalitede ve ambalajda çay ihracatı yapılmalıdır.

• Gayri resmi yollarla ülkemize çay girişi kesinlikle engellenmelidir.

• Çayda uygulanabilecek gümrük vergi oranı yüzde 145' tir. Çayımız yüksek gümrük vergisi ile korunmaya çalışılmaktadır. AB' ye uyum sürecinde kırsal kalkınmanın taşıdığı önem dikkate alındığında, istihdama sağladığı katkı, göçün önlenmesi bakımından çay önemli bir ürün olarak karşımıza çıkmakta olup, DTÖ ile müzakerelerde özel ve hassas ürünler kapsamında ele alınmalıdır.

• Çıkarılmak istenen "Çay Kanunu" çiftçiyi mağdur etmemeli, Kanun taslağı çalışmalarında tüm tarafların görüşleri alınmalı, fikir birliği sağlanmalıdır. Çayın bölgedeki üreticiler açısından taşıdığı önem ve ülke ekonomisi üzerindeki etkileri dikkate alınarak, oluşturulacak bir yapılanmada üreticilerimize mutlaka yer verilmelidir.

• Bilindiği üzere çayın, ülkemiz koşullarında ancak 3-4 ay süre ile hasadı yapılabilmekte, bölgenin coğrafi konumu nedeniyle başka bir ürünün yetişmesi mümkün olmamaktadır. Üreticilerimizin çayın dışında yetiştirilecek ürün konusunda çok fazla seçme şansı bulunmamaktadır. Bölgede çayın alternatifi yine çaydır. Çay üreticisinin güvencesi de Çay-Kur'dur. Bu nedenle Çay-Kur'un yeri korunmalı, çay piyasası düzenlenmek istenirken üretici sahipsiz bırakılmamalı, üretici mağdur edilmemelidir.

• Çay-Kur özelleştirilmemelidir.

KAYNAKLAR
1.8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gıda Sanayi ÖİK Komisyonu, Çay Sanayi Alt Komisyonu Raporu, DPT, Ankara 2001.
2.Çaykur, 2013., Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Çay Sektörü Raporu, 2013.
3."Çay Üreticisi, Çay Sanayicisi, Bölge Ekonomisi Bakımından Çay Sektörünün Mevcut Durumu, Geleceği veÇözüm Önerileri Çalışma Toplantısı" Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Rizeliler Kültür ve Dayanışma Derneği, Ankara 2001.
4.DEMİR, A., "Çay", Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Sayı 1, Aralık 2002.
5.DOĞAN, H., "Dünya'da ve Türkiye'de Çay Üretimi ve Gelişimi" Tarım ve Yaşam Dergisi, Sayı 4, Sayfa 22-30, Nisan-Mayıs-Haziran'98.
6.ER, C., YILDIZ, M., "Tütün, İlaç ve Baharat Bitkileri" Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:1479, Ders kitabı:442, ANKARA 1997.
7.T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, ANKARA, 2006.
8.T.C. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, ANKARA, 2013.
9.Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr
10.www.biriz.biz.com
11.www.caykur.gov.tr
12.www.faostat.fao.org

6.2. Hayvansal Ürün Analizleri

6.2.1. Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık

6.2.1.1.Dünya Hayvancılığı

Dünyada 2013 yılında 1,5 milyar baş sığır, 194 milyon baş manda, 976 milyon baş keçi ve 1,2 milyar baş da koyun mevcudu vardır. Sığırın en fazla Amerika (%34,4) ve Asya (%33,7) kıtasında, manda (%96,6) keçi (%58,5) ve koyunun (%44) ise Asya kıtasında yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 235. Dünya hayvan sayıları (2013)

	Sığır	Manda	Keçi	Koyun
Afrika	20,8	2,2	35,7	28,2
Amerika	34,4	0,7	3,7	7,4
Asya	33,7	96,9	58,5	44,0
Avrupa	8,3	0,2	1,7	11,2
Okyanusya	2,7	0,0	0,4	9,1
Dünya (baş)	1467548724	193821181	975803263	1162875535

Kaynak: www.fao.org/

Dünyada 2013 yılında 299 milyon baş sığır, 26 milyon baş manda, 438 milyon baş keçi ve 537 milyon baş da koyun kesilmiştir. Sığır kesiminin en fazla Amerika (%39,5) ve Asya (%30,8) kıtasında, manda (%95) keçi (%68,9) ve koyunun (%48,8) ise Asya kıtasında yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 236. Dünya kesilen hayvan sayıları (2013)

	Sığır	Manda	Keçi	Koyun
Afrika	12,2	4,7	26,3	22,8
Amerika	39,5	0,0	2,2	4,7
Asya	30,8	95,0	68,9	48,8
Avrupa	13,7	0,2	2,3	13,6
Okyanusya	3,9	0,0	0,3	10,1
Dünya (baş)	298799160	25798819	438320371	536742256

Kaynak: www.fao.org/

Dünya'da 2013 yılında 1,299,660,606 baş hayvan kesilerek 81,667,993 ton kırmızı et üretilmiştir. Yaklaşık 82 milyon tonluk kırmızı etin; 64 milyon tonu sığırdan, 3,7 milyon tonu mandadan, 5,3 milyon tonu keçiden ve 8,6 milyon tonu da koyundan elde edilmiştir.

Sığır eti üretiminin en fazla Amerika (%48,3), manda eti (%89,2), keçi eti (%70,8) ve koyun etinin (%49,5) ise Asya kıtasında yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 237. Dünya kırmızı et üretimi (2013)

	Sığır	Manda	Keçi	Koyun
Afrika	8,9	10,5	24,2	19,7
Amerika	48,3	0,0	2,3	4,7
Asya	22,5	89,2	70,8	49,5
Avrupa	15,8	0,3	2,1	13,2
Okyanusya	4,5	0,0	0,5	12,9
Dünya (ton)	63983529	3722800	5372407	8589257

Kaynak: www.fao.org/

Dünya'da 2013 yılında sağılabilen; 204 milyon baş inek, 60 milyon baş manda, 200 milyon baş keçi ve 220 milyon baş da koyun mevcudu olmak üzere toplamda 683 milyon baştan fazla hayvan mevcudu vardır. Sağılabilen hayvan mevcudunda; en fazla inek (%51,9), manda (%99,6), keçi (%55,1) ve koyun (%51,4) Asya kıtasında bulunmaktadır.

Tablo 238. Dünya sağılan hayvan sayıları (2013)

	İnek	Manda	Keçi	Koyun
Afrika	32,7	2,9	35,8	34,3
Amerika	26,6	0,0	4,6	0,7
Asya	51,9	99,6	55,1	51,4
Avrupa	18,4	0,4	4,5	13,6
Okyanusya	3,2	0,0	0,0	0,0
Dünya (baş)	204166744	59519507	200008068	219686641

Kaynak: www.fao.org/

2013 yılında Dünya'da 707 milyon ton süt üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu üretimin 601 milyon tonu inekten, 78 milyon tonu mandadan, 18 milyon tonu keçiden, 10 milyon tonu da koyundan elde edilmiştir.

Tablo 239. Dünya süt üretimi (2013)

	İnek	Manda	Keçi	Koyun
Afrika	5,7	3,4	23,3	22,2
Amerika	30,8	0,0	3,3	0,4
Asya	29,5	99,7	59,3	47,6
Avrupa	35,0	0,3	14,1	29,8
Okyanusya	4,7	0,0	0,0	0,0
Dünya (ton)	601455329	77493960	17957372	10137749

Kaynak: www.fao.org/

İnek sütü üretiminde en fazla pay % 35 ile Avrupa kıtasına, manda (%99,7) keçi (%59,3) ve Koyun (%47,6) da ise Asya kıtasına aittir.

6.2.1.2.Türkiye Hayvancılığı

6.2.1.2.1.Hayvansal Üretim Değeri

TÜİK hayvansal üretim değerini "Avrupa Ekonomik Topluluğunda Faaliyete Göre Ürünlerin İstatistiki Sınıflaması (CPA 2002)" kullanarak hesaplamaktadır.

Türkiye toplam bitkisel üretim değeri 2000 yılında 14.9 milyar TL seviyesinde iken 2014 yılında 98 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Aynı dönemde hayvansal üretim değeri 5.2 milyar TL'den 44,3 milyar TL'ye, canlı hayvan üretim değeri ise 6.7 milyar TL'den 65,5 milyar TL'ye yükselmiştir.

Ülkenin en önemli hayvansal üretim değeri olan "beyaz et" 2012 yılından sonra hesaplamadan çıkarılmıştır.

Tablo 240. Tarımsal Üretim Değeri ve Hayvancılık (2000-2014)

	2000	2014
Bitkisel üretim değeri (000 TL)	14.920.080	97.988.282
*Hayvansal ürünler üretim değeri (000 TL)	5.152.206	44.332.506
Canlı hayvan üretim değeri (000 TL)	6.652.065	65.512.147

Kaynak: www.tuik.gov.tr/ (* beyaz et- hindi ve tavuk eti dahil değildir)

TÜİK verileri göre 2014 yılında 44,3 milyar TL'lik bir hayvansal üretim değeri gerçekleşmiştir. Toplam üretim değeri içerisinde; ilk sırayı %45,5'lik payla süt alırken, bunu %39,1 ile kırmızı et, %9,8 ile de yumurta izlemektedir.

Tablo 241. Hayvansal Üretim Değerinin Dağılımı (2013-2014)

Hayvansal ürünler	Değer (milyon TL)				Değişim (%)
	2012	Pay (%)	2013	Pay (%)	
Toplam	40 459	100,0	44 333	100,0	9,6
Süt	18 284	45,2	20 163	45,5	10,3
Kırmızı et	16 035	39,6	17 355	39,1	8,2
Deri	161	0,4	190	0,4	17,5
Yapağı	108	0,3	109	0,2	0,4
Kıl	5,8	0,0	5,7	0,0	-1,7
Tiftik	1,6	0,0	2,1	0,0	34,4
Yumurta	3 863	9,5	4 347	9,8	12,5
Bal	1 941	4,8	2 110	4,8	8,7
Balmumu	57	0,1	50	0,1	-11,9
İpek kozası	2,0	0,0	0,9	0,0	-55,8

Kaynak: www.tuik.gov.tr/

6.2.1.2.2.Hayvancılık İşletmeleri

6.2.1.2.2.1.Türkiye hayvancılık işletmelerinin genel yapısı

TÜİK verilerine göre Türkiye'de büyükbaş hayvancılık işletmelerinin %81'i 1-9 baş arası ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Bu işletmelerde bulunan büyükbaş hayvan sayısı ise Türkiye toplam büyükbaş hayvan varlığının yaklaşık %43'ünü oluşturmaktadır.

İşletmelerin %18'i 10-49 başlık işletmelerden oluşuyorken, bu ölçekte bulunan hayvan sayısı ise toplam hayvan sayısının %48'ini oluşturmaktadır. Büyükbaş hayvan varlığı ≥50

olan işletmelerin oranı ve barındırdıkları hayvan sayısı ise istatistiksel olarak diğerlerine nispeten çok düşük düzeylerde kalmaktadır.

Küçükbaş işletmelerinin %25,3 ünü 20-49 baş hayvana sahip işletmeler oluştururken, Türkiye küçükbaş hayvan varlığının %36.1 i 50-149 başlık dilimde yer alan işletmelerde bulunmaktadır.

Tablo 242. Türkiye'de hayvancılık işletmeleri

Büyükbaş hayvan sayısına göre işletme büyüklüğü (baş)	Büyükbaş hayvanı olan işletme (%)	Büyükbaş hayvan (%)	Küçükbaş hayvan sayısına göre işletme büyüklüğü (baş)	Küçükbaş hayvanı olan işletme (%)	Küçükbaş hayvan (%)
Toplam- Total	100.0	100.0	Toplam- Total	100.0	100.0
1-4	59.7	21.6	1-4	18.6	1.0
5-9	21.3	21.3	5-9	10.8	1.6
10-19	12.8	25.4	10-19	17.2	4.9
20-49	5.4	22.9	20-49	25.3	16.8
50-149	0.7	7.0	50-149	21.1	36.1
150-299	0.0	1.2	150-299	5.6	24.1
300 +	0.0	0.6	300 +	1.5	15.6

Kaynak: www.tuik.gov.tr, Tarımsal işletme yapı araştırması 2006, erişim tarihi 2015.

6.2.1.2.2.2.Türkiye'de süt sığırcılığı işletmeleri

Türkiye'de süt sığırcılığı yapan işletme sayılarına bakıldığında 2012-2013 yıllarında önemli değişikliklerin olduğu görülmektedir.

2013 yılında toplam işletme sayısı %9,49 azalarak 1,382,080 adetten 1,250,947 adete gerilemiştir. İşletme ölçekleri özelinde bakıldığında en fazla azalma %15,97 ile 200+ baş ölçekte gerçekleşmiştir. En fazla artış ise %41,84 ile 20-49 başlık ölçekte olmuştur.

Süt işletmelerinin %80'ine yakını 1-9 baş ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Çekirdek yapı denilen bu ölçekte azalmanın iyi incelenmesi (gelirleri mi düşmüş? Kredi borçlarını mı ödeyememişler, başka nedenler mi olmuş?), durum tespitinin iyi yapılarak gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Çünkü sadece 1 yılda; 1-5 baş ve 6-9 baş ölçekli işletmelerde sırasıyla %13,5 ve %13,9 civarında azalma olmuştur. Yani; 1-5 baş ölçekte 109 bin 871 adet, 6-9 baş ölçekli 40 bin 623 adet , toplamında ise 150 bin 494 adet işletme piyasadan çekilmişlerdir.

İkinci husus ise 2013-2012 yılları arasında 200+ işletmelerde %20'ye yakın bir azalmanın yaşanmış olması, yani beşte birinin üretimden çekilmiş olmasıdır. Bu hususun da durum tespitinin yapılması gerekmektedir. Sürdürelemez maliyetleri mi var? Kredi borçlarını mı ödeyememişler? İşletmelerde iyi sürü yönetimi mi sağlayamamışlar?

Bütün bu durum tespiti politika yapıcılara; sınırlı sayıdaki desteklerin hangi alanlara kanalize edileceği, politikaların hangi ölçekleri teşvik etmeyi amaçlayacağı gibi birçok konuda önemli katkılar sağlayacaktır.

Tablo 243. Türkiye'de süt sığırcılığı yapan işletmelerin sayısı ve büyüklük gruplarına göre dağılımı

Büyüklük Grubu	2011		2012		2013		2013/2012 değişim (%)
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
1-5 baş	837246	61,12	811778	58,74	701907	56,11	-13,53
6-9 baş	287599	20,99	293399	21,23	252776	20,21	-13,85
10-19 baş	175795	12,83	198117	14,33	190009	15,19	-4,09
20-49 baş	53845	3,93	60570	4,38	85910	6,87	41,84
50-99 baş	11511	0,84	14228	1,03	16204	1,30	13,89
100-199 baş	2701	0,20	2798	0,20	3141	0,25	12,26
200+ baş	1174	0,09	1190	0,09	1000	0,08	-15,97
Toplam	1369871	100,00	1382080	100,00	1250947	100,00	-9,49

Kaynak: AKMAN, N., ve ark., "Türkiye'de büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde; durum, değişimler ve anlayışlar", Tarım Haftası 2015, Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-2, 12-15 Ocak 2015, Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatlar Merkezi, syf.781-808, Ankara.

2008 yılında 999 bin adet soykütüğü+önsoykütüğü işletmesi varken, 2015 yılında işletme sayısı 951 bin adete gerilemiştir. Toplam dişi hayvan sayısı ise %60 oranında artarak 4,5 milyon baştan 7,2 milyon başa yükselmiştir. İlgili dönemde işletme başına düşen dişi hayvan sayısı ise 4,5 baştan 7,6 başa yükselmiştir.

Tablo 244. Türkiye'de soykütüğü ve önsoykütüğü kayıtları (2008-2015)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Soykütüğü								
İşletme Sayısı	79716	85452	98248	125141	138193	161046	159420	159012
Dişi Hayvan	1542531	1718459	2053511	2768327	3236874	3305117	3248412	3238184
İşletme Başına Dişi Hayvan	19,4	20,1	20,9	22,1	23,4	20,5	20,4	20,4
Ön Soykütüğü								
İşletme Sayısı	919423	915288	904096	955480	898334	826479	795661	791755
Dişi Hayvan	2945713	3383446	3063249	3586020	3634744	3751442	3869683	3965324
İşletme Başına Dişi Hayvan	3,2	3,7	3,4	3,8	4,0	4,5	4,9	5,0
Toplam								
Toplam İşletme	999139	1000740	1002344	1080621	1036527	987525	955081	950767
Toplam Dişi Hayvan	4488244	5101905	5116760	6354347	6871618	7056559	7118095	7203508
Toplam İşletme Başına Düşen Dişi Hayvan	4,5	5,1	5,1	5,9	6,6	7,1	7,5	7,6
Soykütüğü İşletmelerinin Payı (%)	8,0	8,5	9,8	11,6	13,3	16,3	16,7	16,7
Önsoykütüğü İşletmelerinin Payı (%)	92,0	91,5	90,2	88,4	86,7	83,7	83,3	83,3
Dişi Hayvanların Payı (%) (Soykütüğü)	34,4	33,7	40,1	43,6	47,1	46,8	45,6	45,0
Dişi Hayvanların Payı (%) (Önsoykütüğü)	65,6	66,3	59,9	56,4	52,9	53,2	54,4	55,0

Kaynak: http://www.tarim.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/HAYGEM.pdf (erişim tarihi:14/03/2015)

2008 yılında toplam dişi hayvanların %34,4'ü soykütüğüne, %65,6'sı ise önsoykütüğüne kayıtlı iken, 2015 yılında bu oran sırasıyla; %45 ve %55 olarak değişmiştir.

2015 yılında soykütüğüne kayıtlı işletmeler toplam işletmelerin %16,7'sini oluştururken, önsoykütüğü işletmelerinin payı %83,3'dür.

İşletme başına düşen hayvan sayısı 2015 yılı itibariyle soykütüğü işletmelerinde 20,4 baş iken, önsoykütüğü işletmelerinde 5 baştır.

6.2.1.2.2.3.Türkiye'de besi sığırcılığı işletmeleri

Besi özelinde işletmelere bakıldığında, GTHB verilerine göre ülkemizde toplam 374.951 adet besi işletmesi bulunmaktadır. Bu işletmelerin %76'sını 1-10 baş ölçekli işletmeler oluşturmaktadır. İşletmelerin en çok yoğunlaştığı ölçek %56,15 ile 1-5 baş hayvan sayısına sahip işletmelerdir. Son yıllarda yatırımlarda en çok tercih edilen ve yaygınlaşan >50 baş işletmelerin oranı ise % 3,5 civarındadır.

Büyükbaş besi işletmelerinin büyük bir çoğunluğunun 10 baştan daha az hayvana sahip olmaları, uygulanacak politikalarda bu hususa dikkat edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 245. Türkiye'de sığır besi işletmeleri

	1-5 baş	6-10 baş	11-25 baş	26-49 baş	50-100 baş	101-200 baş	201+ baş	Toplam
İşletme sayısı (adet)	210.532	76.084	58.917	16.339	10.720	1.770	589	374.951
Grubun payı (%)	56,15	20,29	15,71	4,36	2,86	0,47	0,16	100
	76 %				3,5 %			

Kaynak: AKMAN, N., ve ark., "Türkiye'de büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde; durum, değişimler ve anlayışlar", Tarım Haftası 2015, Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-2, 12-15 Ocak 2015, Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatlar Merkezi, syf.781-808, Ankara.

6.2.1.2.2.4.Türkiye'de küçükbaş hayvan işletmeleri

2014 yılında ülkemizde 316,248 baş küçükbaş hayvancılık işletmesi mevcuttur. İşletme kapasitelerine bakıldığında %47,4'lük payla en fazla 50-199 başlık kapasitede yoğunlaşıldığı, bunu %38,9'luk payla 1-49 başlık kapasitenin izlediği görülmektedir.

Tablo 246. 2014 Yılı Türkiye Küçükbaş İşletmelerin Kapasitelerine Göre Dağılımı

İşletme Büyüklüğü (baş)	İşletme Sayısı (adet)	Dağılım (%)
1-49	122.982	38,88
50-199	149.905	47,41
200-499	35.926	11,36
500 +	7.435	2,35
TOPLAM	316.248	100

Kaynak: HAYGEM

6.2.1.2.3.Hayvan sayıları

6.2.1.2.3.1.Toplam Hayvan Sayısı

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre; Türkiye hayvan sayısı 1991 yılında

6,685,375 baş iken 2014 yılında %18 oranında artarak 14,122,847 baş olmuştur. Geçen 23 yıllık süreçte hayvan sayısı yıllık bazda %0,78 oranında artmıştır.

Aynı yıllar arasında hayvan sayısı; kültür ırkında %390, melez ırkta %49 artarken, yerli ırkta %70 oranında artmıştır.

Hayvan sayılarındaki değişime bağlı olarak Kültür ırkın toplam içindeki payı %10,47'den %%43,47'ye, Melez ırkın oranı %33,69'dan %42,52'ye çıkarken, yerli ırkın oranı da %55,84'den %14,01'e gerilemiştir.

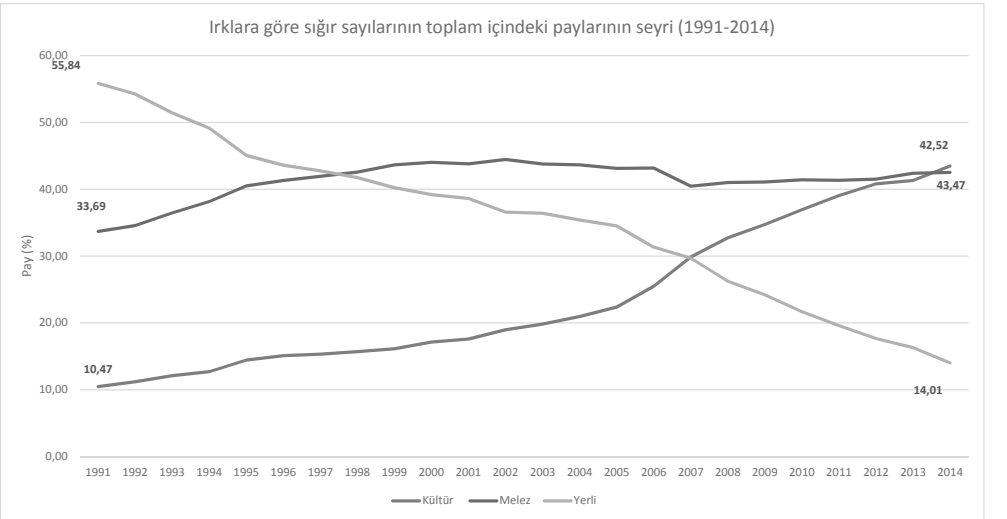

Şekil 4. Irklara göre sığır sayılarının toplam içerisindeki paylarının seyri (1991-2014)

İlgili dönemde manda sayısı ciddi oranda azalmıştır. 1991 yılında 361,150 baş olan manda sayımız %66 oranında azalarak 2014 yılında 121,826 başa gerilemiştir.

Manda sayısının; 2007 yılında %77 oranında azalarak 87 bin başlara kadar gerilemişken, verilen desteklerle birlikte (manda sütü ve anaç desteği vb.) 2014 yılında tekrardan 102 bin başlara kadar yükseldiğini dikkate almakta fayda vardır.

1991-2014 yılları arasında küçükbaş hayvan sayısı %19 oranında azalarak 51,196,538 baştan, 41,462,349 baş olmuştur. Aynı dönemde toplam koyusundaki azalma %23 iken, keçi sayısında ki azalma %4 olmuştur.

1991 yılında; toplam koyun içerisinde merinosun payı %2.1, yerli ırkın payı %97.9 iken 23 yıl sonra yani 2014 yılında; merinos %6.8'e yükselmiş, yerli ise %93.2'ye gerilemiştir.

1991 yılında; toplam keçi içerisinde kıl keçisinin payı %89, tiftik ırkın payı %11 iken 23 yıl sonra yani 2014 yılında; kıl %98.3'e yükselmiş, tiftik ise %1.7'ye gerilemiştir.

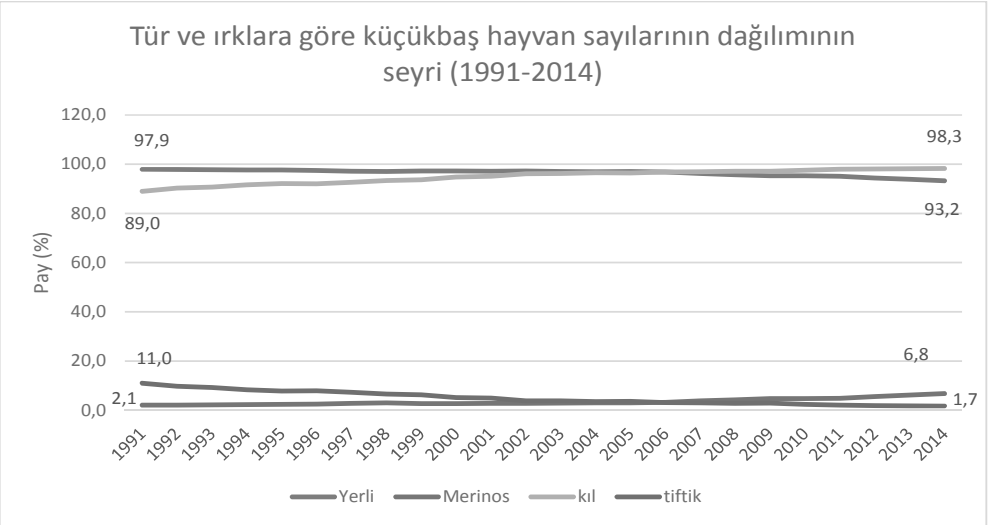

Şekil 5. Tür ve Irklara göre küçükbaş sayılarının dağılımının seyri (1991-2014)

6.2.1.2.3.2.Sağılan hayvan sayısı ve süt üretimi

1991 yılında 6,118,997 baş sığır sağılabiliyorken, 2014 yılında %9 oranında azalarak 5,567,176 başa gerilemiştir.

Aynı yıllarda Sağılan inek sayısına ırklar bazında değişime bakıldığında; Kültür ırkı %270 oranında artarak 650,739 baştan 2,411,557 başa, melez ırk %15 artarak 2,087,014 baştan 2,404,943 başa yükselmiş, yerli ırk ise %78 oranında azalarak 3,382,244 baştan 750,676 başa gerilemiştir.

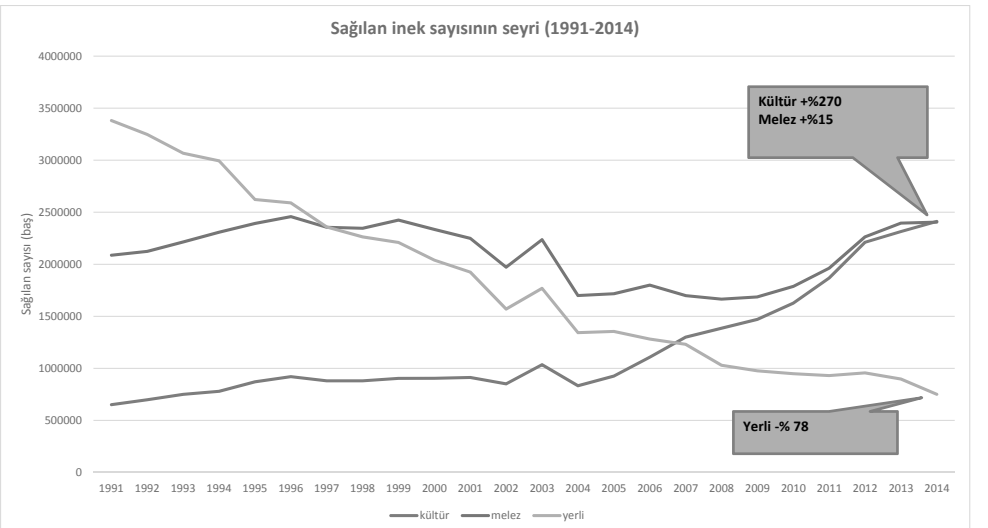

Şekil 6. Sağılan inek sayısının seyri (1991-2014)

İlgili dönemde sağılan manda sayısı ise %68 oranında azalarak 171,082 baştan 54,795 başa gerilemiştir.

Sağılan ineğin oransal dağılımının seyrine bakıldığında; Kültür ırkın %10,6'dan %43,3'e, melez ırkın %34,1'den 43,2'ye yükseldiği, yerli ırkın ise %55,3'den %13,5'e gerilediği görülmektedir.

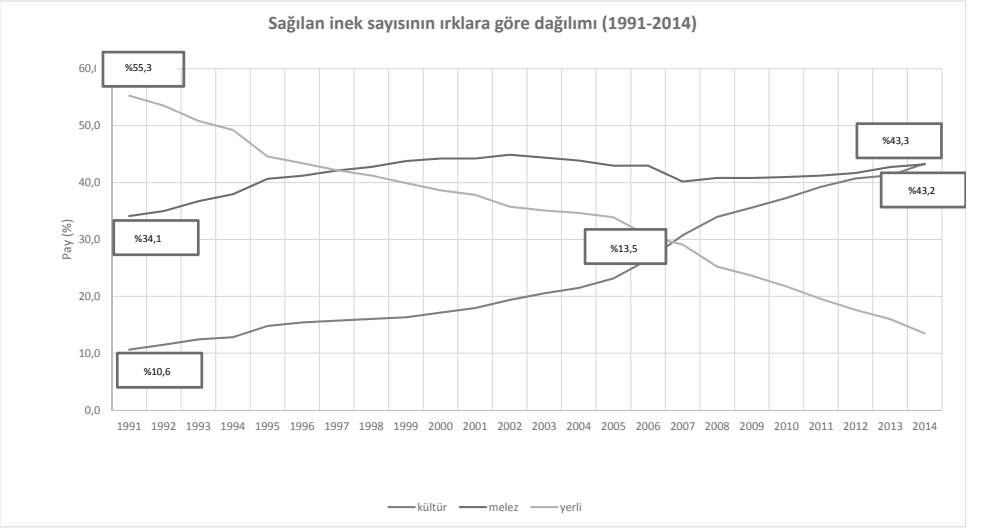

Şekil 7. Sağılan inek sayısının ırklara göre dağılımı (1991-2014)

1991 yılında 29,099,735 baş olan sağılan küçükbaş hayvan sayısı 2014 yılında %35 oranında azalarak 18,913,164 baş olmuştur. Aynı dönemde koyun sayısı %37,5 azalışla 23,222,244 baştan 14,511,991 başa gerilemiş, keçi sayısı %25 azalışla 5,877,490 baştan 4,401,173 başa gerilemiştir.

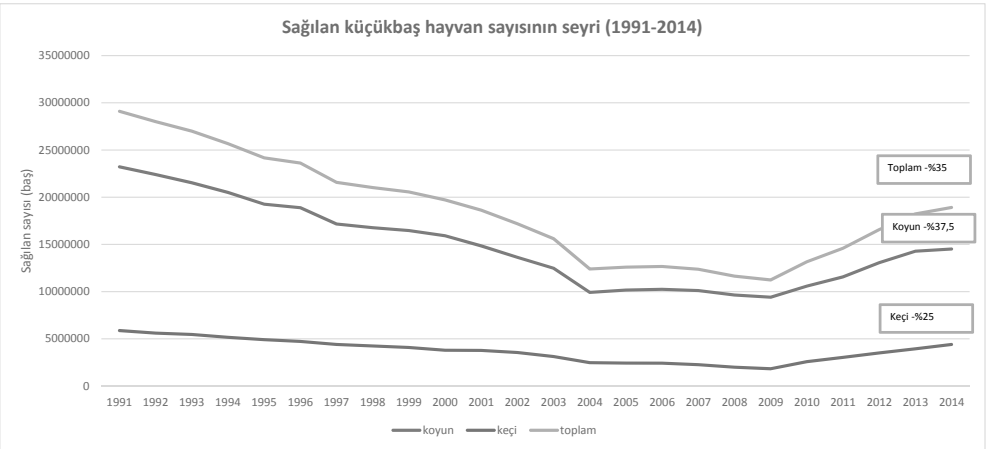

Şekil 8. Sağılan küçükbaş sayısının seyri (1991-2014)

TÜİK verilerine göre 1991 yılında 8,616,412 ton olan inek sütü üretimi, 2014 yılında 16,867,419 tona yükselmiştir. Süt üretiminde bu derece yüksek artışın olma sebeplerinden birisi 2002-2003 yıllarında yapılan katsayı değişikliğidir. Bu değişiklikle toplam süt üretimi bir yılda %27 oranında artarak 7,490,634 tondan 9,514,138 ton olmuştur. Veriler geriye doğru bu çerçevede yenilenmediği için değerlendirmenin bu yıldan sonraki dönemlere göre yapılması daha gerçekçi olacaktır.

Yukarıda bahsedilen husus çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında; 2003-2014 yılları arasında toplam süt üretimi %77 oranında artarak 9,514,138 tondan 16,867,419 tona yükselmiştir. Irklar özelinde bakıldığında; üretimin kültür ırkında %190 artışla 3,215,859 tondan 9,319,392 tona, melez ırkta %44 artışla 4,568,252 tondan 6,563,876 tona yükseldiği, yerli ırkta ise %43 oranında azalarak 1,730,027 tona gerilediği görülmektedir.

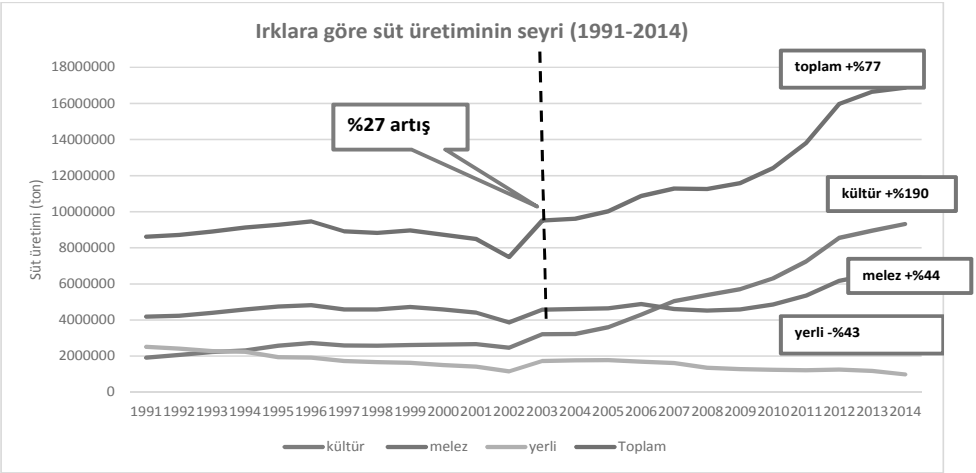

Şekil 9. Irklara göre inek süt üretiminin seyri (1991-2014)

1991-2014 yıllarında manda süt üretiminde ciddi azalışlar olmuştur. İlgili dönemde üretim %66 oranında azalarak 161,348 tondan 54,687 tona gerilemiştir.

1991 yılında 1,462,181 ton olan küçükbaş süt üretimi 2014 yılında 1,576,523 ton olmuştur. Küçükbaş süt üretiminde 2002-2003 yıllarında katsayı değişikliği yapılmış, bu değişiklikle toplam süt üretimi bir yılda %21 oranında artarak 867,009 tondan 1,048,095 ton olmuştur. Veriler geriye doğru bu çerçevede yenilenmediği için değerlendirmenin bu yıldan sonraki dönemlere göre yapılması daha gerçekçi olacaktır.

Yukarıda bahsedilen husus çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında; 2003-2014 yılları arasında toplam küçükbaş süt üretimi %50 oranında artarak 1,048,095 tondan 1,576,523 tona yükselmiştir. Türler özelinde bakıldığında; üretimin koyunda %45 artışla 657,388 tondan 1,113,130 tona, keçi sütünün ise %67 artışla 278,136 tondan 463,394 tona yükseldiği görülmektedir.

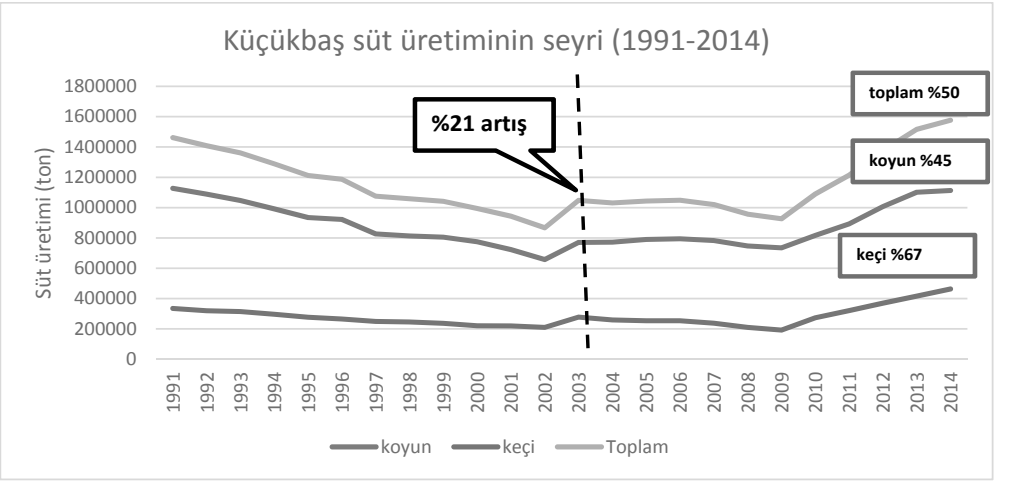

Şekil 10. Türlere göre küçükbaş süt üretiminin seyri (1991-2014)

6.2.1.2.3.3.Kesilen hayvan sayısı ve et üretimi

TÜİK verilerine göre 1991-2014 yıllarında kesine hayvan sayısı 11,347,294 baştan 10,481, 985 başa gerilemiştir. Mevcut verileri birkaç açıdan değerlendirmekte fayda vardır. Öncelikle; kırmızı et üretiminde değinildiği üzere 2010 yılında yapılan değerlendirme değişikliği kesilen hayvan sayısında da uygulanmıştır. 2010 yılında kesilen hayvan sayısı %75 oranında artırılarak 6,110,320 baştan 10,711,096 başa çıkarılmıştır. Dolayısıyla değerlendirmeyi "2010 sonrası ve öncesi" diye yapmak daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

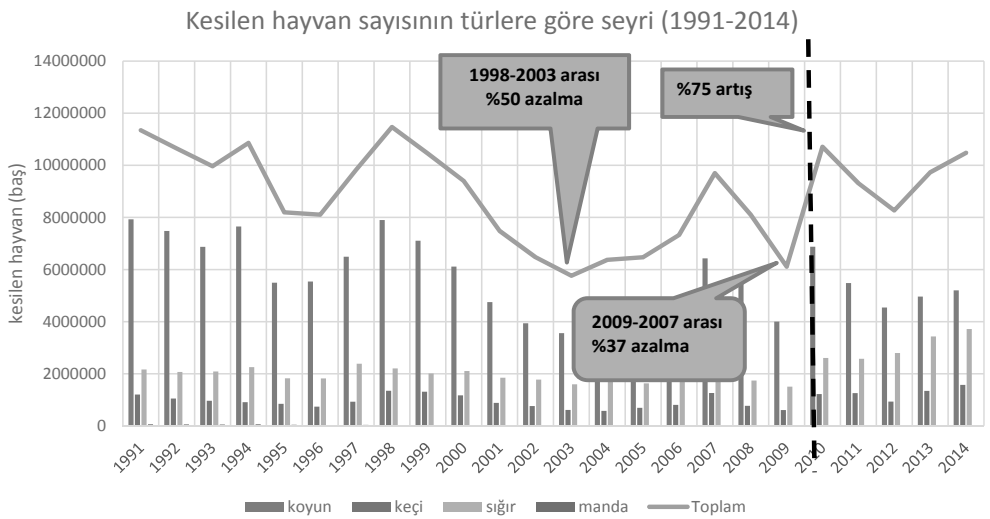

Şekil 11. Türlere göre kesilen hayvan sayısının seyri (1991-2014)

2010 öncesi döneme bakıldığında özellikle 1998-2003 yılları arası yaşanan düşüş dikkat çekicidir. İlgili dönemde kesilen hayvan sayısı %50 oranında yani yarı yarıya azalarak 11,468,856 baştan 5,761,650 başa gerilemiştir.

2010 öncesi dönemde ikinci azalış ise 2007-2009 döneminde yaşanmış, toplam kesilen hayvan sayısı %37 oranında azalarak 9,698,737 baştan, 6,110,320 başa gerilemiştir.

2010 sonrasına bakıldığında ise; 2010-2012 yılları arasında kesilen hayvan sayısının %18 oranında azalarak 10,711,096 baştan 8,266,381 başa gerilediği görülmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 1991 yılında 466,563 ton olan kırmızı et üretimi 2014 yılında 1,008,272 ton olmuştur. Üretim rakamının bu kadar yüksek olmasının nedeni TÜİK'in 2009 yılından sonra hesaplama yönteminde değişikliğe gitmesi, mezbaha ve kombina kesimleri dışındaki kesim verilerini de hesaplamaya dahil etmesidir. Dolayısıyla hesaplama değişikliğinin yapıldığı 2009-2010 yılında yani bir yılda, üretim rakamı %89 oranında artarak 412,600 tondan 780,718 tona yükselmiştir. Üretim rakamı ile ilgili değerlendirmenin, yapılan bu açıklama dikkate alındığında bu yıldan sonra yapılması daha sağlıklı olacaktır.

2010-2014 yılları arasında kırmızı et üretimimiz; Toplam olarak %29 oranında artarak 780,718 tondan 1,008,272 tona yükselmiş, sığır eti üretimi %42,6 artarak 618,584 tondan 881,999 tona yükselmiş, koyun eti %27 azalarak 135,687 tondan 98,978 tona gerilemiş, keçi eti üretimi %16 oranında artarak 23,060 tondan 26,770 tona yükselmiş, manda üretimi ise %85 oranında azalarak 3,387 tondan 526 tona gerilemiştir.

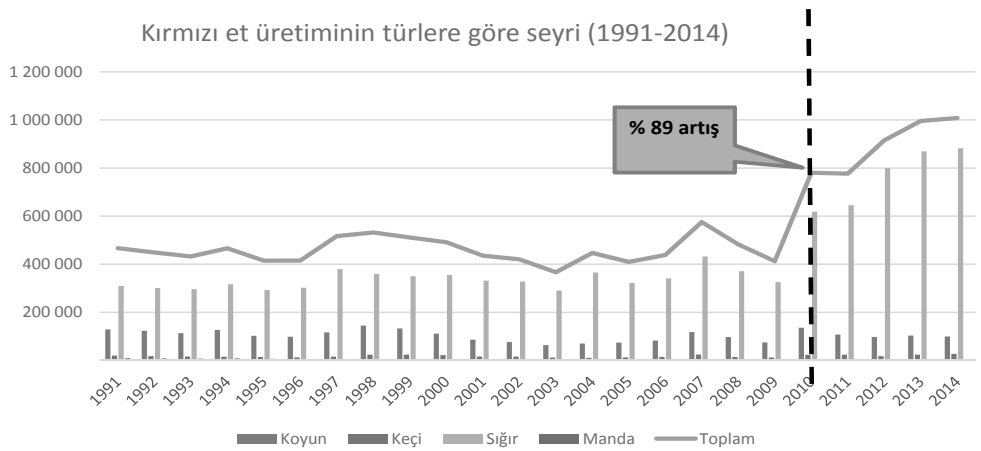

Şekil 12. Türlere göre kırmızı et üretiminin seyri (1991-2014)

6.2.1.3.Hayvan Hastalıkları

Türkiye hayvansal ürünlerinin AB ve diğer dış pazarlara kolayca girmesini ve bu pazarlarda rekabet etmesini istiyorsa, öncelikle hayvan hastalıkları ile etkin mücadele etmeli ve birçok hastalığın eradikasyonunu sağlamalıdır. Özellikle şap, burusella, tüberküloz, çiçek gibi hastalıklar bu kapsamda değerlendirilmesi gereken en önemli ve öncelikli hastalıklar

olarak göze çarpmaktadır. Çünkü sınırların kontrol altına alınamaması ve ülke içi hayvan hareketlerinin denetim yetersizliği nedeniyle bahsi geçen birçok hastalık ülkemizde mevcuttur ve gerek insan ve hayvan sağlığında gerek ülke içi üretim ve dış ticaret imkânlarında yarattığı olumsuzluklar nedeniyle önemli bir tehdit olarak hala güncelliğini korumaktadır.

Dünya Hayvan Sağlık Örgütü resmi verilerine göre ülkemizde önemli 8 hastalık dikkate alınarak oluşturulan aşağıdaki tabloya bakıldığında; hayvan hastalıklarında olumlu bir gelişmenin olmadığı, aksine son yıllarda hastalıklarda ciddi artışlar olduğu görülmektedir. 2013 yılında mihrak sayıları şapta 1195, anthraxta 12, kuduzda 391, sığır burusellozunda 1319, Sığır tüberkülozunda 1601, koyun-keçi burusellozunda 512, Koyun-keçi çiçeğinde 182, koyun keçi vebasında ise 19 olmuştur.

Tablo 247. Türkiye'de seçilmiş hastalıkların mevcut durumu (2005-2013)

Seçilmiş Hastalıklar		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Yıllık Ortalama
Şap	M	129	1562	801	251	209	613	1718	1006	1195	699
	V	2387	83239	32366	7827	3682	34131	45507	20313	51485	25495
	Ö	143	5208	5830	300	40	795	1884	533	1980	1637
Anthrax	M	111	100	116	94	76	27	99	135	121	84
	V	1702	664	578	708	4059	44	463	591	445	979
	Ö	912	535	553	552	265	32	362	385	289	400
Kuduz	M	157	215	272	267	218	63	230	370	391	199
	V	236	307	333	302	284	90	550	1017	916	347
	Ö	148	187	239	206	198	71	288	359	383	188
Sığır Bruselloz	M	81	390	532	675	768	235	486	1696	1319	540
	V	199	881	1418	1862	1911	569	1822	2340	2446	1222
	Ö	32	57	49	21	62	12	44	57	46	37
Sığır Tüberküloz	M	102	277	312	422	254	66	348	1102	1601	320
	V	582	1779	1436	2503	1414	364	1155	4237	5782	1497
	Ö	7	108	52	111	81	10	82	157	185	68
Koyun keçi Bruselloz	M	153	273	201	120	140	90	212	222	512	157
	V	1935	5536	1826	1769	1924	1914	3135	1272	1193	2146
	Ö	3	806	55	29	141	72	92	66	40	140
Koyun keçi çiçek	M	180	219	147	36	35	10	34	74	182	82
	V	4641	7202	5065	694	1520	174	1018	1628	3800	2438
	Ö	915	1717	2423	101	503	61	341	580	374	738
Koyun keçi vebası	M	78	94	95	36	24	36	218	59	19	71
	V	4698	4918	3603	1358	752	1037	7232	1752	548	2817
	Ö	1988	1577	1610	581	374	547	3305	1006	171	1221

Kaynak: www.oie.int/ (M:Mihrak V:Vaka Ö: Ölüm)

Dünya Hayvan Sağlık Örgütü (OIE) verileri kullanılarak yapılan hesaplamaya göre; ülkemizde 2005-2013 yılları arasında yılda ortalama olarak 25.495 hayvan şap hastalığına, 979 hayvan Anthrax (şarbon) hastalığına, 347 hayvan kuduz hastalığına, 1222 hayvan Sığır brusellozuna, 1497 hayvan sığır tüberkülozuna, 2817 hayvan koyun keçi vebasına, 2438 hayvan koyun keçi çiçeğine ve 2146 hayvan da koyun-keçi brusellozuna yakalanmıştır.

Ayrıca son yıllarda ülkemizde, Afrika Hastalığı-Nodüler ekzantem isimleriyle adlandırılan "Lumpy Skin Disease (LSD)" gibi hastalıklar da görülmeye başlamıştır. Bunun yanında tüm Avrupa'yı kasıp kavuran mavi dil de ülkemizde görülen bir diğer hastalıktır.

Görüldüğü üzere sınırlardan girişlerin ve ülke içi hayvan hareketlerinin yeterince denetlenememesi, ülkemize hiç görülmeyen hastalıkların girmesine ve yayılmasına neden olmaktadır. Bu durumdan hem üreticilerimiz hem de ülke hayvancılığımız büyük zarar görmektedir.

Üreticiler böylesine riskli bir ortamda hayvansal üretim yapmaya, üretimi sürdürülebilir kılmaya çalışmaktadırlar. Hastalıkların boyutu ve her geçen gün de bunun artış kaydetmesi yapılan işlerde (teşhis, tedavi, koruyucu önlemler, tazminat ödemeleri, ülke içi ve sınırlardan hayvan hareketleri vb.) yetersizlik olduğunu göstermektedir. Bu tablo ülkemizi açıkça bir hastalık cenneti konumunda göstermektedir. Hem hayvan sağlığı, hem insan sağlığı hem de ülke hayvancılığının geleceği bu yapıyla önemli bir tehdit altındadır.

Bulaşıcı hastalıklar dışında, bakım ve besleme şartlarına bağlı oluşan birçok hayvan hastalığı yönünden de hayvancılığımız ciddi sıkıntılar yaşamaktadır.

Aşağıdaki grafik incelendiğinde; 2013 yılında E-ıslah veri tabanına kayıtlı 1990-2005 doğumlu ineklerden kesime sevk edilenlerin; %35'inin ayak-bacak hastalıkları yüzünden, %18,8'inin meme hastalıkları yüzünden, %16,3'ünün metabolik hastalıklar yüzünden, %29,9'unun ise diğer nedenlerle (solunum, sindirim, dolaşım problemleri, buzağılama güçlüğü, bulaşıcı hastalık, zehirlenme, trafik kazası) zorunlu kesime sevk edildikleri görülmektedir.

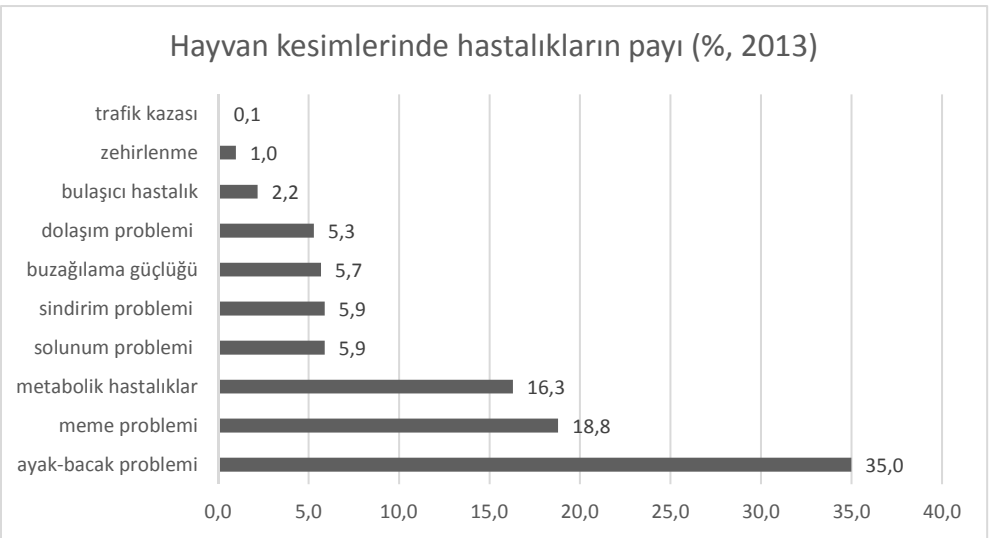

Şekil 13. Hayvan kesimlerinde hastalıkların payı (%, 2013)

Kaynak: ŞAHİN, O., Projelere genel bakış, TDSYMB, 15-18 Nisan 2013, Afyon.
(E-ıslah veri tabanı, soykütüğü, 2013, 1990-2005 doğumlu inekler)

Bu tablo özellikle üreticilerin bakım ve besleme konusundaki eğitime ve yetiştirme koşullarının iyileştirilmesi hususlarında da önemli bir yatırıma ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. İşletme ölçeklerinin ağırlıklı olarak 1-9 baş olduğu düşünüldüğünde, özellikle işletmeleri rehabilite edecek yatırımlar konusunda devlet desteğine duyulan ihtiyaç daha net ortaya çıkmaktadır.

Bunun dışında hayvan hastalıkları ile mücadele için;

• Kaçak hayvan girişlerinin önlenmesi,

• Ülke içi hayvan hareketlerini minimize edecek tedbirlerin alınması (hayvan hareketleri yerine, yerinde yetiştiricilik ve kesimleri teşvik ederek, hayvan yerine karkas veya lop et hareketlerini sağlayacak tedbirler),

• Hayvan hastalıklarıyla etkin mücadeleyi sağlayacak bir bütçenin oluşturulması,

• TARSİM sigortasında hastalık risk kapsamının artırılması,

• Birçok bulaşıcı hastalıkta eradikasyonu sağlayacak programların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

6.2.1.4.Canlı Hayvan ve Et Kaçakçılığı

Kaçak hayvan ve hayvansal ürün girişleri ülkemizin jeopolitik konumu nedeniyle devamlı bir sorun teşkil etmekte ve önlenmesi de genelde zor olmaktadır. Ülke hayvancılığına verdiği zarar ve insan sağlığı üzerinde yarattığı hastalık riskleri dikkate alındığında konunun önemi daha da iyi anlaşılmaktadır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı TBMM'de yazılı bir soru önergesine verdiği cevapta; Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerimizde sınırların uzun, komşu ülkelerde sınır güvenliğinin yetersiz ve sınır komşularımızdaki fiyatların yüksek oluşunun hayvan girişlerini cazip kıldığını, ayrıca vatandaş ve personel zaafları ve feodal yapı ile olan ilişkiler nedeniyle kontrol ve denetim işlerinin aksayabildiğini, neticede ülkeye yasal olmayan yollarla sokulmak istenen canlı hayvan ve hayvansal ürün girişlerinin olduğunu ve yakalanan hayvan ve hayvansal ürün miktarlarının aşağıdaki tabloda belirtilen miktarlarda olduğunu ifade etmiştir.

2002-2014 yılları arasında; ülkemize 3.441 baş büyükbaş, 3.804 baş küçükbaş, 20 baş tektırnaklı hayvan, 4.453 kilo da et kaçak sokulmak istenirken yakalanmıştır.

Tablo 248. 2002-2014 yılları arası yakalanan kaçak hayvan ve et miktarları

Yıllar	Büyükbaş (Adet)	Küçükbaş (Adet)	Tektırnaklı (Adet)	Et (Kg)
2002-2004	1.127	151	17	3.934
2005	215	930	3	519
2006	201	1.440	-	-
2007	1.154	-	-	-
2008	744	1.283	-	-
2014	-	-	-	1.044
TOPLAM	**3.441**	**3.804**	**20**	**5.497**

Kaynak: 2002-2008 Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yazılı soru önergesine verdiği cevap, çeşitli gazeteler (30.08.2009 tarihli), 2014* güncel basın açıklamaları.

Yapılan denetimlere yakalanmayan yani ülkeye kaçak giren ve insan tüketimine sunulan miktarların ise ne kadar olduğu bilinmemektedir. Fakat şu bir gerçektir ki, sınır bölge-

lerimizden yıllardır önemli miktarlarda canlı hayvan ve hayvansal ürün ülkemize yasal olmayan yollarla sokulmaktadır ve bir türlü bunun önüne geçilememektedir.

Bir ülkede:

• Sınırlardan canlı hayvanların kaçak yollarla girip, ülkenin merkezine kadar gelebilmesi (geçmiş yıllarda hörgüçlü diye tabir edilen Hindistan menşeili canlı sığırların Ankara'ya kadar gelip, bir kısmı kombinada kesildikten sonra yakalanması örneğinde olduğu gibi),

• Ülkeye kaçak yollardan giren hayvanların kontrolsüz kesilip, kasap, market vb. pazarlama kanallarına sokulup, tüketim zincirine sokulabilmesi,

• Kaçak ve kontrolsüz kesilen etlerin kasap, market, catering, restoran gibi toplu pazarlama ve tüketim yerlerinde satılabilmesi,

• Tüketiciye ulaşan etin, geriye dönük olarak (hangi çiftlikte üretildi, küpe numarası neydi, nerde kesildi vb?) takip edilememesi, kontrol mekanizmalarında ciddi sorunlar olduğuna işarettir.

Ülkeye kaçak yollardan giren canlı hayvan ve etler; ülkeye birçok bulaşıcı hastalığı sokmakta, üreticilerimizi zarara uğratmakta, hastalıklarla mücadeleyi sekteye uğratmakta, bütçeden kaynakların bu yollarla israf edilmesine yol açmakta, hayvancılık yatırımlarını sekteye uğratmakta, hayvan ve insan sağlığını tehdit etmektedir.

Dolayısıyla kontrol mekanizmasının tekrardan gözden geçirilip olası suiistimallerin önüne geçilmesi, yani kaçakçılıkla topyekün bütün kurumlarla mücadele edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde hem insan hem de hayvan sağlığını tehdit eden bu risk ortadan kaldırılamaz, hastalıklara yönelik başlatılan mücadeleler bir anlam ifade etmez, olası bütçe kayıplarının önüne geçilemez.

6.2.1.5. Kaba yem kaynakları

Kalkınma Bakanlığı, 10. Kalkınma Planı Hayvancılık Özel İhtisas Komisyon Raporuna göre ülkemizde 2011 yılında hayvanlarımızın beslenmesinde kullanılan kaba yem üretimi tahmini olarak;

- Çayır Meralardan sağlanan : 12.0 milyon ton
- Yem Bitkileri ekilişlerinden sağlanan : 8.5 milyon ton
- Silaj üretimi : 10,5milyon ton
- Bahçe içi otlaklardan sağlanan : 5.0 milyon ton
- Sap-saman ve anız artıkları : 10.0 milyon ton

olmak üzere toplam 46 milyon tondur.

Sap saman ve anız gibi kalitesiz kaba yemi dahil etmezsek kaliteli kaba yem üretimimizin yaklaşık olarak 36 milyon ton olduğu görülmektedir. Bugün itibariyle 46 milyon tonluk tahmini üretimle hayvanlarımızın 52 milyon tonluk ihtiyacının %88,4'ü karşılanabilmektedir. Sap-saman-anız gibi kalitesiz kaynaklar dahil edilmezse (36 milyon tonluk üretimle) ihtiyacın %69,2'sinin karşılanabildiği söylenebilir.

2001 tarım sayımına göre toplam mera alanımız 14,6 milyon hektardır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı verilerine göre 2013 yılı itibariyle bu alanın 10,145,486 hektarı yani %69.5'u tespit edilmiştir. Tahdit yapılan alan ise 5,760,147 hektar yani toplam alanın %39.5'idir. Yani 2000-2013 yılları arasında yani toplam alanın hala %30.5'inin tespit, %60.5'inin de tahdit edilmeye ihtiyacı vardır. Bir de bu alanların ıslah edilmesi gerekmektedir ki 2000-2013 yılları arasında toplam olarak sadece 471,539 hektar alan yani toplam alanın sadece %3,2'si projelendirilmiş ve ıslah edilmiştir

YILLAR	Tespit	Tahdit
1999	97.788	73.481
2000	386.597	284.860
2001	634.482	460.644
2002	1.064.208	846.247
2003	1.428.221	249.229
2004	810.286	402.500
2005	**690.026**	**244.673**
2006	**884.877**	**312.681**
2007	**1.056.656**	**453.955**
2008	**530.000**	**233.872**
2009	**619.562**	**253.042**
2010	**306.028**	**299.716**
2011	**205.621**	**211.471**
2012	**771.183**	**816.257**
2013	**659.950**	**617.519**
Toplam	**10.145.486**	**5.760.147**

Kaynak: www.tarim.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/BUGEM.pdf

Bu tablo, mera kanunu çalışmalarının çok yavaş ilerlediğini göstermektedir.

2018 yılında ne kadar kaba yeme ihtiyacımız olacak?

Kalkınma Bakanlığı, 10. Kalkınma Planı Hayvancılık Özel İhtisas Komisyon Raporu'nda yapılan projeksiyonlar; 2018 yılında ülkemizin 61.837.847 tonluk kaba yem ihtiyacının olacağını göstermektedir. Bu ihtiyaçlar için üretime yönelik değişik senaryolar ortaya konmuş ve olası açığın ne kadar olacağı tahmin edilmeye çalışılmıştır.

1) Senaryolardan ilki Türkiye'de üretimin ihtiyacı Karşılama Oranı'nın (KO) 2007-2011 yılları arasındaki seyrini yani yıllık değişim hızını (-) 2,92 devam ettireceği, yani üretimin talebi karşılama oranının %71,88 olacağı,

2) İkincisi 2011 yılındaki yüzde 88,4 olan üretimin talebi karşılama oranının değişmeyeceği (YDH-Yıllık Değişim Hızı 0,00),

3) Üçüncüsü üretimin talebi karşılama oranının yıllık yüzde 1 oranında artacağı (YDH:1,00)

4) Son olarak da 2018 yılı kaba yem ihtiyacının tamamının yerli üretimle karşılanacağı varsayımına dayanarak hesaplanmıştır.

İlk üç senaryo ile 2018 yılına gelindiğinde; yüzde 72-95 arasında üretimin talebi karşılama oranı öngörülmekte ve kaba yem açığı 3,2 milyon ton ile 17,4 milyon ton arasında değişebilmektedir.

Hazırlanan dördüncü senaryo ise, Türkiye'nin 2018 yılına gelindiğinde kaba yem ihtiyacının tamamının ülke içinden karşılayabilmesi için üretimin yıllık yüzde 4,3 oranında artırması gerektiğini göstermektedir. Ancak bu durumun gerçekleşme ihtimali, kaba yem üretiminin geçmiş seyri göz önüne alındığında pek olası görülmemektedir.

Sonuç itibarıyla, Türkiye'nin hayvansal üretimini planlarken kaba yem üretim ve talebini de mutlaka göz önünde bulundurması gerektiği açıktır. Aksi takdirde ithalata dayalı kaba yem arzı ile hayvansal üretimin talebe yönelik artırılmasının sosyo-ekonomik etkilerinin uzun vadede ülke hayvancılığının gelişimine olumsuz etki yapması kaçınılmazdır.

Söz konusu açığın kapatılması;

- Çayır mera alanlarının tespit ve tahdit çalışmalarına hız verilerek bitirilmesi, bu alanların en kısa zamanda ıslah edilmesi ve otlatma kapasitelerinin artırılması,
- Islah edilmiş meralar tekrar eski haline gelmemesi için korunması, mera birliklerinin bu konuda etkin olmasının sağlanması,
- Yem bitkileri ekilişlerinin artırılarak ekili tarla tarımı içerisindeki oranının artırılması, yıl boyunca ihtiyaç duyulan yeşil ve sulu kaba yem ihtiyacının giderilmesi için yeşil yem zincirinin kurulması yani, silaj yapımının yaygınlaştırılması,
- Yem bitkileri desteklerine devam edilmesi ile mümkün görülmektedir.

6.2.1.6.Et ve süt fiyatları

6.2.1.6.1.Et fiyatları

Kırmızı et üretiminin besilik hayvan ve yem maliyetinden sonraki en önemli ayağı karkas fiyatıdır. Ülkemizde birçok kurum piyasa fiyatlarını takip etmekte, kendilerince fiyat değişmelerine yönelik değerlendirmeler yapmaktadırlar. Bunun yanında yayınlamasa da Bakanlık da böyle bir fiyat izleme mekanizması çalıştırmaktadır.

Buna karşılık hesaplamalar ve belirlenen fiyatlarda bir örneklik söz konusu değildir. Konuşulan fiyat ortak mıdır değil midir bu konuda bile bir netlik yoktur. Karkas fiyatı denildiğinde ne anlaşılmaktadır netleştirilmesinde fayda vardır. Özellikle piyasadaki mevcut fiyatlandırmalar üzerinden gidilecek olursa kısa vadede :

- Karkas randımanı?
- Yağlı-yağsız?
- Sıcak-soğuk karkas firesi düşülmüş mü düşülmemiş mi?
- İnek, öküz, boğa, dana, düve, koyun, kuzu?
- Sakatat dahil mi, değil mi?
- Çiftçi eline geçen (kesintiler hariç), değil (brüt)?

hususlarında açıklığa ve birlik sağlanmasına ihtiyaç vardır. Gerçi saha da bu konuda belirli bir sistem işliyor olsa da fiyat takibi açısından bir örneklik sağlanması önem arz etmektedir. Böylece iller, bölgesel bazda temsili fiyatlar belirlenip, temsili ülkesel fiyatlar ortaya konulabilir.

Orta ve uzun vadede ise; Avrupa Birliğinde olduğu gibi kalite- fiyat ilişkisini kuracak karkas sınıflandırma sistemi oluşturulmalı, fiyatların toplandığı mezbahalar buna göre rehabilite edilip yapılandırılmalı, böylece il, bölge ve ülkesel fiyatlandırmaya geçilmelidir.

Bu konuda; Et ve Süt Kurumu, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ulusal Kırmızı Et Konseyi, Borsalar gibi kurumların desteğine ve katkısına ihtiyaç vardır.

Bunun yanında fiyatlar belirlenirken maliyetlerin de belirlenmesi gerekmektedir. Bugün her kurum kendince bir maliyet belirlemekte, ona göre politikalara yönelik eleştiriler (üretici kazanıyor- kazanamıyor, üretim sürdürülebilir-sürdürülemez, destek verilmezse üretim sıkıntıya girer-girmez vb.) dile getirilmektedir. (TZOB, ESK, GTHB, KEÜB vb.).

Maliyet, ana statüsünün değişmesiyle birlikte piyasaya müdahale etme yetkisi alan ESK için eskisinden daha önemli bir hal almıştır. Bu maliyetin nasıl belirleneceği, işletme ölçeği, besi süresi, maliyet kalemleri gibi hususların sektörün taraflarınca belirlenmesinde fayda vardır. Bu sayede üretici gelirlerinin işletmenin sürdürülebilirliğini sağlayıp sağlayamayacağı hususunda mutabık kalınacak bir seviyede tespit edilebileceği gibi, desteklere ihtiyaç duyulup duyulmadığı konusunda da politika yapıcılara kolaylık sağlayacaktır. Ulusal Kırmızı Et Konseyi'nin bu konuda kendisine yönetmelikle verilen bir görev vardır. Bu yetkisi hayata geçirilmeli, bölgesel bazda maliyeti belirleyip, ilan etmeli, besiciliğe yönelik fiyatların ve destekleme politikalarının bu maliyet ekseninde şekillenmesi sağlanmalıdır.

Bu tür bir çalışma üretici-perakende fiyat mekanizmasını takip etmeyi düşünen Gıda ve Tarımsal Ürün Piyasaları İzleme ve Değerlendirme Komitesi'ne çok büyük katkı sağlayacaktır.

Perakende fiyat oluşumu

Perakende fiyatlar kırmızı et sektöründe en çok kullanılan argümanlardan birisidir. Fiyatlar aşırı yükseldi, dünyanın en pahalı etini yiyoruz, üreticiden perakendeye gelene kadar fiyatlar katlanıyor gibi açıklamalar politika belirleyicileri ithalat gibi ülke hayvancılığını sıkıntıya sokacak kararlar almaya zorlamaktadır. Özellikle üreticiden tüketiciye kadarki zincirde oluşan fiyat spekülasyona açık mıdır değil midir? Bu konuda çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır. Bunun için birim karkas fiyatından yola çıkılarak;

Kemik firesi ne kadardır?
Tahmini işleme gideri nedir?
Tezgah firesi ne kadardır? gibi kalemlerin bilimsel standartlarının belirlenmesine ihtiyaç vardır.

Tablo 249. Dana eti kuşbaşı et fiyat oluşumu

	Karkas fiyatına göre oluşan kuşbaşı fiyatı	Karkas fiyatı 1 TL düşerse oluşacak kuşbaşı fiyatı	Fark (TL)
Yağsız dana karkas fiyatı (TL/kg)	21,69	20,69	
Kemik firesi (16%)	3,47	3,31	
İşletme gideri (10%)	2,17	2,07	
Tezgah Firesi (2%)	0,43	0,41	
Ara Toplam	27,76	26,48	
KDV (8%)	2,22	2,12	
Toplam	**29,98**	**28,60**	**-1,38**

Tahmini olarak yapılan hesaplamalar; karkas fiyatında 1 TL'lik düşüşün kuşbaşı ette 1,38 TL'lik bir azalışa neden olabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla tüketiciye ulaşan

son ürün olan etin fiyatının düşmesi için karkas fiyatlarının düşmesi, bunun için de üretim maliyetlerinin (yem, besi hayvanı vb.) düşürülmesine ihtiyaç vardır. Yem için ucuz yem kaynakları olan meraların ıslah edilerek kullanıma açılması, besi hayvanı için ise damızlık süt hayvanlarını kasaba göndermeyi engelleyecek bir çiğ süt piyasa fiyatının oluşmasını sağlayacak tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Direkt olarak karkas fiyatlarını düşürmeye yönelik politikaların (et ithal etmek, kasaplık hayvan ithal etmek vb.) piyasada uzun vadede ciddi sıkıntılar doğurduğu, birçok üreticinin üretimden çekilmesine neden olduğu geçmişte yaşanan tecrübelerle sabittir. Dolayısıyla perakende fiyatların düşmesi isteniyorsa; üretim maliyetlerine ve pazarlama mekanizmalarının kar marjlarına odaklanılması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra karkas değerinin yaklaşık %5-%10 arası bir orana tekabül eden deri-sakatat vb. yan ürün fiyatları üreticiye verilmemekte, alıcıda kalmaktadır. Üretici örgütleri bu konuda birlikte hareket etmeyi sağlayabildiği takdirde, bu değerin üreticide kalması mümkün olabilecektir.

Yukarıda bahsedilen perakende fiyat oluşumuna yönelik hesaplama yönteminin kullanılması, üretici-tüketici fiyat makasındaki değişimleri izleyecek ve gerektiğinde müdahale edecek olan Tarım Ürünleri Piyasayı İzleme ve Değerlendirme Kuruluna önemli bir fayda sağlayacaktır.

Bilindiği üzere perakende et fiyatlarının yükselmesi neticesinde 2010 yılında ithalat kararı alınmış, ilk olarak EBK (yeni adı ESK) eliyle başlatılan kasaplık hayvan ve karkas girişleri daha sonra özel sektöre de açılmıştı. Bu arada önemli miktarlarda besilik hayvan ithalatı da yapılmıştı.

Aşağıdaki grafik incelendiğinde; 2010 Temmuz ayına kadar yükselen fiyatların 2010 Temmuz-2013 Mart dönemine kadar belli bir trendde seyrettiği görülmektedir. Perakende fiyatları düşürmeyi amaçlayan ithalatın, perakende fiyatları düşürmek yerine belli bir çizgiye oturtulmasına katkı sağladığı görülmektedir. Bu durum karkas fiyatlarda da (ithalatın başladığı ilk dönemlerdeki şok düşüşlerden sonra) aynı şekilde kendini göstermiştir.

2012 yılının sonuna doğru Karkas gümrük vergilerinin, 2013 yılında da besilik gümrük vergilerinin yükseltilmesi ve ithalata fiili yasak uygulanması fiyatlarda da etkisini göstermiştir.

Mart 2013'de 14,78 TL/kg olan dana karkas yılsonunda %10.8 artarak 16,38 TL/kg olmuştur. Fiyat 2014'de de artmaya devam etmiş, 2014 sonunda %25.76 artarak 20,60 TL/kg olmuştur. Karkas fiyatı 2015 Şubat ayında ise yıl sonuna göre %9,71 artışla 22,60 TL/kg olmuştur.

Mart 2013'de 23,69 TL/kg olan dana eti perakende fiyatları ise dana karkas fiyatlarına yakın bir oranda artmış, %9.6 artışla yıl sonunda 25,97 TL/kg olmuştur. Fiyat 2014 yıl sonunda %18.52 oranında artarak 30,78 TL'ye yükselmiştir. Artış oranı karkasa göre (%25.76) daha düşük kalmıştır. Perakende dana fiyatları 2015 yılında da artmaya devam etmiş, fiyatlar Şubat 2015 itibariyle yıl sonuna göre %6.2 artışla 32,70 TL/kg olmuştur.

2014 yılı sonları-2015 yılı başlarında aşağıdaki grafikte de net görüleceği üzere 3 husus dikkat çekmektedir;

-2014 Nisandan itibaren perakende dana eti fiyatları, perakende koyun eti fiyatlarının üzerine çıkmış, iki ürün arasındaki makas dana eti lehine açılmaya başlamış,

-Dana karkas ve kuzu karkas fiyatları 2014 sonu 2015 başlarından itibaren eşitlenmiş,

-Kuzu karkas ve perakende koyun fiyatları ithalat değişimlerinden fazla etkilenmemiş, fiyatlar belli bir çizgide seyrini devam ettirmiştir.

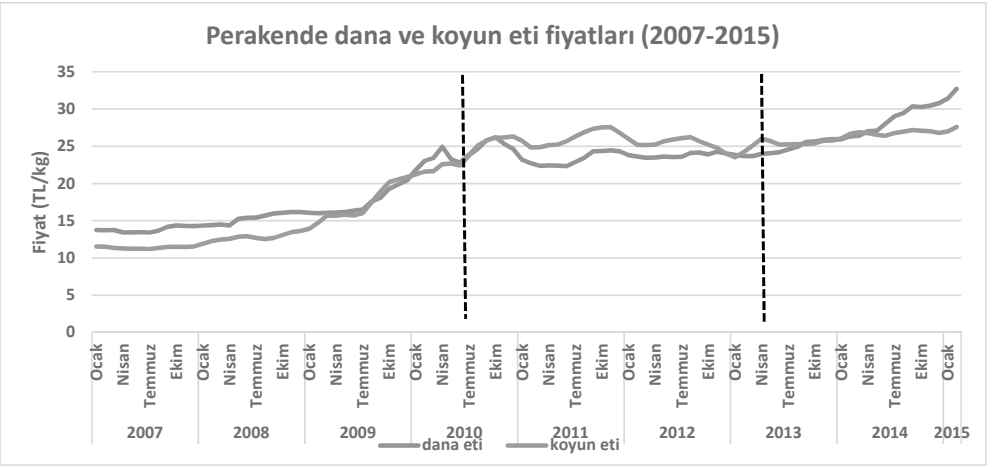

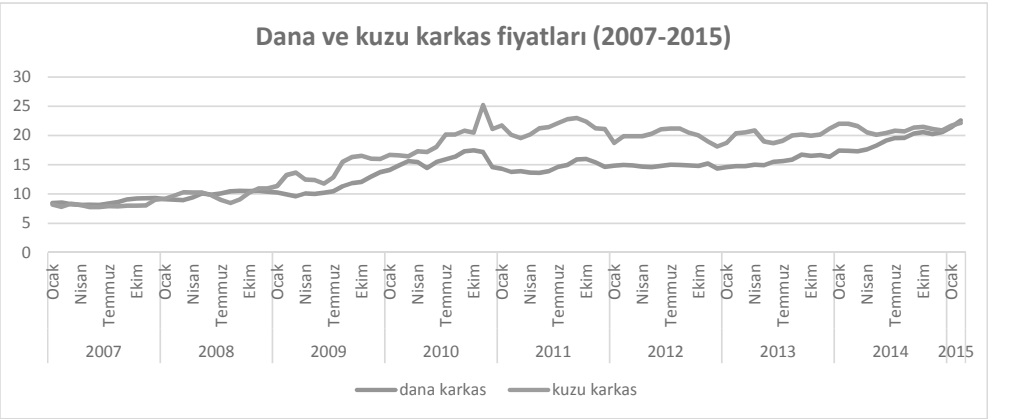

Şekil 14. Dana ve kuzu karkas-perakende dana koyun eti fiyatlarının seyri (2007-2015)

6.2.1.6.2. Süt fiyatları

6.2.1.6.2.1.Türkiye'de çiğ süt fiyat oluşumu

Türkiye'de üretici eline geçen çiğ süt fiyatları ihale ile belirlenen fiyatlarla oluşmakta,

buna bağlı olarak da; ihale dışı, aracılarda, büyük çiftliklerde fiyatlar şekillenmektedir. Fakat son yıllarda ihale yoluyla oluşan fiyat kaldırılmış, bunun yerini Ulusal Süt Konseyi'nde taraflarca belirlenen "Tavsiye Fiyat" uygulaması almıştır.

Bu uygulamada; taraflar konseyde bir araya gelmekte, fiyat tekliflerini sunmakta, karşılıklı anlaşmalar neticesinde herkes açıkladığı fiyatı bölgesinde uygulamaktadır. Fakat bu uygulama beraberinde de ciddi sıkıntıları getirmiştir.

Örneğin bu sitemde, firmalar arası rekabet ortamı oluşmamakta, sütler satışa çıkarılmamakta, süt satışında açık artırma sistemi yapılmamakta, kimse sütü alacağı yeri değiştirme imkanına sahip olamamakta, satış sonrası sözleşme yapılmamakta, teminat sunulmamakta, belirlenen fiyata birçok firma uymamakta yani bir keyfilik söz konusu olmakta bu da firmalar arasında haksız rekabete neden olmakta vb. Neticede bu oluşumdan bir an önce vazgeçilip, ihale sisteminin aksayan yönlerini gidermeye yönelik çalışmalar yapılmalı ve tekrardan bu sisteme dönüş yapılmalıdır. Fakat bunun için öncelikle ihale sisteminde radikal değişiklikler yapmak gerekmektedir.

Ülkemizde fiyat oluşumlarının en önemlisi yukarıda da belirtildiği üzere üçer aylık dönemler halinde açık artırmalı şekilde gerçekleştirilen *"Çiğ Süt Fiyat İhalesi"* uygulamasıdır. İhalelerin gerçekleştiği aylar Aralık-Mart-Mayıs-Eylül aylarının son günleri olup takip eden üç ayın çiğ süt fiyatı gerçekleşmektedir.

Kısaca Ocak ayından başlayarak üçer aylık dönemlere ait fiyatlar ihale fiyatı olarak oluşmaktadır. İhalelerin üçer aylık dönemler halinde olmasının nedeninin süt miktarının mevsimsel olarak artış ve azalışından kaynaklanmış olabileceği düşünülmekle beraber geçmişten bu güne genel temayül halini aldığı da göz ardı edilmemelidir.

Çiğ süt ihalesi tüm alıcılara açık olup, alıcılara önceden bir ihale şartnamesi dağıtılmaktadır. Bu ihale şartnamesini kabul eden firmalar ihaleye girmekte ve ihale sonucunda aldığı köylerin örgütü ile karşılıklı olarak bir *"Çiğ Süt Satış Sözleşmesi"* İmzalamaktadırlar. Hem şartnamenin hem de sözleşmenin sağlıklı olup olmadığı daha doğrusu ihtiyaçları karşılayıp karşılamadığı, sorunları çözüp çözmediği ülkemizde tartışılan önemli konulardan birisidir.

Yapılan İhalelerde ise çiğ süt fiyatları genelde aşağıdaki şekilde belirlenmektedir:

- Sütler köy köy ihale edilerek satılmakta (köy satış fiyatı).
- Bütün fiyatların toplamı grup miktarına bölünerek ortalama fiyat bulunmakta.
- Ortalama fiyatın altındaki fiyatlar ortalama fiyat seviyesine yükseltilmekte.
- Ortalama fiyatın üzerindeki fiyatlar aynen geçerliliğini korumakta.

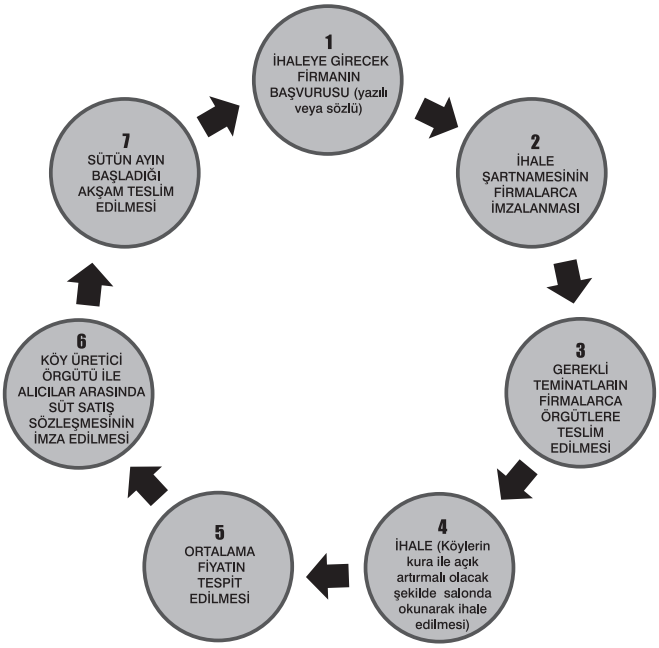

Şekil 15. Türkiye'de ihale yönetmiyle çiğ süt fiyat oluşumu (Biga örneği)

Türkiye ihale sistemine yönelik görüş ve öneriler

• İhale Komisyonu'nun yasal dayanak ve kurumsal kimlik sorunu mutlaka çözüme kavuşturulmalı.

• Mevsimsel arz artış ve azalışlarına bağlı veya başka gerekçelerle oluşturulan fiyat düşüş veya artışlarını, üreticilerin bu konudaki etkisizliğini önleyici tedbirler alınmalı.

• Taraflarca imzalanan sözleşmelerin ihlallerini ve tek taraflı fiyat dayatmalarını önleyici tedbirler alınmalı.

• Fiyat belirleme yöntemi üzerinde tartışılmalı, özellikle gelişmiş ülkelerdeki gibi "Kaliteye göre prim-ceza" sistemi üzerinde çalışmalar yapılmalı.

• İhaleler sırasında tam rekabet şartlarının gerçekleşmemesi hususu dikkate alınarak, rekabet şartlarının oluşmasına yönelik tedbirler alınmalı.

• İhale şartname ve sözleşmelerinin ülke genelinde tek tip olmaması üzerinde durularak, yasal statü kazandırmaya yönelik çalışmalar yapılmalı.

• İhale yapılmayan sütün yoğun olduğu bölgelerde ihale öncesi oluşturulan fiyatların, ihale fiyatlarını etkilemesinin önüne geçici tedbirler alınmalı.

• 3'er aylık dönemlerde yapılan ihalelerin süresinin avantaj ve dezavantajları değerlendirilerek gerektiğinde maliyet yükselmesi gibi şartlara bağlı olarak revize edilmesi şartıyla, 6 aylık veya yıllık yapılıp yapılamayacağı üzerine çalışma yapılmalı.

• İhalede belirlenen "Taban fiyatın" Türkiye'yi temsil etmesine yönelik tedbir alınmalı.

• İhale öncesinde örgüt başkanları ve alıcıların bir araya gelmeleri ve farklı algılanmalara yol açmalarının önüne geçmek için ihalelerin tüm üretici örgütlerini içinde barındıracak ihale komisyonlarınca yapılması konusunda gerekli çalışmalar yapılmalı.

• İhale yapılan yerlerin özellikleri belirlenmeli, her yerde yapılıp yapılamayacağı tartışılmalı, özellikle ihale yerleri ile ilgili özelliklerin belirlendiği bir çalışma yapılmalı.

• İhalelerde spekülatif fiyat hareketlerine neden olan davranışları önlemeye yönelik gerekli tedbirler alınmalıdır.

• Sütün üretiminden işlenmesine kadar geçen sürede kalitesinin bozulmadan hijyen kurallarına uygun olarak soğuk zincirden geçirilmesi gerekmektedir. Halen bunların yeterli düzeyde olmadığı ve soğuk zincirin olduğu yerlerde de birçoğunun süt alımı yapan firmalara ait olması sebebi ile süt satışında üretici temsilcilerinin elini zayıflatmaktadır. Bu sebeple gerek devlet ve gerekse birlikler tarafından tamamının üreticiye ait olacak şekilde soğuk zincirin oluşturulması gerekmektedir. Böylelikle üreticinin sütünü pazarlama gücü artacaktır.

• Süt ihale fiyatlarının belirlenmesinde sütün yağ, protein, mikroorganizma sayısı, kalitesi, temizliği, dayanıklılığı gibi değerler ile süt işleme merkezlerine olan uzaklıklara göre süt fiyatlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu da fiyatlandırmadaki adaleti sağlayacaktır. Aksi takdirde bütün sütlerin değerinin aynı olması kaliteli süt üreten ve daha ucuz yolla taşıması yapılan üreticilere haksızlık yapıldığı anlamına gelecektir. Bu durum da süt üreten örgütler içeresinde yapısal sorunlar ortaya çıkartacaktır.

• Üretici örgütlerinin süt ihalesi öncesi kendi örgüt üyeleri ile istişare toplantısı yapması ve çıkan sonuçların örgüt yönetim kurullarınca nezdinde değerlendirilerek ihale şartlarının hazırlanarak ihaleye girilmesinin sağlanması, fiyat ve pazarlık koşuluna olumlu katkı sağlayacaktır.

6.2.1.6.2.2. Çiğ Süt Fiyatı ve Alım Gücü

Süt fiyatlarının durumunu değerlendirmede çiğ süt/yem fiyatı karşılaştırılması yapılır ve alım gücü (parite) nin 1.5'in altında olmaması istenir.

Aşağıdaki grafik bu açıdan incelendiğinde;2008 yılı ile 2009 başlarında paritenin 1'in altına düştüğü (damızlık hayvan kesimleri bu dönemde oldu), 2011 yılından 2013 yılı Mart ayına kadar paritenin 1'in altına düştüğü görülmektedir. Parite bu dönemden sonra 1 ile 1,3 arasında değişen oranlarda bir seyir izlemiştir.

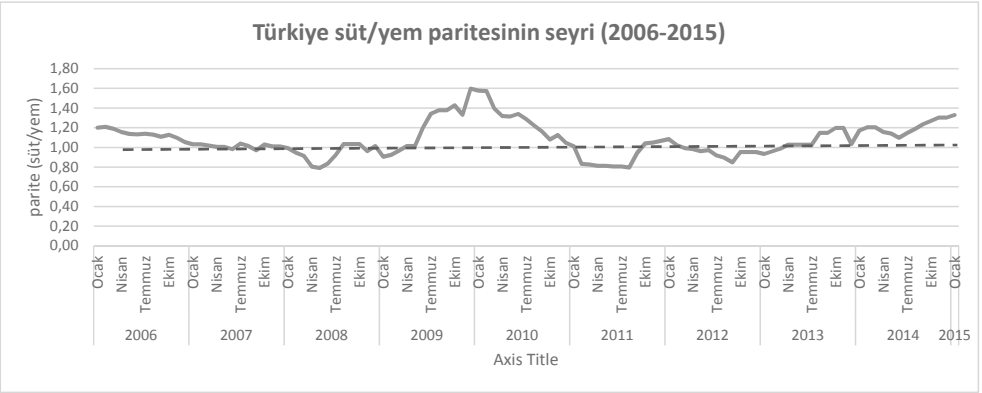

Şekil 16. Süt/yem paritesinin seyri (2006-2015)

Süt yemi ve süt fiyatlarının seyrine bakıldığında; 2008, 2011 ve 2012 ve 2013 başlarında yem fiyatlarının çiğ süt fiyatlarının üzerinde seyrettiği görülmektedir. Bu durum yukarıdaki parite grafiğin de de görüleceği üzere üreticinin alımgücünün azalmasına, sektöründe sıkıntıya girmesine neden olmuştur.

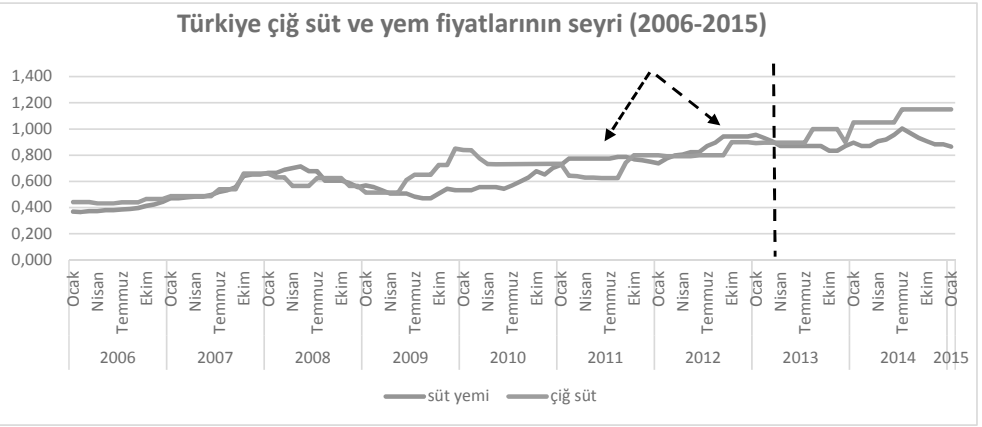

Şekil 17. Türkiye çiğ süt ve yem fiyatlarının seyri (2006-2015)

6.2.1.7.Türkiye'de çiğ süt toplama ve tedarik

Avrupa Birliği'nde süt toplama işi iyi organize edilmiştir ve herhangi bir sorun ortaya çıkarmamaktadır. Üreticiler, sağdıkları sütü kendi işletmelerinde bulunan soğutma tanklarına koymaktadır. Süt, iki saatten daha kısa bir süreyle bu tanklarda < 4°C'de soğutulmaktadır. İşletmenin kamyonu iki günde bir gelerek sütü almakta (dört sağım sonucu elde edilen süt) ve doğrudan işletmeye teslim etmektedir. Türkiye'deki durum ise orta ve büyük ölçekli işletmelerde AB'ye benzer bir toplama sistemi mevcut olup, küçük ölçekli işletmelerin sütünün toplanmasında ise farklı yöntemler izlenmektedir. Çiğ sütü çiftçilerden alarak; taşıyan, depolayan, pazarlayan ve işleme tesisleri adına bu işlemlerin tamamında ve/veya bir aşamasında yer alan gerçek ve tüzel kişiler mevcuttur.

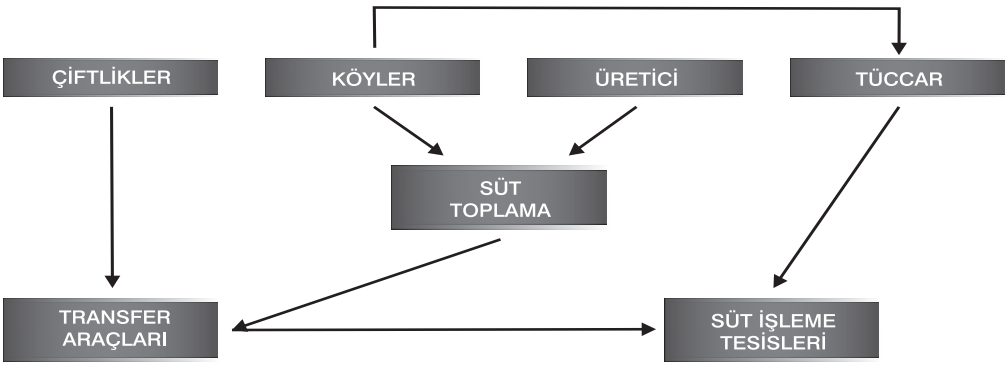

Şekil 18. Türkiye'de çiğ süt tedarik yapısı

Süt ülkemizde "soğuk süt" ve "sıcak süt" olarak iki şekilde tanımlanmakta, süt teşvik primi de ona göre verilmektedir. *"Sıcak Süt: Sağımdan itibaren henüz hiçbir şekilde soğutma işlemine tabi tutulmamış, +8 °C ve üstündeki sıcaklık derecelerinde bulunan sütü", "Soğuk Süt ise: Sağımdan itibaren soğutma işlemine tabi tutularak günlük veya gün aşırı toplamalara göre değişmek üzere, sırasıyla +8 ve +6 °C ye soğutulmuş sütü"* ifade etmektedir.

Mevzuat (Gıdaların özel hijyen kuralları yönetmeliği, 27/12/2011 tarih ve 28155 sayılı R.G) hükümlerine göre; süt eğer sağımdan sonra 2 saat içinde işlenmeyecekse mutlaka sıcaklığının +8 °C'ye kadar düşürülmesi ve toplama aracının beklenmesi gerekmektedir. Günlük toplama yapılan durumlarda süt bekleme anında en fazla +8°C ve günlük toplanmayacaksa en fazla +6°C soğutulmalıdır. Süt sağımdan sonra iki saat içinde işleme ve üretim tesisine ulaştırılamazsa işleme veya üretim tesisine taşınırken, sıcaklığın 10 °C'yi geçmemesi sağlanmalıdır.

"Eğer süt sağımdan itibaren iki saat içinde işlenecekse soğutma yapılmayabilmektedir." Bu son hüküm özellikle sıcak sütün satışını kolaylaştırıcı bir etki yapmaktadır. Çünkü birçok firma sıcak tabir edilen sütü iki saat içinde bir yerden başka bir yere rahatça taşımaktadırlar. Mevzuatın özellikle bu maddesinin yeniden düzenlenmesine ihtiyaç vardır.

Sanayiye aktarılarak teşvikten faydalanan inek sütünün yaklaşık %83'ü soğuk süt, %17'si de sıcak süttür. Yani sütün beşte bire yakını sıcak süt olarak sanayiye aktarılmaktadır. Dolayısıyla sıcak sütün bir anda ortadan kaldırılması pek mümkün görünmemektedir. Genelde konuşulan şey, sıcak süte verilen desteğin kaldırılarak bu tür satışların engellenmesidir. Fakat bunun da, destek alamayan üreticilerin sanayi yerine sokak sütçülerini tercih etmesi gibi riskleri vardır. Bu nedenle bu konuda gerekli altyapılar oluşturulmadan, bu tarz satış yapan üreticileri soğuk süte teşvik edici tedbirleri almadan adım atmak, faydadan ziyade büyük sıkıntılar doğurabilecektir.

Bunun yanında 2013 ve 2014 yılı hayvancılık destekleme tebliğinlerinde ifade edilen *"süt soğutma tanklarının ve toplama merkezlerinin yürürlükteki mevzuata uygunluğunun tespiti il/ilçe müdürlüklerine yapılır, Süt Kayıt Sistemine(SKS) girişi sağlanır"* hükmü bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Mevzuatın ilgili hükmü, özellikle süt toplam merkez-

lerine istenilen şartların sağlanması için şart koşmaktadır. Fakat toplama merkezlerinin bazılarının imarı yoktur, bazıları köylerde köy odalarında kurulmuştur, bazıları ekonomik değildir (yapılan masraflar üretilen süt miktarı ile karşılanamamakta). Yani gerekli altyapı ve planlama yapılmadan, destek verilmeden kısa zamanda bu merkezlerin istenilen şartları karşılayıp onay almaları mümkün görülmemektedir. Şartlar bakımından ise; yüksek miktarlarda sütün toplandığı merkezlerle az miktarda sütün toplandığı merkezler için aynı olunca dolayısıyla küçükler alım yapanlar için ekonomik değildir. Bu durum kısa zamanda merkezlerin onay almasında sıkıntı oluşturduğu gibi, destekleme tebliğine göre de bu merkezlerde toplanan süt sıcak süt olarak değerlendirilmesi söz konusu olacaktır yani soğuk süt teşvikinden faydalanamayacaklardır. Bu konuda sektör taraflarının bir araya gelmesi, atılacak adımların belirlenmesine ihtiyaç vardır.

6.2.1.8.Türkiye'de Çiğ Sütte Kalite

Sütte "kaliteye göre fiyatlandırma" sistemine geçilmenin acil olduğu sektörün bütün taraflarınca kabul edilmektedir. Asıl sorun bunun nasıl gerçekleşeceği, atılacak adımların neler olacağıdır. Bu konuda Ulusal Süt Konseyinde gelişmiş ülkelerdekine benzer bir yöntem önerilmiş, tarafların görüşlerine açılmış ve tartışılması sağlanmıştır. Tartışmalardan aşağıdaki tespitler ve öneriler ortaya çıkmıştır:

• Laboratuar başta olmak üzere ülkenin altyapısı şu an için bu sisteme hazır değildir. örneğin analizde hangi laboratuarların referans alınacağı belli değildir. Laboratuarların yeterli olup olmadığı bilinmemektedir. Dolayısıyla sisteme bir anda geçildiğinde her iki taraf için de sıkıntı yaşanabilecektir. Öncelikle bu konuda bir çalışma yapılması gerekmektedir.

• Ölçüm metodu belirlenmelidir. Bunun için öncelikle tüm taraflarca kabul edilebilir değerler belirlenmelidir. Bakteri yükü, somatik hücre sayısı ve protein mevzuatta standardize edilmiştir fakat yağ ve hacim konusunda uzlaşıya ihtiyaç vardır.

• Devletin-Örgütlerin ve firmaların neler yapabilecekleri ortaya konmalı, oluşacak fikirlerle bir yol haritası belirlenmelidir.

• Soğutma sistemlerine yönelik alt yapı oluşturulmalı, soğutucu olmayan yerlerde Devlet destek vermeli ve bu eksiklik giderilmeli.

• Sıcak süt gündemden çıkarılmalı, satılacak süt mevzuatla tanımlanmış, soğuk süt olmalı bunun dışındakilerin satılmasına izin verilmemeli.

• Görüşe açılan kaliteye göre fiyatlandırmada baz alınacak fiyat Türkiye'nin kabul edilebilir çiğ süt fiyatı olmalı, tüm firmalar buna uymalı, bu fiyatın üzerine kalite primleri verilmeli (yağ, hacim, bakteri, somatik hücre primi gibi)

• Antibiyotikli sütlerle ilgili yasaklanmasını içeren mevzuat düzenlemesi yapılmalı, bu konuda ciddi takip ve ağır ceza uygulamaları hayata geçirilmeli.

• Bu sistem konusunda ülkemize en yakın olan AB ülkesi Polonya'dır. Bu ülke başta olmak üzere diğer ülkelerde uygulanan sistemler de incelemeli, ülkemize en yakın olanını hayata geçirmeye çalışmalı.

• Bir köye bir alıcı girmeli, başka alıcıların girişini engelleyici düzenleme yapılmalı.

• Örgütler dışında süt satışı engellenmeli, aracılar devreden çıkarılmalı.

• Önerilen sistemde bir "baz fiyat" belirtilmektedir. Bu fiyat ise, sütün üretim şekline göre, "soğuk zincir"- "süt merkezleri" ve "diğer" olarak üç gruba ayrılmıştır. Fakat baz alınan fiyatın nasıl belirleneceği net değildir. Bu maliyete göre mi belirlenecektir? piyasada satılan yağ ve protein fiyatlarına göre mi belirlenecektir bilinmemektedir. Dolayısıyla tarafların bu konuda anlaşarak uygulanabilecek bir metodolojiyi ortaya koyması ve bunu formüle etmesi gerekmektedir.

• Yapılacak kalite analizlerinin maliyetlerinin ne olduğu da bilinmemektedir. Bunun yanında soğuk zincir kurulumu ile ilgili altyapı maliyetleri ne olacaktır? Laboratuar altyapısı maliyetleri ne olacaktır? Dolayısıyla bu konuda bir fayda/maliyet analizi çalışmasının yapılması ve oluşacak maliyetin kimler tarafından nasıl finanse edileceğinin netleştirilmesi gerekmektedir.

Kaliteye göre fiyatlandırmaya geçen ülkelerin şu anki modellerini örnek gösterip hemen bunu uygulayalım demek doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü bilinmektedir ki AB kaliteye göre fiyatlandırma uygulaması için 13 yıllık bir geçiş süreci öngörmüş, çeşitli projelerle eğitim çalışmaları yapmış ve çiftçilerini eğitmiş, netice de bu noktaya gelmiştir. Bugün gelişmiş bütün ülkelerde uygulanan kalite fiyatlandırmasında mevzuat standartlarını sağlayan sütlere prim verilmemektedir. Standardın altında oluşanlara ceza uygulanmakta, üstünde gerçekleşenlere ise mükâfat olarak prim verilmektedir. Bizde direkt ceza sistemine geçilecek olursa birçok üretici üretimden vazgeçebilir. Bu durumda sanayiciler oluşması muhtemel arz açığını nasıl kapatacaklardır? Bütün bunların düşünülmesi, geçişin kademeli olmasına çalışılması gerekmektedir. Ayrıca primlendirme sistemi yapılacaksa bunun kaliteli sütle kalitesiz süt arasındaki farkı net bir şekilde ortaya koyması, kalitesiz üretenleri kaliteye teşvik edici olması gerekmektedir. Aksi takdirde başarı şansı çok düşük olacaktır.

6.2.1.9.Süt Tedarik Yönetmeliği

Sektör temsilcilerinin uzun süredir üzerinde çalıştığı en önemli konulardan birisi olan ilgili yönetmelik 16/04/2015 tarih ve 29328 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu mevzuat; sanayiye arz edilen çiğ sütün alım ve satımının sözleşmeli usulde yapılmasını, üretici/üretici örgütü ve alıcı arasında uyulması gereken kuralların belirlenmesini, üretim ve pazarlamada sürdürülebilirliğin sağlanmasını, arz talep dengesinin oluşturulmasını ve çiğ süt üretiminde izlenebilirliğin sağlanmasını amaçlamaktadır. Yani üretici ve sanayici arasındaki tüm aşamalarda sektörü disipline etmeyi amaçlamaktadır.

Yönetmeliğin sektöre neler getireceğine bakılacak olursa;

1-"Alıcı" tabir edilen gerçek ve tüzel kişilerin çiğ sütü sözleşmeli usulde almak zorunda olmaları aksi takdirde cezaya maruz kalacaklarının yönetmelikte yer alması, kayıtlı süt miktarının artmasına katkı sağlayacaktır.

Fakat; sütün "örgütler" kanalıyla değil de "hem üreticiler hem de örgütler" kanalıyla sözleşmeli usulde satışına izin verilmesi, sokak sütü tarzı satışları engelleyemeyecektir.

Eğer üreticilerin sütü sözleşme kapsamında örgütler kanalıyla satması sağlansaydı, çiğ sütün üretici örgütleri dışında satışı engellenmiş olacaktı. Böylece sokak sütü de dahil sistem dışı tüm çiğ süt sisteme sokulabilecek, böylece %50'lerde olan kayıtlı süt miktarı %90'lara kadar ulaşabilecekti. TZOB ve üretici örgütlerinin bu yöndeki talebi yayımlanan yönetmelikte dikkate alınmamıştır.

2-Çiğ süt almak isteyen alıcıların (büyük ve küçük sanayiciler, pastaneler, dondurmacılar, çikolata ve bisküvi fabrikaları vb.) sütü sözleşmeli kapsamda üreticiden veya üretici örgütünden alması, almadığı takdirde cezalandırılacak olmaları önemli bir gelişmedir. Bu sayede daha fazla sütün kayda girmesi mümkün olabilecektir.

3- Yönetmelik, süte kaliteye göre fiyatlandırmanın yasal altyapısını oluşturmuştur. Artık sütünü bu şekilde satmak isteyen, üreticilerin, örgütlerinin, sütü alacak alıcıların ve kamunun altyapı başta olmak üzere bu konuda çalışması, sözleşme şartlarını belirlemesi gerekmektedir.

4- Yönetmelikte "alıcı" ve "satıcı"ların tarifi yapılmıştır. Bunların dışındaki kişilerin süt satışına yönetmelikte belirtilmese de izin verilmemektedir. Dolayısıyla bundan sonra "aracı" tabir edilen kişilerin süt satışı engellenecek, alıcılar arası çiğ süt satışı engellenecek, bölgeler arası süt hareketleri dolayısıyla fiyat hareketleri kontrol altına alınacak, fiyat düşürmeye yönelik fiyat manipülasyonları dolayısıyla fiyat farklılıkları engellenebilecektir.

5-Sözleşmelerde üretilecek süt miktarı, yeri ve zamanı belirtileceği ve Ulusal Süt Kayıt Sistemine kaydedileceği için üretim döneminde; nerede, ne kadar sütün, ne zaman üretileceğini tahmin etme, buna göre planlama yapma ve gerektiğinde piyasaya müdahale etme imkanı oluşmuştur. Et ve Süt Kurumunun bu verileri kullanarak bu hususta strateji belirlemesi gerekmektedir.

6- Türkiye'de İlk defa çiğ sütün fiyat belirleme yöntemi bir mevzuatla belirlenmiştir. "Pazarlık" ile, "çiğ sütteki koloni sayısı, somatik hücre sayısı, süt yağı ve protein oranlarını dikkate alarak kalite ve içeriğe" göre, "pariteye" göre ve "Ulusal Süt Konseyinin ilan ettiği tavsiye fiyata" göre olmak üzere 4 alternatifli fiyat belirleme yöntemlerinden herhangi birine göre sözleşme yapılabilecektir.

Örgütlerin bu fiyatlandırma yönetime göre en kısa zamanda "tip sözleşme" örneklerini hazırlaması gerekmektedir.

7- Yönetmelik pariteye göre fiyat belirlenecekse en az "1,3" olması gerektiğini ifade etmiştir. TZOB ve üretici örgütleri; paritenin en az "1,5" olması gerektiğini ve pariteye esas çiğ süt fiyatının "üretici eline geçen, soğutma bedeli gibi diğer masraflardan arındırılmış fiyat" esas alınarak belirlenmesi gerektiğini ifade etmiş ama bu görüşler yönetmelikte dikkate alınmamıştır.

Paritede en azından bir oran koydurabilmek önemli bir başarıdır. Çünkü üreticiye yem satan sanayiciler, istedikleri fiyatı dayatmakta, yoksa sütünü almam demektedirler. Bu parite ile en azından üretici süt fiyatı ile yem fiyatının sürdürülebilir bir dengede olması sağlanacaktır.

8- Sözleşmelerin 6 aydan az, 1 yıldan fazla olmayacak olması, bir diğer önemli düzenlemedir.

9- Yönetmeliğe göre; çiğ süt satışında fiyat haricinde, hizmet bedelleri, soğutma bedelleri, kalite primi bedelleri gibi kalemler yapılacak sözleşmede ayrı ayrı belirtileceği için, üreticinin ve örgütlerin eline geçen fiyat net olarak görülmüş olacaktır. Bugün itibariyle, kimin ne aldığını ayırt etmek pek mümkün değildir.

Bu yönetmeliğin beklenen etkileri sağlayabilmesi için tarafların, sıkı bir şekilde denetlenmesi, hükümlere aykırı hareket edenlerin cezalandırılması gerekmektedir.

6.2.1.10. Et ve Süt Kurumu ve Piyasaya Müdahale

Et ve Süt Kurumu 2009 yılında 15,246 büyük baş hayvan kesimi yaparak 326,291 ton et üretimi gerçekleştirmiştir. Türkiye toplam et üretimindeki payı 2009 yılında %4.7 iken 2013 yılında gerçekleştirdiği 869,628 tonluk üretimle payı %2.7 olarak gerçekleşmiştir. Kurumun üretimi artmasına rağmen payının azalması ülkesel üretimdeki artıştan kaynaklanmıştır.

Tablo 250. Et Ve Süt Kurumu Kırmızı Et Üretimi ve Ülke İçindeki Payı

Yıllar	ESK BB kesim		Türkiye BB kesim		ESK'nın TR kırmızı et üretimindeki payı
	Baş	Ton	Baş	Ton	%
009	59,398	15,246	1,506,930	326,291	4,7
2010	122,659	30,251	2,617,966	621,971	4,9
2011	82,981	20,384	2,579,020	646,521	3,2
2012	109,748	26,712	2,459,000	801,080	3,3
2013	91,184	23,112	3,433,126	869,628	2,7

Kaynak: Et ve Süt Kurumu

Et ve Süt Kurumu (ESK)'nun, ana statüsü belirlenmiş ve 25/09/2014 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Buna göre Kurum;

• Kesimlik ve besilik hayvan, kırmızı et, balık, kümes hayvanları, süt ve süt ürünlerini alıp satabilecek, gerektiğinde ithal veya ihraç edebilecektir.

• ESK, hayvansal ürünler, et, süt ve balık piyasasında ekonomik gereklere uygun olarak, verimlilik ve karlılık ilkeleri çerçevesinde, kamu yararını da gözeterek faaliyette bulunacak, sektörde tam rekabet koşullarının oluşmasına katkı sağlayacaktır.

• Kurum, kesimlik ve besilik hayvan, kırmızı et, balık, kümes hayvanları, süt ve süt ürünlerini alıp satabilecek, gerektiğinde ithal veya ihraç edebilecektir.

• ESK, hayvansal ürünler, et, süt ve balık piyasasında, gıda güvenliği çerçevesinde, kalite standardını veya belirli vasıfta hayvan ırklarını teşvik edici kademeli fiyat uygulamalarına yönelik politikalar uygulayabilecek, kamuya veya özel sektöre ait firmalarla teknik işbirliği ve her türlü sınai mülkiyete dair anlaşmalar yapabilecektir.

• ESK, faaliyet konularıyla ilgili yurt içinde veya yurt dışında her türlü müşavirlik hizmeti verecek veya alacak; eğitim, yayım, etüt, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunacak, ulusal ve uluslararası piyasa ve borsaları takip edebilmek için her türlü teknik altyapıyı kuracak veya kurdurabilecektir.

• Gerektiğinde et, süt ve balık fiyatlarındaki dengenin üretici ve tüketici aleyhine bozulmasını önleyecek tedbirlerin uygulanması veya sektörün desteklenmesi çerçevesinde işletmecilik gereklerinin dışında kalan ve Teşekküle ilave mali yük getirecek mahiyetteki görevleri Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu'nun teklifi üzerine çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararları uyarınca tarımsal destekleme bütçesinden aktarılacak kaynak ile yerine getirecektir.

Bu ana statü kuruma "piyasalara müdahale" başta olmak üzere çok önemli görevler yüklemiştir. Bu görevin nasıl yerine getirileceği, süt başta olmak üzere müdahaleye söz konusu ürünler hakkında bir yol haritasının belirlenmesine ihtiyaç vardır. Bunun yanında; ESK ya piyasaya müdahale konusunda esneklik sağlanmalıdır. Mevcut müdahale koşulları kurumun piyasaya müdahale şansını düşürmektedir.

6.2.1.11.Damızlık Hayvan ve Sperma Dış Ticareti

6.2.1.11.1.Damızlık Hayvan Dış Ticareti

Birleşmiş Milletler Emtia Ticaret İstatistikleri Veritabanı (Comtrade) verilerine göre dünyada 2013 yılında 1,259,846,755 $ damızlık sığır ticareti yapılmıştır.

İhracatta ilk sırada yer alan beş ülke 1,259,846,755 $'lık toplam ihracatın %69'unu gerçekleştirmiştir. İhracatta ilk sırayı ABD (%20.58) alırken bunu sırasıyla Avustralya (%18.87), Almanya (%12.18), Hollanda (%10.51) ve Fransa (%6.88) izlemiştir. Geriye kalan 52 ülkenin ihracatı ise %30,98'dir.

İthalatta önde yer alan ilk 5 ülke ise 1,134,369,746 $'lık ithalatın %67,67'sini gerçekleştirmiştir. Ticarette en büyük ithalatçı ülke %25,80 ile Rusya'dır. Bu ülkeyi sırasıyla Çin (%14.69), İtalya (%12.71), Türkiye (%9.01) ve İspanya (%5.47) izlemiştir. Geriye kalan diğer 75 ülkenin ithalatı %32.3'dür.

ihracat ilk 5 ülke	Pay (%)	ithalat ilk 5 ülke	Pay (%)
ABD	20,58	Rusya	25,8
Avustralya	18,87	Çin	14,69
Almanya	12,18	İtalya	12,71
Hollanda	10,51	Türkiye	9,01
Fransa	6,88	İspanya	5,47
Diğer ülkeler	30,98	Diğer ülkeler	32,3

Şekil 19. Dünya Damızlık Sığır Ticareti 2013

Ülkemize geçmiş yıllarda ithalat yoluyla ciddi sayıda damızlık hayvan girmiştir. Özellikle 1995-1996 yılları ithalatın zirve yaptığı dönem olarak dikkat çekmektedir. 1994 yılında yaklaşık 7 milyon dolarlık ithalat yapılıyor iken 1995 yılında bu miktar 100 milyon doların üzerine çıkmıştır. 1996 yılında 77 milyon dolara inmiş olsa da yine de sadece 2

yılda yaklaşık 200 milyon dolara yakın bir ithalat gerçekleşmiştir. Sonraki dönemlerde ithalat azalmış olsa da yakın zamanda ithalatın tekrar canlandığı görülmektedir. Özellikle 2007 yılında 6,6 milyon dolarla yükselişe geçen ithalatın, 2008 yılında 16 milyon doların, 2009 yılında 13 milyon doların üzerinde gerçekleştiği, 2010 yılındaki 65,5 milyon dolar, 2011 yılında ise 293 milyon dolarlık ithalatla da son yılların en yüksek seviyesine ulaştığı görülmektedir. İthalat o yıldan sonra düşüyor gözükse de devam etmiş, 2010-2014 yılları arasında 203 bin 102 baş damızlık hayvan ithalatına 698,000,863 milyon dolar döviz ödenmiştir. İthalattaki böylesine büyük alımlar Türkiye'yi 2011 ve 2012 yıllarında dünya sıralamasında 2. sıraya oturtmuştur.

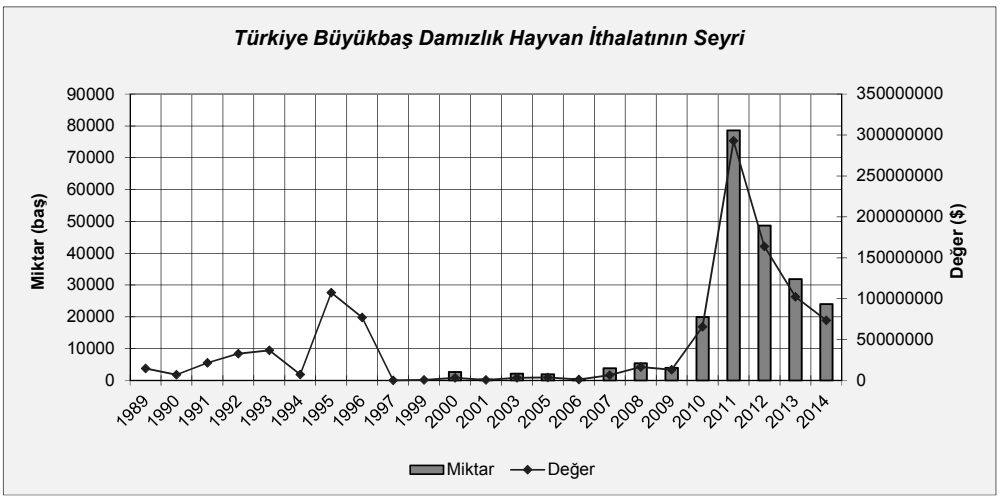

Şekil 20. Türkiye Damızlık Sığır İthalatı,1989- 2014.

Türkiye'nin damızlık hayvan ithalatında bu derece yüksek alımlar yapmasında birçok faktör etkili olmuştur. Bunlara değinilecek olunursa;

Bilindiği üzere ülkemizde son zamanlarda süt hayvancılığına önemli oranda bir ilgi duyulmaya başlamıştır. Bu kapsamda hem yeni kurulacak işletmeler, hem kapasitesini geliştirmek isteyen birçok işletme, hem de sürüsünü yenilemeyi düşünen birçok çiftçi damızlık hayvana ihtiyaç duymuştur. Bunlar da bu tür ihtiyaçlarını karşılama aşamasında;

- Ülkemizde hayvan hastalıklarının yaygın olması,
- Hayvanlarımızın düşük verimli olması,
- İhtiyaç duyulan toplam hayvanların bırakın bir işletmeyi bir bölgeden bile aynı anda temin edilemediği gibi gerekçelerle genelde iç pazardan ziyade dışa yönelimi tercih etmişlerdir.

Bunların kimler olduğuna bakıldığında en çok şu kesimler göze çarpmaktadır;

1) Herhangi bir dönemde süt fiyatlarının artışını ve verilen destekleri gören, elinde birikmiş parası olan ve bunu değerlendirecek en iyi yatırım alanının süt hayvancılığı olduğunu düşünen girişimciler,

2) Büyük süt sanayicileri (çiftlik düzeyinde yatırım yapan ve bu alanda üretim kapasitelerini artırmayı düşünen sanayiciler),

3) Bu alanda faaliyet gösteren ve kapasitesini büyütmeyi düşünen veya sürüsünü yenilemeyi düşünen üreticiler,

4) Bu alanda yatırım yapıp, üyelerinin ihtiyaçlarını ve talebini karşılamayı düşündüğünü belirten örgütler (Tarım ve Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği vb.),

5) Üreticilerin damızlık ihtiyacını karşılamayı düşünen, Devlet kuruluşu olan TİGEM.

6) Üreticinin sözleşme kapsamında damızlık hayvan almasını amaçlayan üretici örgütleri (süt birlikleri vb.)

7) DAP ve GAP kapsamında en az 50 baş kapasiteli işletme kuran girişimciler (5 Kasım 2010 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Tebliğ değişikliği ile bu işletmelerin damızlık ihtiyaçlarını ithalat yoluyla karşılamasına izin verilmiştir),

8) Özellikle 2010-2011 yılları arasında damızlık hayvan fiyatlarının çok yükseklere (8.000-9.000 TL'lere) çıkması neticesinde ucuza hayvan arayan ve ülke içinden hayvan bulamayan üreticiler.

Aşağıda dile getirilen faktörler ise yatırımı destekleyici ve kolaylaştırıcı faktörler olarak dikkat çekmektedir.

• Devletin hayvancılığa verdiği teşvikler (süt teşvik primi, hayvan başına destek, buzağı desteği, yem bitkileri desteği vb.)

• Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri kanalıyla kullandırılan Devlet destekli düşük faizli (selektif) krediler (- %60'a varan oranlarda bir faiz indirimi ve azami 7.5 milyon TL'ye kadar, işletme kredilerinde azami 24 aya, yatırımda ise 7 yıla kadar bir ödeme süresi vardır). Bu uygulama 2010 yılında başlatılan sıfır faizli kredi biçiminde değiştirilmiştir ve dolayısıyla da hayvana talep ciddi oranda artmıştır.

• DAP (Doğu Anadolu Projesi) ve GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) kapsamında damızlık büyükbaş hayvancılık yatırımlarının desteklenmesi amacıyla 50 baş üzeri işletmelerin kurulumunu teşvik etmeyi amaçlayan ve 2010 yılında başlatılan hibe destekler,

• 2010 yılında 20 ilde başlatılan, daha sonra 22 ilin daha eklenmesiyle toplamda 42 ilde uygulananan IPARD (Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Kırsal Kalkınma Bileşeni) çerçevesinde süt ve et hayvancılığına yönelik kullandırılan hibe destek programları. Bu program özellikle 2011 yılında aktif olarak işlemeye başlamış ve bu alanda önemli bir iç talep oluşturmuştur. Bu programda hayvan alımına destek verilmemektedir ama yeni işletme kurulumu, kapasite artırımı gibi faaliyetler damızlık hayvan talep artışında etkili olmuştur.

Yukarıda bahsedilen Devletin verdiği destek ve imkanlar birçok büyük ölçekli işletmelerin kurulmasına imkan vermiştir. Fakat bu işletmelerin getirisi kadar çok büyük de riskleri vardır. Örneğin;

• Böylesine büyük işletmelerin kurulumunun belli bir plan ve programa dayandırılmaması küçük ölçekli işletmeler için büyük bir tehdit olmaktadır. Bu tür yatırımların böylesine kurulumunun artması, bölgede faaliyet gösteren ve daha düşük maliyetli üretim yapan büyük işletmelere karşı hiçbir korunma tedbirine sahip olmayan küçük ölçekli hayvancılık işletmelerinin pazar payını kaparak atıl duruma düşmesine neden olabilir.

• Böylesine büyük işletmelerin kurulması bazı yönlerden süt sanayicisinin işine gelmektedir. Çünkü, onlar için birçok dağınık ve küçük ölçekli işletmeyi gezmektense bu tür işletmelerle bağlantı yapmak daha karlı olmaktadır. Böylece hem toplama maliyetleri düşmekte, hem de belli standartlarda süt tedarik edebilmektedirler. Yakın zamanda küçük işletmeler bu nedenle sütünü satmakta zorlanabilir.

• Türkiye süt piyasası sürekli istikrarsızlıkla boğuşmaktadır. Bu tür büyük yatırımların giderleri de çok büyük olmaktadır. Çiğ süt satış fiyatlarındaki en ufak bir aşağı yönlü dalgalanma veya ürün/girdi fiyatlarında üretici aleyhine yaşanan gelişmeler üretimi ciddi sıkıntıya sokmaktadır. Küçük üreticiler belki bu durumda üretimden çekilebilme gücüne sahip olabilirler ama böylesine büyük yatırımların bir anda elden çıkarılması çok kolay olmamaktadır. Çünkü piyasada ki istikrarsızlık, bırakın bu alana yatırım yapacak girişimcileri bulmayı ve işletmeyi devretmeyi, neredeyse satmayı imkansız kılmaktadır. Kaldı ki, 2008-2009 fiyatların ciddi düştüğü dönemde bu tür büyük işletmeler bile isyan etmiş, soruna çözüm bulunması yönünde birçok girişimde bulunmuşlardır.

Eğer bu tür işletmeler birçok küçük işletmenin üretimden çekilmesine neden olacak olursa, bu durum da iki büyük riski beraberinde getirecektir;

• Kırsaldan kente olan göç hızlanabilecek, istihdamda ciddi bir sıkıntı ortaya çıkacaktır,

• Küçük işletmelerin pazar payını eline geçiren büyük işletmelerin, piyasada 2008 ve sonrası dönemde yaşanan kriz gibi bir durumla karşılaşarak üretimlerini durdurması durumunda, talebin karşılanmasında sıkıntı yaşanabilecektir. Bu ise ithalata yönelimi ve tüketici fiyatlarının artışını tetikleyebilecektir. Dolayısıyla da alım gücü düşük olan tüketiciler gıdaya ulaşmakta daha da sıkıntı yaşayabilecektir.

Bütün bu bahsedilen hususlardan şu öneriler ortaya çıkmaktadır:

• İl/ilçe/bölge üretim kapasitesi belirlenmeli, yatırımlara ona göre izin verilmeli,

• Ülke damızlık hayvan ithalatına yapılacak planlamalar ve gelişme kapasite dikkate alınarak gerçekçi talepler doğrultusunda izin verilmeli,

• Çok büyük ölçekli işletmeleri kuralım derken küçüklerin yok olmasına yol açılmamalı, küçükleri koruyup geliştirecek politikalar hayata geçirilmeli,

• Süt piyasasında istikrar sağlayıcı politikalar hayata geçirilmeli.

6.2.1.11.2. Sperma üretim ve dış ticareti

Sığır sperması uluslararası ticarette 0511.10.00.00. GTİP numarası ile işlem görmektedir. Birleşmiş Milletler Emtia Ticaret İstatistikleri Veritabanı verilerine göre; 2013 yılında 117 ülkeden 2,033,004,134 ABD Doları (1,800,953,706 kg) sığır sperma ihracatı gerçekleştirilmiştir.

Buna göre ihracat yapan ilk 10 ülkenin toplam ihracattaki payı %67.2 iken, geriye kalan 107 ülkenin payı %32.8'dir. İhracatta ilk sırayı ABD (%16.5) almakta, bunu sırasıyla Almanya (%11.3) ve Kanada (8.8) izlemektedir. Türkiye (1,034,392 kg ve 2,464,046 $) %0.12'lik pay ile sıralamada 50. sırada yer almaktadır.

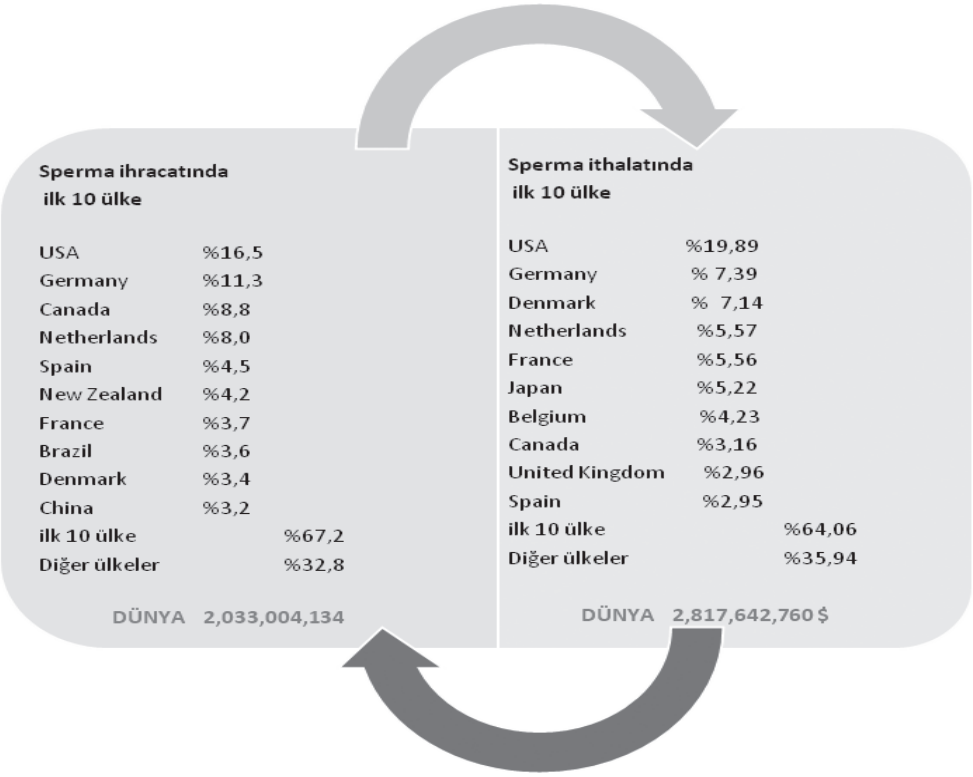

Şekil 21. Dünya Sperma Dış Ticareti, 2013.

2013 yılında İthalat ise 139 ülke tarafından gerçekleştirilmiş olup, toplam ithalat değeri 2,817,642,760 ABD Doları (2,546,438,367 kg) dır.

İthalat yapan ilk 10 ülkenin toplam ithalattaki payı % 60.06 diğer 129 ülkenin payı ise % 35.94.

İthalatta ilk sırayı %19.89'luk payla ABD almakta, bunu sırasıyla Almanya (%7.39) ve Danimarka (%7.14) izlemektedir.

Türkiye 2013 yılında 1,253,594 kg sperma ithal etmiş olup, karşılığında 9,253,994 ABD doları döviz ödemiştir. İthal ettiği bu miktar ile ithalatçı ülkeler sıralamasında %0.3'lük payla 43. sırada yer almıştır.

Türkiye'de 2009-2014 yılları arasında; 380 bin dozu kamu üretimi, 1,2 milyon doz da özel sektör olmak üzere yıllık ortalama 1,6 milyon doz civarında sperma üretimi gerçekleştirilmiştir. Aynı dönemdeki ortalama ithalatımız ise 3,5 milyon dozdur. Dolayısıyla yıllık bazda (üretim+ithalat) toplam olarak ortalama 5 milyon doza yakın kullanılabilir sperma mevcudiyeti vardır.

2009 yılında 2,2 milyon tohumlama yapılmışken, tohumlama sayısı 2014 yılında 4 milyona yaklaşmıştır. Yapılan tohumlama üzerinden gidildiğinde 2009-2014 yılları arasında dişi hayvanlarının %42,7-%54,7 arasında değişen oranlarda bir tohumlama yapıldığı görülmektedir. Yani dişi hayvanların yarısına yakınının tohumlandığı, diğer yarısının da tohumlanmadığı söylenebilir. Fakat bu doğru bir değerlendirme olmayacaktır. Çünkü, "tohumlama sayısı" tekerrürleri de içerdiği için tohumlanan inek sayısı üzerinden gitmek daha doğru bir değerlendirme olacaktır. Bu durumda da rakam düşeceği için dolayısıyla tohumlama yaptırmayan hayvanların oranı da % 50'lerin üzerine çıkacaktır.

Ülkemizde anaç sığır ve buzağı destekleri tohumlamaya endeksli verildiği için tohumlama yapılmaması, bu desteklerden faydalanamaması anlamına gelmektedir. Bu durumda "Üreticilerin %50'den fazlası 150 TL'ye yakın buzağı ve 225 TL (+70 TL soykütüğü) civarındaki anaç sığır desteğinden neden faydalanmak istememektedir? Ya da bu destekleri neden alamamaktadır?" sorusunu akla getirmektedir.

Tablo 251. Türkiye Sperma Üretim Ve Kullanımı (2009-2014)

Yıllar	Sperma üretim (doz)		Sperma ithalat (doz)	Toplam kullanım (doz)	Tohumlama sayısı	Dişi hayvan sayısı (baş)	*Tohumlama sayısının dişi hayvana oranı (%)
	Kamu	Özel					
2009	415225	1561269	3251991	5228485	2181042	5101905	42,7
2010	345975	1353039	3470989	5170003	2800846	5116760	54,7
2011	287995	1527398	4323402	6138795	3242624	6354347	51,0
2012	434280	902430	3541714	4878424	3671526	6871618	53,4
2013	408495	931570	2087711	3427776	3791016	7056559	53,7
2014	367550	1077755	4099854	5545159	3950781	7118095	55,5

Kaynak: http://www.tarim.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/HAYGEM.pdf
(erişim tarihi:14/03/2015) * mevcut verilerden hesaplanmıştır.

6.2.1.12. Canlı hayvan ve et İthalatı

6.2.1.12.1. Damızlık dışı büyükbaş hayvan

Dünya'da 2014 yılında 3,2 milyar dolarlık damızlık dışı sığır (kasaplık ve besilik) ithalatı gerçekleştirilmiştir. İthalatta ilk sırayı ABD (%77,7) alırken, bu ülkeyi sırasıyla; İspanya (%7,8) ve Fransa (%2.0) izlemiştir.

İhracat ise 5,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracatta ilk sırayı Kanada (%31.4) alırken bu ülkeyi Fransa (%27.2) ve Avustralya (%15.8) izlemiştir.

Dünya Damızlık Dışı Sığır İthalatı (2014)

İthalatçılar	Değer ($)	%	İhracatçılar	Değer ($)	%
ABD	2529741361	77.7	Kanada	1798225596	31.4
İspanya	253882932	7.8	Fransa	1556024112	27.2
Fransa	66192555	2.0	Avustralya	903986989	15.8
Çin	56532762	1.7	Brezilya	648493351	11.3
Ürdün	53646252	1.6	Çek Cumhuriyeti	177254476	3.1
Diğer ülkeler	295297765	9.1	Diğer ülkeler	636929674	11.1
Dünya	3255293627	100,0	Dünya	5720914198	100,0

http://comtrade.un.org/ (CN kodu 10290)

Türkiye 2011 ve 2012 yıllarında çok ciddi miktarlarda damızlık dışı hayvan (kasaplık ve besilik) ithalatı yapmış dolayısıyla bu iki yılda ithalatçı ilk 5 ülke içerisine girmiştir. İlgili yıllarda toplam ithalattan aldığı pay ise %8 olmuştur.

Tablo 252. Dünya'da 2011-2012 Yıllarında Damızlık Dışı Canlı Hayvan İthalatında İlk 5 Ülke

2011 ithalatçı ülkeler	İthalat değeri ($)	%	2012 ithalatçı ülkeler	İthalat değeri ($)	%
İtalya	1539916728	22,2	ABD	1809317367	23,6
ABD	1481746412	21,4	İtalya	1397959399	18,2
Venezuela	603151491	8,7	Venezuela	996120899	13,0
TÜRKİYE	555783158	8,0	TÜRKİYE	611588954	8,0
Hollanda	344951431	5,0	Hollanda	330372211	4,3
Diğer ülkeler	2397342384	34,6	Diğer ülkeler	2534726149	33,0
Dünya	6922891604	100,0	Dünya	7680084979	100,0

http://comtrade.un.org/ (CN kodu 10290)

Bilindiği üzere 2009-2010 yılları arasında kuzu eti perakende fiyat artışları ile kamuoyunda gündem bulan kırmızı et fiyat artışları, dana eti fiyat artışları ile devam etmişti. Ama genel olarak bakıldığında o dönemde fiyat artışlarında bir değil birden çok faktörün etkili olduğu görülmüştü.

Özellikle;

1. İç piyasada az olan küçükbaş canlı hayvan ve etin bazı Ortadoğu ülkelerine ihracatının artışıyla birlikte piyasada arz-talep dengelerinin bozulması,

2. Sınır ülkelerde fiyatların yükselmesi nedeniyle söz konusu komşu ülkelere doğru illegal hayvan çıkışlarının artması,

3. 2008 ve 2009 yıllarında süt fiyatlarının düşük seyretmesi nedeniyle üreticilerin büyük bir kısmının damızlık hayvanlarını kesime sevk etmesi (o dönemde bir milyona yakın damızlık süt hayvanı kesime gitmişti),

4. Yem ve diğer girdi maliyetleri yükselirken, uzun süre üretici et fiyatlarında ciddi bir artışın olmaması,

5. Son iki yılda yaşanan kuraklık nedeniyle yem temininde görülen zorluklar nedeniyle damızlıklar da dahil ciddi sayıda koyun kesilmesi etkili olmuştu.

Neticede konu, her kaotik fırsatta ortaya çıkan "ithalat lobileri"nin yoğun kulisleri ile ithalat yapılmalı söylemlerine kadar gelmişti. Bu kesimler "et fiyatları 50 TL'ye kadar yükselecek" gibi hiçbir bilimsel dayanağı olmayan mesnetsiz açıklamalarla gerek üreticiler gerekse tüketiciler arasında tedirginliğe ve korkuya yol açmış, toplumu ithalata ikna etmek veya ithalat ister hale getirmek için, sıklıkla "ABD ve AB ülkelerinde 2-3 dolar veya 2-3 avro olan etin Türkiye'de 30-40 TL olduğu" gibi gerçekdışı söylemleri kamuoyunda dillendirmeye başlamıştı.

Gümrük vergilerinin indirilmesiyle birlikte Et ve Balık Kurumu (Şu an ki Et ve Süt Kurumu) eliyle kasaplık canlı hayvanla başlatılan ithalat, son aşamada her türlü besilik, kasaplık canlı hayvan ve hayvansal ürün ithalat kapılarının sonuna kadar açılması noktasına kadar gelmişti.

Hatırlanacak olursa, ithalat kararının alındığı ilk dönemlerde piyasada tam bir belirsizlik oluşmuş, bu belirsizlik, hayvan kesimlerini nerdeyse durma noktasına getirmişti. Yaşanan bu süreçte çiftçilerimiz fiyatlarını aşağı çekerek riskli satışları başlatmış, piyasaya borçlu olan üreticilerimiz sıkıntıya girmişti. Hatta öyle bir noktaya gelinmişti ki, piyasada herkes fiyatların ne olacağını beklemeye başlamıştı. İthalat haberleriyle birlikte fiyatlar telaştan maliyetinin altına düşmeye başlamış, üreticiler kesime gelmeyen hayvanlarını bile kesime göndermişlerdi. O dönem yetkililer fiyat artışlarının üreticiden kaynaklanmadığını söylemesine rağmen, ithalat kararı ilk önce üretici fiyatlarını düşürmeye başlamıştı. Bu dönemde hedef tüketici fiyatları iken, hedef şaşmış, fiyatlar üreticinin sırtından düşmeye başlamıştı.

Bugün gelinen noktada 2012 yılında gümrük vergilerin yükseltilmesi ülkeye ucuz ürün girmesini engellemiş, verilen ülke içi teşviklerle birlikte de üreticilerde rahatlama yaşanmış, bu da et üretimine olumlu bir şekilde yansımıştır.

Bugün itibariyle sadece besilik hayvan ithalatına belli şartlar dahilinde izin verilmektedir. (ihtiyacının %60'ının ülke içinden karşılanması, 12 aylık yaşın altında olması vb.)

Tablo 253. Türkiye Damızlık Dışı Sığır İthalatı (2010-2014)

Yıllar	Değer ($)	Miktar (baş)	Değer pay (%)	Miktar pay (%)
2010	208,423,029	120,117	12,9	10,7
2011	555,783,158	392,231	34,5	34,9
2012	611,588,954	422,869	38,0	37,6
2013	198,575,251	161,934	12,3	14,4
2014	36,843,073	26,038	2,3	2,3
Toplam	**1,611,213,465**	**1,123,189**	**100,0**	**100,0**

http://comtrade.un.org/ (CN kodu 10290)

Bugün gelinen noktada Türkiye damızlık dışı büyükbaş hayvan ithalatının başladığı 2010-2014 yılları arasında kasaplık ve besilik canlı hayvan ithalatına 1,6 milyar dolar döviz ödemiş ve karşılığında 1 milyon 123 bin 189 baş canlı hayvan ithal etmiştir.

İthalat en fazla 2011 ve 2012 yıllarında gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki değer olarak ithalatın payı 2011 yılında %34.5, 2012 yılında ise %38'dir.

2013 yılı rakamları üzerinden gidildiğinde 198,5 milyon dolarlık ithalat; en fazla % 27.98'lik pay ile Uruguay'dan yapılmış, bu ülkeyi Macaristan (%23.80) ve Brezilya (%17.11) izlemiştir.

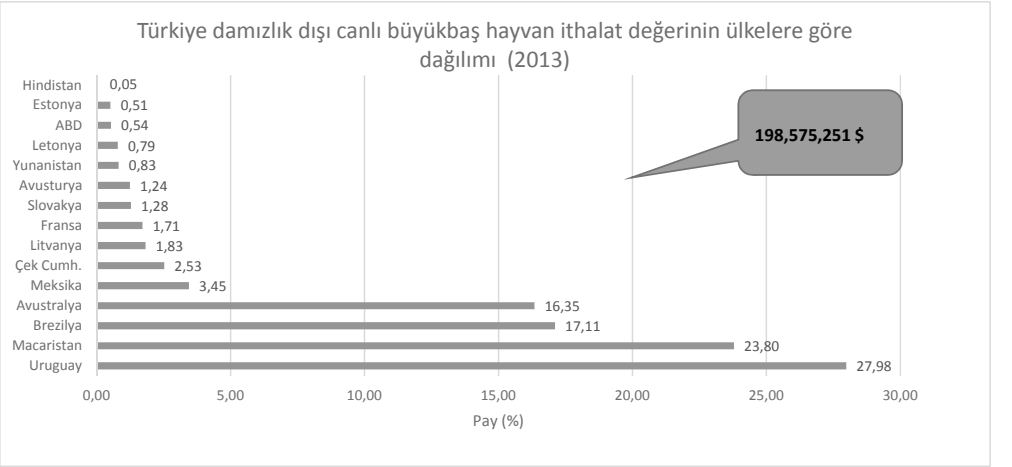

Şekil 22. Türkiye Damızlık Dışı Canlı Büyükbaş Hayvan İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı (%)

6.2.1.12.2.Küçükbaş hayvan

2010 yılında yaşanan olumsuz gelişmeler küçükbaş dış ticaretinde de kendini göstermiş, 2010-2014 yılları arasında 2 milyon 113 bin 592 baş koyun ve keçi ithal edilerek karşılığında 236 milyon 972 bin 949 dolar döviz ödenmiştir.

İthalat en fazla (değer olarak %62.5 miktar olarak %68'lik pay) 2011 yılında yapılmış, ilgili yılda 148 milyon dolar ödenerek karşılığında ülkeye 1,5 milyon başa yakın küçükbaş hayvan girmiştir.

Tablo 254. Türkiye Canlı Küçükbaş Hayvan İthalatı (2010-2014)

Yıllar	İthalat Değeri ($)	Pay (%)	İthalat miktarı (baş)	Pay (%)
2010	26,919,932	11,4	234,974	11,1
2011	148,016,117	62,5	1,447,764	68,5
2012	42,604,778	18,0	405,626	19,2
2013	15,687,324	6,6	9,577	0,5
2014	3,744,798	1,6	15,651	0,7
Toplam	**236,972,949**	**100,0**	**2,113,592**	**100,0**

http://comtrade.un.org/ (CN kodu 104)

6.2.1.12.3. Karkas ve et ithalatı

Ülkede ette yaşanan kriz belli bir süre sonra ithalata yönelinmesine neden olmuştur. 2010-2014 yılları arasında 855 milyon 160 bin 795 dolar döviz ödenerek karşılığında 187 milyon, 287 bin 249 kg taze-dondurulmuş et ithal edilmiştir.

İthalat 509 milyon dolar ve 110 bin ton ile en fazla 2011 yılında yapılmıştır. Daha sonra gümrük vergisinin yükseltilmesi nedeniyle durmuş, şu an yapılmamaktadır.

Tablo 255. Türkiye Karkas-Et İthalatı (2010-2014)

Yıllar	İthalat değeri ($)	Pay (%)	İthalat miktarı (kg)	Pay (%)
2010	230,252,859	26,9	46,769,648	25,0
2011	509,114,123	59,5	110,204,233	58,8
2012	90,230,375	10,6	24,299,229	13,0
2013	20,305,731	2,4	5,374,096	2,9
2014	5,257,707	0,6	640,043	0,3
Toplam	**855,160,795**	**100,0**	**187,287,249**	**100,0**

http://comtrade.un.org/ (CN kodu 201)

6.2.1.13.Süt ve süt ürünleri dış ticareti

Türkiye 2006 yılında 89,003,877 $ süt ve süt ürünleri ihracatı yapıyorken 2014 yılında bu rakam %290 artarak 347,519,054 $ olmuştur. İthalat ise aynı dönemde 74,446,571 $'dan %115 artışla 159,699,350 $'a yükselmiştir.

İthalat-ihracat farkı aşağıdaki grafikte de görüleceği üzere 2006-2008 yıllarında birbirine yakın iken, özellikle 2011 yılından itibaren ihracat lehine açılmaya başlamış, 2014 yılı itibariyle 188 milyon dolarlara kadar yaklaşmıştır.

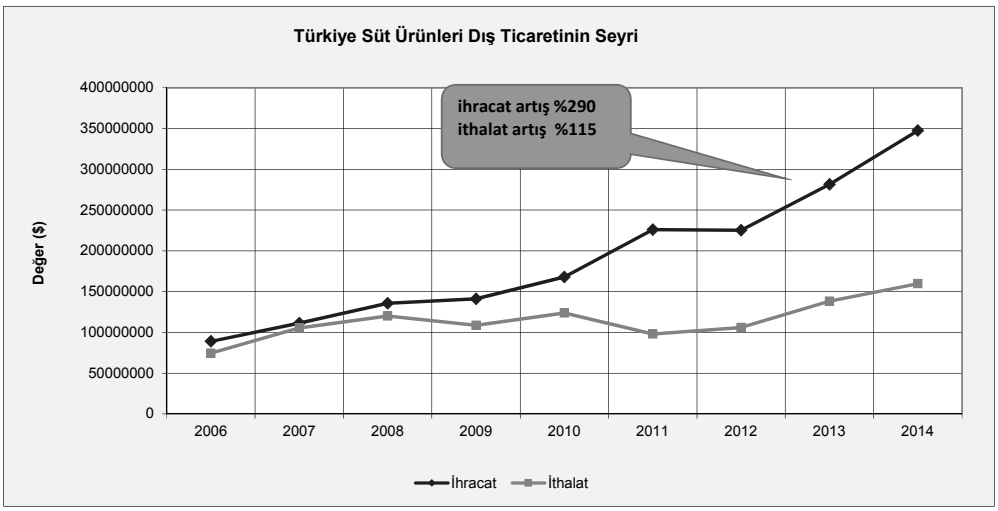

Şekil 23. Türkiye Süt ve Süt Ürunleri Dış Ticareti'nin Seyri (2006-2014)

Türkiye süt ve süt ürünleri dikkate alınarak hazırlanan aşağıdaki incelendiğinde; 2014 yılında 347,519,054 $ ihracat yapıldığı, ihracattan en büyük payı %49.6 ile peynirlerin aldığı, bunu sırasıyla süttozunun da içinde bulunduğu süt ve krema (%16.9) ve Peyniraltı suyu tozunun (%13.0) izlediği görülmektedir.

159,699,350 $'lık ithalatta ise ilk sırayı %62.55 ile tereyağ almakta bunu sırasıyla; peynirler (%28.65) ve dondurma (%3.6) izlemektedir.

3-4 yıl öncesine kadar süttozu en önemli ithalat kalemlerimizden biriyken, Uygulanan çiğ sütün değerlendirilmesine yönelik destekle (süttozu desteği) birlikte ihtiyaç,

ülke içinden karşılanmaya başlamıştır. Bu durum doğal olarak ithalatta azalmayla neden olmuştur.

Şekil 24. Türkiye Süt ve Süt Ürünleri Dış Ticaret Değerinin Dağılımı (2014)

Türkiye'nin ihracatta en fazla paya sahip ürün kalemi peynir olmasına karşın ihraç edilen miktar toplam üretim dikkate alındığında çok da fazla değildir. TUİK verilerine göre, ülkemizde 2014 yılında üretilen yaklaşık 603 bin tondan fazla peynirin sadece %7,5'i ihraç edilmektedir. Tüketicilerin ihtiyacının karşılanmasına yönelik ise üretimin %1,58'i kadar bir miktar ithalat yapılmaktadır. Üretimin çoğunluğu, 76 milyonluk nüfus ve turizm neticesinde ülkemize gelen turistlerce iç pazarda tüketilmektedir.

En önemli ithalat kalemlerimizden birisi de tereyağdır. Ülke içi üretim 46 bin tonlar civarında olmasına karşılık, bu miktarın %49.1'i kadar bir miktar da ithalat yapılmaktadır. İhraç edilen miktarın toplam üretime oranının %0.9 olduğundan yola çıkıldığında, üretilen miktarın tamamına yakınının iç pazarda tüketildiği söylenebilir.

Daha 2008 yılına kadar süttozu ülkemizin en önemli ithalat kalemlerinden birisiydi. TÜİK verileri 2008 yılında, üretilen yaklaşık 337 bin tonluk süttozunun %52'si kadar bir miktarın ithal edildiğini göstermektedir. Gerçi ithal edilen bu miktar çoğunlukla Dahilde İşleme Rejimi kapsamında ihraç edilen ürünlere dönüştürülüp, dış pazara gönderilse de yine de ciddi bir miktar ihtiyaç sahipler için getirtilmekteydi. 2009 yılından itibaren verilen desteklerle birlikte ihtiyaç iç pazardan karşılanmaya başlanmış dolayısıyla hem üretine miktar artmış hem de ithalatın toplam üretimdeki payında ciddi bir azalma yaşanmıştır. 2014 yılı itibariyle ithal edilen miktar toplam üretimin %0.07'sine tekabül etmektedir. İhraç edilen miktar ise üretimin %13.5'idir.

En önemli ihraç kalemlerinden birisi de yoğurttur. Fakat bunda da toplam üretilen miktar dikkate alındığında çok fazla bir ihracatın yapılmadığı söylenebilir. İhraç edilen miktar üretilen 1 milyon tonluk miktarın %0.4'üne tekabül etmektedir. Yani yoğurdu ağırlıklı olarak iç pazarda tükettiğimizi söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo 256. Bazı süt ürünleri ithalat ve ihracatının ülke üretimine oranları (2014)

	Üretim (kg)	İthalat (kg)	İhracat (kg)	İthalat/üretim (%)	İhracat/üretim (%)
Peynir	603,547,000	9,553,606	43,174,090	1,58	7,15
Süttozu	111,079,000	81,589	14,941,628	0,07	13,45
Yoğurt	1,101,253,000	1,533,728	4,379,041	0,14	0,40
Tereyağ	45,817,000	22,480,695	418,105	49,07	0,91

Kaynak: Üretim www.tuik.gov.tr, dış ticaret verileri http://comtrade.un.org/ hesaplamalar mevcut verilerden faydalanılarak yapılmıştır.

2003-2014 yılları arasında ihracatta miktar olarak en fazla artış %14478 ile yoğurtta yaşanmış, bunu sırasıyla %5593 ile süt ve krema (süttozu bu grupta yer almaktadır) ve %800 ile de süt ve krema (%765, bu grupta ağırlıklı olarak kutu sütler yer almaktadır) izlemiştir. İhracatta değer olarak artışta da ilk sırada %12079 ile süttozu yer alırken bunu %2598 ile yoğurt, %1816 ile de PAS izlemiştir.

Şekil 25. Türkiye Süt ve Süt Ürünleri İhracatının Miktar ve Değer Olarak Değişimi (2003-2014)

Şekil 26. Türkiye Süt Ve Süt Ürünleri İthalatının Miktar ve Değer Olarak Değişimi (2003-2014)

2003-2014 yılları arasında ithalatta miktar olarak en fazla artış %486 süt ve kremada (401) yaşanmış, bunu sırasıyla %372 ile yoğurt ve %361 ile de dondurma vb. izlemiştir.

Ülkede verilen çiğ sütün değerlendirilmesine yönelik destek nedeniyle süttozu ithalatı nerdeyse sıfırlanmış, ilgili dönemde %99 civarında bir azalış olmuştur.

İthalatta değer olarak artışta da ilk sırada %12079 ile süt ve krema (401) yer alırken bunu %1035 ile tereyağ ve %641 ile de yoğurt izlemiştir.

6.2.1.14.Kurban bayramı ve kurban besisi

Türkiye'de 3-4 gün içerisinde 2 milyondan fazla küçükbaş, 800 bin baştan fazla da büyükbaş hayvan kesilmektedir. Yani 4 günlük bayram süresince 3 milyona yakın hayvan kesimi yapılmaktadır. Dolayısıyla Kurban Bayramı'na hazırlanmak önemli bir olaydır ve ciddi bir organizasyonu ve çalışmayı gerektirmektedir.

Tablo 257. Ülkemizde Yıllar İtibariyle Kesilen ve Mevcut Kurbanlık Hayvan Sayıları

Yıllar	Büyükbaş	Küçükbaş
2011 (kesilen)	645,000	1,945,000
2012 (kesilen)	777,000	2,194,000
2013 (kesilen)	851,948	2,331,917
2014 (mevcut)	1,207,608	3,645,918
2014/2013 oranı	1.4	1,6

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

Kurbanlık satışları illere ve bölgelere göre farklılık arz etmektedir. Kimi yerlerde canlı kilogram ve karkas fiyatı üzerinden, kimi yerlerde ise ayakta pazarlık yöntemiyle satış yapılmaktadır.

Kurban Bayramı, ekonomik olarak da ciddi bir hareketliliğe neden olmaktadır. Besleme amaçlı hayvan alımları için ödenen paradan, yem, veteriner hizmetleri, hayvanların satılması, satış yerlerinde yer kiraları ve kişisel masraflar, bu hayvanların nakilleri, kesimler için kasaplara ödenen para, derilerin satılmasına kadar birçok ticari faaliyet, bu dönemde söz konusu olmakta ve bütün bunlar ekonomik anlamda önemli bir yekûn tutmaktadır.

Görüldüğü üzere kurban bayramı önemli bir ekonomik faaliyetin gerçekleştiği dönemdir ve ne yazık ki Devletin bu dönemdeki üretime yönelik herhangi bir planlaması, katkısı sözkonusu değildir. Kurbanlıklara yönelik besi desteği bile söz konusu değildir. Satışların olmadığı dönemde bayram sonrası gelişimini tamamlamış ve mutlaka kesilmesi gereken hayvanların, maliyetinin altında elden çıkarılması ise besici ve yetiştirici için en önemli mağduriyet sebeplerinden birisidir. Et ve Süt Kurumu bile bu dönemdeki alımları çok düşük fiyattan yapmaktadır.

Türkiye'de devlet tarafından kurbanlık dönemine yönelik hazırlıklar içeren bir planlama yapılmalıdır. Kurbanlık hayvan üretim ve tüketimi, üretimin hangi işletmelerde ve koşullarda gerçekleştirileceği, dernek vakıfların talepleri ve aldıkları hayvanları nerde kesecekleri-nin belirlenmesi, hayvanların sağlık, nakil, pazarlama ve kesim koşulları ve olanaklarının sağlanması ve denetlenmesi, kurban sonrasında satılamayan hayvanların yetiştirici veya besicinin mağdur edilmeyeceği bir fiyatla Et ve Süt Kurumu tarafından alımının sağlanması önceden planlanmalı ve tüm kurbanlık sirkülasyonu bu plana uygun şekilde gerçekleştirilmelidir.

6.2.1.15. Hayvancılık Destekleri

Ülkemizde tarımsal desteklerin ana dayanağını 5488 sayılı Tarım Kanunu (25/4/2006 tarih ve 26148 sayılı Resmi Gazete) oluşturmaktadır. Tarım Kanununda; tarımsal desteklerin amacı, destekleme programlarının belirlenmesinde dikkate alınacak ilke ve stratejiler, tarımsal destekleme araçları, tarımsal desteklerin finansmanı, tarımsal destekleri yürütecek olan kurulun oluşumu ve kurulun görevleri belirtilmektedir.

İlgili Kanunun 18. Maddesinde tarım desteklerinin amacının; Tarım sektörünün öncelikli problemlerinin çözümüne katkıda bulunmak, uygulanan politikaların etkinliğini artırmak, sektörün bu politikalara uyumunu kolaylaştırmak olduğu belirtilmekte, yine ilgili maddede Tarımsal destekleme politikalarının, ekonomik ve sosyal etkinlik ve verimlilik koşullarını sağlayacak programlarla uygulanacağı, ödemelerin bütçe imkanları çerçevesinde ve programların niteliğine bağlı olarak, gerekli denetim ve kontrollerin tamamlanmasından sonra ödeneceği ifade edilmektedir.

Tarımsal Destekleme Programlarının belirlenmesinde dikkate alınacak ilke ve stratejiler ise aynı maddede şöyle belirtilmiştir;

1. Tarım politikalarının amaçlarına ulaşmasına katkıda bulunmak,
2. Avrupa Birliği mevzuatı ve uluslararası taahhütler ile uyumlu olması,
3. Üreticilerin piyasa koşullarında faaliyetlerini yürütmesi,
4. Kullanılacak kaynağın, adil ve etkin bir şekilde üreticilere yansımasını sağlayacak yapıda olması.
5. Tarımın alt sektörlerinde dengeli bir dağılım göstermesi.

Tarımsal Destekleme araçları ise aynı Kanunun 19. maddesinde; Doğrudan Gelir Desteği (DGD). Fark ödemesi. Telafi edici ödemeler. Hayvancılık destekleri. Tarım sigortası ödemeleri. Kırsal kalkınma destekleri. Çevre amaçlı tarım arazilerini koruma (ÇATAK) programı destekleri ve diğer destekleme ödemeleri şeklinde belirtilmektedir.

Hayvancılık Destekleri ise aynı kanunda;
"Hayvancılık faaliyetlerinde ırk ıslahı, kaba yem üretiminin artırılması, verimliliğin artırılması. işletmelerin ihtisaslaşması, işletmelerde hijyen şartlarının sağlanması, hayvan sağlığı ve refahı, hayvan kimlik sisteminin teşviki, hayvansal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması ile bunlarla ilgili kontrol, takip ve standartların iyileştirilmesi ve su ürünlerinin destekleme tedbirleri alınır. Hayvancılık desteklemelerinde bölge ve iller bazında farklı destekler uygulamaya ve ödeme miktarlarını belirlemeye. Kurulun teklifi üzerine Bakanlar Kurulu yetkilidir." şeklinde açıklanmaktadır.

Tarımsal Desteklemelerin Finansmanı ise ilgili Kanunun 21. maddesinde; *"Tarımsal destekleme programlarının finansmanı, bütçe kaynaklarından ve dış kaynaklardan sağlanır. Bütçeden ayrılacak kaynak Gayri Safi Milli Hasılanın (GSMH) yüzde birinden az olamaz."* şeklinde ifade edilmektedir.

5488 sayılı Tarım Kanunun 16. maddesine göre Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu (TDYK) kurulmuştur. Kurul; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı,

Hazine Müsteşarlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı olmak üzere 7 üyeden oluşmaktadır ve bütün üyeleri de kamu temsilcisidir.

Kurulun görevleri 5488 sayılı tarım Kanununun 17. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

• Her yıl destekleme programlarının esaslarını ve araçlarını tespit ederek, bunların bütçe ödenek ihtiyaçlarını belirlemek, ilgili kuruluşlara teklif etmek.

• Değişen ulusal ve uluslar arası koşullara göre destekleme programlarında yapılacak düzenlemeleri belirlemek.

• Desteklerle ilgili gerekli mevzuat düzenlemelerini izlemek ve değerlendirmek.

• Kamu kurum ve kuruluşlarınca uygulanan destekleme programlarında kuruluşlar arası koordinasyonu sağlamak.

Tarımsal destekler içerisinde hayvancılık destekleri son zamanlarda önemli bir yer tutmaya başlamıştır. 2002 yılında %4,5 olan hayvancılığın payı 2013 yılına gelindiğinde %31 olmuş, 2014 yılı Aralık başı ödemelerine bakıldığında ise %28,4 olmuştur. 2014 yılı net rakamları ortaya çıktığında hem miktarın hem de oranın yükselmesi muhtemeldir.

Tablo 258. 2002-2014 Yılları Arasında Tarıma Ayrılan Destek, Toplam Hayvancılık Desteği İle Hayvancılığın Toplam Tarımsal Destek İçerisindeki Payı

	Toplam Tarımsal Destek (Bin TL)	Toplam Hayvancılık Desteği (Bin TL)	Hayvancılığın Payı (%)
2002	1.868.856	83.200	4,5
2003	2.669.484	106.089	4,0
2004	3.049.376	249.755	8,2
2005	3.681.977	352.224	9,6
2006	4.743.708	678.983	14,3
2007	5.541.995	722.676	13,0
2008	5.850.507	1.330.322	22,7
2009	4.530.942	895.827	19,8
2010	5.881.069	1.192.617	20,3
2011	7.084.725	1.727.529	24,4
2012	7.635.084	2.216.210	29,02
2013	8.748.800	2.721.993	31,11
2014*	8.188.421	2.324.014	28,38

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
(* 08/12/2014 tarihine kadarki ödemeleri kapsamaktadır)

Hayvancılığa 2002 yılında sadece 4 kalemde destek verilirken 2012 yılına gelindiğinde verilen destek 17 kaleme çıkmıştır.

Bu nedenle 2002-2014 yılları arasında verilen destek miktarı sürekli artmasına rağmen, kesintisiz uygulanan yem bitkisi, süt teşvik primi gibi desteklerin oransal payında azalma olmuştur. Örneğin yem bitkisi desteğinin 2002 yılındaki payı %42.8 iken 2014 yılında %14.32'ye gerilemiş, süt teşvik priminin payı 2002 yılında %52 iken, 2014 yılında %15,49'a gerilemiştir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı verilerine göre 2014 yılında hayvancılığa 2.324,014 bin TL destek verilmiştir. Desteklemede ilk sırayı %24,84 ile büyükbaş anaç hayvan desteği almış, bunu sırasıyla küçükbaş desteği (%18.12), süt teşvik primi desteği (%15.46) ve yem bitkileri desteği (%14.39) izlemiştir.

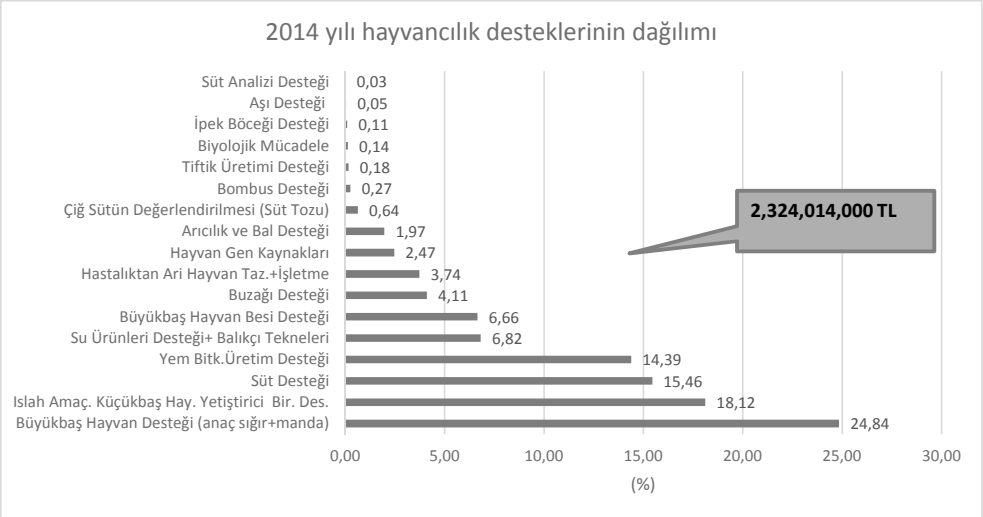

Şekil 27. Türkiye'de Hayvancılık Desteklerinin Dağılımı (2014)

Süte verilen destek

Hayvancılık desteklerinin en önemli kalemlerinden birisi süt teşvik primidir. 1995 yılında destekten faydalanan süt, toplam sütün %5.7'si iken 2014 yılına gelindiğinde bu oran %42.7'ye yükselmiştir.

Tablo 259. Türkiye Yıllar İtibariyle Toplam Süt Üretimi ve Desteklenen Sütün Oranı

Yıllar	Süt Üretimi (Ton)	**Desteklenen süt (Ton)	Desteğin oranı (%)	***Ödenen Toplam Süt Teşvik Primi (TL)
1995	10.601.552	608.000	5,7	1.823.684
1996	10.760.938	1.593.000	14,8	4.780.156
1997	10.076.527	2.307.000	22,9	6.920.544
1998	9.970.531	2.845.000	28,5	8.535.402
1999	10.082.009	2.316.000	23,0	11.578.053
2000	9.793.962	2.307.000	23,6	11.737.280
2001	9.495.550	2.190.000	23,1	11.699.507
2002	8.408.568	1.538.000	18,3	43.237.000
2003	10.611.011	2.000.000	18,8	38.530.000
2004	10.679.406	2.640.000	24,7	65.027.000
2005	11.107.897	3.400.217	30,6	116.027.000
2006	11.952.099	3.927.365	32,9	161.516.000
2007	12.329.789	5.424.229	44,0	177.487.000
2008	11.286.598	4.926.190	40,2	310.252.000
2009	12.542.186	5.063.033	40,4	177.814.000
2010	13.543.674	6.068.000	44,8	334.077.000

2011	15.056.211	6.423.746	42,7	449.674.000
2012	17.394.646	7.422.469	42,7	434.814.000
2013	18.223.712	7.646.732	42,0	520.859.817
2014	18.498.630	7.014.790	37,9	369.446.211

Kaynak: * Türkiye İstatistik Kurumu. www.tuik.gov.tr/. 2014 yılı destekleme verileri ilk 10 aylıktır.
** Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
***Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

Sanayiye aktarılan sütü gösteren bu oran, süte teşvik uygulamasının kayıt dışılığı önlemede ne kadar önemli bir görev üstlendiğini göstermesi açısından önemlidir.

2008-2014 yılları arasında süt teşvik primi uygulamasından küçükbaş ve manda sütü de faydalanmaya başlamıştır.

Besiciliğe verilen destek

2010 yılında sığır karkas fiyatlarında yaşanan yükselişi önlenmek amacıyla alınan kırmızı et ithalat kararı sonrasında üreticilerde oluşacak tedirginliğin giderilmesi ve ithalat karşısında korunması amacıyla 2011 yılında ilk 6 aylık dönemde kesilen erkek sığırlar için destekleme verilmeye başlanmıştır. Bu destekleme 2012 ve 2013 yıllarında, yılın tamamında kesilen erkek sığırları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Üç yıllık destekleme boyunca kesilen sığır başına 300 TL/baş ödeme yapılmıştır. Desteklemeye 2014 yılında 200 TL/baş olarak devam edilmekte olup, üreticilere II. Dönem ödemeleri yapılmıştır.

Desteklemede; hayvanların TÜRKVET'e kayıtlı olması, desteğe tabi hayvanların 200 kg ve üstü karkas ağırlığına sahip olması, işletmede en az 3 aylık besi süresini tamamlamış olması ve hayvanların bakanlıktan onaylı kesimhanelerde kesilmiş olması şartları aranmaktadır.

Yıllar İtibariyle Besi Sığırı Desteklemesine İlişkin Veriler

Yıllar	Üretici Sayısı	Hayvan Sayısı	Toplam Destek Ödemesi (TL)
2011 (6 aylık)	32735	205607	58460551
2012 (yıllık)	124962	856928	237692629
2013 (I. Dönem)	56146	359805	100123990
2013 (II. Dönem)	99300	688607	181277857
2013 (III. Dönem)	37180	165577	46173738
2013 (yıllık)	192626	1213989	327575585
2014 (I. Dönem)	82757	541556	107686070
2014 (II. Dönem)	64653	439059	85002623
2014 (iki dönem)	147410	980615	192688693
Toplam	**690359**	**4471128**	**816417457**

20011,2012,2013 yıllarında 300 TL/baş, 2014 yılında 200 TL/baş destek ödenmiştir.

Türkiye'de hayvancılık desteklerine yönelik beklentiler

• Desteklerin işletme düzeyinde etkilerinin ne olduğu şu an itibariyle bilinmemektedir. Çünkü ülkemizde işletme düzeyinde istatistikler tutulmamaktadır. Araştırmalar akademik düzeyde ve belirli bölgelerde yapılmakta fakat bu da ülke genelini temsil etmemektedir. Avrupa Birliğinde yıllardır uygulanan, bizde de AB'ye uyum çerçevesinde başlatılan ve

belirli illerde uygulanan işletme düzeyinde verilerin toplandığı ve değerlendirildiği Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA), ülke genelinde uygulanmaya başladığı takdirde bu konuda net veriler elde edilebilecek, desteklerin işletme düzeyinde etkinlikleri ölçülebilecek, etkisiz destekler yerine yenileri uygulanabilecek, destek miktarları işletmenin sürdürülebilirliğini sağlamıyorsa artırılmaları sağlanabilecektir. Bu aynı zamanda, bir gecede desteklerde değişiklik yapmak zorunda kalan bürokratların ve politika yapıcıların da işini kolaylaştıracaktır. Böylece hem kaynak hem de zaman israfı önlenebilecektir. Bunun için ÇMVA'nın bir an önce ülke geneline yaygınlaştırılması çalışmalarına hız verilmelidir.

• Süt teşvik primi sütün sanayiye gidişini artırdığı gibi, kayıt dışılığın önlenmesi açısından da önemli bir destek aracıdır. Aynı zamanda işletmelere belirli dönmelerde nakit girişi sağladığı için de önemli bir destektir. Bunun yanında sanayiye giden süt miktarının tespit edilmesine ve politikaların belirlenmesine de önemli katkıları vardır. Özellikle USKS verileri bu açıdan çok önemli görevler üstlenmektedir. Bu destek üstlendiği fonksiyonlar açısından değerlendirilmeli ve kesintiye uğramasına izin verilmemelidir.

• Kesilecek erkek sığıra verilen 200 TL lik destek kesintilerle birlikte 160 TL ye düşmektedir. Destekler artırılarak sürdürülmelidir. Destek miktarı sektör paydaşlarının görüşleri alınarak kararlaştırılmalıdır.

• Yıllardır uygulanan yem bitkileri desteği artarak devam etmelidir.

• Hayvan başına verilen anaç destek ve buzağı desteği uygulamasına devam edilmelidir.

• Çiğ sütün değerlendirilmesi (süttozu) destek uygulaması, piyasaya müdahale amacıyla kurulan Et ve Süt Kurumu bünyesinde değerlendirilmeli, şu an ki işleyişinin etkisizliği dikkate alınarak yeniden hayata geçirilmelidir. Kurum bu amaçla ayrılan kaynağı; zamanı, süresi, miktarı sadece kendisi tarafından bilinen bir müdahale mekanizması içerisinde piyasa fiyatlarını düzenleme amaçlı kullanmalıdır. Yani şimdiki uygulamadaki gibi süttozu üreticilerine para kazandırmak ve ihracatçı sanayicilere ucuz girdi sağlamak amaçlı değil.

• Üreticilerin en büyük sıkıntı yaşadığı hastalıklardan birisi Şap'dır. Fakat bu hastalık Tarım Sigortası kapsamında değildir. Tarım Sigortası (TARSİM) desteği, özellikle şapta aşılı ariliğin sağlandığı Trakya Bölgesi'nde kapsam içerisine alınabilir. Ari bölgeler genişledikçe sigorta da genişleyebilir. Böylece hem sisteme daha fazla çiftçinin girmesi hem de üreticilerin mağduriyetleri önlenebilir. Bu uygulama tüberküloz ve burusellozdan ari işletmelerde de uygulanabilir.

6.2.1.16. Hayvansal Protein Tüketimi

Dünya'da kişi başına hayvansal ve bitkisel protein üretimi ülkelerin gelişmişliklerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. FAO verilerine göre; kişi başı günlük protein üretimi; Türkiye (TR)'de 104.8 g, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de 109.2 g, Avrupa Birliği (AB)'de 104.3 g, Dünya ortalaması 80.3 g, Az Gelişmiş Ülkeler (AGÜ)'lerde ise 47.0 g'dır.

FAO verilerine göre; Kişi başına günlük hayvansal protein üretimi Türkiye'de 32,8 g, ABD'de 70,7 g, AB'de 60,9 g, az gelişmiş ülkelerde 13,8 g, dünya ortalaması ise

31,7 g'dır. Türkiye AB ve ABD'nin gerisinde dünya ortalamasına ise yakın bir üretime sahiptir.

Kişi başı günlük toplam protein üretiminin TR'de %31.3'ü hayvansal proteinlerden elde edilirken bu oran; ABD'de %64.7, AB'de %58.4, Dünya ortalaması %39.5, AGÜ'lerde ise %22.7'dir. Görüldüğü üzere ülkemizin kişi başı toplam protein üretimine hayvansal proteinin oransal katkısı, dünya ortalamasının da altındadır.

Türkiye kişi başı günlük 12.6 g toplam et proteini üretimi ile AGÜ'lerin üzerinde (5.2), dünya ortalamasının (14.2 g) ve ABD (39.0 g) ile AB'nin (28.0) gerisinde yer almaktadır. Ülkemizde kişi başı toplam et üretiminin %49.2'si kırmızı etten (sığır-koyun-keçi eti) oluşurken bu oran ABD'de %32.8, AB'de %24.3, Dünyada %30.3, AGÜ'lerde ise %55.8'dir. Görüldüğü üzere sığır-koyun-keçi eti toplam et üretiminde ülkemiz açısından önemli bir yere sahiptir.

Toplam ete bakıldığında diğer ülkelerde özellikle domuz etinin tüketime ciddi bir katkı sağladığı görülmektedir. Ülkemizin domuz eti tüketimi olmadığı için farkın kanatlı eti ve koyun-keçi eti ile kapatılmaya çalışılmaktadır.

Türkiye'nin kişi başı süt üretimi (15,5g); AB ve ABD gibi gelişmiş ülkelerinin altında, AGÜ'lerin ve Dünya ortalamasının üzerindedir.

Tablo 260. Bazı Ülke Ve Ülke Gruplarında Kişi Başına Protein Üretimi Ve Dağılımı (kişi/gün/g)

	Türkiye	ABD	AB	Dünya	AGÜ
Toplam protein	104.8	109.2	104.3	80.3	60.8
Bitkisel besinler	72.0	38.5	43.4	48.6	47.0
Hayvansal besinler	32.8	70.7	60.9	31.7	13.8
Toplam süt	15.5	22.2	20.6	8.2	3.9
Yumurta	2.1	4.1	3.7	2.7	0.4
Su Ürünleri	2.2	5.2	6.8	5.2	3.5
Sakatat	0.4	0.2	1.4	1.1	0.8
Toplam et	12.6	39.0	28.0	14.2	5.2
sığır eti	4.8	12.6	6.0	3.6	1.9
kuzu-keçi eti	1.4	0.2	0.8	0.7	1.0
Toplam kırmızı et	6.2	12.8	6.8	4.3	2.9
kanatlı eti	6.4	18.5	8.7	5.0	1.3
domuz eti	0	7.5	11.2	4.5	0.6
diğer etler	0	0.4	1.4	0.5	0.4

Kaynak: www.fao.org/ (2014)

*AGÜ: az gelişmiş ülkeler

Sağlık Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi tarafından 2010 yılında Türkiye genelinde yapılan ve sonuçları 2014 yılında yayımlanan ankete dayalı bir araştırma, ülkemizde kırmızı et tüketme konusunda ciddi sıkıntılar olduğunu göstermektedir.

81 ilde, kentte yaşayan 13.968 hanehalkının, kırsalda yaşayan ise 5.088 hanehalkının olmak üzere toplam olarak 19.056 hanehalkının ziyaret edildiği ankete dayalı bu araştırmaya göre;

20 Yaş Üzeri Bireylerde Tüketim Durumu

Bireylerin son bir ay içindeki besin tüketim sıklıkları yerleşim yerlerine göre incelendiğinde; Türkiye genelinde süt tüketmeyenlerin oranının %44.6 olduğu, her iki cinsiyette de oranların birbirine benzer olduğu saptanmıştır. Kentte haftada 1-2 kez süt tüketen kadınların oranı erkeklerden daha yüksek iken kırda erkeklerin oranı kadınlardan daha yüksek olarak bulunmuştur. Genelde %19.5 oranında haftada 1-2 kez süt tüketildiği görülmüştür.

Süt tüketiminin tersine yoğurt, ayran, kefir vb. süt ürünlerini her gün tüketenlerin oranı %55.1'dir ve kırdaki tüketim oranı kentten daha yüksektir (sırasıyla, %62.4, %52.7). Her gün peynir tüketenlerin oranı toplamda %76.0, erkeklerde %73.7, kadınlarda ise %78.6'dır.

Bu grupta Türkiye genelinde kırmızı eti hiç tüketmeyenlerin oranı toplamda %20.2, erkeklerde %17.6, kadınlarda ise %23.2 olduğu saptanmıştır. Kentte yaşayanların %17.3'ü, kırda yaşayanların ise %28.9'u kırmızı eti tüketmemektedir. Her iki yerleşim bölgesinde de kırmızı et tüketmeyen kadınların oranı erkeklerden yüksektir. Kentte yaşayanların %30.5'i, kırda yaşayanların ise %20.8'i haftada 1-2 kez, kentte yaşayanların %17.6'sı, kırda yaşayanların ise %25.5'i ayda 1 kez kırmızı et tüketmektedirler. Tavuk, hindi tüketim sıklığına bakıldığında, en yüksek tüketim sıklığının haftada 1-2 kez olduğu saptanmıştır (%42.9). Haftada 1-2 kez tavuk, hindi eti tüketenlerin oranı kentte %44.7, kırda ise %37.6'dır.

Hazır et ürünlerinin tüketim sıklığına bakıldığında; bireylerin %56.4'ü hiç et ürünün tüketmezken, %17.3'ü haftada 1-2 kez tüketmektedir. Her iki yerleşim yerinde de (kent-kır) tüketim sıklığının erkeklerde kadınlara göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir (sırasıyla, %23.5, %12.3). Evde yapılmış et ürünlerinin ise %89.1 oranında hiç tüketilmediği saptanmıştır.

Gebe Grubu Bireylerde Tüketim Durumu

Bu bölümde 15-49 yaş grubu gebe ve emziren kadınların son bir ay içerisindeki besinlerin tüketim sıklıkları sorgulanmıştır.

Gebe kadınların son bir ay içindeki besin tüketim sıklıkları yerleşim yerlerine göre incelendiğinde, Türkiye genelinde süt tüketmeyenlerin oranının %27.1 ve bu oranın kırsal kesimde (%36.2) kentte yaşayanlara (%24) göre daha fazla olduğu görülmüştür.

Gebe bireylerde her gün süt tüketenlerin oranı %28.4 iken, haftada 1-2 kez süt tüketenlerin oranı %20.1'dir. Her gün süt tüketenlerin oranı kentte (%32.4) kırsal kesime göre (%16.5) daha yüksektir.

Süt tüketiminin tersine yoğurt, ayran, kefir vb. süt ürünlerini her gün tüketenlerin oranı %62.9'dur ve kırdaki tüketim oranı kentten daha yüksektir (sırasıyla, %75.1, %58.8). Her gün peynir tüketenlerin oranının % 83.4 olduğu ve bu oranın kentte yaşayanlarda (%87.3), kırsalda yaşayanlara göre (%71.6) daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Türkiye genelinde kırmızı eti hiç tüketmeyen gebelerin oranı %31.5 olduğu, kırsal kesimde kırmızı et tüketmeyenlerin oranının (%40.2) kente göre (%28.6) daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Kentte yaşayanların %22.1'i haftada 1-2 kez, %18.6'sı 15 günde bir ve %22.3'ü ayda bir kez, kırsal kesimde yaşayanların ise %22.8'i haftada 1-2 kez, %18.4'ü 15 günde bir ve %11.7'si ayda bir kez kırmızı et tüketmektedirler.

Tavuk ve hindi etlerinde en yüksek tüketim sıklığının haftada 1-2 kez olduğu saptanmıştır (%46.7). Bu etleri haftada 1-2 kez tüketenlerin oranı kentsel bölgelerde %45.7 iken, kırsal bölgelerde %49.6'dır.

Hazır et ürünlerinin tüketim sıklığına bakıldığında, bireylerin %68.3'ünün hiç tüketmezken, %11.8'inin ayda 1 kez tükettiği gözlenmiştir. Evde yapılmış et ürünlerinin ise %87.6 oranında hiç tüketilmediği, %7.4 oranında ayda 1 kez tüketildiği saptanmıştır.

Emziren Grubu Bireylerde Tüketim Durumu

Emziren kadınların son bir ay içindeki besin tüketim sıklıkları yerleşim yerlerine göre incelendiğinde, Türkiye genelinde hiç süt tüketmeyenlerin oranının %38.3 olduğu görülmüştür. Bu oran kentte yaşayanlarda (%40.3), kırsal kesimde yaşayanlara (%32.6) göre daha yüksek bulunmuştur.

Emziren kadınlarda her gün süt tüketenlerin oranı %17.9 iken, haftada 1-2 kez süt tüketenlerin oranı %19.0'dur. Her gün süt tüketenlerin oranı kentte (%17.7) ve kırsal kesimde (%18.4) benzerdir.

Süt tüketiminin tersine yoğurt, ayran, kefir vb. süt ürünlerini her gün tüketenlerin oranı %63.6'dır ve kentteki tüketim oranı kırdan daha yüksektir (sırasıyla, %65.0, %59.9). Her gün peynir tüketenlerin oranının %80.9 olduğu ve bu oranın kentte yaşayanlarda (%84.8), kırsalda yaşayanlara göre (%70.2) daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Türkiye genelinde kırmızı eti hiç tüketmeyen emziren kadınların oranı %25.8 olduğu, kırsal kesimde kırmızı et tüketmeyenlerin oranının (%25.2) kent ile (%26.0) benzer olduğu saptanmıştır.

Kentte yaşayanların %29.6'sı haftada 1-2 kez, %25.4'ü ayda bir kez, %10.7'si 15 günde bir kez, kırsal kesimde yaşayanların ise %32.8'i ayda bir kez, %19.4'ü haftada 1-2 kez ve %16.8'i 15 günde bir kez kırmızı et tüketmektedirler.

Tavuk, hindi tüketim sıklığına göre, en yüksek tüketim haftada 1-2 kez olduğu saptanmıştır (%41.3). Kentte haftada 1-2 kez tüketim oranı %39.4, kırda ise %46.6'dır.

Hazır et ürünleri tüketim sıklığına bakıldığında, %64.6'sı hiç tüketmezken, %11.8 oranında haftada 1- 2 kez tüketildiği gözlenmiştir.

Evde yapılmış et ürünlerinin ise %91.8 oranında hiç tüketilmediği, % 3.8 oranında ayda 1 kez tüketildiği saptanmıştır.

Ülkemizde yeterli kırmızı et ve içme sütü tüketiminin olmamasının yanında bir de ehil olmayan kişiler tarafından yapılan yanlış açıklamalar toplumda bu ürünlere karşı tedirginlik yaratmakta ve bu üründen kaçışa neden olmaktadır.

Bunun için tavuk etinde halkı bilinçlendirmek amacıyla oluşturulan Sağlıklı Bilgi Platformu gibi bir yapı diğer hayvansal ürünlerde de oluşturulmalı ve halkı doğru bilgilerle bilinçlendirmelidir.

Bunun yanı sıra Devletin denetimleri sıklaştırması ve mevzuat çerçevesinde yaptırım uygulaması, bunun yanında halkın sağlığıyla oynayanları teşhir etmeye titizlikle devam etmesi tüketime olumlu yansıyacaktır.

6.2.1.17.Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri (TDİOSB)

Organize hayvancılık bölgelerinin kurulması yıllardır ülkemizde her türlü platformda tartışılmış ve bunun ülke hayvancılığının işletme ölçeklerinin küçüklüğü, dağınıklığı, kaba yem üretiminin yetersizliği gibi sorunları çözeceği, bilimsel besleme ve bakım şartlarının iyileştirilmesi, kaliteli ve güvenli gıda arzının sağlanması, hayvan hastalıklarının ve bunlardan meydana gelen üretim kayıplarının önlenmesi, hayvanların ve işletmelerin kayıt altına alınması, hayvan kaçakçılığının önlenmesi, düşük maliyetli üretim yapılması, üretilen ürünlerin kolay ve eder fiyata pazarlanması, tarım-sanayi entegrasyonunun oluşturulması gibi avantajlar sağlayacağı gerekçeleriyle bir çok kesim tarafından desteklenir bir hal almıştır.

Özellikle hayvancılık bakımından bakıldığında, hızlı şehirleşmeye bağlı olarak işletmelerin mücavir alan içerisinde kalması ve baskılarla kapatılmaya veya şehir dışına taşınmaya zorlanmaları bu tür yapılanmalara olan talepleri artırmıştır. Buna verilecek en iyi örnek Çubuk bölgesi için düşünülen yapılanmadır.

Organize Sanayi Bölgeleri Kanununun "Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri" alt başlığının Madde 26/A – (Ek: 23/10/2008-5807/5 md.) de-" *Tarım ve sanayi sektörünün entegrasyonunu sağlamaya yönelik tarıma dayalı sanayi girdisini oluşturan bitkisel ve hayvansal üretimin ve bunların işlenmesine yönelik sanayi tesislerinin yer alabileceği ve ilgili mevzuatı uyarınca öngörülen biyogüvenlik tedbirlerine uyulması şartıyla Tarıma Dayalı İhtisas OSB kurulabilir.*" hükmü bugün kurulması düşünülen yerlerin hukuki dayanağını oluşturmaktadır.

Aynı kanun maddesinde *"Bu bölgelerin yer seçimi, kuruluşu, imar planı onayı, faaliyeti, işleyişi ve denetimine ilişkin usul ve esaslar, Bakanlık ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından hazırlanarak yürürlüğe konulacak ayrı bir yönetmelik ile belirlenir*." hükmü ile de bu tür yerlerin kurulumu aşamasında yapılması gerekenleri belirten yönetmeliğin çıkarılacağı belirtilmiştir. Kanunda ifade edilen *"Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği"* 10/11/2009 tarih ve 27402 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu yönetmelik; Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri için iletilen talepleri değerlendirmek ve bu bölgelerin yer seçimi, kuruluşu, imar planı onayı, faaliyeti ve işletilmesi ile denetlenmesine ilişkin usul ve esasların düzenlenmesini amaçlamakta olup, bitkisel ve hayvansal üretimin ve bunlara dayalı sanayinin desteklenmesi, geliştirilmesi, ürünlerin paketlenmesi, işlenmesi, muhafaza edilmesi ile pazarlama yöntemleri konusunda teknik destek verilmesi, rekabet edebilirliğini artırıcı nitelikte uygun ve kaliteli hammaddenin temini için tarım-sanayi entegrasyonunun geliştirilmesini kapsamaktadır.

Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgelerinin kurulmasının amacı; Bitkisel ve hayvansal üretimin ve bunlara dayalı sanayinin desteklenmesi, geliştirilmesi, ürünlerin paketlenmesi, işlenmesi, muhafaza edilmesi ile pazarlama yöntemleri konusunda teknik destek verilmesi, rekabet edebilirliğini artırıcı nitelikte sürdürülebilir, uygun ve kaliteli hammaddenin temini için tarım-sanayi entegrasyonunun desteklenmesi ve geliştirilmesidir. Bitkisel ve Hayvansal üretimin yapıldığı işletmelerin, yeni teknolojileri uygulayabilen, yeterli büyüklükte, alt yapısı sağlanmış, uygun bölgelerde planlanarak, sağlıklı ve yeterli miktarda üretimlerinin sağlanmasını, daha iyi yetiştirme koşullarında kârlı bir işletmecilik sonucu üreticinin gelir ve refah düzeyinin yükseltilmesi, üretimin yeterli hale getirilmesi yanı sıra işletmede oluşan atık maddelerin yer altı sularına karışması ve çevre kirliliğinin oluşması önlenecektir.

Bugün itibariyle TDİOSB Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına devredilmiş, Burada oluşturulan Organize, tarım ve hayvancılık daire başkanlığı tarafından yürütülmektedir.

Bakanlık verilerine göre halen devam eden TDİOSB'ne bakıldığında;

a) Diyarbakır (Besi Sığırcılığı) Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi; 188 ha alanda kurulan bölgede 15 bin büyükbaş hayvan kapasiteli,103 adet besi işletmesi faaliyet gösterecek olup, sığır eti üretimi yapılacaktır.

b) Amasya-Suluova (Besi Sığırcılığı) Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi; 90 ha alanda kurulan bölgede 9.650 büyükbaş hayvan kapasiteli, 67 adet besi işletmesi faaliyet gösterecek olup, sığır eti üretimi yapılacaktır.

c) Ankara-Çubuk (Besi Sığırcılığı) Hayvancılık Organize Sanayi Bölgesi; 255 ha alanda kurulan bölgede 17.950 büyükbaş hayvan kapasiteli, 99 adet besi işletmesi faaliyet gösterecek olup, sığır eti üretimi yapılacaktır.

d) Şanlıurfa (Besi Sığırcılığı) Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi; 855 ha alanda kurulan bölgede 106.400 büyükbaş hayvan kapasiteli, 532 adet besi işletmesi faaliyet gösterecek olup, sığır eti üretimi yapılacaktır.

e) Eskişehir-Beylikova (Besi Sığırcılığı) Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi; 143 ha kurulan bölgede 12.850 büyükbaş hayvan kapasiteli 99 adet besi işletmesi faaliyet gösterecek olup, sığır eti üretimi yapılacaktır. 21

f) Yalova (Çiçekçilik) Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi; 110 ha alanda kurulan bölgede toplulaştırma çalışmalarına başlanılmıştır.

g) Kars (Besi Sığırcılığı) Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi; 188 ha alanda kurulan bölgede yer seçimi çalışmaları tamamlanmıştır. İmar, parselasyon planları ve proje çalışmaları devam etmektedir.

h) Denizli (Seracılık) Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi; 72 ha alanda kurulan bölgede 13 adet sera işletmesi faaliyet gösterecek olup, altyapı proje çalışmaları devam etmektedir.

i) Karaman (Süt Sığırcılığı) Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi; 250 ha alanda kurulan bölgede 5.300 sağmal/büyükbaş kapasiteli 50 adet işletme faaliyet gösterecektir. Yer seçimi kesinleştirilmiş olup, kuruluş protokolü onaylanarak tüzel kişilik kazanmıştır. Alanla ilgili acele kamulaştırma kararı verilmiştir.

j) Hatay-Altınözü (Süt Sığırcılığı) Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi; 359 ha alanda kurulan bölgede 13.800 sağmal/büyükbaş kapasiteli 115 adet işletme faaliyet gösterecektir. Yer seçimi kesinleştirilmiş olup, kuruluş protokolü onaylanarak tüzel kişilik kazanmıştır. Yatırım programına alınacaktır.

Bu kapsamda 12 ilde yürütülen projelerden 8 il 2014 yılı yatırım programında bulunmakta ve Gıda, tarım ve Hayvancılık Bakanlığı kredisi ile desteklenmektedir. Bu iller; Ankara, Amasya, Diyarbakır, Eskişehir, Kars, Yalova ve Şanlıurfa, Denizli olup, proje faaliyetleri yılı yatırım programına tahsis edilen ödenekler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. 2012 yılı için tahsis edilen 10.500.000,00-TL ödenekten 10.484.079,07 TL harcanmıştır. 2013 yılı için tahsis edilen 9.500.000,00 TL ödenekten 8.986.145,00 TL harcanmıştır. 2014 yılı ödenek durumu ve harcamalar;

Tablo 261. 2014 yılı ödenek durumu ve harcamalar

	2014 YILI ÖDENEĞİ	HARCANAN	KALAN
TDİOSB (diğer 5 il)	18,786,800	18,593,564	193,236
TDİOSB (GAP)(2 il)	20,000,000	20,209,858	3,342
TDİOSB (DAP) (1 il)	0	0	0
TOPLAM	**39,000,000**	**38,803,442**	**196,578**

Kaynak: http://www.tarim.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/TRGM.pdf

Sonuç ve Değerlendirme

Bu tür yapılanmaların yukarıda bahsedilen faydalarının yanında birçok riskleri de olacağı göz ardı edilmemelidir. Çünkü bu yapılanma konusunda bazı kesimler endişe etmekte, bazı kesimlerde destek vermektedir. Yani tam bir mutabakat söz konusu değildir. Dikkate alınmasını gerekli gördüğümüz riskler aşağıda özetlenmektedir.

• Bu tür işletmelerde hayvan hastalıkları girdiği takdirde bütün hayvanlara bulaşma ihtimali vardır. Bu nedenle kontrollerin çok iyi yapılması gerekmektedir. Özellikle bölgede bir çok çiftçinin ahırı bulunacağı dikkate alındığında bu risk daha da önem arz etmektedir. Buraya ahır sahiplerinin aileleri ile girmesi önlenmeli, veya aileleri için farklı bir alan yapılmalıdır. Bunun dışında bölgeye girecek yemler ve yeni hayvanlar çok iyi kontrol edilmeli, bu amaçla mutlaka karantina bölgesi oluşturulmalıdır.

• Bölgedeki hayvanlardan günlük olarak çok ciddi miktarlarda gübre çıkacaktır. Bunun günlük olarak bertaraf edilmesi çevre kirliliğinin önlenmesi açısından önemlidir. Aksi takdirde bölge için büyük bir çevre sorunu oluşturabilecektir.

• Hayvancılık işletmelerinin karlı olabilmeleri, işletmelerin kendi yem ihtiyaçlarını kendilerinin karşılaması için yem bitkisi ekmesi gerekmektedir. OİHB'de toplanan yetiştiriciler kendi arazilerinde yem bitkileri üretimi yapsalar bile barınaklara yemin taşınması ile nakliye masrafları artacak ve işletme karlılığı mümkün olmayacaktır.

• Bu tür yatırımlara çok ciddi kaynaklar (55 milyon TL'ye kadar çıkmaktadır) aktarılacaktır. Bu kadar büyük meblağların dünyada hiç uygulanmamış, sadece iyimser ihtimaller üzerine kurulacak bir yapılanmaya yatırılması, bu sistemin başarısız olması durumunda ülke kaynaklarının israfı anlamına gelecektir. Bilindiği kadarıyla Dünya'da uygulanmış örneği olmayan böyle bir yapılanma için çok iyi düşünülmesi gerekmektedir.

• Bu tür yapılanmalarla hayvancılık işletmelerinin bir bölümünün deseni ve sosyolojik yapısı değiştirilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle hayata geçirilmeden önce etki değerlendirmesi yapılmalıdır.

• Ülkemizde işletmelerinin büyük bir kısmı besicilikle birlikte bitkisel üretimde yapmaktadır. Bu sistem işletmelerin bitkisel üretimden kopmalarına neden olabileceği gibi maliyetlerinin de artmasına yol açabilecektir.

• Bu tür yapılanmalarda insanların bir yerden başka bir yere göçü gerekecek, bu da sosyal yapıyı bozacaktır.

• Besicilikte maliyetlerin %90'ını yem ve hayvan alımları oluşturmaktadır. Bu tür yapılanmalar ne yemin ne de hayvanın ucuza alınmasını sağlamamaktadır. Bu nedenle ekonomik üretim yapılabilir düşüncesi doğru bir yaklaşım değildir.

• Organize hayvancılık bölgelerinin ancak zorunlu hallerde kurulmasına izin verilmelidir. (şehir merkezlerinden ahırların taşınması gibi)

• Besicilikte ahırlarda hayvan hareketleri çok fazla olmaktadır. Ülkemizde salgın hastalıkların yaygınlığı dikkate alındığında hastalık kontrolü çok zor olacaktır, bu durum bölgedeki bütün işletmelerin her an büyük bir risk altında olmaları anlamına gelecektir.

• Özellikle ekstansif hayvancılığın olduğu yerlerde organize hayvancılık bölgelerinin kurulması çok doğru değildir.

• Kurulacak olan organize hayvancılık bölgelerindeki hayvan ahırlarının kapasiteleri bellidir. Üretici kapasitesini artırmak isterse bunu nasıl yapacaktır. Ya ömür boyu o ölçekte üretim yapacak ya da birisinin kendisine ahırını devretmesini bekleyecektir. Bu durum ilerleyen dönemlerde işletmelerin gelişmesinin ve büyümesinin önündeki en büyük engel olacaktır.

• Bu tür yapılanmaların başında profesyonel yöneticiler olmazsa, ileride büyük sıkıntılar yaşanabilir. Bu nedenle mutlaka bu hususta gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

• Hayvan hastalıklarını önlemeye yönelik yapılacak karantina bölgeleri, işletmelerin masraflarının daha da artmasına neden olabilecektir.

Yukarıdaki görüşler dikkate alınarak öncelikle OİHB başvuruları arasından uygulanabilirliği en uygun olan bir tanesi seçilerek hayata geçirilmeli, başarılı olduğu takdirde başarı kriterleri de dikkate alınarak yenilerinin kurulmasına izin verilmelidir. Yani *"ülkede başarılı bir örneğini görmek, ondan sonra yaygınlaştırmak"* gerekmektedir. Bütün bu süreçte de yeni talepler değerlendirmeye alınmamalıdır.

6.2.1.18.Sonuç ve öneriler

1. Ülkemizde besicilikle iştigal eden üreticilerimiz; bulaşıcı hayvan hastalıkları, fiyat istikrarsızlığı, başta yem ve besi hayvanı olmak üzere girdi fiyatlarındaki aşırı yükselmeler, kaçak canlı hayvan- et giriş ve çıkışları, canlı hayvan hırsızlığı, canlı hayvan ve et ithalatı gibi riskleri yüklenerek üretim yapmak zorunda kalmaktadırlar. Üretimin sürekliliği ve sürdürülebilir kılınması için yukarıda sıralanan riskleri ortadan kaldıracak ya da minimize edecek tedbirlerin ve piyasada uzun soluklu istikrar sağlayıcı politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

2. TÜRKVET verilerinin güncel olmaması planlama yapma ve politika belirleme aşamasında ciddi sıkıntılar oluşturmaktadır. Mevcut verilerle ne kadar besilik hayvanımız olduğu, hangi yaş aralığında ne kadar hayvan bulunduğu, hangi dönemde ne kadar hayvanın kesime gönderilebileceği gibi sorulara net cevaplar alınamamaktadır. Sistem mevcut haliyle, planlamaya, sorunları çözmeye katkı sağlamaktan uzaktır. Dolayısıyla planlama yapılamamakta, piyasa olası riskleri kendiliğinden atlatmaya çalışmaktadır. Öncelikle TÜRKVET verileri güncellenmeli, ne kadar kaç yaşında hayvan olduğu güncel verilerle görülebilmelidir.

3. Besi materyali temini amacıyla Türkiye'de üretilen 6 milyonu aşkın sağmal süt ineğinden (Siyah Beyaz Alaca veya Holstein) 1-1,5 milyonuna 3'üncü veya 4'üncü laktasyondan itibaren etçi ırk sperması verilerek her yıl 1-1,5 milyon melez erkek ve dişi hayvan besi materyali elde edilmesi sağlanmalıdır.

4. Besi materyali temininde Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve Batı'da Anadolu bölgelerinde özellikle ilk tohumlamada etçi ırk sperması verilerek kullanma melezi yetiştirme teknikleri uygulanmalıdır. Bu teknik için erkek olduğu önceden belirlenmiş sperma kullanılması yöntemi teşvik edilmelidir. Bu şekilde üretilip besiye alınan hayvan materyali için özel destekler sağlanmalıdır.

5. Ülkemizde sadece yerli ırk hayvan yetiştirebilecek, başka bir üretim yapamayacak birçok işletme vardır. Bu işletmeler teşvik edilmeli, bunları koruyucu ve geliştirici destekleme politikaları hayat geçirilmelidir.

6. Besiye alınan kasaplık hayvanların karkasları sınıflandırılmalıdır. Bu amaçla yapılacak düzenlemelerde Türkiye'deki sığır, koyun ve keçi popülasyonları ile bunların özellikleri dikkate alınmalıdır. Ayrıca kırmızı eti pazara arz ederken karkas etleri etiketlenmelidir. Etin ait olduğu hayvanın cinsiyeti, yaşı ve genetik yapısı ile diğer izlenebilirlik bilgileri etikette yer almalıdır.

7. Hayvan pazarları besilik hayvanların alınıp satıldığı tek yerdir. Bu alanların da mutlaka rehabilite edilmesi gerekmektedir. Üretici örgütleri bu konuda görev ve sorumluluk alabilir. Avrupa'nın Almanya ve Fransa gibi ülkelerinde hayvan pazarı ve borsaları üretici birlikleri veya kooperatifler tarafından yürütülmektedir. Hayvan pazarlarının üretici birliklerine devredilip hayvan borsası gibi çalışmaları sağlanmalı, hayvanların taşınması, hayvan borsasında tutulması ve beslenmesi AB mevzuatına uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Yapılacak yeni düzenleme ile besicilerimiz celeplerin elinden mutlaka kurtarılmalıdır.

8. Türkiye'de besi materyalinde zaman zaman sıkıntılar yaşanmaktadır. Bunun başlıca sebepleri; ciddi buzağı ölümleri, doğum aralığının uzaması nedeniyle doğurma oranının düşük olması, süt fiyatlarında zaman zaman yaşanan istikrarsızlıklar neticesinde damızlıkların kasaba gönderilmesidir. Bu 3 hususta tedbirler alınması, besilik ihtiyacında ithalata yönelinmesini önleyecektir.

9. Et ve Süt Kurumu'nun yeni çıkan ana statüsü Kuruma; "piyasalara müdahale" başta olmak üzere çok önemli görevler yüklemiştir. Bu görevin nasıl yerine getirileceği, süt başta olmak üzere müdahaleye söz konusu ürünler hakkında nasıl bir yol haritasının izleneceği netleştirilmelidir. Ayrıca ESK maddi açıdan güçlendirilmeli, kuruma piyasaya müdahale konusunda esneklik sağlanmalıdır. Kurumun mevcut yapısı piyasaya müdahale şansını düşürmektedir.

10. Süt tedarik yönetmeliği, üreticilerin de görüşleri dikkate alınarak bir an önce çıkarılmalı.

11. Karkas fiyatında 1 TL'lik düşüş kuşbaşı ette 1,38 TL'lik bir azalışa neden olmaktadır. Dolayısıyla tüketiciye ulaşan son ürün olan etin fiyatının düşmesi için karkas fiyatlarının düşmesi, bunun için de üretim maliyetlerinin (yem, besi hayvanı vb.) düşürülmesine ihtiyaç vardır.

Yem için ucuz yem kaynakları olan meraların ıslah edilerek kullanıma açılması, yem bitkileri üretiminin desteklenmeye devam edilmesi, yem hammadde üretim girdilerinin (gübre, mazot, vb.) ucuza temin imkanlarının sağlanması, besi hayvanı için ise damızlık süt hayvanlarını kasaba göndermeyi engelleyecek, üretimi sürdürülebilir kılacak bir çiğ süt piyasa fiyatının oluşmasını sağlayacak tedbirlerin alınması gerekmektedir.

12. Ette uygulanan %8 KDV'de tüketicide ciddi sıkıntı oluşturmaktadır. KDV %1'e indirildiği takdirde tüketiciye ulaşan etin kilosunda 1,94 TL'lik bir düşüş meydana gelebilecektir. Bu ise alım gücünü artıracaktır.

13. Ülkemize hala canlı hayvan ve et kaçak yollarla girmeye devam etmektedir ve bir türlü bunun önüne geçilememektedir. Dolayısıyla kontrol mekanizmasının gözden geçirilip olası suistimallerin önüne geçilmesi, kusurlu mekanizmaların düzeltilmesi, görevini kötüye kullananların cezalandırılması yani kaçakçılıkla topyekün bütün kurumlarla mücadele edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde hem insan hem de hayvan sağlığını tehdit eden bu risk ortadan kaldırılamaz, olası bütçe kayıplarının önüne geçilemez.

14. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın tespitlerine göre ülkemizde her yıl 450-480 bin baş buzağı kaybı olmaktadır. Bu ülke hayvan varlığı için ciddi bir sorundur. Buzağıların bir merkezde toplanıp belli bir yaşa kadar büyütüldükten sonra işletme sahibine verilmesi sistemi bu sorunu aşmada etkili bir çözüm olarak düşünülebilir. Bu çözüm başlangıçta desteklenen birliklerce yürütülüp daha sonra tamamen birliklere devredilebilir.

15. Süt fiyatlarının düşmesi, karkas fiyatlarının artması bu dengenin bozulmasına, dolayısıyla damızlıkların kasaba gönderilmesine neden olmaktadır. Piyasada, sığır eti ile inek sütü üretiminin birbirlerini olumsuz etkilemesini önleyecek stratejiler üzerinde dikkatle durulmalı, bu yönde çalışmalar yapılmalıdır.

16. Bölgelere göre üretim sistemi, bu sistemlere uygun hayvan türleri geliştirilmeli ve ideal hayvan sayısı belirlenmeli, üretim planlanması buna göre yapılmalıdır. Aksi taktirde ilerleyen zamanlarda 1,5-2 milyon baş hayvan ithal etmek zorunda kalınabilir.

17. Hem işleme (sanayi) hem de üretim ayağında (büyük ölçekli çiftlikler) tekelleşmeyi özendirecek uygulamalardan kaçınılmalıdır. Aksi takdirde hayvansal üretim arzulanan hızda artırılamayabilecek ve ürün fiyatlarını istenen seviyelerde tutmak mümkün olamayabilecektir.

18. Et üretimini artırmaya elbette karkas ağırlığını artırmanın olumlu etkisi vardır. Yalnız Türkiye et üretimini artırmada sadece hayvan başına karkas ağırlığının artırılmasının yeterli olacağı düşünülmemeli, karkas ağırlığını uygun seviyelere taşımayı ihmal etmeden özellikle koyun ve keçi sayısının artırılmasına imkan sağlayacak politikalar uygulanmalıdır.

19. Büyükşehir Belediye yasası çerçevesinde mücavir alan içerisinde kalan hayvancılık işletmeleri korunmalı, üretimden el çektirilmek yerine bu alanların üretimi sürdürülebilir şekilde korunması ve desteklenmesi gerekmektedir.

20. Son zamanlarda kesim fiyatlarının yüksek olması özellikle düve ve gebe damızlık kesimlerini artırmıştır. Bu konuda tedbir için; damızlıkların yasaklanmasını içeren uygulanması zor yaptırımlar yerine süt teşvik primlerinin artırılması gibi önleyici ve üretimi teşvik edici tedbirler hayata geçirilmelidir.

21. Ülke hayvancılığının devamı ve mevcut kayıt sistemi için destekler artırılarak sürdürülmelidir. Destek miktarı da sektör paydaşlarının görüşleri alınarak kararlaştırılmalıdır.

22. Besi işletme çalışanları ve besi işletme sahiplerine yönelik besi ekonomisi ve besinin yürütülmesi konularını içeren eğitim verilmelidir. Bu konuda üretici örgütleri ve üniversiteler aktif görev almalıdır.

23. Ülkemiz küçükbaş hayvancılıkta çok önemli avantajlara sahiptir. Örneğin; Küçükbaş hayvancılıktan başka üretim alternatifi olmayan geniş alanlara sahiptir. Bu özelliği ile bölgesinde hayvancılık alanında öncü ülke konumuna gelme, komşu ülkelere hayvansal ürün ve damızlık dışsatımı gerçekleştirme ve hızla pazarı geliştirebilme olanağı vardır. AB ülkelerinin kuzu ve oğlak eti açığını kapatabilecek potansiyele sahiptir. Bu imkanlar düşünülerek, küçükbaş hayvancılığa yönelik kısa, orta ve uzun vadeli politikalar hayata geçirilmelidir.

24. Koyunculukta üretici döküm mevsiminde kuzuyu satmıyor, merada besliyor, sonra ağılda tutuyor, toklu olana kadar bekliyor sonra satıyor. Bu durum; merayı iki kere kullandığı için meranın baskılanmasına, kuzular ağılda yer işgal ettiği için üreticinin damızlık koyacak yer bulamamasına, meradan çıkan ve ağıla konan kuzularda ciddi ağırlık kaybına, kuzuların diğer hayvanların yemlerine ortak olmasına dolayısıyla maliyet artışına neden oluyor. Bütün bu sebeplerden dolayı meradan çıkan kuzuları beslemeyi teşvik edecek ve geç kesimi engelleyecek destekleme politikaları hayata geçirilmelidir.

25. 5200 sayılı Üretici Birlikleri Kanunu'nda üretici örgütlerinin ürünü pazarlamasını sağlamaya yönelik gerekli değişiklik yapılmalıdır. Üretici örgütlerini güçlendirecek, yetiş-

tiricilerin fiyat oluşumunda aracıları ortadan kaldıracak ve etkili olabilecekleri politikalar hayata geçirilmelidir.

26. Hayvancılıkta en önemli yem kaynaklarından birisi kaba yemlerdir. Bugün itibariyle kaba yem de ciddi açıklar vardır. Kalkınma Bakanlığı 10. Kalkınma Planı Hayvancılık Özel İhtisas Komisyon Raporuna göre; Türkiye'nin 2018 yılına gelindiğinde kaba yem ihtiyacının tamamının ülke içinden karşılayabilmesi için üretimin yıllık yüzde 4,3 oranında artırması gerektiğini göstermektedir. Çayır mera alanlarının ıslah edilerek otlatma kapasitelerinin artırılması, meraların vejetasyon ve kullanım yönünden düzeltilmesi, ıslah edilmiş meralar tekrar eski haline gelmemesi için korunması, Yem bitkileri ekilişlerinin artırılmasına yönelik desteklerin artarak devam etmesi ile mümkün görülmektedir.

27. Üreticilerin yaşam standartlarını geliştirmek için kırsal yaşam koşullarına yönelik projeler geliştirilmelidir.

28. Sağlık Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi tarafından 2010 yılında Türkiye genelinde yapılan ve sonuçları 2014 yılında yayımlanan bir araştırma, ülkemizde kırmızı et tüketme konusunda ciddi sıkıntılar olduğunu göstermektedir. Bu araştırmaya göre Türkiye genelinde; 20 yaş ve üzeri kişilerin %20.2'sinin, gebe kadınların %31.5'nin, emziren kadınların ise %25.8'inin hiç kırmızı et tüketmediği görülmektedir. Ülkemizde yeterli kırmızı et tüketiminin olmamasının yanında bir de ehil olmayan kişiler tarafından yapılan yanlış açıklamalar toplumda kırmızı ete karşı tedirginlik yaratmakta ve bu üründen kaçışa neden olmaktadır. Özellikle zaman zaman bazı yayın organları tarafından dile getirilen "kırmızı et sağlıksız şartlarda üretiliyor ve tehlikeli", "kolesterol yüksekliğine yol açıyor" gibi açıklamalar sık karşılaşılan beyanlar olarak dikkat çekmektedir. Ülkemizde özellikle gelişme çağındaki çocuklarımızın mutlaka kırmızı et tüketmeleri gerekmektedir. Bu konuda bilgi sahibi akademisyenler tarafından halk bilinçlendirilmeli ve yanlış bilgilendirilmelerden doğan tedirginlikler ve tüketimden kaçışın önüne geçilmelidir. Bunun için tavuk etinde halkı bilinçlendirmek amacıyla oluşturulan Sağlıklı Bilgi Platformu gibi bir yapı kırmızı et için de oluşturulmalıdır.

29. Dünya Hayvan Sağlık Örgütü (OIE) verileri kullanılarak yapılan hesaplamaya göre; ülkemizde 2005-2013 yılları arasında yılda ortalama olarak 25.495 hayvan şap hastalığına, 979 hayvan Anthrax (şarbon) hastalığına, 347 hayvan kuduz hastalığına, 1222 hayvan Sığır brusellozuna, 1497 hayvan sığır tüberkülozuna, 2817 hayvan koyun keçi vebasına, 2438 hayvan koyun keçi çiçeğine ve 2146 hayvan da koyun-keçi brusellozuna yakalanmıştır. Bunun yanında son yıllarda ülkemizde, Afrika Hastalığı-Nodüler ekzantem isimleriyle adlandırılan "Lumpy Skin Disease (LSD)" gibi hastalıklar da görülmeye başlamıştır. Bunun yanında tüm Avrupa'yı kasıp kavuran mavi dil de ülkemizde görülen bir diğer hastalıktır. Türkiye eğer hayvansal ürünlerinin AB ve diğer dış pazarlara kolayca girmesini ve bu pazarlarda rekabet etmesini istiyorsa, öncelikle hayvan hastalıkları ile etkin mücadele etmeli ve birçok hastalığın eradikasyonunu sağlamalıdır. Çünkü bugün itibariyle mücadele hastalıkları baskılamaya yöneliktir, eradikasyon ikinci planda düşünülmektedir. Özellikle şap, burusella, tüberküloz, çiçek gibi hastalıklar bu kapsamda değerlendirilmesi gereken en önemli ve öncelikli hastalıklar olarak göze çarpmaktadır. Çünkü sınırların kontrol altına alınamaması ve ülke içi hayvan hareketlerinin denetim yetersizliği nedeniyle bahsi geçen birçok hastalık ülkemizde mevcuttur ve gerek insan ve hayvan sağlığında

gerek ülke içi üretim ve dış ticaret imkânlarında yarattığı olumsuzluklar nedeniyle önemli bir tehdit olarak hala güncelliğini korumaktadır.

30. Hayvan hareketlerinin yol açtığı hastalıklar dikkate alındığında özellikle hareketin başladığı yerlerde, "yerinde yetiştiricilik" ve "kesim" yöntemlerini destekleyen politikalar hayata geçirilmelidir. Hayvanları hareket ettirmek yerine elde edilen eti talebin olduğu bölgelere (orta ve batı Anadolu öncelikli, metropol iller) taşımak, hem canlı hayvanların taşıma fire kayıplarının önlenmesi, hem hastalıkların yayılmasının önlenmesi, hem nakliye masraflarından tasarruf açısından bakıldığında daha ekonomik olacaktır.

31. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre ülkemiz 2010-2014 yılları arasında, büyükbaş ve küçükbaş olmak üzere canlı damızlık, kasaplık, besilik hayvan ve karkas ithalatına 3,3 MİLYAR $ döviz ödemiştir. Bugün itibariyle kasaplık hayvan, karkas ithalatından sadece besilik ithalatı uygulamasına gelinmesi önemli bir gelişmedir. Fakat asıl beklentimiz ithalatın ülke gündeminden tamimiyle çıkarılmasıdır.

32. Türkiye'de kurban bayramında 3-4 gün içerisinde yaklaşık olarak 2 milyondan fazla küçükbaş, 800 bin baştan fazla da büyükbaş hayvan kesilmektedir. Yani 4 günlük bayram süresince 3 milyona yakın hayvan kesimi yapılmaktadır. Besleme amaçlı hayvan alımları için ödenen paradan, yem, veteriner hizmetleri, hayvanların satılması, satış yerlerinde yer kiraları ve kişisel masraflar, bu hayvanların nakilleri, kesimler için kasaplara ödenen para, derilerin satılmasına kadar bir çok ticari faaliyet, bu dönemde söz konusu olmakta ve bütün bunlar ekonomik anlamda önemli bir yekûn tutmaktadır. Görüldüğü üzere kurban bayramı önemli bir ekonomik faaliyetin gerçekleştiği dönemdir. Türkiye'de devlet tarafından kurbanlık dönemine yönelik hazırlıklar içeren bir planlama yapılmalıdır. Kurbanlık hayvan üretim ve tüketimi, üretimin hangi işletmelerde ve koşullarda gerçekleştirileceği, sağlık, nakil, pazarlama ve kesim koşulları ve olanaklarının sağlanması ve denetlenmesi, kurban sonrasında satılamayan hayvanların yetiştirici veya besicinin mağdur edilmeyeceği bir fiyatla Et ve Süt Kurumu tarafından alımının sağlanması önceden planlanmalı ve tüm kurbanlık sirkülasyonu bu plana uygun şekilde gerçekleştirilmelidir.

KAYNAK

Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi. Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması 2010: Beslenme Durumu ve Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi Sonuç Raporu. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 931, Ankara, Şubat 2014 (http://www.sagem.gov.tr/TBSA_Beslenme_Yayini.pdf, erişim tarihi 2015).

6.2.2. Kanatlı Sektörü

Dünya nüfusundaki hızlı artış, 2010 yılında 6,9 milyar olan nüfusun 2050 yılında 9,2 milyara ulaşacağını göstermektedir. Hızla artan bu nüfusun beslenmesi de doğal olarak büyük önem taşımaktadır. Artan dünya nüfusuna bağlı olarak 2050 yılına kadar sadece gıda üretiminin, buna paralel artması gerekmektedir. Besin değeri açısından yüksek, maliyet açısından ise diğer hayvansal protein ürünlerine göre daha hesaplı olan kanatlı ürünleri, bu ihtiyacı karşılamakta büyük bir rol oynamaktadır. Olay sadece üretimle bitmemekte sektör; yem üretiminden istihdama, dış ticaretten taşımacılığa kadar birçok alanda ciddi bir potansiyeli barındırmaktadır. Dolayısıyla böylesine önemli bir alan ülkelerin kendilerini sürekli yenileme ve geliştirme ihtiyacını duydukları bir hal almaktadır.

Ülkemiz bugün itibariyle gerek üretim de gerekse dış ticarette önemli bir konumdadır ve bu konumunu da her geçen gün güçlendirmekte ve geliştirmektedir.

6.2.2.1. Dünya Kanatlı Ürünleri Üretimi

FAO verilerine göre 2013 yılında 96,121,163 ton piliç eti üretimi gerçekleştirilmiştir. Üretimde ilk sırayı %18,1'lik payla ABD alırken bu ülkeyi Çin (%13,3) ve Brezilya (%12,9) izlemiştir. Türkiye %1,8'lik payla dünya üretiminde 10. sırada yer almaktadır. Üretimde ilk 10 içinde yer alan ülkeler dünya üretiminin %60,9'unu yani yarıdan fazlasını gerçekleştirmiştir.

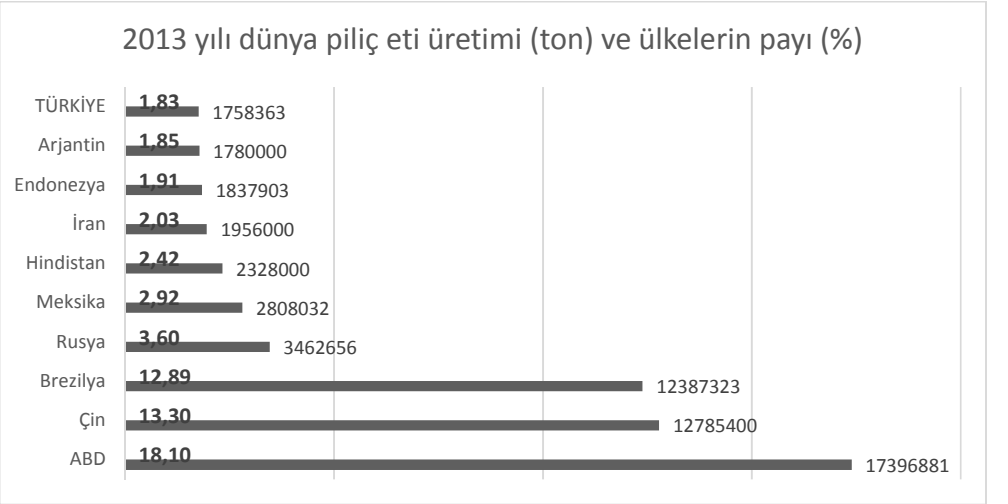

Şekil 28. 2013 Yılı Dünya Piliç Üretimi (Ton) ve Ülkelerin Payı (%)

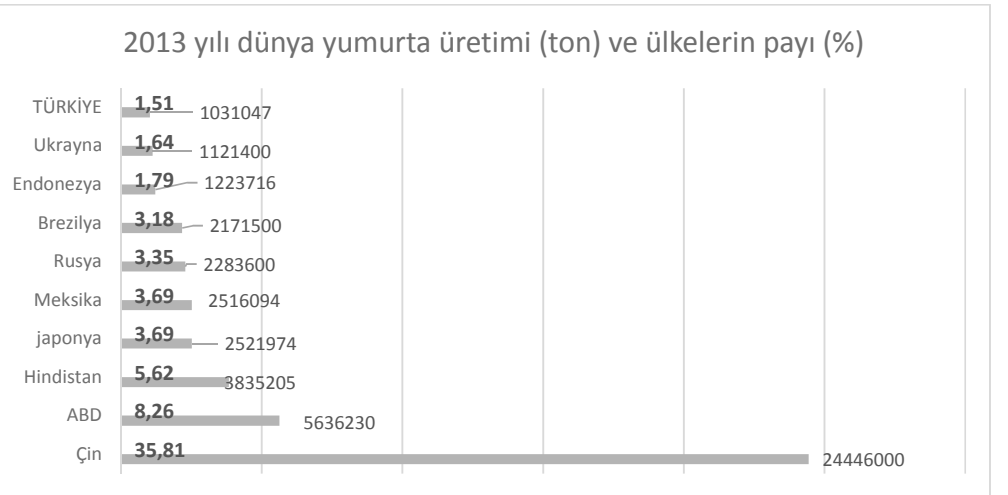

Şekil 29. 2013 Yılı Dünya Yumurta Üretimi (Ton) ve Ülkelerin Payı (%)

FAO verilerine göre 2013 yılında 68,262,486 ton yumurta üretimi gerçekleştirilmiştir. Üretimde ilk sırayı %35,81'lik payla Çin alırken bu ülkeyi ABD (%8,26) ve Hindistan (%5,62) izlemiştir.

6.2.2.2. Dünya Kanatlı Ürünleri Dış Ticareti

Dünya'da 2013 yılında üretilen 96 milyon ton piliç etinin sadece %15'i dış ticarete söz konusu olmuş ve ihraç edilmiştir. İhracatta ilk sırada yer alan ülkelere bakıldığında; ABD'nin ürettiğinin %22'si, Brezilya'nın %29,4'ü, Fransa'nın %46'sı Almanya'nın %52,5'i kadar bir miktarı ihraç ettiği görülmektedir. Türkiye'nin ihraç ettiği miktar ürettiğinin %20 ,7'si olup, en yakın rakiplerinden birisi olan Brezilya'nın miktarından fazladır. Hollanda (%134,6) ve Belçika (%134) gibi bazı ülkeler ise ürettiğinden daha fazla bir miktar ihracat yapmışlardır.

Tablo 261. Piliç Etinde İhracatçı Ülkelerin Üretimleri ve İhracatları (2013)

Ülkeler	*Piliç eti ihracatı (ton) (A)	**Piliç eti üretimi (ton) (B)	Pay (%) (A/B)
ABD	3,876,436	17,396,881	22,3
Brezilya	3,645,992	12,387,323	29,4
Hollanda	1,239,485	920,794	134,6
Polonya	582,420	1,517,300	38,4
Fransa	518,995	1,120,318	46,3
Belçika	508,934	379,933	134,0
Almanya	499,033	950,939	52,5
Çin	392,894	12,785,400	3,1
Arjantin	365,516	1,780,000	20,5
Türkiye	363,650	1,758,363	20,7
Dünya	14,897,869	96,121,163	15,5

Kaynak: *www. http://comtrade.un.org/ **www.fao.org/

Dünya'da 2013 yılında üretilen 68 milyon ton yumurtanın sadece %4'ü dış ticarete söz konusu olmuş ve ihraç edilmiştir. İhracatta ilk sırada yer alan ülkelere bakıldığında; Türkiye'nin ürettiğinin %27'si, Polonya'nın %39,4'ü, Almanya'nın %13,7''si, Malezya'nın %16'sı, ABD'nin %1,9'u, Belçika'nın %33,5'i, Belarus'un %22,9'u, Çin'in %0,4'ü kadar bir miktarı ihraç ettiği görülmektedir.

Tablo 262. Yumurtada İhracatçı Ülkelerin Üretimleri Ve İhracatları (2013)

Ülkeler	*Yumurta ihracatı (Ton) (A)	*Yumurta üretimi (Ton) (B)	Pay (%) (A/B)
Hollanda	1281801	703000	182,3
Türkiye	281399	1031047	27,3
Polonya	220229	558332	39,4
Almanya	122424	892800	13,7
ABD	108453	5636230	1,9
Malezya	107318	664420	16,2
İspanya	99001	742607	13,3
Çin	87987	24446000	0,4
Belçika	58053	173530	33,5
Belarus	50272	219500	22,9
Dünya	2887883	68262486	4,2

Kaynak: *www. http://comtrade.un.org/ **www.fao.org/

2013 yılında 27,753,567,678 $ kanatlı eti ihracatı gerçekleşmiştir. İhracatta ilk sırayı %25,95'lik pay ile Brezilya alırken bu ülkeyi ABD (%17,99) ve Hollanda (%10,16) izlemiştir. Türkiye 607,952,745 $'lık ihracat değeri ve %2,19 pay ile dünya ihracatında 11. sırada yer almaktadır. İlk 10 ülke toplam ihracatın %80'inden fazlasını gerçekleştirmektedir.

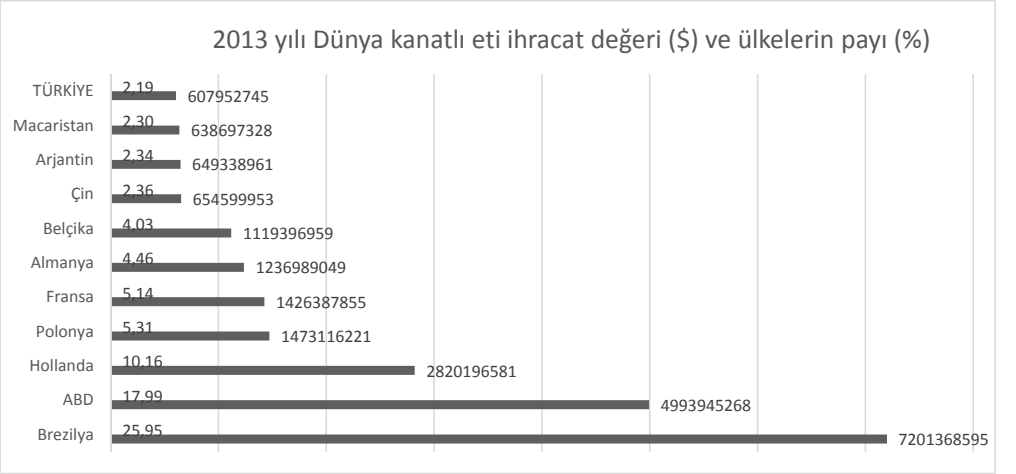

Şekil 30. 2013 Yılı Dünya Kanatlı Eti İhracat Değeri ($) ve Ülkelerin Payı (%)

2013 yılında 22,683,478,915 $ kanatlı eti ithalatı gerçekleşmiştir. İthalatta ilk sırayı %10,21'lik pay ile Çin alırken bu ülkeyi Suudi Arabistan (%8,94) ve Almanya (%7,18) izlemiştir. İlk 10 ülke toplam ithalatın %57,2'sini gerçekleştirmektedir.

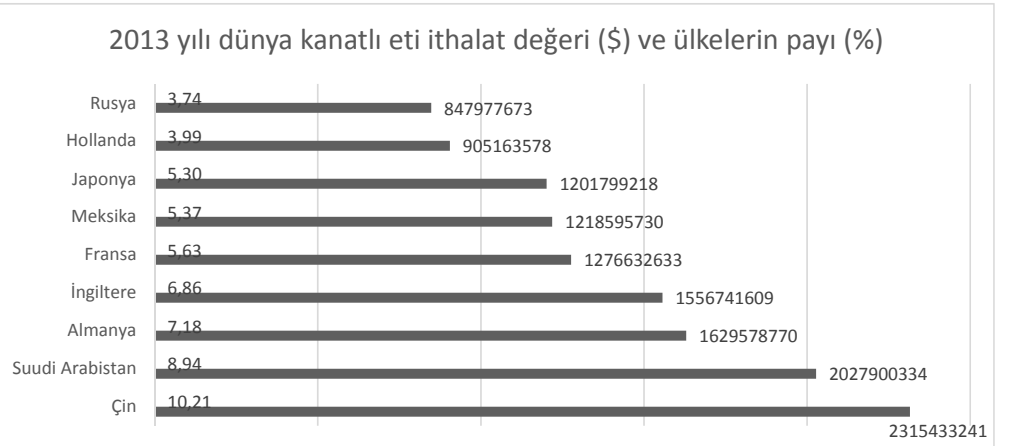

Şekil 31 2013 Yılı Dünya Kanatlı Eti İthalat Değeri ($) ve Ülkelerin Payı (%)

Dünyada 2013 yılında 5,264,546,915 $ yumurta ihracatı gerçekleşmiştir. İhracatta ilk sırayı %23,51'lik pay ile Hollanda alırken bu ülkeyi sırasıyla ABD (%10,84) ve Türkiye (%9,53) izlemiştir. İlk 10 ülkenin ihracattaki payı %75,7'dir.

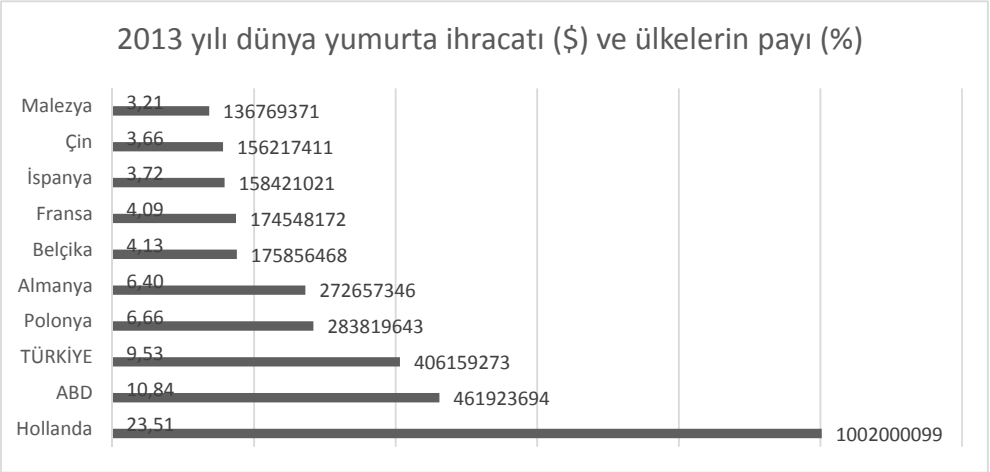

Şekil 32. 2013 Yılı Dünya Yumurta İhracatı ($) ve Ülkelerin Payı (%)

Dünya'da 2013 yılında 3,422,360,435 $ yumurta ithalatı gerçekleşmiştir. İthalatta ilk sırayı %19,65'lik payla Almanya alırken bu ülkeyi sırasıyla, Hollanda (%12,73) ve Rusya (%6,69) izlemektedir. İthalatta ilk 10 ülke %68,1'lik pay almaktadır.

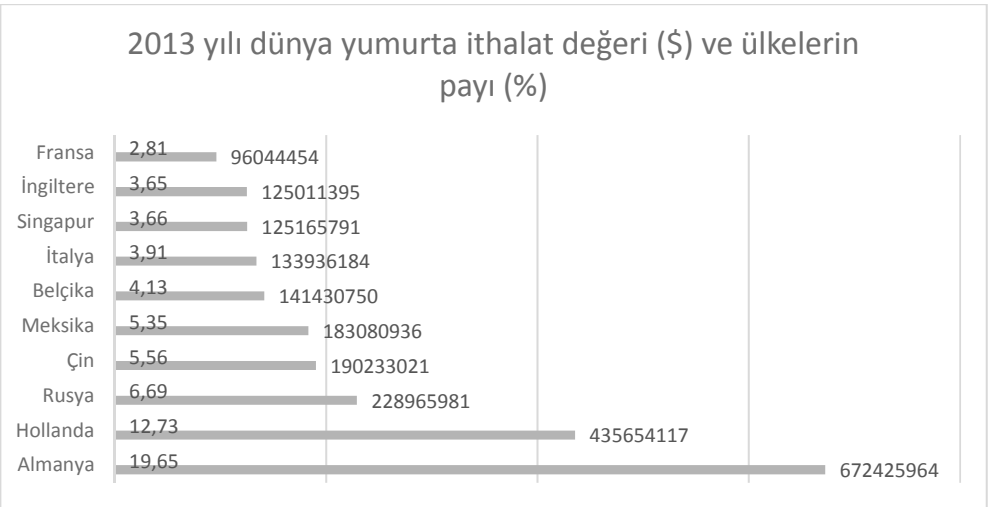

Şekil 33. 2013 Yılı Dünya Yumurta İthalatı ($) ve Ülkelerin Payı (%)

6.2.2.3. Kanatlı Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Kanatlı sektörü; 80 adet kuluçkahane, 322 adet damızlık, 9,444 ticari etlik, 994 ticari yumurtacı olmak üzere toplam 10,840 işletme ve 18,694 kümesten elde edilen üretim ile Türkiye'de ulusal GSMH'ya önemli oranda katkı sağlamaktadır. Kanatlı eti sektörünün yıllık cirosu; 11 milyar TL'si kanatlı eti, 2 milyar 860 bin TL'si ise yumurtacı olmak üzere 13 milyar 860 bin TL civarında olup, sektörde yaklaşık 600 bin kişinin (üretici, çiftçi, esnaf, ilaç, yem, yan sanayi, nakliye, pazarlama dahil) istihdam edildiği düşünülmektedir.

Sektörden geçimini sağlayan insan sayısı (bu kişilerin 4 kişilik aileye sahip oldukları varsayıldığında) 2,4 milyondur. Bunun yanı sıra kırsal nüfusta çok sayıda insan 2 ile 50 baş arasında değişen ölçeklerde ciddi sayılabilecek sayıda kanatlı hayvan beslemektedir.

Bugün Türkiye ürettiği yumurtanın %27,3'ünü, kanatlı etinin ise %20,7'sini pazarlayarak ülke ekonomisine 1 milyar dolardan daha fazla bir döviz girdisi sağlamaktadır.

Tablo 263. Türkiye Kanatlı İşletmeleri Mevcut Durumu

KULUÇKAHANE SAYISI (adet)		80
DAMIZLIK	İşletme sayısı (adet)	322
	Kümes sayısı (adet)	2086
	Kapasite (baş)	17226284
ETLİK	İşletme sayısı (adet)	9444
	Kümes sayısı (adet)	13505
	Kapasite (baş)	193151539
TİCARİ YUMURTACI	İşletme sayısı (adet)	994
	Kümes sayısı (adet)	3103
	Kapasite (baş)	83048395

Kaynak: Yumbir, 2013.

6.2.2.4.Türkiye Kanatlı Ürünleri Üretimi

Ülkemizde kanatlı ürünleri üretimi ciddi bir büyüme gerçekleştirmiş olsa da üretimin, belli dönemlerde sekteye uğradığı görülmektedir. Özellikle ülkemizde ekonomik krizin yaşandığı 2001 yılı ve 2006 yılı kuş gribi dönemi bunlardan birkaçı olarak belirtilebilir.

Aşağıdaki grafik incelendiğinde;

• Kuş gribinin ülkemizde yoğun olarak yaşandığı 2006 yılında yumurta üretimi 10 yıl önceki üretimin de altına düşmüş, sektörün toparlandığı dönem olan 2007 yılında ise 10 yıl önceki üretimin biraz üzerine çıkabilmiştir.

• 2006 kuş gribi krizi 2001 ekonomik krizi kadar yumurta sektörüne zarar vermemiştir. 2001 yılında üretim -%21,7 azalmışken, 2006 yılında sadece -%2,6 oranında azalmıştır.

• Yumurta üretimi 2004 yılında da ciddi bir üretim kaybı (-%12,7 azalış) yaşamış, ilgili yıldaki krizle üretim, 2006 kuş gribi krizinin de altına düşmüştür.

• Yumurta üretimi en yüksek üretim rakamına 17 milyar adet ile 2014 yılında ulaşmıştır.

• Sektör üretimde 2010 yılında -14,4'lük küçülme yaşamış ve üretim kuş gribindeki 2006 yılı seviyelerine kadar gerilemiştir.

• Fakat daha sonra toparlanma gerçekleşmiş, üretim bu yıldan sonra sürekli artış göstererek son 20 yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

• Sektör sadece 2010-2014 yılları arasında %44,8'lik büyüme gerçekleştirerek ciddi bir başarıya imza atmıştır.

Kanatlı eti üretiminde ise sürekli bir artış trendi yaşandığı, yumurta üretimine göre krizlere ve şoklara daha dayanıklı olduğu görülmektedir.

• Kanatlı eti üretiminde sadece 2001 ekonomik kriz ve 2006 kuş gribi krizi dönemlerinde (2001 yılında -%5, 2006 yılında -%4,6 azalış) düşüş yaşanmıştır. Yani sektör her iki dönemde de hemen hemen birbirine yakın bir oranda küçülmüştür.

• Kanatlı eti üretimi 2001 krizinde 2 yıl geriye giderken, 2006 yılında ise nerdeyse 3 yıl geriye gitmiştir.

• Yumurta üretimi 2010 yılında ciddi oranda küçülürken kanatlı etini etkilemediği bilakis ilgili yılda %11,7 oranında büyüdüğü görülmektedir.

• Sektör, son yirmi yılın en yüksek üretim rakamına 1,9 milyon tonla 2014 yılında ulaşmıştır.

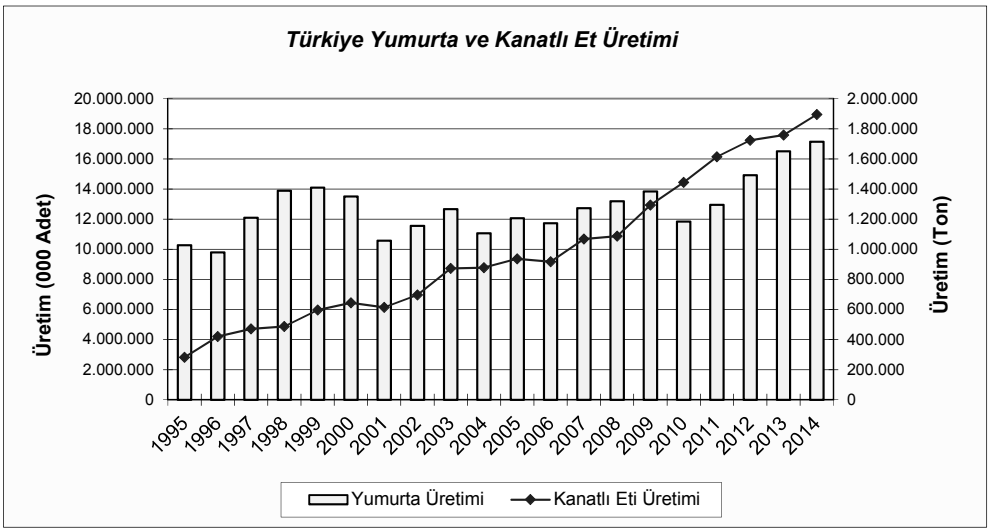

Şekil 34. Türkiye Yumurta ve Kanatlı Eti Üretimi

6.2.2.5.Türkiye Yem Hammadde Üretimi, Karma Yem Üretim, Hammadde İthalatı Ve Fiyatlarının Seyri

6.2.2.5.1.Yem Hammadde Üretimi

Dünya'da birçok yem hammaddesi biyoyakıt üretiminde kullanılmaya başlamış, ülkeler her geçen gün artan talebi karşılamak için üretimlerini artırmaya başlamışlardır. Uluslar arası kuruluşlar tarafından yapılan değerlendirme ve projeksiyonlar bu trendin ilerleyen dönemlerde de artarak devam edeceğini göstermektedir.

Dünya'da kullanılan en önemli biyoyakıt ürünleri biodizel ve bioetanoldür. Ülkeler biodizeli; mısır, şekerkamışı, buğday, arpa gibi tarımsal ürünlerden elde ederken, bioetanolü; kanola, soya fasulyesi, ayçiçeği, palm yağı ve aspir gibi yağlı tohumlardan elde etmektedirler.

Biyoyakıtın dünyadaki en önemli üreticileri ABD (mısır, soya, kanola kullanmakta), Brezilya (şeker kamışı), Avrupa Birliği (buğday, mısır, arpa, çavdar, kanola, soya, ayçiçeği), Çin (mısır kullanmakta) ve Hindistan (şekerkamışı kullanmakta) dır.

Kanatlı sektörünün ithalata bağımlı olduğu yem hammaddelerinin yukarıda bahsedilen nedenlerle talebinin artması, dünya fiyatlarını da hızla artmasına neden olmuştur.

Yakın zaman bakıldığında ise özellikle 2011 yılında meydana gelen kuraklığa bağlı olarak dünyada soya fiyatları %20, mısır fiyatları ise 57,8 oranında artmıştır. Artış 2012

yılında da devam etmiştir. Daha sonra da düşme eğilimine girmiştir. Bahssedilen fiyatlar aşağıdaki grafikte de görüleceği üzere 2014 yılı itibariyle 2010 seviyelerine kadar gerilemiştir.

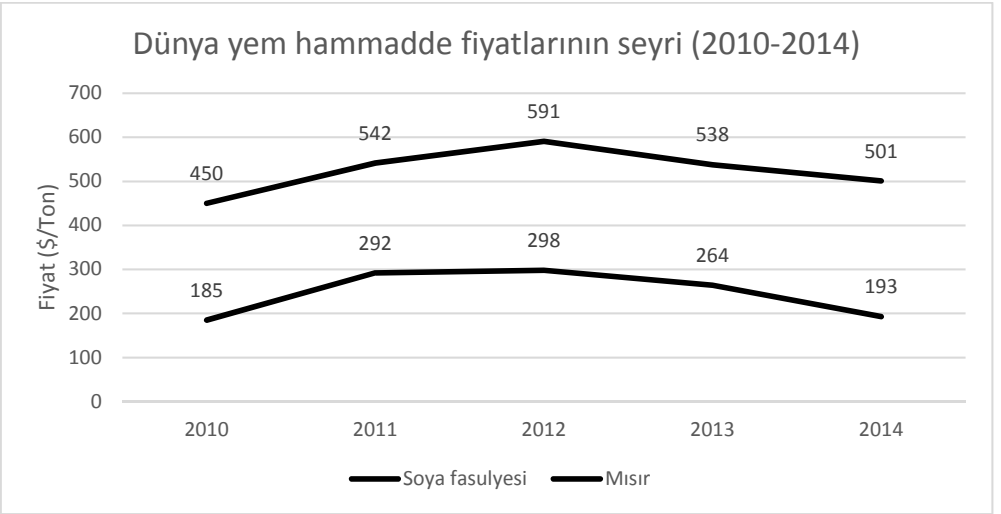

Şekil 35. Dünya'da bazı yem hammadde fiyatlarının seyri (www.fao.org/)

Yem sanayinin ithalatını yaptığı hammaddeler; dane mısır, soya fasulyesi ve yem katkı maddeleridir. Yerli mısır üretimi, son yıllarda artış içerisinde olmasına rağmen, bazı mevsimlerde yeterli miktarda değildir.

Özellikle kanatlı sektörünün gelecekteki büyümesinin, pahalı ithal mısır talebinde artış olmadan sürdürülebilir kılınması isteniyorsa bu durumun ele alınması gerekmektedir.

Kanatlı yeminde kullanılan en önemli yem hammaddesi mısırdır. Ülkemizde mısırın önemli bölümünün yem sanayinde kullanılmasına rağmen kullanım alanı oldukça geniştir. Nişasta ve nişasta bazlı şekerler sanayi, bitkisel yağ sanayi, biyoyakıt sanayi, mısır ekmeği yapımı, taze tüketim, cips ve çerez olarak kullanılmaktadır. Mısır ayrıca, sap ve yaprakları endüstride; kağıt, karton, dolgu maddesi, ambalaj olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 264. Türkiye mısır üretim ve kullanımı (2007-2013)

	Üretim (Ton)	İthalat (Ton)	Arz=Kullanım (Ton) (A)	Yemlik kullanım (ton) (B)	Yemlik Pay (%) (B/A)	Yeterlilik derecesi (%)
2012/2013	4,600,000	1,544,531	6,006,531	3,997,952	66.6	78
2011/2012	4,200,000	756,092	4,830,092	3,650,304	75.6	80
2010/2011	4,310,000	385,467	4,566,167	3,745,907	82.0	80
2009/2010	4,250,000	570,025	4,692,525	3,693,760	78.7	80
2008/2009	4,274,000	459,506	4,605,286	3,866,667	84.0	80
2007/2008	3,535,000	1,142,867	4,571,817	2,947,691	64.0	81

Kaynak: www.tuik.gov.tr/

2007 yılında 4,6 milyon ton civarında olan mısır arzı, 2013 yılında 6 milyon tonlara kadar çıkmıştır. Son 4 yıla bakıldığında yem sektörünün mısır talebinin 4 milyon tonlar civarında olduğu görülmektedir. Yıllar itibariyle değişkenlik göstermekle birlikte yemlik mısır kullanımı toplam kullanımın %64'ü ile %84'ü arasında değişmiştir. Bu değişkenlikte tüketim amaçlı (NBŞ, nişasta vb.) kullanılan mısırın etkisi fazla olmuştur.

Yıllara göre değişmekle birlikte Türkiye mısır üretiminin yaklaşık %69'u yem sanayinde, %25'i de çeşitli şekillerde tüketim amaçlı kullanılmaktadır.

Tablo 265. Ülkemiz mısırın kullanım alanları (2012/2013)

Kullanım Alanı	Miktar (Ton)	Pay (%)
Yem Tüketimi	3,997,952	69,4
Tüketim (NBŞ, nişasta, mahalli tüketim)	1,439,853	25,0
Tohumluk	15,565	0,3
Endüstriyel	170,170	3,0
Üretim Kayıpları	133,860	2,3
Toplam	**5,757,400**	**100,0**

Kaynak:TUİK

Yine aynı şekilde yem sanayinin kullandığı en önemli hammadde soyadır. Ülkemizin ihtiyaç duyduğu soya miktarı 1 milyon ton'un üzerindedir. Ülkemizde yaklaşık olarak 122 bin ton civarında düşük hacimli bir soya fasulyesi üretimi vardır. Yani ihtiyacın %90'ı ithalatla karşılanmaktadır. Ülkemizde soyada toplam arzın yaklaşık %33'ü yem sanayisi tarafından kullanılmaktadır. Yani sanayinin ihtiyaç duyduğu soya miktarı 400-600 bin ton civarındadır. Genel olarak bakıldığında ise soyada kendi kendine yeterlilik durumumuzun 2013 yılı itibariyle %9 civarında olduğu görülmektedir. Yani bugün itibariyle uygun fiyatlarda soya üretilecek ve satılacak olsa, üretimin büyük bir kısmının ülke içinde tüketilmesi mümkündür.

Tablo 266. Türkiye soya üretim ve kullanımı (2007-2013)

	Üretim (Ton)	İthalat (Ton)	Arz=Kullanım (Ton)(A)	Yemlik Kullanım (ton) (B)	Yemlik Pay (%) (B/A)	Yeterlilik derecesi (%)
2012/2013	122.114	1.263.699	1.384.836	443.746	32,0	9,3
2011/2012	102.260	1.810.219	1.911.661	640.689	33,5	5,4
2010/2011	86.540	1.368.446	1.454.294	485.441	33,4	6,0
2009/2010	38.442	1.699.086	1.737.220	583.940	33,6	2,2
2008/2009	34.461	1.140.812	1.174.998	391.204	33,3	3,0
2007/2008	30.666	1.464.909	1.495.330	497.231	33,3	2,1

Kaynak: www.tuik.gov.tr/

Ülkemizdeki soya üretimi, ticareti ve sanayisi arzulanan düzeyin çok gerisindedir. Bu nedenle soya üretiminin artırılması milli ve vazgeçilmez bir politika olarak benimsenmelidir. Ayrıca üretimin geliştirilmesi için uygun bir sözleşmeli üretim modeli belirlenmeli, ürün tatminkar ölçülerde desteklenmeli ve çiftçinin soya ekimi teşvik edilmelidir.

Bunun yanında önemli ithal kalemlerimizden biri olan yem katkı maddeleri için de yeni çözümler üretmek gerekmektedir. Örneğin bu ürünleri üreten yerli girişimciler desteklene-

rek, ihtiyacın ülke içinden daha ucuza karşılanması, böylece her yıl dışarı aktarılan ciddi miktarlardaki dövizin ülke içinde kalması sağlanabilir.

6.2.2.5.2.Türkiye Yem Sanayi

6.2.2.5.2.1.Yem Sanayi Üretimi

Türkiye'de 2014 yılında 18.003.616 ton fabrika yemi üretimi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleşen bu üretimin; %39,6'sını kanatlı yemleri, %31,4'ünü süt yemi, %21'ini besi yemi, %4,1'ini kuzu-buzağı yemi, %3,8'ini ise diğer yemler oluşturmuştur.

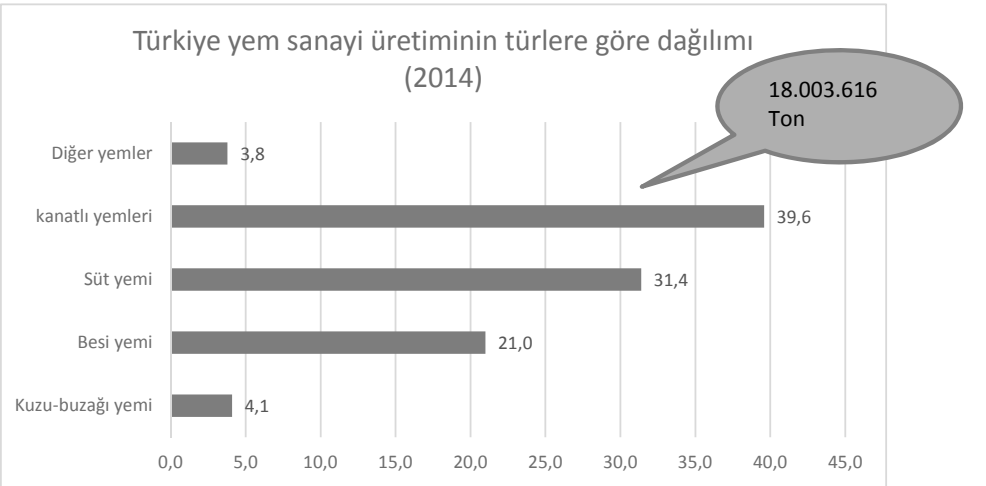

Şekil 36. Türkiye 2013 Yılı Karma Yem Üretiminin Türlere Göre Dağılımı (%)

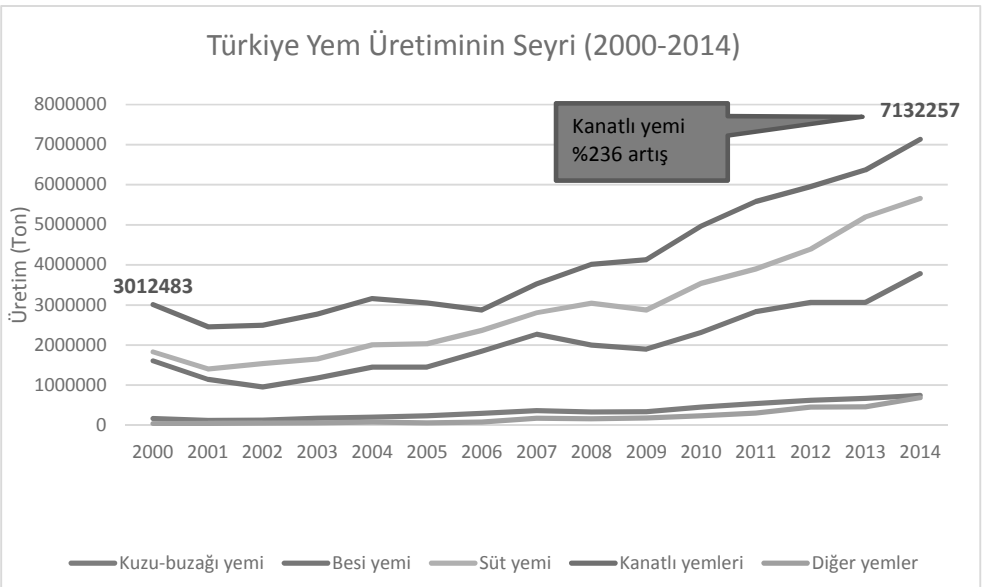

Şekil 37. Türkiye Karma Yem Üretiminin Türlere Göre Seyri (2000-2013)

Türkiye Yem Sanayicileri Birliği verilerine göre; yem sanayinde en önemli yem üretimi, kanatlı ve süt sektörüne yönelik olmaktadır. 2000 yılında 3,012,483 ton olan kanatlı yemi üretimi, 2014 yılında %236 artışla 7.132.257 ton olmuştur.

Kanatlı yemi üretimi de incelendiğinde sektörün kriz yaşadığı dönemler hariç sürekli artış göstermiştir.

Örneğin 2001 ekonomik krizinde üretim yaklaşık %18,5 azalarak 3 milyon tondan 2,5 milyon tona gerilemiş, kuş gribinin ilk başladığı yıl olan 2005 yılında %3,5 azalarak 3,2 milyon tondan 3,1 milyon tona, 2006 yılı kuş gribinin yoğun döneminde ise %5,9 azalarak 3 milyon tondan 2,8 milyon tona gerilemiştir. Fakat buna rağmen 2010 yılından itibaren üretim istikrarlı bir artış trendi yakalamış ve 2014 yılı itibariyle 7,1 milyon tonluk rakam, son 14 yılın en büyük üretim rakamı olmuştur.

6.2.2.5.2.2. Yem sanayi dış ticareti

2000 yılında 700 milyon $ civarında olan yem sanayii ithalatımız 2014 yılında 4,9 milyar dolarlar seviyesine gelmiştir.

Yem sanayii ithalatı en fazla yıllık artışını %65.1 ile 2005, %60.4 ile de 2008 yılında göstermiştir. İthalat; 2005 yılında 1,180,071 bin dolardan 1,947,788 bin dolara, 2008 yılında ise 1,834,013 bin dolardan 2,941,626 bin dolara çıkmıştır.

İthalatta en fazla azalma ise 2006 (-%29.7), 2009 (-%32.0) ve 2011 (-%5.5) yıllarında olmuştur. İthalat; 2006 yılında 1,947,788 bin dolardan 1,369,719 bin dolara, 2009 yılında 2,941,626 bin dolardan 2,000,722 bin dolara, 2011 yılında ise 3,036,670 bin dolardan 2,869,659 bin dolara gerilemiştir.

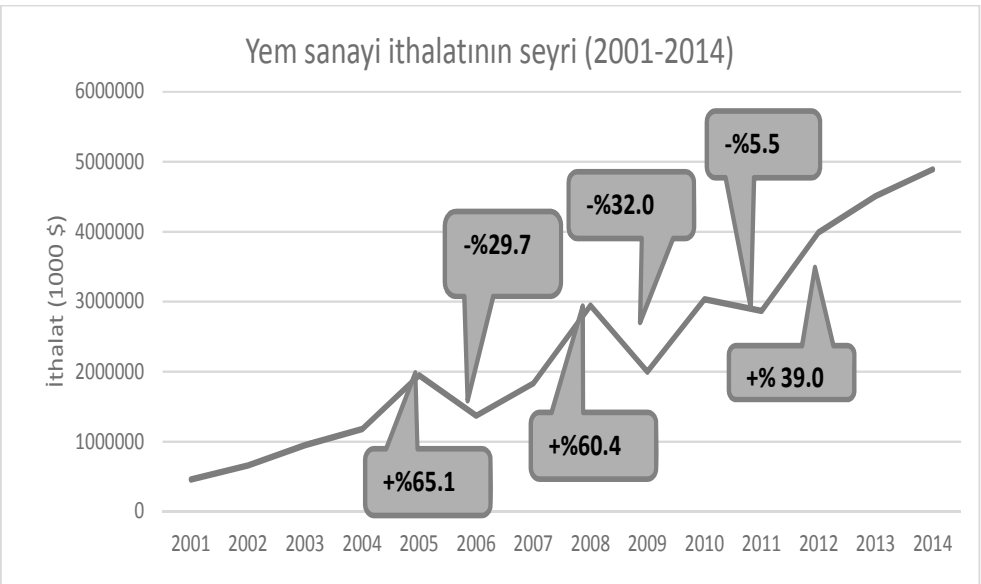

Şekil 38. Türkiye Yem Sanayii İthalatının Seyri (2001-2014)

İthalat değeri 2005 yılında %65.1 oranında artmasına rağmen ithalat miktarı -%17.0 oranında azalmıştır. Bu durum sanayicilerin ithal ettikleri mala artan fiyatlar nedeniyle daha fazla para ödediklerini göstermektedir.

2006 yılında ithalat değeri -%29.7 oranında düşmesine rağmen ithal edilen miktar +%18.9 oranında artmıştır. Bu durumda sanayicilerin ilgili yılda düşen fiyatlar nedeniyle daha çok mal aldıklarını göstermektedir.

2009 yılında ithalat değeri -%32 düşerken ithalat miktarı -%25.0 oranında düşmüştür. Bu durum sanayicilerin daha düşük fiyattan mal aldıklarını göstermektedir.

Yine 2011 yılında ithalat değeri -%5.5 düşerken ithalat miktarı -%16.3 oranında düşmüştür. Bu sanayicilerin ilgili yılda yüksek fiyattan mal aldıklarını göstermektedir.

Türkiye Yem Sanayicileri Birliği verilerine göre; yem sanayi 2014 yılında 4.889.605.973 $'lık ithalat gerçekleştirmiştir. İthalatta ilk sırayı %31,37'lik payla katkı maddeleri alırken, bunu sırasıyla yağlı tohumlar (%28,51), küspeler (%12,61) ve bitkisel enerji kaynakları (%10,14) izlemiştir.

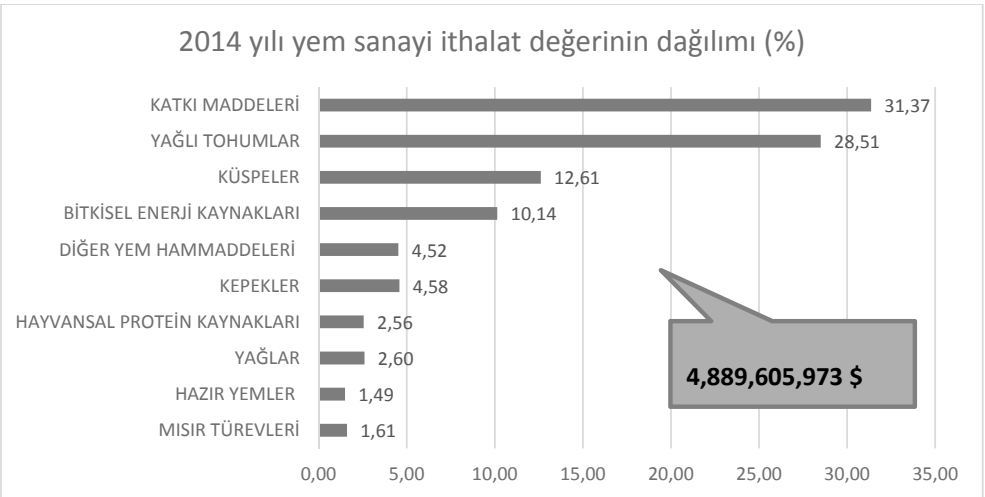

Şekil 39. Türkiye Yem Sanayii İthalatının Dağılımı (2014)

6.2.2.5.2.3. Yem fiyatları

Karma yem fiyat artışları sektörü ciddi olarak tehdit etmektedir. Bunu bağımlı olduğumuz ithal yem hammaddelerin dünya fiyatlarının yükselişine, döviz kur değişimlerine ve artan üretime bağlamak mümkündür.

Fiyatlar aşağıdaki grafikte de görüldüğü gibi 2009 yılları hariç sürekli bir artış içerisindedir. Fiyatlarda özellikle yıllık olarak 2007 ve 2008 yıllarında önemli artışlar olmuştur. Etlik piliç yemi 2007 yılında %25,5 2008 yılında ise %25,1 artmışken, yumurta yemindeki artış sırasıyla; %26,1 ve %24,4 olmuştur. Yani 2 yılda fiyatlara %50'den fazla zam gelmiştir.

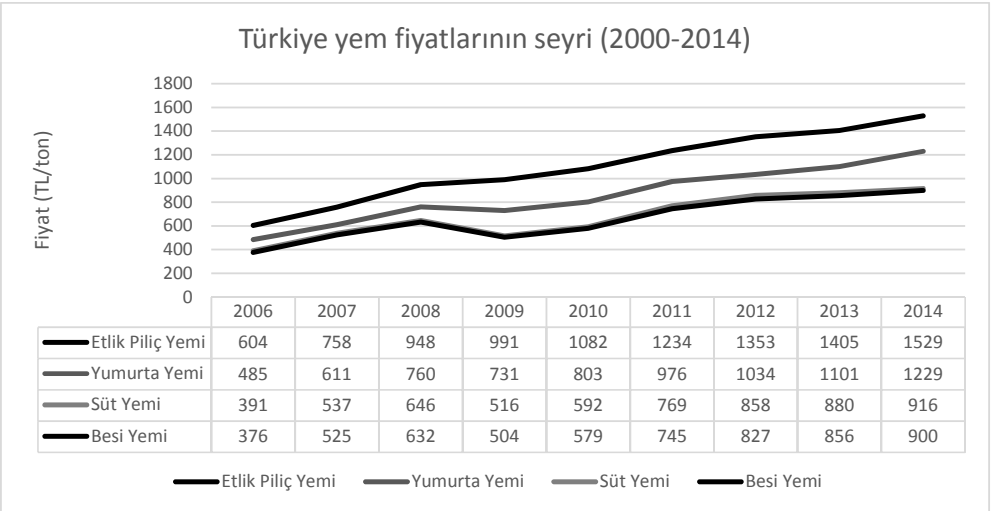

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Etlik Piliç Yemi	604	758	948	991	1082	1234	1353	1405	1529
Yumurta Yemi	485	611	760	731	803	976	1034	1101	1229
Süt Yemi	391	537	646	516	592	769	858	880	916
Besi Yemi	376	525	632	504	579	745	827	856	900

Şekil 40. Türkiye Karma Yem Fiyatları

6.2.2.6. Kümeslerde kullanılan elektrik ve enerji maliyetleri

Kanatlı kümesleri elektriği 4. gruptan almaktadırlar. Aşağıdaki grafikte de görüleceği gibi elektriğe en yüksek zam %102 ile 2001 yılında yapılmış, 2002 yılında ki %58,5 ve 2003 yılındaki %15,4'lük zamlarda bunu takip etmiştir. Yani elektriğe üç yılda yaklaşık %177 oranında zam yapılmıştır. 2004 yılında %1,4'lük bir indirimin ardından 2005-2007 yıllarında hiç zam yapılmamıştır (2007 yılındaki -%0,5'lik düşüş fiyatlandırmada yapılan değişiklikten kaynaklanmaktadır). Fakat 2008 yılına gelindiğinde %32, 2009 yılında %22, 2010 yılında ise %8 olmak üzere son 3 yılda %60'dan fazla zam yapılmıştır. Yakın zamana kadar yıllık olarak fiyatlar artsa da en büyük zam 2012 yılında %24'lük artışla gerçekleşmiştir.

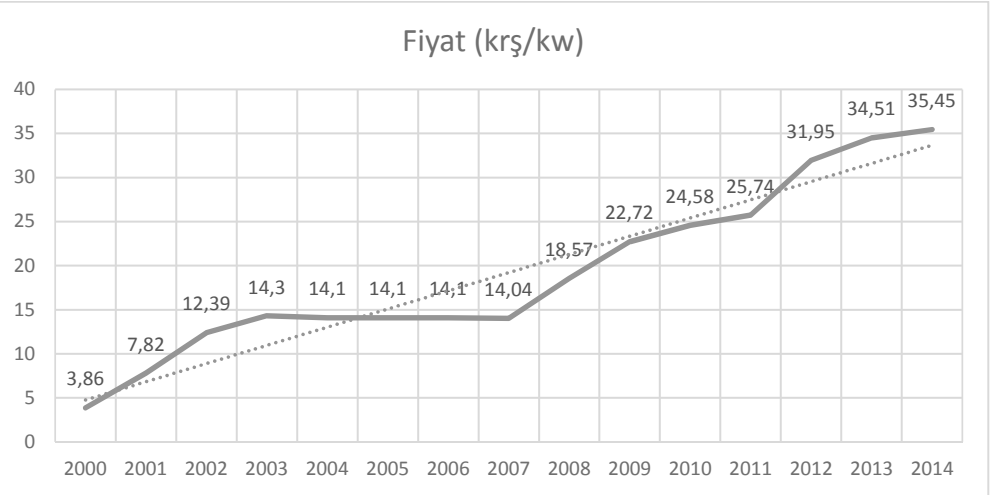

Şekil 41. Kümeslerde Kullanılan Elektrik Fiyatlarının Seyri (2000-2014)

2000-2014 yılında toplam olarak bakıldığında; kümeslerde kullanılan elektriğe %818 oranında zam yapılmıştır. İhracatta ciddi bir potansiyeli olan ve dünya pazarlarında ciddi rakiplerle rekabet etmek zorunda kalan sektörün üretim maliyetlerinin düşürülmesi büyük önem arz etmektedir. Üretim maliyetlerinde ciddi artışa neden olan elektrik zamlarından kümeslerin muaf tutulması, %18 uygulanan KDV'de indirim yapılması bu sorunun çözümüne katkı sağlayacak ve üreticilerimizi kısa vadede rahatlatacaktır.

6.2.2.7. Etlik piliç üretiminde sözleşmeli yetiştiricilik ve fiyatlandırma

Etlik piliç üretiminde amaç birim kümes alandan birim zamanda en fazla geliri elde etmektir. Bu amaca ulaşmada dünya ve ülkedeki genel ekonomik konjoktür ve tarım politikaları etkili olan önemli faktörlerdir. Bunun yanında, damızlık civcivlerin bakımı, beslenmeleri ve kümes içi çevre koşullarının etkileri vardır. Ayrıca başarılı ve karlı bir etlik piliç yetiştiriciliği için iyi bir yönetim bilgisine ve pazarlama organizasyonuna da sahip olunması çok önemlidir.

Etlik piliç üretiminde damızlık yumurta üretimi, civciv üretimi, besleme ve büyütme, yem üretimi, kesim ve pazarlama gibi beş ana etkinlik bulunmaktadır. Beş birim olarak tanımladığımız bu unsurlar, Dünyada ve ülkemizde farklı şekilde ilişki içindedir. En sık rastlanılan yapı, damızlık ve civciv üretimi, yem üretimi ve kesimhanenin sanayici firmanın elinde olması şeklindedir. Bu firma, kapasitesine, belirlediği kümes koşullarına ve Pazar politikasına uygun sayıda üretici ile sözleşmeli yetiştiricilik ilişkisine girmekte ve kendi civcivlerinin kendi sağladığı yemle ve yine kendi belirlediği ve kontrol ettiği teknik koşullarda yetiştirici tarafından kesime hazır hale getirilmesini sağlamaktadır. Bütünleşmede, damızlık üretimi ve etlik piliç yetiştiriciliğine destek sağlayan yem fabrikası ile kuluçkahane, kesimhane ve pazarlama organizasyonu ile birlikte çalışmakta ve dinamik bir koordinasyon oluşmaktadır.

AB ülkelerinde sözleşmeli tarım modeli yumurtaların %70'inde, etlik tavuk işletmelerinin yaklaşık %95'inde uygulanmaktadır. Sözleşmeli yetiştiricilikte tercih edilen sistem çiftçilerin tek tek değil, birlik ve kooperatifler şeklinde sanayi ile bağlantı kurması yönünde gelişmiş, böylece üreticilerin hakları daha iyi korunmaya çalışılmıştır.

Üreticilerin sözleşmeli üretimi tercih etmelerinin nedeni, ürünlerin pazarlanması ile ilgili riskleri azaltarak satışı ve mümkün olursa da fiyatı garanti altına almaktır. Böylece üretim ve pazarlama riskleri kısmen de olsa üreticiler ile firmalar arasında paylaşılabilmektedir.

Sözleşmeli etlik piliç yetiştiriciliğin de iki farklı sistem bulunmaktadır. Birinci yöntemde; civciv, yem ve ilaç ayni kredilerde olduğu gibi çiftçiler borçlandırılarak işletmeye verilmektedir. Dönem sonunda üretilen piliç canlı olarak şirket tarafından satın alınmaktadır. Canlı pilicin teslim alındığı tarihteki civciv, yem, ilaç ve yakacak fiyatları esas alınarak üreticilere ayni olarak verilen girdilerin bedelleri belirlenmektedir. Üreticilerin teslim ettikleri canlı piliçten olan alacaklarından borçları mahsup edilerek, kalan miktar üreticilere ödenmektedir. İkinci yöntemde ise; tüm girdiler ve üretilen canlı piliç şirketin malıdır. Çiftçiler kendi kümesinde sadece bakıcı gibi çalışmaktadır. Bura da civciv ölüm oranı, kullanılan yem miktarı, ulaşılan canlı ağırlık gibi kriterleri göz önünde bulundurarak üreticilerin belirli standartlarda üretim yapmalarını talep etmektedirler. Besi dönemi sonunda kesimhaneye getirilen piliçlerin canlı ağırlıkları belirlenmekte ve toplam canlı ağırlık, yem dönüşüm ora-

nı, ölüm oranı, karkas randımanı dikkate alınarak kg canlı ağırlık başına firmanın önceden belirlediği fiyat üzerinden ödeme yapılmaktadır. Sözleşmeli üretimde bir fiyat belirlenmektedir. Yine her iki yöntemde de üretim ve ürün kalitesi şirket tarafından izlenmektedir. Kesim, paketleme ve pazarlama faaliyetlerini şirketler yapmaktadır. Bu faaliyetleri organize eden şirketler üretim planlamasını mümkün olduğunca sahip oldukları Pazar paylarını dikkate alarak yapmaktadırlar.

Sözleşmeli üretimde fiyatlandırma politikaları, başarı veya başarısızlığı belirleyen en önemli faktörlerden birisidir. Etlik piliç yetiştiriciliğinde ürün bedellerinin ödenmesiyle ilgili olarak firmalar tarafından çeşitli ödeme planları uygulanmaktadır. Sözleşmeli üretimde dünyada uygulanan ödeme sistemleri, firmalarda üretimin yeniden yapılanması, insan kaynakları yönetimi ve ürün kalitesini iyileştirme çalışmaları ile üreticilerin ortalama performansını dikkate alan ödeme planlarına odaklanmaktadır. "Sıralama" olarak adlandırılan bu sistem hakkındaki teorik bilgilerin çoğu çeşitli bağımsız ödül sistemleri üzerine yoğunlaşmıştır.

Amerika'da kasaplık piliç sözleşmeleri değerlendirilirken sözleşmeler yem dönüşüm sözleşmeleri haline gelmiştir ve burada üreticiler canlı ağırlık başına belirlenmiş yem dönüşüm oranlarına göre değerlendirilmektedir. Bu sözleşmelerde günümüzdekine benzer şekilde belirlenmiş ücret ödemeleri yapılmakla beraber önceden saptanan yem dönüşüm oranlarına göre üreticilerin değerlendirilmesi yerine yem dönüşüm oranı veya maliyetleri dikkate alınarak üreticiler sıralanmakta ve hesaplanan ortalama değerden sapmalara göre ödeme planları oluşturulmaktaydı (ordinal sıralama sistemi). *Yeni sözleşmeler ise iki parçalı kardinal sıralamaya dayanır. Bu sistemde canlı ağırlık başına sabit bir fiyat ödenir ve üreticilerin performansına göre ilave veya çıkartmalar yapılır.* Bu sistem ülkemizde de kullanılan bir sistemdir.

Türkiye'de Sözleşmeli Üretimin Yasal Altyapısına bakıldığında;

Ülkemizde sözleşmeli üretimin yasal altyapısı 5488 sayılı Tarım Kanunu'nun 13. maddesine dayandırılarak çıkarılan ve 26 Nisan 2008 tarih ve 26858 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Sözleşmeli Üretim İle İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" ile oluşturulmuştur.

Bu yönetmelik; tarımsal üretim yapan üretici ve yetiştiriciler veya temsil yetkisine sahip üretici örgütleri ile bunların ürünlerini satın alan gerçek ve tüzel kişiler arasında akdedilen Tarımsal Üretim Sözleşmesi ile ilgili usul ve esasları kapsamaktadır.

Yönetmelikte özellikle kanatlı sektörünü yakından ilgilendiren bazı hususlar önem arz etmektedir.

Yönetmeliğe göre;

- Sözleşmeli üretime yönelik bütün sözleşmelerin bu yönetmelik esaslarına uygun olarak hazırlanması,
- Sözleşmeli üretim yapılacak işletmenin Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı olması,
- Üretici ile alıcı arasında imzalanacak sözleşmenin bir nüshası üreticide, bir nüshası alıcıda ve bir nüshası da Bakanlık İl/İlçe Müdürlüğünde bulunacak şekilde 3 (üç) nüsha halinde düzenlenmesi zorunlu kılınmaktadır.

Ayrıca yapılacak sözleşme metninde;

• Üretim sürecinde alıcı tarafından görevlendirilen kişilerce verilen teknik destek kapsamındaki hizmetlerin maliyetinin üreticiye yansıtılmaması,

• Üretimle ilgili her türlü girdinin, temin edildiği günkü fiyatı ile avans olarak kabul edilmesi,

• Ürün bedelinin ödeme zamanı ve şekli, taksitli ödemelerde ödeme planına göre uygulanacaksa faiz oranlarının belirtilmesi,

• Üretici ve alıcı arasında belirlenen ürünün ödemeye esas fiyatının tespitini sağlayacak olan fiyatlandırma yöntemi ve ödeme zamanının belirtilmesi şart koşulmaktadır.

Bunun yanında ilgili yönetmelikte; sözleşmeye tabi ürünlerin üretici ve/veya alıcı tarafından Tarım Sigortası yaptırılmasının esas olduğu belirtilmektedir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bu yönetmelik hükümlerini yürütmekle yetkili kılınmıştır. Daha yeni olan bu yönetmeliğin henüz tam olarak hayata geçirilemediği görülmektedir.

Yönetmelikle hedeflenen amaca ulaşabilmek için;

Öncelikle sözleşmeli üretim yapan bütün kanatlı işletmelerinin Çiftçi Kayıt Sistemine kayıt edilmesi çalışmaları başlatılmalı ve bu süreç en kısa zamanda tamamlanmalıdır.

Özellikle kanatlı eti üreticilerinin örgütlenmesi sağlanmalıdır. Çünkü ülkemizde sözleşmeli üretimin fason üretime dönmesi üreticilerimizin kendi kümeslerinde işçi konumuna düşmesine yol açmaktadır. Üreticiler işçi olmaktan çıkarılarak, kendi üretiminin sahibi olmalıdır. Bu da ancak üreticilerin örgütlenmesi ile sağlanabilir. Böylece hem bu sorun aşılabilecek hem de çatışı altında toplandığı üretici örgütleri ile sözleşme akitlerinde taraf olarak, örgütsüzlükten kaynaklanan mağduriyetlerini önleyerek hak ve menfaatlerini koruyabilecektir.

Bütün sözleşmelerin 3 nüsha halinde düzenlenmesi sağlanmalı ve ilgili taraflara verilmelidir.

Yetkili kılınan Bakanlık teşkilatları kendilerine verilmesi zorunlu olan sözleşme nüshasını yönetmelik hükümlerine uygunluk bakımından kontrol etmelidir.

Böylece yönetmelik hükümlerine göre hazırlanacak olan sözleşmeler ile taraflar kendi sorumluluklarını bilecek, mağdur olmalarının önüne geçilecektir.

6.2.2.8. Tavuk gübresi ve çevre kirliliği

Bir tarım ülkesi olan Türkiye'nin topraklarının %87'si organik madde bakımından fakirdir. Bu eksikliği giderme de önemli bir kaynak olan tavuk gübresi ise ülkemizde yeterince kullanılmamaktadır. Öte yandan tavuk gübrelerinin rasgele depolanması da büyük bir çevre kirliliğine neden olmakta, kümeslerin biyogüvenliğini tehdit etmektedir. Oysa ki, tavuk gübresini bitkisel üretimde kullanmak ya da biyogaz üretmek suretiyle önemli bir gelir kaynağına dönüştürmek mümkündür. Bu kapsamda;

• Gübre ile ilgili olarak Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve sektör temsilcileri bir araya gelerek ülke gübre politikasını belirlemeli ve uy-

gulamaya almalıdır. Bu politika, gübrelerin toplanması ve işlenmesi, bunu sağlayacak yatırımlar, verilecek destekler gibi hususları içermelidir.

• Tavuk gübresinin hangi üründe ve ne oranda kullanılacağının belirlenerek, bitkisel üretimde kullanımını yaygınlaştırmak için çiftçi eğitim programlarına dahil edilmesi, gerekmektedir.

6.2.2.9. Damızlıkta dışa bağımlılık ve yol açtığı olası riskler

Türkiye'nin damızlık konusunda dışa bağımlılığı hala devam etmektedir. Her yıl damızlık yumurta ve civciv ithal edilerek sektörün ihtiyacı karşılanmaktadır. Herhangi bir ticari ambargo uygulanması veya hastalık nedeniyle karantina uygulanan ülkelerden ithalatın yapılamaması gibi durumlarda tavukçuluk sektörünün kısa sürede darboğaza girme olasılığı sektör için önemli bir risk unsurudur.

Sektörün karşılaşabileceği bu riskin bertaraf edilmesi için, damızlık üretiminin yurt içinden sağlanmasına yönelik AR-GE yatırımları yapılmalı, ülke içi üretim ihtiyacı karşılayacak seviyeye getirilmelidir.

6.2.2.10. Kanatlı ürünleri ve diğer et fiyatları

Kanatlı ürünleri tüketiciler açısından kırmızı et fiyatları düşünüldüğünde, fiyat açısından her zaman daha kolay ulaşılabilir ürünler olarak önemini korumaktadır. Aşağıdaki tablo incelenecek olursa; kanatlı ürünlerinin fiyatlarında bazı dönemlerde önemli artışlar olduğu görülmektedir.

Tavuk eti perakende fiyatlarında en fazla artış %24,5 ile 2009 yılında gerçekleşmiştir. Aynı yılda koyun etinde %34, dana etinde %13 balık etinde %16'lık artış olmuştur.

Tavuk etinde ikinci büyük fiyat artışı %13 ile 2012 yılında gerçekleşmiştir. Aynı yılda diğer et fiyatlarında çok önemli bir artış olmazken, yumurtadaki %17,3'lük artış dikkat çekicidir. Yumurta perakende fiyatları ise 2010 yılındaki %8,8'lik düşüş haricinde genelde artış yaşamıştır. En fazla artış %18 ile 2014 yılında olmuştur.

Tablo 267. Kanatlı Ürünleri ve diğer et ürünlerinin perakende Fiyatları (TL/kg)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Dana Eti (TL/kg)	13,81	15,32	17,36	24,14	23,27	23,80	24,66	28,43
Koyun Eti (TL/kg)	11,40	12,75	17,12	23,79	26,16	25,43	25,21	26,76
Tavuk Eti (TL/kg)	4,34	4,40	5,48	5,79	5,84	6,62	6,81	7,27
Balık (TL/kg)	8,91	8,67	10,05	10,68	11,66	12,29	13,11	14,97
Yumurta (TL/adet)	0,20	0,20	0,23	0,21	0,25	0,29	0,30	0,36
Yıllık Değişim (%)								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Dana Eti	-	10,89	13,37	39,02	-3,61	2,28	3,63	15,28
Koyun Eti	-	11,91	34,26	38,94	9,99	-2,81	-0,85	6,14
Tavuk Eti	-	1,48	24,52	5,72	0,84	13,36	2,89	6,69
Balık	-	-2,77	15,99	6,28	9,14	5,39	6,69	14,19
Yumurta	-	1,40	15,84	-8,83	19,91	17,30	3,08	18,13

Kaynak: www.tuik.gov.tr/

Tavuk etinde ürün çeşitliliği arttıkça fiyatlar da doğal olarak artmaktadır. Halkın büyük bir kısmı tavuğu bütün olarak tüketmediği için tavuk eti değerlendirmesini bütün fiyat üzerinden yapmak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Çünkü çeşitlilik arttıkça, bütün tavuk fiyatının %102'sine varan oranlarda fiyatlar oluşmaktadır ve bu fiyatlardaki değişkenlikler de alım gücünü zorlamakta, talebi olumsuz etkileyebilmektedir.

Tablo 268. Çeşitli tavuk eti fiyatları (2015)

Ürünler	Fiyat (TL)	Gövde tavuk fiyat farkı (%)
Gövde tavuk	5,50	-
Tavuk kanatsız tüm göğüs	7,00	27,3
Tavuk bagest	7,00	27,3
Tavuk pirzola (derili)	7,75	40,9
Tavuk spesial but	8,10	47,3
Tavuk kanat (uçsuz)	8,50	54,5
Tavuk fileto (derisiz)	11,1	101,8

Kaynak: Et ve Süt Kurumu (www.esk.gov.tr/ 19/01/2015 tarihinden itibaren satış fiyatı, erişim tarihi 12/03/2015)

Yumurta sektörü tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de arz, talep ve fiyatlar yapısı açısından değişkenlik gösteren bir pazardır. Bu yapı kuşkusuz sofralık yumurtada daha da belirgindir. Yumurta pazarlama konusunda tavuk etinde olduğu gibi ürünü marketlere kadar ileten bir yapı henüz kurulamamıştır. Yumurta pazarlama şirketleri ve az sayıdaki üretici kooperatifleri pazarlama yapmakla birlikte fiyat oluşumunda yeterince etkin değildir.

Bunun yanında ülkemizde yumurtanın %80-85'i toptancılar kanalıyla pazarlanmaktadır. Marketlerde yumurtanın raf ömrü yasal olarak 21 gündür ve perakende merkezleri aldıkları yumurtayı 21 günde satarak paraya çevirmektedir. Fakat toptancılar perakende merkezlerinden paralarını 4-6 ay gibi uzun bir sürede almaktadır ki, bu durum beraberinde toptancıları farklı arayışlar içerisinde yöneltmiştir. Özellikle Yumurta Üretici Birlikleri bu sorunu aşmak için kendi şirketlerini kurmaya ve yumurtayı bu şirketler kanalıyla tüketiciye ulaştırmaya başlamışlardır.

Tablo 369. Üretici ve Tüketici yumurta fiyatlarının seyri (2007-2014)

	Üretici yumurta fiyatı (TL/adet)	Tüketici yumurta fiyatları (TL/adet)	Üretici yıllık artış (%)	Tüketici yıllık artış (%)	Tüketici/Üretici marj (%)
2007	0,130	0,196	-	-	50,8
2008	0,129	0,198	-0,8	1,02	53,5
2009	0,145	0,23	12,4	16,16	58,6
2010	0,128	0,21	-11,7	-8,70	64,1
2011	0,158	0,251	23,4	19,52	58,9
2012	0,185	0,295	17,1	17,53	59,5
2013	0,185	0,304	0,0	3,05	64,3
2014	0,212	0,359	14,6	18,09	69,3

Kaynak: Yum-Bir, TÜİK.

Tablo incelendiğinde tüketici fiyatlarının üretici fiyatlara göre daha fazla arttığı görülecektir. Örneğin üretici fiyatı 2008 yılında %0,8 azalmışken tüketici fiyatları %1 artmıştır. 2010 yılında üretici fiyatları %11,7 azalmışken tüketici fiyatlarındaki azalış %8,7 olmuştur.

Tüketici/üretici fiyat marjının da yıllar itibariyle açıldığı görülmektedir. Fiyat marjı 2007 yılında %50,8 iken, 2014 yılında %69,3 olmuştur.

6.2.2.11. Türkiye kanatlı ürünleri dış ticareti ve ihracat destekleri

Türkiye yumurta ve yumurta ürünleri ihracatı 2000-2006 yılları arasında miktar olarak 20 bin ton, değer olarak da 20 milyon doların altında seyretmişken, 2007 yılında itibaren patlama yapmış, 2007 yılında 60 milyon doların üzerine çıkmış, 2008 yılında 100 milyon doları geçmiş, 2009 yılında 120 milyon dolara yaklaşmış, 2010 yılında ise son yılların rekorunu kırarak 156 milyon dolar olmuştur. Bu yıldan sonra hızlı bir ivme kazanan ihracat 2010-2014 yıllarında miktar olarak %113 artarak 280 bin tona, değer olarak ise %123 oranında artarak 348 milyon dolara ulaşmıştır.

İhracatımızın özellikle 2006 yılında ülkemizde büyük etki gösteren kuş gribinden sonra patlama yaptığı görülmektedir.

İhracatta son yıllarda yaşanan gelişmede üretici birliklerinin de payı büyüktür. Yakın zamanda ihracatın %60'a yakınının yumurta üretici birlikleri tarafından gerçekleştirilmesi bunun en açık göstergesidir. Üretici birlikleri güçlendiği ve desteklenerek sorunlarını aştığı takdirde ilerleyen zamanlarda ihracatta daha fazla etkili olması kaçınılmaz olacaktır.

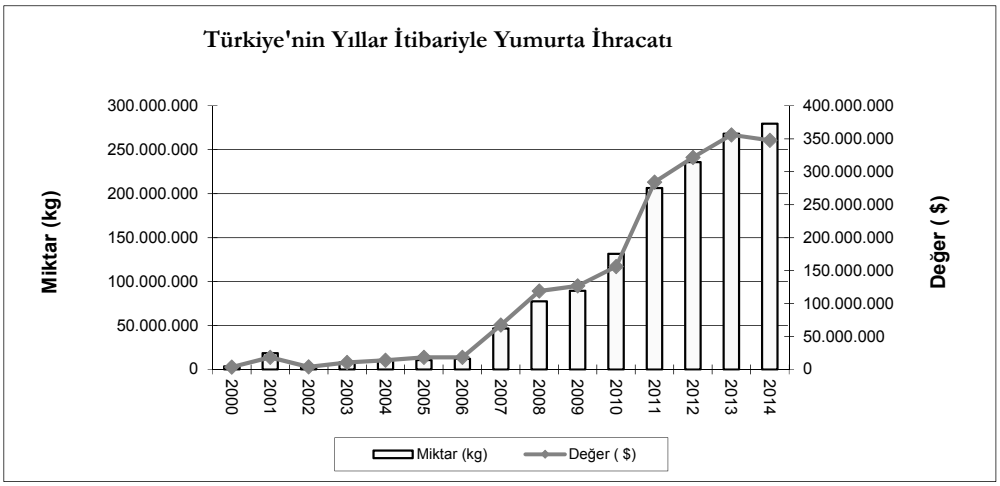

Şekil 42. Türkiye Yumurta İhracatının Seyri

Türkiye kanatlı eti ihracatı 2002 ve 2006 yılı hariç sürekli artmıştır. İhracat 2002 yılında %7 oranında azalarak 21 bin tondan 20 bin tona, 2006 yılında ise %11 azalarak 44 bin tondan 39 bin tona gerilemiştir.

2006 yılındaki azalış kuş gribi nedeniyle ihracatın yaklaşık 7 ay yapılmasından kaynaklanmıştır.

İhracatımız 2000-2006 yılları arasında genelde 40 bin tonun altında seyrediyorken (2005 yılı hariç), 2007 yılında 50 bin tonlara, 2008 yılında 80 bin tonlara, 2009 yılında 120

bin tonlara, 2010 yılında ise 140 bin tonlara ulaşmıştır. 2014 yılı itibariyle sektör 651 milyon dolar değerinde 405 bin tonluk ürün ihraç etmektedir. İhracatımızın ülkemizde 2006'da yaşanan kuş gribi şokundan sonra ciddi bir ivme yakaladığı ve ihracat hacminin her geçen gün arttığı görülmektedir. Özellikle ihracatın 2010-2014 yıllarında miktar olarak %190, değer olarak ise %220 oranında ciddi bir artış gerçekleştirdiği görülmektedir.

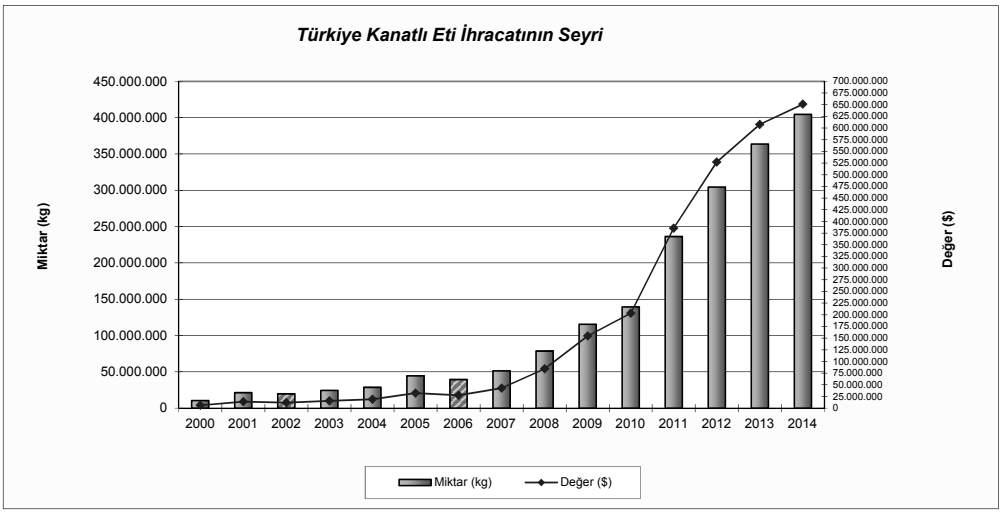

Şekil 43. Türkiye Kanatlı Eti İhracatının Seyri

Görüldüğü gibi kanatlı eti ihracatı belli kriz dönemleri hariç sürekli artış eğiliminde-dir. Fakat ihracatta büyümeyi ve pazarı genişletmeyi engelleyen önemli sorunlar vardır. Bunlardan en önemlisi ise maliyetlerin yüksek olması ve dış ticarette önemli aktörlerle rekabette zorlanılmasıdır.

İhracatımızda Irak önemli bir ülkedir. 2014 yılında 402 milyon dolarlık yumurta ihracatının %80,9'u, 651 milyon dolarlık kanatlı eti ihracatının ise %64,7'si bu ülkeye yapılmıştır. İhracatın %65-%80'inin sadece bir ülkeye yapılıyor olması dış ticaret açısından büyük bir risktir.

Tablo 270. Türkiye kanatlı ürünleri ihracatının ülkelere göre dağılımı (2014)

	Yumurta ihracatı			Kanatlı eti ihracatı	
Ülkeler	İhracat ($)	Pay (%)	Ülkeler	İhracat ($)	Pay (%)
Irak	325418310	80,9	Irak	421511133	64,7
Suriye	33199453	8,3	Çin, Hong Kong	53467652	8,2
İsrail	18420347	4,6	Rusya	23148810	3,6
Azerbaycan	13902875	3,5	Suriye	22309757	3,4
Özbekistan	4962770	1,2	Libya	21512638	3,3
İlk 5 ülke toplamı	395903755	98,5	İlk 5 ülke toplamı	541949990	83,2
Diğer ülkeler	6117261	1,5	Diğer ülkeler	109312131	16,8
Toplam	**402021016**	**100,0**	**Toplam**	**651262121**	**100,0**

Kaynak: http://comtrade.un.org/ (0207,0407)

6.2.2.12. Kanatlı Eti İhracatı Yapılan Ülkelere Yönelik Firmaların Beklentileri

Türkiye Cumhuriyetlerine ihracat istikrarlı bir şekilde yürütülmektedir. Önümüzdeki yıllarda ihracatın artan miktarlarda devam etmesi beklenmektedir.

Suriye yaşadıkları olaylara bağlı olarak gıda maddesi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için ithalatçı konuma geçmiştir. Suriye'nin istikrarlı bir pazar konumuna geçip geçmeyeceğini zaman gösterecektir.

Libya, piliç eti ithalatçısı konumuna geçmiştir. 10.000-15.000 ton ithalat yapan bir ülke konumunu sürdürecektir.

Suudi Arabistan'da 2012 yılının başlarında ihracat izinleri konusundaki işlemler tamamlanmış ve ihracat başlamıştır. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri sektörün hedeflediği en büyük ihracat pazarlarıdır. Ancak; bu ülkelerin küçük gramajlı piliç istemeleri en büyük darboğazdır. Bu darboğazı kısmen de olsa parça ürünlerle aşma hedeflenmektedir. Buralara yapılacak ihracatın önümüzdeki yıllarda önemli seviyelere ulaşması beklenmektedir.

İran istikrarsız bir Pazar olma özelliğini sürdürmektedir. İran'ın önümüzdeki yıllarda üretimini artıracağı ve ithalat yapmayacağı beklenmektedir.

Sektörün en büyük ihracat hedefi Avrupa Birliği'dir. Birliğe ihracat yapabilmek için 2004 yılından beridir yoğun bir çaba gösterilmesine rağmen izin konusunda başarıya ulaşılamamıştır. Tamamiyle siyasi olarak yorumlanması gereken bu durumun çözülmesi için, teknik kadroların yanısıra, siyasi otoritelerin de devreye girmesi gereklidir. Avrupa Birliği'nin en önemli avantajı yüksek fiyatlı göğüs ürünleri alıcısı olmasıdır.

Çin tavuk ayağı konusunda en büyük alıcı konumundadır. Ancak bu ülkeye doğrudan ihracat yapılamadığı için çok önemli ekonomik kayıplar oluşmaktadır. Çin'in ihracat yasağını kaldırması ile birlikte, tavuk ayaklarını doğrudan ihraç etmek mümkün olacak, sektör de aracıdan kurtulacaktır.

Önemli ithalatçılardan birisi olan Japonya'ya da ihracat konusunda girişimler başlatılmıştır. Japonya da AB ülkeleri gibi yüksek fiyatlı göğüs etlerini ithal eden bir ithal Pazar olması nedeniyle özel öneme sahiptir.

Pakistan'a ihracat konusunda 2014 yılında çalışmalar yürütmek ve bu ülkeye de ihracata başlamak hedeflenmektedir.

İhracat yapılabilecek bir diğer önemli ülke de Mısır'dır. Bunun gerçekleşebilmesi için Mısır hükümeti ile hükümetimiz arasında imzalanacak ikili anlaşma ile Mısır tarafından ülkemize uygulanan gümrük vergisinin sıfıra indirilmesi özel önem arz etmektedir. Bu anlaşma, Türkiye'nin Brezilya Avrupa Birliği ile eşit koşullarda yarışmasına olanak sağlayacaktır.

Rusya ise son zamanlarda yaşanan siyasi gelişmeler nedeniyle önemli bir pazar konumuna geçmiştir. Bu ülke 2013 yılında 26 ülkeden 847,977,673 $ (527013317 kg) kanatlı

eti ithalatı yapmıştır. İthalatta ilk sırayı %39,81 ile ABD almakta olup, bu ülkeyi sırasıyla Belarus (%20,07) ve Brezilya (%17,39) izlemektedir. Görüldüğü üzere ithalatın büyük bir kısmı AB ülkeleri ve ABD'den yapmaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın 1 yıllığına AB, ABD, Kanada, Avustralya ve Norveç'den gıda ithalatını durdurması Türkiye için büyük bir fırsat kapısı açmıştır. Rusyanın kanatlı eti ithalatında 2,766,561 $ ile %0,33 pay alan Türkiye'nin, bu payını artırması, böylesine önemli bir pazarda hem ciddi pay alması hem de kalıcı olabilmesi açısından önemlidir. Sektör temsilcilerinin Rusya'dan 2015 yılı için yıllık bazda 150 bin tonluk bir kota talebi vardır. Sektörümüz yapı ve teknik birikimi ile bu üretimi rahatlıkla karşılayabilecek seviyededir. Öncelikli olarak iki ülke arasında bu konuda sorunların aşılarak, bu kotanın temin edilmesine yönelik girişimlerin hızlandırılması gerekmektedir.

6.2.2.13. Dış ticarette ihracat destekleri

Dış Ticarette sektörün rekabet gücünü etkileyen bir diğer husus ise ihracat destekleridir. İhracat iadelerinin dış ticarette rekabet etmemize yetmediği sektör temsilcileri ve ihracatçılar tarafından sürekli dile getirilmektedir. Özellikle yüksek maliyetli üretim buna gerekçe olarak gösterilmektedir.

İhracat iadelerinin verilmesi için her yıl Para Kredi Koordinasyon Kurulu Kararının çıkması gerekmektedir. Sektöre verilen ihracat iade miktarları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 271. Türkiye Kanatlı Sektörüne Yıllara Göre Verilen İhracat İadesi Miktarları

Yıllar	Yumurta			Kümes Hayvanları Etleri		
	İhr. İade Miktarı ($/1000Adet)	Miktar Barajı (%)	Azami Ödeme Oranı (%)	İhr. İade Miktarı ($/Ton)	Miktar Barajı (%)	Azami Ödeme Oranı (%)
2001	6	47	10	195	29	20
2002	6	69	10	192	27	20
2003	6	69	10	189	27	20
2004	6	78	10	186	14	20
2005	6	78	10	186	14	20
2006	6	78	10	186	14	20
2007	15	78	10	186	14	20
2008	15	78	10	186	14	20
2009	15	78	10	186	14	20
2010	15	65	10	186	14	20
2011	15	65	10	186	41	15
2012	15	65	10	186	41	15
2013	30	65	10	350 TL/ton	41	15
2014	30	65	10	350 TL/ton	41	15

Kaynak: Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliğleri, Çeşitli Yıllar.

6.2.2.14. Sektörün 2025 yılı projeksiyonu

Kanatlı eti sektörü yaptığı ihracat projeksiyonunda 2025 yılında; tavuk eti ihracatında %232, hindi eti ihracatında %224, ayak ihracatında %77, işlenmiş ürünler ihracatında %111, toplamda ise %209 büyümeyi hedeflemektedir. Yani 2014 yılında 444,100 ton olan ihracat 2025 yılında 1,371,700 tona ulaştırılacaktır. Toplam ihracattan elde edilen gelir ise 740 milyon dolardan 2 milyar 620 milyon dolara çıkarılacak yani %254 artırılacaktır.

Tablo 272. Türkiye Kanatlı Eti İhracat Projeksiyonu (ton, 2014-2025)

	Tavuk	Hindi	Diğer	Ayak	İşlenmiş	Toplam
2014	364300	8400	600	44400	26400	444100
2015	422600	10100	700	47100	28900	509400
2016	486000	11600	800	50100	31500	580000
2017	554000	13200	900	53100	34200	655400
2018	626000	14900	1000	56100	36900	734900
2019	701100	16700	1100	59500	39700	818100
2020	778200	18500	1200	62500	42500	902900
2021	856000	20400	1300	65500	45300	988500
2022	933000	22200	1400	68800	48000	1073400
2023	1017000	24000	1500	71900	50600	1165000
2024	1108500	25700	1600	75400	53100	1264300
2025	1208300	27200	1700	78700	55800	1371700
2025/2014 %	232	224	183	77	111	209

Kaynak: BESD BİR piliç eti sektör raporu; Üretim, tüketim, dış ticaret, sorunlar, görüşler, 2014.

Sektör ihracatta %209 büyürken, tüketimin daha düşük seyredeceğini düşünmektedir. Aynı dönemde; piliç eti tüketiminin %42, hindi etinin %32,7 diğer kanatlı etlerinin %16,6 toplamda ise %41'lik bir büyüme öngörülmektedir. Yani toplam tüketim 1,6 milyon tondan 2,3 milyon tona çıkacaktır.

Tablo 273. Türkiye Kanatlı Eti Tüketim Projeksiyonu (ton, 2014-2025)

	Piliç eti	Hindi eti	Köy, yumurta tavuğu vb.	Toplam
2014	1539267	38500	52633	1630400
2025	2187826	51100	61374	2300300
2025/2014 Değişim (%)	42,13	32,73	16,61	41,09

Kaynak: BESD BİR piliç eti sektör raporu; Üretim, tüketim, dış ticaret, sorunlar, görüşler, 2014.

Kanatlı sektörünün ihracatta planladığı hedefe ulaşabilmesi, öncelikli olarak aşağıda dile getirilen; zayıf yönlerimizi önlemeye yönelik tedbirlerin alınması, güçlü yönlerimizi iyi kullanmamızı sağlayacak politikaların hayata geçirilmesi ile mümkün olabilecektir.

6.2.2.15. Türkiye piliç eti ihracatında güçlü ve zayıf yönlerimiz

Güçlü yönlerimiz

- Potansiyel ihracat pazarlarının önemli bir kısmına yakınlık
- AB mevzuatlarına eşdeğer bir mevzuat, üretilen ürünlerin AB ülkeleri standartlarında üretilen ürünlere denk kalitede olması
- Küçük partiler halinde ihracat olanağı
- Küçük alıcıların da devrede olabilmesi
- Ülkelerin talepleri doğrultusunda özel ambalaj-etiket sunulabilmesi
- Tesislerin iler teknoloji ile kurulmuş, yeni tesisler olması
- Yetişmiş teknik elemanların bulunması
- Müslüman bir ülke olmamız
- Ürünlerin kalitesi ve lezzeti
- Üretilen nihai ürünlerin izlenebilirliğinin üst seviyede olması
- Devletin yetiştirme, üretim ve sonrasında ürün izlemede çok etkili ve baskıcı olması,

• Mevcut ileri işleme teknolojisinin çok gelişmiş ve ürün yelpazesinin geniş olması
• Beyaz et sektörünün büyük ve ölçek ekonomisine ulaşmış firmalardan oluşması.

Zayıf yönlerimiz
• Yem hammadde fiyatlarının yüksek ve dışa bağımlı olmamız
• Karma yem fiyatlarına bağlı olarak piliç eti maliyetlerinin yüksek olması
• Hayvan hastalıkları nedeniyle ihracata ilişkin sorunların yaşanması
• İthalatçı ülkelerin tüketim alışkanlıkları (daha önce ithalat yaptıkları ülkelerin ürünlerine alışık olmaları)
• Sektör içi rekabet
• Rekabet edilen diğer ülkelerin ithalatçı ülkelerle yaptıkları ikili anlaşmalar sonucu sağladıkları avantajlar nedeniyle rekabette zayıflık
• İhracat desteklerinin yetersizliği, destekleme uygulamalarındaki belirsizlikler ve yaşanan sorunlar.

6.2.2.16. Kanatlı ürünleri tüketimi

Seçilmiş ülkelerde yumurta tüketimine bakıldığında yıllık kişi başı tüketimin 134 adet ile 329 adet arasında değiştiği görülmektedir. Seçilmiş ülkeler arasında yıllık olarak kişi başı en fazla yumurta tüketen ülke 329 adet ile Japonya, en az tüketen ülke ise 134 adet ile Brezilyadır.

Türkiye'nin yumurta tüketimi kişi başı 180 adet olup, diğer ülkelerle kıyaslandığında çok düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 274. Seçilmiş Ülkelerde Yıllık Kişi Başı Yumurta Tüketimi

Ülke	Tüketim (kişi/adet/yıl)
Arjantin	242
Avustralya	216
Avusturya	234
Brezilya	134
Kanada	202
Çin	296
İspanya	233
Fransa	222
Almanya	212
ABD	247
Japonya	329
Rusya	260
Ukrayna	305
TÜRKİYE	180

Kaynak: yum-bir

Seçilmiş ülkelerde piliç eti tüketimine bakıldığında yıllık kişi başı tüketimin 10.1 kg ile 43.2 kg arasında değiştiği görülmektedir. Seçilmiş ülkeler arasında yıllık olarak kişi başı en fazla piliç eti tüketen ülke 43.2 kg ile ABD, en az tüketen ülke ise 10.1 kg ile Çin'dir.

Türkiye'nin piliç eti tüketimi kişi başı 19.3 kg olup, diğer ülkelerle kıyaslandığında çok düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 275. Seçilmiş Ülkelerde Yıllık Kişi Başı Piliç Eti Tüketimi

Ülke	Tüketim (kişi/kg/yıl)
Arjantin	36,7
Y. Zelanda	30,1
Avusturya	35,4
Brezilya	42,7
Kanada	30,1
Çin	10,1
Güney Afrika	33,2
Meksika	30,5
Hong Kong	36,9
ABD	43,2
Japonya	16,2
Rusya	22,9
Ukrayna	19,0
TÜRKİYE	19,3

Kaynak: Besd-Bir

6.2.2.17. Sonuç ve değerlendirme

Kanatlı sektörü, ülke üretiminin %10 düzeyinde bir ihracatı sağlayacak ek üretimi kolayca yapılabilecek bir kapasiteye sahiptir. Pazar oluşturulduğunda bu ürünler için bu değerin üzerine çıkabilmek, örneğin ülke üretiminin %20'si kadar ek üretim yapmak da mümkündür. AB ülkelerinin kanatlı etinde ilerleyen dönemlerde ithalatçı bir konuma geleceği de düşünülecek olursa özellikle durumu avantaja çevirmek, sektör için üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur.

Bunun yanında Türkiye kanatlı sektörünün önünde gelişmeye yönelik önemli fırsatlar da olduğu görülmektedir.

Örneğin;

• Nüfusun sürekli artması ve kişi başı milli gelirdeki artış, ayrıca kırmızı et üretiminde yaşanan sürekli düşüş kanatlı ürünlerine olan yurtiçi talebin büyümesine neden olabilecektir. Bu da üretimin daha fazla artırılması anlamına gelmektedir.

• Bunun yanı sıra, Türkiye'nin coğrafi konumu ihraç pazarını geliştirmesine olanak sağlayacak önemli bir faktördür. Bunun için özellikle ihracatta yaşanan sıkıntıların bir an önce aşılması gerekmektedir.

• Ayrıca Türkiye'de özellikle hazır yemek sektörü ve Süper-hiper market sayılarında önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Bu sektörlerin talepleri pazarın, dolayısıyla artan talebe bağlı olarak üretim hacminin de büyümesine katkı sağlayabilecektir.

• Güçlü alt yapısıyla sektör, son zamanlarda gerek üretimde, gerekse dış ticarette hızlı bir ivme yakalamış olup, hızla büyümeye devam etmektedir. Fakat buna karşılık birçok da sorunla baş etmek durumunda kalmaktadırlar. Örneğin:

• Yemde dışa bağımlı olunması ve yükselen yem fiyatları maliyetleri etkilemekte, üreticileri sıkıntıya sokmakta, üretimin sürdürülebilirliğini ve karlılığını engellemektedir. Do-

layısıyla üreticiyi yemde dışa bağımlılıktan kurtaracak, ucuza yem teminini sağlayacak destekler hayata geçirilmelidir.

• Özellikle yumurta sektöründe tüketim azlığı ve fiyat istikrarsızlıkları nedeniyle üretim kapasitesinin tamamının kullanılamaması, başka bir değişle üretim planlaması yapılamaması çoğu zaman sıkıntı yaratmaktadır. Bu nedenle üretim kapasite artışlarının yumurta tüketimi ve ihracat miktarlarına paralel bir seyir izlemesine, arz fazlası oluşmaması için üretim planlaması yapılmasına, yurt dışı damızlık girişlerinin de bu planlamaya paralel hale getirilmesine ihtiyaç vardır.

• Yumurta sektörde örgütlenme hızla gelişmektedir. Örgütlerin üreticilerin üretimden son aşamaya kadarki tüm süreçte üyelerine etkin hizmet vermesi için iç ve dış kaynaklarla desteklenmesi ve güçlendirilmelerine ihtiyaç vardır. Bu gelişim, üretici ve tüketici arasındaki farkında azalmasına aynı tüketicilerin daha uygun fiyatla kanatlı ürünleri tüketmesine neden olacaktır. Bu sayede kişi başı tüketim rakamlarında da artışlar meydana gelebilecektir.

• Sektörü her zaman hastalıkların tehdidi altındadır. Yakın zamanda en çok baş ağrıtan hastalık kuş gribi olmuştur fakat bilindiği üzere Türkiye kuş gribi ile mücadelede önemli bir başarı göstermiştir. Ülkemiz için bu hastalığın her zaman risk oluşturduğu düşünülerek, mücadelenin taviz verilmeden sürdürülmesi gerekmektedir.

• Geçmiş yıllarda kurulmuş birçok kümesin hem yapı hem de inşaat ruhsatı yoktur. En ufak şikayette bu işletmeler kapatılmakta, kapatma uzun süre veya sık sık yaşandığında ise firmalar bu kümeslerle çalışmak istememekte, dolayısıyla kendiliklerinden kapanmak zorunda kalmaktadırlar. Kümeslerin bu ruhsat sorununu çözmeye yönelik gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

• Dış ticarette rekabette güçlü olabilmek, hem mevcut pazarları korumak hem de yeni pazarlar elde etmek için verilen ihracat destekleri artırılmalıdır.

• Damızlık konusunda büyük oranda dışa bağımlılık hala devam etmektedir. Bu durum, herhangi bir ticari ambargo uygulanması veya hastalık nedeniyle karantina uygulanan ülkelerden ithalatın yapılamaması gibi durumlarda tavukçuluk sektörünün kısa sürede darboğaza girme riskini de beraberinde getirmektedir. Bu riski bertaraf etmek için Damızlık ihtiyacının yurt içinden karşılanmasına yönelik Ar-Ge yatırımlarının yapılması gerekmektedir.

• Ülkemizde hızla yaşanan şehirleşme geçmiş yıllarda kurulan bir çok kümesin yerleşim merkezlerinde kalmasına neden olmuştur. Birçok kümes sahibi üretici, özellikle taşınma konusunda kimi zaman baskılarla karşı karşıya kalmakta, bu sorunun çözülmesi için, kümeslerini yerleşim yerleri dışına taşıyabilecekleri uygun bir yer gösterilmesine ve taşınma masraflarının faizsiz kredilerle desteklenmesine ihtiyaç duymaktadır.

• Ziraat Bankası tarafından düşük faizli kredi kullananlar, özellikle sigortalama konusunda banka tarafından kendilerine dayatmalar karşısında mağdur olmaktadırlar. Örneğin; 6 yıl vadeli 400 bin TL'lik kredi kullanan bir üretici 50 yaşın üzerindeyse 5bin 800 TL

hayat sigortası, 2 bin 500 TL de kümes sigortası olmak üzere her yıl toplam olarak 8 bin 300 TL, 6 yılda ise toplam olarak 49 bin 800 TL sigorta bedeli ödemekte, borcu her yıl azalsa bile bu sigortayı bu bedelden ödemek zorunda kalmaktadır. Bu sigorta bedeli kullandığı toplam kredinin %12,5'ine tekabül etmektedir. Bunun dışında diğer adlar altında sigorta kesintileri de yapılmaktadır. Bankaca uygulanan bu uygulamalar düşük faizli kredi uygulamasında faiz oranını artırmakta, devletin düşük faiz uygulama desteği anlamını yitirmektedir. Bu konuda bankaca üreticiyi mağdur eden uygulamalara yönelik düzenlemeler yapılmalı, özellikle hayat sigortası uygulaması çiftçinin tercihine bırakılmalıdır.

KAYNAKLAR
1-BESD BİR piliç eti sektör raporu; Üretim, tüketim, dış ticaret, sorunlar, görüşler, 2014
2-ÜMRAN, Ş., ve ark., TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Tarım Haftası 2015, Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi, Bildiriler kitabı-2, 12-15 Ocak 2015, Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatlar Merkezi, Ankara.
3- CANOLER,Y., 2007, AB Kriterlerine Uyum Sürecinde Türkiye Tavukçuluğu Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü, 15 Kasım 2007, İzmir, Syf. 51-63.
4- ÖZKORKMAZ,Ç.,1995, Bandırma İlçesinde Broiler Üretiminin Ekonomik Analizi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
5- SHUM,M., 2005, Interpreting Intra-Firm Wage Differentialis Using Tournament Models, Working Paper, John Hopkins University.
6- TAN, S., 2003, Sözleşmeli Yetiştiricilik Modeli, TEAE Bakış, Ankara.
7- TURHAN,Ş., REHBER,E., 2007, "Etlik Piliç Endüstrisinde Sözleşmeli Üretim ve Fiyatlandırma", AB Kriterlerine Uyum Sürecinde Türkiye Tavukçuluğu Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü, 15 Kasım 2007, İzmir, Syf. 76-86.
8-KOCA,S., http://besd-bir.org/haberler/turk-kanatli-eti-sektoru-ihracatta-dunyada-ilk-3-e-oynuyor.
9. ZHENK,X., VUKİNA,T., 2006, Efficiency Gains From Organizational Innovation: Comparing Original and Cardinal Tournament Games in Broiler Contracts, International Journal of Industrial Organization, Indor-01667, USA.
10. YUM-BİR;2008, Yumurta Sektörünün Sorunları ve Çözüm Önerileri, Yumurta Üreticileri Merkez Birliği, Temmuz 2008, Ankara.

6.2.3. Su Ürünleri

Su kaynakları tüm dünyada önemli gıda rezervleri olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde deniz ve iç su kaynaklarının beslenmeye ve ekonomiye katkısının artırılması için yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Bunun sonucunda da gelişmiş ülkelerde, kişi başına hayvansal protein ihtiyacının yüzde 40'ının su ürünlerinden sağlanması hedeflenmekte ve bu durum gelişmişliğin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Su ürünleri, ülkemiz tarım sektörünün ana alt sektörlerinden biri olup, insan beslenmesine katkısı, sanayi sektörüne hammadde sağlaması, istihdam imkanı oluşturması ve yüksek ihracat potansiyeline sahip bulunması nedeniyle önemli bir konuma sahiptir.

Su ürünleri dünya üretiminin (avcılık + yetiştiricilik) yaklaşık yüzde 85'i insan gıdası olarak tüketilmektedir. Geriye kalan yüzde 15'lik bölümün tamamına yakını ise balık unu ve balık yağı şeklinde balık yemi hammaddesine dönüştürülmekte, çok az bir bölümü ise kozmetik ve ilaç sektöründe kullanılmaktadır.

Tablo 276. Türkiye Su Ürünleri Üretiminin Dağılımı (%)

Yıllar	Yetiştiricilik	Avcılık	Toplam
2000	13,6	86,4	100
2001	11,3	88,7	100
2002	9,7	90,3	100
2003	13,6	86,4	100
2004	14,6	85,4	100
2005	21,7	78,3	100
2006	19,5	80,5	100
2007	18,1	81,9	100
2008	23,5	76,5	100
2009	25,5	74,5	100
2010	25,6	74,6	100
2011	26,8	73,2	100
2012	32,9	67,1	100
2013	38,4	61,6	100

Kaynak: TÜİK

Üç tarafı denizlerle çevrili, 8.333 km. kıyı uzunluğuna sahip ülkemizde yaklaşık 25 milyon hektar kullanılabilir su ürünleri üretimine uygun alan bulunmaktadır. İç su kaynaklarımızın sayısı sulama ve enerji amacıyla yapılan göletlerin sayısına bağlı olarak sürekli artmaktadır.

Tablo 277. Ülkemizin Sahip Olduğu Su Kaynakları

Üretim Alanları	Adet	Büyüklük (ha)	Uzunluk (km)
Tabii Göl	200	906.118	-
Baraj Gölü ve Gölet	943	357.877	-
Nehir ve Irmak	33	-	177.714
Denizler	-	24.607.200	8.333

Kaynak: GTHB

Tabloda da görüldüğü gibi 200 adet doğal göl, 943 adet baraj gölü ve gölet olmak üzere toplam 1.143 adet iç su kaynağımız bulunmaktadır.

Yaklaşık 178 bin km. uzunluğundaki nehirlerimizin yanında yetiştiriciliğe müsait olan ve şu anda üzerinde yetiştiricilik yapılan pek çok su kaynağımız dikkate alındığında, büyük bir potansiyele sahip olduğumuz görülmektedir. Toplam su ürünleri kaynaklarımız yüzey alanları itibariyle orman alanlarımızdan daha fazla, tarım alanlarımıza ise hemen hemen eşittir.

Türkiye, 2011 yılında toplam 703 bin tonluk üretimle, Dünya su ürünleri üretiminin yüzde 0,45'ini karşılamıştır. Tarım sektörü üretimi içerisinde ve milli ekonomide yarattığı katma değer olarak su ürünleri sektörünün payı ülkenin sahip olduğu su potansiyeline karşılık çok düşüktür. Ancak, üretimden pazarlamaya istihdam yaratması, besin olarak bir başka eşdeğerinin olmaması, katma değer yaratacak şekilde işlendiğinde ihracat olanaklarının artması, elde edilen ürünlerin önemini arttırmaktadır. (2)

Su ürünleri sektörünün 2011 yılı cari fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla değeri 2.528.452.000 TL'dir. Aynı yıl içerisinde tarım, avcılık ve ormancılık sektörü yüzde 13,1'lik bir gelişme hızına sahip iken, su ürünleri yüzde 25,3'lik bir gelişme hızını yakalamıştır. (3)

6.2.3.1. Türkiye Su Ürünlerinde Mevcut Durum

6.2.3.1.1. Üretim

Türkiye denizleri ve iç suları birbirlerinden farklı ekolojik özellikleri sebebiyle, biyoçeşitliliğin yüksek olmasını sağlamaktadır. Ülke sularında yaklaşık 500 tür bulunmakta ve yaklaşık 100 farklı türün ekonomik üretimi yapılmaktadır. (2)

Ülkemiz su ürünleri üretiminin büyük kısmı denizler ve içsulardan avcılık yoluyla elde edilmektedir. Dünya Balıkçılık Platformları avcılığı sınırlarken, yetiştiriciliğin artırılmasını öngörmektedir.

Bütün dünyada artan yetiştiricilik çalışmalarına paralel olarak ülkemizde de son yıllarda bu yönde olumlu gelişmeler kaydedilmiş olup, toplam su ürünleri üretimimizin yaklaşık yüzde 40'ını yetiştiricilikten karşılamaktayız.

Tablo 278. Avcılık ve Yetiştiricilikle Elde Edilen Su Ürünleri Üretimi (Ton)

Yıllar	Avcılık				Yetiştiricilik		Toplam
	Deniz Ürünleri	%	Tatlısu Ürünleri	%	Miktar	%	
2002	**522 744**	**83.3**	**43 938**	**7.0**	**61 165**	**9.7**	**627.847**
2003	463 074	78.8	44 698	7.6	79 943	13.6	587.715
2004	504 897	78.3	45 585	7.1	94 010	14.6	644.492
2005	380 381	69.8	46 115	8.5	118 277	21.7	544.773
2006	488 966	73.9	44 082	6.7	128 943	19.5	662.103
2007	589 129	76.3	43 321	5.6	139 873	18.1	772.323
2008	453 113	70.1	41 011	6.3	152 186	23.5	646.310
2009	425 046	68.2	39 187	6.3	158 729	25.5	623.191
2010	445 680	68.2	40 259	6.2	167 141	25.6	653.080
2011	477 658	67.9	37 097	5.3	188 790	26.8	703.545
2012	396 322	61.5	36 120	5.6	212 410	32.9	644.852
2013	339 047	55.8	35 074	5.7	233 394	38.4	607 515

Kaynak: TÜİK

Yıllar itibariyle toplam su ürünleri üretiminin dağılımına bakıldığında bu durum daha net görünmektedir. 1986 yılında yetiştiriciliğin toplam üretimdeki payı yüzde 0,5 iken 2009 yılına gelindiğinde bu oran yüzde 25,5'lere 2012 yılında yüzde 32,9'ye, 2013 yılında da yüzde 38,4'yükselmiştir.

Yetiştiriciliğin önüne konulan engeller kaldırıldığı takdirde bu oranın daha da yükseleceği, toplam üretime katkısının daha da artacağı söylenebilir. Bu durum Dünya Balıkçılık Platformu hedefleri ile de örtüşmektedir.

Ülkemizdeki su ürünleri üretim rakamlarına baktığımızda avcılıkta düşme eğilimi olduğu yetiştiricilikte ise büyüme eğilimi olduğu görülmektedir. 1986 yılında 579 bin 845 ton olan üretim yüzde 19.9 azalarak 2009 yılına gelindiğinde 464.462 civarına gerilemiştir. Hatta 2012 yılında 432 bin 442 tona, 2013 yılında da 374 bin 121 tona gerilemiştir. Yani 23 yıl önce Türkiye insanlarının balık ihtiyacı tamamıyla avcılığa bağlanmışken bugün yetiştiricilik sayesinde avcılığa geçmiş yıllara göre daha az bağımlı bir hale gelmiştir.

Bu süreçte toplam su ürünleri üretimimiz ise 1986'da 582 bin 920 tondan 2009 yılına kadar yüzde 6,9 oranında artarak 623 bin 191 ton seviyesine ulaşmıştır. 2010 yılında 653

tona, 2011 yılında 703 bin tona yükselmiştir. 2012 yılında 644 bin tona, 2013 yılında da 607 bin tona gerilemiştir.

2012 yılında 644 bin 852 ton olan su ürünleri üretimimizin yüzde 32,9'u yani 212 bin 410 tonu yetiştiricilikle sağlanmıştır. 2012 yılı toplam üretimimizin yüzde 5,6'sı yani 36 bin 120 tonu iç sulardan avcılık yoluyla, yüzde 61,5'i yani 396 bin 322 tonu denizlerden avcılık yoluyla elde edilmiştir.

2013 yılında 607 bin 515 ton olan su ürünleri üretimimizin yüzde 38,4'ü yani 233 bin 394 tonu yetiştiricilikle sağlanmıştır. 2013 yılı toplam üretimimizin yüzde 5,7'si yani 35 bin 74 tonu iç sulardan avcılık yoluşla, yüzde 55,8'i yani 339 bin 47 tonu denizlerden avcılık yoluyla elde edilmiştir.

6.2.3.1.2. Yetiştiricilik

6.2.3.1.2.1. Deniz ve İçsu Yetiştiriciliği

Ülkemiz deniz ve içsu balıkçılığında yetiştiricilik açısından su potansiyeli oldukça yüksek bir ülke konumundadır. Su ürünleri sektörü son on yılda büyük bir ivme kazanmıştır.

Bir önceki konuda da bahsedildiği gibi 1986 yılında bu alanda 3 bin ton olan üretimimiz, 2009 yılına gelindiğinde 158.729 tona, 2013 yılında da 607 bin tona ulaşmıştır. Ancak, mevcut içsu ve deniz suyu potansiyeli dikkate alındığında, üretim miktarının daha yüksek miktarlarda olması gerektiği bir gerçektir.

Ülkemizde yaygın şekilde kültürü yapılan tür sayısının çok az olduğu görülmektedir. Su ürünleri üretimimizde ilk sırada Alabalık üretimi yer alırken, 2. Sırada levrek 3. Sırada da çipura üretimi gelmektedir. Ancak son yıllarda karagöz, mercan, çinekop, kalkan ve özellikle içsularda mersin balığı yetiştiriciliği konusunda önemli adımların atılmaktadır.

Dünya'da ki yetiştiriciliğin aksine tatlı sularda ülkemizde sazan yerine alabalık üretiminin öne çıkmaktadır.

Tablo 279. Türkiye'de Üretimi Yapılan Su Ürünleri ve Üretim Miktarları (ton)

Balık türü	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Toplam (ton)	**139 873**	**152 186**	**158 729**	**167 141**	**188 790**	**212 410**	**233 393,9**
İçsu							
Alabalık	58 433	65 928	75 657	78 165	100 239	111 335	122 873,3
Aynalı sazan	600	629	591	403	207	222	145,5
Deniz							
Alabalık	2 740	2 721	5 229	7 079	7 697	3 234	5 186,2
Çipura	33 500	31 670	28 362	28 157	32 187	30 743	35 701,1
Levrek	41 900	49 270	46 554	50 796	47 013	65 512	67 912,5
Midye	1 100	196	89	340	5	-	-
Diğer	1 600	1 772	2 247	2 201	1 442	1 364	1 575,3

Kaynak: TÜİK

2013 yılında 233 bin 394 ton olan su ürünleri yetiştiriciliğimizde ilk sırayı 128 bin 60 tonla alabalık üretimi almaktadır. Alabalık üretiminin 122 bin 874 tonu iç sularada, 5 bin

186 tonu denizlerde yetiştirilmektedir. Alabalıktan sonra 67 bin 913 tonla levrek üretimi, 35 bin 701 tonla çipura, 145 bin tonla aynalı sazan üretimi gelmektedir.

6.2.3.1.2.2. Üretim Tesisleri

Türkiye'de balık yetiştiriciliği son yıllarda hızlı bir büyüme göstermiştir. Sağlanan desteklerle, 1971 yılında 1 adet olan yetiştiricilik tesisi 2013 yılına gelindiğinde 2.353 adede yükselmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi 2013 yılı itibariyle 1.935 işletme içsu ürünleri üretiminde, 418 adedi deniz ürünleri üretiminde faaliyet göstermektedir.

Tablo 280. Su Ürünleri Yetiştiricilik Tesisleri 2013

Faaliyet Alanı	Faal Tesis	
	Adet	Proje kapasite Ton/Yıl
İçsu Ürünleri Üretim Tesisleri	1.935	245.166
Deniz Ürünleri Üretim Tesisleri	418	217.494
Toplam	2.353	462.660

Kaynak: BSGM

6.2.3.1.3. Avcılık

Ülkemiz sularından 100'den fazla türün avcılığı yapılmakla beraber balık üretiminin yüzde 80-90'ı göçmen (pelajik) türlerden oluşmaktadır. Karadeniz'de; hamsi, istavrit, kefal, palamut, torik, lüfer, Akdeniz'de; sardalye, kefal, Ege'de; sardalye, Marmara'da; hamsi, istavrit, kefal önemli pelajik türlerdir. Demersal balıklardan (dip balıkları) ise Karadeniz'de kalkan, mezgit, Ege ve Akdeniz'de çipura, barbunya, berlâm, ıstakoz ekonomik öneme sahip türlerdir (8).

Son yıllarda, komşu ülkelerle ortak kullanılan Karadeniz'deki kirlilik nedeniyle balık stoklarında azalma görülmektedir. Ülkemizde, ihracat amaçlı ve aynı zamanda yabancı turistlere sunulmak üzere; deniz salyangozu, kum midyesi, kara midyesi, karides, istiridye, ahtapot ve mürekkep balığı gibi kabuklu ve yumuşakçalar üretilmektedir.

Ülkemizde de dünyada olduğu gibi ilk dönemlerde su ürünleri sektöründe sadece avcılık yapılmaktaydı. Nehirler üzerinde kurulan tesislerde sazan ve alabalık üretimi ile su ürünleri yetiştiriciliği başladı.

Denizlerden avcılık yolu ile elde edilebilecek ürün miktarının eskiye oranla azalması, bazı türlerin fazla avlanma nedeniyle ortadan kalkması, denizlerdeki ekolojik dengenin bozulması bu durumun en önemli nedenleri arasındadır.

Ülkemizde denizlerden avcılıkla yapılan üretim kıyı balıkçılığına dayanmaktadır. Yeterli altyapı oluşturulamadığı için açık deniz balıkçılığı yapılamamakta bu nedenle de av baskısı kıyı sularımızda yoğun olarak görülmektedir. Ülkemizde avcılık yoluyla elde edilen üretim miktarının avlanabilir stok büyüklüğünün sınırına eriştiği kabul edilmektedir. Bu nedenle, ülkemizde avlanma miktarını artırılması yerine sürdürülebilir avcılığın sağlanabilmesi için önlemler alınmaktadır. Bu amaçla stokları koruyucu ve geliştirici yönde araştırmalar yapılmakta ve koruma kontrol faaliyetlerinin artırılmasına öncelik verilmektedir.

Tablo 281. Avcılık Yoluyla Elde Edilen Su Ürünleri Miktarları (Ton)

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Avlanan deniz balıkları	518 201	395 660	380 636	399 656	432 246,0	315 636,5	295 167,9
Avlanan tatlı su ürünleri	43 321	41 011	39 187	40 259	37 096,8	36 120,0	35 074,4
Avlanan diger deniz ürünleri	70 928	57 453	44 410	46 024	45 412,4	80 685,5	43 879,0
Toplam	**632 450**	**494 124**	**464 233**	**485 939**	**514 755,2**	**432 442,**	**374 121,3**

Kaynak: TÜİK

Türkiye balıkçılık üretiminde yaşanan değişimin nedenlerinin anlaşılması için tür, kaynak, avcılık filosu ve yönetim önlemlerinin bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir. Yıllara göre hamsi, sardalye ve çaça üretiminde inişli ve çıkışlı bir seyir görülürken, genel olarak diğer türlerin üretiminde azalan bir seyir dikkati çekmektedir. (3)

Tablo 282. Avlanan Deniz Balık Miktarları (Ton)

Balık türü	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Hamsi - Anchovy	385 000	251 675	204 699	229 023	228 491,4	163 981,9	179 615,2
Sardalya - Pilchard	20 941	17 531	30 091	27 639	34 708,6	28 248,0	23 919,0
İstavrit (Kraça)-Horse mackerel	22 991	22 134	20 373	14 392	18 072,7	24 625,3	21 817,8
Palamut-Torik - Atlantic bonito	5 965	6 448	7 036	9 401	10 018,9	35 764,2	13 157,6
Çaça - Sprat	11 921	39 303	53 385	57 023	87 140,8	12 091,7	9 764,0
Mezgit - Whiting	12 940	12 231	11 146	13 558	9 454,8	7 367,1	9 396,9
İstavrit (Karagöz) - Scad	9 030	10 043	7 895	6 055	6 937,3	6 320,7	6 606,3
Lüfer - Blue fish	6 858	4 048	5 999	4 744	3 122,0	7 389,5	5 225,2
Kolyoz - Chup mackerel	2 263	1 818	2 952	2 004	3 127,0	2 182,7	2 573,7
Kefal - Grey mullet	8 291	3 345	2 987	3 119	2 513,8	4 010,4	2 504,9
Tekir - Striped red	1 732	1 978	2 818	4 455	3 876,5	3 766,7	2 332,8
Kupez - Bogue	3 851	2 580	2 919	2 761	2 113,5	1 421,9	2 226,2
Barbunya - Red mullet	2 091	1 925	2 461	2 351	1 861,4	2 453,1	2 055,4
Tirsi - Twaite shad	2 252	2 289	3 070	2 574	2 581,5	1 699,3	1 541,0
Yazılı Orkinoz - Little tunny	785	1 072	1 309	1 046	1 437,4	1 644,7	1 385,8
Mercan - Striped bream	689	634	724	742	635,6	1 091,0	990,0

Kaynak: TÜİK

2013 yılında avcılık yoluşla elde edilen su ürünleri miktarı 374 bin 121 tondur. Bunun 295 bin 168 tonu deniz balıklarından, 35 bin 74 tonu tatlı su balıklarından, 43 bin 879 tonu da diğer deniz ürünlerinden oluşmuştur.

Karadeniz başta hamsi olmak üzere denizlerden elde edilen üretimin yaklaşık yüzde 76'sını karşılamaktadır. Karadeniz kıyısı boyunca ticari olarak 38 balık ve 3 kabuklu türü avlanmaktadır. (3)

Denizlerde avcılığı yapılan türlerden hamsi 179 bin 615 tonla birinci sırada yer almaktadır. Hamsiyi sırasıyla 23 bin 919 tonla sardalya, 21 bin 818 tonla istavrit, 13 bin 157 tonla palamut, 9 bin 764 tonla çaça ve 9 bin 397 tonla istavrit izlemektedir. Bunların dışında avlanan diğer önemli türler; lüfer, kalyoz, kefal, tekir, kupez, barbunya, tirsi, yazılı orkinos ve mercandır.

Marmara Denizi balıkçılığında da, pelajik balıkların av miktarları yüksektir. Bunun başlıca nedeninin yıl içindeki değişik dönemlerde gerek Ege'den Karadeniz'e gerekse Karadeniz'den Ege Denizi'ne doğru olan ters yönlü üreme ve beslenme göçünün etkisiyle olduğu söylenebilir. Marmara Denizi'nde diğer denizlerden farklı olarak trol balıkçılığı yasaktır. Bu durum, dip balıklarındaki av miktarının nispeten düşük olmasının bir diğer sebebi olarak gösterilebilir. Marmara Denizi'nde hamsi, istavrit, sardalya, lüfer, palamut, kolyoz, kefal, bakalorya, mezgit ve barbunya türleri üretim rakamlarına göre önemli ticari türlerdir.

Ege Denizi'nde ticari öneme sahip olan balık türlerinin sayısı fazladır. Fakat türlerin av miktarları diğer denizlere kıyasla yüksek miktarlarda değildir. Pelajik balıklardan hamsi, sardalya, palamut, istavrit, kolyoz, kefal, tirsi, demersal türlerden bakalorya, tekir, barbunya ve kırlangıç türleri üretim miktarı olarak ilk sıralarda yer almaktadır.

Akdeniz ise diğer üç denizimizle kıyaslandığında üretim rakamları açısından daha düşük seviyededir. Akdeniz'de balıkçılık yoğun olarak Doğu Akdeniz kısmında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla balıkçılık filosu da Doğu Akdeniz'de yoğunlaşmıştır. Bu denizde avlanan önemli pelajik türler; orkinos, sardalya, hamsi ve istavrit balıklarıdır. Akdeniz'de avcılığı yapılan orkinos dünyanın en fazla talep gören türlerinden birisidir. Bu balık milyonlarca kişi tarafından konserve dışında lüks sushi ve sushimi pazarlarının temel ürünüdür. Türkiye'deki balıkçılık sektörü açısından oldukça önemli bir türdür. Türkiye'de 2002 yılında orkinos çiftliklerinin kurulması ile birlikte önemi daha da artmıştır. Orkinos balıkçılığı, ülkelere verilen ulusal kotalara göre yapılmaktadır. Ülkemiz ICCAT (Atlantik Ton Balıklarının Korunması Uluslararası Komisyonu) tarafından verilen bu kotalar kapsamında avcılık yapmaktadır.

Ülkemizde denizlerden avcılıkla yapılan üretim kıyı balıkçılığına dayanmaktadır. Yeterli altyapı oluşturulamadığı için açık deniz balıkçılığı yapılamamakta bu nedenle de av baskısı kıyı sularımızda yoğun olarak görülmektedir. Ülkemizde avcılık yoluyla elde edilen üretim miktarının avlanabilir stok büyüklüğünün sınırına eriştiği kabul edilmektedir. Bu nedenle, ülkemizde avlanma miktarını artırılması yerine sürdürülebilir avcılığın sağlanabilmesi için önlemler alınmaktadır. Bu amaçla stokları koruyucu ve geliştirici yönde araştırmalar yapılmakta ve koruma kontrol faaliyetlerinin artırılmasına öncelik verilmektedir. (3)

Su ürünleri kaynaklarının korunması, sürdürülebilir işletilmesi ve stoklar üzerindeki av baskısının azaltılması amacıyla, 19 Haziran 2012 tarihinde, Resmi Gazetede yayımlanan 2012/51 numaralı tebliğ ile su ürünleri ruhsat teskeresine sahip on iki metre ve üzerindeki balıkçı gemisi sahiplerine, gemilerinin avcılıktan çıkarılması karşılığında, destekleme ödemesi yapılması yönündeki uygulamaya başlanmıştır.

6.2.3.2. Dış Ticaret

Su ürünleri sektöründe dış ticaret miktarı yıllar itibarıyla artış göstermekte olup son yıllarda yaklaşık 170 bin ton civarında ürün dış ticarete konu olmuştur.

Ülkemizde su ürünleri ithalat ve ihracatı yapılmakla beraber ağırlıklı olarak ihracat yapılmaktadır. Ürünler iç ve dış piyasaya taze balık olarak sürüldüğü gibi, işlenerek kesilmiş, temizlenmiş, dondurulmuş, pişirilmiş, tütsülenmiş, paketlenmiş, tuzlanmış, kurutulmuş, salamura ve konserve edilmiş olarak da sunulmaktadır. Ayrıca, ülkemizde balık unu ve balık yağı sanayisi de bulunmaktadır.

6.2.3.2.1. İhracat

Kültür balıklarımız yıllardan bu yana AB ülkelerine satabildiğimiz tek hayvansal ürünümüzdür. Hem iç sularda hem de denizlerde sürdürülen kültür balıkçılığı faaliyetleri, önemli bir ihracat kalemi olarak Türkiye'ye ciddi anlamda döviz girdisi sağlamaktadır.

Tablo 283. Yıllara Göre Su Ürünleri İhracatımız

Yıllar	Miktar (ton)	$	TL
2002	26.860	96.728.389	148.444.397
2003	29.937	124.842.223	186.152.895
2004	32.804	180.513.989	258.987.885
2005	37.655	206.039.936	277.963.150
2006	41.973	233.385.315	336.723.477
2007	47.214	273.077.508	356.723.408
2008	54.526	383.297.348	505.545.565
2009	56.406	335.973.642	524.118.881
2010	55.109	312.935.016	471.459.989
2011	66.764	395.341.929	664.398.452
2012	74.006	413.914.863	744.903.439
2013	101.063	568.216.131	1.083.261.669

Kaynak: BSGM

Ülkemizde su ürünleri üretimi ve ihracatı yıllar itibariyle artmaktadır. Türkiye'nin su ürünleri ihracatının, ithalatın yaklaşık üç katına karşılık geldiği görülmektedir.

2002 yılında 26 bin 860 ton olan 96 milyon dolar değerindeki su ürünleri ihracatımız, 2009 yılında miktar olarak 56 bin 406 tona değer olarak 336 milyon dolara, 2013 yılında da miktar olarak 101 bin 63 tona değer olarak da 568 milyon dolara yükselmiştir.

Ülkemizden Avrupa Birliği'ne ağırlıklı olarak;

- Yetiştiricilik ürünlerinden taze ve soğutulmuş olarak dil balığı, köpek balığı, hamsi, mercan, fener, mezgit ve kılıç balığı,
- Bütün ve fleto formunda dondurulmuş olarak kalkan, alabalık, orkinos, palamut, torik, mezgit, yılan balığı ve sudak,
- Dondurulmuş, konserve edilmiş ve işlenmiş olarak, pavurya, karides, yengeç türler (mavi yengeç), kerevit, perna ve mytilus cinsi midyeler, istiridye, kum midyesi, aktivades, sübye, ahtapot, kalamar,
- Konserve olarak hamsi, palamut, sardalya, uskumru, torik, kolyos, ton, orkinos ve
- Tütsülenmiş olarak alabalık ve yılan balığı ihraç edilmektedir.

Tablo 284. 2013 yılında ülkemizin ihracat yaptığı ilk 10 ülke

Ülke Adı	Miktar (ton)	Değer (TL)	Değer(Dolar)
Hollanda	14.449	209.079.749	109.521.730
Almanya	12.570	14.596.194	76.506.189
İtalya	8.539	87.578.196	46.251.000
Japonya	2.758	82.276.017	44.182.051
Rusya	6.945	62.067.564	32.276.816
İngiltere	4.044	61.268.130	31.969.837
İspanya	4.909	42.738.936	22.459.926
Lübnan	5.128	38.016.211	19.868.596
Libya	3.149	29.854.270	15.500.776
Fransa	2.345	28.759.316	14.897.247

Kaynak: BSGM

6.2.3.2.2. İthalat

Su ürünleri ithalatına bakıldığında, 2002 yılında 22 bin 532 ton olan 18,7 milyon dolar değerindeki ithalatımız, 2009 yılında miktar olarak 72 bin 705 tona değer olarak 106 milyon dolara, 2012 yılında da miktar olarak 67 bin 530 tona değer olarak da 188 milyon dolara çıkmıştır.

Tablo 285. Yıllara Göre Su Ürünleri İthalatımız

Yıllar	Miktar (ton)	$	TL
2002	22.532	18.754.783	29.392.818
2003	45.606	32.636.120	48.123.816
2004	57.694	54.240.304	77.423.079
2005	47.676	68.558.341	92.425.248
2006	53.563	83.409.842	120.592.605
2007	58.022	96.632.063	126.432.371
2008	63.222	119.768.842	154.343.337
2009	72.705	105.914.621	165.226.808
2010	80.726	133.829.563	200.395.897
2011	65.698	173.886.517	290.826.203
2012	65.394	176.496.516	317.779.6153
2013	67.530	188.068.388	359.490.1960

Kaynak: BSGM

İthalatı yapılan ürünlerin çok önemli bir bölümü, orkinos ya da deniz balığı anaçlarının beslenmesi amacı ile yaş yem kalemi olarak ithal edilmektedir. Dolayısıyla miktar olarak fazla olsa da parasal değeri düşük olan bu yem balıkları ve değerli ürünlerin ihracatı ithalat-ihracat dengesindeki ters orantıyı ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 286. 2013 Yılında Ülkemizin İthalat Yaptığı İlk 10 Ülke

Ülke Adı	Miktar (ton)	Değer (TL)	Değer(Dolar)
Norveç	31.147	174.958.516	91.738.173
İzlanda	2.598	20.906.239	11.025.875
Fas	5.599	16.745.343	8.527.716
İspanya	2.631	15.029.010	7.747.460
Gine	3.071	13.462.386	7.199.093
Çin	1.958	12.993.226	6.762.281
Hindistan	1.845	12.933.324	6.721.040
Vietnam	1.821	10.789.865	5.654.117
Libya	260	8.360.127	4.188.778
Fransa	1.575	7.329.189	3.773.946

Kaynak: BSGM

6.2.3.3. Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması

Ülkemiz su ürünleri ithalat ve ihracatı yapan ülke konumundadır. Ürünler iç ve dış piyasaya taze balık olarak sürüldüğü gibi, işleme ve değerlendirme tesisleri tarafından işlenerek kesilmiş, temizlenmiş, dondurulmuş, pişirilmiş, tütsülenmiş, paketlenmiş, tuzlanmış, kurutulmuş, salamura ve konserve edilmiş olarak sunulmaktadır. Ayrıca, ülkemizde balık unu ve balık yağı sanayisi de bulunmaktadır. Bol av verdiği dönemlerde hamsi, çaça ve diğer balıklardan balık unu ve yağı imal edilmektedir.

Ülkemizde son yıllarda göreceli olarak artan üretim, soğuk zincir koşullarının düzelmesi ve teknolojik gelişmeler sayesinde tüketimi artmışsa da henüz halkımızın balık tüketim alışkanlığını hala oldukça azdır.

6.2.3.4. Destekler

Su ürünleri yetiştiriciliğinin artırılması, geliştirilmesi, yaygınlaştırılması, doğadan yavru balık toplanmasının önüne geçilerek stokların korunması ve üreticilerin girdi maliyetlerinin azaltılması için su ürünleri yetiştiricilik üretimi 2003 yılından itibaren desteklenmektedir.

Avcılık faaliyetinde bulunan balıkçılarımızın girdi maliyetini azaltmak üzere 2004 yılından itibaren ÖTV'siz yakıt uygulaması yapılmaktadır.

Balık stoklarındaki aşırı av baskısının azaltılması, av ve av gücü arasındaki dengenin sağlanması için gönüllülük esasına göre gemilerini avcılıktan çıkaran balıkçılara, 2012 yılından itibaren gemi boyuna göre destekleme uygulaması başlatılmıştır.

Riski yüksek bir üretim olan su ürünleri yetiştiricilik işletmeleri 2007 yılından itibaren TARSİM kapsamına alınmış, sigorta yaptıran yetiştiricilerin sigorta primlerinin yüzde 50'si devlet tarafından karşılanmaktadır.

Balıkçılar ve su ürünleri yetiştiriciliği yapanlar düşük faizli işletme ve yatırım kredilerinden faydalanabilmektedirler.

6.2.3.5. Tüketim

Su ürünleri dünya üretiminin (avcılık + yetiştiricilik) yaklaşık yüzde 85'i insan gıdası

olarak tüketilmektedir. Geriye kalan yüzde 15'lik bölümün tamamına yakını ise balık unu ve balık yağı şeklinde balık yemi hammaddesine dönüştürülmekte, çok az bir bölümü ise kozmetik ve ilaç sektöründe kullanılmaktadır.

Ülkelerin gelişmişlik göstergesi olarak da kullanılan kişi başına su ürünleri tüketimi değerlerine baktığımızda en fazla tüketimin Avrupa ve Kuzey Amerika'da en az tüketimin ise Afrika ve Güney Amerika'da gerçekleştiği görülmektedir. Ülkemizde ise su ürünleri tüketimi dünya ortalamasının altındadır. 2013 yılında 6.3 kg olan kişi başı su ürünleri tüketimimizin arttırılması gerekmektedir.

Gelişmiş ülkelerin hayvansal protein kaynağı olarak tercih ettiği ilk besin kaynağı olan su ürünleridir. Ülkemizde de su ürünleri tüketiminin arttırılması için gerekli araştırmalar yapılmalı ve halk tüketim konusunda bilinçlendirilmelidir. Bu konuda yürütülecek faaliyetler hem sağlıklı nesiller yetiştirilmesi hem de sektörün geleceği açısından büyük öneme sahiptir.

Dünyada kişi başına su ürünleri tüketimi 18,8 kg, Avrupa'da 23,3 kg, Bulgaristan'da 4,6 kg ve Portekiz'de de 61,6 kg dır. Türkiye'de kişi başına balık tüketimi 6,3 kg ile dünya ortalamasının çok gerisindedir.

Ülkemizde balık tüketimini özendirici çeşitli kampanyalar yürütülmüş olmakla beraber, tüketim alışkanlıkları, fiyat, soğuk zincir ve pazarlama kanallarındaki sorunlar nedeni ile tüketim sınırlı kalmaktadır. Sağlık Bakanlığınca, çocuklarda ve gençlerde görülmeye ve gün geçtikçe sorun olmaya başlayan obezite ile mücadele için alınan çeşitli önlemlere ilave olarak, su ürünlerinin tüketiminin teşvik edilmesi sorunun çözümüne yardımcı olacaktır.

Zira, obezite sorunu ile mücadeleye daha önce başlayan ülkelerde balık tüketimi teşvik edilmiştir. Sağlıklı ve kaliteli yaşam için balık besin değerini öne çıkaracak tanıtım faaliyetlerinin uygulanması tüketimi artırmada büyük rol oynayacaktır. (3)

6.2.3.6. Dünya'da Su Ürünleri

Dünyada toplam su ürünleri üretimi 2011 yılında FAO verilerine göre 154 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Bu üretimin 90 milyon 4 bin tonu avcılık yoluyla, 63 milyon 6 bin tonu da yetiştiricilikle elde edilmiştir.

Dünya su ürünleri üretimi 2011 yılında 2006 yılına göre yüzde 12,1 oranında artmıştır. Bu üretimin kullanım durumuna baktığımızda, 130 milyon 8 bin tonu insan tüketiminde kullanılmaktadır. 23 milyon 2 bin tonu da gıda dışı kullanımdır.

Dünya su ürünleri üretiminde 2006-2011 yılları arasında avcılık yüzde 0,4 artarken, yetiştiricilik yüzde 63,6 artmıştır. Su ürünlerinin insan tüketiminde kullanımı yüzde 14,4 artmışken gıda dışı kullanımda yüzde 0,8 oranında azalış gerçekleşmiştir.

Tablo 287. Dünyada Su Ürünleri Üretimi (milyon ton)

Üretim	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2006-2011 değişim
Avcılık							
İçsu	9.8	10.0	10.2	10.4	11.2	11.5	17,3
Deniz	80.2	80.4	79.5	79.2	77.4	78.9	-1,6
Toplam	90.0	90.3	89.7	89.6	88.6	90.4	0,4
Yetiştiricilik							
İçsu	31.3	33.4	36.0	38.1	41.7	44.3	41,5
Deniz	16.0	16.6	16.9	17.6	18.1	19.3	20,6
Toplam	47.3	49.9	52.9	55.7	59.9	63.6	34,4
Dünya Toplam Üretim	**137.3**	**140.2**	**142.6**	**145.3**	**148.5**	**154.0**	**12,1**
Kullanım							
İnsan Tüketimi	114.3	117.3	119.7	123.6	128.3	130.8	14,4
Gıda Dışı	23.0	23.0	22.9	21.8	20.2	23.2	-0,8
Nüfus (milyar)	6.6	6.7	6.7	6.8	6.9	7.0	6,0
Kişi başı tüketim (kg)	17.4	17.6	17.8	18.1	18.6	18.8	8,0

Kaynak: FAO

Dünya çapında önemli üretici ülkeler ise sırası ile Çin, Hindistan, Vietnam, Endonezya, Bangladeş, Tayland, Norveç ve Mısır'dır. Çin tek başına toplam üretimin yüzde 61,35'ini karşılamaktadır. Avrupa kıtasındaki en büyük üretici olan Norveç, dünya üretiminde yedinci sırada yer almaktadır.

Tablo 288. Dünyada İlk 10 Yetiştirici Ülkenin Üretimi (ton)

Ülke	Üretim	Pay (%)
Çin	36.734.215	61.35
Hindistan	4.648.851	7.76
Vietnam	2.671.800	4.46
Endonezya	2.304.828	3.85
Bangladeş	1.308.515	2.19
Tayland	1.286.122	2.15
Norveç	1.008.010	1.68
Mısır	919.585	1.54
Mynmar	850.697	1.42
Filipinler	744.695	1.24
Diğer	7.395.281	12.35
Toplam	**59.872.600**	**100**

Kaynak: FAO

Tablo 289. Kıtalara Göre Yetiştiricilik Üretimi (ton)

Kıtalar	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Afrika	646.608	754.406	819.844	940.440	991.183	1.288.320
Amerika	2.171.380	2.367.320	2.345.430	2.405.166	2.512.829	2.576.428
Asya	39.205.873	41.884.857	44.218.481	46.687.046	49.538.019	53.301.157
Avrupa	2.130.796	2.184.357	2.350.838	2.341.339	2.499.042	2.523.179
Okyanusya	150.871	160.126	169.043	172.214	173.283	183.516
Toplam	**44.305.528**	**45.351.066**	**49.903.636**	**52.546.205**	**55.714.357**	**59.872.600**

Kaynak: FAO

Yetiştiricilik üretiminin kıtalara dağılımına baktığımızda; FAO verilerine göre 2010 yılında 59 milyon 872 bin 600 tonluk toplam üretimin yüzde 2.2'sinin Afrika, yüzde 4.3'ünün Amerika, yüzde 89'unun Asya, yüzde 4.2'sinin Avrupa, yüzde 0,3'ünün Okyanusya kıtası tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

Dünyada yapılan yetiştiricilikte ilk sırayı 36.7 milyon ton üretimiyle Çin yer almaktadır. Çin dünya yetiştiriciliğinin yüzde 61.35'ini gerçekleştirmektedir.

Tablo 290. Dünyada ilk 10 Yetiştirici Ülkenin Üretimi (ton)

Ülke	Üretim	Pay (%)
Çin	36.734.215	61.35
Hindistan	4.648.851	7.76
Vietnam	2.671.800	4.46
Endonezya	2.304.828	3.85
Bangladeş	1.308.515	2.19
Tayland	1.286.122	2.15
Norveç	1.008.010	1.68
Mısır	919.585	1.54
Mynmar	850.697	1.42
Filipinler	744.695	1.24
Diğer	7.395.281	12.35
Toplam	**59.872.600**	**100**

Kaynak: FAO

Çin'i sırasıyla yüzde 7.76'lık payla Hindistan, yüzde 4.46 lık payla Vietnam, yüzde 3.85 lik payla Endonezya, yüzde 2.19 luk payla Bangladladeş, yüzde 2.15 lik payla Tayland, yüzde 1.68 lik payla Norveç, yüzde 1.54 lük payla Mısır, yüzde 1.42 lik payla Mynmar, yüzde 1.24 lük pay Filipinler gelmektedir.

2012 yılı verilerine göre yaklaşık 129 milyar dolar olan dünya su ürünleri ihracatında 18,2 milyar dolarla Çin yüzde 14'le ilk sırada yer alırken; Norveç yüzde 6,87'le ikinci sırada, Tayland yüzde 6,24'le üçüncü sırada, Vietnam yüzde 4,85'le dördüncü, ABD yüzde 4,44'le beşinci, Şili yüzde 3,35'le altıncı, Kanada yüzde 3,25'le yedinci sırada yer almaktadır.

Tablo 291. Ülkelere Göre Dünya Su Ürünleri İhracatı (Değer: 1000 $)

Ülke	2010	2011	2012	Toplam İçindeki Payı (%)
Çin	13.267.746	16.959.557	18.211.450	14,08
Norveç	8.819.050	9.456.756	8.895.564	6,87
Tayland	7.149.828	8.141.815	8.078.892	6,24
Vietnam	5.108.892	6.241.707	6.277.584	4,85
ABD	4.661.329	5.788.126	5.753.126	4,44
Şili	3.401.223	4.504.659	4.337.307	3,35
Kanada	3.847.328	4.198.638	4.213.044	3,25
Danimarka	4.183.053	4.482.925	4.147.202	3,2
İspanya	3.310.121	4.185.692	3.951.730	3,0
Hollanda	3.205.040	3.549.812	3.878.037	2,99

Endonezya	2.561.863	3.181.872	3.592.014	2,77
Hindistan	2.559.255	3.539.109	3.359.624	2,6
Peru	2.532.083	3.146.509	3.299.471	2,5
Rusya	2.848.141	3.280.955	3.173.579	2,4
İsveç	2.657.887	2.852.067	2.907.116	2,24
Türkiye	565.664	599.918	572.237	0,44
Toplam	**110.674.019**	**129.594.931**	**129.298.794**	

Kaynak: FAO

129,5 milyar dolarlık 2012 yılı dünya su ürünleri ithalatının 17,9 milyar doları Japonya yapmıştır. Japonya'yı 17,5 milyar dolarla ABD, 7,4 milyar dolarla Çin, 6,4 milyar dolarla İspanya, 6 milyar dolarla Fransa ve 5,5 milyar dolarla İtalya izlemektedir.

Tablo 292. Ülkelere Göre Dünya Su Ürünleri İthalatı (Değer: 1000 $)

Ülke	2010	2011	2012
Japonya	14.891.698	17.340.620	17.988.910
ABD	15.496.409	17.466.321	17.561.406
Çin	6.154.359	7.572.593	7.411.253
İspanya	6.512.082	7.309.435	6.487.725
Fransa	5.949.313	6.567.065	6.040.282
İtalya	5.373.341	6.211.012	5.563.910
Almanya	4.717.722	5.513.806	5.305.407
Birleşik Krallık	3.714.441	4.257.951	4.252.935
Kore Cumhuriyeti	3.193.153	3.935.296	3.736.715
Çin	3.040.954	3.513.754	3.663.219
İsveç	3.294.130	3.633.264	3.652.206
Hollanda	2.792.803	3.287663	3.416.838
Danimarka	3.004.299	3.216.648	3.117.886
Tayland	2.137.320	2.717.030	3.107.868
Rusya	2.373.169	2.715.474	2.722.677
Türkiye	241.579	270.905	313.660
Dünya Toplam	**11.131.490**	**129.805.068**	**129.466.675**

Kaynak: FAO

FAO 2012 verilerine göre dünyanın ihracatçı ilk elli ülkesi arasında Türkiye 572 milyon 237 bin dolar ihracatla kırkikinci sırada yer almaktadır. 2004 yılında 212 milyon dolarla kırkdokuzuncu sırada yer alan ülkemizin 2008 yılına gelindiğinde yüzde 105'lik artışla kırkdördüncü sıraya, 2012 yılında da 2004 yılına göre yüzde 172'lik artışla kırıkikinci sıraya yükselmesi sevindirici bir gelişmedir.

Yine aynı verilere göre dünyanın ithalatçı ilk elli ülkesi arasında 2008 yılında ellinci sırada yer alan ülkemiz, 313 milyon 660 bin dolar ithalatla kırkyedinci sırada yer almaktadır.

Dünyanın en büyük ilk üç ithalatçı ülkesi sırasıyla Japonya, Amerika ve İspanya iken en büyük ihracatçıları ise Çin, Norveç ve Tayland'dır.

Tablo 293. Dünya'da Su Ürünlerinde İlk On İhracatçı ve İthalatçı Ülke (milyon $)

Ülkeler	İhracatçı			Ülkeler	İthalatçı		
	2000	2010	% Değişim		2000	2010	% Değişim
Çin	3.603	13.268	13.9	ABD	10.451	15.496	4.0
Norveç	3.533	8.817	9.6	Japonya	15.513	14.973	-0.4
Tayland	4.367	7.128	5.0	İspanya	3.352	6.637	7.1
Vietnam	1.481	5.109	13.2	Çin	1.796	6.162	13.1
ABD	3.055	4.661	4.3	Fransa	2.984	5.983	7.2
Danimarka	2.756	4.147	4.2	İtalya	2.535	5.449	8.0
Kanada	2.818	3.843	3.1	Almanya	2.262	5.037	8.3
Hollanda	1.344	3.558	10.2	Birleşik Krallık	2.184	3.702	5.4
İspanya	1.597	3.396	7.8	İsveç	709	3.316	16.7
Şili	1.794	3.394	6.6	Kore Cumh.	1.385	3.193	8.7
10 Ülke Ara Toplam	26.349	57.321	8.1	10 Ülke Ara Toplam	26.349	69.949	10.3
Diğer Ülkeler	29.401	51.242	5.7	Diğer Ülkeler	33.740	41.837	2.2
Dünya Toplam	**55.750**	**108.562**	**6.9**	**Dünya Toplam**	**60.089**	**111.786**	**6.4**

Kaynak: FAO

6.2.3.7. Sonuç ve Öneriler

Su ürünleri, ülkemiz tarım sektörünün ana alt sektörlerinden biri olup, insan beslenmesine katkısı, sanayi sektörüne hammadde sağlaması, istihdam imkanı oluşturması ve yüksek ihracat potansiyeli olması nedeniyle önemli bir konuma sahiptir. Mevcut su kaynaklarımız dikkate alındığında, ne denli büyük bir potansiyele sahip olduğumuz görülmektedir.

Yaklaşık 250 bin kişiyi istihdam eden su ürünleri sektörünün 2011 yılı cari fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla değeri 2.528.452.000 TL'dir. Aynı yıl içerisinde tarım, avcılık ve ormancılık sektörü yüzde 13,1'lik bir gelişme hızına sahip iken, su ürünleri yüzde 25,3'lik bir gelişme hızını yakalamıştır.

• Sürdürülebilirlik su ürünleri politikamızda ana politika olmalı ve bu politika çerçevesinde gerekli stratejiler ile kısa, orta ve uzun vadeli eylem planları ve hedefler belirlenmelidir.

• Ülkemiz kültür balıkçılığı alanında büyük bir potansiyele sahip olmasına rağmen üretim istenen seviyeye ulaşamamıştır. Sektörün gelişimi için destek ve teşvike ihtiyaç vardır. Kaliteli yumurta ve yavru üretimi amacıyla uzmanlaşmış damızlık işletmelerinin kurulması ve mevcut işletmelerin geliştirilmesi teşvik edilmelidir.

• Denizlerimizde yetiştiricilik için uygun olan alanlar değerlendirilerek, yetiştiricilikte istenilen düzeye ulaşmak mümkündür.

• Su ürünleri sektöründe aracı ve kabzımal yoluyla dağıtım yapıldığı için pazar ve fiyat oluşumunda sorunlar ortaya çıkmaktadır. Piyasa düzenlemede sorumluluk alacak bir kuruma ihtiyaç duyulmaktadır. Et ve Süt Kurumu bu konuda devreye girmelidir.

• Yem hammaddeleri ve yemdeki KDV oranı yüzde 8'den yüzde 1'e düşürülmelidir.

• Ülkemizde denizlerden avcılıkla yapılan üretim kıyı balıkçılığına dayanmaktadır. Yeterli altyapı oluşturulamadığı için açık deniz balıkçılığı yapılamamakta bu nedenle de av baskısı kıyı sularımızda yoğun olarak görülmektedir. Ülkemizde avcılık yoluyla elde edilen üretim miktarının avlanabilir stok büyüklüğünün sınırına eriştiği kabul edilmektedir. Bu

nedenle, ülkemizde avlanma miktarını artırılması yerine sürdürülebilir avcılığın sağlanabilmesi için önlemler alınmaktadır. Bu amaçla stokları koruyucu ve geliştirici yönde araştırmalar yapılmakta ve koruma kontrol faaliyetlerinin artırılmasına öncelik verilmektedir.

• Mevcut kaynakların rasyonel kullanımı için Ar-Ge çalışmaları desteklenmeli, su ürünleri istatistikleri düzenli olarak tutulmalıdır.

• Üretim bölgelerinde yol, su, elektrik gibi altyapı çalışmaları eksiksiz olarak tamamlanmalıdır.

• Balık hastalıkları ile ilgili laboratuar ve yetişmiş eleman eksikliği giderilmelidir.

• Gereksiz ilaç ve kimyasal madde kullanımının önlenmesi için eğitim çalışmalarına ağırlık verilerek yetiştiricililerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

• Avrupa'ya ihraç edilen tek hayvansal tarım ürünü olan balığın (su ürünlerinin) uluslararası pazarlarda daha iyi rekabet edebilmesi için desteklemeler günün şartlarına göre artırılmalıdır.

• Bakanlık ve Üretici örgütleri tarafından balık tanıtımı sürdürülerek tüketim teşvik edilmelidir.

• Balıkçılıkla ilgili olarak yaşanan sorunların çözümüne katkı sağlamak için üretici örgütleri güçlendirilmeli ve desteklenmelidir.

• Balıkçılıkta arz-talep dengesi oluşturularak, sürdürülebilir balıkçılığın sağlanması önem arz etmektedir.

• Balıkçılık sektöründeki ürünlere yönelik dondurma, tuzlama, konserve ve paketleme ünitesi içeren işleme tesislerinin kurulması ekonomik anlamda sektöre katkı sağlayacaktır.

• Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın bünyesinde Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü'nün kurulması su ürünleri sektörü için önemli bir gelişmedir. Bakanlık su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla çok sayıda denetim ve düzenlemeler yapmaktadır. Su ürünleri sektörünün geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması için yapılacak çalışmaların devam etmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

1. TZOB Zirai ve İktisadi Raporu 2007-2010
2. OKA Su Ürünleri ve Balıkçılık Sektör Raporu 2013
3. Kalkınma Bakanlığı 10. Kalkınma Planı 2014-2018
4. BSGM Verileri Kasım 2014
5. www.tüik.org.tr
6. FAO, Balıkçılık ve Su Ürünleri İstatistikleri Yıllığı

6.2.4. Arıcılık

Arıcılık dünyada en yaygın olarak yapılan tarımsal faaliyetlerden biridir. Ülkemiz zengin florası, uygun ekolojisi ve koloni varlığı bakımından büyük bir arıcılık potansiyeline sahiptir. Birçok yem bitkisinin gen merkezi olan Anadolu'da, dış pazarlarda ısrarla aranan kaliteli bal üretimi yapılmaktadır. Balın tartışmasız yüksek değerli gıda maddesi olması, hekimlikte tedavi ediciolarak kullanılması ve dış satım olanaklarının artması son yıllarda arıcılık yapan aile sayısında önemli artışlara neden olmuştur. Balın yanı sıra, elde edilen balmumu, ana arı, oğul ve arı sütü gibi ürünler arıcıların gelirlerinin artmasında ve arıcılığın gelişmesinde etken olmuştur. Türkiye'de genel olarak çam balı, yayla balı, narenciye balı, kekik balı, kestane balı, ıhlamur ağacı balı, pamuk balı ve ayçiçeği balı üretilmektedir. Türkiye çam balı üretiminde dünyada tektir. Ülkemizde üretilen çam balının %95'i diğer ülkelere ihraç edilmektedir.

Az sermaye ile yapılabilmesi, kolay ve zevkli olması, kısa zamanda gelir getirmesi, arı ürünlerinin kolayca pazarlanabilmesi ve arıcılıkta en büyük girdi olan kovan yapımı için gerekli olan kerestenin yurt içinden sağlanması arıcılığı cazip kılan önemli sebeplerdir.

Arıcılıktan yan gelir sağlayan ve geçimini temin eden insanlar genellikle ormanlık ve dağlık bölgelerde yaşayan, alternatif gelir kaynakları sınırlı olan kişilerdir. Türkiye'de tarımda çalışan nüfus başına ekilebilir arazi miktarının giderek azaldığı, bazı tarımsal işletmelerde işgücü fazlalığının meydana geldiği göz önüne alınacak olursa, topraksız, dar gelirli kişilere büyük bir yatırım gerektirmeden iş olanağı sağlayan, kolaylıkla yapılabilen ve kısa zamanda gelir elde edilebilen bir tarımsal faaliyet olması bakımından arıcılığın sosyo-ekonomik bir önem taşıdığı kendiliğinden ortaya çıkar.

Günümüzde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde arıcılık, değişik amaçlarla da olsa önem verilen bir hayvancılık dalıdır. Arıcılık Avrupa'da genellikle geleneksel bir uğraş, İspanya, Polonya, Macaristan, Yunanistan, Türkiye gibi ülkelerde kırsal geliri artırıcı bir araç, Uzak Doğu, Orta ve Güney Amerika ülkelerinde önemli bir dış gelir kaynağı ve A.B.D., Kanada ve Japonya gibi ülkelerde ise ağırlıklı olarak bitkisel tozlaşmada kullanılmak amacıyla yapılmaktadır.

6.2.4.1. Dünyada Arıcılık

6.2.4.1.1. Dünya Bal Üretimi

FAO verilerine göre 2013 yılında 1,663,798 ton bal üretimi gerçekleşmiştir. Üretimin %62.62'si ilk 10 ülke tarafından gerçekleştirilmişken, geriye kalan %37.38'i diğer ülkeler tarafından üretilmiştir. Üretimde ilk sırayı 450,300 tonluk üretimle Çin almakta olup, bu ülkeyi 94,694 tonla Türkiye, 80,000 tonla da Arjantin izlemektedir. Görüldüğü üzere ülkemiz Dünya üretiminden aldığı %5.69'luk payla dünya sıralamasında 2. sırada yer almaktadır.

Ülkeler	Üretim (ton)	Pay (%)	Sıralama
Çin	450300	27,06	1.
Türkiye	94694	5,69	2.
Arjantin	80000	4,81	3.
Ukrayna	73713	4,43	4.
Rusya	68446	4,11	5.
ABD	67812	4,08	6.
Hindistan	61000	3,67	7.
Meksika	56907	3,42	8.
Etyopya	45000	2,70	9.
İran	44000	2,64	10.
ilk 10 ülke	1041872	62,62	
diğer ülkeler	621926	37,38	
Dünya	1663798	100,00	

Şekil 44. Dünya Bal Üretimi ve Ülkelerin Payı (2013)

6.2.4.1.2. Dünya Bal Tüketimi

Dünya bal tüketimi 2001 yılında 1,251,000 ton iken %24,6 oranında artarak 2011 yılında 1,560,112 tona yükselmiştir. Tüketimde ilk sırayı Çin alırken bu ülkeyi sırasıyla ABD ve Türkiye izlemektedir.

Tüketilen toplam balın 2001 yılında %52,97'si sadece 10 ülke tarafından tüketiliyorken, 2011 yılında ilk 10 ülkenin payı %63,97'ye çıkmıştır.

Tablo 294. Dünya Bal Tüketimi (2001-2011)

Ülkeler	2001 Tüketim (Ton)	2011 Tüketim (Ton)	2001 Pay (%)	2011 Pay (%)	2001-2011 Değişim (%)	2001 Kişi başı tüketim (kg/yıl)	2011 Kişi başı tüketim (kg/yıl)
Çin	150837	352294	12,06	22,58	133,56	0,10	0,30
ABD	146675	191347	11,72	12,26	30,46	0,50	0,60
Türkiye	56187	93142	4,49	5,97	65,77	0,90	1,30
Almanya	97878	84246	7,82	5,40	-13,93	1,20	1,00
Rusya	52730	65325	4,22	4,19	23,89	0,40	0,50
İran	24582	45879	1,96	2,94	86,64	0,40	0,60
Japonya	43452	43019	3,47	2,76	-1,00	0,30	0,30
İngiltere	28604	39336	2,29	2,52	37,52	0,50	0,60
Etyopya	33782	39167	2,70	2,51	15,94	0,50	0,40
Fransa	27933	36874	2,23	2,36	32,01	0,50	0,60
İlk 10 ülke	662660	990629	52,97	63,50	49,49	-	-
Diğer ülkeler	588340	569483	47,03	36,50	-3,21	-	-
Dünya	1251000	1560112	100,00	100,00	24,6	0,20	0,20

Kaynak: www.fao.org/

2001-2011 yılları arasında tüketimin değişimine bakıldığında; Çin'in %133,56'lık tüketim artışı dikkat çekicidir. Tüketimdeki böylesine bir artış, doğal olarak dünya tüketiminden aldığı payın %12'lerden %22,58'lere çıkmasına neden olmuştur.

İlgili dönemde tüketimde ilk 10'da yer alan ülkelerin tüketim rakamları %49,49 oranında artmıştır. Buna karşılık diğer ülkelerin tüketimlerinde %3,2'lik bir azalış gerçekleşmiştir. Aynı dönemde dünya tüketimi ise %24,6 oranında artmıştır. Türkiye aynı dönemde tüketiminin %65,77 oranında artırarak Çin'den sonra en fazla artış gerçekleştiren ülke olmuştur. Bu artış oranı dünya artış oranının da 3'e katlamıştır.

Kişi başı yıllık bal tüketiminde dünya ortalaması 0,20 kg'dır. 2001 yılında en fazla kişi başı tüketime sahip ülke 1,20 kg ile Almanya iken, 2011 yılında bu üstünlüğünü Türkiye'ye kaptırmıştır. Türkiye 0,90 kg olan yıllık tüketimini son 10 yılda 1,30 kg'a çıkararak dünya bal tüketiminden zirveyi yakalamıştır.

6.2.4.1.3. Dünya Ticareti

Dünya'da 2013 yılında 2,038,435,911 $ bal ihracatı gerçekleşmiştir. Toplam ihracatın %62.13'ü sadece 10 ülke tarafından yapılırken, geriye kalan %37.23'lük kısmı ise diğer ülkeler tarafından gerçekleştirilmiştir.

İhracatta ilk sırayı %12.10'luk payla Çin alırken bu ülkeyi sırasıyla Arjantin (%10.43) ve Yeni Zelanda (%6.88) izlemektedir.

Türkiye üretimde ilk 10'da yer alırken ihracatta çok fazla bir paya sahip olmayıp, 12,956,479 $'lık ihracatla dünya ticaretinden %0.64'lük pay almıştır.

Tablo 295. Dünya Bal İhracatı (2013)

İhracatçı ülkeler	İhracat Değeri ($)	Pay (%)
Çin	246,549,739	12.10
Arjantin	212,636,792	10.43
Yeni Zelanda	140,174,168	6.88
Almanya	134,316,033	6.59
Meksika	112,352,435	5.51
İspanya	91,483,094	4.49
Macaristan	90,467,270	4.44
Vietnam	89,965,793	4.41
Hindistan	75,717,718	3.71
Belçika	72,886,309	3.58
İlk 10 ülke	1,266,549,351	62.13
Türkiye	12,956,479	0.64
Diğer ülkeler	758,930,081	37.23
Dünya Toplamı	**2,038,435,911**	**100.00**

Kaynak: www.comtrade.un.org/

2013 yılında üretilen 1,663,798 ton balın %35.1'i ihraç edilmiş yani ülkeler arası ticarete söz konusu olmuştur. Ürettiği balı en fazla ihraç edebilme yetisine sahip ülke %81.5 ile Arjantin olurken bu ülkeyi Meksika (%58.8) ve Hindistan (%49.3) izlemiştir.

Türkiye üretimde dünya ikincisi olurken ürettiği balın sadece %3.8'ini ihraç edebilmiştir. Tüketimde de ciddi bir güce sahip olan ülkemizin, ihracattaki bu tablo, dünya piyasalarındaki payını artırma konusunda ciddi politikaların oluşturulmasına ihtiyaç olduğunu net olarak göstermektedir.

Tablo 296. Dünya Bal Üretiminde İlk 10'Da Yer Alan Ülkelerin İhracat Performansı (2013)

Ülkeler	Üretim (ton) (A)	İhracat (ton) (B)	İhracatın üretimdeki payı (%) (B/A)
Çin	450,300	124,901	27.7
Türkiye	94,694	3,564	3.8
Arjantin	80,000	65,180	81.5
Ukrayna	73,713	21,674	29.4
Rusya	68,446	493	0.7
ABD	67,812	6,208	9.2
Hindistan	61,000	30,099	49.3
Meksika	56,907	33,458	58.8
Etiyopya	45,000	904	2.0
Dünya	1,663,798	584,786	35.1

Kaynak: www.comtrade.un.org/ www.fao.org/

Dünya'da 2013 yılında 1,987,796,302 $ bal ithalatı gerçekleşmiştir. Toplam ithalatın %75.07'si sadece 10 ülke tarafından yapılırken, geriye kalan %24.93'lük kısmı ise diğer ülkeler tarafından gerçekleştirilmiştir. İthalatta ilk sırayı %25.05'lik pay ile ABD alırken, bu ülkeyi sırasıyla Almanya (%16.20) ve İngiltere (%6.36) izlemektedir. Türkiye'nin ithalatta önemli bir payı yoktur.

Tablo 297. Dünya Bal İthalatı (2013)

Dünya Sıralaması	Ülkeler	İthalat değeri ($)	Pay (%)
1.	ABD	497,885,875	25.05
2.	Almanya	322,003,877	16.20
3.	İngiltere	126,421,518	6.36
4.	Japonya	116,268,252	5.85
5.	Fransa	113,139,518	5.69
6.	İtalya	75,188,977	3.78
7.	Belçika	68,036,433	3.42
8.	Suudi Arabistan	66,422,116	3.34
9.	Hollanda	53,749,905	2.70
10.	İspanya	53,047,354	2.67
	İlk 10 ülke	1,492,163,825	75.07
	Diğer ülkeler	495,632,477	24.93
	Dünya Toplamı	**1,987,796,302**	**100,00**

Kaynak: www.comtrade.un.org/

6.2.4.2. Türkiye Arıcılığında Mevcut Durum

6.2.4.2.1. Üretim

TÜİK verilerine göre, 1991 yılında 54 bin ton olan bal üretimimiz 2014 yılına gelindiğinde %87,5 oranında artarak 102.486 tona yükselmiştir. Yine aynı yıllarda balmumu üretimimiz ise % 40,6 artışla 2.863 tondan 4.024 tona yükselmiştir. Bu süreçte bal verimi 14–17 kg arasında kalmıştır.

Ülkemizin kovan sayısına bakıldığında; 1991 yılında yaklaşık 3,4 milyon adet olan toplam kovanın 2014 yılında %106 artışla 7 milyon adete yükseldiği görülmektedir. 1991–2014 yılları arasında toplam kovan sayısı içinde eski tip kovanların oranının %7,8'den %2,7'ye gerilediği, yeni tip kovanların ise %92'den %97'ye yükseldiği görülmektedir.

Türkiye'de 1991 yılında 21,540 adet arıcılık yapan köy varken 2012 yılında çok fazla bir değişiklik göstermemiş, bu sayı 21,307 adet olmuştur. TÜİK 2013 yılından itibaren köy yerine "arıcılık yapan işletme" sınıflandırmasına gitmiştir. Mevcut verilere göre arıcılık yapan işletme sayısı 2013 yılında 79,934 adet iken 2014 yılında %31 oranında artarak 104,709 adet olmuştur.

Tablo 298. Türkiye Kovan Sayısı, Bal Üretimi, Balmumu Üretimi ve Ortalama Bal Verimi

Yıllar	Kovan Sayısı (Adet)			Toplam İçinde Pay (%)		Bal Üretimi (Ton)	**Bal Verimi (Kg)	Balmumu Üretimi (Ton)
	Eski Tip	Yeni Tip	Toplam	*Eski Tip	*Yeni Tip			
1991	266.859	3.161.583	3.428.442	7,8	92,2	54.655	15,9	2.863
1992	250.656	3.289.672	3.540.328	7,0	93,0	60.318	17,0	2.916
1993	234.692	3.450.755	3.685.447	6,4	93,6	59.207	16,1	3.110
1994	219.236	3.567.352	3.786.588	5,8	94,2	54.908	14,5	3.353
1995	214.594	3.701.444	3.916.038	5,5	94,5	68.620	17,5	3.735
1996	217.140	3.747.578	3.964.718	5,5	94,5	62.950	15,9	3.235
1997	204.102	3.798.200	4.002.302	5,1	95,0	63.319	15,8	3.751
1998	193.982	4.005.369	4.199.351	4,6	95,4	67.490	16,1	3.324
1999	185.915	4.135.781	4.321.696	4,3	95,7	67.259	15,6	4.073

2000	199.609	4.067.514	4.267.123	4,7	95,3	61.091	14,3	4.527
2001	184.052	3.931.301	4.115.353	4,5	95,5	60.190	14,6	3.174
2002	180.232	3.980.660	4.160.892	4,3	95,7	74.554	17,9	3.448
2003	190.538	4.098.315	4.288.853	4,4	95,5	69.540	16,2	3.130
2004	162.660	4.237.065	4.399.725	3,7	96,3	73.929	16,8	3.471
2005	157.059	4.432.954	4.590.013	3,4	96,6	82.336	17,9	4.178
2006	146.950	4.704.733	4.851.683	3,0	97,0	83.842	17,3	3.484
2007	135.318	4.690.278	4.825.596	2,8	97,2	73.935	15,3	3.837
2008	137.963	4.750.998	4.888.961	2,8	97,2	81.364	16,6	4.539
2009	128.743	5.210.481	5.339.224	2,4	97,6	82.003	15,3	4.385
2010	137.000	5.465.669	5.602.669	2,4	97,6	81.115	14,5	4.148
2011	149.020	5.862.312	6.011.332	2,5	97,5	94.245	15,7	4.235
2012	156.777	6.191.232	6.348.009	2,5	97,5	89.162	14,0	4.222
2013	183.265	6.458.083	6.641.348	2,8	97,2	94.694	14,3	4.241
2014	193.442	6.867.531	7.060.973	2,7	97,3	102.486	14,5	4.024

Kaynak: TÜİK

*Mevcut verilerden oranlanarak hesaplanmıştır.

** Toplam üretimin toplam kovan sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Türkiye'de en fazla bal üretimi yapılan il Muğla'dır Bu il 15,282 tonluk yıllık üretimle toplam üretimin %14,9'unu karşılamaktadır. Bu ili sırasıyla Ordu (%14,67) ve Adana (%9,48) illerimiz takip etmektedir.

Üretimde ilk 10'da yer alan illerimiz toplam üretimin %58,2'sini karşılarken geriye kalan 71 il %41,79'unu karşılamaktadır.

En fazla balmumu üretimi yapılan ilimiz ise 621 ton yine Muğla'dır. İlin toplam üretimdeki payı %15,43'dür. Bu ilimizi sırasıyla; Adana (%9,88) ve Mersin (%5,37) izlemektedir.

Üretimde ilk 10 il toplam üretimin %53,65'ini karşılarken, geriye kalan 71 il %46,35'ini karşılamaktadır.

Tablo 299. Türkiye'de İllere Göre Bal ve Balmumu Üretimi (2014)

İller	Bal üretimi (ton)	Pay (%)	İller	Balmumu üretimi (Ton)	Pay (%)
Muğla	15282	14,91	Muğla	621	15,43
Ordu	15039	14,67	Adana	398	9,88
Adana	9715	9,48	Mersin	216	5,37
Aydın	3447	3,36	Sivas	207	5,14
Sivas	3039	2,96	Antalya	161	4,00
Mersin	2884	2,81	Aydın	133	3,32
İzmir	2877	2,81	Van	132	3,27
Antalya	2711	2,64	İzmir	129	3,21
Balıkesir	2638	2,57	Giresun	82	2,03
Siirt	2026	1,98	Ordu	80	2,00
İlk 10 il toplamı	59656	58,21	İlk 10 il toplamı	2159	53,65
Diğer iller	42829	41,79	Diğer iller	1865	46,35
Türkiye	102485	100,00	Türkiye	4024	100

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de 2014 yılı itibariyle 104,709 adet arıcılık işletmesi bulunmaktadır. En fazla işletme 24264 adet ile Van ilimizde bulunmakta, toplam işletme içerisindeki payı %23,17'dir. Bu ilimizi Muğla (%4,24) ve Sivas (%3,85) illerimiz izlemektedir.

İşletme sayısı bakımından ilk 10'da yer alan illerimiz, Türkiye toplamının %47'sine sahiptir. Geriye kalan illerin payı %52,96'dır.

Tablo 300. Türkiye'de İllere Göre Arıcılık İşletmelerivVe Kovan Sayıları (2014)

İller	İşletme sayısı (adet)	Pay (%)	İller	Kovan sayısı (adet)	Pay (%)
Van	24264	23,17	Muğla	827540	11,72
Muğla	4435	4,24	Ordu	527078	7,46
Sivas	4027	3,85	Adana	457953	6,49
Rize	2969	2,84	Aydın	239877	3,40
Antalya	2777	2,65	Antalya	215193	3,05
Ordu	2549	2,43	Mersin	213995	3,03
Adana	2337	2,23	İzmir	200044	2,83
Erzurum	2045	1,95	Sivas	194428	2,75
Trabzon	1942	1,85	Balıkesir	153329	2,17
Kastamonu	1909	1,82	Siirt	144505	2,05
İlk 10 il	49254	47,04	İlk 10 il	3173942	44,95
Diğer iller	55455	52,96	Diğer iller	3887031	55,05
Türkiye	104709	100,00	Türkiye	7060973	100,00

Kaynak: TÜİK

Kovan sayısına bakıldığında ise en fazla kovanımızın 827540 adet ve %11,72'lik payla Muğla'da bulunduğu, bu ilimizi Ordu (%7,46) ve Adana (%6,49) illerimizin izlediği görülmektedir.

İlk 10'da yer alan illerimiz 7060973 adet toplam kovan sayısının %44,95'ine sahipken, diğer 714 ilin payı %55,05'dir.

6.2.4.2.2. Arıcılık Destekleri

6.2.4.2.2.1. Üretim Desteği

Ülkemizde 2003 yılından itibaren arıcılığa destek verilmeye başlanmıştır. 5488 sayılı Tarım Kanunu'na göre her yıl çıkarılan Kararname kapsamında üreticilere destek verilmektedir. Üreticilere 2003-2007 yılları arasında ana arı, 2005-2007 yılları arasında süzme bal, 2008-2009 yıllarında ise aktif kovan başına destekleme ödemesi yapılmıştır.

Bu kapsamda üreticilere 2003 yılında 101.000 TL, 2004 yılında 1.168.000 TL, 2005 yılında 5.922.000 TL, 2006 yılında 17.285.000 TL, 2007 yılında 22.666.000 TL, 2008 yılında 22.785.000 TL, 2009 yılında 11.628.000 TL, 2010 yılında 21.986.000 TL, 2011 yılında 25.697.000 TL, 2012 yılında 34.568.000 TL, 2013 yılında 40.341.000 TL, 2014 yılında ise 44.746.000 TL destek ödemesi yapılmıştır.

Ayrıca Bombus arısı satın alıp örtü altı yetiştiriciliğinde tozlanmada kullanan üreticilere 2005 yılından beri koloni başına ödeme yapılmaktadır. Söz konusu ödeme 2005 yılında

koloni başına 30 TL, 2006, 2007, 2008, 2009 ve 2010 yıllarında 50 TL olarak ödenmiştir. 2011,2012,2013,2014 yılı için ise koloni başına 60 TL ödenmiştir. Bu kapsamda üreticilere toplam olarak; 2010 yılında 1.775.000 TL, 2011 yılında 2.583.000 TL, 2012 yılında 4.224.000 TL, 2013 yılında 5.092.2013 TL, 2014 yılında ise 6.175.000 TL ödeme yapılmıştır.

Bu destekler arı üreticilerinin üretimi devam ettirebilmesi için gereklidir ve desteklerin günün şartlarına göre artırılarak devam etmesi gerekmektedir.

6.2.4.2.2.2. İhracat Desteği

Ülkemizin bal ihracatında diğer ülkelerle rekabet edebilmesi, iç piyasada fiyat istikrarının sağlanması, üreticinin hak ettiği değeri elde edebilmesi bakımından ihracat teşvik primi verilmektedir. İhracat iadelerinin amacına ulaşabilmesi, ihracatçının önünü görebilmesi, ihracatın gelişmesi için ihracat teşvikleri yeterli miktarda ve zamanında verilmelidir. Ancak, DTÖ'ye verdiğimiz taahhütler nedeniyle iade miktarları yetersiz kalmaktadır.

İhracat için ödenecek bedel; ihracat iade miktarı, miktar barajı ve azami ödeme oranları, ihraç edilen miktar ve ihracat değerleri dikkate alınarak yapılan bir hesaplamayla belirlenmekte ve ihracatçılara mahsup şeklinde ödenmektedir.

2013 yılına kadar dolar bazında belirlenen ihracat iade miktarı bu yıldan sonra TL şeklinde belirlenmiştir. İhracat iade miktarı ; 2001 yılında 67 $/ton, 2002 yılında 66 $/ton, 2003-2012 yılları arasında 65 $/ton, 2013-2014 yıllarında ise 120 TL/ton olarak belirlenmiştir.

Tablo 301. Türkiye Yıllara Göre Tabii Bal İhracat İadeleri

Yıllar	İhracat İade Miktarı ($/Ton)	Miktar Barajı (%)	Azami Ödeme Oranı (%)
2001	67	75	10
2002	66	72	10
2003	65	72	10
2004	65	32	10
2005	65	32	10
2006	65	32	10
2007	65	32	10
2008	65	32	5
2009	65	32	5
2010	65	32	5
2011	65	32	5
2012	65	32	5
2013	120 (TL/ton)	32	5
2014	120 (TL/ton)	32	5

Kaynak: Para Kredi Koordinasyon Kurulu Kararları, Çeşitli Yıllar.

6.2.4.2.3. Türkiye Bal Dış Ticareti

2014 yılı itibariyle toplam bal ihracatımızın miktar olarak %88,60'ını süzme bal oluştururken, petek balını ihracattaki payı %11,40'dır. 2010 yılında bu oran sırasıyla; %27,4 ve

% 72,6 olarak gerçekleşmiştir. Geçen dört yıllık süreçte süzme balın oransal ağırlığının arttığı, petek balın ise azaldığı görülmektedir. Bunda ihraç edilen balda özellikle 2013 yılından itibaren süzme bal miktarının ciddi miktardaki artışı etkili olmuştur.

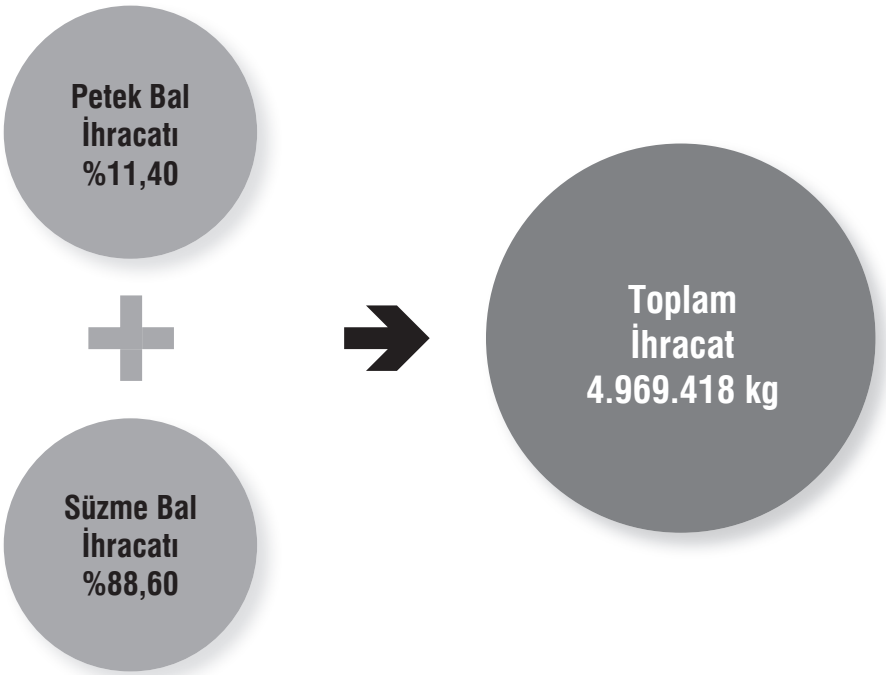

Şekil 45. Türkiye bal ihracatının dağılımı (2014)

2010-2014 yılları bal ihracatının değerlendirildiği aşağıdaki tablo incelendiğinde; 2011 yılındaki düşüşten itibaren ihracatta hızlı bir yükseliş olduğu görülmektedir. Özellikle 2013 yılındaki miktar olarak %182, değer olarak ise %115,7'lik artış dikkat çekicidir.

Tablo 302. Yıllar itibariyle Türkiye'nin bal dış ticareti

Yıllar	Petek bal Miktar (kg)	Değer ($)	Süzme Bal Miktar (kg)	Değer ($)	Toplam Bal Miktar (kg)	Değer ($)	Değişim Miktar (%)	Değer (%)
2010	346697	2097511	917912	3713006	1264609	5810517	-	-
2011	400095	2234685	702594	2971591	1102689	5206276	-12,8	-10,4
2012	400394	2327578	862981	3678967	1263375	6006545	14,6	15,4
2013	356907	2346469	3206870	10610010	3563777	12956479	182,1	115,7
2014	566734	3176251	4402684	15742941	4969418	18919192	39,4	46,0

Kaynak: TÜİK

TÜİK verilerine göre; 2014 yılında 14 ülkeye 566,734 kg petek bal, 27 ülkeye de 4,402,684 kg süzme bal ihracatı gerçekleştirilmiştir.

Petek bal ihracatımızda %54'lük payla Almanya ilk sırayı alırken, bu ülkeyi sırasıyla Suudi Arabistan (%24,07) ve ABD (%12,16) izlemektedir.

Süzme balda ise ilk sırayı %53,44'lük payla ABD almakta, bu ülkeyi Almanya (%25,84) ve Belçika (%3,37) izlemektedir.

Tablo 303. Ülkelere Göre Bal İhracatımız (2014)

Sıralama	Petek Bal			Sıralama	Süzme Bal		
	Ülkeler	Miktar (kg)	Pay (%)		Ülkeler	Miktar (kg)	Pay (%)
	Toplam	**566734**	**100,00**		**Toplam**	**4402684**	**100,00**
1.	Almanya	308747	54,48	1.	ABD	2352772	53,44
2.	Suudi Arabistan	136431	24,07	2.	Almanya	1137560	25,84
3.	ABD	68888	12,16	3.	Belçika	148200	3,37
4.	Ürdün	37280	6,58	4.	Avusturya	122800	2,79
5.	Irak	5891	1,04	5.	Fransa	103400	2,35
6.	Avusturya	3647	0,64	6.	Azerbaycan	23007	0,52
7.	Hollanda	2113	0,37	7.	Hollanda	6340	0,14
8.	Hong Kong	1517	0,27	8.	Libya	5002	0,11
9.	BAE	940	0,17	9.	Slovakya	4379	0,10
10.	İsviçre	518	0,09	10.	Romanya	818	0,02
11.	Katar	420	0,07	11.	Tunus	453	0,01
12.	Çin	300	0,05	12.	Ekvator Ginesi	324	0,01
13.	Japonya	27	0,00	13.	Gabon	100	0,00
14.	Kuveyt	15	0,00	14.	Diğer 14 ülke	497529	11,30

Kaynak: TÜİK

6.2.4.3. Sonuç ve Öneriler

Ülkemizde her yıl artan bir tempoyla gelişme gösteren arıcılık sektöründe yaşanan, ana arıların yıllık olarak gençleştirilmemesi, bilinçsiz yetiştiricilik, çeşitli hastalıklara dayanıklı genetik materyalin bulunamaması, bazı zirai mücadele ilaçlarının arıların ölümüne veya yön bulma duygularının kaybolmasına sebep olması gibi sorunlar, ülke genelinde arıcılığın verimsiz olmasına neden olmaktadır. Arıcılığımızın gelişim hızını devam ettirmek, başta bal olmak üzere arıcılık ürünlerinin üretim ve dış satım olanaklarını geliştirmek ve arıcılığın içinde bulunduğu bazı sıkıntıları gidermek için aşağıda bahsettiğimiz önerilerin dikkate alınmasında fayda vardır.

• Arı hastalıkları ile etkin mücadele edilmeli, ilaç denemeleri yapacak ve etkin ilaç kullanımı konusunda arıcılara bilgi aktaracak laboratuarlar kurulmalı ve güçlendirilmelidir.

• Hastalık ve zararlılarla mücadelede daha fazla bilgilendirme çalışması yapılmalı, gelişigüzel ilaç kullanılması önlenmelidir. Bitkisel mücadele için yapılan zirai ilaçlamaların arıcılığa zarar vermemesi için arıcılar ile Bakanlık arasında sağlıklı koordinasyon sağlanmalıdır.

• Gezginci arıcılığın, yapılacak bir planlama ile iller ve bölgeler itibariyle flora çeşidi, mevsimi ve kapasitesi belirlenerek uygulanması sağlanmalıdır.

• Arıcılık sektörünün eğitici ve öğretici olarak ihtiyaç duyduğu yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim yapmış Ziraat Mühendislerinin bu sektörde çalıştırılması özendirilmeli, Üretici Örgütleri bu konuda etkin rol oynamalıdır.

• Arı üreticilerine yeterli miktarda ve düşük faizli kredi olanakları devam etmelidir.

• Özellikle maliyetlerde önemli rol alan kovanlık kereste için; satın alanlara tahsis veya fiyat indirimi uygulanmalıdır.

• Çam balı gibi çok önemli ve tek üreticisi olduğumuz balın dış satımını artırıcı yönde destekleme sağlanmalıdır. Bu ürünün dış pazarlarda çeşitli kampanyalarla tanıtılarak satım alanı genişletilmelidir.

• Ülkemizin yıllık ana arı ihtiyacı 1–1,5 milyon iken yetiştirilen ana arı sayısı 150 bini geçmemektedir. Ülkemiz ana arı üretim açığının kapatılması için ana arı üretimi destekleme kapsamına alınmalıdır.

• Arı yetiştiriciliği tek yönlü bal üretimi olarak yapılmakta, polen, propolis, arı zehiri, arı sütü, bal mumu gibi diğer ürünlere yeterince yer verilmemektedir. Bu nedenle özellikle kovan sayısı ve bal üretiminde dünyada ön sıralarda yer almamıza rağmen bahsedilen ürünlerde ülkemizin dünya sıralamasında adı dahi geçmemektedir. Bu yönde teşvik edici politikalara ihtiyaç olduğu açıkça görülmektedir.

• Hormonsuz bitkisel üretimin yapılabilmesi için örtü altı tarımında gerekli olan Bombus arıları etkin olarak kullanılmamaktadır. Bombus arılarının bu yönde kullanımı ve yetiştiriciliğini teşvik amaçlı uygulamaya konulan desteklere devam edilmelidir.

• Sahte bal üreticileri ile etkin mücadele edilmeli bu konuda üretici örgütleri ile işbirliğine devam edilmelidir.

• Sınırlardan kaçak olarak ülkemize arı ve arı ürünlerinin girişini önlemeye yönelik tedbirler alınmalı, bu ürünlerin gerek ülke insanımızın sağlığına gerekse üretime zarar vermesi engellenmelidir.

• Zirai mücadele ilaçları ruhsatlandırmadan önce arılara etkileri araştırmalı, olumsuz yönde etkili ilaçlara ruhsat verilmemelidir.

Yukarıda dile getirilen sorun ve öneriler yanında, 11-12 Eylül 2014 tarihinde Ankara'da yapılan "Arıcılık Çalıştayı"nda alınan aşağıda yer alan tavsiye kararlar, sektörün sorunlarını ve sorunlara yönelik çözüm önerilerini net şekilde ortaya koymaktadır. Beklentimiz bu tespitlere yönelik gerekli adımların atılmasıdır.

SORUN	ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
Damızlık ana arı temininde yetersizlik	Bakanlık-TAB-Üniversiteler ile işbirliği sağlanarak hazırlanacak yerli gen kaynaklarının tespiti, korunması ve ıslahına dönük projelerin ulusal ve uluslararası kuruluşlara sunulmalı.
Genetik kirlilik (izinsiz olarak gelen ana arılar)	Genetik kirliliğe neden olan izinsiz arı girişlerinin engellenmesi için arıcıların bilinçlendirilerek, gerekli tedbirlerin alınmalı.
Lokal ırkların tespiti ve ıslahına yönelik çalışmaların yeterince yapılamaması	Bakanlık-TAB-Üniversiteler ile işbirliği sağlanarak yerli gen kaynaklarının tespiti, korunması ve ıslahına yönelik projeler hazırlanarak uygulanmalı.
Arıcı elinde ana arı üretimi yönteminin uygulanmıyor olması	Arıcı elinde ana arı üretiminin yaygınlaştırılması için Birlikler tarafından gerekli çalışmaların yapılması.
Ana arı işletmelerinin denetimi	Bakanlıktan izin almış ana arı üreticilerinin talimatname doğrultusunda etkili olarak denetlenmesi, gerek görülmesi durumunda vasıflı ve kaliteli ana arı üretimi için gerekirse Ana Arı Yetiştiriciliği Talimatnamesinde değişikliğe gidilmeli.
Ana arı nakil ve sağlık raporu	Yurtiçi ana arı nakillerinde sağlık raporunun işletmeye, üretim sezonu başında bir defaya mahsus verilmesi için ilgili yönetmelikte gerekeli düzenlemeler yapılmalı.
Ana arının desteklenmesi	Gerekli altyapının oluşması durumunda ana arının desteklenmesi değerlendirilecektir.

Arı konaklama belgesi alınması	Arıcılar konaklama izin belgelerini konaklamayı takip eden 10 gün içerisinde almak zorundadırlar. Süresi içerisinde konaklama izin belgesi başvurusunda bulunmayan arıcılar için idari para cezası uygulanması.
Konaklama kapasitesinde flora tespitlerinde bilimsel verilerin kullanılmaması	Valiliklerin bölgelere göre yayınladıkları genelgeler Arıcılık Yönetmeliğine aykırı olamaz. Bununla ilgili Valiliklere uyarılar yapılmalı.
Arıcılık Yönetmeliğinde arılıklar arasındaki mesafenin belirlenmemesi	Arılıklar arası mesafe; rakım, bitki örtüsü, coğrafi yapı, arılıklardaki koloni sayısı gibi parametreler dikkate alınarak konaklama yeri, tespit komisyonunca objektif olarak belirlenmeli.
Arıcı eğitimleri	Arıcılıkta iyi üretim uygulamaları (Hijyen) kılavuzu hazırlanmalı.
Arı konaklama noktalarının yetersizliği ve yeni konaklama noktalarına yolların açılmaması	Arı konaklama yolları için yeni konaklama sahalarının tespit edilmeli ve ulaşımlarının sağlanması için ilgili kurumlarla işbirliği yapılmalı.
Birincil arı ürünlerde izlenebilirliğin sağlanamaması	Bu konuda gerekli tedbirler alınmalı.
Bal dışındaki arı ürünleri için mevzuat eksikliği	Arı ürünleri (polen, balmumu, propolis, arı sütü, arı zehiri vb.) ile ilgili olarak mevzuat hazırlanmalı.
Arı ürünlerinin pazarlanmasında yaşanan sorunlar	Arı ürünleri ile ilgili yazılı ve görsel materyallerle üretici ve tüketici (kamu spotu vb.) bilgilendirilmeli.
Yurtdışından izinsiz getirilen bal sorunu	Sınır illerdeki gümrük kapılarımızda yolcu beraberinde getirilen bal, zati ihtiyaçtan çıkarılarak yasaklanmalı.
Glikozun bal olarak satılması	Alkolsüz içecekler tebliğinde geçen "bal" ibaresi değiştirilmeli.
Kalıntı sorunu	Kalıntı izleme programları içerisine aliminyum fosfin de eklenmelidir. Kalıntıyı önlemek için eğitimlerde biyolojik mücadele, kültürel yöntemler hakkında bilgilendirme yapılmalı.
Besleme ve erken hasat sorunu	Arı beslemesinde pancar şekerinden yapılan şekerin kullanılması ve şekerden yapılan balın tespiti için yöntem geliştirilmesi amacıyla Ar-Ge çalışmaları yapılmalı.

6.2.5. İpekböceği Yetiştiriciliği

Dut fidanı yetiştirilmesinden ham ipek elde edilinceye kadar ki aşamalar (dut yetiştirilmesi, ipekböceği tohumu üretimi, inficar, böcek bakımı ve beslemesi, koza üretimi, kozadan ipek çekilmesi ve bunlarla ilgili biyolojik, patolojik ve teknolojik araştırmalar, hizmet içi eğitim, kontrol ve yayın) ipekböcekçiliği olarak tanımlanmaktadır,

Ülkemizde 1500 yıllık bir mazisi olan ipekböcekçiliği, halen 3 bin dolayında çiftçi ailesinin vazgeçemediği geleneksel ve yardımcı bir tarım kolu olma özelliğini sürdürmektedir, Kırsal kesimde gizli işsizliğin mevcudiyeti, gelir düşüklüğü ve benzeri sebepler ipekböcekçiliğinin gelişmesine uygun bir ortam yaratmaktadır, Küçük aile işletmelerinde yaprak kesme ve taşıma işçiliği dışında işlerin yaşlı ve çocuk gibi emeğini diğer tarımsal uğraşlarda değerlendirme olanağı bulamayan aile fertlerince yapılabilmesi, 40-45 gün gibi kısa bir sürede gelir sağlayabilmesi de bu yetiştiriciliğin avantajları arasında sayılmaktadır,

Geçmiş yıllarda ipekböcekçiliğinde ülkemizde önemli oranlarda üretim gerçekleştirilmiştir, Ancak, 1990 yılında yaşanan Körfez Savaşının ipek halı pazarında yarattığı kriz ve Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından koza üretiminin yoğun olduğu Türk Cumhuriyetlerinin ekonomik kriz içinde olmaları neticesinde ülkemize bir anda yasadışı ve yasal yollardan çok ucuz fiyatlarla kuru koza ve ham ipek gelmesi, iç piyasada fiyatların büyük

ölçüde düşmesine neden olmuştur, Bu durumun yarattığı olumsuz etki halen devam etmektedir,

Diğer yandan Güneydoğu Anadolu Bölgemizde yoğunlaşan terör olayları, bu bölgede yaş koza üretiminin azalmasında önemli bir etken olmuştur, Trakya Bölgesinde ise, süne mücadelesi sonucu beş yıl önce meydana gelen ipekböceği ölümleri bölge üreticilerinde tedirginlik yaratmış ve üretim azalmıştır, Zirai mücadele ilaçlarının aşırı ve bilinçsiz olarak kullanılması zaman zaman ipekböcekçiliğimize zarar vermiş ve üreticiyi olumsuz etkilemiştir, Marmara Bölgesinde de sanayinin gelişmesi ve yoğun göç nedeniyle yaşanan yapılaşma süreci sonucunda arazilerin arsaya dönüşmesi de üretimde %90'a varan düşüşler meydana getirmiştir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen, tarım alanlarının kısıtlı, verimsiz, meyilli ve ulaşımın güç olduğu, alternatif gelir kaynaklarının bulunmadığı yerlerdeki gelir seviyesi düşük çiftçilerimiz için ipekböcekçiliği halen önemli bir ekonomik faaliyet durumundadır, İpekböcekçiliğinin lokomotifi olan ipek halıcılık, yüksek turizm potansiyelimiz ve ihracat göz önüne alındığında yaş koza üretiminin önemi daha da artmaktadır,

6.2.5.1. Mevcut Durum

6.2.5.1.1. Üretim

Tablo 304. Türkiye İpekböcekçiliği ve Yaş Koza Üretimi

Yıllar	İl Sayısı	Köy Sayısı	Aile Sayısı	Yaş Koza Üretimi (Ton)
1990	41	1,916	44,541	2,189
1991	39	1,635	30,079	1,364
1992	32	1,012	17,707	791
1993	28	941	14,544	723
1994	27	647	12,189	459
1995	23	532	7,493	278
1996	24	398	5,756	217
1997	17	325	3,863	162
1998	13	255	3,115	137
1999	12	260	3,019	135
2000	12	230	2,210	61
2001	16	213	1,555	47
2002	24	327	2,356	99
2003	24	280	2,758	169
2004	24	278	2,919	143
2005	22	278	2,729	157
2006	22	246	2,597	129
2007	25	215	2,318	127
2008	26	199	2,238	127
2009	28	211	2,358	140
2010	26	193	2,183	129
2011	35	299	2,623	151
2012	29	342	2,572	134
2013	36	328	2,348	134
2014	37	342	1,760	80

Kaynak: Kozabirlik

Ülkemizde yaş koza üretimi 1990 yılında 2,189 ton iken yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı devamlı bir düşüş trendine girmiş ve 2010 yılında 1990 yılına göre %94 oranında azalarak 129 ton olmuştur, Ham ipek üretimi ise 320 tondan %93 azalışla 22 tona gerilemiştir, 2002 yılında ipekböceği tohumlarının ücretsiz dağıtılması, Doğrudan Destek Kararnamesinin erken açıklanması üretimi teşvik etmiş yaş koza üretimi 2002 yılında 47 tondan 99 tona yükselmiştir, 2003 yılında ipekböceği tohumlarında görülen Nosema hastalığı nedeniyle yerli tohumlar imha edilmiş ve yurt dışından kaliteli hibrit tohum ithal edilerek üreticilere ücretsiz dağıtılmıştır, Bu tohumlardan elde edilen yüksek verim ve verilen teşvikler nedeniyle 2003 yılında 2002'ye göre %71 oranında artışla 169 ton ürün elde edilmiştir, Sonraki yıllarda üretimde dalgalanmalar olsa da 2000 ve 2001 yıllarına göre artışlar olmuştur.

İpekböcekçiliği yapan köy sayılarında özellikle son 2-3 yılda artışlar olduğu görülmektedir.

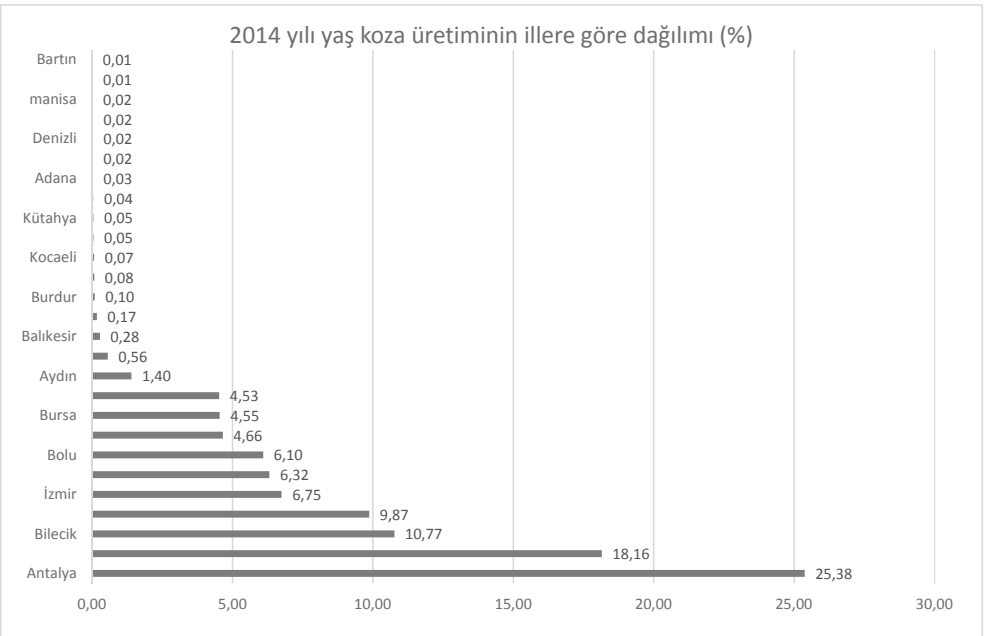

Şekil 46. Yaş Koza üretiminin illere göre dağılımı (%)

Fakat Kozabirlik yine de, köylerde bu işi yapacak insan bulamadıklarını, insanların köyleri terk ettiğini belirtmektedir.

Bugün Türkiye'de yaş ipekböceği kozası üretimi yoğun olarak Bursa, Bilecik, Diyarbakır, Eskişehir, Sakarya ve Antalya illerinde gerçekleştirilmektedir, Mevcut tablodan da görüleceği gibi yıllar içerisinde gerek yaş koza üretimi yapan il ve köy sayısında gerekse ipekböcekçilikle uğraşan aile sayısında önemli düşüşler yaşanmıştır, Birliğimizin de üyesi olduğu Türkiye İpekböcekçiliği ve İpekçilik Milli Komitesinin, üretimin terk edildiği yerlerde üretimi tekrar canlandırmak amaçlı yaptığı yoğun çalışmalar ve Devletin verdiği destekler neticesinde, devamlı bir düşüş trendi içerisinde olan yaş koza ve ham ipek üretiminde

özellikle 2001 yılından itibaren bir yükseliş trendine girilmiş ve üretimin belli seviyelerde tutulması sağlanabilmiştir.

Yaş koza üretiminin iller bazında dağılımına bakıldığında ilk sırayı %25,38 ile Antalya'nın aldığı, bu ili %18,16 ile Diyarbakır, %10,77 ile de Bilecik'in izlediği görülmektedir.

6.2.5.1.2. Yaş İpekböceği Kozası Üretimini Destekleme Çalışmaları

1974-1980 yılları arasında Devlet destekleme kapsamına alınan yaş ipekböceği kozası üretimi, 1980 yılından sonra destekleme kapsamından çıkarılarak ithalata konulan yüksek fonlar ile korunmaya çalışılmıştır,

Diğer yandan, 5 Nisan 1994 ekonomik kararlarından sonra destekleme kapsamına alınan ürün sayısı 3 ürün grubuyla sınırlandırılmıştır, GATT Tarım Antlaşmasında Türkiye'nin, temel alınan yıllarda (1986-1988) yaş ipekböceği kozasının destekleme kapsamında gösterilmemiş olması da bu ürünün günümüzde desteklenme kapsamına alınmasını imkansız hale getirmiştir, Bu durumda, yaş ipekböceği kozasının destekleme kapsamına alınmadan destek ve teşvik edilmesi ancak prim ve doğrudan destek sistemi ile olabilmektedir,

Ülkemizde üretim maliyetlerinin artmasına karşın, dış piyasalarda kuru koza fiyatlarının çok düşük olması sonucunda 1999 yılından itibaren yaş koza üreticilerin Devlet tarafından desteklenmeye başlamıştır, Buna göre yaş koza üreticileri 1999 ve 2000 yıllarında prim, 2001 yılında prim ve doğrudan destek, 2002 yılından bu yana ise doğrudan destek yoluyla desteklenmeye devam etmektedir, Bunun yanı sıra ücretsiz tohum ve fidan dağıtımıda yapılmaktadır,

Uzun süredir ipekböcekçiliği destekleri Destekleme Fiyat İstikrar Fonundan alınan paralarla ödendiğinden ve bu durumun temel bir baza oturtulması için bütçeden karşılanması gerekliliği doğmuştur, Bu sebeple yapılan çalışmalarla destekler 2006 yılından itibaren Tarım Bakanlığının Hayvancılığı Destekleme Kararnamesi kapsamına alınmış ve Tarım Bakanlığı bütçesi içinden ayrılan fonla bu desteklerin yapıldığı ilk uygulama 2006 yılında uygulanmaya başlamıştır,

Yaş koza için uygulanan destekleme ve alım fiyatlarının seyrine bakıldığında; Kozabirlik alım fiyatları ve desteklemelerde 2001-2002-2003 yıllarında sağlanan ciddi artışların, üretim rakamlarına yansıdığı, ilgili dönemlerde yaş koza üretiminin 47 tonlardan 169 tonlara, ham ipek üretiminin ise 8 tonlardan 28 tonlara kadar çıktığı görülmektedir, Bu durum ne kadar üretimi istenilen hedeflerin üzerine çıkarmak zor denilse de bunun doğru olmadığını, gerekli destekleme ve alım fiyatları ile üretimin artırılabileceğini göstermektedir, Son yıllarda alım fiyatları ve destekler arasında farklı bir değişim yaşandığı görülmektedir,

Devletin verdiği destek ne kadar artırılmışsa Kozabirlik'de alım fiyatlarını o kadar düşürmüştür, Yani devlet destek birim fiyatlarını 2009 yılında %20 artırdığında Kozabirlik alım fiyatlarını %20 düşürmüş, Destekler 2010 yılında %25 artırıldığında alım fiyatları da %25 düşürülmüştür, Bu durum, üreticilerin mi? yoksa Kozabirliğin mi? desteklendiği sorularının sorulmasına neden olmuştur.

TZOB olarak bu husus yapılan toplantılarda dile getirilmiş, Kozabirliğe fiyatlarının gözden geçirmesi iletilmiştir. Üretici lehine dile getirilen bu yöndeki eleştirilerimiz etkili olmuş ve Birlik 2011 yılından itibaren alım fiyatlarında artış yapmıştır.

Tablo 305. Yıllar İtibariyle Yaş Koza Alım Fiyatları ve Desteklerin Seyri

Yıllar	Birlik Alım Fiyatı (TL/kg)	Destekleme Primi (TL/kg)	Toplam Alım Fiyatı (TL/kg)	Alım Fiyatı/ Destek Oranı (%)	Alım Fiyatı Yıllık Artış (%)	Destek Yıllık Artış (%)
1999	500,000	1,400,000	1,900,000	36.0		
2000	650,000	1,725,000	2,375,000	38.0	30.0	23.0
2001	1,000,000	3,500,000	4,500,000	29.0	54.0	103.0
2002	2,000,000	5,500,000	7,500,000	36.0	100.0	57.0
2003	3,000,000	7,000,000	10,000,000	43.0	50.0	27.0
2004	2,300,000	7,700,000	10,000,000	30.0	-23.0	10.0
2005	2,50	8,50	11,00	29.0	9.0	10.0
2006	2,50	9,50	12,00	26.0	0.0	12.0
2007	3,50	9,50	13,00	37.0	40.0	0.0
2008	5,00	10,00	15,00	50.0	43.0	5.0
2009	4,00	12,00	16,00	33.0	-20.0	20.0
2010	3,00	15,00	18,00	20.0	-25.0	25.0
2011	3,50	20,00	23,50	17.5	16.7	33.3
2012	4,00	20,00	24,00	20.0	14.3	0.0
2013	4,50	20,00	24,50	22.5	12.5	0.0
2014	5,00	30,00	35,00	16.7	11.1	50.0

Kaynak: Kozabirlik

Yapılan kesintiler haricinde çiftçilerimize net olarak; 2009 yılında 2,002,185 TL, 2010 yılında 2,250,847 TL, 2011 yılında 3,480,304 TL, 2012 yılında 3,162,840 TL, 2013 yılında 2,898,617 TL, 2014 yılında ise 2,764,228 TL ödeme yapılmıştır.

Tablo 306. Yıllar itibariyle Çiftçiye yapılan ödemeler (2009-2014)

Yıllar	Yaş koza alım miktarı (Ton)	Birlik ödemesi (Brüt TL)	Destek ödemesi (Brüt TL)	Birlik+Destek ödemesi (Brüt TL)	Net ödeme (TL)	Yapılan toplam kesinti (TL)
2009	140	508718	1659258	2167976	2002185	165791
2010	129	388879	1910713	2299592	2250847	48745
2011	151	538902	3013000	3551902	3480304	71598
2012	134	558279	2674000	3232279	3162840	69439
2013	122	556076	2429894	2985970	2898617	87353
2014	80	430898	2401632	2832530	2764228	68302

Kaynak: Kozabirlik

Bugün ki yapı ipekböcekçiliğine destek verilmezse üretimin sürdürülemez olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla desteklemeye devam edilmesi, üretimin sürdürülebilirliği açısından çok büyük öneme sahiptir. Aksi takdirde, ipekböcekçiliğinin yok olması kaçınılmaz olacaktır.

6.2.5.1.3. Türkiye İpekböceği Kozası ve Ham İpek Dış Ticareti

Yaş ipek kozası ithalat ve ihracata konu olmayıp, kuru koza ve ham ipek dış ticarette işlem görmektedir. 1998-2014 döneminde ithal ve ihraç edilen kuru ipekböceği kozası ile ham ipek miktar ve değerleri aşağıda gösterilmektedir, Çekilmeye elverişli ipekböceği kozaları, ham ipek (bükülmemiş) ve ipek döküntülerinin ithalatı gümrük vergisinden muaftır.

Kuru koza ihracatımız ağırlıklı olarak Çin, İran ve Hindistan'a yapılmaktadır. 2014 yılında bu ülkelere ABD'de katılmıştır. Zamanında 128 ton (1992 yılı) kuru koza ithalatı yapabiliyorken bugün itibariyle ihracatta çok daha düşük seviyelere gerilenmiştir.

İlgili yıllar incelendiğinde özellikle ham ipek ithalatında ciddi bir azalmanın olduğu görülmektedir. 1989-2014 yılları arasında 255 tonlara kadar çıkabilen ithalat, 2014 yılı itibariyle 58 tonlara kadar gerilemiştir.

Kozabirlik Eskişehir'de kozadan katma değer yaratacak ipek çekim ve büküm tesisi kurmasına rağmen, 2009 ve 2010 yılında kuru koza ihracatı yapmıştır. Böyle bir tesis kurulması, kuru kozanın burada çekilerek katma değerli ürünlere dönüştürülüp satılması gerekirken böyle bir yönelim yerine ham ürünün ihraç edilmesi doğal olarak da tepki çekmiştir. Bu ihracatın Özbekistan gibi ülkelerin ihracatı yasakladığı ve tüm dünyada fiyatların yükseldiği dönemde yapılması da doğal olarak bu davranışın sorgulanmasına neden olmuştur. Kurulu fabrika işletilememiş, yatırım atıl duruma düşmüş, faaliyeti durdurulmuştur. 2012, 2013 yıllarındaki 80 ve 30 tonluk kuru koza ihracatı da bunu açıkça teyit etmektedir.

2014 yılında üretilen 80 ton yaş kozadan 13 ton civarında ham ipek elde edilmektedir. Yani yaş kozanın tamamı ham ipeğe dönüştürülüp ülke içi ihtiyacı olanlara verilebilse, üretimle ithal edilen 58 tonluk miktarın yani ihtiyacın %22'si karşılanabilecektir. Yani dışarıya daha az döviz ödenebilecektir.

İthal edilen 58 tonluk ham ipeğin tamamı dışarıdan karşılanabilmesi için 348 tonluk bir yaş koza üretimine ihtiyaç vardır. (üretilen yaş kozadan 1/6 oranında ham ipek elde edilmektedir). Yani 80 tonluk üretim yanında 268 ton daha ek üretim yapılması görünmektedir. Bugünkü üretimin yapısı bunu imkansız kılmaktadır fakat, mevcut üretim artırılarak ve ipek çekim tesisleri aktif hale getirilerek ithalatı azaltabilmek, halı üreticilerimizin ham ipek talebini karşılayabilmek mümkündür.

Tablo 307. Türkiye Kuru Koza ve Ham İpek Dış Ticareti

Yılı	Kuru Koza		Ham İpek		Kuru Koza		Ham İpek	
	İthalat Miktarı (Kg)	İthalat Değeri ($)	İthalat Miktarı (Kg)	İthalat Değeri ($)	İhracat Miktarı (Kg)	İhracat Değeri ($)	İhracat Miktarı (Kg)	İhracat Değeri ($)
1989	0	0	100,520	5,233,209	0	0	0	0
1990	0	0	70,305	3,436,960	0	0	2,048	107,454
1991	0	0	50,721	1,411,287	7,500	55,275	2,998	32,128
1992	0	0	23,897	716,447	128,176	850,601	9,850	305,665
1993	0	0	72,532	2,055,068	0	0	2,023	65,773
1994	0	0	57,664	1,454,823	0	0	2,744	61,489

1995	110,958	264,424	77,084	1,985,715	10,800	81,000	52	2,992
1996	72,478	114,071	192,909	3,858,424	10,510	80,516	11,276	57,226
1997	689	6,231	187,898	3,482,777	1,654	20,081	0	0
1998	21,421	194,236	137,509	2,220,156	1,022	6,438	250	9,765
1999	0	0	156,017	2,203,158	18,000	90,000	0	0
2000	0	0	203,764	2,810,883	54,000	263,910	0	0
2001	205	2,345	255,850	3,794,857	0	0	2	50
2002	0	0	217,811	3,216,596	3,050	4,170	333	1,087
2003	0	0	185,707	3,003,608	82,800	342,792	3	1,068
2004	0	0	200,263	3,981,179	61,200	215,511	0	0
2005	0	0	161,293	2,956,636	39,600	233,640	48	1,708
2006	12	1,510	118,721	2,583,158	32,400	197,640	7,402	334,937
2007	0	0	131,542	2,837,242	0	0	8,760	492,943
2008	0	0	97,035	1,955,285	0	0	3,017	169,800
2009	0	0	55,378	1,201,601	30,675	154,182	8,930	502,846
2010	0	0	92,422	2,205,181	67,568	381,820	0	0
2011	0	0	113,991	3,358,819	7,884	31,343	0	0
2012	0	0	47,957	1,575,124	80,238	666,287	0	0
2013	0	0	58,300	2,424,858	30,445	361,335	0	0
2014	4	921	57,947	2,291,283	11	274	9	301

Kaynak: TÜİK

Ülkemiz ipek iplikte net ithalatçı ülke konumundadır. 2014 yılında 12 tonluk ihracata karşılık 65 tonluk bir ithalat yapılmıştır. Yani miktar olarak ihracatın 5,4 katı bir ithalat söz konusudur. Değer olarak ise; ödenen 4 milyon dolarlık dövize karşılık giren para 350 bin dolardır Yani, ihracatın 11 katı daha fazla bir para dışarı aktarılmıştır.

Bir ara 208 tonlara (2008 yılı) kadar çıkan ipek iplik ithalatımız, son yıllarda düşüş trendine girmiş ve 2014 yılı itibariyle 65 tonlara kadar gerilemiştir. Fakat dünya ipek iplik fiyatlarının yükselmesi, ithalatçılarımızın daha fazla para ödemesine neden olmuştur. 2009 yılında 113 ton ipek ipliğe 4,4 milyon $ para ödenirken, 2014 yılında ithalat miktarının 66 tonlara yani yarı yarıya düşmesine rağmen ödenen paranın aynı yani 4 milyon dolarlar civarında olması bu durumun açık bir göstergesidir. Bu tablo ülkemizde ipek iplik üretimine önem verilmezse yükselen dünya fiyatlarına mahkum olunacağının en net göstergesidir.

İpek iplik ihracatımız son yıllarda artış eğilimine girmiş olsa da 2001 yılındaki 112 tonluk ihracatın çok uzaklarında yer almaktadır. 2014 yılı itibariyle 12 ton ihracattan 350 bin dolarlık bir gelir elde edilmiştir.

İpek halıda ise değişken bir durum vardır. Son yıllarda 29 bin metrekarenin altına düşmeyen ithalat, 2014 yılında 19 bin metrekareye kadar düşmüştür. İhracatta ise değişkenlik arz etmekle birlikte, 2014 yılı ihracatımız 20 bin metrekare olmuştur. 2014 yılı itibariyle ipek halı da ithalat ve ihracat birbirine denk bir noktadadır.

Tablo 308. Türkiye İpek İpliği ve İpek Halı Dış Ticareti

Yılı	İpek İpliği		İpek İpliği		İpek Halı		İpek Halı	
	İthalat Miktarı (Kg)	İthalat Değeri ($)	İhracat Miktarı (Kg)	İhracat Değeri ($)	İthalat Miktarı (M2)	İthalat Değeri ($)	İhracat Miktarı (M2)	İhracat Değeri ($)
1989	15,668	801,908	2	1,761	0	0	43,414	50,676,087
1990	6,121	375,762	5,384	50,251	239	9,304	29,018	45,020,165
1991	112	23,099	2,130	20,495	274	18,999	30,885	35,047,209
1992	1,002	40,324	3,910	76,721	20	20,436	23,111	50,291,832
1993	626	13,675	8,170	250,658	101	5,900	27,121	68,946,028
1994	125	3,908	62,774	751,968	0	0	19,603	31,192,114
1995	330	10,639	90,117	493,293	311	24,292	10,635	16,275,375
1996	5,816	57,766	9,584	59,857	17,399	3,601,686	69,947	29,335,783
1997	22,814	257,918	84,855	630,889	18,403	4,694,894	22,040	34,489,532
1998	21,119	568,721	74,510	646,936	24,628	5,282,829	34,241	36,112,496
1999	5,712	144,469	101,331	764,087	9,366	4,739,091	28,331	26,025,329
2000	5,768	147,926	92	688	22,431	6,644,709	18,538	24,179,820
2001	19,850	443,316	111,826	1,638,690	41,594	6,962,927	28,214	28,549,805
2002	17,899	334,040	75,052	1,561,610	20,678	5,756,488	26,647	22,928,085
2003	15,366	503,080	86,788	2,397,288	20,338	5,479,285	26,986	21,419,341
2004	56,114	1,610,190	91,911	2,852,268	22,804	6,913,504	27,690	29,981,616
2005	76,481	2,171,844	18,896	403,730	24,719	10,393,059	28,284	34,239,814
2006	82,398	2,831,860	7,277	395,498	28,972	15,432,599	18,412	31,217,901
2007	178,966	6,492,974	5,450	264,211	29,377	17,310,563	31,771	37,555,791
2008	208,953	7,880,144	23,849	634,092	29,933	18,220,646	24,569	37,533,257
2009	113,302	4,359,205	5,054	209,750	21,819	12,541,881	29,058	31,127,858
2010	87,510	4,112,793	7,927	322,267	29,583	17,311,372	43,369	38,800,371
2011	49,439	2,283,365	5,763	118,117	25,664	15,494,130	34,156	44,630,032
2012	36,688	1,943,102	9,006	270,323	30,175	19,471,431	22,204	33,421,183
2013	63,233	3,873,496	9,912	382,938	30,474	19,408,021	24,353	28,693,375
2014	65,854	4,035,445	11,960	350,387	19,706	13,018,848	20,432	19,578,653

Kaynak: www.tuik.gov.tr/

6.2.5.2. Sonuç ve Değerlendirme

İpekböcekçiliğinin birçok ülkede baskı altındadır. Birçok ülkede ise bu üretim dalı yok olmuştur ve yeniden canlandırılması da çok zordur. Ama Türkiye'de hala devam ediyor olması ülkemiz adına büyük bir şanstır ve bu durumun muhafaza edilmesi, hatta geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir. O nedenle bazı somut adımların atılmasına ve ek tedbirler alınmasına gerek vardır. Neler yapılması gerektiği sıralanacak olursa:

1. Ulusal bir ipekböcekçiliği eylem planı yapılmalı,
2. Kozabirlik yaş koza alım fiyatlarını dünya fiyatlarını (yaş koza, ham ipek vb. ürünlerin) dikkate alarak belirlemeli,
3. Yeni dut ağaçları dikilmeli,
4. Her köyde ve kooperatif bünyesinde yetiştirme koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalı,
5. Daha fazla plastik askı kalıpları yapılarak üreticilere dağıtılmalı,
6. İpekböcekçiliğinde ön planda olan ülkelerde olduğu gibi ipekböceği ve dut ağacından elde edilen sabun, toz, hap, krem vb. ürünler yapılarak bu alanda katma değer

oluşturulmaya çalışılmalı, böylece çiftçilerin gelirleri artırılmalı,

7. Kuru koza ihracatına son verilmeli ve İpek çekim tesisi üretimine devam edilmeli, bu kapsamda kaliteli ipek çekimi hedeflenmeli,

8. Üretimin olmazsa olmazlarından olan dut ağaçları ve besleme evleri bir entegrasyon içerisinde toplulaştırma şeklinde ele alınarak desteklenmeli,

9. Çoğunlukla yoksul ve küçük üreticiler olan ipekböceği yetiştiricileri de, diğer üretim dallarında olduğu gibi doğal afetlerden zarar görmektedirler. Özellikle 2006 yılında yaşanan don ve dolu üreticileri zor durumda bırakmıştır. Genel olarak 2090 Sayılı doğal afetler ile ilgili konuları düzenleyen kanunda "mal varlığının %40 ının zarar görmesi" sınırlamasının "üründe meydana gelen zarar" ile ifade edilmesi ipekböceği yetiştiricileri açısından önemli bir destek olacaktır.

10. Polihibrit tohum üretiminde kullanılan saf ırk ve hatların zaman zaman yenilenmesi gereği bir gerçektir. Ülkemizde kullanılan saf materyalin getirilişi çok eski tarihlerde olmuştur. Yeni saf hat ve ırkların ithal edilmesi konusunda gerekli inceleme ve düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

7.ORGANİK TARIM

Dünya nüfusundaki hızlı artışla birlikte gıda maddelerine duyulan ihtiyaç da yoğun bir şekilde artmıştır. Gıda maddelerine olan talebin karşılanabilmesi amacıyla; birim alandan daha fazla ürün alabilmek için tarımsal alanlarda kimyasal girdilerin kullanıldığı konvansiyonel üretime başlanmıştır. Konvansiyonel üretimde kimyasal mücadele yapılması, kimyevi gübrelerin bilinçsiz ve aşırı kullanılması sonucunda ekolojik dengede bozulmalar meydana gelmiş, çevre ve insan sağlığı üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Konvansiyonel üretimde yaşanan bu gibi sorunlar nedeniyle özellikle gelir ve eğitim seviyesi yüksek olan gelişmiş ülkelerin, çevre, bitki, hayvan ve insan sağlığına zarar vermeyen bir üretim modeli arayışı neticesinde kimyasal maddelerin kullanılmadığı, kontrollü bir üretimi öngören "organik tarımsal üretim" faaliyeti ortaya çıkmıştır. Organik üretimin başlaması ile birlikte dünyada organik ürünlere olan talep de giderek artış göstermektedir.

7.1. Organik Tarım Nedir?

Organik tarım; ekolojik sistemde hatalı uygulamalar sonucu kaybolan doğal dengeyi yeniden kurmaya yönelik, insana ve çevreye dost üretim sistemlerini içeren, kimyasal ilaç ve gübreleri kullanmaksızın izin verilen girdilerle yapılan, organik ve yeşil gübreleme, münavebe, toprağın muhafazası, bitkinin direncini artırma, doğal düşmanlardan faydalanmayı tavsiye eden, üretimde sadece miktar artışının değil aynı zamanda ürün kalitesinin de yükselmesini amaçlayan alternatif bir üretim sistemidir (www.eto.org.tr). Bu üretim sisteminde her aşama kontrol altında olup, elde edilen ürün de sertifikalandırılmaktadır.

Her aşaması kontrol altında olan, elde edilen ürünün de sertifika ile belgelendiği bir üretim şekli olan organik tarım, bir ürünün ekim veya dikiminden sonra hiçbir uygulama yapılmadan kendi haline terk edildiği bir üretim şekli olmayıp, farklı ilkeler öngören, dikkat, bilgi ve özveri gerektiren bir tarım şeklidir.

7.2. Neden Organik Tarım?

Bugün konvansiyonel üretimde bilinçsiz ve aşırı miktarda girdi kullanımı sonucu çevre kirliliği önemli boyutlara ulaşmıştır. Konvansiyonel üretimin yarattığı kirlilik sonucunda doğal denge bozulurken, çevre kirliliği ve besin zinciriyle de tüm canlılar olumsuz etkilenmiştir. Nitekim kimyasal pestisitlerin bilinçsizce kullanılması faydalı böcek türlerinin kaybolmasına yol açarak biyolojik mücadele ortamı tahrip edilmiş; verimi artırmak amacıyla kimyasal gübreleme yapılması özellikle çabuk yıkanan azotlu gübrelerin yer altı sularına karışması hayvan ve insanlarda nitrat zehirlenmelerine yol açmış; sürekli monokültür yapılması, münavebenin gereği gibi yapılmaması hastalık ve zararlıların çoğalmasına ve toprakta bitki besin maddelerinin tek yönlü tüketimi nedeniyle toprakların fakirleşmesine yol açmıştır. Bütün bu faktörler neticesinde doğal denge tahribata uğramıştır. Bu nedenle;

- Toprağın biyolojik ve minerolojik yapısının korunması ve içindeki biyolojik yaşama dengesinin yeniden tesisi, eksilen organik maddelerin yeniden kazandırılması, çölleşme ve bataklaşmanın önlenerek toprak verimliliğini uzun dönemde korumak ve geliştirmek,
- Doğal flora ve faunanın korunmasını sağlayarak genetik çeşitliliği devam ettirmek,
- Toprak-bitki-insan-hayvan arasında bozulan ilişkileri güçlendirmek,

• Tarımsal faaliyetten kaynaklanabilecek her türlü kirliliği önleyerek, iklim değişikliğinin önlenmesi ve sera etkisinin azaltılmasına katkıda bulunmak,
• Kimyasal girdilerin, toprak üstünde yaşayan canlıların (bitki, hayvan, insan) sağlığı üzerinde oluşturduğu tehditleri ortadan kaldırmak,
• Doğa ile uyum içinde çalışmak,
• Tarımsal üretimde mümkün olduğu kadar bölgesel kaynakları kullanmak,
• Üretim planlaması ile yeterli miktarda ve yüksek kaliteli gıda üretmek,
• Bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yaparak birbirlerinin girdilerini kullanmak suretiyle karşılıklı desteklenmesini sağlamak,
• Üreticilere güvenli bir çerçevede çalışma ve yeterli gelir sağlamak, tarımsal üretimin sosyal, ekonomik ve ekolojik boyutunu birlikte düşünmek amacıyla organik tarım, konusunda çalışmalara başlanmıştır.

7.3. Dünya'da Organik Tarım

Dünyada organik ürün üretimi Avrupa'da 1910'larda uygulamaya başlamış, kontrollü üretim ise 1930'lu yıllarda yaygınlaşmıştır. Yıllar itibarıyla gelişme gösteren organik tarım, 1970'li yıllarda ticari olarak önem kazanmaya başlamıştır. Daha önceden genelde bağımsız olarak çeşitli kurallara göre sürdürülen uygulamalar 1972 yılında Uluslararası Organik Tarım Federasyonu (International Organic Agriculture Movement) IFOAM'ın kurulmasıyla daha düzenli bir hale gelmiştir. Merkezi Almanya'da olan IFOAM, tüm dünyadaki ekolojik tarım hareketlerini bir çatı altında toplamayı, organik tarım hareketini sağlıklı bir şekilde yönlendirmeyi, gerekli standart ve yönetmelikleri hazırlamayı, tüm gelişmeleri üyelerine ve çiftçilere aktarmayı amaçlamaktadır (www.eto.org.tr). IFOAM'ın yaklaşık 118 ülkede 800 üyesi bulunmaktadır.

IFOAM'ın yanı sıra Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) de organik tarımda, sürdürülebilir tarım programlarının yürütülmesini üstlenmiş ve üye ülkelere bu hususta yardımcı olmaya çalışmaktadır.

Günümüzde dünyada başta Avustralya (12 milyon ha), Arjantin (3,6 milyon ha), Amerika Birleşik Devletleri (2,2 milyon ha), Çin (1,9 milyon ha), İspanya (1,6 milyon ha), İtalya (1,2 milyon ha), Almanya (1 milyon ha), Fransa (1 milyon ha) başta olmak üzere 164 ülkede, geçiş dönemi alanları da dahil olmak üzere 37,5 milyon hektar alanda organik tarım yapılmaktadır. Organik tarım alanlarının yaklaşık üçte birinde tek yıllık veya çok yıllık bitkiler yetiştirilirken, üçte ikisi ise hayvan otlatmasında kullanılan yeşil alanlardan oluşmaktadır. Organik tarım yapılan alanın yanı sıra doğadan toplama alanı ise 31,5 milyon hektara ulaşmıştır. Doğadan toplanan alanda dahil olmak üzere organik tarım alanları 69 milyon hektara ulaşmıştır (FIBL AND IFOAM, 2014).

Dünya ticaretine konu olan organik ürün sayısı oldukça fazla olup, genelde bitkisel, hayvansal ürünler ile çeşitli işlenmiş gıdalar ve içeceklerden oluşmaktadırlar. Bunlardan işlenmiş gıda ürünlerine yönelik ticaret hacmi giderek genişlemektedir. Nitekim 2012 yılı verilerine göre dünya organik ürün pazar büyüklüğü 63,8 milyar dolar olmuştur (FIBL AND IFOAM, 2014).

7.4. Türkiye'de Organik Tarım

Ülkemizde organik tarım faaliyetleri 1980'li yılların ortalarında Avrupa'daki gelişmeler-

den farklı şekilde, ithalatçı firmaların istekleri doğrultusunda, ihracata yönelik olarak başlamıştır. Avrupa orijinli firmaların ülkemizden organik ürün talep etmesi üzerine bu yıllarda geleneksel ihraç ürünlerinden kuru incir ve kuru üzüm ile Ege Bölgesinde organik tarım başlamıştır. İlk yıllarda sadece 8 ürün organik olarak üretilirken, 2013 yılında bu rakam 200'ü geçmiştir.

7.4.1. Mevzuat

Ülkemizde organik bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretimi, işlenmesi ve pazarlanması amacıyla 18 Aralık 1994 tarihli Resmi Gazete'de "Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Organik Metodlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik" yayımlanmıştır.

Organik tarımla ilgili yönetmeliğin bir kanuna dayanmaması uygulamalarda birtakım sıkıntılara yol açmıştır. "Yürütülen yoğun çalışmalar neticesinde 5262 sayılı "Organik Tarım Kanunu" 31 Aralık 2004 tarihinde 25659 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bugün gelinen noktada 10 Haziran 2005 tarihinde yayımlanan yönetmelikte yeniden ele alınmış, "Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik" 18 Ağustos 2010 tarih, 27676 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ülkemizde organik tarım konusundaki çalışmalar bu yönetmelik hükümleri çerçevesinde yürütülmektedir.

7.4.2. Üretim

Dünya'da 1980'li yıllardan itibaren ticari boyut kazanan organik tarım üretimi, günümüze kadar hızlı bir gelişim göstermiştir. Başlangıçta sözleşmeli yetiştiricilik şeklinde Ege Bölgesinde yoğunlaşan üretim, daha sonra ülke genelinde yaygınlaşmıştır. İlk etapta oldukça küçük alanlarda ve çok az sayıdaki işletmede sürdürülen organik tarımsal üretim faaliyeti giderek gelişme göstermiştir. Organik üretimin artışında organik tarıma verilen destekler etkili olmuştur.

Türkiye'de organik tarımsal üretimde ürün deseni incelendiğinde, kuru meyve grubunun öne çıktığı görülmektedir. Kuru meyve grubunu tarla bitkileri izlemekte olup, bu grubu da taze meyve ve sebzeler ile tıbbi ve aromatik bitkiler izlemektedir. Ülkemizin organik ürünler üretiminde oldukça geniş bir ürün yelpazesine sahip olması, dünya pazarlarında kolay yer bulabilme şansını artırmaktadır.

Tablo 309. Organik Bitkisel Üretim

Yıllar	Çiftçi Sayısı (Adet)	Ürün Sayısı (Adet)	Alan (Hektar)	Üretim (Ton)
2006	14.256	203	192.789	458.095
2007	16.276	201	174.283	568.128
2008	14.926	247	166.883	530.224
2009	35.565	212	501.641	983.715
2010	42.097	216	510.033	1.343.737
2011	42.460	225	614.618	1.659.543
2012	54.635	204	702.909	1.750.127
2013	60.797	213	769.014	1.620.466

Kaynak: TÜİK

Ülkemizde yıllar itibarıyla organik tarımın gelişimine baktığımızda 1996 yılında 6 bin 790 hektar olan organik tarım alanlarının 2013 yılında geldiğinde 769 bin 014 hektara, organik üretim miktarının ise 10 bin 304 tondan 1 milyon 620 bin 466 tona ulaştığı görülmektedir. Verilere bakıldığında ülkemizde organik tarımın başlangıcından günümüze kadar gelen süreç içerisinde önemli bir gelişme gösterdiği açıkça görülmektedir. 2013 yılı itibarıyla bin 638 üretici organik hayvancılık yapmış olup, 3 bin 352 ton organik et üretimi, 54 bin 780 ton organik süt üretimi gerçekleştirilmiştir. Yine 2013 yılı itibarıyla 24 üretici tarafından organik tavukçuluk yapılmış olup, bin 618 ton organik tavuk eti, 48 milyon 41 bin adet organik yumurta üretimi yapılmıştır.

Tablo 310. Organik Hayvansal Üretim (Geçiş Süreci Hariç)

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
BÜYÜKBAŞ								
Çiftçi Sayısı	3	6	19	24	77	89	127	1.129
Sığır Sayısı (Baş)	1.238	3.842	4.334	4.528	25.251	9.595	6.733	47.715
Et Üretimi (Ton)	-	-	349	155	6.020	405	177	3.126
Süt Üretimi (Ton)	2.875	-	7.640	12.528	10.960	14.078	16.725	51.002
KÜÇÜKBAŞ								
Çiftçi Sayısı	2	3	8	7	13	39	14	485
Hayvan Sayısı (Baş)	10.339	16.603	12.182	13.449	20.604	26.114	6.839	58.661
Et Üretimi (Ton)	10	-	205	187	233	240	21	226
Süt Üretimi (Ton)	-	-	1.071	466	618	716	902	3.778
TAVUK								
Çiftçi Sayısı	1	7	7	9	15	10	11	24
Tavuk Sayısı	2.700	11.757	22.428	111.760	342.129	417.804	240.152	881.614
Et Üretimi(ton)	2,39	-	1	34	550	713	210	1.618
Yumurta Ü.(1000 Adet)	-	-	4.424	11.767	17.890	26.237	36.106	48.041

Kaynak: TMMOB, 2015.

Tablo 311. Organik Arıcılık (Geçiş Süreci Hariç)

Yıllar	Çiftçi Sayısı (Adet)	Kovan Sayısı (Adet)	Bal Üretimi (Ton)	Bal Mumu Üretimi (Ton)	Polen Üretimi (Ton)	Propolis Üretimi (Ton)	Arı Sütü Üretimi (Ton)
2006	122	26.596	636	0,58	3,25	0,02	-
2007	154	23.208	497	-	-	-	-
2008	93	11.207	180	0,47	0,55	0,07	0,01
2009	156	15.406	205	3,46	1,80	0,15	0,004
2010	182	14.210	200	0,73	2,64	0,04	0,02
2011	205	19.105	214	1,66	5,35	0,35	0,02
2012	355	47.065	513	1,22	2,19	0,16	0,03
2013	279	32.342	336	2,50	4,96	0,67	0,38

Kaynak: TMMOB, 2015.

7.4.3. Organik Tarımın Yapısı

Organik üretim mevzuat çerçevesinde yapılan, her aşaması kayıt altında olan, disiplinli bir tarım şeklidir. Bu nedenle yönetmeliklerde belirtilen şartların dışına çıkılamaz. Organik tarım faaliyetinde bulunmak isteyen üretici başvurduğu yetkilendirilmiş kuruluş ile sözleşme yapar.

Üreticiler organik tarım faaliyetini bireysel olarak yapabildiği gibi, üretici grubu olarak organik tarımsal faaliyetini tüzel kişilik altında da yapabilir. Bu durumda müteşebbis sözleşmeyi üretici grubu adına yetkilendirilmiş kuruluş ile yapar.

Organik tarım yönetmelik hükümlerine uygun olarak üretilen ürünlerin kontrol ve sertifikasyon işlemleri de tamamlandıktan sonra ürün organik olarak pazarlanmaya hazır hale gelmektedir. Burada üreticilerimiz için önem taşıyan konulardan biri kontrol ve sertifikasyon işlemlerinin getirdiği maliyettir. Kontrol ve sertifikasyon maliyetlerinin düşmesi açısından, çiftçilerin örgütlenmeleri, toplu olarak ve toplulaştırılmış arazilerde üretime gitmeleri faydalı olacaktır. Ayrıca üreticilerin organik tarıma başlamadan önce iyi bir pazar araştırması yapmaları ve organik tarıma başlamak isteyen üreticilerimizin detaylı bir bilgilendirilmesi üretimin devamlılığı açısından önem taşımaktadır.

Organik tarım sıkı bir disiplin ve özveri gerektiren bir üretim faaliyetidir. Organik tarımda işletmenin kullanacağı ham maddeleri öncelikle kendi kaynaklarından üretmeyi temel alması nedeniyle iyi bir planlama yapılmasını gerektirmektedir.

7.4.4. Kontrol ve Sertifikasyon

Organik tarım belli tekniklerle donanmış bir üretim disiplinidir. Yönetmelik hükümlerine uygun üretimin güvence altına alınmasındaki iki temel unsur ise kontrol ve sertifikasyondur.

Kontrol ve sertifikasyon, organik tarımın önemli basamaklarından birisidir. İç ve dış piyasalarda bir ürünün organik olarak satılabilmesi için organik ürün sertifikasına sahip olması gerekmektedir. Sertifika sistemi ürünlerin organik tarım kurallarına göre üretildiğinin, işlendiğinin, paketlendiğinin garantisidir. Sertifika sistemi ile hem üretici ve tüketiciler haksız rekabet ve aldatılmaya karşı korunmakta hem de kayıtlı bir sistem olması nedeniyle izlenebilirlik sağlanmaktadır.

Kontrol ve sertifikasyon işlemi Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından izin verilmiş yerli veya yabancı kuruluşlar tarafından yapılabilmektedir. Kontrol ve sertifikasyon işlemleri ayrı işlemler olup farklı kuruluşlarca yapılmaktadır. Ancak gerekli izin alındıktan sonra kontrol ve sertifikasyon işlemi aynı kuruluş tarafından da yapılabilir. Ülkemizde yasada belirtilen koşulları yerine getirerek yetki belgesi almış 32 adet yetkilendirilmiş kuruluş faaliyet göstermektedir.

Ekolojik ürün sertifikası alabilmek için, her üretici kendi adına kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarına başvurabilmesine karşın; ülkemizde başvurular, projede yer alan tüm üreticiler adına projeyi kuran ihracatçı veya organizasyon kuruluşları tarafından da yapılabilmektedir.

Kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşu, bir kontrol planı hazırlar, tüm müteşebbislere yılda en az bir defa kontrol ziyaretinde bulunur. Kontrol ziyaretlerinin en az yüzde 10'unu habersiz yapılır ve kontrol işlemi sonucunda da kontrol raporunu hazırlar. Yetkilendirilmiş kuruluşlar gerçekleştirilen kontrol ve sertifikasyon faaliyetlerini içeren özet raporunu her yıl 31 Mart tarihine kadar Bakanlığa gönderir.

7.4.5. Pazarlama

Ülkemizde organik ürünlerin pazarlanması, ihracatçı firmalar, büyük süpermarketler, özellikli mağazalar, doğrudan üretici satışları şeklinde gerçekleşmektedir. Bu pazarlama yapısı içerisinde ihracatçı firmalar aracılığıyla yapılan satışlar büyük yer tutmaktadır. İhracatçı firmalar ile üreticiler sözleşmeli yetiştiricilik esasları doğrultusunda anlaşma yapmak suretiyle sertifikalı üretim yapılmakta ve ihracatçı firmalar elde edilen organik ürünleri Ege İhracatçı Birliği ile bağlantılı olarak ihraç etmektedirler.

Türkiye'de organik ürünler iç pazarı gelişme eğiliminde olmakla birlikte hala küçüktür. Bunda da tüketicinin bilinç düzeyi ile organik ürünlerin fiyatlarının konvansiyonel ürünlere nazaran daha yüksek olasının önemli etkisi vardır. Ayrıca tüketicilerin alım gücünün düşük olması da organik ürünlere olan talebi kısıtlayıcı bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüketicilerin bilinçlendirilmesi, organik ürün fiyatlarının makul düzeyde olması ile birlikte organik ürünlere olan talep daha artabilecektir.

7.4.6. Dış Ticaret

Konvansiyonel ürünler ticaretinin izlenmesine olanak sağlayan sınıflandırma sisteminin organik tarım ürünleri için oluşturulmamış olması tüm dünyada organik tarım ürünleri ticaret istatistiklerinin izlenmesini güçleştirmektedir. Ülkemizde de organik ürünlere özgü bir Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) numarası bulunmaması, organik tarım ürünleri ihracatının kayda bağlı olmasına karşın firmaların zaman zaman İhracatçı Birliklerine bildirimde bulunmaması, nedeniyle tüm ihracat verilerine ulaşılamamaktadır. Bu durumda ihracatın tamamın istatistiklere yansıtılamamaktadır. Bu konudaki boşlukların giderilmesine yönelik olarak kurumlar arası çalışmalar devam etmektedir.

Ege İhracatçı Birlikleri tarafından ihracat yapan firmaların beyanı doğrultusunda derlenebilen verilere göre 2013 yılı itibarıyla 10 bin 495 ton organik ürün ihracatı karşılığında 46 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Gerçek ihracat rakamlarının bu verilerinde üzerinde olduğu düşünülmektedir.

AB ülkeleri toplam organik ürün ihracatımızdan aldığı yüzde 74 pay ile en önemli ihraç pazarımızı oluşturmaktadır. AB ülkeleri içinde en fazla ihracat yaptığımız ülke Almanya'dır. Almanya'yı sırasıyla Fransa, Hollanda, İngiltere, İsveç, Danimarka ve İtalya izlemektedir. AB ülkeleri dışında, ABD, İsviçre ve Japonya da ülkemiz için çok önemli pazarlardır.

İhraç edilen ürünlere baktığımızda kurutulmuş ürünler hala lider konumdadır. Nitekim, fındık ve fındık ürünleri, kuru üzüm, kuru incir ve incir ürünleri, kuru kayısı ve kayısı ürünleri, pamuk ve tekstil ürünleri, bakliyat ilk sıralarda yer almaktadır. İhraç edilen ürünlerin büyük çoğunlu hammadde niteliğindedir. İhracatımızın miktar bazında artırılmasının yanı sıra değer bazında da artırılması için, katma değeri yüksek işlenmiş ürünlerin artırılması sağlanmalıdır. Ayrıca ulusal ve uluslararası tanıtım faaliyetleri ile ihracatımız artırılmalıdır.

Ülkemizin Avrupa Birliği ülkelerine organik ürün ihracatını kolaylaştırmak amacıyla üçüncü ülkeler listesine dahil edilmesi için, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından bir teknik dosya hazırlanarak, Avrupa Birliği Komisyonuna gönderilmiştir. Söz konusu dosyaya yönelik değerlendirme çalışmaları, AB Komisyonu nezdinde halen devam etmektedir (GTHB-1).

İthalat durumuna baktığımızda, 2013 yılında 29 ülkeden başta meyve konsantreleri olmak üzere, kolza tohumu, fasulye ve çeşitleri, mısır, mercimek ve mercimek çeşitleri, keten tohumu, muhtelif reçel, çay çeşitleri, tıbbı ve ıtri bitkiler, çikolata, kahve gibi çeşitli ürünlerin ithalatı yapılmıştır. İşlenmiş ürün üretimi artırıldığı takdirde ithalatımızda azalacaktır.

7.4.7. Fiyat ve Destekleme

Organik ürünlerin pazar satış fiyatları konvansiyonel ürünlere oranla daha yüksek olup, ürün çeşidine bağlı olarak farklı fiyat oranlarıyla da karşılaşılmaktadır. Organik ürünler ile konvansiyonel tarım ürünleri arasındaki fiyat farkının nedeni maliyet unsurlarının ve üretim tekniğinin farklı olmasıdır. Bu fark fiyatlara da doğal olarak yansımaktadır.

Ülkemizde organik tarım 80'li yıllardan bu yana herhangi bir destekleme olmaksızın büyük bir gelişme göstermiştir. Sektöre yönelik desteklemeler ilk olarak 2004 yılında Ziraat Bankasının düşük faizli kredi uygulaması ile başlamıştır. Üreticilerin finansman ihtiyaçlarının uygun koşullarda karşılanması amacıyla düşük faizli kredi uygulaması 2015 yılı itibarıyla devam etmektedir. 2014/7201 sayılı "Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Karar Bakanalar Kurulu Kararı" 22 Ocak 2015 tarih, 29244 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanmıştır. Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik dahilinde organik tarımsal ürün ve/veya organik tarımsal girdi üretimini yapan, ürünü toplayan, işleyen, ambalajlayan, pazarlayan ve/veya bu faaliyetleri yapacak olan üreticilere sadece kendi faaliyetleri ile ilgili olarak Ziraat Bankası ve Tarım Kredi kooperatifleri tarafından 1/1/2015-31/12/2015 tarihleri arasında, Ziraat Bankasınca uygulanmakta olan tarımsal kredi cari faiz oranlarından yüzde 50 indirimli olarak 5 milyon TL kredi üst limitleri aşılmamak suretiyle yatırım ve işletme kredisi kredi kullandırılması kararlaştırılmıştır. Karar kapsamında yetkilendirilmiş kuruluşlarla sözleşme yaparak geçiş sürecine alınan üreticilere de yatırım ve işletme kredisi kullandırılabilecektir.

Düşük faizli kredi desteğinin yanı sıra organik tarımda verilen en önemli destekleme kalemi alan bazlı desteklerdir. 2005 yılında organik tarım yapan üreticilerimize doğrudan gelir desteğine ilave olarak dekar başına 3 TL ödeme yapılmıştır. İndirimli kredi dışında başka bir destek alamayan üreticilerimiz açısından ilave DGD verilmesi olumlu bir gelişme olmuştur. Organik tarım yapan üreticilerin ilave doğrudan gelir desteği almasına yönelik uygulamaya 2006 ve 2007 yıllarında da devam edilmiştir. 2006 yılında dekara 3 TL olarak, 2007 yılında ise dekara 5 TL ödenmiştir.

Doğrudan gelir desteğinin kaldırılması ile birlikte organik tarım için verilen destekler için ayrıca Bakanlar Kurulu Kararı yayımlanmıştır. "Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları ile Toprak Analizi Yaptırılmasına ve Bambus Arısı Kullanımına Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair" Bakanlar Kurulu Kararı gereğince organik tarım yapan üreticilere 2008 yılında dekar başına 18 TL ödeme 2009 yılında 20 TL/da, 2010 yılında 25 TL/da, 2011 yılında ise 25 TL/da verilmesi kararlaştırılmıştır.

Organik tarım desteklerindeki gelişmelere baktığımızda, 2011 yılı için alınan en önemli kararlardan biri de organik hayvancılık, su ürünleri ve arıcılık yapan üreticilerin de desteklenmesi olmuştur. 2011 yılında anaç sığır için 112,5 TL/baş, koyun keçi için 7,5

TL/baş, arı için kovan başına 3,5 TL, alabalık için 0,325 TL/kg, çipura ve levrek için 0,425 TL/kg destekleme ödemesi yapılması kararlaştırılmıştır. 2012 yılında ise ürün gruplarına göre verilen destek miktarı farklılaştırılmıştır. Meyve, sebze üretimi yapanlara 35 TL/da, tarla bitkileri üretimi yapanlara 10TL/da verilmesi kararlaştırılmıştır. Hayvancılık, arıcılık, su ürünlerinde ise organik üretim yapanlara normal destekleme tutarının yüzde 50 artırılarak verilmesi kararlaştırılmıştır. 2013 yılında meyve, sebze üretimi yapanlara verilen destek tutarı dekar başına 50 liraya çıkarılırken, tarla bitkileri üretimi yapanlar için verilen destek tutarı artırılmayarak 10 TL/da olarak belirlenmiştir. 2014 yılında ise meyve, sebze üretimi yapanlara verilen destek tutarı dekar başına 70 liraya çıkarılırken, tarla bitkileri üretimi yapanlar için verilen destek tutarı yine artırılmayarak 10 TL/da olarak belirlenmiştir.

Hayvancılık, arıcılık, su ürünlerinde ise organik üretim yapanlara 2013 ve 2014 yıllarında verilen destek miktarları aynı kalmış olup, anaç sığır ve manda yetiştiriciliğinde 150 TL/baş, buzağı yetiştiriciliğinde 50 TL/baş, anaç koyun ve keçi yetiştiriciliğinde 10 TL/baş, arılı kovan yetiştiriciliğinde 5 TL/kovan, alabalık yetiştiriciliğinde 0,35 TL/kg, çipura ve levrek yetiştiriciliğinde ise 0,45 TL/kg destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Organik tarımda dolaylı olarak kullanılabilecek bir diğer destek de "Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması (ÇATAK) Programı" dır. Bu programda çevreyi koruyan üretimi yaygınlaştırmak ve bunu gerçekleştirmek isteyen üreticilerin de desteklenmesi öngörülmüştür. ÇATAK Programına katılan ve hibe sözleşmesi imzalayan, 3. kategori çevre dostu tarım teknikleri ve kültürel uygulamaları yapan üreticilere 135 TL/da ödeme yapılmaktadır.

Tarımsal danışmanlık hizmetlerinden faydalanan çiftçilere 600 TL destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Organik tarımda sadece üretim değil, ihracatta desteklenmektedir. 14 Şubat 2015 tarih, 29267 sayılı Resmi Gazete' de Para Kredi Koordinasyon Kurulu tarafından "Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Tebliğ" yayımlanmıştır. Bu tebliğin 4 üncü maddesinde belirtilen ürünlerin organik tarım yöntemleri ile üretilmeleri ve organik ürün sertifikalarının bulunması halinde ihracat iade miktarları ve azami ödeme oranları yüzde 50 artırılmaktadır.

Organik tarımda verilen bir diğer destek ise arazi kiralamasıdır. En az 10 milyon ABD doları karşılığı TL tutarında organik tarım yatırımı yapmayı ve en az 10 kişiye 10 yıl süre ile istihdam sağlamayı taahhüt eden yatırımcılara hazine arazileri 49 yıllığına kiraya verilmektedir.

Ülkemizin sahip olduğu potansiyelin değerlendirilerek, üreticilerimiz için alternatif gelir kaynaklarının yaratılması bakımından sektörün desteklenmesi büyük önem taşımaktadır.

AB'nin verdiği doğrudan ödemelerde kamu, insan ve bitki sağlığı ile çevre ve hayvan refahını gözettiği, üreticileri konu ile ilgili mevzuatlarda belirlenen yükümlülükleri yerine getirmede sorumlu tuttuğu, tüm tarım arazilerinin iyi tarımsal uygulamalar ve çevre şartlarında tutulmasını sağlamak üzere belirlenen asgari şartları yerine getirmekle yükümlü tuttuğu dikkate alındığında çevre dostu bir üretim modeli olan organik tarımın desteklenmesine devam edilmeli, organik tarım için daha fazla kaynak ayrılmalıdır.

7.4.8. Araştırma Faaliyetleri

Ekolojik üretimin planlanıp uygulanmasında yöreye özgü koşullar başarıyı etkileyen ana faktördür. Bu nedenle tüm dünyada geçerli olan genel bilgilerin dışında o yöre koşullarına uygun tür, çeşit ve anacın seçimi, münavebe programlarının geliştirilmesi, faydalı böceklerin belirlenmesi gibi yerel koşullardaki deneme sonuçlarına büyük gereksinim duyulmaktadır. Bu nedenle organik üretime yönelik araştırmaların başlaması ve desteklenmesi önem kazanmaktadır.

Bu amaçla TÜBİTAK, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Üniversiteler ve bazı özel firmalarca sayıca az da olsa çok disiplinli çalışmalar yürütülmektedir. Ülkemizde yakın gelecekte sorun olabilecek konularda örneğin hayvan sağlığı, kompost materyalleri, yeni ürünler, ürün işleme teknikleri gibi konuların hızla ele alınarak gerekli araştırmaların yapılması büyük önem taşımaktadır (AKSOY, U.2001).

Ülkemizde organik tarım araştırmaları 2001 yılından itibaren yoğun bir şekilde başlamıştır. 2010 yılı itibarıyla Türkiye çapında sonuçlandırılan 44 Araştırma Projesi ve organik tarım konusunda aktif olarak çalışan 53 araştırmacı bulunmaktadır. Araştırma projeleri ise 20 Araştırma Enstitüsünde 8 araştırma faaliyet alanında yürütülmektedir. Ülkemizde organik tarım faaliyetlerinin sürekliliğini ve ekonomik sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik olmak üzere Ar-Ge çalışmaları yapmak ve organik tarım faaliyetleri için bilimsel veri oluşturmak organik tarım araştırmalarında öncelikli amaç olarak belirlenmiştir. Bu çerçeve de Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından "Organik Tarımın Yaygınlaştırılması ve Kontrolü Projesi" yürütülmüştür (TAGEM, 2010).

Söz konusu projenin uygulanmasına devam edilmiş, 2013 yılında 41 ilde yürütülen proje faaliyetlerine 2014 yılında 6 yeni il yeni proje teklifleri ile proje faaliyetlerine dâhil olmuştur. Ayrıca 18 Araştırma kuruluşunda yürütülen 25 proje faaliyeti ile toprak ve su kaynakları ile havayı kirletmeden, bitki, hayvan ve insan sağlığını azami derecede koruyarak, organik ürünlerin üretimini artırarak, tüm gelir gruplarının tüketebileceği kaliteli organik tarımsal üretimi ve gıdayı sağlamak için, organik tarımın yaygınlaştırılması ve üretilen ürünlerin kontrolü amaç edinilmiştir (GTHB-2).

Araştırmaların önemine binaen, organik tarım araştırmalarının verim artırmaya yönelik olması, problemlerin çözümü için, bölgesel projeler yapılması, yerel organik girdi (organik gübre, biyopestisit) kullanımı konusundaki entegre araştırmalara önem verilmesi, araştırmalarda organik tarımda azot fiksasyonu için önemli bitkilerin bölgesel olarak denenmesi, organik hayvansal üretim konusunda ülkemizde araştırma sayılarının arttırılması, organik tarımda çözümler büyük ölçüde yerel koşullara bağlı olduğundan güdümlü araştırmaların desteklenmesi, organik tarım konusunda yapılacak araştırmaların hedef ve kapsamları iyi belirlenerek üreticiye doğrudan yol gösterecek çalışmalar tercih edilmedi gerektiği "Türkiye III. Organik Tarım Sempozyumu Sonuç Bildirgesi" vurgulanmıştır.

Yapılan çalışmaların amacına ulaşabilmesi ve beklenen faydanın elde edilebilmesi bakımından araştırma-yayım-üretici koordinasyonu daha etkin bir hale getirilmeli, araştırma sonuçlarının uygulamaya aktarılması sağlanmalı, Ar-Ge çalışmaları için yeterli kaynak aktarılmalıdır.

7.4.9. Eğitim Faaliyetleri

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği ve Üniversiteler tarafından çeşitli eğitim faaliyetleri yürütülmektedir.

Üniversitelerde organik tarım konusunda lisans ve lisansüstü düzeyde ders verilmektedir. Lisans düzeyindeki dersler organik tarım hakkında genel konuları içerirken, lisans üstü düzeyindeki derslerde bahçe bitkileri, bağ, meyve yetiştiriciliği, hasat sonrası fizyolojisi, veya bitki koruma uygulamaları gibi özel konulara inilmektedir (AKSOY, U ve ark. 2005).

Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği ise Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve başta Ege Üniversitesi olmak üzere diğer kuruluşlarla işbirliği yaparak 1997 yılından beri Bakanlık çalışanlarına, ziraat mühendislerine, ilgililere ulusal kurslar düzenleyerek bilgi akışını sağlamakta böylece bu üretim sisteminin yaygınlaşması ile ilgili önemli bir görevi üstlenmektedir (AKSOY, U ve ark. 2005).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından da 2004-2013 yılları arasında toplam 2 bin 829 teknik elemanın eğitimi, 4.270 kursta toplam 94 bin 829 üreticinin eğitimi gerçekleştirilmiş, organik tarım kontrolör eğitimine katılanların da sertifikaları verilmiştir. Ayrıca ülkemizde baraj havzalarında organik tarım faaliyetini yaygınlaştırmak amacıyla 18 İlde 18 baraj havzasında çalışmalar devam etmektedir (KARAARSLAN, V., 2013).

Organik tarım ile ilgili yapılan çalışmalara karşın, eğitim-yayımda en önemli sorunların başında organik tarım konusunda ülkemiz koşullarına uygun bilgilerin üretimi, üretilen bilgilin başta üreticilerimiz olmak üzere ilgili kesimlere aktarımı, eğitim olanaklarının ve araçlarının yetersizliği gelmektedir. Kamu, özel ve konu ile ilgilenen diğer kuruluşların ortak bir sorumluluk anlayışı içinde konuyu ele almaları gerekmektedir. Bu amaçla eğitim faaliyetlerine gereken önem verilmelidir.

7.4.10. Sorunlar

• Üreticilerin eğitim ve bilgi düzeyi özellikle başlangıç aşamasında organik üretim için yeterli değildir.

• Organik üretime başlangıçta elde edilen ürünler organik olarak pazarlanamamakta, ilk etapta işletmede verim düşüklülüğü yaşanmaktadır. Bu nedenle özelikle geçiş sürecindeki üreticilere ilave ödemelere gereksinim duyulmaktadır.

• Ülkemizde üreticilerin çoğu küçük işletmelerde üretim yaptığı ve kaynaklarının kısıtlı olduğu dikkate alındığında danışmanlık için ücret ödemesi mümkün olmadığı gibi kontrol ve sertifikasyon masraflarını karşılaması da zordur.

• Alan bazlı destekler küçük üreticiler için yetersiz kalmaktadır.

• Meyve, sebze üretimi yapanlara verilen destek tutarı artırılırken, tarla bitkilerine verilen destek aynı kaldığı gibi, meyve, sebze üretimine verilen destek ile tarla bitkileri üretimine verilen destek miktarı arasında da çok fark bulunmaktadır.

• Ekolojik tarımda kullanımına izin verilen girdilerin piyasadan yeterince sağlanması mümkün olmamaktadır. Bu durumda ithalat kaçınılmaz olmakta ve bu girdilerin ithal edilmeleri nedeniyle üreticiye pahalıya mal olmaktadır.

• Ülkemizde tüketiciler organik ürünlerin özellikleri hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Özellikle sertifikalı ürün bilinci yeterince yaygınlaşmamıştır.

• Gelir dağılımın bozuk olması organik ürünler tüketim yapısını olumsuz etkilemektedir.

• Üretimde ürün çeşitliliği ve üretim miktarı dış talebe bağlı olup, iç pazar yetersizdir.

• Organik tarım ürünlerinin analizi için yurt dışında tanınan, akredite laboratuarımızın olmaması maliyetleri önemli ölçüde artırmaktadır.

• Üreticilerimiz kontrol ve sertifikasyon kuruluşları(KSK) tarafından yönlendirilmekte, üreticilerimizin Organik Tarım Bilgi İşletim Sitemine girişleri KSK' lar tarafından yapılmaktadır. KSK' ların siteme veri girişlerinde problem yaşanması halinde üreticilerimiz mağdur olabilmektedir.

• Ülkemizde organik tarımsal üretimin desteklenmesine yönelik olumlu gelişmelerin yaşanmasına karşın henüz yeterli değildir. Avrupa Birliği organik tarımı, Ortak Tarım Politikaları kapsamında yer alan kırsal kalkınma politikaları, tarım-çevre ilişiklerini ilgilendiren düzenlemeler, çevre politikaları, üye ülkelerin kendi ülke şartlarına göre geliştirmiş olduğu Ulusal Programlar aracılığıyla desteklemektedir. Bu nedenle Türkiye'nin Avrupa birliği ile müzakere sürecinde en şanslı olduğu alanlardan birisi olan organik tarımsal üretimin desteklenmesine devam edilmesi gerekmektedir.

7.4.11. Çözüm Önerileri

• Ülkemizde organik tarıma elverişli alanların varlığı ve ülkemize sağladığı döviz getirisi dikkate alındığında, organik tarım üretiminin doğru yönlendirilerek hem üretim miktarımız hem de mevcut pazarlar dikkate alınarak ihracatımız artırılmalıdır.

• İhracat imkanlarının artırılması bakımından katma değeri yüksek işlenmiş ürünlerin üretimi artırılmalı ve ihracata kazandırılmalıdır.

• Üreticilerin organik tarıma yönlendirilebilmesi bakımından organik tarıma geçiş sürecinde olan üreticiler mutlaka desteklenmeli, bu dönemde verilecek destekler daha fazla olmalıdır.

• Küçük üreticiler için alan bazlı destekler kapsamında verilen destekler artırılmalıdır.

• Tarla bitkileri üretimine verilen destek artırılmalıdır.

• Organik tarımda maliyetlerin düşürülmesi bakımından akredite olmuş laboratuar sayısı yeterli hale getirilmelidir.

• Organik girdilerde dışa bağımlılığın giderilmesi amacıyla yerel kaynakların kullanımı sağlanmalıdır.

• Araştırma ve geliştirme çalışmalarına gereken önem verilmeli, yapılan çalışmaların amacına ulaşabilmesi ve beklenen faydanın elde edilebilmesi bakımından araştırma-yayım-üretici koordinasyonu daha etkin bir hale getirilerek, araştırma sonuçlarının uygulamaya aktarılması sağlanmalıdır.

• Organik üretimde hayvancılığa gereken önem verilmelidir. Organik hayvancılıkta üretimin sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.

• Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca yürütülen eğitim programları içinde ekolojik tarım konusu üzerinde titizlikle durulmasına devam edilmelidir. KSK' ların denetimleri titizlikle yapılmalıdır.

• İnsan sağlığının ön plana çıktığı, çevre bilincinin giderek arttığı günümüzde insanlarımıza güvenli gıda sağlamak açısından organik tarım ürünleri üretimi ve tüketimi teşvik edilmelidir.

• Tüketicilerin bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalı, iç ve dış pazara yönelik tanıtım faaliyetlerine önem verilmelidir.

• İç tüketimin artırılması, tüketicilerin uygun fiyatla organik ürünlere erişebilmelerinin temini ve bu amaçla üreticiden tüketiciye doğrudan satış yapılmasına yönelik pazarlama mekanizmaları geliştirilmelidir.

• Üreticilerimizin organik tarımdan hak ettiği geliri elde edebilmeleri bakımından üreticilerin örgütlenmesi için gerekli eğitim ve yayım faaliyetlerine ağırlık verilmeli, özellikle pazarlama problemlerini çözmede örgütlenmenin önemi konusunda üreticilerimiz bilinçlendirilmelidir.

7.5. Sonuç

İnsan sağlığının önemi ve çevre bilincinin giderek arttığı günümüzde, gerek güvenli gıda tüketimi gerekse diğer canlılara zarar vermeyen, daha kontrollü bir üretimi öngören organik tarımsal üretim faaliyeti ön plana çıkmıştır. Ülkemizde organik tarımsal üretim faaliyetleri tüm ülke nüfusunu besleyecek düzeyde değildir. Bu nedenledir ki konvansiyonel tarımsal üretimin devam etme zorunluluğu bulunmaktadır. Konvansiyonel üretim ile organik üretim birbirlerine karşı olmayıp, farklı üretim tekniklerinin uygulandığı üretim şekilleridir.

AB'de çevre koruma, hayvan ve bitki sağlığına dönük kırsal kalkınma politikaları ile gıda güvenliğini sağlamaya yönelik yaklaşımların öne çıktığı bir dönemde, organik tarım AB'ye uyum süreci içerisinde olan Ülkemiz için bir avantaj olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsanların organik tarımsal üretime başlamasında etkili olan faktörler dikkate alındığında, gerek Ülkemizin sahip olduğu bu avantajı değerlendirmek gerek gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakmak amacıyla çevre ve insan sağlığına dost tarım uygulamaları hususunda gerekli tedbirleri almak ve organik tarımsal üretimi yaygınlaştırmak öncelikli hedefimiz olmalıdır.

KAYNAKLAR

1.AKSOY, U.2001, "Ekolojik Tarıma Genel Bir Bakış", Türkiye 2. Ekolojik Tarım Sempozyumu, 14-16 Kasım 2001-Antalya, Syf.3-10.
2.AKSOY, U ve ark. 2005, AKSOY, U., TÜZEL, Y., ALTINDİŞLİ, A., CAN, H.Z., ONOĞUR, E., ANAÇ, D., OKUR, B., ÇİÇEKLİ, M., ŞAYAN,Y., KIRKPINAR, F., KENANOĞLU BEKTAŞ, Z., ÇELİK, S., ARIN, L., ER, C., ÖZKAN, C., ÖZENÇ, D.B., "Organik(=Ekolojik, Biyolojik) Tarım Uygulamaları" Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara, 291-314.
3.FIBL AND IFOAM, 2014, The World Of Organic Agriculture, Statistics and Emerging Trends, 2014.
4.GTHB-1, Organik Tarım Ulusal Eylem Planı, 2013-2016.
5.GTHB-2, Organik Tarımın Yaygınlaştırılması ve Kontrolü Projesi Değerlendirme Toplantısı.
6.KARAARSLAN, V., 2013, "Bakanlığın 2013 yılı Organik Tarım Faaliyetleri", Gıda, Tarım, ve Hayvancılık Bakanlığı, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü.
7.TAGEM, 2010, "Organik Tarım Araştırma Sonuçları (2005-2010)", Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü.
8.TMMOB, 2014, DELLAL, G., ÖZTÜRK, A.K., AKSAKAL, V., HAŞİMOĞLU, S., UZUNÇAM, R., PEHLİVAN, E., KOŞUM, N., "Türkiye'de Organik Hayvansal Üretim" Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi, 12-16 Ocak 2014, Ankara, 880-912.
9.TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, www.tüik.gov.tr
10.Ulusal Aile Çiftliği Sempozyumu, 31-31 Ekim 2014, Ankara.
11.www.tarim.gov.tr

8. ÖRTÜ ALTI YETİŞTİRİCİLİĞİ

Ülkemizde örtü altı yetiştiriciliği, ekolojik koşulların kısmen veya tamamen kontrol altına alınarak ürünlerin yetişme döneminin öne alınması ya da mevsimleri dışında yetiştirilmesine olanak sağlaması, birim alandan yüksek verim alınabilmesi, küçük alanların ekonomik olarak daha iyi değerlendirilmesinin mümkün olması, istihdama olan katkısı, yıl içerisinde düzenli bir işgücü kullanımı sağlaması, diğer sektörlerdeki gelişmeye olan katkıları nedeniyle önemli bir üretim kolu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Örtü altı yetiştiriciliğinde geçmişten günümüze gelinen noktada üretim alanı ve miktarı artış göstermiştir. Ülkemizde sebze üretimimizin yüzde 42,6' sı örtü altı üretimden elde edilmekte olup, elde edilen ürünler iç pazarın yanı sıra, dış piyasalara da arz edilmektedir. Özellikle son yıllarda modern tarım tekniklerinin kullanılması ile birim alandan elde edilen ürün miktarı da artış göstermiştir.

Üretimde sağlanan bu artışın yanı sıra, kayıt altına alma ve izlenebilir bir üretim modeliyle kaliteli ve güvenilir ürünler elde edilmektedir. Kaliteli ve güvenilir ürünlerin eldesinde sektöre verilen teşvikler önemli katkı sağlamıştır. İşletme ve yatırım desteklerinin yanı sıra, örtü altında iyi tarım uygulamaları, biyolojik ve biyoteknolojik mücadelenin desteklenmesi, bambus arısı desteği gibi verilen teşvikler ile ülkemizde örtü altı tarımı önemli bir yere gelmiştir.

8.1. Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Mevcut Durum

Ülkemizde örtü altı yetiştiriciliği 1940'lı yıllarda Antalya'da kurulan seralar ile başlamıştır. Seracılığımızın gelişimi 1960'lı yıllara kadar yavaş olmuş ancak 1960'lı yıllardan itibaren plastiğin örtü malzemesi olarak kullanılmaya başlanması ile hızlı bir gelişme dönemine girilmiştir. En hızlı gelişim dönemi ise 1975-85 yılları arasında olmuştur. 1960 yılında 15 bin 250 dekar olan örtü altı tarım alanı 1985 yılında yaklaşık 200 bin dekara ulaşmıştır. 2014 yılı itibarıyla örtü altı tarım alanımız 649 bin 118 dekara ulaşmıştır.

Tablo 312. Yıllar İtibarıyla Örtü Altı Üretim Alanı

Yıllar	Toplam Örtü Altı Alan (Da)
1960	15.250
1970	35.800
1975	68.150
1980	81.725
1985	199.996
1990	352.164
1995	363.042
2000	422.130
2005	467.540
2010	563.805
2011	611.451
2012	617.760
2013	615.124
2014	649.118

Kaynak: Ekin Dergisi, 1998, ZMO V. Teknik Kongre, TÜİK

Ülkemizde örtü altı yetiştiriciliği özellikle Akdeniz, Ege ve Marmara kıyı şeridinde yoğunlaşmıştır. Örtü altı yetiştiriciliğinin kıyı şeridinde yoğunlaşmanın nedeni iklim koşullarının uygun olmasıdır. 2014 yılı itibarıyla 649 bin 118 dekar örtü altı alanında toplam 6 milyon 138 bin 937 ton üretim yapılmıştır.

Örtü altı üretim alanının örtü tiplerine göre dağılımına baktığımızda, toplam örtü altı yetiştiriciliği yapılan alanın yüzde 12,5' nde cam sera, yüzde 46' sında plastik sera, yüzde 24' nde alçak tünel, yüzde 17,4' nde ise yüksek tünel bulunmaktadır.

Tablo 313. Örtü Tiplerine Göre Sera Varlığı (Da)

Örtü Tipi	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Cam Sera	34.420	56.558	65.427	80.772	78.878	80.728	80.739	80.976
Plastik Sera	108.677	148.242	171.043	230.543	247.962	278.730	278.661	298.651
Yüksek Tünel	21.421	44.885	66.916	81.521	108.910	95.095	97.986	112.771
Alçak Tünel	198.524	172.445	164.154	170.969	175.701	163.207	157.737	156.720
Toplam	**363.042**	**422.130**	**467.540**	**563.805**	**611.451**	**617.760**	**615.124**	**649.118**

Kaynak: TÜİK

Örtü altı yetiştiriciliğinde ilk sırada yer alan ilimiz Antalya'dır. Toplam 649 bin 118 dekar örtü altı tarım alanının yüzde 38,2'si Antalya ilimizde bulunmaktadır. Antalya İlini yüzde 24,5 ile Mersin, yüzde 14,6 ile Adana İllerimiz izlemektedir. Toplam örtü altı tarım alanının yüzde 77,3' ü bu üç ilimize aittir. Yapı bakımından, cam seraların yüzde 62,8' i ile plastik seraların yüzde 51,9'u Antalya, plastik seraların yüzde 25,2' si Mersin, yüksek tünel varlığının yüzde 48' i Mersin, alçak tünellerin ise yüzde 57,6' sı Adana'da bulunmaktadır.

Tablo 314. Ülkemizde Örtü Altı Alanların İllere Göre Dağılımı (Da)

İller	Toplam	Cam sera	Plastik Sera	Yüksek Tünel	Alçak Tünel
Antalya	248.253	67.025	155.091	13.514	12.623
Mersin	158.846	6.472	75.253	54.103	23.017
Adana	94.479	6	748	3.455	90.270
Muğla	42.651	6.179	31.440	388	4.643
Samsun	21.512	0	348	6.474	14.690
İzmir	14.994	374	13.458	1.034	128
Aydın	13.579	100	802	10.718	1.959
Hatay	10.487	3	1.186	866	8.432
Tekirdağ	5.935	90	1	5.839	5
Yalova	3.730	153	880	2.694	3
Bilecik	3.593	0	3.093	500	0
Eskişehir	3.191	3	2.595	593	0
Amasya	3.024	0	37	2.862	125
Diğer İller	24.845	571	13.717	9.732	825
Toplam	649.118	80.976	298.651	112.771	156.720

Kaynak: TÜİK

Sera alanlarımızın yetiştirilen ürünlere göre dağılımında ise; ana ürün grubu yüzde 95,3 ile sebzeler, bunu yüzde 3,5 ile kesme çiçek ve iç mekan bitkileri ve yüzde 1,2 ile meyveler izlemektedir.

Örtü altı meyve üretimi 2014 yılı itibarıyla 339 bin 742 tondur. Örtü altı meyve üretiminin yüzde 53'ünü muz, yüzde 46,7'sini ise çilek oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere yetiştirilen meyve türleri arasında ana ürünler muz ve çilek olmakla birlikte, son yıllarda üzüm, kayısı, şeftali ve nektarin gibi meyve türlerinin yetiştiriciliği de yapılmaktadır.

Örtü altı sebze üretimi 2014 yılı itibarıyla 6 milyon 224 bin 383 tondur. Örtü altı sebze üretiminin yüzde 52,8' ini domates, yüzde 17,6' sını hıyar, yüzde 10,5' ini karpuz, yüzde 8,5' ini biber, yüzde 4,2'ini patlıcan, yüzde 2,3'ünü kavun, yüzde 1,7'sini kabak, yüzde 1,4'ünü de marul oluşturmaktadır. Bu türlerin yanı sıra sırasıyla taze fasulye, taze soğan, ıspanak, semizotu, roka, maydanoz, tere, lahana, börülce, pırasa, pepino, dereotu, kırmızı turp, bezelye, nane, taze sarımsak, enginar, brokoli, bamya örtü altında yetiştirilen diğer sebzelerdir.

Örtü altı yetiştiriciliğinde öne çıkan ürünlerin toplam üretimden aldıkları paya baktığımızda, toplam muz üretimimizin yüzde 71,5'i, toplam hıyar üretimimizin yüzde 59,4' ü, sivri biber üretimimizin yüzde 42,7' si, toplam çilek üretimimizin yüzde 42,2' si, toplam sofralık domates üretimimizin yüzde 41,4' ü, toplam kabak(sakız) üretimimizin yüzde 36' sı, toplam patlıcan üretimimizin yüzde 31,7'si örtü altı üretimden elde edilmektedir. Verilere bakıldığında yaş sebze meyve üretiminde örtü altı yetiştiriciliğinin ne denli önemli olduğu açıkça görülmektedir.

Ülkemiz ekonomisi ve üreticilerimiz açısından büyük önem taşıyan örtü altı yetiştiriciliğinde, sektöre üretim ve yatırım aşamasında verilen desteklerin önemi büyüktür.

Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından "Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı" kapsamında kontrollü örtü altı üretim koşullarına sahip en az bir dekar büyüklüğündeki seralarda "Örtüaltı Üretimin Kayıt Altına Alınması Hakkında Yönetmelik" hükümlerine uygun olarak yetiştiricilik yapan üreticilere yüzde 25 ile yüzde 50 arasında indirim yapılmak suretiyle işletme ve yatırım kredisi kullandırılmaktadır.

Yatırım aşamasında desteklenen konulardan biri de alternatif enerji kaynakları kullanılarak yapılan teknolojik seraların kurulmasıdır. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi projesi çerçevesinde, jeotermal, güneş enerjisi gibi alternatif enerji kaynakları kullanılarak yapılan en az 3 dekar olmak üzere sera projelerine 1 milyon TL üst limite kadar yüzde 50 hibe desteği sağlanabilmektedir. Ayrıca Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nce yayımlanan 324 ve 335 sıra sayılı Milli Emlak Tebliğleri uyarınca teknolojik ve jeotermal sera yatırımı yapacak müteşebbislere belirli kriterler çerçevesinde hazineye ait taşınmazların kullanma izni veya irtifak hakkı tesis edilebilmektedir. 25 Şubat 2011 tarih ve 27857 sayılı Mera Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik hükümleri çerçevesinde, jeotermal kaynaklı teknolojik seralar için ihtiyaç duyulan yerlerin tahsis amacı değişikliği taleplerinde istenecek bilgi ve belgeler ile tahsis amacı değişikliği yapılabilmektedir.

Teknolojik seraların kurulmasına yönelik verilen desteklerle birlikte topraksız tarım yapılan alanlar son yıllarda artış göstermiştir. 1995 yılında topraksız tarım alanı 100 dekar iken 2012 yılında bu rakam 7 bin dekara ulaşmıştır.

Üretim aşamasında, gübre, mazot, toprak analizi, tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri tarım sigortası gibi genel desteklerden örtü altı yetiştiriciliği yapan üreticilerimiz de faydalanabilmektedir.

Örtü altı üretimine özgü verilen desteklere baktığımızda, Örtü Altı Kayıt Sistemine kayıt yaptıran üreticilerimiz için dekara en fazla 2 adet olmak üzere koloni başına 60 lira bombus arısı desteği, örtü altında iyi tarım uygulamaları yapılması halinde dekara 150 lira, örtü altında biyolojik mücadele yapılması halinde dekara 350 lira, biyoteknolojik mücadele yapılması halinde ise dekara 110 lira ödeme yapılmaktadır. Kaliteli ve güvenilir ürünlerin elde edilmesinde verilen destekler önemli katkı sağlamıştır.

8.2. Sektörde Karşılaşılan Sorunlar ve Öneriler

Ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayan örtü altı yetiştiriciliğinde karşılaşılan sorunların çözümü sektörün daha da ileri gitmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bugün gelinen noktada, örtü altı yetiştiriciliği yapan üreticilerimiz pek çok sorunla karşı karşıyadır. İşletmelerin küçüklüğü, pazarlama sorunları, tarımsal girdilerde dışa bağımlılık ve girdi fiyatlarındaki artış nedeniyle üretim maliyetlerinin yüksekliği, üreticinin maliyetin altında ürün satmak zorunda kalması gibi ülkemiz tarımında karşılaşılan genel sorunlar örtü altı yetiştiriciliğinin de temel sorunlarıdır.

Ülkemiz seraları, işletme yapısı ve sera büyüklüğü yönünden aile işletmeleri şeklinde olup genelde küçük alanlara sahiptir. Aile tipi küçük işletmelerin yaygınlığı, sermaye yetersizliğini beraberinde getirmekte, üretici serasına gereken yatırımı yapamamakta ve modern teknolojilerin kullanımı da buna bağlı olarak sınırlı kalmaktadır.

Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerince düşük faizli işletme ve yatırım kredisi kullandırılsa da işletmelerin yenilenmesinde ve modernizasyonunda arzu edilen seviyeye gelinememiştir. Bu durum üreticilerimizin tarım sigortası yaptırmasına da engel teşkil etmektedir. Nitekim seraların ve örtü malzemelerinin yenilenmesi için gerekli harcamayı yapacak güce sahip olmayan üreticilerimizin seraları, sigorta şartlarına uygun olmaması nedeniyle sigorta yaptıramamaktadır.

Özellikle seracılığın yoğun olarak yapıldığı Akdeniz Bölgesinde önemli konulardan biri de mülkiyet sorunudur. Her ne kadar Hazine ve 2/B arazilerinin satışı ile ilgili mevzuat çıkmış olsa da hala mülkiyet sorunu devam etmektedir. Mülkiyet sorunu nedeniyle Örtü Altı Kayıt Sistemine kayıt yaptıramayan üreticilerimiz, desteklerden yararlanamadığı gibi, bildirimde bulunulmadığı için ürün pazarlamasında sorunlar yaşamaktadır.

Ülkemizdeki seraların önemli bir bölümünün küçük işletmeler olması ve bu işletmelerin büyük oranda iklim koşullarına bağlı kalarak üretim yaptığı dikkate alındığında, daha verimli ve kaliteli bir üretim yapılabilmesi için mevcut seraların modernizasyonunun sağlanması için üreticiler desteklenmeli ve mülkiyet sorunu çözülmelidir.

Örtü altı yetiştiriciliği yapan üreticilerimize hala en yüksek tarife olan ticarethane tarifesinden elektrik verilmektedir. Seralarda elektrik enerjisi, sulama, havalandırma, ısıtma ve aydınlatmada kullanılmaktadır. Bu durumda üreticilerimiz en yüksek tarifeden elektrik ücreti ödemektedir. Seracılık faaliyetlerinin iklime bağlı kalmadan, işletme karının artırıldığı

üretim şekli olduğu gerekçe gösterilerek "tarımsal sulama elektrik abone" kapsamına dahil edilmemektedir. Maliyetlerin düşürülerek işletmelerin rekabet gücünün artırılabilmesi bakımından seralar, ticarethane kapsamından çıkarılmalı, daha uygun fiyatla elektrik alması sağlanmalıdır.

Elektriğin yanı sıra seracılıkta temel üretim girdileri olan gübre, örtü malzemesi ile mazotta uygulanmakta olan KDV oranları indirilmelidir.

Üretimin sürdürülebilir kılınması, teknolojik yeniliklerin işletmelere aktarılması, mevcut seraların modernizasyonunun sağlanması, kısaca üreticilerimizin işletmelerine gereken yatırımı yapabilmeleri, yeterli gelir elde etmeleriyle mümkündür. Ancak, üreticilerimiz ürettikleri ürünlerini pazarlamada sıkıntılar yaşamaktadır.

Üreticilerimizin binbir emekle ürettikleri ürünlerinde yeterince söz sahibi değillerdir. Üreticilerimizin kendi ürettiği üründe söz sahibi olabilmesi, sahip oldukları hakları etkin bir şekilde kullanabilmesi ancak örgütlenme ile mümkündür. Üreticilerimiz tam olarak örgütlenemediğinden herhangi bir pazarlık gücü de bulunmamaktadır. Bu yapıda üretici düşük fiyata ürün satarken tüketici de daha pahalıya ürün tüketmek durumunda kalmaktadır.

AB ülkelerinde pazarlamanın büyük bir çoğunluğu üretici örgütlerince yapılmaktadır. Sorunun çözümü için üreticilerin örgütlenmesi ve örgütlenme bilincinin oluşması eğitim ve yayım faaliyetlerine daha fazla ağırlık vermekle mümkündür. Bunun yanı sıra, Tarımsal Üretici Birlikleri'ne gerekli kaynak aktarılarak finansman bakımından güçlendirilmelidir. Birlikler bu şekilde fonksiyonel hale getirilerek bir müdahale kurumu gibi çalışmaları sağlanmalıdır.

Mevcut üretim potansiyelimiz de dikkate alındığında iç ve dış talebin artırılması büyük önem arz etmektedir. İhracat imkanlarının artırılması bakımından dış pazar talepleri dikkate alınmalıdır. Kalite ve standartlar dış ticaretimizde tarife dışı engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaş sebze meyve ihracat miktarının artırılması için alıcı ülkelerin kalite ve standartlarla ilgili düzenlemeleri yakından takip edilmeli, üreticiler bilgilendirilmelidir. İhracatta istenen analizlerin ücretleri düşürülmeli, analiz laboratuvarlarındaki denetimler artırılmalıdır. İhracat iadelerinin sektör üzerindeki olumlu etkileri dikkate alındığında örtü altında yetiştirilen ve ihracatımızda öne çıkan ürünlere ihracat iadesi verilmelidir.

8.3.Sonuç

Ülkemiz örtü altı yetiştiriciliği; iklim koşulları, mevcut pazarlara olan yakınlığımız, jeotermal enerji potansiyelimiz gibi önemli imkanlara sahiptir. Bu imkanların eğitim, yayım ve denetim faaliyetleriyle birleştirilmesi; gıda güvenliği ve izlenebilirliğin sağlanmasına yönelik üretim sistemleri ve tarım teknolojileriyle entegrasyonunun artırılmasıyla sahip olduğumuz potansiyel daha fazla değerlendirilecek, üreticilerimize olan katkısı daha da artırılabilecektir.

KAYNAKLAR

1.İTO, 2000, "Türkiye'de Seracılığın Gelişimi ve Geleceği Paneli, İstanbul Ticaret Odası Yayını, 2000-39, İSTANBUL.

2.ZMO, Teknik Kongre, 2010, TÜZEL, Y., GÜL, U., DAŞGAN, H.Y., ÖZTEKİN, G.B., ENGİNDENİZ,S., BOYACI, H.F., ERSOY, A., TEPE, A., UĞUR, A.,"Örtü Altı Yetiştiriciliğinin Gelişimi" Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik

Kongresi, 11-15 Ocak 2010, Ankara, 559-578.
3.ZMO, Teknik Kongre, 2014, TÜZEL, Y., GÜL, A., DAŞGAN, H.Y., ÖZTEKİN, G.B., ENGİNDENİZ, S., BOYACI, H.F., "Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Değişimler ve Yeni Arayışlar" Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi, 12-16 Ocak 2015, Ankara, 685-578.
4.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Türktarım Dergisi, Sayı 208, Kasım-Aralık 2012.
5.Türkiye Ziraat Odaları Birliği "Zirai İktisadi Rapor "2007-2010", Ankara.
6.www.akib.org.tr
7.www.tarim.gov.tr
8.www.tüik.gov.tr

9. DOĞAL AFETLERDEN KORUNMA VE TARIM SİGORTASI

Ülkemizde önemli bir istihdam alanı olan ve nüfusumuzun üçte birinin geçimini sağladığı tarım sektörü, sosyal ve ekonomik bakımdan en önemli ve stratejik sektörlerin başında gelmektedir.

Tarım, temel gıda maddelerinin üretildiği bir sektör olmasının yanı sıra, diğer sektörlere hammadde temini, iç tüketim ve ihracattaki payı gibi özellikleriyle, sektörün sosyo ekonomik açıdan sahip olduğu önemini artırmaktadır.

Son yıllarda, iklim değişikliği, küresel ısınma, gıda güvenliği ve güvenirliği konularının sık sık gündeme gelmesi, tarım ürünlerindeki arz talep dengesinin değişmesi ile dünyanın tarıma olan ilgisi giderek artmaktadır.

Şu bir gerçektir ki; tarımsal üretimde verimliliği ve kaliteyi artırabilmek için gerekli tüm tedbirler alınıp en son teknoloji kullanılsa bile tarım, doğal risklerden en fazla etkilenen sektördür. Tamamen önlenmesi mümkün olmayan bu riskler sık sık görülmekte çiftçiler için zaman zaman büyük felaketlere neden olmaktadır. Üretimde meydana gelebilecek miktar kayıpları ve kalitenin düşmesi, gerek ülke ekonomisinde gerek üretici gelirinde istikrarsızlığa sebep olmaktadır.

İklim değişikliği, çevre konuları ve biyoenerji arzının yarattığı güçlüklerle mücadele etmek, gıda güvencesini sağlamak için iklim değişikliğinin getirdiği olumsuzluklar göz ardı edilmemelidir.

9.1. İklim Değişikliği ve Doğal Afetler

İklim, bir yerde uzun bir zaman periyodu içinde her gün gerçekleşen hava olaylarının toplamı ve ortalaması olarak tanımlanmaktadır. İklim sadece coğrafyalar üzerinde değil insanların yaşantıları üzerinde de önemli rolü olan bir faktördür. Araştırmalar iklimde meydana gelen değişimlerin tarih boyunca uygarlıkları derinden etkilediğini göstermektedir.

Özellikle sanayideki hızlı gelişim ve insan faaliyetleri sonucu atmosfere verilen sera gazlarındaki artış günümüzde iklim değişikliği kavramını önemli kılmaktadır. İnsanlık için son derece önemli olan bu konuda çalışan pek çok kurum ve kuruluş vardır. Bunlardan biri Dünya Meteoroloji Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından1988 yılında kurulan ve insan faaliyetlerinin neden olduğu iklim değişikliğinin risklerini değerlendirmek üzere çalışmalar yapan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)'dir. Ülkemiz de IPCC üyesi ülkeler arasında yer almaktadır.

IPCC'nin 5. Değerlendirme Raporu'na göre iklim sistemindeki ısınma kesindir ve 1950'lerden beri gözlenen değişikliklerin çoğu bin yıllık bir zaman dilimine kadar benzeri görülmemiş düzeydedir. Bu dönemde atmosfer ve okyanuslar ısınmış, kar ve buz miktarları azalmış, deniz seviyesi yükselmiş ve sera gazlarının atmosferdeki konsantrasyonları artmıştır.

Rapora göre yaşadığımız son 30 yılın her on yılı, 1850'den beri gözlenen on yıllık dönemlerden daha sıcak olmuştur. Kuzey Yarım Küre'de 1983-2012 yılları arasındaki dönem olasılıkla son 1400 yılın en sıcak 30 yıllık dönemi olmuştur.

Küresel ortalama yüzey sıcaklığı verileri, 1901-2012 döneminde yaklaşık 0,9°C'lik bir artış göstermiş, bu dönem boyunca sıcaklıklar dünyanın hemen hemen her tarafında artmıştır. Küresel ısınmanın 2100 yılı sonrasında da devam edeceği öngörülmektedir.

Bilindiği gibi fosil yakıtların kullanılması sonucu açığa çıkan sera gazları iklim değişikliğinin en önemli sebeplerinden biridir. IPCC Raporuna göre atmosferdeki karbondioksit, metan ve diazotmonoksit gazlarının atmosferdeki konsantrasyonları, son 800.000 yıllık dönemde hiç olmadığı kadar yüksek bir düzeye ulaşmıştır. Karbondioksit birikimleri temel olarak fosil yakıt yanması ve ikincil olarak net arazi kullanımı değişikliğinden kaynaklanan emisyonlar nedeniyle sanayi öncesi döneme göre yüzde 40 oranında artmıştır. Okyanuslar atmosfere salınan insan kaynaklı karbonun yaklaşık yüzde 30'unu emerek asitlenmiştir. Aynı raporda günümüzde karada ve denizlerde yaşayan canlı türlerinin yaşam alanları ve göç yollarının değişmiş olması, birçok bölgede yağmur rejimindeki değişiklikler, buzulların küçülmesi, ormanlarda ve ağaçlarda kurumalar, mercanların azalması ve birçok canlı türünün yok olması iklim değişikliğinin etkilerinin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.

IPCC'nin bir önceki raporunda iklim değişikliği karşısında en hassas bölgelerden birisi olarak belirtilen Akdeniz Havzası'na, son raporda da yağışların azalması ve kuruma belirtileri ile dikkat çekilmiştir. Ülkemizde iklim değişikliği konusunda çalışmalar yapılmakla birlikte Türkiye'nin Akdeniz Havzası'nda yer alması konuya verilmesi gereken önemi bir kez daha ortaya koymaktadır.

Büyük bir coğrafya ve farklı iklim bölgelerine sahip olan ülkemizde, son yıllarda iklimde görülen değişimlerden dolayı aşırı yağışlar, sel, dolu, don gibi afetler daha fazla yaşanmakta, tarım ürünleri olumsuz etkilenmektedir. Üreticiler her yıl ekim döneminin başlangıcından itibaren gerçekleşen aşırı yağışlarla, ürünlerin gelişme döneminde oluşan don, dolu, kuraklık vb. hadiselerle karşı karşıya gelmektedir.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü tarafından, ülkemizde gerçekleşen doğal afet sayıları 1940 yılından günümüze kadar her yıl için değerlendirilmiştir. 1940 yılından 2008 yılına kadar gerçekleşen ekstrem olaylara bakıldığında en fazla 1963 yılında 329 olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2009 yılından itibaren ise her yıl doğal afetlerin artışı dikkat çekmektedir. Şöyle ki; ekstrem olay sayısının 2009 yılında 461, 2010 yılında 555, 2011 yılında 324, 2012 yılında 538, 2013 yılında 461, 2014 yılında 500 olduğu görülmektedir.

Ülkemizde tarımsal üretim bölgeye ve ürün çeşitliliğine göre değişmekle birlikte yıl boyunca devam etmektedir. Yıl boyunca gerçekleşen yağışların fazlalığının yanı sıra tarımsal ürünlerin ihtiyaç duyduğu dönemlere gelmesi de önemlidir. Son yıllarda iklim değişikliğinin etkileri ile gerçekleşen yağışlar, zamansız ve şiddetli olmaktadır. Bu durum tarımsal üretime olumsuz etki yapabilmektedir. Bazı yıllarda yıllık toplam yağış miktarı normal yılların üzerinde olmasına rağmen tarımsal ürünlerde rekolte kaybı fazla yaşanabilmektedir.

Her yıl yaşanan doğal afetler, afetlerin tarım ürünlerine ve tarım sektörüne verdiği zararın tespit edilmesi amacıyla Ziraat Odaları alan çalışmaları yapmaktadır. Yaşanan afet ve afet sonrası tarım ürünlerinde gerçekleşen zarar tespit edilerek Türkiye Ziraat odaları Birliği tarafından Hükümet yetkililerine iletilmektedir.

9.2. Geçmiş Üç Tarımsal Üretim Döneminde Yaşanan Doğal Afetler

1-2011 Ekim-2012 Eylül Tarımsal Üretim Dönemi Doğal Afetleri

Meteoroloji Genel Müdürlüğü verilerine göre, 2012 yılı okyanus ve karaların küresel ortalama sıcaklıkları 1961-1990 ortalaması olan 14.0°C'nin 0.57°C üzerinde gerçekleşmiştir. Bu verilere göre, 2012 yılı 1880'den beri 10. sıcak yıl, karasal sıcaklıklar açısından ise 0.9°C anomali ile 7. sıcak yıl olarak kayıtlara geçmiştir.

2012 yılı Türkiye ortalama sıcaklıkları ise 14.2°C1 ile 1971-2000 ortalaması olan 13.2°C'nin 1.0°C üzerinde gerçekleşmiştir. 2012 yılı yağış ortalaması 745 mm, normalleri ise 643 mm'dir. 2012 yılında yağışlar normalin yüzde 16 üzerinde gerçekleşmiştir.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği çalışmalarına göre, 2011 yılında üretim döneminin başladığı Ekim ayında gerçekleşen aşırı yağışlar Akdeniz Bölgesi başta olmak üzere, Ege Bölgesinin bazı il ve ilçelerini etkisi altına almıştır. Aşırı yağışlar sonucu meydan gelen seller ve derelerin taşması sonucu ortaya çıkan taşkınlar, Antalya İlinin Serik İlçesinde, Manisa İli Gördes İlçesi ve Denizli İlinin Çameli ilçesinde can kaybına neden olurken diğer ilçelerde yerleşim yerleri yanında ekili alanlardaki ürünlere, seralara ve hayvanlara önemli zararlar vermiştir.

2011 yılı Kasım ayında İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde hava sıcaklıklarının mevsim normallerinin altına düşmesi sonucu yaşanan don afeti, başta patates ve şekerpancarı olmak üzere hasadı devam eden çeşitli sebzelere zarar vermiştir. Don afetinin verdiği zarar en fazla patateste gerçekleşmiştir. Türkiye toplam patates üretiminin yüzde30'unun gerçekleştirildiği Niğde ve Nevşehir illeri ile Bitlis İli Ahlat ilçesi, Kayseri İli Yeşilhisar ve Tomarza İlçeleri ve Konya İli Seydişehir İlçesinde Kasım ayında gerçekleşen don afeti patates üreticilerini mağdur etmiştir.

2012 yılı Ocak ayında, Akdeniz Bölgesinde gerçekleşen yağışlar, fırtına ve hortum serada yetiştirilen önemli ürünlere zarar vermiştir. Ege Bölgesinde yaşanan aşırı yağışlar sonucu meydan gelen seller ve derelerin taşması ve kanalların patlaması sonucu ortaya çıkan taşkınlar, yerleşim yerleri yanında, tarım arazilerini sular altında bırakmış, hasadı devam eden narenciye ürününe önemli zararlar vermiştir. Zarar gören il ve ilçelerimiz; Antalya Merkez, Kumluca, Demre, Muğla Köyceğiz, Ortaca, Denizli Sarayköy, Tavas, Kale'dir.

Ocak ayının ortalarında hava sıcaklıklarının normallerinin altına düşmesi Marmara Bölgesinde özellikle kışlık sebze üretiminin yoğun olarak gerçekleştirildiği Bursa'nın Yenişehir ilçesinde ıspanak, brokoli, beyaz lahana, karnabahar ve pırasa gibi kışlık sebzelerin tarlada donmasına neden olmuştur.

Ocak ayı sonunda ise yaşanan sel afeti Hatay İlinde tarım arazilerine zarar vermiştir. İlde çok ciddi miktarda kar yağmış, kar sularının erimesi ile birlikte de yağan yağmurlar sele neden olmuştur. Ağırlıklı olarak sebze üretiminin yapıldığı seralarda yetiştirilen ürünlerde büyük zarar meydana gelmiştir. Sel nedeniyle elektrik direklerinin yıkılması ile birlikte birçok büyükbaş ve küçükbaş hayvan da elektrik akımına kapılarak telef olmuştur.

Nisan ayı başlangıcından itibaren gerçekleşen fırtına, hortum, aşırı yağış gibi afetler Ege, Akdeniz, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinin bazı illerinde seralar başta olmak

üzere, ekimi yeni yapılan tarla ürünleri ile meyve ve sebzelere zarar vermiştir. Zarar gören il ve ilçelerimiz; Aydın İli Merkez, Buharkent, İncirliova, Sultanhisar, Söke, Konya Karapınar ve Cihanbeyli, Yalova, Kocaeli Gebze, Bartın, Düzce Merkez, Akçakoca, Antalya Kaş, Giresun, Ordu, Manisa, Muğla Fethiye'dir.

Mayıs ayında yaşanan dolu afeti Bursa Yenişehir, Çanakkale Bayramiç, Kocaeli Merkez, Karamürsel, Gölcük, Sakarya, Manisa Alaşehir, Denizli Buldan, Yalova Altınova, Muğla Merkez, Aksaray illerinde çeşitli ürünler zarar görmüştür.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık verilerine göre, 2011–2012 üretim dönemi başlangıcından itibaren gerçekleşen aşırı yağışlar, mevsim normallerinin altında gerçekleşen hava sıcaklıkları, don, dolu, fırtına vb. riskler 40 ilde 126 bin çiftçiye ait 7800 dekar alana zarar vermiştir.

2-2012 Ekim-2013 Eylül Tarımsal Üretim Dönemi Doğal Afetleri

Meteoroloji Genel Müdürlüğü verilerine göre, 2013 yılı 1880'den beri gerçekleşen dördüncü sıcak yıl, karasal sıcaklıklar açısından ise 0.99°C'lik anomali ile dördüncü sıcak yıl olarak kayıtlara geçmiştir. 2013 yılında küresel ortalama yağışlar ise 1961–1990 normalleri civarında (1033 mm) gerçekleşmiştir.

2013 yılı Türkiye ortalama sıcaklıkları 14.1°C ile 1981–2010 ortalaması olan 13.5°C'nin 0.6°C üzerinde gerçekleşmiştir. Yağış ortalamasının 564 mm olduğu 2013 yılında yağışlar normallerine göre (646 mm) yüzde13 azalma göstermiştir.

2013 yılında gözlenen meteorolojik afetler içerisinde yüzde37 ile fırtına, yüzde19 ile dolu ve yüzde18 ile şiddetli yağış-seller ilk sıralarda yer almaktadır (MGM).

Ocak ve Mart aylarında özellikle kar ve fırtına afetleri yaygın olarak gözlenirken, Nisan ve Mayıs aylarında fırtına ve dolu afetleri ilk sıralarda yer almıştır. Haziran ayında şiddetli yağış, sel, dolu, fırtına, yıldırım afetleri kaydedilirken özellikle Batı Karadeniz Bölgesi, İç Ege ve Kuzeyi ile Doğu illerimizde etkili olmuştur. Temmuz ve Ağustos aylarında Uşak, Afyonkarahisar, Burdur, Samsun, Adana ve Edirne illerimizde şiddetli yağış, sel ve dolu afeti yaygın şekilde kaydedilmiştir. Eylül ayı Kahramanmaraş, Rize, Zonguldak'ta, ekim ayı Isparta ve Bartın'da, kasım ayı Şanlıurfa, Mardin, Niğde ve Muğla'da, aralık ayı ise Ardahan, Aksaray, Artvin, Hatay illerinde önemli meteorolojik afetlerin en sık gözlendiği aylar olmuştur(MGM).

Türkiye Ziraat Odaları Birliği çalışmalarına göre, 2012-2013 üretim döneminde ülke genelini etkileyen önemli bir afet yaşamasa da yine bu tarım yılında yöresel ve bölgesel olarak, sel, don, dolu, aşırı yağış, fırtına gibi tarımsal riskler meydana gelmiştir.

2012 yılında meydana gelen aşırı yağışlar nedeniyle tarım alanları, evler, ahırlar sular altında kalmıştır. Çanakkale, Balıkesir, Edirne illerinde gerçekleşen aşırı yağışlar tarımsal üretimi olumsuz etkilemiştir. Meydana gelen aşırı yağışlar ve sel felaketi nedeniyle buğday, arpa, mısır alaları, zeytinlikler, sebze bahçeleri, meyve bahçeleri, sulama sistemleri zarar görmüş, birçok büyük ve küçükbaş hayvan telef olduğu gibi, ahırlardaki yemler zayi olmuştur. Aşırı yağışlar zeytinlerin dökülmesine yol açmış, dökülen zeytinler de sürüklen-

diği için toplanamamıştır. Antalya Gazipaşa ilçemizde meydana gelen hortum seralara büyük zarar vermiştir.

3-2013 Ekim-2014 Eylül Tarımsal Üretim Dönemi Doğal Afetleri

Meteoroloji Genel Müdürlüğü verilerine göre, 2014 yılı küresel yer yüzeyi ve okyanuslar açısından 0.69°C anomali ile 1880 yılından bu yana son 135 yılın en sıcak yılı olarak kayıtlara geçmiştir. Bu sonuçla 2014 yılı daha önceki en sıcak yıl olan 2010 yılını da 2. sıraya indirmiş ve 2014 yılında okyanuslar daha önce görülmediği şekilde ısınmıştır.

2014 yılı Türkiye ortalama sıcaklıkları 14.9°C ile 1981–2010 ortalaması olan 13.5°C'nin 1.4°C üzerinde gerçekleşmiştir. Genel olarak 2014 yılında ortalama sıcaklıklar Bitlis dışında tüm yurtta normallerinin üzerinde gerçekleşmiştir. Türkiye uzun yıllık yağış normali 646 mm'dir. 2014 yağışı 679 mm ile normallerinin yüzde5.1 üzerinde gerçekleşmiştir.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü verilerine göre, 2014 yılında en fazla ekstrem olay yüzde36 ile fırtına - hortum, yüzde 35 ile şiddetli yağış-sel, yüzde15 ile dolu, yüzde5 ile kuvvetli kar, yüzde4 ile yıldırım, yüzde 3 ile don olayları olmuştur.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği çalışmalarına göre, 2013-2014 tarımsal üretim dönemi afetlerle başlamış, afetlerle son bulmuştur. Son yıllarda daha sık görülen doğal afetler tarım sektörüne en fazla zararı bu üretim döneminde vermiştir. Üretim döneminin başladığı Ekim ayından itibaren yağışların yetersiz olması kış aylarının kurak geçmesine, kışlık ekimi yapılan hububat ürünlerinde verim kaybına yol açmıştır.

2014 yılında toplam yağış normallerinin üzerinde gerçekleşse de tarımsal üretimin başladığı 2013 Ekim ayından 2014 Ocak ayına kadar yağışların yetersiz oluşu buğday ve arpa ürünlerinin gelişimlerini olumsuz etkileyerek verim kayıplarına neden olmuştur.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü verilerine göre, ülkemizde tarım yılının başladığı 2013 yılı Ekim ayından Ocak 2014 sonuna kadar birikimli yağışlar genel olarak normalden ve bir önceki yılın aynı dönemindeki yağışdan az olmuştur. Bu dönemdeki yağış miktarı normale göre yüzde 27,4, geçen yıla göre ise yüzde 40,4 azalmıştır.

Hububat için en kritik dönem tohumların toprağa atılmasından itibaren geçen kış dönemidir. Kış aylarında beklenen yağışların gerçekleşmemesi ile 2013-2014 üretim döneminde kış kuraklığı kendini göstermiştir. Ekim, Kasım, Aralık, Ocak aylarında birikimli olarak normale göre yağış azalması yüzde 38,2 ile en fazla Akdeniz Bölgesinde görülmüştür. Bu bölgeyi, yüzde 38 ile İç Anadolu Bölgesi, yüzde 36,8 ile Doğu Anadolu Bölgesi, yüzde 28,7 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi, yüzde 27 ile Marmara Bölgesi, yüzde 14,9 ile Karadeniz Bölgesi, yüzde 13,7 ile Ege Bölgesi izlemiştir.

Buğday üretiminin yoğun olarak yapıldığı İç Anadolu Bölgesi ile Akdeniz Bölgesi başta olmak üzere, Marmara Bölgesi dışında tüm bölgelerde yağışlar yetersiz kalmış, Ülke genelinde 27 ilde kuraklık nedeniyle önemli rekolte kayıpları yaşanmıştır.

2014 yılı Ocak ve Şubat aylarında hava sıcaklıklarının mevsim normallerinin üzerinde seyretmesi meyve ağaçlarında erken çiçeklenmeye ve dolayısıyla dona karşı hassasiyete

neden olmuştur. Kış aylarından itibaren yaşanan kuraklığın ardından, hava sıcaklıklarının normallerinin üzerinde gerçekleşmesinin oluşturduğu don riski, Mart ayı sonunda kendini göstermiştir. 28-31 Mart 2014 tarihlerinde ülke genelinde bazı bölgelerde yüksek kesimlerde kar yağışı etkili olmuş ve devamında sıcaklıklar bölgelere göre değişmekle beraber sıfırın altına, eksi 18'e kadar düşmüştür. Sıcaklıkların düşmesi nedeniyle İç Anadolu, Doğu Anadolu, Karadeniz bölgeleri ile geçiş bölgelerinde yaşanan don afeti kayısı ve fındık başta olmak üzere çay, kivi, elma, armut, şeftali, dut, badem, kiraz, vişne, ayva, erik, ceviz, arıcılık, üzüm, nar, gül, antepfıstığı, trabzon hurması, zeytin ve incirde olmak üzere ürünlerde zarara yol açmıştır.

Don riski meyvelerin yanısıra, İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde ve diğer bölgelerdeki bazı illerde buğday, arpa, karpuz, haşhaş, nohut gibi tarlada gelişme döneminde olan ürünlerde de etkili olmuştur. Ayrıca, Karadeniz Bölgesinde don zararı florayı zayıflattığı ve arı ölümlerini artırdığı için arıcılık da olumsuz etkilenmiştir.

Mayıs ayı son haftada gerçekleşen dolu ve aşırı yağışlar Bursa Gürsu, Mudanya, Osmangazi, Nilüfer, Yozgat/Boğazlıyan ve Sarıkaya, Muğla, Fethiye, Manisa Merkez, Ankara Sincan, Çubuk, Eskişehir, Çankırı, Kırıkkale, Sulakyurt, Keskin, Çorum, Merkez, İskilip, Bayat, Osmancık, Kayseri, Kocasinan, Bünyan, Samsun, Amasya illerinde tarla ürünleri, meyve ve sebzelere zarar vermiştir.

Haziran ayında Bursa, Balıkesir, Kütahya, Bilecik, Bursa, İstanbul, İzmir, Manisa, Ankara, Bolu, Sakarya, Bartın, Zonguldak, Sinop, Çanakkale, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Muğla, Aydın, Denizli, Burdur, Isparta, Eskişehir, Afyonkarahisar, Kırıkkale, Yozgat, Çorum, Amasya, Tokat, Samsun, Ordu illerinde aşırı yağışlar ürünlere ve tarım arazilerine zarar vermiştir. Bunun yanı sıra Haziran ayında yağışların fazla olması bu yıl önemli ihraç ürünlerimizde kirazda çatlamalara neden olmuştur.

Eylül ayının ikinci yarısında çeltik başta olmak üzere, ayçiçeği, silajlık mısır, domates gibi ürünlerin hasadı devam ederken Marmara Bölgesinde yağışların fazla olması ile gerçekleşen sel ve dolu ürünlere zarar vermiş ve hasadı geciktirmiştir. Aşırı yağışlar Marmara Bölgesi başta olmak üzere diğer bazı illerimizde Kasım ve Aralık aylarında da devam etmiştir.

2014 yılında ülkemizde yaşanan kuraklık ve don başta olmak üzere, dolu, aşırı yağış, sel gibi doğal afetler tarım alanlarımızda büyük zararlara neden olmuştur.

9.3. 5363 Sayılı Tarım Sigortaları Kanunu

Tarım, doğal, ekonomik ve sosyal risklerden en çok etkilenen sektördür. Bundan dolayı tarım üstü açık fabrikaya benzetilir.

Tarım stratejik önemi nedeniyle desteklenmesi ve uzun vadeli istikrarlı politikalarla yönlendirilmesi gereken bir sektördür. Türkiye'de tarım sektörü uzun yıllar boyunca yetersiz politikalarla idare edilmiş ve bu nedenle de sorunlar giderek büyümüştür. Bu sorunlardan birisi de sigortadır. Tarımda, teknik tedbirler ile önlenmesi mümkün olmayan doğal riskler sık sık görülmekte çiftçiler için her yıl telafisi mümkün olmayan büyük felaketlere neden olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin yıllar önce başlatmış oldukları "tarımda risk yönetim teknikleri" uygulamaları ve alt yapı çalışmaları sonucu "doğa" olayları büyük ölçüde "afet" olmaktan çıkarılmıştır. Bu ülkeler kendi doğal, sosyal, temel ekonomik yapılarıyla tarım politikalarını birleştirerek, tarım ürün sigorta sistemlerini kurmuşlardır. Böylece çiftçilerinin çok az bir masrafla zararlarını karşılayarak muhtaç oldukları ekonomik ve sosyal güvenceye kavuşmaları sağlanmıştır.

Sigortada amaç üreticinin net varlığında bir azalma meydana gelmesini önlemektir. Bunun için sigorta sektöründe oluşan yığın hasarları karşılamak için her ülkede çeşitli şekillerde devlet desteği yapılmaktadır. Ülke tarımındaki teknolojik gelişmelere alınan teknik tedbirlere rağmen kontrol edilmeyen doğal afetlerin sebep olacağı ürün ve hayvan kayıplarından doğan zararlar tarım sigortaları vasıtasıyla karşılanabilmektedir.

Ülkemizde son yıllarda iklimde görülen değişimlerden dolayı aşırı yağışlar, sel, dolu, don gibi afetler daha fazla yaşanmakta, tarım ürünleri daha fazla etkilenmektedir. Üreticiler her yıl ekim döneminin başlangıcından itibaren gerçekleşen aşırı yağışlarla, ürünlerin gelişme döneminde oluşan don, dolu, kuraklık vb. hadiselerle karşı karşıya gelmektedir ve büyük ekonomik kayıplara yol açmaktadır. Artık ülkemizde tarımsal üretimi doğal afetlerden koruma daha önemli hale gelmiştir.

Ülkemizde tarımsal üretim doğal afetlere karşı iki şekilde korunmaktadır. Bunlardan birincisi, 2006 yılında uygulanmaya başlanan 5363 Sayılı Tarım Sigortaları Kanunu çerçevesinde yapılan sigorta, ikincisi ise 2090 sayılı Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun çerçevesinde gerçekleştirilen yardımlarladır. Tarım Sigortaları Kanunu kapsamına girmeyen risklere karşı çiftçiler 2090 sayılı Kanun'dan faydalanabilmektedirler.

Ancak, 2090 sayılı Kanunun kapsamının yetersiz olması, söz konusu Kanuna ödenek ayrılmaması nedeniyle işlerliği bulunmamaktadır. 2090 sayılı Kanunun işlerliğinin olmaması nedeniyle afetlerin şiddetli yaşandığı bazı zamanlarda yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararları ile afet yaşayan çiftçilerin zararlarının karşılanması için destekleme ödemesi yapılmakta, çiftçi borçları ertelenebilmektedir.

Çiftçilerimizin uzun yıllar beklediği Tarım Sigortaları Kanunu 21 haziran 2005 tarih ve 25852 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve 2006 yılında buyana uygulanmaktadır. 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu ile çiftçinin ödeyeceği sigorta primine Devlet desteği verilebilmesi sağlanırken, sigortacılık uygulamalarının yeknesak hale getirilmesi, teminat kapsamının genişletmesi ve çeşitlendirilmesi, tazminat ödemelerinin en kısa sürede yapılması, tarım sigortalarının ülke genelinde geliştirmesi ve yaygınlaştırmasının hedeflendiği bir sistem kurulması amaçlanmıştır.

Bu amaçla kurulan sistem Tarım Sigortaları Havuzu tarafından yönetilmektedir. Tarım Sigortaları Havuzu Yönetim Kurulu, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığı'ndan iki, Türkiye Reasürans Şirketleri Birliği'nden bir, TARSİM A.Ş.'den bir, Türkiye Ziraat Odaları Birliğinden bir üye ile oluşturulmuştur. Kanun'a göre, her yıl teminat altına alınacak riskler, ürünler, kapsama alınacak bölgeler ve destekleme miktarları Tarım Sigortaları Havuzu Yönetim Kurulunun teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenmektedir.

Tarım sigortaları uygulamasının başladığı ilk yıl sigorta kapsamına alınan konular yetersizken her yıl kapsama alınan riskler ve konular genişletilmiştir.

2006 yılında ilk olarak; önsoy kütüğü ve soy kütüğüne kayıtlı olan süt sığırları ile kapalı sistemde üretim yapan, biyogüvenlik ve hijyen tedbirlerini almış tesislerde yetiştirilen kümes hayvanları sigorta kapsamına alınmıştır. Bitkisel ürünlerde ve seralarda dolu riski ülke genelinde, don riski ise 90 ilçede uygulanmıştır. Ana teminat olan dolu ve don sigortalarına ilave olarak yangın, heyelan, fırtına, hortum ek teminatları da paket halinde sigortalanabilmiştir.

2007 yılında, 2006 yılındaki uygulama kapsamına ek olarak 2007 yılında su ürünleriyle birlikte don riski tüm meyveler için Ülke çapında kapsama alınmıştır. 2008 yılında ise bitkisel ürünler içi deprem, sera için deprem, taşıt çarpması ile kar ve dolu ağırlığı riskleri kapsama eklenmiştir.

2009 yılında ülkemizin çeşitli bölgelerinde aşırı yağışlardan dolayı oluşan sel birçok tarım arazilerini sular altında bırakmış, ürünler zarar görmüştür. Sellerden dolayı oluşan zararların karşılanmasına yönelik yürürlükte olan 2090 sayılı Afet Kanunu işlerliği olmaması nedeniyle üretici zararları karşılanamamıştır. Bu nedenle 2010 yılında bitkisel ürünler ve seralar için sel ve su baskını riskleri Devlet Destekli Tarım Sigortaları kapsamına alınmıştır.

2011 yılında meyvelerin çiçeklenme döneminde karşılaştığı don riski de sigorta kapsamına alınmıştır. Çiçeklenme döneminin kapsama alınması prim oranlarını artırmıştır. Bu durum dikkate alınarak çiçeklenme evresinin don riski kapsamına alınması nedeniyle verilen yüzde50 prim desteğine ilave olarak sadece don riski primine 1/3 oranında ek prim desteği verilmektedir.

2011 yılında sigorta kapsamına alınan diğer konular ise besi hayvancılığı ve küçükbaş hayvancılıktır. Ayrıca, 1 Mayıs 2011 tarihinden itibaren damızlık koyun ve keçiler ile damızlık koç ve tekeler için ölüm riski de tarım sigortaları kapsamına alınmıştır.

2012 yılında damızlık mandalar, 2014 yılında ise Arıcılık Kayıt Sistemine kayıtlı olan aktif (arılı) ve plakalı kovanlar için; fırtına, hortum, yangın, heyelan, deprem, taşıt çarpması, nakliye, sel ve su baskını riskleri tarım sigortaları kapsamına alınmıştır.

Son olarak, 2015 yılında kapsama alınacak riskler, ürünler ve bölgeler ile prim desteği oranlarını belirleyen 2014/7093 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 31.12.2014 tarih ve 29222 sayılı (4. Mükerrer) Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

2015 yılını kapsayan Bakanlar Kurulu Kararı ile; meyve bahçeleri ile bağlarda dolu ağı ve örtü sistemleri için dolu paketindeki riskler ve dolu ağırlığı riski eklenmiş, denizlerde ve iç sularda yetiştirilen su ürünleri için ölüm riskinin yanısıra kafes ve ağlar için kazalar, predatör saldırısı, fırtına, hortum ve deprem riskleri eklenmiştir. Aktif arılı ve plakalı kovanlar için diğer risklere ilave olarak vahşi hayvan saldırısı eklenen diğer risklerdir.

2006 yılında başlayan devlet destekli tarım sigortalarına olan talep yıldan yıla artış göstermiştir. 2006 yılı 6 aylık dönem ve 2007 yılı toplamı 3.629.752 dekar olan sigortalı alan

miktarı 2014 yılında 16.142.825 dekara ulaşmıştır. 2014 yılında toplam 1.086.612 poliçe yapılmıştır. Aynı dönem içerisinde sigortalı üretici sayısı 64.191 den 281.123'e ulaşmıştır.

Poliçe sayısı dikkate alındığında 2014 yılında en fazla sigorta yaptırılan ürünün buğday olduğu görülmektedir. Bu ürünü üzüm, mısır, çeltik, zeytin takip etmektedir.

Sera sigortalarında duruma bakıldığında 2006 yılı 6 aylık dönem ve 2007 yılında toplam 6.652 dekar alan sigortalanmışken, bu rakam 2014 yılında 129.942 dekar olarak gerçekleşmiştir.

Hayvan hayat sigortasındaki duruma bakıldığında, 2006 yılı 6 aylık dönem ve 2007 yılında toplam 60.988 hayvan sigortalanmışken, 2014 yılında bu rakam 435.896 olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizde TUİK verilerine göre toplam 14 milyon olan hayvan sayısı dikkate alındığında 2014 yılında toplam hayvanların ancak yüzde 3'ünün sigortalandığı görülmektedir.

Tablo 315. Tarım Sigortaları Üretim Hasar Değeri

	2006+2007 (1 Ocak-31 Aralık)	2010 (1 Ocak-31 Aralık)	2011 (1 Ocak-31 Aralık)	2012 (1 Ocak-31 Aralık)	2013 (1 Ocak-31 Aralık)	2014 (1 Ocak-31 Aralık)
Sigortalı alan (da)	3.619.752	6.619.558	9.203.236	12.054.644	14.341.052	16.142.825
Sigorta Bedeli (TL)	1.689.705.246	3.987.866.528	6.986.308.699	9.497.476.827	11.252.737.360	13.894.743.745
Prim (TL)	68.554.431	185.433.743	440.879.022	499.348.870	526.835.325	683.535.993
Sigorta Ettiren Prim (TL)	34.277.619	92.721.861	201.701.979	235.147.557	250.314.313	319.563.246
Devlet Destek Prim (TL)	34.276.811	92.711.881	239.177.042	264.201.312	276.521.011	363.972.747
Poliçe Sayısı	231.268	371.116	587.716	744.093	891.876	1.086.612
Sig.Üretici/ İşletme Sayısı	64.191	102.682	162.210	210.513	250.681	281.123
Hasar İhbar Dosya Sayısı	46.477	105.535	175.003	168.341	224.868	276.699
Gerç.Hasar Ödemes(TL)	42.253.996	113.775.832	209.818.683	260.665.780	386.093.177	501.590.393
Ödenen Dosya Sayısı	24.325	61.193	91.898	112.752	137.216	176.468
Ödenen Poliçe Sayısı	23.456	46.651	62.603	59.866	81.869	126.141

Kaynak:Tarsim

Tarım sigortalarında üretici için en önemli husus yaşadığı afet sonrası tarım sigortası sisteminden aldığı tazminat tutarıdır. Son dört yıllık değişime bakıldığında, 2010 yılında üreticilerin ödediği toplam sigorta primi 92,7 milyon TL iken, yaşanan afetler sonucu toplam 113,8 milyon TL hasar ödemesi almıştır. Üreticiler ödediği primin yüzde 22,7 fazlası kadar hasar ödemesi almıştır. 2011 yılında üreticiler 201,7 milyon TL prim öderken, 209,8

milyon TL hasar ödemesi almıştır. 2011 yılında ise üreticiler ödediği prim tutarının yüzde 4 fazlası kadar hasar ödemesi almıştır. Benzer şekilde 2012 yılında üretici ödediği prim tutarının yüzde 10,8, 2013 yılında yüzde 54,2, 2014 yılında ise Yüzde 57 oranında fazla hasar ödemesi almıştır. Rakamlara bakıldığında üreticilerin toplamda ödediği prim bedelinin oldukça üzerinde hasar ödemesi aldığı görülmektedir. Burada yüzde 50 olan devlet desteğinin büyük etkisi vardır. Özellikle meyve bahçelerinde çiçeklenme evresinde yaşanan don riskinin fazla olması üreticilerin sistemden daha fazla faydalanmasına sağlamaktadır.

Bilindiği üzere, tarım sigortası uygulaması 9 yıldır devam etmektedir. Son yıllarda arka arkaya yaşanan kuraklık, sel, don gibi afetlerden sonra üreticilerde sigorta yaptırma isteği artış göstermiştir. Bu süre içerisinde sigorta yaptıran üretici sayısı artmakla birlikte henüz istenilen düzeye gelinememiştir.

Bitkisel üretim konularında 2014 yılında sigortalanan alan miktarı 16,1 milyon dekara ulaşmıştır. Ülkemizde Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı toplam alan dikkate alındığında sigortalanma oranı hala yüzde11'dir. Toplam tarım alanları dikkate alındığında bu oran daha da düşmektedir. Ülkemizde toplam tarım alanları ve büyükbaş hayvan sayısı dikkate alındığında sigorta oranı oldukça düşüktür.

Ülkemizde tarım sigortaları halen üreticiler tarafından tam olarak benimsenmemiştir. Bu durumun en önemli nedenlerine baktığımızda;

- Üreticilerin devlet destekli tarım sigortası uygulamasını genel anlamda bilmesine karşın, teknik ayrıntı konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması,
- Tarımsal üretimde çiftçilerimizi mağdur eden en önemli risklerde kuraklık ve tarla ürünlerinde don risklerinin kapsamda olmamasının, özellikle tarla bitkileri üreticilerini sigortadan uzaklaştırması,
- Hayvancılıkta kapsamdaki hastalıkların yeterli olmaması,
- Tarım sigortalarında yüzde 50 (meyve bahçelerinde çiçeklenme dönemi don riski için ek 1/3 destek) prim desteğine rağmen sigorta bedellerinin bazı ürünlerde hala yüksek olması,
- Üreticilerin afet sonrası hasar tespitine gelen eksperlerle zaman zaman yaşanan iletişim sorunları,
- Bazı eksperlerin yöreye özel ürünlere yönelik bilgi eksikliği,
- Üreticiler tarafından bazı eksperlerin raporlarına güven duyulmaması,
- Muafiyet ve müşterek sigorta oranlarının yüksekliği ile zarar durumunda üreticinin beklediğinden daha az tazminat alması,
- Tarım sigortası başvurusunda çiftçi kayıt sistemine kayıt şartı aranması,
- Poliçe düzenleyen acentelerin üreticilere yeterli bilgi vermemesi gibi nedenler olduğu görülmektedir.

9.4. Sonuç

Ülkemizde tarımsal üretim bölgeye ve ürün çeşitliliğine göre değişmekle birlikte yıl boyunca devam etmektedir. Ürün çeşitliliğinin fazla olduğu ülkemizde aynı zamanda afetlerin sık sık yaşanması tarım sektörünün afetlere karşı daha fazla korunmasını gerekli kılmaktadır.

Ancak halen ülkemizde üreticiler tarımda yaşanan afetlere karşı yeteri kadar korunamamaktadır. Üretici bin bir emekle gerçekleştirdiği ürününü yaşadığı bir afette kaybedebilmekte, tüm yılın geliri yok olabilmektedir. Bu durum uzun zaman sürecinde üreticilerin tarım sektöründen kopmalarını beraberinde getirmektedir.

Türkiye'de tarım sigortaları sistemi, tarım sektörünün afetler karşısında korunması bakımından büyük bir görev üstlenmektedir. Ancak bu sistem tek başına yeterli olmayıp Tarım Sigortaları Kanunu da bu gerçeği doğrulamaktadır. 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanununun, Yardım ve Borç Ertelemesi başlıklı 17. maddesinde "Bu Kanun kapsamında, uygulama yılında yer alan riskler için tarım sigortası yaptırmayan üreticiler, 20.6.1977 tarihli ve 2090 sayılı Kanundan yararlanamaz." denilmektedir.

2090 sayılı Kanunun uygulanabilmesi için sigorta zorunlu tutulmuş, tarım sigortası yaptırdığı halde kapsamda olmayan riskler için 2090 sayılı Kanundan faydalanması öngörülmüştür. Bu madde ile 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu ile 2090 sayılı Kanun üreticilerin karşılaştığı tüm tarımsal risklere karşı korunmasına yönelik birbirini tamamlayıcı kanunlar olarak planlanmıştır. Ancak 2090 sayılı Kanunun işlevsiz olması nedeniyle, tarım sigortası yaptırdığı halde kapsamda olmayan riskleri yaşayan üreticiler afetler karşısında korumasız bırakılmıştır. Bu amaçla 2090 sayılı Kanun gözden geçirilerek ihtiyacı karşılar hale getirilmelidir.

Özellikle iklim değişikliği nedeniyle afetlerde artış beklendiği gelecek yıllarda tarım sigortasının üreticiler tarafından daha fazla önemseneceği beklenmektedir. Bu nedenle tarım sigortası konusunda üreticinin bilinçlendirilmesi son derece önemlidir. Tarım sigortalarının daha fazla geliştirilerek, daha fazla üreticiye ulaşma konusunda sistemde yaşanan sorunlar gözden geçirilerek çözümlenmelidir.

KAYNAKLAR

1-Zirai ve İktisadi rapor 2007-2010
2-TARSİM
3-Meteoroloji Genel Müdürlüğü
4- IPCC 5. Değerlendirme Raporu
5- ZMO VII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı Türkiye'de Tarımda Risk Yönetimi ve Sigorta Uygulamaları

10. SOSYAL GÜVENLİK

İnsanlar, yaşamları boyunca kendi iradeleriyle ya da iradeleri dışında açığa çıkan çeşitli mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik risklere maruz kalmaktadır. Bu risklerin ortadan kaldırılması, bireyler üzerindeki etkilerinin azaltılması veya sonuçlarının onarılması gerekmektedir. Ayrıca, insanların artan güvenlik ihtiyaçlarına cevap verecek ve onlara insan onuruna yaraşır huzurlu ve mutlu bir yaşam sunacak bir yapıya ihtiyaç duyulmaktadır.

Sosyal Güvenlik; toplumun bütün bireylerinin hiçbir ayrım ve ayrıcalık gözetilmeksizin, hem ekonomik hem de sosyal bakımdan bugünlerinin ve yarınlarının güvence altına alınmasını amaçlayan; birbirleri arasında sıkı bir birlik ve uyum kurulmuş olan bir sistemler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bugünkü anlamda sosyal güvenlik sistemi, 19 uncu yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşmiştir.

Tarım alanında, 1983 yılında 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu ve 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu kabul edilerek tarım kesiminde çalışanların sosyal güvenliklerinin sağlanmasına yönelik önemli düzenlemeler yapılmıştır.

Ülkemizde; hizmet akdiyle çalışanların 506, kendi nam ve hesabına çalışanların 1479, devlet memuru olarak çalışanların 5434, tarımda hizmet akdiyle çalışanların 2925, tarımda kendi nam ve hesabına çalışanların 2926 sayılı Kanunlara tabi olarak sosyal güvenlikleri sağlanmaktaydı. Diğer bir deyişle, sigortalıların sosyal güvenlik hakları 5 ayrı yasa ile düzenlenmişti. Ayrıca, 506 sayılı Kanunun geçici 20 nci maddesindeki sandıklara tabi olanlar da kendi vakıf senetlerine göre sosyal güvenliklerini sağlamaktaydı. Ancak, bu tarz bir sosyal güvenlik sistemi, farklı sosyal güvenlik kanunlarına tabi olarak çalışanların hak ve yükümlülükleri arasındaki norm ve standart birliğini bozmaktaydı.

Söz konusu norm birliğinin sağlanması ve sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulması amacıyla, sosyal güvenlik reformu yapılması gerekli görülmüştür. Reform ile aynı zamanda nüfusun tamamına eşit, kolay ulaşılabilir ve kaliteli sağlık hizmeti sunumunu amaçlayan genel sağlık sigortası sisteminin oluşturulması hedeflenmiştir. Bu itibarla, 31.05.2006 tarihinde 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kabul edilmiş ve 01.10.2008 tarihinde tüm hükümleri ile yürürlüğe girmiştir. 5510 sayılı Kanun ile sosyal sigortalar alanında birçok konuda norm ve standart birliği sağlanması hedef alınarak ve uygulamaya geçirilmiştir.

5510 sayılı Kanunla 4a, 4b, 4c statüsündeki tüm taraflar tek çatı altına toplanmış, çiftçilerimize prim ödemelerinde önemli sayılacak kolaylıklar getirilmiş, tarımsal geliri düşük olan, prim ödeyemeyecek durumda olan çiftçilerimizin, oda kaydı silinmeksizin muafiyet kapsamına alınması sağlanmıştır. 2008 yılında çiftçilerimize 15 günlük prim ödeyerek, 30 gün prim ödemiş gibi sayılmıştır. 15 günlük primin, her yıl 1 puan arttırılarak 2023'de diğer sigortalılarla eşit seviyeye getirilmesi hedeflenmiştir.

Yine, tarımsal faaliyette bulunan sigortalıların, diğer sigortalılık statülerine aynı anda tabi olacak şekilde çalışmaları durumunda, tarım sigortalılığı dışındaki diğer sigortalılık durumunun dikkate alınması sağlanmış, böylece çiftçiliği bırakma ve Oda kaydının silinme zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. (5510 sayılı Kanunun 53.madde gereği)

Birliğimizin girişimleri ile 6111 sayılı Kanun ile sattıkları ürün bedelleri üzerinden 1994 yılından bu yana bağ-kur prim kesintisi yapılan ziraat odasına kayıtlı üyelerimize geriye yönelik yapılandırma hakkı getirilmiştir. Ancak, kadınlarımız, 2003 yılı öncesi aile reisi olmadıkları için borçlanamadılar. 2012 yılında bu mağduriyet giderildi. Kadınlarımız 2003 yılı öncesi aile reisi olmasalar bile geriye yönelik borçlanabildiler. SGK nezdinde yaptığımız girişimler sonucunda, düzenlemeye istinaden tescil tarihlerindeki değişiklik nedeniyle sigortalılık durumları değişen kadın çiftçilerimiz, hak kazandıkları dönem için gecikme cezası ve gecikme zammı ödemek zorunda kalmamışlardır.

Çiftçilerimiz, son 1 yıl içinde 30 günlük primi ödemesi, sağlık sunucusuna başvurduğu günden itibaren 60 günlük prim borcu bulunmaması (48.maddeye göre taksitlendirilenler hariç) durumunda sağlık yardımından faydalanabiliyor.

"Tarımsal faaliyette çalışanlar hariç" ibaresi, dolayısıyla tarımda kendi nam ve hesabına çalışanlari emekli olduktan sonra bu tarımsal faaliyete devam ederlerse aylıklarından yüzde 15 oranında sosyal güvenlik destek primi kesintisi yapılmıyor.

6322 sayılı "Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", 15.06.2012 tarihli ve sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Kanun ile 6111 Sayılı Kanun Kapsamına Giren Borçlar Yeniden Yapılandırılmış, 6111 sayılı Kanunun 1.maddesinin d bendi ile 2010 yılı Kasım ayı ve önceki aylara ilişkin SGK'na gecikme cezası ve gecikme zammı borcu olan sigortalıların, beyanda bulunmaları halinde borçlarının faizlerinden vazgeçilmiştir.

6552 sayılı torba yasada yer alan düzenlemelerle çiftçilerin oda kayıtlarından kaynaklanan sorunlar nedeniyle oluşan kayıplar telafi edilmiştir.

Yine, ziraat odalarına çiftçilerin kayıtlılık durumlarını (işe giriş ve çıkış bildirimlerini) bildirmemekten dolayı kesilen idari para cezaların 6552 sayılı kanun ile affedilmiştir.

Taleplerimiz üzerine, Tarım Bağ-kurlu kadınlara doğum borçlanması hakkı getirilmiştir. 3 çocuğa kadar doğum borçlanması yapabilmektedir. 3 çocuğu olan kadın çiftçiye, 6 yıla kadar borçlanabilme hakkı getirilmiştir. Daha önce, 2 çocuk için geçerli olan doğum borçlanması 3'e çıkarılmış ve Bağ-Kurlular ile memurların da bu haktan yararlanması sağlanmıştır.

Ayrıca, genel sağlık sigortası ve sigorta prim borçlarına yapılandırma hakkı getirilmişdir.

10.1. Tarım Sektöründe Kendi Nam ve Hesabına Faaliyette Bulunanlarda Sigortalılık

5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesi birinci fıkrasının (b) bendinin 4 numaralı alt bendine göre, Tarımsal faaliyette bulunanlar ve 18 yaşını doldurmuş olan sigortalı sayılırlar.

Birliğimizin görüşleri alınarak, "Tarımsal faaliyet: Kendi mülkünde, ortaklık veya kiralamak suretiyle başkalarının mülkünde veya kamuya mahsus mahallerde; ekim, dikim, bakım, üretme, yetiştirme ve ıslah yoluyla, yahut doğrudan doğruya tabiattan istifade etmek suretiyle bitki, orman, hayvan ve su ürünleri elde edilmesini ve/veya bu ürünlerin

yetiştiricileri tarafından; muhafazasını, taşınmasını veya pazarlanmasını," şeklinde tanımlanmıştır.

Tarımsal Faaliyette Bulunanların Sigortalılıkları

2926 sayılı Kanun, 5510 sayılı Kanunla 01/10/2008 tarihi itibariyle yürürlükten kaldırıldığından, 2926 sayılı Kanuna tabi sigortalı olanların hak ve yükümlülükleri, 5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendi kapsamında devam ettirileceğinden, 01/10/2008 tarihinden önce tarımsal faaliyetlerinin bulunması nedeniyle ziraat odasına, ziraat odasının bulunmadığı yerlerde ise tarım il/ilçe müdürlüğüne kayıtlı olanlardan, 01/10/2008 tarihinden önce Kuruma kayıt ve tescili yapılamayanlar ile ilk defa 01/10/2008 tarihinden sonra tarımsal faaliyete başlayanlar, 5510 sayılı Kanun hükümleri gereğince sigortalı sayılacaklardır.

01/10/2008 tarihinden önce sigortalı olanlardan ziraat odası kaydı bulunmayanların ziraat odalarına, ziraat odalarının bulunmadığı yerlerde ise tarım il/ilçe müdürlüklerine kayıt olmaları gerektiğinden, sigortalılara bu husus duyurularak gerekli kayıtların yapılması sağlanmaktadır.

Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendine tabi olanların sigortalılığı, bağlı oldukları ziraat odalarınca, ziraat odalarının bulunmadığı yerlerde ise tarım il/ilçe müdürlüklerince veya kendilerince bir yıl içinde bildirilmesi halinde odaya kaydedildikleri tarihten, bu süre içinde bildirilmemesi halinde ise bildirimin Sosyal Güvenlik Kurumuna yapıldığı tarihten itibaren başlatılacaktır. Tarımsal faaliyette bulunanlar meslek kuruluşuna kayıtlarının yapıldığı tarihten itibaren bir ay içinde ziraat odalarınca, ziraat odalarının bulunmadığı yerlerde tarım il/ilçe müdürlüklerince Sosyal Güvenlik Kuruma bildirilmektedir. Ziraat odasına kaydın başlaması ve sona ermesinde oda yönetim kurulu karar tarihi esas alınmaktadır.

4 üncü maddenin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendi gereğince, onsekiz yaşını doldurmamış olanlar sigortalı sayılmadıklarından tarımsal faaliyete onsekiz yaşını doldurmadan başlayanların sigortalılık başlangıcında onsekiz yaşını doldurdukları tarih esas alınmaktadır.

5510 sayılı Kanunun geçici 16 ncı maddesi ile 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendi kapsamındaki tarım sigortalılarının 01/10/2008 ile 31/12/2008 tarihleri arasındaki aylık kazancı, Kanunun 80 inci maddesine göre belirlenen günlük kazancın onbeş katı olarak dikkate alınarak, otuz katını geçmemek üzere her yıl bir puan artırılmaktadır.

Tarımsal faaliyette bulunan sigortalılardan, Kanunun 6 ncı maddesinin birinci fıkrasının (ı) bendine göre ziraat odalarından, ziraat odalarının bulunmadığı yerlerde tarım il/ilçe müdürlüklerinden aldıkları Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği ekinde yer alan "Sigortalılık Muafiyet Belgesi" ile sigortalılıkları sona erenlerden, yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden, bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının, prime esas günlük kazanç alt sınırına göre belirlenen tutardan fazla olduğunu sigortalılık muafiyet belgesi ile belgeleyerek bir yıl içinde sigortalı işe giriş bildirgesi ile Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirenlerin sigortalılıkları, belgenin düzenlendiği tarihten, bu süreyi geçirenlerin

sigortalılıkları ise bildirimin Sosyal Güvenlik Kurumu kayıtlarına intikal ettiği tarihten başlar. Bu tarih, sigortalılarca ve ilgili kuruluşlarca Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirilmektedir.

01/10/2008 tarihinden sonra tarımsal faaliyette bulunması nedeniyle 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendi kapsamında sigortalı sayılanlar ile bu tarihten önce 2926 sayılı Kanun gereğince sigortalı olarak tescil edilmemiş olanlardan, sattıkları tarımsal ürün bedelleri üzerinden tevkifat yapılanların, tevkifata istinaden tescilleri 22/5/2007 tarihli ve 26529 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 7 Seri Numaralı Tebliğ ve 15/06/2007 tarihli ve Sosyal Güvenlik Kurumu'nun 2007/44 sayılı genelgesi hükümlerine göre yapılmaktadır.

Tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların sigortalılıkları, tarımsal faaliyetin bittiği tarihte sona erer, bu tarih, ziraat odalarınca, ziraat odası bulunmayan yerlerde ise tarım il/ilçe müdürlüklerince ve sigortalılarca on gün içinde sigortalı işten ayrılış bildirgesi ile Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirilir.

5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin 4 numaralı alt bendi kapsamındaki tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan, 5510 sayılı Kanunun 6 ncı maddesinin birinci fıkrasının (ı) bendi kapsamına girenlerin, bir önceki yıla ait tarımsal faaliyet gelirlerinden bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının, Kanunla tanımlanan prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olduğunun ziraat odalarından, ziraat odalarının bulunmadığı yerlerde ise tarım il/ilçe müdürlüklerinden alacakları Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği ekinde yer alan muafiyet belgesi ile belgeleyerek on gün içinde Sosyal Güvenlik Kurumuna intikal ettirilenlerin sigortalılıkları, belgenin düzenlendiği tarihten, bu süreyi geçirenlerin sigortalılıkları ise belgenin Sosyal Güvenlik Kurum kayıtlarına intikal ettiği tarihten itibaren sona erer ve bu tarih, sigortalılarca on gün içinde sigortalı işten ayrılış bildirgesi ile Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirilir.

(4/b) Kapsamında Sigortalı Olanlar İçin Bildirge Verme Usulü

5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendine tabi tarımsal faaliyette bulunan sigortalılardan, Kanunun 6 ncı maddesinin (ı) bendi kapsamına girmeleri nedeniyle sigortalılıkları sona erenlerden, muafiyet şartlarının ortadan kalktığını, ziraat odalarından, ziraat odalarının bulunmadığı yerlerde tarım il/ilçe müdürlüklerinden alacakları belge ile birlikte bir yıl içinde Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirenlerin sigortalılıkları, belgenin düzenlendiği tarihten, bu süreyi geçirenlerin sigortalılıkları ise bildirimin Sosyal Güvenlik Kurumuna kayıtlarına intikal ettiği tarihten başlar. Bu tarih, sigortalılarca ve ilgili kuruluşlarca Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirilir.

5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamındaki sigortalılarla ilgili bildirim yükümlülüğü bulunan kurum ve kuruluşlar, bildirimlerini merkez birimlerince yapmaları durumunda, bildirim zorunluluğu yerine getirilmiş sayılır. Kurum, bildirimden itibaren bir ay içinde tescili yapılan kişilere, sigortalılık hak ve yükümlülüklerinin başladığını ve yaptığı işin iş kolu kodunu bildirir.

Adi posta yolu ile gönderilen veya Sosyal Güvenlik Kuruma doğrudan verilen işe giriş bildirgelerinde, bildirgenin Sosyal Güvenlik Kurum kayıtlarına intikal ettiği tarih, taahhütlü,

iadeli taahhütlü veya acele posta servisi olarak gönderilenlerde ise postaya verildiği tarih, bildirim tarihi olarak kabul edilir.

5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendine tabi sigortalıların Kuruma bildirilmesinde, ilgili kurum ve kuruluşların, internet ve elektronik alt yapısı oluşturuluncaya kadar sigortalı ilk ve tekrar işe giriş bildirgesi kağıt ortamında alınır.

Bu itibarla, 1/10/2008 tarihinden önce ziraat odasına, ziraat odasının bulunmadığı yerlerde ise tarım il/ilçe müdürlüğüne kayıtlı olan, ancak Kuruma kayıt ve tescilleri yapılarak sigortalılıkları başlatılmayanların sigortalılıkları, Kanunun 7 nci maddesi ve SSİY'nin 11 inci maddesi gereğince, 1/10/2008 tarihinden önce ziraat odası kaydı bulunanlardan, 1/10/2009 tarihine kadar bir yıllık bildirim süresi içinde bildirimleri yapılanların sigortalılıkları, 1/10/2008 tarihinden, bu süreyi geçirenlerin sigortalılıkları ise bildirimlerinin Sosyal Güvenlik Kuruma yapıldığı tarihten itibaren başlatıldığından, bu durumda olan çiftçilerden, 1/10/2009 tarihinden sonra bildirimleri Sosyal Güvenlik Kurumuna intikal edenlerin sigortalılıkları, bildirimin Sosyal Güvenlik Kurumuna intikal ettiği tarihten itibaren başlatılacağından, bu durumda olanların sigortalılıkları geriye dönük başlatılmayacaktır.

Ayrıca, tarım il/ilçe müdürlükleri çiftçi kayıt sisteminde yer almakla birlikte, ziraat odasına, ziraat odasının bulunmadığı yerlerde ise tarım il/ilçe müdürlüklerinde kayıtları bulunmayanların, Kanun gereği tescil yapılabilmesi için öncelikle bu kişilerin Kanunun 4 üncü maddesinin (a), (b) ve (c) bendinde sigortalı olup olmadıkları ile buralardan kendi çalışmaları nedeniyle aylık alıp almadıklarının araştırılması, bu durumda olduğu tespit edilenlerin listeden çıkarılarak, diğer çiftçilere ilişkin kayıtlarla ilgili olarak ziraat odasına, ziraat odasının bulunmadığı yerlerde ise tarım il/ilçe müdürlükleri ile irtibata geçilerek buralarda kayıtlarının bulunup bulunmadığının araştırılması sonucunda, Kanun kapsamında bulunduğu tespit edilenlerin tescillerinin yukarıda açıklanan Kanun ve SSİY gereğince yapılarak sigortalılıklarının başlatılması gerekmektedir.

Ayrıca, 5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendine tabi sigortalıların tescilinde, anılan Kanunun 6 ncı maddesinin birinci fıkrasının (k) bendi ile geçici 16 ncı maddesinin birinci fıkrasında ve SSİY'nin 10 uncu maddesinin birinci fıkrasının (h) bendi ile 14 üncü maddesinin birinci fıkrasının (k) bendinde düzenlenen tarımda kendi nam ve hesabına çalışanların sigortalılık muafiyetine ilişkin hususların da dikkate alınması gerekmektedir.

1/10/2008 tarihinden önce, sigortalı olanlardan ziraat odası kaydı bulunmayanların ziraat odalarına, ziraat odalarının bulunmadığı yerlerde ise tarım il/ilçe müdürlüklerine kayıt olmaları gerektiğinden, sigortalılara bu husus duyurularak gerekli kayıtların yapılması sağlanmaktadır.

1/10/2008 tarihinden önce 2926 sayılı Kanuna tabi sigortalılığı devam edenlerden ayrıca sigortalı işe giriş bildirgesi alınmayacaktır.

Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendi kapsamında bulunanlardan, Kurumca re'sen veya ilgililerin müracaatı üzerine yapılan sigortalılık tescillerinin tebligatının, adi posta veya kargo yoluyla bildirilmesi durumunda, şahsa

tebliğ gerçekleşmemiş olacağından, 7201 sayılı Tebligat Kanununa göre, iadeli taahhütlü, taahhütlü posta veya APS yolu ile yapılması gerekmektedir.

Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendi gereğince onsekiz yaşını doldurmamış olanlar sigortalı sayılmadıklarından, tarımsal faaliyete onsekiz yaşını doldurmadan başlayanların sigortalılık başlangıcında onsekiz yaşını doldurdukları tarih esas alınmaktadır.

Kanunun geçici 16 ncı maddesi ile 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendi kapsamındaki tarım sigortalılarının 1/10/2008 ile 31/12/2008 tarihleri arasındaki aylık kazancı, Kanunun 80 inci maddesine göre belirlenen günlük kazancın onbeş katı olarak dikkate alınacak, otuz katını geçmemek üzere her yıl bir puan artırılacaktır.

Tarımsal faaliyette bulunan sigortalılardan, Kanunun 6 ncı maddesinin birinci fıkrasının (ı) bendine göre ziraat odalarından, ziraat odalarının bulunmadığı yerlerde, tarım il/ilçe müdürlüklerinden aldıkları "Sigortalılık Muafiyet Belgesi" ile sigortalılıkları sona erenlerden, yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden, bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının, prime esas günlük kazanç alt sınırına göre belirlenen tutardan fazla olduğunu sigortalılık muafiyet belgesi ile belgeleyerek bir yıl içinde sigortalı işe giriş bildirgesi ile Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirenlerin sigortalılıkları, belgenin düzenlendiği tarihten bu süreyi geçirenlerin sigortalılıkları ise bildirimin Sosyal Güvenlik Kurumu kayıtlarına intikal ettiği tarihten başlar. Bu tarih, sigortalılarca ve ilgili kuruluşlarca Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirilmektedir.

Tevkifata istinaden sigortalılığın başlatılması ve bildirimi

Mülga 2926 sayılı Kanunun 2 nci maddesi kapsamına girenler aynı Kanunun 7 nci maddesine göre üç ay içinde Kuruma başvurarak kayıt ve tescillerini yaptırmak zorundadırlar. Bu Kanuna göre sigortalı sayılanlardan, sigortalılık kapsamına girdikleri tarihten itibaren üç ay içinde Kuruma başvurarak kayıt ve tescillerini yaptırmayanların tescil işlemleri, bu Kanunun 9 uncu maddesi gereğince Kurumca re'sen yapılarak, sigortalılıkları mülga 2926 sayılı Kanunun 5 inci maddesine göre re'sen tescil edildikleri tarihi takip eden aybaşından itibaren başlatılmaktadır.

Diğer taraftan, mülga 2926 sayılı Kanunun 36 ncı maddesinin birinci fıkrasında; "… Kurumun prim alacakları; Bakanlar Kurulu Kararı ile ürün bedellerinden tevkif suretiyle de tahsil edilebilir." hükmüne dayanılarak Bakanlar Kurulu Kararı gereğince, 1/4/1994 tarihinden itibaren Kuruma prim borcu bulunan sigortalıların sattıkları ürün bedellerinden % 1 oranında tevkifat yapılmasına başlanılmış olup, uygulamaya ilişkin usul ve esaslar 4 Seri Numaralı Uygulama Tebliği ile belirlenmiştir.

Mülga 2926 sayılı Kanunun 2 nci maddesine göre sigortalı olmaları gerektiği halde, Kuruma kayıt ve tescilleri yapılmamış çiftçilerin, tevkifatın yapıldığını gösteren belgeleri de eklemek suretiyle yazılı talepte bulunmaları halinde, söz konusu talepleri tescil için irade beyanı olarak değerlendirilmekte ve tevkifat tutarının Kurum hesaplarına, bildiriminin ise Kurum kayıtlarına intikal etmesi koşuluyla, sigortalılıklarının tevkifatın yapıldığı tarihi takip eden aybaşı itibariyle başlatılmasını öngören 4 Seri Numaralı Uygulama Tebliğinin, "Prim

Tevkifatı Nedeniyle Tescil ve Sigortalılığın Başlangıcı" başlıklı (I) bendi, 21/3/2002 tarihli ve 24702 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlükten kaldırılmıştır.

Ancak, 4 Seri Numaralı Uygulama Tebliğinin "Prim Tevkifatı Nedeniyle Tescil ve Sigortalılığın Başlangıcı" başlıklı (I) bendinin yürürlükten kaldırılması üzerine, tevkifata dayalı geriye dönük tescilleri yapılamayan çiftçiler tarafından tespit davaları açılmaya başlanılmıştır.

Bu tespit davalarından çiftçilerin mağdur oldukları ve sosyal güvenlik hakkına kavuşmak amacıyla hareket ettikleri anlaşıldığından, Kurumla vatandaşlarımızı karşı karşıya getiren bu duruma son vermek amacıyla, 4 Seri Numaralı Uygulama Tebliğinin mülga (I) bendi yeniden düzenlenmiş olup, 22/5/2007 tarihli ve 26529 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu Uygulama Tebliğinde değişiklik yapılmasına dair 7 Seri Numaralı Tebliğ yayım tarihi itibariyle yürürlüğe girmiş ve (I) bendi aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

Mülga 2926 sayılı Kanunun 2 nci maddesine göre sigortalı sayıldıkları halde, aynı Kanunun 7 nci maddesinde öngörülen üç aylık süre içinde Kuruma kayıt ve tescilini yaptırmayan sigortalıların tescil işlemleri, bu Kanunun 9 uncu maddesine göre Kurumca re'sen yapılmakta ve sigortalıların hak ve yükümlülükleri de kayıt ve tescil edildikleri tarihi takip eden aybaşından itibaren başlamaktadır.

Ancak, mülga 2926 sayılı Kanunun 2 nci maddesine göre sigortalı sayıldıkları halde, Kuruma kayıt ve tescilleri yapılmamış ve bu tebliğ uyarınca sattıkları ürün bedellerinden 1/4/1994 tarihinden itibaren prim tevkifatı yapılan çiftçilerin, tevkifatın yapıldığını gösteren belgeleri de eklemek suretiyle Kuruma yazılı talepte bulunmaları halinde, tevkifat tutarının Kurum hesaplarına intikal etmesi şartıyla, tevkifat yapılan tarihi takip eden aybaşından itibaren sigortalılıkları başlatılır. Sigortalılıkları bu şekilde başlatılan çiftçilerin tarımsal faaliyetlerini devam ettirmeleri koşuluyla, sigortalılıkları devam ettirilir. Tarımsal faaliyetin tespitinde ziraat odası kayıtları esas alınır. Ziraat odası kaydı olmaması halinde, tevkifata esas ürüne ilişkin kamu kurum ve kuruluşlarının, meslek kuruluşlarının, kooperatif veya birliklerin, kayıtları esas alınır.

Sigortalının Kurumca re'sen tescili yapılmış ise, sigortalılık tevkifatın yapıldığı tarihi takip eden aybaşından itibaren başlatılır."

Bu itibarla, yeniden düzenlenen Tebliğ hükmü gereğince yapılması gereken işlemler aşağıda açıklanmıştır.

1- Mülga 2926 sayılı Kanun kapsamında bulunduğu halde Kuruma kayıt ve tescilini yaptırmayan ve kendilerinden tevkifat yapılan çiftçilerin tevkifat yapıldığını gösteren belgeleri de eklemek suretiyle tevkifata istinaden sigortalılıklarının başlatılması için Kuruma yazılı talepte bulunmaları halinde, Tebliğde belirtildiği gibi, tevkifat tutarının Kurum hesaplarına intikal etmesi şartıyla, tevkifatın yapıldığı tarihi takip eden aybaşından itibaren sigortalılıklarının başlatılması, tarımsal faaliyetlerinin devam etmesi halinde sigortalılıklarının devam ettirilmesi, tarımsal faaliyetinin tespitinde ise ziraat odası kayıtlarının, ziraat odası kaydı bulunmayanların ise tevkifata esas ürüne ilişkin kamu kurum ve kuruluşlarının, mes-

lek kuruluşlarının, kooperatif veya birliklerin kayıtlarının esas alınması, belirtilen kurum ve kuruluş kayıtlarının bulunmaması halinde ise sattığı ürünü elde ettiği alana ilişkin tapu kayıtlarının da tescile ilişkin kayıt olarak esas alınması ve esas alınan bu kayıtların sona ermesi halinde ise sigortalılıklarının da aynı tarih itibariyle sona erdirilmesi,

2- Kuruma kayıt ve tescili yapılanlardan, sigortalılıkları devam edenlerin sigortalılıkları başlatılmadan önce tevkifat yapıldığına ilişkin belgeleri ibraz ederek tescil tarihlerinin geriye götürülmesini talep edenlerin tarımsal faaliyetlerinin bulunduğunun tespit edilmesi halinde, tescil tarihlerinin tevkifatın yapıldığı tarihi takip eden aybaşından itibaren başlatılması,

3- Herhangi bir nedenle mülga 2926 sayılı Kanuna tabi sigortalılıkları sona erenlerden yeniden mülga 2926 sayılı Kanun kapsamına girenlerin, kapsama girdikleri tarihten itibaren üç ay içinde Kuruma yazılı talepte bulunmaları veya prim ödemeleri halinde sigortalılıkları başlatıldığından, yeniden sigortalılık kapsamına girdikleri tarihten sonra sattıkları ürün bedellerinden tevkifat yapılanlardan, tevkifata istinaden yeniden sigortalılıklarının başlatılması için yazılı talepte bulunanların sigortalılıklarının tevkifatın yapıldığı tarihi takip eden aybaşından itibaren başlatılması,

4- Sattıkları ürün bedellerinden tevkifat yapılan, ancak Tebliğde belirtilen kurum ve kuruluşlarda kaydı bulunmayanların talepleri halinde sigortalılıklarının, tevkifatın yapıldığı tarihi takip eden aybaşından itibaren başlatılması ve yıl sonuna kadar devam ettirilmesi, tevkifat yapılmayan yıllar varsa bu yıllar atlanarak tevkifat yapılan yıllarda aynı şekilde sigortalılıklarının başlatılması ve sona erdirilmesi,

Ancak, her yıl tevkifat yapılması halinde, tevkifat tarımsal faaliyetin karinesi olduğundan sigortalılığın kesintisiz devam ettirilmesi,

5- Dördüncü maddedeki gibi tevkifata ilişkin geriye dönük sigortalılık başlatılması için başvurulduğu tarihte geriye dönük sigortalılıkları başlatılıp sona erdirilenlerden, başvuruda bulunulan tarihte 2926 sayılı Kanun kapsamında bulunduğu tespit edilenlerin mevcut mevzuat hükümlerine göre Kurumca yeniden sigortalılıklarının re'sen başlatılması,

6- Kurumca tevkifata istinaden yapılan re'sen tescillerde de Tebliğde belirtilen şartları taşıyanların sigortalılıklarının tevkifatın yapıldığı tarihi takip eden aybaşından itibaren başlatılması, gerekmektedir.

Ayrıca, Birliğimizin girişimleri ile, 2926 sayılı Kanun kapsamında bulundukları halde Kuruma kayıt ve tescilini yaptırmadan vefat eden ve vefat etmeden önce sattıkları ürün bedellerinden tevkifat yapılan çiftçilerin hak sahiplerinin de talepte bulunmaları halinde tevkifata istinaden tescillerinin yapılabilmesi hususu, Kurum Yönetim Kuruluna sunulmuş, 26/2/2009 tarihli ve 2009/89 numaralı kararı ile Yönetim Kurulunda görüşülmüştür.

Alınan karar uyarınca, 2926 sayılı Kanun kapsamında bulundukları halde Kuruma kayıt ve tescillerini yaptırmayan, Kurumca da re'sen tescil edilemeyen ve vefat etmeden önce sattıkları ürün bedellerinden tevkifat yapılan çiftçilerin hak sahiplerinin, talepte bulunmaları halinde, 7 Seri Numaralı Tebliğ ve 13/6/2007 tarihli ve 2007/44 numaralı Genelge

hükümleri doğrultusunda, vefat eden sigortalılarımızın tevkifata istinaden geriye dönük tescillerinin yapılarak tevkifatın yapıldığı tarihi takip eden aybaşından itibaren sigortalılıkları başlatılmaktadır.

1/10/2008 tarihinden itibaren tarımsal faaliyette bulunması nedeniyle, Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendi kapsamında sigortalı sayıldıkları halde, sigortalılıkları başlatılmayan ve sattıkları ürün bedellerinden tevkifat yapılanların sigortalılıkları; ziraat odasına kayıtlarının yapıldığı tarihten itibaren bir yıl içinde tespitlerinin yapılması halinde odaya kayıt tarihinden, bu süreyi geçirenlerin ise tespitlerinin yapıldığı tarihten itibaren sigortalılıkları başlatılacak olup, bunlar hakkında 22/5/2007 tarihli ve 26529 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 7 Seri Numaralı Tebliğ hükümleri uygulanmayacaktır.

Mülga 2926 sayılı Kanunun 2 nci maddesinde "Kanunla veya kanunların verdiği yetkiye dayanarak kurulan sosyal güvenlik kuruluşları dışında kalan ve her hangi bir iş verene hizmet akdi ile bağlı olmaksızın tarımsal faaliyette bulunan kimselerden, 22 yaşını doldurmuş erkekler ile 22 yaşını doldurmuş aile reisi kadınların bu Kanuna göre sigortalı sayılacakları" hükmü yer almıştır.

Birliğimizin girişimleri ile 2/8/2003 tarihinde yürürlüğe giren 4956 sayılı sayılı Kanunun 48 inci maddesi ile mülga 2926 sayılı Kanunun 2 nci maddesinde yer alan 22 yaş sınırı, 18 olarak değiştirilmiş ayrıca kadınlar için aile reisi olma şartı kaldırılmıştır

26/1/2012 tarihli ve 28185 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6270 sayılı Kanunun 13 üncü maddesiyle, mülga 2926 sayılı Kanunun 7 nci maddesine "24/7/2003 tarihli ve 4956 sayılı Kanunun 48 inci maddesi ile değişik mülga 17/10/1983 tarihli ve 2926 sayılı Kanunun 2 nci maddesi hükmü, 2/8/2003 tarihi öncesi içinde uygulanır" fıkrası eklenmiştir.

Eklenen bu fıkrada yer alan hüküm ile 2/8/2003 tarihinden önce 18 yaşını doldurmuş erkekler ile aile reisi olmayan kadınlara da tarım sigortalısı olma hakkı tanınmıştır.

Buna göre, 2/8/2003 tarihinden önce 22 yaşını doldurmaması veya 22 yaşını doldurmakla birlikte aile reisi olma sıfatını taşımaması nedeniyle, tarım sigortalılıkları başlatılamayanlardan 2/8/2003 tarihinden önce 18 yaşını dolduran ve bu tarihten (2/8/2003) önce sattıkları ürünlerden tevkifat yapılanların, tevkifata ilişkin belgeleri eklemek suretiyle yazılı talepte bulunmaları ve tevkifat tutarlarının Kurum hesaplarına intikal etmesi şartıyla, sigortalılıklarının tevkifatın yapıldığı tarihi takip eden ay başı itibariyle başlatılması, sigortalılık sürelerinin tespitine ilişkin işlemlerin ise 22/5/2007 tarihli ve 7 Seri Numaralı Tebliğ ve 13/6/2007 tarihli ve 2007/44 sayılı Genelgede yer alan hükümler doğrultusunda yapılması gerekmektedir.

Ayrıca, tevkifata istinaden geriye dönük tescil talebinde bulunup, taleplerinin reddedilmesi nedeniyle dava açan ve halen bu davaları devam edenlere Kanun değişikliği hususunda yazılı bilgi verilmesi, sigortalıların kendi istekleri halinde davalardan feragat etmeleri istenmeksizin sigortalılık tescil işlemlerinin sonuçlandırılması, bu konuda Kurumumuz aleyhine açılmış davalarla ilgili olarak "dava konusunun kalmadığı", yeni açılacak

davalarda ise idarenin dava konusu işlemlerin kanunla düzenlendiği yolunda savunma ifası ile davanın reddinin talep edilmesi yönünde dava ile ilgili mahkemelerin bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Tarımsal Faaliyette Bulunanların Sigortalılığının Sona Ermesi ve Bildirimi

5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendine tabi tarımsal faaliyette bulunanların sigortalılığı, tarımsal faaliyetin sona erdiği tarihten veya 6 ncı maddenin birinci fıkrasının (ı) bendi gereğince tarımsal faaliyette bulunan ve yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden, bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının, 80 inci maddede tanımlanan prime esas günlük kazanç alt sınırının geçici 16 ncı madde hükmü esas alınmak suretiyle belirlenen oran üzerinden ziraat odalarından, ziraat odalarının bulunmadığı yerlerde ise tarım il/ilçe müdürlüklerinden alacakları "Sigortalılık Muafiyet Belgesi"nin on gün içinde Sosyal Güvenlik Kurumuna intikal ettirilmesi halinde, belgenin düzenlendiği tarihten, bu sürenin geçirilmesi halinde ise belgenin Sosyal Güvenlik Kurumuna intikal ettirildiği tarihten itibaren sona ermektedir.

Ancak, 1/10/2008 tarihinden önce mülga 2926 sayılı Kanuna göre sigortalılıkları başlatılanlardan ziraat odası kaydı bulunmayanların sigortalıklarının sona ermesinde ise tescilde esas alınan kayıtlara göre sigortalılık sona erdirilmektedir.

a) Muafiyete İstinaden Tarım Sigortalılığının Sona Ermesi

Kanunun 6 ncı maddesinin birinci fıkrasının (ı) bendi hükmünce; 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendine tabi sigortalılar yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olması halinde (Kanunun geçici 16 ncı maddesi gereğince bu oran 2008 yılı için % 15, 2009 yılı için % 16, 2010 yılı için % 17, 2011 yılı için %18, 2012 yılı için %19, 2013 yılı için %20, 2014 yılı için %21 ve 2015 yılı için %22 olarak uygulanır.) ziraat odalarından, ziraat odalarının bulunmadığı yerlerde tarım il/ilçe müdürlüklerinden alacakları "Sigortalılık Muafiyet Belgesi" ile sigortalılıklarını sona erdirebilmektedirler.

Çiftçinin muafiyet belgesi almak için, ziraat odasına başvurusu üzerine, ziraat odası çiftçinin, çiftçilik belgesine esas bilgiler ile İl/İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünden resmi olarak yıllık net kazanç gelirinin hesaplanmasını talep eder. Ziraat odası, yıllık tarımsal net kazanç gelirini 12 aya böler ve aylık kazanç tutarını bulur. Birliğimizin her yıl yayınlamış olduğu muafiyet sınırının altında ise muafiyet belgesini düzenler.

SSİY'nin "Sigortalılığın sona ermesi ve bildirim yükümlülüğü" başlıklı 14 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (k) bendinde; *"Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendine tabi olanlardan ziraat odalarından, ziraat odalarının bulunmadığı yerlerde ise tarım il/ilçe müdürlüklerinden alacakları muafiyet belgesi ile belgeleyerek on gün içinde Kuruma intikal ettirilenlerin sigortalılıkları belgenin düzenlendiği tarihten, bu süreyi geçirenlerin sigortalılıkları ise belgenin Kurum kayıtlarına intikal ettiği tarihten itibaren, Kurumca ziraat odalarından veya ziraat odalarının bulunmadığı yerlerde tarım il/ilçe müdürlüklerinden alınan kayıtlardan re'sen tescili yapılanların Kurumca sigortalılık tescillerinin tebliğ edildiği tarihten itibaren on gün içerisinde ziraat odalarından veya ziraat odalarının bulunmadığı yerlerde tarım il/ilçe müdürlüklerinden alacakları ve re'sen*

tescil tarihinden geriye doğru en fazla 1 yıla ilişkin olmak üzere muafiyet belgesi ile belgelemeleri ve belgenin düzenlenme tarihinden itibaren 1 ay içerisinde Kuruma ibraz etmeleri halinde, muafiyetin başlangıç tarihi itibariyle sona erer, bu tarih sigortalılarca on gün içinde Kuruma bildirilir …" hükmü yer almaktadır.

Bu hüküm gereğince, Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendine tabi sigortalılıkları kendi bildirimleri ile başlatılanlar ile Kurumca re'sen tescil edilenlerin sigortalılıklarının sona erdirilmesinde aşağıdaki şekilde işlem yapılmaktadır.

a.1-Talepleri ile tarım sigortalılığı başlatılanların muafiyete istinaden sigortalılığının sona erdirilmesi

Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendine tabi sigortalıların "Sigortalılık Muafiyet Belgesi " ile tarım sigortalılıklarının sona erdirilmesinde belgenin düzenlendiği tarihten itibaren on gün içinde Kuruma intikal ettirilmesi halinde, tarım sigortalılığı belgenin düzenlendiği, bu süreyi geçirenlerin ise belgenin Sosyal Güvenlik Kurumu kayıtlarına intikal ettiği tarihten itibaren sigortalılıkları sona erdirilecektir.

a.2- Re'sen tescil ile tarım sigortalılığı başlatılanların muafiyete istinaden sigortalılığının sona erdirilmesi

SSİY'nin yürürlüğe girdiği 12/5/2010 tarihi itibariyle, Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendi kapsamında bulunanlardan Kurumca re'sen tescilleri yapılarak sigortalılıkları başlatılanların, tescillerinin tebliğ edildiği tarihten itibaren on gün içinde, re'sen tescil tarihinden geriye doğru en fazla bir yıla ilişkin olmak üzere alacakları "Sigortalılık Muafiyet Belgesi" ni düzenleme tarihinden itibaren bir ay içinde Sosyal Güvenlik Kurumuna intikal ettirmeleri halinde, muafiyetin başlangıç tarihi itibariyle sigortalılıkları sona erdirilmektedir.

a.3- 1/10/2008-12/5/2010 tarihleri arasında muafiyet kapsamında olanlara üç aylık ek süre verilmesi

SSİY'nin "2926 sayılı Kanuna ilişkin geçiş hükümleri" başlıklı geçici 8 inci maddesinin dokuzuncu fıkrasında;

"Bu maddenin yürürlük tarihinden önce, Kurumca ziraat odalarından veya ziraat odalarının bulunmadığı yerlerde tarım il/ilçe müdürlüklerinden alınan kayıtlardan 5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin 4 numaralı alt bendine göre resen tescili yapılanların, ziraat odalarından veya ziraat odalarının bulunmadığı yerlerde tarım il/ilçe müdürlüklerinden alacakları ve resen tescil tarihinden geriye doğru en fazla bir yıla ilişkin olmak üzere sigortalılık muafiyet belgesi ile belgelemeleri ve bu maddenin yürürlük tarihinden itibaren üç ay içerisinde Kuruma ibraz etmeleri halinde muafiyetin başlangıç tarihi itibariyle sigortalılıkları sona erdirilir." hükmü yer almaktadır.

Söz konusu hüküm gereğince, 1/10/2008 tarihi ile 12/5/2010 tarihleri arasında tarım sigortalısı olarak re'sen tescili yapılanlardan, 12/5/2010 tarihinden önce muafiyet dışında-

ki nedenlerle tarım sigortalılığı sona erenler ile bunlardan tarım sigortalılığı halen devam edenlerin 12/8/2010 tarihine kadar "Sigortalılık Muafiyet Belgesi" ile bu durumlarını belgelemeleri halinde re'sen tescillerinin yapıldığı tarihten geriye doğru en fazla bir yıla ilişkin olmak üzere, sigortalılıkları muafiyet başlama tarihinden itibaren sona erdirilecektir. Tarım sigortalılığı 12/5/2010 tarihinden önce muafiyet nedeniyle sona erenlerin ise 12/8/2010 tarihine kadar yazılı talepte bulunması halinde tarım sigortalılıkları hakkında aynı şekilde işlem yapılmaktadır.

SSİY'nin mülga 2926 sayılı Kanuna ilişkin geçiş hükümleri başlıklı geçici 8 inci maddesinin dokuzuncu fıkrasında yer alan " ….bu maddenin yürürlük tarihinden itibaren üç ay içerisinde" ibaresi "31/3/2011 tarihine kadar" şeklinde değiştirilerek 12/8/2010 tarihinde dolan süre, 31/3/2011 tarihine kadar uzatılmış ve buna ilişkin değişiklik, 28/10/2010 tarihli ve 27743 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

b) 65 Yaşını Dolduranların Sigortalılığının Sona Erdirilmesi

Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendi kapsamında kendi adına ve hesabına tarımsal faaliyette bulunanlar sigortalı sayılmışlardır. 6111 sayılı Kanunla, Kanunun 9 uncu maddesinde 1/10/2008 tarihinden geçerli olmak üzere yapılan değişiklik ile tarımsal faaliyette bulunanlardan 65 yaşını dolduranların sigortalılıklarının sona ermesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

65 yaşını doldurmaları nedeniyle sigortalılıklarının iptal edilmesi için talepte bulunanlardan, iptalini istedikleri sigortalılık sürelerinde genel sağlık sigortası yardımlarından yararlanmış olanlar, Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yapılan sağlık giderlerinin kendilerinden tahsil edileceği hususunda bilgilendirildikten sonra, sigortalılıklarının sona erdirilmesine ilişkin talepleri işleme alınmaktadır.

Sigortalılığının sona erdirilmesine ilişkin talepte bulunanlardan dilekçelerinde sigortalılıklarının sona erdirilmesini istedikleri tarihte 65 yaşını doldurmayanların sigortalılıkları sona erdirilmeyecektir. Ancak, 65 yaşını doldurdukları tarihte veya bu tarihten sonraki bir tarihte sigortalılıklarının sona erdirebileceği hususunda sigortalılar bilgilendirilmektedir. Sigortalıların yeniden talepte bulunmaları halinde bir yıllık müracaat süresinin hesabında ilk dilekçelerinin Kurum kayıtlarına intikal ettiği tarih esas alınarak yeni dilekçelerinde belirttikleri tarihe göre sigortalılıkları sona erdirilmektedir.

10.2. 5510 Sayılı Kanunun Ek 5 İnci Maddesine Göre Tarım Veya Orman İşlerinde Hizmet Akdiyle Süreksiz Olarak Çalışanlarda Sigortalılık

Ek 5'inci maddeye göre sigortalı sayılanlar

5510 sayılı Kanuna 6111 sayılı Kanunla 1/3/2011 tarihinden itibaren ilave edilen ek 5 inci madde ile kamu idarelerinde tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz çalışanlar hariç olmak üzere, tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz çalışanlar 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılmıştır.

Ek 5 inci madde kapsamında sigortalı olabilmek için;

• Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentleri ile 506 sayılı Kanunun geçici 20 nci maddesi ve 2925 sayılı Kanun kapsamında çalışmamak,

• İsteğe bağlı sigortalı veya isteğe bağlı iştirakçi olmamak,

• Kurumumuzdan ve 506 sayılı Kanunun geçici 20 nci maddesi kapsamındaki sandıklardan kendi sigortalılıklarından dolayı gelir veya aylık almamak,

• 18 yaşını doldurmuş olmak,

• 1/7/1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanuna göre aylık bağlanmamış olmak şarttır.

Birliğimizin girişimleri ile; Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendi kapsamında sigortalı olup yıllık tarımsal faaliyet gelirleri içindeki kazancının asgari ücretin altına düştüğünü muafiyet belgesi ile belgeleyen sigortalılar yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden, bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının prime esas günlük kazanç alt sınırına göre belirlenen tutardan az olduğunu "Sigortalılık Muafiyet Belgesi" ile belgeleyenler ek 5 inci maddeye göre sigortalı olabilirler. Yani, Ziraat Odalarımıza kayıtlı çiftçilerimiz, gelirinin düşük olduğunu, odamızdan alacağı sigortalılık muafiyet Belgesi ile belgeleyenler Ek5 inci maddeye göre sigortalı olabilirler.

Diğer taraftan;

• 2925 sayılı Kanuna göre, 1/5/2008-30/9/2008 tarihleri arasında ilk defa sigortalı olanlar,

• 2925 sayılı Kanuna göre, sigortalılığı 1/5/2008 tarihinden önce sona erip 1/5/2008-30/9/2008 tarihleri arasında yeniden sigortalı olanlar,

• 2925 sayılı Kanuna göre, sigortalılığı 1/3/2011 tarihi itibariyle sona erip bu tarihten sonra Kanunun ek 5 inci maddesi kapsamında sigortalı olanlar,

hakkında da ek 5 inci madde ve geçici 29 uncu madde hükümleri uygulanmaktadır.

Ek 5'inci maddeye göre sigortalılığın başlangıcı

Tarım işlerinde süreksiz çalışanların "Tarım İşlerinde Hizmet Akdiyle Süreksiz Çalışanlara Ait Giriş Bildirgesi"ni sürekli ikametlerinin ya da çalıştıkları yerin bağlı bulunduğu muhtarlık ile ikamet ettikleri veya çalıştıkları il ya da ilçede bulunan tarım müdürlüklerine onaylatıp, sürekli ikametlerinin bağlı olduğu veya çalıştıkları sosyal güvenlik il müdürlüğüne/sosyal güvenlik merkezine müracaat etmeleri gerekmekte olup, bunların sigortalılıkları müracaat ettikleri tarih itibariyle başlatılmaktadır.

6831 sayılı Orman Kanununun 40 ıncı maddesi gereğince, devlet ormanlarında ağaçlandırma, bakım, imar, yol yapımı, kesme, toplama, taşıma, imal gibi orman işleri; işyerinin ve işyerinde çalışacakların hangi mülki hudut ve orman teşkilatı hudutları içerisinde kaldığına bakılmaksızın, öncelikle işyerinde veya civarındaki orman köylerini kalkındırma kooperatiflerine ve işyerindeki köylülere veya işyeri civarındaki orman işlerinde çalışan köylülere birim fiyat (vahidi fiyat) usulüne göre yaptırılmaktadır. Söz konusu hüküm ge-

reğince, Orman ve Su İşleri Bakanlığına bağlı Orman Genel Müdürlüğü ve bölge müdürlükleri ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlı il müdürlükleri aracılığıyla, 6831 sayılı Kanunda belirtilen işleri orman köylüleri tarafından kurulan kalkındırma kooperatiflerine, köy tüzel kişiliklerine ve köylülere verilmekte olup, söz konusu işlerin vahidi fiyat usulüne göre verilmesi halinde bu işler Kanunun ek 5 inci maddesi kapsamında süreksiz iş sayılmaktadır.

Orman köylülerinden Kanunun ek 5 inci maddesine göre sigortalı olmak isteyenler, "Orman İşlerinde Hizmet Akdiyle Süreksiz Çalışanlara Ait Giriş Bildirgesi"ni sürekli ikametlerinin bağlı bulunduğu muhtarlık ile sürekli ikametlerinin bulunduğu veya çalıştıkları yerin bağlı olduğu Orman Genel Müdürlüğü ve bölge müdürlükleri ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlı il müdürlükleri aracılığıyla veya kalkındırma kooperatiflerine onaylatıp sürekli ikametlerinin bağlı olduğu SGİM/SGM'ye müracaat ederek, bunların sigortalılıkları ise müracaat ettikleri tarihten itibaren başlatılmaktadır. Ayrıca, bu kapsamdaki sigortalılar, başvuru belgesi ile birlikte işin kooperatife ya da köy tüzel kişiliğine verilmesi halinde, kooperatif ya da köy tüzel kişiliği ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ilgili birimi arasında yapılan sözleşme ile kooperatif üyelerini ya da köy tüzel kişiliğince çalıştırılacakların listesini, köylülerle yapılması halinde ise sözleşmeyi Sosyal Güvenlik Kurumuna vermektedir.

Tarım veya orman işlerinde süreksiz sigortalılığın başlangıç tarihinin belirlenmesinde SSİY'nin 124 üncü maddesi gereğince adi posta veya kargo ile veya Kuruma doğrudan yapılan başvuru ve bildirimlerde, başvuru veya bildirimin Kurumun gelen evrak kayıtlarına intikal tarihi; taahhütlü, iadeli taahhütlü veya acele posta servisi yolu ile yapılan başvuru ve bildirimlerde ise başvuru veya bildirimin postaya verildiği tarih başvuru veya bildirim tarihi olarak kabul edilmektedir.

Kanunun ek 5 inci maddesine göre, tarım veya orman işlerinde süreksiz çalışan sigortalılar için oluşturulacak sicil dosyaları sigortalıların sürekli ikametlerinin bağlı bulunduğu SGİM/SGM'nde bulunacağından, çalıştıkları SGİM/SGM'ne "Tarım İşlerinde Hizmet Akdiyle Süreksiz Çalışanlara Ait Giriş Bildirgesi" veya "Orman İşlerinde Hizmet Akdiyle Süreksiz Çalışanlara Ait Giriş Bildirgesi" ile müracaat edenlerin tescil işlemi yapıldıktan sonra, sigortalı dosyası oluşturulmak üzere belgeler sürekli ikametlerinin bulunduğu SGİM/SGM'ne gönderilecektir. Ayrıca, sigortalıların çalıştıkları illerdeki SGİM/SGM'ne sigortalılık işlemleri ile ilgili olarak talepte bulunmaları halinde işlemleri yapıldıktan sonra, belgeler sigortalı dosyasının bulunduğu SGİM/SGM'ne gönderilerek, sigortalılara da ek 5 inci madde kapsamındaki sigortalılıklarının başlatıldığı hususunda bilgi verilmektedir.

Kamu idarelerinin tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalıştırılanlar Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendine tabi sigortalı sayıldıklarından, ek 5 inci madde hükümleri bu sigortalılar için uygulanmayacaktır.

2925 sayılı Kanun gereğince sigortalıkları devam edenler de bu kapsamdaki sigortalılıkları sona ermediği sürece, Kanunun ek 5 inci maddesi hükümlerinden faydalanamazlar.

Gelir/Aylık Alma Hakkını Kaybedenlerin Sigortalılıkları

506 sayılı Kanunun mülga 19 uncu maddesi gereğince, iş kazası veya meslek hasta-

lığı sonucunda meslekte kazanma gücündeki kayıp oranı % 10'un altında olan sigortalılar, sürekli iş göremezlik durumuna girmediğinden, bunlara sürekli iş göremezlik geliri ödenmemekte ancak, sigortalının yeniden bir iş kazasına uğraması veya yeni bir meslek hastalığına tutulması halinde, meydana gelen arızaların bütünü göz önüne alınarak, meslekte kazanma gücündeki kayıp oranı % 10 ve üstünde tespit edildiği takdirde sigortalılara gelir bağlanmaktadır.

Sürekli iş göremezlik geliri almakta iken, sürekli iş göremezlik derecesi kontrol muayene sonucu % 10'un altına düşenler ile aylık almakta iken herhangi bir nedenle aylık alma hakkını kaybedenler hakkında da aynı şekilde işlem yapılması gerekmektedir.

Malullük ve yaşlılık aylığı almakta iken, bu aylıkları kesilen ya da toptan ödeme yapılan sigortalılar hakkında da aynı şekilde işlem yapılmaktadır.

Ek 5'inci Maddeye Göre Sigortalılığın Sona Ermesi

Kanunun ek 5 inci maddesi kapsamında, tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanların sigortalılığı;

- 4 üncü maddeye istinaden sigortalı olarak çalışmaya başlamaları halinde çalışmaya başladıkları tarihten,
- Sigortalılıklarını sona erdirme talebinde bulunanların talep tarihinden,
- Prim borcu bulunanlardan talepte bulunanların, primi ödenmiş son günden ya da prim ödemek istediği ayın sonundan,
- Gelir ya da aylık talebinde bulunanların aylığa hak kazanmış olmak şartıyla talep tarihinden,
- Ölen sigortalının ölüm tarihinden, itibaren sona erecektir.

Sigortalının ölüm tarihi itibariyle prim borcu bulunduğu ve primi ödenmiş sürelerle ölüm aylığı bağlanmasına hak kazanıldığının anlaşılması halinde, primi ödenmiş son gün itibariyle sona erdirilmektedir. Ancak, hak sahiplerinin yazılı olarak talepte bulunmaları durumunda sigortalılık, ölüm tarihinden önceki bir tarihte de sona erdirilebilecektir.

Ek 5 inci maddeye göre sigortalılık; askerlik görevini yapanların askere alındıkları, mahkemelerce hakkında mahkumiyet kararı verilenlerin mahkum oldukları tarihten ve yurtdışında ikamet edilmeye başlanılan tarihten itibaren sona erdirilecektir.

Bu şekilde sigortalılıkları sona erenlerin sigortalılıkları; Kanunun 4 üncü maddesine tabi çalışmasının sona erdiği tarihi takip eden günden, askerlik görevi sona erenlerin sona erme tarihini takip eden günden, mahkumiyet bitiş tarihini takip eden günden, ikameti yurtdışına taşıyanların ise Türkiye'de ikamet etmeye başladıkları tarihten itibaren kendiliğinden başlatılmaktadır.

10.3. Tarım Sektöründe Sigortalılık Hallerinin Çakışması

1/3/2011 tarihinden itibaren hizmet çakışmaları

Kanunun sigortalılık hallerinin birleşmesine ilişkin 53 üncü maddesi, 6111 sayılı Kanun ile 1/3/2011 tarihinden geçerli olmak üzere değiştirilmiş, ayrıca 6111 sayılı Kanunla, Kanuna eklenen geçici 33 üncü madde ile 53 üncü maddenin birinci fıkrasında yapılan

değişikliklerin 1/3/2011 tarihinden önceki süreler için uygulanmayacağı hüküm altına alınmıştır.

Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamında sayılanlar, kendilerine ait veya ortak oldukları işyerlerinden dolayı 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı olarak bildirilemeyeceklerinden, bu durumdaki sigortalılar 1/3/2011 tarihinden önce olduğu gibi bu tarihten sonra da kendi işyerlerinde 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendine göre sigortalı olamayacaklardır. Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerine tabi olarak birden fazla statüde aynı anda çalışılması halinde aşağıdaki şekilde işlem yapılmaktadır.

Sigortalılığı 1/3/2011 tarihinden sonra başlayanların hizmetlerinin çakışması

Kanunun 53 üncü maddesi ile 1/3/2011 tarihinden itibaren sigortalıların 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentlerinde yer alan sigortalılık statüleri ile (c) bendinde yer alan sigortalılık statüsüne aynı anda tabi olacak şekilde çalışmaları halinde, öncelikle (c) bendi kapsamında, (a) ve (b) bentlerinde yer alan sigortalılık statülerine tabi olacak şekilde çalışmaları halinde ise (a) bendi kapsamındaki sigortalılıkları geçerli sayılacaktır. (b) bendi kapsamındaki sigortalılık (a) bendine tabi çalışmanın başladığı tarihten bir gün önce sona erdirilecektir.

Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendine tabi çalışması sona erenlerin, (b) bendi kapsamındaki çalışmalarının devam etmesi halinde ise (a) bendine tabi çalışmasının sona erdiği tarihten bir gün sonra (b) bendine tabi sigortalılıkları başlatılmaktadır.

Sigortalılığı 1/3/2011 tarihinden önce başlayanların 1/3/2011 tarihinden sonra hizmetlerinin çakışması

1/3/2011 tarihinden önce Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendine tabi çalışması bulunan sigortalıların, 1/3/2011 tarihinden sonra (a) bendine tabi çalışmaları halinde, önce başlayan sigortalılık statüsüne göre işlem yapılmayacak, (b) bendi kapsamındaki sigortalılığı (a) bendine tabi çalışmasından bir gün önce sona erdirilecektir.

Sigortalılığı 1/3/2011 tarihinden önce başlayanların 1/3/2011 tarihinden önce hizmetlerinin çakışması

1/3/2011 tarihi itibariyle, Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bendine tabi çalışmaları devam eden sigortalıların, 6111 sayılı Kanunla Kanuna eklenen geçici 33 üncü madde uyarınca, hangi sigortalılık statüsünün önce başladığına bakılmaksızın, (b) bendi kapsamındaki sigortalılığı 28/2/2011 tarihi itibariyle sona erdirilecektir.

Kanunun ek 5 inci maddesi ile ek 6 ncı maddesi kapsamındaki hizmetlerin çakışması

1/3/2011 tarihinden geçerli olmak üzere, Kanuna eklenen ek 5 inci madde ile ek 6 ncı maddelerde sigortalılık talep ile başlamakta, sigortalıların Kanunun 4 üncü maddesi kapsamında çalışmamaları halinde, bu sigortalılıkları devam etmekte, talepleri halinde ise sona ermektedir. Bu durumda, Kanunun ek 5 inci maddesi kapsamında sigortalılığı devam ederken, ek 6 ncı madde kapsamında talepte bulunan ya da ek 6 ncı madde kapsamında sigortalılığı devam ederken ek 5 inci madde kapsamında talepte bulunan

sigortalıların, önce başlayan sigortalılıkları sona ermeden diğer kapsamdaki sigortalılığı başlatılmayacaktır.

Tarım sigortalılarının diğer statülere tabi çalışmaları
Tarım sigortalılarının Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi hariç diğer bentler kapsamında çalışmaları

Tarım sigortalılıkları devam etmekte iken, Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendi hariç, diğer sigortalılık statülerine tabi çalışmalarının başlaması halinde, tarım sigortalılıkları bir gün öncesinden sona erdirilecektir.

Bu çalışmaları sona erenlerden ziraat odası, ziraat odasının bulunmadığı yerlerde ise tarım il/ilçe müdürlüğü kayıtları devam edenlerin sigortalılıkları, diğer statülere tabi sigortalılıklarının sona erdiği tarihi takip eden günden itibaren yeniden başlatılacaktır.

Tarım sigortalılarının Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin diğer statülerine tabi çalışması

Sigortalılık başlangıç tarihlerinin ve Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamında sigortalılık çakışmasının 1/3/2011 tarihinden önce ya da sonra olmasına bakılmaksızın, Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (4) numaralı alt bendi ile aynı maddenin birinci fıkrasının (b) bendindeki diğer sigortalılık statülerine aynı anda tabi olacak şekilde, 1/3/2011 tarihinden önce çakışması durumunda, 28/2/2011 tarihinde (b) bendinin (4) numaralı alt bendi kapsamındaki sigortalılığı sona erdirilerek, 1/3/2011 tarihinden itibaren diğer statüler dikkate alınarak (b) bendi kapsamındaki sigortalılık başlatılacaktır. Çakışmanın 1/3/2011 tarihinden sonra olması halinde ise tarım sigortalılığı, Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendine tabi sigortalılıktan bir gün önce sona erdirilmektedir.

Sosyal güvenlikle ilgili 2011 yılında itibaren çiftçilerimizin lehine yapılan mevzuata yönelik değişiklikler;

• 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Ve Diğer Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 25/2/2011 tarih ve 27857 (Mükerrer) sayılı resmi gazete yayınlanmıştır.

5510 sayılı Kanunda, tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların sigortalılıkları ile ilgili olarak Birliğimizin tespit etmiş olduğu sorunların bazıları, 25.02.2011 tarih ve 27857 sayılı Mükerrer Resmi Gazetede yayımlanan 6111 sayılı "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile çözülmüştür.

6111 sayılı Kanunla 5510 sayılı Kanunun sigortalılık ve borçlanmaya ilişkin hükümlerinde yeni düzenlemeler getirilmiş olup, söz konusu düzenlemeler aşağıda açıklanmıştır.

1- 6111 sayılı Kanunla, 5510 sayılı Kanununda 01.10.2008 tarihinden geçerli olmak üzere yapılan değişiklik ile tarımsal faaliyette bulunanlardan, 65 yaşını dolduranların sigortalılıklarının başlatılması ve sona ermesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

Yapılan yeni düzenlemeye göre, tarımsal faaliyeti nedeni ile 01.10.2008 tarihi ile 24.02.2011 tarihleri arasında sigortalı olarak bildirilen veya Muafiyet Belgesi ile sigortadan muaf olan 65 yaşını dolduran kişilerin sigortalılıkları, 25.02.2011 tarihinden itibaren bir yıl içerisinde SGK İl Müdürlüklerine yazılı talepte bulunmaları halinde sona erdirilecektir. Sigortalılıklarını sona erdirmek isteyen kişilerin yazılı taleplerinde, sigortalılıklarının sona ermesine ilişkin süreleri belirtmeleri gerekmektedir.

Ancak sigortalıların, iptalini istedikleri sigortalılık sürelerinde, genel sağlık sigortası yardımlarından yararlanmış olanların sağlık giderleri kendilerinden tahsil edildikten sonra sigortalılıklarının sona erdirilmesine ilişkin talepleri işleme alınacaktır.

Sigortalılığın sona erdirilmesine ilişkin talepte bulunanlardan, dilekçelerinde sigortalılıklarının sona erdirilmesini istedikleri tarihte 65 yaşını doldurmayanların sigortalılıkları sona erdirilmeyecektir. Ancak, 65 yaşını doldurdukları tarihte veya bu tarihten sonraki bir tarihte sigortalılıklarını sona erdirebileceklerdir.

6111 sayılı Kanunun yayın tarihi olan 25.02.2011 tarihinden sonra 65 yaşını dolduranlardan, sigortalılıklarının sona erdirilmesi için yazılı talepte bulunanların, yazılı taleplerinin Kurum kayıtlarına intikal ettiği tarihten itibaren sigortalılıkları sona erdirilecektir.

2- Tarım sigortalılıkları devam etmekte iken, 5510 sayılı Kanunda belirtilen farklı sigortalılık statülerine tabi olarak çalışılması durumunda, Ziraat Odası kaydının silinmesi gerekliliği ilgili Kanun ile kaldırılmıştır.

Buna göre, tarımsal faaliyette bulunan sigortalılar, farklı bir sigorta dalında çalışmaya başlarlarsa, Ziraat Odasında bulunan kayıtları silinmeyecektir. Bu durumda olan kişilerin tarım sigortalılıkları SGK İl Müdürlükleri tarafından farklı işe başladıkları günün, bir gün öncesinden tarım sigortalılıkları sona erdirilerek tabi oldukları yeni sigorta koluna göre tescilleri yapılacaktır. Bu çalışmaları sona erenlerden Ziraat Odası, Ziraat Odasının bulunmadığı yerlerde ise Tarım İl/İlçe Müdürlüğü kayıtları devam edenlerin sigortalılıkları, diğer statülere tabi sigortalılıklarının sona erdiği tarihi takip eden günden itibaren yeniden başlatılacaktır.

3- İlgili Kanun gereği, 01.10.2008 ile 24.02.2011 tarihleri arasında, Ziraat Odalarımız tarafından üye olarak kaydedilen ancak, Sigortalı işe Giriş Bildirgesi ile Kuruma bildirilmeyen ya da Odadan üye kaydı silindiği halde Sigortalı İşten Ayrılış Bildirgesi ile Kuruma sigortalılığının sona erdirildiği bildirilmeyen kişilere yönelik Ziraat Odalarına uygulanan idari para cezaları affedilecektir.

4- 2926 sayılı Kanuna göre sigortalı olan ancak, Kuruma 5 yıldan fazla prim borcu bulunan ve bu prim borçlarını 24.02.2011 tarihi itibarıyla yeniden yapılandırmamış olanlar, 02.05.2011 tarihine kadar bağlı oldukları SGK İl Müdürlüklerine yazılı başvuruda bulunarak, brikmiş prim borçlarının yeniden yapılandırılmasını talep edebileceklerdir.

Yeniden yapılandırmada, kişinin durdurulan sigortalılık süreleri için ödeyecekleri prim tutarı 6111 sayılı Kanuna göre yeniden hesaplanacaktır. Hesaplanan borç tutarının tamamını 01.08.2011 tarihine kadar ödeyenlerin durdurulan sigortalılık süreleri, durdurulmamış

gibi kabul edilecek ve sigortalı hak kaybına uğramayacaktır. Ancak, bu borç tutarının 01.08.2011 tarihine kadar ödenmemesi durumunda ihya işlemi geçerli sayılmayacak ve başka prim borcu bulunmaması kaydıyla kişiye geri iade edilecektir.

Ayrıca, 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanununa göre, 01.04.1994 tarihinden sonra sattıkları ürün bedeli üzerinden %1 oranında Bağ-Kur prim tevkifatı yapılanlar, tevkifatın yapıldığını gösterir belgeleri ile Kuruma başvuruda bulunmaları ve tevkifat tutarının Kurum kayıtlarına intikal etmesi şartıyla, tevkifat tarihi itibarı ile sigortalı olarak sayılacaktır. Sigortalılıkları bu şekilde başlatılanların tarımsal faaliyetlerini devam ettirmeleri koşuluyla sigortalılıkları devam ettirilecektir. Tarımsal faaliyetin tespitinde Ziraat Odası kayıtları esas alınacaktır. Ziraat Odası kaydı bulunmaması durumunda, tevkifata esas ürüne ilişkin kamu kurum, kuruluşları, meslek kuruluşları, kooperatif veya birliklerin kayıtları esas alınacaktır.

• 26 Ocak 2012 tarih ve 28185 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 6270 no'lu Kanunun 13. maddesi ile 5510 Sayılı Kanunun geçici 7'nci maddesine eklenen son fıkra ile; "24/7/2003 tarihli ve 4956 sayılı Kanunun 48'nci maddesi ile değişik, mülga 17/10/1983 tarihli ve 2926 sayılı Kanunun 2 nci maddesi hükmü 2/8/2003 tarihi öncesi için de uygulanır" hükmü getirilmiştir.

Değişiklik öncesinde; Kendi nam ve hesabına tarımsal faaliyette bulunan ve sattıkları ürün bedelinden tevkifat yapılan kadın çiftçiler, 2 Ağustos 2003 tarihinden önce, ancak aile reisi olmaları durumunda sigortalılık tescil talepleri kabul edilmekteydi. Çünkü, 17 Ekim 1983 tarihli ve mülga 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanununun 2'nci maddesi hükmüne göre; "kanunla veya kanunların verdiği yetkiye dayanılarak kurulan sosyal güvenlik kuruluşları kapsamı dışında kalan ve herhangi bir işverene hizmet akdi ile bağlı olmaksızın tarımsal faaliyette bulunan kimselerden, 22 yaşını doldurmuş erkekler ile 22 yaşını doldurmuş aile reisi kadınlar, sigortalı sayılıyorlardı.

Yukarıda zikrolunan yeni düzenleme ile; 2926 sayılı Kanunun 2 nci maddesinin, kendi nam ve hesabına tarımsal faaliyette bulunan kadın çiftçilerin sigorta kapsamında sayılması için aile reisi olma şartının 2 Ağustos 2003 tarihi itibariyle kaldırılmasına ilişkin hükmü genişletilmiş ve 2 Ağustos 2003 öncesi de yasa kapsamına alınmıştır. 2 Ağustos 2003 öncesinde de kendi nam ve hesabına tarımsal faaliyette bulunan kadın çiftçiler aile reisi olmasalar bile 22 yaşını doldurdukları tarih itibariyle sigortalı sayılabileceklerdir.

Birliğimizin de girişimi ile yapılan bu değişiklik sonucu, mülga 17/10/1983 tarihli ve 2926 sayılı Kanunun, 2 Ağustos 2003 öncesi kendi nam ve hesabına tarımsal faaliyette bulunan kadın çiftçiler için getirdiği farklı uygulama tümüyle kaldırılarak kadın çiftçilerimizin mağduriyeti giderilmiştir.

• 6322 sayılı "Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" 15.06.2012 tarihli ve sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Birliğimizin yaptığı çalışmalarla, söz konusu Kanun ile 6111 Sayılı Kanun Kapsamına Giren Borçları Yeniden Yapılandırılmış, 6111 sayılı Kanunun 1.maddesinin d bendi ile 2010 yılı Kasım ayı ve önceki aylara ilişkin SGK'na …gecikme cezası ve gecikme zammı

borcu olan sigortalıların, beyanda bulunmaları halinde borçlarının faizlerinden vazgeçilmiştir.

SGK nezdinde yaptığımız girişimler sonucunda, 27.06.2012 tarih ve B.13.2.S GK.0.12.03.03/11.652.094 sayılı genelge ile 6270 Sayılı Kanunla getirilen düzenlemeye istinaden, tescil tarihlerindeki değişiklik nedeniyle, sigortalılık durumları değişen kadınların, değişiklikten önce 6111 Sayılı Kanun hükümlerinden yararlanmak üzere müracaat süresi içerisinde talepte bulunanlardan; peşin ödeme koşullarından yararlananlar ile taksitle ödeme taahhüdünde bulunanlara tebliğ edilen ödeme planları çerçevesinde taksitlerini ödeyenlerin aynı koşullarda yeniden yapılandırma şartlarından yararlandırılması sağlanarak bu mağduriyet de giderilmiştir.

• **Tarımsal Faaliyette Bulunanların Prim Borçlarının Sattıkları Tarımsal Ürün Bedellerinden Kesinti Yapılmak Suretiyle Tahsil Edilmesine Dair Tebliğ 01.03.2013 tarih ve 28574 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.**

1994 yılında çıkan bir tebliğ ile çiftçilerimizin sattıkları ürün bedelleri üzerinden SGK'ya borcu olsun olmasın %1 oranında prim kesintisi yapılmaktaydı. 2012 yılında tebliğde %1-5 arasında yapılabilir ifadesi yer alması sebebiyle, bir e-genelge ile %5'e çıkarılmıştır. Genel Başkanımızın girişimleri ile bu oran, 2014 yılına kadar %1 olarak devam etmiştir.

Tebliğ yayınlandıktan sonra, Kesinti oranı %2'ye çıkarıldı, ancak 2014 yılında yürürlüğe girecek şekilde ve borcu olanlar için borcu oranında kesinti yapılacak şeklinde düzenleme yapıldı.

• Kesinti yapmakla yükümlü olan gerçek ve tüzel kişiler, tarımsal faaliyette bulunanlardan satın aldıkları ürün bedelleri üzerinden prim borçlarına mahsuben ve borç tutarını geçmemek şartıyla %2 oranında kesinti yapmak zorundadırlar.

• Kesinti yapmakla yükümlü olan gerçek ve tüzel kişiler tarafından, tarımsal faaliyette bulunanlara ürün bedeline mahsuben veya hesaben yapılan ödeme ile avans verilmesi halinde, bu ödemelerden herhangi bir kesinti yapılmayacak, Verilen avansın veya hesabın kapatılması sırasında, ürün bedelinin tamamı üzerinden borç tutarını geçmemek şartıyla %2 oranında kesinti yapılacaktır.

Kesinti Muafiyet Belgesinin Verilmesi; Tarımsal faaliyette bulunanların dışında kalanlara kesinti muafiyet belgesi verilmeye devam edilecektir.

• Tarımsal faaliyette bulunanlardan;

1. Kanuna göre gelir ve aylık alanlara (sürekli iş göremezlik geliri, ölüm geliri/aylığı alanlar hariç),

2. Tarımsal faaliyette bulunanlar hariç diğer bendlere göre sigortalı olanlara,

3. Tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan; yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden, bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalama-

sı, Kanunda tanımlanan prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olanlara, (muafiyet belgesi almaya hak kazanmış, tarımsal kazancı düşük olanlara)

4. Tarımsal faaliyette bulundukları halde 65 yaşını dolduranlardan, sigortalı olmak istemedikleri doğrultusunda talepte bulunanlara,

5. Bankalar, sigorta ve reasürans şirketleri, ticaret odaları, sanayi odaları, borsalar veya bunların teşkil ettikleri birlikler personelinin; malûllük, yaşlılık ve ölümlerinde yardım yapmak üzere, tesis veya dernek olarak kurulmuş bulunan sandıklardan aylık alanlara,

Kesinti muafiyet belgesi verilecektir.

• Tarımsal faaliyette bulunanlardan, prim borçlarını taksitler halinde ödeme taahhüdünde bulunanlara, taleplerine istinaden taksitlerini düzenli ödeme şartıyla, sosyal güvenlik il müdürlükleri/sosyal güvenlik merkezlerince bir yıl süre ile geçerli Kesinti Muafiyet Belgesi verilecektir.

• Tarımsal faaliyette bulunanlardan, Kesinti Muafiyet Belgesini kimlik belgeleri ile birlikte alıcılara ibraz etmeleri halinde kesinti yapılmayacaktır.

• Kesinti Muafiyet Belgesi, muafiyete esas şartların ortadan kalkması halinde geçersiz sayılacak ve belge sahibi tarafından belgenin verildiği sosyal güvenlik il müdürlükleri/sosyal güvenlik merkezlerine iade edilecektir. şeklinde düzenlenmiştir.

• 6552 sayılı İş Kanunu İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması İle Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun 11/9/2014 tarihinde yayınlanmıştır.

• Kanunun 58.maddesiyle, 5510 sayılı Kanuna (geçici madde 54) eklenerek, çiftçilerin oda kayıtlarından kaynaklanan sorunlar nedeniyle oluşan kayıplar telafi edilecektir. Ziraat odaları üye kayıtlarında olması gereken; yönetim kurulu kararı, tarihi ve benzeri usul ve esaslar ile ilgili eksiklikler, üye kayıt defterlerinin noter tasdikli olmaması veya defterlerdeki yıpranmalar nedeniyle, tamamen üyenin iradesi dışında oluşan sebeplerle kişilerin sigortalılıklarının iptal edilmesi ve buna bağlı olarak hak kaybına uğramamaları 6552 sayılı kanun ile engellenmiştir.

• Kanunun 61.maddesiyle, 5510 sayılı Kanuna geçici madde 57eklenmiş ve bu madde ile ziraat odalarına kendi nam ve hesabına bağımsız çalışanları bildirmemekten dolayı kesilen idari para cezalarının bir defaya mahsus silinmesi kuralı getirilmiştir. Sigortalı işe giriş ve işten ayrılışlarla ilgili olarak, odalarımızın zorunlu olduğu bildirimden dolayı, idari para cezaları uygulanan odaların, Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra 3 ay içerisinde bildirimde bulunmaları halinde, kanuni süresinde bildirilmiş kabul edilerek, idari para cezası uygulanmayacaktır. Ziraat odaları kayıtlarındaki uygunsuzluklar sebebiyle sigortalılıkları iptal edilen çiftçilerin; söz konusu sürelere ilişkin prim, gecikme zammı ve gecikme cezalarını 31/12/2013 tarihine kadar ödemek şartıyla sigortalılıkları başlangıçtan itibaren geçerli olacaktır.

• 6552 sayılı kanunun 43.maddesiyle, Tarım Bağkurlu kadınlarımıza doğum borçlanması hakkı getirilmiştir. 3 çocuğa kadar doğum borçlanması yapabilecektir. 3 çocuğu olan kadın çiftçiye 6 yıla kadar borçlanabilme hakkı getirilmiştir. Daha önce, 2 çocuk için geçerli olan doğum borçlanması 3'e çıkarılmış ve Bağ-Kurlular ile memurların da bu haktan yararlanması sağlanmıştır.

• Genel sağlık sigortası ve sigorta prim borçlarına yapılandırma hakkı getirilmiştir. Kanunun 81. maddesiyle 5510 sayılı Kanuna (geçici madde 60) ile çiftçilerimizin sigorta tescilleri yapıldığı halde prim borcu nedeniyle ilgili kanunlar gereği sigortalılıkları durdurulanların, maddenin yürürlüğe girdiği tarihi takip eden ay başından itibaren 3 aylık sürede kendileri yada hak sahiplerinin Sosyal Güvenlik Kurumuna başvurması halinde, sigortalılık süreleri durdurulmamış gibi değerlendirilecek ve yapılandırılabilecektir.

• **30 Kasım 2014 tarih ve 29191 sayılı Resmi Gazetede, 2014/7016 Karar sayılı Bakanlar Kurulu Kararı** 1. Maddesi ile 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununa eklenen geçici 60 ıncı maddede yer alan başvuru süresi ile ilk taksit ödeme süresi, anılan maddenin birinci fıkrasının (d) bendi hükümlerine ilişkin süreler hariç olmak üzere, aynı maddede belirtilen sürelerin bitiminden itibaren bir ay uzatılmıştır.

10.4. Tarımda kendi adına ve hesabına çalışan sigortalılara ilişkin 5510 sayılı kanundaki bazı sorunlar

1- 5510 sayılı Kanun ile 01.10.2008 tarihinden sonra sigortalı olarak işe başlayan çiftçilerimizin prim ödeme gün sayıları, 9000 gün olarak belirlenmiştir. Ancak, kanunda ayrım yapılarak hizmet akdi ile çalışanlar için prim gün sayısının 7200 gün olarak uygulanması yönünde hükümler bulunmaktadır. Eşitlik ilkesine aykırı olan bu hükümlerin düzeltilmesi gerekmektedir. Bu amaçla yapılacak yeni bir düzenleme ile 4/b kapsamında sigortalı sayılan kişilerin prim gün sayılarının 7200 güne indirilmesi gerekmektedir.

2- Kanunun, Malullük Sigortasından sağlanan haklar ve yararlanma şartları ile ilgili 26'ıncı maddesinin "c" bendinde sigortalıya malullük aylığı bağlanabilmesi için bağımsız çalışanların işlerini bırakmaları veya işyerlerini kapatmaları hükmü yer almaktadır.

İlgili Kanun maddesi gereği malul sayılan bir çiftçiye aylık bağlanabilmesi için, sahibi olduğu arazisini satması gerekmektedir. Bu durumun, mağduriyetlere neden olacağı ortadadır.

Malul olan bir çiftçi tarlasını bir başkasına ektirebilir. Tarımsal faaliyetini fiilen kendisi yapmadan ortaklık veya kiralamak suretiyle bir gelir elde edebilir. Çiftçinin malul olması halinde emekli olması, kanunen verilmiş bir haktır. Ancak bu durum, arazisini satmasını ya da devretmesini gerektirmez. Bu nedenle, tarım sigortalılarının maluliyetleri halinde işini bırakmaları ya da işyerini kapatmalarına ilişkin madde hükümleri yeniden düzenlenerek bu zorunluluklar kaldırılmalıdır.

3- 4A (SİGORTALI) VE 4C (MEMUR) li sigortalılara öngörülen yıpranma payı (fiili hizmet zammı), 4B(bağkurlulara)"lilere öngörülmemiştir. Dolayısıyla, tarım BağKurlu çiftçilerimiz, ağır şartlarda çalışmalarına rağmen bu haktan mahrum kalmıştır.

Çiftçilerimiz, ürettiği ürünlerden kazanç sağlayamadığı için devlet tarafından desteklenmektedir. Yağmur, kar, kış demeden tarlasında, damında, ahırında, kümesinde, bağında, bahçesinde, çalışan ve Tüm Türkiye'yi besleyen, elleri nasırlı çiftçilerimizin tarım bağkur sigortalılığı prim ödeme süresi olan 25 yıl, çok uzun bir süredir. Ayrıca, şu anda bir çiftçimiz için aylık 391,23TL ve yılda 4.564TL kadar prim ödemesi gerekmektedir. Bu miktar, her ay belirli bir kazancı olmayan çiftçilerimiz için çok yüksek bir miktardır. Kırsal alanda çiftçilerimiz erken emekli olabilmek için başka sektörlere geçiş için yollar aramakta ve çiftçiliği terk etmektedir. Sistem, çiftçileri bir nevi kayıt dışılığa yönlendirmektedir. Bu sebeple, prim ödeme gün süresinin tarım işçilerinde olduğu gibi 10 yıla çekilmesi gerekmektedir.

Çiftçi ayakta durabilmek için ve kendi kendine yetebilmek için destekleme almaktadır. Destekleme almaz ise yaşamını idame edemeyecek kadar zarar etmektedir. Çiftçilik mesleği, canlı yatırım olduğundan her türlü riske açık bir şekilde üretim yapılmaktadır. Bu gece var olan ürünün, ertesi sabaha olacağı garantisi yoktur(hastalık, zararlı, afet, kuraklık, dolu, don). Diğer sigortalılıklarda verildiği gibi çiftçilerimize de yıpranma payı verilerek erken emekli olmaları sağlanmalıdır.

Yıpratıcı mesleğinden daha erken emekli olabilmelerini sağlamak adına, bazı çalışanlara çalıştıkları her yıl için ilave 90 gün hizmet veriliyor. Yani 12 ay çalışan bir kişi, 15 ay çalışmış gibi kabul ediliyor. İşte bu 90 günlük süreye, fiili hizmet müddet zammı deniyor ve genelde 'yıpranma payı' olarak ifade ediliyor.

4 yılda 1 yıl yıpranma payından çiftçilerimiz mahrum edilmemeli, bu hak milletimizin sofrasına binbir zahmetle ürün yetiştiren, sabah namazında kalkıp, üstü açık fabrikada çok ağır şartlara mağruz kalarak çalışan çiftçilerimize bu hak verilmelidir.

KAYNAKLAR

1. www.sgk.gov.tr
2. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu
4. 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
5. 6552 sayılı İş Kanunu İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması İle Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun
6. 6270 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun
7. Tarımsal Faaliyette Bulunanların Prim Borçlarının Sattıkları Tarımsal Ürün Bedellerinden Kesinti Yapılmak Suretiyle Tahsil Edilmesine Dair Tebliğ
8. 2014/7016 Karar sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
9. 6322 sayılı "Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
10. C.OLGAÇ, TZOB yayın no 283,Tüm Yönleriyle Tarım Sektöründe Sosyal Güvenlik Uygulamaları,2014.

11. TARIMSAL YAYIM VE EĞİTİM

11.1. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık

Dünyadaki ekonomik, teknolojik ve sosyal gelişmeler tüm sektörleri olduğu gibi tarımı da etkilemektedir. Dünya'da pek çok ülkede, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, tarımsal kalkınma hükümetlerin en önemli görevlerinden biridir. Tarımsal kalkınma ise üretim kaynaklarının verimli ve etkin kullanımını gerektirmektedir. Kaynakların verimli ve etkin kullanımında en önemli etken insandır. Tarımsal gelişmenin odağında daima insanın bilgiyi geliştirme, işleme, yayma, paylaşma ve kullanımındaki etkinliği vardır. Bugün tarım, bilgiye dayalı niteliğini giderek artırmakta, insanın yalnız çevre koşullarına değil, doğrudan biyolojik materyale müdahalesini de kapsamına almaya çalışmaktadır. Artık bilginin temel kaynağı çiftçinin tarlası değil, profesyonel araştırıcıların yürüttüğü bilimsel çalışmalardır. Tarımla ilgili bilgilerin çiftçilere iletilmesi ve öğretilmesi için çok sayıdaki ve kademedeki örgün eğitim kurumları yanında, çok geniş ve yaygın eğitim, bilgilendirme, danışmanlık hizmetleri yürütülmektedir (Taluğ 1994).

Tarımsal yayım; kırsal alanda yaşayan halkın yaşam kalitelerinin yükseltilmesinde yararlı olacak bilgileri insanlara iletme ve bunları kendi yaşamalarında etkili biçimde kullanabilmeleri için gerekli olan bilgi, tutum ve becerileri kazanmalarına yardımcı olmayı amaçlayan okul dışı bir eğitim sistemi veya eğitimsel süreçtir.

Türkiye'de yayım çalışmaları ağırlıklı olarak Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde ve kamu hizmeti şeklinde yürütülmektedir.

Ülkeler, kendi koşullarına uygun modeller geliştirmeye çalışırken çoğulcu yapı, çiftçi örgütleri, özelleştirme gibi modellerin şekillenmesine rehberlik etmektedir. Tarımsal yayımda; ulusal, bölgesel, yerel ve proje düzeyinde deneyimlere sahip olan Türkiye, yayım çalışmalarının iyileştirilmesine ve çoğulcu yapının kurumsallaşmasına yönelik çalışmalarda bulunmuştur.

Tarımsal yayım, çiftçileri belirli bir öneriyi benimsemeleri yönünde ikna etmede etkisiz olmakla da eleştirilmektedir. Gerçekten de özellikle geliştirilen yeni teknolojinin çiftçi koşullarına pek az uygun olduğu yada uygun olmadığı durumlarda bu gözlenmektedir. Nihayet, tarımsal yayım, yetersiz kaynak, alanda çiftçi ile yüz-yüze çalışan iyi eğitilmemiş yayım elemanları, yayım elemanlarının taşıt olanağı sorunları, yardımcı öğretim araçlarının yetersiz oluşu veya yayım elemanlarının yayım dışı sorumluluklarının fazlalığı v.b. nedenlerden dolayı bazı durumlarda etkisiz olduğu eleştirisi gündemdedir.

2011 yılında ise GTHB organizasyon yapısı yeniden yapılanmıştır. GTHB'nin yeniden yapılanma sürecinde Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'na bağlanan Tanıtım ve Yayın Hizmetleri Daire Başkanlığı, Eğitim, Yayım ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı olarak yeniden değiştirilmiştir. GTHB'ye bağlı olarak kurulan Eğitim, Yayım ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı'nın 651 sayılı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK), 27 Ağustos 2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. KHK'ya göre; Eğitim, Yayım ve Yayınlar Dairesi başkanlığı" Bakanlığın görev alanına giren konularda görsel, işitsel ve yazılı dokümanların basım ve yayımını yapmak veya yaptırmak. Eğitim amacıyla Bakanlığın görev alanıyla ilgili her türlü bilgi ve belgeyi toplamak, değerlendirmek, yayımlamak, film, slayt, fotoğraf ve benzeri belgeleri hazırlamak veya hazırlatmak,

bu konulara ilişkin arşiv, dokümantasyon ve kütüphane hizmetlerini yürütmek. Bakanlığın görev alanına giren konularda her türlü eğitim faaliyetini yapmak veya yaptırmak. Bakanlığın görev alanına giren alanlarda yapılacak yayınlar hakkında ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlarla işbirliği yapmak. Çiftçi eğitimi ve tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerini yürütmek "gibi çalışmalar yapmaktır.

Gıda, tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 2009 yılından bu yana, Tarımsal Yayım ve Danışmanlık sisteminin yaygın, etkin ve verimli bir yapıya kavuşmasını sağlamak amacıyla tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti desteklenmektedir.

Bu kapsamda, hazırlanan Tarımsal Yayım Ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelik, Tarımsal Yayım Ve Danışmanlık Hizmetlerine Destekleme Ödemesi Yapılması Hakkında Tebliğ, Tarımsal Yayım Ve Danışmanlık Hizmetleri Uygulama Esasları hazırlanmış ve mevzuatlarla ilgili Birliğimizin de görüşleri alınmıştır.

Çiftçilerimizin bilgi ve becerilerini artırarak gelir seviyelerinin ve üretimde ürün artışının yanında, ürün kalitesini ve standardını yükseltmek amacıyla danışmanlık hizmeti sunan kişi, kurum ve kuruluşlarda; Türkiye genelinde, 2014 yılı itibari ile 2392 danışman 145 bin işletmeye hizmet vermektedir.

Tablo 316. 2011-2014 yılları arasında Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Desteğinden yararlanan Tarımsal İşletme, Ziraat Odası ve Danışman Sayıları ile Ödenen Destek Miktarları (Anonim 2014a)

YIL	İşletme Sayısı	Türkiye'deki Kişi ve kuruluş Sayısı	Türkiye'deki Danışman Sayısı	Ziraat Odası Sayısı	Ziraat odasında Çalışan Danışman Sayısı	Destek Miktarı (TL)	Toplam Ödenen Destek (TL)
2011	33.379	314	751	26	173	500	16.740.500
2012	63.266	376	1270	78	272	600	37.796.600
2013	111.958	606	2101	85	296	600	65.579.300
2014	145.000	770	2392	137	566	600	-

2014 yılı itibari ile 137 ziraat odamızda 566 Tarım Danışmanı ve sorumluları istihdam edilmektedir. 2011 yılında 33.379 olan işletme sayısı, 2014 yılında 4,34 kat artış ile 145 bin olmuştur. Aynı doğrultuda, Desteklemeden faydalanan oda sayısı, 2011 yılında 26 ziraat odası, 2014 yılında 5,26 kat artış göstererek 137 ye yükselmiştir. Ancak, destekleme miktarı, son 4 yılda artış sağlayamamıştır. Desteklenecek, tarım danışmanı sayısında herhangi bir sınırlama yok iken, 2014 yılında ,Tarım danışmanı sayısı her bir işletme için en fazla 8 kişi ile sınırlanmıştır.

Bu kapsamda, ilgili mevzuatlar gereği, Ankara da Merkezi Teknik Komite oluşturulmuş ve Birliğimizi temsilen bir kişi görevlendirilmiştir. Merkezi Teknik Komite üyeleri arasından da oluşturulan Disiplin Komisyonunda diğer üyelerinde dönüşümlü olarak görev yapması kararı alınarak, bir dönem Türkiye Ziraat Odaları Birliği' de Disiplin Komisyonun da yer almıştır.

Ziraat odalarımızda çalışan tarım danışmanları Bakanlıkça desteklenmektedir. Yönetmelik ve Uygulama Esasları kapsamında tarımsal danışmanlık hizmeti alan her tarımsal

işletme için, hizmet aldığı kişi veya kuruluşlara 600 TL tarımsal yayım ve danışmanlık desteği ödemesi yapılmaktadır. Ancak 2014 yılında Tarım Danışmanlığı Sayısına sınırlama getirilmiş ve Bakanlık tarafından yetkilendirilerek tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti sunan; üretici örgütü, ziraat odası, tarımsal danışmanlık vakfı, tarımsal danışmanlık şirketi, tarımsal danışmanlık derneği ve bunların şubeleri de dahil olmak üzere, bünyelerinde çalıştırdıkları en fazla sekiz (8) tarım danışmanı için TYDD ödemesi yapılır şeklinde düzenleme getirilmiştir.

Destekleme kapsamında, tarımsal danışmanlık hizmeti satın alacak tarımsal işletmeler, aşağıdaki koşulları sağlamak zorundadır.

a) Çiftçi kayıt sistemine ve/veya hayvan kayıt sistemine ve/veya örtü altı kayıt sistemine ve/veya su ürünleri kayıt sistemine ve/veya arıcılık kayıt sistemine ve/veya koyun-keçi kayıt sistemine ve/veya Organik Tarım Bilgi Sistemine (OTBİS) kayıtlı olmak,

b) Aşağıdaki kriterlerden en az birini sağlamak,
1) Örtü altında en az üç dekar alanda üretim yapmak,
2) Bağ-bahçede en az on dekar alanda üretim yapmak,
3) Tarla ziraatında; kuruda en az yüz dekar veya yarısından fazlası kuru olmak kaydıyla, kuru ve sulu toplam en az yüz dekar, suluda en az elli dekar alanda üretim yapmak,
4) Hayvancılıkta; süt sığırcılığı yapan işletmelerde en az onu sağmal olmak kaydıyla, en az yirmi büyük baş sığır, besi sığırcılığı yapan işletmelerde en az elli baş sığır ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde en az yüz küçükbaş hayvana sahip olmak,
5) Arıcılıkta, en az elli adet arı kolonisine sahip olmak,
6) Su ürünleri üretim tesisine sahip olmak,
7) Kanatlı hayvan yetiştiriciliğinde; yumurta üretiminde 5000 adet, et üretiminde 10 000 adet ve üzeri kapasitede yetiştiricilik yapmak,
8) Organik tarım alanında, birinci fıkranın (b) bendinin 1, 2, 3, 4, 5 ve 7 nci alt bentlerinde belirtilen işletme büyüklüklerinin yarısına sahip olmak.

Tablo 317. Sertifikalı tarım danışmanlarının hizmet vereceği azami işletme sayıları ve kontrol sıklıkları (Anonim 2014)

İşletme Özelliği	İşletme Sayısı	Kontrol Sıklığı(yılda)
Seracılık	50	52
Bahçe Bitkileri	60	24
Tarla Ziraatı(sulu)	60	15
Tarla Ziraatı(kuru)	70	12
Büyükbaş Hayvancılık (süt)	50	40
Büyükbaş Hayvancılık (et)	80	24
Küçükbaş Hayvancılık	80	24
Su Ürünlerinde	15	24
Arıcılık	50	18
Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliğinde	60	24
Organik Tarım	50	12/15/18/24/40*
Karma İşletmeler	60	

*Yönetmelikte farklı üretim desenine sahip olan organik tarım yapan işletmeler için kontrol sıklığı da farklılık göstermektedir.

Yukarıdaki tabloda, Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Uygulama Esaslarına göre tarımsal danışmanlık hizmeti verecek kişi/ ve kuruluşlarda bir tarım danışmanının hizmet vereceği azami işletme sayıları ve bu işletmelerin kontrol sıklıkları da belirtilmektedir.

Destekleme kapsamında tarımsal danışmanlık hizmeti alacak tarımsal işletmelerin sorumlulukları aşağıda belirtilmiştir.

a) Tarımsal danışmanlık hizmeti veren kişi ve kuruluşlar ile en az on iki aylık sözleşme imzalamış olmak,

b) Yönetmelik, Uygulama Esasları ve bu Tebliğ kapsamında tarımsal danışmanlık hizmeti almak,

c) İnceleme ve denetlemelerde, Bakanlık yetkililerinin istediği bilgi ve belgeleri ibraz edilmek üzere hazır bulundurmaktır.

14 Mayıs 2012, Dünya çiftçiler gününde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Birliğimiz Tarımsal Yayım ve İş birliği Protokolü imzalamıştır. Bu kapsamda Tarım Danışmanlara her yıl eğitimler verilmektedir.

Sonuç

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde ziraat odaları, üretici birlikleri ve özel tarımsal danışmanlık birimleri önemli rol ve işlevlere sahiptir. Üretime yönelik araştırma ve yayım faaliyetleri ve bilginin çiftçilere ulaştırılması işlemleri, esas olarak çiftçi birlikleri ve özel danışmanlık birimleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'de yayımın özelleştirilmesi yönündeki çalışmaların hız kazanması önem taşımaktadır. Ancak, Türkiye'de halen tarımsal yayım faaliyetleri yüksek oranda Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

Tarımsal yayım hizmetlerinde Bakanlığın sorumluluğu ve tarım sektörüne yönelik önemli rolü devam etmekle birlikte, 2006 yılında çıkarılan "Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelik", özel sektöre dayalı talep yönlendirmeli danışmanlık sisteminin geliştirilmesine yönelik önemli olanaklar sunmak gibi bir amaçla hazırlanmıştır. Yine, Yönetmelikte de yer verildiği ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerde de çoğunlukla olduğu gibi ziraat odalarının ve diğer üretici kuruluşlarının yayım ve danışmanlık hizmetlerinin sunulmasında etkin rol almalarını sağlamak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, 2009 yılından bu yana GTHB tarafından desteklenmektedir.

6 yılda, Tarımsal Danışmanlık siteminde kat edilen yol ancak mevcut tarımsal işletmelerin biraz olsun alt yapı ve çiftçinin bu sistemi kavrayabilmesine olanak sağlamış olsa da, Avrupa Birliği üyesi ülkelerde olduğu kadar sistem çiftçiler açısından tam manasıyla benimsenememiştir. Çünkü, Ülkemize çiftçinin üretime devam edebilmesi ve tarımsal danışmanlık hizmeti alabilmesi için devlet tarafından desteklenmektedir.

Mevcut koşulların iyileştirildiği ve uygun desteklerin geliştirildiği ve bu birimlerin görev alma istekleri arttığı ölçüde, bu kuruluşların süreç içinde üretici kuruluşlarının da rollerinin arttırmaktadır. Tarım danışmanlığının yaygınlaştırılması ve bu konuda çiftçilerin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Ülkemizde, çiftçilerimiz henüz bilgiyi talep eden duruma gelmemiştir.

Çiftçilerimiz, özel tarımsal şirketlerden ziyade danışmanlık siteminde ziraat odaları, üretici örgütlerine daha çok güven duymakta ve daha fazla hizmet alabilmektedir. Genellikle çiftçi örgütleri ve birlikleri devletin genel bütçesinden herhangi bir destek almamakla birlikte sadece çiftçilerden almış oldukları yıllık aidat ile çiftçilerimize hizmet verebilmektedir. Hizmet veren çiftçi örgütlerinin de desteklenmesi danışmanlık sisteminin tam işleyebilmesi açısından önemlidir.

Uygulanmakta olan danışmandan yardım alan çiftçilere yönelik devlet desteği artarak devam ettirilmeli, ayrıca bazı örnek uygulamalar teşvik edilerek ödüllü uygulamalarla pekiştirilmelidir. Çiftçi örgütlerinin danışmanlık sisteminde etkin rol almalarına yönelik çalışmaların yapılmalı ve Bakanlığın, sistemin gelişmesi ve yerleşmesi bakımından ulusal tarım politikaları ile uyumlu olarak gelişmesine yönelik uygun teşvik ve destek sisteminin geliştirilmesi gereklidir. Bu şekilde Türkiye'nin Avrupa Birliğine uyum çerçevesinde çiftçilere istikrarlı gelir sağlanması, çiftçilerin standartlara uyumu, hayvan refahının sağlanması, genç çiftçilere özel teşvikler verilmesi, iyi tarım uygulamaları, tarımda kayıt dışı ve kontrolsüz üretimin önlenmesi, tarım danışmanlığının vurgulanması gibi AB tedbirlerinin daha hızlı yaygınlaştırılabileceğini söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

1. Doç.Dr. İ.Coşkun CEYLAN, A.Ü. Ziraat Fakültesi /Tarım Ekonomisi Bölümü ders notları.2010.
2. Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg., 2014, Murat BOYACI, Özlem YILDIZ, Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Türkiye'de Tarımsal Yayım Sisteminde Çoğulcu Yapının Bir Görünümü.
3. TALUĞ, C (1994), " Tarımsal Dönüşüm ve İnsan Kaynağı Geliştirme", Tarım Haftası 95-Kongre, ZMO, TC Ziraat Bankası Kültür Yayınları No: 25, 129-138, Ankara.
4. Anonim 2014a. GTHB-EYYDB kayıtları.
5. Resmi Gazete- 04 Temmuz 2014 tarihli.
6. Tarım ve Mühendislik ZMO Dergisi yayını, Sayı 107/2014, Dr.Özdel KÖKSAL-Türkiye'de Tarımsal yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Gelişimi 2004-2014.
7. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Bilimsel Araştırma Dergisi sayı6,2013. N. KIZILASLAN, S. Erdemir, Tarım Danışmanlarının Tarımsal Yayım Ve Danışmanlık Sistemindeki Rolleri Ve Sisteme Bakış Açıları (Tokat İli Merkez İlçe Araştırması)
8. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, EYYDB, Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri Hizmeti Veren Kişi ve Kuruluşlar.2014.

11.2. Tarımsal Eğitim

Ülkemizdeki tarımsal eğitim ve öğretim çalışmaları 10 Ocak 1846 yılında Osmanlı imparatorluğu döneminde İstanbul Yeşilköy'de Ayamama Çiftliğinde kurulan Mektebi Zirai Şahane ile başlamış ve Cumhuriyetin kurulmasından sonra 1927 yılında çıkartılan" Ziraat ve Baytar Enstitüleri ile Ali Mekteplerinin Tesisine ve Ziraat Tedrisatının Islahına" ait Kanun ile çağdaş tarımsal yüksek öğretimin temelleri atılmıştır. 1930 yılında da Ankara' da "Yüksek Ziraat Mektebi" açılmıştır.

Cumhuriyet kurulduktan sonra, Türk tarımının geliştirilmesi, Türk çiftçisinin yaşam düzeyinin yükseltilmesi için yoğun çabalar harcanmıştır. Ülkemizin tarımsal potansiyeli ve koşulları da dikkate alındığında, geçmişten günümüze sistemli ve belirli bir disiplin içerisinde yürütülen tarımsal eğitimin, bugün eğitim ve öğretimi yapılan birçok bilim dalından ne kadar eski bir geçmişe sahip olduğu ve değeri daha iyi anlaşılacaktır. Ziraat Mühendisliği eğitimi insandan toprağa çok geniş bir alanı kapsamakla birlikte tarımsal üretimin vazgeçilmezi olan verimliliği artıran unsurlardandır.

Tarımsal eğitim, ülkenin en önemli konularından biridir. Tarımsal eğitim çalışmalarının, teknik elemanların eğitimi ve çiftçilere yönelik tarımsal mesleki eğitim olarak iki boyutu bulunmaktadır. Ancak her ikisinin de ortak yönü olan söz konusu eğitimin amacı, hedef kitle olan çiftçimizde davranış değişiklikleri oluşturarak pratik becerileri kazandırmasıdır.

Ülkemizde çiftçi eğitimi çok büyük bir oranda Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Çiftçi eğitimi daha önceki yıllarda, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü nün sorumluluğunda iken, 2011 yılında ise GTHB organizasyon yapısı yeniden yapılanmıştır. GTHB'nin yeniden yapılanma sürecinde TEDGEM'in yürüttüğü eğitim çalışmaları ve Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'na bağlanan Tanıtım ve Yayın Hizmetleri Daire Başkanlığı, Eğitim, Yayım ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı olarak değiştirilmiş ve bu başkanlık tarafından çiftçi eğitimleri yürütülmektedir.

Bakanlık stratejileri, politikaları ve kalkınma planları doğrultusunda, tüm kaynakların etkili ve verimli kullanımını, tarımsal üretimin sürdürülebilir, ekonomik, verimli ve çevreye zarar vermeyecek bir şekilde yapılmasını, ülkemiz ve dünya pazarlarının ihtiyacı olan güvenilir gıdaya ve kaliteli tarım ürünlerine erişilebilirliği, toprak, bitki ve su kaynaklarının korunmasını sağlamak, kırsal alanda yaşam standardını yükseltmek için çiftçi ihtiyaçlarını dikkate alarak çiftçi eğitimleri planlanmaktadır.

Bakanlığımız, çiftçi eğitimleri içinde belirli ilkeler oluşturulmuştur. Bunlar; herkese açıklık, ihtiyaca uygunluk, süreklilik, bilimsellik, planlılık, yenilik ve gelişmeye açıklık, gönüllülük, her yerde eğitim, bütünlük, eşgüdüm ve işbirliği olarak belirlemiştir.

Bakanlığın çiftçilere yönelik çalışmaları şunlardır;

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 22 Ekim 2010 yılında Web Tarım TV Projesini hayata geçirdi. Tarım TV, 260'ı aşkın eğitim filmi ve 600'ün üzerinde video ve canlı yayın programları ile çiftçilerimize hizmet vermektedir.

Ülkemizdeki tarımsal eğitim ve yayım çalışmaları, 2012 yılından itibaren imzalanan protokoller neticesinde, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, üniversite, araştırma enstitüleri Türkiye Ziraat Odaları Birliği, çiftçi örgütleri ve özel sektör işbirliği ile gerçekleşmektedir.

Bakanlığımızla işbirliği protokolleri kapsamında yürütülen eğitim çalışmaları;

"Tarımsal Yayım ve Eğitim İşbirliği Protokolü"

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Türkiye Ziraat Odaları Birliği arasında, 14/05/2012 tarihinde "Dünya Çiftçiler Günün"de imzalanmıştır. Protokolün amacı, Bakanlık ve Birlik arasında işbirliğinin geliştirilerek, yeni teknolojilerin ve tarımsal yeniliklerin çiftçilere benimsetilmesi için çiftçilerin eğitimlerinin sağlanmasıdır. Bu protokol kapsamında, 81 tarım danışmanı eğitim almıştır.

"Kadın Çiftçi Eğitimi İşbirliği Protokolü"

Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı arasında, 14.05.2012 tarihinde, Dünya Çiftçiler Günün'de, Kadın Çiftçi Eğitimi İşbirliği Protokolü imzalanmıştır. Protokolün amacı; kırsal alanda yaşayan ve çiftçilik ile uğraşan kadınları tarımsal konularda eğitmek, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadı-

na yönelik şiddet, kişi hak ve özgürlükleri vb. konularda eğitmek, kurumlar arası işbirliğini geliştirmektir.

Kadın çiftçilerin eğitimi için belirlenen "İklim değişikliği ve kadın", "Kooperatifçilik ve Kadın", "Girişimcilik, Liderlik ve Kadın", "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadın Haklarımız", "Sosyal Güvenlik ve Kadın" konuların yanı sıra, ilin ihtiyacına göre talep edilen tarımın değişik konularında eğitimler düzenlenmiştir. Türkiye genelinden katılım sağlayan 195 uzmana, Ankara da eğitici eğitimi verilmiştir. Kadın çiftçi eğitimleri, 2013 yılında 5 pilot ilde uygulanmıştır; İzmir de 104, Kayseri de 105, Diyarbakır da 102, Gaziantep de 138, Sakarya da 322, çiftçi kadın olmak üzere, toplam 771 kadın çiftçiye ulaşılmıştır. 2014 yılında protokol kapsamında, 102 uzmana eğitici eğitimi verilmiş ve kadın çiftçi eğitimleri 2014 yılında ülke geneline yaygınlaştırılmıştır.

"Çiftçi Eğitimi Konusunda İşbirliği Protokolü"

Çiftçimizin tarımdaki yeniliklere daha kolay ulaşmasını sağlamak amacıyla, Birliğimiz ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı/TAGEM arasında, Ağustos 2009 yılında bir protokol imzalanmıştır.

Bu protokol çerçevesinde, TAGEM ve TZOB ortak olarak yapılması çiftçi eğitim programları ile Araştırma Enstitülerinin yapmış olduğu araştırmalar sonucunda, geliştirilen ve uygulamaya verilen yeni ürün çeşitleri ve yeni tarım teknolojileri ile dünyada geliştirilen son teknolojiler hakkındaki bilgilerin üreticilere aktarılması planlanmıştır. Bu sayede, üreticimiz tarımda verimliliğin artmasını sağlayacak, daha kaliteli ve sağlıklı ürün üretecek ve böylece de ulusal ve uluslar arası pazarlarda daha kolay rekabet etme imkanı elde edilecektir.

Bu kapsamda, 2011 yılında; Erzurum' da "Hayvancılık, Hububat, Yem Bitkileri ile Çayır ve Mera Yönetimi" konulu eğitim çalışmalarına 78 çiftçimiz, Şanlıurfa daki " Sulama Eğitimi" çalışmalarına, 50 çiftçimiz katılmıştır. Ayrıca, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, 2010 yılında Filistin çiftçisine destek amacıyla, iki ülke Ziraat Odaları arasında bir işbirliği anlaşması da imzalanmış ve bu işbirliği anlaşması çerçevesinde Birliğimiz, TAGEM ile ortaklaşa yürütmekte olduğu eğitim çalışmalarından Filistinli çiftçilerin de yararlanmasına imkân sağlamak istemiş böylece 2011 yılında, 15 Filistinli çiftçiye "Modern Sulama Teknikleri" konulu eğitim verilmiştir.

"Aktif İşgücü Piyasası Programları İşbirliği Protokolü"

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Türkiye Ziraat Odaları Birliği arasında, 10.07.2013 tarihinde imzalanmıştır. Protokolün amacı; istihdamın korunması ve artırılması, işsizlerin mesleki niteliklerinin geliştirilmesi ve işsizliğin azaltılması için düzenlenecek aktif işgücü piyasası faaliyetleri çerçevesinde; tarımsal alanlarda üretilebilecek ürünlerin tespit edilmesi, bu alanlarda iyi tarım uygulamalarının geliştirilmesi, ürün kapasitelerinin arttırılması, üretilen ürünlerin pazarlanması ve tarım sektörünün gençleştirilmesinin sağlanması için ziraat ve hayvancılık alanında bulunan aile ,kadın ve genç bireylerin eğitilerek bilinçlendirilmesine, meslek edinmelerine ve istihdam edilmelerine yardımcı olunması için proje temelli, aktif işgücü hizmetleri faaliyetlerinin düzenlenmesi için işbirliği yapılmasıdır.

Bu protokol kapsamında; Genç çiftçi eğitimlerinin yoğunlaştırılarak, kırsaldaki genç genç nüfus azalışının engellenmesidir. Bu nedenle, 15-40 yaş arası genç nüfusu tarıma kazandırmak ve kırsalda istihdam etmek, tarımımız için çok önem arz etmektedir. Kırsal nüfusun gençleştirilmesinin sağlanması için, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Türkiye Ziraat Odaları Birliği arasında imzalanan işbirliği protokolü kapsamında, ortaklaşa hazırlanacak proje ile genç çiftçilere yönelik tarımsal konularda eğitimlerin verilmesi planlanmıştır.

2013 yılında, Birliğimiz ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü arasında "Aktif İşgücü Piyasası Programları İşbirliği Protokolü" kapsamında, "Tarımsal Nüfus Gençleşiyor" ve "Sürü Yönetim Elemanı Benim" projeleri hazırlanmıştır.

"Tarımsal Nüfus Gençleşiyor Projesi''

Genç nüfusun tarıma kazandırılması, modern üretimin gereklerini yerine getiren kişilerin yetiştirilmesi, Kırsal göçün engellenmesi, tarımla uğraşan genç çiftçilerin bilgilerinin artırılması, genç çiftçilerin yaşadıkları ortamda örnek birer çiftçi haline getirilmesi amacıyla, 15-40 yaş arasında genç çiftçilere eğitimler verilmiştir. 2013 yılında 7 pilot ilde, Sakarya/ Akyazı, (Genç Kadınlar), Çanakkale/Bayramiç, (Genç Kadınlar), Adana, (Genç Kadın ve erkekler), Şanlıurfa, (Genç erkekler), Kastamonu, (Genç Kadın ve erkekler), Aydın,(Genç erkekler), Ordu illerinde genç çiftçi eğitimleri gerçekleşmiştir. Eğitimler çiftçilerimizden gelen taleplere göre düzenlenmiştir. 138 genç çiftçiye eğitim verilmiştir.

Odalarımızdan ve illerden 2014 yılı için gelen talepler çerçevesinde eğitimler devam etmiştir. Tarımsal Nüfus Gençleşiyor Projesi kapsamında, 2015 yılı için, ziraat odaları ve illerden alınan taleplere göre 10010 çiftçimiz, eğitimler için başvuruda bulunmuştur.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı/ EYYDB'nın, Türkiye Ziraat Odaları Birliği dışında; GAP Bölge Kalınma Başkanlığı, Türkiye Süt Üreticileri Merkez Birliği, SÜTAŞ A.Ş. ile çiftçi eğitimine yönelik işbirliği protokolleri kapsamında da çiftçi eğitimleri düzenlenmektedir.

"Sürü Yönetimi Elemanı Benim Projesi"

Sürü yönetimi elemanı veya sürü yönetimi elemanı olmaya aday kişilere; koyun ağılı ve keçi barınağı kurabilmesi, koyun ve keçi ırkını seçebilmesi, küçükbaş hayvanların besleme ve bakımının yapılabilmesi, çoğaltılabilmesi, bulaşıcı hastalıklara karşı koruyabilmeleri, hastalıklarla mücadele edilebilmesi, biyogüvenlik uygulamalarına hâkim olabilmesi, sağım yapabilme yeteneğini kazanabilmesi hedeflenmektedir.

Böylece, MEB modüler eğitim programı çerçevesinde, kazandırılan bilgilerin ışığı altında, mesleği daha bilinçli bir şekilde yürütmeleri sağlanarak, kırsal alanda sürü yönetimi elemanlığını daha cazibeli bir meslek haline getirilmesi sağlanmış olacaktır.

Eğitimler, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Türkiye Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Merkez Birliği ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Eğitim ve Yayım Daire Başkanlığı işbirliği ile yapılmıştır.

2013 yılındaki eğitimler, Kasım- Aralık aylarında ve pilot uygulama olarak TİGEM'in koyunculuk faaliyetleri sürdürülen işletmelerinin bulunduğu, Ankara, Konya, Kırşehir, Iğdır ve Sivas İl'lerinde gerçekleştirilmiştir.

Projenin 3 yıl olan süresi; ihtiyaç olması halinde, taraflar arasında karşılıklı mutabakat sağlanması koşuluyla uzatılabilecektir. Çalışmaların devam etmesi temel hedef olduğundan, işbirliği kapsamında projenin uzun yıllar devam etmesi hedeflenmiştir.

Eğitimler, 2013 yılında Kasım ayından itibaren üçer haftalık MEB modüler eğitim programına uygun olarak gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında Pilot illerde toplam 92 kişi, Sürü Yönetimi Elemanı Benim Projesi kapsamında eğitimlere katılmıştır. 2014 yılında da eğitimler devam etmiştir. 2014 yılı için işletmelerinde sertifikalı sürü yönetimi elemanı istihdam eden ve gerekli şartları taşıyanlar destekleme kapsamına alınmıştır.

2015 yılında da öncelikle sürü yönetimi elemanı kursu işgücünün atıl durumda olduğu Ocak-Şubat-Mart, Kasım-Aralık aylarını kapsayan aylarda düzenlenecektir. "Sürü Yönetim Elemanı Benim" Projesi kapsamında, 2015 yılında 12.775 çiftçimize eğitim verilmesi planlanmaktadır.

Bakanlığımız tarafından destekleme kapsamına alınan bir projedir.

Birliğimiz'ce, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı ile ortaklaşa olarak, ziraat odalarına ve çiftçilerimize yönelik sosyal güvenlikle ilgili eğitimler verilmiştir. Bu kapsamda, 2013 yılında 161 personelimize, 2014 yılında 1549 çiftçimize eğitim verilmiştir. Birliğimiz bünyesindeki teknik uzman ile de çiftçilerimize, zaman zaman eğitimler verilmektedir.

12. TARIMDA ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ

Tarım, tüm toplumlarda gerek üretici ve sanayici, gerekse tüketiciler açısından stratejik bir sektör konumundadır. Gelişmiş ülkelerdeki refahın temelinde tarımdaki gelişmişlik yatmaktadır.

Ülkemiz ekonomisinde tarım sektörü, milli gelir ve istihdamdaki payı ile önemini korumaktadır. Tarımda büyümeyi istikrarlı hale getirmek ve çiftçilerimizin alım güçlerini artırmak üzere tarıma daha fazla kaynak aktarmak ve Türk tarımının rekabet gücünü yükseltmek zorundayız. Doğru ve istikrarlı bir tarım politikası ile; örgütlü, verimli ve rekabet gücü yüksek bir tarımsal yapı oluşturulmalı, çiftçilerimizin gelir düzeyi ve yaşam standartları yükseltilerek tarımsal faaliyetlerini sürdürebilmeleri sağlanmalıdır.

Tarım, ulusların gıda güvencesinin ve ülke bağımsızlığının da en önemli teminatıdır. Tarım sektörünün oynadığı bu rolde, şüphesiz en büyük pay üreticilerindir. Üretimden pazarlamaya kadar üreticileri örgütlü hareket edebilen ülkelerde hem üreticilerin pazar payı artmış, hem de bu sayede tarım-sanayi bütünleşmesi hız kazanabilmiştir. Dünya'da gıda fiyatlarının artışı, İklim Değişikliği ve buna benzer gelişmeler karşısında tarım sektörünün küreselleşen dünya piyasalarında rekabet edebilmesi için güçlü tarımsal örgütlenmelere ihtiyacı vardır.

Ülkemiz ekonomisinde tarım sektörü milli gelir ve istihdamdaki payı itibarı ile önemini korumaktadır. Türkiye'de tarım sektörünün küçük ve parçalı tarım işletmelerinden oluştuğu görülmektedir. Tarım sektöründe finans ve teknoloji kullanımının yetersizliğinden dolayı optimal verimlilik sağlanamamış ve gelir dağılımında tarım diğer kesimleri göre çok düşük pay aldığı görülmektedir.

Tarımda üretici örgütlenmesinin ana amacı: bu kesimde verimliliği yükseltmek ve üretimden tüketim aşamasına kadar tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi suretiyle üreticinin gelirini ve pazardaki konumunu yükseltmek ve böylece refah düzeyini artırmaktır. Bu ana yaklaşımdan hareketle üretici örgütlenmesinin ve örgütlerinin amaçları şu biçimde sıralanabilir;

- Kırsal alanda yaşayanlar-tarım ile uğraşanlar için sürdürülebilir bir gelir yapısının ortaya çıkarılması,
- Özellikle genç nüfus için yeni iş alanlarının yaratılması,
- Üretim maliyetlerinin azaltılması,
- Çağdaş üretim ortamının oluşturulmasına katkıda bulunulması,
- Etkin pazarlama koşullarının yaratılması,
- Piyasayı yönlendirmede etkin olunması,
- Kredi temininde uygun koşulların yaratılması,
- Girişimci bir üretici-üye yapısının oluşturulması,
- Ortak davranma ve sorumluluk bilincinin yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılması ve
- Tarım ile uğraşanların / kırsal alanda yaşayanların yaşam düzeylerinin yükseltilmesine katkıda bulunulmasıdır. (2)

Türkiye genelinde çiftçi örgütlenmesi iki grup altında sınıflandırılabilir.
Bunlar; "ekonomik ve sosyal amaçlı organizasyonlar" ile
"mesleki amaçlı çiftçi organizasyonları"dır.

Ekonomik ve sosyal amaçlı organizasyonlar kapsamında; tarımsal amaçlı kooperatifler ile üreticilere hizmet veren kalkınma kooperatifleri, üretici birlikleri, mahalli idareler birlikleri (yetiştirme birlikleri ile köylere hizmet götürme birlikleri) ve sulama birlikleri yer almaktadır. Mesleki amaçlı çiftçi organizasyonlarını ise ziraat odaları ve onların üst örgütü olan Türkiye Ziraat Odaları Birliği temsil etmektedir. Bunun yanı sıra mesleki amaçlı kurulan dernek ve vakıflar bulunmaktadır.

Tarım, üretici ve sanayiciler için olduğu kadar, tüketiciler açısından da ülkelerin çoğu için stratejik bir sektör konumundadır. Gelişmiş ülkelerdeki refahın temelinde tarımdaki gelişmişlik yatmaktadır.

Ülkemiz ekonomisinde tarım sektörü, milli gelir ve istihdamdaki payı ile önemini korumaktadır. Tarımda büyümeyi istikrarlı hale getirmek ve çiftçilerimizin alım güçlerini artırmak üzere tarıma daha fazla kaynak aktarmak ve Türk tarımının rekabet gücünü yükseltmek zorundayız. Doğru ve istikrarlı bir tarım politikası ile; örgütlü, verimli ve rekabet gücü yüksek bir tarımsal yapı oluşturulmalı, çiftçilerimizin gelir düzeyi ve yaşam standartları yükseltilerek tarımsal faaliyetlerini sürdürebilmeleri sağlanmalıdır.

Tarım, ulusların gıda güvencesinin ve ülke bağımsızlığının da en önemli teminatıdır. Tarım sektörünün oynadığı bu rolde, şüphesiz en büyük pay üreticilerindir. Üretimden pazarlamaya kadar üreticileri örgütlü hareket edebilen ülkelerde hem üreticilerin pazar payı artmış, hem de bu sayede tarım-sanayi bütünleşmesi hız kazanabilmiştir. Dünya'da gıda fiyatlarının artışı, iklim değişikliği ve buna benzer gelişmeler karşısında tarım sektörünün küreselleşen dünya piyasalarında rekabet edebilmesi için güçlü tarımsal örgütlenmelere ihtiyacı vardır.

Türkiye'de tarım sektörünün küçük ve parçalı tarım işletmelerinden oluştuğu görülmektedir. Tarım sektöründe finans ve teknoloji kullanımının yetersizliğinden dolayı optimal verimlilik sağlanamamış ve gelir dağılımında tarım diğer kesimleri göre çok düşük pay aldığı görülmektedir.

Tarımda üretici örgütlenmesinin ana amacı: bu kesimde verimliliği yükseltmek ve üretimden tüketim aşamasına kadar tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi suretiyle üreticinin gelirini ve pazardaki konumunu yükseltmek ve böylece refah düzeyini artırmaktır. Bu ana yaklaşımdan hareketle üretici örgütlenmesinin ve örgütlerinin amaçları şu biçimde sıralanabilir;

- Kırsal alanda yaşayanlar-tarım ile uğraşanlar için sürdürülebilir bir gelir yapısının ortaya çıkarılması,
- Özellikle genç nüfus için yeni iş alanlarının yaratılması,
- Üretim maliyetlerinin azaltılması,
- Çağdaş üretim ortamının oluşturulmasına katkıda bulunulması,
- Etkin pazarlama koşullarının yaratılması,
- Piyasayı yönlendirmede etkin olunması,
- Kredi temininde uygun koşulların yaratılması,
- Girişimci bir üretici-üye yapısının oluşturulması,
- Ortak davranma ve sorumluluk bilincinin yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılması ve

• Tarım ile uğraşanların / kırsal alanda yaşayanların yaşam düzeylerinin yükseltilmesine katkıda bulunulmasıdır. (2)

Türkiye genelinde çiftçi örgütlenmesi iki grup altında sınıflandırılabilir.
Bunlar; "ekonomik ve sosyal amaçlı organizasyonlar" ile
"mesleki amaçlı çiftçi organizasyonları"dır.

Ekonomik ve sosyal amaçlı organizasyonlar kapsamında; tarımsal amaçlı kooperatifler ile üreticilere hizmet veren kalkınma kooperatifleri, üretici birlikleri, mahalli idareler birlikleri (yetiştirme birlikleri ile köylere hizmet götürme birlikleri) ve sulama birlikleri yer almaktadır. Mesleki amaçlı çiftçi organizasyonlarını ise ziraat odaları ve onların üst örgütü olan Türkiye Ziraat Odaları Birliği temsil etmektedir. Bunun yanı sıra mesleki amaçlı kurulan dernek ve vakıflar bulunmaktadır.

12.1. Ekonomik ve Sosyal Amaçlı Örgütler

Ekonomik amaçlı örgütlenmenin en yaygın biçimi kooperatiflerdir. Ekonomik ve sosyal amaçlı organizasyonlar kapsamında; Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri, Su ürünleri Kooperatifleri, Pancar Ekicileri Kooperatifleri, Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, Tütün Tarım Satış Kooperatifleri, Yaş Sebze Meyve Kooperatifleri, Üretici Birlikleri, Islah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri yer almaktadır. Türkiye'de kooperatifçiliğin geçmişi oldukça gerilere gitmekle birlikte istenilen etkinliğe ulaştığını söylemek oldukça güçtür.

Ülkemizde tarımsal amaçlı kooperatifler 3 farklı yasa altında, 8 konuda hizmet vermektedir. Bunlar; 5330 sayılı Kanunla değişik 1581 sayılı Yasaya tabi Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK), 4572 sayılı Yasaya tabi Tarım Satış Kooperatifleri, Tütün Tarım Satış Kooperatifleri (TSK), Yaş Sebze Meyve Kooperatifleri ve 3476 S.K. değişik 1163 sayılı Yasaya tabi tarımsal amaçlı kooperatifler olup bunlar; Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri, Su Ürünleri Kooperatifleri ve Pancar Ekicileri Kooperatifleridir.

Tablo 318. Tarımsal Kooperatifler

İlgili Bakanlık	Örgütlerin Niteliği	Tabi Olduğu Kanun	Örgütlerin Sayısı	Üye Sayısı
GTHB	Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	1163, 3476 Sayılı Kanun	7.594	823.790
	Sulama Kooperatifi	1163, 3476 Sayılı Kanun	2.382	281.281
	Su Ürünleri Kooperatifi	1163, 3476 sayılı Kanun	559	29.997
	Pancar Ekicileri Kooperatifi	1163, 3476 Sayılı Kanun	31	1.564.320
	Tarım Kredi Kooperatifleri	1581, 5330 Sayılı Kanun	1.631	1.054.168
	Ara toplam		12.197	3.753.388
GTB	Tarım Satış Kooperatifleri	4572 Sayılı Kanun	322	602.248
	Bağımsız TSK	4572 sayılı Kanun	22	2.245
	Tütün Tarım Satış Kooperatifler	4572 Sayılı Kanun	66	23.414
	Yaş Sebze Meyve Kooperatifleri	4572 Sayılı Kanun	37	2.886
	Ara toplam		13.384	630.793
Genel Toplam			**25.581**	**3.330.181**

Kaynaklar: 1-GTHB Tarım Reformu Gn. Md. (31.12.2014)
2- GTB Kooperatifçilik Gen. Md.

Belirlenen alanlarda yatay ve dikey örgütlenme çalışmaları devam etmekte olup Bölge ve Merkez Birlikleri oluşturulmuştur. Bunun dışında tarımsal ve kentsel kooperatiflerin merkez birliklerinin de üye olduğu Türkiye Milli Kooperatifler Birliği faaliyette bulunmaktadır. Tablo'da tarımsal kooperatiflerin tabi olduğu Kanunlar, örgüt ve üye sayıları gösterilmektedir.

12.1.1. Kooperatifler

12.1.1.1. 1163 Sayılı Kooperatifler Kanun Kapsamındaki Kooperatifler

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın görev alanında bulunan ve 3476 S.K. değişik 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununa göre kuruluşları yapılan tarımsal amaçlı kooperatifler tüzel kişiliklerdir. 1163 sayılı Kanuna tabi 10 bin 566 adet kooperatif ve bu kooperatiflere ortak 2014 yılı itibariyle 2 milyon 699 bin 388 üye mevcuttur.

Türlerine göre tarımsal amaçlı kooperatifler:
1- Tarımsal Kalkınma Kooperatifi
2- Sulama Kooperatifi
3- Su Ürünleri Kooperatifi
4- Pancar Ekicileri Kooperatifi'dir.

Tarımsal amaçlı kooperatifler, amacı ve çalışma konularında yer alan faaliyetleri gerçekleştirmek üzere köy, belde ve ilçe merkezi gibi kırsal alan özelliğini taşıyan yerleşim birimlerinde kurulabilmektedir.

Tablo 319. Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin Mevcut Durumu

TABİ OLDUĞU KANUN	BİRİM KOOPERATİFLER			KOOPERATİF BÖLGE BİRLİKLERİ				KOOP.MERKEZ BİRLİKLERİ			
	TÜRÜ	SAYISI	ORTAK SAYISI	TÜRÜ/ÇEŞİDİ	SAYISI	ORTAK KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI	SAYISI	ORTAK BİRLİK SAYISI	ORTAK KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI
1163, 3476 S.K.	TARIMSAL KALKINMA	7.594	823.790	KÖY-KOOP.	14	1.434	170.511	1	20	1.852	212.216
				TARIM	12	464	57.858	1	13	884	109.910
				HAYVANCILIK	34	2.011	200.006	1	33	1.981	197.020
				ORMANCILIK	18	973	117.148	1	27	2.440	298.468
				ÇAY	5	47	68.109	1	5	47	68.109
1163, 3476 S.K.	SULAMA	2.382	281.281	SULAMA	12	700	89.949	1	13	1.145	149.548
1163, 3476 S.K.	SU ÜRÜNLERİ	559	29.997	SU ÜRÜNLERİ	16	224	14.549	1	15	215	13.457
1163, 3476 S.K.	PANCAR EKİCİLERİ	31	1.564.320	PANCAR EKİCİLERİ	1	31	1.564.320	0	0	0	0
	TOPLAM	**10.566**	**2.699.388**		**112**	**5.884**	**2.282.450**	**7**	**126**	**8.564**	**1.048.728**

Kaynak: GTHB (31.12.2014)

12.1.1.1.1. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri çok amaçlı olmaları ve bünyelerinde hayvancılık, ormancılık, çay, seracılık, depolama, nakliye gibi önemli tarımsal faaliyetleri bulundurmaları nedeniyle çiftçi gelirlerine direkt etki eden kooperatiflerdir.

Süt sektöründe özellikle ihale yapılan bölgelerde üreticileri çoğunlukla tarımsal kalkınma kooperatifleri temsil etmektedir. Ülkemizde tarımsal kalkınma kooperatiflerinin pazar etkinlikleri düşük düzeydedir. Ancak seracılık veya yaş meyve sebze üretimi, depolanması, ambalajlanması ve nakliyesi konusunda faaliyet gösteren çoğu küçük ölçekli, kendi tesislerini kuran başarılı tarımsal kalkınma kooperatifleri mevcuttur.

Tarımsal Kalkınma kooperatiflerinin sayıları 2014 yılı itibariyle 7.594 olup ortak sayıları ise 823 bin 790'dır. Ayrıca, 4.929 kooperatifin ortak olduğu 83 kooperatif üst birliği vardır. Yine bu üst birlikler de 5 ayrı merkez birliği seklinde örgütlenmişlerdir.

Tarımsal kalkınma kooperatiflerinin kurulma amacı; ortaklarının her türlü bitkisel, hayvansal, ormancılık konularındaki üretimini geliştirmek ve ihtiyaçlar ile ilgili temin, tedarik, işletme, pazarlama, değerlendirme gücünü artırmak için doğal kaynaklardan yararlanmak, el ve ev sanatları ile tarımsal sanayinin gelişmesini sağlayacak çalışmalara katılmaktır.

Belirlenen amaçlara ulaşabilmek için Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin faaliyet alanları; ortaklarının ürünlerini değerlendirecek tarımsal, tasnif-ambalaj, depolama tesislerini kurmak, taşıma araçlarını satın almak veya bunları kiralamak, tarım alet, makina ve ekipmanlarını, ilaç, gübre ve diğer üretim girdilerini imal eden tesisler kurmak, bunları satın almak, kiralamak veya bunlara ortak olmak, tarımsal üretim ve teknolojisini geliştirecek her türlü çalışmalarda bulunmak, araştırmalar yapmak, araştırma kuruluşları kurmak, konuyla ilgili yurt içi ve yurt dışı araştırma kuruluşları ile ortak çalışmalarda bulunmak, ortaklarının ihtiyaç duydukları üretimden pazarlamaya kadar her türlü girdiyi ve tüketim maddelerini iç ve dış pazarlardan sağlamak, bunların dağıtımı için her türlü organizasyonu kurmak, ortaklarının sosyal, kültürel, ulaşım ve benzeri konularındaki ihtiyaçlarına yönelik faaliyette bulunmak, kırsal turizm faaliyetinde bulunmak, çevre korumaya yönelik faaliyetlerde bulunmak, uluslararası kooperatif kuruluşlarına üye olmak ve bunların çalışmalarına katılmak gibi konulardır.

12.1.1.1.2. Sulama Kooperatifleri

Türkiye'de özellikle tarımsal amaçlı su kaynaklarının geliştirilmesi ve sulama hizmetlerinde imece yönteminden faydalanma eskiye dayanmakla birlikte, çiftçilerin "Toprak ve Su Kooperatifi" şeklinde örgütlenmeleri 1960'lı yıllarda başlamıştır. Önceleri Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü tarafından inşa edilen yer altı suyu sulama tesislerinin işletmelerinin sağlanması için yine devlet tarafından tesis edilen sulama kooperatifleri ve daha sonra Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından inşa edilen gölet, elektro pompaj ve cazibe sulamalarının yönetimi için de kurulmaya devam edilmiştir. Sulama Kooperatifleri 1990 sonrası DSİ tarafından işletilen sulama tesislerinin işletme, bakım ve yönetim sorumluluklarının devrinde de önemli bir işletmeci kuruluş olarak yerini almıştır. Sulama Kooperatifleri 1969 yılında kabul edilen 1163 sayılı Kanun ve Sulama Kooperatifleri Ana Sözleşmesi esaslarına göre 30 yıllığına kurulmaktadır. Bu çerçevede Sulama Koopera-

tifleri 1996-2001 yılları arasında hızla gelişerek, birim kooperatiflerin birlikler şeklinde örgütlenmesi gerçekleştirilmiş ve 2000 yılında sulama kooperatifleri, bölge ve merkez birliği olarak dikey örgütlenmesini tamamlamış bulunmaktadır.

Sulama kooperatiflerinin temel amacı; devlet tarafından inşa edilmiş veya edilecek sulama tesislerinden alınacak yada her ne şekilde olursa olsun tarım alanlarından elde edilecek suyun tarımda kullanılması ile ilgili arazi tesviyesi, tarla başı kanalları, tarla içi sulama ve drenaj kanalları gibi sulama tesislerini kurmak veya kurulmuş olanları işletmek, işlettirmek, bakım ve onarımını yaptırmaktır. Sulama kooperatifleri ayrıca, ana sözleşmelerine göre sulama faaliyetlerinin dışında tarımsal üretim, tüketim, pazarlama kalınma ve eğitim gibi faaliyetleri de yürütebilen çok amaçlı kooperatif özelliği de taşımaktadır.

2014 yılı itibariyle 2.382 sulama kooperatifine ortak 281.281 üretici bulunmaktadır. Ayrıca 700 kooperatifin ortak olduğu 12 kooperatif bölge birliği bulunmaktadır. Yine, kooperatif birlikleri tarafından, sulama, arazi ıslahı ve toprak muhafazası konularındaki müşterek menfaatlerini korumak, bu hususta iktisadi faaliyetlerde bulunmak, faaliyetleri koordine etmek, denetlemek, uluslararası isleri düzenlemek, kooperatifçiliği geliştirmek ve ihtiyaç duyulan hususlarda eğitilmelerine yardımcı olmak amacıyla 30 Nisan 2000 tarihinde "Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği" kurulmuş olup, halen 13 birlik bu merkez birliğine ortaktır.

Ülkemizdeki sulama kooperatifleri; yer altı veya yerüstü su kaynaklarından faydalanmak isteyen çiftçilerin ekonomik güçlerini birleştirerek kurdukları organizasyonlardır. Ülkemizde sulama alanı olarak 27 bölge bulunmasına karşın sadece 13 bölgede sulama kooperatifleri bölge birliği kurulabilmiştir.

Sulama birliklerinin görevleri; görev alanı içerisinde yer alan tesislerin işletme, bakım, onarım, yönetim ve yenileme hizmetlerini usul ve esaslarına uygun olarak yapmak, katılım payını, su kullanım hizmet bedelini ve uygulanan cezaları tahsil etmek, devraldığı tesislerin yatırım bedellerini geri ödemek, devraldığı tesisi DSİ'nin onayını almak suretiyle geliştirmek, bu tesis ile ilgili yeni projeler yapmak veya yaptırmak, görev alanı içerisinde su miktarına bağlı olarak ekilecek bitki desenini GTHB ilgili birimleri ile işbirliği yaparak planlamak, görev alanı içerisinde öngörülen üretim hedeflerinin gerçekleşmesine katkıda bulunmak üzere gerekli tedbirleri almak, sulama ve diğer tarımsal konularda faaliyet gösteren kurumlarla işbirliği yaparak araştırma, geliştirme ve eğitim çalışmalarında bulunmak, amaç ve görevleri ile ilgili konularda ulusal ve uluslararası gelişmeleri takip etmek, ortak tesisler için DSİ tarafından sarf olunan işletme ve bakım masraflarından kendi payına düşen miktarı ödemekdir.

12.1.1.1.3. Su Ürünleri Kooperatifleri

Ülkemizdeki Su Ürünleri Kooperatifleri, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun, 10 Mayıs 1969 tarih ve 13197 sayılı Resmi Gazete'de yayımından sonra, yurdumuzun içsu, göl ve deniz yörelerini kapsayan bölgelerde hızla kurulmaya başlamış ve günümüze kadar gelmiştir.

1163 sayılı Kanun hükümlerine göre değişir ortaklı, değişir sermayeli ve sınırlı sorumlu olarak kurulan "su ürünleri üretim ve değerlendirme kooperatifleri" kısaca her türlü su

ürünlerinin üretimi, yetiştiriciliği, avcılığı, işleme, depolama pazarlama konularında ortak hizmet vermek ve gerektiğinde bu konularla ilgili tesisleri kurmak ve işletmek amacıyla kurulmuşlardır. Daha açık olarak bu amaçlar şunlardır;

- Ortaklarının ihtiyacı olan av araç gerekçelerini ve donatımlarını temin etmek,
- İstihsal edilen su ürünlerine soğuk depolama imkânları sağlayarak, ürünün pazara düzenli biçimde akışını sağlamak,
- Su ürünleri işleme ve değerlendirme yerleri kurmak,
- Kredi konusunda ortaklarına kefalet etmek, mali kolaylıklar sağlamak,
- Ortakların avlama faaliyetlerini düzenlemek, yönetmek ve genişletmek,
- Su ürünlerini korumak

2014 yılı itibariyle 559 su ürünleri kooperatifine ortak 29.997 üretici/balıkçı bulunmaktadır. Merkez Birliği şeklinde örgütlenmesini tamamlayan su ürünleri kooperatiflerinin 16 kooperatif bölge birliği bulunmaktadır. Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği, 2004 yılı başında Doğu Karadeniz, İstanbul, Çanakkale Balıkesir, İzmir, Muğla, Mersin Su Ürünleri Kooperatifleri Bölge Birlikleri tarafından kurulmuştur.

Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliğinin amaçları; ortak birliklerin ve bunlara bağlı kooperatiflerin su ürünlerinin avlanması, üretimi, işlenmesi ve pazarlanması konularında müşterek menfaatlerini korumak, bünyelerini güçlendirmek ve pazarda söz sahibi olabilmek için yurt içi ve yurt dışı ekonomik çalışmalarda bulunmak, birlik ve kooperatif çalışmalarını koordine etmek, ulusal ve uluslararası platformlarda temsil ve işbirliği sağlamak, sektörle ilgili yatırım faaliyetlerinde bulunmak, birlik ve kooperatif ilişkilerini düzenlemek ve geliştirmek, birlik ve kooperatifleri denetlemek, birlik ve kooperatiflerin eğitim ve öğretim çalışmalarında bulunmak ve kooperatifçiliği geliştirmektir.

12.1.1.1.4. Pancar Ekicileri Kooperatifleri

Pancar üretimi yapan ekiciler; 1951 yılında Türkiye Şeker Sanayii'nin genişletilmesi konusunda alınan kararların uygulamasıyla kooperatifler halinde teşkilatlanmaya başlamıştır.

Ülkemizin artan şeker ihtiyacını karşılamak üzere yeni fabrikaların kurulması için gerekli sermayenin oluşumu yanında, şeker sanayiinin hammaddesinin temini amacıyla, çiftçi potansiyelinden yararlanılması fikri pancar kooperatiflerinin kurulması çalışmalarının esas hareket noktası olmuştur.

Bu amaç doğrultusunda çiftçilerin tek başına fabrikaya ortak olmalarından çok, toplu halde meydana getirdikleri bir kuruluşun sermayeye katılması, güçlenme yönünden daha uygun görülmüş ve bu oluşumu ilk olarak gerçekleştiren pancar üreticileri de 'Adapazarı Pancar Ekicileri Kooperatifi'ni kurmuşlardır.

Bu teşebbüsle ekicilerinin ilk kez teşkilatlanması ve kooperatif halinde şirket sermayesine sahip olması da bir dönüm noktası olmuştur.

Bu çalışmalar diğer şeker fabrikalarının kuruluşlarında da yapıcı rol oynamış ve şeker sanayiinin gelişme programının hayata geçirilmesinde önemli unsur olmuştur.

O tarihten bu yana kurulan şeker fabrikalarına paralel olarak sayıları bugün 31'e ulaşan ve ortak sayıları 1,5 milyonu aşan pancar kooperatifleri, Birlik olmanın verdiği güçle de ülke tarımının gelişmesine önemli katkılar yapmıştır.

Ülke ekonomisine ve tarımına bu katkılar yapılırken de kendisi, bağlı kooperatifleri ve iştirakleri dâhil Devletten herhangi bir destek almamış ve faaliyetlerini ortaklarının kendi sermayeleri ile oluşturduğu özkaynaklarından karşılamıştır.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun kabulü sonrası Pancar Ekicileri Kooperatifleri, Birlik kurmak üzere teşebbüse geçmiş ve Raiffeisen modeli benimsenerek, ülkemiz kooperatifçiliğinde önemli bir kilometre taşı olan PANKOBİRLİK 31 Mart1972 tarihinde kurulmuştur.

Pankobirlik'in faaliyete geçmesinden sonra, özellikle ülkenin ekonomik gelişimine paralel olarak, şeker sanayiinin de geleceğinin garanti altına alınabilmesi amacıyla pancarın dışındaki ürünlerin Pancar Kooperatifleri tarafından değerlendirilmesi kabul edilmiş ve ana sözleşmeler tadil edilerek kooperatifler çok amaçlı hale dönüştürülmüştür.

Pankobirlik'in kurulmasıyla kooperatifler yeni bir döneme girmiştir. Bu süreçte yeni şeker fabrikalarının faaliyete geçmelerine paralel olarak 1980 yılında Afyon, 1983 yılında Muş, 1984 yılında Bor, 1985 yılında Ağrı, 1986 yılında Elbistan, 1990 yılında Samsun, Çorum ve Ereğli, 1991 yılında Erciş, 2000 yılında ise Kırşehir Sivas ve Yozgat Pancar Kooperatifleri kurularak sayıları 31'e ulaşmıştır.

Pankobirlik, ortak kooperatifleri her yönden resmi ve özel teşekküllere karşı temsil etmek, kooperatifçilik fikrinin yayılması, gelişmesi ve korunmasını sağlamak, ortaklarının müşterek menfaatlerini korumak, ortak kooperatiflerin ihtiyacı olan her nevi ziraat alet ve makineleri ile ekipmanları ve yedek parçaları, suni gübreleri, mücadele ilaçları ve makineleri, tohumluklar, damızlık et ve süt hayvanları ve diğer ihtiyaçları memleket içinden ve dışından temin etmek, ortak kooperatiflerin ihtiyaçlarını imal ve ithal eden, satışını yapan müesseselerin mümessilliklerini almak, ortak kooperatiflerin pancar ve dışındaki ürünlerinin kıymetlendirilmesi, bu hususta yapılacak yatırımlar ve pazarlama için her türlü ithalat ve ihracat işleriyle meşgul olmak, ortak kooperatiflerle iştiraklerinin iktisadi faaliyetlerini hesap ve kayıtlarını teftiş etmek ve teftiş neticesine göre çalışmalarına yön vermek, ortak kooperatiflerle iştiraklerinin kurmuş oldukları ve kuracakları iştiraklerinin danışmanı olmak, ortak kooperatif ve iştiraklerinin yönetici, denetici ve personeli ile kooperatif üyelerinin eğitimini sağlamak, ortak kooperatiflerin ekonomik faaliyetlerini ve diğer çalışmalarını bütün yönleriyle koordine etmek, yurt içinde ve dışındaki benzer teşekküllerle ilişkilerin kurulmasını, geliştirilmesini ve devamlılığını sağlamak, amaçlarıyla ilgili kurulmuş veya kurulacak her türlü Şirket, Kooperatif ve kuruluşlara iştirak etmek amacıyla kurulmuştur. Pankobirlik'te 1992 yılından sonra yönetim kurulu üyelerinin tamamını çiftçilerin oluşturduğu demokratik bir yönetim yapısına ulaşılmıştır.

Günümüzde, pancar ekicilerinin kooperatif sayısı her şeker fabrikasının bulunduğu yerde bir tane olmak üzere 31 ve ortak sayısı 1.564.320'ye ulaşmıştır. Kooperatiflerdeki ortak sayısının fazla olmasının nedeni, Türkiye'de şeker pancarı üreten ve şeker fabrikalarına teslim eden tüm çiftçilerin aynı zamanda pancar kooperatiflerine üye olmalarıdır.

Kooperatiflerin amaçları ve çalışma konularını ise şu şekilde ifade edebiliriz:

Toprak hazırlığı, ekim işleri, pancar ve diğer tarım ürünlerinin yetiştirilmesi, korunması, verimin artırılması konularında gerekli tedbirleri almak ve ortaklarının yararlı bilgiler edinmesine yardımcı olmak.

Ortaklarının; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmalarını sağlamak, tarımsal çalışmalarını düzenlemek, bu amaçla Pankobirlik' in muvafakati alınmak kaydıyla sosyal tesis ve işletmeler kurmak, çiftçi işletmelerinin verimini artırmak ve gelir düzeyini yükseltmek için her türlü tedbirleri almak ve bu konularda ilgili Bakanlıkların teknik ve kredi yardımlarından yararlanmak ve gereğinde işbirliği yapmak.

Ortaklarının gereksinim duyduğu her türlü tarım araç ve gereçleri ile iş ve irat hayvanlarını toptan temin ederek, ortaklarına peşin veya uygun vadeli taksitlerle satmak, ortaklarının satın alma güçleri bakımından temin etmekte zorluk çektikleri büyük tarım araç ve gereçlerine sahip olmak ve bunların ortaklar yararına işletilmesini sağlamak, ortakların ürünlerine zarar veren hastalık ve haşerelere karşı mücadele tedbirleri almak ve bu konuda çalışmalarda bulunan kurum ve kuruluşlarla ilişki kurmak,

Üst Birlikçe de kabul edilmiş olmak şartıyla kooperatifin amaçlarına uygun şeker sanayii ve tarım ürünleri ile ilgili kurulmuş ve kurulacak her türlü şirket, kooperatif ve kuruluşlara iştirak etmek, Kooperatif amaçlarına uygun her türlü taşınır veya taşınmaz mallar edinmek, yaptırmak, kiralamak, ipotek ettirmek, ipotek almak,

Ortaklarının pancar ve pancarın dışındaki çeşitli ürünlerin değerlendirilmesi ve pazarlanması amacıyla, plan ve projeleri üst Birlikçe hazırlanmış veya onaylanmış olan her türlü işlemleri yapmak gerektiğinde bununla ilgili şirket ve tesisler kurmak, yada; bu amaçla kurulmuş şirket kuruluşlara iştirak etmek, sulama işleri için gerekli etütleri yaptırmak ve bu konuda ortakları uyarmak, teşvik etmek. Ayrı ayrı veya toplu olarak sulama tesisleri kurma teşebbüslerini desteklemek, gerekli malzeme ve makinelerin tedarikinde yardımcı olmak ve sulama ile ilgili tesisler kurmak veya bunlara ortak olmak, Üst Birliğe (Sınırlı Sorumlu Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği) ortak olmak ve ortak olunduğu taktirde üst Birliğin finansmanına katılmak, ortaklarının faaliyet konularıyla ilgili sosyal amaçlı her türlü gereksinimlerini karşılamaktır.

12.1.1.2. Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarım Kredi Kooperatiflerinin kuruluşu 1863 yılına, Mithat Paşa'nın Niş Valisi iken kurmuş olduğu "Memleket Sandıkları" na dayanır. Türk milletinin tarih boyunca başarı ile yaşatmış olduğu "İmece" ve "Ahilik" gibi yardımlaşma ve dayanışma esaslı organizasyonlar, kooperatifçilik özellikle de Tarım Kredi Kooperatifleri ile daha ileri noktalara taşınmıştır.

Cumhuriyet öncesinde; "Memleket Sandıkları" ve 1883 de "Menafi Sandıkları" ile devam eden Türk Kooperatifçilik Hareketi Cumhuriyet döneminde ise; 1924 yılında 498 sayılı "İtibari Zirai Birlikler Kanunu", 1929 yılında 1470 sayılı " Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu" ile gelişmesini devam ettirirken; 1935 yılında çıkarılan 2836 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu" ile bugünkü ad ve anlamda "Tarım Kredi Kooperatifleri"nin kuruluşu gerçekleştirilmiş ve yeni çağdaş gelişmeler bu kanundan sonra meydana gelmiştir.

1972 yılında çıkarılan 1581 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu" ile; Bölge Birlikleri ve Merkez Birliğinin kurulmasına imkan tanınarak Tarım Kredi Kooperatiflerinin dikey teşkilatlanmasına zemin hazırlandı. Tarım Kredi Kooperatifleri, Ziraat Bankası bünyesinde faaliyet gösterirken 17 Mayıs 1977 yılında Merkez Birliği'nin kurulmasıyla tamamen bağımsız bir çiftçi kuruluşu olmuş, Ziraat Bankası'nın idari yükümlülükleri sona ererken, finansman bankası olarak bugün de görevine devam ediyor.

Tarım Kredi Kooperatifleri, kendi ortakları arasından seçilerek oluşan Yönetim Kurulları ile yönetilmeye ve demokratik kooperatifçilik alanında önemli adımlar bu noktadan sonra atılmaya başlanmıştır. 1984 yılında çıkarılan 237 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile, 1581 sayılı kanunda, Tarım Kredi Kooperatifleri'nin idari ve mali yapısında önemli değişiklikler gerçekleştirildi. Bu KHK, daha sonra 1985 yılında 3223 sayılı Kanun olarak yasalaşmış ve Tarım Kredi Kooperatifleri Tarım ve Köyişleri Bakanlığının ilgili kuruluşu haline gelirken; denetimi de yine bu Bakanlığa verilmiştir.

Yönetim Kurulu Başkanlıkları, Merkez Birliğinde Genel Müdürün, Bölge Birliklerinde ise Bölge Müdürünün şahsında birleştirilmesi esası getirilirken, ortaya çıkan yönetim sıkıntıları nedeniyle; 1995 yılında 553 sayılı KHK ile, idari yapıda önemli değişikliklere gidilirken 1581 sayılı Kanunda öngörülen yapıya tekrar dönülmüştür.

12 Nisan 2005 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5330 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda Değişiklik yapılmasına ve Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda Değişiklik yapılması hakkındaki 553 sayılı Kanun Hükmünde kararnamenin değiştirilerek kabulüne dair Kanun ile Kurumun yasal düzenlemesine son hali verilirken; bu yeni düzenleme ile; kooperatifler daha demokratik hale getirildi, kooperatifler arası dayanışma ilkesi, yasal düzenleme altına alındı, çiftçimize uygun şartlarda tarımsal kredi temin edilebilmesinin yolu açıldı, kooperatifler sigortacılık işlemlerinde tam yetkili acentelik hakkına sahip oldu ve çiftçilere ucuz akaryakıt temin edilebilmesinin önü açıldı.

Tarım kredi kooperatifleri ortaklarına uygun koşullarda kredi sağlamak amacıyla kurulan kooperatiflerdir. Genellikle küçük ve orta çiftçilerin ortak olduğu kooperatifler ortakların tek başlarına alamadıkları krediyi onlara maliyetine ve düşük faizle temin etmeye çalışırlar. Tarım kredi kooperatifleri ortakları ile tasarruf sahipleri veya kredi kuruluşları arasında aracılık yaparak, ortaklarına ucuz kredi sağlamaya çalışan kuruluşlardır.

Tarım Kredi kooperatifleri kısa vadeli işletme kredileri (genel ihtiyaç, tohumluk, fide, fidan, kimyevi gübre, zirai mücadele ilacı, karma hayvan yemi, akaryakıt gibi girdilerin temini ve nakit ihtiyaçlarının karşılanması amacı ile bir yıl vade ile verilen kredidir) ve orta vadeli yatırım kredileri (tarımsal araç-gereç, tarımsal araç lastikleri, sergi ve örtü malzemesi, kültür ırkı büyükbaş ve küçükbaş irat hayvanı, arı kovanı ve kolonisi, su ürünleri ekipmanları, ipekböcekçiliği ve kümes hayvancılığında kullanılan donatma malzemeleri, damla, yağmurlama veya mikro yağmurlama sulama sistemleri kurulması amacıyla en çok 4 yıla kadar vade ile açılan, ayni olarak kullandırılan kredilerdir) vermek suretiyle ortaklarının ayni ve nakdi gereksinimlerini karşılamaktadırlar.

Tarım Kredi Kooperatifleri 2014 yılı itibariyle 1.631 kooperatif ve 1.054.168 ortağa sahiptir. 16 Bölge Birliği ve 1 Merkez Birliği ile hizmet vermeye devam etmektedir.

12.1.1.3. 4572 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri

1914 yılında Aydın ilinde incir üreticileri tarafından "Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Ortaklığı" adıyla ilk tarım satış kooperatifi; ilk birlikler ise İzmir'de 1937 yılında Tariş Üzüm ve İncir Birliği olarak kurulmuş, onu 1938 yılında Fiskobirlik, 1940 yılında Çukobirlik izlemiştir. En son 2000 yılında Gapbirlik kurulmuş olup birlik sayısı 16'ya ulaşmıştır.

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri 1935 tarihli ve 2834 sayılı yasaya göre kurulmuştur. 1984 yılında bu Kanun'un yerini 238 sayılı Kanun Hükmünde Kararname almış ve 1985 yılında 3186 sayılı Kanun ile anılan Kararname kanunlaşmıştır. Son olarak, Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerini yeniden düzenleyen 4572 sayılı Kanun 16 Haziran 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Birlikler 1960'lı yıllara kadar kendi nam ve hesaplarına ürün alımı yaparak faaliyetlerini sürdürmüş olup, bu yıllarda devlet destekleme alımları uygulamasına başlanmıştır. Birlikler yıllar itibariyle belirlenen farklı sayıdaki üründe devlet adına alım yapmışlardır.

1994 yılından başlayarak birliklerin destekleme alımı yapması uygulamasına son verilmiştir. Ancak, bu yıldan sonra da Birlikler, Hazine kaynaklarından sağlanan düşük faizli kredilerle kamunun yönlendirmeleri doğrultusunda ürün alımlarına devam etmişlerdir. Bu dönemde birliklere bölgesel bazda belirlenen fiyatlar üzerinden kendi nam ve hesaplarına yaptıkları ürün alımlarına, "Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF)"ndan yüzde 50 basit faizli kredi sağlanmıştır.

2000 yılında çıkarılan 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkındaki Kanun ile birliklerin özerkleşmesi yolunda önemli düzenlemeler yapılmıştır. Birlikler, faaliyet ve işlemlerinde kendi karar organları tarafından yönetilir hale getirilmiştir. Bu dönemde yine DFİF kaynaklarından uygun şartlarda kredi kullandırılmaya devam edilmiştir. Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerinin çağdaş kooperatifçilik ilkelerine uygun olarak güçlü ve bağımsız bir mali yapıyla etkin, verimli ve sürdürülebilir bir biçimde yönetilmeleri ve DFİF kaynaklı borçlarına ilişkin yeni bir yapılandırma yapılması amacıyla 2013 yılında 4572 sayılı Kanunda köklü değişiklikler yapılmıştır.

Bu kapsamda, DFİF kaynaklı borçlar yeniden yapılandırılarak yaklaşık yarıya indirilmiş ve yılda bir ödeme olmak üzere 15 yıla ertelenmiştir. Böylece, Birliklerin kamu kaynaklarından uzun yıllar faydalanması sağlanmıştır. Öte yandan, kooperatif ve birliklerde yönetim ve denetim yapısında yaşanan aksaklıklar giderilerek yeniden düzenlenmiş ve çağdaş kooperatifçilik anlayışı getirilmiştir.

Temelleri Cumhuriyet öncesinde atılan "Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri(TSKB)", çoğu dar gelirli olan üreticilerin bir çatı altında örgütlenmesi, ürünlerin değerlendirilmesi, yurtiçi ve yurtdışı rekabet koşullarının iyileştirilmesi, fiyatlardaki spekülatif dalgalanmaların önüne geçilmesi, piyasaların düzenlenmesi ve üreticilere ucuz girdi temini amacıyla kurulmuşlardır.

TSKB'ler, üreticilerin güçlerini birleştirerek bir araya gelip ürün arz zincirinde birbirlerini desteklediği ve bu sayede rekabet ve pazarlık gücü kazandığı kuruluşlar olup ilgili sektörlerinde anahtar rol oynamaktadırlar.

2014 yılı itibariyle toplam 322 birim kooperatifin 17 TSK Birliği çatısı altında, 602.248 ortak üreticisi bulunmaktadır. Ayrıca, 2.245 ortaklı 22 tarım satış kooperatifi de (tütün, bal gibi ürün konularında) herhangi bir birliğe bağlı olmaksızın faaliyet göstermektedir. Halen aktif olan TSK'leri ve Birlikleri; TARİŞ (Pamuk Birliği, Üzüm Birliği, İncir Birliği, Zeytin ve Zeytinyağı Birliği), Çukobirlik, Antbirlik, Taskobirlik, Fiskobirlik, Trakyabirlik, Karadenizbirlik, Güneydoğubirlik, Marmarabirlik, Gapbirlik, Kozabirlik, Gülbirlik, Tiftikbirlik ve Kayısıbirliktir.

Tablo 320. TSKB'lerin Yıllara Göre Kooperatif ve Ortak Sayıları

BİRLİKLER	2013		2012		2011
	ORTAK SAY.	KOOP. SAY.	ORTAK SAY.	KOOP. SAY.	ORTAK SAY.
FİSKOBİRLİK	215.810	50	218.880	50	218.880
TRAKYABİRLİK	44.780	48	47.111	48	48.393
TARİŞ PAMUK BİRLİĞİ	35.603	44	35.972	44	36.062
ÇUKOBİRLİK	34.857	34	35.843	34	35.843
KARADENİZBİRLİK	37.319	19	35.154	21	36.363
MARMARABİRLİK	29.414	8	29.615	8	29.775
ANTBİRLİK	5.634	6	22.017	6	27.370
TARİŞ Z.YAĞI BİRLİĞİ	23.885	32	23.980	33	24.120
TİFTİKBİRLİK	19.789	12	19.765	12	19.765
GÜNEYDOĞUBİRLİK	17.626	9	17.517	9	17.517
TARİŞ ÜZÜM BİRLİĞİ	10.610	14	14.786	14	14.869
GÜLBİRLİK	8.928	6	8.937	6	8.645
TARİŞ İNCİR BİRLİĞİ	3.841	15	4.863	15	4.918
KOZABİRLİK	3.327	5	3.202	5	3.295
TOPLAM	**491.423**	**302**	**517.642**	**305**	**525.820**

Kaynak: GTB Kooperatifçilik Gn. Md.

Birlikler birer üretici kuruluşu olarak, ortakların ürünlerini uygun fiyatlara alıp pazarlamakta, yıllık 1,5 Milyar TL civarında ciroları bulunmaktadır. Dağıttıkları ayni ve nakdi kredilerle de üretimin sürdürülebilirliği ve maliyetlerin düşürülmesine önemli katkı sağlamaktadırlar. Aynı zamanda Birliklerimizin bazıları birer sanayi kuruluşu olarak da faaliyetlerini sürdürerek önemli markalar oluşturmuşlardır.

Bu kuruluşlardan Trakyabirlik (77) ve Marmarabirlik ise (465)'inci olarak, ülkemizin ilk 500 büyük sanayi kuruluşu içinde yer almaktadır. Ayrıca Birlikler yaklaşık 4 bini aşkın kişiye istihdam sağlamaktadır.

Birlikler, birçok üründe ciddi alım payına sahiptirler. Bu yönüyle de önemli piyasa yapıcı ve tedarikçi kuruluşlardır. Birlikler, her yıl üretici ortaklara ayni ve nakdi kredi dağıtarak, üretimde sürdürülebilirliğe ve maliyetlerin düşürülmesine katkıda bulunmaktadır. Bu Kuruluşlar, her yıl yaklaşık 170 milyon TL ayni ve nakdi kredi sağlamaktadır. TSKB'ler bilinirliği ve güveni yüksek birçok markaya sahiptir. Ayrıca, Birlikler ülkemizdeki birçok şirketten daha fazla vergi, prim vs. ödeyerek ülke ekonomisine de büyük katkılar sağlamaktadır.

Tarım satış kooperatif ve birlikleri ile ilgili 4572 sayılı Kanunda 2013 yılında önemli değişiklikler yapılmıştır.

Bu kapsamda;

Kanunun amacı yeniden düzenlenerek, tarım satış kooperatif ve birliklerinin kooperatifçilik ve kurumsal yönetim ilkelerine uygun olarak yönetilmelerini, özerk, güçlü ve bağımsız mali yapıyla piyasa koşullarında etkin, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde faaliyet göstermelerini sağlamak olarak tanımlanmıştır.

Birliklerin DFİF borçları yeniden yapılandırılarak yaklaşık yarıya indirilmiş ve yılda bir ödeme olmak üzere 15 yıla ertelenmiş, bu sayede Birliklerin kamu kaynaklarından uzun yıllar faydalanması sağlanmıştır.

Kooperatif ve Birliklerde denetim sisteminde yaşanan aksaklıklar giderilerek yeniden düzenlenmiş ve çağdaş denetim anlayışı getirilmiştir.

Kooperatif ve birliklerdeki ortaklık paylarının rehin ve haciz edilememesine ve devirlerinin ise örnek ana sözleşmede belirtilen şartlarda yapılmasına yönelik hükümler getirilmiştir.

Kooperatif ve Birliklerin birbirleri ve ortakları ile üretim girdisi temini ve ürünlerin değerlendirilmesi amacıyla yaptıkları her türlü muameleden borsa tescil ücreti alınmayarak Kooperatifleşmenin ve birlikteliğinin önündeki engel kaldırılmıştır.

Kooperatiflerde ve Birliklerde profesyonel yönetim anlayışı getirilmiştir. Buna göre, Birlik Genel Müdürü dışındaki Birlik yönetim kurulu üyelerinden en az ikisinin dört yıllık yükseköğretim kurumlarından mezun ve örnek ana sözleşmede belirtilen niteliklere sahip kişiler arasından seçilmesi ön görülmektedir. Kooperatif müdürlerinin de en az dört yıllık yükseköğretim kurumlarından mezun olması şartı getirilmektedir.

Diğer taraftan, yönetimde istikrar amacıyla, yönetim kurulu üyelerinin görev süreleri dolmadan azli ve yerlerine yenilerinin seçilmesi ile ilgili hususlar, genel kurul toplantısında görüşülebilmesi için somut kıstaslar getirilmiş ve karar nisabı ağırlaştırılmıştır.

Kooperatif ve Birliklerde çağdaş işletmecilik ilkelerinin ve kurumsal yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesi için düzenlemeler yapılmıştır.

Tasfiye kararı alan Birliklerin 6183 sayılı Kanuna göre takip edilen borçlarının ve kamuya olan diğer borçlarının terkin edilmesi yönünde düzenleme yapılmıştır.

Kooperatiflerden sorumlu birden fazla kamu kuruluşu olması nedeniyle, kooperatifçilik uygulamalarındaki farklılıklar ve koordinasyon eksikliği sıkıntılara yol açmaktadır. Bu nedenle Gümrük ve Ticaret Bakanlığına bağlı olan Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na bağlanması, koordinasyon bütünlüğünü sağlayarak adımların daha hızlı ve daha etkin olarak atılmasını sağlayacaktır.

AB'ye uyum sürecinde ülkemizde tarım satış kooperatifleri güçlendirilerek, hükümetin verdiği girdi ve diğer desteklemelerin kooperatifler üzerinden verilmesi sağlanarak kooperatiflerin piyasalarda daha etkin olması sağlanmalıdır. Kooperatiflerin arz fazlasını yönlendirmeleri için lisanslı depoculuğun mutlaka geliştirilmesi ve önündeki bürokratik engel-

lerin kaldırılması gerekmekte ve Tarım Kredi kooperatiflerine verilen düşük faizli kredilerin Tarım Satış Kooperatiflerini de kapsaması gerekmektedir. Kooperatiflerin mali yönden güçlendirilmesinin yanında üyelerinin örgütlerini sahiplenmesi ve bilinçlerinin artırılması yönünde sürekli eğitimler yapılmalıdır.

12.1.1.4. Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2016)

Ülkemizde kooperatifçiliğin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması hedefi çerçevesinde, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (Mülga Sanayi ve Ticaret Bakanlığı) tarafından ilk kez, dünya kooperatifçiliğinde meydana gelen yapısal değişimleri ve ülke kooperatifçiliğinin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak ve sektörle ilgili tüm kurum ve kuruluşların görüş ve önerileri alınarak, "Türkiye Kooperatifçilik Strateji ve Eylem Planı" hazırlanmıştır.

17 Ekim 2012 tarih ve 28444 sayılı Mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı" ortaklarının ve toplumun gözünde, en güvenilir ve en verimli ekonomik girişimler niteliğini kazanmış bir kooperatifçilik yapısına ulaşmak için hazırlanmıştır.

Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı; kooperatif türlerine özgü sorunlar yerine, kooperatifçilik sisteminin genel ve yapısal sorunlarını ele alarak etkin ve verimli çözüm önerileri getirerek;

- Kooperatifçiliğe daha elverişli bir ortam oluşturulması,
- Kooperatifçilik sektörüne olan güvenin artırılması,
- Verimli ve etkin uygulamaların ortaya çıkartılması,
- Kooperatiflerin; sürdürülebilirlik, rekabet edebilirlik ve yenilikçilik yapılarının güçlendirilmesi,
- Kooperatif işletmelerin, ekonomik kalkınmaya ve gelirin daha adil paylaşımına olan katkılarının arttırılması, sağlanacaktır.

Belge'de strateji oluşturulması aşamasında bir vizyon ortaya konmuş ve 7 stratejik hedef belirlenerek bunlara ilişkin öncelikli faaliyetler belirtilmiştir. Stratejik hedefler ve öncelikli faaliyetler şunlardır:

1.	Kamu Teşkilatlanması ve Kooperatiflere Hizmet Sunum Biçimi Yeniden Yapılandırılacaktır;
1.1	Kooperatifler konusunda ilgili bakanlıkların (STB-TKB-BİB) düzenleme ve gözetim kapasitesinin arttırılması
1.2	İlgili bakanlıklarca kooperatiflere sunulan hizmetlerden mümkün olanlarının kooperatif üst kuruluşlarına devredilmesi yönünde çalışma yürütülmesi
1.3	Kooperatiflere yönelik gözetim, denetim ve uygulama hizmetlerinin etkinleştirilmesi ve sağlıklı istatistiki verilerin üretilmesini sağlamak üzere bir veri tabanı (e-kooperatif) oluşturulması,
2.	Eğitim, Bilgilendirme ve Ar-Ge Faaliyetleri Geliştirilecektir;
2.1	Kooperatifçilik Eğitim ve Ar-Ge faaliyetlerini yürütecek bir kurumsal yapının oluşturulması,
2.2	"Kooperatif Girişimciliği Eğitim Projesi" (KGEP) çalışması yapılarak, uygulamaya konulması,
2.3	Kooperatif denetim ve yönetim kurulu üyelerine eğitim ve sertifikasyon zorunluluğu getirilmesi,
2.4	Üniversitelerde kooperatifçilik alanına ilişkin eğitim ve araştırma programlarının sayılarının arttırılması,
2.5	İlköğretimden başlanarak, girişimcilik, ortaklık kültürü ve kooperatifçilik bilincinin kazandırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunulması,

2.6	Kooperatif üst örgütleri tarafından, periyodik olarak kendi ortaklarına hak ve yükümlülükleri ile kooperatifçilik konusunda bilinçlendirme eğitimi verilmesi,
2.7	Kooperatifçilik konusunda halka açık bilgilendirme toplantıları düzenlenmesi,
2.8	Sendikalar tarafından kendi üyelerine yönelik kooperatifçilik eğitim programları düzenlenmesi,
2.9	Kooperatifçilik konusunda, eğitim, araştırma ve yayın faaliyetinde bulunan gönüllü kuruluşların projelerinin desteklenmesi,
2.10	Her yılsonu itibariyle, ülke kooperatifçiliğinin içinde bulunduğu durum ve uluslararası gelişmeler hakkında, "Ülke Kooperatifçilik Raporu" hazırlanması,
2.11	Kitle İletişim araçları vasıtasıyla, kooperatifçiliğin tanıtımının yapılması, öneminin anlatılması ve kooperatifçiliğimizde yaşanan sorunlar ile çözüm yollarına ilişkin bilgilendirme programlarının düzenlenmesi
3.	Örgütlenme Kapasitesi ve Kooperatifler Arası İşbirliği Olanakları Arttırılacaktır;
3.1	Mevcut üst örgütlenme sisteminin, dünyadaki başarılı örnekler, ülkemiz koşulları ve zorunlu ortaklık konusu da göz önünde bulundurularak, danışmanlık, denetim, Ar-Ge, eğitim ve kooperatiflerin temsili konularında, kooperatiflere daha etkin hizmet sunabilecekleri şekilde revizyonu
3.2	Kooperatifçilik potansiyeli yüksek yeni alanlarda kooperatif kurulması ve geliştirilmesine yönelik özendirici çalışmalar yapılması,
3.3	Üretime yönelik kamusal desteklerin kooperatifçiliği özendirmeye yönelik olarak uygulanması,
3.4	Çok amaçlı ve büyük ölçekli kooperatifçiliğin ve kooperatifler arası birleşmelerin özendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması,
3.5	Birim kooperatifler arasında, proje temelli ortaklıkların kamu teşvik programları ile desteklenmesi,
3.6	Üretim, tüketim ve hizmet kooperatifleri arasında işbirliğinin arttırılması,
3.7	Kooperatiflerin uluslararası alanda diğer kooperatifler ile işbirliğinin geliştirilmesi,
3.8	Sosyal kooperatifçilik konusunda bilgilendirme yapılması ve "Sosyal Kooperatif" kurmak yönünde karar almış guruplara konuyla ilgili eğitim verilmesi
3.9	Kadınlarımızın girişimcilik kabiliyetlerinin arttırılması ve ekonomide bir aktör olarak yer almalarının sağlanması için kooperatifler çatısı altında örgütlenmeleri yönünde çalışmalarda bulunulması
4.	Sermaye Yapısı ile Kredi ve Finansmana Erişim İmkânları Güçlendirilecektir;
4.1	Kooperatiflerin öz kaynak yapısının güçlendirilmesi amacıyla ortaklık payı değerinin yükseltilmesi ve ortaklık payı üst sınırının kaldırılması,
4.2	Kooperatiflerin kullanacakları banka kredilerine teminat sağlanabilmesi amacıyla Kredi-Garanti Fonu oluşturulması yönünde proje ve fizibilite çalışması yapılması,
4.3	Kooperatiflerin finansman ihtiyacını karşılamak üzere bir finansman kurumunun oluşturulması yönünde proje ve fizibilite çalışması yapılması,
4.4	Kooperatif ve Üst Kuruluşlarının borçlanma kaynak ve yöntemlerinin zenginleştirilmesine yönelik kanuni düzenleme yapılması,
4.5	Uluslararası fonlar ile Avrupa Birliği (AB) programlarından ve kaynaklarından kooperatif ve üst kuruluşlarının faydalanabilmeleri amacıyla proje üretme kapasitelerinin arttırılması,
4.6	Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerine sağlanan kredi desteğinin rasyonel hale getirilmesi.
5.	İç ve Dış Denetim Sistemleri Tümüyle Revize Edilecektir;
5.1	Başarılı ülke uygulamaları dikkate alınarak, ülke şartlarına uygun bir kooperatif dış denetim sistemi oluşturulması,
5.2	Kooperatif iç denetim uygulamasının daha işlevsel bir yapıya kavuşturulması yönünde yasal düzenleme yapılması,
6.	Kurumsal ve Profesyonel Yönetim Kapasitesi Arttırılacaktır;
6.1	Kurumsal Yönetim İlkelerine uyum sağlanmasına yönelik bir dizi düzenleme yapılması,
6.2	Kooperatif üst kuruluşları tarafından, kurumsal ve sektörel strateji belgeleri hazırlanması.
6.3	Büyük ölçekli kooperatifler ve üst kuruluşları için internet sitesi oluşturulması zorunluluğu getirilmesi,
6.4	Kooperatif yönetim kurullarında profesyonel yönetici bulunmasına imkan sağlanması
6.5	Kooperatif ortaklarına kooperatifin faaliyetleri ile ilgili periyodik olarak bilgi verilmesi zorunluluğu getirilmesi,
6.6	Kooperatif yöneticileri için örnek etik değerler beyannamesi hazırlanarak, uygulamaya konulması.
7.	Mevzuat Altyapısı Uluslararası Esaslara ve İhtiyaçlara Göre Geliştirilecektir;

7.1	1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda uluslararası esaslar ve günün ihtiyaçları doğrultusunda değişiklik yapılması,
7.2	Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerinin sürdürülebilir mali ve idari yapılara sahip olmaları amacıyla, 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda değişiklik yapılması,
7.3	Kanunlarda yapılacak değişiklikler çerçevesinde ve oluşacak yeni ihtiyaçlara göre kooperatif örnek ana sözleşmelerinin revize edilmesi,
7.4	Kooperatifçilik alanında mevcut olan, tüzük, yönetmelik, tebliğ, genelge gibi alt düzenlemeler gözden geçirilerek, ihtiyaç duyulan konularda yeni düzenlemeler yapılması,
7.5	Gayri faal kooperatiflerin kısa sürede tasfiyesinin sağlanmasına yönelik yasal düzenleme yapılması
7.6	Kooperatiflere yönelik vergi ve rekabet hukuku uygulamaları ile muhasebe standartları konusunda gözden geçirme ve iyileştirme çalışmaları yapılması

Belgede stratejik hedeflerin belirlenerek performans göstergeleri eşliğinde belli bir takvim doğrultusunda faaliyetlerin gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Ancak bu kısa süreç içerisinde başta devlet olmak üzere tüm kesimlerde zihniyet değişimini gerektirdiği için uygulama süreci son derece önem arz etmektedir.

Uzun yıllar boyunca çözülememiş bu sorunların rasyonel bir şekilde çözümünde tüm kamu kurumlarının ve diğer paydaşların ortak sorumluluk alarak hareket etmesi zorunludur. Belirtilen öncelikli faaliyetlerin etkin uygulanması durumunda istenilen başarıya ulaşılacağını umuyoruz. Ancak, devletin diğer sektörlere gösterdiği ilgiyi mutlak suretle kooperatiflere de göstermesi gerekmektedir. Aksi takdirde hazırlanan belgenin ve değiştirilmesi düşünülen mevzuatın daha önce olduğu gibi sorunların çözümünde çok fazla bir değişiklik getirmeyeceği açıktır. Bunun dışında bazı faaliyetlerin belirtilen süre içerisinde gerçekleştirilmesi için devletin desteğinin kesilmemesi gerekmektedir.

Belgede ayrıca kooperatiflerin AB ve diğer uluslararası fonlardan faydalanmasının artırılacağı belirtilmektedir. Finansman açısından bu tip kaynakların kullanımında son dönemde artan oranda hibeden faydalanan Ziraat Odalarımız ile ortaklığa gidilmesinin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Kooperatifçilik sektörünün denetlenmesi, geliştirilmesi, devlet tarafından bu amaçla mali, teknik ve hukuki desteğin verilmesine katkıda bulunulması gerekmektedir. Devlet temel olarak yasa koyucu ve yasaları düzenleyici pozisyonunu güçlendirmeli ve kooperatifleri yasal boşluk ve karmaşıklıklardan kurtarmalı, devletin kooperatiflere müdahaleci rolü azaltılarak kooperatifleşme teşvik edilmeli, kooperatifler mali yönden güçlendirilmeli ve desteklenmelidir.

İç ve Dış denetlemenin revizyonu aşamasında kooperatif ve birliklerde iç denetlemenin daha işlevsel bir yapıya kavuşturulması, dış denetlemenin ise öngörüldüğü üzere yurtdışında yapılan çalışmaların incelenerek, tarafsız, profesyonel kamu kurumları yada özel şirketler tarafından yapılması önem taşımaktadır.

Kooperatifçilikte temel sorunlardan birini oluşturan eğitim eksikliğinin giderilmesi için eğitim ve Ar-Ge faaliyetlerini yürütecek bir kurumsal yapının oluşturulması, denetim ve yönetim kurulu üyelerinin sertifikasyonu ve müfredatında kooperatifçiliğe yer veren üniversite sayısının 5 yılda 2 katına çıkarılması gibi faaliyetler öngörülmüştür. Yapılacak olan çalışmalar mümkün olduğu kadar geniş tabana yayılarak yapılmalı ve üniversiteler dışındaki diğer sivil toplum örgütlerinin de eğitimle ilgili desteklerinin artırılması sağlanmalıdır.

12.1.2. Birlikler

12.1.2.1. Hizmet Birlikleri

(Sulama Birlikleri, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri)

Ülkemiz de DSİ' ye ait sulama tesislerinin işletme, bakım ve yönetim sorumluluğunu devir alan örgütlerden biri de sulama birlikleridir. Sulama Birlikleri daha önce 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikler Kanununa istinaden faaliyet göstermekte iken 6172 sayılı Sulama Birlikleri Kanunu TBMM tarafından 08 Mart 2011 tarihinde kabul edilerek 22 Mart 2011 tarih ve 27882 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kanun ile birliğe üyelik için, birlik görev alanı içinde bulunan, her yerleşim biriminden arazi sahibi su kullanıcısı gerçek ve tüzel kişilerden oluşması şartı getirilmiştir. Ayrıca, birlik organları olan meclis, yönetim kurulu, denetim kurulu ve başkanın da arazi sahibi su kullanıcısı olmak mecburiyeti getirilmesi birliklerin amacı doğrultusunda hareket etmesini sağlayacaktır. Bu kapsamda birlikler daha demokratik bir demokratik bir yönetim yapısına kavuşmuştur. Ancak Birliklere devredilen tesislerin hizmet alanı, sınırları, kapsamı ve ismi DSİ tarafından belirlenecek olması ve yapılacak yatırım ve üst düzey yönetici istihdamlarında DSİ'den izin alınma zorunluluğu olması birliklerin etkin çalışmasını kısıtlayabilecektir.

Sulama Birliklerinin çalışma konuları:

Görev alanı içerisinde yer alan tesislerin işletme, bakım, onarım, yönetim ve yenileme hizmetlerini usul ve esaslarına uygun olarak yapmak.

Katılım payını, su kullanım hizmet bedelini ve uygulanan cezaları tahsil etmek.

Devraldığı tesislerin yatırım bedellerini geri ödemek.

Devraldığı tesisi DSİ'nin onayını almak suretiyle geliştirmek, bu tesis ile ilgili yeni projeler yapmak veya yaptırmak.

Görev alanı içerisinde su miktarına bağlı olarak ekilecek bitki desenini Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının ilgili birimleri ile işbirliği yaparak planlamak.

Görev alanı içerisinde öngörülen üretim hedeflerinin gerçekleşmesine katkıda bulunmak üzere gerekli tedbirleri almak.

Sulama ve diğer tarımsal konularda faaliyet gösteren kurumlarla işbirliği yaparak araştırma, geliştirme ve eğitim çalışmalarında bulunmak.

Amaç ve görevleri ile ilgili konularda ulusal ve uluslararası gelişmeleri takip etmek.

Ortak tesisler için DSİ'ce sarf olunan işletme ve bakım masraflarından kendi payına düşen miktarı ödemek.

Birliğin amacı; görev alanı içerisinde Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından inşa edilmiş veya halen inşa edilmekte olan ya da inşa edilmesi planlanan sulama tesislerini inşa maksatlarına uygun şekilde kullanmak, işletmek, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün onayını almak suretiyle işlettirmek, bu tesislerin bakım, onarım ve yönetim sorumluluğunu yürütmek, tesisi geliştirmeye yönelik Çevresel Etki Değerlendirme kriterlerini haiz,

çevreyle uyumlu yeni projeler yapmak, yaptırmak veya tesisi yenilemek suretiyle tarımsal sulama faaliyetlerini yürütmek, sulama ve diğer tarımsal faaliyetler hakkında öğretici ve eğitici çalışmalar düzenlemek, düzenlenen çalışmalara katılmak, sulama tesislerinin etkin, verimli ve düzenli kullanımını sağlayarak sulu tarımın gelişmesini ve üretimin dengeli olarak artırılmasını sağlamaktır.

Köylere hizmet götürme birlikleri 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu'na göre faaliyet gösteren ve 5442 Sayılı İl İdaresi Kanununun 56., 1580 Sayılı Belediye Kanununun 147-148. ve 442 Sayılı Köy Kanununun 47-48. maddelerine dayanarak Köylere Hizmet Götürme Birlikleri Tip Tüzüğü'ne göre kurulan örgütlerdir. Birliğin görevleri; ilçelerde, tarım ürünlerinin üretim ve pazarlanması hariç olmak üzere, köylere ait hizmetlerin yürütülmesine yardımcı olmak, bizzat yapmak, yaptırmak ve kırsal kalkınmayı sağlamak olarak belirlenmiştir.

12.1.2.2. Islah Amaçlı Birlikler
(Damızlık Sığır Yetiştiricileri, Arıcılık Birlikleri)

Bu birlikler; yetiştiricilerin kendi aralarında teşkilatlanarak, üstün verimli hayvanların yetiştirilmesi amacıyla, gerek yurtiçinde yetiştirilen, gerek yurtdışından ithal edilen ve gerekse yerli ırkların genetik potansiyellerinin geliştirilmesi verimlerinin artırılması, bunların soy kütüğü ve verim kayıtlarının tutulması, hayvanlarla ilgili sağlık hizmetlerinin yürütülmesi ve sigorta işlemlerinin yapılması, üyelerin üretimlerinin sağlanması, ihtiyaçlarının temini ve ürünlerin yurtiçi ve dışında pazarlanması, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, ürünlerin değerlendirilmesi için gerekli tesislerin kurulması ve işletmesi amacıyla kurulan birliklerdir. Söz konusu birlikler 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanununun Tarım ve Köyişleri Bakanlığına verdiği yetkiye dayanarak kurulmakta ve faaliyet göstermektedir.

Tablo 321. Islah Amaçlı Birlikler

TABİ OLDUĞU KANUN	ISLAH AMAÇLI YETİŞTİRİCİ BİRLİKLERİ		
	TÜRÜ	BİRLİK S.	ÜYE SAYISI
5996 S.K.	DAMIZLIK SIĞIR	81	123.286
5996 S.K.	DAMIZLIK KOYUN-KEÇİ	80	191.675
5996 S.K.	ARI	79	52.275
5996 S.K.	DAMIZLIK MANDA	20	2.115
5996 S.K.	TAVUK	6	877
T O P L A M		**266**	**370.228**

TABİ OLDUĞU KANUN	ISLAH AMAÇLI YETİŞTİRİCİ MERKEZ BİRLİKLERİ		
	TÜRÜ	ÜYE B. S.	ÜYE SAYISI
5996 S.K.	DAMIZLIK SIĞIR	81	123.286
5997 S.K.	DAMIZLIK MANDA	20	2.115
5996 S.K.	DAM. KOYUN-KEÇİ	80	191.675
5996 S.K.	ARI	79	52.275
T O P L A M		**260**	**369.351**

12.1.2.3. Tarımsal Üretici Birlikleri

Ülkemizde Ürün ve Ürün Grubunda ihtisas birliklerinin kurulmasına yönelik olarak çıkarılan 5200 sayılı Üretici Birlikler Kanunu 6 Temmuz 2004 tarih ve 25514 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanunun amacı; üretimi talebe

göre plânlamak, ürün kalitesini iyileştirmek, kendi mülkiyetine almamak kaydıyla pazara geçerli norm ve standartlara uygun ürün sevk etmek ve ürünlerin ulusal ve uluslararası ölçekte pazarlama gücünü artırıcı tedbirler almak üzere tarım üreticilerinin, ürün veya ürün grubu bazında bir araya gelerek, tüzel kişiliği haiz tarımsal üretici birlikleri kurmalarını sağlamaktır.

Kanuna istinaden kurulacak birliklerin hangi ürün veya ürün grubu bazında kurulacaklarını, birliğin toplam üretim miktarının ürün bazında tespiti ve mevcut tarımsal örgütlerin uyumlarını belirleyen, Tarımsal Üretici Birliklerinin Kuruluş Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik, 16 Ocak 2005 tarih ve 25702 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kanun ve Yönetmeliğe göre bitkisel, hayvansal ürünler, su ürünleri, organik tarımsal üretim konularında Ziraat Odalarına kayıtlı en az 16 üretici bir araya gelerek kurmak istedikleri ürün veya ürün grubuna ilişkin hazırlayacakları Birlik Tüzüğü ve Kuruluş Belgeleri ile Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na müracaat etmeleri gerekmektedir. Kuruluş belgeleri, nüfus cüzdanı fotokopisi, ikametgah ilmuhaberi, çiftçilik belgesi, bitkisel üretim konuları için birliğin İlçe Üretiminin yüzde 10'unu ürettiğine dair, diğer konularda belirlenen kapasitelerin sağlandığına ilişkin Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl/İlçe Müdürlüğünden alınan belge, tüzükten oluşmaktadır.

İlgili yönetmelikle, ülkemizdeki tarımsal alanların coğrafik ve ekolojik şartları ile tarım sektöründeki ihtiyaçlar dikkate alınarak, tarımsal üretici birliklerinin hangi ürün veya ürün grubu bazında kurulacağı belirlenmiştir. Belirlenen ürün veya ürün grupları:

Bitkisel üretim ile ilgili ürün ve ürün grupları
1- Meyve;
a) Meyve üreticileri,
b) Yumuşak çekirdekliler; elma, armut, ayva,
c) Sert çekirdekliler; kayısı, kiraz, vişne, şeftali, nektarin, erik, kızılcık, zerdali, zeytin,
d) Sert kabuklular; kestane, ceviz, badem, fındık, Antep fıstığı,
e) Üzümsü meyveler; çilek, dut, muz, Trabzon hurması, kivi, böğürtlen, ahududu, kuşburnu, üzüm, incir,
f) Turunçgiller,
g) Meyve ve asma fidanı üreticileri.
2) Sebze ve süs bitkileri;
a) Sebze; örtü altı sebze üreticileri, domates, havuç, patlıcan, kabak, karpuz, kavun, biber, kök ve yumrulu bitkiler, baklagil sebzeleri,
b) Mantar,
c) Süs bitkileri; kesme çiçekler, iç ve dış mekan bitkileri, doğal çiçek soğanları.
3) Tarla bitkileri;
a) Tahıllar; buğday, arpa, yulaf, çavdar, çeltik, mısır,
b) Yemeklik dane baklagiller; nohut, mercimek, kuru fasulye,
c) Endüstri bitkileri; pamuk, patates, tütün,
d) Yağlı tohumlu bitkiler; ayçiçeği, kolza, soya, yer fıstığı, aspir,
e) Yem bitkileri; fiğ, yonca, korunga,
f) Çay,

g) Tıbbi ve kokulu baharat bitkileri.

Bitkisel üretim konularında üretici birliği kurmak isteyen üreticilerin toplam asgari üretim miktarı, ilçedeki toplam üretimin yüzde 10'unu teşkil etmesi gerekmektedir. İlçedeki üretim ilin toplam üretiminin yüzde 50'sini aştığında kapasite şartı asgari yüzde 5 olarak uygulanacaktır.

Hayvansal üretimle ilgili ürünler ve ürün gurupları

a) Süt,

b) Kırmızı et,

c) Kanatlı hayvan eti,

d) Yumurta,

e) Bal,

f) Koza veya ham ipek.

Hayvansal üretim konularında üretici birliği kurmak isteyen üreticilerin yıllık asgari üretim kapasitesinin; sütte pazarlanabilir 3600 ton, kırmızı ette pazarlanabilir 320 ton, kanatlı hayvan etinde 100.000 adet, yumurtada 16 milyon adet, balda 24 ton, koza veya ham ipekte 400 kg olması gerekmektedir.

Su ürünleri üretimi

Denizler, doğal göller, baraj gölleri, göletler, akarsular, dalyanlar, lagünler ve karada çeşitli sistemler kullanarak su ürünleri yetiştiriciliği ve avcılık yaparak elde ettikleri su ürünlerini pazara sunmayı taahhüt edenler birlik kurabilecektir. Bu ürün veya ürün grubunda birlik kuracak su ürünleri yetiştiricilerinin; su ürünleri yetiştiricilik belgesi, su ürünleri avcılarının; su ürünleri ruhsat teskeresine sahip olma şartı aranır.

Organik ürün yetiştirici birlikleri

Organik tarımsal üretim sistemi ile ürün yetiştirerek elde ettikleri organik ürünleri pazara sunmayı taahhüt edenler birlik kurabilir. Bu üretim sistemi ile üretim yapanların kuracakları birlik yetiştiricilerinden kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşundan organik üretim yaptığını belirten bir belge almaları şartı aranır.

Organik tarımsal üretim konusunda üretim kapasitesi şartı aranmamaktadır.

Üretici Birliklerinin Görevleri

İl ve ilçelerde yetiştirilen ve çiftçi gelirlerini önemli ölçüde etkileyen ürünler belirlenerek üretici birliği kurulduğu takdirde Birlik aşağıda belirtilen görevleri yerine getirecektir.

a) Üyelerinin ürettikleri ürünlerle ilgili piyasa araştırmaları yapmak ve yaptırmak.

b) Üyelerinin ürünlerine pazar bulmak, ürünlerin pazara arzını düzenlemek.

c) Üyelerine üretim teknikleri, hasat, depolama, paketleme konularında teknik destek sağlamak.

d) Üyelerine girdi temininde yönlendirici yardımlarda bulunmak.

e) İç pazara ve ihracata uygun çeşitlerin üretilmesini sağlamak.

f) Eğitim ve yayım hizmeti vermek, danışman hizmeti sağlamak.

g) Ürün kalitesini iyileştirici tedbirler almak ve ürün standartlarını uygulamak.

h) Çiftlik düzeyinde yapılan tarımsal uygulamaları izlemek, kayıtlarını tutmak ve belge düzenlemek.

ı) Paket ve ambalajlarla ilgili standartların uygulanmasını sağlamak.

i) Çevreyle uyumlu üretim tekniklerini yaygınlaştırmak.

j) Üyeleri adına ürün depolanmasına, gerektiğinde bu amaçla depo kiralanmasına yardımcı olmak.

k) Ürünlerin tanıtımıyla ilgili faaliyetlerde bulunmak.

l) Ürünlerle ilgili her türlü kaydı tutmak.

m) Türkiye Cumhuriyeti'nin kabul ettiği uluslararası ürün veya ürüne özgü ortak piyasa düzenlemelerinin gerektirdiği görevleri yürütmek.

n) Sözleşmeli üretim kapsamında, üyeleri adına örnek tip sözleşmeler düzenlemek ve bununla ilgili faaliyetleri koordine etmek.

Kanun ve Yönetmeliğin yayınlanmasını takiben ilk Üretici Birliği (Organik Fındık Üreticileri Birliği), Samsun İli Terme İlçesinde 31 Ocak 2005 tarihinde Terme Ziraat Odası Başkanlığı'nın öncülüğünde 16 kurucu üye ile kurulmuştur.

Tablo 322. Üretici Birlikleri Grupları ve Sayıları (31.12.2014)

Üretici Birlikleri Ürün /Ürün Grupları	Birlik Sayısı	Üye Sayısı	Üretici Merkez Birlikleri Ürün /Ürün grupları	Üye Birlik Sayısı	Üye sayısı
Hayvansal üretim	543	197.005	Süt	285	266.193
Meyve	145	11.650	Kırmızı et	94	48.600
Sebze ve süs bitki.	59	5.308	Yumurta	12	424
Tarla bitkileri	68	5.909	Bal	58	2.201
Su ürünleri	33	1.194	Meyve	31	2.566
Organik ürünler	27	2.350	Sebze ve süs bit.	8	1.503
			Tarla bitkileri	10	406
			Yağlı tohumlu bitkiler	9	240
			Su ürünleri yetiştiricileri	12	490
			Deniz ürünleri avcıları	8	166

Çeşitli ürün ve ürün gruplarında 2014 yılı itibariyle toplam 223. 416 ortaklı 884 Üretici Birliği faaliyette bulunmaktadır. Ancak, kurulan birlikler yaşanan bazı sıkıntılar sebebiyle Kanunla kendilerine verilen görevleri yerine getirememektedirler.

12.1.3. Mesleki Örgütler

12.1.3.1. Ziraat Odaları ve TZOB

Ziraat Odaları, ilk kez 1881 yılında çıkarılan bir tüzükle kurulmuştur. 6964 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu 1957 yılında yürürlüğe girmiştir. Ancak, kanuna ilişkin tüzüğün zamanında çıkarılmaması nedeni ile ziraat odaları 1963 yılından itibaren faaliyete geçmişlerdir. 2004 yılında çıkan Kanun ile Ziraat Odalarının görev alanları genişlemiştir. Çiftçilik ile uğraşanların yasal kuruluşu olan ziraat odaları da, diğer meslek kuruluşları gibi hukuki dayanağını Anayasa'dan alan kamu kurumu niteliğinde mesleki kuruluşlardır.

Tarımda çiftçilerin tek meslek örgütü, Ziraat Odaları ve Türkiye Ziraat Odaları Birliğidir. Ülkemizde halen 759 ziraat odasında 4.734.595 (2013 yılı itibariyle) çiftçi kayıtlıdır. TZOB'nin görevleri; tarım sektörü ile ilgili toplantı, seminer, kongreler düzenlemek ve düzenlenmiş olan bu tip organizasyonlara katılmak ve görüş belirtmek, raporlar hazırlamak ve hükümet yetkileri ile görüşerek çiftçilerin sorunlarını aktarmak, ulusal ve uluslararası platformlarda çiftçileri temsil etmek olarak özetlenebilir.

Ziraat Odalarının başlıca görevi, çiftçilerin mesleki örgütü olarak karşılaşılan sorunları çözmek ise de, Odalar faaliyetlerini sürdürebilmek için bazı ekonomik amaçlı çalışmalarda da bulunmaktadırlar. Bu çerçevede bazı Odaların girdi temini ve dağıtımı ile ilgili çalışmaları yanında, biçerdöver, kayıt ve tescil faaliyetleri, toprak tahlil laboratuarları kurarak toprak tahlil çalışmaları, tohum selektörleri kurarak tohum temizleme işlemleri gibi değişik faaliyetler yapmaktadırlar. Ayrıca Ziraat Odalarının, ürün maliyetlerinin tespit edilmesi, köylere götürülecek hizmetlerin tespit edilmesi ve uygulanması, belli ürünler için (örneğin pamukta) çapalama ve toplama işçiliği için ücret belirlenmesi gibi birçok alanda faaliyetleri bulunmaktadır.

Birlik ve Ziraat Odaları çalışmaları neticesinde ortaya konulan çiftçi sorunlarına yönelik çözüm önerileri Hükümet, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve diğer ilgili Bakanlıklar ve Kurum ve Kuruluşlarla iletilmektedir.

Gelişmiş ülkelerde ve AB ülkelerinde başta tarımsal eğitim, yayım ve araştırma hizmetleri olmak üzere, birçok hizmeti Ziraat Odaları yerine getirmektedir. TZOB ve Ziraat Odaları Kanunu gereği ziraat odalarının faaliyetleri içerisinde eğitim ve yayım önemli yer tutmaktadır. 2006 yılında çıkan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin düzenlenmesine dair yönetmelik ile de TZOB ve tüm Ziraat Odaları tarımsal yayım faaliyetlerine etkin şekilde katılmaktadır. Ayrıca, Mayıs 2014 tarihinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Tarımsal Yayım ve Eğitim İşbirliği Protokolü, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Ortak Kadın Çiftçi Eğitimi İşbirliği Protokolü, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile Ağaçlandırma Seferberliği kapsamında yapılacak ortak çalışmalara ilişkin protokoller imzalanmıştır.

TZOB ile Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü 9 tarım bölgesinde çiftçi eğitimlerini ortak yürütmek üzere bir protokol çerçevesinde de eğitim çalışmaları devam etmektedir. 2011-2014 yılları arasında imzalanan protokoller kapsamında gerekse diğer eğitim çalışmaları büyük bir hızla yapılmıştır. Tarım danışmanları eğitimi, Kadın çiftçi eğitimi, Genç çiftçi eğitimleri kapsamında da, tarımsal nüfus gençleşiyor eğitimi ve sürü elemanı benim eğitimi, ceviz budama uygulamalı eğitimi, Sosyal Güvenlik eğitimi verilmiştir.

12.1.3.2. Diğer Mesleki Örgütler, Meslek Odaları, Dernekler ve Vakıflar

Tarımsal ürün üreticilerinin içinde bulunmadığı örgütler olmasına rağmen, tarım sektörüne hizmet götüren Ziraat Mühendisleri Odası, Veteriner Hekimleri Odası, Orman Mühendisleri Odası gibi meslek odaları ve Türkiye Ziraat Mühendisleri Birliği, Ziraatçılar Derneği, Gıda Derneği gibi dernekler bulunmaktadır. Söz konusu örgütler kendi meslek gruplarının menfaatleri ile ilgili çalışmalar yapmaları yanında tarım ve gıda sektörü ile ilgili politika oluşturma ve üretici menfaatlerini koruma yönünde de etkili olmaktadırlar.

Bulundukları bölge tarımı ve ülke tarımı üzerine görüş ve öneriler üreten bu derneklerin yanında ihtisas, ve ürün bazında çalışmalar yürüten üretici dernekleri de bulunmaktadır. Bu derneklerden başlıcaları Turunçgil Yetiştiricileri Derneği, Adana Soya Üreticileri Birliği, Tahıl Üreticileri Birliği, Muz Üreticileri Derneği ve Manisa Bağcılar Birliği Derneği vb. dir.

Türkiye'de organik üretimin yaygınlaşması ile organik üretimle ilgili dernek sayısı da artış göstermiştir. Bu amaçla ilk olarak 1992 yılında İzmir'de Ekolojik Tarım Organizas-

yonu Derneği (ETO) kurulmuştur. Derneğin İstanbul, Adana ve Ankara'da şubeleri bulunmakta ve dernek organik tarım alanında birçok toplantı, eğitim ve yayım faaliyetlerini sürdürmektedir. Organik tarımla ilgili faaliyet yürüten diğer dernekler ise; Ekolojik Tarım Organizasyon Derneği, Sürdürülebilir Ekolojik Tarım Derneği, Organik Ürün Üreticileri ve Sanayicileri Derneği ve Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği'dir.

Ülkemizde faaliyet gösteren üretici örgütleri üyelerinden aldıkları aidatlar ile dernekler yasası çerçevesinde çalışmalar yürütmektedirler. Bu tür kuruluşların etkin hizmet edebilmeleri mali güçleriyle doğrudan ilgili olmaktadır. Aidat toplamada hepsinin sıkıntısı olduğu bilinmektedir. Bu itibarla proje kapsamında devlet-dernek işbirliği gerekmektedir.

Türkiye'de tarımla ilgili faaliyet gösteren çeşitli vakıflar olmasına karşın bunları çiftçi örgütü olarak tanımlamak oldukça güçtür. Türkiye Kalkınma Vakfı bunların içerisinde en tanınmış olup özellikle tavukçuluk sektöründe sahip olduğu holding ve sözleşmeli üretim modeli ile hayvancılık sektöründe önemli başarılara imza atmıştır. Bunun dışında vakfın arıcılıkla ilgili önemli çalışmaları bulunmaktadır.

Vakfın başarısı profesyonel yönetim anlayışı, dış finansman kaynaklarının kullanılması ve iyi organize olmadan kaynaklanmaktadır. Bu ölçüde çalışan başka bir vakıf olmadığından bu organizasyonun bir model olarak alınması oldukça zor görülmektedir. Ancak işbirliği yapılabilecek bir kurum olarak değerlendirilmelidir. Doğal kaynakların korunması ve erozyon çalışmaları konusunda çalışmalar yapan, TEMA Vakfı erozyon tehlikesini ülke gündemine taşımakta başarılı olmuştur.

12.2. Sonuç

Ülkemizde Mevcut örgütlenme yapısına baktığımızda Ülkemizde tarım satış Kooperatifleri Birlikleri, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Tarım Kredi Kooperatifleri gibi pek çok sayıda kooperatif vardır. Bunlara ilaveten Üretici Birlikleri Yasası da çıkarılmıştır. Mevzuattaki sıkıntıların yanı sıra tarımsal örgütler arasında yeterli koordinasyon sağlanamamıştır. Tarımsal faaliyetlerde teknolojik ve modern tarım uygulamaları, girdi kullanımı yetersizdir. Üreticilerin eğitilmeleri ve tarımsal araştırma faaliyetleri tam olarak geliştirilememiştir.

Günümüzde tarım kesiminde çalışanların sosyo-ekonomik kimliğini koruyabilecek ve geliştirebilecek AB düzeyinde etkin ve yaygın bir kooperatif örgütlenmenin var olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Tarımsal amaçlı kooperatiflerin sorunları yıllardır tartışılmakta ne yazık ki bu sorunların çözümünde önemli bir aşama kaydedilememektedir. Sorunlar; finansman, üst örgütlenme, mevzuat, denetim, eğitim ve araştırma eksikliği olarak özetlenebilir. Bu sorunlar çözümlenmediği takdirde AB müzakerelerinde üreticilerimizin ekonomik menfaatleri yeterince korunamayacaktır.

Ülkemizde tarımsal amaçlı kooperatifler 3 farklı yasa altında, 7 konuda hizmet vermektedir. Birbirinden farklı mevzuatlarla yönetilen kooperatifler ülkemizin ihtiyaçlarına nazaran çeşit ve sayı yönünden oldukça fazla ve dağınık bir yapı sergilemekle beraber ilgili mevzuatları da güncelliğini yitirmiştir. Devletin değişik şekillerde kooperatiflere müdahale etme süreci devam etmektedir. Kooperatifler ise kooperatifçilik bilincinin yerleşmemesinden ötürü ortakların haklarına ve ellerindeki varlıkların mülkiyetine sahip çıkmadığı, katılımcı anlayıştan uzak bir anlayışı içinde barındırmaktadır.

Kooperatiflerin kendilerinden beklenen görevleri yerine getirecek yönetim anlayışına, idari kapasiteye ve teknik bilgiye sahip olmaması, kooperatiflerin özel sektörün rakibi olarak görülmesi, kooperatifçiliğin önündeki başlıca engeller olarak durmaktadır. Küçük işletmelerin çok yoğun olduğu bu tarımsal yapıda ekonomik örgütlenme yetersiz kalmış, tarımsal örgütler arasında yeterli koordinasyon sağlanamamıştır.

Ülkemizde kooperatifçiliğe, zaman zaman önem ve öncelik verilmekle birlikte, sürekliliik kazandırılamadığından istenilen düzeyde gelişeme sağlanamamıştır.

Kooperatifçiliğin gelişememesinin en önemli sebeplerinden biri, kooperatif kurucu ve ortaklarının eğitim seviyesinin düşüklüğüdür. Başarılı ve iyi örnek teşkil eden kooperatifler yanında, ortaklık hak ve menfaatleri konusunda yeterli bilgisi olmayan üyelerin bazı kooperatif kurucuları veya yöneticileri tarafından istismar edilmeleri, ülkemiz kooperatifçiliğinin gelişmesinde olumsuz rol oynayan önemli faktörlerden biri olmuştur.

Ancak, son yıllarda eğitim seviyesinin yükselmesi ve ortakların bilinçlenmesine paralel olarak kooperatifçiliğimizde de önemli gelişmeler yaşandığı görülmektedir.

Kooperatifçilikte temel sorunlardan birini oluşturan eğitim eksikliğinin giderilmesi için eğitim ve Ar-Ge faaliyetlerini yürütecek bir kurumsal yapının oluşturulması gerekmektedir. Bu çalışmalar mümkün olduğu kadar geniş tabana yayılarak yapılmalı ve üniversiteler dışındaki diğer sivil toplum örgütlerinin de eğitimle ilgili desteklerinin artırılması sağlanmalıdır.

Tarımsal örgütlerin daha fonksiyonel bir yapıya kavuşturulabilmesi için görev tanımlarının yeniden ele alınarak kayıt tutma ve yayım hizmetleri, Ar-Ge çalışmaları, girdi ve kredi temini, depolama, ambalaj ve pazarlama safhalarında daha aktif rol almaları sağlanmalıdır.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın bu yöndeki gelişmeleri destekleyici yaklaşım ve girişimlerini memnuniyetle izlemekteyiz. Ülkemizde tarımsal örgütlenmedeki dağınıklığın ele alınarak tartışılması ve AB ülkelerinde olduğu gibi ülkemiz şartlarına en uygun bir modelin benimsenerek hukuki düzenlemelerin hayata geçirilmesi konularında Hükümetin ve özellikle Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın önderliğine ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

1. TZOB Zirai ve İktisadi Raporu 2007-2010
2. Ziraat Mühendisleri Odası, VIII: Teknik Kongresi. 2010 S.1321
3. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü verileri, 2011
4. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Strateji Belgesi, 2012-2016
5. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu, 2013
6. Bülent Gülçubuk, 'Örgütlenme ve Kırsal Alanda Üretici Örgütlenmesi'
7. www.koykoop.org.tr
8. www.pankobirlik.com.tr
9. www.tarimkredi.org.tr

13. ÇEVRE VE TARIM

Çevre; dünya üzerinde yaşamını sürdüren canlılarının hayatları boyunca ilişkilerini sürdürdüğü dış ortamdır. Hava, su ve toprak çevrenin fiziksel unsurlarını, insan, hayvan, bitki ve diğer mikroorganizmalar ise biyolojik unsurlarını oluşturmaktadır.

Küresel ısınma sonucu meydana gelen iklim değişikliği, su kaynaklarının giderek azalması, erozyon, toprağın bozulması, biyolojik çeşitliliğin tehdit altında olması ve dolayısıyla doğal kaynakların yok olmaya başlaması başlıca çevre sorunlarını oluşturmaktadır.

Bütün canlıların sağlığını olumsuz yönde etkileyen, çevreyi oluşturan öğeler üzerinde yapısal zararlar meydana getiren ve niteliklerini bozan yabancı maddelerin; hava, su ve toprağa karışarak ve zaman içinde yüksek oranda birikmesi sonucu çevre kirliliği meydana gelmektedir. Çevre kirliliği nedeniyle ekosistemlerde doğal denge bozulmaktadır.

1970'li yıllardan itibaren hızla artan dünya nüfusu, plansız sanayileşme ve sağlıksız kentleşme, nükleer denemeler, bölgesel savaşlar, verimi artırmak amacıyla kullanılan tarım ilaçları, yapay gübreler ve kimyasal maddelerin kullanımının giderek yaygınlaşması çevre kirliliğine dolayısıyla çevre sorunlarına neden olmaktadır. Gerekli çevresel önlemler alınmadan, arıtma tesisleri kurulmadan, geri dönüşüm alanları hazırlanmadan üretime geçen sanayi tesisleri veya sanayi bölgeleri, ormanların tahribi, yangınlar, arazilerin yanlış kullanımı, erozyon, aşırı otlatma sonucu doğal bitki örtüsünün tahribi, maden, kireç, taş ve kum ocaklarının faaliyetleri sonucu çevreye verdiği zararlar da çevreyi kirleten faktörler arasında sayılmaktadır.

Sonuç olarak kirlenen hava, su ve toprak günümüzde artık canlıların yaşamını tehdit eder boyutlara ulaşmıştır.

Çevrenin canlılar açısından taşıdığı önem nedeniyle 1972 yılında İsveç'in Stockholm kentinde yapılan Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı'nda alınan bir kararla 5 Haziran, Dünya Çevre Günü olarak kabul edilmiştir.

Biyolojik çeşitliliğin korunması açısından sürdürülebilir tarım kavramı oldukça önemlidir. Tarımda, yalnız maksimum üretimi elde etmek değil, toprağın ve suyun en uygun biçimde kullanılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması hedeflenmelidir.

Toplumda çevre bilincinin oluşturulması, çevre sorunlarına karşı duyarlı olunması ve gerekli önlemlerin alınmasının temelinde eğitim yatmaktadır. Üreticiden tüketiciye toplumun her kesiminin çevre konusunda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi önem arz etmektedir. Ülkeler doğal kaynakların korunmasını sağlayıcı politikalar geliştirmeli, sektörel politikaların biyolojik çeşitliliğin korunması amacını gözetecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve üretim sürecinin olumsuz etkilenmemesi açısından, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve toplumun konuya duyarlılığı önemlidir. Türkiye'de son olarak 2012 yılına ait Çevre ve Şehircilik Bakanlığı verilerine göre, çevre sorunlarının neler olduğuna bakıldığında, 32 ilde su kirliliğinin , 27 ilde hava kirliliğinin, 19 ilde atıkların, 2 ilde gürültü

kirliliğinin, 1 ilde erozyonun öncelikli sorunlar olduğunu göstermektedir. 2012 yılında önceki döneme göre hava kirliliği ve atıkların birinci öncelikli sorun olduğu illerin sayısının azaldığı görülmektedir. Bu azalmada doğalgaz kullanımı ve atık konularında gelişmelerin etkisi olduğu düşünülmektedir. Fakat su kirliliğinin öncelikli sorun olduğu illerde su kirliğinde artış söz konusu olmuştur.

13.1. Toprak ve Su Kirliliği

Toprak ve su kirliliği her geçen gün daha da ciddi boyutlara ulaşan önemli çevre problemleri arasında yer almaktadır. "Toprağın verim gücünü düşürecek, optimum toprak özelliklerini bozacak her türlü teknik ve ekolojik baskılar ve olaylar", toprak kirliliği veya toprak kirlenmesi olarak nitelenir.

Toprak ve su, çok uzun sürede oluşan ancak kısa sürede kirlenerek, aşınarak kaybolan doğal kaynaklardır. Gerek modern tarıma geçişle gerek 19. yy sonlarına doğru başlayan sanayileşme süreciyle birlikte, toprak ve su kirliliği de bir çevre sorunu olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.

Özellikle 20.yy ortalarına doğru hızlı nüfus artışı ile birlikte, tarım ve diğer alanlardaki sanayi ve teknolojinin hızla gelişmesine paralel olarak toprak ve su kirliliği de artmaya başlamıştır. Plansız kentleşme, tarımda kullanılan ilaçlar, gübreler, sanayi atıkları, yağmur sularıyla havadaki asitlerin toprak ve suya inmesiyle kirlilik önemli bir boyuta çıkmıştır.

Toprak, tarım sektörü için vazgeçilmez bir üretim faktörü olduğu kadar sanayi ve kentleşme için de aynı derecede önem taşımaktadır. Toprak kalitesindeki değişim tarımda verimliliği olumsuz yönde etkilemektedir.

Ekim ve hasat dönemlerinde meydana gelen atıklar, ilaçlama ve gübrelemenin bilinçsizce yapılması, yanlış sulama yöntemleri, sulama suyunun kalitesinin kötü olması, drenaj yetersizlikleri ve tarım için önem arz eden birinci sınıf tarım topraklarının yerleşim ve endüstri için kullanıma açılması gibi faktörler toprak kirliliğini hızlandırmıştır. Toprağın yapısını dikkate almadan gerçekleştirilen gübreleme ve zararlılara karşı yapılan mücadelede kullanılan tarım ilaçlarının fazlası, bitki ve canlılara zarar verdiği gibi, gerek sulama suyu gerek yağmur suları ile toprak yüzeyinde pestisitleri toprak altından da iyonları bünyesine alarak ve kirlenerek yer altı sularına karışmakta ayrıca, toprak yüzeyinde akışa geçen su, derelere, denizlere ve su birikintilerine karışarak su kirliliğine neden olmaktadır.

Toprak kirliliğinin önlenmesi, kirlenmiş toprakların ve sahaların temizlenmesi ve izlenmesine ilişkin teknik ve idari usul ve esasları kapsayan "Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalara Dair Yönetmelik" 08.06. 2010 tarih ve 27605 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik ile alıcı ortam olarak toprağın kirlenmesinin önlenmesi, kirlenmenin mevcut olduğu veya olması muhtemel sahaları ve sektörleri tespit etmek, kirlenmiş toprakların ve sahaların temizlenmesi ve izlenmesi esaslarını sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu bir şekilde belirlemek amaçlanmıştır.

Toprak kirliliğinin önlenebilmesi için; tarım ve orman arazilerinin amaç dışı kullanımı engellenmeli; ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmalarına ağırlık verilmeli, erozyon kontrolü ve çayır/mera ıslahı için gerekli finansman sağlanmalıdır. Ülkemiz topraklarına

yönelik mevcut toprak kirliliği ile ilgili tespit çalışmaları ne yazık ki istenen düzeyde yapılamamıştır. Coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak hazırlanacak toprak kirliliği haritaları mevcut durumun analizi ve yapılacak çalışmalar açısından büyük önem taşımaktadır.

Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'nde verilen alıcı ortama deşarj standartlarının teknolojik bazlı olması, alıcı ortam bazlı deşarj standartları ile çevresel kalite hedeflerinin belirlenmemiş olması, klasik parametreler açısından kıta içi yüzeysel sulardaki hassas su alanlarının ve bu alanları etkileyen kirletici kaynaklarının belirlenmemiş olması, kıta içi yüzeysel sular ile kıyı ve geçiş sularını etki etmesi muhtemel tehlikeli madde ve madde gruplarının (pestisitler, halojenli organik bileşikler vb.) belirlenmemiş olması ülkemizde su kalitesi yönetimindeki önemli eksikliklerdendir.

Avrupa Birliği'ne üyelik süreci de göz önünde bulundurulduğunda toprak korumaya yönelik bir politika oluşturulması ve geliştirilmesi oldukça önemlidir. Toprak kaynaklarının korunması, toprak kirliliğinin ve kirlenmiş alanların belirlenmesi, kayıt altına alınması ve incelenmesi gibi konulara yönelik ulusal bir stratejik planın oluşturulması sağlanmalıdır.

Su kirliliği, istenmeyen zararlı maddelerin, suyun niteliğini ölçülebilecek oranda bozmalarını sağlayacak miktar ve yoğunlukta suya karışması olayıdır. Konutlar, endüstri kuruluşları, termik santraller, gübreler, kimyasal mücadele ilaçları, tarımsal sanayi atık suları, nükleer santrallerden çıkan sıcak sular, jeotermal atık sular ve toprak erozyonu gibi süreçler ve maddeler su kirliliğini meydana getiren başlıca kaynaklardır. Bunların hepsi doğrudan doğruya veya dolaylı olarak canlı ve cansız varlıklara zarar vermektedir.

Suyun kalitesi ve bu kaliteye bağlı olarak çeşitli kullanımlara yönlendirilecek suyun potansiyeli büyük önem taşımaktadır. Su kaynaklarının uygun yönetimi için, su kalitesinin ve niceliğinin eşzamanlı yönetilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde su kaynakları kalitesinin bozulmasındaki başlıca sebepler arasında; tabii kaynakların aşırı kullanımı, sanayileşme faaliyetlerinin ve kentleşmenin denetimsiz ve düzensiz oluşu ve noktasal kaynak olarak tanımlanan kentsel ve endüstriyel deşarjlar ile yayılı kaynak olarak tanımlanan tarımsal faaliyetler yer almaktadır. Kaynaklar kirlendikten sonra alınacak önlemler daha zor ve pahalı olmaktadır.

Ülkemizde, iç tatlı su kaynaklarının kirlenmesine yol açan faktörleri özetlemek gerekirse; kentsel kanalizasyon ve sanayi atık sularının arıtılmadan veya kısmen arıtılarak yüzeysel sulara deşarj edilmeleri, kanalizasyon sistemlerinden ve açıktaki katı atık yığınlarından kaynaklanan sızıntıların yeraltı sularını kirletmesi, toprakta ve sulama kanallarında bulunan tarım ilacı ve hayvansal/kimyasal gübre kalıntılarının yüzeysel ve yeraltı sularına karışması olarak belirtebiliriz. Ayrıca erozyonu hızlandıran, tabii göllerde ve baraj göllerinde çökelti birikimine yol açan ormansızlaşma ve yetersiz/yanlış tarımsal uygulamaların iç tatlı sularımızı kirletmesini de unutmamak gerekir.

Ülkemizde su kaynaklarımızın kirlenme sebepleri konusunda duruma baktığımızda evsel atık suların %24'ü arıtılmamaktadır. Sanayi kaynaklı atık suların %28'i arıtılmakta, %72'si arıtılmamaktadır. Su kalitesi yönetiminde karşılaşılan darboğaz ve zorluklara baktığımızda;

Noktasal kaynaklı sorunlar;

Ülkemizdeki sanayi tesisleri çevresel altyapı tesislerini henüz tamamlamamışlardır. Bazı yerleşimlerin ve sanayilerin düzenli katı ve tehlikeli bertaraf tesisleri bulunmamaktadır.Ayrıca bazı atık su arıtma tesisleri uygun normlara göre tasarlanmadığı ve kullanılan ekipmanlar yetersiz olduğu için atık su arıtımında problemler yaşanmaktadır.

Çevresel hedefler ortaya konularak çevresel kalite standartları (ÇKS) belirlenmediği ve alıcı ortam bazlı deşarj standartlarının uygulanmasına henüz geçilmediği için tüm su kütleleri için aynı deşarj standartları uygulanmaktadır. Bu durum, su kaynaklarının kalite sınıfı değerlendirilirken sadece fiziko-kimyasal parametreler dikkate alınmakta, mikro kirleticiler (sanayide ve tarımda kullanılan zehirlilik, dirençlilik ve biyolojik birikme özelliği gösteren madde ve madde grupları) ve biyolojik kalite parametreleri dikkate alınmamaktadır.

Yayılı kaynaklı sorunlar;

Su kaynaklarının kirlenmesinde tarımsal faaliyetler ön plana çıkmaktadır. Tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan kirlenmenin henüz tam olarak kontrol edilememektedir. Kontrol edilememesinin sebeplerini değerlendirmek gerekirse;

Tarımsal faaliyetlerde kullanılan gübre miktarı 2000 yılından beri aynı seviyede seyretmekte, ancak su kaynaklarımızı kirleten bu tür maddelerin kirlilik yükleri ve su kaynaklarımızdaki varlığı ile ilgili detaylı çalışmalar yapılmamıştır. Ülkemizde tarım ilaçları kullanımı artmaktadır. Tarım ilaçlarının su kaynaklarına etkisi çalışmalarına yeni başlanmıştır. Tarımsal sulamadan dönen suların su kaynaklarımıza kalite yönünden etkisi ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır.Tarım ilaçları ile ilgili alıcı ortam kriterleri olarak adlandırılan Çevresel Kalite Standartları belirlenmemiş ve alıcı ortam bazlı kirlilik önleme çalışması yapılmamıştır.

Su Çevre Direktifi (SÇD) gereklilikleri doğrultusunda, Türkiye'nin 25 havzasında öncelikle yüzey ve yeraltı su kütlelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, su kütlelerine ait tipolojiler, tipe özgü referans koşulları ve noktalar belirlenmelidir. Bu aşamalar tamamlandıktan sonra tüm ülke genelinde gözetimsel ve operasyonel izleme noktaları, izlenecek parametreler ve izleme sıklıkları belirlenerek gerek miktar gerekse kalite olarak yüzey ve yeraltı sularının izlenmesine başlanılmalıdır.

İlgili kurum ve kuruluşlar ile oluşturulacak çalışma grupları vasıtasıyla Ulusal İzleme Ağının oluşturulması ve bu çerçevede belirlenen izleme programlarının uygulamaya geçirilmesi öncelikle önem arz etmektedir.

Çevresel Kalite Hedeflerinin belirlenmesi için biyolojik, fiziko-kimyasal ve hidromorfolojik izleme ağından elde edilen verilerin, ülkemize uygun olarak geliştirilen metrikler ve belirlenen sınıf sınır değerleri kullanılarak su kütlelerinin ekolojik statülerinin belirlenmesi ve SÇD hedefleri ile karşılaştırılmasının yapılması da izleme sonuçlarının değerlendirilebilmesi anlamında önem arz etmektedir. Türkiye'deki sucul flora ve fauna dikkate alınarak hazırlanan biyolojik metrikler geliştirilmelidir. Her bir biyolojik kalite elementi için SÇD'ye uyumlu sınıflandırma sistemi geliştirilmeli, çok iyi/iyi, iyi/orta, orta/zayıf ve zayıf/kötü sınıf sınır değerleri belirlenmelidir.

Sonuç ve Öneriler

Kişi başına düşen yıllık su miktarının 1442 m3/kişi-yıl civarındadır ve ülkemiz su sıkıntısı ile karşı karşıya olan bir ülkedir. Bu sebeple, su kaynaklarının korunması ve suyun iktisatlı olarak kullanılması gerekmektedir.

Tarımsal sulamada gerekli olan suyun optimumum seviyede kullanımı için modern sulama sistemleri yaygınlaştırılmalı ve atıl durumdaki sulama sistemlerinden kaynaklanan su israfının önüne geçilmelidir. Ayrıca, Sulamadan dönen suların su kaynaklarına etkisi ile ilgili çalışmalara ağırlık verilmelidir.

Ülkemizdeki su kaynakları, hem noktasal hem yayılı kaynaklar tarafından kirletilmektedir. Mevcut birçok atık su arıtma tesisi uygun normlara göre tasarlanmamıştır ve atık sular bu tesislerde istenilen kalitede arıtılmamaktadır. Ayrıca, tesislerin işletiminde kalifiye personel eksikliği sebebiyle sorunlar yaşanmaktadır. Kirlenmenin önüne geçilmesi için gerekli çalışmalara ağırlık verilmelidir.

Çevresel Kalite Standartları geliştirilmediğinden mevcut durumda atık su arıtma tesisleri her su kütlesi için aynı deşarj standartlarını sağlayacak şekilde tasarlanmakta ve inşa edilmektedir. Ayrıca, bu tesislerin su kaynaklarına etkileri fiziko-kimyasal parametrelerle değerlendirilmektedir. Gerekli tedbirler bir an önce alınmalıdır.

Yayılı kaynaklı kirlenmede tarımsal faaliyetler ön plana çıkmaktadır. Gübreleme ve ilaçlama faaliyetleri sonucunda suya karışan besin elementleri su kaynaklarının kirlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu kirleticilerin yükleri ve su kaynaklarındaki varlığı hakkında çalışmalara başlanılmış olup halen devam etmektedir. Ayrıca alıcı ortam kriterleri olarak adlandırılan Çevresel Kalite Standartları içerisinde tarım ilaçları limit değerlerinin belirlenmesi ve bu ilaçlar için alıcı ortam bazlı kirlilik önleme çalışması yapılmamıştır. Alıcı ortam kriterleri olarak adlandırılan Çevresel Kalite Standartları içerisinde tarım ilaçları limit değerlerinin belirlenmesi ve bu ilaçlar için alıcı ortam bazlı kirlilik önleme çalışmalarının yapılması gereklidir.

Mevcut veriler dikkate alındığında iç sularımızın kıyı ve geçiş sularına göre daha kirli olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, su kaynaklarımızın kalitesini iyileştirmek için öncelik iç sulara verilmesi gerekmektedir.Özellikle alıcı ortam kriterleri olarak adlandırılan Çevresel Kalite Standartları içerisinde tarım ilaçları limit değerlerinin belirlenmesi ve bu ilaçlar için alıcı ortam bazlı kirlilik önleme çalışmalarının yapılması şarttır.

Çevre sorunlarının önüne geçebilmek için gelecek nesillerin iyi bir çevre eğitimi ile yetiştirilmesi sağlanmalıdır. Çevre sorunlarının çözümü için sivil toplum kuruluşlarının etkinliği artırılmalı, kamu kuruluşları ortak çalışmalar yürütmelidir. Plansız kentleşmenin önüne geçilmelidir. Ormanlık alanların artırılması ve korunması sağlanmalıdır. Kaliteli yakıtların kullanılması sağlanmalıdır. Çevre konusunda yapılacak yatırımlar teşvik edilmelidir. Ülkemiz tarım politikalarında çevre boyutunun ayrıca ele alınması önemlidir.

13.2. Hava Kirliliği

Atmosferde toz, duman, gaz, koku ve saf olmayan su buharı şeklinde bulunabilecek kirleticilerin, insanlar ve diğer canlılar ile eşyaya zarar verebilecek miktarlara yükselmesi,

"Hava Kirliliği" olarak nitelenmektedir. Havayı kirleten maddelerin sınır değerleri (havada zararlı olmayacak derecedeki en yüksek değerleri), her ülkenin ilgili kuruluşları tarafından yönetmeliklerle belirlenmektedir.

Avrupa birliği normlarına göre hava kalitesi istasyonların temsil ettiği alan tipine göre kentsel, kent çevresi ve kırsal; kaynak tiplerine göre ise trafik ısınma ve sanayi temsil eder nitelikte kurulması gereklidir. Fakat ülkemizde kurulu bulunan 169 hava kalitesi izleme istasyonunun çoğunluğu kentsel alanda kurulu olup ısınma kaynaklarını temsil eden istasyon tipi özelliğindedir. Az sayıda istasyon ise trafik ve sanayi kaynak tiplerini temsil etmektedir. AB normlarına göre kurulacak istasyon sayılarının belirlenmesinde etken olan nüfus verileri referans alındığında ülkemiz için mevcut istasyon sayısının en az 330 adet olması gereklidir.

Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) Uzun Menzilli Sınır Aşan Hava Kirliliği Sözleşmesi (CLRTAP) ile ilgili ve sözleşmenin EMEP (Avrupa'da Hava Kirleticilerinin Uzun Menzilli Taşınımının İzlenmesi ve Değerlendirilmesi için İşbirliği Programının Uzun Dönemli Finansmanı) Protokolü kapsamındaki çalışmalar Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü tarıfından yürütülmektedir. Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü tarıfından yapılan ilk raporlama 2010 yılında gerçekleşmiş olup, yıllık olarak iyileştirilmeler hayata geçirilmektedir. Emisyon hesaplamaları uluslararası kabul görmüş rehber dokümanından alınan emisyon faktörleri kullanılarak yapılmıştır. Raporlamaya esas kirleticiler; azot oksitler, kükürtdüoksit,metan olmayan uçucu organik bileşikler, amonyak, partüküler madde ve karbonmonoksit olarak çalışılmaktadır.

Tablo 323. 2012 Yılı Hava Kirleticileri Emisyonlarının 1990 ve 2011 Yıllarına Göre Yüzde Olarak Dağılımı

% Olarak	SO_2	NO_X	NMVOC	NH_3	CO	PM_{10}
Eğilim(1990-2012)	57	93	25	10	64	15
Eğilim(2011-2012)	3	-3	4	11	9	11

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2013 Çevresel Göstergeler

1990-2012 yılları emisyonlarının durumu incelendiğinde; genel olarak artış görülmektedir. 1990 yılına göre en çok NOX (%93) emisyonlarında artış olduğu, bunu sırasıyla CO(%64), SO2 (%57), NMVOC (%25), PM10 (%15) ve NH3 (%10) emisyonlarının takip ettiği görülmektedir. 2011 yılına göre karşılaştırma yapılırsa; en çok artışın aynı oranla NH3 (%11) ile PM10 (%11) emisyonlarında olduğu, bunları CO ve NMVOC emisyonlarının islediği, NOX emisyonlarında ise azalma olduğu anlaşılmaktadır.

Sanayileşmede yaşanan gelişmeler ve yerleşim alanlarının artması dolaysıyla insan faaliyetleri sonucunda açığa çıkan karbon monoksit, kükürt asitleri, hidrokarbonlar ve azot oksitler gibi havayı kirletici maddelerin yanı sıra, motorlu taşıtların, enerji santrallerinin, sanayii tesislerinin, konut ısıtma sistemlerinin yakıt artıkları da çevreyi ve dolaysıyla havayı önemli ölçüde kirletmektedir.

Termik santraller gaz emisyonları yoluyla çevrelerindeki tarım arazilerini, ormanları ve bitki örtüsünü olumsuz yönde etkilemektedirler. Filtresiz çalıştırılan çimento fabrikalarından yayılan tozlar da aynı şekilde çevrelerindeki doğal yapıya zarar vermektedir.

Türkiye'de hava kirliliğinin iyileştirmesinde yaşanan sorunlar; ucuz olmasından dolayı, düşük kaliteli kömürlerin evsel ısıtmada kullanılmasının önüne geçilememesi; motorlu taşıtlardan kaynaklanan kirliliğin giderek artması; genel olarak bütün sektörlerde enerji verimliliği düşük olduğu için daha çok yakıt tüketilmesi; enerji santrallerinin gerekli salım (emisyon) kontrol önlemleri alınmadığı için önemli sorunlar yaratmaya devam etmesi; kurşunsuz benzin gibi daha uygun yakıtların kullanılmasını sağlayacak bir fiyatlandırma sistemine geçilmemesi; kentsel hava kirliliğini izleyecek veri toplama istasyonlarının yeterli olmaması olarak özetlenebilir.

Sonuç olarak, çevre ve kalkınma kavramları, Türkiye gibi gelişmekte olan tüm ülkeler için gelişmiş ülkelerden daha farklı ve önemli bir anlam taşımaktadır. Sürekli ve dengeli kalkınma anlayışını benimseyen ülkemiz de çevreyle uyumlu bir sanayileşme ve kentleşme modelini kurmak ve uygulamak durumundadır.

Türkiye kendi sorunlarını ve koşullarını belirledikten sonra gerekli önlemleri almak için gelişmiş ülkelerin deneyimlerinden de yararlanarak sanayileşme ve kentleşme amacına yönelik temel ekonomik ve sosyal politikalarını geliştirerek, bölgelerin sosyo-ekonomik süreçleri de göz önünde bulundurarak uygulamaya koymalıdır.

13.3. İklim Değişikliği

İklim değişikliği insanlığın önündeki en büyük sorunlardan biridir. Bu sorunla mücadelenin başarısızlıkla sonuçlanmasından en fazla, yoksul ülkeler ve yoksul insanlar zarar görecektir.

Dünya nüfusunun artması, piyasa koşulları ve biyolojik çeşitliğinin yok olması, iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi çevre sorunları gelecek için büyük tehdit oluşturmaktadır. Bunlarla mücadele edebilmek için kapsamlı önlemler alınmalıdır. İnsanlığın ve geleceğin garantisi olan doğal ekosistemler doğal kaynakların yanlış kullanımı sonucu bozulabilmekte ve tüm canlıların yaşamı tehlikeye girmektedir.

NOAA (National Oceanic and Atmospheric Administration) tarafından 1901-2000 periyodunda gözlenen değerler baz alınarak tahmin edilen küresel yıllık ortalama yüzey sıcaklığı 13,9 ^{0}C'dir. Aylık ortalama sıcaklığın en düşük olduğu ay 12,0 ^{0}C ile Ocak ayı, en yüksek olduğu ay ise 15,8 ^{0}C ile Temmuz ayıdır.Küresel değerlendirmelere baktığımızda son 100 yıl (1906-2005) boyunca sıcaklık artışının doğrusal olduğu tahminiyle küresel yüzey sıcaklıklarında ortalama 0,74 ^{0}C $\pm$ 0.18 ^{0}C artış olmuştur. Son 50 yılda sıcaklık artışının hızı neredeyse son 100 yılda olan artışın iki katıdır

İklim değişikliğinin atmosferdeki sera gazı emisyonlarındaki artıştan kaynaklanan küresel ısınma nedeniyle meydana geldiği konusunda bir görüş birliği vardır. Küresel ısınmaya neden olan seragazları içerisinde en önemlisi CO_2'dir ve toplam seragazları içindeki payı %81,27'dir. CO_2' i % 14 ile CH4, % 3,36 N2O, % 1,36 ise F bileşenli gazlar takip etmektedir.

CO_2 eş değeri olarak 2012 yılı toplam sera gazı emisyonu 1990 yılına göre %133,4 artış göstermiştir. 2012 yılı sera gazı emisyonlarının CO_2 olarak % 70,2 si enerji, % 14,3 ü endüstriyel işlemler, % 8,2 si atık ve % 7,3 tarımsal faaliyetlerden kaynaklıdır.

İklim değişikliğinin insani gelişmede uzun vadeli engeller oluşturacağı ve insanları gittikçe kötüye giden bir yoksulluğa iteceği göz önüne alınmalıdır. Bu noktada iklim değişikliği, küresel sebep ve etkileriyle küresel bir problem olarak algılanmalı ve ülkeler sorumlulukları ve kapasiteleri çerçevesinde küresel bir eyleme geçmelidirler. İklim değişikliğinin etkilerinden erken ve en ağır biçimde etkilenecek olan yoksul kesimlerin ve küçük çiftçilerin korunması ve desteklenmesi için gerçekçi ve kalıcı politikalar geliştirilmeli, küresel anlamda koordinasyon ve işbirliği sağlanmalıdır.

İklim değişikliğine adaptasyon için farkındalığın artırılması, çiftçilerin konuyla ilgili bilgilendirilmeleri, erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi, konuya ilişkin plan ve projelerin bir bütün olarak ele alınması gereklidir.

İklim değişikliğine adaptasyon konusunda karşı karşıya olunan sorunları azaltmak için bölgesel düzeyde iklim modellerinin ve senaryolarının geliştirilmesi; karşılıklı bilgi paylaşımının yapılması, ülke içinde ve ülkeler arasındaki işbirliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi ve uygun kaynakların ayrılması gerekmektedir.

Tarım, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden direkt olarak etkilenecek sektörlerden biri olduğu gibi bu etkileri asgari düzeye indirecek çözümleri de içerisinde barındıran bir sektördür. Sürdürülebilir üretim sistemlerinin kurulması için izleme, risk değerlendirme ve etkili önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu önlemler su, toprak ve biyolojik çeşitlilik gibi doğal kaynakların korunması, sürdürülebilirliği ve etkin kullanımına yönelik olmalıdır.

Ormanlık alanların azalması, toprağın bozulması, uygun olmayan tarım uygulamaları gibi arazi kullanımındaki değişiklikler atmosfere karbon salınımı yapmakta, dolayısıyla küresel ısınmayı artırmaktadırlar. Küresel ısınmanın önlenmesi yönünde olumlu adımlar atmak için enerji ve sanayi üretiminde fosil yakıtların kullanılması yerine daha temiz ve doğayla dost yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim sağlanması gerekmektedir. Tarımda en iyi tarım tekniklerinin kullanılması, orman arazilerinin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilir orman kaynakları yönetiminin sağlanması yönünde politikalar geliştirilmelidir.

Halen dünyada, toprak koruma ile ilgili standartlar, koruma kriterleri ve teknoloji kullanımında birliktelik sağlanamamıştır. Yanlış arazi kullanımı sonucu ise dünya arazilerinin yaklaşık %26'sı tahrip olmaktadır. Tarım arazilerinin korunması, ürün ve hayvan artıklarının değerlendirilmesi, hayvancılıkta doğru yöntemlerin geliştirilmesi, iklimle uyumlu ve sürdürülebilir üretim tekniklerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Verimli tarım arazilerinde ve ormanlık alanlarda sanayi tesislerinin ve yerleşim alanlarının kurulması önlenmeli, doğru sulama politikaları uygulanmalı, toprakların tuzlanmasının önüne geçilmelidir. Tarımda suyun israfına yol açan vahşi sulama yöntemlerinin terk edilerek, suyun daha tasarruflu kullanıldığı damlama ve yağmurlama sulama yöntemlerine geçilmelidir.

Su kaynaklarının etkin kullanımını içeren iklim değişikliğine adaptasyon, sel ve kuraklık için erken uyarı sisteminin geliştirilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının sunulması, doğal kaynaklar ve çevreyi korumaya yönelik tarım tekniklerinin geliştirilmesi için önlemler

alınmalıdır. Bölgesel bazda ürün planlanması yapılmalı ve kuraklık riski olan bölgelerde kuraklığa karşı dayanıklı tohum çeşitlerinin devreye sokulması gerekmektedir.

Gelecekte büyük sorunlar doğuracak su kıtlığının önüne geçilebilmesi için dünya çapında su kaynaklarının kullanımında daha olumlu sonuçlar verecek alternatif çözümler bulunması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. http://www.cevreonline.com
2. http://sura.ormansu.gov.tr/sura/AnaSayfa/GrupRaparlari.aspx?sflang=tr
3. 2007-2010 TZOB Zirai ve İktisadi Rapor,
4. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Türkiye Çevre Sorunları VE Öncelikleri Değerlendirme Raporu 2014
5. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2013 Çevresel Göstergeler
6. Devlet Planlama Teşkilatı, Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2007- 2013,
7. Devlet Planlama Teşkilatı, Onuncu Kalkınma Planı, 2014-2018
8. http://www.ormansu.gov.tr/

14. TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKALARI

Destekleme; tarım sektörünün korunması, tarımsal faaliyetlerin özendirilmesi ve sürdürülmesinin teşviki amacıyla alınan önlemlerin tümüdür.

Tarımsal desteklemelerin amacı; tarım sektörünün öncelikli problemlerinin çözümüne katkıda bulunmak, uygulanan politikaların etkinliğini artırmak, sektörün bu politikalara uyumunu kolaylaştırmaktır. Tarımsal destekleme politikaları, ekonomik ve sosyal etkinlik ve verimlilik koşullarını sağlayacak programlarla uygulanır.

14.1. Türk Tarım Politikasını Etkileyen Dışsal Faktörler

Tarım politika ve desteklemelerini taraf olduğumuz anlaşmaların etkileri vardır. Genel olarak destekleme politikasını etkileyen dışsal faktörleri, DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü), AB (Avrupa Birliği), IMF (International Monetary Fund, Uluslararası Para Fonu) ve DB (Dünya Bankası) olarak sıralayabiliriz.

DTÖ'nün 1995 yılında uygulamaya koyduğu Tarım Antlaşmasıyla, iç destekler, ihracat sübvansiyonları ve pazara giriş önlemleri alınmıştır ve bu uygulama 2005 yılına kadar sürmüştür. Sonraki süreçte Bakanlar Konferansı kararları (pamuk, genel hizmetler, gıda güvenliği amaçlı kamu stokları programları, ihracatta rekabet ve tarım ürünlerinde tarife kota yönetimi) alınmıştır. Ancak bunlar tavsiye niteliğinde olmuştur. Konferansa tarım konusunda diğer ülkeler gibi Türkiye de İleri Tarım Müzakereleri Pozisyon Belgesi ile katılmaktadır.

Türkiye, DTÖ Tarım Anlaşması'na Gelişmekte Olan Ülke statüsünde taraf olmuştur. Türkiye pazara giriş, ihracat destekleri ve iç desteklerindeki taahhütlerini bu statüde vermiştir. Pazara giriş başlığında tavan konsolidasyonuna başvurularak, Ülkemiz için stratejik ürünlerde en yüksek tarife konsolide edilmiştir. İhracat sübvansiyonlarında 44 ürün ve ürün grubunda, baz alındığı yılda 140 milyon dolar olan ihracat sübvansiyonları 10 yılda (1995-2004) harcamalar bakımından yüzde 24, miktar bakımından yüzde 14 indirime tabii olmuştur. İç desteklerde ise yüzde 10 De-Minimis sınırının altında kalarak herhangi bir indirim taahhüdünde bulunmamıştır.

DTÖ tarım müzakereleri 2000 yılından sonra tekrar başlamış bu zaman dilimi içinde müzakereler askıya alınmış, zaman zaman ilerleme kaydedilmiş olsa da halen bir sonuç alınamamıştır. Halihazırda ülkemizde uygulanan tarım destekleme politikalarının şekillenmesinde DTÖ'nün direk bir etkisi olmamıştır. Bundan sonraki süreç dikkatle izlenmesi ve ülkemiz çıkarlarının ön planda olduğu bir pozisyonun belirlenmesi önem arz etmektedir.

Sektörü yönlendiren bir diğer faktör ise AB'dir. Türkiye AB arasında 1995'de imzalan Gümrük Birliği Anlaşmasında tarım ürünleri muaf tutulmuştur, ancak işlenmiş tarım ürünlerinin ticaretinde sanayi payı sıfırlanmıştır. 1999 Helsinki Zirvesiyle Türkiye'nin adaylık süreci başlamıştır. Olası bir üyelikte Türkiye'nin Orak Tarım Politikasına uyması zorunludur. Müzakere sürecinde Ülkemiz tarım sektörünü yeni hedefin rekabet şartlarına ve OTP'sine hazırlamak gerekmektedir. İlerleme raporları, OTP'ye uyumun sınırlı olduğunu bildirmektedir. Bununla birlikte 2008 yılında yayınlanan Ulusal Programda tarım desteklerine ilişkin taahhütlerde bulunulmuştur. Bunlardan en önemlisi ise üretimden bağımsız ve basitleştirilmiş tarımsal destek sisteminin uygulanmasına yönelik kanunun 2011 yılı sonrasında uygulamaya konulacağı yönündedir.

Geçmişten buyana 1992, Gündem 2000 ve 2003 Haziran Reform önlemleri olumlu sonuçlar vermiş ve son olarak 2016-2020 OTP Reform paketi uygulamaya konulmuştur. Önlemlerden en öne çıkan konu kırsal kalkınma, çevre ve piyasa yönetimi olmuştur. Türkiye'nin bundan sonraki yol haritasının son önlemleri yakından izleme yanında tarımdaki yapısal sorunlarını hızla çözerek müzakere fasıllarından Fasıl 11 için en iyi şekilde hazırlanması gerektiğidir. (3)

2000 sonrası Türkiye'nin tarım desteleme sistemini yeniden şekillendiren kuruluşlar ise IMF ve DB olmuştur. Ülkenin bütçe sorunlarını çözmek için başvurulan bu kuruluşların verecekleri krediler karşılığında Türkiye'den bir takım istekleri bulunmuştur. Bu kapsamda 2001 yılında uygulamaya konulan doğrudan gelir desteği 2008 yılında kaldırılmış, ürün bazında desteklemeler yapılmış ve devam etmektedir.

14.2. Tarım Kanunu

Türk tarım politikası; Beş Yıllık Kalkınma Planlarında konulan hedefler, hükümet programları ve Dünya Ticaret Örgütü Tarım anlaşmasının öngördüğü yükümlülükler ile AB'ne tam üyelik perspektifinde AB Ortak Tarım Politikasına Uyum çerçevesinde oluşturulmakla birlikte, Tarım Kanunu yürürlüğe girene kadar daha çok kısa vadeli politikalar şeklinde belirlenmiştir.

Tarım sektörünün ve kırsal alanın, kalkınma plân ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesi ve desteklenmesi için gerekli politikaların tespit edilmesi ve düzenlemelerin yapılması, Nisan 2006 da yürürlüğe giren 5488 sayılı Tarım Kanunun amacını oluşturmuştur.

Tarım Kanunu ile tarımsal desteklemenin amaç ve ilkeleri, desteklemede kullanılacak araçlar ve tarımsal desteklerin uygulama esasları hükme bağlanmıştır.

Kanuna göre tarımsal desteklemenin amacı; "tarım sektörünün öncelikli problemlerinin çözümüne katkıda bulunmak, uygulanan politikaların etkinliğini artırmak, sektörün bu politikalara uyumunu kolaylaştırmaktır. Tarımsal destekleme politikaları, ekonomik ve sosyal etkinlik ve verimlilik koşullarını sağlayacak programlarla uygulanır." şeklinde belirlenmiştir.

Kanunda belirtilen destekleme araçları ise; doğrudan gelir desteği, fark ödemesi, telafi edici ödemeler, hayvancılık destekleri, tarım sigortası ödemeleri, kırsal kalkınma destekleri, çevre amaçlı tarım arazileri koruma programı destekleri ve diğer destekleme ödemeleri şeklinde belirlenmiştir.

Tarımsal desteklemelerin uygulama esasları ise;

a) Destekleme ödemeleri; bölge, işletme, arazi, ürün, tarım sistemi, sözleşmeli üretim, ıslah ve çevre gibi konulardaki öncelikler ve tercihler ışığında farklı miktarlarda yapılabilir.

b) Bir tarımsal işletmenin alabileceği azamî toplam destekleme miktarı, yıllık olarak belirlenebilir.

c) Destekler, üretici örgütleri aracılığı ile de ödenebilir.

ç) Desteklenecek ürünlerin ve destekleme ödeme miktarının belirlenmesinde kalite, standart ve sağlık kriterleri dikkate alınır.

d) Üreticilere yapılacak her türlü destekleme ödemelerinde, entegre idare ve kontrol sistemi kullanılır.

e) Çiftlik muhasebe veri ağı kayıtlarına ait bilgiler kontrol ve istatistikî amaçlı olarak kullanılabilir, ancak ifşa edilemez. Bu hükme uymayanlar için genel hükümler çerçevesinde cezaî işlem yapılır. Şeklinde kanunla hüküm altına alınmıştır.

14.3. Tarımsal Destekleme Bütçesi

2006 yılında yürürlüğe giren Tarım Kanunu, Tarım destekleme bütçesine bir alt sınır getirmiştir. Tarımsal desteklemelerin finansmanı başlıklı 21 inci maddeye göre "Bütçeden ayrılacak kaynak, gayrisafi millî hasılanın yüzde birinden az olamaz" denilmektedir. Ancak Kanun yürürlüğe girdikten sonra tarımsal destekler için ayrılan bütçe bu sınıra ulaşamamıştır.

Tarım destek bütçesi sektörün ihtiyacına göre belirlenmelidir. 2014 bütçesinde tarım sektörüne, bir önceki yıla göre yüzde 9,3'lük artışla 9,59 milyar lira kaynak ayrılmıştır.

Destekleme bütçesinin, yurtiçi hasıladaki oranının, 2014 yılı için yüzde 0,54 olması beklenmektedir. Bu oran 213 yılında 0,58, 2012 yılında 0,54, 2011 yılında da 0,56 olmuştur. Destekleme bütçesinde bulunmayan fakat tarıma ayrılan diğer yardımlarla birlikte bu oran 2014 yılında yüzde 0,92'yi bulmaktadır.

Tablo 324. Tarım Destek Bütçesi

	Milyar YTL	% Artış	Bütçe Endeks	TÜFE Endeks	TÜFE'ye Göre Deflate Edilmiş Destek Bütçesi	Desteğin GSMH İçindeki payı %
2003	2,67	13,86	100	100	2,67	**0,67**
2004	3,04	21,05	114	109	2,79	**0,55**
2005	3,68	28,80	138	117	3,15	**0,58**
2006	4,74	16,88	178	129	3,67	**0,63**
2007	5,54	5,60	207	140	3,96	**0,62**
2008	5,85	-22,56	219	155	3,77	**0,57**
2009	4,53	29,80	170	164	2,76	**0,45**
2010	5,88	20,41	220	178	3,30	**0,51**
2011	7,08	28,53	265	190	3,73	**0,56**
2012	7.78	9,88	291	206	3,78	**0,54**
2013	**8,77**	**12,7**	**328**	**222**	**5,92**	**0,58**
2014	**9,59**	**9,3**	**359**	**242**	**6,46**	**0,54**

2006 yılından günümüze tarım destek bütçesinin Milli Gelirden aldığı pay gittikçe düşmektedir. 2006 yılında tarımı desteklemek için milli gelirin yüzde 0.63'ü ayrılırken, 2009'da bu oran yüzde 0.45'e düşmüştür. 2012 yılında bu oran yüzde 0.54 olmuştur. 2013 de yüzde 0.58'e yükselmiş, ancak 2014 yılında yüzde 0.54'e düşmüştür.

Desteklerin alanları ile yöntemlerinin doğru olması yanında, miktarları da önemlidir. Çünkü uluslararası rekabet koşullarında kalite, standart gibi özelliklerle birlikte maliyetler ve buna bağlı olarak desteklerin düzeyi de büyük oranda rol oynamaktadır. Bir bilim adamının ifade ettiği gibi "dış ticarette sadece mukayeseli üstünlük değil, mutlak üstünlük geçerli olmaktadır." Mutlak üstünlük ise, büyük ihracat destekleri ve iç desteklerle sağ-

lanabilmekte, bir taraftan maliyetler düşürülürken diğer taraftan düşük fiyatlarlarla dünya piyasalarına ürün satılmaktadır. Bu nedenle, yeterli destek veremeyen bizim gibi ülkeler, sürdürülebilir bir tarım sektörü oluşturmada zorlanmaktadır.

14.4. Türkiye'de Kullanılan Tarımsal Destekleme Araçları ve Bütçe Dağılımları

Ülkemizde kullanılan destekleme araçları ve çiftçilere verilecek destek miktarları Tarım Kanunuyla belirlenmiş durumdadır.

Aşağıdaki tablodan da görüldüğü üzere tarım destek bütçesi belirlenen bu araçlarla sektöre aktarılmaktadır. Destek miktarlarında ağırlıklı olan kalemler fark ödemesi desteklemeleri, hayvancılık destek ödemeleri ve alan bazlı destek ödemeleridir.

Tablodan görüldüğü üzere 2014 yılı tarım destek bütçesinin yüzde 32,8'i fark ödemeleri, yüzde 30,3'ü hayvancılık destek ödemeleri, yüzde 28,5'ini alan bazlı ödemeler oluşturmaktadır.

2010-2014 yılları arasında tarımsal desteklerin her kaleminde artış olmasına karşın en fazla artış hayvancılık desteklerinde olmuştur.

Tablo 325. Yıllara Göre Tarımsal Destekleme Miktarları (cari fiyatlarla, milyon TL)

Destekler	2010	2011	2012	2013	2014
Alan bazlı tarımsal destekleme ödemeleri	2.056	2.189	2.379	2.417	2.799
Alan bazlı ek ödeme (organik, iyi tarım, toprak analizi)	81	150	172	138	202
Mazot	512	508	581	612	660
Gübre	622	621	695	714	800
Sertifikalı tohum ve fidan kullanımı	90	86	98	115	118
Çevre amaçlı tarım alanlarının korunması (çatak)	9	17	23	40	50
Fındık	652	709	710	713	832
Alternatif ürün ödemeleri	9	8	1	1	2
Tütün	8	7	0	0	0
Fındık	1	1	1	1	2
Telafi edici ödemeler	81	90	99	122	125
Patates siğili desteği	8	8	0	0	0
Çay budama tazminatı ve masrafları	73	82	99	122	125
Fark ödemesi destekleme hizmetleri	2.056	2.504	2.379	2.650	3.221
Hububat ve Bakliyat	1.018	1.063	613	800	1.951
Çay	115	149	147	138	150
Arz açığı olan ürünler	923	1.292	1.619	1.712	1.120
Hayvancılık destek ödemeleri	1.158	1.728	2.216	2.900	2.973
Kırsal kalkınma amaçlı tarımsal destek	304	249	196	450	434
Tarım sigortası destekleme hizmetleri	80	239	263	321	336
Diğer tarımsal amaçlı destekler	30	42	120	144	97
TOPLAM	**5.684**	**6.951**	**7.553**	**8.920**	**9.670**
Afetten zarar gören çiftçi yardım ödemeleri	137	0	0	0	0
GAP eylem planı kırsal kalkınma ve hayvancılık destekleri	126	114	120	127	130
GENEL TOPLAM	**5.947**	**7.085**	**7.673**	**9.047**	**9.800**

Kaynak: GTHB, 2013

Girdi Destekleri

Bilindiği üzere mazot bedelinin yaklaşık yüzde 40'ını özel tüketim vergisi (ÖTV) oluşturmaktadır. Buna ilaveten mazotta yüzde 18 katma değer vergisi (KDV) yükü vardır.

Çiftçilere verilen mazot desteği, tarımda kullanılan mazota ödenen bedelin yüzde 5,4'ünü ancak karşılamıştır. Bu rakam da mazot için çiftçinin ödediği KDV'nin ancak 4'te 1'ine tekabül etmektedir.

Tarımsal ürünlerimizin dünya fiyatlarıyla rekabet edebilmesi, diğer ülkelerin üreticilerine uyguladıkları yüksek orandaki desteklerin ülkemiz çiftçilerine de sağlanmasıyla mümkün olabilecektir. Bazı ülkelerde çiftçinin mazotu normal fiyatından çok daha ucuza kullandığı bilinmektedir.

2013'de 612 milyon olan mazot desteği 2014 yılında mazot desteği 660 milyon liraya yükseltilmişse de üretim maliyetlerinin düşürülmesi için, çiftçimizin kullandığı mazota ÖTV ve KDV istisnası getirilmelidir.

Tablo 326. Mazot Destek Miktarı ve Artış Oranları

Ürün Grupları	Mazot Desteği (TL/Da)								
	2010	2011	Artış %	2012	Artış %	2013	Artış %	2014	Artış %
Süs bitkileri, özel çayır, mera ve orman emvali ürün alanları	2	2,5	**25**	2,7	**8**	2,9	**7,4**	3,1	**6,8**
Hububat, yem bitkileri, baklagiller ve yumru bitkiler, sebze, meyve alanları	3,25	3,75	**15**	4	**6,6**	4,3	**7,5**	4,6	**6,9**
Yağlı tohumlu bitkiler ve endüstri bitkileri	5,5	6	**09**	6,4	**6,6**	7	**9,3**	7,5	**7,1**

Öte yandan çiftçimizin 2013 yılında gübre için ödediği bedel yaklaşık 5,8 milyar liradır. 2013 yılında gübre desteği 714 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. Böylece üreticinin gübreye ödediği paranın yüzde 12,3'ü oranında destek sağlanmıştır. 2014 de gübre desteği ise 800 milyon lira olmuştur.

Tablo 327. Gübre Destek Miktarı ve Artış Oranları

Ürün Grupları	Gübre Desteği (TL/Da)								
	2010	2011	Artış %	2012	Artış %	2013	Artış %	2014	Artış %
Süs bitkileri, özel çayır, mera ve orman emvali ürün alanları	3	3,5	**16,6**	3,7	**5,7**	4	**8,1**	4,3	**7,5**
Hububat, yem bitkileri, baklagiller ve yumru bitkiler, sebze meyve alanları	4,25	4,75	**11,7**	5	**5,2**	5,5	**10**	6	**9**
Yağlı tohumlu bitkiler ve endüstri bitkileri	5,5	6	**9**	6,3	**5**	7	**11,1**	7,5	**7,1**

Tarım sektörünün dünya ile rekabet edebilmesi için üretim maliyetlerinin düşürülmesi gerekmektedir. İşsizliğin yükünü de taşımaya devam eden tarımda, üretim maliyetlerinin

düşürülmesi için, öncelikle temel girdiler üzerindeki vergi yükü kaldırılmalı veya çiftçiye geri ödemesi sağlanmalıdır.

Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli

Tarım Havzalarında doğal kaynakları koruyarak üretimi planlamak ve arttırmak, etkin ve rasyonel bir destekleme politikası uygulamak üzere geliştirilmiştir. Bu kapsamda, iklim, toprak, topografya, arazi sınıfları ve kullanım şekillerine dayalı yaklaşık 528 Milyon veri değerlendirilerek, Türkiye tarımının 30 adet tarım havzası belirlenmiştir. Her havza için stratejik, arz açığı ve rekabet şansı olan ürünler ile özel ürünler belirlenmiş ve tarım havzalarına dayalı haritalar oluşturulmuştur. Hangi bölgede, hangi üründen en iyi verimin alınacağı tespit edilerek, hangi ürünlerin desteklenmesi gerektiği ortaya konulmuştur.

Tablo 326. Mazot Destek Miktarı ve Artış Oranları

1	Güney Marmara Havzası	Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Yalova
2	Batı Karadeniz Havzası	Bartın, Düzce, İstanbul, Kastamonu, Kocaeli, Sakarya, Sinop, Zonguldak
3	Kuzeybatı Anadolu Havzası	Ankara, Bartın, Bolu, Çankırı, Karabük, Kastamonu, Zonguldak
4	Doğu Karadeniz Havzası	Artvin, Rize, Trabzon
5	Karasu-Aras Havzası	Ağrı, Ardahan, Erzurum, Kars
6	Kuzey Marmara Havzası	Çanakkale, Edirne, İstanbul, Tekirdağ
7	Büyük Ağrı Havzası	Ağrı, Iğdır, Kars
8	Söğüt Havzası	Ankara, Bilecik, Bolu, Bursa, Eskişehir, Kütahya
9	Çoruh Havzası	Ardahan, Artvin, Bayburt, Erzurum, Gümüşhane, Rize, Trabzon
10	Yukarı Fırat Havzası	Bayburt, Erzincan, Gümüşhane, Sivas, Tunceli
11	Kıyı Ege Havzası	Antalya, Aydın ,Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Muğla
12	Van Gölü Havzası	Ağrı, Bingöl, Bitlis, Erzurum, Muş, Tunceli, Van
13	Erciyes Havzası	Kayseri, Sivas, Yozgat
14	Kaz Dağları Havzası	Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Manisa
15	İç Ege Havzası	Afyonkarahisar, Balıkesir, Denizli, Eskişehir, Konya, Kütahya, Manisa, Uşak
16	Gediz Havzası	Aydın, Denizli, İzmir, Manisa
17	Meriç Havzası	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ
18	Yeşilırmak Havzası	Amasya, Çankırı, Çorum, Giresun, Kastamonu, Ordu, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Yozgat
19	Orta Karadeniz Havzası	Giresun, Ordu, Samsun, Sinop
20	Karacadağ Havzası	Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Şanlıurfa
21	Zap Havzası	Bitlis, Hakkari, Siirt, Şırnak, Van
22	Gap Havzası	Adıyaman, Mardin, Şanlıurfa, Şırnak
23	Batı Gap Havzası	Adıyaman, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kilis,
24	Doğu Akdeniz Havzası	Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
25	Kıyı Akdeniz Havzası	Adana, Antalya, Burdur, Hatay, Mersin, Osmaniye
26	Ege Yayla Havzası	Antalya, Aydın, Burdur, Denizli, Muğla
27	Orta Kızılırmak Havzası	Aksaray, Ankara, Çankırı, Çorum, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Yozgat
28	Orta Anadolu Havzası	Afyon, Aksaray, Ankara, Eskişehir, Karaman, Konya, Niğde
29	Fırat Havzası	Adana, Adıyaman, Batman, Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan,
30	Göller Havzası	Antalya, Burdur, Isparta, Karaman, Konya, Mersin

2 Mart 2010 tarihinde yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile fark ödemesi uygulanan 16 ürünün havzalara göre desteklenmesine karar verilmiştir. Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli "Ekolojik olarak benzer olan, ülkenin idari yapılanmasına uygun, yönetilebilir büyüklükte, tarım ürünlerinin ekolojik ve ekonomik olarak en uygun yetiştirilebil-

diği bölgeler, 29 Haziran 2009 tarihli ve 2009/15173 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Türkiye Tarım Havzalarının Belirlenmesine İlişkin Kararın ekinde bulunan otuz adet tarım havzası belirlenmiştir.

Prim Uygulamaları

Ülkemizde prim sistemi; üretimin yönlendirilmesi, üreticilerin gelir seviyelerinin korunması, tarımsal üretimde sürekliliğin sağlanması, sanayici ve ihracatçıya dünya fiyatlarından mal temini ve rekabet şansı kazandırılması, sağlıklı bir piyasa oluşturulması ve kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması amacıyla uygulanmaktadır.

Prim uygulanan ürün sayısı, 2008 yılında baklagillerin de dahil edilmesiyle 15 ürüne çıkmış, 2010 yılı için tritikale de ilave edilerek 16 ürün, 2012 yılında da çayın ilave edilmesiyle 17 ürün prim uygulaması devam etmektedir.

2014 yılında 2011 yılına göre 10 üründe prim miktarı artmıştır. Prim miktarı artan ürünler; yağlık ayçiçeği, kütlü pamuk, soya fasulyesi, aspir, zeytinyağı, arpa, çavdar, yulaf, tritikale ve çaydır.

Kütlü pamuk prim destek miktarı 2012 yılından itibaren yurt içerisinde üretilen sertifikalı tohumları kullananlara verilmeye başlanmıştır.

Yıllardır uygulanan prim desteklerine rağmen ülkemiz halen yağ ve yağlı tohumlu bitkilerde, pamukta açığını kapatamamış, tüketim her yıl artan ithalatla karşılanmaktadır. Prim uygulamasının amacına ulaşması prim miktarlarının erken açıklanmasına, üretim maliyetlerinin göz önüne alınarak belirlenmesine, prime esas ürünün pazarlama ağına, diğer ürünlere göre daha fazla gelir sağlamasına ve primlerin ürün satışını müteakip ödenmesine bağlıdır.

Tablo 328. Prim Miktarları (Kr/Kg)

Ürünler	2011	2012	2013	2014
Yağlık Ayçiçeği	23	24	24	30
Kütlü Pamuk (yurt içerisinde üretilen sertifikalı tohumları kullananlar)	-	46	50	55
Soya Fasulyesi	Sertifikalı 50 Sertifikasız 40	50	50	50
Kanola	40	40	40	40
Dane Mısır	4	4	4	4
Aspir	40	40	45	45
Zeytinyağı	50	50	60	70
Buğday	5	5	5	5
Arpa, Çavdar, Yulaf, Tritikale	4	5	5	5
Çeltik, Kuru Fasulye, Nohut, Mercimek	10	10	10	10
Çay		12	12	12

Hayvancılık Destekleri

Ülkemiz hayvancılığın gelişmesi için oldukça öneli hayvancılık destekleri son yıllarda hem çeşitlenmekte hem de bütçe içinde payı gittikçe artmaktadır. Hayvancılık destekleri raporun hayvancılık bölümünde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

14.5. Sonuç

Ülkemiz tarımı mevcut yapısal sorunları yanında karşı karşıya bulunduğu ekonomik ve sosyal sorunlar yüzünden çiftçimiz verimli, rekabetçi, istikrarlı tarımsal üretim yapamamaktadır. Son yıllarda destekler bütçe imkanları dahilinde enflasyonun üzerinde artırılmasına rağmen, özellikle, rekabet halinde olduğumuz ülkeler kadar destek verilemeyen üreticilerimizin bugünkü koşullarda zorlukları devam etmektedir. Bu nedenle üreticimiz, çok çeşitli yollarla yüksek desteklerin verildiği ülke çiftçilerinin ürünleriyle haksız rekabet ortamında ürünlerini pazarlamak zorunda kalmaktadır. Üstelik girdi maliyetlerinin de çok yüksek olması, ülkemizin ekolojik üstünlüğü olmasına rağmen diğer ülke çiftçileriyle rekabet edememelerine neden olmaktadır. Belirtilen nedenlerle verilen destekler daha da artırılmalı ve zamanında verilmelidir.

Tarım sektöründe üreticimize destekler doğrudan ve dolaylı olarak verilmektedir. Doğrudan destekler kapsamında alan bazlı destekler ve prim desteği ile çiftçimiz desteklenmektedir. Bu çerçevede çiftçilerimiz Alan bazlı destek olarak toprak analizi, mazot, gübre, fidan desteği ile fındık desteklerinden yararlanmaktadır. Prim destekleri ağırlıklı olarak arz açığı olan stratejik ürünlere ödenmektedir. Ayrıca hayvancılık destekleri, su ürünleri destekleri çevre koruma amaçlı destekler, tarım sigorta desteği, indirimli faiz desteği, makine ekipman, basınçlı sulama destekleri, biyolojik mücadele destekleri, araştırma geliştirme destekleri diğer desteklerdir.

Ülkemizde destekleme Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından tutulan Çiftçi Kayıt Sistemi üzerinden yapılmaktadır. ÇKS ye kayıt yaptıramayan üreticilerimiz desteklerden faydalanamamaktadır. Halen bu kaydın şartlarını yerine getirmeyen pek çok çiftçi ve üzerinde tarımsal faaliyet gösterilen araziler çeşitli nedenlerle desteklerden faydalanamamaktadır. Başta mirasçılara tapu intikali yapılmamış araziler olmak üzere, tapu tescil işlemleri bitmemiş araziler, devlete ait olan, kamu yararına kullanılan ve kadastro geçmemiş yerlerdeki tarım arazisi vasfı olmayan ve yeni tarıma açılan alanlar, mülkiyeti kamulaştırılan araziler, üzerinde tarımsal faaliyet yapılmayan taşlık kayalık ve ham toprak vasfında olan araziler ile kira sözleşmesi olmayan, sahibi ölmüş ve mirasçıları olmayan tarım arazileri için ÇKS kaydı yapılamamakta ve bu araziler tarımsal desteklerden faydalanamamaktadır. Bunlar içinde gerekli çözümün getirilmesi büyük önem taşımaktadır. Tarımsal faaliyette bulunan tüm çiftçilerin bu kayda girmesi sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. TZOB Zirai ve İktisadi Raporu 2007-2010
2. Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi Bildirimler Kitabı
3. www.resmigazete.gov.tr
4. www.tarim.gov.tr

15. VERGİ

Devletler, toplum halinde yaşayan insanların, bu toplumsal yaşantılarında kaynaklanan ortak ihtiyaçların karşılanmasını finanse etmek amacıyla; borçlanma, uluslararası yardımlar, mal ve hizmetlerin satılması, harçlar, resimler, şerefiyeler, vergi cezaları, parafiskal gelirler, emisyon, vergiler gibi fon kaynaklarına başvururlar.

Vergi toplama yetkisine sahip Devlet, sahip olduğu egemenlik haklarından kaynaklanan yasal ve fiili gücü kullanır. Keza Türkiye Cumhuriyeti Devleti' de Anayasanın 73. maddesi ile bu güç ve yetkisini somutlaştırmış, "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür" hükmüyle her Türk vatandaşının, mali gücüne göre vergi mükellefi olma zorunluluğu bulunduğunu belirtmiştir.

15.1. Türkiye'deki Vergi Reformlarının Gelişimi

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğundan orta çağın kalıntılarını taşıyan bir vergi sistemi devralmıştır. Cumhuriyet ilan edildikten sonra 1950 yılına kadar bir taraftan Osmanlıdan alınmış olan vergi sisteminin terk edilmesine uğraşılırken, modern ve aynı zamanda kapsamlı vergilerin vergi sistemine alınmasına çalışılmıştır. 1925 yılında Aşar adı verilen vergi kaldırılmıştır. 1914 yılında kabul edilmiş olan "Temettü" vergisinin yerine "kazanç" vergisi konularak aşar vergisinin boşluğu doldurulmaya çalışılmıştır. 1929 yılında dünyada yaşanmış olan ekonomik krizin sona ermesiyle özellikle 1940'lı yıllarda varlık vergisi ve diğerleri ele alınıp düzeltilmesi yoluna gidilmiştir.

1950 yılı vergi reformu yılı olmuştur. 1949 yılında hazırlanıp kabul edilmiş olan ve 1950 yılında uygulamasına başlanılan Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve Vergi Usul Kanunu bir sistem bütünü olarak ele alınmış ve 1953 yılında da çıkarılmış olan "Amme Alacaklarının tahsili" hakkındaki kanunla daha da ilerleme kaydedilmiştir.

Bütün vergi konusundaki bu gelişmeler devam ederken 1950'li yıllar sonrasında gider vergileri de Türk Vergi Sistemi içerisine ithal edilerek, mevcut olan Türk Vergi Sistemi modern bir hüviyete kavuşmuştur. 1960 yılından sonra ise Gelir ve Vergi Usul Kanunları yeniden kaleme alınmış, Kurumlar tadilata uğramış ve bütün bu gelişmelerden daha da önemlisi "Vergi Reformu Komisyonu" kurularak Türk Vergi Sistemi bu komisyonun önerileri doğrultusunda yeni kurum ve kurallara kavuşturulmuştur. 1982 yılında vergi itiraz komisyonları kaldırılmış ve Bölge İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemeleri kurulmuştur. 1985 yılında ise vergi gelirlerinde büyük bir artış sağlayan "Katma Değer Vergisi" uygulamaya konulmuştur. Daha sonraları da "Vergi Özel İhtisas Komisyonları" ihdas edilmiştir. Türk Vergi Sistemindeki bu gelişmeler aralıksız sürmüştür.

Anayasamızın 73.maddesinde 'Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür' ifadesi yer almaktadır.

15.2. Türk Vergi Sistemi

Kısa ifadesi ile vergi sistemi, bir ülkede belli bir zaman süreci içerisinde, mevcut olan tüm vergilerden oluşan bir bütünü ifade etmektedir. Bu bütün içerisinde üniter devletlerde mahalli idare ile merkezi idarelerin ve kendilerine görev ve yetki devredilmiş bulunan kamu kurumlarının tahsile yetkili kılınmış oldukları vergi, resim, harç, fon ve benzeri mali sorumluluklar yer almaktadır.

Türk Vergi Sistemini uluslararası çağdaş bir görüntüye kavuşturmak için bilhassa 1950'li yıllar sonrasında büyük uğraşılar kaydedilmiştir. Ancak gelinen son noktada vergi reformları sonunda vergi sistemi kendisinden beklenenleri verebilecek düzeye ulaşamamıştır.

1950'li yıllarda Gelir Vergisi Reformunun gündeme geldiği ve gerçekleştirilmeye başlandığı dönemlerde, özellikle tarım kesiminde faaliyetlerini sürdürenlerin sadece kendi şahsi tüketimlerini karşılayabilecek düzeyde üretim yapmalarından ötürü Zirai Kazançlar Gelir Vergisinin kapsamı dışında bırakılmıştı. Özellikle bu kesimdeki üreticilerin belge alacak, bunları muhafaza edecek ve defter tutacak durumda olmadıkları gerçeği benimseniyordu

Gelir Vergisi konusunda yapılması gereken aşamalar devam etmiş ve zirai kazançlar vergi kapsamına ancak 27 Mayıs 1960 yılında çıkartılmış olan 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunuyla dahil edilmiştir. Ancak, konu tepkilere sebebiyet vermiş ve o dönemde zirai kazançlar 202 sayılı Kanunla isim olarak kapsam içinde kalmış olmakla birlikte 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun dışında bırakılmıştır.

Ülkemizdeki vergi sistemi değişen hukuki, sosyal ve iktisadi koşullarla uyumlu bir şekle getirilebilmesi için belli bir zaman süreci içerisinde ya tamamen tadiline veya düzeltilmesi cihetine gidilmiştir.

Çağdaş vergi anlayışında vergiler, vergi ödeme gücüne dayanmaktadır. Sağlanacak olan gelirler harcama ve servet unsurları üzerinden alınmaktadır. Gerçek kişilerden alınan vergiler Gelir Vergisi, gerçek olmayan (tüzel) kişilerden alınan vergiler Kurumlar Vergisi yoluyla elde edilmektedir. Türk Vergi sistemi bu gelişmeyi 1950 yılında yapılmış olan reformda elde etmiştir. Harcama üzerinden temin edilen esasını ise günümüzde katma değer vergisi ile alkollü içkiler, sigara ve diğer maddelerden alınmakta olan özel tüketim vergileri oluşturmaktadır.

Türkiye bu gelişmeyi 1985 yılında yürürlüğe girmiş olan 3065 sayılı Katma Değer Vergisi'yle sağlamıştır. Bütün gelişmiş ülkelerde izlenmekte olan vergi reformu politikalarına baktığımızda, genelde vergiye ilişkin hasılanın çok önemli bölümünün yukarıda bahsedilmiş olan vergilerden sağlanmış olduğu görülür.

Sosyal amaçlı vergiler kapsamı içerisinde olan Emlak ve Veraset ve İntikal Vergileri gibi servete dayanan vergilere baktığımızda bu vergilerin Hazineye sağladıkları toplam gelirin genel vergi hasılatı içindeki payı hemen hemen bütün ülkelerde olduğu gibi yüzde 2–4 arasında değişmektedir.

1998 yılında Maliye Bakanlığı tarafından tüm vergi kanunlarında bir takım düzenlemeler yapılmıştır.

Yapılan bu değişiklikler içerisinde 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 53'üncü maddesinde yapılan değişiklik dönüm noktası olmuştur. Yapılan değişiklik ile zirai kazancın nasıl vergilendirileceği kesin hükme bağlanmıştır. Bu değişikliğe bağlı olarak Birliğimizin girişimleri sonucu Maliye Bakanlığınca 02 Aralık 2000 tarihinde 237 seri nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği yayınlanmıştır.

Yayınlanan Tebliğde; "Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre belge alma, verme, saklama ve ibraz yükümlülüklerine uymayan ve ziraat odasından, bulunmayan yerlerde Tarım İl veya İlçe Müdürlüklerinden çiftçi belgesini almayan çiftçiler çeşitli kamu kurum ve kuruluşları tarafından verilen avans, kredi, sübvansiyon, prim gibi ayni ve nakdi destek unsurlarından yararlanamazlar. Bu hükmün uygulanmasına ilişkin usuller, ilgili kuruluşların görüşleri de alınarak Maliye Bakanlığınca belirlenir." hükmü yer almıştır.

Bu hüküm ile çiftçilere, kamu kurum ve kuruluşlarınca verilen destek unsurlarından (gübre, mazot, tohumluk vb.) yararlanabilmeleri için Ziraat Odalarımızdan ilgili yıla ait Çiftçi Belgesi alma zorunluluğu getirilmiştir. Çiftçi belgesinin takvim yılı itibariyle Ziraat Odalarımız tarafından düzenlenmesi öngörülmüştür.

Yapılan bu düzenleme ile Ziraat Odaları için yıllardan beri sıkıntı yaratan ve Odaların güncel veri tabanının oluşturulmasındaki engel kaldırılmış, kayıtların güncellenmesindeki en önemli veri kaynağı olan belge sistemi yasal bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu şekilde kayıt dışı ekonominin, kayıt altına alınmasında en önemli adımlardan biri atılmıştır.

15.3. Zirai Kazançların Vergilendirilmesi

Gelir, bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır. Gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tabidir. Ticari kazançlar, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları, diğer kazanç ve iratlar, gelir vergisi kanununun 2'inci maddesine göre gelirin tespitinde gerçek ve safi miktarları ile değerlendirilir.

Gelir Vergisi Kanununun 52'nci maddesine göre zirai kazanç; zirai faaliyetten elde edilen kazanç olarak tanımlanmakta, zirai faaliyet ise, arazide, deniz, göl ve nehirlerde, ekim, dikim, bakım, üretme, yetiştirme ve ıslah yoluyla veyahut doğrudan doğruya tabiattan istifade ederek nebat, orman, hayvan balık ve bunların mahsullerinin istihsalini, avlanmasını, avcıları ve yetiştiricileri tarafından muhafazasını, taşınmasını, satılmasını veya bu mahsullerden farklı şekillerde faydalanılması şeklinde tanımlanmıştır.

Bazı bitki ve hayvan çeşitlerinin üretiminin, doğrudan doğruya arazi üzerinde yapılmaması zirai faaliyetin mahiyetini değiştirmemektedir.

Aşım yapmak maksadıyla erkek damızlık beslenmesi, çiftçiye ait her türlü ziraat makine ve aletlerinin başka çiftçilerin zirai üretim işlerinde çalıştırılması da zirai faaliyetlerden sayılmıştır.

Mahsullerin değerlendirilmesi maksadıyla ve zirai üretimde ayrılarak işlenmesi de zirai faaliyet kapsamındadır.

Satışların dükkan ve mağaza açılarak yapılması halinde mahsullerin dükkan ve mağazaya gelinceye kadar geçirmiş olduğu safhalar zirai faaliyet kapsamında yer almaktadır.

Yukarıda yazılı faaliyetlerin içinde yapıldığı işletmelere zirai işletme, bu işletmeleri işleten gerçek kişilere, vergiye tabi olsun veya olmasınlar çiftçi, bu faaliyetler neticesinde üretilen maddelere de mahsul denilmektedir.

Kolektif şirketlerle adi veya eshamlı komandit şirketler zirai faaliyet gösterseler de çiftçi sayılmamaktadır. Zirai faaliyetle uğraşan kolektif şirketlerin ortakları ile komandit şirketlerin komandite ortaklarının şirket karından aldıkları paylar şahsi ticari kazanç hükmünde bulunmaktadır.

Bir çiftçiye veya ortaklığa ait olup aynı köy sınırları içinde veya birbirine bitişik arazi üzerinde bulunan veya üretim şartlarına göre birbirine bağlılık ve beraberlik arz eden işletmeler tek işletme sayılmaktadır.

Gelir vergisi kanununun 52. maddesinde belirtilen bu düzenlemelerle çiftçilerin beyanname vermek zorunda oldukları götürü gider usulü ile vergilendirilmeleri kaldırılmış gerçek usule göre vergilendirilmeye başlanmıştır. Daha önce uygulanan küçük çiftçi muafiyeti kapsamında her yıl yenilenen satış tutarı ölçüsü kaldırılarak sınırları yeniden belirlenen işletme büyüklüğü ölçüsü benimsenmiştir.

Gelir Vergisi Kanununun 53. maddesine göre çiftçiler iki şekilde vergiye tabidir. Bunlar;
- Tevkif (Stopaj) Yoluyla Vergilendirme
- Gerçek Usule Göre Vergilendirme

15.3.1. Tevkifat (Stopaj) Yoluyla Vergilendirme

Tarımsal işletme büyüklüğü, kanunda belirtilen sınırları aşmayan çiftçilerin bir takvim yılı içerisinde ürünlerinin satış bedeli üzerinden belirli bir oran nispetinde kesinti yapılarak alınan vergidir.

Çiftçilerin elde ettikleri zirai kazançlar Gelir Vergisi Kanunu'nun 94'üncü maddesine göre (çiftçilerden satın alınan zirai mahsüller ve hizmetler için yapılan ödemelerden; hayvanlar ve bunların mahsulleri ile kara ve su avcılığı mahsulleri için ve diğer zirai mahsuller için, zirai faaliyet kapsamına ifa edilen hizmetler için ve çiftçilere yapılan doğrudan gelir destekli ve alternatif ürün ödemeleri için) hasılatları üzerinden tevkifat yapılmak suretiyle vergilendirilirler. Tevkifat yoluyla vergilendirilen çiftçiler kazançları için gelir vergisi beyannamesi vermeleri gerekmektedir.

Bu kanunun 94'üncü maddesinin 11'inci bendinde çiftçilerden satın alınan zirai mahsuller ve hizmetler için yapılan ödemelerden alınan vergi oranları aşağıdaki şekilde belirtilmiştir;

Tablo 329. Tevkifat Yoluyla Vergilendirme

Kesintiler	Bitkisel Ürünler (%)	Hayvan-Hayvansal Ürünler (%)
Ticaret borsalarında tescil edilerek ve toptancı hallerinde işlem görerek satın alınan ürünler	2	1
Ticaret borsası ve hal dışında alım ve satımı yapılan ürünler için	4	2

Zirai faaliyet kapsamında ifa edilen hizmetler için; Orman İdaresine veya Orman İdaresine karşı taahhüt de bulunan kurumlara yapılan ormanların bakımı, kesimi, ürünlerin toplanması, taşınması ve benzeri hizmetler için yüzde 2, diğer hizmetler için yüzde 4 oranında kesinti yapılır.

Bu bent gereğince zirai mahsul bedelleri üzerinden yapılacak vergi tevkifatında, zirai mahsulün ticaret borsalarında tescil ettirilerek satılıp satılmadığına veya destekleme kapsamında alım yapan kurumlar ile diğerlerine, zirai faaliyet kapsamında ifa edilen hizmetler için de faaliyetin türü ve niteliğine münhasıran zirai alet ve makinelere verilen hizmetlere veya zirai işletmenin başka kişilerin işlerinde kullandırmak suretiyle yapılmasına göre vergilendirilmektedir.

15.3.2. Gerçek Usule Göre Vergilendirme

Gerçek usule göre vergilendirmede 54'üncü maddede yazılı işletme büyüklüğünü aşan çiftçiler ile bir biçerdövere veya bu mahiyetteki bir motorlu araca veya on yaşına kadar ikiden fazla traktöre sahip olan çiftçilerin kazançları gerçek usulde (zirai işletme hesabı veya diledikleri takdirde bilanço esasına göre) tespit olunarak vergilendirilir.

Bu hükmün uygulanması sırasında, aile reisi ile birlikte yaşayan eş ve velayet altındaki çocuklara ait işletmeler ile ortaklık halindeki işletmelerde, işletme büyüklüğü toplu olarak dikkate alınır. Ortaklıklarda ortaklığın birden fazla işletmeye taalluk etmesi veya işletmelerin ayrı ayrı mahallerde olması durumu değiştirmez. Bu kanunun 52'nci maddesinde yazılı tek işletmelerde işletme birden fazla ortaklıklara ait olsa bile bu ortaklıklara ait işletme büyüklüğün işletme büyüklükleri toplanarak nazarı itibara alınır. Birden fazla zirai işletme de ayrı ayrı şahıslarla ortaklığı bulunanların işletme büyüklüğü ölçülerinin tespitinde ortaklık payları toplamı esas alınır.

Tablo 330. Arazi Üzerinde Yapılmayan Zirai Faaliyetler ile Kara ve Su Avcılığında Zirai Kazancın Gerçek Usulde Tespiti Bakımından Bir Takvim Yılı İçinde Dikkate Alınacak İşletme Büyüklüğü Ölçüleri

	Deniz ve iç su balıkları yetiştiriciliği	29.7.1998'de yürürlüğe girmiş olan 4369 sayılı Vergi Yasasının getirmiş olduğu işletme büyüklükleri	Son Olarak 26.11.1998 tarihinde Bakanlar Kurulunca yeniden karara bağlanmış ve kesinleşmiş olan işletme büyüklükleri Bu ölçüler uygulanacaktır.
1. Grup	Denizlerdeki sınırları belirlenebilen üretim alanlarındaki balık yetiştiriciliğinde (Ağ ve kafes)	500 m^2	750 m^2
	İç su balıkları yetiştiriciliğinde sınırları belirlenebilen havuz (beton, toprak)	600 m^2	900m^2
2. Grup	Denizlerde yapılan balık avcılığında toplam tekne boyu	20 metre	20 metre
4. Grup	Arıcılık ziraatinde kovan sayısı	500 Adet	500 Adet
4. Grup	İpek böcekçiliği	500 Adet	500 Adet

Bu kanunun 54'üncü maddesinde belirtilen ziraat gruplarından birkaç tanesinin içerisine giren zirai faaliyetlerin bir arada yapılması halinde, en fazla iki gruba ait işletme büyüklükleri, bu gruplar için tespit olunan hadlerin yarısını aşanlar gerçek usulde vergilendirilmektedir.

Gerek şahsi işletmesi gerekse dahil bulunduğu ortaklıklar müstakilen işletme büyüklüğü ölçüsünün altında kaldığı halde, kendisine ait işletmenin ve ortaklıklardaki paylarının toplamı bu ölçüyü aşan çiftçiler gerçek usulde vergilendirilmektedirler. Payları toplamı

ölçüleri aşmayan diğer ortaklar tevkifat yoluyla vergilendirilirler. Yarıcılık'da ortaklık sayılır. Kazançları gerçek usulde vergilendirilmeyen çiftçiler, yazılı olarak vergi dairesinden istemde bulunmaları halinde izleyen vergilendirilme dönemi başından, işe yeni başlayan, işe başlama tarihinden itibaren gerçek usule geçebilirler. Kanunun 54'üncü maddesinde belirtilen ölçüleri aşan çiftçiler müteakip vergilendirme dönemi başından itibaren gerçek usulde; gerçek usule tabi olanlardan bu ölçülerin altında kalanlar müteakip vergilendirme dönemi başından itibaren hasılatları üzerinden tevkifat yapılmak suretiyle vergilendirilirler.

Tablo 331. Zirai Kazancın Gerçek Usulde Tespiti Bakımından Bir Takvim Yılı İçinde Dikkate Alınacak İşletme Büyüklüğü Ölçüleri

Guruplar	Ürün Cinsi	29.7.1998'de yürürlüğe girmiş olan 4369 sayılı Vergi Yasasının getirmiş olduğu işletme büyüklükleri	Son Olarak 26.11.1998 tarihinde Bakanlar Kurulunca yeniden karara bağlanmış ve kesinleşmiş olan işletme büyüklükleri. Bu ölçüler uygulanacaktır.
1.Grup	Hububat	Taban arazide 600 dönüm	Taban arazide 900 dönüm
		Kıraç arazide 1200 dönüm	Kıraç arazide 1700 dönüm
2.Grup	Bakliyat, afyon, susam, keten, kendir	300 Dönüm	1000 Dönüm
3.Grup	Ayçiçeği	600 Dönüm	950 Dönüm
4.Grup	Pamuk	300 Dönüm	400 Dönüm
5.Grup	Çeltik	200 Dönüm	300 Dönüm
6.Grup	Pancar	200 Dönüm	300 Dönüm
7. Grup	Patates, soğan, sarımsak	200 dönüm	200 Dönüm
8.Grup	Çay	40 Dönüm	150 Dönüm
9.Grup	Tütün	200 Dönüm	200 Dönüm
10.Grup	Sebze	200 Dönüm	200 Dönüm
11.Grup	Sera ve çiçekçilik	8 Dönüm	8 Dönüm
12.Grup	Kavun ve karpuz	300 Dönüm	300 Dönüm
13.Grup	Fındık	250 Dönüm	250 Dönüm
14.Grup	Bağ ve incir ziraati	250 Dönüm	250 Dönüm
15.Grup	Antep Fıstığı (Ağaç)	1500 Ağaç	2500 Ağaç
16.Grup	Zeytin (Ağaç)	2500 Ağaç	4500 Ağaç
17.Grup	Portakal (Ağaç)	1250 Ağaç	1500 Ağaç
18.Grup	Elma (Ağaç)	1000 Ağaç	2000 Ağaç
19.Grup	Muz	20 Dönüm	30 Dönüm
20.Grup	Kayısı (Ağaç)	1000 Ağaç	2000 Ağaç
21.Grup	Armut, kiraz, vişne, şeftali (Ağaç)	1000 Ağaç	2000 Ağaç
22.Grup	Diğer meyve ve ürün ziraati	100 Dönüm	100 Dönüm
	Yer Fıstığı		350 Dönüm
23.Grup	Büyükbaş Hayvan	150 Adet	150 Adet
24.Grup	Küçükbaş Hayvan	500 Adet	750 Adet

Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre belge alma, verme, saklama ve ibraz yükümlülüklerine uymayan ve Ziraat Odalarından, bulunmayan yerlerde Tarım İl ve İlçe Müdürlüklerinden çiftçi belgesini almayan çiftçiler çeşitli kamu kurum ve kuruluşları tarafından verilen avans, kredi, sübvansiyon, prim gibi ayni ve nakdi destek unsurlarından yararlanamazlar. Bu hükmün uygulanmasına ilişkin usuller, ilgili kuruluşların görüşleri de alınarak Maliye Bakanlığı'nca belirlenmektedir

Gelir Vergisi Kanununun 54'ncü maddesinde Zirai kazancın gerçek usulde tespiti bakımından bir takvim yılı içinde dikkate alınarak işletme büyüklüğü ölçüleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Zirai işletme hesabı esasına göre, zirai kazanç, hesap dönemi içinde para ile tahsil edilen veya alacak olarak tahakkuk eden hasılat ile ödenen veya borçlanılan giderler arasındaki müspet farktır.

Zirai kazancın işletme hesabı esasına göre tespitinde; hesap dönemi başındaki mahsullerin değeri, giderlere hesap dönemi sonundaki mahsullerin değeri ise hasılata ilave olunur.

Kanunun 56'ıncı maddesinde zirai işletme hesabı esasına göre hasılat aşağıda yazılı unsurlardan oluşmaktadır;

• Evvelki yıllardan devredilenler de dahil olmak üzere üretilen, satın alınan veya çeşitli suretlerle elde edilen her türlü zirai mahsullerin satış bedelleri (primler, risturnlar, vb. dahil)

• Ziraat makine ve aletlerinin başka çiftçilerin zirai istihsal işlerinde çalıştırılması karşılığında alınan bedeller

• Gider yazılan değerlerin satılması halinde bunların satış bedelleri

• Mahsullerin idrakinden evvel veya sonra hasara uğramalarından dolayı alınan sigorta tazminatları

• Amortismana tabi iktisadi kıymetlerin (zirai üretim işlerinde kullanılan gayri menkuller hariç) satılması durumunda vergi usul kanunun 328'inci maddesine göre hesaplanan hasılat

Zirai mahsullerin, istihsal, vasıtaları ile zat, aile veya işletme ihtiyaçlarında kullanılmak üzere istihlak maddeleri ile değiştirilmesi halinde verilen mahsulün emsal bedeli hasılat sayılır.

Ziraat makine ve aletlerinin başka çiftçilerin zirai işlerinde çalıştırılması karşılığında herhangi bir istihlak maddesi veya istihsal vasıtası alınması halinde alınan madde veya vasıtaların emsal bedeli hasılat sayılır.

İşletmede üretilip tohum, yem ve sair suretlerle işletmede kullanılan zirai mahsullerin emsal bedeli hasılat sayılır. Bu hasılatın sene sonunda bir kalemde yazılması caizdir.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 57'inci maddesine göre zirai işletme hesabı esasında giderler; tediye edilen veya borçlanılan meblağları ihtiva eden giderler aşağıda yazılı unsurlardan oluşur;

• İşletme ile ilgili olarak tohum, gübre, fide, yem, ilaç ve benzeri maddelerin tedariki için yapılan giderler

• Satılmak üzere satın alınan hayvanların, zirai mahsullerin ve diğer maddelerin bedelleri

• İşletmede çalışanlara ücret, prim vs. namlar, hizmet mukabili yapılan ödemelerle

• İşçilerin iaşe, tedavi ve ilaç giderleri sigorta primleri

• Zirai tesisat, makine, aletler ve taşıtların çalıştırılması ve bakımı için yapılan giderler (yakıt, yağ, elektrik, yedek parça vs.)

• Vergi Usul Kanunu'na göre ayrılan amortismanlar
• Kira ücret mukabili kullanılan istihsal vasıtaları için yapılan ödemeler
• Zirai kazancın elde edilmesi ve idamesi için yapılan giderler;
- İşletme için alınan ve işletme için harcanan borç paraların faizleri
- İşletme ile ilgili olmak şartı ile ödenen ayni vergi, resim ve harçları
- İşletme ile ilgili ve yapılan işin önemi ve genişliği ile mütenasip seyahat ve ikamet giderleri
- İşletme ile ilgili olarak ödenen kira bedelleri
- Genel mahiyetteki, genel giderler
• İşletme ile ilgili olmak şartıyla mukavelenameye veya ilama veya kanun emrine istinaden ödenen zarar, ziyan ve tazminatlar
• Amortismana tabi iktisadi kıymetler (zirai istihsalde kullanılan gayrimenkuller hariç) satılması halinde Vergi Usul Kanunu'nun 328'inci maddesine göre hesaplanan zararlar
• İşletmeye dahil olup, aynı zamanda zati veya ailevi ihtiyaçlar içinde kullanılan taşıtların amortismanlarının tanzimi ile giderlerinin yarısı
• İşletmede istihsal edilip de, tohum, yem ve sair suretlerle kullanılan zirai mahsullerin emsal bedelleri hasılat yazılır. Bu giderlerin bir kalemde yazılması caizdir.

Gerçek usule geçen çiftçilerin önceki yıllardan devreden ürünleri Vergi Usul Kanununun 45'inci maddesinde belirtilen ortalama maliyet bedeli esasına göre değerlendirilerek gider yazılır.

41 inci maddede yazılı giderler hasılattan indirilemez. (İşletmede istihsal olunan mahsullerden teşebbüs sahibi ile eşi ve velayet altındaki çocukları tarafından istihlak edilenler hariç.)

Yetiştirilmesi uzun zaman alan ve kesilip satılmak üzere yetiştirilen ağaçların bu madde de yazılı giderlerinden vergi usul kanununun 283'üncü maddesi uyarınca aktifleştirilen kısmı, ağaçların satıldığı yıl hariç olmak üzere her takvim yılı için vergi usul kanunu hükümlerine göre belirlenen yeniden değerleme oranında artırılarak kazancın tespitinde dikkate alınır.

KAYNAKLAR

1. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu
2. Vergi Kanunları, Derleyen Av. İbrahim PINAR
3. www.gib.gov.tr
4. Türkiye'de Tarım Kesiminin Vergilendirilmesi, Seyit HAYRAN

16. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE KADIN ÇİFTÇİLERİN DURUMU

Dünyada gıda güvenliğine ulaşabilmek için, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kırsal kesimlerde kadının güçlendirilmesi, Birleşmiş Milletler, Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'nun ana gündem maddelerindendir.

Dünyada gıda güvenliğinin sağlanması yönünde önemli proje ve programlar uygulayan Birleşmiş Miletler Kuruluşlarından Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) ve Dünya Gıda Programı (WFP); Kırsalda kadınların ekonomiye entegrasyonu ve gıda güvenliği konusunda güçlendirilmeleri yönünde yeni ve ortak bir program uygulamaya koymuşlardır.

Kadınlar güçlendirildiğinde, kendi hakları yanında tarım arazilerini kullanma, liderlik ve fırsatlar konularında da haklarını talep ettiklerinde, bunun ekonomilerin büyümesi ve dünyada gıda güvenliğine çok olumlu yansıması olacak, bu, şimdiki nüfusun ve gelecek nesillerin daha varlıklı olmalarını sağlayacaktır.

Kadın, kırsal kalkınma ve milli ekonomilerin merkezidir. Dünyada, Türkiye gibi bazı ülkelerde tarımsal iş gücünün %42'sini, daha az gelişmiş bazı ülkelerde ise %70'ini kadınlar oluşturmaktadır.

Genellikle erkeklerden daha uzun süre çalışan kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve hastaların bakımı ile de ilgilenmek zorundadır. Bunun yanında, kırsaldaki birçok kadın, kazanımlarının çoğunu ailelerinin ve toplumun faydasına kullanan küçük işyeri sahibi ve yatırımcılardır.

Bazı gelişmelere rağmen, kırsaldaki kadın ve kızlarımız, kamu hizmetlerine ve sosyal korumaya ulaşmada ve iyi bir iş sahibi olmakta hala engellerle karşılaşmaktadır.

Kadınlar, kaynaklara ulaşmada erkeklerle aynı fırsata sahip olurlarsa, tarımsal üretim ve verimi arttırabilirler. Kadınlar, ekonomik ve sosyal alanda güçlendirildiğinde, ekonomik büyüme, sosyal gelişme ve sürdürebilir kalkınma için liderlik ve değişimin temsilcisi olabilirler.

Kadınların güçlendirilmesi halinde dört konuda etkili olacakları tüm dünyada genel kabul görmektedir;

- Gıda ve beslenme güvenliği,
- Gelir yükselmesi,
- Liderlik ve kırsal organizasyonlara katılımın artması,
- Ulusal ve uluslararası alanda ihtiyaçlara daha duyarlı bir politika ortamının oluşturulması,

Türkiye'de kadının istihdama katılımı istenen seviyede değildir. AB 2020 stratejisinde, üye ülkelerdeki kadınların iş gücüne katılım oranının yüzde 75'e yükseltilmesi hedeflenmektedir.(www.fao.org 2012).

Kadın, toplum ve aile yaşamının her alanında; üretimde, eğitimde, sağlıkta, gıda ve beslenmede sorumluluk sahibidir.

Türkiye Cumhuriyeti' nin kurulduğu 1923 yılından itibaren, toplumun yeniden yapılandırılmasında pek çok değişim gerçekleştirilmiştir. Bu değişimlerle beraber, kadının önündeki engeller kaldırılarak, kadına verilen önem artmıştır. Bugün, iş hayatından politikaya kadar pek çok alanda kadın toplum içinde hak ettiği noktaya ulaşmıştır. Ancak, Ülkemizde her bölgede kadınlarımızın sosyal yönden aynı seviyede olduğunu söyleyemeyiz. Bölgeler arası gelişmişlik düzeyindeki farklılıklar, kadınlarımızı da etkilemektedir. Ayrıca, kırsal kesim kadınlarının konumu da, gerek geleneksel yapı gerekse uğraşı biçimlerinin değişik olması nedeni ile kentlerdeki hemcinslerinden farklıdır. Kırsal kesimdeki kadınlarımızın, ekonomik yönden bağımlı olması, kadına olan geleneksel bakış açısı, kadının sosyal yapıdaki yerinin geri planda olması, gelişimini engellemektedir. Kırsal kesimde kadınlar; ev işleri, çocuk bakımı, yaşlı ve hasta bakımı, gıda ve beslenme, yakacak temini, bitkisel ve hayvansal üretim, el sanatları gibi pek çok alanda evin tüm ihtiyaçlarını karşılamak durumunda kalmaktadır.

Kadınlar, kırsal alanda ailelerine sundukları bakım hizmetlerinin yanında, hem evde üretim faaliyetlerini sürdürmekte, hem de ev dışında tarımsal üretime katılmaktadır. Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde, emek yoğun işleri çoğunlukla kadınlar üstlenmektedir ve iş yükleri genellikle erkeklerden fazladır. Kadın çiftçilerimiz, günde yaklaşık 16-17 saat çalışmaktadır.

Kadınlarımızın hiçbir ücret karşılığı olmayan tarım işçiliği, yalnız ailesi için gıda üretimi ya da geçici dönemlerde yaptığı işler yok sayılabilmektedir. Kadının üretimdeki kaynaklara erkeklerden daha az erişmesi, aile gelirinin kontrolünde kadının çok az söz hakkına sahip olması sonucunu doğurmaktadır.

16.1. Çalışma Yaşamına Katılım

Kadınların işgücüne katılımı ve istihdamı, sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsurudur. Bu bağlamda, aktif işgücü politikaları vasıtasıyla istihdamın artırılması 8. Beş Yıllık Kalkınma Plan döneminde önem kazanmıştır. İşgücünün beceri ve yeterliliğini geliştirerek istihdam edilebilirliğin artırılmasını amaçlayan aktif işgücü politikaları, işgücü yetiştirme, (mesleki) eğitim ve işgücü uyum programlarını, mesleğe yöneltme, mesleki danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin sunulmasını, iş arama stratejilerinin geliştirilmesini, işsizler, özürlüler, kadınlar ve gençler gibi dezavantajlı grupların iş bulmasını, girişimcilik eğitimlerini ve istihdam garantili eğitim programlarını kapsamaktadır.

10. Kalkınma Planı'nda da, kadınların özellikle eğitim aracılığı ile iş hayatına ve sosyal yaşama katılım seviyesinin yükselmesinin, ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimini etkileyecek önemli faktörlerden biri olduğu ve nitelikli insan gücüne dönük eğitim-sanayi işbirliği politikalarının, kadınların işgücüne katılma oranının artırılmasına dönük tedbirlerle güçlendirildiği takdirde, Türkiye'nin demografik fırsat penceresinden en iyi şekilde faydalanabilme potansiyeline sahip olduğu belirtilmiştir.

Eğitim seviyesinin yükseltilmesi, aktif işgücü politikalarıyla istihdam edilebilirliğin artırılması, işgücü piyasasına girişin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi yoluyla, 10. Kalkınma Planı döneminde işgücüne katılma oranının %5,3 oranında artırılacağı öngörülmekte, bu artışın temel belirleyicisinin kadınlar olması beklenmektedir. Ayrıca, kadınların işgücüne katılma oranının 2018 yılına kadar % 34,9 olması hedefi yer almaktadır.

61. Hükümet Programında da, istihdamın artırılması ve kayıt dışılığın azaltılması amacıyla, güvenceli esneklik anlayışı ve "işi değil insanı koruma" ilkesi çerçevesinde, işgücü piyasasının katılıklarının giderilerek başta genç, kadın ve vasıfsız işgücü olmak üzere, işsizlere nitelik kazandırılarak işe girişi kolaylaştırmak ve kadınların çalışma hayatına katılımını artırmak amacıyla, çocuk bakımevleri ve kreş hizmetleri için teşvik uygulamalarını hayata geçirme hedeflerine yer verilmiştir. Bununla birlikte, kadınların karar alma mekanizmalarındaki etkinliğinin artırılacağı ve kadın konukevlerinde kalan mağdur kadınlar için daha geniş istihdam imkânları oluşturulacağı ifade edilmiştir.

Tüm bunlara rağmen, kadınların işgücüne katılım oranları düşük olup, yıllara göre azalma göstermiştir. 1990'da %34,1 civarındayken, 2002 yılında %27,9, 2004 yılında %23,3'e düşmüştür. Son yıllarda kadın istihdamı alanında izlenen politikalar ve yürütülen projeler etkisini göstermiş, kadınların işgücüne katılımında ve istihdamında artışlar gerçekleşmiştir. 2005 yılında kadınların işgücüne katılma oranı %23,3 iken, 2008 yılında %24,5'e, 2013 yılında %30,8 ve 2014 yılında %30'a yükselmiştir. Kanunlardaki eşitlikçi yapıya rağmen, kadının niteliksel gelişimini ve işgücü piyasasına girişini sağlayacak gerekli mekanizmaların oluşamaması, kadınların işgücüne katılımının düşüklüğünün önemli nedenlerinden biridir ve Türkiye'de kadın istihdamı temel sorun alanlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir.

Köyden kente göçün yoğun olarak yaşanması nedeniyle, köyde işgücü içinde görülen kadın, kente geldiğinde yeterli eğitim ve mesleki bilgi-beceriye sahip olmaması nedeniyle kent işgücü piyasasına girememekte, işgücü dışında kalarak genellikle ev kadını olmaktadır. İşgücüne katılmayan kadınların işgücüne katılmama nedeni olarak "ev işleriyle meşgul" olmaları gösterilmektedir. Gelir azlığı nedeniyle çalışmak zorunda olan kadın ise, sosyal güvencesiz düşük statülü gelirli işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır.

Kadın işgücünün en çok istihdam edildiği sektör olan hizmetler sektöründeki iş alanlarından bazıları, özellikle "kadınlar için uygun alanlar" olarak toplumsal kabul görmüşlerdir. Sanayi sektörü, özellikle de imalat sanayi ise halen kadın işgücünün oldukça sınırlı olduğu bir sektör olma özelliğini korumaktadır. Her iki sektörde de özellikle kayıt dışı işyerlerinde yoğunlukla kadın ve çocuk işgücü, her türlü sosyal hak ve güvenceden yoksun şekilde çalıştırılmaktadır.

Kadın ve kız çocukları, yaşamlarının her alanında gelir dağılımındaki bozulmadan en fazla etkilenen grubu oluşturmaktadır. Gelirin, dolayısıyla yaşam standartlarının düşüşü kadınları bir yandan marjinal işlerde çalışıp azalan geliri artırmaya zorlarken, diğer yandan ev içi üretime ayırdıkları zamanı artırmıştır. (ASPB,2014)

16.2. Kadınların İstihdam Alanındaki Sorunları

- Kadınların eğitim düzeyi arttıkça, işgücüne katılım olanakları artmaktadır. Ancak, halen eğitimin her kademesinde kadınlar için bir eşitsizlik söz konusudur. Bu bağlamda, kadın emeğine vasıf kazandırabilmek için örgün eğitim yanında bilgi ve beceri geliştirmeye yönelik yaygın eğitime ihtiyaç vardır.
- Kadınların çalışma yaşamına girmesi veya girdikten sonra işe devamları konusunda yasalarda cinsiyete dayalı ayrımcılık söz konusu değildir. Ancak, belli iş ve mesleklerin kadınlara uygun işler olarak toplumsal kabul görmemesi, görev dağılımında adil davra-

nılmaması, ekonomik kriz dönemlerinde önce kadınların işten çıkarılması, özellikle kayıt dışı sektörde ücretlerin düşük tutulması gibi bazı ayrımcılık örnekleriyle karşılaşılmaktadır.

- İş piyasasında iş ve mesleklerin "kadın işleri" ve "erkek işleri" olarak ayrışıp toplumsal kabul görmesinden dolayı, kadınlar ancak geleneksel kadın mesleklerinde yoğunlaşmakta, daha düşük statülü ve ücretli işlerde çalışmaya razı olmaktadırlar. Bu işler, süreli ve geçici çalışmayı, sosyal güvencesizliği beraberinde getirmektedir.
- Kadın işgücü, ucuz emek olarak emek-yoğun iş kolları olan tekstil, gıda, hazır giyim, tütün gibi sanayi dallarında yoğunlaşmıştır. Ancak, tarım sektörü ile karşılaştırıldığında bu sektörlerdeki kadın işgücü oranı düşüktür.
- Tarım sektöründeki kadınlar, çoğunlukla ücretsiz aile işçisi konumunda olmaları nedeniyle, gelir elde etmemeleri ya da gelir azlığı nedenleriyle, yasal bir engel olmamasına rağmen, sosyal güvenlik kapsamına büyük ölçüde girememektedirler.
- Bir işyerinde çalışmasına rağmen, sigortalı olmayan çok sayıda kadın vardır. Ev kadınlarına isteğe bağlı sigortalılık olanağı sağlayan uygulama ise primlerin yüksekliği, prim ödemede eşe bağımlı olma ve yeterli bilgi sahibi olmama gibi nedenlerle sınırlı kalmaktadır.
- Çalışma yaşamına girebilen kadınların, çalışma yaşamlarını kısa bir dönemde bitirmesi ve/veya kariyerde yükselme doğrultusunda tüm potansiyelini ortaya koyamamasının temel nedeni, ev ve iş yaşamını uzlaştırma konusunda yaşadıkları sorunlardır. Kadın, aile yaşamında çocuk, yaşlı ve hasta bakımı gibi yükümlülükleri kocası ile ve/veya devletle paylaşmak durumundadır. Ancak; kreş, gündüz bakımevi gibi sosyal destek kurumları tüm çabalara karşın yeterli sayıya ulaşamamıştır.(ASPB,2014)

16.3. Kırsal Alanda Kadınların İşgücüne Katılımı

Türkiye genelinde, 25.642.000 çalışan nüfusun, % 30' nu kadınlar oluşturmaktadır. Söz konusu çalışan kadın nüfusunun % 30'u ise tarımda çalışan kadınlardan oluşmaktadır. Tarım sektöründe istihdam edilen kadın nüfusunun neredeyse tamamı (%95,1) kayıtsızdır. (Tuik, Eylül-2014).

Ancak, üretimin her aşamasına aktif olarak katılan kadın çiftçiler, kalkınmanın olanaklarından yeterli pay alamamaktadırlar.

Tablo 332. Türkiye'de İstihdamın Cinsiyetlere Göre İşgücüne Katılım Oranları (%) (TÜİK, Aralık 2014)

Çalışma Biçimlerine göre	Kadın	Erkek
Ücretsiz Aile İşçisi	**72**	**27,8**
Kendi hesabına veya işveren olarak çalışanlar	15,4	84,6
Ücretli veya yevmiyeli çalışanlar	27,7	72,3
İşveren	8,1	91,9

TARIM'DA	**Kadın**	**Erkek**
Ücretsiz Aile İşçisi	77,6	22,4
Kendi Hesabına	10,8	89,2
Ücretli ve yevmiyeli	40,2	59,8
İşveren	13,5	86,5

Kırsal alanda çalışan kadınların büyük çoğunluğu ücretsiz aile işçisi konumunda yer almaktadır. Kadın işgücü istihdamının arttırılması, her şeyden önce ekonomik gelişme ile

ilgili olup yeni yatırımların yapılmasını ve yeni iş sahalarının açılmasını gerektirmektedir. Kadınların ücret durumlarına göre dağılımına bakıldığında, kırsalda tarımda çalışan kadınların %77,6'sı ücretsiz aile işgücü konumundadır. Kırsalda, "işveren" olarak çalışan kadınların oranının düşüklüğü de burada dikkate değerdir. Bu durum, toplumda kadınların "girişimci" olarak hemen hemen hiç yer almadıklarının bir kanıtıdır. Burada, önemle üzerinde durulması gereken bir olgu da, gerek çalışma hayatında gerekse toplumsal-kültürel hayatta işgücüne yoğun katılımı olan kırsaldaki kadının ihmalidir. Sosyal ve ekonomik yönden , ülkemiz politikalarının üretilmesinde çoğunlukla kentteki kadın dikkate alınmaktadır, kırdaki kadın kayıtdışı ve ücretsiz aile işçisidir (Gülçubuk,2012).

Kırsal alanda kadınlar, çoğunlukla, karşılığı olmayan işlerde ücretsiz aile işçisi konumunda çalışmaktadır. Ücret karşılığı çalışmaları halinde ise elde ettikleri geliri, genellikle aile reisi kabul edilen erkeğe vermektedir. Bununla birlikte, kadınlar, tarımsal dönüşüm sürecinde kendilerine avantaj sağlayacak kaynaklara erişimden yoksundur. Kadınların mülkiyet, eğitim, finansal hizmetler gibi üretken kaynaklara erişimlerinin artırılması, yeniden üretim faaliyetlerine ayırdıkları zamanın kısaltılması ve örgütlenmelerinin desteklenmesi yönünde gerçekleştirilecek çalışmalar, tarım politikalarında serbestleşme eğilimlerinin giderek arttığı günümüzde, kırsal alanda kadın istihdamının artırılmasına katkı sağlayacaktır. (Kulak, 2011)

Kırsal alanda kadınlar, sosyal güvenlikten yoksun ve en zor koşullarda çalışanlardır. Yoksulluk riskiyle ve dolayısıyla sosyal dışlanmayla en fazla karşı karşıya kalan kesim, özellikle tarım sektörü ile geçici ve güvencesi olmayan işlerde çalışan, eğitimden yoksun bırakılan kadınlardır. Toplam nüfusun yarısını oluşturan kadınlar, eğitim, ekonomi, ticaret ve genel olarak sosyal alanlarda çeşitli engellerle karşılaşmaktadırlar ve bu durum yoksulluğun da kadınlaşmasına neden olmaktadır. (Gulcubuk and Yasan, 2009)

Kırsal kesimde çalışan kadınların; çalışma koşulları, ücret durumları, sağlık koşulları, barınma koşulları, sosyal güvenlik durumları, aile içi ve aile dışı rolleri, sosyal yapıyı önemli ölçüde etkilemektedir.

Tarımda çalışan kadınlarımız, üretim faaliyetlerinin büyük bir bölümünü küçük aile işletmelerinde ücretsiz aile işçisi olarak gerçekleştirmektedir.

Türkiye'de tarım halen büyük önem taşımaktadır ve kadının özellikle tarımsal üretimdeki payı küçümsenmeyecek kadar fazladır.

Kırsal kesimde doğrudan üretime katılan ve ülke ekonomisine büyük katkıda bulunan kesim, kırsal kesim kadını olmaktadır. Aynı kadınlar, büyük bir oranda evinde ve tarlasında kendi işlerinde, akrabalarının işlerinde ücretsiz olarak çalışmaktadırlar. Dolayısıyla kadın, kendi emeği üzerinde büyük ölçüde söz sahibi ve karar verici değildir.

Kadınların istihdama katılım oranlarını değerlendirdiğimizde, kadınlar açısından işsizlik oranlarının, kırsal kesimde kentsel kesime göre daha düşüktür. Ancak, kırsal kesimdeki bu düşük oran, tarımda işsizlik olmadığını düşündürmemelidir. Aksine, tarımda istihdam edilen kadınların büyük çoğunluğunun ücretsiz aile işçisi konumunda olmalarının bir sonucudur.

Tarımsal istihdamdaki kadınların büyük çoğunluğu sosyal güvenlik kapsamı dışındadır. Özellikle tarım sektöründe kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, düşük istihdam oranları ve kadınlar arasındaki yüksek işsizlik seviyesi birbirleri ile ilişkili unsurlardır.

Bu tablonun temel nedenleri şunlardır:
• Cinsiyetler arası ücret seviyesindeki farklılıklar,
• Kadınların kayıt dışı ve ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılmaları,
• Geleneksel iş yükü, cinsiyet ayrımcılığı,
• Toplumdaki erkek egemen bakış açısı gibi unsurlar,

Kadınların Sosyal güvenlik sistemine katılım oranlarındaki düşüklüğün nedenlerine baktığımızda ise,

• Kadınların erkeklere göre düşük ücretlerle istihdama dahil olmaları,
• Kadınların genellikle eşleri üzerinden sağlık güvencesinden faydalanmaları,
• Ailede bir kişi sosyal güvenlik sistemine kayıtlı ise kadının kayıtlı olmasının ekstra bir mali yük getirmesi, var.

Sonuç olarak; kadın çiftçilerimizin Sosyal Güvenlik Sistemine katılımının desteklemesi yönünde teşvik edici önlemlere acil ihtiyaç bulunmaktadır.

Kadın çiftçilerimizin Sosyal Güvenlik kapsamına girebilmeleri için, devletçe özel mali destek yapılması uygun olacaktır.

Birliğimiz, kadın çiftçilerimiz içinde bir pozitif ayrımcılık yapılarak, 3 yılda 1 yıl yıpranma payı verilmesini talep etmektedir.

16.4. Kadın Çiftçilerin Eğitim Sorunları

Eğitim, üretken ve kaliteli bir yaşamın önkoşulu olmanın yanında, hem toplumsal hem de bireysel bağlamda etkin bir değişim aracıdır. Eğitim aynı zamanda, toplumsal gruplar ve cinsiyetler arasındaki eşitsizlikleri en aza indirebilecek anahtar unsurdur. Kadınların toplumsal yaşamdaki ikincil konumlarından sıyrılıp, erkeklerle eşit yaşam olanaklarına kavuşabilmelerinde, onların belirli bir eğitim düzeyine ulaşabilmelerinin rolü son derece büyüktür.

CEDAW'ın eğitim hakkını düzenleyen 10. Maddesi, taraf devletlere, eğitimde erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını sağlamak için, kadınlara karşı ayrımcılığı önleyen bütün önlemleri alma yükümlülüğü getirmektedir.

"4. Dünya Kadın Konferansı" sonucunda kabul edilen belgeler ile (Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı) kadının ilerlemesi ve güçlendirilmesi için öncelikle harekete geçilecek, 12 kritik alan belirlemiş olup, bu kritik alanlardan birisi de "Kadın ve Eğitim"dir.

Ayrıca, Türkiye'nin, Binyıl Kalkınma Hedefleri, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliğine üyelik başvurusu çerçevesindeki uluslararası taahhütleri, kadınların ve kız çocuklarının eğitimde erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını sağlayacak tüm düzenlemeleri yapması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Türkiye, yukarıda bahsedilen uluslararası sözleşme ve belgeler ile eğitim hususunda politikalar geliştirmeyi, yasal düzenlemeler yapmayı, bu yasaları uygulamaya geçirmeyi ve kadın okuryazarlığını % 100 olarak gerçekleştirmeyi taahhüt etmiştir.

1982 Anayasasının 42. maddesinde "İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır" hükümleri ile ayrım yapılmaksızın herkes için teminat altına alınmıştır. Buna bağlı olarak, bütün kanun, tüzük, yönetmelik vb. hukuki düzenlemeler kadın-erkek ayrımı yapmadan tüm toplumu kapsayacak biçimde düzenlenmiştir.

Milli Eğitim Temel Kanununun 4. Maddesinde, eğitim kurumlarının dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açık olduğu, 8. maddesinde de eğitimde kadın erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlanması ifadeleri yer almaktadır. Buna paralel olarak, İlköğretim ve Eğitim Kanununun 2. maddesinde de ifade edildiği üzere, ilköğretim, öğrenim çağında bulunan kız ve erkek çocuklar için mecburi ve devlet okullarında parasızdır. Söz konusu Kanunda, 2012 yılında yapılan değişiklikle, zorunlu eğitim süresi 4 yıl ilkokul, 4 yıl ortaokul ve 4 yıl lise eğitimini kapsayacak şekilde 12 yıl olarak düzenlenmiştir.

Kırsal kesimde yaşayan kadınların, hala en büyük sorunlarından biri eğitimdir. Kırsal kesimde yaşayan kadınların içinde yer aldıkları geleneksel yapı, eğitim düzeyinin yükselmesini engellemektedir. Bazı bölgelerde kız çocuklarının okula gönderilmemesi halen sorun olmaya devam etmektedir.

Ülkemizde uygulanan devlet desteği ve kampanyalar ile kız çocuklarına yönelik pozitif ayrımcılık uygulanmakta ve bu oranlar yükseltilmeye çalışılmaktadır.

16.5. Kadın Çiftçilerin Sağlık Sorunları

Kırsal kesimde kadınlar, içinde bulundukları çevre koşulları, beslenme biçimleri, çalışma şartlarının uzunluğu ve yorucu olması nedenleri ile daha fazla sağlık sorunları ile karşılaşmaktadır. Ayrıca, kırsal kesimde gerekli sağlık kuruluşlarının olmaması yada yetersiz olması sorunlara çözüm bulunmasını engellemektedir.

16.6. Kadın Çiftçilerin Sosyal Güvenlikle İlgili Sorunları

Kırsal kesimde kadınlarımızın yüklendikleri sorumluluklar ve görevler nedeni ile çok fazla yıprandıkları gözlenmektedir.

Tarımda ücretli veya ücretsiz işgücü olarak çalışan kadınlar, sosyal güvenlik kapsamında olmayan işlerde de çalışmaları sebebiyle, çoğunlukla sigortadan faydalanamamaktadırlar.

Kadın çiftçilerimizin sosyal güvenlik hakları bulunmasına rağmen, bu haklarından yararlanma oranları çok düşüktür.

16.7. Kadın Çiftçilerle İlgili Yasal Düzenlemeler

Birliğimizin yaptığı çalışmalar neticesinde; kendi nam ve hesabına tarımsal faaliyette bulunan ve sattıkları ürün bedelinden tevkifat yapılan kadın çiftçiler, 2 Ağustos 2003 tarihinden önce, ancak aile reisi olmaları durumunda sigortalılık tescil talepleri kabul edil-

mekteydi. Tarımsal faaliyette bulunan kadınlar, 22 yaşını doldurmadığı için aile reisi kabul edilmiyor ve sigortalı sayılmıyorlardı. Bu çerçevede, Birliğimizin çabalarıyla, 26 Ocak 2012 tarih ve 28185 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 6270 Sayılı Kanun ile mülga 17/10/1983 tarihli ve 2926 Sayılı Kanunun 2/8/2003 öncesi kendi nam ve hesabına tarımsal faaliyette bulunan kadın çiftçiler için getirdiği farklı uygulama tümüyle kaldırılarak, kadın çiftçilerimizin mağduriyeti giderilmiştir.

SGK nezdinde Birliğimiz girişimleri sonucunda, 27 Haziran 2012 tarihli genelgeyle 6270 Sayılı Kanunla getirilen düzenlemeye istinaden tescil tarihlerindeki değişiklik nedeniyle, sigortalılık durumları değişen kadın çiftçilerimiz, hak kazandıkları dönem için gecikme cezası ve gecikme zammı ödememişlerdir.

Birliğimizin talepleri üzerine, 6552 sayılı Kanun ile; Tarım Bağkurlu kadınlarımıza doğum borçlanması hakkı getirilmiştir. 3 çocuğa kadar doğum borçlanması yapılabilecektir. 3 çocuğu olan kadın çiftçiye, 6 yıla kadar borçlanabilme hakkı getirilmiştir. Daha önce, 2 çocuk için geçerli olan doğum borçlanması 3'e çıkarılmış ve Bağ-Kurlular ile memurların da bu haktan yararlanması sağlanmıştır.

16.8. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Kadın Çiftçilerle İlgili Yaptığı Çalışmalar

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, kırsal alanda yaşayan kadınlarımıza tarımsal ve ev ekonomisi konularında teknik bilgiler sunmakta, becerilerini geliştirmeleri adına eğitim ve yayım hizmetleri vermektedir. Kırsalda yaşayan kadına yönelik yürütülen tüm çalışmalar, "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Giderilmesi, Girişimciliğin ve İstihdamın Artırılması" esasına dayanmaktadır.

Tarımın her alanında aktif rol alan kadınlarımızı, tarımsal konularda uygun yayım yöntemleri ile eğitmek, ayrıca tarımsal üretimin artırılmasını sağlamak amacıyla "Kadın Çiftçiler Tarımsal Üretim Eğitim ve Yayım Çalışmaları" uygulanmaktadır. Bakanlığımız, bu çalışma ile birlikte bağcılıktan hayvancılığa, meyvecilikten seracılığa, arıcılıktan ipekböcekçiliğine kadar birçok tarımsal konuda eğitimleri tüm illerde devam ettirmektedir.

Tarımsal kalkınma kooperatiflerinin bulundukları yerlerdeki kadın çiftçilere verilen eğitim ve yayım çalışmaları Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından desteklenen, "Ortaklar Mülkiyetinde Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri" ile birlikte yürütülmektedir. Çalışma kapsamında, 2004 yılından beri, genel kooperatifçilik ve kooperatiflerin faaliyet alanlarıyla ilgili konularda eğitimler sürmektedir.

Bakanlığımızın, "Ev Ekonomisi Eğitim Yayım Çalışmaları" ile kadın çiftçilerimizin ve genç kızlarımızın sosyal yaşantılarını, modern hayat seviyesine ulaştırmak, onları sosyo-ekonomik yönden geliştirmek amaçlanmıştır. Bunun için, aile kaynaklarının yönetimi, çocuk gelişimi ve eğitimi, beslenme ve el sanatları konularında eğitimler verilmektedir. Bu eğitimler, 81 ilimizde devam etmektedir.

Anne Çocuk Eğitim Vakfı (ACEV) ile yürütülen "Dere Tepe Eğitim Kadın Destek Programı" kapsamında, kırsal alandaki kadınlarımıza ve genç kızlarımıza yaşam becerilerini geliştirmeye yönelik eğitimler verilmektedir.

Kalkınma Bakanlığı kaynaklı "Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım Projesi" ile proje illerindeki kadın çiftçilerimize girdi temini yapılmakta, eğitim desteği verilmekte, ayrıca girişimci ve aile içinde etkili olmaları konusunda yardımcı olunmaktadır.

FAO destekli, Kırsal Alanda Yaşayan Kadınların Sosyo-Ekonomik Yönden Eğitiminin Desteklenmesi Yoluyla, Sürdürülebilir Kırsal Kalkınmanın Sağlanması Projesi (Türkiye-Azerbaycan) ile iki ülke arasında tespit edilecek konularda eğitim yayım çalışmaları yapılarak, sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanması, bunun yanı sıra eğitim yayım hizmetlerinin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Kırsal alandaki kadın çiftçilere götürülen tüm eğitim-yayım çalışmalarının sonuçlarını görmek ve çalışmalarımıza farklı bir bakış açısı getirmek adına, 2004 yılından beri "Kadın Çiftçiler Yarışıyor Bilgi ve Proje Yarışması" düzenlenmektedir.

Bakanlığımız, (1'i ulusal, 9'u bölgesel) kamu, kurum ve kuruluşu, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve kadın çiftçilerin katkıları ile "Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Eylem Planı" (2012-2016) hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur (S.BULUT, 2013).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği arasında 14 Mayıs 2012 tarihinde Kadın Çiftçi Eğitimi İşbirliği Protokolü imzalanmıştır. Bu protokol ile kırsal alanda yaşayan ve çiftçilikle uğraşan kadınların tarımsal ve sosyal konularda eğitilmesi ayrıca kurumlar arası işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.(Tarımsal eğitim kısmında ayrıntılı anlatılmıştır).

Bugün Ülkemizde, kadınlar tarafından kurulmuş ve üyelerinin çoğu kadınlardan oluşan 43 tarımsal kalkınma kooperatifi bulunmaktadır. Çalışmalar neticesinde, 17 kooperatifimiz, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı destek programından yararlandırılarak işletmeye geçmiştir.(Anonim,2013)

16.9. Kadına Yönelik Yürütülen Çalışmalar

• Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (Cedaw) Çalışmaları,

• Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Ulusal Eylem Planı Çalışmaları,

• Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı Çalışmaları,

• Kadına Yönelik Şiddeti İzleme Komitesi Çalışmaları,

• Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çalışmaları yapılan "Ulusal İstihdam Stratejisi Çalıştayı" Çalışmaları,

• Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı "Kadın İstihdamının Arttırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması çalışmaları,

• Başbakanlık Genelgesi Gereği oluşturulan "Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu" Çalışmaları,

• Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yürütülen "Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi", Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinde Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi Projesi Çalışmaları,

• Birleşmiş Miletlerin dört kuruluşu, Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Ulusal Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile Ulusal Program uygulayıcısı olarak İŞKUR ortaklığında yürütülen, "Herkes için İnsana Yakışır İş: Ulusal Gençlik İstihdam Programı ve Pilot Bölge Uygulaması" Projesi Çalışmaları,

• Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yürütülen, "Türkiye'nin İklim Değişikliği'ne Uyum Kapasitesi'nin Geliştirilmesi" projesi çerçevesinde, "Toplumsal Cinsiyet " konularına yönelik çalışmalar,

16.10. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Kadına Yönelik Yürüttüğü Çalışmalar

1. Uluslararası projeler;

• Kadına Yönelik Şiddet Veri Tabanı / Sistem Oluşturulmasına İlişkin Etüt Projesi

• Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Alanında Yapılan Çalışma Arşivlerinin Oluşturulması Etüt Projesi,

• Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlara Yönelik Materyal Geliştirme Projesi,

• İşte Eşitlik Platformu,

2. Ulusal Projeler; (sonlanmış yada devam eden çalışmalar)

• Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi (1994- 2000),

• Küçük Girişimcilik Projesi (1995- 1996),

• Birleşmiş Milletler Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Ulusal Programı (1993 -2003) UNFPA 4 Ülke Programı,

• Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Ulusal Politikaların Verimliliğinin Artırılması Projesi,

• Aile İçi Şiddet Alanında Çalışan Personele Yönelik Eğitici Eğitimi Projesi,

• Türkiye'de Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Artırılması Projesi,

• Birleşmiş Milletler Kadınların İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı,

• Genç Fikirler Güçlü Kadınlar Projesi,

3. AB Projeleri

• 2006 Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi,

• 2009 Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İçin Kadın Konuk Evleri Projesi,

• 2010 Şiddete Maruz Kalan Kadınların Güçlendirilmesi Elektronik Takip ve Mal Alımı Projesi,

• 2013 Mahkûm Kadınlar İçin Kariyer Planlama Merkezleri Projesi,

16.11. Kadınlarla ilgili Yasal Düzenlemeler

• 6284 sayılı Ailenin Korunması Ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun,

• 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği,

• Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik,

• Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik,

• Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği,

• Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik,

Gıda güvencesinin sağlanması, açlığın önlenmesi ve iklim değişikliği ile mücadele, ile ilgili önemli roller üstlenen kadın çiftçilerimizin eğitimi, kapasitelerinin geliştirilmesi, teknoloji kullanımlarının teşvik edilmesinin sağlanması gerekmektedir.

KAYNAK
1. Anonim, 2013, GTHB, EYYDB kayıtları.
2. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Web sitesi, Erişim 2015, www.aile.gov.tr
3. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye'de Kadın, Haziran 2014. Erişim 2015, www.aile.gov.tr
4. S.BULUT, GTHB,EYYDB,Eğitim ve Yayım Daire Başkan V. TZOB Dergisi, Mayıs 2013," Kırsal Alanda Kadın Çalışmaları" Makalesi.
5. www.fao.org erişim 2012.
6. www.tuik.gov.tr

16.12. Ulusal Aile Çiftçiliği

"2014 Uluslararası Aile Çiftçiliği Yılı", Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) önerisiyle 22.Kasım 2013 tarihinde, Birleşmiş Milletler 66. Genel Kurulu'nda resmi olarak onaylanmıştır. Birleşmiş Milletler, açlık - yoksullukla mücadele ve doğal kaynakların korunması, kırdan-kente göçün azaltılması ve sürdürülebilir tarımsal üretim açısından "Aile Çiftçiliği"nin öneminin vurgulanması amacıyla, 2014 yılını "Uluslararası Aile Çiftçiliği" yılı olarak ilan etmiştir. Aile çiftçiliği, aile temelinde tüm tarımsal faaliyetleri kapsamakta ve aile tarafından yönetilen ve gerçekleştirilen, bütün aile bireylerinin işgücüne dayalı bitkisel

üretim, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık-su ürünleri ve el sanatları alanlarındaki üretim faaliyetlerini kapsamaktadır.

Ülkemiz tarımında yoğun olarak aile çiftçiliği yapılmaktadır. Kırsal kesimde tarımla geçimini sağlayan bir aile de geleneksel olarak her bireyin tarımla ilgili görev dağılımları vardır. Aile, toplumun çekirdeğidir. Ülkemizde, geleneksel olarak tarımla ilgili ilk eğitimler, aile içerisinde başlamaktadır. Aile çiftçiliği; hem gelişen, hem de gelişmekte olan ülkelerde, gıda sektöründe tarımın en etkin unsurlarından biri olduğu bilinmektedir. Bu yılki temanın temel amacı, aile çiftçiliğinin önemine dünyanın dikkatini çekerek, aile çiftçiliğini ve küçük ölçekli çiftçiliği öne çıkarmaktır.

Her insan, kaliteli ve yeterli miktarda sağlıklı gıdaya ulaşabilmelidir. Dünyada beslenme ihtiyacı artarak devam ediyor. Son yıllarda yaşanan gelişmeler, dünyamızın çok zor bir süreçten geçtiğini açıkça ortaya koymaktadır. Tarım alanlarının giderek daraldığı, küresel ısınmanın önemli bir tehdit olduğu günümüz dünyasında, yeterli ve güvenli gıdaya erişim tüm ülkelerin öncelikleri arasında bulunmaktadır. Ancak, günümüzde dünya çapında, yaklaşık 805 milyon insan aç ve yetersiz beslenmektedir. Dünyada, beş yaşının altındaki her dört çocuktan birisinde yetersiz beslenmeye bağlı gelişim bozuklukları göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, 1996 yılında Roma'da, Dünya Gıda Günü Zirvesi'nde, dünya liderlerini bir araya getirdi. Zirve sonucunda, dünyada 850 milyon insanın açlık veya yetersiz beslenmenin etkisinde olduğunu ifade eden ve bu rakamın 2015 yılına kadar yarı yarıya azaltılmasını öngören bir deklarasyon yayınlandı. Ancak, yapılan toplantılar, yayınlanan deklarasyonlar ve yapılan çalışmalara rağmen, gelişmiş ülkelerin dünyada açlığı ortadan kaldıracak tedbirlerin alınması konusunda samimi olmadığını rakamlar ortaya koymaktadır. Açlık ve yetersiz beslenmeden etkilenen insan sayısı, sadece 45 milyon azalmıştır.

İnsanoğlunun var olabilmesi için ihtiyaç duyulan gıda maddelerinin üretildiği tarım sektörünün önemi daha da artmıştır. Gelişmiş ülkelerin bugün bulundukları noktaya tarım sektörüne verdikleri destekler ve yatırımlarla ulaştıkları bilinmektedir. Ülke olarak tarımsal üretimi artırmak ve bunun için de üreticilerimizin desteklenmesi zorunludur. Dünyada tarım sektörü güçlü olmayan gelişmiş bir ülke yoktur. Hızla artan dünya nüfusunun, 2050 yılında 9 milyarı aşacağı tahmin edilmektedir. Bu nüfusu besleyebilmek için de dünya gıda üretiminin yüzde 60-70 oranında artırılması gerekmektedir. Bunun için de az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gıda üretiminde kendine yeterli düzeye gelmeleri büyük önem taşımaktadır.

Aile Çiftçiliği konusuna ve sürdürülebilirliğine ilgi çekmek ve daha yoğun biçimde gündeme getirmek amacıyla, 2014 yılında "Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu" düzenlenmiştir. Sempozyum; Ankara Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara Üniversitesi Kalkınma Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi-AKÇAM, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği, PANKOBİRLİK, KÖY-KOOP Merkez Birliği, Ziraat Mühendisleri Odası ve Şekerbank işbirliğinde gerçekleştirilmiştir. Sempozyumda "Uluslararası Aile Çiftçiliği Yılı" aracılığıyla kırsaldaki çiftçi ailelerin ve küçük işletmelerin önemi vurgulanmış, gündeme

getirilmiş ve açlık - yoksullukla mücadelede, gıda güvencesinin sağlanması, gelir kaynaklarının artırılması, sürdürülebilir tarımsal üretimin kalıcılığı, kente göçün azaltılması, işsizliğe yerinde çözüm bulunması, doğal kaynakların ve çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması konularına aile çiftçiliğinin katkıları ile bu konunun ülkemiz gündemine girmesi ve bilim dünyasının dikkatinin çekilmesi amaçlanmış ve bu hedefe da ulaşılmaya çalışılmıştır.

Sempozyumda ortaya çıkan temel tartışma alanları ve öneriler şunlardır;

• Aile çiftçiliği, Türkiye için vazgeçilmez üretim ve gelir-geçim alanıdır.

• İnsanlığın ve tüm canlıların geleceği ve gereksinimleri için aile çiftçiliği önemlidir.

• Biyo-çeşitliliğin korunmasında aile çiftçiliği önemli misyonlar üstenmektedir.

• Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımında aile çiftçiliği büyük önem arz etmektedir.

• Aile çiftçiliğinin sürdürülebilirliği için örgütlenme şart olup, burada "kooperatifçilik" temelli örgütlenme önem taşımaktadır.

• Karar vericiler, aile çiftçiliği konusunda daha rasyonel ve sürdürülebilir politikalar izlemek durumundadır.

• Endüstriyel tarım, aile çiftçiliğinin tehdit etmektedir. Bunun için küçük çiftçilerin özellikle pazarlama temelli örgütlenmeleri gereklilik göstermektedir.

• Sanayi, enerji, turizm politikaları ve yatırımları aile çiftçiliğini ve tarımı tehdit etmektedir.

• Aile çiftçiliği ile uğraşanların eğitim-yayım, örgütlenme, kredi ve yerinde kalkınma konularında desteğe gereksinimleri vardır.

• Aile çiftçiliği ürünlerinin pazarlanması ve değerlendirilmesi için yerel yönetimlerle işbirliği önem taşımakta ve bu konuda üretici örgütleri ve özellikle de Türkiye Ziraat Odaları Birliği'ne önemli roller düşmektedir.

• Tarımda kayıt dışı çalışma koşulları ortadan kaldırılmalıdır.

• Mevsimlik tarım işçiliği, Türkiye'ni önemli bir sorunu olup, sorunun çözümü için tarafların bir araya gelip izlenebilir, denetlenebilir stratejiler geliştirmesi gerekmektedir.

• Kırsalda alanda, tarımda alt ve üstyapı hizmetlerinin niteliğine yönelik yatırımlara daha fazla ağırlık verilmelidir.

• Kadınlara ve gençlere yönelik özel istihdam ve kredi sistemlerine geçilmelidir.

• Tarımdan kopan her nüfus diğer sektörlerde çok daha zor ve ucuz koşullarda iş bulabilmektedir. Bu, bazen maden kazalarında görüldüğü gibi ölümcül sonuçlara yol açabilmektedir. Bunun için aile çiftçiliğinin yaşatılması önemlidir.

• Büyükşehir Yasası'nın tarım ve kırsal yaşam üzerine getireceği etkiler iyi analiz edilmeli, özellikle aile çiftçiliği ile uğraşanların çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirici uygulamalara gidilmesi gereklilik göstermektedir.

• Aile çiftçiliği, Türkiye'nin vaz geçilmez gerçeğidir. Sürdürebilirliği daha fazla gündemde yer almalıdır.

KAYNAK
Prof.Dr.B. GÜLÇUBUK, Ankara Üniversitesi, Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu Değerlendirme Raporu.2014

17. MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLERİ

Çalışma hayatımızın en önemli sorunlarından biri de Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği sorunudur. TUİK verilerine göre; tarımda çalışan 5.404.000 işgünden, ücretli ve yevmiyeli olarak çalışan 612 bin kişinin, 485bin kişisi geçici veya mevsimlik çalışan işçileri kapsamaktadır.

İşgücünün yaklaşık %19'nun istihdam edildiği tarım sektöründe, gezici işçi olarak çalışan kişiler; biraz da tarımın kendi özelliğinden kaynaklanan sorunlar nedeniyle, oldukça ağır koşullarda çalışmaktadırlar. Genellikle işleyecek toprağı bulunmayan, yetersiz toprağa sahip olan ya da çeşitli nedenlerle topraklarını işleyemeyen aileler tarımsal işgücüne ihtiyaç duyan il ve ilçelere giderek gezici veya geçici olarak çalışmaktadırlar.

Tablo 333. Tüik İşgücü Yapısı, HİA Ekim 2014

15+ yaş kurumsal olmayan nüfus (57 249 bin)			
İşgücü (29 181bin)		İşgücüne dahil olmayanlar (28 068 bin)	
İstihdam(26 138 bin)		Mevsimlik (73 bin)	
Tarım (5 404 bin)	Ücretli/yevmiyeli (612 bin)	Tarım(49 bin)*	Tarım Dışı(24 bin)
Sanayi (5 353 bin)	Sürekli Çalışan (127 bin)		
İnşaat (2 005 bin)	Geçici veya Mevsimlik Çalışan (485 bin)**		
Hizmet (13 376 bin)			

*-Referans haftasında çalışmayanlar,
**- Rerefans haftasında çalışanlar
(Tuik yaptığı araştırmanın anket yılın tüm haftaları referans alınarak sürekli uygulanmaktadır.)

TÜİK verilerine göre, tarım sektöründe ücretli ve yevmiyeli çalışanların 6 yıllık verileri değerlendirdiğinde, yıllar itibariyle dalgalanmalar görülse bile bir artış seyretmektedir. 2009 yılından bu yana geçici veya mevsimlik çalışanlarda 1,37 oranında artış gözlemlenmektedir.

Tarım sektöründe referans haftasında geçici ve mevsimlik çalışanların kayıtlılık durumu, Ekim 2014 verileri şöyledir:

*%95'i sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı değildir.

Kayıtlılık durumu	Bin Kişi	%
Toplam	**485**	**100,0**
Kayıtlı	24	4,9
Kayıtdışı	461	95,1

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması , 2014 * Ekim ayı verileridir.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
Geçici veya mevsimlik çalışanlar (Bin kişi)	354	394	449	442	420	485
Sürekli çalışanlar (Bin kişi)	112	133	175	164	171	127

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması , 2014 * Ekim ayı verileridir.

Geçici ve mevsimlik tarım işçilerinin %95'i sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı değildir. Çünkü, 5510 sayılı Kanunda (Ek5) Tarım sigortası kapsamında isteğe bağlı sigorta olabilmektedirler. Bu sebeple, çoğunluğu bu kapsamdan haberdar bile değildir. Bu da mevsimlik tarım işçilerinin diğer bir sorunu olan eğitimle ilişkilidir. 2014 Ekim ayı, Tuik verilerine göre, %77'si lise altı eğitim düzeyine ve %74,9 'u Asgari ücretin altında gelire sahiptir.

24 Mart 2010 tarih ve 27531 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, "Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi" konulu 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışmak amacıyla, bulundukları illerden diğer illere aileleri ile birlikte giden vatandaşlarımızın bu süreçte ulaşım, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal çevreyle ilişkiler, çalışma ve sosyal güvenlik bakımından mevcut sorunlarının tespiti ile bu sorunların giderilmesine yönelik olarak;

a) Merkezde konuyla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması ve yürütülmesi gereken faaliyetlerin izlenmesi,
b) Uygulama sırasında doğabilecek sorunlara çözüm üretilmesi,
c) Bir veri tabanı oluşturulması amacıyla, "Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu oluşturulmuştur.

Söz konusu kurul, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşar Yardımcısının Başkanlığında; İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı), Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Türkiye İş Kurumu, Tarım İşkolunda Örgütlü En Çok Üyeye Sahip İşçi Sendikası ile Türkiye Ziraat Odaları Birliği temsilcilerinin katılımıyla olu-

şur. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı, Mevsimlik Gezici tarım işçileri İzleme Kurulu üyelerini her yıl düzenli bir şekilde toplantıya çağırmakta ve yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermektedir.

Mevsimlik gezici tarım işçisi gönderen ve alan her il ve ilçede, mülki idare amirinin başkanlığında; o ildeki ve ilçedeki ilgili kurum ve kuruluş temsilcilerinin ve ziraat odalarımızın katılımı ile "İl/İlçeMevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu"oluşturulmuştur.

17.1. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin En Önemli Sorunları

- Ulaşım
- Barınma
- Eğitim
- Sağlık
- Güvenlik
- Sosyal çevre ile ilişkiler
- İş ve Sosyal Güvenlik koşulları olarak özetlenebilir.

İzleme kurulları, konular itibariyle Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin, özellikle başta çocukları olmak üzere, aile üyelerinin yaşama ve çalışma şartlarının iyileştirilmesini amaçlamaktadır. İllerde ve ilçelerde bulunan ziraat odalarımız, izleme kurullarında yer almaktadır.

Mevsimlik Gezici tarım işçilerinin göçü, Güneydoğu Anadolu Bölgesinden ilk olarak Çukurova'ya yapılan göç ile başlar ve diğer bölge ve illere yapılan göçler ile devam eder.

1. Göç; Ocak-Haziran arası süreyi kapsar. Bu sürede, bostan, sera, yer fıstığı çapası, pamuk çapası, fide tohumları, karpuz-soğan çapası, ot ayıklama, ilaçlama, gübreleme ve sulamanın ardından bu ürünlerin bazılarının hasadı işlerinde çalışanları kapsar.

2. Göç; Hatay'a yapılır: soğan çapası ve hasadı dönemini kapsar.

3. Göç; Pancar, nohut ve patates çapası için 15 Mayıs-15 Haziran tarihleri arasında Konya, Yozgat, Aksaray, Eskişehir, Ankara, Afyon, Karaman Kayseri, Tokat, Muş illerine yapılır. Bakliyat, kimyon hasadı için (Mardin, Diyarbakır, Batman, Gaziantep, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Konya, Karaman, Aksaray, Mersin, Antalya, Isparta, Burdur, Eskişehir, Ankara, Yozgat, Sivas, Kütahya, Manisa Denizli, Siirt) illerini kapsar.

4. Göç; Karadeniz'edir. Fındık hasadı; Ağustos başı, 15 Eylül'e kadar sürer,(Artvin, Rize, Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun, Sinop, Zonguldak, Bartın, Sakarya, Kocaeli)

5. Göç; Pamuk hasadı için . Eylül-Ekim ayları, yeniden Çukurova'ya ve pamuk tarımı yapılan illere yapılır. Pamuk hasadı; 15 Eylül'den 15 Kasıma kadar sürer. (Mardin, Diyarbakır, Adıyaman, Şanlıurfa, Adana, Hatay, Gaziantep, Kahramanmaraş, Mersin, Antalya, Denizli, Aydın, Manisa, Şırnak)

6. Göç: Yeniden İç Anadolu'yadır. Bu sefer, o bölgede patates, pancar hasadının zamanı gelir. 1 Ekim- 30 Kasım Hasat, (Konya, Yozgat, Aksaray, Eskişehir, Ankara, Afyon, Karaman, Kayseri, Tokat, Muş)

7. Göç ; Kayısı hasadı; Temmuz başından 15 Ağustos'a kadar,(Malatya, Elazığ, Kahramanmaraş, Sivas, Mersin, Isparta, Iğdır,)

8. Göç ise; Üzüm ve Narenciye hasadları başlar. Üzüm hasadı; Ağustos başından Eylül sonuna kadar devam eder(Manisa, İzmir). Narenciye hasadı; Eylül başı- Mart sonuna kadar sürer,(Hatay, Adana, Mersin, Antalya, Muğla, Aydın , İzmir, Balıkesir, Kahramanmaraş, Burdur, Çanakkale)

9. Göç geri dönüştür. Bir kısmı kısa bir süreliğine geri dönmeyip, bulunduğu yörelerde konaklayarak kışı geçirip yeni hasadı beklerken, bir çoğu da esas kaldıkları memleketine geri döner.

17.2. Gezici ve Geçici Tarım İşçilerinin Sorunlarına Çözüm Önerileri

Gezici ve geçici tarım işçilerinin karşı karşıya bulunduğu sorunlarının çözümü için ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği sağlanması gereklidir. Bu işbirliğinin nasıl yapılacağı ile ilgili Bakanlıkların ve kurumların görevleri 24 Mart 2010 tarihinde yayımlanan 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesinde açıkça belirtilmektedir. Söz konusu işçilerin sorunlarına çözüm önerileri özetle;

1. Gezici tarım işçiliğinde birinci sorun, bu işçilerin çalışma yerlerine ulaşımı konusudur. Çoğu zaman trafiğe uygun olmayan araçlarla ve elverişsiz koşullarda yolculuk eden işçiler, trafik kazalarında kurban olabilmektedir. Bunun en önemli nedeni, otobüsle ulaşımın maliyetidir. Bu sorunun çözümü için, göç alan ve veren yerlerde ulaşımla ilgili koordinasyonun sağlanması, trafik denetimlerinin arttırılması, araç ve trafik güvenliliğinin gerektirdiği kontrollerin yapılması büyük önem arz etmektedir. Ayrıca, ihtiyaca göre tren seferlerinin arttırılması ve demiryolunun ulaşımda alternatif olarak tercih edilmesi, sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır.

2. Gezici tarım işçilerinin barınma koşulları iyileştirilmeli, ilkel çadır koşullarında yaşayan ve dıştan gelecek her türlü tehlikelere açık yaşam biçimi görüntüsü giderilmelidir. İşçilerin yerleşecekleri alanlarda elektrik, su, tuvalet, banyo gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak altyapı koşullarının sağlanması ve bunları kapsayan yapıların yapılması gerekmektedir.

3. Sosyal güvence sorunu, mevcut sorunlar içinde önemli bir yer tutmaktadır. Uzun yıllardır tarım işçileri diğer işçilere göre, sosyal güvenceden yoksun bir şekilde çalışmışlardır. Bu işçiler de 5510 sayılı Kanun kapsamında sosyal güvenceye kavuşturulmuştur. 5510 sayılı Kanun kapsamında tarım işlerinde veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz işlerde çalışanlarla ilgili (Ek-5) sigortalılığı düzenlenmiş olduğu halde, isteğe bağlı olduğundan ilgili kişilerin bu konuda bilgilendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

4. Açık havada ve geniş alanlarda sürdürülen tarımsal faaliyetler nedeniyle, tarım işçileri sağlık açısından zor koşullarla karşı karşıya kalmaktadır. Bunun giderilmesi için; işçilerin ve ailelerinin düzenli sağlık taramaları, çocukların gelişimi ve gebelik takiplerinin periyodik olarak yaptırılması için gezici ekiplerle temel sağlık hizmetlerini veren birimlerin oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca, işçilere ve işverenlere güvenli pestisit kullanımı ve akrep-yılan sokmalarına, zehirlenmelere karşı ilk yardım konusunda bilgi verilmelidir.

5. Tarım işçiliğinden dolayı eğitimlerini alamayan veya yarıda bırakan çocuklara, geldikleri yörelerde bulunan eğitim kurumlarında veya mobil eğitim imkânlarının sağlanması, kadınların ve kız çocuklarının eğitimini engelleyen tutum ve davranışların değiştirilmesi yönünde eğitim programlarının hazırlanması büyük önem taşımaktadır.

Yüz binlerce ailenin geçimini sağladığı gezici tarım işçiliği, Türkiye'nin bir gerçeğidir. İnsanca yaşam kalitesine pek de uymayan bu çalışma biçiminde, koşulların düzeltilmesi ve sorunların giderilmesinde herkese sorumluluk düşmektedir. Eylem planının titizlikle uygulamaya konulması halinde, mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının büyük ölçüde çözümleneceğini düşünüyoruz. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Mevsimlik Tarım İşçileri Projesi kapsamında, yapılan çalışmaların bir değerlendirilmesi yapılarak eksikliklerin giderilmesine yönelik tedbirlerin alınması da sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır.

18. "01 OCAK 2011-31 ARALIK 2014" TARIM SEKTÖRÜNDEKİ MEVZUAT DÜZENLEMELERİ

18.1. 2011 Yılında Tarım Sektöründe Yapılan Mevzuat Düzenlemeleri

Ocak Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

6 Ocak 2011

2011/1240 Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Karar

8 Ocak 2011

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun Akreditasyonu ve Akreditasyon Kriterlerinin Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

12 Ocak 2011

Bitki Pasaportu Sistemi ve Operatörlerin Kayıt Altına Alınması Hakkında Yönetmelik

13 Ocak 2011

- Tarım Sigortaları Havuzu Tarafından Kapsama Alınacak Riskler, Ürünler ve Bölgeler ile Prim Desteği Oranlarına İlişkin Karar
- 2011/1246 Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

14 Ocak 2011

Sığır Eti İthalatında Kontrol Belgesi Alınabilmesi İçin Aranacak Şartlar Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ

16 Ocak 2011

TS 886 Yemeklik Ayçiçek Yağı Standardı'nın Revizyonu ile TS 1133 Enginar, TS 1193 Havuç, TS 1130 Ispanak, TS 542 İncir Ezmesi, TS 1132 Karpuz, TS 11306 Kivi, TS 541 Kuru İncir, TS 1049 Mahlep, TS 1222 Patates, TS 89 Salyangoz, TS 1206 Sap ve Kök Kereviz, TS 1131 Sarımsak, TS 1205 Taze Biber ve TS 1194 Yeşil Salata ve Marul Standardlarının Tadiline İlişkin Dış Ticarette Standardizasyon Tebliği (No:2011/24)

26 Ocak 2011

Biyogüvenlik Kurulunun 1, 2 ve 3 Sayılı Kararları

27 Ocak 2011

Düzeltme (Biyogüvenlik Kurulunun 1, 2 ve 3 Sayılı Kararları ile İlgili)

30 Ocak 2011

- Bazı Tarım Ürünlerinin İhracat Denetimlerinin Dış Ticaret Veri Sistemi Üzerinden Yapılmasına Dair Dış Ticarette Standardizasyon Tebliği (No: 2011/21)
- Ticari Kalite Denetim Yeterlik Belgesi Kapsamında Gerçekleştirilen Bazı Tarımsal Ürünlerin İhracat Denetimlerinin Dış Ticaret Veri Sistemi Üzerinden Yapılmasına Dair Dış Ticarette Standardizasyon Tebliği (No: 2011/)

Şubat Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

4 Şubat 2011
Tarım veya Orman Traktörlerini Tahrik Etmek Üzere Tasarlanan Motorlardan Çıkan Gaz Emisyonları ve Parçacık Kirleticilere Karşı Alınacak Tedbirlerle İlgili Tip Onayı Yönetmeliği (2000/25/AT)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

19 Şubat 2011
- 2011/1409 Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımlar ile Makine ve Ekipman Alımlarının Desteklenmesine İlişkin Karar
- Çiftçi Kayıt Sistemine Dâhil Olan Çiftçilere Mazot, Gübre ve Toprak Analizi Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2011/7)

21 Şubat 2011
Tahıl Tohumu Sertifikasyonu ve Pazarlaması Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

24 Şubat 2011
- 2011/1424 Fındık Alanlarının Tespitine Dair Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar
- 2011/1430 2011 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar

27 Şubat 2011
Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Dış Ticaretine İlişkin Tebliğ (Dış Ticaret: 2011/1)

Nisan Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

6 Nisan 2011
Elma İhracatında İhracat İadesi Yardımı Yapılmasına İlişkin Tebliğ (No: 2011/2)

7 Nisan 2011
Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre 2011 Yılı Ürünü Yağlı Tohumlu Bitkiler, Hububat ve Baklagil Fark Ödemesi Desteğine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliği (No: 2011/21)

8 Nisan 2011
- 2011/1573 Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması Programını Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesine İlişkin Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar
- 2011/1574 Bazı Yerlerde Arazi Toplulaştırması Yapılması Hakkında Karar

10 Nisan 2011
Tohumluk Patates Sertifikasyonu ve Pazarlaması Yönetmeliği

14 Nisan 2011
2011/1593 2011 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar

21 Nisan 2011
Bitki Koruma Ürünlerinin Reçeteli Satış Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

24 Nisan 2011
Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

27 Nisan 2011
Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programını Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesine Dair Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (No: 2011/24)

Mayıs Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

6 Mayıs 2011
Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliği (No: 2011/26)

11 Mayıs 2011
Yurt İçi Sertifikalı Fidan/Çilek Fidesi ve Standart Fidan Kullanımı Desteklemesi Hakkında Tebliğ (No: 2011/25)

13 Mayıs 2011
- 2011/1768 Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre 2010 Yılı Yaş Çay Ürünü Fark Ödemesi Desteğine Dair Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar
- Su Yapıları Denetim Hizmetleri Yönetmeliği

13 Mayıs 2011

2011/1763 Tarım Sigortaları Havuzu Tarafından Kapsama Alınacak Riskler, Ürünler ve Bölgeler ile Prim Desteği Oranlarına İlişkin Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar

20 Mayıs 2011
Bitki Koruma Ürünleri Kontrol Yönetmeliği

27 Mayıs 2011
Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Makine ve Ekipman Alımlarının Desteklenmesi Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2011/27)

Haziran Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

08 Haziran 2011
KHK/639 Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

11 Haziran 2011
2011/1812 Toprak Mahsulleri Ofisi Stoklarındaki Fındıklardan Yağlık Olarak Kullanılmak Üzere Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliğine Satış Yapılmasına İlişkin Karar

15 Haziran 2011
Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre 2011 Yılı Ürünü Yağlı Tohumlu Bitkiler, Hububat ve Baklagil Fark Ödemesi Desteğine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2011/28)

17 Haziran 2011
Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalara Dair Yönetmelik Yeterlilik Belgesi Tebliği

19 Haziran 2011
Bitki Karantinası Fümigasyon Yönetmeliği

Temmuz Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

01 Temmuz 2011
Çiftçi Kayıt Sistemi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

02 Temmuz 2011
- 2011/1853 Tarımsal Ürün Alım ve Satımı Konusunda Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğünün Görevlendirilmesine Dair Bazı Bakanlar Kurulu Kararlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Karar
- 2011/2004 Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre 2011 Yılı Yaş Çay Ürünü Fark Ödemesi Desteğine Dair Karar

06 Temmuz 2011
- Bitki Koruma Ürünü Üretim Yerleri Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
- Organik Tarım Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2011/30)

Ağustos Aylarında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

04 Ağustos 2011
2011/2041 Pamuk İpliği İthalatında Geçici Korunma Önlemi Uygulanmasına İlişkin Karar

05 Ağustos 2011
2011/2032 Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğünce Kullanılmak Üzere Mısır İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanması Hakkında Karar

06 Ağustos 2011
Ziraat Odalarının Giriş Ücreti ve Yıllık Aidatları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

18 Ağustos 2011
2011/2106 Haşhaş Kapsülü ve Tohumu Alımı ve Satımı Hakkında Karar

20 Ağustos 2011

Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre 2010 Yılı Ürünü Yağlı Tohumlu Bitkiler Fark Ödemesi Desteğine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2011/37)

27 Ağustos 2011

- Bitkisel Üretimde Biyolojik ve/veya Biyoteknolojik Mücadele Destekleme Ödemesi Uygulama Tebliği (No: 2011/38)
- Sığır Eti İthalatında Kontrol Belgesi Alınabilmesi İçin Aranacak Şartlar Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2011/41)

Eylül Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

04 Eylül 2011

- Tavuk Vebası Hastalığına Karşı Korunma ve Mücadele Yönetmeliği
- Yalancı Tavuk Vebası Hastalığına Karşı Korunma ve Mücadele Yönetmeliği

24 Eylül 2011

- Patates Halka Çürüklüğü Hastalığı ile Mücadele Hakkında Yönetmelik
- Patates ve Domateste Bakteriyel Solgunluk ve Patateste Kahverengi Çürüklük Hastalığı ile Mücadele Hakkında Yönetmelik

30 Eylül 2011

- Kasaplık ve Besilik Sığır Cinsi Hayvanların İthalatında Kontrol Belgesi Alınabilmesi İçin Aranacak Şartlar Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2011/43)

Ekim Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

01 Ekim 2011

- Islah Amaçlı Hayvan Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu İl Koordinatörlüklerinin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Makine ve Ekipman Alımlarının Desteklenmesi Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2011/44)

03 Ekim 2011

Patates Kist Nematodları ile Mücadele Hakkında Yönetmelik

06 Ekim 2011

Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

15 Ekim 2011

Hayvan Sağlığı Kabini Açılış, Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

16 Ekim 2011

■ Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemine Dâhil Olan Tarımsal İşletmelere Katılım Desteği Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2011/45)

■ İyi Tarım Uygulamaları Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2011/46)

21 Ekim 2011

İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

24 Ekim 2011

2011/2340 2011 Yılında Sulama Birliklerince İşletilen Sulama Tesislerinde Uygulanacak Su Kullanım Hizmet Bedeli Tarifelerine İlişkin Karar

28 Ekim 2011

Organik Tarım Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2011/47)

29 Ekim 2011

2011/2355 Van'da Meydana Gelen Deprem Nedeniyle Zarar Gören Gerçek ve Tüzel Kişi Üreticilere, Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatifleri Tarafından Düşük Faizli Kredi Kullandırılması ile Esnaf ve Sanatkarlara, Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Kefaletiyle T. Halk Bankası A.Ş. Tarafından Düşük Faizli Kredi Kullandırılmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararları Kapsamındaki Borçların Ertelenmesine Dair Karar

Kasım Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

02 Kasım 2011

■ KHK/657 Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname

■ KHK/658 Türkiye Su Enstitüsünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

■ Tütün Üretimi, İşlenmesi, İç ve Dış Ticareti ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

12 Kasım 2011

■ Gıda, Tarım ve Hayvancılık Uzman ve Uzman Yardımcılığı Sınav, Atama, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

■ Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği

■ Fındık Lisanslı Depo Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

■ Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Lisanslı Depo Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

■ Lisanslı Depoculuk Tazmim Fonu Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

■ Pamuk Lisanslı Depo Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

■ Yetkili Sınıflandırıcıların Lisans Alma, Faaliyet ve Denetimi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
■ Zeytinyağı Lisanslı Depo Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
■ Zeytin Lisanslı Depo Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
■ Doğu Anadolu Projesi Kapsamındaki İllerde Etçi ve Kombine Irklarla Kurulacak Damızlık Sığır İşletmesi Yatırımlarının Desteklenmesine İlişkin Uygulama Esasları Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2011/48)
■ Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Tebliğ (No: 2011/50)
■ Yalancı Tavuk Vebası Hastalığında Aşısız Arilik Programına İlişkin Tebliğ

18 Kasım 2011
■ 2011/2379 Türkiye Cumhuriyeti Orman ve Su İşleri Bakanlığı Tarafından Yürütülmekte Olan Orman Rehabilitasyonu, Erozyon Kontrolü, Ağaçlandırma, Otlak Islahı ve Orman Yangınlarıyla Mücadele Faaliyetlerinin Desteklenmesi Amacıyla Türkiye Cumhuriyeti ileFransız Kalkınma Ajansı Arasında 27 Ekim 2011 Tarihinde İmzalanan 150 Milyon Avro Tutarındaki Krediye İlişkin Anlaşmanın İmza Tarihinden Geçerli Olmak Üzere Yürürlüğe Girmesi Hakkında Karar

19 Kasım 2011
Tarım veya Orman Traktörlerini Tahrik Etmek Üzere Tasarlanan Motorlardan Çıkan Gaz Emisyonları ve Parçacık Kirleticilere Karşı Alınacak Tedbirlerle İlgili Tip Onayı Yönetmeliğinde (2000/25/AT) Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

25 Kasım 2011
■ Bitkisel Üretimde Kullanılan Bitki Koruma Ürünlerinin Kayıtlarının Tutulması ve İzlenmesi Hakkında Yönetmelik

■ Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı Kapsamındaki İllerde Süt Sığırcılığı Yatırımlarının Desteklenmesine İlişkin Uygulama Esasları Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2011/49)
■ Doğal Çiçek Soğanlarının 2012 Yılı İhracat Listesi Hakkında Tebliğ (No: 51)

30 Kasım 2011
■ Şeker Kurulunun 24/11/2011 Tarihli ve 241 Sayılı Kararı

Aralık Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

02 Aralık 2011
■ Koyun ve Keçi Türü Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği
■ Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği

05 Aralık 2011
■ Hayvanlarda Soy Kütüğü ve Ön Soy Kütüğü Esasları Hakkında Yönetmelik

07 Aralık 2011
■ Sebze ve Meyve Ticareti ile Hal Kayıt Sistemi Hakkında Tebliğ (2011/1)

08 Aralık 2011

■ Suni Tohumlama, Tabii Tohumlama ve Embriyo Transferi Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik

09 Aralık 2011

Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2011/53)

16 Aralık 2011

Bitki Koruma Ürünlerinin Sınıflandırılması, Ambalajlanması ve Etiketlenmesi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

17 Aralık 2011

■ Bitkisel Gıda ve Yem İthalatının Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik
■ Canlı Hayvanlar ve Hayvansal Ürünlerde Belirli Maddeler ile Bunların Kalıntılarının İzlenmesi İçin Alınacak Önlemlere Dair Yönetmelik
■ Gıda Hijyeni Yönetmeliği
■ Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelik
■ Gıda ve Yemin Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik
■ Hayvan ve Ürünlerin Ülkeye Girişinde Ön Bildirim ve Veteriner Kontrollerine Dair Yönetmelik
■ Ürünlerin Ülkeye Girişinde Veteriner Kontrollerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelik
■ Ülkeye Giriş Yapan Canlı Hayvanlarda Yürütülecek Veteriner Kontrollerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelik
■ Yurt İçinde Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürünlerin Nakilleri Hakkında Yönetmelik

21 Aralık 2011

■ 2011/2488 Bazı İllerimizde Meydana Gelen Çeşitli Afetler Nedeniyle Zarar Gören Gerçek ve Tüzel Kişi Üreticilerin, Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerine Olan Düşük Faizli Kredi Borçlarının Ertelenmesine Dair Karar
■ Bal Arılarının Amerikan Yavru Çürüklüğü Hastalığına Karşı Korunma ve Mücadele Yönetmeliği
■ Hayvan Hastaneleri Yönetmeliği

23 Aralık 2011

■ Çiftlik Hayvanlarının Refahına İlişkin Yönetmelik
■ Şarbon Hastalığına Karşı Korunma ve Mücadele Yönetmeliği

24 Aralık 2011

■ Hayvan Satış Yerlerinin Ruhsatlandırılma ve Denetleme Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
■ Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliği
■ İnsan Tüketimi Amacıyla Kullanılmayan Hayvansal Yan Ürünler Yönetmeliği
■ Risk Değerlendirme Komite ve Komisyonlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

27 Aralık 2011

- Hayvansal Gıdalar İçin Özel Hijyen Kuralları Yönetmeliği
- Yem Hijyeni Yönetmeliği
- Yemlerin Piyasaya Arzı ve Kullanımı Hakkında Yönetmelik
- Yemlerin Resmî Kontrolü İçin Numune Alma ve Analiz Metotlarına Dair Yönetmelik

28 Aralık 2011

- 2011/2526 Kaliteli Çay Yaprağı Temini Amacıyla Budamaya Tabi Tutulan Çaylıklar Nedeniyle Üreticilerin Uğradığı Gelir Kaybının Tazminine Dair Karar
- 2011/2602 Tarım Sigortaları Havuzu Tarafından Kapsama Alınacak Riskler, Ürünler ve Bölgeler ile Prim Desteği Oranlarına İlişkin Karar
- 2011/2611 Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğünce Kullanılmak Üzere Damızlık Olmayan Canlı Sığır İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanması Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar

30 Aralık 2011

- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Kontrolüne Tabi Ürünlerin İthalat Denetimi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2012/5)
- Bazı Tarım Ürünlerinin İthalatta Ticari Kalite Denetimi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2012/12)
- Orman Yetiştirme Materyallerinin İthalat Denetimi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2012/17)
- Bazı Tarım Ürünlerinin İhracatta Ticari Kalite Denetimi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2012/18)

18.2. 2012 Yılında Tarım Sektöründe Yapılan Mevzut Düzenlemeleri

Ocak Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

4 Ocak 2012

Sığır Vebası, Koyun ve Keçi Vebası, Domuzların Veziküler Hastalığı, Mavi Dil Hastalığı, Geyiklerin Epizootik Hemorajik Hastalığı, Koyun Keçi Çiçeği, Veziküler Stomatitis, sığırların Nodüler Ekzantemi, Afrika Domuz Vebası, Klasik Domuz Vebası ve Rift Vadisi Hummasına Karşı Korunma ve Mücadele Yönetmeliği

12 Ocak 2012

Hayvan Pazarlarının Ruhsatlandırılma ve Denetleme Usul ve Esasları Hakkında Tebliğin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ

14 Ocak 2012

- 2011/2489 Tazminatlı Havyan Hastalıkları ve Tazminat Oranlarına Dair Yönetmelik
- Hayvan Hastalıklarında Tazminat Yönetmeliği
- Çiftçi Kayıt Sistemine Dâhil Olan Çiftçilere Mazot, Gübre ve Toprak Analizi Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2012/9)
- Çiftçi Kayıt Sistemine Dâhil Olan Çiftçilere Mazot, Gübre ve Toprak Analizi Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2012/9)

18 Ocak 2012

■ Damızlık Harici Hayvanların İthalatında Kontrol Belgesi Düzenlenmesi İçin Aranacak Belgeler Hakkında Tebliğ (No: 2012/8)

20 Ocak 2012

Bulaşıcı Hayvan Hastalıkları ile Mücadelede Uygulanacak Genel Hükümlere İlişkin Yönetmelik

31 Ocak 2012

Su Hayvanlarının Sağlık Koşulları ile Hastalıklarına Karşı Korunma ve Mücadele Yönetmeliği

Şubat Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

01 Şubat 2012

Hayvansal Ürünlerin Kişisel Sevkiyatlarının Ülkeye Girişine İlişkin Kurallar Hakkında Tebliğ (No: 2012/11)

07 Şubat 2012

Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sisteminin Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

11 Şubat 2012

■ Yemlerin Resmî Kontrolü İçin Numune Alma ve Analiz Metotlarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik

■ Türk Gıda Kodeksi Etiketleme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

12 Şubat 2012

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Kontrolüne Tabi Ürünlerin İthalat Denetimi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2012/5)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2012/24)

14 Şubat 2012

■ İç Karantinaya Tabi Bitki Hastalık ve Zararlıları Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 1995/3)'in Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ (No: 2012/14)

■ Ralstonia Solanacearum (Smith) Yabuuchi Et Al. ile Mücadele Hakkında Tebliğin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ (No: 2012/16)

■ Patates Halka Çürüklüğü (Clavibacter Michiganensis Subsp. Sepedonicus) Hastalığı ile Mücadele Hakkında Tebliğin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ (No: 2012/17)

■ Patates Kist Nematodları (Globodera Rostochiensis Wollenweber, Globodera Pallida Stone) ile Mücadele Hakkında Tebliğin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ (No: 2012/18)

19 Şubat 2012

■ Hayvansal Ürün İthalatında Kontrol Belgesi Onaylanması ve İthalat Aşamasında Sunulması Gereken Belgeler Hakkında Tebliğ (No: 2012/12)

■ Sığır Eti İthalatında Sağlık ve Teknik Şartların Belirlenmesine İlişkin Tebliğ (No: 2012/13)

22 Şubat 2012

■ 2012/2781 Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Karar

■ Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

28 Şubat 2012

■ Patates Kanseri [Synchytrium Endobioticum (Schilberszky) Percival] ile Mücadele Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 2002/61)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2012/15)

■ Kimyevi ve Organik Gübre Piyasa ve Şikâyet Denetimi İçin Alınacak Numunelerin Analizlerinin Yaptırılacağı Analiz ve Referans Kurum Laboratuvarları ile Analiz Ücretleri Hakkında Tebliğ (No: 2012/28)

Mart Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

07 Mart 2012

Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Uygulama Esasları Tebliği (No: 2012/26)

09 Mart 2012

■ Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelere Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

■ Kimyevi Gübre Denetim Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

■ Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü Mamullerinin Toptan Satışıyla İlgili Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

14 Mart 2012

■ Tütün Üretimi, İşlenmesi, İç ve Dış Ticareti ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

■ Kesimlik ve Besilik Sığır Cinsi Hayvanlar ile Koyunların İthalatında Kontrol Belgesi Alınabilmesi İçin Aranacak Şartlar Hakkında Tebliğ (No: 2012/25)

20 Mart 2012

Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu ile İlgili 2012/7 Sayılı Başbakanlık Genelgesi

22 Mart 2012

■ Arıcılık Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

25 Mart 2012

■ 2012/2957 Okul Sütü Programı Uygulama Esasları Hakkında Karar

■ Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

Nisan Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

03 Nisan 2012

■ Zeytinciliğin Islahı, Yabanilerinin Aşılattırılmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

■ Tohumluk Sertifikasyon İşlemlerinde Yetki Devri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

06 Nisan 2012

Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliği (No: 2012/2)

07 Nisan 2012

Yeraltı Sularının Kirlenmeye ve Bozulmaya Karşı Korunması Hakkında Yönetmelik

12 Nisan 2012

Zeytinciliğin Islahı Yabanilerinin Aşılattırılmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik

13 Nisan 2012

Tohumluk Kontrolör Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

14 Nisan 2012

Islah Amaçlı Hayvan Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

26 Nisan 2012

6292 Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun

Temmuz Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

03 Temmuz 2012

■ Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmeliğin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik

■ Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Makine ve Ekipman Alımlarının Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (No: 2012/36)

■ Çiğ Sütün Değerlendirilmesine Yönelik Destekleme Uygulama Esasları Tebliği (No: 2012/52)

04 Temmuz 2012

■ 2012/3309 Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasın Dair Yönetmelik

■ Adalet Uzmanlığı Yönetmeliği

■ Tarımsal Üretici Birlikleri ile Tarımsal Üretici Merkez Birliklerinin Denetlenmesi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

- Bruselloz ile Mücadele Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

05 Temmuz 2012
Kırsal Kalkınma Programı İzleme Komitesinin Teşekkülü ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik

06 Temmuz 2012
Açık Artırma Yöntemi ile Alım Satımı Yapılacak 2011 Ürünü Üretici Tütünlerine İlişkin Açık Artırma Başlangıç Fiyatları Hakkında Tebliğ

07 Temmuz 2012
- Tahıl Tohumu Sertifikasyonu ve Pazarlaması Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Sebze ve Meyve Ticareti ve Toptancı Halleri Hakkında Yönetmelik
- Sebze ve Meyve Ticareti ile Hal Kayıt Sistemi Hakkında Tebliğin (2011/1) Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ

11 Temmuz 2012
Ormanlarda ve Orman İçinde Bulunan Otlak, Yaylak ve Kışlaklarda Hayvan Otlatılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

17 Temmuz 2012
Hayvan Genetik Kaynakları Yerinde Koruma ve Geliştirme Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliği (No: 2012/54)

19 Temmuz 2012
Doğal Çiçek Soğanlarının Üretimi, Doğadan Toplanması ve İhracatına İlişkin Yönetmelik

19 Temmuz 2012
Yurtiçi Sertifikalı Tohum Kullanımı Desteklemesi Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2012/55)

24 Temmuz 2012
Organik Hayvancılık İlave Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2012/60)

27 Temmuz 2012
Bitki Koruma Ürünlerinin Toptan ve Perakende Satılması ile Depolanması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

Ağustos Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

01 Ağustos 2012
Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Bireysel Sulama Makine ve Ekipman Alımlarının Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (No: 2012/57)

04 Ağustos 2012
Sebze ve Meyve Üretici Örgütleri Hakkında Yönetmelik

09 Ağustos 2012
Bitki Karantinası Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

10 Ağustos 2012
Bitkisel Üretimde Biyolojik ve/veya Biyoteknik Mücadele Destekleme Ödemesi Uygulama Tebliği (No: 2012/63)

14 Ağustos 2012
- Tarım Sigortaları Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Pamukların Standardizasyonuna İlişkin Tebliğ (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2012/27)
- Yerli Hayvan Irk ve Hatlarının Tescili Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 2004/39)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2012/61)

18 Ağustos 2012
- Tarımsal Kuraklık Yönetiminin Görevleri, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik
- Su Ürünleri Genetik Kaynaklarının Tesciline İlişkin Yönetmelik

28 Ağustos 2012
2012/3570 Çeşitli Afetler Nedeniyle Zarar Gören Gerçek veya Tüzel Kişi Üreticilerin T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerine Olan Kredi Borçlarının Ertelenmesine Dair Karar

29 Ağustos 2012
Su Ürünleri Genetik Kaynaklarının Korunması ve Sürdürülebilir Kullanımı Hakkında Yönetmelik

Eylül Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

02 Eylül 2012
2012/3590 Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğünce Kullanılmak Üzere Buğday, Arpa ve Mısır İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanması Hakkında Karar

04 Eylül 2012
Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (No: 2012/64)

08 Eylül 2012
Bitkisel Üretimde Kullanılan Bitki Koruma Ürünlerinin Kayıtlarının Tutulması ve İzlenmesi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

21 Eylül 2012
Bitki Karantinası İnspektör Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

Ekim Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

02 Ekim 2012
Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemine Dahil Olan Tarımsal İşletmelere Katılım Desteği Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2012/67)

07 Ekim 2012
2012/3789 Çeşitli Afetler Nedeniyle Zarar Gören Gerçek veya Tüzel Kişi Üreticilerin Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerine Olan Tarımsal Kredi Borçlarının Ertelenmesi Hakkındaki 31/7/2012 Tarihli ve 2012/3570 Sayılı Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Karar

10 Ekim 2012
2012/3741Okul Sütü Programı Uygulama Esasları Hakkında Karar

17 Ekim 2012
Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik

24 Ekim 2012
2012/3846 6292 Sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanunun 6 ncı Maddesinin Üçüncü Fıkrasında Yer Alan Başvuru Süresinin Uzatılmasına İlişkin Karar

Kasım Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

07 Kasım 2012
2012/3780 Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurulu Başkan ve Üyeliklerine Yapılan Atamalar Hakkında Karar

08 Kasım 2012
- Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Şeker Kurulunun 2/11/2012 Tarihli ve 264/6 Sayılı Kararı

13 Kasım 2012
Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliği (Tebliğ No: 2012/49)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2012/72)

15 Kasım 2012
Okul Sütü Programı Uygulama Tebliği (No: 2012/75)

30 Kasım 2012

- Tarım Sigortaları Havuzu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Batı Mısır Kök Kurdu ile Mücadele Hakkında Yönetmelik
- Pepino Mozaik Virüsü ile Mücadele Hakkında Yönetmelik

Aralık Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

06 Aralık 2012
Doğal Çiçek Soğanlarının 2013 Yılı İhracat Listesi Hakkında Tebliğ (No: 2012/77)

06 Aralık 2012
Tohumculuk Sektöründe Yetkilendirme ve Denetleme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

07 Aralık 2012
Tohumculuk Sektöründe Yetkilendirme ve Denetleme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

14 Aralık 2012
Bitki Karantinası Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

15 Aralık 2012
Kırsal Kalkınma Planının İzlenmesi ile İlgili 2012/23 Sayılı Başbakanlık Genelgesi

18 Aralık 2012
Palmiye Kırmızı Böceği ile Mücadele Hakkında Yönetmelik

20 Aralık 2012
2012/4026 2012 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar

21 Aralık 2012
2012/4005 2013 Yılında Sulama Birliklerince İşletilen Sulama Tesislerinde Uygulanacak Su Kullanım Hizmet Bedeli Tarifelerine İlişkin Karar

29 Aralık 2012
2012/4110 Pamuk İpliği İthalatında Korunma Önlemi Uygulanmasına İlişkin Kararın Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Karar

30 Aralık 2012
2012/4046 Arazi Toplulaştırması Yapılması Hakkında Karar

18.3. 2013 Yılında Tarım Sektöründe Yapılan Mevzuat Düzenlemeleri

Ocak Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

02 Ocak 2013

2012/4076 Çeşitli Afetler Nedeniyle Zarar Gören Gerçek veya Tüzel Kişi Üreticilerin Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerine Olan Düşük Faizli Kredi Kullandırılmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararları Kapsamındaki Kredi Borçlarının Ertelenmesine Dair Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar

05 Ocak 2013

Yem Hijyeni Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

10 Ocak 2013

2012/4146 6292 Sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanunun 6 ncı Maddesinin Üçüncü Fıkrasında Yer Alan Başvuru Sürelerinin Uzatılmasına İlişkin Karar

16 Ocak 2013

Bitki Karantinası Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

18 Ocak 2013

- Fındık Lisanslı Depo Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Lisanslı Depo Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Pamuk Lisanslı Depo Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Yetkili Sınıflandırıcıların Lisans Alma, Faaliyet ve Denetimi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Zeytin Lisanslı Depo Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

Zeytinyağı Lisanslı Depo Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

23 Ocak 2013

2012/4138 Tarım Sigortaları Havuzu Tarafından Kapsama Alınacak Riskler, Ürünler ve Bölgeler ile Prim Desteği Oranlarına İlişkin Karar

25 Ocak 2013

Bitki Karantinası İnspektör Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

30 Ocak 2013

2013/4245 Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Üreticilere Telafi Edici Ödeme Yapılmasına Dair Karar

Şubat Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

4 Şubat 2013

6412 Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

05 Şubat 2013

- Bazı Tarım Ürünlerinin İhracatında ve İthalatında Ticari Kalite Denetimi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2013/21)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2013/25)
- Çay Tarım Alanlarında Çay Tarımı Yapan Üreticilerin Ruhsatlarının Yenilenmesi, Ruhsatname Almadan Çay Bahçesi Kuranlara Ruhsatname Verilmesine Dair Tebliğ (No: 2013/3)

12 Şubat 2013

Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Üreticilere Telafi Edici Ödeme Yapılmasına Dair Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (No: 2013/4)

16 Şubat 2013

2013/4271 Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Karar

21 Şubat 2013

Çiftçi Kayıt Sistemine Dâhil Olan Çiftçilere Mazot, Gübre ve Toprak Analizi Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2012/40)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/6)

Mart Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

01 Mart 2013

Tarımsal Faaliyette Bulunanların Prim Borçlarının Sattıkları Tarımsal Ürün Bedellerinden Kesinti Yapılmak Suretiyle Tahsil Edilmesine Dair Tebliğ

06 Mart 2013

Hayvan Hastalıklarında Tazminat Yönetmeliği

12 Mart 2013

- Asma Fidanı ve Üretim Materyali Sertifikasyonu ile Pazarlaması Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Çilek Fidesi Üretimi, Sertifikasyonu ve Pazarlaması Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Meyve Fidanı ve Üretim Materyali Sertifikasyonu ile Pazarlaması Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

13 Mart 2013

- 2013/4401 6292 Sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait

Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun Uyarınca Yapılacak Satış ve İade İşlemlerinde Fiilen Görevlendirilenlere Fazla Çalışma Ücreti Ödenmesine İlişkin Karar

- 013/4319 Bazı Yerlerde Arazi Toplulaştırması Yapılması Hakkında Karar

15 Mart 2013

- 6443 Mera Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
- 6444 Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun ile Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

19 Mart 2013

- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Kontrolüne Tabi Ürünlerin İthalat Denetimi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2013/5)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2013/26)
- Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre 2012 Yılı Ürünü Yağlı Tohumlu Bitkiler, Hububat ve Baklagil Fark Ödemesi Desteğine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliği (Tebliğ No: 2012/42)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/8)

21 Mart 2013

Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Uygulama Esasları Tebliği (No: 2013/13)

31 Mart 2013

Hayvan Islahı Komitesi Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

Haziran Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

01 Haziran 2013

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Bireysel Sulama Makine ve Ekipman Alımlarının Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (No: 2013/28)

02 Haziran 2013

Bitkisel Üretimde Biyolojik ve/veya Biyoteknik Mücadele Destekleme Ödemesi Uygulama Tebliği (No: 2013/30)

08 Haziran 2013

- Ulusal Kırmızı Et Konseyi Kuruluş, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
- Ulusal Süt Konseyi Kuruluş, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

14 Haziran 2013

- Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü Mamullerinin Toptan Satışıyla İlgili Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerine Destekleme Ödemesi Yapılması Hakkında Tebliğ (No: 2013/31)
- Bağımsız Denetime Tabi Olacak Tarım Satış Kooperatif Birliklerinin Belirlenmesine Dair Tebliğ

21 Haziran 2013
Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımları ile İlgili Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulunun 17/6/2013 Tarihli ve 2013/4 Sayılı Kararı

26 Haziran 2013
- 2013/4886 Bazı Yerlerde Arazi Toplulaştırması Yapılması Hakkında Karar
- Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Makine ve Ekipman Alımlarının Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (No: 2013/27)

28 Haziran 2013
- Van'da Meydana Gelen Depremler Nedeniyle Zarar Gören Hayvan Yetiştiricilerine Yem Desteği Ödenmesi Hakkında Uygulama Esasları Tebliği (Tebliğ No: 2011/60)'nin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/33)

Temmuz Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

01 Temmuz 2013
Sebze ve Meyve Ticareti ve Toptancı Halleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik

11 Temmuz 2013
Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik

14 Temmuz 2013
- Bombus Arısı Kullanımına Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliği (Tebliğ No: 2009/2)'nin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/32)
- Bombus Arısı Kullanımına Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliği (Tebliğ No: 2009/65)'nin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/44)

18 Temmuz 2013
Hayvan Beslemede Kullanılan Yem Katkı Maddeleri Hakkında Yönetmelik

20 Temmuz 2013
Organik Hayvancılık Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/43)

24 Temmuz 2013
- Ziraat Odaları ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği Danışma Kurullarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 2013/4934 Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Doğrudan Merkeze Bağlı Taşra Teşkilatı Olarak Isparta İli, Eğirdir İlçesinde Su Ürünleri Araştırma İstasyonu Müdürlüğü Kurulması Hakkında Karar

30 Temmuz 2013
- Kooperatifçilik Proje Destek Yönetmeliği

■ Çay Bahçesi Kuracak Olanlara Ruhsatname Verilmesinde Uygulanacak Esaslara Dair Yönetmelik

Ağustos Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

01 Ağustos 2013
Bir Şeker Türünden Başka Bir Şeker Türünün Üretilmesi ve Şekerlerin Ambalajlanması ile Pazarlanmasına Dair Tebliğ

02 Ağustos 2013
■ Hayvansal Kökenli Yemlerde Mikrobiyolojik Kriterler Tebliği (Tebliğ No: 2008/47)'nin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/38)
■ Yem Yönetmeliği ile İlgili Uygulama Tebliği (Tebliğ No: 1997/12)'nin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/40)
■ Karma Yem Beyan ve Tescil İşlemleri Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 1991/14)'in Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/41)
■ Karma Yemlere Katılması ve Hayvanlara Yedirilmesi Yasak Olan Maddeler Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 2005/24)'in Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/42)

07 Ağustos 2013
■ Bitkisel Gıda ve Yem İthalatının Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik

16 Ağustos 2013
2013/5187 Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Üreticilere Telafi Edici Ödeme Yapılmasına Dair Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar

17 Ağustos 2013
2013/5171 Okul Sütü Programı Uygulama Esasları Hakkında Karar

20 Ağustos 2013
Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemine Dâhil Olan Tarımsal İşletmelere Katılım Desteği Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/50)

23 Ağustos 2013
2013/5199 Çeşitli Afetler Nedeniyle Zarar Gören Gerçek veya Tüzel Kişi Üreticilerin Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerine Olan Düşük Faizli Kredi Kullandırılmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararları Kapsamındaki Kredi Borçlarının Ertelenmesine Dair Kararın Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar

Eylül Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

4 Eylül 2013
Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Üreticilere Telafi Edici Ödeme Yapılmasına Dair Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2013/4)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/57)

10 Eylül 2013

- Organik Tarım Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/23)
- Yerli Hayvan Irk ve Hatlarının Tescili Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 2004/39)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/46)

11 Eylül 2013

Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre Yaş Çay Üreticilerine 2013 Yılı Yaş Çay Ürünü İçin Fark Ödemesi Desteği Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/56)

19 Eylül 2013

- Okul Sütü Programı Uygulama Tebliği (No: 2013/58)

21 Eylül 2013

Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre 2013 Yılı Ürünü Yağlı Tohumlu Bitkiler, Hububat ve Baklagil Fark Ödemesi Desteğine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliği (No: 2013/15)

24 Eylül 2013

Bitki Koruma Ürünlerinin Reçeteli Satış Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

Ekim Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

12 Ekim 2013

Motorlu Araçların ve Römorklarının Kütle ve Boyutları ile İlgili Tip Onayı Yönetmeliği (AB/1230/2012

22 Ekim 2013

Ağaçlandırma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

12 Ekim 2013

Motorlu Araçların ve Römorklarının Kütle ve Boyutları ile İlgili Tip Onayı Yönetmeliği (AB/1230/2012

22 Ekim 2013

Ağaçlandırma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

Kasım Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

04 Kasım 2013

Orman Köylülerinin Kalkındırılmalarının Desteklenmesi Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik

08 Kasım 2013

2013/5473 Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu Kaynaklı Kredi Borçlarının Yeniden Yapılandırılmasına Dair Karar

12 Kasım 2013

Bitki Koruma Ürünlerinin Toptan ve Perakende Satılması ile Depolanması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

28 Kasım 2013

2013/5571 6292 Sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanunun 6 ncı Maddesinin Altıncı Fıkrasında Yer Alan Hak Sahiplerine Satış İşlemlerinin İdarece Sonuçlandırılmasına İlişkin Sürenin Uzatılması Hakkında Karar

29 Kasım 2013

- 2013/5558 Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Doğrudan Merkeze Bağlı Taşra Teşkilatı Olarak, Toplam 14 Adet Veteriner Sınır Kontrol Noktası Müdürlüğünün Kurulması Hakkında Karar
- Mera Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

30 Kasım 2013

2013/5557 Bazı Yerlerde Arazi Toplulaştırması Yapılması Hakkında Karar

Aralık Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

01 Aralık 2013

2013/5615 Bazı Yerlerde Arazi Toplulaştırması Yapılması Hakkında Karar

14 Aralık 2013

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (No: 2013/59)

16 Aralık 2013

2013/5656 Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu Kaynaklı Kredi Borçlarının Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar

18 Aralık 2013

- Suni Tohumlama, Tabii Tohumlama ve Embriyo Transferi Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 2013/5680 Tasfiye Kararı Alan Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin Tasfiyelerine İlişkin Usul ve Esasların Belirlenmesi ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Olan Borçlarının Terkin Edilmesi Hakkında Karar

21 Aralık 2013

Doğal Çiçek Soğanlarının 2014 Yılı İhracat Listesi Hakkında Tebliğ (No: 2013/61)

24 Aralık 2013

5957 Sayılı Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanunun 10 uncu Maddesinde Yer Alan Parasal Sınırların Artırılmasına İlişkin Tebliğ

25 Aralık 2013
Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

25 Aralık 2013
Koyun ve Keçi Türü Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

26 Aralık 2013
- Doğal Afet Sigortaları Kurumu Çalışma Esasları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik
- Çiğ Sütün Değerlendirilmesine Yönelik Destekleme Uygulama Esasları Tebliği (No: 2013/64)

18.4. 2014 Yılında Tarım Sektöründe Yapılan Mevzuat Düzenlemeleri

Ocak Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

03 Ocak 2014
Islah Amaçlı Hayvan Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

09 Ocak 2014
Hayvansal Gıdaların Resmi Kontrollerine İlişkin Özel Kuralları Belirleyen Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik

10 Ocak 2014
Güneydoğu ve Doğu Anadolu Projesi Kapsamındaki İllerde Kurulacak Damızlık Sığır İşletmesi Yatırımlarının Desteklenmesine İlişkin Uygulama Esasları Tebliği (Tebliğ No: 2013/7)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2013/66)

15 Ocak 2014
Hayvan Hastalıklarında Tazminat Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik

17 Ocak 2014
Hayvansal Gıdalar İçin Özel Hijyen Kuralları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

21 Ocak 2014
2014/5767 Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Karar

28 Ocak 2014
Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 2013/59)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/1)

Şubat Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

05 Şubat 2014

■ 2014/5789 3083 Sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu Uyarınca Uygulama Alanı İlan Edilen Şanlıurfa İlinde, Bağlılık Durumları Gösterilen Köy Altı Yerleşim Birimlerinin Ana Köyden Ayrılarak Karşılarında Belirtilen Adlarla Bağımsız Köy Olmaları Hakkında Karar

■ Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

11 Şubat 2014

Yüzeysel Sular ve Yeraltı Sularının İzlenmesine Dair Yönetmelik

15 Şubat 2014

Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

18 Şubat 2014

Tarımsal Üretim Kayıt Sistemi Yönetmeliği

Mart Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

09 Mart 2014

2014/6052 2014 Yılında Tarımsal Sulamaya İlişkin Elektrik Borcu Bulunan Çiftçilere Bu Borçları Ödeninceye Kadar Destekleme Ödemesi Yapılmamasına İlişkin Karar

22 Mart 2014

Orman Kadastrosu ve 2/B Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

29 Mart 2014

Tarımda Kullanılan Organik, Organomineral Gübreler ve Toprak Düzenleyiciler ile Mikrobiyal, Enzim İçerikli ve Organik Kaynaklı Diğer Ürünlerin Üretimi, İthalatı, İhracatı ve Piyasaya Arzına Dair Yönetmelik

Nisan Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

4 Nisan 2014

■ Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği

■ Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Kontrolüne Tabi Belirli Ürünlerin Girişine Yetkili Gümrük İdareleri ile Resmi Kontrollerini Yapmaya Yetkili İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüklerinin Belirlenmesine Dair Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ

08 Nisan 2014

Tarım Satış Kooperatifi ve Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Örnek Ana sözleşmelerine İntibak Usul ve Esaslarının Belirlenmesine Dair Tebliğ

10 Nisan 2014

Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Uygulama Esasları Tebliği (No: 2014/8)

12 Nisan 2014

2014/6091 2014 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar

15 Nisan 2014

3/1 Numaralı Ticari Amaçlı Su Ürünleri Avcılığını Düzenleyen Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/14)

16 Nisan 2014

2014/6087 Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Doğrudan Merkeze Bağlı Taşra Teşkilatı Olarak İstanbul İli, Beykoz İlçesinde Bitkisel Biyoçeşitlilik ve Geofit Araştırma Merkezi Müdürlüğü Kurulması Hakkında Karar

18 Nisan 2014

- Orman Kanununun 16 ncı Maddesinin Uygulama Yönetmeliği
- Orman Kanununun 17/3 ve 18 inci Maddelerinin Uygulama Yönetmeliği

19 Nisan 2014

- 2014/6169 Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğünce Kullanılmak Üzere Buğday, Arpa, Mısır ve Pirinç İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanması Hakkında Karar
- Yemlerde İstenmeyen Maddeler Hakkında Tebliğ (No: 2014/11)

Mayıs Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

10 Mayıs 2014

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Makine ve Ekipman Alımlarının Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (No: 2014/10)

12 Mayıs 2014

2014/6302 6292 Sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun Uyarınca Yapılacak Satış ve İade İşlemlerinde Fiilen Görevlendirilenlere Fazla Çalışma Ücreti Ödenmesine İlişkin Karar

13 Mayıs 2014

2014/6355 Çeşitli Afetler Nedeniyle Zarar Gören Gerçek veya Tüzel Kişi Üreticilerin Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerine Olan Düşük Faizli Kredi Kullandırılmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararları Kapsamındaki Kredi Borçlarının Ertelenmesine Dair Karar

14 Mayıs 2014

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Bireysel Sulama Makine ve Ekipman Alımlarının Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (No: 2014/13)

15 Mayıs 2014

6537 Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

17 Mayıs 2014

- Yem Bitkileri Desteklemeleri Uygulama Esasları Tebliği (No: 2014/16)
- Yurt İçi Sertifikalı Tohum Üretiminin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (No: 2014/18)
- Yurt İçi Sertifikalı Tohum Kullanımının Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (No: 2014/19)

21 Mayıs 2014

2014/6068 Devlet Ormanları İçerisinde Bulunan Bazı Alanların Yayla Alanı Olarak İlan Edilmesi Hakkında Karar

27 Mayıs 2014

Çiftçi Kayıt Sistemi Yönetmeliği

28 Mayıs 2014

- İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliği (No: 2014/22)

29 Mayıs 2014

Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

Haziran Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

03 Haziran 2014

- İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2012/3)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ
- Çiftçi Kayıt Sistemine Dahil Olan Çiftçilere Mazot, Gübre ve Toprak Analizi Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/20)
- Yurt İçi Sertifikalı Fidan/Çilek Fidesi ve Standart Fidan Kullanımı Desteklemesi Hakkında Tebliğ (No: 2014/21)
- Bitkisel Üretimde Biyolojik ve/veya Biyoteknik Mücadele Destekleme Ödemesi Uygulama Tebliği (No: 2014/23)
- Yurt Dışında Gerçekleştirilen Fuar Katılımlarının Desteklenmesine İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2009/5)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/1)

04 Haziran 2014

2014/6359 Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Konya Ovası ve Doğu Karadeniz Projeleri Kapsamındaki İllerde Hayvancılık Yatırımlarının Desteklenmesine İlişkin Karar

06 Haziran 2014

- Toprak Ürünleri Sanayi Teknik Komitesinin Oluşumu ve Görevlerine Dair Tebliğ (No: SGM: 2014/17)

07 Haziran 2014

■ Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemine Dâhil Olan Tarımsal İşletmelere Katılım Desteği Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/24)

■ Balıkçı Gemisini Avcılıktan Çıkaranlara Yapılacak Destekleme Tebliği (No: 2014/26)

■ Su Ürünleri Yetiştiriciliği Destekleme Tebliği (No: 2014/27)

12 Haziran 2014

■ Islah Amaçlı Hayvan Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

17 Haziran 2014

Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre 2014 Yılı Ürünü Yağlı Tohumlu Bitkiler, Hububat ve Baklagil Fark Ödemesi Desteğine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliği (No: 2014/25)

21 Haziran 2014

■ Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

■ Yem Katkıları ve Premikslerin Üretimi, İthalatı, İhracatı, Satışı ve Kullanımı Hakkında Tebliğ'in (Tebliğ No: 2002/66) Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/29)

25 Haziran 2014

Örtüaltı Kayıt Sistemi Yönetmeliği

27 Haziran 2014

Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelere Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

Temmuz Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

4 Temmuz 2014

■ Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerine Destekleme Ödemesi Yapılması Hakkında Tebliğ (No: 2014/15)

5 Temmuz 2014

■ Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Konya Ovası ve Doğu Karadeniz Projeleri Kapsamındaki İllerde Mevcut Damızlık Sığır ve Damızlık Koyun İşletmelerinin İnşaat ve Damızlık Erkek Materyal Temininin Desteklenmesine İlişkin Uygulama Esasları Tebliği (No: 2014/28)

09 Temmuz 2014

■ Doğal Çiçek Soğanlarının Üretimi, Doğadan Toplanması ve İhracatına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

22 Temmuz 2014

- Sera Gazı Emisyonlarının İzlenmesi ve Raporlanması Hakkında Tebliğ

Ağustos Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

4 Ağustos 2014

2014/6646 Haşhaş Kapsülü ve Tohumu Alımı ve Satımı Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar

08 Ağustos 2014

Organik Hayvancılık Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/35)

13 Ağustos 2014

Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre Yaş Çay Üreticilerine 2014 Yılı Yaş Çay Ürünü İçin Fark Ödemesi Desteği Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/37)

14 Ağustos 2014

- Motorlu Araçlar ve Römorkları Tip Onayı Yönetmeliği (2007/46/AT)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Tarım ve Orman Araçlarının Tip Onayı ve Piyasa Gözetimi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik (AB/167/2013)
- Tarım veya Orman Traktörleri, Bunların Römorkları ve Birbiriyle Değiştirilebilir Çekilen Makinaları ile Sistemleri, Aksamları, Ayrı Teknik Üniteleri ile İlgili Tip Onayı Yönetmeliği (2003/37/AT)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Tarım veya Orman Traktörlerini Tahrik Etmek Üzere Tasarlanan Motorlardan Çıkan Gaz Emisyonları ve Parçacık Kirleticilere Karşı Alınacak Tedbirlerle İlgili Tip Onayı Yönetmeliği (2000/25/AT)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

23 Ağustos 2014

- Şeker Depolama Kesintisi ve Prim Ödemeleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

26 Ağustos 2014

2014/6716 Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Taşra Teşkilatında Yer Alan Bazı İl Müdürlüklerine Bağlı Olarak 43 Adet Şube Müdürlüğü Kurulması Hakkında Karar

28 Ağustos 2014

Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımları ile İlgili Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulunun 18/8/2014 Tarihli ve 2014/6 Sayılı Kararı

30 Ağustos 2014

- 2014/6732 2014 Yılında Tarımsal Sulamaya İlişkin Elektrik Borcu Bulunan Çiftçilere Bu Borçları Ödeninceye Kadar Destekleme Ödemesi Yapılmamasına İlişkin Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar
- Çiftçi Kayıt Sistemine Dâhil Olan Çiftçilere Mazot, Gübre ve Toprak Analizi Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2014/20)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/39)

■ Tarımsal Sulamaya İlişkin Elektrik Borcu Bulunan Çiftçilere Bu Borçları Ödenene Kadar 2014 Yılında Tarımsal Destekleme Ödemesi Yapılmayacağına Dair Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliği (Tebliğ No: 2014/9)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/42)

Eylül Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

10 Eylül 2014

■ Motorlu Araçların ve Bunlar İçin Tasarlanan Römorklar, Sistemler, Aksamlar ve Ayrı Teknik Ünitelerin Genel Güvenliği ile İlgili Tip Onayı Yönetmeliği (661/2009/AT)'nin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ (No: SGM-2014/33)

■ Okul Sütü Programı Uygulama Tebliği (No: 2014/41)

19 Eylül 2014

Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre 2013 Yılı Ürünü Yağlı Tohumlu Bitkiler, Hububat ve Baklagil Fark Ödemesi Desteğine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliği (Tebliğ No: 2013/15)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/40)

25 Eylül 2014

■ Bitki Çeşit, Çeşit Adayı ve Islah Materyalinin Tohumculuk Kuruluşlarına Devri, Tohumluk Üretimi ve Pazarlama Hakkı Satışı Hakkında Yönetmelik

■ Bağlama Kütüğü Uygulama Yönetmeliği

■ Et ve Süt Kurumu Genel Müdürlüğü Ana Statüsü

27 Eylül 2014

İyi Tarım Uygulamaları Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/46)

Ekim Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

03 Ekim 2014

Su Ürünleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

16 Ekim 2014

2014/6849 Tarımsal Ürünlerin 5300 Sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu Çerçevesinde Lisans Alarak Faaliyet Gösteren Depolarda Muhafaza Edilmesi Halinde Kira Destekleme Ödemesi Yapılmasına İlişkin Karar

22 Ekim 2014

Şeker Kotalarının Düzenlenmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

26 Ekim 2014

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (No: 2014/43)

31 Ekim 2014

2014/6910 Doğal Afet Sigortaları Kurumu Tarafından Üstlenilen Zorunlu Deprem Sigortası Riskleri İçin Devlet Tarafından Hasar Fazlası Reasürans Desteği Sağlanmasına İlişkin Karar

Kasım Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

12 Kasım 2014

- Yerli Hayvan Irk ve Hatlarının Tescili Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 2004/39)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/50)
- Tarımsal Faaliyetlere İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 41) Hakkında Tebliğ (Sıra No: 22)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Sıra No: 31)

14 Kasım 2014

1074 Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Bir Meclis Araştırması Komisyonu Kurulmasına İlişkin Karar

20 Kasım 2014

Türk Gıda Kodeksi Zeytinyağı ve Pirina Yağı Analiz Metotları Tebliği (No: 2014/53)

22 Kasım 2014

- Buzağıların Korunması ile İlgili Asgari Standartlara İlişkin Yönetmelik
- Çiftlik Hayvanlarının Refahına İlişkin Genel Hükümler Hakkında Yönetmelik
- Yumurtacı Tavukların Korunması ile İlgili Asgari Standartlara İlişkin Yönetmelik

27 Kasım 2014

- Tarımsal Sulamaya İlişkin Elektrik Borcu Bulunan Çiftçilere Bu Borçları Ödenene Kadar 2014 Yılında Tarımsal Destekleme Ödemesi Yapılmayacağına Dair Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliği (Tebliğ No: 2014/9)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/49)
- Gıda İşletmelerinde Yerel, Marjinal ve Sınırlı Faaliyetlerin Düzenlenmesine Dair Tebliğ (No: 2014/52)

28 Kasım 2014

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğde (Tebliğ 2013/59) Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/58)

Aralık Ayında Yayımlanan Tarımla İlgili Kanun, Karar, Yönetmelik ve Tebliğler

03 Aralık 2014

Bitki Koruma Ürünlerinin Önerilmesi, Uygulanması ve Kayıt İşlemleri Hakkında Yönetmelik

04 Aralık 2014

Doğal Çiçek Soğanlarının 2015 Yılı İhracat Listesi Hakkında Tebliğ (No: 2014/56)

06 Aralık 2014

Gıda ve Tarımsal Ürün Piyasaları İzleme ve Değerlendirme Komitesi ile İlgili 2014/20 Sayılı Başbakanlık Genelgesi

12 Aralık 2014

Türk Gıda Kodeksi Zeytinyağı ve Pirina Yağı Tebliği (Tebliğ No: 2010/35)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/54)

19 Aralık 2014

Tütün Üretimi, İşlenmesi, İç ve Dış Ticareti ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 22 nci, 23 üncü ve 26 ncı Maddelerinin Uygulanması ile İlgili 3/12/2014 Tarihli ve 8564 Sayılı Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurulu Kararı

20 Aralık 2014

- Veteriner Tıbbi Ürünler Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı Yönetmeliği
- Türk Gıda Kodeksi Yumurta Tebliği (2014/55)
- Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğde (Tebliğ 2014/43) Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2014/57)

23 Aralık 2014

Çiğ Sütün Değerlendirilmesine Yönelik Destekleme Uygulama Esasları Tebliği (No: 2014/60)

30 Aralık 2014

- Sebze ve Meyve Ticareti ve Toptancı Halleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik
- Elektrik Tesisleri Proje Yönetmeliği
- Çiftçi Kayıt Sistemi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik
- Koyun ve Keçi Türü Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

31 Aralık 2014

- Tarımsal Arazilerin Mülkiyetinin Devrine İlişkin Yönetmelik
- Bazı Tarım Ürünlerinin İhracatında ve İthalatında Ticari Kalite Denetimi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2015/21)
- 2014/7089 Türkiye Tarım Havzalarının Belirlenmesine İlişkin Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar
- 2014/7093 Tarım Sigortaları Havuzu Tarafından Kapsama Alınacak Riskler, Ürünler ve Bölgeler ile Prim Desteği Oranlarına İlişkin Karar
- 2014/7133 Et ve Süt Kurumu Genel Müdürlüğünce Kullanılmak Üzere Sığır Eti İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanması Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar

- 2014/7136 İkili Anlaşmalar Çerçevesinde Bazı Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünleri İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Kararlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar